

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

A–K

Jakab László – Hlavacska Edit

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.
Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

A–K

**Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2017**

Szerkeszti: Jakab László

A sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1978
2. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlása. Debrecen,
1980
3. Jakab L.—Kiss A.: A Birk-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1983
4. Jakab L.—Bölcskei A.: A XVI. századi orvosi könyv szóalakmutatója. Debrecen,
1988
5. Jakab L.—Bölcskei A.: Csokonai-szókincstár I. Debrecen, 1993.
6. Jakab L.—Kiss A.: A Guary-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1994
7. Jakab L.—Kiss A.: Az Apor-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1997
8. Jakab L.—Bölcskei A.: Balassi-szótár. Debrecen, 2000
9. Jakab L.—Kiss A.: A Festetics-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 2001
10. Jakab L.: A Jókai-kódex mint nyelvi emlék. Debrecen, 2002
11. Jakab L.—Bölcskei A.: Egy XVI. századi emlékirat szókincstára.
Debrecen, 2003
12. Jakab L.: Csokonai-szókincstár II. Debrecen, 2011.

A kötet megjelenését az NKA támogatta.

Készült a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén.

Lektorálta: *Rácz Anita*

© *Jakab László, Hlavacska Edit*

© *Debreceni Egyetemi Kiadó*, beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is

ISSN 0138-9467

ISBN 978-963-318-678-7

Kiadja a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és
Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Készült a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzemében, 2017-ben

ELŐSZÓ

A Csokonai életmű kritikai kiadásának munkálatait 1972-ben kezdték meg a Debreceni Egyetem Magyar Irodalmi Intézetének oktatói és a hozzájuk társuló kutatók a költő születésének kétszázadik évfordulója alkalmából. Ezzel párhuzamosan fogtam hozzá én is a Csokonai-szókincstár előkészítéséhez. A szerző művei közül először a színművek jelentek meg Pukánszky Kádár Jolán munkájaként 1978-ban. Így a színművek szókincséből készítettünk először Bölcskei Andrással számítógéppel konkordanciát. Ez tartalmazza a művekben előforduló szavakat ábécérendben szövegösszefüggésben, és megjelöli az adatok előfordulási helyét, a vers számát, és azt a sort, amelyben a kérdéses szó szerepel.

Minthogy előrelátható volt, hogy az életmű kiadása több, mint tíz évig fog tartani, elhatároztam, hogy a konkordanciából szókincstárat, szövegszótárt szerkesztünk, és megjelentetjük. A szókincstár abban különbözik a szótártól, hogy a kérdéses címszó jelentését nem tartalmazza, hanem csak néhány példával mutatja be azt, vagy azokat. A szó többi előfordulásának helyét pedig felsorolja. Így a szókincstárban levő anyagot a kritikai kiadás szerkesztői további munkálataik során felhasználhatják, és lehetőség nyílik arra is, hogy Csokonai műveinek szókincsét műfajok szerinti megoszlásban és összehasonlításban is vizsgálhassák a kutatók, amikor a többi feldolgozás is elkészül. És minthogy a színművek nyelve viszonylag közel áll a beszélt nyelvhez, így a szókincstárban található szókincs a XVIII. század vége magyar nyelvének emléke, és kétségkívül magán viseli a korabeli debreceni beszéd vonásait is. A Csokonai-szókincstár I. kötete 1993-ban jelent meg a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadásában a Számítógépes Nyelvtörténeti Adattár 5. köteteként.

A Csokonai-szókincstár 2011-ben a Debreceni Egyetemi Kiadó által a Számítógépes Nyelvtörténeti Adattár 12. számaként kiadott II. kötete a szerző egyéb prózai műveinek szókincsét tartalmazza. Ezek a következők: az 1990-ben megjelent Szépprózai művek, 1999-ben Levelezések, 2002-ben Tanulmányok és ugyancsak 2002-ben napvilágot látott Feljegyzések. A szókincstári rész a szépprózai művek és a tanulmányok szókincsét dolgozza fel. A levelezés és a feljegyzések anyagát külön-külön a Függelékben adattárszerűen közöltük, mert nem akartuk a műfajokat keverni. A levelezések szókincse külön figyelmet is érdemel.

A Csokonai-szókincstár II. kötetének előszavában azt írtam, hogy a költemények szóanyagát nem szókincstárként, hanem írói szótárként kellene feldolgozni. Egy írói

szótár elkészítése több munkát, és hosszabb időt igényel, de megéri a fáradságot. „Ezt azonban már nem nekem kell eldöntennem.” Mégis többek biztatására hozzáfogtam a munkához, de nem egyedül. Megkértem Hlavacska Editet, hogy társszerzőként vegyen részt a munkálatokban.

A munka alapját a költőnek Szilágyi Ferenc által szerkesztett, és az Akadémiai Kiadónál közzétett művei adják: Költemények 1 (1785–1780), Költemények 2 (1791–1793), Költemények 3 (1794–1796), Költemények 4 (1797–1799) és Költemények 5 (1800–1805). Az újabb kutatások megállapították, hogy az ezekben a kötetekben szereplő versek némelyike nem Csokonai szerzeménye, és előkerült azóta néhány olyan is, amely Csokonaitól származik. Minthogy ezek nem szerepelhettek a konkordanciákban, az utolsó köteté 2004-ben készült el, ezért nem tudtunk velük foglalkozni. Jelenhetnek-e ezek a szerző szókincsének megítélése szempontjából valamiféle többletet? Nemigen. Az általunk feldolgozott anyagban levő idegen szerzőktől származó versek korabeli alkotások, tehát nem tartalmaznak olyan szavakat, amelyeket Csokonai ne ismert volna. A költőtől származó kimaradt versekben pedig nem valószínű, hogy lenne olyan szó, amely szótárunkban ne szerepelne. Ezek a többletek, illetőleg hiányok már mennyiségüket tekintve sem befolyásolhatják a szerző szókincséről a kritikai kiadás alapján kialakult képet.

Végül köszönetet mondok Kis Tamásnak a szótár technikai szerkesztéséért, és Szűcs Imrének a statisztikai számítások elvégzéséért.

Jakab László

A feldolgozás jellege

A szótár alapját az előszóban felsorolt kötetekben megjelent szövegek képezik. Nem vontuk be a feldolgozásba a költő latin nyelven írt verseit, valamint a 458. sor-számmal jelölt művet, amely teljes egészében próza. Csokonai egyes verseihez megjegyzéseket fűzött. Az ezekben előforduló szavakat azért kellett felvennünk a szótárba, mert a szövegek megértéséhez adnak fontos támpontot.

Az első feladatunk volt a megjelent kötetekből konkordanciát készíteni. Az első és második kötet magyar nyelvű verseiből 1990-ben készítettünk konkordanciát Bölcskei Andrással, a harmadikból 1994-ben, a negyedikből 1996-ban, az ötödikből 2004-ben. Ezek megtalálhatók a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában. Az ezekben levő anyagból kellett számítógépbe vinni az egyes címszavakhoz tartozó adatokat, majd ezek alapján megírni az egyes szócikkeket.

Szócikkekben mutatjuk be a költő verseiben szereplő szavakat, kifejezéseket. Ezekből kiderül a címszó szófaja, szófajai, esetleges idegen volta, továbbá jelentései, valamint az, hogy hányszor fordul elő a költeményekben. Az egyes jelentések illusztrálására egy, vagy több példamondatot idézünk lelőhelyük feltüntetésével. A szavak jelentésének meghatározásában felhasználtuk Csokonai saját megjegyzéseit, Szilágyi Ferencnek a forrásul használt öt kötetben található bőséges és kitűnő jegyzeteit. Szilágyi a költő szókincséhez kapcsolódó önálló kötetet is megjelentetett Csokonai dunántúli tájszógyűjtése címmel 1974-ben (Akadémiai Kiadó). Ezeken kívül nagy segítségünkre voltak a különböző értelmező szótárok és az Új magyar tájszótár is. Nem térhettünk ki a címszó minden előfordulásának értelmezésére. A megadott jelentések és példamondatok alapján azonban könnyen megállapítható a többi adat értelme is.

A szócikkek következő része tartalmazza az adattárat. Itt azokat az adatokat soroljuk fel, amelyeket az előzőkben nem idéztünk. Helykímélés végett azonban kénytelenek voltunk egyes címszavak összes előfordulásának felsorolásától eltekinteni. Nyilvánvaló, hogy nem szükséges a több ezerszer előforduló névelők minden lelőhelyének ismertetése, ugyancsak felesleges a gyakori kötőszók, határozószók, névmások helyeinek közlése. Ezeken kívül van még néhány több százszor megtalálható melléknév (pl. *jó*, *nagy*, *szép*), számnév (*sok*), amelyek teljes felsorolását mellőztük. Ha valakinek e szavak teljes példatárára van szüksége, rendelkezésére állnak a konkordanciák a fentebb említett könyvtárban. Meg kell azonban említenünk, hogy Csokonai költeményeiben az egyszer előforduló szavak száma 8367, a kétszer előfordulóké 2483. Ez az összes szó 66,975%-a. Ez azt jelenti, hogy versek szavainak több, mint 60%-a szövegösszefüggésben található meg a szótárban.

Csokonai verseinek szótárában tehát tájékozódhatunk a szavak jelentéséről, szófajáról, gyakoriságáról, de segítségével ellenőrizhetünk minden adatot is. Bárki köny-

nyen meglelhet minden idézetet, ha legalább egy szóra emlékszik belőle. A nyelvészeknek a szótár a szókincs, a szavak bemutatásán kívül az alaktani kutatásokhoz teljes adattárat, a mondattani, stilisztikai kutatásokhoz jó példatárat nyújt.

A szócikkek felépítése

A szócikkek három részből állnak. Az első rész az ún. szócikkfej, itt megadjuk a címszó szófaját, ha idegen szó akkor megjelöljük, hogy latin, német stb., és közöljük hányszor fordul elő a szerző verseiben. A második részben tárgyaljuk a szó jelentését. A harmadik tartalmazza azokat az adatokat, amelyek a második részben nem szerepelnek, és itt utalunk a címszó összetett, illetőleg igekötős változataira. Ezeken kívül ún. utaló szócikkek is vannak a szótárban, amelyek a mű használatát hívatottak elősegíteni.

A szótárban külön címszóként fordul elő minden egyszerű, összetett és képzett szó, tehát a ható ige, szenvedő ige, segédige, igenév stb. is. A címszavakat mai helyesírással írjuk, de megtartjuk a forrásban levő, Csokonaitól használt hangalakot. Így a költőre jellemző nyelvhasználat már a címszóból is kiténik. Például: címszó az *ákász*, *csuda*, *hévség*, *veres*, az *akác*, *csoda*, *hőség*, *vörös* utalószóként szerepel a megfelelő helyen. A címszó alakváltozatai egy szócikkbe kerülnek, pl. *szégyell* ~ *szégyenl*, *elfáradt* ~ *elfáradott*, de ahol szükséges utalószavakkal felhívjuk rájuk a figyelmet. Ugyancsak utalunk az összetett és igekötős szavak utótagjára is.

Külön címszót alkotnak a személyraggal, vagy egyéb raggal állandósult főnevek, névmások, határozószók (*híja*, *kegyelmed*, *bennünket*, *tetőled* stb.), a mutató névmások határozóragos alakjai (*abban*, *abból*), a tulajdonnevek (*Csokonai*, *Dorottya*, *Lajos*, *Landerer*, *Lilla* stb.).

A szócikkfejben közöljük tehát a címszó szófaját, esetleg szófajait vagy idegen voltát és előfordulásának számát: **ablak** fn (2); **adós** fn/mn (4); **assessor** (lat) (1). A szócikk következő részében meghatározzuk a szó jelentését, illetőleg jelentéseit. Egy-egy szó jelentésének bemutatására olykor elegendő volt szinonimájának megadása. Az egyes jelentések illusztrálására egy vagy több példamondatot idézünk. Ha a szó több szófajú, akkor római számmal elkülönítve külön-külön tárgyaljuk a jelentéseket.

A példamondatokat forrásunk helyesírása szerint betűhíven közöljük. A nagyon hosszú mondatokat olykor lerövidítettük, de csak annyira, hogy a címszó jelentése az idézetből kiderüljön. Minden példamondat után zárójelben megadjuk az adat előfordulási helyét.

A szócikk adattári részében a címszóra vonatkozó adatokat névszók esetében a következő sorrendben közöljük: egyes és többes nominativus, birtokos személyragos alakok (esetrag nélkül), accusativus, genitivus, belső és külső helyhatározós alakok, és ezek után következnek az egyéb határozóragos formák. A melléknévek közép- és felsőfokú alakjai ezeket követik. Ha a címszó ige, akkor az adatainak felsorolását az

alapalakjával kezdjük (alanyi ragozás kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személy). Ez után jönnek a kijelentő mód jelen, múlt és jövő idejű adatai, majd a tárgyas ragozás kijelentő módú példái ugyanebben a sorrendben. Ezek után következnek a feltételes, majd a felszólító módú alakok a kijelentő módnál alkalmazott elrendezésben. Itt, az adattári részben is minden adat után közöljük a lelőhelyet, illetőleg a lelőhelyeket. Természetesen itt is megtartottuk forrásunk helyesírását. A szócikkeket a címszónak a szótárban előforduló összetett, valamint igekötős változatainak felsorolása zárja.

A források

Amint már korábban említettük a Szilágyi Ferenc által szerkesztett kritikai kiadás kötetében levő költeményekben előforduló szavak szerepelnek a szótárban. Azt is közöltük már fentebb, hogy Csokonai megjegyzéseket, magyarázatokat fűzött egyes verseihez, ezeknek a szavait is bevontuk a feldolgozásba. Természetesen ezek prózai voltára felhívjuk a figyelmet.

Szilágyi a verseket megszámozta, összesen 465 költemény van az öt kötetben. Hogy az adatok nemcsak a kritikai, hanem más kiadásokban is megtalálhatók legyenek az alábbiakba felsoroljuk a szótárban csak számokkal jelölt műveket. Ha a *Lilám* adat után ez olvasható: (375/1), akkor ez azt jelenti, hogy a 375. vers első sorában fordul elő. Ha a *szerentsémnek* adat után ez áll: (442/222/4), akkor ez arra utal, hogy a 442. vershez fűzött megjegyzésben a 222. lapon a 4. sorban szerepel. Szükséges a lapra utalni, mert Csokonai a hosszabb alkotásaihoz több helyen is adott magyarázatot. A költemények címében levő szavakat a vers számát követő *cím* szóval jelöljük: *Remény* (387/cím).

1. Egy kies kert le írása	16. A Poëta tsak gyönyörködni szeret nem kíván ő semmit egyebet
2. Szüntelen közel van a' halál	25. Constantzinápolly [I.]
3. Az Estvének le írása	26. Czigány
4. Az Estve [I.]	27. Lurida sub dulci melle venena latent
5. Egy Fösvénynek le írása	28. A' színesség
6. A Fösvény	29. Gloria calcar habet [I.] (<i>Nézd sarkantyú által e' Katona alatt...</i>)
7. A' Poëtai fel vidulás	30. Libertas optima rerum
8. Az Álom le írása	31. A' Szabadság
9. Egy Város leírása	32. Exundatio aquarum
10. Ventus describitur	33. A Poëta leg kisebbért is meg haragszik
11. A Békesség [I.] (<i>Olaj fa ágakkal fűzi...</i>)	34. Fulmen describitur
12. Quem Dii oderunt Praeceptorem facerunt	35. Gloria calcar habet [II.] (<i>Hogy ha kihez...</i>)
13. Egyedül a tudományok teszik halhatatlanná az embert kivált a' Poësis	36. Impedit ira animum
14. Az Álom [I.]	37. Invidus
15. Mindég közel van a' Halál	38. Forma venusta perit

-
39. Bene qui latuit, bene vixit
 40. A Kalmár
 41. Panaszolkodik egy mindenbe szerentsétlen
 de igaz lelkű ember
 42. Sint Maecenates feret Hungara Terra
 Marones. Vergiliumque tibi vel tua rura
 dabunt
 43. A' rövid nap 's hosszú éj
 44. A virtus leg bátorságosabb kő fal
 45. Thisbe keservei
 52. Az Árvíz
 53. Musa vetat mori
 54. A' Békesség [II.] (*El multak a' hadak...*)
 55. A szerentse változó
 56. A Tengeri Zivatarról
 57. Dido Aeneastól való bútsúzása
 58. A Kevélly [I.]
 59. A Föld Indulás [I.]
 60. A Gazdag
 61. Rút ábrázat szép ész [I.]
 62. Az Ember gyűlölő
 63. Barátságos Bútsúvétel
 64. A' Ró'sa (*Gyakran a setétes...*)
 65. Az Ősz [I.] (*Őszszel minden plánták...*)
 66. A' Tél [I.] (*El érkezettél hát ó!...*)
 67. Ferentz neve napjára hamarjába készítette
 versek
 68. Az Öreg ember
 69. Az Aratás
 70. Oskolai Vacatio
 71. Venusi Hartz
 72. A' Mező
 73. Bútsúzik az Attya a' Leánytól
 74. Név napra íratott Versek [I.] (*E tisztán
 tündöklő...*)
 75. Név napra íratott Versek [II.] (*Míg a' nap
 egünkön...*)
 76. Mit nem tsinál a' Szeretet ?
 77. Píramus és Thisbé Historiájának le fordí-
 tása Ovidius Metamorphosessából
 78. Az ős Laudonra
 79. Belgrádra
 80. A' Párt Ütő
 81. Magyar Hajnal hasad [I.]
 82. Egy Magyar Gavallér
 83. A' Reggel
 84. A Dél [I.] (*Fel állott már a' nap...*)
 85. A Tél [II.] (*Mormolnak szelei...*)
 86. A Nyár [I.] (*A nap kettőzvéén hév tüzét...*)
 87. Az Ősz [II.] (*Már a' víg szüretnek...*)
 88. A Víg Poëta
 89. A' Reggelről
 90. A' híves Estve
 91. [Míg nálatok itt múlatok...]
 93. Jöszte Poétának
 94. Herkules és Ámor
 95. Thais
 96. A' Szarándok
 97. [Bár az Ég búsulva néz is...]
 98. Egy szerelmes vitézhez
 99. Felvidülés
 100. Egy kesergő magyar
 101. A' búkkal küszködő
 102. Az Ekhóhoz [I.] (*Panaszaimat elegyes...*)
 103. A' Versszépítő [I.] (*ha most nem...*)
 104. Édes Rabság
 105. Esdeklő biztatás
 106. Az Anékreoni Versek [I.] (*Vérengező...*)
 107. Az emésztő tűz
 108. A' megivott Ámor
 109. Egy Violához
 110. Víg élet a' Parnasszuson
 111. Horváth Ádámhoz
 112. [Estve jött a parantsolat...]
 113. Tsikorgó Versei a' Trójai háborúról
 114. Batrachomyomachia vagy Békaegérhartz
 Blumauer módja szerént
 115. In Com[item] Pálffy
 116. Tunc etiam moreris?
 117. [Nézd el...]
 118. Epitaphium Marci
 119. A' Kovátsi út
 120. A' Legatus
 122. Seu: Lauris ági
 123. [A mezei gyönyörűségéről]
 124. Rátz Sámuelhez
 125. Egy Magyar Úrhoz 's Tudóshoz küldött
 levélnek Töredéke
 126. Broughton Religioi Lexiconára
 127. A' Szépek Szépe [I.]
 128. A' vidám természetű poëta
 129. Első Szerelemérzés [I.] (*Még tsak...*)

-
130. A' tanúnak hívott Liget
 131. A' távolról kínzó [I.] (*Most vagyok Veleled...*)
 132. A' Poétákba' lakó Istenség [I.] (*Poéták!...*)
 133. A' Fársáng' Bútsúzó Szavai
 134. Az elragadtatott [érzékenységek]
 135. A' Méz' méze
 136. A' szerelmes szemek
 137. A' patyolat
 138. Az Éj és a' Tsillagok [I.] (*Régi víg...*)
 139. A' Feredés
 140. A' Vatsora. Fabullhoz
 141. A' matska és a' sajt
 142. A' madár a' szabadságban
 143. A' háborús Zivatar
 144. Amint és Laura a' Fák között
 145. A' Távollétel
 146. A' Viola
 147. A' szépség
 148. A' rózsza
 149. Az elragadt Szív
 150. A' Jázminok
 151. Pásztor szeretők
 152. A Méh és Ámor
 153. A' Babérvessző
 154. Asztali dal
 155. Ifjúság s Szerelem
 156. Igyunk
 157. A' félelmes Szerető
 158. Az Elmenetel
 159. A' Szélvész
 160. [Jaj hogy szenvedek...]
 161. Trocheus lábakon
 162. Az én Életem
 163. Nagy Sámuel Sanderjére
 164. A' Tavaszhoz
 165. [Oh únalom! Vad únalom...]
 166. Miért ne innánk ?
 167. Ván, vén, vagy Az Üstökös Eloquentia
 168. [Aranka Györgyhöz]
 169. A' Sütés
 170. A' Ditsőség' Triumfusa
 171. [Camillo Molza grófnak]
 172. Dafnis Hajnalkor
 173. Chloé Dafnishoz
 174. A' feléledt Pásztor [I.] (*Ott, hol a...*)
 175. Szerelmes Panaszok
 176. Utolsó Panasz
 177. A Reménység
 178. T. T. Szilágyi Gábor Úr Professorhoz
 179. [Élj vigan érdemeddel...]
 180. Ajánló Tsók
 181. Melitesz Rozáliához
 182. Az esztendő négy szakasza
 183. Szerelmes fogadás
 184. Szerelmes Bútsúvétel
 185. A' szökevény Ámor
 186. A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes
 187. Carmen inavgvrale
 188. Gróf Károly Jó'sef Úrnak
 189. Zsugori Uram
 190. Konstantinápoly [II.]
 191. A' szerentse
 192. A' Had [I.] (*Ki üte Zászlóját...*)
 193. A' Hír
 194. A' kevély [II.]
 195. A Földindulás [II.]
 196. A' Dél [II.]
 197. A' Tél [III.] (*Mormolnak szelei...*)
 198. A' Nyár
 199. Az Ősz [III.]
 200. Az Estve [II.]
 201. Az Álom [II.]
 202. A' tengeri háború
 203. Magyar ! Hajnal hasad ! [II.]
 204. [Mindég közel van a' Halál] [II.]
 205. Az én vagyonom
 206. Egy Bétsi Magyar Gavallér
 207. Hány a' grátzia ?
 208. A' Szabadulás
 209. [Győzdelmi pompát...]
 210. [Az emberi nemem...]
 211. [Vagyon egy olly tenger...]
 212. [Jer, óh asszonyi rend...]
 213. [Halál ! ez az a' szó...]
 214. [Mint a' meg vénhedt fa...]
 215. [Őt ezer és mint egy...]
 216. A' Milton' Elvesztett Paraditsomáról
 217. T. N. Mihályfalvi István Úr utolsó Tisztetségére
 218. [Makó Mihály neve napjára...]

-
219. A' Vízital
 220. Örömversek Professor Budai É'saiás
 Úrhoz
 221. T. T. Professor Budai É'saiás Úrhoz
 222. Szomorú versek Fényes István Úr halá-
 lának alkalmatosságával
 223. Egy kétségbeesett Magagyilkosa
 224. [Falataimat elegyes bor hajtással...]
 225. Hunyadi Ferentzhez
 227. [Zöld Ferentz, kék Ferentz, (Tóth)
 Ferentz...]
 228. [Varró Jánosnak]
 229. [Az ártatlan. Látod, hogy elnyomatta-
 tik...]
 230. Az estvéhez (Jövel felénk hűs
 szárnyadonn...)
 231. A' Tolvaj Isten
 232. Bakkhushoz. Inscriptio
 233. [Lengyel Jó'sef Senior Úr neve napjára]
 235. Mátyási József Úrnak
 236. A' semminél több valami
 237. A' Dugonits' Oszlopa
 238. Minden szerelmes katona
 239. A' Pendelbergai Vár formájának és meg-
 vételének leírása
 241. [Tanítványaitól búcsúzik]
 243. Lantomtól bútsúvétel
 244. Az Otahajta
 245. Bútsú a' Magyar Múzsáktól
 246. [Oh szegény Országunk !]
 247. [Az arany idő]
 248. A Bor Ital mellett
 249. Földi Rózsa
 250. Reggeli Ének a' Rózsához
 251. A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű
 Rendekhez a' Diétai Múza
 252. Egy orvosnak sírverse
 253. A' vitézkedő Magyarokhoz
 254. Rút ábrázat 's szép ész [II.]
 255. Serkentése a' Múzsának
 256. A' Magyar Gavallér
 257. Serkentés a' Nemes Magyarokhoz
 258. Látás
 259. Az 1741-diki Diéta
 260. A' Had [II.] (*Ki útvén zászlóját...*)
 261. Az Ekhóhoz [II.]
262. Útravaló a' Múzsához
 263. Az alvó LILLA felett
 264. Az alvó Lillára
 265. Egy Tulipánthoz
 266. Bálint napja
 267. A' Nemes Magyarorságnak felülésére
 268. A' Betsület 's a' Szerelem
 269. Egy Angyalhoz
 270. Bacchus-Phoebus
 271. Barátomnak
 272. [Csendesítsed szíved háborúját...]
 273. A' Szamócza
 274. A' Méhekhez
 275. Az esküvés
 276. Alku
 277. Háláének a' Vénus' oltáránál
 278. LILLÁHOZ, távollétemben
 279. [Válasz Vályi Klárának]
 280. Vályi Klárára
 281. Generál Hoche halálára
 282. A' fekete Pecset
 283. Az én tzímerem
 284. Anakreon 's Ovid
 285. Két Szerető' dalja
 286. Az Éj és a' Csillagok [II.] (*Éltemnek fé-
 nyes...*)
 287. A' Békekötésre
 288. Újesztendei Gondolatok
 289. Köszöntő
 290. [Juliánna Napra Köszöntő]
 291. Megkérlelés
 292. LILLÁHOZ (*Lillám! Elég egy szó...*)
 293. LILLÁM' Szácskája
 294. A' Duna' Nimfája
 295. Búcsúvétel
 296. Az Eltávozás
 297. [Mint Szöllő kebeléhez...]
 298. Egy vén fának árnyékában régen szenvedő
 Rózsafa
 299. Czindery' sírja felett
 300. [Nagy Péter által nyert nemesség'
 Czímere...]
 301. [Már se hintó már se szánka...]
 302. Még egyszer LILLÁHOZ
 303. Rózsím' Sírja felett
 304. A' Füredi parton

-
305. A' Magánossághoz
 306. A' Haza Templomának örömnapja
 307. Ízis és Oziris
 308. T. N. Nádasdy Sárközy Istvánné, született Chernelházi CHERNEL ESZTER Asszonynak tiszteletére
 309. A' Dorottya Kínjai
 310. [Krisztina napra]
 311. [Hencse, Hencse, mily szerencse...]
 312. Siralom
 313. Marosvásárhelyi Gondolatok
 314. Mihály-napi Álom
 315. Nemes bátorítás
 316. Kifakadás
 317. [Az Aranysujtásos nadrág]
 318. Bakhushoz
 319. Orgiák
 320. A' pillantó Szemek
 321. Az eleven Rózsához
 322. Az Emberiség 's a' Szeretet
 323. A' Poétákban lakó Istenség [II.](*Verselők...*)
 324. Egy háládatlanhoz
 325. [Pál napjára]
 326. [Somogyi kázus]
 327. [Második emberkort...]
 328. [Melly emberre születtekor...]
 329. [Pata község lakosainak írott vers]
 330. Dorottya, vagyis a' dámák' diadalma a' Fárságon
 331. Jósepha Kisasszonhoz
 332. [Hogy elmentem Gigébe...]
 333. Paraszt Dal
 334. Jövendölés az első Oskoláról, A' Somogyban
 335. Dugonitsra
 336. [Antal napjára]
 337. Az Igazság' Diadalma
 338. VIRÁG BENEDEK Úrhoz
 339. Egy fiatal házósúlándónak habozása
 340. [Kata napra]
 341. A' Heszeri Méhes' története
 342. Horváth Ádám neve napjára
 343. Barátomhoz
 344. A' fogadástétel
 345. A' Boldogság
 346. Tháles
 347. Az eltévedt Lélek
 348. Dr. Földiről egy Töredék
 349. [Szerelmem pompásabb sírt nem talál]
 350. A' Tavasz (*Az egész világ feléledt...*)
 351. Az Álomhoz
 352. A' Hévség
 353. A' Leánykákhoz
 354. A' Búkergető
 355. A' Szeplő
 356. Purgomák I–V.
 357. [Visszajövetel az Alföldről]
 358. Lótsere
 359. [Az elválás reggelén]
 360. [Impromptu egy cseresznyefa levelet rágó hernyóra]
 361. [Szerettem ! Szerettem !]
 362. [Szívem titkon...]
 363. [Hímenhez]
 364. [A' Hízelkedő]
 365. [Egy eltörött vasmacskára]
 366. A' hajókázó Ámor
 367. [Az én Barátomném D. A. Quodlibetjére]
 368. A' Szépség ereje a' bajnoki szíven
 369. A' Magyarokhoz
 370. Ámor
 371. Álomlátás
 372. Az anákreoni versek [II.]
 373. A' Háfiz' siralma
 374. Az Estvéhez
 375. A' muzsikáló Szépség
 376. Bácsmegyey' Leveleire
 377. Óda az árnyékszékhez
 378. A' Borbély granariumára
 379. Lillához
 380. Déli Aggodalom
 381. Fillis Dámonhoz
 382. [Gróf Fekete Jánoshoz]
 383. [Midőn iszom borotskát...]
 384. Dórishoz
 385. A' szerelem' tilalma
 386. Görög Úrhoz
 387. A' fiatal Remény
 388. Sárközy Kisasszon' halálára
 389. A' Békétlenkedő
 390. A' Nap' Innepe

391. Fillishez
 392. Az elmátrónásodott Dóris
 393. A' Palatinusné halálára I. (*A' néki-szépült Budára...*)
 394. A' Palatinusné halálára II.
 395. Dr. Földi sirhalma felett
 396. Az Ember: a' Poézis első Tárgya
 397. A' Tavasz (*Fogjatok bé szent árnyékok...*)
 398. Erdődy Lajoshoz
 399. A' Magyar Orpheushoz
 400. A' békesség és a' Hadi érdem
 401. [Izenget már valahára...]
 402. Az Estikék
 403. Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úrhoz
 404. A szomatori templomra készített felülírá-sok
 405. Tisztelő versezet Báró Vay Miklóshoz
 406. Léthe
 407. Elizához
 408. Epigramma Leonórához
 409. Az elszánt Szerető
 410. [Nints elefánttsont, 's arany...]
 411. Keser' édes
 412. Édes Keserűség
 413. Georgicon
 414. Bútszás egy Lyánkától
 415. [Dedicatio Gr. Széchényinéhez]
 416. A' Szabadság
 417. Gróf Szétsényi Ferencz Ő
 Exellentijához
 418. Mélt. Gróf Festetits György Ő Nagysá-gára. A' Hadi Oskoláról
 419. Ajánlás
 420. Himfyhez
 421. A' Szépek' Szépe [II.] (*Ti, élet balzsamát...*)
 422. A' távolról kínzó [II.] (*Rég' nem valék...*)
 423. Habozás
 424. Az én Poézisom' természete
 425. Első szerelemzés [II.] (*Ifjúságom...*)
 426. A' Pillangóhoz
 427. A' Reményhez
 428. Gróf Erdődyné Ő Nagyságához
 429. Szegény Zsuzsi a' táborozáskor
 430. A' bátortalan Szerelmes
 431. Az Éjnek Istenihez
 432. A' Szélhez
 433. Szerelemdal a' tsikóbőrös Kulatshoz
 434. Megkövetés
 435. A' Tihanyi Akhóhoz
 436. Lilla' búcsúzalogjai
 437. A' versszépítő [II.] (*Ha most nem édes...*)
 438. Éva napra
 439. A' N. Mélt. Gróf Széchényi Ferentz Ő
 Exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára melyly hoz-zám Külsár Úr által érkezett
 440. A' Múzsához
 441. A' feléledt Pásztor [II.] (*Amott hol a'...*)
 442. T. Budai Ferentz úr Sirhalmánál
 443. Az utolsó Szerentsétlenség
 444. Tartózkodó Kérelem
 445. Méltóságos királyi tanácsos Somssich
 Lázár Úr' ódája méltóságos Rhédey Lajos
 ts. kir. kamarás ő nagyságához
 446. A' tanúnak hívott liget [II.] (*Itt a' Li-get...*)
 447. A' versengő Érzékenységek
 448. A' Rózsabimbóhoz
 449. Szemrehányás
 450. Árpád
 451. Serkentés a' Múzsához
 452. Rhédey Lajos úrhoz
 453. A' Kéttségbe esés
 454. Halotti versek a' Lélek halhatatlanságá-ról
 455. Tüdőgyulladásomról
 456. Főhadnagy Fazekas Úrhoz
 457. Salétrom Inspector Kiss Imre úrhoz
 459. [Ropog az a' bús Ég...]
 460. Dalok az Endimionból [I–XVIII.]
 461. [Probatio calami]
 462. [Ha életem gond bú borítja]
 463. [Gyöngyöm, gyöngy violám]
 464. [Mogyoró-mars]
 465. [Tervezet] (*Orpheus Innepet tart*)

A versek szókincsének gyakorisági megoszlása

A Csokonai-szókincstár két kötetének anyagából gyakorisági szótárt is készítettünk. Ezekhez hasonlóan a versek szókincséből is összeállítottuk a gyakorisági adatokat. Az általunk feldolgozott költeményekben 16 200 szó fordul elő 141 752 adatban. A szókincsről különböző táblázatokban kimutatást készítettünk a szókincstárakban alkalmazott módszer szerint, hogy lehetőség legyen összehasonlításokra.

Az I. táblázatban az egyes gyakorisági intervallumokra vonatkozó számszerű és százalékos értékeket ismertetjük. A leggyakoribb szó (*a* névelő) 9752-szer fordul elő, ez az összes előfordulás 6,880%-a. Az első tíz szó 24 459-szer szerepel, és ez az összes előfordulás 17 255%-a. A színművekben a leggyakoribb szó szintén az *a* névelő 5015 adattal, ez az összes adat 5,86%-a. Az első tíz szó 17 286-szor fordul elő, 20,20%-ot jelent. A prózai alkotásokban is az *a* névelő van elől 5436 adattal, és ez az összes előfordulás 7,57%-a. Az első tíz szó számai: 15 161 adat, 21,10 százalék.

A fentiek szerint az *a* névelő a színművekben fordul elő a legkisebb százalékban, utána következnek a versek, majd a prózai alkotások. Az első tíz szó adatai pedig a versekben szerepelnek lényegesen kisebb arányban, mint a másik kettőben.

A Szókincstár I. kötete az író színműveit tartalmazza, ezekben az első tíz szó a következő: *a, az* (névelő), *és, nem, én, az* (névmás), *hogy, van, is, úr*. A második kötetben az egyéb prózai művek szókincse van, ezekben az első tíz szó *a, az* (névelő), *és, nem, is, s, hogy, az* (névmás), *én, van*. Feltűnő, hogy a színművekben az első tízben szerepel az *úr*. Ez nyilván a műfaj jellegéből következik, az egyéb prózai művekben csak 72–73. helyen van. A költeményekben az első tíz szó: *a* (névelő), *s, az* (névelő) *nem* határozószó) *is, és, hogy* (kötőszó), *van, mely* 'mily', *ki* (névmás). Itt is van az első tíz között műfajra jellemző kifejezés: *mely, ki*. Ha elvégeznénk további adatokon is az összehasonlítást, bizonyára több ilyen műfajra jellemző sajátosságot is találnánk. Az *úr* a versekben is csak a 66.

I. TÁBLÁZAT

A különböző gyakoriság intervallumok összehasonlítása

Intervallum száma	Az összes előfordulás	Előfordulások százalékban
1-	9752	6,880%
1-10	24459	17,255%
1-100	56853	40,107%
1-500	86446	60,984%

501-1000	13616	9,606%
1001-1500	7725	5,450%
1501-2000	5274	3,721%
2001-2500	3834	2,705%
2501-3000	2935	2,071%
3001-3500	2394	1,689%
3501-4000	2000	1,411%
4001-4500	1645	1,160%
4501-5000	1500	1,058%
5001-5500	1350	0,952%
5501-6000	1000	0,705%
6001-6500	1000	0,705%
6501-7000	1000	0,705%
7001-7500	1000	0,705%
7501-8000	833	0,588%
8001-8500	500	0,353%
8501-9000	500	0,353%
9001-9500	500	0,353%
9501-10 000	500	0,353%
10 001-10 500	500	0,353%
10 501-11 000	500	0,353%
11 001-11 500	500	0,353%
11 501-12 000	500	0,353%
12 001-12 500	500	0,353%
12 501-13 000	500	0,353%
13 001-13 500	500	0,353%
13 501-14 000	500	0,353%
14 001-14 500	500	0,353%
14 501-15 000	500	0,353%
15 001-15 500	500	0,353%
15 501-16 000	500	0,353%
16 001-16 200	200	0,141%

A II. táblázat a szavak gyakoriságának eloszlását mutatja be. Az első oszlopban a gyakoriság sorszáma található, a másodikban számszerű értéke, a harmadikban pedig a halmozott értékeket tüntettük fel. A legmagasabb abszolút gyakoriság 9752, a második 3085, a kettő halmozott értéke 12 837 stb. Ha az első oszlopban több szám szerepel egymás mellett, ez azt jelenti, hogy több szó is azonos mennyiségben fordul elő. A táblázat második oszlopjának segítségével könnyen megállapíthatjuk a szavaknak a gyakorisági sorrendben elfoglalt helyét. Vegyük például például az *acél* szót! Hatszor

fordul elő a versekben, a táblázatból kiderül, hogy a többi hatszor szereplő szavakkal együtt a 2547–2889. helyen áll a gyakorisági sorrendben 341 társával.

II. TÁBLÁZAT

A szavak gyakoriságának eloszlása

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
1	9752	9752	34	398	39514
2	3085	12837	35	391	39905
3	2750	15587	36	387	40292
4	1721	17308	37	383	40675
5	1560	18868	38	381	41056
6	1508	20376	39	377	41433
7	1138	21514	40	372	41805
8	1133	22647	41	367	42172
9	934	23581	42	365	42537
10	878	24459	43	363	42900
11	877	25336	44	361	43261
12	857	26193	45	350	43611
13	826	27019	46	342	43953
14	810	27829	47	335	44288
15	808	28637	48	332	44620
16	756	29393	49	331	44951
17	747	30140	50	327	45278
18	716	30856	51	316	45594
19	711	31567	52-53	313	46220
20	667	32234	54	294	46514
21	634	32868	55	293	46807
22	617	33485	56	284	47091
23	596	34081	57	281	47372
24	576	34657	58	277	47649
25	573	35230	59	273	47922
26	559	35789	60	270	48192
27	532	36321	61	266	48458
28	522	36843	62-63	265	48988
29	504	37347	64	264	49252
30	471	37818	65	262	49514
31	438	38256	66	259	49773
32	434	38690	67	249	50022
33	426	39116	68	248	50270

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
69	247	50517	121-124	140	60547
70	233	50750	125-126	139	60825
71-72	230	51210	127-128	137	61099
73-74	228	51666	129	136	61235
75	227	51893	130	135	61370
76	226	52119	131	133	61503
77	225	52344	132-135	132	62031
78	219	52563	136-137	130	62291
79	216	52779	138-139	127	62545
80	213	52992	140	126	62671
81	211	53203	141-144	125	63171
82	210	53413	145	123	63294
83-84	209	53831	146-147	122	63538
85	207	54038	148-150	120	63898
86-87	203	54444	151-153	119	64255
88-89	200	54844	154	118	64373
90	199	55043	155	117	64490
91	197	55240	156-158	114	64832
92	195	55435	159	113	64945
93	182	55617	160	111	65056
94	180	55797	161-164	110	65496
95-96	178	56153	165-166	109	65714
97-98	177	56507	167-168	108	65930
99	174	56681	169-170	107	66144
100	172	56853	171-173	106	66462
101	171	57024	174	105	66567
102	170	57194	175-176	104	66775
103	169	57363	177-182	103	67393
104-105	166	57695	183-184	102	67597
106	165	57860	185-188	101	68001
107-109	161	58343	189	100	68101
110	158	58501	190	99	68200
111	157	58658	191-193	98	68494
112	155	58813	194-195	97	68688
113	154	58967	196-199	96	69072
114-115	150	59267	200-201	95	69262
116	148	59415	202-203	93	69448
117	146	59561	204	92	69540
118	143	59704	205-206	91	69722
119	142	59846	207	90	69812
120	141	59987	208-209	89	69990

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
210-212	88	70254	401-411	47	82664
213-215	87	70515	412-423	46	83216
216	86	70601	424-433	45	83666
217	85	70686	434-445	44	84194
218-222	84	71106	446-452	43	84495
223-225	83	71355	453-463	42	84957
226-228	82	71601	464-480	41	85654
229-231	81	71844	481-492	40	86134
232	80	71924	493-510	39	86836
233-234	79	72082	511-529	38	87558
235-237	78	72316	530-541	37	88002
238-243	77	72778	542-558	36	88614
244-245	76	72930	559-576	35	89244
246-248	75	73155	577-594	34	89856
249-251	74	73377	595-619	33	90681
256-257	73	73815	620-639	32	91321
258	72	73887	640-653	31	91755
259-266	71	74455	654-674	30	92385
267-269	70	74665	675-699	29	93110
270-272	69	74872	700-719	28	93670
273-278	68	75280	720-736	27	94129
279-284	67	75682	737-765	26	94883
285-288	66	75946	766-789	25	95483
289-292	65	76206	790-828	24	96419
293	64	76270	829-865	23	97270
294-298	63	76585	866-897	22	97974
299-303	62	76895	898-940	21	98877
304-307	61	77139	941-985	20	99777
308-316	60	77679	986-1040	19	100822
317-322	59	78033	1041-1092	18	101758
323-327	58	78323	1093-1170	17	103084
328-333	57	78665	1171-1223	16	103932
334-338	56	78945	1224-1302	15	105117
339-348	55	79495	1303-1398	14	106461
349-353	54	79765	1399-1515	13	107982
354-361	53	80189	1516-1629	12	109350
362-372	52	80761	1630-1740	11	110571
373-378	51	81067	1741-1890	10	112071
379-386	50	81467	1891-2051	9	113520
387-394	49	81859	2052-2283	8	115376
395-400	48	82147	2284-2546	7	117217

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
2547-2889	6	119275	4146-5350	3	128419
2890-3394	5	121800	5351-7833	2	133385
3395-4145	4	124804	7834-16200	1	141752

A III./a, III./b és a III./c táblázatok a szókincs szófajok szerinti megoszlását mutatják be számszerűen és százalékos arányukat az összes szóhoz viszonyítva. Ezenkívül láthatjuk belőlük a szófajok előfordulásának számát és százalékos arányát az összes előforduláshoz viszonyítva. A III./a táblázat az egy szófajú szavakat tartalmazza, a III./b-ben a kettős szófajúak vannak. A főnevek például 6136-szor szerepelnek a versekben, ez a 16 200 szó 37,877%-a, ezek a főnevek 39 842-szer fordulnak elő ez pedig az összes előfordulás 28,107%-a.

III./a TÁBLÁZAT

Szófajok szerinti megoszlás

	Szavak száma	Százalékos arány az összes szóhoz viszonyítva	Előfordulásuk száma	Százalékos arány az összes előforduláshoz viszonyítva
főnév	6136	37,877%	39842	28,107%
ige	4017	24,796%	22380	15,788%
igenév	2262	13,963%	4018	2,835%
melléknév	1895	11,698%	7895	5,570%
határozószó	620	3,827%	10651	7,514%
névmás	133	0,821%	9293	6,556%
számnév	109	0,673%	1556	1,098%
kötőszó	50	0,309%	8103	5,716%
névutó	31	0,191%	943	0,665%
mondatszó	41	0,253%	320	0,226%
indulatszó	21	0,130%	892	0,629%
névelő	3	0,019%	13328	9,402%
segédige	4	0,025%	322	0,227%
igekötő (ige nélkül)	3	0,019%	14	0,010%
Összesen:	15325	94,599%	119557	84,342%

III./b TÁBLÁZAT

Kettős szófajú szavak

fn/mn, mn/fn	179	1,62%	3198	4,45%
ksz/hsz, hsz/ksz	16	0,14%	2494	3,47%
nm/hsz	9	0,08%	769	1,07%
hsz/nu, nu/hsz	13	0,12%	211	0,29%
fn/hsz, hsz/fn	6	0,05%	91	0,13%
mn/hsz, hsz/mn	9	0,08%	87	0,12%
in/fn	11	0,10%	37	0,05%
hsz/msz, msz/hsz	1	0,01%	36	0,05%
isz/fn	1	0,01%	16	0,02%
in/mn	7	0,06%	39	0,05%
nm/fn	2	0,02%	111	0,15%
szn/mn	1	0,01%	2	0,00%
nm/ksz	2	0,02%	154	0,21%
hsz/ik	1	0,01%	2	0,00%
i/si	1	0,01%	63	0,09%
szn/nm	1	0,01%	179	0,25%
szn/hsz	1	0,01%	27	0,04%
fn/szn	1	0,01%	20	0,03%
si/fn	1	0,01%	38	0,05%
<i>Összesen:</i>	263	2,38%	7574	10,54%

III./c TÁBLÁZAT

Hármas szófajú szavak

hsz/ksz/msz, ksz/hsz/msz	1	0,01%	54	0,08%
mn/hsz/fn, mn/fn/hsz	3	0,03%	158	0,22%
nm/hsz/ksz	1	0,01%	64	0,09%
in/mn/fn	5	0,05%	205	0,29%
szn/mn/fn	1	0,01%	103	0,14%
fn/mn/szn	1	0,01%	18	0,03%
<i>Összesen:</i>	12	0,11%	602	0,84%

A IV. táblázat az idegen szavak arányát tartalmazza a III./a-c táblázatok beosztása szerint. Kiderül belőle például, hogy ezekben a költeményekben összesen 414 idegen szó van, ez a szám az összes szó 2,556%-a. Ezek a szavak 666-szor szerepelnek, ami az összes előfordulásnak csak 0,470%-a. Ez sokkal kevesebb mint a színművekben,

vagy az egyéb prózai művekben. A színművekben ezek az adatok a következők: 613 szó, 6,23% az összes szóhoz viszonyítva, és 1048-szor fordulnak elő, ez 1,25% az összes előforduláshoz számítva; az egyéb prózai művekben: 467 szó, 4,23% az összes szóhoz viszonyítva, és 669-szer szerepelnek, ami az összes előfordulásnak 0,93%-a.

IV. TÁBLÁZAT

Idegen szavak előfordulása

	Szavak száma	Százalékos arány az összes szóhoz viszonyítva	Előfordulásuk száma	Százalékos arány az összes előforduláshoz viszonyítva
angol	2	0,012%	3	0,002%
francia	32	0,198%	73	0,051%
francia-német	1	0,006%	1	0,001%
görög	29	0,179%	99	0,070%
görög-latin	2	0,012%	3	0,002%
latin	255	1,574%	343	0,242%
német	78	0,481%	117	0,083%
olasz	13	0,080%	22	0,016%
spanyol	1	0,006%	4	0,003%
szláv	1	0,006%	1	0,001%
Összesen:	414	2,556%	666	0,470%

Amennyiben a színművek nyelve a XVIII. századvégi beszélt nyelv emléke, akkor az abból alkotott gyakorisági szótár ennek a kornak a beszélt nyelvi gyakorisági szótára. A Szókinestár II. kötetének anyagából készített gyakorisági szótár az egyéb prózai művek gyakori megoszlását mutatja be. A költő verseinek gyakorisági szótára pedig egy újabb műfaj szókincsének gyakoriságát tartalmazza. A fentebbiekben néhány összehasonlítást is elvégeztünk. Természetesen más írók műveiből, és más korok, így például a mai magyar nyelvből készült feldolgozásokkal is össze lehet hasonlítani az adatokat. Az ilyen összevetésekből pedig mindenképpen hasznos nyelvi, nyelvtörténeti, stilisztikai stb. következtetéseket lehet levonni.

Csokonai költeményei szókincsének gyakorisági szótára (A leggyakoribb 984 szó felsorolása)

A gyakorisági szótárban az alábbiakban közöljük az első 1040 szót. A felsorolás a 19-szer előforduló szavakkal zárul. A továbbiak helye, ahogy már fentebb is említettük, a II. táblázatból állapítható meg.

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
1	a ³	ne	9752	37	aki	nm	383
2	s	ksz	3085	38	lélek	fn	381
3	az ²	ne	2750	39	mi ²	nm	377
4	nem ²	hsz/msz/fn	1721	40	neki	hsz	372
5	is	ksz/hsz	1560	41	így ¹	hsz/ksz	367
6	és ¹	ksz	1508	42	mint ²	ksz	365
7	hogya ²	ksz	1138	43	most	hsz	363
8	van	i	1133	44	magyar	fn/mn	361
9	mely	nm	934	45	ne ¹	hsz	350
10	ki ¹	nm	878	46	nap	fn	342
11	ez	nm/ne	877	47	hát ²	hsz/ksz	335
12	már	hsz	857	48	élet	fn	332
13	egy ²	ne	826	49	tesz	i	331
14	lesz	i	810	50	föld	fn	327
15	ha ¹	hsz/ksz	808	51	lát	i	316
16	de ²	ksz	756	52-53	között	nu	313
17	az ¹	nm	747		szem	fn	313
18	minden	nm/fn	716	54	haza ¹	fn	294
19	e	nm	711	55	mikor	hsz	293
20	szív ²	fn	667	56	tud	i	284
21	sok	szn	634	57	vele	hsz	281
22	maga ¹	nm/hsz	617	58	édes	mn/fn	277
23	nagy	mn/hsz/fn	596	59	él ¹	i	273
24	én	nm	576	60	név	fn	270
25	csak	hsz	573	61	rá	i	266
26	szép	mn/hsz/fn	559	62-63	mind ¹	nm/hsz	265
27	oh	isz	532		úgy	hsz/msz	265
28	még ¹	hsz	522	64	oly	nm	264
29	te	nm	504	65	míg	hsz/ksz	262
30	ég ²	fn	471	66	úr	fn	259
31	ő	nm	438	67	ah	isz	249
32	itt	hsz	434	68	ember	fn	248
33	egy ¹	szn/nm	426	69	kell	i	247
34	jó	mn/fn	398	70	bár	ksz/hsz	233
35	vagy	ksz/hsz	391	71-72	öröm	fn	230
36	mert	ksz	387		világ	fn	230

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
73-74	isten	fn	228		jön	i	140
	ti	nm	228		vesz	i	140
75	-é	hsz	227	125-126	nemes	mn/fn	139
76	halál	fn	226		szól	i	139
77	kedves	mn/fn	225	127-128	boldog	mn/fn	137
78	szó	fn	219		szárny	fn	137
79	hol	hsz/ksz	216	129	midőn	hsz	136
80	két	szn	213	130	egész	mn/hsz/fn	135
81	ád	i	211	131	száj	fn	133
82	más	nm	210	132-135	bor	fn	132
83-84	amely	nm	209		ők	nm	132
	víg	mn	209		sír ²	fn	132
85	mint ¹	hsz	207		szél ¹	fn	132
86-87	nép	fn	203	136-137	jár	i	130
	vitéz	mn/fn	203		rózsza	fn	130
88-89	ily	nm	200	138-139	hozzá	hsz	127
	megy	i	200		tart	i	127
90	szent	mn/fn	199	140	láb	fn	126
91	kéz	fn	197	141-144	csók	fn	125
92	fog ²	si	195		erő	fn	125
93	pedig	ksz	182		ilyen	nm	125
94	tűz ²	fn	180		Lilla	fn	125
95-96	áll	i	178	145	miért	hsz	123
	ott	hsz	178	146-147	kar ¹	fn	122
97-98	hív ²	mn/fn	177		víz	fn	122
	nincs	i	177	148-150	hogy ¹	hsz	120
99	majd ¹	hsz	174		király	fn	120
100	kis	mn	172		part	fn	120
101	benne	hsz	171	151-153	nemzet	fn	119
102	új	mn/fn	170		szeret	i	119
103	talán	hsz	169		test	fn	119
104-105	ami	nm	166	154	bús	mn	118
	múzsza	fn	166	155	fej	fn	117
106	szerелеm	fn	165	156-158	kezd	i	114
107-109	engem	nm	161		ül	i	114
	hely	fn	161		virág	fn	114
	semmi	nm	161	159	hab	fn	113
110	idő	fn	158	160	álom	fn	111
111	barát ¹	fn	157	161-164	azért	hsz/ksz	110
112	mező	fn	155		ma	hsz/fn	110
113	mond	i	154		téged	nm	110
114-115	mégis	hsz/ksz/msz	150		természet	fn	110
	tőle	hsz	150	165-166	fény	fn	109
116	tenger	fn/szn	148		fő ²	fn/mn	109
117	vér	fn	146	167-168	ész	fn	108
118	több	szn/mn/fn	143		virtus	fn	108
119	nagyságos	mn	142	169-170	alatt	nu/hsz	107
120	néz	i	141		mi ¹	nm	107
121-124	akkor	hsz	140	171-173	érez	i	106
	gyenge	mn/fn	140		esztendő	fn	106

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	jaj	isz/fn	106	223-225	dáma	fn	83
174	zöld	mn/fn	105		dolog	fn	83
175-176	de ¹	hsz	104		fia	fn	83
	kedv	fn	104	226-228	felhő	fn	82
177-182	ama	nm	103		had	fn	82
	fa	fn	103		mindjárt	hsz	82
	kép	fn	103	229-231	nyájas	mn	81
	orca	fn	103		szerelmes	mn/fn	81
	sőt	ksz	103		vén ¹	mn/fn	81
	szűz	mn/fn	103	232	Ámor	fn	80
183-184	jer	i	102	233-234	ifjú	mn/fn	79
	kíván	i	102		rész	fn	79
185-188	ének	fn	101	235-237	kebel	fn	78
	jól	hsz	101		mély	mn	78
	rajta	hsz/msz/fn	101		vár ²	fn	78
	szegény	mn/fn	101	238-243	angyal	fn	77
189	kincs	fn	100		bánat	fn	77
190	olyan	nm	99		gond	fn	77
191-193	lehet	i	98		határ	fn	77
	örök	mn/fn	98		marad	i	77
	sereg ²	fn	98		mindig	hsz	77
194-195	annak	nm	97	244-245	tavaszi	fn	76
	árnyék	fn	97		vet	i	76
196-199	ezer	szn	96	246-248	annyi	nm	75
	hang	fn	96		könny	fn	75
	ím	msz	96		vers ¹	fn	75
	vég ¹	fn/mn	96	249-251	esik	i	74
200-201	kin	fn	95		kér	i	74
	régi	mn	95		volna	si	74
202-203	szín ¹	fn	93	252-257	elég	mn/fn/hsz	73
	végre	hsz	93		erdő	fn	73
204	ház	fn	92		mód	fn	73
205-206	bú	fn	91		munka	fn	73
	út	fn	91		setét	mn/fn	73
207	bölcs	mn/fn	90		tiszta	mn/hsz	73
208-209	láng	fn	89	258	poéta	fn	72
	vad	mn/fn	89	259-266	csendes	mn	71
210-212	érdem	fn	88		fegyver	fn	71
	hegy ¹	fn	88		hév	mn/fn	71
	város	fn	88		meghal	i	71
213-215	egymás	nm	87		mind ²	ksz	71
	talál	i	87		ország	fn	71
	ugyan	hsz/ksz	87		szépség	fn	71
216	zeng	i	86		után	nu	71
217	mell	fn	85	267-269	baj	fn	70
218-222	ennek	nm	84		csillag	fn	70
	nála	hsz	84		első	szn/fn	70
	por	fn	84	270-272	akar	i	69
	száz	szn	84		ellenség	fn	69
	vár ¹	i	84		remény	fn	69

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
273-278	atya	fn	68	323-327	addig	nm/hsz	58
	hall	i	68		ahol ¹	hsz	58
	igaz	mn/fn	68		lenni	in	58
	iszik	i	68		rak	i	58
	templom	fn	68		sors	fn	58
	tiszte ¹	i	68	328-333	egyszer	szn/hsz	57
279-284	dicsőség	fn	67		hanem	ksz	57
	hadd	hsz	67		lakik ¹	i	57
	hideg	mn/fn	67		lárma	fn	57
	hír	fn	67		szellő	fn	57
	lant	fn	67		visz	i	57
	sor	fn	67	334-338	bátor ¹	mn/fn	56
285-288	felé ¹	nu/hsz	66		érzés	fn	56
	mihelyt	ksz	66		kár	fn	56
	rend	fn	66		kevély	mn/fn	56
	sűrű	mn/fn	66		nélkül	nu	56
289-292	alig	hsz/ksz	65	339-348	ám	hsz/ksz	55
	bír	i	65		éjjel	hsz/fn	55
	kard	fn	65		előtt	nu	55
	tábor	fn	65		éppen	hsz	55
293	méreg	fn	64		grácia	fn	55
294-298	fut	i	63		közötte	hsz	55
	hagy	i	63		mellett	nu	55
	leány	fn	63		nem ¹	fn	55
	nyíl	fn	63		nimfa	fn	55
	völgy	fn	63		szörnyű	mn	55
299-303	dicső	mn	62	349-353	árva	mn/fn	54
	érette	hsz	62		dal	fn	54
	méltó	mn/fn	62		drága	mn	54
	száll	i	62		hajnal	fn	54
	tisztelet	fn	62		nyelv	fn	54
304-307	ág	fn	61	354-361	áldott	mn/fn	53
	erős	mn	61		anya	fn	53
	fényes	mn	61		előtte	hsz/nu	53
	magában	hsz	61		felett	nu	53
308-316	amint	hsz/ksz	60		jobban	hsz	53
	csata	fn	60		mutat	i	53
	ég ¹	i	60		nyer	i	53
	fél ¹	i	60		sugár	fn	53
	hoz	i	60	362-372	arany	fn	52
	ló	fn	60		Bacchus	fn	52
	nyak	fn	60		boldogság	fn	52
	öl ²	fn	60		gyermek	fn	52
	szerencse	fn	60		holt	mn/fn	52
317-322	csinál	i	59		kert	fn	52
	egyik	nm	59		nagyon	hsz	52
	együtt	hsz/nu	59		örül	i	52
	kegyes	mn/fn	59		tánc	fn	52
	másik	nm	59		tehát	ksz	52
	mennyei	mn/fn	59		vidám	mn	52

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
373-378	este ¹	hsz/fn	51	424-433	vidék	fn	46
	ismét	hsz	51		áldás	fn	45
	méz	fn	51		által	nu	45
	nyugszik	i	51		bő	mn	45
	szőlő	fn	51		ellene	hsz/nu	45
	törvény	fn	51		gyönyörűség	fn	45
379-386	alá	hsz/nu	50	434-445	harc	fn	45
	elhágy	i	50		indulat	fn	45
	ér ¹	i	50		milyen	nm	45
	hány ¹	i	50		ok	fn	45
	lehel	i	50		pár	fn	45
	miként	hsz	50		énekel	i	44
387-394	szeretet	fn	50	446-452	gróf	fn	44
	szomorú	mn	50		kegyetlen	mn/fn	44
	büszke	mn	49		kevés	szn	44
	Dorottya	fn	49		lágý	mn	44
	gavallér	fn	49		mer	i	44
	gazdag	mn/fn	49		oltár	fn	44
395-400	kar ²	fn	49	453-463	róla	hsz	44
	kő	fn	49		szokik	i	44
	szelíd	mn	49		trónus	fn	44
	tölt ¹	i	49		utána	hsz/nu	44
	alja	fn	48		válik	i	44
	bele	hsz	48	464-480	bérc	fn	43
401-411	látszik	i	48		egészen	hsz	43
	sír ¹	i	48		fűl	fn	43
	soha	hsz	48		három	szn	43
	szabad	mn	48		közűl	nu	43
	ajak	fn	47		madár	fn	43
	éj	fn	47	464-480	való	mn/fn	43
412-423	esmér	i	47		állat	fn	42
	gyakran	hsz	47		élő	mn/fn	42
	gyászos	mn	47		fog ¹	i	42
	hisz ¹	i	47		hát ¹	fn	42
	könyv	fn	47		java	fn	42
	lél	i	47		kemény	mn	42
412-423	ruha	fn	47	464-480	keres	i	42
	senki	nm	47		komor	mn/fn	42
	veszély	fn	47		menny	fn	42
	apró	mn/fn	46		oldal	fn	42
	belőle	hsz	46		Venus	fn	42
	dísz	fn	46		be ²	hsz	41
412-423	erre	nm/hsz	46	464-480	berek	fn	41
	fél ²	fn/mn	46		ennyi	nm	41
	kivált	hsz	46		forma ¹	fn	41
	körűl	hsz/nu	46		földi	mn/fn	41
	őreg	mn/fn	46		haj ¹	fn	41
	puszta	fn/mn	46		halandó	mn/fn	41
412-423	tél	fn	46	464-480	hallgat	i	41
	ver ²	i	46		Jupiter	fn	41

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	kettő	szn	41		mivel	ksz	38
	megáll	i	41		pénz	fn	38
	nő ¹	i	41		teher	fn	38
	nyom ²	fn	41		terem	i	38
	oszlop	fn	41		Terézia	fn	38
	rét ¹	fn	41		vezet	i	38
	tó	fn	41		vigyáz	i	38
	többé	hsz	41	530-541	békesség	fn	37
481-492	hajdan	hsz	40		csuda	fn	37
	hold	fn	40		egyéb	nm	37
	homály	fn	40		forrás	fn	37
	hűség	fn	40		igen ¹	hsz	37
	hűvös	mn	40		kék ¹	mn/fn	37
	kezdő	mn	40		kisasszony	fn	37
	liget	fn	40		mennyi	nm	37
	piros	mn/fn	40		mosolygó	mn	37
	saját	nm/fn	40		nyár	fn	37
	szám	fn	40		reggel	hsz/fn	37
	szék	fn	40		torok	fn	37
	szél ²	fn	40	542-558	azonnal	hsz	36
493-510	ártatlan	mn/fn/hsz	39		belől	hsz/nu	36
	echó	fn	39		beszél	i	36
	égi	mn/fn	39		eső ¹	fn	36
	ér ²	i	39		fejér	mn/fn	36
	felvesz	i	39		forró	mn/fn	36
	hová	hsz	39		hány ²	nm	36
	játszik	i	39		harag	fn	36
	jel	fn	39		ímé	msz	36
	jut	i	39		irigy	mn/fn	36
	kies	mn	39		királyi	mn	36
	kövér	mn	39		leszáll	i	36
	Mars	fn	39		levél ¹	fn	36
	messze	hsz/mn	39		nóta	fn	36
	óra	fn	39		tetszik	i	36
	paripa	fn	39		visel	i	36
	patak	fn	39		von ¹	i	36
	pompás	mn	39	559-576	arra	nm/hsz	35
	trombita	fn	39		asszony	fn	35
511-529	azzal	nm/hsz	38		cél	fn	35
	bokor	fn	38		Duna	fn	35
	bolond	mn/fn	38		ekkor	hsz	35
	emel	i	38		enged	i	35
	ezen	nm	38		felséges	mn	35
	fájdalom	fn	38		francia	fn/mn	35
	hiába	hsz	38		gyönyörű	mn	35
	kap	i	38		hever	i	35
	kész	mn/hsz/fn	38		hív ¹	i	35
	magas	mn	38		illat	fn	35
	meglát	i	38		lám	msz	35
	minthogy	ksz	38		meleg	mn/fn	35

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
577-594	pont	fn	35	640-653	barlang	fn	32
	repül	i	35		barom	fn	32
	szükség	fn	35		csupán	hsz	32
	tető	fn	35		emberi	mn	32
	a ²	nm	34		fekete	mn/fn	32
	azonban	ksz/hsz	34		férj	fn	32
	bocsát	i	34		hamar	hsz/mn	32
	foly	i	34		homlok	fn	32
	hatalmas	mn	34		kerül	i	32
	igazság	fn	34		közé	nu/hsz	32
	ír ¹	i	34		négy	szn	32
	jutalom	fn	34		osztán	hsz	32
	köd	fn	34		rövid	mn	32
	magzat	fn	34		sírhalom	fn	32
	meg ¹	ksz	34		sokszor	szn	32
	megvet	i	34		többi	mn/fn	32
	mennykő	fn	34		vezér	fn	32
	nektár	fn	34		Carnevál	fn	31
	örökre	hsz	34		egyszerre	hsz	31
	tüzes	mn	34		előre	hsz	31
595-619	vajha	isz	34		ezzel	nm/hsz	31
	zefír	fn	34		felel	i	31
	akár	hsz/ksz	33		gyümölcs	fn	31
	barna	mn/fn	33		hint	i	31
	bíbor	fn	33		hull	i	31
	csepp	fn	33		közép	fn	31
	éjszaka	fn/hsz	33		nyomorult	mn/fn	31
	ellen	nu	33		palota	fn	31
	félelem	fn	33		panasz	fn	31
	felkél	i	33		tag	fn	31
	friss	mn	33		túl	hsz/nu	31
	fű	fn	33	654-674	elvész	i	30
	halom	fn	33		eszik	i	30
	harmat	fn	33		felleg	fn	30
	holmi	fn/nm	33		Ferenc	fn	30
	hús	mn	33		franc	fn	30
	isteni	mn	33		halálos	mn	30
	kiált	i	33		itten	hsz	30
	megmond	i	33		korona	fn	30
	mellette	hsz/nu	33		környék	fn	30
	mindenik	nm	33		levegő	fn	30
620-639	örvend	i	33		lévén	in	30
	rettentő	mn/hsz/fn	33		mulat	i	30
	siet	i	33		néma	mn/fn	30
	szed	i	33		pap	fn	30
	tenni	in	33		pokol	fn	30
	zápor	fn	33		Somogy	fn	30
	alszik	i	32		születik	i	30
	amott	hsz	32		tarka	mn	30
	asztal	fn	32		titok	fn	30

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
675-699	ujj	fn	30	737-765	dühös	mn	27
	vivát	isz/fn	30		elvesz	i	27
	amidőn	hsz	29		felől	nu	27
	csakhogy	ksz/hsz	29		gondol	i	27
	ejt	i	29		jámbor	mn/fn	27
	eljön	i	29		kellemes	mn	27
	érzékeny	mn/fn	29		közel	hsz/fn	27
	észak	fn	29		magános	mn	27
	evoé	(gör)	29		módi	fn/mn	27
	fal ²	fn	29		nyög	i	27
	fog ³	fn	29		omlik	i	27
	hatalom	fn	29		személy	fn	27
	hiba	fn	29		unoka	fn	27
	hó ¹	fn	29		villám	fn	27
	készül	i	29		bizony	hsz	26
	könnyű	mn	29		eddig	nm/hsz	26
	körülötte	hsz	29		eltűnik	i	26
	lánc	fn	29		fekszik	i	26
	lebeg	i	29		fenék	fn	26
	mosolyog	i	29		hosszú	mn	26
	számára	nu/hsz	29		inkább	hsz	26
	szózat	fn	29		keserv	fn	26
	tekintet	fn	29		késő	mn/hsz/fn	26
	tündöklök	i	29		legény	fn	26
	vala	si	29		mérges	mn	26
700-719	véres	mn	29		miolta	hsz	26
	zászló	fn	29		néha	hsz	26
	barátság	fn	28		oda	hsz	26
	becsület	fn	28		sárga	fn	26
	béka	fn	28		satöbbi	nm	26
	Európa	fn	28		sóhajítás	fn	26
	gyomor	fn	28		sokáig	hsz	26
	ide	hsz	28		szán ¹	i	26
	innen	hsz	28		száraz	mn/fn	26
	istenhozzád	fn	28		szépen	hsz	26
	keserves	mn	28		szerez	i	26
	kísér	i	28		tanács	fn	26
	láthat	i	28		tele	hsz/mn	26
	látván	in	28		tő ¹	fn	26
	Laura	fn	28		ügyis	ksz/hsz	26
	ős	fn	28	766-789	vak	mn	26
720-736	pompa	fn	28		veres	mn/fn	26
	szül	i	28		viola	fn	26
	tör	i	28		bér	fn	25
	valaki	nm/fn	28		elébe	hsz/nu	25
	végtére	hsz	28		énhelyettem	hsz	25
	vetés	fn	28		fészek	fn	25
	ágy	fn	27		fogva ¹	nu	25
	betölt	i	27		gondolat	fn	25
	deli	mn	27		jövel	msz	25

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	jövendő	mn/fn	25		tudomány	fn	24
	képzél	i	25		tündöklő	mn	24
	különben	hsz	25		utoljára	hsz	24
	látás	fn	25		váll	fn	24
	leng	i	25		végső	mn	24
	megszűnik	i	25		volt ¹	si	24
	mord	mn	25	829-865	abba	nm	23
	német	mn/fn	25		ábrázat	fn	23
	oltalom	fn	25		ámbár	ksz	23
	ősz ²	mn/fn	25		anglus	mn/fn	23
	régen	hsz	25		beszéd	fn	23
	szemlél	i	25		bűn	fn	23
	szokás	fn	25		egy-két	szn	23
	társ	fn	25		előbb	hsz	23
	tartomány	fn	25		fénylik	i	23
	testvér	fn	25		forog	i	23
	vénség	fn	25		füst	fn	23
790-828	ajtó	fn	24		hajó	fn	23
	Árpád	fn	24		halvány	mn	23
	bajnok	fn	24		haszon	fn	23
	bosszú	fn	24		hazafi	mn/fn	23
	csendesség	fn	24		hogya	ksz	23
	fagyos	mn	24		hószín	fn/mn	23
	fűz ¹	i	24		kedvel	i	23
	gyakorta	hsz	24		kétség	fn	23
	haj ³	isz	24		kívül	hsz/nu	23
	halhatatlan	mn/fn	24		könnyen	hsz	23
	József	fn	24		küld	i	23
	juss	fn	24		megvan	i	23
	kérd	i	24		mellé	nu/hsz	23
	kiáll	i	24		némely	nm	23
	követ ¹	i	24		okos	mn/fn	23
	leányka	fn	24		onnan	hsz	23
	megmutat	i	24		ont	i	23
	méh ¹	fn	24		örökös ¹	mn	23
	méltóságos	mn	24		paraszt	fn/mn	23
	mintha	ksz	24		példa	fn	23
	Nitze	fn	24		pillantás	fn	23
	öt	szn	24		puska	fn	23
	pohár	fn	24		ragyog	i	23
	rab	fn/mn	24		rakás	fn	23
	remek	fn/mn	24		talp	fn	23
	sajnál	i	24		távol	hsz/fn	23
	század ¹	fn	24	866-897	bágyadt	mn	22
	Széchenyi	fn	24		becses	mn	22
	szerető	mn/fn	24		bezzeg	hsz	22
	sziget	fn	24		bilincs	fn	22
	tehet	i	24		biztat	i	22
	teljes	mn	24		fed	i	22
	tetem	fn	24		felemel	i	22

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	felette ¹	hsz/nu	22		ősz ¹	fn	21
	görbe	mn/fn	22		pajtás	fn	21
	görög ²	mn/fn	22		pásztor	fn	21
	Helikon	fn	22		rossz	mn/fn	21
	Hímen	fn	22		síralom	fn	21
	húr	fn	22		sóhajt	i	21
	imád	i	22		szabadság	fn	21
	íz ²	fn	22		szag	fn	21
	jajgat	i	22		szándék	fn	21
	koszorú	fn	22		szekér	fn	21
	lakos	fn	22		szerént	nu	21
	Lili	fn	22		szikra	fn	21
	megett	nu	22		szomszéd	fn/mn	21
	nehéz	mn	22		táj	fn	21
	orr	fn	22		udvar	fn	21
	ront	i	22		vendég	fn	21
	Rózszi	fn	22		vétek	fn	21
	társaság	fn	22		virít	i	21
	tekint	i	22	941-985	amaz	nm	20
	temjén	fn	22		Apolló	fn	20
	titkos	mn	22		babér	fn	20
	unalom	fn	22		barázda	fn	20
	vehet	i	22		bársony	fn	20
	vígság	fn	22		bátorság	fn	20
	volta	fn	22		belső	mn/fn	20
898-940	ablak	fn	21		bemegy	i	20
	áldozat	fn	21		borzasztó	in/mn/fn	20
	bán ¹	i	21		Ceres	fn	20
	bánt	i	21		ebbe	nm	20
	borul	i	21		ékes	mn	20
	danol	i	21		elragad	i	20
	dél ¹	fn	21		Flóra	fn	20
	egyedül	hsz	21		gyász	fn	20
	élni	in	21		gyáva	mn/fn	20
	Erisz	(gör)	21		gyors	mn	20
	hajdani	mn	21		helyett	nu	20
	hála	fn	21		hosszas	mn	20
	idvez	mn	21		indul	i	20
	ifjúság	fn	21		íz ¹	fn	20
	innep	fn	21		jóltevő	mn/fn	20
	istenasszony	fn	21		kiszáll	i	20
	istenség	fn	21		kor	fn	20
	játék	fn	21		létel	fn	20
	kijön	i	21		majd ²	hsz	20
	kisded	mn/fn	21		marok	fn	20
	melyik	nm	21		mégsem	hsz/ksz	20
	nedves	mn	21		mindnyája	nm	20
	nyom ¹	i	21		muzsika	fn	20
	óhajt	i	21		nadrág	fn	20
	önt	i	21		nevez	i	20

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	ni	msz	20		készít	i	19
	olasz	mn/fn	20		köszikla	fn	19
	rejte	fn/mn	20		köz	mn/fn	19
	retteg	i	20		lányka	fn	19
	szégyen	fn/mn	20		látni	in	19
	szélvész	fn	20		lehelet	fn	19
	szerencsés	mn	20		madárka	fn	19
	szinte	hsz/ksz	20		mér	i	19
	Thisbe	fn	20		mindenfelé	hsz	19
	tíz	szn/fn	20		nevel	i	19
	utazó	mn/fn	20		nyíl(ik)	i	19
	védelem	fn	20		ölel	i	19
	vész ¹	i	20		örvény	fn	19
986-1040	asszonyi	mn	19		Pindus	fn	19
	azólta	hsz	19		próba	fn	19
	bálvány	fn	19		Róma	fn	19
	balzsam	fn	19		sátor	fn	19
	beteg	mn/fn	19		soká	hsz	19
	csalfa	mn	19		szár	fn	19
	csudál	i	19		szolgál	i	19
	éget	i	19		szűk	mn/fn	19
	farsang	fn	19		tej	fn	19
	felség	fn	19		tekintetes	mn	19
	gálya	fn	19		teli	hsz	19
	gonosz	mn/fn	19		újra	hsz	19
	gyöngy	fn	19		úszik	i	19
	hadi	mn	19		utolsó	mn/fn	19
	harcol	i	19		ültet	i	19
	hasonló	mn	19		vágyik	i	19
	hiszen	ksz/hsz	19		vajon	hsz/msz	19
	hord	i	19		valami	nm	19
	húz	i	19		vallás	fn	19
	jövő	mn/fn	19		vitézség	fn	19
	kárpit	fn	19				
	kelet	fn	19				

Rövidítésjegyzék

(ang) = angol szó
fn = főnév
(fr) = francia szó
(gör) = görög szó
hsz = határozószó
i = ige
ik = igekötő
in = igenév
isz = indulatszó
ksz = kötőszó
(lat) = latin szó
mn = melléknév

msz = mondatszó
ne = névelő
(ném) = német szó
nm = névmás
nu = névutó
(ol) = olasz szó
Ö = összetétel
si = segédige
(sp) = spanyol szó
(szl) = szláv szó
szn = számnév

A, Á

a¹ fn

1. Alsó nyelvvállású, hátul képzett, ajakkerekítéssel rövid magánhangzó. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, A[z] u-t o-nak mondja, ~nak teszi az o-t* (194/12). *A'! Kit szeretsz?* (330/621, 623) **2.** Az *a* hangnak írásjegye sorzámnév helyett. *A) A' tavasz leszáll* (397/8). *A)* (397/12, 16, 23, 27). *anak* (58/12).

a² nm

1. Imént említett, a már ismert személy/dolog. *Ennek örök Márvány oszlopot irat ~'* (192/56). *Ez a' szép, a' rövid utat keresi ~'* (126/24). *Mivel áldott férjnek bízalak kezére, Én érettem ~' lesz életed vezére* (210/106). *Miért jajgattok, és mi szomorúság ~'?* (214/50) **2.** (Helyzetben adott dologra utalva.) *Miért jajgattok, és mi szomorúság ~'?* (214/50) **3.** (Előzményre utalásként.) *Egy angyal se énekeljen Nekem ottan semmi ~'* (269/36). **4.** (Vonatkozási mm-tal meghatározott dologra való utalásként.) *Szűnjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hová megyek, az égi tábor ~'* (212/100). *Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessenek ~' Hogy ez élet csak a' szerentse játéka* (210/59). — *Ha Héróssá szeretnéd Hogy légyek, engedd meg hogy ~' lehessenek* (170/70). *Ollyan szerencsés több, van é? Van é? 's ha van, Ki ~'?* (278/40) ~ (209/94), ~ (26/9, 58/19, 92/323, 111/107, 114/481, 124/5, 126/30, 50, 169/149, 191/41, 239/223, 267/18/6, 310/52, 317/177, 326/28, 330/59, 901, 1780, 330/164/9, 358/38, 413a/894, 438/41), A' (330/705).

a³ ne

1. (Már említett személyt/dolgát jelentő köznév előtt.) *Halálát ~' népek siratják* (225/

(9)

141). *Serkentés ~' Múzsának* (255/0). *A ki általment ~ szélvészen, Bár elment ~ vad szél egészen, Még is fél, és bár ~ partra vert, Hányja szemét s nézi ~ tengert* (460/147-150).

2. (Jelzős köznév előtt.) *Az a boldog Kor eszébe Asszonyágodnak jut é* (392/29). *Ezt minap eggy jámbor Magyar énekelte; S benne ~' huszadik századot képzelte* (203/34). **3.** (Birtokos szragos szó előtt.) *Ez az ~' Jóltévőnk, melyet ha megvetünk, Életet hazudó halál lesz életünk* (225/37). **4.** (Birtokos jelzős szókapcsolat előtt.) *Ezen kívül ~' Tengernek Több betyár Istenei, Kik e' Gulyánál hevernek 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követék Ő Felségét úsztában* (231/299-302). **5.** (Tulajdonnév előtt.) *Az én Lillám enyim léssen, 'S én ~' Lilláé leszek* (443/68). *Jer, tekintsd meg e' virágos Kerteket, Hol bocsát ~' Hóld világos Színeket* (183/24). **6.** (Jelzős tulajdonnév előtt.) *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt ~' szép Lillára* (447/38). **7.** (Az utána következő szó elején levő mássalhangzó geminálódik.) *Így ifjúságodbann míg bírsz Venusi képpel, Míg rósás száddal tsókolod akkezeit A szép szűzeknek* (38/8).

A. l. Ádám

à (fr)

(3) *À la Titus:* Titus módjára. *À la Titus nyírt hájának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/339). *A propos!* (266/1) ~ (330/85).

á, á hsz

(1) (Tagadást kifejező határozószó.) — *'s én ne szóljak értte? Á! á! — az nem lehet* (330/825).

Aba fn (2)
Személynév. *Vitéz ~knak Léthe' Kődébe dültt Királyi házát fényre hozod megint* (445/61).
~nak (445/233/5).

abba nm (23)
1. *⟨Az az nm -ba ragos alakja.⟩ És ~ a' maga Isteni szerelmét szentül bé öltotta* (231*/123/6). 2. *⟨Utalószóként.⟩ És ha egy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe vész Mellybe két valódi Hívem Költsönös vígságba lesz* (249/66). 3. *Abban. TÉL szállt fagyos jegével Szívedbe, 's ~' semmi rés Nem ég Ámor' tüzével* (182/13). *E' virágot szép öledbe Vedd be és míg ~ lesz Hívedis jussék eszedbe* (249/50). *abb'* (309/65, 310/63, 313/39), *abba* (77/76, 103/2, 123/71, 266/39, 314/28, 315/12, 340/14, 342/3, 346/7, 377/33), *Abba* (304/50, 347/24, 413a/384, 751, 835), *abba'* 333/7).

abbahagy i (2)
Nem folytat tovább. *'S hogy fel találjam ötet Semmit se hagytam abba* (185/23).
abba hagyja (309/32).

abban nm (9)
⟨Az az nm -ban ragos alakja.⟩ A port 's az ~ kevélyen mászó férget neveti (111/14). *Hogy annak minden Forgása, Baja tsak abbann végződik* (244/14).
~ (77/235, 330/247, 2010, 454/806), *Abban* (211/64, 435/50, 452/54).

abból nm (12)
⟨Az az nm -ból ragos alakja.⟩ Hejh jó ízűt eszem ~ (169/161). *A' haboktól maradt még annyi jószágod, Hogy ~ boldogul élheted világod'* (202/120). *A' mit tsak újakban a' földön találnek, Abból irtóztató prédálást tsinálnak* (267/82). *Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár ~ vőlegényt* (309/106).
~ (134/8, 185/169, 190/84, 91, 447/8, 454/68, 776), *Abból* (217/67).

abc fn (1)
Betűrend. *Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embereknek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében* (442/221/2).

Abdiás fn (1)
Bibliai név. *⟨A tizenkét kisebb próféta egyi-*

ke.⟩ Ád kegyes ~t, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózsést, Istenes Papokat (225/117).

Abélard fn (1)
Családnév. *⟨Pierre Abélard (1079—1142) francia szerzetes, skolasztikus bölcselelő, költő.⟩ A' hol kevesebb bánattal Néz ~ hívére Heloist jobb foganattal tanítja Szerelmére* (297/66).

Abid fn (1)
Helynév. *⟨Abydus: kikötőváros a Helleszpon-tus déli partján.⟩ Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára... Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás ~ és Pontusi partoknak* (213a/219).

Abila fn (1)
Helynév. *⟨Gibraltári hegy.⟩ Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket, Roppanttak valának, mint a' miket maga Herkules Abila' 's Kalpénál faraga* (237/110).

ablak fn (21)
1. *Épületek falában üvegezett táblákkal elzárható nyílás. Melly szörnyű kár! egy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ~om' ketté szakasztotta!* (189/30). 2. *Ablaküveg. Ugattak a' pudlik; ajtó, ~ zörgött* (330/1472). *Egy szép tavaszi éjtszakán Zörgettek Jantsim' ~án* (429/4). 3. *Virradat, remény. Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjtszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ~a* (203/22). *Derítsd ki Házunk' ~át Te nyájas égi Jell!: adj reményt!* (230/17). 4. *A szív ~a: őszinte kitérőmozgás. A' bú gyenge rebegéssel nyissa-meg száz' ajakát El-lágyult szíved roskadó tárházának ~át* (162/12). 5. *Beszól az ~on: üzen. A' többek közt, hogy bé szóltál ~omba, Én is jót kívántam Néked* (235/33). 6. *Hámán ~a: akasztófa. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' Hámán szellős ~ába* (192/52). 7. *Szemhéj. Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ~ait a halál erőszakja Örökös álomra tsendesesen bé rakja* (77/273).

~a (81/22, 238/94), *~om* (6/28), *~tokat* (139/24), *~ok[at]* (139/21), *~ba* (317/250, 251), *~ába* (231/99), *~on* (330/466), *~án* (112/4,

330/1852), ~ára (312/25).

Ö: vak~.

Ábrahám fn

(5)

Személynév. <Bibliai pátriárka.> *Az Úr tinéktek is adjon mindeneke, Vigyen az ~' keblébe titeket* (217/120).

~ (310/64, 336/64), ~' (268/156), ~nak (225/1).

abrak fn

(2)

Szemes takarmány. *Majd derék paripájának Jó ~ot adatok* (231/400). 'S a' két lovatska is ~ot kaphatott (330/1828).

ábrándozik i

(1)

Finoman szól. *Most egyedül ~ egy vagy két hang, Majd pedig egybezavarva zibonganak 's a' megeresztett Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít* (400/83).

ábrázat fn

(23)

1. Emberi arc(kifejezés). *Durva tekintettel szeméit forgattya tüzesen Ördögi ábrázattya mutat vad tigris képet* (36/2). *Vigyázz! ha a hízelkedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen találsz, Színén lefestve láthatod Saját rózsás ~od* (364/5). *Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal?* (454/709) **2.** Vminek a kinézete, külleme. *A ragyogó napnak díszes ábrázattya Magát a' kékellő égen mutogattya* (10/1). *Leszállott a' Vallás. Óh szentségnek Attya! Mennyei sugárral fénylett ábrázattya* (225/54). **3.** Forma. 'S Ímé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. *Nézte új ábrázattya Magát* (231/167). **4.** Réteg, rész. *A' víz' felső ~ja Öblögeti a' fűzfát* (397a/1073).

~ (28/10, 61/cím, 254/cím), ~ja (191/37, 313/76, 397a/489), ábrázattya (14/10, 56/62, 201/10), ~ját (220/32), ~ba (266/17), ~ján (397a/1139), Ábrázatján (202/70), ~ra (336/33), ~tal (6/5, 189/11).

ábrázol i

(1)

Megjelenít, leír. *Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűit fekete festékkel mázollya* (216/17).

Ik: ki~.

abroncs fn

(3)

1. Kör alakú pálya. *Hol a' szélyvel szórt Világok kerengnek abrantsokbann* (162/40). **2.**

Léggör. *Menj kis Madár! menj, hogy szíhasad A' felsőbb abrantsok' hevét* (417/34).

abrantsait (111/76).

abrosz fn

(2)

1. A világ ~a: a föld képe/felülete. *Musák! most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ' ~án legcriticusabb hely* (313/72). **2.** Térkép. *Mit szóltok erről Hétmogorok? Ti kik Tátur' havassán tábori ~ok 'S nézőtsövek nélkül jövétek E' Kanaán mezejére győzni?* (418/50)

Absolon fn

(2)

Személynév. <Ószövetségi személy.> *Frízerezott hajad hosszan fedi nyakad: Még ez, szép ~! hátha tserfán akad* (254/34). ~ (61/46).

Abydus l. Abid

académia l. akadémia

acél fn

(6)

1. Keményre, rugalmasra edzett vas. *Ez is nem sokára, bár atzél vólna is, Eggy rakás agyag-gá változik maga is* (201/57). **2.** Acélból készült szerszám puska elsütéséhez. *Ekkor a' tolongás- és a' nagy lármára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/204). **3.** Acélból készült ék. *Akkor éltek Atzéllal, 's a' zörgő fűrészekkel, (:Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították ékekkel:)* (413a/161). **4.** Kard. *A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzelja* (453/220). *atzél* (34/3), *atzélt* (413a/67).

acélfog fn

(2)

Erős fog. *Atzél fogak márvány ingyében pengek, Minden elmúlándót rakásra őrlenek* (237/63). *atzél foga* (111/38).

acéliny fn

(1)

Erős iny. *Látom lábod alatt a' letiportt halált — Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fija! Mint tajtékzik atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja kiverett fogát* (338/23).

Acerra fn

(1)

Helynév. <Nápoly melletti város.> *Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az ~t elpusztító Claniusnak mellyéki* (413a/755).

Achelous fn (1)
Folyónév. <Aetoliának egyik fő folyója.> ~ vizébe *A feltalált szőlő levét vegyíti jó kedvébe* (413a/9).

Acheron fn (1)
Folyónév. <Az alvilágot körülvevő folyó.> *Boldog ki meg esmerhetette minden dolgoknak okát És pillantás nélkül nézi a' félelem homlokát, Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot össze zúzta 'S a' fövény ~ zörgő nesztét meg sarkantyúzta* (413a/1049).

Acheus fn (1)
Személynév. <Görög mitológiai alak.> *Akhéus szekere: acháj görög olimpiai játékok diadalmi szekere. Nem nyér Isztmusi próba közt Bajvivó nevet az; sem diadalmasan Nem húzándja serény lova Achéus szekerén* (328/6).

Achilles fn (8)
Személynév. <Görög hős.> *Azomban Ámor is a' hartz' közepében, Ákhillesként nyargal hadiszekerében* (330/1408). *Akhilles* (113/26), *Ákilles* (170/53), *Akhillest* (215/47), *Akhillesnek* (111/34), *Ákillesnek* (170/12), *Ákillesre* (170/50), *Ákhill* (403/40).

Achitofel fn (1)
Bibliai név. <Dávid király tanácsadója, aki átpartolt Absolonhoz.> ~ek: árulók. *De tudom én, tsak várjanak, Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg bolonduljanak Amaz ~ek* (114/58).

Achmet fn (1)
Személynév. <II. Achmed szultán (1643—1695).> *Űl az ~ Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szeme sok tzifraságábann* (9/17).

Acroceraunia fn (1)
Helynév. <Az epiruszi partnál elnyúló magas bérc.> *'S térj ki az ~któl: térj ki a viharok, veszéylek elől. Ne hajts a' Szírének szavára 'S térj ki az ~któl* (445/72).

acta¹ (lat) (1)
Cselekedet, tett. *Acta iam demonstrarunt: cselekedetei már bebizonyították. Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/336).

acta² l. akta

actor (lat) (1)
Felperes. *Fogják tehát az Actorok, A' Pápá-*

hoz indúlnak, Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomúlnak (92/204).

actu (lat) (1)
Nyomban, mindjárt. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott* (92/23).

acuo (lat) (1)
Élesít. *Vinum acuit Ingenium* (219/cím).

ácsorgó mn (1)
Bámészkodó. *Minden útnak kimérése egyenlő számmal essen, Ne tsak hogy holmi átsorgó elmét gyönyörködtessen* (413a/819).

ácsorog i (2)
1. Várakozik. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, fegyvert fognak, A' Királyok tornáztiba tolongnak, átsorognak* (413a/1061). 2. Nézeledik. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedvetelve átsorog, 'S érzi hogy az embereknel Az ország nem így forog* (456/62).

ad (lat) (1)
~ *Sextam Mai* május 6-ára (114/301).

ád i (211)
1. Vkinek a kezébe, keze ügyébe tesz vmit. *Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlát. Melly a' Kegyetlennek botot ~ a kezébe* (313/61). *Kézről kézre adák egymásnak a' Vének* (330/635). 2. Használatra, felhasználásra átnyújt, eljuttat. *Mit adsz enni? — Annyit, a mennyit vehetek* (330/624). *Ott adott helyt Calliopédnak ama' Nagy-ember* (439/35). 3. Ajándékoz, adományoz. *M. Rhédey Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl ~ (445*/233/4). Adj, a' mit az udvar adott Tasszóninak, Egy füge is betses lesz Csokonaynak* (382/33). *'S az öreg szolgának egy pohár bort adtak* (330/1772). 4. Fizetésképpen átenged, fizet. *Itt Comentzióba adnak egy kúp nádat* (233/67). *Sok Gavallér pénzt is adott a' Spionnak* (330/1307). *És fog adni dupla bért, Vakmerő rablásodért* (257/197, 199). *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett; de pénzem néki mind ezért adám* (161/28). 5. Ellenszolgáltatásképpen átenged, ajánl. *Mondják meg, hogy a' ki lovat szeretne tserélni, mék? Derék ló ez a' mit adok. Homerus is ezen járt* (358/47). *Azért te is helyette add Cserébe' szívedet* (278/27). 6. Hatalmába juttat, hozzárendel. *Ki is állt nyúlbo-*

rös Szalupban a' Dada; Melléje Dorottya még kilentzet ada (330/1088). Semmi! különben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám (219/90). **7.** Szolgáltat. 'S minden virág koronát ~ Hogy tégyen királynéjának (148/15). Ha mézet ~ is a' Méh, Fülánkja néha megcsíp (411/3). Maga a' föld bő nedvet ~ a' plántált olajfának (413a/972). **8.** Vkiire/vmire ~ vmit. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ~ (249/8, 448/8). Miért szállsz ama' puszpángokra? Hiszen nem a' víg Kikelet Adott még új kantust azokra (426/7). **9.** Vmire szán/szentel vmit. Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/28). **10.** vál Nem ~ kérésemre tán üres kosarat. Nem ~; szemeikből olvastam előre (330/838–9). A' népnek megkímélt vére Bibor bélést ~ alá (400/38). Szívet adott ezzel minden katonának (267/190). **11.** Létrehoz, terem. A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ad kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózesst, Istenes Papokat, Ad Superintendenst a' millyet tsak kértek (225/117–9). Kiket a' nemzetnek és a' két Hazának A' biztató Egek gyámolul adának (313/130). **12.** Nevel. Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'? Ha hív nevelőji a' nyert magzatoknak, És hasznos tagokat adnak hazájoknak (212/34). **13.** Előidéz, okoz. Tsömört ~ az édes, ha sok. De ezek nem únalmasok (134/133). Eggy tsal-fa kis vigyorgás Új lángot ~ azoknak (185/138). Most olly áldott nappá tette, Melly fényt és életet ~ (400/22). Az édes bor kedvet másnak is tám adott, Mert láttam, jó kedve másnak is támadott (228/7). **14.** Lehetővé tesz. De még az Isten módot ~ — Tudom hogy ~ — Kimentlek én (333/49–50). 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával (413a/229). Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást (197/49). **15.** Hozzájuttat vmihez. Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országlása lelket ~ a' két hazának (259/264). Ki ~ a' sok örvendésre, Ki ~ a' vers éneklésre Annyi erőt már nekem? (308/4–5) Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönőtskét 's egy oszlopot adnak (209/74). Adná az Ég! (302/34) **16.** Mutat, tanúsít. Nagyobb méltóságot ~ a Magyar mente (82/8). Tőlünk oh Magyarok!

nemetek tsak ezekbe különböz: Hogy ti fejé-rebb színt, mink feketébbet adunk (356/14). Ha ő goronhanggal agyarkodik te rád: Ne-ved el magadat; 's azonnal hátat ~ (191/52). Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Vá-ros Nagyjai bőv példát adának (222/32). Te fogsz példát adni mindazoknak (259/238). **17.** Közöl, mond. Olly borzasztó titkot ~ tudtára annak Melyből rá milliomm kétségek rohannak (453/71). Ott Allapotját mind eszére adta (170/51). **18.** Kezet ad: **a)** eljegyez. Tsak most adott kezet egy szép Kis-Asszonnak (330/156). **b)** megígér. De végre szép kezét ám Adá Hit-zálogbann (158/36). **19.** Azt a cselekvést vég-zi, amelyre a mondat tárgya utal. Jelt ~ a' ké-mény mellől (114/636). Gyomrunknak új erőt ~ a' korhel leves (197/64). Ímé tanátsot ~, mellyet kövessetek (211/79). Leg-gyengébb 's leg-szívre hatóbb hangot ~ rezgő lantja (216/14). Szádra szám egy gerjedelmes Csó-kot ~ (285/58). Mert jutalmat illyen Szíves-ségnek nem adsz (176/96). 'S Nem adunk a' csalárdságnak Isteni tiszteletet (231/489). Hogy verseim néked illy ditsérést adnak (193/50). Haragomba illyen erős törvényt adék (239/240). Magad adtál okot ilyen gon-dolatra (233/7). Még minekelőtte a' halandó néked Nevet adott volna, állt Királyi széked (337/6). Adj kegyelmes választ hív rabodnak Mondd Szeretlek (272/26). ~ (176/73, 212/89, 237/54, 241/20, 249/20, 256/6, 35, 266/51, 330/574, 413a/780, 986, 994, 448/20, 452/66, 454/199, 434, 456/74), adok (99/17), adsz (293/6, 389/110), Attz (27/7), adnak (56/26, 209/1, 330*/154/4, 239/144, 413a/514, 983, 453/30), adék (161/22, 185/184), ada (114/900, 330/1155, 341/47), adának (77/168, 453/254), Adtál (233/44), adott (197/78, 198/44, 200/55, 217/102, 239/220, 283/8, 330/1100, 341/16, 368a/139, 385/7, 389/105, 413a/168, 454/229), Adott (330/1333), adtatok (90/12, 245/5), adtak (134/51, 245/39, 257/102, 330/94, 330*/149/3, 330*/188/7), adtanak (358/34), adott (106/22, 111/74, 124/10), Adott (135/31, 33), adott volt (176/51), fog adni (257/199, 358/24), fogunk adni (194/22); adom (140/11, 330/1457, 344/10, 433/71), adod (413/37, 460/126), adja

(202/26, 330/404, 454/693), *adjuk* (257/133), *adják* (358/54), *Adják* (213/84), *adá* (247/22), *adtam* (272/12, 275/8), *adta* (189/8, 209/95, 293/3, 337/161), *Adta* (258/78, 317/132), *adták* (77/193, 140/12), *atták* (80/5). — *adnék* (169/95, 330/1657), *adna* (12/24, 169/98, 238/115, 368/24/20), *Adna* (192/59); *adnám* (306/162). — *adjak* (308/41), *adj* (126/32, 58, 135/28, 28, 30, 266/69, 333/62, 404/6, 430/41), *Adj* (186/62, 295/18, 400/59, 405/39, 453/31, 34), *adjál* (413a/567), *Adjál* (453/29), *adjon* (217/119, 227/14, 306/231), *Adjon* (212/8, 217/143, 330/359), *adjunk* (439/59), *adjatok* (433/61), *Adjatok* (217/108, 389/33), *aggyanak* (5/11); *add* (210/37, 266/48, 278/30), *Add* (289/21), *adja* (33/12, 238/144/2), *Adja* (310/24, 25, 330/355), *adjuk* (330*/204/11) *adjatok* (259/415, 331/31), *Adjatok* (454/561), *adják* (67/25), *Adják* (330/1563).

Ö: kölcsön~. **Ik:** által~, be~, belé~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, össze, vissza~.

adakozás fn

(1)

Jótékonykodás. *Ezt, a' kinek szegényt segítő karjai Az ~nak voltak sáfárai, Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére* (214/36).

Ádám fn

(8)

1. Személynév. *Te is hogy kedvet találhass Horváth ~ szívébe A' Kazintzy fávorával mennyél Horváth elébe* (111/103). **2.** Az első ember. *~ sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából* (169/163). **3.** *~ botja:* férfi nemi szerv, pénisz. *De abban ő rajta sem vág ki Dorottya, Hogy néki is kedves még az ~' botja* (330/248).

~ (342/25), *~ja* (342/27), *~nak* (111/110), *~ra* (326/58), *A. hoz* (111/cím).

adamásszeg fn

(1)

Acélszeg. *Bellóna' markos Báltya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/18).

adamástábla fn

(4)

Gyémántkemény anyagból készült tábla. *Kiknek már Neveik a' Templom' falába' Mettze tündöklének adamás táblába* (188/42)

Adamás táblába (15/16), *Adamás Táblába* (204/16), *Adamás Táblában* (217/16).

Ádámné fn

(1)

A bibliai Éva. *És míg Bagamérba menne A' Fakóm, igyunk egy sort, Mondván: ~ Lyánkája, Első Anyánknak Druszája Élj Anyáddal, Élj Bátyával, Élj mi velünk, A' míg élünk* (438/45).

adás Ik: ki~. **Ö:** hálá~, kézbe~, szállás~, szám~.

adat i

(2)

Rendelkezik, hogy vkinek adjanak. *Majd derék paripájának Jó abrakot ~ok* (231/400). *~tam* (259/151).

adatik i

(3)

1. Hozzájut, úgy, hogy neki adják. *És a Furiának kezekbe adatnak* (454/474). **2.** Osztályrészül jut. *Adassék Istentől kegyelem s idvesség* (404/3). *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom felett tsak vagy fél szózatot* (127/45).

Ik: át~.

adattatik i

(1)

Szóbeli közlésként elhangzik. *Vödd ezödben Kegies Olvasó az Vin Gergőnc bezidit, és a' zep Vevus Isten Azzonnac is mikint történéc az ő alá-zállassa ickes Rithmusocval elődben adattatnac* (330/185/11).

adattatván in

(1)

Adattatván vkinek: vki kap. *Egy olly nagy Hazafi ~ néked, Ki Nápolyba menvén országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/284)

ádáz mn

(1)

Gyülölködő, ártó szándékú. *Rettenetes, bosszús könnyek, a' mellyek az ~ Ellenségre hált 's végső veszedelmet izennek* (258/42).

adcommata (lat)

(1)

Illendőképpen. *Igy szóllott a' Hajdú. Itt vagyunk 's ha Kata Nem bánja, elmondjuk mindjárt ~* (340/16).

addig nm/hsz

(58)

I. nm A mellékmondatban megjelölt, részletezett ideig. *Te ~ nyugszol míg én* (349/25). *Javai, a' mellyek tsak ~ tartanak, Míg élünk, bennünket sokszor meg rontanak* (210/39).

Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkrem ~ létét meg nem únhatja! (109/7) ~ (5/13, 69/9, 114/867, 871, 197/46, 213/119, 214/91, 215/83, 216/38, 231/280, 403, 285/40, 304/12, 330/616, 1366, 383/9, 396/27, 413a/355, 424/63, 438/29, 454/667, 911), *Addig* (92/213, 183/12, 212/74).

II. hsz 1. Az előzőkben megjelölt helyig. *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak ~ óh Pégaze!* (358/29) **2.** Az előzőkben meghatározott idő alatt. *Jobb volna ~ aludna, Vagy Verset írni ne tudna, Ne hazudna* (236/19). *Én ~ az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's egyszerre nekik kitálatom* (330/993). **3.** Az előzőkben ismert idő alatt, közben. *Az Urak pedig ~ is fogjanak karafinát Mert mindjárt telyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/33). **4.** Előzőleg, az említett időpontig, azelőtt. *Én ugyan bár ~ Veled nemis szoltam, De hidd-el mindenkor hív tisztelőd voltam* (235/5). **5.** A jövőben bekövetkező időpontig. *Soká jön erre Lilla, A' hitszegő soká jön, — Jer ~, édes Álom!* (351/3) **6.** Olyan hosszan, olyan sokáig. *Vajha napjaimat ~ terjesztheném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném* (306/159). *Mellynek ~ bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzélját eltalálta benne* (217/60). **7.** Nem ~ van ám: ezzel még nincs befejezve. *Meg szollítom, megálly! nem felel rá, hahó Nem ~ van ám* (26/50).

~ (233/39, 239/187, 313/27, 454/118), *Addig* (33/10, 70/13, 111/116, 233/73, 235/11, 238/73, 266/11, 299/83, 310/10, 11, 330/1979, 398/9, 435/12, 441/5, 27, 454/885, 938).

Ö: addig~, mind~.

addig-addig hsz

(1) Olyan sokáig. *Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/261).

Adelgunda fn

(7) Személynév. *A vén ~ hallván e' szavakat, Dorotya' fülébe fetszenté azokat* (330/633).

~ (330/836, 917, 1003, 1174), ~nak (330/1011), ~n (330/822).

adhat i

(8) **1.** Adományozhat. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem ~ Az én hatalmam* (185/80).

2. Ellenszolgáltatásért átengedhet használatra. *Most is azért sóhaj és dúlfül magába, M'ért nem ~ja az áért árendába* (189/20). **3.** Férjhez ~: elősegítheti, hogy feleségül menjen vkihez. *Hogy megköszönthessem az új Asszonyokat, 'S más fársággal férjhez adhasak másokat* (330/412). **4.** Azt a cselekvést végezheti, amelyre a mondat tárgya utal. *Én ezt a' tiszteletet olyan jussal ~om, mint Horatius a' magáét* (432*/206/7). *Ezt láttuk; 's tsak azért jöttünk udvarodra, Hogy azt, a' mit láttunk, adhasuk tudtodra* (225/134). ~ (201/37, 202/128). — *adhasson* (259/278).

Ik: elő~, ki~.

adieu (fr)

(9)

Isten veled. *Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hálok Bakhus! ' de holnap Adió* (219/92). *Fejét meg tsóválván mondott Egy keserves Adieut* (114/825).

Adieu (228/25, 25), *Adió* (317/242), *Ádiő* (133/58, 64), *ádjó* (287/51), *ádijót* (85/36).

adjudant (ném)

(2)

Segédtszt. *Bűrbő, Criőr Adjutantja, Látván estét Urának, Meg áll, sárkányát fel rántja Mérgébe piztolyának* (114/700).

Adjutantjának (330/1196).

Admet fn

(1)

Személynév. (Admétosz thesszáliai uralkodó.) ~' nyájától Apollójokat Nem várták úgy tanítványi... *Mint a' miként esdeklének Eddig az óráig Fiai e' kis Tempének Hozzád Göttingáig* (220/17).

adni in

(15)

1. Előidézni. *Olly orvos az álom melly erőt tud ~* (8/12). **2.** Helyezni. *Kik fényes Koronát kívántatok ~ fejembe; Ím karotok közzé most könyörögve jövök* (259/435). **3.** Szállást ~: befogadni. *Még sints azért tsak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna ~ Hószín, de kő melyében* (185/52). **4.** Nyitni. *'S nem akarván egy is útát ~ másnak* (267/77). **5.** Átengedni. *Csöklik! nem akarjátok ~ nekünk a' Papot?* (326/22) **6.** (Visszaható) magát átengedni. *Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell magam' adnom alája?* (175/2) **7.** Azt a cselekvést végezni, amelyre a mondat tárgya utal. *Könnyebb számba venni a' tenger tseppjeit,*

Könnyebb a' zöldellő fáknak leveleit, Mint ezen kérdésre ~ feleletet (210/11). Jószágomról tehát rendelést kell ~ (330/1536).

~ (209/62, 215/92, 273/29, 432/38); adnom (175/32, 412/2, 36).

Ö: kölcsön~. **Ik:** által~, közre~, meg~, visz-sza~.

adó¹ in (4)

1. Létrehozó, teremtő. *Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyát sirató Memnonnak Múlandó életet ~ vén Tithonnak* (213/66). **2.** Nyújtó, szolgáltató. *Bennetek, óh ti nemes Magyarok, tsak bennetek érzem A' segedelmet ~ hajdani lelket, erőt* (259/446).

~ (331/4, 397a/624).

Ö: élet~, hálá~.

adó² fn (3)

1. Győztesnek fizetendő összeg, sarc. *Budán vét majd véget betses törvényünknek, Ott fog szabni ~t ditső nemzetünknek* (267/112). **2.** Il-lő, elkerülhetetlen szolgáltatás. *Tudod hogy magános fogadástétele A' legfontosbb ~t fi-zetteti veled* (452/36). **3.** Alkotás. *És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek ap-rólék adaját?* (452/28)

adódik i (1)

Kerül, jut. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik... Meg rokkan és végre Frantz kézre ~* (238/96). *Monddmeg: a' Ditsőség' halmán' Károlynak Mint adódott fényes Széke Atyjainak* (188/8).

adogat **Ö:** kölcsön~. **Ik:** fel~.

adódni **Ö:** elő~.

adódott **Ik:** vissza~.

adomány fn (5)

Ajándék. *Még illy étele 's itala Egy nagy Ki-rálynak sem vala. Óh mennyei ~!* (126/3) ~ (447/126), ~t (413a/1008), adománnyát (341/17), ~ival (432/82).

adós fn/mn (4)

I. fn Olyan személy, aki tartozik vkinek. *Ki tart ~sának, ki húz a' gyepre ki?* (248/8)

II. mn **1.** Olyan, akitől elvárunk vmi jót, előnyt. *És tölled tartozott jutalmomat váron Adós vagy én nékem halhatatlansággal Nézd, kívánom tölled nyugodt bátorsággal* (453/

281). **2.** Vkinek tartozó. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már ~ok* (210/32). *'S még most is ~ok a' Tintuk' árrával* (330/1810).

adósság fn (1)

Pénzbeli tartozás. *Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az ~tól nem félek, An-nak gondja nem fűr* (154/10).

adott in (2)

Adományozott. *Isten... A' te töléd ~ lámpá-sodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra vezet, 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet* ~ (454/330).

~ (77/94).

Ik: ki~.

adózik i (1)

Áldoz, fizet, ad. *Nem tsak, hanem sokszor a' rengő böltsőnek Kebele ~ a' mord temetőnek* (215/28).

Adria fn (2)

Tenger. (Magyarország egykori délnyugati ha-tára.) *Az ő kedves nevét emlegetik máig A' Drávától fogva Adria' partjáig* (306/274). ~nak (96/7).

adta fn (6)

1. Vki által adott dolog. *Igyunk tehát bo-rotskát, A' szép Liéus ~t* (383/8). **2.** (Enyhe káromkodás.) *Felugrik haraggal, szidja sok attával* (330/1691).

atta (231/74, 330/152, 566), *attára* (358/40).

Ö: eb~.

adtázván **Ik:** össze~.

adva **Ik:** ki~.

adván in (4)

1. Kezébe helyezvén. *Meg fagylalja benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel kent ívet* (213/18). **2.** Adományozván. *Most, most, Múzsám!... légy olyan vakmerő, Hogy hősí hangot ~ gyenge szádnak, Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak* (337/377).

3. Kosarat ~: kikosarazván. *Hogy fundusok legyen az olyan Szűzeknek, Kik kosarat ~ ma-gok kérőknek, Mint szokott, örökös pártába súltenek* (330/1540).

~ (348/24).

Ik: által~, meg~.

advent fn

A karácsonyt megelőző négy hét. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759).

aegis (lat)

1. Minerva medúzás pajzsa, amelyre ha valaki ránézett, kövé vált. *Ő új Minervát ugrat elő Zeüsz' Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S halálszemű Égist kezébe* (418/91). **2.** Pajzs. *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek; Hadd mentsen illy hatalmas Aegis' Bőfedezése alatt az Ég is* (251/31).

Aegis' (188/118, 418/176/1).

Aen. I. Aeneis**Aeneas** fn

Személynév. (A rómaiak ősenek tartott trójai hős.) *Dido Aeneástól való bútsúzása* (57/cím) ~ (267/cím, 418*/173/2), *Aeneassa* (114/178).

Aeneis fn

Vergilius művének a címe. *Virgilius Aen. XII. 439.* (267/cím)

Aen. (330*/166/5, 330*/175/3, 330*/195/1).

aeoli mn

Aeoli versek: Az aeolok hazájabeli, lesboszi Szappho s Alkaios költészete. *Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' fürtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken* (328/12).

Aeolus fn

Személynév. (A viharok királya, aki a monda szerint barlangokba zárva őrzi a szeleket.) ~ *irígyli, a' kamarát nyitnya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/5). *Sikoltnak Éolus' dühös seregei, Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (202/41).

Eolus (56/41).

aeon (gör)

Örökkévalóság. *Ní a' jövődők', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak susogni* (439/68).

áer I. Ájer**aesculus** I. eskulus**aesthetica** I. esztétika**aether** I. éter**aetheri** I. éteri**afelől** hsz

Azt illetőleg, arról. *Júnó ... elindult az öreg Óceánhoz, hogy tőle tanácsot kérjen a' felől, mi móddal lehetne neki is férjfi nélkül gyermeke* (330*/202/4).

afer (lat)

Africus, déli szél. *Menjünk, merre vijend lábunk, vagy merre vezérel A' pajkos Áfer 's Nótus az habok felett* (327/22).

afféle nm

Olyan fajta, az említetthez hasonló. *A' tsinosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsinelyt tesznek, sőt ~t levelekbe 's tzedulákba is zárnak* (330*/164/8).

Afrika fn

Helynév, világrész. *Kövesd őtet: el visz ~ végére* ((126/55).

~ (379*/51/1), *Africába* ((413a/251), *Áfrikába'* (410/4).

ág fn

1. Fa törzséből kinőtt vastagabb hajtás. *Itt van már November didergő hónapja Hideg szele a' fák ~ait meg tsapja* (87/50). *Mit ér a' bimbó, virág, Ha körtvélyt nem nyújt az ~?* (389/20) **2.** Fás növény tövéből, szárából kinőtt hajtás. *Hadd nyíljon ~a száz új bimbókkal, Pirúljon muskatály-izű csókkal: Majd köztte az öszvenőtt ~aknak Fészket a' Szerelmek' Madarai raknak* (173/19–21). *Ni e kis rózsabokor ... Ni, mint össze verődtenek Levelei s ~ai* (139/6). *'S a' rekettyék nyájas karral Öszvefűzvé ~okat, Kellemetes zűrzavarral Mutatják itt magokat* (397a/1022). **3.** Oltóág. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ~at belé állítják. Nem soká magossan hánnya a' fa boldog növést Bámúlván új leveleit, és idegen termését* (413a/603). **4.** Folyóvíz stb. elágazása. *A' föld dübög megzúdúlva; Duzzad és feszesedik Ere' ~a, 's elvadúlva Farkok felberzenkedik* (397a/679). *Míg Magyar vérrel buzognak élet-ere ~ai, Hazájának, és az Úrnak híve leszsz Csokonai* (124/25). **5.** Délusi ~: babérág. (A Déloszban született Apollóról.) *Hogy sok büszke Királyt leverte És hériosi fején*

Délusi ~ lebeg (328/8). **6.** Fa ágához hasonló elképzelt dolog. *Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze világos 'S mint félérésű tztrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/28). *Az örömnnek zöld ~ával Lelkem árnyékozta bé* (177/9). **7.** Darab, rész. *A' Stoicust mondva nem kinzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra* (239/80).

~ (83/23, 123/15), ~a (214/8, 413a/826, 903), ~ak (413a/821), ~ok (73/18), ~ai (330*/200/23, 403/4), ~i (122/cím), ~aid (375/27), ~aknak (413a/862), ~odnak (139/32), ~ot (413a/851, 987), ~okat (397a/738, 413a/552), ~át (147/4, 413a/913), ~ait (87/15, 199/15, 80, 297/4, 298/25, 403/63, 413a/201, 556, 908, 428/196), ~akba (413a/844), ~án (327/46, 411/2, 415/58), ~akon (403/13, 446/10), ~okon (130/14, 397a/780), ~ain (397a/636), ~aira (413a/557), ~akról (84/7, 196/7), ~oknál (413a/842), ~aihoz (77/228), ~tól (416/14), ~ával (239/34, 413a/853), Ágokkal (214/13), ~aikkal (371/8).

Ö: *anya~, baér~, borostyán~, bükkfa~, cserfa~, mirtusz~, olaj~, olajfa~, pálma~.*

aga **Ö:** *isten~.*

ágacska **fn** (2)

A fa fiatal hajtásához hasonló, elképzelt rész. *A' Ditsőség egyik laurusra felhága, 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága* (188/66). *ágatskája* (188/69).

Agamemnon **fn** (1)

Személynév. <A görögök fővezére a trójai háborúban.> *Sok Vitézek, derék Hérók itt valának, ~ előtt a' kik virágzának* (237/42).

Aganippe **fn** (3)

Víznév. <A múzsáknak szentelt forrás a Helikon aljában.> *Hervad a' Pindus, maga Tempe szárad Sok folyó könyvtől ~ árad Sírnak a' Musák* (116/2).

~ (110/20, 113/5).

agár **fn** (2)

Vadászkutya. *Az udvari kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685).

Agarakat (413a/158), *agarával* (330/301), *agaraival* (11/6).

ágas-bogas **mn** (2)

Sűrűn tekervényes ágakból álló. *A' szilfa szép ~, a' fűzfa hány villákat, A' mirtusból tsinálhatni legerősebb kopjákat* (413a/998).

ágasbogas (330*/200/28).

ágaz **i** (1)

Hat, érvényesül. *Mesterség lábra áll és szépen virágoz Az igasság fel áll 's minden felé ágoz* (11/16).

lk: *meg~.*

ágazat **fn** (1)

Terület, rész. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek; a' Mátra pedig ~ja, a' mellynek vidékén laknak a' Palótzok* (267*/14/6).

ágbog **mn** (1)

Ágas-bogas. *A' könnyű szarvasok' nyája Összenyargal minden közt, Villog ~ koronája A' zörgő zöld bokrok közt* (397a/667).

ágbolt **fn** (1)

Ágak összessége, korona. *A' bú örök szállásába Mellyet fűd sűrű ~, 'S úgy tetszik hogy egy summába Mind ide futottak volt* (397a/766).

Agenor **fn** (1)

Személynév. <A görög mitológiában Európa apja, a föníciaiak őse.> *Zeus vagy Jupiter, a' szűz Európát, ~nak, Phoenicia Királynának ritka szépségű Hertzeg Kis Asszonykáját ... el ragadta* (231*/123/3).

ágfedél **fn** (1)

Ágak összessége, korona. *A' gyapjas nyáj is fáztaban Holmi törzsökök körül Az ~ oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1091).

agg¹ **i** (2)

Aggódik, szorong. *Üljünk le víg elmével, Vigadozzunk békével, Aggjon Creditor Úr* (154/14). *Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ehetünk* (389/56).

agg² **mn** (5)

1. Nagyon öreg, idős <ember>. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az ~ Madám: Gazra*

fektetett (161/27). **2.** Nagyon öreg, régi (tárgy, dolog). *Fenn az ~ tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval* ((306/23). *Bételének gyenge hússal ~ rántzai* (330/2041). **3.** ~ lant: vénasszony. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot, Ujjal muto-gatván nagyokar kuttzantott* (330/485). *legaggottabb* (330/1172).

aggat i

(1) Akaszt, függeszt. *És tégedet víg dalokkal, ó Bache, kurjongatnak 'S Néked a' magas fe-nyőre apró bábót ~nak* (413a/935).

Ik: meg~.

aggatni in

(1) Kötözni. *Mi teszi széppé a vetést; mi tájba jó szántani, Szőlőt szilfához ~* (413a/2).

ági Ö: szil~.**aggkoszorú fn**

(1) Vénkisasszonyok fejére való virágfüzér. *Dorrottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá örök párta asszon; Mert úgy is már akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/217).

aggó mn

(1) Szorongással töltött. *Ti fájdalim' sokszor hallátok, Ti ~ éjjelim' tudjátok, Tudjátok mért nem alszom én* (431/14).

aggodalom fn

(6) **1.** Aggódás. *A' siralom, Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet* (99/13). *Sok ezer búk terhelik éltem Egyet másokra tseréltem Nints vége az ~nak A' bánatok annyira nyom-nak* (175/23). **2.** Féltő gond. *De hátha édes aggodalma Más boldogabbnak a' jutalma?* (431/28). **3.** Aggály, szorongás. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim* (383/2). *Aggodalom* (380/cím), *Aggodalmink* (383/10).

aggódás fn

(1) Nyugtalanság, emésztő félelem.. *Fáradtságos élet, ~ és halál Vólt szüntelen társad, míg dús kalmár valál* (202/93).

aggódik i

(4) **1.** Aggodalmat érez. *De a' Jövőn mit aggó-dom, Hasz'talan gond, fère menj! Hadd le-gyék a' kedvben módodom, A' mellyel kínál a' Menny* (397a/609). **2.** Bánkódik, szomorko-

dik. *Mivel tehát főként azon aggódtatok, 'S haddal Carnevátra azért támadtatok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe* (330/1939).

aggódom (374/29), *aggódunk* (389/108).

aggódni in**(1)**

Bánkódni, szomorkodni. *Titeket a' vígaság-nak Alkotott a' kegyes ég; Virtusnak 's ártat-lanságnak Aggódni illetlenség* (397a/92).

aggódó in**(1)**

Aggódó gond közt: szorongva, félve. *Halász! te ez odvas fűzfa' árnyékában, E' magános sziget' fővényes partjában Boldog szegény-ségben éled világodat, Áldott tsendességgel várod haláloedat; Mellyet én ~ gond közt siet-teket* (202/79).

aggott fn**(1)**

Vénember. *De tán kegyetlennek véled [a ha-lált], az ifjakat Mert szintúgy el hordja, mint az ~akat* (213/72).

aggság fn**(4)**

1. Aggodalom, szorongás, gond. *Oszlassátok el a' kába Kétségeket 's ~okat, Ne nyögiétek el hijába A' mulandó napokat* (397a/82). *Ke-serű ~gal van mellye megtelve* (330/732). **2.** Gyötrelém. *Én tsak a' boldogtalanságnak És kinnak fia vagyok már, Tsak úgy lesz vége ez ~nak, Ha az halál síromba zár* (379/43). *~ban* (330/789).

ághegy fn**(2)**

Fa, bokor ágának hegyes csúcsban végződő része. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Ke-sereg egy lengő ~en magában* (306/92). *ág hegyéről* (413a/837).

ági Ö: zöld~.**ágszál fn****(2)**

1. Faág. *Tenéked lenyúzzák kérge-det 's héj-jadat, — — — letépik minden ~adat* (416/6). **2.** Letöredezett száraz apró ágdarab. [Vadga-lamb] *Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszemetskéli Az asszú ~akat* (397a/840).

ágú Ö: két~, hét~.**agy fn****(4)**

1. Személy. *Már tudod dühös Frantz ~, Hogy ha szemközt hajtunk, Bátor számunk nints is*

nagy, Van magyar kar rajtunk (257/185). **2.** Koponya. Most lineán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütöttek ~ba (418/64). **3.** Üres ~: gyenge szellemi képességű személy. Az Üress ~ megvét mindent, ha nevetet Komój elmélkedést és mély lelkét tett (382/13). **4.** Fürt ~: ravasz személy. Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fürt ~ Irigykedik jó szivedre (280/10).

ágy fn (27)

1. Fekvőhely. Kedvére nyugodt ~ában Engem ölelvén álmában (112/7). Fenn lengő Hold! nézd mint kínlódom Mond meg nekem hol fekszem én? Ágy é, a' mellyben hanykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén? (455/3) **2.** Ágyba visz vkit: szeretkezik vkivel. A'! kit szeretsz? ... Hová viszed? — Ágyba (330/625). **3.** Halálos ~: az az ágy, amelyben vki haldoklik, meghal. Colbert kedvet talált halálos ~ában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában (382/25). **4.** Halálos ~at vet vkinek: vkinek az életére tör. Húriel ki arra vágyott, 'S tölje a' vólt szívinek. Hogy Scyllán halálos ~ot Vessen a' jó Vétzynek (317/178). **5.** Gyászos ~: koporsó. Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ezen gyászos ~adba fektetett (77/278). **6.** A Nap ~a: napnyugta/-kelte. Hol a' Másik Tenger' kékellő kárpítja A' leszálló Napnak ~át ki- 's ~benyitja (313/104). **7.** Ajkak ~a: ajkak melegsége. Tüzet lobbantanak ajakok ~áról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától (238/43). **8.** Vminek a helye. Vedd ortzámat, melly ~ául Csókodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot (436/17). Kiugrik a' szelid békeség' ~ából, És napnyúgot felől oltalmaz titeket (337/41). **9.** Ágyás, virágos ágy. Mosolyog: de e mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábittatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok' Ágyába álnok áspis (185/156). Ágy (114/401), Ágyba (330/627), ~ába (212/122), ~amban (433/38), ~ában (429/7), Ágyában (231/53), Ágyából (413a/451), ~on (71/9, 330/1685), ~ára (92/303, 401/3), ~ról (330/1584), ~áról (114/552), ~amnál (455/51), Ágyadtól (428/45), ~ához (454/735).

Ö: bársony~, beteg~, eb~, gyp~, toll~.

agyag fn (4)

1. Kőzetek elmállásából keletkezett, nedves állapotban jól formálható anyag. Ez is nem sokára, bár értzkő volna is, Egy rakás ~gá változik maga is, (454/616). **2.** Agyagföld. Elsőben a' durva földet és mostoha dombokat A' hol sívó ~ vagyon 's a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el (413a/705). ~' (219/18), ~gá (201/58).

agyarkodik i (2)

1. Dühösen kiabál, acsarkodik. Ha ő goronghanggal ~ te rád: Nevesd el magadat; 's azonnal hátat ad (191/51). **2.** Fenekedik, fenyegetőzik. Igazán! többet tesz Ámor' kis puzdrája, Mint az embertelen Mársnak a' dár-dája, Ki a' míg nyugoton gyilkol 's ~, Ámor itt szelíden mindenhatóskodik (337/339).

ágyas fn (1)

Vkivel házasságon kívül együtt élő nő. 'S az így felkészített sírjánál az Úrnak Kutyát, lovat, szolgát, 's ~t agyon szúrnak (454/408).

ágyasház fn (1)

Hálószoza. Plutóné ágyas házáig most lekalimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfirotatod (358/11).

agyatlan mn (2)

1. Esztelen, buta. Sem a' hiú katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű Stutzer, 's amaz ~szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én (368*/23/3). **2.** Agyatlan fő: üres, buta fej. A' hol a' szív feslett, a' fő meg ~ Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

agybéli mn (1)

Szellemi. Édes gondolatim! ~ magzatok! Ha lehet megannyi Pallássá váljatok (337/341).

ágyék fn (3)

1. Az emberi testen a nemi szervek tájéka. Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ~a (77/222). **2.** Vki ~ából származik: vkitől mint szülőtől származik. Ti fogtok származni a' Károly' házából, Trézia', Leopold' 's Ferentz ~ából (259/362). ~a (317/120).

agyoncsap i (1)

Egy vagy több csapással megöl vkit. Majd hogy kétségbe nem essem A bút nem bírhattya

testem Ront pusztít Pandora nagyon Pixisével majd tsap agyonn (41/4).

agyonsiklandoz i (1)

Szünni nem akaró csiklandozással ingerel vkit. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De Rozinka ötet agyon tsiklandozta* (330/1288).

agyonlő i (1)

Lőfegyverrel rálöve megöl vkit. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait, Ki biztatta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/671).

agyonnevet i (1)

Agyonneveti magát: sokáig nevet. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla* (231/471).

agyonrészegít i (1)

Agyonrészegíti magát: leissza magát, nagyon berüg. *Támassz záport száz üveggel, Öntsd el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/140).

agyonszúr i (1)

Szűrőfegyverrel szúrva megöl vkit. *'S az így felkészített sirjánál az Úrnak Kutyát, lovat, szolgát, 's ágyvast agyon szúrnak* (454/408).

agyontáncol i (1)

Agyontáncolja magát: kimerülésig táncol. *Sehol sints a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/174).

agyonütött in (1)

Letaglózott, megölt. *Illyen életet élt vala e' földön hajdanába Maga az arany Szaturnus: míg páltzáját markába Nem vette Dikte Királlyá; és míg az ~ Tulkokból a' kegyetlen nép vendégséget nem ütött* (413a/1098).

agyonver i (1)

Lever, földre dönt. *Kopog a' jég eső, tördel mindeneket, Agyon veri a' szép virágos füveket* (86/28).

ágyszék fn (1)

Ülésre és heverésre szánt bútordarab, pamlag. *Egyszerre felugrott az ~ről, készült, Meg akart indulni — 's újra a' székre dült* (330/915).

ágyú fn (14)

Nagyobb tűzérési lőfegyver. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ~ dörög: A' Királyért, a hazáért Bátran hartzoljunk* (268/171). Con-

certekkel ekhóztatnám, És ~kkal durrogtatnám A' Dunának partjait (415/8).

~ (268/179, 287/49), ~k (9/9, 114/356), ~k' (260/21, 368a/20), *Ágyúk* (192/25), *ágyuk* (54/3), ~d' (259/386), ~t (454/500), ~knak (114/114), *ágyujoknak* (405/40).

Ö: réz~.

ágyúz Ik: ki~.

ágyvelő fn (2)

1. Észjárás, gondolkodás. *Mikor öszve föttök a' forró dunyhába, Érzéseket zsibbadt, ~tök kába* (198/56). 2. *Ágyvelőket felforgat:* embe-
reket berúgat. *A' bor és pálinka szesz, Felforgat sok ~ket 'S hirtelen nagy láрма lesz* (317/164).

ah isz (249)

1. <Csodálkozás, bámulat, meglepetés kifejezésére.> *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/29). *Ah, mit látok? — irgalmas Egek!* (139/51) — *De, ~! benne, a' mint oda kandikáltam, Igen kevés veres keresztet találtam* (330/395). 2. <Öröm, kellemes érzés kifejezésére.> *Ezt mondotta: Szeretek: Ah, e' szóra vérünk égett* (134/64). *Ah Egek! a' világ baját tsak nevetem, Mikor a' hült füre testem le tehetem* (90/3). *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Prófétziám igaz* (249/61). 3. <Szomorúság, bánat, fájdalom kifejezésére.> *Tudom, Laura! e' kin tőled Került; de nem esmerem. Ah, árthatsz é? azt felőled, Laura! hinni nem merem* (129/59). *Szép vagy te, Lilla, 's édes, — Vidit kegyes szerelmed; De mennyi — ~, de mennyi Kín is gyötör miattad!* (411/9) — *'S most ~ szegény fejem Hónapokis múltak Mégis vártt Örömim elő nem fordulnak* (176/61). 4. <Sajnálkozás, szánalom kifejezésére.> *Kétségbeesvén, mind hujába készült Gyakorta szólni: nem teremthetett Siralma közt szót. Ah szerentsélen!* (170/63). 5. <Csalódottság, lemondás, belenyugvás kifejezésére.> *Ah, már alig látom szép melyét!* (139/108) *Ah! de már ez mind volt* (196/78). *Ennyi sok jajomra Ah sem ő, Sem e' kő Nem felel vissza* (299/50). 6. <Kívánság, óhajlás, vágy, kérés kifejezésére.> *Ah, hallgass fájdalomdrol! Ah, tünd el kínaidat!* (157/5–6) — *Ah, az a' Kints' az Égnek Hol van, miért nem*

jő? (145/1) — *A' szerelmes Zefirek mint enyegnek: Ah, ezt mint irigylem e' jártzi seregnek!* (139/85) — *Laurám' Nyomát e' zöld Fák Alatt keresem: Ah, szőljatok, Nimfák! Hol van Jegyesem?* (144/3) — *Rólatok jól emlékezem már mikor meg váltam is Ah, ~, emlékezzetek jól, Kedvesim! én rólam is* (241/16). **7.** (Türelmetlenség, bosszúság, elhárítás kifejezésére.) *Ah, a' szerelemföltés, ~ majd meg öl!* (139/89) *Ah, fő java Éltetnek Hol mulatozol te? Éltetője Szívemnek Látlak é még, vagy se'?* (145/17) — *De mit? — hát hallgatva emésztődjünk mindég? Ah, nem — a mérőkön segít Amor 's az ég* (157/10). **8.** (Elégedetlenség, felháborodás kifejezésére.) *Dorilla, ez a ' te Szép Kellemed végre Még mivé leszén? Ah, ~ megbánod még Hogy elvontad mindég Mástól egészen* (155/4). *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel* (136/1). *Jössz már? — de ~ sokára Jöttél, ki múlok imhol* (186/53). *Rejtekbe tartanátok, Ah ostobák! ti Ámort?* (185/192). **9.** (Megerősítés, bizonygatás kifejezésére.) *Meg mondjam ez Istennek Ditső nevét? — ~, Ennek Neve — Beldonna* (132/17). *Milon így szól Fillisének: Szép Virágok, de eggyik sem Hasonlít e' szép Ortzának Virághoz, ~ eggyik sem Szép Filisem!* (151/8) — *És illy sebessen, 's ~ még Sebesebben fut el néha a' szépség!* (147/10) — *Akkor, ~! rózsáid is, Nem fognak úgy kis ajkadon nevetni, Akkor érző szíved is, Ah, nem tud úgy örülni és szeretni* (288/101–4). *Ah, az engedetlenség Semmi jót nem szüle még!* (257/108). **10.** (Bizonytalanság, kétkedés kifejezésére.) *Vesszetek, vesszetek! — Mit mondok! Ah talám Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám. Ki tudja? ~ talám bennem van a' hiba* (196/85–7). **11.** (Figyelemfelkeltés, figyelmeztetés kifejezésére.) *Ah! vígyázz Kis-Aszszony, most vígyázz ám nagyon, Ím a' tányérodon méreg 's veszély vagyon* (330/719). *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! bizony megejt* (449/18). *Ah boldog Nép! ... De ~ reszkess, de ~ rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdul* (259/50).

áh isz

(1) (Elutasítás, tiltatozás kifejezésére.) *Áh! ne tsalogasdd, ne, óh Nitze! Szívemet* (143/45).

ahá isz

(1)

(Hirtelen észrezevésnek kifejezésére.) *Istének! Istennék! ugyan milyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat! ... Ahá! itt jön egy Szán, 's benne két vén zsana. Beszéllnek magok közt, az ördög tudja, mit* (330/212).

ahány nm

(1)

Amilyen mennyiségű, amennyi. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát* (266/35).

ahelyett hsz

(1)

Viszont, azzal ellentétben. *De abba méltó tégedet betsülni Minden szagos székek felett, Hogy a' Trónusba sokszor terhes ülni, Te még könnyítessz a' helyett* (377/36).

ahhoz nm

(2)

(Az az nm -hoz ragos alakja.) **1.** (Utalószóként) a mmondatban megjelölt személyhez. *Sokszor ám a' Lyánka' szíve Állhatatlan, És ahoz, ki legjobb híve, Irgalmatlan* (276/17). **2.** (Utalószóként) a mmondatban megjelölt személy iránt. *Teljesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged* (443/198).

áhít i

(2)

Erősen kívánva óhajt vmit. *Az ujjító esőt nyílt szájjal áhította* (86/18).
~ják (198/18).

áhítozás fn

(1)

Óhajítás, vágyakozás. *A' mezei nép' boldogsága. Erre, és a' bölts életre való ~* (397*/76/10).

áhítva in

(2)

Vágyakozva. *Ti, élet' balzsamát lehellő Leányok, A' szépség' tüzenél olvasztott bálványok, Kiket imád sok szív, ~ reszketvén, 'S fellobbant oltárán a' temjént égetvén* (421/3).
~ (127/3).

ahogy hsz

(1)

Amíg. *Fut ő, kél mindent rontván, ~ érheti tzejját* (36/4).

ahol' hsz

(58)

1. A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyen. *És ~ ez ősz haj látszik, 's ~ legsűrűbb tűz ég, Arra tartsatok Magyarok!* (259/549) — *Hagyd el a' magános réti violákat, Ahol zengedezted Ámort, 's Gráziákat, Ahol az ártat*

lan mulatság' berkében Játzintkoszorúkat fűztél a' Tempében (267/10–1). 2. A fmondatban általánosításra utalva. A' hol a' szív feslett, a fő meg agyatlan Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

~ (77/83, 267/87, 288/35, 47, 316/5, 330*/140/6, 330*/154/3, 397a/429, 413a/1118, 418*/173/6, 454/652, 909), a'hol (392/41, 454/457), Ahol (185/54, 267/69, 306/19, 326/25, 330/664, 884, 1512, 371/9, 424/7, 454/542, 653), A' Hol (297/57, 61, 65), a' hol (9/13, 111/108, 216/92, 330/250, 524, 663, 1194, 450/37, 43, 47, 454/862), A' hol (225/105, 233/63, 239/47, 146, 297/53, 55, 330/847, 1491, 342/12, 413a/86, 705, 420/15, 453/278, 454/74).

ahol² hsz

(2)

Ott, azon a helyen. Ahol megy! — ah! mit látok? — Meztelen! (139/62)

~ (139/39).

ahon hsz

(1)

Ahol, a vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyen. Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ~ nem kéne, ott tsintalan fiak (330/1126).

ahonnan hsz

(7)

1. A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyről. Nem messzire láttam ott egy roppant várost ... A honnan az ágyúk zúgván közelgettek (9/9). 2. <Nem valódi alárendelés.> És ebből következően. Ahonnan ha valakit megakartak fenyegetni, ezt mondták (267*/19/15). ~ (330*/138/1, 330*/205/4), a honnan (111/79), A honnan (233/39), A' honnan (78/11).

ahova hsz

(4)

A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyre. Ő mindjárt a' hova mondd oda viszen, Akar szárazon kell menni, akar vizen (126/51). Tik nemes Ifjak Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára (258/105). a' hová (212/100, 454/445).

ai (ang)

(1)

Lajhár. Lajhár ... minden állatok közt legtünyább, leglassúbb ... az amériakaiaknál pedig a' maga sipitnya szavairól AI nevet visel (330*/199/10).

ajak fn

(47)

1. Az emberi száznak külső piros széle. Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/6). Rózsát mosolygó ~a, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak! (134/52) — Felderült ~án friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok lobbanának (330/2043). 2. Az ember szája mint a beszéd, a hangadás szerve. De jaj meggyült felettem A' kin, 's ajkam lezárja: Ah szóljon én helyettem E' néma könnyek' árja, Ez elfojtódott szív (259/487). Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsoltt gálya a' szirthoz ütközött (454/220). Czúkorral folyt ~áról Minden szó, és minden tsók (443/35). 3. Vki ajkáról csügg: érdeklődéssel, figyelemmel várja minden szavát. Az alatt édes magzati ~áról tsüggenek (413a/1082). 4. Beszéd, szavak. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' felleget (397a/933).

ajjak (239/77), ajjakam (209/104), Ajkad' (293/13), ~ad (433/11), ajjaka (447/52), ajakok (134/127, 238/43), ajjakok (447/127), ~otok (330/2031), ~aim (297/15), ~im (134/132, 447/132), ajkaid (321/8), Ajakid' (265/7, 444/7), ~ai (192/12), ajjakai (260/10), ~i (330/197), ajjaki (77/43), ajkadat (293/4), ~át (162/11), ajakit (330/229), ~ait (114/148), ajjakunknak (285/20), Ajjakidnak (208/38), ajkadon (288/102), Ajkadonn (381/15), ajjakedon (375/18), ~ain (297/8), ajjakára (77/245, 330/1406, 370/6), Ajjakára (152/4), ~imről (217/95), ajjakimról (185/70), Ajakidról (297/15), Ajjakiról (397a/222), ajjakához (273/31), ajjakokkal (439/19).

Ö: rózsá~.

ajándék fn

(16)

1. Szeretetből, kedvességből vkinek adott tárgy, érték. Ha tsekély az ~ Tégye jóvá a' szándék (336/73). Mostan pedig e' kis Ajándékot méltóztassa tőlem kegyesen elfogadni (368/24/18). 2. Pénzadomány nemes célra. Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tűzét követvén árva Hazánk iránt Pompás ~kal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját (445/59).

3. Természetfölötti lénytől kapott adomány. *Istenem! ha szét kell tsak ugyan oszolnom, Ah, mit is kell a' te munkádban vádolnom! Még a' Reménység is, e' legfőbb orvosom, Tsalárd ~od, hóhérom, gyilkosom* (454/246). *Jertek bé majd, óh szívemnek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji éltemnek, Egek' ~ai* (397a/592). *Im a' Vénus' ~i Megtiszteltek tégedet* (368a/59).

4. Jutalom vminek elismeréseképpen. *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ~okat osztogatott, és földeket* (267*/13/3). ~ (419/5), ~a (245/42, 337/293), ~ot (259/421, 330/2027), ~okat (9/16), ~omat (413a/1127), ~it (258/91, ~idnak (413a/529).

ajándékoz i

(1)

Nemes célra pénzt adományoz. *Gróf Tolnai Festetics György ... a' Magyar Országai Katona-Akadémiának fundálására 40 000 forintot* ~ (445*/233/3).

ajánl i

(17)

1. Igénybevételre, használatra kínál. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ... Ti mézitalt ~tok, Ha maszlagot kevertek* (353/9). *Dóris! míg úgy virágzottál, Mint egy Májusi szép Fa; Bokrétákat ~ottál Minden ifjú' hajára* (392/3).

2. Felkínál, készségét nyilvánítja vmire. *Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Nádorispányjának Ajánl a' Világnak legfőbb birtokossa* (337/363). *Mert ha hozzám lessz érdemes Ajánlom barátságom* (114/41). *Azért-is Szívedbe ~om Szívemet, Tarts hú Barátodnak örökre engemet!* (279/13) 3. Beajánl vkit vhova. *Itt a' Ditsőségnek vezet elébe Károlyt, 's ~ja Ősei' rendébe* (188/38). 4. Beajánl vkit vki támogatására. *Férjemet és magamat bátor lélekkel ~om A' te vitézséged 's gondviselésed alá* (259/467). 5. Ígér, vmilyen eredményt valószínűvé tesz. *Mint a komor télnek tüskés csipke bokra, Melly rozsát ~ a' tavaszi napokra* (341/8). 6. Ajánlja magát: késznek nyilatkozik vmilyen szolgálatra. *Most pedig magamat ~om hűséggel* (228/31). ~ott (372/22); ~om (289/23), Ajánlod (377/37), ~ja (158/44), ~á (348/19), ~ta (258/84), ~ottátok (342/20). — ~jál (315/15).

ajánlás fn

(2)

1. Ajánlat. *Ez ~odat nagyra is betsülöm, 'S*

öröminnepedet magam is megülöm (306/177).

2. <Verseskötet elejére írt vers címe.> *Ajánlás* (419/cím).

ajánlni in

(1)

Javasolni, indítványozni. *Ugyan lehetné é néktek rá nem állni, Ha e' tanátsomat mérészlem ajállni* (330/958).

ajánlócsók fn

(1)

<A' Tsókok című mű elé írt epigrammatikus ajánlás címe.> *Ajánló Tsók* (180/cím).

Ajax fn

(1)

Személynév. <A Tróját ostromló görögök egyik hőse.> *Ajax vize*: <Szándékos fogalmi zavar.> *Mig az Amazon Seregek Tsászárostul el érkeztek Az ~ vize mellől* (113/21).

ajer fn

(7)

Levegő. *Most is azért sóhajt és dúlfül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/20).

áerbe (330/881, 454/617), *Aerbe* (201/59), *áerben* (86/32, 198/32, 330/115).

ajtatos mn

(1)

Vallásos áhítattal telt. *Sőt ajtatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülvén, 's a vad Arabsokon keresztül Sináig* *Ment a Szent Katalin hegye sziklájáig* (96/11).

ajtó fn

(24)

1. Épület külső vagy belső falában levő nyílás elzárására alkalmazott tárgy. *Ugattak a' pudlik; ~, ablak zörgött* (330/1472). *Ezzel az ~t bé vágja, Szóba sem áll senkivel* (92/267). 2. Ajtónyílás. *Szintügy törték, nyomták az ~n magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat* (330/1053). 3. Képzelt bejárat vagy kijárat. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja* (4/2). *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet ... Egy Tornázt ez, 's a' Születés egygik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők kimennek* (162/65-6). *Nyissátok meg Napkeletnek Bársony színű ajtaját* (331/10). *Széchenyi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit És Nemzetünk' kertébe rakta A' siket Elizium' babérit* (439/42). 4. Két piros ~: a két ajak. *E' két piros ~ lassú csattanása A' nyúgodt, tsendes vár electrizálása* (239/51). 5. *Ajtónál álló tél: a közelgő tél. Az ~nál álló*

télnek hideg zúzza A zöld ligeteket 's mezőket meg nyúzza (87/53).

ajtaja (200/2), ~ját (77/70), aytaját (83/44, 141/6, 397a/274, 454/560), aytait (77/150), aytajinak (306/198), aytajába (92/19, 317/174), ~n (330/1010), aytajánn (177/28), ~nál (199/83), Aytajiknál (77/122).

Ö: oldal~, tanácsház~.

ajtófél fn

(1)

Ajtófélfá, az ajtónyílás, ill. az ajtótok két oldalfala. *Nem vágnak a' tzi fra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szótt ruhákra 's Corinthusi rezeke*(413*/1018).

ajtósark fn

(2)

1. Az ajtófélfába rögzített fémrúdacska, amelyen az ajtó forog. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot ráigtskálja belől* (141/3). **2.** A helyiségnek az a része, amelyet a kinyitott ajtó eltakar. *Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mostoha, Miólta szép ortzáidat, Szép violám, Ottbenn az ~ megett Megsókolám* (333/23).

ájul i

(1)

Önkívületi állapotba kerül. *Ájulok, érzek, és otsúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás* (455/31).

Ik: el~.

ájulás fn

(5)

1. Az eszmélet elvesztése. *'S ~ nélkül búzölget magába A' legfinnyásabb Dáma is* (377/7). *Istenem! ájulás volt é? vagy pedig csak méj álom?* (162/113) **2.** Bódulat. *Édes ájulás lepett-el, Melly egy mennyei étellel Kecsegetett, biztatott* (447/58, 134/58). *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ájulását* (231/362).

Ik: el~.

ájult mn

(1)

Tespedt, kábult. *Ti el puhúlt testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájultan hortyogtok* (198/54).

ájulta fn

(1)

Ájult állapota. *Zokog jajgat egy folytában, Míg végre kinja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fővel esik rá* (397a/807).

ájulva in

(2)

1. Eszméletlenül. *Én lankadok, néhánykor ezt mondotta, Tsak te érted haldokolván, 's Lankadása' Okát osztánn Kebeléhez ájúlva szorította* (170/47). **2.** Alétan, lankadtan. *Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájúlva rendkívül reszketve vert erem* (239//208).

Ik: el~.

akác l. ákász

akad i

(13)

1. Vmi vmibe beleakad. *Frizérozott hajad hosszan fedi nyakad: Még ez, szép Absolon! hátha tserfán ~* (254/34). *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' félsarkantyúja ~t a' szoknyába, 'S Kalárral együtt zuhé a' tsávába* (330/1699). **2.** <Állat> vmibe belekerül, és nem tud szabadulni. *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe. ... Egyszer a' sürrű zöldnek megy, Akad a' hálóba* (142/16). **3.** <Véletlenül> vhova kerül, jut vmi. *Tiszta kis Tsermellyetske, Ha ő elődbe ~, Sírásnak mondd magad* (157/24). *Téli patak, mikor a' gátat darabokra szakasztván, Tör mindent, 's ha elébe ~, lesodorja magával* (258/54). **4.** <Véletlenül> rátalál vmire. *Akadtam még egy Bankóra, Kit szántam szemborítóra* (433/65). *Mecoenásokra is eddig nem ~tak, A' kik talám nálunk mind sírba rakattak* (245/55). **5.** Létezik, van. *Sőt olly állatok is elegenn ~nak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/47). ~ (61/46, 433/35), ~nak (52/11), ~tak (413a/976). — ~na (248/20).

Ik: rá~.

akadály fn

(6)

1. Az a tárgy, amely vkinek/vminek a továbbjutását akadályozza. *A sebes patakok a' víztől áradnak Sikóltó hajjai hánykódva dagadnak A' melly akadójok elébe akadnak Le rohanásától mind össze szakadnak* (52/11). **2.** Az a körülmény, amely vminek a kimenetelét gátolja. *Még a kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó ~ nem lehet* (209/36). **3.** Az a körülmény, amely vkinek a cselekvését gátolja. *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynak, Hol a' tselekvőnek ~i vagynak* (454/810). ~t (188/14, 239/230, 313/143).

akadémia fn

(3) Főiskola. *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professor le-jött.)* (220/cím)

académia (239/234), *Akadémiákon* (92/149).

Ö: *katona~*.

akadhat i

(2) Megtalálhat, rátalálhat. *Kis Fillis, ha te engemet Meglátsz, a' ligetekbe' búvsz, Én vígyázva kereslek, Mégis rád nem ~ok* (403/74). *~ok* (454/740).

akánt fn

(1) Akantusz, medvetalpfü. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fájit, És a' szüntelen zöldellő Akántnak bogyókáját?* (413a/641)

akar i

(69) 1. Szándékában van, szándékozik (vmit tenni). *Honnan? hová ~ menni Kedvesem így magába?* (231/379) — *Rajtok Királyságot muto-gatni ~ A veres bársonyba kevéskedő bakar* (87/9). *Nem ~ok én Pék lenni, Nem is azért bámulok* (169/27). *Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp ~a: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/43) 2. Hajlandó, kész (vmit tenni). *De ha kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a haragos tenger is engedni* (10/32). *Oh Egek! mondani ~om is, nem is, Hogy én őt szeretem* (157/17). *Óh nem fáj é a' szíve Minden Magyarnek, Hogy a' Magyar fiakkal Gondolni nem akarnak?* (334/47) 3. Tervezi, hogy vmit tesz/elvégez. *Deákul ~tam írni* (267*/12/11). *De mit festem én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként ~t teremteni?* (330/204) — *Így ~tál szökve futni el előlem?* (268/70) 4. Törekedik, igyekszik (vmit tenni). *Futni ~t Jantsi, de nem ereszteték* (330/1698). *Mit nyájaskodsz? bánat 's ~od magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat* (7/1). 5. Létrehoz, megteremt. *Nem hal-hatsz hát te meg, óh Nemes valóság, Ha tsak maga egykor a' Mindenhatóság, Ki ~t, és véled közlötte lételét, Lángodra nem fújja a' semmiség' szelét* (454/87). 6. Készül vmire. *Más-felől az Ifjak e' szép hartz' neszére Indulni ~tak Himen' védelmére* (330/1290). *Ti pe-*

dig szemeim, ti ide vígyázzatok, Mit ~ ott a' ti ígéző Nimfátok? (139/34) — 7. Vágyik vmire. *Többet ~t a' látásnál Már a' lobbant Appetit, Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem segít itt* (231/143). 8. Helyesnek, jónak látva kíván, óhajt vmit. *Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez, Vedd puskádat, És szablyádat Kösd az övedhez* (268/7). *Tsak ha úgy nem élhetz a' mint te ~od Sajnálod az[t] ámbár akár mint takarod* (30/9). *Óh tán irígy ő? 's azt ~ja, Hogy bekötött szem alatt imádjuk?* (395/11)

~ (25/37, 90/21, 120/2, 199/9, 233/16, 259/464, 314/20, 330/632, 698, 330*/204/10, 358/27, 413a/628), *~ok* (143/39, 259/518), *Akarok* (232/13), *~tok* (245/46), *~nak* (267/220, 330/420), *~t* (143/47, 330/916, 368a/21), *~tak* (267*/19/15, 326/3, 330/1737); *~om* (77/286, 171/16, 176/84, 238/12, *Akarom* (454/293), *~od* (126/53, 211/21, 454/654), *~ja* (3/6, 185/166, 397a/211), *Akarja* (169/6), *~juk* (330*/204/5), *~játok* (326/22), *~ám* (314/19, 162/123), *~ád* (442/2), *~ta* (413a/137). — *~nék* (239/137, 310/66), *~nál* (126/17), *~na* (114/578, 185/52, 309/38); *~ná* (169/143, 238*/144/4).

akár hsz/ksz

(33)

I. hsz *Ha úgy tetszik akkor* (tehet vmit). *Ha czélja az, mellém álljon, Akár ide előmbe, Innen jobban belé láthat 'S nézhet a' tekenőmbé* (169/10).

II. ksz (Páros használatban.) 1. (Mondatrészek kapcsolására.) *De ~ életet ért is, ~ Halált, Nyereséget mindég a' Krisztusba talált* (222/55). *Ebnél külömb sok tímeres, Akár setét, ~ veres* (316/18). *Ő mindjárt a' hova mondod oda viszen, Akar szárazon kell menni, akar vizen* (126/52). 2. (Két tagmondat kapcsolására mindkettőre azonos következtetéssel.) *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győzőv nevetek, ti ~ gyalog álltatok ottan A' próbára, ~ paripán ütköztetek össze* (258/99-100). 3. (Négy tagmondat kapcsolására mindegyikre azonos következtetéssel.) *Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk, Már ~ királyi méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba kolduskenyért égyünk, Akár erőtle-nek légyünk, ~ merő Derekunkban lakjon Her-*

culesi erő (209/49-51).

~ ... ~ (55/20, 191/20, 358/42), *Akár ... Akár* (185/9-10, 330/231-2), ~ ... *Akár* (154/5-6, 231/403-5, 336/69-70), *Akár ...* ~ (413a/445, 443/175).

akarat fn

(3)

1. Kívánság. *A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy ~odra könnyen által viszen* (452/63). **2.** Szándék. *Ákhill, és maga Hannibál Szintügy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni, A'melly engem is egykor A' Végzés' ~jaként Vak kárpitja alá takar* (403/44). **3.** Egyes ~tal: közös elhatározással. *Minden rangú Dámák egyes ~tal Engemet küldöttek olly parantsolat-tal* (330/1139).

akárhogy hsz

(2)

1. Midenáron, alármí történik is. *Mert tüzesen kezdtem én is parantsolni: Sereginn által kell ~ rontani* (239/182). **2.** Akármilyen módon. *Akárhogy esett, elég e' Hozzá, hogy bikává vált* (231/163).

akárho hol hsz

(2)

Akármely helyen, akár itt, akár máshol. *Mert a' kit ~ tzélba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál* (2/11). ~ (32/35).

akárhová hsz

(1)

Akármely helyre. *Akárhová fogsz menni Mindég közel látsz lenni* (158/13).

akárki nm

(11)

1. Akár ismert, akár ismeretlen személy. *De én bizony nem bánom már, Szóljon ~ a' tatár; Még is az Úrnak megvallom. Mert ' sok tűrést sokallom* (309/78). *Biz' én nem is törődöm már, Akár-ki mit beszéljen. Gyakran rúgást ejt a' Szamár Betsületes személyen* (316/2). **2.** Mindenki más. *A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint ~* (316/16). **3.** Bármilyen rangú, egyéniségű személy. *Mond'ttam; hogy ~ légyen hozzá megyek, Kezet tsapok vele; tsak leány ne legyek* (330/769). ~ (326/43), *Akárki* (316/7), *akár ki* (30/6), *akar ki* (216/95, 97), *akárkié* (154/38), *Akárkit* (330/623), *Akárkinek* (330/777).

akármeddig hsz

(2)

Akár rövid, akár hosszú ideig. *Te a' ki más-ként is ~ élünk Holtunk után mindent el fe-*

lejtettség vélünk (406/9).

akár meddig (9/6).

akármely nm

(9)

1. Akár egyik, akár másik, bármelyik. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akármelly Kofa* (330/1083). *Óh! én Társa fogok lenni Akármelly szándé-kába!* (231/382) **2.** Mindegyik, valamennyi. *Érzené ütése' akármelly szegelet, 'S tüzet kapna tőle napnyugot, napkelet!* (337/287) **3.** Akármilyen <fényes, pompás>. *Bár próbálly akármelly Grofi méltóságban Élni: Királly után fő fő uraságban ... Tsak ha ugy nem élhettz a' mint te akarod Sajnálod az[t] ám-bár akármint takarod* (30/1). *Elébb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akár-melly szépen instálta Az Úr a' szabadságot* (231/425).

akár mely (413a/577), *akármelly* (193/4), *Akármelly* (231/169), *akár mely'* (413a/888).

akármelyik nm

(4)

A sok számbajöhető közül mindegy, hogy melyik. *Várhattyá hát éltünk ~ pontya, Hogy gyógyíthatatlan mérgét reánk ontja* (204/21). *És azok az ifjak, kik most tsekély tűzzel Láttat-nak traktálni akármelyik Szűzzel* (330/1948). *akármelyik* (217/21), *akár melyik* (15/21).

akármerre hsz

(2)

Akármely irányba. *Már egy Dámának sints, ~ térjen, Sem rüsse, sem módja, hogy Oporhoz férjen* (330/1483). *Mihelytt a' madarak látják körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264).

akármí nm

(13)

1. Bármely elképzelhető esemény, cselekedet, bármi. *Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor? Már ~ legyen — csontra minden kántor* (218/2). *Olly színt vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne A' Szűzek víg seregére, Az ~t mívelne* (231/186). **2.** Akármilyen személy, bárki. *Akár mi légy mert a' Pokol ne is várjon Urának, S te se kívánj Ura lenni illy szörnyű Tartománynak* (413a/43). **3.** Akármilyen, akármelyik. *Repül szívem a' sok Habban, 'S esméretlen Partra kél És reá nézve lassúnak És tsendes fúvallatúnak Látszik ~ gyors Szél* (177/44). *Mit ér az elégség nélkül ákarmi kints?* (202/96) *Múzsza rebegj! véggyászt szül-*

het ~ dalod (284/4).

~ (111/109), *Akármi* (176/91), *akár mi* (413/787), *Akár mi* (5/9, 413/47), ~t (309/29, 430/43).

akármint hsz

(4)

Akármilyen módon, akárhogyan. *Bár ~ próbálgatá, De el nem távoztathatá, Még is e' lutskos halált* (114/256).

~ (30/10), *akár mint* (14/15, 201/15).

akaró Ő: jó~.

akartva in

(1)

Szándékosan. (*Akár ~ történt, Akár tsupán hibából,*) *Eggy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte* (185/9).

akarván in

(3)

1. Készülve, tervezve. *Készítém Vitézim pompás parádára, A' Várba ~ menni vatsorára* (239/154). 2. Szándékozva. 'S nem ~ egy is útad adni másnak, *Dühös-tornyosodva rohanak egymásnak* (267/77).

~ (326/2).

ákász fn

(3)

Akácfa. *Itt árnyékos ~ fedi a' gyász hantot* (306/87). *Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Ákászkod' allyán, Földi! tenéked is?* (395/2)

Ákász' (395/25).

akaszt i

(2)

Helyez. *A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's ~ja azt a' jobb karjára* (77/206). *Mint midőnn a' terhes Gallyák partjokra eljutottak 'S Reájok a' víg hajósok koronát ~ottak* (413a/311).

akasztófa fn

(2)

Kötél általi kivégzés céljára használt faalkotmány. *Itt edgyütt hever a' lator ' palotája, A' jámbor kunyhója és ~ja* (454/170).

Akasztófavá (416/27).

akasztott in/mn

(2)

I. in *Vmire függesztett. Zeng a' rózsákra ~ Páfusi kis lantom* (258/2).

II. mn *Akasztással kivégzett. Nem ~ ember haja* (433/19).

Akhéus l. **Acheus**

Ákhill, **Akilles** l. **Achilles**

aki nm

(383)

1. A vele bevezetett mmondatban közelebbről meghatározott személy. *Itt fekszik, a' ki által Sokan feküsznek itten* (252/1). *E' keserű könyvek nem buzdítnának e téged, Óh Magyar, a' kibe, még verdes atyáid' ere?* (259/450) — *A' ki engem szeret, igyék egyet velem!* (330/362) — *Hát Musák? heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok ugy arat* (70/2).

2. *Aki csak:* mindenki. *Mind kárhozzat téged a' ki tsak meg hallja* (176/86). 3. A mmondatban közelebbről meghatározott dolog, amely. *Vénus tsalárdsági akit így meg lopnak, Te gyászos Fa! maradj annak itt Oszlopnak* (77/293). *Hát a' Magyar nemzet, a' ki nagylelkű is, Nem tsak vitéz, hanem nemes érzésű is, Nem buzdúlna é fel a' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett serkentésemre?* (267/23) — *Ah, az a' Kints' az Égnek Hol van, miért nem jó? A' kinn minden Szépségnek Ezer Rózsája nő?* (145/3)

a' ki (35/4, 152/8, 214/117, 215/130, 358/46), *~k* (192/53), *a' kik* (454/974), *a' kit* (258/71, 454/321), *a' kinek* (432/24), *a' kiknek* (209/88), *A' kiben* (454/685), *a' kiken* (379/85), *A' kinél* (428/55), *a' kiért* (409/23), *A' kiről* (454/736), *a' kikkel* (418*/174/3).

akként hsz

(2)

Oly módon, úgy. *Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára: Minden Kisasszonyok ~ tódulának Legelső tsókjára Opor' ortzájának* (330/1461) ~ (330/1199).

akképp hsz

(2)

Oly módon, úgy. *A Praeceptorságot én ~ kébzelem Hogy ha benne öröm rósátskáit lelem* (12/27). ~ (162/43).

akkompanyíroz i

(1)

〈Hangszeren〉 kísér. *Mellette a' nótán tíz hárfa hangozott, Húsz tambura 's doromb ~ott* (330/1244).

akkor hsz

(140)

1. Az elmondott cselekvéssel, történéssel egy időben. *Hát mikor a' Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek hazája Akkor is*

mennkövel terhes zűr-zavarnak Rettentő zug-
gási szívünkbe zavarnak (77/13). 'S mikor a'
Magyarok e' képp' örömeiket ki-öntik: Akkor
az Úr érdemeit szöllják, 's Nevét köszöntik
(124/8). **2.** A szóbanforgó múlt időben. Kez-
dett már ez engem tavaj hervasztani De meg
maradt ~ még egy ékességem (73/11). És a'
mely koszorút ~ ott kötözött Azt meg újjította
a' Törökök között (78/31). **3.** A szóbanforgó
jövő időben. Siess késő Század, jövel oh bol-
dog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már ~,
De jöttödre vígann zengem énekemet (190/
106). **4.** Az említett körülmény megvalósulása
esetén, illetve annak következményeképpen.
Ha meg-halsz, 's még ~ el nem hunyt életem:
Meg merevedtt tested szívembe temetem
(127/43). 'S Vissza felé ~ görbüljön az árbotzi
vászón, Ha Pádus önti a' Matinus' bértzeit
(327/27). **5.** A szóban forgó esemény, cselek-
vés megtörténte után, azután. A' te tőled adott
lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom,
jóra ~ vezet, 'S azon pontban érzem a' meny-
nyei kezét (454/331). **6.** Főmondatban utaló-
szóként. Midőn leg nyájiasabb karokkal öleled
Akkor rakja tele fulánkal kebeled (55/12).
Melly ~ származik, mikor edgy könyörülőt lá-
tunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk is jó
barátunk (216/103).

akkorára hsz

(1)

Azon időpontig, addigra. Ne is féléj, oh Ma-
gyar! talám ~ Boldogabb Nap jön fel reád va-
lahára (203/35).

akkorba hsz

(2)

Abban a bizonyos elmúlt időben. Voltak is ha-
talmos Vezérink ~ (267/181). Midőn ~ mély
sebemnek Kiontottam vérhajait: Mért állítád
meg életemnek Szélfelfutott patakjait (379/
49).

akkord fn

(1)

Három vagy több különböző magasságú hang
egyidejű hangzása. Sír a' lány Klarinét, dobog
a' dobok' apja gorombán, 'S a' tsörgők nesze
közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkord-
nál öblös hangon a' tompa Fagótnak Réz nya-
ka (400/82).

akkori mn

(1)

A szóban forgó régmúlt időben meglevő <do-

log>. Attikus, Római főember, az ~ Világ leg-
nagyobb embereinek s a tudományoknak ba-
rátja (368/31/4).

akkortájban hsz

(2)

Vmilyen esemény ideje körül, abban az idő-
ben. Levente, egygy olly nemes ifjú vitézt jelen-
tett Eleinknél, a' ki akkor tájba ment elsőben
hadba (267*/13/13). Bátor akkortájba elég je-
lenséget tettenek, Maga a' föld, a' tengernek
habja, az undok ebek, Az nem kedvest
jövendőllő madarak, és egyebek (413a/473).

akó fn

(1)

Kb. fél hektoliternyi ital. Zsanám meg' kulats-
tsá válna, Borral mindég színig állna. Az ő
bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt ~ (433/
56).

akol fn

(2)

1. Legelőn a jószág körülkerített helye. Ottan
a' ketskék önként rotskára sietnek 'S tölgyét
feszülve hozza a' szelid juh-nyáj Ott sem az
akloknál nem bögnék az estveli medvék, Sem
vipérakkal a' magas föld nem dagad (327/51).
2. Akolra ver: tavasszal a legelőn felállított
akolba helyez < jószágot>. Ha Akolra készülsz
verni Nyájatskádat: Imé én eljöttem segéltni
Munkádat (143/7).

Ö: ökör~.

akónitos mn

(1)

Mérgezett. <A latin aconitum sisakvirág jelen-
tészű szóból.> Ez kell nekem! — Homlokomat
ne érje Shakspeárnak ~ Fűzérje (128/48).

akta fn

(1)

Ügyirat. A' mint láttam a' Növákba Írva 's a'
hadi Actákba Így volt első kezdete (114/26).

alá hsz/nu

(50)

I. hsz Fel s ~: Fel és le, ide-oda. Ámor egy na-
rants héjjatskán Fel 's ~ kormányozott 'S egy
szívbe e' kis vasmatskán Kiköttni szándékozott
(366/2). Már a' nádat elvetettem Mellyen vél-
led hajdani Gyermekkorunkban szerettem Fel
's ~ lovaglani (401/11).

II. nu **1.** Vmi alatt levő helyre. Gántot lába ~
nem hányhat semmi teremtes (35/5). E' Kő-
sziklák ~ jer, öblösek ezek, pihend ki magadat!
(143/21) **2.** Fa lombja alatti helyre. A barmok
terepély tserfák ~ mennek Híves árnyéjkok-
ban lihegve pihennek (84/5). **3.** Vminek a fel-

színe alatt levő helyre. *Mert Fizignát Úr megtsalá, És az átkozott Tó ~ Fojtotta hitetlenül* (114/334). *Az apró Minőrök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mina ~ vették* (330/1337). **4.** A szóban forgó függő viszonyba. *Bár villám szemed hajtsa maga lánta ~* (38/12). *Férjemet és magamat bátor lélekkel ajánlom A' te vitézséged 's gondviselésed ~* (259/468). *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgál ~ kerültek* (288/42). **5.** Olyan helyzetbe, hogy a jelölt dolog elrejtve legyen. *Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű ~ az édest takarja* (64/4). **6.** A megnevezett ruhadarab alatt levő helyre. *Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó ~ is Bé szökik az Isteni szem* (231/132). **7.** A kapcsolt szóval kifejezett helyzetbe, állapotba, célra. *A' betegség mindent hatalma ~ vét* (193/3). *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok ~ vetnek* (193/10). *De ha búza vetés ~ készíted szántásodat* (413a/230). **8.** Szárny(a) ~ vesz/von: oltalmaz. *Múzsánk' vegyétek Isteni szárny ~* (188/116). *Kinek szárnya ~ vonja A' magyar Pindus magát* (368a/77). **9.** Konty ~ tölt: megiszik. *Maradhat a' megforrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty ~ tölt sok száz Basszar is* (219/36). **10.** Zászló ~ parancsol/száll: hadba szölit/vonul. *Parantsold fel zászlód ~ a' népeket* (337/215). *A' három India zászlód ~ szálljon* (337/270).

alabástrom fn

1. Áttetsző, finom, fehér színű kristályos gipszből készült (tárgy). *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem ~ bálványból Nem véstek bajnokokat* (397a/283). (Női testrészen) az alabástrom színéhez hasonló fehérség. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja, Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor nyálja* (169/43).

alább hsz

1. *Feljebb ~:* le-fel. *De ha ragyog, feljebb ~ ugrándozik Fedele, kedvedre akkor játszadozik* (239/43). **2.** Alacsonyabb hangfekvésben; mélyebben. *Már a' Bassust ~ nállad egy sem bírta* (233/38). **3.** A szöveg ezután következő részében. *Én ~ is megírtt Kis-Asszony ... ép 's tsendes elmével diktálom* (330/ 1529).

Alább (248/7).

Ö: *feljebb~, leg~, oda~.*

alábbi mn

(1) A következőkben közölt. *Blanchard Úr, kiről az ~ versekben szó lesz* (330*/139/2).

alábbszállni in

(1) Lejjebb, rosszabb állapotba kerülni. *Igy láttam én minden dolgot jóból rosszabbá válni 'S a' Fátumok erejétől nyomtatván ~ szállni* (413a/213).

alábbvaló mn

(2) **1.** Hitványabb. *Menj, és Atyádnál ne légy ~* (268/25). **2.** Rosszabb minőségű. *Sűrűn álljon a' vessző, Itt sűrűn is terem Bakhus, 's alább való nem lesz ő* (413a/807).

alábocsát i

(1) A mennyből a földre enged. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem adhat Az én hatalmam; ámbár Alá botosátánám is Mind az hatalmas Ámor' Országát öszveséggel* (185/82).

alacsony mn

(9) **1.** Függőleges irányban viszonylag nem nagy, nem magas. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdön az alaton Mogyorók árnyékába* (111/52). **2.** A nemesebb dolgok iránt érzéketlen. *Az alatsony világ meg nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék közepette* (299/117). **3.** Erkölcsi tekintetben megvetendő, hitvány. *'S az alaton arany mindenhatósága A' vakmerő vétket meg menti magától A bosszulló villám haragjától* (453/210). *Nagy lélekre szokás alatsony lelkeknek ugatni* (315/21). **4.** Színvonalát tekintve gyengébb, egyszerűbb. *Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ügy felől, Egy alatsony példát merrek hozni elől* (454/262). **5.** Szűkös anyagi körülmények között levő. *Békével danoltad bús és víg órádat Alatsony sorsoddal ki megelégteltél* (267/5). **6.** Hagyományaihoz hűtlen. *A' siai színben fénylik nemességed, 'S még a' módi nem tett alatsonná téged* (330/592). *alatsony* (267/67), *Alatsony* (397a/516).

alacsony szívű mn

(1) Igaz szerelemre képtelen. *De ezek, a' kiken a' Módi, A' rang, és bíbor fénylenek, Alatsony-*

szívűlek, 's valódi Szerelmet ritkán érzenek (379/87).

aláfűg i

(1) Felül kapaszkodva lefelé lóg. 'S olly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' holdfénytől újonnan Megaranyzott harmatok (397a/986).

aláhódíttatik i

(1) Meghódíttatik, a másik nembelinek a tetszését elnyeri. Mert bár a' Vitézek alá hódíttattak, Még is sok ezerszer másnak átadattak (239/129).

aláír i

(1) Aláírásával megerősít. Alá ír a nevét az Állhatatlanság, Hogy örökké légyen másolhatatlanság (239/231).

alája hsz/nu

(10) **I. hsz 1.** A szóban forgó személy alá. Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketseget Forró alád éppen az alatt tsepeget (55/10). **2.** Számára, részére. Oh, Vénus' terhes igája? Hogy kell magam' adnom ~? (175/2)

II. nu Alá. Hát a' Napnak dísze már azért el műla, Hogy tsekély földünknek ~ borúla? (191/36) ~ (175/32, 191/40, 231/342, 412/2, 36), ~d (191/10, 377/24).

alak fn

(5) **1.** Személy. Nem régolta tsatáz velem, Ah, Laura, Kedves ~! (129/54) **2.** Az emberi test megjelenése, külseje. Hallgass igaz mondásomra: Most is szépnek tartalak; De nem úgy ám, hogy ne volna Hozzá hasonló Alak (208/52). **3.** Megjelenési mód, forma. 'S a' setétet szótt ablakba Rózsa és hó szín ~ba Az hasadt Hajnal virít (317/251). ~ (425/54, 449/24).

alámosolyog i

(1) Kiderül (az ég). De ő egyet lehell még; 'S im minden köd elrepűle, 'S alámosolygott az ég (397a/40).

álarc l. álorca

aláson hsz

(2) Alázatosan (udvariassági formulaként). Örvendek, hogy itt kertembe Alásson tisztelhetem (231/392). Azt mondják, — de arról ~ kö-

vetem, Nem voltam ott, reá meg nem esküdhetem (330/1735).

alásülyyed i

(1) Lesülyyed, lemerül. Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét sülyyede alá A' Tónak fenekére (114/254).

alászállás fn

(1) Lejövétel. És a' zep Venus Isten Azzonnac is mikint történéc az ő alá-zállassa iekes Rithmusocval elődben adattatnac (330/1476).

alátekint i

(1) <Mennyből> lenéz. Mátyás' ditsőült Lelke! tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád (418/113).

aláterjeszt i

(1) Áldást terjeszt alá vkire: megáld vkit. Hogy vitézül hartzolátok Isten terjessen reátok Érte bőv áldást alá (257/131).

alatt nu/hsz

(107) **I. nu 1.** Olyan helyen, amelyhez képest a megnevezett dolog/személy felül van. Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába, Ahol a' Magyarok' erős Istenének Zsámolyszéke ~ harsog magyar ének (306/20). **2.** Vminek a tövében, vagy közelében lent. Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevély fala ~ Constantzinápollynak (25/4). Örvendjél Fébusnak szentelt Tábor A' hegyek ~ pengesd víg énekedet (178/ 2). **3.** A megnevezett dolognál lejjebb, mélyebben. Szép Hajnal! emeld fel földünk felett Az egek ~ tündöklő szent fáklyádat (172/2). **4.** Betakart vagy befedett helyen. Eggy reggel soká nyugodván A bársony paplan ~, Már a' Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt (231/44). Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja (64/10). Laurám' Nyomát e' zöld Fák Alatt keresem (144/2). **5.** A szóbanforgó hely vagy település külső szélén, közelében. Most is Belgrád ~ új koszorút fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak (78/35). **6.** A megnevezett földrajzi helyen. Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap ~ laknak, Hírdetik, ki volt Homérus (255/26). Számkimenvén más ég ~ újjabb hazát találnak (413a/1069). **7.** Vmi súlyának, nyomásának hatására. A' merre tsak dühös

Ármádájok szaladt, Reng a' meg-rémült föld dőbögések ~ (192/24). **8.** Vmely jellel megkülönböztetett helyen. *Estve jött a parantsolat Viola szín petsét* ~ (112/2, 429/2). Itt Hallert szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a H betű ~ (397*/1137). **9.** Vmi mögött, vmi leple alatt. *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van* (185/153). **10.** Vmilyen alárendeltségi, függő viszonyban. *E' két hatalmasság ~ van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk* (193/15). *Óh férfiak' vastörvényje, Melly ~ nyög sok szív' kényne!* (309/76) **11.** Vmilyen helyzetben, bizonyos körülmények között. *Bé Fedi szárnyával az egész Országot Hogy annak árnyéka és védelme ~ Az embernek kedves legyen minden falat* (54/11). *Marsal Criör két regement Vasasokkal ellene ment Igen kemény tűz ~* (114/685). *Az a' víg jegy ~ született katona* (238/105). **12.** A megnevezett időtartam folyamán. *A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés idő ~ tőlünk el repülnek* (67/16). *Eggy egy világot kell /:szörnyűség hallani:/ Minden század ~ el takarítani* (215/10). **13.** Vmely cselekvéssel, történéssel, állapottal egy időben. *Hogy a' mesterségek mind helyre állyanak, A' békesség ~ virágozhassanak* (54/20). *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás ~ nem szabad bémenni Senki-nek* (239/241). *'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy Lajos ~ virít mosolygva* (259/180). **14.** *Láb ~ sem fér el: semmibe sem veszik. Úgy vagyon! bár tegnap ölbe' volt a' legény: Láb ~ sem fér el ma, ha szegény* (206/16). **15.** *Bekötött szem ~: vakon. Óh tán irigy ő? 's azt akarja, Hogy bekötött szem ~ imádjuk?* (395/12) **16.** *Szárnya ~: oltalmában. De reménylj, az egek hűséges férjednek Szárnya ~ néked nyugovást engednek* (212/98). **17.** *Vmi színe ~: vmi mögött, hátterében. Így gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe ~ az igazság boritékki lappangnak* (216/124). **17.** *Vki zászlója ~: vkinek a táborában, seregében. Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója ~ lóháton léptetett* (330/164). **18.** *Hamu ~ lappangva. Az Éris' szikrája. a' mellyek titokban Eddig a' Banyáknak szívekben, májjokban, Mintegy*

hamu ~, még benn lappangának, Egyszerre kiütvén, lángokká válnak (330/967). **19.** *Járom ~: visszafogva, önmegtartóztatva. Dóris! Dóris! mit nem tettél Az én lágy szívembe' is. Mi valál? de mivé lettél Szent jármod ~ te is!* (392/50)

II. hsz Lent, alatt (a földön). *Imádja mély tisztelettel az örök Mindenhatót A' ki csak egy Légyen szóra illy ditsőt formálhatott Vagy ha itt ~ keresi gyönyörűségét: édes Múlattságot szerez neki Jacquet vagy Archimedes* (111/17).

Ö: az~, ez~.

alatta hsz/nu

(16)

I. hsz **1.** A személyraggal megjelölt személy, dolog alatt. *Tanult lova hortyog 's ugrándoz ~* (330/151). *Óh mennyi bút láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt ~, A' szívem öszvetört* (391/20). **2.** A személyraggal megjelölt személy idején. *'S jóltévő Angyalát a' várt békeségnek Megadja Leopold minden nemzetségnek, És hogy minden lélek légyen neki híve, Az ő kintse léssen jobbágyinak szíve, El is vész ~ a' jaj 's a' siralom* (259/255). *Ez a' kegyes Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot lát* (259/165). ~ (159/12, 225/74, 237/126), *Alatta* (107/3, 259/65, 201, 332), *Alattam* (397a/302), 454/41).

II. nu Alatt. *Ront mindent valamit csak ronthat az égnek ~* (34/1). *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik ~ árnyékoknak* (139/31). *Ki vállán az Eget könnyen forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak ~* (94/2).

Ö: ő~.

alattomban hsz

(3)

1. Titkon. *Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paraditsomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, prédikál ~* (313/116). **2.** Észrevétlenül, suttyomban. *Ez az élet oly sebessen, oly alattomba halad: Hogy észre nem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad* (162/71). *A' bőgője mellől feldüle Izráel, Helyét alattomba Éris foglalá el* (330/1024).

alattomos mn

(1)

Alattomban cselekvő. *Ő gyakran megint sok*

titkon forralt zenebonáról Fortélyokról 's ~ hadak' közeljártáról (413a/469).

alattság fn

(1)

Kötélzet <vitorlás hajón>. *Én akkor senki szavára a' Tengerre nem menek, Én meg nem oldom a' partról Gályámnak ~át* (413a/460).

alávaló mn

(2)

1. Hitvány. *Az ~ büszke lélek Örülhet hogy illy sorsa jött* (379/101). **2.** ~ ruha: vkihez nem illő ruha, itt leányruha. *Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett... Mérgébe elhalványodott: ~ Ruháját Körös-körül letépte: Fegyvert kért magának* (170/56).

aláz Ik: meg~.

alázatos mn

(6)

1. Alázatra valló <magatartás, megnyilatkozás>. *Elsőbe ő egészen Jámor' 's ~nak Tetszvéen tekintetéről, Mint egy szegény szarándok Első szavába szállást Kér istenért magának* (185/158). **2.** <Nagyfokú tiszteletet kifejező szókapcsolatokban>. *Alázatosan kér: nagy tisztelettel. De kérem ~on, Beszélje el világosan Genealogiáját* (114/60). *Azok ~ kérelemhez nyúlnak, 'S hízelkedve urok' lábához borúlnak* (202/57). ~ (86/17, 198/17), ~an (148/65).

alázatosság fn

(1)

Az alázatos ember jellemző tulajdonsága, alázat. *Nem! hanem a kevély ~nak, A' rendetlen széltől forgó okosságnak Tsalóka míve ez* (454/325).

alázni in

(1)

Becsmérelni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, gyalázni Tettetni — árulni — a' virtust ~ ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/236).

aláztatott Ik: meg~.

alba (lat)

(1)

Városnevekben: fehér (vár). *De én a' Nándorfejérvár nevét örömetst ettől húznám. Igazság szerint volna Görögfejérvár, ~ Graeca* (267*/19/3).

Albert fn

(1)

Személynév. *Egyedül maga volt olly Gavallér*

~, *Hogy annyi amazon ellen indulni mert* (330/1295).

Albion fn

(1)

Helynév. <Anglia ősi kelta neve>. *Az Albion' Barlangiban 's a' Német erdők' Bértzeiben örömet találtam* (396/10).

Alcides fn

(1)

Személynév. <Herkules, görög hős (i. e. 1264–1226)>. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltízdesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek* (188/13).

Alcinous fn

(1)

Személynév. <A phaiákok királya, gazdag kertjeiről volt híres>. *Nem egy félék az almák is, az ~ fái A Crustumi, Siriai 's fontos körtvély fajtái* (413a/610).

áld i

(17)

1. Hálásan dicsér, magasztal. *Áldja nevét százszor a' jó Teremtőnek* (69/7). *Téged ~ az örültt, a' néma, a' siket, Te vigasztalod meg, József, mindeniket!* (259/225) *Ülj üres helyére; hidd el, Néped ~ánd Tégedet* (163/32). **2.** Hálás szívvel emleget. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok ~nak* (338/50). *Utóink ~nak tikteket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak sírotokra* (259/138).

~ottanak (432/117); ~ja (306/275), *Áldja* (306/259), *Áldlak* (443/201), ~ottalak (456/6). — ~jon (392/74); ~jam (357/87), *Áldjad* (126/65, 404/6), ~ja (450/12), ~játok (259/404), ~jalak (405/21).

Ik: meg~.

áldandó mn

(1)

Dicsérendő, magasztalandó. *Én magam is minden partommal örökre Hirdetem ~ Bajnokjait a' Magyar égnek* (259/635).

áldás fn

(45)

1. Vmely isteni lény, sors kegyelme, jóakarata, jutalma. *Számos esztendő't nyerjenek az Isten ~itól* (314/55). *Minden jó Barátim! 's Véségim! reátok Bőv ~ terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/100) — *Közel 's távol lévő hív atyámfiai, Szálljanak reátok az ég ~ai* (212/144). **2.** Vki által mondott jókívánság, dicséret. *Éllyen sok esztendő't gyönyörű napokkal 'S vigadjon örökké fent az Angyalokkal. E' rövid,*

de fontos ~unk summája Légyen tiszteletünk örökös táblája (340/37). Vivát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez ~t buzgó szívvel hányja (218/17). **3.** Különösen nagy haszon, jótétemény. Most az öröm arany hegyeit ígéri, Az ~ javait bő marokkal méri (201/12). Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, oh kegyelmes Ég! És áraszd el jóságoddal A' földet melly öszeveég; Jön az ~ valahára Jön a' felhőkön ide (397a/1053). **4.** <Temetésen> Isteni kegyelem kérése. Édes anyád végső ~ait vedd el (212/112). **5.** Termés. Meg terhelte az ősz a' fáknak ágait Vastagonn rá fűzvéen gazdag ~ait (87/16). **6.** Megkönnyebbülés. Olly bálvány vagy te [árnyékszék'], mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítenek, És a' kit ők, tsak ~t nyujts reájok, Hajdon-farral süveglenek (377/15).

~ (14/12, 266/41, 326/53), ~' (390/1), ~a (454/970), ~od (225/99), Áldási (418/23), ~t (67/22, 74/4, 217/102, 257/131, 258/90, 259/365, 400, 266/15, 313/25, 326/52, 336/29, 454/100), Áldást (357/35), ~okat (290/33, 336/80, 438/16), ~idat (225/151), ~ait (179/2, 8, 199/16, 212/117), ~itokat (413a/12), Áldásnak (377/49), ~ra (233/20), ~omra (215/127), ~ára (188/58), ~sal (188/48, 217/115).

áldhat i

(1) Magasztalhat. Örvendhetsz é egykor, örvendhetsz e' annak, Hogy halált menydörögj egy halhatatlannak? Hogy a' ki ~ná felséges nevedet, Elvesszen, átkozván a' lételt 's tégedet? (454/103)

áldó mn

(2) Magasztaló. A' szelek-is ~ éneket suddognak 'S rá tisztelő fővel a' fűvek hajlognak (89/25). ~ (164/10).

Ö: isten~.

áldomás fn

(4) Örömnünp, lakoma. Árpád nem szégyenlte lotsolni a torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, Horkát, Szerentsenn mindnyájann edjüitt ivogatniak, Az ~ közbe nagyot kurjantottak (248/34). Kivált mikor vége lévén a' tsatának Scytha szertartással Áldumást ivának (267/32).

Áldomás (267*/13/7), Áldomást (267*/13/4).

áldott mn/fn

(53)

I. mn 1. Hálával, áldva magasztalt, dicsőített <szent személy>. Áldott az Úr! ama' Magyarok' Istene Ki árva népének ismét megjelené (306/135). **2.** Hálával, áldva dicsőített <személy, dolog>. Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék Míg az ~ Hunyadi név fenn marad a Hazában (111/71). Óh ~ Természet! óh tsak te vagy nekem Az a' te tőled nyert birtokom 's Vidékem, Mellynek én örökös földes ura lettem (200/85). Mert az ~ Emberiség a' Tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét bőven meg jutalmazza (241/27). **2.** Megáldott, megszentelt. Ah üljön sirjokon az érdem 's tisztelet, Szent árnyék lebegjen ~ hamvok felett (259/116). **3.** A sorsnak vmely adománya folytán nagyon boldog, szerencsés. Óh millyen nagy boldogságba töltik ~ élteket A' Szántóvetők, tsak tudnák saját szerentséjeiket (413a/1012). Köszönöm valamit erántam tettetek, Légyetek ~ak! Már Isten véletek (454/984). **4.** A sorstól, természetből javakban gazdagon részesített. Ez ~ környéknek termékeny kebele Hány javával van a' Természetnek tele (72/1). Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak ~ világa hív (123/6). 'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az ~ Országba Somogyba béére (330/34). **5.** Olyan, amiből vmi jó származik, áldás fakad vkinek a számára. A' kemény hadnak kialudt kanóczá; Múlik a' jajszó, 's örömünket ~ Béke tetézi (287/11). Az ~ nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává (454/157). Meg sok ezer kutya van, ki az ~ Hóldat ugatja, És ki az ártatlant szóba keverni meri (315/5). Ím fut a' földműves ~ ekéjétől (337/67). **6.** Jósága miatt szeretett, tiszteletet érdemlő <személy, személyt jelképező testrészt>. De bizzál, az egek Szomorú szívedhez nem lesznek hidegek, Mivel ~ férjnek bízálak kezére (210/105). Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' ~ Szárnya alá megyek (251/30). Óh iszonyú Búcsúvétel, Melly egy ~ szívtől vét el (423/10). **7.** Kedves, kifejező. Szeretlek — óh, Ez ~ Szó Mint hangzik a' fülembel (277/8). **8.** Kellemes. Itt a rétre az esti szél A' zöld rózsabokorból Áldott illatokat lehell (403/16). **9.** Áldott öröm: szeretet és bé-

kesség. *Udvarát boldogság, 's ~ öröm lakja* (336/59). **10.** *Áldott csendesség: békés megnyugvás. Halász! te ez odvas fűzfa árnyékában, E' magános sziget' fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világogat, Áldott tsendességgel várod halálotat* (202/78).

~ (162/22, 43, 259/258, 277/4, 303/4, 313/113, 318/10, 330/1909, 357/9, 46, 371/21, 400/21, 406/11, 413/9, 413a/7, 765, 870, 435/40, 454/703), *Áldott* (1/3, 190/97, 247/38, 290/23, 305/1, 81, 85, 88, 397a/506, 428/178, 455/36), ~ak (217/122).

II. fn Istentől testi-lelki javakkal megáldott személy. *Nemes Tanáts, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek ~i Istennek* (222/94).

Ik: meg~.

áldoz Ik: feláldoz.

áldozás fn

(1)

Áldozás bemutatása. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imádságokra, vagy ~ok' idején hallatódni* (330*/166/2).

áldozat fn

(21)

1. Vmi feláldozása isteni kegyelem elnyerésére. *Ha ez ~om te előttd kedves: Ennyi Férfi közzül juttass egyet nekem* (330/872). *A boszszuállásra segéljed munkámat, Dupla ~tal adom meg hálámat* (330/878). *De sokkal drágábbak voltak a' Romai Áldozatra hajtott barmok oldalai* (60/24). **2.** Az a személy, akit méltatlanul megöltek. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa vólt Lett vad mérgek' ~ja És gyalázattal meghólt* (257/47). **3.** Harcban elesett személy. *A' halálnak sok száz cifra Mészárossa Áldozattainak nyakait tsapdossa* (192/36). **4.** Kárt szenvedett személy. *Kedvezetek néki, 's régi indulattya Változásának én legyek áldozattya* (159/20). **5.** Anyagi hozzájárulás vmilyen ügy érdekében. *Vagy pedig ha sok Úr, módja lévén benne, A' Múzának szíves ~ot tenne, Mellyből a' Poéta egy kevés részt venne* (245/34). **6.** *Siralom bő ~a:* sok sirás, nagy szomorúság. *A' sir, melly a' bú' szózatját Meg nem szokta hallani, Siralmod' bő ~ját Kezdte már sokallani* (428/11). **7.** *Szíve ~a:* hálája. *Áldja nevét szászszor a' jó Te-*

remtőnek Hogy földjébe arany színű fejek nőnek De addig is míg tart szíve ~ja A' buza markokat sűrűen forgatja (69/9).

~' (330/882), ~ja (337/146), *Áldozatja* (246/40), ~ot (96/4, 225/84, 454/286), ~ját (330/848, 377/49), ~ra (330/1910), ~tal (6/6, 189/12), ~jait (377/10).

áldozati mn

(1)

Feláldozásra szánt <jószág>. *Három ízbe kerültesd meg ~ barmoddal Az új vetést és örömmel kövesd minden társoddal* (413a/352).

áldozik i

(16)

1. Isteni lénynek áldozatot mutat be. *'S a' fekete bikát hozzák az istrágon: Így ~ itt is Dorottyá* (330/867). *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, Panopédának, és az Inó fiának* (413a/440). **2.** *Öl, gyilkol. A' földi földije' vérétől habozik, Ember az embernek emberrel ~* (337/76). *Pyren embe- rekkal ~* (465/10). **3.** *Halottal ~:* vkit elveszít annak halála miatt. *Sőt sokszor kebele a' rengő böltsőnek Halottal ~ a' mord temetőnek* (213/76). **4.** *Könnyekkel ~:* megkönnyez <vkit>. *Én is könnyekkel áldoztam hamvának, 'S megsókolám kezét a' bús Angyalkának* (306/123). **5.** *Musáknak ~:* költészettel, írással foglalkozik. *Ki Pidusonn mulatozik És Pegazust kóstolta A szűz Musáknak ~ 'S ezt kedvelli az olta* (13/31).

~ (417/30), *áldozom* (235/32), *áldoznak* (330/1902), *áldoztál* (428/3), *áldozott* (128/8), *áldoztak* (330*/165/7, 432*/114); *áldozzák* (413a/924), *áldozta* (210/72). — *Áldozz* (413a/347).

áldozni in

(4)

1. Isteni lénynek áldozatot bemutatni. *Az a' leg-édesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni örvendve már párosan mennek* (77/66). **2.** Anyagilag segíteni, támogatni. *Láttam én a' Duna menténn oly Meczenást, a' kinek Szíve nem sajnáll ~ a' Pindus Szűzeinek* (162/122). **3.** *Áldozni való:* feláldozásra kerülő. *Ekkor az ~ való barmok testein belől A' rosszat jelentő inak láztattak mindenfelől* (413a/490). ~ (330/864).

áldozó in

(1)

Vkinek ~: vkire kegyelettel emlékező. *Tisztes*

hamvaikon' borostyánok nőttek, 's Felettek szentséges árnyékokat szőttek. Mellyek a' nékiek ~ Hazának Sóhajásaitól gyengén susogának (188/61).

áldozómarha fn

(1)

Feláldozásra szánt jószág. *Ekkor, mint megannyi áldozó-marhákat, Kiválaszt száz derék fekete balhákat (330/859).*

áldozóruha fn

(1)

Szertartáskor használt papi öltözet. *Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' kötözve Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket, Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára (306/11).*

áldozótűz fn

(1)

Az a tűz, amelyen a feláldozásra kerülő jószágot elégetik. *Ekkor, mint megannyi áldozó-marhákat, Kiválaszt száz derék fekete balhákat, Augspurgi lántzokkal öszveporácsolja. 'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja (330/862).*

áldván in

(2)

Magasztalván, dicsérvén. *Hullasson felettek öröm könyv záporát Áldván a' köz hasznú Hazafiak porát (126/76).*
~ (212/76).

Alekto fn

(2)

(Erinnüsznek, a bosszúállás görög istennői egyikének a neve.) *Nem — nem — az Erynnis szüült téged! oh fene! 'S tám e' nimfádat is a' Styxnél nemzeted, 'S Belé az ~' vad szívét ültetted (196/84).*
Alektó' (380/82).

alél i

(2)

1. (Látványtól) rosszul lesz. *Szörnyű Környék! hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Réműlve jár, ~, elhül, 'S félholtan hátrál vissza vélek (424/19).* 2. Szerelmi kábulatban eped. *Tompán lövöldöz Amor, A' Gráziák ~nak; 'S egész gyönyörködésben Nem úszhat az halandó (319/9).*

Ik: el~.

alélt mn

(4)

1. Kókad. *Óh, vajha én reámis, Az én ~ fejemre Egy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatozna! (107/26)* 2. Büvölő. *Szikrázó nyilat*

szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megigézte (330/1394). 3. ~an: erejét vesztve. *Köszirtnak gerintzén lehömpörgő patak, Nem férven árkába a' dúzzadt vízözön, Ordító lármával görög a' szirtközön; ... Majd lejtőre jutván ~an nyöszörög (306/101).*
~t (352/26).

Ik: el~.

alélva in

(8)

1. Kókadtan. *A' Föld' egész határi Alélva bádgyadának (107/8).* Jer! Nítze, és tekintsd meg, *Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok (186/2).* 2. Elhalványodva. *Már ~ pislog szép fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak (89/1).* 3. Ernyedten. *Mint hív Galambok egymásnak Egygyé olvadt tsokjain Félig ~ portyásznak Egymás hív ajakain (297/7).* Boldog vagyok, 's ~ Simúlok édesemnek Ölébe, és elalszom (373/26). *A' Rózsakáva mellől Nyilával a' kis Amor Rám int; 's ~ dülök Elasticus gypére (371/26).*
~ (373/115), *Alélva (352/8).*

Ik: el~. **Ö:** fél~.

alfél fn

(1)

Alsótest. *Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszonyoknak alfélén, Mint a' tiszta mundlisztból sült Piros zsemlye tetején (169/74).*

Álfeus fn

(1)

Alphéus, folyónév. (Arkádián keresztülhaladó folyó.) *Egész Görögség ~t 's Molorkberke vidékit Elhagyván, számomra téski pályafutó játkit (413a/1124).*

Alföld fn

(3)

Tájnév. *Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az ~' gazdag lapállya Siratni kezd engemet (428/155).*
Al-föld (114/890), Alföldre (92/252).

alföldi mn

(4)

A magyar Alföldön élő, levő, onnan származó. *A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrázik ki szeméből! Im ~ lován villám' módjára kipattan, Kardján ül a halál (253/43).*
~ (330/548, 330*/171/3), *Alföldi (92/112).*

algebra fn

(1)

Bizonyos egyenletek megoldásának elmélete. *Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét*

a' Legnehezebb Algebrának betűivel Viēta (111/22).

alhang fn

(1)

Mély hang. [Pacsirta] *dalját nyersen énekeli. Most felső zengzete a' tzedrusgallyra háh, Majd dörgő ~ja a' sir' mélyére vág* (306/94).

alhat i

(3)

1. Képes az alvás állapotába kerülni. *Nem tartom azt fájdalomnak A' mi véget vét kinomnak. Ha élve nem ~ok, Aluva meghalhatok* (443/183). **2.** *Alhatnám:* aludni szeretnék. *Alhatnám is, de nem is, Mozogni kén nékem is* (389/69). *~ott* (330/1756).

Ik: *el~.*

alig hsz/ksz

(65)

I. hsz 1. Nagyon keveset, kevésbé, éppen-hogy. *Az útagó, ki már tsak ~ lehellett, Oltya szomját a' hús forrás vize mellett* (84/9). *Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, Rövid ez — ~ kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/64). **2.** Nagyon nehezen. *Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is ~ bírná fel ezeket* (237/108). *Alig lehet kapni ma is Egyebet egereknél* (114/590). *Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg hóltakat ~ győzik pappal* (215/16). **3.** Nem valószínű, aligha. *Jer szépen! mutasd-meg azt kevély nemednek, A' miből ők eggyel ~ ditsekednek* (127/10). **4.** Nagyon ritkán. *Méhének 's méz-zének Divatjáról mások hírt ~ vevének* (341/46).

II. ksz Alighogy. *Tsak ~ rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege* (59/1). *Tsak ~ virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe* (188/9).

alj fn

(1)

Vmely területnek alsó része. *Tsak a' szárnyas zengzet mégyen Tsak a' kis Filemile, Hogy több dítsérője legyen, A' magános allyba be* (397a/764).

alja fn

(48)

1. Vmely tárgynak alsó része. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul ~, Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor nyalja* (169/42). *Mások vagy letörvén a' butellák allyát, Azzal*

trombitálták a' Lizette' dalját (330/1245). **2.** Vmely magasabb helynek alsó része. *Így zengedez már a' Duna' partja is, Illy hanggal ekhöz Karpatus' ~ is* (251/22). *Oh ki visz engem a' Hemus' híves völgye allyába* (413a/1044). **3.** Vmely területnek a vége. *Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan a' kertek' allyáig* (429/14). **4.** Üreges tárgy fenék feletti része. *Ámor mulattába Egy sisak ~ba Nefeletset ültetett* (98/2). **5.** Vmi alatt. *Túl a' fülemüle egy bokor' ~ban Kesereg egy lengő ághegyen magában* (306/91). *Ah! egy vén Tölgynek allyában Láttam a' sáppadt Időt* (428/137). *Ezer Tinód legel a' bokrok allyába* (413/18). **6.** Folyadékban, folyóvíz fenekén. *A' jégtől szabadult patak' Allyán látni tsigát, gypet* (403/6). **7.** *Az ég ~:* a látóhatár széle. *Megborzad a' setét tenger, mivel hallja Melly bús hangon mormol a' rémült ég' ~* (202/6). **8.** *Észak s dél ~ról:* az ország minden tájáról, mindenhonnan. *Hogy észak' 's dél' allyáról Már minden Nép minden határról Seregbe tódul a' Király előtt* (257/154). **9.** *Káplár ~:* zászlóalj. *Egy Káplár ~val mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok* (238/69). **10.** Embercsoportnak silány része. *Imé a' Németség Allya sepreje, Eggy nemes Nemzetség Ura és feje* (246/26).

allya (77/119, 239/49), *ajja* (56/6), *allyai* (414/401), *allyát* (89/7, 313/51, 330/1338), *allyának* (397a/1063), *~ba* (413a/187), *allyába* (111/51), *~ban* (119/5), *allyában* (397a/817, 413a/712), *Allyában* (420/10), *ajjában* (221/8), *allyából* (330/1568, 341/30), *~n* (368*/30/2, 373/11, 15, 43, 71, 96, 119, 144, 179), *allyán* (395/2, 397a/863), *allyáról* (396/17), *allyánál* (238/73), *~ra* (297/47, 337/392), *~ról* (317/246), *~val* (330/1856).

Ö: *hegy~.*

aljasodott Ik: *el~.*

alji Ö: *hold~.*

aljnép fn

(2)

Csőcselék, gyülevész népség. *Te is kevély megnyúgovással Búrd magadat, ha sikólt az allynép* (440/12). *Allynépnél* (327/37).

alkalmas mn

(1)

Megfelelő. *Van most ~ idő, a' mellybe' meg-*

újra Hajdani hűségtek jeleit napfényre tegyék (259/643).

alkalmatlan mn

(1) Nem kívánt, kedvezőtlen. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte: Míg nem az ~ tél esőt és havat hinte* (413a/223).

alkalmatosság fn

(6) Alkalom. *Szomorú versek Fényes István Úr halálának ~ával* (222/cim). ~ (457/13), ~ot (233/43), ~gal (330*/202/8), ~ával (259/12, 330/882).

Alkekengi fn

(1) Békanév. (Eredetileg növénynév, a zsidócsesresznye egyik neve. Valószínűleg a hangzása miatt választotta a költő békanévül.) *Fizignát a' Trombitára Sergét körül kerengi, Zörög, dobog dob módjára A' rezgő* ~ (114/535).

alkonyodás fn

(1) Az esti szürkület, homály terjedése. *Míg Lil-lánn zokogok, 's tsonka panaszaim A' lány ~t sírni siettetik: Szép Kinzóm az alatt ... Próbálgatja nevem' messze felejtteni* (338/6).

Ik: be~.

Alkorán fn

(2) A Korán régebbi neve. 'S *Könyörülven hozzá esdeklő táborán Szentebb lessz az illet igérő* ~ (190/36). ~ (25/14).

alkot i

(6) Létrehoz, teremtet. *Nem! te bölts Teremtő, mindent jól ~tál* (454/649). *Mért ~ott az Ég Aszszonynak engemet?* (330/785) ~a (450/20), *Alkotott* (397a/90); ~ta (77/34, 413a/7, 454a/83).

alkotmány fn

(6) 1. Alkotás, teremtmény. 'S *alkota olly nemes Alkotmányt, melyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak* (450/20). 2. Építmény. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's ~a nyoma* (306/184). 3. Test, szervezet. *És te, a' szelid Álomnak Áldott testvére, jövel! 'S megroggyant ~omnak Kötéseit oldozd-fel, Hogy ama' hűs nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjszakában Tagjaim*

nyúghassanak (428/179).

~ja (454a*/256/19), ~unk (416/16), ~án (52/6).

Ö: gyász~.

alkotmányú mn

(1) Felépítésű, szerkezetű. *Óh százszor szerentsés ~ kis Vár* (238/89).

alkudni in

(1) Egyezkedni. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik szóttalan bábjokkal Elúntak már játszani* (401/12).

alkudozik i

(1) Egyezkedik. *Barátság 's szerelem köztök múlatozik, A' vígság' Zászlója alatt* ~ (330/340).

alkuszik i

(1) Egyezkedik. *Ő ugyan előre már mindent jól tudott, Mert a' Commendánsnál velem is alkudott* (239/166).

áll i

(178) 1. (Ember, állat) függőleges helyzetű lábára nehezede nem mozdul helyéről. *Mért ~ az Úr hátam megett Mindig, mikor dagasztok?* (169/1) — *Töviben a' játzó báránycák ugrálnak A' Juhász köztök ~ 's hangos furuáját Elővévén fujja keserves nótáját* (72/15). 2. (Személy) (foglalkozásszerűen) tartózkodik vhol. *A két szárnyán ~tak mintegy könnyebb truppban* (330/1175). *Itt ~ még mellettem egy pár Atyámfia* (217/117). *M'ért ~sz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan?* (443/117). 3. (Csoporthoz, csapat) alakít: *Truppa ~ az egész sereg Zöld és veres ruhába* (114/525). 4. (Növény) gyökerét a földbe eresztve szárával, törzsével fölfelé emelkedik. *Itt ~, — de tsak kóró magában, Ah, a' mosolygó Rózsaszál* (388/13). *Im' már bádgyadtan, Im' már hervadtan Áll a' szegény viola!* (146/24). 5. (Elmozdítható tárgy) vmely alapon (magasodva) egy helyben van. *Illyen szók lebegtek az Úr' zsámolyánál, Melly a' Kerubimok' rettentő vállán* ~ (225/108). *Néhány Kráfli ~a tányérján előtte* (330/713). 6. (Elmozdíthatatlan tárgy) talajból kiemelkedve felfelé magasodik. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jönek ellenében Erössen ~, reá haszontalan törnek* (214/115). *Itt ~ mohos fala Ha-*

zánk' templomának (306/7). *Ti is itt ~atok kő szálnyi Metsetek* (25/17). **7.** Van, létezik. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Mélyly torkolattal ~ a' hegy' oldalában* (237/26). *Még minekelőtte a' halandó néked Nevet adott volna, ~t Királyi széked* (337/6). **8.** Nem mozog, mozgást befejez. *Álljatok meg! kedves angyalkák! ~jatok! Ímé egy Poéta siet utánnatok* (330/87). **9.** Vmibe belefog. *Maroknyi népünkkel ~ottunk tsatába* (267/174). **10.** Állj!: ne folytasd! *Állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled* (443/101). **11.** (Város, világ) megvan, fennáll. *Már ma ókrök szántanak, Hol Trója, a' Világ' csudája, ~ott: És ahol szántottanak, Most Páris, a' Világ csudája, ~ ott* (288/46–48). **12.** Képként képzeletben előtte van, lebeg. *E' kép ~ az én elmémbe* (258/60). **13.** (Társas cselekvés) tart, folyamatban van. *Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában* (330/1732). *Az Ifjak hatszeres karéba ~ának* (330/1481). **14.** (Testrész, élettelen tárgy) vmilyen helyen, helyzetben van. *Ágyba? (felszöll Etse egyik szugolyába') Koporsóba! úgy is ott ~ a' fél lába* (330/628). **15.** (Vmely helyen) található. *Itt kastélyok ~nak 's gályák a' partokon* (313/57). *Lantjai, füvei Pindus' vidékén dísztelen ~anak* (395/18). **16.** Vhogy, vhol, vmiben ~: vmely helyzetben, állapotban van. *Drága [Rózsaszál]álba lelte Életét e' Rózsaszál Földi nedvesség nevelte Mindenik jó karba ~* (249/44). *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris' mellyén hasadófélben ~* (330/206). *Elszórtt virágligetekkel A' Rét feltzifrázva ~* (397a/960). *A' midőn itt két vagy három Holnapig Pozsony 's Komárom Tűzbe, porba, füstbe ~t* (317/35). **17.** Vhogy~: vmilyen színben van, kinéz vhogy: *Kartsú derekadon a' Váll Halhéj nélkül is szépen ~* (433/14). **18.** ~ vmiben: kerül vmibe. *Így mikor sok kintsbe ~ néktek a' halál: Ó egy nap számból új életre talál* (198/65). **19.** Vkinél van, vki tulajdona. *Tudod pedig, szép Rózsaszál! Szívem csupán te nálad ~* (278/24). **20.** Vmire ~: (dolog, testrész) vmire készül, vmi látszik rajta. *Morgásra ~ szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/

731). *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre ~ a' tsepűs Baleári paritya* (413a/316). **21.** Vmi elhatalmasodik vkin. *Már rajtam bánatok álnak És könnyel már szemem ázik 'S a' búk szívembe le szálnak* (41/14). **22.** Vki mellett, oldalán ~: vkit pártol védelmez, harcol mellette. *Úgy van, vitézségek mellett magam ~ok tanúba* (259/529). **23.** Bosszút ~: sértésért elégtételt vesz. *Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek vólt tréfálni* (330/803). *Nisus a' híg levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút ~ halálosan* (413a/411). **24.** Vmiből összetevődik. *Négy betűből ~ a neve mindeniknek, A' kiket szívből szeretek* (287/57). *Áll ez III Részből* (397*/75/5). *Négyszegű kövekből ~ott vastag fala* (306/187). **25.** Vmiben, vmiből~: a lényegét vmi alkotja. *De ugyan lehet é az álom? 'S ha álom, mibenn ~? — én fel nem találom* (201/50). *Osztán a' bál nem ~ tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba* (197/67). **26.** Vkitől, vmitől függ. *Ha rajtatok nem ~, hogy az ember hulljon, Leg alább az Árva 's Özvegy ne koldúljon* (195/55). *Két szemed' héjjában Éltém 's holtom ~* (263/10). *Itt van mind a' rövid, mind a' szebbik róna: Mellyiken induljon; ~ az útatón a'?* (126/30). **27.** Tilalmas korlát közt ~: (vmi használata vkitől) tiltva van. *Az erdők tilalmas Korlát közt ~anak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak* (200/71). **28.** Arccal ~ vminek: szembe néz vmivel. *Az ágyúknak ~tam artzal, Soha pardont nem kértem* (114/114). **29.** Terem. Ellenben a' *Diófába fojtós vatzkort oltanak És a' meddő Platanusfán derék almák ~anak* (413a/595). **30.** (Szókapcsolatokban) Ellene ~: szembeszáll vele. *Még is ez ellene ~, velle erőre ki száll* (44/10). *'S Börrágadinak nem ~unk Tűzzel vassal ellene* (114/943). *Helyére ~: követi. A' József' tündöklő országa végtére Elműlván, új öröm ~ annak helyére* (259/250). *Készen ~: azonnali cselekvésre készül. E' két hatalmasság alatt van mindenünk, E' kettő ~ készen mindenkor ellenünk* (193/16). *Lábra ~: anyagilag rendbe jön: Mesterség lábra ~ és szépenn virágos* (11/15). *Talpon ~: kész vmire, felkészült. Hogy emberi érzést önts*

*minden emberbe, Hogy a' föld és tenger szód-
ra talpon ~jon (337/269). Talpára ~: érvénye-
sül. Talpokra ~anak a' ledültt törvények,
Élelmet, pártfogást kapnak a' szegények
(259/185). Oltalmában ~: oltalmaz. Istenek!
Istenek! kiknek oltalmába Állanak a' Mezők
(413/28). Szövetségbe ~: együttműködik. Te
~j szövetségbe most Európával, És kelj ki mel-
lette tűzzel és szablyával (337/223).*

~ (7/20, 92/268, 148/52, 185/28, 193/14,
215/43, 233/14, 258/14, 259*/205/5, 267/46,
267*/12/8, 283/2, 306/40, 330/254, 507, 1142,
337/34, 338/44, 371/17, 373/127, 388/4, 16,
397a/302, 401, 400/88, 454/650, 455/14, 460/
95), Áll (304/69, 317/102, 435/69), ál (439/
33), ~ok (379/143, 454/37), ~sz (225/83, 364/
6), Állsz (317/98), ~nak (209/2, 259/351, 330/
2009, 337/3, 397a/435), ~atok (190/37), Áll-
nak (443/66), álnak (10/12, 44/3, 68/10, 72/
25, 76/11, 77/204), ~anak (90/17), ~ék (428/
109), ~a (114/798, 819), ~ának (52/18), ~tam
(267/206), ~t (256/27, 314/16, 330/1634, 234/
39, 413a/813), ált (310/20), ~tt (247/24), ~ott
(26/24, 228/9, 237/24, 306/112, 183, 326/53,
330*/165/9, 413a/801, 814, 432*/40), Állott
(190/53), ~tatok (258/99), ~tak (330/1506),
fog állni (114/277), fog állani (257/196). —
~nék (309/130), ~nál (204/47, 217/47), ~na
(212/28, 433/54), ~ana (239/105). — Állj
(257/55), ~jon (169/9, 77, 145, 415/50), Álljon
(287/46), álljon (413a/806), álljon (413a/
801), ~junk (259/492, 546), Álljunk (257/52,
259/492), ~jatok (162/100), Álljatok (259/
595).

Ik: be~, bele~, el~, elébb~, ellen~, ellent~,
elő~, elől~, fenn~, helyre~, ide~, ki~, meg~,
odébb~, rá~, szemben~.

alla l. Polacca

Allah fn

(2)
Az isten neve a mohamedán vallásban. *Hütsd
el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damas-
kusi kardok' pengésére (337/241). Alla (25/10).*

állandó mn

(16)
1. Hosszabb ideig tartó. *Állj meg örökösen, 's
pihenj utóljára E' két fészomszédnak ~ nyug-
tára! (79/4) — Irigylí hogy szép békességbe*

*éljen Országok ~ időt (257/71). 2. Tartósan
ugyanabban a minőségben maradó. De van
eggy pártfogónk, ki sokkal jól teve, Ki minde-
nik ellen védelmezőnk leve, Ki ~ marad, soha
meg nem retten (193/19). Virágozzék kedves
házad, ~ boldogságba (326/56). 3. Állhatatos,
kitartó. Follyanak vidámon Életed' napjai,
Maradok ~ híved: Csokonai (279/18). Állandó
a' Magyar, nem szokott módizni (337/164).
~ (259/7, 19, 27, 326/70, 331/39, 404/4,
413a/716), Állandó (460/139), ~k (413a/654);
~bb (259/339).*

állani in

(8)

1. Helyben maradni. *Bűszke Jázminotskák, im
én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett
vólna ~ A' füvek 's virágok rendénn (150/9).*
2. Elhelyezkedni. *Csak hátul szeretek állni,
Innen többet tanulok (169/25). 3. Lebegni.
Nem gyönyörűség é néktek, mikor Őseiteknek
Virtusit illy fényben látjátok előttek állni
(258/65). 4. Sárt kell ~: helytállni, bátran har-
colni. Ez az a' nemes hely, hol sárt kell ~, 'S
a' halál kezéből babért aprítani (267/43). 5.
Halált állni: meghalni. Magyar emberek ma-
radtunk mi ma is, Készek halált állni paj-
tásink' javáért (267/135). 6. Bosszút állni:
sértésért elégtételt venni. Bosszút kell álla-
nom. Sokba megbántottak. Sokba! (330/819)
állni (259/447, 416/22).*

Ik: ellen~, ellent~, ki~, meg~, rá~.

állapodik Ik: meg~.

állapodva Ik: meg~.

állapot fn

(11)

1. Vkinek, vminek létezési módja, helyzete,
minősége. *Ah kínos ~! bár tsak valahára Eny-
nyi kínaimnak lehetne határa (196/49). Hát de
mennyit szenvedett Már ekkorig Földünknek
állapatja, Hogyha a' feldűllyedett Tenger,
vagy Etna' lángja szántogatja? (288/26) 2.
Gazdasági, társadalmi körülmény, helyzet.
Azért tud másoknak jövőndőt, mostani Álla-
pottok felől szerentsét mondani (26/44).
~ (380/47), ~om (453/259), ~ot (197/45), ~ját
(330/2, 377/51), Állapotját (170/51), ~omban
(412/23), ~ombann (175/27).*

állás fn

(2)

Testtartás. *Felséges ~ba tészik termeket, Va-*

lódiba szedik férjfiú képeket (330/571). Már a'hol domború voltál, Lapos vagy és négy-szegű: Ollyan ~ra hajoltál, Mint a' böggő hegedű (392/43).

Ik: el~. **Ö:** bosszú~, környül~.

állat fn (42)

1. Érzékelésre és mozgásra képes élőlény. Előttem a' Lajhár friss játékot tészén, S e leglomhább ~, vidám s virgontz léssen (330/1914). Egy együgyű ~ — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' melyben bújdossék (454/263). 2. Lény, létező dolog. Köszönöm hogy nemes ~nak születtem (454/639). Közép állat: átmeneti lény. [Szélvészről] Óh te közép ~! ... Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájuk Terjeszd ki óltalmad szárnyaid reájok (453/21). 3. Lelkes ~: emberi lény. Ébredj fel, és bámulj egy lelkes ~ot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot (454/285).

~ (330/1921, 330*/199/1, 330*/200/1, 453/37, 255, 454/14, 276), ~' (454/269), ~ok (85/17, 197/17, 201/73, 254/47, 330*/199/7, 397a/986, 453/55, 454/180, 181, 282, 296, 561, 625), ~ok' (225/111), ~ot (32/31, 348/38, 454/498, 659), ~oknak (453/111), ~ban (454/476), ~okban (330*/200/11), ~ból (201/80, 454/470, 632), ~ról (330*/199/2), ~oknál (454/642), ~októl (453/88), Állatként (454/392), Állatokkal (202/101).

Ö: közép~, vad~.

állati mn (1)

Állathoz tartozó, állatra jellemző. Életét 's dolgait a' szerént követte, A' mint az ~ ösztön ingerlette (454/540).

állatocska fn (1)

Állat. Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtünyább, leglassúbb és legostobább négylábú állatotska (330*/199/8).

allegro hsz (1)

Gyorsan, élénken. Allegro (268/153).

alleluja fn (1)

Istent dicsőítő örvendező ének. Ennek Áronjával, És egész házával Lakozz mind éjjel nap-pal, Hogy ember ditsérjen, Alleluját zengjen Házadban e' Főpappal! (225/9).

állhat i (2)

1. Vmire ~: elfogadhat vmit. Nem tetszik ez a' javallás, Nem ~ok szavára (114/598). 2. El-lene ~: szembeszállhat vele. Hogy perlő nyelvénék 's éles szablyájának Ellene ők tovább már nem ~ának (330/1322).

Ik: ellent~, meg~.

állhatatlan mn (5)

1. Ingatag, megbízhatatlan. Óh emberi szívnek ~ volta! (313/17) 2. Olyan <személy>, aki nem tud egy személy mellett kitartani. Gondold meg, hogy elárúttál, És hogy ~ voltál, Egy hív szívtől elpártoltál Melly mind végig szeretett (324/6). 3. Változékony. Halkal folyj itt, nyughatatlan Patakotska halkal itt! Nyög-détselő ~ Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt! (397a/735) Állhatatlan (276/16, 426/10).

Ik: ellene~.

állhatatlanság fn (2)

Megbízhatatlanság. A' vár általadás törvény-nye a' leve, Mit Állhatatlanság tanátsosné te-ve (239/224).

Állhatatlanság (239/231).

állhatatos mn (1)

Hűséges. Mit fűlsz száz zürzavartolis Állhata-tos Szíved mivé vált? (177/18)

állható Ik: meg~.

állít i (17)

1. <Emlékművet, épületet> emel(tet), épített. Állítnék Dugonitsnak is itt örök oszlopot újra (335/1). E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, ... Olly jelek, mellyeket te ~asz, Haza! Annak, a' ki téged vérrel oltalmaz (306/63). 'S helyébe az Asszony ezt a szép házat állította (310/22). 2. Elhelyez vkit/vmit vhova. Ha meg láthatom valaha több Testvéreket is, Gyász ruhába ~sátok mellétek ezeket is (162/102). Ceasárt fogom ~ani a' Templom közepére Ő bírja az én Templomom (413a/1120). 3. Tény-ként mond, kijelent vmit. Szólyál — no mit mondasz? kérlek! hát nem igaz, A' mit ~ottam — te nem felelsz: mi az? (143/50) 4. Inára ~ja vki idejét: visszaadja fiatalságát. Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára ~ná elhanyaglott időmet (259/536). 5. Fundá-tiót ~: alapítványt létesít. Pia fundátiót ~ok Pentelén, Mellyből esztendőnként megtartván

a' számát, Férfjhez kiadjanak tizenkét vén Dámát (330/1548). 6. Szóba ~: megismertet. Mátyási Barátom, 's Bátyám Apollóba'! Veled ő ~ott legelőször szóba (235/4). ~ál (214/101), ~ott (330/176/5); ~á (341/52), ~otta (237/111). — Állíts (126/73), ~satok (397a/259), Állítsatok (337/402); ~salak (446/4).*

Ik: bele~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, szembe~.

állíthat i

(1) Tényként kijelenthet vmit. *Poéták! én rólatok Semmit sem ~ok (132/8).*

állíthatni Ik: fel~.

állítani in

(2) Tényként kijelenteni. *Én ugyan ~ nagyon mérszelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem (454/383). ~ (454/89).*

állítódik Ik: meg~.

állítatati i

(1) Emeltetik, készítettetik. *Szóljad gyászos halom ez igazságokat, Meg tanítván rájok az itt utazókat Vagy mivel te nem tudsz szólni, e táblának, A' melly állítatott egy édes Anyának (210/56).*

állni i. állani

álló in/fn

(10) **I. in 1.** Vhol levő, található. *Maga a' Kaukasz bértzén ~ kopár rengeteg Mellyet untalan tör, sodor keletről a' fergeteg (413a/992). 2.* Vhol elhelyezkedő. *A' bal szárnyon ~ könnyű nép sok szűzzel A' Mátrikulára ütött kemény tűzzel (330/1271). 3.* Vkiből alakuló. *General en chef a' legfővebb Vezére egy sok ezerből ~ fegyveres seregnek (330*/176/1). 4.* Őrt ~: vigyázó. *Ezt kötötte össze, 's a' mindig mellette Őrtálló Zichynek kezébe engedte (188/74). 5.* Küszöbön ~: közelgő. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' küszöbön ~ Halált nem ugatja (204/40). ~ (87/53, 199/83, 217/40, 330*/185/1).*

II. fn Állvány. *Már Priapus is fel állott az ~ra Hogy ha majd nem vigyáz, meg bünteti Flora (1/13).*

Ik: ellent~. **Ö:** ör~.

allobrog fn

(1) **Harcias nép** Galliában. *Második emberkort ti-por a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a naponként hitszegő Allobrogok (327/6).*

állókép fn

(1) **Szobor.** *Elterjedt felséges nevek a' népeken; Mennyei fény ragyog ~ek körül, Hogy légyenek minden Királynak tükörül (259/355).*

állt in

(2) **1.** Veszteg ~: nyugodt. *Sátort a' veszteg ~t mezőben emele (341/22). 2.* Törésre ~: meg-hasonlott. *Ad kegyes Abdidást, kegyes Esdrásokat, Törésre ~ Mózsést, Istenes papokat (225/118).*

Ik: el~.

álltat Ik: ki~.

állva Ik: fenn~.

állván in

(4) **1.** Elhelyezkedve. *Akkor e' Márs unokája Állván a' tó partjára, Esküdve assecurálja (114/904). 2.* (Foglalkozásszerűen) vhol tartózkodva. *Kik híven őrt ~ az Úrnak Házában, Részeltettek mindent annak mannájában (454/973). ~ (330/1444, 413a/833).*

Ik: el~, fel~, ki~, meg~.

allyuk fn

(1) **A vár falába vájt, az ürülék levezetésére szolgáló csatorna.** *'S a' Ulysses Trója Fala mellett, A' Pallás Várából kifolyó vizellet Allyukán bé menni hajdan nem szégyellett, Mikor vitézkedni olyan Helyen kellett (238/59).*

alma fn

(15) **1.** Az almafa termése. *A' sárgálló ~k, a' piros körtvélyek, Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek (199/11). 2.* Halálos/tiltott ~: a bibliai történet almája. *Meg köté kezeit, mellyek ki nyúlának Levételére a' halálos ~nak (213/44). Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából (169/164). 3.* Vki kedvese. *Dóris! ... Már most tsak az ő számára Kell neked virítani; Katsi! a' más ~jára Számot sem kell tartani (392/15).*

~k (87/11, 413a/584, 595, 610), *Almák* (413a

/773), *~t* (199/39, 413a/280), *Almáit* (432/69), *~nak* (413a/648), *~val* (213/33), *~kkal* (413a/558).

Ö: *birs~*, *arany~*.

almacsutka fn

(1) Az alma magháza a szárával együtt. *Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával, 'S Pótlálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával* (114/87).

almafa fn

(2) Almát termő gyümölcsfa. *Vagy tán biztos ~dnak Allyában mulatozol* (420/9). *Alma fák* (413a/976).

almaevő mn

(1) *Almaevő kés:* almaevéshez használt kés. *Alma-evő kis kés, etuis bitskia* (330/1237).

almás mn

(1) Lószín, alma nagyságú kerek foltokkal tarkázott. *Almás paripáján tzafrangok függenek* (330/275).

almásszürke mn

(2) Lószín, alma nagyságú kerek foltokkal tarkázott szürke. *Almás szürke tsődör lovát tántzolatja* (256/13).

Almás szürke (82/15).

álmatlan mn/hsz

(2) **I.** mn Alvás nélkül töltött, átvirrasztott. *Te sok ~ éjjelem' Eggyütt virrasztottad velem* (312/23).

II. hsz Alvás nélkül, éberen. *A' pénz az uraknak kevély palotája Makratzos ajtaját ~ strásája* (83/44).

álmatlanság fn

(2) **1.** Az az állapot, amikor vki nem tud aludni. *Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyások, Mikor utóléri az ~ok; Nem szereznek mindjárt társat distrahálni: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni?* (330/1764) **2.** Annak az állapota, hogy vki nem aludt eleget. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor ~, harmad napi mámor?* (197/52)

álmélkodás fn

(1) Csodálat. *Isten Azzon Eeris álmilkodásra mit-tó galibacat töön* (330/458).

álmélkodó mn

(1) Csodálkozó. *Nyaka, 's mellye merő Elefánt temnek Tetszésnek a' rajta ~ szemnek* (77/46).

álmodás fn

(1) Képzeltetés. *Mert a' mit beszélnek a' megholtak felől, Hogy holmit tsinálnak még sírjokon belől, Azok az élőknek setét ~i; Mert tsendések mindenn halottak' alvási* (454/603).

álmodhatik i

(1) Álmot láthat. *De hát ~ olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét olly tisztán lássa ki?* (237/3)

álmodik i

(14) **1.** <Alvás közben> vmit, vmilyen álmot lát. *Mit álmodám az éjjel!* (371/1) — *Éppen akkor vált el tőlem, Vígán álmodott felőlem, Kedvére pihent ágyában Engem ölelvén álmában* (429/6). *'S tudd meg, hogy fektébe' Rólam álmod é?* (263/32) **2.** *Vmiről ~:* ébren vágyakozik vmi után, amit nehéz elérni. *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá lételemet* (208/7). **3.** Anynyira kíván vmit, hogy ébrenlétben álomszerűen látja. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren ~, Egyre tanul, 's mulat, henyl 's okosodik* (454/525). **4.** Gondol, képezl vmit. *Rhédey! ha munkás elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/10). *Álmokok* (208/17), *álmodám* (441/20), *álmodtam* (231/388, 314/3, 5), *álmodott* (314/2). — *~j* (359/6), *álmodjék* (312/28).

álmodozás fn

(1) Képzeltetés. *Boldogok azok, a' kik úgy alúsznak, hogy többé fel nem ébrednek. Sőt ez a' kívánságom is haszontalan, ha az ~ok ostromolják a' sírhalmokat* (201/cím).

álmodozik i

(1) Ábrándozik, alaptalan reményeket forgat a fejében. *Egy örök lételelről ébrenn ~ Okoskodik — lármáz — nyög — és imádkozik* (453/99).

álmodva in

(1) Vmilyen álmot látva. *Akkor vált el éppen tőlem Vígán ~ felőlem Kedvére nyugodt ágyában Engem ölelvén álmában* (112/6).

Álmos fn

(2) Tulajdon név. <A magyar törzsszövetség hon-

foglalás előtti vezére.) *Vajha vitézségtek szép híre nagy Őseitekhez, Kedvesim! az holttak' siket országába mehetne ... Mint vígadna vitéz unokáinak Attila 's ~! (253/79) ~ (418*/67).*

álnok mn (4)

1. Alattomos. *Mosolyog: de e mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábíttatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok Ágyába ~ áspis (185/156).* **2.** Kétszínű, ravasz. *Látám az ~ Amort A rozmaring ligetben (373/54).* **3.** Veszélyt rejtő. *De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy ~ helyre ne csapjanak (445/70).* *Álnok (246/31).*

álnokság fn (3)

Alattomoság, vminek alattomos volta. *Itt készül a' halvány Irigység kék mérge Itt nő az ~, 's bosszuállás férge (453/106).* *Kijött az ~ virtus' lárvájába' 'S szelíden tsúszott bé trónusod' jussába (337/17).* *~' (454/145).*

aló msz (1)

Nosza, rajta. *Menj, és Atyáidnál ne légy alábbvaló. Fiam vagy, szánlak is; de azért tsak ~! (268/26)*

álóé fn (3)

Afrikai eredetű dísznövény neve. *A' néki-szépültt Budára Nádorispányunk' számára Egy Aloét hoztak vólt (393/3).* *Aloé (393*/11), Áloék (393/5).*

alól¹ nu (14)

1. Vmi alatt levő helyről. *A fű a' rög alól ki-tsúszik, Zöld koronát tol a' fején (379/13).* *Tsak némelly enyelgő Zefírek játtzanak, Melylyek a' levelek ~ ki ugranak (196/26).* **2.** Vmi által fedett helyről. *Míg a' vizek ~ fel nem úsznak a' kövek (327/26).* **3.** Szűr ~: titokban, suba alatt. *Nolle velle a Mágnások Meg esmérték Királynak, Bátor a' szűr ~ mások Másképpen voxolának (92/59).* **4.** Feledékenység fedele ~: a feledésből. *Ő a feledékenységnek gyászból kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele (111/66).* **5.** Bajusz ~: alig észrevehetően, diszkréten. *Az Úr mosolyogván a' nagy bajusz ~l, Eredj te kis Pajzán! a' Lyánkának így szóll (330/1383).*

~ (219/80, 259/607, 380/26, 417/22, 439/66, 440/5, 454/45), *aloll (84/26).*

alól² hsz/nu (6)

I. hsz **1.** Alul, vmi alatt. *Hol ~, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkóstolhatja ezt az élet kútját (239/59).* **2.** Lent, alant. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskői (397a/661).* *~ (162/125, 239/141), Alól (225/112).*

II. *Vmin ~: vminél lentebb, alacsonyabban. Mint lenge párak' éjjeli tsillaga A' tágas Éther' Mennyezetén ~, Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/30).*

alóla hsz (4)

Az említett tárgy alól. *Jön az álmom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta. Be borítja véle a' földet 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget (201/4).* *~ (317/239), Alolla (14/4), alólok (185/142).*

alom fn (2)

Vadállatok téli fekvőhelyeül szolgáló avar. *A' többi állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített ~ba (197/18).* *~ba (85/18).*

álmom fn (111)

1. Alvás közben átélt képzetek sorozata, álmokképek. *Kedvére nyugodt ágyában Engem ölel-vén álmában (112/8).* *'S ímé maga Dubranowszky előmbe jött álmomba (314/7).* *Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmod szemhéjjára; Hogy a' bájoló Szerelem' Párnáján álmodjék velem (312/26).* *Mi? hát valójában láttam é szememmel, Vagy tsak ~ játszott képzelődésemmel? (237/2) — De mit? hát már felébredtem? — Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmod rengtettem Ébredt érzésem felett? (397a/599)* **2.** Alvás. *Tsupán ~ által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére (8/17).* *Istenem! ájulás vólt é? vagy pedig tsak méj ~? (162/113)* **3.** Álmoság. *Jön az ~, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta (14/1).* *Lágy ~ ült szemek' héjjára, Lelkek egymás' lelkébe jár; A' tsalogány' nyájas daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár (379/29).* *Ide 's tova sokat a' mákos ~nak Altató ujjai már mélyen el nyom-*

nak (77/147). **4.** Képzlet alkotta kép. *This-bém! szerelmem! te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy képzelt ~* (77/210). **5.** Ábránd(ozás), képzelődés, tépelődés. *Soká jön erre Lilla, A' hitszegő soká jön, — Jer addig, édes Álom! Jer, e' setét lugasról Hints mákolajt szememre* (351/3). *Áldott Magánosság, jövel! ragadj el Álmodba most is engemet* (305/2). **6.** Vágy, óhaj. *Az a' leg-édesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni örvendő már párosan mennek* (77/65). *Két szemed' héjjában Éltem 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Amor hál* (263/12). **7.** Tétlenség, tespedés. *Kelly fel azért Magyar, álmodból serkeny fel, Már ortzádra süt e nyájas égi jel* (81/17). **8.** Örök(ös) ~: halál. *Az örökös Álom, a' halálnak bátyja, E' környékre hideg szárnyait botsátja* (237/57). *Ez örök ~ba úgy fogunk aludni, Hogy arról magunk sem fogunk semmit tudni* (201/41). **9.** Álom testvére: halál. *És te, a' szelíd Álomnak testvére, jövel!* (428/177). **10.** Kik a' bévett vallás' álmában nyugosznak: a vallás által tanított túlvilági lét tudatában haltak meg (454/391). **11.** Álmot lát: álmodozik, képzelődik. *Óh — de tán most is álmot látok — Óh akkor — akkor példázzatok Előmbe szép Bálványomat* (431/49). **12.** Álom nem jön a szemére: nem tud elaludni. *Ott feküdt, és ~ nem jött a' szemére* (330/1746). **13.** Híg ~: éber alvás. *Híg álmát a' fel-lehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegyezi* (397a/501). **14.** Álom hígul: vki kezd felismerni vmit. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és ~ eggyaránt hígúla* (452/12). **15.** Álom mákja: álomittas, alvástól bódult állapot. *Hajnal ... Süss Druszámnak, Barátomnak, Két szemére édesen, 'S babonázd le az ~nak Mákját rólok tsendesen* (456/15). **16.** Álomba merül: elalszik. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Lassan zsi bongó ~ba merül* (173/14). ~ (8/cím, 4, 6, 12, 14/cím, 65/10, 77/264, 162/126, 197/65, 198/43, 47, 201/1, 49, 50, 89, 225/44, 302/23, 314/4, 6), ~' (330/890, 389/89, 452/69, 453/83, 142, 454/607), *Álom* (201/cím, 263/35, 314/cím, 351/12), *álmok* (413a/349), *álmod* (454/827), *álma* (198/68, 204/28, 217/28, 453/53), *álmatok* (134/46, 447/47),

álmaim (309/97, 449/8), *Álmaid* (452/72), *álmai* (201/45), *álmot* (5/16, 454/608), *álmokat* (201/48, 454/606), *Álmokat* (190/67), *álmokat* (114/222), *Álmainkat* (297/31), *~nak* (77/121, 201/33, 330/1844, 454/593), *álmadnak* (368a/39), *~omba* (85/17, 197/17), *Álmomba* (208/18), *álmaidba'* (305/83), *álmomban* (272/19), *álmában* (429/8), *~ból* (134/31, 368a/62), *álmomból* (447/31), *álmodból* (203/17), *álmokból* (114/976), *~ra* (70/13, 77/274, 214/44, 330/1022), *álmára* (456/57), *~nál* (454/314), *Álomhoz* (351/cím), *~mal* (71/25, 305/19, 413a/90), *álmokkal* (15/5, 204/5, 217/5), *álmunkkal* (237/5).

Ö: holt~.

álomhintő mn (1)

Álmot nyújtó. *Ti ~ Istenségek!* (431/31).

álomhozó mn (1)

Álmosító. *Te pedig, óh kedves-kellő, Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellyére egy csókomat* (312/30).

álmolátás fn (1)

Álmodás. *Álmolátás* (371/cím).

álmoméznél fn (1)

Álmomézzel locsol: elalvásra késztet. *Most pedig (ki tudná még meg is gondolni!) Álom-mézzel kezdi Izráelt lotsolni* (330/1020).

álomtalan mn (1)

Álomtalan csősz: éber férj. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölcsöket, Kerülünk, óh Dóris téged, 'S ~ csőszödet* (392/12).

álorca fn (3)

Álarc, az arc elfedésére szolgáló kellék. *Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-ortzát kell vennem; Hogy ne lásson Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát* (133/50). *állortzájában* (133/55), *ál ortzával* (413a/933).

alpap fn (1)

Alacsonyabb beosztású lelkész. *Minden hiten lévő fő és ~ok* (454a*/256/5).

Alpes fn (5)

Helynév. <Alpok> *Azután meg mászván az ~ bérteit, Köszöntötte Péter és Pál küszöbjeit* (96/5).

~ek' (397a/1142), *Álpest* (337/395), ~eket (413a/481), ~ekről (10/11).

alpesi mn

(1)

Az Alpokban levő. *Ordítson Ligeris, repedezzen az Álpesi kőszál* (253/22).

alsó mn

(7)

1. Alacsonyabban levő (rész/hely). *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó ~ partjára* (114/183). *A pokolban vagy a' holtak' ~ világában* (330*/165/6). 2. Délre eső (földrajzi egység). *Szóllyak é az ~ 's felső Tengerről* (413a/682). 3. Kevésbé vagyonos, kevesebb jogú. *Méltóságok, nemesek, közép és ~bb renden lévők* (454a*/256/5). 4. Mélyebb hangfekvésbe tartozó. *Pengess halkal az ~ C-énn egy keserves éneket* (162/7).

~bb (454/975), *leg alsóbb* (231/420).

alszél fn

(1)

Déli szél. 'S a' kászolódo ~tól a' szőlők nem tarthatnak, A' tátos felszélőtől kotrott záportól sem ijednek (413a/873).

alszik i

(32)

1. Az alvás állapotában van. *Ah, melly édes ízzel Alszik Kintsem itt!* (263/46) *Ti aggó éjjelim' tudjátok, Tudjátok mért nem alszom én* (431/15). 2. Hál vhol. *Alszom rózsalevél alatt, 'S hallom daljaidat, Chloe* (403/65). 3. Holtan fekszik. *Mert tsendesek minden halottak' alvása. Mélyen alusznak ők* (454/605). 4. Nyugalomban van, nem mozog. *Alusznak még magok a' híves szellők is El tikattak a' nap hevétől tán ők is* (84/23). 5. (Érzelem, indulat) lecsendesedik, elmúlik. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim* (383/2).

~ (347/24), *aluszik* (172/25), *alszom* (454/296), *Aluszom* (201/89), *alszunk* (454/627), *aluszunk* (201/75), *alusznak* (201/cím, 374/25), *Alusznak* (85/18, 196/23, 197/18, 201/47, 49, 380/23, 383/10, 454/607), *aludtam* (174/11), *Aludtam* (201/81, 454/633), *aludt* (314/2, 373/59), *fogok aludni* (454/599), *fogunk aludni* (201/41). — *aludnám* (454/32), *aludna* (236/19). — *aludj* (333/71).

Ik: el~, meg~, rá~.

áltában hsz

(4)

1. Alvás közben. *Altomba' éppen, édesem, Te rólad álmodám* (441/19). 2. Álmában. *Ját-*

szodtasd áltába' Kedves képekkel (263/37).

Áltában (403/52), *altodban* (190/67).

által nu

(45)

1. (Térben) vmin át, keresztül. *És mivel a' kárén ~ nem törhettek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487). *A rózsákon ~ fénylenek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái* (139/25). *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem. Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn ~ nyalatja* (309/104). 2. Vki/vmi közreműködésével, segítségével. *Itt fekszik, a' ki ~ Sokan fekszenek itten* (252/1.) *Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva ~ az élet meg hala* (213/32). *Nézd sarkantyú ~ e' katona alatt Szép pelly paripája milyen nagyon szalatt* (29/1). *Tsupán álom ~ tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/17). *Bor ~ nem vágyok boros borostyánra, Nem veszem hordóból az észt szivárványra* (219/49). 3. Vki/vmi közvetítésével. *Mostanában küldötte meg nekem Kulcsár Ur ~* (439*/77). *Amott, hol téged a' döglesztő Levegőn ~ szívni be ... Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/146). 4. Vmi következtében, eredményeképpen. *Okossá lessz a' Kár ~, Messze kerül a' Lestől* (208/71). *Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Eggy ilyen praktika ~ el ejtette* (215/48).

~ (77/222, 134/18, 176/16, 184/18, 192/49, 210/58, 213/100, 115, 216/78, 219/41), 257/120, 300/1, 319/28, 330/313, 1622, 1869, 2013, 368*/24/4, 6, 381/15, 397a*/577, 397a/931, 413a/902, 418*/117, 423/18, 439/cím, 447/18, 453/45, 79, 454/61, 621, 644), *Által* (114/325, 453/218).

Ö: az~, ez~, mindaz~..

általa hsz

(14)

1. A személyraggal megjelölt vki segítségével. *Midőn ~ Hunyadi halhatatlanná leve Magának is el nem kopó örök oszlopot teve* (111/67). *Ha jó kedvem tsutsorodik, Általad megszorodik* (433/28). 2. A személyraggal megjelölt vki közvetítésével. *Ezt ~m Vénus te néked küldeti, Te pedig add annak, ki megérdemlheti* (266/47). 3. A személyraggal megjelölt vmi következtében. *Élni fog nevetek a' halál' völgyén is, 'S halhatatlan leszek ~tok*

én is (267/252). 4. Vele. Ah! örök gyászt szerze nékem Elrablott gyönyörűségem. Más lett boldoggá ~, Ki az én reményem vala (312/7).

~ (78/37, 413a/507), Általam (460/52), ~d (442/5), Általad (259/221, 318/26, 41, 43), általok (442/14).

Ö: énáltalam, teáltalad, ő~.

általában l. általjában

általad i (4)

1. Teljesít. És e' csók maga Légyen záloga, Hogy szerelmem' néked felfogadtam, Általadtam (295/36). 2. Közvetít. Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' világ négy sarkára, Hogy által adja ezeknek (255/18). Általadják (451/20), Által adták (255/20).

általadás Ö: vár~.

általadni in (1)

Közvetíteni, továbbadni. 'S a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak (453/238).

általadván in (1)

Vki birtokába juttatva. Kik ~ száranyaikat nekem, Gyors repdeséssel mennybe emelkedem (454/763).

általag fn (2)

Átalog, kis hordó. Kapj az ~hoz, ne szégyenld barátom, Ne szégyenld; látd én is a' számot nem tátom (199/65).

~ja (11/7).

általél i (1)

(Időt) átél, megél. Egy Fa, melly alatt nagy-attya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét (397a/291).

általesik i (1)

(Bajon, nehézségen) keresztülmegy, túljut. Rá van az Esmélés vetve a' nyakunkra, Hogy régi fájdalmunk felmaradjon ebben, 'S a' min által estünk, rágjon mérgesebben (454/240).

általfúj i (1)

(Hangot) továbbít. Zeng benn a' messzi hegyekben Notád' képe édesen, 'S hozzám Zefir e' kertekben Általfújja tsendesen (397a/576).

általhág i (1)

Áthág, megszeg vmit. A' ki pedig ezt a' pa-

rantsolatot által hágtá, szolgálásra vettetett (268*/22/8).

általható mn (1)

⟨Hang⟩ éles, erős. Az Úr végre megszólala, Szava a' villámnál ~bb vala (306/140).

általíródik i (1)

Áttevődik, átsorolódik. Te kivált oh Cézár! kiről mostanába Kétséges, hogy millyen Istenek sorába Fogsz által íródni (413/33).

általjában hsz (6)

Általában, a kivételeket nem tekintve. Hajdúknak nevezték a' Magyarok átallyában a' gyalog katinákat (418*/174/1).

átallyában (330*/136/3, 330*/141/1, 330*/149/7, 330*/156/6, 330*/200/2), átaljába (313*/101/2).

általjár i (2)

1. ⟨Hang⟩ áthatol. Én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly fülét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja (176/68). 2. ⟨Érzés⟩ egészen eltölt. A kiknek szíveket a' bú által járta Az öröm reményét már tölle elzárta (8/15).

általjágni in (1)

Áthatolni. Még ahol a' szélnek Gyenge fúvási is által járni félnek Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad suttagást engednek (77/84).

általjön i (1)

Vmin keresztül annak másik oldalára megy. Általjött a' jégen Tihany' hegyfokánál (330/32).

általkap i (1)

Átölel. Általkapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czipantott (277/25).

általkapsol i (1)

Átölel. Hogy ált'kapcsolt, Elhaltam volt Szerelminek miatta (277/19).

általkel i (1)

Vmin keresztül annak másik oldalára megy. Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain (357/29).

általkelvén in (1)

Átúszván. [Récék] 'S a' habokon ~ Háphápolnak a' nád közt (397a/311).

- általköltözik i** (1)
 Átalakul. 'S Maga hasznára fordítván, Ki búvik a' bikából. Módi Gavallér formába Frissen által költözik (231/336).
- általlátszó mn** (1)
 Olyan <anyag> amelyen át lehet látni. Isten! a' kit fednek ~ leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek (454/321).
- általmegy i** (1)
 Átvészel, átél. A ki általment a szélvészen Bár elment a vad szél egészen Még is fél (460/147).
- általmenő fn** (1)
 Közlekedő személy. Mutassátok meg az itt által menőknek: Rajtatok oly fűvek mely számosan nőnek (210/25).
- általment in** (1)
 Sok próbán ~: tapasztalt. Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeka, ... Ki hajdan magának, most pedig másoknak, Sok próbán ~ Kerítője soknak (330/1082).
- általplántáltatik i** (1)
 Áthelyeztetik. E' földről az égbe plántáltattál által, Az én áldásomra nints néked szükséged, Mert az ég örökre boldoggá tett téged (215/126).
- általragyogván in** (1)
 A homály csoportján ~: eloszlatva a homályt. Félre haszontalan Kétségek! — im ~ Czenki Napunk a homály csoportján, A' múltt' 's jövőd' Pólusit is süti (418/103).
- általrepül i** (1)
 Által repül lelke a 'tenger' partjain: mennybe száll (454/450).
- általrontani in** (1)
 Erővel átverekedni vmin. Sereginn által kell akárhogy rontani (239/182).
- általszaggat i** (1)
 Beszakít. Itt e' Kő: ne gondolly semmit Szélveszekkel, Ennek öblét semmi Villám meg nem hattyá, Soha semmi Mennykő által nem szaggatya (143/34).
- általutazván in** (1)
 Keresztülmenvén. Az erdőn által utazván, Kádárkútra bé mentek (326/9).
- általver i** (2)
 1. Megszúr. Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka (77/221). 2. Mellét ~i: agyonszúrja. Ah, elmég hát pogány! és itt hagysz engemet: Állj meg, és először verd által mellyemet (268/102).
- általvervén in** (1)
 Keresztülszúrván. Ott a' Tóba által vervén Meg ölé dárdájával (114/728).
- általviláglo mn** (2)
 Áttetsző. Setétül a' gohér a' piross vesszőkön, Barna szint vér vissza a többi szőlőkön A' Mellyeknek által világlo kristájja Nézőjét mér édes nektárral kínálja (87/7). által világlo (199/7).
- általvisz i** (1)
 Vmi fölött átszállít. Két szárnya van, gyors ló; ez ama' Pégazus. E' már a' Dunának zajlódo habjain A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratodra könnyen által viszen (452/63).
- altat i** (1)
 Megnyugtat. Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partyai, ... Hol édesdeden ~ a' feledékenységg (406/6).
- Ik: el~.**
- altat Ik: el~.**
- áltatás fn** (1)
 Félrevezetés, becsapás. Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem lakozhatnak, 's hol a' világi Tettetésnek nints helye, itt fogadd el Trézia' szívét (454/861).
- altahat Ik: el~.**
- altató mn** (5)
 Alvást előidéző. Kit ~ méze Mindjárt a' legmélyebb álomra ígéze (330/1021). Alolla ~ mák olajt tsepeget (201/4). Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/148). ~ (14/4), Altató (69/20).
- Ik: el~.**
- Áltzides I. Alcides**
- aludni in** (4)
 1. Alvás állapotában lenni. Lehet más nap estig ~ (197/66). 2. Holtan feküdni. Ákhill és

maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál'
Éjjét végig ~ (403/42).

alunni (373/56), Alúnni (310/13).

aludt mn (5)

Megalvadt. *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és orrán (306/191).*

~ (192/16, 261/14), alutt (259/544, 418/20).

alumnus fn (1)

A kollégium ingyenes vagy kedvezményes el látásban részesülő diákja. *Itten Debretzenbe tett Alumnusának (233/36).*

alva in (2)

1. Alvás állapotában. *Nem tartom azt fájdalomnak, A' mi véget vét kínomnak. Ha élve nem alhatok, Aluva meghalhatok (443/184).* **2.** Álomvilágban. *Lilla! míg ingó kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, 'S ~ tartott szép szerelmed: Boldogabb nálam kivolt? (449/3)*

alva lk: el~.

alvás fn (4)

1. A tudat működését szüneteltető pihenés. *'s a' nem ~ után jól esik az álom, Lehet más nap estig aludni (197/65).* **2.** Halottak ~a: örök nyugalom, a halál állapota. *Mert tsendesek minden halottak' alvási (454/604).*

~ (201/30), ~ai (201/46).

alvilág fn (2)

Túlvilág, pokol. *Sírhalmok, óh köd-lepte kertek! Te szívborzasztó éstsza! Te ~' vak ablaka! (424/3).*

~' (299/114).

Alvinczy fn (1)

Családnév. *Alvinczi József (1735–1810) tábornagy. ~ lesz feje e' jeles tábornak, Mint fősegédje a' felséges Nádnak (267/197).*

alvó mn/fn (7)

I. mn 1. Olyan aki/ami alszik. *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz ~ szemét ki vájja (71/26).* **2.** Nem égő, szunnyadó. *Új szenekeket rakok ~ parázsára (306/16).* **3.** Hangtalan, csendes. *Melly sírjok oldalát végig harsogtatja, 'S a' halál' ölében ~ setétséget Fellármázza (306/57).*

~ (172/14, 263/cím, 264/cím,).

II. fn Az a személy, aki alszik. *Megszántam, és ölembe Ringattam a' kis ~t (373/58).*

ám hsz/ksz (55)

I. hsz 1. *⟨Nyomósításra⟩ bizony, igazán. Így tesznek ~ még ma is (92/133).* Sok Magyar köz emberből, Mint az illy gyáva Printzekből, Jobb katona lenne ~ (114/755). Most elnéztem; de harmadszor el nem nézem ~ ugyan (314/48). **2.** *⟨Érdeklődést keltő szóként⟩ lám csak, íme. A' hüvös Etéziáknak Ám megnyitom kebelem (425/22).* **3.** *⟨Ellentét kiemelésére⟩ de. Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll; Nem úgy ~. mint a' Mantzié (433/15).* **4.** *⟨Megengedés, beleegyezés kifejezésére.⟩ De ~ légyen! (330/255) — De végre szép kezét ~ Adá Hit-zálogbann (158/35).* **5.** *⟨Megszorítás kiemelésére.⟩ Most is szépnek tartalak; De nem úgy ~, hogy ne volna Hozzád hasonló Alak (208/51).* Féjrt azzal nem kapnál: De ~ ha kapnál is, 's véle kezét tsapnál: Mit tenne e' kurta kis gyönyörűség (330/812).

II. ksz *⟨Ellentétes tartalmú mondatok, mondatrészek kapcsolására.⟩ Ám maradj itt, gyáva, 's öltözzél szoknyába; Én a' férjfiakhoz megyek a' tsatába (268/93).*

ama nm (103)

1. Az a távolabbi (személy v. dolog). *Jer! magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ~' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/2).* *Ama' méreggel el telvén Szinte a' földre bukott (114/812).* Ennek leg kedvesebb 's vígabb pillantása Amannak gyászos sírt édes álma ása (204/28). Ezt győzödelmének kellő közepében Verte le a' halál a' sír fenekében, Amarra legédesbb reményei között Nyilat örömeinek napján lövöldözött (217/35). **2.** Az előbb említett, régebbi (személy v. dolog). *Már nekem a' szép Nappal Setét Éjféllé vált, Mert ~ kedves Nappal Minden fény Ködbe szállt (145/15).* De ha meg gondolom ~' sok Bajokat, Néktek köszönhetem egyedül azokat (245/7). **3.** Az a bizonyos (személy v. dolog). *Nem így vitte ~' Bika Európát Krétába (114/224).* **4.** A mmondatban meghatározott (személy v. dolog). *Maradgyon hát ~ Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont ólsárollyá ezzel a' hibájával (216/113).*

Amália fn (1)
Személynév. *Úgy fénylett egy másik szánon ~, Mint a' Majoránnán szendergő Grátzia* (330/183).

Amathus fn (2)
Helynév. (Aphrodité-templomáról híres ókori város Cyprus déli partján.) *Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's ím Szép testvére, ama' rózsatekintetű A' szellős Amatusról Hattyújinn ide jön* (432/111).
Amatus' (432/114).

amathusi mn (1)
Amathusba való. *Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az Amathusi pedig a' két Nem között való testi, de még is törvényes Szerelemnek* (432*/112).

amaz nm (20)
1. Az a távolabbi (személy v. dolog). *Ezek megragadják Himent és a' könyvet; ~ok nem hagyják* (330/1280). *Amaz követőit hamar át vezeti, Ezt el hagyja, ~t csak távol nézeti* (126/25–6). *Halld, azt kiáltják fennt ~ Angyalok: Jer drága Húgunk, égi rokon, jövel!* (454/751) 2. Az előbb említett, régebbi (személy v. dolog). *Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint ~ életbe fel ragadt Enókkal* (209/40). 3. Az a bizonyos (személy v. dolog). *Zengd ki én helyettem saját ditsőséged' Amaz öt világnak, a' melly ural téged* (337/266). *De meg áll, Barátom, ilyen ítéletet Még Midas vagy ~ régi Szamár se tett* (61/16).
~ (267*/18/9, 330/385, 348/39, 358/9, 368*/23/3, 454/591), *Amaz* (114/458, 216/11, 267*/14/5, 299/96, 413a/413), ~ok (368*/23/5), ~t (284/3).

amazon fn (7)
1. Harcias nő. *Legelőbb is Rózsi, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt 's erőt is vett azon* (330/1359).
~ (330/1296), *Amazon* (238/88, 330/1309), *Amazon'* (330/9), *Amazonok* (239/127), *Amazonoknak* (330/1169).

amazonhad fn (1)
Harcias nőkből álló csapat. *Dorottya ... körös-*

körül nézvén az Amazon hadat, Győzött már előre! nyúzta is a' vadat (330/1057).

amazonsereg fn (1)
Harcias nőkből álló csapat. *Míg az Amazon Seregek Tsászárostul el érkeztek az Ajax vize mellől* (113/19).

ámbár ksz (23)
1. Annak ellenére, noha. *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermek korból* (2/10). *De ~ meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet* (212/87). 2. Még akkor is ha. *Tsak ha úgy nem élhett a' mint te akarod Sajnálod azt ~ akár mint takarod* (30/10).
~ (29/11, 40/5, 66/5, 69/13, 127/29, 185/81, 209/11, 37, 212/41, 259/376, 336/55, 413a/1014, 421/29), *Ámbár* (185/108, 188/85, 190/82, 215/87, 445/5, 454/826).

ambassadeur (fr) (1)
Követ. *A' békesség idejébe A' béka Nemzet képébe Ambassadeur volt neve* (114/405).

ámbátor ksz (4)
Ámbár, noha. *Így szerelmes teste ám bátor el hűle De hamvak a' setét sirba egyesüle* (77/301). *Két syllabáját ~ Rághatná a Nevének* (92/195). *Óh ti, kik ~ szabadonn óhajtótok élni, Órizitek szentül a' fejedelmi nevet* (259/433),
~ *Ámbátor* (330/1417).

ámbra fn (2)
Cetből nyert finom illatszer. *'S illatja finom ~* (273/13).
Ambránál (89/21).

ambrózia fn (13)
1. (A görög hitregékben) az istenek eledele. *Hébe az ifjúság Istenasszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a halhatatlanító nektárt s ~t* (368*/30/8). 2. Felséges ital. *Közzéjük ugrik Amor, 'S apróra tépi mérges Jámbussit Arkiloknak, Ambróziába mártja, Szerelmivel behinti; Liéus is leszállván Máslásba megfeszti* (372/13). *Az Istenek Szálájában Ugy meg vetném a' Nektárt A' Menny Ambrosiájában Ugy én nem tennék sok kárt* (297/19). 3. Mennyei finomság. *Óh, méznél édesebb ajakok! Melly ~t folytatok Rózsaszín kelyhetekből!* (134/128) 4. Felséges illat. [Citére] *Fény-*

be hagyott mindent és ambróziába, — *De Amor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből ... 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottyára* (330/2058). **5.** *Ambróziát tölt a sebbe:* reményt, biztatást ad. *Szeretlek, — óh, Ez áldott Szó Mint hangzik a' fülemben! Ah, kedvel hát, 'S ~t Tölt Lilla mélyly sebembe* (277/11). ~ (330/1878, 444/11), *Ambrózsia* (220/31), *Ambróziát* (173/12), *~dat* (397a/551), *Ambróziával* (106/13, 188/30).

ambróziás mn

(6)

1. Illatos. *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, Kik az ~ rózsák közt heverték* (84/30). **2.** Édes, kellemes érzést keltő. *A' mosolygó Gráziának Fűzzék össze ró'saszínű Újjai, Élesszék fel ~ Tsókjai* (128/40). *Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal* (447/27, 134/27). ~ (196/30, 380/30).

ambróziacsók fn

(1)

Édes csók. *Ezer ambrózia csókkal Fizetek csókjaidért* (265/11).

Ambrus fn

(1)

Személynév. *Calepinus ~, Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot írt* (330*/149/1).

ámde szz

(7)

Azonban, de, ám. *A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is bényomult, Ám-de roppant bértzeinkről Népünk által mind lehűlt* (257/119). *Ámde* (288/81, 323/10), *Ám-de* (295/17), *Ámde* (238/101, 315/7, 410/9).

ameddig hsz

(3)

1. A vele kapcsolt mondatban megjelölt határig. *Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus hajjai Magyar Koronánknak árnyékába menne* (313/146). **2.** A vele kapcsolt mondatban megjelölt időponthoz, amennyi ideig, amíg. *Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült* (330/390). *a' meddig* (209/93).

amely nm

(209)

1. A vele bevezetett mmondatban közelebről meghatározott <személy, tárgy, dolog>, amelyik. *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet* (209/59). *Hogy a' mely bánat most epeszt bennete-*

ket El múltán, az öröm bírja szíveteket (212/115). *'S a' mely fának oldalába Áll együgyű sírhalmom magába, Szent lesz tisztelt hamvamért* (304/68). **2.** <Az előző mondat egyik szavára visszamutató főnév előtt> és ez, az imént említett. *Örvendve örvendünk mind in tota massa. A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/29). **3.** A vele kapcsolt jelzői mmondatban meghatározott, jellemzett állat, tárgy, csoport, dolog. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' mely mellett mérges fűvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). *Füleit bé dugta, a' melyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (210/47). *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' melyek győzve futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

amennyi nm

(12)

1. Olyan mennyiségű, amennyit a vele kapcsolt mmondat megjelöl. *Ha a' mennyi szükség, tsak annyit szeretne?* (202/114). **2.** A mmondatban megjelölt idővel arányos. *De szerelmek tüze a' mennyit lappangott Bennek gerjesztett-fel annál forróbb langot* (77/71). **3.** A mmondatban megjelölt mértékben. *Úgy van! tsak állatok! sőt még a' barmoknál 'S a' porba fél napig mászó kukatzoknál Még annyival ezek szerentsételebbek, A' mennyivel nálók voltak nemesebbek* (454/184). *a' mennyi* (209/64, 237/73, 413a/729), *A' mennyi* (413a/922), *a' mennyit* (126/7, 141/10, 168/10, 330/624), *A' mennyit* (245/40).

Amerika fn

(2)

A nyugati földtekén levő földrész. *Egyik világ az Ó, vagyis Europa, Ásia és Afrika; másik az Új t.i. ~* (379*/105). *Amérikán* (63/23).

amerikai mn

(1)

Amerikában élő <ember>. *Lajhár... az amerikaiaknál pedig a' maga sipitnya szavairól Al nevet visel* (330*/199/10).

amerre hsz

(6)

1. Amely irányban. *Túlhan a' Magyar Hazának Végéről utra kelek, 'S Jöttem a' merre szívanak A' hazul fúvó szelek* (357/23). **2.** Amely tájon, ahol. *A' merre tsak dühös ármadájok szaladt, Reng a' meg-rémült föld dübö-*

gések alatt (260/19).

a' merre (413a/801), *A' merre* (192/23, 211/86, 397a/358).

Ámfitrite fn

(1)

Személynév. (Nereus leánya, a tengeristen Poszeidon felesége.) *Kinek trónust a' mély örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Ámfitrite* (337/264).

amfrizusi mn

(1)

Amphrysusi híres pásztor: Apolló, aki az Amphrysus folyó partján legeltette Admetus király csordáit. *Nagy Páles és Amfrizusi híres pásztor már ti is Lésztek énekim 's Lítzéum erdei 's forrási is* (413a/1104).

ami nm

(166)

1. A vele kapcsolt mmondatban közelebbről meg nem határozott dolog. *Légy te nékem Szent Poësis Mindenem; Ami történt életembe, Hogy lehessen énekembe Festenem* (97/5). *Telyesítsd angyali szókkal, Szeretőd a' mire kért* (265/10). *Miért vitatja hát olly sok gondolatlan, Hogy a' mi meg nem tud halni, halhatatlan?* (454/72) 2. Amely vagyona. *Mikor a' mim vagyon, fel derült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül szegényekkel* (453/195). 3. És ez/az, de ez/az. *A' mi magamat illet: az én Külsőm ollyan, mint a' magának hagyott termézet* (368*/24/23). 4. Amennyi. *E' jószívű Idegenek, Ammi csak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszélltenek* (244/42). *És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind bésommálja azt a' nemes Gárdába* (259/193). 5. Amely. *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/68). 6. És ami több: az pedig, és még hozzá. *'S ami több mind igaz, a' mi itt íródik* (454/515).

amidőn hsz

(29)

Amely időben, időpontban, amikor. *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forró alád éppen az alatt tsepegtet* (55/9). *A tollünk rohanó esztendők forognak A midőn le fonynyák Párkák rokkájokat* (83/61).

a' midőn (161/12, 191/9, 211/69, 215/59, 61, 238/90, 267*/19/11, 294/23, 326/13, 330/81, 454/811, 457/13), *A' midőn* (77/157, 214/97,

215/57, 69, 104, 257/42, 295/8, 304/26, 317/19, 33, 61, 206, 256, 330/1577, 435/26).

amíg hsz

(16)

1. Amely időpontig. *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/9). 2. Amely idő alatt. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatái, Mind eggyüvé érkezének A' nagy sereg osztáyi* (114/672).

A Míg (5/2), *a' míg* (114/124, 209/101, 210/79, 212/119, 136, 213/115, 215/121, 259/656, 306/217, 337/339, 342/29), *A' míg* (210/83, 438/50).

amiként hsz

(4)

Amilyen módon, ahogyan. *Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti* (185/200).

a' miként (78/23, 170/5, 220/21).

amikor hsz

(6)

Amely időben, időpontban. *De hármashatalmának tzelýát kitalálom, Mert ~ végbe megy a' Diadalom, Két halom közt épül egy harmadik halom* (238/14).

a' mikor (2/14, 310/67, 395/7, 432*/89), *A' mikor* (169/110).

amily nm

(9)

A mmondatban kifejezett minőségű, tulajdonságú. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam miolta tsak élek, A' millyet nem említ semmi Istória* (330/6–7).

a' millyet (127/38), *a' millyet* (85/38, 176/98, 225/119, 413a/613), *A' millyet* (413a/712), *A' millyekenn* (439/51).

amilyen nm

(15)

1. Amely minőségű, tulajdonságú. *Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket Vagy a' millyen mezőt szegény Mantuától elvettek* (413a/726).

2. A mondatban kifejezett minőségű, tulajdonságú. *Lessz, még a' Magyarnak ollyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/26). *Szánkáz 's esik néha ollyan is a' szánba, A' millyent nem igen tennének Románba* (197/38).

a' milyen (114/775), *a' millyen* (337/253), *A' millyen* (124/14, 193/37, 237/77, 256/37, 330/1026, 442*/25, 454a*/256/1), *A' millyen* (203/26), *A' millyent* (421/38), *A' milyennel* (233/32).

aminő nm (1)
Amely minőségű, tulajdonságú, amelyen. *Néhez hozzá férni, erős körös-körül. Olly' hely mint a' minőn Uliasz hajdanába A' Palládiu-mért bémene Trójába* (330/1604).

amint hsz/ksz (60)
I. hsz 1. Amely módon, amely állapotban, ahogyan. *Sőt azolta jobban vérzi A' rögzött kín szívemet, 'S a' mint hergő lelkem érzi, Sieteti végemet* (428/147). *Úgy vagyom! most aranyidőben kell élnünk, A' mint peng, a' szerént kell remélnünk* (206/24). *A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki* (316/15). **2.** A megjelölt körülmény következtében vagy arányában. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel halmazva megnyerétek* (241/9). **3.** Vmilyen előzményre visszautalva. *Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégébe, Vigadozzunk, a' mint tegnap 's tegnap előtt Gígébe* (326/64). *Sőt edgyik fának ágait, a' mint gyakran szemlélni Kár nélkül lehet más fának ágaira tserélni* (413a/556).

II. ksz 1. Mialatt, amíg. *Hát a' mint a' két domb völgyébe sétállunk, Egyszerre ellenség truppjára találunk* (239/157). **2.** Amely időpontban, mihelyt. *Ő pedig maga maradván, A' mint úszhatik, úszik.* (114/246).

Amint[as] fn (2)
Személynév. *Amint és Laura a' Fák között* (144/cím). *Amint.* (144/1).

amióta hsz (2)
Attól kezdve, hogy. *Oh már a' miolta E' földön értelmes porképek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltak!* (313/18) *A' miolta* (285/12).

ámító fn (1)
Csábító férfi. *Mert azonkívül, hogy a' leányi elme, Kiváltt ha bűja van, vagy pedig szerelme, Az olly ~nak magát ki 's bényítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák Nyitja* (330/1015).

ammini mn (1)
A közép-italiai Aminaéből származó. *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem termenek* (413a/620).

Ammon fn (1)
Személynév. (Ámon, egyiptomi főisten.) *Jusod van rá és jussa van magának is ~nak, Kihez engem tanítványi kötelességim vonnak* (342/15).

amoda hsz (1)
A beszélőtől távolabb eső másik helyre. *Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe, Akár ~ le dőlünk A Rósák sűrűjébe* (231/405).

amolyan Ő: ilyen~.

amonnan hsz (2)
1. Távolabb eső helyről. *Alig jövök meg ~; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/10). **2.** Távolabbi irányból. *Innen savanyú Ázótyokkal Pusztás barlangok fojtanak; Amonnan kerti balzsamokkal Hígabb szellők újjítanak* (455/27).

amor (lat) (2)
Szerelem. *Amorum Liber: Ovidius szerelmi elégiáinak gyűjteménye. Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/204). ~ (238*/144/6).

Ámor fn (80)
1. Személynév. (A szerelem istene a latin mitológiában.) *Hát ugyan ezt ~ nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe* (196/69). **2.** (A szerelem, a szeretkezés szimbólumaként.) *Két szemed' héjjában Éltém 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's ~ hál* (263/12). *Ámor minket pityeregtet, A' bor nevetés közt megyen: ~ akárkié legyen, Nékem a' bor kell ám* (154/36–38).

Amor (157/10, 174/14, 372/10, 465/28), ~ (94/3, 98/1, 106/10, 108/cím, 150/16, 152/cím, 155/12, 156/5, 170/2, 48, 182/7, 14, 185/105, 193, 196/53, 81, 88, 197/51, 230/13, 238/83, 109, 253/14, 263/44, 272/31, 309/15, 319/8, 330/879, 1328, 1347, 1407, 2059, 331/22, 337/340, 344/7, 347/16, 366/cím, 1, 8, 370/cím, 2, 371/25, 375/24, 379/22, 380/51, 67, 71, 79, 86, 397a/582, 428/41, 175, 430/34, 431/22, 441/25, 443/135, 460/111, 135, 155, 165), ~' (136/6, 185/cím, 83, 196/40, 73, 288/99, 318/74, 324/10, 330/1413, 337/337, 380/38, 426/45), ~ok (320/8, 361/4), ~t (94/cím, 108/1, 152/1, 185/6, 192, 238/27, 267/10,

331/29, 344/15, 443/104), *Amort* (373/54), *~nak* (94/2, 238/30, 253/14, 330/1335, 368a/152, 447/97, 460/88), *~nál* (149/28), *~ral* (136/12, 330/1230).

amoroso (ol)

(1)

Kellemes amorosón mennek: kényelmesen haladnak. *Nints egygy lovassais Szerelem Istennek, Mind gyalog katonát verbuválnak ennek, A' kik mikor menvén egy helybe pihennek, Mars helyett kellemes Amorosónn mennek* (238/20).

amott hsz

(32)

1. Azon a másik távolabbi helyen. *Odább a' fejköbe látok metzve lantot: Amott egy sír melől magát felemeli Egy patsírta 's dalját nyersen énekeli* (306/89). **2.** Ott távolabb. *Nézd csak azt ki ~ sétálgat kevélyen* (58/1). *Ha ~ rettent, itt édes mosolygások közt játszik* (216/53).

~ (139/3, 55, 60, 194/1, 219/83, 258/11, 13, 348/38), *a'mott* (413a/63, 81, 432/57), *Amott* (2/16, 72/9, 82/1, 294/1, 306/86, 337/63, 71, 73, 345/12, 379/145, 397a/321, 333, 658, 701, 973, 413a/258, 669, 441/1).

Ö: *imitt~.*

Amphion fn

(1)

Személynév. <Zeusz és Antiope thébai királyné fia, híres muzsikus.> *Míg a' Toponári Akszáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsikaszerszámmal, Édes áriákat ~' módjára, Vagy fürge Tust húzván az Ivók' számára* (330/343).

amúgy Ö: *imígy~.*

Anakreón fn

(10)

Személynév. <Ókori görög lírikus.> *Poéta lessz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak* (437/8).

Anakreon (284/1), *Anákreon* (106/3, 186/cím, 372/4, 18), *Anákreon'* (106/17) *Anákreonom* (452/43), *Anákreonnak* (345/12), *Anacreonnak* (103/8).

anakreóni mn

(2)

Anakreónt utánzó szerelemről, ivásról szóló <vers>. *Az Anákreoni Versek* (106/cím) *anákreoni* (372/cím).

ananász fn

(1)

2–4 kg súlyú sárga, zamatos, leves gyümöl-

csöt termő növény. *Dudva lenne a Dudvák Közt az Ananász* (334/19).

anatéma (gör)

(2)

Átok, kiátkozás. *Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejedre botsátják Tüzes Anathemájok* (114/272).

~t (92/174).

Anchises fn

(2)

Személynév. <A trójai hősnek, Aeneasnak az apja.> *Ha úgy tetszik Felségednek, Hogy ezeket meg lássa, Leszek ~ségednek Mindjárást Aeneással* (114/177). *Az ~' imádságára* (330*/166/6).

andalgás fn

(10)

1. Érzelmes álmodozás. *Ti ~' szent tanyáji, Vidító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek!* (397a/625) **2.** *Lassú ~ban:* nyugodtan, csendben. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség, Lassú ~ban hallgat az erdőség* (330/514).

~ (397a/958), *Andalgás* (290/5), *~om* (162/10, 237/14), *~t* (239/70), *~omból* (447/32), *[an]dalgásomból* (134/32), *~ától* (111/57).

andalgó mn

(4)

1. Ábrándozva, mélézva sétáló. *Minn jajgatsz kis dalló? így szólék magamban, 'S felé közelíték ~ útamban, És imé egy új sír szemembe ütközött* (306/108). **2.** Álmodozó, ábrándozó. *Már is ~ szememben Más scénáji jőnek fel A' dolgoknak, 's képzetemben Új vidékek nyúlnak el* (397a/557). **3.** Nyugodt, békés. *'S Énekünknek végső bádjadtt Szózatya Az ~ Vidéket elaltattya* (128/64).

~ Andalgó (406/7).

andalít i

(1)

Mennybe ~: boldoggá tesz. *Szácskád magára nyitja A' száját és szemet, A' mennybe ~ja Nektárja lelkemet* (293/11).

andalító mn

(1)

Ihletet adó. *Fogjatok bé szent árnyékok! Ti elmélkedésemet Andalító zöld hajlékok Fogjatok bé engemet* (397a/3).

andalodik Ik: *el~.*

andalodta Ik: *el~.*

andalog i

1. Ábrándozik, álmodozik. *Ah! legyezgesse-tek, Míg ott ~, Lengve rengessétek, Míg nyugodni fog* (347/30). **2.** Álmodozva, ábrándozva sétál. 'S addig andalgunk az esti hajnalon, Míg egymás' ölébe hullunk a' dalon (424/63). **3.** Gondolkozva sétál. *Hátha még ez a vár, melyen andalgok most, Vagy ledül, vagy őriz messze földi lakost?* (313/45). **4.** Figyelemmel andalg: elgondolkozva nézeget. *Itt egy erőss Hajdú az Ország Rajzolatán figyelemmel andalg* (418/48). ~tatók (134/20, 447/20).

andalogni in

(1) Ábrándozni, álmodozni. *E' helybe' ~ jó, E' hely Poétának való* (305/7).

andalogva in

(2) **1.** Ábrándozva. *Lelkem ... ~ bámúl Ragyogó tüzes szemednek Két földi csillagára* (346/9). **2.** Andalogva lejtőz: lassan ereszkedő dallammal szól. *A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét danolni ... Most ~ lejtőz, Majd felfelé tzikornyáz* (373/101).

andalogván in

(1) Ábrándosan sétálva. *Vagy a' pompás Természetnek Andalogván útjain Néha a' szűz szeretetnek Pihentél meg karjain* (400/6).

andantino (ol)

(1) Lassacskán (adandó elő). *Az estvéhez – Andantino* (230/cím).

András fn

(1) Személynév. *Ezek között látszott ... néhány arany betű, Mellyet a' hív magyar kezek így metszének: A' haza Dugonits ~ nagy nevének* (237/124).

Andromakhé fn

(1) Személynév. (Trójai hösnő, Hektor felesége.) *'S a' milyen volt Hektor mikor fegyverbe állt, 'S ~jától tsókók között meg vált* (256/38).

anekdota fn

(2) Rövid tréfás történet. *Ebből egy Anekdotáját Majd én is beszéllek el* (231/31). ~kat (330/326).

anélkül hsz

(1) A mmondatban részletezett történés nélkül. *A' nélkül nem esett egy tántz, vagy egy játék,*

(6) *Hogy egyetlen dolgot, vagy motskot nem látek* (330/799).

Angária fn

(1) Helynév. (A szó jelentése: robot. A szójáték alapja Magyarország latin neve, a Hungaria.) *Bécs ~nak hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szívja Mézét és tejét* (246/29).

angin fn

(1) Pamutvászonból készült ruha. *Egy külföldi tarka áginba öltözött* (330/1715).

Anglia fm

(3) Helynév. *Neptun, minthogy ~ba Soká Hajós Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig vándorolt* (92/239). ~ba (92/99), ~t (418*/93).

angliai mn

(1) Angliában készült. *Angliai veress nadrág fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/11).

anglus mn/fn

(23) **I. mn 1.** Angol, angolok közé tartozó (személy). [A gavallér] *Tsillámló pirossa nyusztos kalpagjának Szégyeníti haját az Ánglus Dámanak* (256/26). **2.** Az angolokra jellemző, velük kapcsolatos (dolog). *Tanítsd meg az Ánglus szívre a' világot* (337/280). **4.** Angol földön tenyésztett, onnan származó, ott készült. *Az Anglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (61/24). *Öltöztetik a Francia, Német s Anglus könyveket A' mi nagyobb: magoktól is készítenek olly remeket* (111/91). ~ (82/28), *Anglus* (114/259), *ánglus* (330/531), *Ánglus* (254/24, 330*/156/10).

II. fn 1. Angol személy. *Mért nem tántzol Magyar az Ánglus, Frantzia? Tsak a' Magyarnak kell más nemzet' módija?* (330/557). **2.** Az ~ok: az Angliában lakó nép. *Amaz Ánglusok koszorús homlokú Poétája, Milton-is, borzaszt először 's rémít bús trombitája* (216/11). *Anglus* (126/58), *Ánglus* (330*/156/11, 330*/200/13, 424/24), *Ánglusok* (313*/101/3), *Ánglusnak* (239/72, 330*/156/14, 337/248), *Ánglustól* (330*/156/12), *Ánglusoddal* (128/24, 424/23), *Anglusoknál* (114/156).

angluskert fn

Angolkert, természetes tájat utánzó kert, park. *Kívül a' gyepűje mintegy elvettette, Angluskert formára fákból van ültetve* (239/66).

angyal fn

1. Vallási eredetű elképzelés szerint mennyben lakó, jóságos szellemi lény. *Lelke vidám, mint a' hajnal, Szíve jó volt, mint az Angyal* (443/46). *A' ki az időnek e' két pontja között van, Annak mint meg-annyi Angyal, olyan a' kan* (330/388). **2.** Vkinek kedvese, őrzője. *Úgyde az Angyal egy nyomig Kíséri ember nyomát Te is kísérlél holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/32). **3.** Szép fiatal nő. *Egy Angyalhoz* (269/cím). *Tsak ez a' hív ~ maradjon meg velem; Mert a' mit elvesztek, benne mind fellelem* (268/87). *Angyal vagy te kedves hidd el Hidd el földi Angyal vagy* (269/2-4). **4.** <Kedveskedő megszólításként> aranyos, drága, édes. *Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy midőn boldoggá kezdtem lenni, El kell menni* (295/4). *Angyalom, szeress!* (295/39). **5.** Angyalszerű, angyalhoz hasonló. *Jertek, óh Angyal személylek; Hogy megint, mint ember éljek!* (322/45) — *Sem több, sem kevesebb, tsak ember lehetek, Sem barom, sem Angyal lenni nem szeretek* (454/366). *A' szépség Angyala vezetvén karjain, Úrrá teszi kedves földi Angyalain!* *Óh ha rám kerülne az Angyalabbika! A' kinél még könnyen hasad a' Pántlika* (238/113). **6.** Elképzelt szellemi lény, vmely fogalom megszemélyesítőjeként. [A pestis] *Ó az öldöklő ~, melly meg raka Minden házat holttal egy szörnyű éjszaka* (215/75). [Igazság] *Mi ugyan, megbotsáss, már azt hittük vala, Hogy számkivetve van a' Törvény' ~a* (337/12). *'S jóltévő Angyalát a' vártt békeségnek, Megadja Leopold minden nemzetségnek* (259/251).

~ (269/5, 22, 35), *Angyal* (269/8, 12, 16, 20, 24, 25, 28, 296/3, 306/165, 175, 454/14), ~ok (269/9, 14), *Angyalok* (259/345, 290/23, 302/36, 303/6, 306/133, 330/1445, 453/13, 454/751), ~om (268/35, 269/40, 278/51, 289/36, 305/80), *Angyalom* (181/8, 24, 271/24, 275/12, 443/4), ~a (16/6, 306/119, 368a/44), *Angyala* (162/50, 259*/6, 306/169, 303, 312/18, 453/39), ~i (330/71), ~t (269/33), ~okat (330/

287), *Angyalomat* (312/31), ~át (305/20, 439/70), *Angyalit* (376/14), ~nak (269/17), *Angyalnak* (393/8), *Angyaloknak* (269/39), ~ának (306/8), *Angyalának* (454/912), *Angyalain* (238/112), *Angyalokra* (330/78), *Angyalára* (453/24), *Angyalokhoz* (393/9), *Angyalokkal* (340/36).

Ö: ark~, fő~, őrző~, véd~.

angyali mn

1. Angyalhoz hasonló <külső>. *Vajha az ég olly ~ szemeket Vagy olly tigris szívbe illő érzéseket Beléd, szép kegyetlen! ne teremtett volna* (196/55). **2.** Angyaltól származó. *Telyesítsd ~ szókkal, Szeretőd a' mire kért; Ezer ambrózia csókkal Fizetek csókjaidért* (265/9). **3.** Angyalra jellemző, angyalhoz hasonló. *Az ég ~ képedre Olly mosolygón pillantott* (307/75). *Mézes szájokon ~ Hanggal tsengett az ének* (307/61). **4.** Angyalokból álló <csoport>. *Óh Angyali Tábor! várakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem* (217/89). **5.** Erkölcseileg tiszta, jóságos. *Te pedig, kegyes ~ Lélek! Ki miatt bús életet élek, Nézz e' szívbeli sebemre* (412/25). *'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe', — Hát férhet illy harag ~ szívekbe?* (330/14) ~ (330/1373, 1784, 380/53, 426/59, 444/9, 454/770), *Angyali* (396/24).

angyalka fn

1. Fiatal, szép nő. *Álljatok meg! kedves ~k! álljatok! Ímé egy Poéta siet utánatok* (330/87). **2.** <Kedveskedő megszólításként> aranyos, édes, drága. *Ha haragszol, megkövetlek; Békélj meg, szép Angyalkám!* (434/2). *Angyalkának* (306/124).

angyalocska

<Kedveskedő megszólításként> aranyos, édes, drága. *Angyalotskám! csak te bírod Szívemet* (285/36).

animus (lat)

Lélek. *Impedit ira animum:* A harag megrontja a lelket (36/cím). *animis* (92/292).

annak nm

1. Az az nm -nak ragos alakja. a) <részeshatórozó:> *A ki szereti a' virtust Poëstist gyakorollya Kötik ~ a' szép mirtust A Halált nem*

kóstollya (13/27). b) ⟨birtokos jelző:⟩ Itt áll mohos fala Hazánk' templomának, 's pislogó oltára ~ angyalának (306/8). c) ⟨helyhatározó:⟩ attól. Tátra Szepes, Mátra pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy. És így ez ~ délre esik (267*/14/5). 2. Annak előtte: régebben, azelőtt. Ezt látván a halál, ki ~ előtte Nyilait csak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a test ellen (213/35). 3. Annak idejében: amikor majd elérkezik az ideje. Meleg vízzel fűtenék be, Nem szalmával én neki, Mégis ~ idejében Elkészülve jönne ki (169/115). 4. ⟨Utalószóként:⟩ A' szerentse 's öröm ~ a' rokona, Kinek fejére száll zöld mirtus korona (238/106). Boldog földbe' lakó Magyarok! nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' unokáji lehettek? (258/62)

Ö: ugyan~.

annál nm/hsz

(12)

Az az nm -nál ragos alakja. I. nm A korábban említett dolognál. Vig kedvetem Semmi ne epossze, Fejemet nem töröm, Jobb ~ az öröm (99/8). A Vigánó alá is Bé szokik az Isteni szem 'S Tán még bellyebb ~ is (231/134). ~ (440/15).

II. hsz 1. Az előzményekhez viszonyítva fokozottabb mértékben. De, hogy ~ jobban meg-szégyenüljenek: Minden hajadon Lyánt felbujtok ellenek (330/833). E' kötéssel eggyé azért kellett lennünk, Hogy ~ keserűbb bútsút kelljen vennünk? (63/4) 2. A mmondatlanban levőhöz viszonyítva arányosan nagyobb mértékben. Mennél feketébb kód lebeg földünk pusztá határinn, Annál több szépséget látunk a' Nap' tarka sugárinn (216/8). ~ (35/1, 77/72, 176/77, 368a/115, 389/98), Annál (222/3).

Anonymus fn

(1)

Névtelen. ⟨III. Béla király jegyzőjének megnevezése, mert nevét nem ismerjük.⟩ Lehel is egy főfő Vitéz volt. ~, Túrótzi (267*/15/7).

Antal fn

(17)

1. Személynév. El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg 's ~ Gazdához Bús szavát így kezdi el (317/129). 2. Paizs Antal ⟨csúrgói tisztartó⟩. Múzsák kik a' Vadas kertek Régi helyén laktok! — jertek Zengjétek ki

szóval, Lantal Éljen sokáig ~! (336/8) 3. Antal napja. Egy illy' örömnappal örömképpen bánjunk 'S ~kor, ~nak, minden jót kívánjunk (336/32).

~ (310/71, 317/105, 134, 149, 234, 336/18, 25, 26, 48, 56, 68, 82), ~nak (336/52).

antanaclasis (gör)

(1)

⟨Retorikai változatosságot szolgáló szóalakzat.⟩ Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis (227/9).

antecessor (lat)

(1)

Előd. A' mejjedre tévén patyolatból taréjt, Antecessoroddal egyél spárgát 's paréjt (233/60).

anya fn

(53)

1. Az a nő, aki gyermeket szült, akinek gyermeke van. Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/3). 2. Teremtő. A' szomszéd fák, melyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte, Ágokkal szomorú árnyékot tsinálnak, 'S az erdők anyjának ekként parentálnak (214/14). Óh, ti a' dolgok' Annyának Kezével fontt levelek! (397a/621) 3. Az első anya: az édeni Éva. És míg Bagamérba menne A' Fakóm, ígyunk egy sort, Mondván: Ádámné Lyánykája, Első Anyánknak Druszája Éljen Anyáddal ... Éljen Éva! (438/46) 4. Vmely női előd. Hogy Unokái is mond hassák ha megholt Az én Atyám, 's Anyám vígszívú Magyar volt (336/40). 5. Anyja: anya. Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia (326/25). 6. Pártfogó, gondoskodó nő. Ez a' kegyes Királyné Lesz Néktek hív ~tok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot lát (259/164). 7. Anyaállat. Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára (330/1459). 8. Az, amiből vmi ered, származik, születik. 'S úgy nézvén e' földet mint azonegy tanyát, És a' természetet mint egy közös ~t (313/14). 9. Termőfa. A' sárgálló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek (199/12). Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról mettze le (413a/547). 10. Szülőföld. Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy anyja, Itália

(413a/696). **11.** Istennő. *Előzi Anya*: eleuzi anya, Ceres (a gabonatermés istennője a rómaiaknál). *Első a' szántóvas, és a horgas eke' igája*, 'S az *Előzi Anya* lassan forduló talpigája (413a/182). **12.** *Vesta anya*: (a házi tűzhelyet, itt a hazát védő istennő a római mitológiában.) *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberis, tekints ránk* (413a/504). **13.** (Káromkodásként állandó szókapcsolatokban.) *Nem! baszom az anya hugyos Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány manérjének* (248/41). *Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind anyja' kinjába!* (154/16) ~ (212/47, 67), *Anyá* (190/61), *~k* (216/79), *Anyám* (114/81), *~d* (333/52), *anyja* (185/18, 267*/15/6), *Anyja* (245/51, 249/75), *Annya* (212/75, 214/84), *Anyánk* (432/90), *~tok* (210/114, 259/176, 200), *anyjaik* (210/27), *~ké* (212/32), *~t* (212/50, 259/162, 198), *~dat* (210/94), *anyját* (413a/46), *annyát* (213/65), *Annyát* (413/50), *~nak* (259/206, 400/31), *Anyának* (210/66), *Anyáknak* (373/147), *anyjának* (259/305), *annyának* (214/70, 397a/463, 413a/543), *Annyának* (114/329), *anyjoknak* (87/12), *annyoknak* (330/927), *~ddal* (438/47).

Ö: *édes~*, *mostoha~*, *nagy~*; *kurvanyja*.

anyaág fn

(1) Termőfa ága. *Most az Annya' ágainak homályos sátorába Megfojtódnak gyümöltsei, és tsak sínlik magába* (413a/580).

anyaföld fn

(1) A föld mint az élők életet adója és éltetője. *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek Mert az Anyaföld természti* (413a/574).

anyahűség fn

(1) Állhatatos anyai ragaszkodás. *A' kik e' sír felett gyakran egybe gyűltök 'S hív anyát sohajtó bánatba merűltök, A' kik meg indulván végzésén az égnek, Kesergitek estét az anya hűségnek* (212/52).

anyai mn

(8) **1.** Anyához tartozó (dolog). *Élj vígan nagy Lélek! érdemmeddel Anyai kezén a' tsendes ből-*

dogságnak (220/42). **2.** Anyától eredő, anyától kapott (dolog). *A puha gyp füven az ~ téjjel Jőllakott gödöje futkározik széjjel ~* (83/21). *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/504). **3.** Anyához illő, anyára jellemző (magatartás). *A' kinek szerelmes 's Anyai hűsége Jutalma lett az ég fényes ditsősége* (214/71). **4.** *Anyai mirtuszból*: anyád mirtuszkoszorújából. *És ~ Mirtusból fűz homlokodra koronát* (413a/34).

Anyai (209/104, 259/402, 413/38).

annyi nm

(75)

1. Olyan sok. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S ~ baja utánn Rá sem ügyel osztánn Mikor eléri* (155/22). *Mond meg nekem; vólt é egy meg-külömbözött Szükséges portéka ~ árúk között* (202/112). **2.** (Utalószóként.) *A' haboktól maradt még ~ jószágod, Hogy abból boldogul élheted világod'* (202/119). *Mit adsz enni? — Annyit, a' menynyit vehetek* (330/624). **3.** (Fokozó szóként.) olyan, nagyon. *Ti, kiktől rettegnek ~ sok Nemzetek E' föld Indulásnak, ha lehet, intsetek* (195/37). *Nem adott még okot ~ sok Lármára Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/55). **4.** *Annyit*: oly sokat. *Egy, kit a Sors eddig ~t hánya Partod ellenébe ül* (304/3). **5.** *Annyiszor*: oly sokszor. *'S már ~szor mondotam: Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait* (208/76).

Ö: *meg~*, *meg-meg~*, *mind~*, *száz~*, *szint~*.

annyiban hsz

(2)

Abban a tekintetben. *Barátom, ez a' mi hegyünk tsak annyiba Helikon, Hogy pusztá 's botorkázni kell rajta, mint a' másikon* (342/5). *annyiba* (342/7).

annyiféle nm

(1)

Annyifajta, olyan sokféle. *Mind a' kettő hazájával Annyiféle jót teve, Hogy örök hálát érdemlett Mind kettőnek a' neve* (307/10).

annyinemű mn

(1)

Annyi nemű vétek: olyan sokféle vétek. *Annyi had jött, annyi ~ vétek itt a' világra* (413a/513).

annyira hsz

(7)

1. Nagy mértékben. *Nints vége az aggodalom-*

nak A' bánatok ~ nyomnak (175/24). 2. (Utalószóként.) Igaz, Tisztes Öreg szád kedves szózatja Melly érző szívemet ~ meg hatja Hogy könnyű tereh az, mellyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére (68/2). ~ (26/41, 176/36, 267/12/5, 6, 413a/699).*

annyival **hsz** (3)

(Utalószóként.) Bár ~ nem kérkedek A' meny-nyit én reám vetsz (168/9). 'S tsak ~ külömb Mamszel Dorottyánál, Hogy Asszony, 's ötször volt Himen oltáránál (330/245). ~ (454/183).

Aon-hegy **fn** (1)

Helikon. (A múzsák lakóhelye.) Ha élek, Aon hegyéről leszállván én viszem be A' Múzsákat leg először édes lakta földembe (413a/1114).

aoni **mn** (1)

A múzsák lakta. Mély tisztelettel borzadok! a' magas Mennynek Leányit látom az Áoni Keszthelybe' (418/34).

apa **fn** (17)

1. Az a férfi, akinek gyermeke van. *A' nevét maga kezével Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is (114/790). 2.* Férfi előd,ős. *Hogy unokái is mondhasák, ha meg holt: Az én ~m víg szívű ember volt (266/24). Ti láttátok kardra termett sereginket 'S ~inkről maradt vitéz tüzeinket (337/416). 3.* (Az azonos körbe tartozó dolgok közül) az, amely nagyságban felülmúlja a többi. *'Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán (400/80). 4.* (Káromkodásként kifejezésekben.) *Pernahajder az Apátok, Lotsogtam már eleget (92/276).*

Apa (268/59), Apám (92/147), ~d (267/17/3), apja (326/26), apja' (267*/17/4), Apja (92/37, 53, 154/20), ~itok (267/168), apjokat (267/232), Apánkról (238/66), ~mmal (454/423).*

Ö: nagy~.

apáca **fn** (2)

1. Női szerzetesrend tagja. *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát mutatja meztelen (377/19). 2.* Kurva. (Schlossberg a prostituáltak negyede volt Pozsonyban.) *Önként Apátzává leve Posonyba a' Schloszbergbe (92/76).*

apácaszínű **mn** (1)

Szemérmes, nem obszcén, nem szeméremsértő. Órizkedjen ... ezen világi Libériás versektől ... ezeket elfordítván tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa magát mulatni (238/143/10).*

apad **lk:** el~.

apai **mn** (3)

Az apáról maradt, apától eredő. Sőt minden ~ Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba (92/109). ~ (92/244), Apai (92/230).

apát **fn** (1)

Szerzetes főpap. Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott Banier Apátúr tizenkét darabot (126/10).

apellál **i** (2)

1. Hivatkozik vmire. *Abból én most elő egygyet sem számlállok, Magok szóljanak, én rájuk ~ok (217/68). 2.* Föllebbez. *Mert hármán contradicáltak, A' Gyűlésre ~tak Az Újj Electióért (92/27).*

ápol **i** (1)

Rendben tart, kezel. Hébe égi balzsammal Ápolá szépségedet (428/38).

apolgat **i** (3)

1. Apolgat, gondozgat. *Híven apolgassad kis unokáimat, Így újjíthatod meg el múlt napjaimat (210/107). Cyrus fél Asiát győzte 's igazgatta, Lenge virágjait mégis ~ta (382/22). 2.* Becézget, babusgat. *Te azt, ki megvetette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára hágott, Kiséred és ~od (305/47).*

apolgató **mn** (7)

1. Védő, óvó. *Éltedet az Úrnak ~ karja, Mindennémű veszély ellen el takarja (215/137). 2.* Biztonságos, megnyugtató. *És az ~ békeség' ölében Örülnek a' Múzsák a' Magyar Tempében (259/183). 3.* Becézgető, babusgató. *Bóldog Pár! melly ülvén a' szerelem' bíbor kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn (174/18).*

Apolgató (14/17, 201/17, 219/9), Apólgató (220/14).

Apolló **fn** (20)

Személynév. (A költészet istene a görög-latin

mitológiában. > Itt a' Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból részeltetnek; ~ maga énekelget; Az Ekhó rá visszafelelget (110/13).

~ (116/4, 162/115, 219/65, 221/5, 342/1, 395/13, 15, 454/687), ~' (243/9), Apollo (11/4, 12/31, 26/21, 29/10, 42/7), ~t (42/3), ~jokat (220/17), ~nak (245/50, 342/1), ~ba' (235/3).

Ö: parasztapolló.

Apollónka fn

(1)

Személynév. Öt vén Dáma leül a' Toalettéhez. ~ pennát dug a' fél füléhez (330/1524).

apostol fn

(5)

1. Igét hirdető személy. A' Legátusnak poharába töltösn, A' ki jó kedvet akar adni költsön: Eggybe jó Pap lesz, hegyi bort ha kóstol Minden Apostol (120/4). **2.** Vmilyen eszmének hirdetője. Ne hidjetez ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátságó ~ának Hogy most rablántzon nyögtök ti (257/68). **3.** Vminek kiváló szakértője. El ment a' Pintzéknek egy nagy Apostola, Ki az édes Bortól sok nyelvenn danola (219/19). **4.** Themis ~a: az igazság istennőjének lelkes követője. Gróf Zichyt, gróf Károlyt, A' Thémis Apostolit Látja Pallásunk (188/135). **5.** Apostolok lován: gyalog. Fel tevém hogy el másérozok szent Apostolok' lován (161/38).

apostoli mn

(1)

Apostoli fő: királyi fő. <A pápa apostoli király címet adott a magyar uralkodóknak.> Míg a' szent István' koronája Apostoli főn lesz (259/638).

Appenin(us) fn

(2)

Helynév. <Az Apenninek hegyvonulata.> Az ő virtusiról versent éneklenek, Bétöltvén Appenint az ő érdemivel (306/299). Vagy ha Appeninus hegye a' tengerbe rohan le (327/29).

appetit(us) fn

(3)

1. Étvágy. De a vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák (310/8). **2.** Vágy, kívánság. Melly mézes tsókók valának ... Óh, Laura! szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ebbe sok 's elég (134/136). Többet akart a' látásnál Már a' lobbant Ap-

petit, Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt (231/144).

apraja-nagyja l. nagyja-apraja

apránként hsz

(2)

Kis részekben/darabokban. Néhány Kráfli álla tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát ~ töltötte (330/714).

~ (413a/719).

április fn

(2)

Az év 4. hónapja. Aprilis tsalárd ravasz (389/6).

Apr. (454/cím).

apritani in

(1)

Babért ~: babért aratni. Ez az a' nemes hely, hol sárt kell állani, 'S a' halál kezéből babért ~ (267/44).

apritván lk: le~.

apró mn/fn

(46)

I. mn 1. A szokásosnál kisebb (darabokból álló). Csupán csak az ~ bokrotskák' tövében Zeng a' zörgő ptrücsök (380/15). **2.** Kicsi <élőlény>. Itt szalad egy özvegy ~ árvaival (337/59). Tsupánn tsak az munkás ~ méhek dongnak (84/13). **3.** Kis terjedelmű <dolog>. Gyakran a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók hevernek (28/6). Békegérhartz, Tempefőim, vélem itten vóltanak, Kikhez ~ verseimmel mások is járúltanak (161/ 46). **4.** Csekélyebb fontosságú, jelentéktelen <dolog, jelenség>. 'S rajtok a' tetszetes Gráziák tántzolnak, Midőn ezer ~ szerelmek lantolnak (330/1884).

~ (84/15, 86/34, 128/43, 45, 185/112, 196/15, 260/23, 266/66, 288/8, 330/1336, 1959, 330*/149/9, 330*/165/1, 330*/200/22, 356/7, 382/16, 20, 395/31, 403/7, 413a/399, 419, 622, 935, 1072, 417/19, 428/106, 433/52, 454/532), Apró (188/92, 198/34, 237/11, 371/5, 382/24, 397a/110, 1069, 450/9); ~bb (192/27, 330/1229).

II. fn 1. Fiatal személy. Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok (330/1051). **2.** Kis dolog, ügy. 'S érezvén jobban-jobban nemzeti méltóságodat, — betsüld meg még az ~kban is magadat! (330*/156/15)

aprólék mn/fn

(3)

I. mn 1. Apró. *Rekedt tsörgéssel morzsolja az ~ köveket 'S híves folyással enyhíti az elszáradt földeket* (413a/123). **2.** Csekélyebb fontosságú, jelentéktlenebb <dolog>. *És Mit késsel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek ~ adaját* (452/28).

II. fn Kis dolog, ügy. *El mondhatok, ha kívánnod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden ~okat* (413a/189).

aprólékos mn

(1)

Jelentéktelen. *Confucius, — kinek nemes munkáiba 'Eltűnik egy vagy két ~ hiba* (454/584).

apróra hsz

(2)

Darabokra. *Közzéljük ugrik Amor 'S ~ tépi mérges Jámbussit Arkiloknak* (372/11).

Apróra (106/12).

aprós mn

(1)

Jelentéktelen. *Te a ' Társaságban az ~ hibákat Nem tűrvén, óhajtál olly messzi pusztákat* (454/287).

apróság fn

(1)

Jelentéktelen dolog, csekélység. *Fogadd el ez ~ot Hozzánk-jöttöd' innepén* (390/21).

aqua (lat)

(1)

Víz. *Exudatio aquarum: A vizek kiáradása, árvíz* (32/cím).

Aquilo (lat)

(1)

<Az északi szél neve az ókori rómaiaknál.> *Jupiter haradja ~t nogattya Jöjjön gyors lépésekkel Essőket mindenről Északról úgy Délről Hajtsen lehellésekkel* (32/8).

ár¹ fn

(6)

1. Vminek pénzben kifejezett értéke. *Nagy az ~a: drága, sokba kerül. Egy szőke tinónak sokszor nagy az ~a* (76/7). **2.** Méltó ~at fizet: méltó büntetést szab ki. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírāja! ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó ~t? Ha azok kik sújtó páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/118).

Árrát (114/607), *~ra* (206/19, 330*/165/3), *~rával* (330/1810).

ár² fn

(12)

1. Víztömeg sodrása, áramlása. *Nem férvén*

árkába a' duzzadt vízözön ... Most kataraktaként bőg a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló ~ja megütözött (306/100). **2.** Vminek ~ja: vminek bő ömlése. *Szacad szemeidből gyöngy könnyeid ~ja* (210/102). *A' föld nyög a' ropant táborok' süllyától, 'S részegül a' népek' vérének ~jától* (337/50). **3.** Vminek bősége, sokasága. *Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat ~ja Kesergő szívedet méltó módon járja* (212/69). *Lágy sohajtozások! Mellyekenn eltűnt, Míg a' csókolások' Árja meg nem szűnt* (347/28).

Ár' (397a/1136), *~ja* (7/7, 41/13, 69/15, 259/489), *~jai* (41/5), *~ját* (413a/1017).

Ö: könny~.

Arabia fn

(2)

Helynév. <Dél nyugat-ázsiai, arab lakosságú sivatagos félsziget.> *Minden fának más a hazája. Tsak az egy Arabia Terem Tömjént és fekete ebénust tsak India* (413a/638).

~ (413a/65).

arabné fn

(1)

Arab nő. *'S a' barna szép Arabnét A' déli Nap csudálja* (373/153).

arabs mn/fn

(4)

I. mn Arabok által kitenyészített. *Kevéllyen ugrattyák az Arabs paripát* (190/13).

Araps (25/23).

II. mn 1. Arab személy. *Nézd el bár a' világ' szélén mívelt tartományokat, Az Arabs kelető házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637). **2.** Arab ló. *Utazott pusztákon teve pupra ülvén, A vad Arabsokon Keresztül Sínáig* (96/13).

árad i

(5)

1. Folyóvíz tömegében növekedik. *Sok folyó könyvtől Aganippe ~* (116/2). **2.** Áramlik. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd ~* (288/94). **3.** Könnyekkel ~: könnyezik. *Az elefánt-tetem-képek bús könnyekkel ~nak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokban izzadnak* (413a/486).

~nak (52/9, 219/78).

Ö: el~, meg~.

áradt in

(2)

Fakadt, eredt. *Óh Szent forrás! hát te vagy é keservimnek tengere? Melybe omlik bús szí-*

vemből ~ könyveim' ere (162/18).

~ (210/28).

Ik: el-.

Aranka fn

(1)
Családnév. (Aranka György (1737—1817), az Erdélyi Nyelvvelő Társaság titkára.) *Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, ~m!* (168/4)

aránt **Ö:** egy-.

arany fn

(52)
1. Sárga színű nemesfém. *Az ~nak vak fényről Semmit se tudtak hajdanában* (379/122). *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliántja Az oltó ~at meg vetéssel szántya* (190/16).

2. Aranyból készült (tárgy). *Maga egy nagy pohárt, melly ~ egészen, ... megtölt Zákányi jó borral* (330/349). *Mellynek kótsagtollból kötött szála között Az ~ boglárba a' fény meg ütközött* (256/24). *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve* (31/10). 3. Aranypénz. *Ma tsak 30 ~ jött bé a' kasszába* (189/25). *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 's Az Imádó ~ bá-joló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából* (453/214). 4. Arannyal díszített (öltözet). *Ő talpig ~ba 's talpig bíborba jár* (60/19). *Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/274). 5. Aranyszál. *Nem vágnak a' tizfra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szőtt ruhákra* (413a/1019).

6. Aranyszín(ű dollog). *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ártatlan ~ folyt a' káka-kosárba* (341/38). *Enyelegve szárogtatják Hajok vizess ~ját* (355/15). *Nagyobb méltóságot ad a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagon pazérlott ~ paszamántja* (256/8). 7. Aranyos, kedves, drága. *Te vagy még egyedül, óh ~ Hóldvilág! Mellyre Donáziót nem hozott a' Világ* (200/75). *Az Arany békesség Templomát meg nyitja Ujjul szakadozott óltárán kárpittya* (54/7). *Hogy köszönjem meg hűséged' 'S ~ barátságodat?* (454/958) 8. Elismerésre méltó (vmi). *Ha a' nyugvó virtus az élet' rózsája: Arany virtus, melly a' tüzet is ki állja* (191/44). 9. Aranya vont: aranyozott. *Mit használ, ha ~ba vontt Fényes fegyverek őrizik Sírhalmod?* (403/35) 10. Bőség, jómód. *Ki majd a' jövendő idők' ~jában Ditsőségesen ül Atyja' trónusában*

(259/413). 11. *Arany Saturnus:* a római aranykort megteremtő Saturnus. *Illyen életet élt vala e földön hajdanába Maga az ~ Szaturnus* (413a/1097). 12. *Mennyei ~:* napfény. *Lekukuttsál sugárával A' Nap a' felhők felett, És mennyei ~ával Himzi a' zöld levelet* (397a/643).

~ (44/2, 72/11, 82/10, 155/29, 185/11, 206/21, 222/48, 317/3, 328/17, 330/69, 413a/435, 453/210), *Arany* (82/26, 330/1614, 436/9, 455/38), *Arany'* (155/43), *arannya* (339/10), *Aranyaid* (209/73), ~t (83/46), ~at (25/26, 114/792, 330*/188/7), *arannak* (28/17), ~ból (306/206), ~ra (6/14, 83/46), ~jára (189/16), ~on (206/21), *arannyal* (39/7, 413a/689), *arannyával* (456/55).

Ö: termés-.

arány fn

(2)
1. Cél. *És te óhajtott Lili, életemnek Édes ~ja* (287/56). 2. Tekintet, viszonylat. *Hós, a' Bonnaparte' Barátja, Megelőzé minden ~ban Görögország 's Róma' Vezérit* (281/2).

aranyalma fn

(3)
Mesebeli aranyból való alma. *Pihegtsélő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szenteltt arany alma* (330/202).

arany almák' (443/118), *Arany almát* (400/40).

aranyas mn

(1)
Aranyszínű. *Libegj te a' felhőnn, fitogasd magadat Büszkén tsattogatván ~ szárnyadat* (61/50).

aranybérc fn

(1)
Olyan hegy, amelyben aranybánya van. *Külömben illy gazdag országnak lakosi Gyémánt hegyek' 's arany bértzek' birtokosi* (454/502).

aranybetű fn

(1)
Aranyszínű díszes betű. *Ezek között látszott a' nagy nevezetű Dugonitsnak metszve néhány arany betű* (237/122).

aranycsepp fn

(1)
Aranyeső. *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/5).

aranycsésze fn

(1)
Aranyból készült csésze. *Itten szedheted gaz-*

*da*gon a' szállóket 'S azt a' nedvet, mellyet szoktunk az Istenek számára Arany tsészékből apránként ki töltni az oltárra (413a/719).

aranyesztendő fn (1)

Békés, boldog év. *És ama' szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Tréziának Országokkor arany esztendők folyának* (259/284).

aranyfőveny fn (1)

Aranyat tartalmazó főveny. *Neki foj Pachtholus arany fővennyével Neki telik háza Frigia pénzével* (60/3).

aranygyapjú fn (1)

A görög mondákban egy kosnak aranyból levő gyapja. *Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával, 'S büvös bájos Kondijával Annyi Probákat teve* (317/19).

aranyhegy fn (3)

1. Összegyűjtött nagy vagyon. *A mellyel lett Szegény a' halmozott arany hegyek mellett* (83/48). **2.** Vminek a csúcspontja. *Hol az öröm arany hegyeit ígéri Az áldás javait bő marokkal méri Hol a' félelemmel rettentí lelkiünket* (14/11).

arany hegyeit (201/11).

aranyidő (6)

Zavartalan, boldog időszak. *Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme lép, Arany időre jut a' szegény Magyar nép* (259/182). *Zsanét ez, ki nek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ölében Arany időd' várhatod* (368/108).

Arany időt (54/26, 327/64), *Arany időt* (336/60), *~ben* (206/23).

aranykereszt fn (1)

Aranyból készült kereszt. *Az atyámtól nyertem eztet A' kettős ~ keresztet Jeruzsálemi hadba* (114/117).

aranyketrec fn (1)

Aranyketrecében tart vkit: szeretettel őrzí. [A szerető] Nyájaskodik véle [szerelmével] 'S arany Ketretzébe Tzúkorral tartja (155/29).

aranykor fn (4)

1. Az emberiség boldog, békés őskora. *Óh Arany kor! mellynek folytában Az aranynak*

vak fényiről Semmit se tudtak hajdanában (379/121). **2.** Zavartalan, boldog időszak. *Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném, Lehetnék nézője im-ez ~ kornak* (306/161).

Arany Kor' (247/2), *Arany Kort* (432/91).

aranykorona fn (1)

Az elismerés szimbóluma. *'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte* (214/76).

aranykulcsos mn (1)

Kitüntető cím. *Cs. és Kir. Arany-Kultsós Kis-Rhédei Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor* (454/cím).

aranylánc fn (4)

1. Aranyból készült nyaklánc. *Óh millyen szép az ajakad, 'S aranylántzra méltó nyakad!* (433/12) **2.** Aranyból készült lánc. *Arany lántzal kötélék Szívemhez, égi lélek!* (365/1) *arany lánzcra* (238/103), *Arany lántzaival* (209/92).

aranyláncocska fn (1)

Aranyból készült vékony lánc. *Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van: 'S ki, mint én, olly boldogtalan?* (365/6)

aranylant fn (2)

⟨A költői alkotás jelképeként.⟩ *Óh szent Szűz! ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit izgatod* (328/17). *El kívánom ~ lanton E' vidúlást dallani* (397a/17).

aranyló mn (1)

Aranyként csillogó. *De ám az ~ vetést dél középbe aratják* (413a/304).

aranymeander fn (3)

Aranszínű kígyózó vonalú díszítőelem. *Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg* (82/22). *Arany Meander* (231/114), *arany Meánder* (256/20).

aranymennyezet fn (1)

Arannyal díszített mennyezet. *Nints elefánt-tsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak* (410/1).

aranyos mn (13)

1. Aranyból való. *Hószín nyakok' 's fülök ~ függője Rezgő billegéssel a' midőn lengenek,*

Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/80). **2.** Arannyal díszített. *De végre a' Phoebus ~ Ethonnya Gyöngyös szekérét a' tengerbe le vonnya* (77/139). **3.** Aranyló. *Az ~ felhők tetején le festve Mosojog a' híves szárnyon járó estve* (4/5). *Az ég allyát piros bársonnyal prémezi, 'S ~ tsipkével körül övedezi* (89/6). **4.** Kedves, bájos. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széllyelhintvén ortzájának Aranyos sugárait* (397a/412). ~ (77/106, 200/5, 238/109, 254/56, 405/34, 413a/228, 432/13, 454/427).

arányos mn**(3)**

1. Egyenes, őszinte. *Ha az én ~ szívem Változna a' szerelembe; Akkor mond osztán szemembe Hogy: hazudtál hallod é!* (324/53) **2.** Illő, megfelelő. *Ő a' ki tinéktek Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77) ~ (342/13).

arányoz i**(1)**

Céloz. *És a' marhák őrzőinek tzélt függeszt a' Szil fára, A' mellyet sebes nyilakkal versent ~zanak* (413a/1090).

aranyozó lk: meg~.**aranyozott mn****(3)**

1. Arannyal bevont. *Hegyes tetőtöknek ~ holdja Fénnyével az égi holdak számát töldja* (25/19). **2.** Színpompás. *Szép hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fákládat; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az ~ felhők közt szűz ortzádat* (172/4). ~ (190/39).

lk: meg~.**aranypaszomány fn****(3)**

Aranyfonalakból sodort zsinór. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány* (330/69). *arany paszamántja* (256/8), *arany paszamántya* (82/10).

aranyporos mn**(1)**

Aranyport tartalmazó. *Sem a' szép Ganges, sem Hermus ~ vizei Nem vágnak ki Itália földénn* (413a/659).

arany-sarkantyú fn**(2)**

Aranyozott sarkantyú. *Arany sarkantyúja*

peng kartsú tsizmáján (256/11).

Arany Sarkantyúja (82/13).

arany-sarkantyús mn**(1)**

Kitüntető cím. *Pankotai Jósza Gábor Úr, ~ Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10).

arany-szárny fn**(1)**

Jóleső érzést biztosító. *'S a' Kelleme arany szárnyain Felemelkedsz megditsóultt Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök innepébe* (299/132).

arany-szekér fn**(1)**

Aranyból készült szekér az ógörög mitológiában. *Maga a' nyájason mosolygó Citére Ülvén diadalmi aranszekerére* (330/1874).

arany-szerszám fn**(2)**

Arannyal díszített lószerszám. *Tündöklő serényje játszik a' szellővel, Az arany szer-számra hányja göges fővel* (256/16). *arany szerszámra* (82/18).

arany-szín fn**(3)**

Az arany színéhez, fényéhez hasonló szín(ü). *Haja göndör és arany szín* (185/127). ~ (373/23), *arany színbe* (123/38).

arany-színű mn**(2)**

Az arany színéhez hasonló színű. *Köszöntvén tudnillik a' meg öszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat Áldja nevét szászszor a' jó Teremtőnek Hogy földjébe arany színű fejek nőnek* (69/8). *arany színű* (83/13).

arany-termő mn**(1)**

Aranyat tartalmazó. *A' Mogolnak nem kívánám Akkor gyémánt-gödreit, Hadd bírná ő, én nem bánám, Aranytermő bértzeit* (397a/532).

arany-tömlőc fn**(1)**

Kedves hely. *Fújtó gőzzét ne szívjátok Arany tömlőtöknek már: Jeretek, im Ekhó hozzátok Mosolyog, és Zefir vár* (397a/102).

arany-vár fn**(1)**

Ámor ~a: a szerelem szimbóluma. *Ő is Ámor' arany várában Egykor édes nektárral élt, És a' Grátziák' rózsássában Kedvet 's örök tavaszt remélt* (426/45).

aranyvilág fn**(2)**

Boldog, békés időszak. *Volt az arany világ,*

Mellyben az Égnek sorsosi a' szelid Emberhez is bészálltak (439/9).

Arany-világnak (287/21).

aranyzápor fn (2)

1. Ragyogó napfény. *Ismét bőséggel tsorgatytyák Tóvá váltzt záporjokat ... Ezek is kifogynak végre; És egy sűgárokból szótt Aranyzápor száll az égre, 'S bétólti a' levegőt* (397/1119). 2. Vetőmag. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 's a' biztató barázdába Arany záport* (397a/180).

Arar fn (2)

Arole, a Rajna legnagyobb svájci mellékfolyója. *Hadd mondják a' Donnál, Rénusnál, ~nál: Hogy nints hatalmasabb vitéz a' Magyarnál!* (267/249). ~ (267*/20/2).

áraszt i (9)

1. (Vízet, könnyet) áradni késztet. *Ollyan tűz ez, melyet gerjeszthet a' jégis, És lángokkal égvén vizet ~ mégis* (196/66). *Halál! ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt* (213/2). 2. (Áldást, szépséget stb.) bőven ad, terjeszt. *Óh! mégyek, kedvesim, áldással hozzátok, Mellyet a' jó Isten áraszson reátok* (217/116). *Isten! hát csak azért formálsz illy Remeket, Azért ~asz rá minden szépségeket* (421/34). *Testek 's testünk előbb vérözönt áraszson* (267/140). *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon, Kire leghathatósb dőgséget áraszson* (330/706). ~ (380/64), ~assz (127/34). — áraszd (225/150).

Ik: el~.

árasztott Ik: el~.

arat i (8)

1. (Érett kalászos terményt) levág. *Hát Musák? heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok úgy ~* (70/2). 2. (Száras fűvet) lekaszáll. *Ősszel két kezetek tsak harasztot ~* (70/20). 3. (Sikert, eredményt) elér. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső lélek borosan ~ja* (219/48). 4. Megszerez. *Napkeletre duzzassátok Vitorlátok' öbleit, 'S a' tengeren arassátok A' szigetek' kintseit* (397/a/255).

~ (67/26, 69/6); ~juk (389/42), ~ják (413a/304).

aratás fn (5)

1. Az érett gabonafélék levágása. *Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a vetést tenni* (413a/263). 2. Az évi gabonatermés. *Gazdag lessz itt az ~, temérdek élet terem* (413a/57). *Aratás* (69/cím), ~ (413a/202), *Aratását* (413a/116).

arató fn (7)

A gabona aratását végző személy. *A' lankadtt Arató ledül izzadtt fővel, Hogy majd dolgát kezdje megújult erővel* (380/5). ~ (84/11, 196/11, 198/69), ~it (69/17), *Aratóit* (413a/325), ~nak (397a/249).

arattat Ik: le~.

árbocfa fn (5)

Hajón a vitorlák tartó magas, erős rúd. *Tsikorog a' kötél, az árbotzfa török, Kötésit a' dühös habok öszve török* (202/23). *árbotz fa* (10/19, 56/23), *árbotzfák* (202/20), *árbotz fák* (56/20).

árboci mn (1)

Árboci vászon: vitorla. *'S Vissza felé akkor görbűljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Martinus' bértzeit* (327/27).

arc fn (10)

1. Az emberi fejnek az a része, amelyen a szem, az orr és a száj van. *'S a' sebhedt bajnok artzal reá ese* (330/1300). 2. Az emberi fejnek az orr és a száj mellett levő húsos része. *Rózsaszínnel játszadoznak Két virító arczaid, Rózsamézzel harmatoznak Csókra termett ajkaid* (321/6). 3. Rózsalevél. *De az isteni Rózsának Több királyi dísze van: Ezer-rétű szép kantussa, Szerelemszín artzai* (397a/398). 4. *Arcra borul:* fejét földig hajtvá letérdel. *Él még a' szép Nimfa, a' bús Pannónia, Örvendj, 's borúl artzra minden Magyar-fija!* (306/26) 5. *Arcra hull:* behódol, megálázodik. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik büszkén gázolnak a' népek' jussain* (337/219). 6. *Arccal áll vminek:* szemben áll vmivel. *Az ágyúknak álltam artzal, Soha pardont nem kértem* (114/114).

artzok (373/166), *artzon* (330/1310), *artzra* (259/554, 669).

Arcturus fn (1)

A hiedelem szerint vihart jelző csillag az északi égbolton. *De ha nem oly kövér a' Föld, jó lesz ha azt felmettzik Gyenge barázdákra mihelyt az ~ feltettzik* (413a/80).

arculat fn (1)

Arc. *Rozáliám! te raktál Artzúlatomra Tsókot* (180/2).

árenda fn (5)

1. Haszonbérletért fizetendő díj. *Le teszi a' Mennynek ~ját 's bérét Hogy mikor az óltárt építik számodra, Ketske szórt vihessen ő is ol-tárodra* (190/64). 2. Árendába ad: bérbe ad. *Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' rázoknak adta ~ba* (189/8). *~ba* (189/20, 317/103, 132).

árgi mn (1)

Argoszi. *Argo* annak a hajónak a neve, amelyen Jázonék az aranygyapjúért Kolkhiszba eveztek. *Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa. Nem járt itt még a' ledér Medéa is* (327/57).

argonauta fn (1)

Az argonauták az Argo nevű gálya hajósai, akik Jázon vezetésével elhozták az aranygyapjút Kolkhiszból. *Sokon vésvé látszott a' Kolkisi házon Artonautáival vitézkedő Jázon* (237/102).

argitis fn (1)

Argoszból való szőlőfajta. *Eggy sem ereszt bort az apró Argitisnél bővebben* (413a/622).

argumentum fn (1)

Érvelés; itt: fenyítés, verés. *A' Fikák ~a Sem használna már néktek* (92/279).

ária fn (5)

Dal. *De most kezdjél Arionnal keservesebb Áriát* (162/5). *Ária* (268/125), *Aria* (101/cím, 257/26), *~kat* (330/343).

Arion fn (3)

Személynév. *Regebeli ógörög költő és zeneszerző.* *Lehetek a' vizek' kedveltt Arionja* (219/75). *~* (465/14), *Arionnal* (162/5).

arioso (ol) (2)

Áriaszerű(en adandó elő). *Ariosos* (257/66). *~* (257/170).

Ariosto fn (1)

Személynév. *(Ludovico Ariosto (1474—1533), reneszánsz kori itáliai költő.) Elégia Ariosztóból* (176/cím).

Aristaeus fn (1)

Személynév. *(Arisztaios, a földművelés istene a görög regevilágban.) Orpheus innepet tart. Hozzá érkezik ~* (465/2).

áristom fn (1)

Börtön, zárka. *Bé is tsukták őtet kemény ~ba, A' melly olly keserves fogház és kaloda, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda* (330/1598).

Ariszt fn (5)

Személynév. *(Ariszteiosz, a görög rege szerint a méhek, vadak védőistene.) Igy járt ~om is. Méhének 's mézzének Divatjáról mások hírt alig vevének* (341/45).

~ (341/1, 19, 19, 33).

Árkádia fn (1)

Az antik idillköltészetben a gondtalan pásztorok földje. *Ki 's mi hozott ugyan E' Hortobágy pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, kérlek?* (439/4)

arkangyal fn (1)

A hét legmagasabb rangú angyal egyike. *Oh jé! Mihály Arkangyal meg találja hallani* (314/35).

Arkhimédész fn (1)

Személynév. *(Görög tudós.) Édes Múlattságot szerez neki Jacquet vagy Archimedes* (111/18).

Arkilok fn (4)

Személynév. *(Arkhilokhosz, ógörög költő.) A' nyájas ősz Anákreon Igy szólla ~oknak* (106/4).

~ (106/11), *~oknak* (372/3, 12).

árkolva in (1)

(A víz levezetésére) az árok el van készítve. Nem is Tsuda! mert már a' Rétek ~, És a' Mezők körül vagynak barázdolva (200/69).

Arktósz fn (1)

(A Nagy Medve (Göncölszekér) csillagképe,

így Észak jelképe.) ~' ditsősségén tsudálva bámúlnak (330/110).

Arktur fn (1)

(Az Arcturus csillag az északi égbolton.) Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödöllyék 's a' ragyogó Kígyó szokott Napjára (413a/216).

árkus fn (1)

Ív(papír). Író-Kalandárjomnak hívják a' Nemetek a' negyed rétű ~ra nyomtatott Kalandárjomot (330*/187/2).

armada fn (9)

Hadsereg. Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/377).

Ármáda (330/1249), Ármáda' (330/1164), Ármadája (114/22), ármadájok (260/19), Ármadájok (192/23), ármádára (330/1217), ármádává (337/110), ármádával (267/86).

Ö: dáma~, egér~.

ármádia fn (2)

Hadsereg. Fel fegyverkezik fejenként Az egész militia, Contrahálja seregenként Magát az Ármádia (114/353).

~ja (330/1434).

armamentarium (lat) (1)

Fegyvertár. Nem lessz senkinek panaszsza, Teli a' bellica cassa 'S az ~ (114/342).

árnyék fn (97)

1. Tűző napsugártól védett, hűvös hely. Itt a' magános Völgybe' és tserében Megfrisselő ~ fedez (305/10). E' lesz már az a' fa, a' melylynek ~a A' nyomorúltaknak lesz őrző hajléka (214/85). 2. Megvilágított térségben a tárgyak mögött látható sötétebb felület. Két izbe árt az ~ a' szöllőnek (413a/958). 3. Sötétség. Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon (397a/1065). 4. Körvonal. Szemünk a' semmitől kaprodzik, Csak Kupressz' ~át láthatja A' hóldnak fényinél (424/13). 5. Vminek/vkinek az ~a: vminek védelmező hatása, jósága, védőszárnya. Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus hajjai Magyar Koronáknak ~ába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/147) — Az Arany békekesség ... Bé Fedi szárnyával az egész Országot Hogy annak ~a és védelme

alatt Az embernek kedves legyen minden falat (54/11). Dóris! ... Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss virágokat, Árnyékod alatt szíhattunk Újító balzsamokat (392/7). 6. Szellem. Te vagy — te vagy — Hafíznak Árnyéka! csendes Árnyék, Te lebegteted hajunkat! — Üljünk le sírja mellett A' mirtusos ligetben (373/195). Ah üljön sírjokon az érdem 's tisztelet, Szent ~ lebegjen áldott hamvok felett (259/116). Nemes ~ok: a Nemzeti Könyvtár elhunyt szerzőinek szelleme. Hol jártok, óh Félístenek, óh nemes Árnyékok, itten? (439/2) 7. Test. Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes lélek! Csak az ~om megy el; magam benned élek (184/48). 8. Csekély dolog. Emberek' jó Attya! tudjuk valójába, Hogy egész mi-vóltunk por, 's ~ magába (454a/96). 9. Nem létező dolog, látszat. Tarka Luftballonok! lebegő ~ok! Gyermekségből támadt fényes buborékok! (194/41) 10. A sas ~ában: az ausztriai birodalom védelme alatt. Már nem méltó ez Határ A' Sas' ~ában ülni (257/105). 11. Zászlók ~ában: katonai csapatzászló mögött. Mikor a' lobogó zászlók' ~ában Megy a' Magyar egymás' hív pajtátságában (267/229). 12. Vminek az ~a: vmi rossznak nyomasztó hatása, közelsége. Ha a' Halál szörnyű ~ába esünk, Fényével meg újjít a' Jésus jegyesünk (222/11). A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az ~on, És enyhős bokrokba bútt (397a/1087).

~ (56/22, 204/23, 217/23, 358/1), Árnyék (413a/136, 454/480, 823), ~ok (397a/1, 413a/349), Árnyékok' (223/4), ~om (423/48), ~a (214/85, 237/6, 337/294, 338/18, 397a/607, 432/54), ~ja (216/58), ~i (299/101), Árnyéki (397a/771), ~ot (25/6, 190/6, 214/13, 397a/116, 413a/537, 583, 987), ~át (128/14, 413a/833), ~okat (188/60, 397a/66), Árnyékit (450/39), ~odnak (139/31), ~oknak (90/31), ~ba (249/26), ~odba (321/27), ~ába (54/14, 77/132, 111/52, 130/5, 257/59, 263/11, 413a/170, 1045), árnyekába (413a/543), Árnyekába (77/154, 170/20), ~ban (90/9, 380/10, 397a/836), ~ában (77/133, 110/10, 202/75, 298/cím, 2, 306/39, 397a/427), ~jokban (84/6, 196/6), Árnyékkánn (77/238), ~onn (70/16), ~án (397a/509, 413a/373), ~ain (397a/634), ~ára (368a/

29), ~től (425/20), *Árnyékától* (77/252), ~inál (4/23, 200/23), ~ként (449/10), ~kal (188/54, 306/77, 374/5, 397a/292, 406/7), ~ával (222/78).

árnyékélet fn (1)

Betegségtől gyötört élet. 'S bár halálos kinnal vérzem: Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet (443/207)

árnyékkép fn (2)

A forradalom rossz szelleme. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni. És az ~ nem kell, Melly belé dölyföt lehell* (257/213, 215).

árnyékocska fn (1)

Enyhet adó árnyék. *Szép Virágszálotska Mind terülj alá! Híves árnyékotska, Szállj lebegve rá* (263/19).

árnyékos mn (8)

1. Árnyékba borított, hüvös. 'S mind, mind Édesség Isteni! mind mind Hintsetek e' tsendes, 's ~ völgyre világot (450/33). 2. Árnyékot adó. Itt ~ ákász fedi a' gyász hantot (306/87). ~ (214/2, 413a/204, 591, 420/16), *Árnyékos* (176/4, 397a/1163).

árnyékoz i (4)

1. Árnyékba borít vmit. *Ezt egy sűrű Lauruserdő ~za* (143/35). 2. Befed. *Fekete bajusza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosló ortáját* (330/264). ~za (263/5). — *Árnyékozza* (424/34).

Ik: be~.

árnyékozott in (1)

Árnyékba borított. *Mellyhez nyár- és fűzbokrokkal Árnyékozott róna megy* (397a/158).

árnyékrajzolat fn (1)

Árnykép. *Vedd ortzámnak, melly ágyául Csóknak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot* (436/20).

árnyékszála fn (1)

Árnyékos szép táj. *Zöld tetők lakosi! ... Danolnak — bokrokat, fákat Zendítnek mindenfelé, A' tágas Árnyékszálakat Symphónia tölti bé* (397a/747).

árnyékszék fn (1)

Gödör fölé épített, deszkaülőkéjű illemhely. *Óda az Árnyékszékhez* (377/cím).

árnyéktartó mn (1)

Árnyékot adó. *Minden árnyék tartó fákat körül te megágazol* (413a/175).

árnyékvilág fn (1)

A múlandó földi élet. *De azt az árnyék világból az Úr ki szólította* (310/21).

árok fn (9)

1. Talajba ásott hosszú mélyedés. *Zúgnak a' nyakig telt árkok* (413a/334). 2. Sír(gödör). *Ne irigyeljétek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testünk setét árka* (77/292). *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé* (285/29). *árka* (337/47), ~ba (413a/119), *árkába* (306/97), *árkába'* (397a/43), *árkában* (77/134), *árkán* (443/118).

Áron fn (2)

Személynév. (Áron Mózes bátyja az Ószövetség szerint, itt Hunyadi Ferencre vonatkozik.) *Ábrahámnak nagy jószágú Istene! ... Ennek ~jával, És egész házával Lakozz mind éjjel nappal* (225/5). ~nak (225/80).

árpa fn (2)

E gabonanövény szemtermése. *Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak* (397a/330). ~t (413a/222).

Árpád fn (24)

1. Személynév. (A honfoglaló magyarság vezére.) *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll* (246/33). *Bosszankodva beszéllem el ~nak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszonyszívet viselnek* (259/507). 2. Hős, vezér. *Méltatlan éjtsend sürgeti sok vitéz ~jainkat* (418/102). ~ (237/117, 248/31, 259/612, 267/155, 267*/15/4, 267*/17/1, 356/3, 450/cím, 11), ~' (251/13, 253/17, 258/11, 306/53, 208, 337/348, 442/5), ~om' (356/3), ~é (313/36), ~ot (253/60), ~nak (348/4, 452/38).

árpakéve fn (1)

Árpaszálakból összekötött nyaláb. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' töredék árpa kévét köttette?* (413a/325)

arra nm/hsz**(35)**

Az az nm -ra ragos alakja. **I. nm 1.** Vmilyen dologra. *Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy parázna! Nem vagyok én, nem is leszek, Arra nem vetemedném* (169/142). *Ha a' szükség ~ viszen, meg is halok* (268/86). *Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly eggyyszerre ~' helyre vinne téged?* (126/38) **2.** (Utalószóként.) *Nékem is erős lész ~ gyenge karom, Hogy véle éltemet végezni akarom* (77/285). ~ (35/6, 111/88, 126/6, 196/48, 237/7, 238*/144/1, 253/54, 258/67, 287/47, 288/120, 308/37, 317/176, 330/499, 1113, 1393, 1595, 337/100, 380/46, 397a/841, 413a/801, 453/95).

II. hsz 1. Abban az irányban, a felé a hely felé. *Hát mikor a' Thisbe véres patyolatya Két-széges szemeit ~ tsalogattya* (77/184). **2.** A mmondatban közelebből meghatározott irány felé. *Merre Diófahatát láttatik; ~ Csatár* (119/4). **3.** Azon a helyen, tájon. *A' melly minthogy messze terjedt; Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi?* (244/19) ~ (119/2, 161/42, 211/83, 317/96, 330/1312), *Arra* (231/188, 259/550).

arrább hsz**(1)**

Egy kissé távolabbi helyen. *'S a' Báji zajgó tengereknek ~ Tsútsosítod partjait* (410/20).

arról nm/hsz**(8)**

Az az nm -ról ragos alakja. **I. nm 1.** Vmilyen dologról. *De mondok én tinétek Sok olly jelet, hogy ~ Könnyenn reá akadtok* (185/103). **2.** (Utalószóként.) *Egyik ~ beszéll, mellyik jobb paripa* (330/299). *Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos tábora bétére* (313/33). ~ (201/42, 330/1735, 413a/117, 454/600).

II. hsz Abból az irányból. *Erről bátorít, ~ ijjeszt A' tisztelet 's a' szerelem* (430/13).

árt¹ i**(12)**

Károsan hat, kárt okoz. *Eggy torkos pajtásod tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenséged ~* (141/10). *Hóh barátim, a' hol legtöbb kedvet vártok, Ahol nyerekedni készültök, ott ~ok* (330/664).

~ (53/17, 124/13, 255/35, 318/91, 330/1726,

413a/920, 958, 451/35, 453/206), ~ott (27/5).

Ik: meg~.

árt² i**(2)**

1. *Vmibe ~ja magát:* vmibe beleavatkozik, bekapcsolódik. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ~ja, Van dáma beszéllni, van játszani kártya* (197/69). **2.** *Vmibe ~ vmit:* beletesz. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ~ják* (413a/1021).

ártalmas mn**(2)**

Káros, kártékony, rossz. *Sőt a mosojgó száj a' vigyorgó szemek Egy ~ lelket fedező tetemek* (28/14). *A' tizedik nints olyan jó, de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken, hanem ~ tsenni* (413a/293).

ártalom fn**(2)**

1. Kár. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha sem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/576). **2.** Káros hatás. *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg ártalmának* (413a/649).

ártatlan mn/fn/hsz**(39)**

I. mn 1. Veszélytelen, ártalmatlan (dolog). *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ~ mulatságnak Ébresztő helyére* (93/3). **2.** Erkölcsileg romlatlan, tiszta (személy). *Az angyal szép és ~ Nem esmér semmi hibát* (269/5). **3.** Ilyen személyel kapcsolatos, hozzá tartozó. *Beg ~ élet, be' kedves nyugalom* (198/41). *Engedd hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ~ Fejed' piperéje* (188/6). *És hasznos tagokat adnak hazájoknak, Ha a' jó erköltsöt még gyengeségekbe Belé csepegtették ~ szívekbe* (212/36). **4.** Nem bűnös úton szerzett. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ~ aranyfolyt a' kaka-kosárba* (341/38). **5.** Nem vétkes személyhez tartozó. *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ~ ágyéka* (77/222). **6.** Szeplőtelen, tiszta, szűz (nő). *Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ~ Szépembe* (196/92). **7.** Ilyen nőhöz tartozó. *Vagy ledűlvén a' kútforhoz Apró violát szedtek, Hogy ~ emlőtökhöz Bokrétát biggyesszetek* (397a/111). **8.** Ártatlan érzés: nem gyanakvó, rosszat

nem feltételező benyomás. *Ereje csak akkor nagy, Mikor érzése ~, tiszta, 's vídám, mint Te vagy* (456/23). **9.** Ártatlanul: tiszta szándékkal. *Ártatlanul éleszgessük el bádgyadott kedvünket, Az örömek balsamába fereszszük bé szívünket* (91/7).

~ (77/241, 83/37, 89/22, 110/3, 162/15, 36, 45, 216/86, 231/262, 267/11, 267*/19/10, 290/2, 337/271, 380/90, 397a/1167, 454/141), *Ártatlan* (1/7, 77/192, 188/84), *Ártatlanul* (305/61).

II. fn 1. Erkölcsileg romlatlan, tiszta személy. *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ugatja, És ki az ~t szóba keverni meri* (315/6).

2. Jogilag nem vétkes személy. *Jaj hogy szenvedek illy méltatlan Hogy leve rabbá egy ~ Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem* (160/2). **3.** Olyan személy, aki nem követett el vmi rosszat. *Az ~, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp hányattatik* (229/1). **4.** Madár. *A' Madárkák nem zenghetnek Itt magános dalokat, Azért másutt keresgetnek Tsendesebb szállásokat, ... Majd meglessem e' rejtekben A' kis ~okat* (397a/730).

~ok (337/57), ~nak (397a/275), ~oknak (192/47).

III. hsz *Lett vad mérgek' áldozatja És gyalázzattal meghólt. Vére ~' folyt el* (257/49).

ártatlanság fn (11)

1. Erkölcsi tisztaság, feddhetetlenség. *Hanem tsendesen nyugodnak, élnek ~ba* (413a/1022). *Istenek, hagygyatok békét a' mezőnek, Mert az ~ gyermeki itt nőnek* (159/10). **2.** Szüzesség. *Jó hogy az ~nak E' Tolvaja el vészett 's nem adunk a' csalárdságnak Isteni tiszteletet* (231/487). **3.** Tiszta lelkű, romlatlan személy. *Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyeztette, Hogy a' szűz Ártatlanságot Tört szakadt, el ejtette* (231/17).

~ (1/5), *Ártatlanság* (212/22), ~nak (55/24, 191/24, 397a/91), *Ártatlanságának* (214/18), ~ban (231/2).

árthat i (4)

1. Kárt, bajt okozhat. *Ah, ~sz é? — Azt felőled, Lilla, hinni nem merem* (425/59). **2.** Megzavarhat. *A' mindenhatónak karja takargasson Hogy békességeknek semmi ne árthasson*

(217/128).

~sz (129/59), *árthattz* (7/17).

artilléria fn (1)

Tüzérség(i harc). *Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját, Tanúlja meg ő is az Artillériát* (330/1958).

artonauta l. argonauta

ártúz fn (1)

Láva. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Ártúzával pusztított a' Ciklopsok' határain* (413a/477).

áru fn (2)

Kereskedelmi forgalomban levő termék. *Mond meg nékem; vólt é egy meg-különbözött Szükséges portéka annyi árúk között, Melly nélkül az ember boldog nem lehetne* (202/112).

árúból (83/51).

árul i (4)

1. Megvételre kínál. *Külömbenn ki milyen portékákat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/16). **2.** Elárul. *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/16). **3.** Ad, nyújt. *A Ti lehelletetek jóltévdő életet árul* (450/36).

árul (28/21), árúlnak (330*/164/3).

Ik: el~.

árulás fn (2)

Elárulás. *És nem várt árulásodról Emlékezem, hitszegő* (324/27).

Árúlással (114/451).

Ö: haza~.

árulni in (1)

Elárulni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, gyalázni tetetni — ~ ...* (453/236).

árva mn/fn (54)

I. mn 1. Olyan (személy), akinek egyik vagy mindkét szülője meghalt. *És nem tsak magamért kérlek, kér vélem ez ~ Kisded is* (258/27).

2. Egyedül élő, társtalan. *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára* (112/16). **3.** Gazdátlan. *Hogy nagyobb divatja lessz a' lagzinak is; Megvőlegényellik ~ nyoszolyátok* (330/1945). **4.** Szánandó, szerencsétlen. *Térj meg ~ galambodhoz, Téged sóhajtó rabodhoz*

(112/35). *Fénylenek setét Egünkön Eggynéhány oly Tsillagok, Mellyek ~ Nemzetünkön Fényesíthetnek magok* (163/11). *Nyerjen újra vigasztalást ~ szíved* (299/123). **5. Árván:** társ-talanul. *Gerliczeként nyögdecselek, Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy ~n, Kietlen pusztákon járván* (312/3).

~ (77/73, 78/23, 184/29, 188/117, 258/23, 259/444, 455, 268/30, 287/8, 304/7, 306/136, 154, 337/324, 412/28, 423/29, 435/7, 445/58), *Árva* (184/29, 299/56, 334/13, 423/29, 429/16), ~n (57/10, 220/19, 412/8), ~nn (175/8).

II. fn Olyan személy, akinek egyik vagy mindkét szülője meghalt. *Ha rajtatok nem áll, hogy az ember hulljon, Leg alább az Árva 's Özvegy ne koldúljon* (195/56).

~ (210/117, 214/25, 259/224, 287/25), ~k (210/27, 36, 215/133, 133), ~im (210/111, 212/91), ~ját (299/22), ~nak (454a/144), ~k-nak (209/117), *Árván* (222/75), ~ra (215/143, 217/109), ~vá (209/72, 210/103), ~ival (337/59).

árvaság fn (2)

Társtalanság. *Én pedig ez únt világban Még itt maradok, Míg e' gyászos ~ban Majd elhervadok* (299/81).

~okon (330/436).

Arvernus fn (1)

Víznev. (Mocsaras tó Cumae mellett.) *'S Hol a' Tírhéneum özönét ~ torka issza* (413a/687).

árvíz fn (8)

1. Megáradt folyónak mederből kilépő és száraz területeket elárasztó vize. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy ~ben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető* (460/175). **2.** Belvíz, összegyűlt csapadékvíz. *Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó ~zé válván leszaladnak* (337/198).

~ (397*/75/9, 413a/131), *Árvíz* (52/cím), *ár víz* (32/3), ~kint (59/18, 195/18).

ás i (6)

1. Ásóval üreget hoz létre a földben. *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon, Hogy Északi szél fűtakor ~s gögröket a' fagygon* (413a/855). **2.** Leás, földbe ásott mélyedésbe erősít vmi. *Vagy szűrő követ ~s mellé a'*

vagy szennyestsigákat (413a/890). **3.** Telepít. *Minörök a' tábornál azok, a' kik minát ~nak* (330*/180/5). **4.** Okoz, ejt. *Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halálsebet ~a* (330/1298).

~a (204/28, 217/28).

ásat i (1)

Arra alkalmaz vkit, hogy ásson. *Ásassál a' kemény földbe egy kútat jó mélységre* (413a/761).

ásatni lk: meg~.

ásbest l. azbeszt

Ascra fn (1)

Helynév. (Hésziodosz szülővárosa.) *Ascra versei:* Hésziodosz tanító költeménye. *Ím' én a' Szent forrásokat felmérészlem bontani És ~ verseit Roma Városiban mondani* (413a/701).

Asia l. Ázsia

ásít i (3)

Álmosság vagy unalom miatt száját kitátva mély, hosszabb lélegzetet vesz. *Sok vágott nyelvű itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásított* (236/14). *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei. Bent ~ok, kint meg ázom* (389/77).

ásitnak (70/14).

ásítani in (2)

Álmosság miatt száját kitátva mély, hosszabb lélegzetet venni. *Héj! a' más tölt verme mellett éhen kell ~* (413a/177).

ásítóz i (1)

Unatkozik. *Ha pedig az Urat látom, Ásítózok, számat tátom* (309/94).

ásítózva in (1)

Ismételten ásítva. *A'ki ~ ül Toalettjéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó' könyvéhez, Kis olvasás után emberré kezd lenni* (454/519).

áskál i (1)

Áskálódik, vki ártalmára tör. *Gonosz szorgalommal mind addig ~nak Míg ennek virtusinn motkot nem talál* (453/171).

ásó fn/in (2)

I. fn Talajmunka végzésére való kéziszerszám. *Kénkövet, kanóztot, ~val, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puskaporával Adott a' kezekbe* (330/1331).

II. in Ásást végző. *Leg jobb hát a' porhanyó föld, ezt a' szelek, és derek Tsinállják, 's a feldúlt földet ~ izmos emberek* (413a/795).

ásott Ik: *el~, ki~, meg~.*

áspis fn (5)

Áspiskígyó. *Minden fa mézzel izzadott, 'S az ~ok' nemében Méreg 's harag nem láttatott* (247/7). *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt le-
selkedés van, Tsábíttatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok' Ágyába álnok ~* (185/156). *Aspis* (246/31), *~t* (185/201), *Áspisnak* (176/67).

assecurál l. asszekurál

assemblée (fr) (2)

Gyűlés. *A' szép Assemblékat gyakran látogat-
ta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magá-
nak, Melly díszére lehet egy Világfijának* (330/140). *~* (330/141/1).

assessor (lat) (1)

Ülnök. *Komám Uram subscribállya, Kegyel-
meden már a' sor, Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor* (92/137).

Astrea fn (1)

Személynév. (Az igazság és igazságszolgálat-
ás istennője a görög–latin mitológiában.) *Mi-
kor egy dobzódó vendégség pompája Által el-
töretik a' Bíró páltzája A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az ~ atzolja* (453/220).

astronomizál l. asztronomizál

astronomus l. asztronómus

ásványrész fn (1)

Ásványt tartalmazó anyag. *Így lesz az élőbből földi és ásvány rész* (201/71).

aszal i (3)

1. Szárit, perzsel. *Az égető Kutyátska A' zöld mezőt ~ta; Miatta Flóra' hímes Virági haldokoltak* (352/2). **2.** Gyötör, kínoz. *Mond: minket ez háznak itt az irígy fala Vénus bús kohába bánattal ~a* (77/90). *~ta* (107/2).

Ik: *el~.*

aszalt Ik: *meg~.*

aszerint hsz (3)

Ama körülmény szerint. *Úgy vagyom! most*

*aranyidőben kell élnünk, A' mint peng, a' sze-
rint kell remélnünk* (206/24).

a' szerént (222/35, 330/1538).

aszik i (4)

1. Szárad. *Egek! még elején a' kies tavasznak Fakadó leveli szomorúan asznak* (298/6). *Do-
rottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá örök párta asszon* (330/216). **2.** Soványodik, ráncosodik. *Ah! az én orczáim asznak, Engem a' nyár süt, pirít* (289/15). **3.** Sorvad. *Fojtó Szirokkónak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim* (455/10).

Ik: *el~, hozzá~, meg~, össze~.*

aszott Ik: *el~.*

asszekurál i (2)

1. Bizonygat. *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára* (114/905). **2.** Biztosít. *Előre titeket is assecurállak is, Hogy nagyobb divatja lessz a' lagzinak is* (330/1943).

asszony fn (35)

1. Olyan nő, akinek férje van vagy volt. *Ott egy halvány ~ megölt férje 's 's attya' Vérbe, porba kevertt testét mosogatja* (337/61). **2.** Felnőtt nő. *Ő asszony 's szerentse; minden pontba fordul Nem sok, akár vígan legyen, akár mordúl* (191/19). **3.** Feleség. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már. Te most is az ~ körül piperézel?* (268/47) **4.** Úrnő. *Chernelházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére* (308/cím). *Neve napja van a' háznak, és a' ház' Asszonyának* (310/16). *Czúkkal folyt ajakáról Minden szó, és minden tsók, Annak a' földi Kellemnék Ki ~a volt szívemnek* (443/38). **5.** Királynő. *Kit a' Neápolis' felséges Királya A' jövendő Tollak' bő matériája, 'S néked is kedvellőd, nemes Magyar nemzet, Sok tartományoknak Asszonyává nemzett* (259/298). **6.** (Keresztnév után, az illető nő megnevezéseként.) *'S mondom, Éljen Éva asszon!* (438/25) **7.** Sok közül a legkiválóbb. *Róma a' városok' Asszonya Kellő lantosinak szép seregébe már Béméltóztata engemet* (328/13). **8.** Asszony módra: asszonyokra jellemző módon. *Azon szép várakat Amazonok bírják, Bezzeg a' törvényt is ~ módra írják* (239/128).

asszony (191/22), *Asszony* (55/19, 22, 76/4,

310/22, 330/246, 781, 787, 1007, 1826, 454/cím), ~ok (268/74), *Asszonyok* (330/1982, 2015), ~a (307/106), *Asszonya* (432/94), ~t (259/477), *Asszonyokat* (330/411), *Asszony-nak* (330/785), *Asszonnak* (268/59), ~ának (285/3), *Asszonyból* (317/136), *Asszonyokból* (92/216), *Asszonynál* (310/62), *Asszonnyal* (322/10).

Ö: *fejedelem~*, *gazd~*, *iff~*, *isten~*, *kis~*, *nagy~*, *özvegy~*, *úri~*, *vén~*.

asszonyi mn

(19)

1. Asszonyhoz tartozó, asszonyt megillető <dolog>. *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most ~ ruhát szabni akarok* (259/518). *Ki lesz az, a' kiknek ~ karjai Lésznek, úgy mint ennek, sokak óltalmi?* (214/41) 2. Asszonyra valló, jellemző. *Ne felelj rá pajtás! ~ panaszok; Tudod, az asszonyok tettetők, ravaszok* (268/73). *Rajta vitéz lelkek, ti ne sirjatok ~ módra* (327/39). 3. Asszonyokból álló <csoporth>. *A' hűség, szeretet az ~ nembe Tűnik kiváltképpen mindenk-nél szembe* (212/23).

~ (45/16, 169/17, 212/1, 31, 214/37, 253/40, 330/950, 1153, 1349, 330*/183/1), *Asszonyi* (212/16, 63, 69, 330/1152).

asszonyka fn

(2)

Kedves, bájos fiatal asszony. *Kilentz szép Asszonykák szálltak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról* (290/1).

Asszonykák (290/18).

Ö: *iff~*, *isten~*, *kis~*.

asszonyság fn

(16)

1. Hölgy, tisztos korú úriasszony. *Urak! Asszonyságok! tudjátok tisztemet A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/407). *Éljen soká az Asszonyság 's egész Famíliája!* (310/68) 2. Feleség. *Éljen Antal, éljen, Éljen boldog időt véle az Asszonyság* (336/57). 3. Természeti ~ok: egyszerű asszonyok. *Méltóságok, nemesek, közép és alsóbb renden lévők; Pallérozott és természeti Asszonyságok* (454a*/256/6).

Asszonyság' (454/767), *Asszonyság* (368*/31/18), *Asszonyság'* (454/767), *Asszonyságok* (330/1763, 336/17, 66, 454/976.), *Asszonyságod'* (392/38), *Asszonyságtok* (310/75), *Asz-*

szonyságé (454a/2), *Asszonyságnak* (368a/153), *Asszonyságodnak* (392/30).

Ö: *iff~*.

asszonyszemély fn

(3)

Asszony. *Úgy is az Asszonyszemélyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamelly kellemetes Bizarria* (368*/24/3).

Asszony-személy (330*/176/4), *asszonyszemélyek* (330*/156/4).

asszonyszív fn

(1)

Asszonyszívet visel: gyáva. Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji ~et viselnek (259/508).

asztag fn

(4)

1. Gabona kévéiből rakott, szabályos, magas, nagy halmaz. *Úgy is lett megláttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Halmoz sok száz ~ot* (357/48). 2. Rakás, halom. *Barátom! hányd fel bár a' könyvek' ~át* (454/369).

~ (89/19), ~ait (11/10).

asztal fn

(32)

1. Lábakon nyugvó vízszintes lapból álló bútordarab. *Szék, ~ zörömböl, a' dob, trombita zeng, Tsizmától, tzipőtől, a' pádimentom reng* (330/1357). 2. Étkezésre/poharazgatásra használt asztal. *Hogy drága étkekkel van rakva ~a Mit ér ha ezekkel tsak disznót hizlala* (60/11). *Ürüljön boros ~om, Némüljön meg a' tzimbalom* (133/14). 3. (Asztalnál) étkezők. *Élj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Asztal* (326/71). *Míg a' Toponári Aszfok szép számmal Múlatják az ~t muzsika-szerszámmal, Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fűrge Tust húzván az Ivók' számára* (330/342). 4. Elkészül az ~: terítenek. *Hajdú, Lokáj által elkészül az ~, Melly már sok elvásott hasakat vígasztal* (330/313). 5. Vmi az ~ra kerül: feltálatják. *'S már minden poszpásztok ~ra kerültek* (330/346).

~ (330/613), ~a (267*/13/10), ~t (330/611, 330*/183/2, 454/420), *Asztalt* (308/46, 330/826, 1470), ~okat (199/40), ~nak (330/1662), ~on (330/327), ~án (197/33, 368*/30/8), ~ánn (85/33), ~ra (330/376, 453), ~odra (382/31), ~ára (273/27, 356/18), ~nál (154/8, 330/696),

~ánál (330*/202/9), ~tól (330/457), *Asztalához* (330/641) ~*lal* (454/200).

asztali mn (1)

Vidám étkezést leíró. *Asztali dal* (154/cím).

asztalka fn (1)

Toaletasztal. *Toilette, teszen franciául ~t, különösen pedig asszonyi ékesgetésre készültt kis fiókos asztalt* (330*/183/1).

asztronomizál i (1)

Csillagokat vizsgál. *Egyik kezébe üveg-cső, mellyel Asztronomizált* (314/15).

asztronómus fn (1)

Csillagász. *Hát Asztronomusnak azért tett a Király engemet?* (314/21)

aszú mn/fn (8)

I. mn 1. Megfonnyadt, kiszáradt, megaszalódott. 'S orrával felszemetskéli *Az ~ ágszálakat* (397a/840). *Éj a' vadegrest szereti, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/36). **2.** Öregségtől kiaszott (nő). *Látván, hogy poszog már sok ~ pöfeteg, 'S az Ifjaknak lábát bántja a' viszketeg* (330/449). **3.** *Aszú szőlő:* aszúbor. *Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézáának* (330/455).

asszú (330/400, 752, 413a/296).

II. fn Aszúbor. *Psythiai jó Asszúnak, a' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra tekergőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

aszúszőlőbor fn (1)

Aszúbor. *Auszprug, Ausbruch néven ejti és issza a' Német a' Magyarok' Asszúszőlőborát* (330*/151/3).

aszván lk: meg~.

Atád fn (1)

Helynév. (Nagyatád). 'S ~' *berkében felőled Nem zengett egyéb csak „Óh”!* (428/31).

átadatik i (1)

Mások rendelkezésére bocsátatik. *Mert bár a' Vitézek alá hódítottak, Még is sok ezerszer másnak átadattak* (239/130).

átalag l. általag

átall i (2)

Vonakodik. 'S *nem ~asz Egyiptomi lentsét is természetni, A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol* (413a/239).

átalja (368*/24/16).

átcsörög i (1)

Csobogó hangot adva átfolyik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. Át tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit* (397a/707).

Atel l. Etel

átélvén in (1)

Végig gondolva, számba véve. *Bújjátok az Istenségnek Tündöklő mélységeit, Át-élvén a' végeességnek Milliom esztendeit* (397a/911).

átenged i (1)

Lemond vmiről vki javára. *Már a' tüzellő Skorpió lábait összéb szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi* (413a/42).

átfogván in (1)

Átkarolva. 'S *fel vészi gyengén ölébe Át fogván derekánál* (231/354).

átfut i (1)

Végigsöpör vmin. 'S *mint a' szél, amelly Libiának El kapja fővényeit, Vagy a' tikkadt Sze-ricának Át futtya térségeit* (231/266).

Athénas fn (1)

Helynév. (Athén). *Kit a' bölts ~ nagy örömmel hallott* (454/688).

Athéne fn (3)

Helynév. (Athén). *Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak mustáján A' Nagy Athene Lakosi a' faluk 's utak táján* (413a/927).

Athéne' (330*/173/12), *Athenaeből* (267/12/2).

athénebeli mn (1)

Athéni. *Az Athenebéliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus nevű santa Poétát küldöttek nékiek* (267*/12/3).

Atheus fn (1)

Személynév. (A név jelentése: istentagadó). *Ez első ~, ki hogy nem láthatta az Istent 's a' lelket, vakmerőn tagadta* (454/535).

Atho fn (1)

Helynév. (Athos, macedóniai hegy). *Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy ~t vagy Rodopét leüti* (413a/341).

Atil l. Etel

átjár i (1)

Átmegy vmin. *Eltapodta őtet az Amor' szeke-*

re, *Átjárta szép mellyét, szép hasát kereké* (330/1414).

átkos mn

(1) Átokkal terhelt. *Úgy is rá kell végezetre Ün-nom ez ~ életre* (443/126).

átkosított in

(1) Elátkozott. *Második emberkort tipor a' polgá-ri had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a' Szüléktől ~ Hannibal* (327/8).

átkoz i

(2) Átkot mondva rá szidalmaz vkit. *'S ~za a' ká-vés kertek' vad urait* (454/45). *Kiben gyö-nyörködött ennyi Pallérozott, 'S kimúltakor még az Írigny sem ~ott* (454/780).

átkozódva in

(1) Átokkal szidalmazva. *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderejobb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából ~ számkiment ... Menjünk, merre vijend lábunk* (327/18).

átkozott mn/fn

(13) **I. mn 1.** Olyan, akit/amit megátkoztak. *Átko-zott légyen e' Világ 's ennek jajja Átkozott az ember a' Viperák fajja!* (453/231–2) — *A' mely kéz hív hamvainkat Egymástól el sza-kasztya Bontván tsendes Álmainkat Oh ~ lé-gyen a' (297/32). 2.* Rossz, gonosz. *Hadd lé-gyen távol is híre az Osztýáknál, Hogy nints ~abb nép a' Frantziáknál* (337/186). *De jaj a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mér-gével el szakasztatának* (77/68). *Átkozott pertz vólt az a' mellyben mellettem Elmenvén, ke-gyetlen! reád tekintetem* (196/51). **3.** Bosszú-ságot okozó, gyalázatos. *Oh te ~ fal! ~ épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet!* (77/95) **4.** Szerfölkött nagy. *Az ~ hideg jele nem oly' észre vehető Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő* (413a/788). *~ (114/334), Átkozott* (287/39, 380/49).

II. fn Átkozott személy. *Sokba megbántottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az ~ak* (330/820).

átkozván in

(3) Szidalmazva. *Dáma-szokás szerént sírtak ha-ragjokban, Átkozván magokat, és Oport ma-*

gokban (330/1508).

~ (454/104, 441).

atlácfelhő fn

(1) Vékony gomolyfelhő. *⟨Atlác 'sima fényes szövet'⟩. A' hajnal' pirosló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szótt kantusa szétterül* (330/192).

Atlás l. Atlasz¹

Atlasz¹ fn

(6) Személynév. *⟨Görög mondai alak, az égboltot vállán tartó óriás⟩. És míg a' Nemzetek ki vi-dorult 's deli Egének oszlopát ősz Atlás emeli Addig az álomra ingerlő pásitnak Zöldellő bársonyánn a' Musák ásitnak? (70/12) Atlás 211/8, 267/14/1, 413a/232), Átlási (267/64), Atlást (76/3).*

Atlasz² fn

(1) Hegység. *A' durvaság ellen közös kötést fon-junk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot von-junk* (313/140).

átlövell i

(1) Gyorsan száll. *Elmém is, melly hajdanában Az égnek tág boltjain Át lövelt egy minutában A' Pégazus' szárnyain, Lassodik* (392/63).

átmegy

(1) *⟨Vihar⟩ elhalad. Kavarog a' vetés, a' víz hab-bal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen, Tsak ott van fergeteg, a' hol ő ~en* (330/524).

atmoszféra fn

(1) **1.** Légkör. *Ki dül az Ég-ablakába 'S Bokros füstöt botsát ott, Mellytől az Athmosphaerába A' Nap tsak alig látott* (231/101). **2.** Hangulat. *Úsz körülte könny-hullatás sós tengere, 's red-ja Lebeg a' köz bánatoknak sűrű Atmosphae-rája* (162/30).

atmoszférai mn

(1) Légköri. *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's szélyel válnak nyílásai Ro-hanva omolnak az atmoszférai Függő tenge-reknek el áradt habjai* (52/3).

átok fn

(7) Durva szidalom, amellyel vki súlyos csapást, szenvedést kíván vkinek. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/26).

~ (68/5, 101/3), *átkai* (216/79), *átkot* (7/19, 327/35), *átkokkal* (193/22).

átölel i

(1)

Két karjával gyengéden átfog vkit. *Ki ötet gyenge két karjával Átölelte szerelmesen* (379/28).

átpirosollik i

(1)

Átlátszik. *Már a' fergetegek' dühe Megszűnt, és az üveglő Zúzon nem pirosollanak át a fenyvesek' ágai* (403/4).

Atropos fn

(1)

Személynév. <A végzet három istennőjének egyike>. *Így lépdegél együtt a' három Párka is, Az öreg ~, Clothó, és Lachesis* (330/932).

átsír i

(1)

A megadott idő alatt végig sír. *Úgy van ha éltednek reggelét át sirtad* (453/145).

atta l. adta**attak fn**

(1)

Támadás, roham. *Nagy ármádiája mégis mind únatlan' Attakban volt sok szép Ifjaknak kárára* (330/1435).

attakíroz i

(1)

Támad. *Marsal Priám és Simois Miként ~ák De a' Trója' Sodromi is Bástyát hogy oltalmazák* (113/16).

attakírozódik i

(1)

Támadást szenved el. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik* (238/93).

Attalus fn

(1)

Személynév. <Pergamusi (pergamoni) király, aki birodalmát és vagyonát a rómaikra hagyta>. *Nem tartanak a' vég-Áfrikába' vágott Oszlopok: sem ~' Kastéllya nem szállott rám bitangúl* (410/5).

áttenni in

(1)

Elhalasztani. *Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni, Uraságtok Vasárnapra méltottatták[k] át-tenni* (314/46).

Atticus fn

(2)

Személynév. <T. Pomponius, római lovag, a tudományok és művészetek pártfogója>. *Most mint egy magyar Attikus Nagyobb önnön magában, Kinek szárnya alá vonja A' magyar*

Pindus magát (368a/75).

~ (368*/31/4).

Attila fn

(6)

Személynév. <A hun király>. *Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerék nememre, ... Átillát, Hunyadit látom, és Kinizsit bennetek* (259/522).

~ (253/79), *Átilla* (267/110, 306/207), *Átillának* (259/100), *Atiláról* (267*/13/8).

attól nm

(3)

Az az nm -tól ragos alakja. **1.** A korábban említett személytől/dologtól. *Bár kérkedjen sok kintsekkkel ... Még is fél, retteg, hogy mindennek ellene álnak 's Meg fosztván ~, mindene füstbe megyen* (44/4). **2.** <Utalószóként> *Kedvet haszontalan' kerestem Másutt, mihelyt ~ elesetem, Ki édesen gyötört* (391/23).

~ (276/19).

Ö: mind~.

átúszik i

(2)

Úszva átjut vmin. *Azomba túlsó szélére A' Tengernek át úszott* (231/316). *át úszott* (248/15).

átvezet i

(1)

Vmely más helyre vezet. *Amaz követőit hamar át vezeti, Ezt el hagyja, amazt csak távol nézeti* (126/25).

átvinni in

(1)

Más időpontra tenni. *Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni ... Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet enni és inni* (314/49).

átvirít i

(1)

Átlátszik. *Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, csak negligzé, Mellyen a' kis Zuckermandel Át virít, mint eggy ízé* (317/88).

átzöldell i

(1)

Zölden túlél. *Miért szállsz ama' puszpángokra? Hiszen nem a' víg Kikelet Adott még új kantust azokra; Át-zöldellik ők a' telet* (426/8).

atya fn

(68)

1. Apa. *Az én Atyám, 's Anyám vígszívű Magyar volt* (336/40). *Bútsúzik az Attya a' Leánytól* (73/cím). **2.** Ős, előd. *Ímé serkentsen fel*

ez *Atyák'* példája (267/163). *Atyáim'* Istene! *jaj mondd meg, mit tégyek?* (268/103) **3.** Közösség, had vezére. *Ki ütvén zászlóját a' Had' véres Atyja A' halál' 's irtózás szelén lobogtatja* (260/1). *Boldog földbe' lakó Magyarok! nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' unokáji lehettek?* (258/63) **4.** Isten. *Lelkem erőlködik, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/704) — *A' Patakot látom de – jaj Egek Attya! Rémuült szemeimet ott mi háborgattya* (77/239). **5.** Sajtoló ~: *Bacchus. Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek. Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat* (413a/528–30). **6.** Liber atyánk: *Bacchus. Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/82). **7.** A múzsák atyja: *Apolló. Mert tsak abba eggyezünk meg én és a' Mú'sák Attya, Hogy mind a' kettőnk letzkéit kevés lélek hallgatja* (342/3). **8.** Cháoni ~: *Jupiter. Plántáról nevelkedik ... A' Cháoni Atyánk makkja a' temérdek Pálmákkal* (413a/592). *Atya* (222/70, 267*/18/9, 268/23, 109), *Atyák* (114/270), *Atyák'* (259/459, 640), *Atyám* (114/595, 213/103, 232/1), *Atyád* (445/22), *atya* (259/408, 472, 368a/61), *Atyja'* (259/414), *atja* (65/9), *atya* (29/10, 192/1, 337/61), *Attya* (53/3, 69/17, 71/3, 111/113, 162/81, 209/117, 214/84, 225/53, 91, 233/45, 397a/856, 400/41, 453/243, 454/95, 267, 784, 795), *atya'* (257/32), *~nk* (330/332), *Atyánk* (330*/147/7, 413a/864, 432/89), *~tok* (210/113), *atyjok* (317/201), *Atyjok'* (267/95), *Atyáim'* (259/461), *~id'* (259/450), *Atyáid'* (337/139), *atyyai* (397a/238), *Atyjai* (251/14), *~ink* (390/13), *Atyáink* (259/109, 267/27), *Atyáink'* (253/76, 259/494), *Atyáitok* (259/649), *Atyádat* (222/69), *Atyját* (397a/1177), *Atyáitokat* (259/639), *Attyokat* (413a/1028), *~nak* (454/171), *Atyának* (210/65, 259/263, 300/3), *~knak* (258/15), *Atyáknak* (326/46), *atyyának* (212/60), *Atyának* (114/297), *Atyátoknak* (259/623), *Atyjainak* (188/8), *Atyáidnál* (268/25), *~mtól* (114/116), *atyyává* (209/71). **Ö:** *édes~, nagy~, uraattyja.*

atyafi fn

(7)

1. Rokoni. *Mennyei Házasság! ... A' két Tsá-*

szárságot ~vá tették (337/331). **2.** Földi. *Él még érdemidnek egy tudós Atyafi, Ki, midőn, a' Görög 's Római Nagyokat Leirván, must-ránkká tsinálja azokat* (442/10). **3.** Lényegében azonos dolog. *Le rohan a' felhő meg nyílt tsatornával Eggyesül a' tenger ~ hagiával* (56/10).

~ (202/10), *Atyafiai* (454/967), *~jak* (268*/22/9), *Attyafiait* (92/11).

atyafias mn

(1)

Rokoni. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/57).

atyafiúi mn

(1)

Rokoni. *Az ~ szeretet példája, E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/106).

atyai mn

(5)

1. Szülői. *Atyai szívetek hajoljon egy szónkra* (77/289). **2.** Jó szándékú. *Óh Henrik! előted tám sírva fakadnak, Talám hisznek a' te ~ szavadnak* (337/302). **3.** Atyaisteni. *Tartsd meg sok ideig népünk védelmére, Atyai hűség-gel vigyázván éltére* (214/112).

~ (215/111), *Attyai* (222/78).

atyafia fn

(2)

Rokona. *Közel 's távol lévő hív atyámfiái, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). *Atyámfia* (217/117).

auditor (lat)

(1)

Hallgató. *'S mikor a' Csemeget kezdik hordogatni; Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

augsburgi fn

(2)

Augspurgi lánc: augsburgi mesterek által készített finom apró szemekből álló lánc. *Kiválaszt száz derék fekete balhákat; Augspurgi lántzokkal öszveporászolja. 'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja* (330/861).

Augspurgi (330*/165/2).

augustinianus mn

(1)

⟨Szerzetesrend⟩. *Calepinus Ambrus, Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot írt* (330*/149/1).

Augustus fn

(1)

Személynév. ⟨Római császár (i. e. 63—i. u.

14). *Jupiter pedig Neptunnal Mint ~ Lepidus-sal Éppen úgy tselekedett* (92/300).

aula fn (2)

Főúri udvar(tartás). *Éppen ott karessíroza Óbester Pörtznalyi Úr: El mereszi szemét száját, Seggbe rugja szép Dámáját, 'S az Aulánál hírt tészén* (114/286).
~jába (114/402).

Auróra fn (1)

Esthajnalcsillag. *Aurórával Heszperus* <Itt: napkelet és napnyugat; azaz az egész világot jelentik>. *Hadd hallja meg ~val Heszperus e' dalomat* (397a/21).

Ausbruch (ném) (3)

Aszúbor. *Jöjjön az aszalra auszprug és piskóta* (330/453).
~ (330*/151/2), *Auszprug* (330*/151/2).

ausländisch (ném) (2)

Külföldi. *De minthogy ez nálunk ~ Portéka* (245/41).
Ausländische (267*/14/3).

Ausonia fn (1)

Helynév. <Itália régi neve>. *Ekképpen a'ma népek is, kik a' feldúlt Trójának Omlásiból ~ határin meg szállának* (413a/931).

Ausonius fn (1)

Személynév. <~ Decimus Magnus a IV. században élő, latinul verselő költő>. *Hány a' grácia? (~ után)* (207/cím).

auszprug l. **Ausbruch**

auster (lat) (8)

Déli szél. *Neki zúdulnak a' sűrű záporok 's az Austerek, Most a' ligetek sikoltnak tőle 's majd a Tengerék* (413a/342).
Auster (87/56, 413a/465), *Auszter* (199/86, 258/50), *Austerek* (413a/360), *Austert* (211/12, 413a/424).

Ausztria fn (3)

Helynév. *Ausztria bámúlja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279).
~ (259/638), *Ausztriának* (337/277).

Auszug (ném) (1)

Számlakivonat. *Ő a' találója Auszúgnak, Contónak, Ő oka számtalan Confiscatiónak* (330/2003).

αὐτός (gör) (1)

αὐτός ἔφα: ő maga mondta. *De mivel hogy a' Pap mondja, Bátor bolondok bolondja, autos epha igaz* ~ (92/63).

avagy ksz (10)

Vagy. <Mellérendelő viszonyú tagmondatok vagy mrészek kapcsolására>. *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak* (330/286). *Éllyen ez Ujj ház, és belé kár ~ bú ne jöjjön* (310/73).
~ (334/34, 358/27, 55), *Avagy* (114/572, 330/614), *avvagy* (258/49), *avagi* (330/882, 882).

avandzséroztatni in (1)

Hadrendbe állíttatni. *Hallván ~ Annyi sok regementet Fizignát kezdi hívatni A' Nemzeti Conventet* (114/385).

avantgárda fn (5)

Előőrs, elővéd. *Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az ~ Carnevála üttött* (330/1256).
avantgárd (330/1208), ~ba (330/1183), ~mra (239/160), ~val (239/179).

Avantgarde (ném) (2)

Előőrs, elővéd. *A' míg az ~nek Így folyának tsatái, Mind eggyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/672).
avantgarde (330*/176/5).

avar fn (2)

Lábon maradt, le nem kaszált száraz fű. *'S mint a' világa-úntt, és megszáradtt ~, Mellyet a' homályos déli szél felkavar, Mindenik úgy susog és morog magában* (330/441).
Avar (330/151/1).

avas mn (1)

Állásban megromlott, megsárgult. *Piskóta 's ~ szalonna, Fige 's dió elég volt* (114/89).

avat lk: be~.

avatkozik lk: bele~.

avatkozni in (1)

Kíváncsiskodni <vmi felől>. *És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz szégyen Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig itt légyen* (169/19).

avatni in (1)

Magát vmibe ~: kéréstlenül beleavatkozni, be-

leszólni vmibe. 'S ki méri most abba magát ~ az ebatta? (314/28)

avatott lk: be~.

ave (lat)

(2)

Üdvözlés. *Én ugyan még ma jó reggel tettem volna egy Ávét, De ti sem ajánlottátok, én sem iszom a' kávé* (342/19). *Ávé* (233/5).

avec l. permis

Avernus-tó fn

(1)

Víznev. (Büzös, mérgező gőzeiről nevezetes vulkáni eredetű tó Nápoly közelében). *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/121).

Avicenna fn

(1)

Személynév. (Ibn Szina (980—1037), kiváló arab természettudós, orvos és filozófus). *Galénus már Pestet lakja, szállván Magyar nyelven a', Hangzik a' Dunának mind két partjain Avitzenna* (124/6).

aviticum (lat)

(1)

Ősi nemesi birtok. *A' Királyi Felsőség Specificé őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/91).

avult mn

(3)

1. Elkopott, elnyűtt. *A' szívről az avult Kéregk lepattognak* (190/96). **2.** Idejétmúlt. *Az avultt Régiség magát itt hizlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/59). *avulttnak* (341/50).

lk: meg~.

az¹ nm

(747)

1. (Előzményre utalásként) az előzőleg említett, megnevezett személy, dolog. *Esmérek én egy Vént — Ki ~? — Neve nintsen; Régen el adta már ~tat is a' kintsen* (189/2). *Meg halunk; de semmi gond ~, Fére bú* (318/63). **2.** Az ott levő (személy, dolog). *A' sok eszem iszom között nem is jutott eszembe, Hogy egy két rozsdás köszöntő vers van itt a Zsebembe. Ez ~* (310/5). **3.** (Ragozott jelzőként) a már említett (személy, dolog). *Ah! jöjj vissza! 's akkor érettem Engedd meg ~t az egyet is* (379/130). *Ditséretébe ~oknak A' beléd szálltt virtusoknak Nem fogok belé* (308/25). **4.** A mmondatban meghatározott (személy, dolog). *'S kétségbeesését tsak ~ enyhítette, Hogy kint-*

sét elvesztvén magát meg menthette (202/71). *Tsak ~ a' baj, hogy már hüvösök a' szelek* (199/17).

Ö: am~, mind~, ugyan~.

az² ne

(2750)

1. (Már említett személyt/dolgot jelentő köz-név előtt.) *Reménylem: ~ Urak többet is talál-nak* (197/91). *Így biztatta ~ ég e' nyomorúl-takat, Meg értvén bús szívből eredt panaszkodat* (214/95). *Ezek hát ~ egereknek El vagdalták farkokat* (114/1001). **2.** (Jelzős köz-név előtt.) *Tsupánn tsak ~ munkás apró méhek dongnak Széllyel ~ illatos rétekenn zsi-bong-nak* (84/13—4). **3.** (Birtokos szragos szó előtt.) *Az el erőltetnült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára, Mint régen ~ anynyát sirató Memnonnak* (213/65). **4.** (Birtokos jelzős szókapcsolat előtt.) *Fel-szedte szemem helyéről ~ álom édes mákját* (162/126). *Csak ~ Halál' jégsátorába' Ölesz meg engemet* (302/41). **5.** (Tulajdonnév előtt.) *Az Homér' játékeit Játssa újabb tréfa itt* (114/5). *E' veres márványba bévéselt írások, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják ~ Árpád' 's Hunyadi' neveit* (306/53). *Az Úr tinétek is adjon mindeneke, Vigyen ~ Ábrahám' keblébe titeket* (217/120). **6.** (Jelzős tulajdonnév előtt.) *Az ősz Pálffy kivonja a' kardját* (259/561). *Élj Kis Bálint, ezt kívánja néked ~ egész Csököl* (326/67). *'S ~ élő Istennek lábaihoz üle, Tsókolván gráditsát ditső Trónusának* (225/126). **7.** (Mássalhangzóval kezdődő szó előtt.) *E pihenteti meg ~ törődött testet* (8/5). *Az szelek halomnyi habokat görgetnek* (56/17).

azalatt hsz

(11)

1. A szóban forgó idő alatt, addig. *Míg Lillánn zokogok, ... Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' messze felejteni* (338/7). **2.** A szóban forgó cselekvés, történés idején. *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forrórt alád éppen az alatt tsepegtet* (55/10). *~* (259*/203/3, 389/114), *az alatt* (191/10, 198/60), *Az alatt* (87/40, 114/889, 199/60, 202/37, 413a/1082).

azáltal hsz

(3)

A szóban forgó dolog által, azzal. *Az által egy kövér reménység táplálhat, Hogy még*

napod fényes délre fel szállhat (203/23).

az által (317/69, 330/319).

Ö: *mind~.*

azaz ksz (10)

1. (Egyezés, azonosság kifejezésére:) más szóval. *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők* (432*/88). **2.** (Helyesbítés, magyarázat kifejezésére:) illetőleg. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földdé válik testünknek por fala* (201/52). *Avar, ~ lábán maradt száraz gyepfü* (330*/151/1).

~ (118/1, 267*/15/1, 330*/147/7), *Azaz* (200/64, 397*/577), *az az* (432*/85), *Az az* (432*/90).

azbesztszívű mn (1)

Éghetetlen szívű, hidegvérű. *Tsüggedhetetlen György! Ótzeán' félelme, Te egy ásbest-szívű népnek fejedelme* (337/246).

azelőtt hsz (4)

1. A szóban forgó múltbeli esemény, cselekvés előtt. *De részeg fővel firkálta, Hogy megholt, recognoscálta Az előtt harmad nappal* (92/49). **2.** Régebben. *Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem tűnyán, mint az előtt* (134/48). *az előtt* (176/71, 239/206).

azért hsz/ksz (110)

Az az nm -ért ragos alakja. **I. hsz 1.** Azon ok miatt. *Gyenge volt e' Szív: Nem cserélt ~ szerelmet, Hív fog lenni, hív* (291/11). *Nemis menti magát hogy ~ nem jött el Mert lehetetlen volt* (176/63). **2.** Azzal a céllal. *Voltak sok párt Utők találunk sok Horát Ki Hazája ellen vezette Táborát De soknak e nevet tsupánn ~ atták Mert külömbenn őket meg nem gyilkolhatták* (80/5). *Finnyás henység, kiknek a' has istenetek, Herék, kik csak ~ éltek, hogy egyetek* (198/58). *Ím én ~ jöttem ide mostanában Hogy tudjam, ki van még, 's ki nints már pártában* (330/409).

II. ksz 1. Mégis. *De ~ ha bánt is; meg ne rettenj tőle* (191/17). *Fiam vagy, szánlak is; de ~ csak aló!* (268/26) **2.** Tehát, ezért. *Még sins ~ csak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni* (185/50). *Kelj fel ~, Magyar! álmodból serkenj fel, Már ortzáidra süt e' nyájas égi jel* (203/17).

azhova l. ahova

ázik i (3)

1. Eső hatásának van kitéve. *Bent ásítok, kint meg ázom* (389/77). **2.** Könnyel ~ a szeme: nagyon sír. *És könnyel már szemem ~ 'S a' búk szívembe le szálnak* (41/15). **3.** Vérrel ~: csupa vér. *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott* (201/67).

Ik: *el~, fel~, meg~.*

aznap hsz (2)

Ugyanazon a napon. *Ekkor kezét fogtak szíves tsókolással, 'S még az nap' a' parton maradtak egymással* (202/142). *az nap* (445*/76).

ázni in (2)

1. Elázni, berúgni. *No tehát ott kinn hadd essek, Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába': Kérem is az egész Asztalt, Kit már Bakhus megvigasztalt, Töltsön bort poharába* (308/45). **2.** Könnyárral~: nagyon könnyezni, sírni. *A' Hold búsuult, hogy könny-árral Látja ~ szemedet* (428/24).

azolta hsz (19)

A szóban forgó idő, esemény óta mostanáig. *Miolta kellemet velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta* (447/141). ~ (129/55, 196/41, 241/11), *azolta* (275/4, 330*/139/2, 373/59, 380/39, 425/55, 428/145), *Azolta* (190/59), *Azóltá* (162/87, 185/16, 190/57, 235/25, 333/33), *az ólta* (213/90), *Az ólta* (248/18), *az olta* (13/32).

azon nm/ksz (16)

I. nm 1. Az a, azok a stb. *Olly nagy ellensége ~ embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a vétekenek* (193/39). **2.** Ugyanaz a. *Jámbor zörgéssel tsördül ~ egy minutában A' puska-promenád* (400/76). ~ (53/4, 77/235, 188/87, 238*/143/3, 239/49, 330*/197/5, 442*/22, 452/8, 454/332, 644), *Azon* (231/181, 239/127), *Azonn* (77/171).

II. hsz Azon nyomban: azonnal. *'S ollyan vén Zsidóvá válék ~ nyomban, A' millyen Rabbi nints Lembergi Templomban ~* (330/1025).

azonban ksz/hsz (34)

I. ksz Viszont, pedig, de, ellenben. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele az erszényje?* (245/16) — *Öszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél ~ látni*

eggy vidéket~ (126/34).

Azonba (170/9), *azonba'* (135/19), *azomban* (92/92), *Azomban* (238/97, 306/125, 330/1407, 1433), *azomba* (92/78, 187, 260, 236/33), *Azomba* (77/231, 371/33).

II. hsz 1. Vmely történés, cselekvés ideje alatt, azalatt. *Szánjatok Egek! nyavalyámat, Könnyebbítsétek igámat, Enyhítsetek állapotombann; Én temjént gyújtok ~n* (175/28). *Ezeknek tördelt jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályyai Látni még meg engedték. Azonban Európa is a' habok közt jajgatott, Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó jaj hallatott* (231/283).

azonba (169/156), *Azonba* (56/37, 189/27), *azomban* (412/24), *Azomban* (330/595), *azomba* (6/25, 114/1016, 235/34, 238/76, 102, 330/1597), *Azomba* (52/7, 92/288, 114/399, 231/131, 315, 413a/980).

azonegy szn (2)

Egy. *Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüzetől fellobban, 'S úgy nézvénn e' földet mint ~ tanyát, És a' természetet mint egy közös anyát* (313/13). ~ (330*/165/4).

azonkívül hsz (1)

Amellett, azontúl. *Mert ~, hogy a' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's bényítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1013).

azonközbe hsz (1)

Azalatt. *Azon közbe menvén Pirus magába Hánnya veti esztét illy kedves uttyába* (77/173).

azonnal hsz (36)

1. Haladéktalanul, késedelem nélkül. *Meg szántam, és ~ Haragom megínt el oszlott* (185/20). **2.** Rögtön, nyomban. *A' gyenge rózsaszájú A' tűzszemű leánykát, Megláltam, és ~ Látnom, szeretnem — egy vólt* (344/4). *Tsak alig rendült meg a' föld' mélyly ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege* (195/2).

~ (38/1, 59/2, 90/22, 113/34, 127/36, 191/52, 238/70, 258/48, 259*/205/6, 330/569, 1647, 330*/202/7, 330*/202/9, 384/5, 393/6, 393*/72/2, 413a/215, 421/36, 454/204, 460/62), *Azonnal* (58/6, 86/9, 177/13, 190/95, 194/6, 198/9, 267/243, 290/22, 330/1319, 1582, 397/a797, 874), *azon-nal* (186/62).

azonvégre hsz (1)

Arra a célra. *M. Rhédei Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl. ád.* (445*/76).

ázót fn (1)

Nitrogén. *Innen savanyú Ázótjokkal Pusztás barlangok fojtanak* (455/25).

azóta l. azólta

ázott in (3)

1. Esővízzel átítatott. *Vesse le ~ ruháját 'S szárassza meg mindenét* (231/411). **2.** Könnyekkel ~: összekönnyezett. *Látom úgy is, hogy könnyekkel ~ laurust kell ennem* (162/13). **3.** Felkentnek vérivel ~: a király, azaz XVI. Lajos kivégzésének örülő. *Ím már a' vérnek tágas mezejére kiszállnak A' seregek: rohan a' Felkentnek vérivel ~ Frantzia nép* (253/39).

asztán l. osztán

áztat i (9)

1. Eső esik rá. *A Földet így ásztattya* (32/24). **2.** Vízzel eláraszt. *A' Csatornákat is öszvegázoltattuk, Veresses vizekkel a' földet áztat-tuk* (239/196). **3.** Folyadékban tart vmit. *És hogy a' gyötrelem már ne kínozhassa Szíve-met: ím' ez vér ez ruhát áztassa* (77/216). **4.** Könnyhullatással/könnyel ~: könnyet hullat vmire. *Áztatom könnyhullatással Kintsem' fejkövét* (299/44). *Mikor kenyerét csak könnyekkel ~ja* (453/161). **5.** Szemét (könnyel) ~ja: sír. *Szemét sok hazafi könnyekkel ~ta* (237/125). *Inkább áztasd Szűz szemed' te is, És dupláz-tasd Kínom' ezzel is* (374/53). ~ja (330/751), ~ják (225/142).

Ik: fel~, meg~.

áztatni in (1)

Vízzel összekeverve egy ideig állni hagyni. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát ~* (169/22).

áztatván Ik: meg~.

ázúr mn (1)

Azurkék, világos kék. *'S most már az ázúr Menny' palotáiban A' Mennyköveknek hámo-rain felyül Megistenített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt* (439/17).

azután hsz (13)

Vmely előzőleg említett esemény, időpont,

cselekvés után; később, utána. *Letörölvén izzadt tseppjeit ujjával, Éleszti az Égből szállt Ambróziával — Azután tsókokat ortzájára vetvén Fejet hajt* (188/31). *Azután a' sok Barére A' Convent ítéletére Más holmikat említe* (114/494).

~ (324/37), *Azután* (96/5, 228/16, 267*/13/4, 330/454, 397a/387, 685, 413a/762, 460/161), *az után* (245/45), ~n (177/48).

azzal nm/hsz

(38)

⟨Az az nm -val ragos alakja.⟩ **I. nm 1.** A korábban említett személlyel, dologgal, eseménnyel. *Hozzám minden virág nectárját hozzatok, Azzal ujjsátok heregő mellyemet* (90/27). *Mit érne hartzolnod? Fért ~ nem kapnál* (330/811). **2.** ⟨Utalószóként.⟩ *Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S ~ az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn eggy bölsz szív* (123/2).

II. hsz Rögtön a szóban forgó cselekvés, történés után. *A' Csökli Deputatusra jó húszat nyomatának. Azzal botra kelt a' falu; Csökölnék ellenére Kovátsitól és Digétől több seğıséget kére* (326/15).

Azzal (92/173).

azsáf fn

(1)

Zenész. *Míg a' Toponári Azsáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal,*

Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fűrge Tust húzván az Ivók' számára (330/341).

Ázsia fn

(10)

Európától keletre eső földrész. *Cyrus fél Ásiát győzte 's igazgatta, Lenge virágjait mégis apolgatta* (382/21).

Asia (77/30, 379*/51/1), *Asia* (25/2, 190/2, 267*/20/1, 413a/694), *Asia'* (413a/391), *Ázsiát* (337/181), *Á'siának* (330/573).

ázsiai mn

(1)

Ázsiából eredő, keleti. *Új Magyarok lettünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ma kudartzra került* (356/11).

ázsiai mn

(9)

1. Ázsiából származó. *Bár tégedet drága pénzért tanúlt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske* (137/24). *Kelj fel azért Magyar! ... Kelj fel! 's Ázsiai Múzsáddal köszöntsed, Eli-be háláló indulatid öntséd* (203/19). **2.** Ősi, eredeti. *Nemes Magyar Tántzom! ...Máig sem szenvedtél motkot szépségeden, Á'siai színben fénylik nemességed, 'S még a' módi nem tett akatsonnyá téged* (330/591).

Ázsiai (330*/156/6), *Asiai* (25/24, 39, 81/19), *Ásiai* (256/9), *asiai* (190/14).

B

b l. boldog

B fn

A *b* hangnak írásjegye sorszámnév helyett.
B) (397/10, 20, 26).

B. l. Balaton

bab fn

Hüvelyes növény. *Tavasszal vess el lóherét a' nedves barázdába Tavasszal jön a' köles is és a' ~ is munkába* (413a/227).
~okat (413a/86).

Ö: fige~.

báb fn

Játék baba. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik szóttalan ~jokkal Elúntak már játszani* (401/13). *Holmi tündöklő Dibdábót, A' Sors' számára vett ~ot Itt a Fátum elhinte* (367/8).
~ot (413a/935).

bába fn

1. Szülésznő. *Nincs pantoffel egyik lábán, S mint a' Hédervári ~n, Úgy fityeg rajt' a' ruha* (317/90). 2. Vénasszony. *Így tántzol a' tatos banyák' paszitjába' Varásló pemetjén a' vasorru ~* (330/606).
Bábára (310/70).

babér fn

1. Babérfa. *Nagy fa ez, és mint a' ~, ránézve olyan maga 'S Babér volna, tsak hogy küllömb' messze terjedő szaga* (413a/652–3). 2. Babérlevél. *Jer hát, végy te ~t, én olajágakat Fűzők fel; te vitéz tárogatód' szavát Búdítsd, én meg' ezüst lantomat izgatom: Zengjük Festetítset, jere!* (338/53) 3. Babérkoszorú. *Poéta lesz az én nevem, 'S ~t fejemre fonnak, Miként Anacreonnak* (103/7). 4. Babért aprítani: dicsőséget szerezni. *Ez az a' nemes hely, hol sárt kell állani, 'S a' halál kezéből ~t aprí-*

tani (267/44).

(3) ~ (259/353, 432/116), ~ja (413a/542), ~tok (287/41), ~t (259/395, 288/114, 338/30, 348/20, 432/42, 439/56), ~it (439/44), *Babérnak* (245/29), ~okkal (451/6), ~jával (415/37).

babérág fn

(1) Babérfa ága. *Felhág hát oltára' pompás gráditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára; 'S előbb is Szétsényit zöld ~ával Tisztelevén, 's az érdem bíbor palástjával* (306/235).

babércsemete fn

(1) A babérfa magról nevelt fiatal fája. *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra* (153/1).

babérfa fn

(1) Fűszerként használatos illatos, örökzöld levelű Földközi-tenger melléki fa. *De idő is akkor van ám szedni a tresmakkokat, Babér 's olaj fa bogyókat, és vérszín mirtusokat* (413a/313).

babérkoszorú fn

(2) Babér ágából font koszorú. *Egy ~t e' nagy oszlop felett Trombitálva tartott az Érdem 's Tisztelet* (237/93).
Babérkoszorúkkal (306/12).

babérszál fn

(1) Babérlevél. *Lát'd; a' magános berki homály alól Mig a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák* (440/6).

babérvessző fn

(1) A babérfa vékonyabb, egyenes hajtása. *A' Babérvessző* (153/cím).

Babilon fn

(3) Helynév. (Ókori mezopotámiai nagyváros volt az Eufrátesz partján.) ...egyszer megeshetik *Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik Trója*

és Babylon jövő Tudóssai (313/42).

~ (77/141, 338/37).

babiloni mn (1)

Babilonhoz tartozó. *Kerüllyék, hogy távol legyen ama záros Vas kapukkal épült Babilloni Város* (77/126).

babirkál i (1)

Gyöngén, finoman babrál. *Lágy düttzából hatótával A' kék Galambka kijő, Nyakát pirosuló lábával Gyengén kapargatja ő, Tsipked orrával melléhez, Szép szárnyain* ~ (397/342).

babirkálni in (1)

Tisztítani, előkészíteni. *Sok ~ szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal* (413a/206).

bableves fn (1)

Száraz- vagy zsengebabból főzött leves. *Hol él most sok szegény Svalér e' nagy télben? A' ki ~t is alig kaphat délben* (330/1824).

Babócsai járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/10).

babona fn (6)

1. Hiedelem, tévhit. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt* ~ (190/42). 2. Varázslat. *Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly eggyszerre arra' helyre vinne téged? Hogy a' többek között az én ~m a Mogolhoz ragadna, hol lakik a' Láma* (126/39). *Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona. — Bongott a' szent vénség — tsipett a' ~* (341/32).

~ (25/16, 126/49), ~nak (313/63).

Ö: denevér~.

babonás fn (2)

1. Babonákban hívó személy. — ...*Gazdagok, szegények; Tudósok, tudatlanok; Vallásosak, buzgók, ~ok, és szabad gondolkodásúak* (454a/8). 2. Varázserővel bíró, varázshatalmú személy. *De Éris, egy mérget keverő, ~, A' ki-től származik minden visszavonás* (330/643).

babonáz lk: le~.

bábozik i (1)

Játszik. *Villars a' Ditsősség útján táborozott 's apró madárkain örömmel bábozott* (382/24).

Babótsa fn (1)

Személynév. *Szemővel, egy módos ifjú Gavalérral, ~ érkezett gyönyörű manérral* (330/154).

babrálgatni fn (1)

Tapogatni. *Nem kívánok én csuklóig Kezemmel bent vájkálni, Csak kívülről ~, Van itt mivel piszkálgatni* (169/119).

Bache l. Bacchus

Bacchus fn (52)

1. Személynév. (A római mitológiában a bor és a vidámság istene.) *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az ódalánn tokaival teli* (66/19). *Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hálók Bakhus! — de holnap Adiő!* (219/92) 2. Bacchus követője, borivó. *Légy soká részese a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjúsággal várnak* (67/28). ~ (284/3, 413a/635, 1008, 1009, 432/90), *Bakhus* (87/22, 41, 166/17, 199/42, 61, 308/47, 330*/147/7, 413a/807, 924), *Bachus* (11/7), *Bakhus'* (219/25, 74, 156/3), *Bakkhus* (232/1), *Bache* (413/9, 413a/7, 934), *Bakhe* (318/2, 4, 10, 18, 20, 34, 36, 50, 52, 66, 68, 82, 84, 98, 100), *Bakkhe* (413a/526), ~sa (418/31), *Bachust* (413a/940, 1088), *Bakhust* (219/7, 65), ~nak (413a/759), *Bachusnak* (218/7, 413a/773), *Bakhusnak* (413a/666), *Bakhushoz* (318/cím), *Bakkhushoz* (232/cím).

bacchusi mn (1)

Bacchusi tigris, hiúz: a borivás kényszere. *Il-latozzon másnak az édes muskotály: Mit ér? ha annak is a' vége ispotály. Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak* (219/40).

Bactra fn (1)

Helynév. (Kelet-ázsiai város.) *Sem a' szép Ganges, sem Hermus aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn, sem ~ tája, Sem India, sem a' tömjént termő kövér Panchája* (413a/660).

bácsi fn (2)
Idősebb férfi. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi?* (119/1) — *'S mondom, Éljen Éva asszon! Mondom: Éljen Évi is! És hogy torkom meg ne asszon; Mondom: Éljen Bátsi is!* (438/28)

Bácsmegyey fn (2)
Személynév. ~' *Leveleire* (376/cím).

Bagamér fn (2)
Helynév. (Debrecenhez közeli helység.) *És míg ~ba menne A' Fakóm, igyunk egy sort* (438/43). *Már két ízben fárasztottam Debretzenbe ~t Már mennem kell: de Évamat Még is csak meg tisztelem* (438/8).

bagaméri mn (1)
Bagamérban termő. *Én is majd a' Bagaméri vinkót a' számhoz veszem 'S a' mint az Ötsém igéri, Értetek tönkre teszem* (438/21).

bagária fn (1)
Erős, vízhatlan bőrből készült erszény. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é gázsija, Csak szorúljon össze a' jó ~* (245/24).

bagát fn (1)
Pagát. (A tarokk nevű kártyajáték egyik lapjának a neve. Erre a lapra bohóc van festve. Ezért itt a szó jelentése: bohóc, tökfilkó.) *Amott tolláskodik páva ként egy Gavar A Piatzonn sűrű por felleget kavar Utánna nyíretten lotyogtattya magát Egy német ruhábann puhálkodó Bagát* (82/4).

bagoly fn (5)
1. Kerek szemű, horgas csőrű éjjeli ragadozó madár. *A' ~ a' fagyos fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen búvába* (66/15). 2. Páva módon fénylő baglyok: éjszakázva mulatozók, akik nappal alusszák ki a korhelykedést. Páva módon fénylő baglyok, kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájiból; Ti el puhúlt testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájultan hortyogtok (198/51). *bagolly* (413a/409), *baglyok* (330/681), *bagjok* (60/16).

bagolyfi fn (1)
Bagolyfióka. *Így jár az a' szegény ~ is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen, Mihelytt*

a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik (330/1261).

bagoly-vakbuzgóság fn (1)
Esztelen bigottság. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona. Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság!* (190/43)

bagolyvilág fn (1)
Sötét vakság. *Vajha te csak egyszer említnél engemet. Úgy e' Bagoly Világ ám rémitne tőle, Nemes utálással halnék ki belőle* (190/109).

bágyad i (3)
Erejét veszítve gyengül, lanyhul. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva: A' Föld egész határi Alélva bádgyadának* (107/8). *Én addig e' kopár kövön Panaszklok, jajgatok, 'S a' déli hévség alatt Miatta bádgyadok* (441/8). *bágyadának* (352/8).

bágyadás Ő: le~.

bágyadoz i (1)
Hosszabb időn át bágyadságot érez. *Most a' Bőltsek' sok álmára Hol ébred, hol szunnyadoz, Majd a' képzeltt Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/60).

bágyadozva in (1)
Kelletlenül, kedvetlenül. *Két tiündöklő stráza vígyáz a' lesekre Szerentsés 's kedvetlen minden esetekre. Melly ha bádjadozva 's homálylyal fogad-el, Jobb a' vizitáló hogy jókor szalad-el* (239/41).

bágyadt mn (22)
1. Erőtlen, gyenge. *Ah, egy meleggel, Mint a' szép reggel, Tőlünk el tűnik még ma: Im' már bádgyadtan, Im' már hervadtan Áll a' szegény viola!* (146/22) 2. Fülledt, meleg (levegő). *Fel állott már a' nap a' Dél hev pontjára Egyenesenn omlik le felé ságára. Tüzesül a' bádjatt levegő ég 's hevül* (84/3). 3. Elhalkuló (hang). — ...*A benne pihegő Ekhónak kebele A' sír felé bádgyadt hanggal nyögdétséle* (188/64). *Így alszunk el egy szép Dalonn, 'S énekünknek végső bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattyá* (128/63). 4. Megfáradt. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyúgóvást hint-*

sen (200/34). **5.** Nyugvó. *Keljetek fel napkeletnek Óldaláról, keljetek, ti a' bádjadtt Ter-mészetnek Lelket adó szelleitek!* (331/3)

~t (380/3), bágyadtt (431/39, 446/9, 447/56), Bágyadtt (424/61), bádgyadt (216/28, 238/52), Bádgyadt (134/56), bádgyadtt (220/20), bádjadtt (174/11, 196/3, 213/5), bádgyadttan (237/47), Bádjattan (128/16), bágyadttan (431/17), bágyadttann (424/15).

Ik: el~.

bágyadva in

(2)

1. Erőtlenedve, gyengülve. *Jer, Nítze, és tekintsd meg, Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok. 'S bádgyadva mint rezegnek A Flóra Szűz Leányi* (186/4). **2.** Csalódva. *Igy mulatott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába. És már nem Fegyverek, nem Táborok, Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívátás, Bádgyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszkodás* (170/33).

bágyaszt Ik: össze~.

bágyasztó in

(3)

Bágyadttá, alélttá tevő. *De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van egy kézen fogva vivő Frónimussa. A' Gyönyörűségnek, mely a' Virtust veszti, Bádgyasztó karjai közé nem ereszti* (188/18). bádgyasztó (260/11), bádjasztó (192/13).

baj fn

(70)

1. Rossz helyzet, állapot. *Igy a Laurus koszorút igen nehéz fűzni A ~t a' bánatot sokszor el kell űzni* (29/8). **2.** Gondot vagy kárt okozó eset. *Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatang bogáts borzas árnyékába temeti* (413a/169) *Tsak az a' ~, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (87/17). **3.** Gond, probléma. *Ah Egek! a' világ ~át tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre teszem le tehetem* (90/3). *Azért, hogy nem kapok a' gyülevész kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi ~om nintsen* (248/10). **4.** Betegség. *Sok az ember ~a Egy belső nyavalya Engemet is megrontsolt* (135/1). **5.** Nehézség. *Ez egy rövid – de sok ~jal meg-rakott terhes pálya A' Bőltő, és a' koporsó ennek a' két Météja*

(162/67). **6.** Hiba, fogyatékoság. *A' Sós föld pedig és a' melly keserűnek mondatik A' Gabona természetére nyomorúlnak tartatik. Már annak helyre nem hozza semmi szántás a' ~át* (413a/772). **7.** *Bokrosítja a ~t:* növeli a gondot. *Hát kurta napjainkból Hányat lelopnak a' bük! Mért bokrosítsam a' ~t?* (354/20) **8.** *Édesíti a ~t:* enyhíti a gondot. *Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának Édesítvén ~ait?* (368a/140)

~ (199/17, 231/152, 299/64, 304/42, 309/64, 318/46, 330/1194, 357/25, 389/66, 80, 80, 454/19, 93), ~ok (5/20, 212/12, 214/110, 330/1052, 1722), ~om (308/9), ~a (10/36, 155/22, 159/8, 279/4, 306/118, 330/56, 1048, 1748), *Baja* (244/14), ~ai (210/6), ~t (8/4, 257/56, 304/8, 317/200, 209, 330/722, 1937, 413a/915, 435/8, 454/646), *Bajt* (208/61), ~okat (287/7), *Bajokat* (245/7), ~át (208/80, 397a/276), ~ait (216/111, 450/18), ~oknak (14/23, 201/23), ~ainknak (213/11), *Bajában* (257/220), ~okból (410/38), ~on (204/10), ~onn (15/10, 217/10), ~án (397/88), ~ain (299/131), ~ra (210/124), ~tól (454/241), ~jal (238/3, 280/3).

Ö: bú~.

bajboncs fn

(1)

Száraz növényi szálak, száraz csomója. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Űl a' ketskés, a' komondor 'S a' virág-szálak között* (397/650).

báji mn

(1)

Báji tengernek partja: Bajae híres tengerparti üdülőhely Campaniában. *És te, a' márványokat Holtod felé vágattatod: 's felejtvén Sirodat, Kastélyt rakatsz: 'S a' Báji zajgó tengereknek arrább Tsútsosítod partjait* (410/20).

bajnok fn

(24)

1. Harcos, hős. *Mitsoda ~ tör az emberi nemre, Mitsoda ~ az, melly illy bátorsággal Hartzol a' föld színén lakó sokasággal* (215/12–3). *Buzdítlak titeket a' hartzra, tsa-tára. Rajta vitéz ifjak, ~ok, pajtások* (267/39). **2.** Mindent legyőző (vmi). *Mert mikor ki küldi ama nagy ~ot, A Pestist, melly ölni eggyenként nem szokott* (215/71). **3.** *(Jelzői használatban) vitézi, hősi magatartást tanúsító. Ah,*

melly édes öröm lepné meg ~ Atyáink' Lelkeit; ah mellyen kedves hír lenne előttök, Hogy még a' Magyar él, 's él benne a' hajdani lélek (253/76). — ...búzdúlnak a' házban Mindeknek, és dagadó ~ mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek (258/38).

~ (20/8, 330/1300, 1415, 368a/104), ~ok' (306/75), ~ja (330/1410), Bajnokja' (450/35), Bajnokjai (405/37), ~id' (337/243), Bajnokink (259/523), ~itok (259/631), Bajnokot (450/2), ~okat (397a/284), ~it (267/246), Bajnokjait (259/636), Bajnoknak (259/214), ~oknak (368a/3), ~okra (259/137).

bajnoki mn (8)

Hősies. Ők ama' vitézek, a' kik hajdanában Bajnoki érdemet tettek a' hazában (306/50). 'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki fáradozással izzadsz, 'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! (445/20)

~ (259/109, 327/5, 337/349, 368/cím), Bajnoki (258/67, 259/452).

bájol i (3)

Bájával vonz, elbűvöl vki, vmi. Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ őtet galántul nevelte, Mellyel természeti kellemét emelte, Igéz mikor játszik, ~ mihelyt tántzol (330/177). Hány kastélyt láttam díszeskedni, Hány város' pompája ~t Miotla véled esmerkeni, Óh szép Lilla, szerentsém volt! (379/110)

~t (426/36).

Ik: meg~.

bájolás fn (1)

Vonzás, elbűvölés. Truttzol fülem a' szememmel, És minden érzőinak Hódolnak levertt lelkemmel Dalod' ~inak (375/16).

bájoló mn (17)

Elragadó, elbűvölő. Ekkor oly' ~ szemekkel tekintett Az Űrra, mint Vénus, mikor Márssal tsínt tett (330/1381). Bájoló lány trillák! Tarka képzetek! Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek! (427/61)

~ (176/175, 216/38, 94, 239/108, 306/297, 312/27, 319/47, 324/22, 330/76, 379/77, 453/24), Bájoló (239/12, 214, 317/233, 322/14).

Bajom fn (2)

1. Helynév. <Nagybajom, település Somogy

megyében.> Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi itthonn s' Kaposvárbán Fáradságom és bajom! Alig jövök meg amonnan; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja ~ (308/12). 2. Helynév. <Biharnagybajom, település Biharban>. Nem kell nekem gyékén, káka, Mellyet terem ~, 'Sáka (114/145).

Ö: Nagy~.

bajos mn (4)

1. Bajjal, nehézséggel járó. Így ~ is, mert azt be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni (239/175). 2. Rossz, problémás. Éneklem a' Fársáng' napjait 'S Dorottyát, Ki látván a' Dámák' ~ állapotját, Carneval 's az Ifjak ellen feltámadá (330/2). ~ (330*/166/4), Bajos (452/50).

bájos mn (3)

1. Akinek az egyéniségében báj van. Mikor egy Királynak hiu kegyelmeért Egy ~ szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamiságot (453/222). 2. Bájt tükröző, kifejező. 'S mék Isten adta, valld meg Illy ~ ajkadat? (293/4)

~ (415/29).

Ö: bűvös~.

bajoskodó mn (1)

Bajlódó. Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni gályások nem nyomtanak erre vitorlát, Sem a' ~ Ulysszes' társai (327/60).

bajtárs fn (4)

1. Velünk együtt harcoló katona. Ní, egy legszebb virágjában Lévo fiatal legény Mint hajtja fejét kinyájában A' ~ára szegény (397/216). 2. <Katonák megszólításaként.> Haljunk meg, vitéz Bajtársim! Haljunk meg Királyunkért (259/491).

~a (386/14), Bajtársim (259/545).

bajusz fn (8)

Férfiak felső ajka fölött meghagyott szőrzet. Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosuló ortzáját (330/263). Barna szemöldöke, holló szín bajussza (82/29).

~ (330/1383), bajussza (330/147), bajússza

(256/27), ~tokat (267/125), Bajusszokat (114/378), bajusszára (368a/31).

bajuszos mn

(3)

1. Akinek bajusza van. Szívemelő jelenés! *A' lelkes tarka Spalírok A' ~ statuák melly szép hadi rendbe ragyognak* (400/75). 2. *A Scyták ~ tábora*: a honfoglaló magyarok. Keletről fű *a' szél ... Arról jó, a' mellyről A' Scyták ~ tábora bétére* (313/34). ~ (418/62).

bajvívás fn

(2)

1. Seregek közötti harc. *Ah, ha ti nem fogtok ~ra menni, Rövid nap' jármot fog* [az ellenség] *mindnyájunkra tenni* (267/105). 2. Ellenkezés, ellenállás. *Mikor pedig közel bírkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős ~sal* (238/34).

bajvívó mn

(1)

Hős. *Melly emberre születtekor Egyszer, Melpomené! szép szemeket vetél, Nem nyér Isztusi próba közt Bajvívó nevet* (328/4).

bak fn

(3)

1. Állatok himje; itt: bakkecske. *Azért hazai Versekkel Bachust hívenn tiszteljük És néki Szent po-gátsánkat, 's Tálunkat felemeljük És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük* (413a/942). 2. Csillagkép, amely az állatövben decembernek felel meg. *Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakálla Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (85/7). *Bak'* (197/7).

bakacsinszőnyeg fn

(1)

Bakacsinból, azaz sötét színű anyagból készült szőnyeg. *Mint midőn az Éjnek setétes kárpítja Bakatsin-szőnyegét kétfelé kinyitja, A' hajnal' pirosló ortzája kiderül, Atlázt-felhők-ből szőtt kantusa szétterül* (330/190).

bakamangalét fn

(1)

Szuronyos puska. —...*Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka-mangaléttal lövöldözzön rájuk* (330/1962).

bakancsos mn/fn

(2)

I. mn Gyalogos katonára jellemző. *Ettől a bakkantsos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen* (238*143/2).

II. fn Gyalogos katona. *A' félénk Dragonyo-*

soknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejekén (114/373).

bakar fn

(5)

Kékespiros bogyójú régi magyar szőlőfajta. *Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosló ~t, és a' fejér gohért* (330/290). ~ (87/10, 199/10, 219/17, 35).

Bakhe I. Bacchus

bakkant Ik: meg~.

bakma fn

(1)

Batka, kicsi parányi mennyiség. *Nintsen hát, Barátom! Benned egy ~ is, A' melly meg ne volna még a' baromba is* (254/43).

bakó

(1)

Hóhér. *Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegit? 'S ordó lántzok alatt gebedsz, Vidámon iszonyodni A' koszorút viselő ~ktől?* (403/34)

Bakony fn

(2)

Helynév. (A Dunántúli-középhegység legnagyobb tagja.) *Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettenek A' Vértesben, és ~ban Már minden Kietlenek* (428/99). *Járd el Germania' hajdani Bakonnyát, És tsudáld most benne a' Muzsáknak honnyát* (313/99).

bal mn/fn

(12)

I. mn 1. Azon az oldalon, ahol a szívdobogást érezzük. *Ő tegnap estve nyájas Ölembé játszadozván (Akár akartva történt, Akár tsupán hibából,) Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte* (185/12). 2. Téves, helytelen. *Sovány jegyzéseket tesznek a' szívére 'S ~ magyarázatot cselekedetére* (453/202). 3. Szerencsétlen. *De miolta ennek sok romlást szenvedett Oldalába raktad, ~ Madár! fészket:* (190/56). 2. *Bal szárny*: sereg bal oldalon levő része. *A' ~ szárnyon álló könnyű nép sok szűzzel A' Matrikulára ütött kemény tűzzel* (330/1271).

~ (454/43, 689).

II. fn 1. Bal oldal. *Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül Egy kisedd mennydörgést durranta ~ felül* (330/880). —...*közbül állott a' leányfő, jobbról a' lőfő[,] ~ról pedig a' kutyafő* (330*/165/10). 2. Balkéz felé levő irány. *Hí-*

men a' székéből elfordulván ~ra, Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra (330/375).

~ (330/1178, 330*/166/1), Balra (428/42).

Ö: jobbra-balra.

bál fn

(14)

1. Nagyobb szabású táncmulatság. Lármás vigasságok, eltikkasztó ~ok, Bennetek melly kevéssé örömet talállok! (197/47) 2. Maskarás~: álarcosbál. Carneval ... olasz szó; teszi azokat a' nagy fársángi maskarás ~okat 's mulatságokat (330*/136/2). 4. Bál papja s nimfája: a bálozás szenvedélyének hódoló gavallér és dáma. De Hagyjuk el; már is sok ~' papja 's nimfája Szentség törő Muzsám' excommunicálja (197/83). 5. Bál isten: bál. De hagyjuk el; 's a' Bál-istent ne gúnyoljuk, Mert a' nagy világnak orrát fel borsoljuk (197/81).

~ (197/67), Bál (330/1646), ~' (197/55), Bált (200/84, 330/1825), Bálok (245/40), ~nak (197/92), ~ba (114/711, 197/62), Bálban (330/1795).

Balaton fn

(8)

Víznév. Indulj Músám! Kettőztessed mind addig lépésedet Míg meg látod a ~ kies partján Füredet (111/2).

~ (111/42, 306/246, 330/744, 418/94p, 428/112), ~' (330/33), ~nak (390/38).

Ö: Kis~.

Balatonfüred fn

(1)

Helynév. Cs. M. H. A. hoz B. Füredre (111/cím).

Bálám fn

(1)

Személynév. <A Bibliában pogány próféta, Moáb királya, aki legendás szamaráról vált közmondásossá.> Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára, Mint ~ról hajdanába Mondják, hogy Palaestinába Szamár hátton utazott (92/285).

bálbilét fn

(1)

Báli meghívó, belépő. Fenekére rakott kengyertyát, 's e' felett Néhány ~et 's szerelmes levelet (330/852).

baldachin fn

(7)

Ünnepélyes alkalmakkor használt hordszék. Mikor a' táborban mindent elrendele: Űlt a Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele, 'S onnan

igazgatta a' Népet, a' helyet (330/1214).

Baldakin (330/1567, 1626), Baldakinja (330/1239, 1491), Baldakinjából (330/1313), Baldakintól (330/1351).

baldachintartó mn

(1)

Hordszéket vivő. Sem Hadnagy, sem Svadrom, sem rend. Sőt magok is A' Baldakintartó Szűzek elfutának: 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának (330/1475).

báldáma fn

(1)

Bálozó hölgy. Mit ér a' kártya-pénz? kétséges nyereség. Mit ér a' bál-dáma? másé a' feleség (197/74).

baleári mn

(1)

Baleári parittyá: Baleári-szigetek ókori lakóinak híres fegyvere. Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári parittyá (413a/316).

Balember fn

(1)

Személynév. <Balambér: a hunok uralkodója 374 körül.> Még elmémbe' forog, mint jött e' földre ~ Scyta vitézeivel, mint nyertenek ebbe' hatalmat Árpád és ama' hét Kapitányok véres erővel (259/610).

baléna fn

(3)

Bálna. Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt keres a' fagyos Grönlandi habokba' (330/1915).

Balena (330*/200/1), ~k (348/29).

balgatag mn

(9)

Balga, együgyű. Itt ül 's hányván vetvén saját szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű pazérlását Balgatag (: így kiált, tekintvén az eget :) Lám tsak egy rövid nap mennyit veszteget (6/21). Követi sok gavar, tsiripol utána Sok dáma, ki három férjet is kívánna. – Balgatag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet únalom követ és fáradság? (197/41) — Le szedi a' fák' és mezők' önként nőtt gyümölcseit, Nem esmeri a' ~ törvény székek pereit (413a/1059).

~ (148/45, 190/61, 247/27, 337/86), Balgatag (196/63, 380/61).

balgatagság fn

(3)

Balgaság, együgyűség, butaság. Ez egy rövid – de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A'

Bőltő, és a' koporsó ennek a' két Météja, Hová, kik a' ~ sebes szekerénn futnak: A' testi kívánságoknak kerekeinn el-jutnak (162/69). Melly nagy ~, tsak embernek lenni, Még is a' hasonló embert fel sem venni! (194/23) ~ (454/512).

balha l. bolha

Bálint fn (17)

Személynév. *Élj Kis ~ ezt kívánja néked az egész Asztal, A' melly benned maga iránt szívesseget tapasztal (326/71). ~ (266/cim, 28, 33, 326/55, 67, 69, 73, 74, 74), ~' (326/50), ~om (326/51), ~ot (266/32, 326/12), ~nak (266/70, 326/46), ~unknak (266/14).*

balítélet fn (1)

Téves megítélés. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja ... Mikor az irigység és a bal ítéllet Miatt pokollá lett rá nézve az élet (453/163).*

ballag i (3)

Lassan megy. *De rám nem hallgattak, 'S helyet valamellyik Szánkában nem adtak. Én hát tsak utánnok ~ék járadtan (330/95). ~ (112/30, 126/16).*

Ik: ki~, le~.

ballagtat i (1)

(Lóval) lassan léptet. *Így dobot üttettünk, trombitát fúvattunk, Büszke paripákon elébb ~tunk (239/156).*

ballon Ő: luft~.

báloz i (1)

Mulatozik. *Az Öregek minden Név naponn ~tak Ettek, ittak, még is nem pankrotíroztak (248/27).*

balsamom l. balzsamom

balsors fn (6)

Viszontagságos, szerencsétlen élet(körülmények). *Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyilni kezdő virágom (162/106). Éjjel szememet le se' zárván Siratom bal sorsomat árván (412/8). ~ (193/27), bal sors (7/9), bal-sorsod (280/2), bal sorsomat (175/8).*

bálszála fn (1)

Bálterem. *Carnevál a' Hertzeg' Kastélyába*

szálla, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála (330/284).

Bált fn (2)

Bált tengere: a Balti-tenger. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' ~' tengere, E' kék mélyység, 's a' partjához Vergődő hab' ezere (397a/134). ~' (397/12).*

balta fn (2)

Fanyelű éles favágó vasszerszám. *Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál farigcsájja ~val a' foklákát (413a/299). ~val (330/974).*

bálvány fn (19)

1. Szobor. *E' gazban fejező tetemmaradványok, E' nagy diadalmi kapuk és ~ok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik (306/60).*
2. Akit, amit vki rajongva tisztel, mindennél többre becsül. *Ti élet edesét lehellő leányok! A' Szépség tüzenél olvasztott Bálványok! (127/2) — Olly ~ vagy te [árnyékszék], mellynek a' Királyok Térdet, fejét görbítene, És a' kit ők, tsak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süvegelnék (377/13). A' te szivednek ~ja Az epesztő fösvenység, Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' szegénység (205/5).*
3. Tömb, oszlop. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom ~ból Nem véstek bajnokokat (397/283). — ...terepegy borostyánok! Ti vagytok vég siralmimat némánn szőlő ~ok (162/20).*
4. Emberi figura, képmás. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földde válik testünknek por fala; Előbb egygy büszhödség bálvánnyává leszen, Bomlani kezdenek a' részek egészszenn (201/53).*
bálván' (134/89), Bálván' (447/89), ~ok (330/1373, 421/2), Bálványom (134/3), ~a (72/11, 212/110), bálvánnya (16/5), ~ja (247/24), ~tok (453/49), ~okat (397a/536), Bálványomat (431/51).

Ő: dög~, réz~.

bálványol i (1)

Rajongva szeret. *Úgy vagyon! Kit tegnap ~t a' Dáma, Szemeit gúnyolva hánnya rá ma (206/7).*

bálványoz i (1)

Rajongva szeret. *Ama' szép név' innepébe' A'*

mellyet ~ok, *Essen szívem' szerelmébe, A' ki-ért sóhajtozok* (331/42).

bálványozó fn

(1)

Bálványimádó személy. — *A' Scythák ...ha valakit meg akartak fenyegetni, ezt mondták: Várj rá, meg-vér még a' Magyarok Istene, meg-emlegeted v. meg-keserülöd a' M. Istenét, meg-tanítlak a' M. Istenére etc. Ezt ők hi-hető a' szomszéd ~knak mennydörgötték; de késő unokájiknál is mái napig szokásban maradt* (267*/19/17).

balszam fn

(19)

1. Forró égővi növénynek illatos olajat tartalmazó gyantás nedve. *Nyájasabb Etéziákkal Nyilik a' Nap' reggele, Töltsi édes ~ával Szűz virágdat tele* (164/15). 2. Forró égővi növénynek illatos olajat tartalmazó gyantás nedvéből készült (gyógy)szer. *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ájulását* (231/359). *Láttam é, vagy tsak képzeltem? Apolló rám tekinte, 's El-alélt Lelkem sebére édes balsamot hinte* (162/116). 3. Lelki vigasz, gyógyír. — *...az én végemet is hideg Megnyúgvás' szemivel kellene néznetek, Mégis szántok; ez a' bú Megbánt, férjfiak! Engemet. Ah híjjátok elő ~omúl az észt, 'S a' virtust* (454/713). *Ti, élet' ~át lehellő Leányok, A' szépség' tüzénél olvasztott bálványok* (424/11). 4. Üde illat. *Ott a' hol éneklek tsendes szellőtske lebegjen! Balszam 's rózsza szagok fussák a' barna homálynak Árnyékát* (450/38). *Itt érzem az Ibo-lyának Kifolyó ~jait* (397a/410). ~ (239/125), balsam (231/363), ~a (447/3), balsza[ma] (134/3), balsama (14/5, 201/5), ~ot (412/28), ~okat (392/8), ~át (225/62), balsamát (162/22), balsamába (91/8), ~okkal (455/27).

balszamizzadó mn

(1)

Balszamot eresztő. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fájit* (413a/640).

balszalom fn

(2)

Balszam. *Hébe égi ~ommal Ápolá szépségedet* (428/37). *Az öröm, az élet édes ~a Légyen bus szívédnek gyógyító flastroma* (75/3).

balszamos mn

(2)

Üde, erős illatú. *A' virág a' több virággal Közli öröm-tsókjait, 'S rá lehelli nyájassággal*

Balszamos illatait (397a/1028). *Így vonúl az ég aljáról A' vak éj palástja fel. Míg a' Gán-ges oldaláról Balszamos szellő lehel* (317/249).

balszamosz lk: el~.

balszamoszván in

(1)

Balszammal bekenve. *Így kötözzön össze Ámor minket Balszamoszván sebhedt szíveinket, Élesztgesse tsókkal 'S több szerelmes szókkal Esküvéseinket* (272/32).

báméskodik i

(2)

Különösebb cél nélkül hosszasan nézelődik. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll... 'S édes elandalodtában Az égre ~* (397a/172). ~ (431/9).

bámul i

(17)

1. Ráérősen vagy csodálkozva néz vkit, vmit, figyel. *Mért áll az Úr hátam megett Mindig, mikor dagasztok? Édesdeden bámul réám, Míg csak ki nem szakasztok* (169/3). *Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel, és bámúl egy lelkes állatot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot* (454/285). 2. Meglepődve néz, csodálkozik. *Illyen pompa volt itt; ennek látására Illy tsudálkozással bámúlt Kaposvára* (330/112). *Zűrzavar lett, kiki bámúlt mi bajok?* (330/1052) 3. Csodál, tisztelettel tekint vkire. *Ti csak Laura' szépségére Bámúltatok, méz izére Nem ügyelvén szemessen* (134/113). *Az ő [Szétsényi] kedves nevét emlegetik máig A' Drávától fogva Ádria partjáig. Ez a' három ország áldja és tiszteli, Magyarország pedig az égis emeli ... Ausztiaa bámúlja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279).

bámul (346/9, 405/36), *bámúlok* (169/28), *Bámúlsz* (354/12), *bámúlnak* (330/110), *bámúlt* (400/87), *Bámúltatok* (447/113); ~ja (176/10), *Bámúlja* (294/19), *bámúlják* (330/593), *bámúljuk* (397a/943).

lk: el~, rá~.

bámulás fn

(5)

1. Figyelés, érdeklődés. *Ha a' Kisasszony azt maga Nem kérdené én tőlem, Bámulásom okát senki ki nem venné belőlem* (169/31). 2. Csodálás. *Úgy-sem illő itt ditsérni: A' ki hát kíván*

esmérni, *Útasítom magadhoz; Nem kell több, tsak egyszer lászon, Már túl lesz a' bāmúláson, 'S többeket küld házadhoz* (308/35).

~ (452/67), ~a (239/61), *Bámúlásra* (309/117).

bámulhat i (1)

Csodálhat. *Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hántatja Gargara bőv Aratását nem másért ~ja* (413a/116).

bámulhatni in (1)

Csodálkozhatni. *Nagy dolog valóban, 's bāmúlhatni rajta, A' mit senki nem várt, és minden óhajta, Midőn két Hatalom fon olyan kötelet, Mellyből egy korbátsá lesz Észak 's napkelet* (337/333).

bámuló mn (3)

Csodálkozva néző, figyelő. *De véghez is vitte volna, Vitéz lévén, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna A' már széllyel vert békát; De meg szánván szegényeket, A' bāmuló Isteneket Végre így szóllítá meg* (114/915). *A' bāmuló Rénus' mezején kimutatván Ősi vitézségét, győző örök oszlopot annak Partja felett nem rak* (258/56). *bāmuló* (397a/422).

bámulta fn (2)

1. *Bámultában:* miközben figyel. *Amott homályos odvában Kandikál a' fejér nyúl, 'S piros szemét bāmúltában Forgatván be-be-rándul* (397a/335). **2.** *Bámultomban:* csodálatomra. *Egyszer tsak előmbe tűnik bāmultomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/23).

bámultat i (1)

Nézet, figyeltet. *Mások értzben vagy márvánban Bámúltassák magokat, Körültük látván nagy számban A' térdeplő Sklávokat* (397a/482).

bámulva in (4)

1. Csodálkozva. *Én pedig felettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain; Mint midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben, 'S egész Béts bāmúlva nézte a' Praterben* (330/116). *A' kisebb fájdalma nyögnek és jajgatnak, A' nagyobbak némák, bāmúlva hallgatnak* (210/16). **2.** Tisztelettel nézve. *Bámúlva tsudálta Nápoly' tsínos népe, Millyen*

a' felséges Magyar nemzet' képe (306/287). *bámúlva* (259/634).

bámulván in (5)

1. Figyelve. *Görbe szemekkel jár az irigység 's hánnya sebessen, Villámló szeme bāmulván szikrádzik ugyan tsak, Ortzáján a' bú[k] sok ezer rántzokba verődnek* (37/2). **2.** Csodálva. *Nem soká magossan hánnya a' fa boldog növését Bámulván új leveleit, és idegen termését* (413a/605). **3.** Csodálkozva. *Megy, sijjet hogy közelébb is Juthatna halálra elébb is. Bámulván áll meg előtte, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét; szíve de vérzett Mert belső bánatot érzett* (45/7).

bámulván (330*/202/3), *Bámulván* (213/42).

Ik: el~.

bán¹ i (21)

1. Lelkiismeretfurdalást érezve szeretne vmit meg nem történtté tenni. *Bánom, hogy nem azt parantsoltam vala, hogy olvassa el* (238/118). **2.** *Nem ~ja:* nem törődik vele, nem érdekli. *De én bizony nem ~om már, Szóljon akárki a' tatár; Még is az Úrnak megvallom. Mert a' sok túrést sokallom* (309/77). *Itt vagyunk, 's ha Kata nem ~ja, elmondjuk mindjárt adcommata* (340/16). **3.** Sajnál. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is ~ja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitézbánja* (306/271). **4.** *Bán vkít:* sajnál vkít. *Ám vidd el pajtásod', Földim' a' tsatához, De hogy híven térjen vissza a' párjához: Tartson hív szerelmet, Leányom! Erántad, Hogy ötet pálmákért küszködni nem ~tad* (268/122).

~om (73/15, 208/92, 358/55, 454/292, 413, 640), ~ja (114/200, 413a/1057), ~nya (5/20), ~ják (363/1), ~tam (454/672), ~ta (428/21). — ~nám (397a/531, 454/879). — ~jam (454/23), ~d (391/6).

Ik: meg~.

bán² fn (4)

1. A 12-14. században Magyarország déli tartományainak kormányzója. *Utoljára Horvát országi Bánná lett* (267*/18/4). **2.** Vezér. *De a' Bán is szabljával Meg nyomá kevélységét* (114/695).

Bán (114/680), *Bánja* (114/890).

Ö: vice~.

bánat fn (77)

Tartós szomorúság, lelki fájdalom. *Talám már az Egek több bút rám nem hoznak, Vélem: hogy ~im öröme változnak* (77/178). *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabodik, Ha a' ~ mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik* (162/74). *A harmadik, ki Annyának 'S nekem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/332). *Láthattam é feltettek egy oly bé-borult eget Melyből reátok ~tal fonnyasztó víz tsepegett?* (162/24)

~ (7/1, 4, 7, 12, 15, 33/16, 18, 77/102, 210/93, 212/6, 110, 115, 213/25, 216/6, 266/37, 268/32, 298/13, 330/465, 354/24, 397a/493, 453/187, 454/488), *Bánat* (162/8, 118, 322/22), ~ok (7/5, 41/14, 91/6, 99/1, 100/13, 101/10, 110/32, 175/24, 258/19), ~' (162/37), ~om (210/13, 428/126), ~od (210/97, 386/17), ~ja (426/43), ~im (433/25), *Bánaté* (162/117), ~ot (29/8, 45/10, 374/14, 428/142), ~jait (397a/514, 426/42), ~idat (428/52), ~nak (67/19, 99/18, 214/91, 216/3, 460/181), *Bánatnak* (279/5), ~oknak (162/30), *Bánatomnak* (436/3), ~imnak (443/225), *Bánatidnak* (162/119), ~ba (212/50), *Bánatba* (176/102), ~jába (317/61, 78), ~jokba (413a/487), ~omban (295/24), ~on (426/38), ~ra (330/959), *Bánat-ra* (299/26), ~jától (306/171), ~tal (77/90, 297/65), ~okkal (100/11, 183/1).

Ö: bú~.

Bánát fn (1)

Helynév. (Földrajzi régió a Kárpát-medence délkeleti részén.) *Sőt a' ~, a' melly ember vérrel ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott, Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/67).

bánatos mn (5)

Szomorú. *Bánatos árvaim — — — most már A veszély rajtatok második ízbe jár, Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek szerelmes anyátok* (210/111). *Töröld el könnyvedet ~ szemedről, Jó az Úr, ő gondot visel életedről* (222/65). — ...jövél Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdits ~ éneket

(386/5).

~ (212/135, 258/32).

banda fn (2)

1. Szórakoztató zenészek csoportja. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szármokkal kíséri ~ja* (330/460). 2. Bandérium. *Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bé gyűlénnek, Az ország tarka ~ji Vélek fel érkezének* (114/303).

bandérista fn (1)

Bandérista bakar: piros színű szőlőfajta. (A jelző a nemesi bandérium tagjainak piros nadrágjára utal.) *Zengjetek utánnam, víg hegyek! Zengjetek, Mámoros echótok dünyögjön bennek! Könnyezzen a' gohér, 's ~ bakar, Mellyet most az agyag' fült szobája takar* (219/17).

bandérium fn (1)

Hűbérurak kíséretét alkotó lovascsapat. *Sehol sints a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/172).

bangó mn (2)

Ostoba, ügyefogyott. *Több leány van, mint Pillangó, Válogathatni, de ~, A' ki nézgel tsak elől* (401/20). *Bangó képzelődés! — de nem bolondság a' Háromszáz milliom ember' bolondsága* (454/493).

bánhat i (1)

Bánhat vmivel: foglalkozhat vele, kezelheti. *Addig félnek a' fegyvertől, de most már keményebben Bánhattz velek, és pongyola ágát [a szőlőnek] nevelhedd szebben* (413a/913).

Banier fn (1)

Személynév. (Banier (l'abbé Antoine, 1673–1741), francia vallástörténész.) *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott ~ Apátúr tizenkét Darabot* (126/10).

bánik i (11)

1. *Bánik vkivel vhogyan:* milyen magatartást tanúsít iránta, vhogyan viselkedik vele. *Várjatok, várjatok. Ti, kik a' Lyánkákkal olly tsűfűl bántatok* (330/842). *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn ~ velem* (309/102). 2. *Bánik vmivel:* rendszeresen foglalkozik vele. *Milyen szorgalmatos figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/6). *De bár az emberek, 's barmok mindent így megmunkál-*

nak Serényen bánnak a' földdel: de még is kárt tsinálnak (413a/134). **3.** Örömnappal örömképpen bánik: vidám napot vidáman tölt. *Egy illy' örömnappal örömképpen bánjunk 'S Antalkor, Antalnak, minden jót kívánjunk* (336/31). ~ (196/74, 380/72), *Bánik* (395/39), *~nak* (209/39), *bántunk* (330/1452), — *bánjunk* (266/13).

banka fn (1)

Búbos banka, hosszú vékony csőrű bóbítás madár. *Árpád örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészékébe Gyáva ~ száll* (246/36).

bankó fn (3)

Bankjegy, pénz. *Azért, hogy a' ~t nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' jó Istent, még sem szorít másra* (248/11).

Bankóimat (330/1562), *Bankóra* (433/65).

bánkodik i (1)

Szomorkodik. *Kit tisztelt, szeretett egy illy' fényes sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg* (454/778).

Bankerott (ném) (2)

1. Csöd. *A' sok bolond módi Országunkba tsúszott. Maskarává tette a' szép Magyar Dámát, Az ólta nem tudjuk a' Pankrótok számát* (248/18). **2.** Tönkre ment személy. *Majd minden Kalmárok Bankrótokká lettek, A' kik sok jegyruhát előre megvettek* (330/1811).

bankrotíroz l. pankrotíroz

bánni in (1)

Bánni vmivel: kezelni vmit. De Dorottya, ki már haragja' tajtékát Jobban kifőzte volt, így közlé szándékát: Nem, nem! Gondolkozva kell ~ nagy fával Sok kézzel kell néki menni 's sok baltával (330/973).

Ik: meg~.

bánt i (21)

1. Veszélyeztet. *Semmi dög a' marhát nem ~ja, semmi veszélyes Tsillag hevétől a' szegény nyáj nem beteg* (327/61). **2.** Háborgat. *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' hit volt kórmánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem ~ja* (211/56). **3.** Kellemetlenül hat vkire, izgat vmely érzékszervet. *Ne higgy hát*

barátom, ne higgy, mondom neki Mert halálra tsálnak Syreni éneki De azért ha ~ is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fère magad tőlle (55/17). **4.** Nyugtalanít, bánatot okoz. *Barátném, ~e még, a' mi eddig ~a? Vagy úgy lett a' dolog, mint szived' kívánta?* (279/1) — *Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágyás se Bántson tégedet. Búsúlsz, ha elveszted, Ha meg van, nem leled Bennek Kedvedet* (155/45). **5.** Kínoz, gyötör (betegség). *Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt Mellyeket belől egy száraz hectika ~* (86/14). *A' Hatalmas Szerelemnek Megemészto' tüze ~: Te vagy orvossa sebmek Gyönyörű kis Tulipánt* (265/2). **6.** Kárt okoz. *Jer e' Répánál térdeljünk, Jer, katsint e' Tulipánt, Jer, e' tőknél süvegeljünk; Mind használ ez, e' egy se ~* (456/80).

~ (135/21, 198/14, 191/17, 285/11, 315/26, 444/2,), *Bánt volt* (217/66); *~ja* (330/450, 734, 1320, 377/42). — *~sd* (437/3).

bántani in (1)

Kárt okozni, elvenni. *Az igazságtévő Határkő és Halom, A' másét ~ nem hagyó Tilalom Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa* (200/54).

bántatás Ik: meg~.

bánthat i (1)

Kárt tehet. *Ki Poëta nevet érdemel Annak olyan oszlopot emel Foebus a' Poéták Attya Hogy betűi azon oszlopnak Semmi veszék közt el nem kopnak Még az idő sem ~tya* (53/69).

bántott Ik: meg~.

bántván in (1)

Piszkálva, bosszantva. *A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat, Nem ~ Carnevált 's a' Gavallérokat* (330/1776).

banya fn (10)

(Csúf, gonosz) vénasszony. *Egy Magyar-kortmába botlék Onga mellett, 's bé menek, Hat Leányi egy Banyának a' kotzikba ültének* (161/26). *Tizenkét ősz 's próbáltt Banyát melléje vett, 'S egy vén Guvernátnét Adjutantjának tett* (330/1195). ~ 330/527), *Banya* (358/23), *~k* (330/666, 330*/143/5), *~k'* (330/666), *Banyát* (330 995), *Banyáknak* (330/966), *~ból* (317/220).

bánya fn

Hasznos ásványokat kitermelő üzem. *Hány-szor vigasztalja ez [Vallás] a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét, Mikor a' Potosi ~k' éjjelében ... elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/437).

banyaposz fn

Pöfetegomba. *Banyaposz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget* (330*/158/1). *Tsak lássák az Urak! A' jó lélek mit vár, Ha a' banya-posz is virítani akar már?* (330/632)

bányászcsákány fn

Bányászok szerszáma. *Kopátsnak hívják a' Tizsamenti Magyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót* (439*/219/1).

bár ksz/hsz

I. ksz 1. (Megengedő értelmű:) noha. *Nézd! – fűvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' forró Nap szárogatja Mind úntalan hév tüzével* (130/23). *Dörögjön ~, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némül a' dörgés, nints hát miért félni* (159/5). **2.** (Valamely mondatrészre vonatkozik.) *Nézd ~ a nagy gallyát, mely a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot* (39/1). **3.** *Még akkor is, ha... De segítségére hozzájuk Ne induljunk, Istenek, Hogy éles kardjok s szabályjok Meg ne sebesítsenek; Mert vakmerők a' Státión, Bár egy Batáليون Isten meny-nyen ellenek* (114/621).

II. hsz 1. (Óhajítás kifejezésére:) jó volna ha. *Menjete! — ah ~ el menne Ámor is ti véletek* (331/21). *Ah szép Rózsám oh Istenek Már a' mezők zöldellenek Tsak még ne érkezne A' Tavasz ~* (181/4). **2.** Legalább. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el, 's óh ~ légyen fáradtságod bére!* (68/25) **3.** Igazán, ám. *E' virágos táblázatok Mint kezdenek örülni már! Így kezd szólni: (halljátok ~, 'S bőltek lenni tanuljátok!)* (148/11).

Ö: ám~, ha~, ugye~.

barackmag fn

Férfi nemiszerv. *Egy jó flintát Júnó előtt Ki ránt két oszlop közül, Mond, ez egész töltéssel tölt, Tettzik a' lyánykák közül, Hogy gyümöl-*

tsöt szakaszthasson 'S Édes érzést kóstolhas-son E szőrös barátok magból (92/315).

barangolt Ik: be~.

bárány fn

1. Fialat juh. *Még alig született a' ~ már örül Ugrándozva játtzik édes Anya körül* (453/89). **2.** A bárány gyapjas bőréből készített szőrme. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen összeillik a' skarlát dolmánnyal* (330/271). ~ (413a/348), ~jai (379/12).

báránka fn

Kisbárány. *Másutt a' forrásnál egy mohos kő-szálnak Töviben a' játtzó ~k ugrálnak* (72/14).

báránkép fn

Jámbor ábrázat. *Mos[t] bárány képedet vedd fel Majd farkas színbe hevervén És íved másra tedd fel* (27/1).

barát¹ fn

1. Az a személy, akit kölcsönös bizalom, ragaszkodás és szeretet köt hozzánk. *Igy lesz, hogy a' kit ~ja barátságába látott Barátja után úgy tartja mint egy kedves ~ot* (111/105–6). **2.** Az a személy, aki jóakaratot, segítő szándékot mutat vki iránt. *Ama' Kedves Sándor kegyelmes szívével Fog segédje lenni Ná-dorispány névvel; Őtet közétekbe ő azért botsátja Hogy légyen a' Magyar nemzetnek ~ja* (259/262). *Te a' ki tiszteled, A' köz igaz-ságot, kezet fogunk veled, Legtiszább ~ja 's híve Ausztriának* (337/277). **3.** Vkinek/vminek kedvelője, rajongója. *Szép volt Filéta, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' ~ja* (354/9). *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől tes-testől a' Virtus' remeke, Izlés' terjesztője, tudomány' ~ja* (452/3). *Áldott Magánosság! Te légy ~om, Mikor tsak a' sir lesz örök sajátom* (305/85). **4.** Barátom, barátim: (megszólítás-ként). *Jer, barátom! Minden únalmat úzzünk el Az ujj boronn vidám beszélgetésünkkel* (87/59). *Eljünk, ~im, e' szép Kies világ' ölébe'* (43/21). **5.** *Eb, aki nem ~: tréfás szitkozódás arra, aki nem iszik együtt társaival. Ígyunk, eb a' ki nem ~! Tegyük le minden maskarát* (166/21).

~ (197/56, 376/6, 9, 377/17, 395/29) ~ (235/28), Barát (455/56), ~ok (257/123), Barátok (245/3), ~om (16/38, 55/15, 21, 61/1, 47, 63/

28, 191/15, 21, 53, 197/94, 199/21, 65, 74, 89, 105, 110, 202/116, 137, 205/38, 254/1, 15, 43, 53, 267*/18/6, 268/49, 53, 63, 77, 97, 271/1, 287/54, 295/32, 316/10, 372/1, 379/132, 385/19, 32, 454/851, 456/69, 460/97), *Barátom* (61/15, 140/6, 163/29, 33, 163*/114/4, 191/29, 235/3, 29, 239/1, 103, 243, 248/1, 10, 268/91, 315/1, 27, 342/5, 11, 343/4, 401/26, 454/369, 456/35, 457/9, 12), *Barátom'* (376/3, 457/4), *~od* (202/117, 395/22), *~ja* (163*/114/4, 330*/147/4, 368*/193, 371/31, 418/36, 431/8, 454/581, 457/1), *Barátja* (281/1, 281*/40/2), *~tya* (77/241, 297), *~unk* (216/104), *~aim* (70/15), *~im* (166/1, 24, 185/185, 228/25, 248/57, 304/22, 30, 330/663, 397a/937, 435/22, 30, 454/719), *Barátim* (114/441, 161/21, 222/99, 241/3, 248/30, 47, 454/707), *~im'* (397a/522), *Barátid* (259/231), *~aid* (440/13), *~ai* (110/50, 305/64), *~i* (337/130, 368/6, 382/27, 397a/929), *~ot* (63/10, 376/16), *Barátot* (92/246), *~odat* (217/52, 386/16), *Barátját* (209/16, 368a/171), *Barátit* (244/48, 299/23), *~inkat* (454/226), *~omnak* (202/140), *Barátomnak* (456/13), *Barátodnak* (279/14), *~jának* (267/189), *~imnak* (287/50), *~inak* (454/696), *Barátinak* (170/19), *~omon* (410/12), *~inkről* (454/932), *~ra* (216/110), *~jához* (397/22), *Barátjához* (126/70), *~otoktól* (241/17), *~tá* (197/55), *~oddá* (235/7), *Barátommal* (268/105), *Barátjával* (368a/83).

Ö: ember-.

barát² fn (5)

Szerzetes. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát lelkiekre szánnya, Sőt minden apai Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/110).
~ (330*/149/1, 330*/201/3), *Barát* (92/250, 133/51).

baráti mn (7)

1. Baráthoz tartozó, barátira jellemző. *Te a' ~ hűségnek Példája és bélyege, Kit nem borzaszt az inségnek Szélvesze és fellege* (454/949). **2.** Baráti módra: barátként. *Oh kedves Istenasszony! Én is értted Gyakorta mint sohajtozom, Mert szívemet ~ módra érted, Mi-dön veled gondolkozom* (305/59).
~ (217/129, 419/6, 438/3, 453/160, 457/26).

barátina fn (1)

Barátnő. *Most már eljött a' pertz, így szólla nyájához, Hív ~im! Kezdjünk a' munkához* (330/1222).

barátkozik i (1)

Baráti kapcsolatba lép vkivel. *Én is akkor csak hideg Vérrel barátkozom hideg Lilimmal* (288/106).

barátné fn (6)

1. Barátnő: nővel baráti viszonyba levő személy. *Jósa pedig, hogy szent tzélját A' két Pár elérheté, Barátját és ~ját Tsókokkal hintegeté* (368a/171). **2.** Vkinek/vminek kedvelője, rajongója. *És ti a' tavasznak kedves Barátnéi jertek el!* (397a/98) **3.** Barátném (megszólításként). *Barátném, bánt-é még, a' mi eddig bánta?* (279/1)

Barátném (279/11, 280/1, ~ja (431/2).

barátomné fn (1)

Barát felesége. *Az én Barátomném D. A. Quodlibetjére* (367/cím).

barátság fn (28)

Személyek közötti baráti érzelem, viszony. *Sokszor a' Barátság eggyé úgy forraszt két szíveket Hogy a' harmadik enyv gyanánt fogja össze ezeket* (111/101). *Hogy köszönjem meg hűséged' 'S arany ~odat* (454/958). *Igy lesz, hogy a' kit barátja ~ába látott Barátja után úgy tartja mint egy kedves barátot* (111/105).
~ (63/11, 197/54, 318/42, 319/30, 322/25, 330/660, 701), ~' (278/7, 454/912, 455/22), *Barátság* (63/11, 287/53, 330/339, 361), *Barátság* (281*/40/2), *Barátságom* (114/41), *~od'* (439/27), *Barátsága* (114/6), *~ot* (199/77, 337/232), *Barátságot* (114/91), *~át* (213/94), *~nak* (454/900), *Barátságna* (235/cím), *~ára* (326/49).

barátságos mn (3)

Baráti érzést kifejező. *Akkor a lapályra mintegy maga vezet, Láttatik nyújtani ~ kezét* (239/184). *Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak, Barátságos indulattal 's víg szívvel mulassanak* (314/54).
Barátságos (63/1).

barázda fn (20)

1. Ekével a földbe vágott hosszú mélyedés. *Itt*

van a' szántó is, 's mély ~t forgat A' mellynek hantjára öröm könyvet tsorgat (72/17). **2.** A feltöltött szőlőtőkék sorai között húzódó mélyedés. *Dombos helyeken leszz e jobb szőlőt rakni vagy téren, Azt visgáld meg leg' előbb is: és ha már az kövéren Mérted ki a' ~kat, sűrűnn áljon a' vessző* (413a/806). **3.** Arcon mély ránc. *Már bút terem ~ján Asszonyságod' homloka* (392/37). **4.** *Átvitt értelemben.* *Músám! ... Csorgasd szívem keserveit tollam néma szájába, Hogy szedje bús andalgásom gyászos ~jába* (162/10). ~ja (413a/128), ~kat (413a/109, 500, 768, 1077), ~ba (397a/179, 413a/226, 234, 823), ~kból (413a/151, 663), ~kon (397a/127), ~konn (413a/811), ~kra (413a/80), ~tól (413a/54, 413/60).

Ö: gyöngyvirág~.

barázdabillegő fn (1)

Barázdabillegető, (hosszú farkát föl-le billegető énekes madár). *Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál, Bétsben a' Szent István' öreg Templománál: Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon sívító Rigókat, Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1998).

barázdás mn (1)

Barázdás homlok: mély ráncokkal teli homlok. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros kékébe takarja...s Barázdás homlokát az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/15).

barázdolt lk: ki~.

barázdolva lk: körül~.

Barbária fn (1)

Idegenek, barbárok lakta ország. *A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró partok 's ~, A' Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidőtől zengedez harsogva* (259/234).

barbarus fn (1)

Barbárok, vademberek. *A' több gyáva Barbarusok Elfutottak Félelemmel; De Ez nézi meredt Szemmel* (244/33).

bárcsak hsz (13)

⟨Óhajtás kifejezésére:⟩ de jó volna, ha... *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/2). *Óh, Bártsak hamar nyár lenne E' silány Tavasz elmenne* (389/27).

~ (380/47), bártsak (297/72, 379/127, 454/559), Bártsak (268/20, 81, 454/557), bár tsak (186/9, 196/49), Bár tsak (389/12, 433/49).

bárd fn (2)

Rövid nyelvű harci fegyver. *Hijjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykőtsapású ~odat a' mai Bizántzium' várához, annak Rézbeborúlt kapuját bevágni* (418/66).

~ot (418/71).

bárdolatlan mn (1)

Csúfoló ⟨vers⟩. *Ekképpen a' ma népek is, kik a' feldúlt Trojának Omlásiból Ausonia határin meg szállának, Enyelgenek ~ versekkel 's hahotával És odvas kéregbe vájott ijesztő ál ortzával* (413a/932).

bárdus fn (3)

Bárd, kelta népi énekes. *Hallá Élizium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét* (338/18),

Bárdusok (418*/176/3), Bárdusaink (418/97).

Barére fn (1)

Családnév. ⟨Barère de Vieusaca, a francia nemzeti konvent tagja.⟩ *Éllyen a' Nép Fizignáttal! Kettőzteti kevélyen. Azután a' sok ~ A' Convent ítéletére Más holmikat említe* (114/494).

bárka fn (1)

Nagy hajó. *Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántált Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' borözön* (219/32).

barlang fn (32)

1. A földkéregben levő nagyobb természetes üreg. *Gyakran a' setétes üregű ~nak Rejtékébe fényes kints halmok lappangnak* (64/1). *Őszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz Mellyből sustorékol sűrű kénkö langja Mint mikor fel lobban az Ethna ~ja* (59/8). **2.** Állatok földbe vájt lakóhelye. *A vadak s' Farkasok ülnek szendelve Barlangjába mordul bömböl a' bús*

medve (4/12). **3.** Ember által készített búvóhely. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Úl a' ketskés, a' komondor 'S a' virágszálak között* (397a/649). **4.** Vminek a mélysége. *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szűl a' sir ~ja* (194/28). *A' feledékenység' setét ~jában Szedett követ ezek rakták fel sorjában, Melyet sok tsókók közt a' Hív emlékezet Háláló könynyekkel öszvetzémentezett* (237/87). **5.** *Latrok ~ja:* bűnözők rejtekhelye. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármas lilium tizimert a' Luvré-re, Mellyből kirángatván a' Burbon fíjait, Latrok' ~jává tették szent falait* (337/144). ~ (237/25, 304/44, 413a/1024, 435/44), ~' (237/54, 425/17), ~ok (455/26), ~ok' (428/61), *Barlangok* (176/27), ~ja (195/8), ~jai (253/37), ~ot (237/51), ~jait (397a/52), ~nak (77/163), ~ban (337/205, 397a/698), *Barlangiban* (396/11), ~okba (66/11), ~jába (77/164, 317/104, 330/28), *Barlangjába* (200/14), ~jaikba (399/3), ~jánál (460/130), ~tól (397a/713).

barlangocska fn

(1) Kis fürdőhely. *Itt fürde Lilla is magába, 'S az Istenek Az égről e' barlangotskába Lenéztenek* (294/15).

bármely nm

(2) **1.** Az összes szóba jöhető közül mindegy, hogy melyik. *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosit Panchaia, Vagy más déli tartomány. Ennél edesebb itala Bár mely Királynak sem vala* (447/125). **2.** Bármilyen. *De ő bármely messzeségre, Égből földre, földről égre Eggyaránt fut szárnyain* (454/917).

bármerre hsz

(1) Tetszőleges irányba, helyre. *Szemem bár merre tekintsen Sem gyümöltse sem mi nintsen Kertem' pusztá fáinak* (389/14).

bármi nm

(3) Bármilyen. *Kivált virági állandók és ~ dühös szelek Fúttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek* (413a/654). *bár mi* (357/70), *Bár mi* (357/71).

barna mn/fn

(33) **I. mn 1.** Gesztenye vagy a csokoládé színéhez

hasonló. *Lillám velem danolgat, És csókolódzva tréfál; Míg ~ szép hajával Zefir susogva játszik* (345/6). *Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza ~n pirosuló ortzáját* (330/264). **2.** Sötét, komor. *Jön az álom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek ~ palástja van rajta* (201/2). **3.** Barna hajú. *Vajha el tudnálak venni, Kész volnék éretted lenni Szőke, ~ 's ordas is, Tsak szeretnél, Gyöngy Julis!* (301/15). **4.** A nap és a szél hatására megsötétedett színű (ember, arc, bőr). *Csirkaszsiát az Észak Rózsáji ékesítik, 'S a' ~ szép Arabnét A' déli Nap csudálja* (373/152). *De túl a' szelíd Dél áldott határain Nézd a' ~ népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paradisomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, prédál alattomba* (313/114).

~ (4/27, 14/2, 59/29, 185/4, 195/23, 199/39, 200/27, 247/11, 373/1, 48, 200, 397a/175, 433, 1097, 413a/207, 245, 253, 450/38), ~n (460/109), *Barna* (32/5, 82/29, 87/6, 199/6, 256/27, 413a/847).

II. fn 1. Barna szín. *Szeg a' régi Magyaroknál ~t vagy setétet jelentett, némelly szólásokba nálunk is meg-megmaradt* (268*/21/1). **2.** Barna hajú nő. *Nem fogsz többé húzni többször tókét; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy ~t, vagy egy szókét: Vajha én lennék az!* (301/11)

barnás mn

(2) Barnába hajló, barna árnyalatú. *Mintha látnám, mint virít ki ... köldök remekjének Pirosuló ~ bőre* (169/72). *Legjobb búzának a' ~ 's porhanyós Mezőt mérni, Külömben is a' szántással azt ezt kívánnuk elérni* (413a/732).

barnul i

(2) Fokozatosan barnává válik. *Szemein idegen lángok lobbanának, Ősz haja tündöklő bársonnyá barnúla; Szíve benn repesett, teste megújúla* (330/2045). *Ugy láttzik hogy az ég barnúl 'S busúl belé Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé* (10/29).

báró fn

(9) A legalacsonyabb rangú főnemes. *Most, most, Múzsám! Ha van benned annyi erő, Most ragadj trombitát; 's légy olyan vakmerő, Hogy hērósi hangot adván gyenge szádnak, Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró*

Krayt (337/379). *Báró Morzsalopó állá Bosz-szút a' meg holtakért* (114/798).

Báró (78/38, 114/638, 330/2006, 330*/203/2, 368*/30/3, 405/cím, 418*/175/3).

barom fn

(32)

1. Nagyobb háziállat. *A barmok terepélly tserfák alá mennek Hives árnyékjokban lihegve pihennek* (84/5). *Sem több, sem kevesebb, csak ember lehetek, Sem ~, sem Angyal lenni nem szeretek* (454/366). *Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok, Hogy már e' Földön is több vagyok ~nál, 'S tán messzi reményem több tsupa álomnál* (454/313). 2. Barom módra: mint a barom. *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/494).

~ (12/35, 231/331, 413a/333.), *barmok* (60/24, 83/20, 86/39, 123/19, 196/5, 198/35, 380/9, 413a/133, 484, 490, 673, 880, 1025, 1075, 454/622), *Barmaim* (389/21), *barmot* (413a/2, 489), *barmokat* (52/21, 453/115), *barmoknak* (454/268), *barmokna[k]* (123/45), ~ba (254/44), *barmoknál* (454/181), *barmoddal* (413a/352).

bársony fn

(20)

1. (Jelzőként) bársonyból való, bársonnyal bevont. *Mind el-tsenedesednek az egész Szálába', 'S Carnevál felállván ~ trónusába, Az egész Népséget körül megtekintí* (330/368). 2. (Jelzőként) kellemesen puha, finom. *Szép ~ burkokból ki hívja azokat Az este még félig bim-bó virágokat* (89/9). 3. Bársonyban jár: bársonyból készült ruhát hord. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága zöld ~ba Gazdag Kereskedőink* (114/170). 4. Bársonyhoz hasonló hatást keltő dolog. *Vedd e' fűrtöt hajfodromból, Mellyet nem czirolgatsz már, Mellyet selyemből, bársonból Mondtál lenni, Csapodár!* (436/15) — *Az erdők ~i már a' zöld levelek, Le hulván a' szelek játtzadoznak velek* (65/11). *Rajta, kis Szellőts-kék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára, Míg Chlóém fel nem kél, siessetek Vele pihegő mellyére 's szájatskájára* (172/22). 5. Biborszín, piros. *Az ég allyát piros bársonnyal prémezi 'S aranyos tsipkékel körül övedzi.* (89/7). *Szép Hajnal! Emeld fel*

földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fályádat; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat (172/3). *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tola, A' pirosuló este utját ~ával rajzoló* (161/16).

~ (65/3, 72/20, 231/113, 353/12), *Bársony* (285/6), ~ba (87/10, 199/10), *bársonban* (452/24), ~ra (413a/1052), ~ánn (70/14), *bársonnyá* (330/2045).

bársonyágy fn

(2)

Finom, puha ágys. *Jertek ki, óh nyájas fúvalatok, jertek, Kik az ambróziás rózsák közt hevertek Bujjatok ki bársony ágycsóból, bújjatok* (196/31, 84/31).

bársonyhaj fn

(3)

Selymes, puha haj. *Lebegő bársony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszottak!* (447/49)

bársony hajáért (413a/411), *bársony hajával* (368a/109).

bársonyollik i

(1)

Díszlik, ékeskedik. *Mint a' Korinti-szóló A' czúkoros kalácson: Úgy ~, olly szép, Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/7).

bársonyos mn

(6)

1. Bársonyból készült. *À la Titus nyírt hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/341). 2. Biborszínű. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjtszaka Meg nyílt a' napkelet' ~ ablaka* (203/22, 81/22). *Nyílj ki gyenge kerti zsenge: Hébe nektárt hint te rád, Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ád* (448/8).

~ (288/94), *Bársonyos* (249/8).

bársonyozván in

(3)

1. Bibor színűre festvén. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan ~ az Eget jobb felől* (225/124). 2. Kipárnázva beborítván. *Száz Zefír köszönti tsókokkal Rózsaszínű lábadat, A' kiomlott Nártzisokkal Bársonyozván útadat* (164/8).

~ (162/124).

bársonypalást fn

(1)

Bársonyból készült palást (a tisztesség, elismerés jelképeként). *Itt elkopott útas ruháját*

leveti, Bársony palástjába' Hónor öltözteti (188/28).

bársonypaplan fn

(1)

Bársonyból készült paplan. *Jupiter...Egy reggel soká nyugodván A bársony paplan alatt, Már a Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt, Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen (231/44).*

bársonyszín mn

(4)

Bíborszínű. És mikor ennek a' fetskendező vérnek Tseppei a' fának ágaihoz érnek A melly gyümölsöt a' vér tseppek meg mosnak Tet-szenek Tirusi bársony szín pirosnak (77/230). Barna szemöldöke, holló szín bajusza Képének pirosló tejét büszkén usza Bársony szín hajai a' széltől suhognak Reá tekergődött szárnyainn suhognak (82/32). Bársony szín (169/70, 256/29).

bársonyszínű mn

(1)

Bíborszínű. Nyissátok meg Napkeletnek Bársony színű ajtáját (331/10).

bársonytok fn

(1)

Bársonyból készült tok. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, Hármával az órája Bársony tokba takarva (231/350).

Bártzay fn

(1)

Családnév. *Ti is a' Gyulay, ~, 'S Rhédei Fényes Familiák' minden vérségi ... Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok (454/965).*

basa fn

(1)

Török katonai vezető. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belül. Minthogy el ragadta Idát A' Török Basa' Leányát A' Trójai Plébános (113/13).*

Ö: haram~.

bástya fn

(7)

1. Erődítmény falából kiugró félkör vagy sokszög alakú védőmű. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom (238/55).* 2. Vminek erős védelmezője, támasza. *Tsak te valál régen ~ja Királyi nemünknek, Édes Atyámnak gyámola tsak te valál (259/453).*

~k (337/53), ~ja (7/20), Bástyátok (217/123),

Bástyát (113/18), ~nn (239/202).

Ö: elő~, érc~, kő~.

bástyányi mn

(1)

Akkora, mint egy bástya. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől ... Négyesegű kövekből állott vastag fala, Bástyányi támaszszal rakva volt oldala (306/188).*

baszik i

(1)

⟨Káromkodásban.⟩ — *...baszom az annya hugyos Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány manérjének (248/41).*

bászli mn

(2)

Bamba, együgyű, málészájú. *Mit ér a' fodros haj? A' mándsét? A' tászli A' sinóros nadrag, ha az ember ~ (330/1116).*

Bászli (330*/173/1).

basszar fn

(1)

Bacchánsnö. *Maradhat a' meg fort gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty alá tölt sok száz Basszar is (219/36).*

basszus fn

(2)

A legmélyebb férfihangként hangzó szólam. *Mikor Maróthi a' Hármonicust írta, Már a' Bassust alább nálad egy sem bírta (233/38).* *A' Tsiz a' szépek' kinjáról Leveles boltjában nyög: Öblös hanggal a' szilfáról A' rigó ~t dörmög (397a/760).*

baszuta mn

(1)

Bamba, együgyű, málészájú. *Bászli némelly környékeken annyit tesz mint másutt ~, liphetz, pipogya, és, a' mi oda-alább előfordúl, ká-kompilli, 's a' t (330*/173/1).*

bataillon (fr)

(1)

Zászlóalj. *De segítségre hozzájok Ne induljunk, Istenek, Hogy éles kardjok s szabályajok Meg ne sebesítsenek; Mert vakmerők a' Státión, Bár egy egész Batálion Isten meny-nyen ellenek (114/621).*

Batávia fn

(1)

Németalföld latin neve. *Míg Rénus lefelé fog folyni ~' földjén, 'S a' Német mezejin tsupa tenger nem fog eredni, Míg az olasz bértzek lappá nem válnak egészen: Haj Magyarim! Magyarim: tündöklenni fogtok örökké (253/70).*

bátor¹ mn/fn

(56)

I. mn 1. Aki veszélyben is félelem nélkül cse-

lekszük. *Hanem most is ímé felkél* [a magyar nemzet] *hazájából Kiugrik a' szelíd békesség' ágyából, És napnyúgot felől oltalmaz titeket 'S terem számotokra ~ Vitézeket* (337/412). *Scythia Magyarság! Óh te nemes, te igaz ~, hív, és hadi nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok!* (258/61) **2.** Ilyen személyre valló. *Vitéz ellenségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is mindig ~, 'S Könnyen meg nem rettenek* (114/121). **3.** Bátor szívvel, lélekkel: bátran. *Bár sok töviss ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit ~ szívvel vágni Nem retteg* (29/16). *Férjemet és magamat ~ lélekkel ajánlom A' te vitézséged 's gondviselésed alá* (259/467). **4.** Bátran: félelem nélkül, merészen. *Az Arany békesség Templomát meg nyitva ... Hogy a' szántó vető földet művelhesen Annak árnyékába bátran és tsendesen Hogy félelem nélkül lévén a' határok Bátran jár hassanak benne a' Kalmárok* (54/14–6). *Sem ez, sem az meg nem retten, Bátran vínak, végre ketten* (114/642).

~ (53/18, 77/205, 128/21, 143/31, 193/43, 253/56, 258/108, 259/95, 266/44, 267/21, 341/33, 400/87, 450/2, 452/29), *Bátor* (55/18, 92/62, 114/751, 191/18, 255/36, 259/563, 630, 661, 451/36, 413a/1055), *bátrak* (246/15, 267/101), *~nak* (77/156), *bátran* (11/8, 77/204, 114/424, 169/89, 212/28, 239/245, 309/67, 310/9, 13, 330/1223, 330*/17311, 337/156, 413a/553), *Bátran* (11/6, 114/625, 268/173, 181, 382/31, 454/719), *Bátrann* (11/13).

II. fn Bátor személy. *De mit kések? Lám a bátrak a halálnak Rettentő színével mindig bátran álnak* (77/203).

bátor² ksz **(14)**

Noha, ámbár. *Bizonytalan ennek határa és partja, Bátor bizonyosnak minden ember tartja* (211/4). *Ő az, a ki tsak egy rövid Nyári éjtszakájába Minap Magyar hangot adott Uránia szájába Kinek ~ le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végetlen abrónsait* (111/75).

~ (67/5, 114/119, 833, 193/45, 211/75, 302/29, 309/29), *Bátor* (92/59, 257/187, 269/33, 413a/473, 1054).

Ö: ám~.

Bátori fn **(1)**

Családnév. *Két jeles szűz is volt, ~, Matskási, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási* (237/113).

bátorít i **(4)**

Bízattással, buzdítással igyekszik bátorrá tenni vkit. *Úlly le szépen Bálványom! Ülly le és pihenny meg! Bátorítlak! ... még is szíved szorúl 's remeg* (143/38). *Sem szerelem, Sem félelem Ne puhitsen téged, Bátorítsen És buzdítsen Ősi vitézséged* (268/14).

~ (430/13); *Bátorítlak* (249/56).

Ö: fel~.

bátorítás fn **(1)**

Buzdítás, lelekesítés. *Nemes* ~ (315/cím).

bátorkodik i **(1)**

Mer, merészel. *Hedrahellyel újjat húzni ~ a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja hamar embert öldököl?* (326/23)

bátorodik lk: meg~.

bátorodni in **(1)**

Kezde ~: félelme szűnőben van. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde* ~ (77/150).

bátorság fn **(20)**

1. Merészség. *Egy valóságos Vitéznek Bátor-ság kell, nem sereg* (257/6). **2.** Bátor cselekedet, magatartás. *Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' ~ menthet ki 's a' sietség* (259/77). **3.** Biztonság. *'S édes szorongattatástól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátorságban legyenek* (397a/848). *És, hogy ~ba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/207).

~ (215/36, 259/46, 653, 337/120), *Bátorság* (267/60), *Bátorságom* (238/53), *~tok* (257/222), *Bátorságtok* (257/224), *~ot* (368a/47), *~gal* (29/13, 35/2, 77/124, 114/37, 215/13, 453/282), *Bátorsággal* (330/265).

bátorságos mn **(1)**

Bátor. *A virtus leg bátorságosabb kő fal* (44/cím).

bátortalan mn **(1)**

Gyáva. *A' ~ szerelmes* (430/cím).

Batrachomyomachia fn **(1)**

~ vagy Békaegérhartz Blumauer módja szerént (114/cím).

Batthyány fn

(2)

Családnév. 1. <~ Károly József gróf, tábornagy, 1737-38-ban részt vett török elleni harcokban.> *Voltak itt hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és ~, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló Hadik.* (267/183). 2. Említem a' M. Gróf Széchenyi Lajos, és Battyáni Miklós Ó Nagyságok menyegzőit (432*/207/1). Battyáninn (432/114).

bátya fn

(11)

1. Idősebb férfitestvér. *Azzal a' meg szokott schémát, Egy nagy mennykő Anathémát A' Battya fejéhez sujt* (92/175). 2. <Megszólításként.> —...*hēj Battya Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmat!* (92/169) — *Neptun pedig szigonyára Dülvén ezt kiáltotta: Battyám: kedves prosittyára Essen a' híg rátotta* (231/481). 3. Idősebb közeli rokon vagy ismerős férfi. *Mint hogy már itt nem vólt te nálad Senior, Battyád urad utánn te lettél Senior* (233/42). 4. Battyám Apollóba': idősebb költőtársam. *Ezértis sok hálát nyer tőlem Ketskemét, Hogy Kinek eddigis tiszteltem érdemét Mátyási Barátom, 's Battyám Apollóba! Veled ő állított legelőször szóba* (235/3). 5. Bellóna' markos Battya: Mars, a hadisten. *Bellóna' markos Battya piheneti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17). 6. A Hold bátyja: a Nap. *Hasonlókép' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni, Mert sem a' tsillagok' tüze lágy homályba nem borul, Sem bátyára a' tiszta hólđ költsönfényért nem fordul* (413a/403). 7. A Föld bátyja: az éj. *Te is Földünknek férje 's bátyja, Míg a' magánosság barátja, Coelus! Te rád báméskodik, Tekints le milliom szemmeddel* (431/7). bátyya (237/57, 413a/1093), Battyával (438/48).

Ö: testvér~.**bavarus fn**

(1)

Bajor ember. *Ő vette meg Svájdniczot, Boroszlót s' a' t. a' Bavarusokat öszve-törte, a' Frantzot a' Rénuson túl zaklatta, s' a' t.* (267*/18/3).

Bayer fn

(1)

Családnév. <Gottlieb Siegfried. Az Opuscula ad historiam antiquam c. a Kollégiumban tankönyvként használt mű szerzője.> *Jerke, Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stivát adjon néki* ~ (227/14).

baziliszkus fn

(2)

Tekintetével is gyilkoló koronás fejű mesebeli sárkánygyík. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok, Van ott ölni-tanúlt Baziliskus' szeme, 'S kivált a' lepkének mindenféle neme* (330/1999).

Baziliscus (44/7).

be¹ hsz

(5)

1. Vminek a belsejébe. *Süss atyáink' Templomába, Süss szent sugárral bé* (390/14). 2. Valamely távolabb levő helyről a köz(ép)pont felé. *De jöszte ~ Múzsám a' Városba velem Téged nem rettenthet itt semmi félelem* (190/7).

~ (397a/764), bé (77/88, 291/14).

be² – beh – beg hsz

(41)

<Érzelmileg színezett mondatokban, nyomósításként.> mily nagyon. *Be boldogok valának A' szép Arany Kor' napjai* (247/1). *Beg ártatlan élet, be' kedves nyugalom, Mellynek meg szója a' munka 's szorgalom* (198/41). *Óh legkedvesebb Barátim! Beh édesenn képzelem Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem* (241/3).

~ (165/2, 212/129, 231/213, 295/3, 309/61, 317/199, 389/31, 90, 354/6, 13, 373/105, 433/41, 446/28), ~' (130/32, 198/44, 268/33, 287/14, 376/7, 389/21, 433/34), *Be* (86/13, 139/30, 238/120, 373/105, 106, 426/27), *Be'* (63/13, 198/45, 206/1, 2, 276/14, 301/21), *beh* (169/18, 459/7), *Beh* (314/34), *Beg* (198/40, 433/34).

beád i

(1)

Vkinek a szervezetébe juttat vmit. —...*néki gyakrann már gyermek korába Lassan ölő mérget ád be méz formába* (453/122).

beadás fn

(1)

Kezét adja, ígéretet tesz vkinek. *Tér[jj] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz bé adásod* (57/12).

bealkonyodás fn

Hanyatlás, öregedés. *Ugy van ha éltednek reggelét át sirtad Ha a dél szikrázó hevét alig birtad Óh ekkor rád lankadt élted ujjitása Helyt — gondot hoz, élted bé alkonyodása Mikor az életnek, e sors játékának Elsőbb felvonási már mind lefolyának (453/148).*

beáll i

1. Bekövetkezik, megkezdődik. *Hagyd el, Sándor a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld, Most állt bé az öröm kora (403/25).* **2.** Elmegy katonának, szolgálatot vállal. *Talpig jól készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' buzgó Hazafiak (114/530).*

beárnyékoz i

Elfed, elrejt. *Ő [reménység] gondolatim javával Együtt nővénn fel felé, Az örömmel zöld ágával Lelkem árnyékozta bé (177/10).* **2.** Betakar, óv. *Isten légy e' Főpapoddal, Árnyékozd bé jóságoddal (225/147).*

béavatja fn

Vminek a ~: beavatottja, vmit jól ismerő személy. Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' Kuzsó' szenthelyének Minden béavatjtjai, Midőn hozzájuk megtérek A' rokon Nap'fényivel (390/28).

beavatott mn

Vmit jól ismerő <személy>. *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának béavatott fija! (395/6)*

be-berándul i

Reflexszerűen összehúzódik. *Amott homályos odvában Kandikál a' feje nyúl, 'S piros szemét bámulttában Forgatván be-be-rándul (397a/336).*

beborít i

1. Befed, betakar. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mindent bé borít iszapjával (413a/131).* Jönn az álmom, 's mindent pihenésre hajtja Az éjjelnek barna palástja van rajta Be borította véle a' földet 's az eget (14/3). **2.** Elsötétít. *És ha El-mém derültt Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő [a reménység]'s eloszlatja fergetegét (177/12).* **3.** Felajz. *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt keres a' fa-*

gyos Grönlandi habokba (330/1915). Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott-é? Mert téged fénnével Engem hév tüzével Borította bé! (151/15)

beborítja (75/10), be borítja (43/19), Be borítja (201/3), borítja bé (397a/420).

beborított in

Óvott, védett. *Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partjai ... Andalgó árnyékkal béborított berek Hol ismét emberré lesznek az emberek (406/7).*

beboríttatva in

Befedve. Másoknak a gyökeréről sűrűséggel termenek Tsemetéik, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek. *A' Parnasszus babérja is így ül kitsiny korába Bé borítatva annyának temérdek árnyékába (413a/543).*

beborongolt in

Bebarangolt, bejárt. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzektől beborongolt Táiget? (413a/1043)*

beborul i

1. <Az ég> befelhősödik. *Bé borul hirtelen a' nap nyájas fényre Bé fonván a setét felhők szövevénnye (56/1).* **2.** Elhalványodik, fényét veszti. *Lám az ég' forgása is Idővel újabb változásba lépzen, Lám a' csillagokba is Ki most derül, ki beborul egészen (288/24).* **3.** <Remény> kezd elveszni. *Érzem Nemes voltom', érzem gyengeségem'; 'S Reményem beborul és derül kétségem (454/8).* *Bé borul (202/1).*

beborult in

Befelhősödött. *Láthattam é felettetek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fony-nasztó víz tsepegett? (162/23)*

bebújik i

Beférkőzik. *Kis Zefir! Melyére Csenedesen borúlj, Félfedett csecsére Gyenge szárnynyal fűjj; Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy fektébe' Rólam álmod é? (263/30)*

bebukik i

Hirtelen beesik vhoval. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára (92/303).* *Ah de bezzeg*

rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukott (317/186).

beburkol i (1)

Eltakar. Itt néz ki egy Dáma de irígy fátyla Minden szépségetet töllünk béburkola (190/18).

beburkolt in (1)

Befedett, betakart. Vagy is a' melly bimbót nyerses természete Még béburkolt kégek alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette Mindjárt magáénak vallotta — 's szerette (454/380).

becammogván in (1)

Cammogva bemenvén. Futnak a' bikák, 's orokkal Nősző-hevet lehellenek, Hányják a' földet szarvokkal, A' porködben dühödnek; Némellyek meg bétzammogván Bőgnek a' barlangban benn (397a/697).

becs fn (14)

1. Vmely tárgyank, dolognak tulajdonított érték. Igaz, hogy nagy betse lehet egy Babérnak, Melly örök életet szerzett vólt Homérnak (245/29). Hívséged betsét Védje mint pecsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók (181/13). 2. Megbecsülés, tisztelet. Az Igali Népnak vezére volt Etse, Kinek sokra nézve lehetett illy betse (330/138). És te, Nanét! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel (330/22). 3. Becsben van vmi: nagyon fontosnak tartják. Vége felé járván a' fagyos Detzember, Détzembert hordoz már magán minden ember. Szellős vólna nagyon az ing 's a' paputs ma, Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma (197/12). betsem (148/55), betse (454/131), ~t (282/28), betsét (367/5, 454/334, 344, 801), betsünket (330/947), betsbe (85/12).

Ö: csecsebecse, köz~.

Bécs fn (14)

1. Városnév. Állj meg bár, ne tovább egy fértály-óránál, Bétsben a' Szent István' öreg Templománál (330/1994). 2. Bécs város lakói. — ...midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben (330/116). ~ (246/29), Béts (259/640, 337/162, 386/2), Bétsbe (279/5, 7, 337/148), Bétsben (330/125,

330*/139/3, 330*/156/10, 452/70), Bétsből (114/76).

becsal i (1)

⟨Madarat⟩ törbe csal. Ollykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől, Zöld levél alatt lapangó Törkalitkája alá A' tsemeték közt bolyongó Kedves párját bétsalá (397a/796).

becsap i (1)

Hirtelen nagy erővel behajít vmit vhová. Engem pedig, ah egyszerre A' zaj bétsap a tengerre. Jaj nekem víz, néki tűz! (443/110)

becses mn (22)

1. Különleges értékű ⟨dolog⟩. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyuszos kalpag ráró bokrétával, A' buzogány, a' puzdra, a' varrott sátorok, A' tsigás szerszámok, 's több betses bútorok (454/406). Még fejér mellyed sem olly betses portéka; Mert tsak egy kotlós szív' pompásabb hajléka (254/25). 2. Megbecsült, tisztelt. Köhalom már, a' mit rakott Szemíramis; Köhalom sok ezer Kolosszus, Píramis. Sok nagy nevek 'S betses érdemek egy sorban Megvetve heverték mohosan a' porban (237/39). Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illyá betses nevekről énekel (442/20).

~ (31/2, 61/25, 287/54, 373/83), betses (267/111, 358/37, 382/34, 397a/402, 413a/509, 418/22, 93, 418*/43p, 454/567), ~t (345/16); betsesebb (452/31, 454/109); legbetsebb (206/20), leg betsesbb 453/120).

becsetlen mn (1)

Szégyenletes. Te tiszta polgár, víg egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál; Hempelyge roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom! Még is betsetlen pusztá bogáts fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét (395/33).

bécsi mn (8)

1. Bécsben lakó. Egy Bétsi Magyar Gavallér (206/cím). 2. Bécshez tartozó. Annyi volt a' Lélek, alig fért a' Várba, Tudom nem volt annyi a' Bétsi határba (239/200). 3. Bécsről elnevezett. Nem ujság hogy bolond lakjon palotába Egész sereget láttz a' Bétsi uttzába (60/18).

bétsi (268/80), Bétsi (246/41, 257/166, 259/360, 330/1538).

becsinál i (1)

Nyílást bedug. *Itt egy üveg borocskát A' zöld gyepágyra tettem, És gyenge rózsaszállal Száját be is csináltam* (345/11).

becsinált fn (1)

Zöldséggel lében készített húsétel. *De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még országos dolgokról vivődik; Majd a' Bécsináltak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bonmot, az anekdotákat* (330/325).

becsődülni (1)

Összejönni. *Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni, 'S ne kellene ilyen későn bé tsődülni* (340/28).

becstelen mn (1)

Becsületét vesztett. *Ímé a' Szerelem 's Betsület egymással vívik, és e' hív pár e' vitéz pajtással: Ez egy hív szeretőt kérne, de betstelen; E' vitézt kívánna, de érzékenytelen* (268/113).

becstelenít i (1)

Gyaláz vkit. *Nagy lélekre szokás alacsony leleknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik* (315/22).

becsuk i (3)

Bezár vkit. *Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mos-toha* (333/19).

Bé tsukták (330/1598). — *tsukják bé* (330/1597).

becsúsz i (2)

Szinte titokban bekerül vhová. *De tartok ám, hogy a' kik így elhánnyák a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket. Bé tsúsz a' Világosodás már a' Kalendárjomba* (314/33). *Kijött az álnokság virtus' lárvájába' 'S szelíden tsúszott bé trónusod' jussába* (337/18).

becsú Ő: nagy~.

becsül i (15)

1. Vminek az értékét hozzávetőleg meghatározza. *Száz ökörré betsüli ő 's kintsére a Világnak Ha kiálthat egy évpeckát valamelly*

igazságnak (111/19). 2. Értékel, tisztel vkit, vmit. *Ő az, kit a' Király betsül, 's Hazánk tisztel* (306/252). *Egyenességedet betsülöm, barátom!* (202/116)

betsül (176/55, 330/594, 316/33), *becsülnek* (445/65), *Becsülnek* (254/49), *betsültünk* (454/986); *betsüli* (259/640), *betsülöm* (163/49, 306/177), *betsülte* (330/564), *fogom becsülni* (288/88). — *Betsüld* (413a/960).

Ik: meg~.

becsület fn (28)

1. Kötelességtudás. *Atyáim' Istene! Jaj mondd meg, mit tégyek? Kettőé nem tudok lenni, mellyké légyek? Barátommal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' menés — rút a' késelem — — — Oh örök Betsület! Oh örök Szerelem!* (268/108) 2. Megbecsülés. *Emberrek! Vagy hérók légyetek 's istenek, Ha kevélységekkel lehettek ilyenek; Vagy légyetek vélünk emberetskék ti is, Így több betsületet fogunk adni mi is* (194/22). *A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, El ragadják a' föld mívest, a' mezők elsorvadnak* (413a/514). 3. Tisztesség, illem. *Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltőkints régi betsületek, Nemes, tiszta 's bátor még a' ti szívetek* (259/94), *De meg lesz a' pogácsa is, Az nem olly sokba kerül, Csak viselje az Úr magát Becsülettel, emberül* (169/168). 4. Tisztelet. *Nohát betsületre méltó Kún-sági uraimék! Mondják meg, hogy a' ki lovat szeretne tserélni, mék?* (358/45) 5. Becsületbe jön vmi: értékes, megbecsülésre érdemes lesz. *Óh nagy Uralkodó! Előre képezelem, Hogy a' szent igazság, az erkölts, értelem, A' szép tudományok minden mesterséggel, A' jó gazdagsággal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar nép előtt betsületbe jönnek* (259/222). 6. Becsülettel: tisztességesen. *Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek* (330/1518).

betsület (194/27, 258/107, 267/192, 330/1502, 454/233), *Betsület* (268/123), *Betsület* (268/cím, 111, 317/223, 454/229), *betsületet* (194/26), *betsületét* (259/497), *betsületét* (453/167), *betsületünket* (259/585), *betsületnek*

(368a/93), *Betsületnek* (247/26, 268/24), *betsületből* (368*/30/11), *betsületre* (267/146), *betsületemmel* (330/828).

becsületes mn (3)

Tisztességes, erkölcsileg megbízható. *Most is, míg az Urak ott benn műlatának, Ni a' szedte-vették mit nem tsinálának! Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' szegényt* (330/1669).

Betsületes (167/5), *Betsületes* (316/4).

becsülni in (7)

Értékelni, tisztelni. *Szeresd; mert a' kik betsülni Tudják a' Vitézeket, Tudnak a' hazának szülni Ők is vitéz gyermekeket* (368a/161). *Mert Lilla egy tavasz' nyíltában Én tölem messze vetetett, A' kiért tudtam hajdanában Betsülni ezt az életet* (379/48).

Betsülni (111/89, 163/37, 377/33), *betsülleni* (205/28), *betsülleni* (16/28).

becsülő fn (1)

Az a személy, aki becsül vkit. *Betsülnek tántzodért? Ne mondd azt kérkedve, Több betsülőt talál még egy oláh medve* (254/50).

becsült in (1)

Értékelt, tisztelt. *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy annya, Itália, Idvez légy, Saturnus földje, imé egy hazád fia Kívánja a' te kedvéért énekelni azokat A' hajdann annyira betsült és gyakorlott dolgokat* (413a/699).

becsülvén in (1)

Tisztelvén. *Ki a' virtust önmagában Betsülvén szemfényt nem vesz, 'S rejtékje' szent árnyékában Jóság' illatját terjeszt* (397a/426).

Ik: meg~.

bedug i (3)

1. Nyílást elzár, betöm. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/49). 2. Elzár vmit, megszünteti a hozzáférést. *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékünk a' természet mikor megtagadott, Mikor eredeti forrásit bédugta, 'S vad lábunk a' virtus' tsóvait felrúgta* (454/231). 3. *Bedugja a fejét vhová: benéz, bekukkant vhová. Mihellyt a' konyhába a' fejét ~ta, Főbe verte egymást fazékkal a' kukta* (330/689).

bedül i (1)

Beledől, belekerül. *Vannak é ott, kik Mogorúl szólanak? Sohajtasz — elsuhanysz — Érttem — elmúltanak! Elmúltak, bédültek abb' a' sírhalmoba! Mellyhez közelítünk mi is minden nyomba* (313/39).

beér i (1)

Megérkezik, eljut vhová. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjótt a' jégen Tihany' hegyfokánál; 'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/34).

Beering fn (1)

Családnév. *Beering útja: a Beering Vitus (1680–1711) dán születésű orosz haditengerész által felfedezett tengerszoros, amely az Északi Jeges-tengert köti össze a Csendes-óceánnal Ázsia és Észak-Amerika között.* *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja ...Túl terjeszted ~' útján törvényedet* (337/178).

beérni in (1)

Vmivel ~: megelégedni vele. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit mindennapos tónussal Férjed morog, úgye bár?* (392/26)

beesett in (4)

1. *Sovány <arc>. A' bús gond béesett ortzájában hever* (189/13). 2. Mélyen ülő, karikás <szem>. *A gondtól gyötretik lelke 's tetemei Nem esmérnek álmot bé esedt szemei* (5/16). *bé esedt* (6/11, 37/5).

beesik i (1)

<Szem> mélyen ülővé válik. *Be estek szemei a' könnyhullatásba, Mellyet hullatott a' leg első romlásba* (213/29).

befagyott in (1)

Megdermedt. *Azomba túlsó szélére A' Tengernek át úszott 'S Itt hátáról a' fővenyre Európa le tsúszott. Érzéketlen terülének El törődött tagjai, Meg állván zavart vérének Bé fagyott folyásai* (231/322).

befal i (1)

Elnyel vmit. *Az áldott nap váljon tűznek katalanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kénnyén élő gonoszokat, 'S egy*

nagy föld-indulás falja bé hamvokat! (454/160)

befaló in (1)

Elnyelő. *Látjátok ki van ott' a' düledékeken? Ő az — Melpomené; a' ~ Chaósz' Mellyén áll (338/43).*

befarag i (1)

Faragással beilleszt vmit vhová. *Elsőben is hajts görbére az erdön egy Szilfának Fiatalját s' ha meghódol tsináld eke' szarvának. Egy nyoltz lábnyi rúdat faragj bé az aljába (413a/187).*

befed i (12)

1. Betakar. *Sok más nemzetek is követik tztiterával Apollót Kik hangos szóval verseket énekelik Mert köztök Laurust terem a' föld nagy sokasággal Melly koszorúval az ő homlokokat be fedi (42/6). Téged kedvellek, Csak néked élek, lehellek, Míg be nem féd a' sírbolt (447/72). A' bükkök' magas erdejét A' sűrű lobogó levél Éjellel fedi bé megint (403/10).* 2. Eltakar. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla, Némelly szemeit bé fedte És másfelé fordúla (231/473).* 3. Befedi vkinek a kedvét: elveszi, elrontja a kedvét. *Késs még borzasztó éjj komor óráiddal, Ne fedd bé kedvemmet hideg szárnyaiddal (200/32). be fed (134/72), bé fed (55/24, 191/24), Bé Fedi (54/10), bé fedett (217/49); — fedd be (222/78), fedd bé (4/32).*

befedez i (3)

1. Eltakar. *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe (222/67).* 2. Álom kárpittal ~: elaltat. *Jer addig, édes Álom! Jer, e' setét lugasról Hints mákolajt szememre, Fedezz be kárpitoddal, 'S a' gondokat fejemről Legyezd le szárnyaiddal (351/6).* 3. Védelméz. *Kardra óh Vitézek! Haljunk meg hazánkért, És Teréziánkért Ontsunk drága vért. Scytha nagylelkünkkel befedezzük, Scytha fegyverünkkel Őtet védelmezzük (259/576).*

befedezés fn (2)

Védelem. *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek; Hadd mentsen illy hatalmas Aegis' Befedezése alatt*

az Ég is (251/32). Befedezése (188/119).

befedve in (2)

1. Betakarva. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezdé bátorodni És gyenge ortzáját fátvollyal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve (77/151).* 2. Arannyal van befedve: aranyból van a fedele. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kallitka Bár arannyal van bé fedve Még sem telik benne kedve (31/10).*

befedvén in (1)

⟨Árnyék⟩ eltakarván. *Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske. Melly a' süttő Naptól bé fedvén engemet Árnyékos Hátaddal enyhítet tüzet (176/3).*

befelé hsz (2)

Vminek a belseje, közepe felé. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának Őszve szakadt háta bé felé om-ladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz (59/5, 195/5).*

befelhőz i (1)

Eláraszt. *Virits becses ligetke, Virits ezer virággal, 'S felhőz bé illatoddal A' jó Hafiz' halomját! (373/85)*

befér i (2)

Van elegendő hely számára. *Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e (6/10). Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés be nem fér, Mint egy csókba (289/30).*

befereszt l. befüröszt

beférhet i (2)

1. Lehet elegendő hely számára. *Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt kinn a' hányásból: sűrű a' természete (413a/766).* 2. Bejuthat egy közösségbe. *Bár igyék a' bal sors Erisnek borába Még is bé nem férhet Musák táborába (7/10).*

befog i (9)

1. ⟨Szemet⟩ kézzel eltakar. *Hogy lelkünk ne esne nagyobb nyavalyába, Bé fogta szemeit,*

mellyek a gyümölcstön Bámúlván, éltünket adták érte költsön (213/41). **2.** Befogad, magába zár. *Vége ha el végzed földi vitézséged, 'S invalidus fővel a' sir be fog téged, A' feltámadási Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/62). **3.** <Köd> eltakar. *Bár a' Napot bé fogja is A' ködnek leg vastagja is, A' Nap fény szint' olly szép lesz* (460/9). **4.** Betakar. *Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsóra. Ne irigyellyetek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testünk setét árka* (77/292). **5.** Befog vkit a halandóság moha: elefejtődik. *Ne légy a' leg nagyobb elmékhez mostoha, Kiket bé nem fog a halandóság moha* (126/72). *fogja bé* (397a/162), *Bé fogták* (114/965). — *Fogjatok bé* (397a/1, 4).

befogad i**(8)**

1. Helyet biztosít, szállást ad vkinek. *Mint egy szegény szarándok Első szavába szállást Kér istenért magának. De majd ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb, 'S végtére tsélsapabb lesz* (185/163). *Édes Atyáimnak gyámola tsak te valál; Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fedező szent koronájok alá* (259/456). **2.** Vmely közösség tagjai közé bevesz vkit. *Tanulásának egy pontjára lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe* (217/58). **3.** Magába zár. *A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne légyen rád nézve határa Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Vége fogadjon bé az ég ditső vára* (75/16). *be fogadja* (186/20), — *fogadj bé* (454/429); *Fogadd bé* (406/12), *Fogadjátok bé* (299/104).

befogadni in**(2)**

1. <Versbe> beleírni, belefoglalni vmit. *Nem kívánok én itt mindent befogadni Versembe Nem ha mingyárt száz nyelv, száz száj vagy szó van a' mellyembe* (413a/568). **2.** Szívébe fogadni vkit: megkedvelni, megszeretni. *Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom ötet A' nyájas emberek közt; A' kik közül tsak egy sem Neheztel őt tulajdon Szívébe bé fogadni* (185/61).

befoglal i**(1)**

Tartalmaz vmit. *Felveszi őt Linné és minden*

földi teremtetést Fellyűről neki megmutogat, valamit tsak az égnek, Földnek, tengernek tág gyomra magába be foglal (348/23).

befoglalni in**(1)**

Összefoglalni. *Ha Scaliger kinek tisztelik hanvait A léleknek minden únalmit 's kinnyait Egy kurta lexicon ki tsinálásábann Nem fél[t] bé foglalni hajdan egy summában Talán engemet sem ítélnek hazudni Ha minden lélek tört ebbe fogok tudni* (12/12).

befoglalva in**(1)**

Borítva. *Látod e melly kitsiny itt a' föld, fél-része vizekkel Béfoglalva setét zöldes, fél-része világos* (348/26).

befogni in**(2)**

1. <Állatot> vontatóul kocsi, eke elé köt. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte* (413a/222). **2.** Érdemet befogni: érdemet elnyerni, befogadni. *József, a' Virtusnak már megholt Pédája. Kitől helybenhagyást nyerni annyit téssen, Mint minden érdemet befogni egészen* (306/266).

befoly i**(1)**

Visszaszáll. *Nagy Tenger! Mellynek nem állki Sem partja, sem feneke, Minden te belőled szállki, Beléd semmi sem foly be* (397a/868).

befonván in**(1)**

Beborítván, betakarván. *Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők szövevénye* (56/2).

befut i**(3)**

1. Futva bejár vmit. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rézéket Tsalja a' száraz felé* (397/306). **2.** <Illat, hang> eláraszt vmit. *A' virágozó bokroknak Béfutják illatai A' szép estvét* (397a/646). *Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőnek ekhóját A' sok síp hogy futja bé* (397a/656).

befült in**(1)**

Befütött. *Ma már a' táborokat ~t Szobákba' intézik tsatának; 'S penna után viszik ütköztetere* (418/58).

befürösz i**(1)**

Eláraszt. *Ártatlanul élesz[t]gessük el bádgya-*

dott kedvünket, Az örömök balsamába fereszszük bé szívünket (91/8).

befüstöl i

Telefüstöl. És egy fűszerszámos templomot tsinálnak, A' mellynek' pirosuló rózsákból rakatott Oltárára hint-le a' Hajnal harmatot, Mellyen asztag temjént gyújtván fel a' szelek Az egész szent helyet bé füstölik vele (89/20).

befűszerszámoz i

Beillatosít. Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még félíg bimbó virágokat, A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé fűszer-számozzák az egész vidéket (89/12).

befűt i

⟨Kemencét⟩ felmelegít. Be is fűtenék egyszerűsmind A' mikor dagasztanék (169/109). fűtenék be (169/113).

befűtött in

Fűtéssel bemelegített. Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsil-laga fel tettzik Minden öszve bádjaszt és pu[h]it ostoba Levegő egével a' be fűtött szoba (85/26). bé fűtött (197/26).

beg l. be²

bégetés fn

A juh elnyújtott nyekergő hangja. — ... tölt juhok ~e [m]éhecskék dolgozása, A Békák ki-áltozása Mind örömünknek nevelése (123/21).

begöngyölgetve in

Vmibe becsavargatva, beburkolgatva. Mikor már a' fekete gyász szennyes lepedőjébe Bé göngyölgetve mütattya az embert bőlsőjébe (216/26).

begy fn

Vkinek a gyomra. Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szívja tele ~ét? (219/60)

begyere i

Jöjj be, árasz el! Jertek bé majd, óh szívem-nek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji éltém-nek, Egek' ajándékai! (397a/589)

begyes mn

Rátarti, hetyke. Mit ér a' fodros haj? A' mándsét? A' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli Pedig melly kényesen-feszesen-

~en Járnak az Uratskák végig a' Pártesen? (330/1117) — Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Ürög-forog körülötte, És turbékol ~en (397a/348).

begyeskedik i

Rátartian, kevélyen viselkedik. Ní, ahol a' szép Fkórának Táblája fényeskedik, A' Páva önnön magának Melly büszkén ~ (397a/432).

begyezni in

Keblére tüzni, biggyeszteni. [?] Ti pedig piros leányok, Jertek ~ rózsát A' jó Hafiz gypéről (373/88).

begyűjt i

⟨Pénzt⟩ egy helyre gyűjtöget. Ugyan tehát mit érsz azzal, 'S mi hasznod e' munkába, Hogy kintseid' nagy halmazsal Gyűjtöd bé a' ládá-ba? (205/4, 16/4) gyűlyt bé (154/18).

begyűlik i

Összejön, összesereglik. Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bé gyűllének, Az ország tarka bandáji Vélek fel érkezének (114/302). Bé gyűl (114/389).

beh l. be²

behajt i

⟨Állatot⟩ beterele vhová. —...az öreg Pán teli tulkait A' kastélyba ~ja (432/79).

behajtat i

⟨Járművel⟩ vhová megy. Az örvendő Fársáng ... Béhajtatott vígan a' víg Nagy-Bajomba (330/38).

behamvaz i

Hamvazószerdán a híveket hamuba mártott ujjal a homlokukon keresztel jelöli meg. Jaj! jön, – jön a' Hamvas Szerda! Bé hamvazza szemeim': Jaj, siessünk, Hívem! (133/41)

behat i

Hatással van. Szeressetek Leányok És légyetek Hafiznak Sírjához tisztelettel Mert édes énekéből Szerelem csepeg reátok 'S notáji szíveinkre Mint a' nyilak behatnak (373/68). bé hatnak (67/20).

beható mn

Hatást keltő. Gyenge szívetskéik előre repes-nek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek. Azért rendbe szedvén szemek' 's

ortázjokon, A' mi tsak bájoló 's béható azokon (330/76).

behemót fn (1)

Bibliai nagy testű állat. Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ímé Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol, szemeit borzasztja dühösség ... Gondolod é', mi ez a' Behemót? (348/43)

behemóthang fn (1)

Óriási üvöltés. Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna (337/281).

behempereg i (1)

⟨Felhő⟩ beúszik vhová Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's díszlett méltósággal, Már a' fél-felébredtt szellők által hozott Gángesi kellemes szagtól illatozott: Midőn egy tündöklő felhő behempereg (330/1871).

behint i (5)

1. ⟨Vmiből több darabot⟩ szétszórva vhová hullat. Szállítsátok magatokkal Hozzám a' vígságokat, Hintsétek bé virágokkal A' réteket, halmokat (397a/595). 2. ⟨Fényt⟩ szór vmire vmi. A' tiszta Nap meg-tekinté A' szelíd patakokat, 'S játszi szikrákkal ~é Göndörödött hátokat (397a/71). 3. Eláraszt. E' szóra öszvezajdul A' két öreg Poéta. Közzéjek ugrik Amor, 'S apróra tépi mérges Jámbussit Arkiloknak. Ambróziába mártja, Szerelmivel behinti; Liéus is leszállván Máslásba megfereszt (372/14).

hinti be (150/4), be hinté (26/22).

behintetett in (1)

Beszórt. Mert kiszárasztják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is 'S a' feledékeny álommal bé hintetett mákok is (413a/90).

behintett in (1)

Beszórt. A' barna, 's tsillámló porral Behintett Kankalinok Úgy állnak ott ékes sorral Mint tömött tsillagzatok (397a/434).

behintetve in (1)

Beszórva. Im itt az oszlopnál egy márvány lyánka sír, Amott rózsákkal van behintetve a' sír (306/86).

behív i (2)

Felszólít vkit, hogy menjen be. De hidd bé magaddal Orsolyát is kérlek. (330/922). Orsolyát behíttá, 's a' muzsikaszónál Eltűnt a' három vén az oldalajtónál (330/923).

behorpadt in (2)

Felületén benyomódott. Maga a' föld bő nedvet ád a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának (413a/973). bé horpadt (239/116).

behoz i (5)

1. Belső helyre visz, bekísér vkit. Töltsétek bé őket belső háborúval, Carnevál 's az Iffak eránt új bosszúval. Valakiket köztök hajlandóknak láttok, Magatokhoz vevén, hozzám behozzatok (330/992). 2. ⟨Idegen szokást⟩ meghonosít, elterjeszt. Behozom szokásba (sok már tsinálja is,) Hogy legényt megkérni merjen a' Dáma is (330/1971). 3. Elterjeszt. Bólts lelked fog behozni A' földre békeséget (259/427). 4. Bemutat vmit. Uszubú Árpád vezérünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat béjármolta. A' melly történetet tréfásan hoz-bé Prof. Dugonits az Etelkájában (267*/17/2). behozta (309/66).

behull i (2)

Beleesik. Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Behulla egy verembe (346/3). Ah, Lilla! a' te orczád Illyen gödört csinál ám, Mikor reám mosolygasz. És akkor abba Lelkem Melly nyakra főre hull bé (346/8).

behullat i (1)

Teleszór vmit vmivel. Halálát [Hunyadi] a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják (225/143).

behullott ~ behullt in (4)

⟨Szem⟩ beesett. Úgy pislog behullott szeme két tájéka, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka (330/225). Sőt akkor is, mikor szemem' világán Vak kárpitot szó az halál; Ott a' magánosság' setét világán Behulltt szemem reád talál (305/76). behullott (337/64), Behulltt (454/755).

behuny i (3)

1. Behunyja a szemét: becsukja a szemét. Behúnyom hát fülem' szemem', Érzem tulajdon érdemem (316/11). 2. Örökre behunyja

szemét: meghal. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/14).
Húnyom bé (443/186).

behunyt in (2)

1. *Behunyt szemmel néz vmit:* nem vesz észre vmit. *Tréfaság egy ilyen kétes félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel* (204/52). 2. *Behunyt szemmel néz vmit:* tétlenül néz vmit. *Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitézze?* (267/115)

beiktatás fn (1)

Vkinek hivatalos aktussal új tisztségébe való helyezése. *A' mire itt tzelózás van, valósággal megesett a' N. Mélt. Gróf Szécsényi Ferentz Ó Exc.jának Főispányi Béiktatásakor, 4 Jul. 1798* (330*/155/3).

beillik i (2)

Alkalmas, jó vminek, felér vele. *Akármedly szilaj Gulyába Bikának be illene* (231/170).
be illene (231/10).

beindul i (2)

Elindul vhová. *Látlak, mennyei Lillátska! Sietsz karjaim közé, Indúlsz a' sűrű rózsátska Mellől lugasomba bé* (397a/564). *Elhagyák a' patakot, És beindúlnak Zsoltzára Hol az a' Vay lakott* (368a/71).

beír i (1)

Beír a könyvébe: számba vesz. *Isten! Ki könyörölsz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen. E két gyámoltalant, oh' ird be Könyvedbe 'S Attyai szárnyaidd árnyékával fedd be* (222/77).

beírva in (1)

Feljegyezve. *Haj! Az én Nemes Barátom Hogy használja az időt! Ő a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' gögösség' hagymázzától Irtótván, kertész leve* (456/38).

beiszik i (1)

(Folyadékot) magába szív. *A' melly vigály ködöt lehell és lenge füstöt fakaszt, Béissza a' nedvességet 'S könnyen elbótsátja azt* (413a/747).

beizen i (1)

Üzenetet küld vhová vkinek. *Az erdőn által*

útazván, Kadarkútra bé mentek, Megállának 'S Hedrahelybe kettőtől bé izentek, Hogy mondjanak le a' Papról, mert ők el nem szenvedik (326/10).

bejár i (1)

(Helyet) keresztül-kasul végigjár. *Tűvé tevé az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs golyóbisával A' több tüzes golyóbist* (185/25).

bejármol i (1)

Járomba fog. *Uszubú Árpád vezérünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat bejármolta* (267*/17/1).

bejárni in (1)

(Helyet) keresztül-kasul végigjárni. *Jövel oh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetás főben kikoholt Utópiát, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be járni, Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják várni* (358/27).

bejelent i (1)

Vkinek az érkezését jelzi az érdekeltnek. *Egy várra találék, inték a' Strázsának, Hogy jelentene bé a' Commendánsának* (239/136).

bejön i (9)

1. Kívülről belép vhová. *Be jöve azonba' Laura sátoromba* (135/19). *Ah, mért jöttél bé most!* (268/33). 2. (Bevétel, haszon) befolyik. *Ma tsak nyöltz száz forint jött bé a Cassába* (6/23). 3. Megkezdődik, beáll. *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó prérése, Vigan makkolnak disznai, van vatzkor a' tserébe* (413a/ 1078). 4. Szokásba, divatba jön. *Akkor éltek az Atzéllal, 's a' zörgő fűrészekkel, (:Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították éekkel:) Bójóttek sok mesterségek: a' kegyetlen serénység Meggyőz mindent 's a' szükségben kénszerítő szegénység* (413a/163).
Béjön (306/219), *bejött* (334/31), *Béjött* (330/1580), *jött bé* (189/25).

bejut i (2)

1. Sikeresen vminek a belsejébe kerül. *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's a' Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék* (161/33). 2. (Becsület) elterjed, normává válik. *E' tsalfa tündér bús örömmel Meg nem zavarta gondjait Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet habjait, És e' szabadsághoz*

szokottak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts ügyjei (247/35).

béka fn (28)

1. Négy lábú kételtű állat. A' békáknak 's egeknek Sergei meg rettentek, Soká volt, míg fel eszméltek, 'S álmokból felsekentek (114/973). Régi bújokat a ~k vartogják az iszapba (413a/385). 2. Béka módra: békákra jellemző módon. Szép volt Filéta, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' barátja; De ~ módra zengett, Tsigaként tudott szeretni, Bámúlsz e? — Vízivó volt. (354/10).

~ (90/1, 114/44, 226, 404, 330/226), Béka (114/6, 413), ~k (114/141, 681, 877, 926), Békák (114/318, 123/23), ~knak (114/610, 882, 909), ~t (114/913, 920, 453/35), ~kat (114/981, 979, 413a/196), ~kra (114/23, 895), Békákkal (114/994).

békaegérharc fn (2)

1. Régi vígeposz címeként: békák és egerek harca. *Batrachomyomachia* vagy *Békaegérhartz* Blumauer módja szerint (114/cím). 2. Csokonai ilyen című munkája. *Békaegérhartz*, *Tempefőim*, vélem itten vóltanak, Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak (161/45).

békaárda fn (2)

Békacsapat, békasereg. Mind fel készül a' tsatára Az egész béka árda (114/524). Buzdul rá a' béka árda, Lobog fején a' kokárda (114/536).

békaság fn (1)

A békák összesége, serege. Ennél vitézebb vezére Nem volt az egereknek; Most tehát segítségére El érkezők ezeknek, Beléjek újj erőt ada, A' Békaság meg szalada Nyakra főre előtők (114/901).

béke fn (17)

1. Népek között háború nélküli állapot. Viszszatért immár olajággal a' frígy. A' kemény hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömröket áldott Béke tetézi (287/12). 2. Békét hagy vkinek, vminek: nem háborgatja, nem bántja. Hadjatos hát ~t nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatos (7/5). Istenek, hagygyatos ~t a' mezőnek, Mert az ártatlanság gyermeki itt nőnek (159/9). 3. Bé-

kével: békésen, nyugodtan. Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem fúr: Úljünk le víg elmével Vígadozzunk ~vel (154/13). Vedd ~vel tőlem hogy itt megtisztellek, Hogy messze — magasra — magadig emellek (454/835).

~ (239/55), Béke (287/13, 445/44), Béke' (290/9), ~t (432/55), ~vel (56/52, 202/52, 211/80, 231/311, 268/100, 330/2017), Békével (267/4).

békekötés fn (2)

Béke(szerződés) megkötése. A' Békekötésre (287/cím).

békél i (1)

Békül. Hogy' ellenkezhethénk tovább ti véletek? Itt a' kéz! Itt a' szív! Tsakhogy békéljete (330/1450).

Ik: meg~.

bekerget i (1)

Arra kényszerít vkit, hogy futva bemenjen vhová. Távozz Frantz! Magyar fülünkben Tsalfa szód kedvet nem lél. A' Királyhűség lelünkben Lángol, 's még Hazánkban él. Népiünk ezzel kerget be Téged' Bojnyik-fészkedbe (257/78).

bekerítő in (1)

Körbefogó. Carré, tesz itten különösen négy szegletre álló 's egy bizonyos helyet bekerítő katona-tsoportot (330*/185/2).

bekerítvén in (1)

Kerítéssel, fallal körülvéve. Így tette Roma a' világ legékesebb tsudáját Bé kerítvén egy kőfallal hét hegynek a' pompáját (413a/1095).

békeruha fn (1)

Békeidőben hordott civil ruha. 'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! De visszazólit élemedett Atyád. A' kurta mentét hát letészed, 'S ~ban Hazádba megtérsz (445/24).

bekerül i (2)

1. Bemegy vhová. Ím a' Toponári Zsidók bekerülnek, És muzsikájokkal helyekre leülnek (330/311). 2. Elterjed. Zengi harsogóbbann, Énekem! E' betses Két névre, melly, mint a' Duna, élni fog, 'S mint a' világosság kiterjed, És bekerül az egész Világon (418/96).

békés mn

(1) Nyugodt. *Nékem zöld olajág 's rózsalevél fedi Békés homlokomat, 's Páfusi lantomon A' mirtusligetek' lanyha Zefirjei Félszunnyadva enyelegnek* (338/2).

Békés fn

(1) Helynév. *Így lépked, így kereng ~ Vármegyében, Az alföldi szűrűjében Hét-nyoltz nyomtató ló* (330/547).

békesség fn

(37) 1. Nyugalom. *Ah boldog Nép! Az ég takargat téged, A' tsendes Békesség Lakik hazádban* (259/44). —...*míg élsz, életed folyon ~be, Míg fő boldogságot fogsz érni az égben* (222/83). *Musák a' Párnassust ~gel lakják Apollo letzkéjét figyelmel halgatják* (11/3). 2. Harc nélküli állapot. *A' halált menydörgő ágyuk nem ropognak A' puskák 's köszörült kardok nem villognak ... Az Arany ~ Templo-mát meg nyitta* (54/7). 3. Harag, veszekedés nélküli állapot. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglelt volna köztük a' kívánt ~; A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat Nem bántván Carnevált 's a' Gavallérokat* (330/1774). ~ (11/2, 54/20, 83/38, 114/403, 211/33, 337/42, 404/4), *Békesség* (11/cím, 54/cím, 313/138, 400/cím, 67), ~' (330/651, 337/379), *békeség*' (259/183, 306/76, 337/410), ~ed (177/32), *békeségünk* (287/18), *békeséget* (259/428), ~nek (368a/100, 400/9, 49), *békeségnek* (259/251), ~teknek (217/128), ~be (215/119, 257/58, 70), *békeségben* (287/45), ~től (413a/975), ~ért (397/14), ~gel (330/1934).

békételen mn/hsz

(2) I. mn Kötekedő. *Hív Uray Julianna, Kitől a' végpertzen is Több jószágot nem kívánna Még a ~ is* (454/948).

II. hsz Nyugtalanul. *Tudom hogy azt a' víg órát ~' várjátok, Mellyben a' trombiták' nemes serkentését halljátok* (259/525).

békételenkedő mn

(1) Békétlenül viselkedő, kötekedő. *A' Békételenkedő* (389/cím).

bekever i

(1) Bemocskol. *A' kinek sok Vitézséggel nyertt*

dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panasz-sza keveri-be (216/82).

bekezdés l. belékezdés**békó fn**

(7) 1. Béklyó, bilincs, rablánc. *Király! Vitéz! Ki most egy harsogó szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas ~ddal* (165/34). *Himen eloldotta a' ~t lábain, 'S a' Strimflikötőket elépte karjain* (330/1639). 2. Rabság, kötöttség. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Ki áldott ~ban tartom a szíveket* (330/1909). ~k (337/194), ~ja (146/29, 267/154) ~idat (460/173).

békós mn

(1) Béklyóval ellátott. *Mit ér mit ér a' rabság-bann Kínlódni sok gazdagság-bann Mit ér minden ha köteled Békös lábadon viseled* (31/18).

békóz Ik: le~, meg~.**beköltözik i**

(2) 1. Új helyet elfoglal, betelepedik. *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérsékelt öve alatt laknak, Azt tartják, 's reménylik, hogy ezen testekkel, E' kívánságokkal, és e' szükségekkel, A' mellyekkel bírnak földi életekbe', Egy ehez hasonló helyre költöznek be* (454/398). 2. Uralkodóvá válik vkiben vmi. *Kiben idegen színesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szíves-ség Eltűnjön a' szók között* (357/58).

beköpn i

(1) Bemocskolni, besározni. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik: én pedig inkább Szánom az illy embert, mint sem irigye legyek, Mert ki az égre pököd, maga képét szokta ~* (315/25).

beköt i

(2) <Sebet> kötéssel lát el. *De ámbár meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet* (212/88). *Kössétek bé minden nép közt a' Sebeket, Hogy ép testtel tudjon szolgálni titeket* (195/57).

bekötött in

(1) Becsukott, behúnyt. *Óh tán irigy ő? 's azt akarja, Hogy ~ szem alatt imádjuk?* (395/12)

- beköszönt i** (1) Megérkezik, megjelenik. *Mikor a' rekegő béke bé köszönte A' hűs estvén, belém illy képzetet önte* (90/1).
- bél fn** (4) Az emésztőcsatorna tekervényes, csőszerű része. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/318). ~ (154/35), ~ibe (454/349), *Bélével* (114/699).
- Béla fn** (3) Férfi keresztnév: (Árpád-házi magyar király.) ~ *Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/5). ~' (267*/15/2, 418*/174/2).
- Beldonna** (ol) (1) *Belladonna*, {szép hölgy}. *Poéták! Tsak egyszerszem Látnátok az én Versem', Ha ez nem vonna. Meg mondjam ez Istennek Ditső Nevét? — ah, Ennek Neve —* ~ (132/18).
- bele ~ belé** hsz (48) 1. A szóbanforgó dolog, élőlény belsejébe, lelkébe. *Mert a' ki gyakrann jár belé* [Fellegvár] *múlatozni, Hamar andalgást fog magának okozni* (239/69). *Nézd bár a' rósát kit kerész ültet, azonnal A nap sűgárát hánnya eresztve belé* (38/2). — ...*mert e' szavának Olly édességi valának, Hogy élet ömlött belénk* (134/75). 2. Miatta, töle. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hűle Ugy láttzik hogy az ég barnúl 's busúl belé Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé* (10/29). *bele* (134/106, 169/99, 160, 235/31, 239/58, 176, 287/4), *belé* (162/38, 170/26, 231/272, 257/214, 216, 310/73, 314/6, 330*/173/11, 349/6, 380/82, 415/33, 434/10, 447/106), *Belé* (196/84), *beléje* (185/171, 201/85, 413a/793, 418/23, 454/637), *belém* (90/2, 184/28, 239/212, 397a/5, 423/28, 427/12, 454/44, 47, 64), *beléd* (308/26), *Beléd* (196/57, 380/55, 397a/868), *belénk* (447/75), *belétek* (267/226), *beléjek* (330/2020, 454/185), *Beléjek* (114/900). **Ö:** *tebeléd*.
- belead i** (1) Belehelyez. *Egy együgyű állat — egy Gólya* mit szólna, *Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem vólna, A' melyben bújdossék; pedig a' Teremtő Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő?* (454/266)
- beleállít i** (1) Állítva belehelyez vmit vmibe. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják* (413a/603).
- beleavatkozik i** (1) Illetéktelenül belefolyik, belekapcsolódik vmibe. *Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüzétől fellobban, ... Az emberiségnek sorsán gondolkozik, S az Egek' tisztébe belé avatkozik?* (313/16)
- belebolondul i** (1) Beleszeret vmibe. *No de szegény öreg tán olyanról szólla, A' ki mint a' kotló, le se szállna rólla. 'S úgy bele bolondult ezen várvívásba, Mint a' piszkafázott matska a' fin-gásba* (239/101).
- belecsap i** (1) {Szőlőbe} bejár és kárt tesz.. *Sótt az Erdei bi-valyok, és ketskék belé tsapnak, Rajta a' Juhok, 's kívántsí Tinók is nagyon kapnak* (413a/918).
- belecesegettet i** (1) {Gyerekekbe} belenevel. *Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e' ... Ha a' jó erköltsöt még gyengeségekbe Belé csepegtették ártatlan szívekbe* (212/36).
- beleereszt i** (1) Engedi, hogy vmi vminek a belsejébe jusson. *A' néma Hallgatás őriz e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/52).
- beleesik i** (1) {Törbe} belekerül. *A' Lépbbe, mellybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabadá leszsz vele* (208/66).
- belefér i** (1) Van elég hely vmi számára. *Zsanám meg' kulatná válna, Borral mindég színig állna. Az ő bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt akó* (433/56).
- belefog** (2) Belekezd vmibe. *Ditséretébe azoknak A' be-*

léd szálltt virtusoknak Nem fogok belé talám (308/27).

bele fogok (228/29).

belefojt i (1)

Úgy nyom vkit a vízbe, hogy az megfulladjon. Lábon kapja Petsenyésit, A' Tóba belé veti, 'S ekkép szegény Petsenyésit, Meg vetvén sok könyörgésit, Belé fojtá a tóba (114/783).

belehull i (1)

Beleesik. A Pontinai tó lehell ilyen szagot, Ez is olyan, mintha éreznél maszlagot. Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull (239/123).

belehullott in (1)

Belecsöpögött. Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az Alföld' gazdag lapátja Siratni kezd engemet (428/154).

belejárni in (1)

Többször belemenni. Így bajos is, mert azt be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni (239/176).

belejön i (1)

Vminek a belsejébe kerül. 'S tán porsátoromba Már belé se jő: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő (347/22).

belejönni in (1)

Belelendülni vmibe. A' Dámák szűntetni kezdték haragjokat, Nem bántván Carnevált 's a' Gavallérokat: De — ej igazán hogy a' háborúságba, Melly Trójától fogva esett a' világba', Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának (330/1779).

belekap i (1)

⟨Betegség⟩ megtámad. A' Stoicust mondvá nem kinzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra (239/80).

belekezdés fn (2)

Bekezdés. A' Belékezdésben megköszönti a' mezőket, és írásának tárgyát előadja (397/6). Belékezdés (397/5).

beleláthat i (1)

Vminek a belsejébe nézve láthatja azt, ami ott van. Ha czélja az, mellém álljon, Akár ide előmbe, Innen jobban belé láthat 'S nézhet a' tekenőmbé (169/11).

belélépvén in (1)

Belejutva. Most már belélépvén a' halál révébe, Illyen formán érez elfásult szívébe' (454/543).

belelő i (1)

⟨Lövedéket⟩ vkibe lő. Bámúlván áll meg előtte, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét; szíve de vérzett Mert belső bánatot érzett (45/8).

bélelt in (1)

Széllal bélelt: széljárta. Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain, 'S a' Ketskemét pusztájának Széllal bélelt szirtjain (357/32).

belemártogat i (1)

Vmibe többször beleereszt, belesüllyeszt, majd kihúzz vmít. És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz piszkálóba, Gyakran belé mártogatnám Végig a' piskálóba (169/131).

belemegy i (2)

1. Bejut vhová. Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között, Mint egy számkivetett és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelésem felé, Egy méltóbb Országba, 's még se menjek belé? (454/22) 2. Belefér. Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal betapodván gödrét színig nyomassad. Ha mind belé nem megy a' föld, ritkának ítélni Jó lesz ott marhát tartani 's áldott szőlőt ültetni (413a/764).

belenyom i (1)

Vminek a belsejébe nyom, mélyeszt vmít. Ő is ha tűz kapott a' piszkafájába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába? (239/98)

belép i (1)

Lépve bemegy vhová. Azomba gróf Nagy Ká-kai Be lép a' Palotába (114/400).

beléptet i (1)

Belép, bemegy. Kapos' udvarára mihellyt beléptete Mindent megígézett mérges lehellete (330/683).

belerajzik i (1)

Beletelepül. A' porlós tserfa odvába és elváltott kérgébe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe (413a/1007).

- belerepül i** (1)
Hirtelen megjelenik vhol. *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő [a reménység] 's El oszlatja fergetegét* (177/13).
- bélés Ő:** *bíbor~*, *mente~*.
- belesüppedt in** (1)
Puha, laza anyagba belemélyedt. *Sebes-futva kóborognak [szarvasok] Nádon, vízen, szirtokon; Az ingóványok tátognak Belésüppedt nyomokon* (397a/672).
- beleszeret i** (2)
Szerelmes lesz bele. *Orpheus innepet tart. Hozzá érkezik Aristaeus. Belé szeret Eurydicebe* (465/3).
- belé szeret** (465/27).
- beleszeretvén in** (1)
Nagyon megtetszvé. *Bele szeretvén a' rózsza magába Nézte díszét a' rétnél Egy sebes patagnak kristály habjába* (147/1).
- beleszól i** (1)
A szóban forgó dologhoz hozzászól. *Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feleltének. De Márs szólla végre belé, 'S Jupiternek ezt felelé Nagy Categoriával* (114/935).
- beletekintkedik i** (1)
Beletekinget. *Nem dagasztanám a' szélét, Csak gyengén csipegetném, De bezzeg a' közepébe Jól bele tekénkedném* (169/108).
- beletévén in** (1)
Belehelyezvén. *Mert a' mint a' haj középből kinőnek a' kis bimbók 'S megszakasztják a' gyenge bőrt: felmettődik a' tsimbók És ölébe belétévén más fának bimbótskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/600).
- beleun i** (1)
Végképp megun vmit. *Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszás vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe* (310/63).
- beleül i** (1)
Leülve úgy helyezkedik el vmiben, hogy az őt körülveszi. *Maga beléüle egy nagy katulyába, Rongyos pudermantelt vetvén a' nyakába* (330/673).
- beleültetni in** (1)
Növényt földbe helyezni. *Se szőlődnek a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé Se abba mogyorófákat ne hadj ültetni belé* (413a/835).
- belevág i** (1)
Belevágja magát vhová: hirtelen dobja, veti magát vhová. *Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő magában, 'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán vesztegelt* (330/904).
- belevet i** (2)
Beledob, behajít vkit vhová. *Kimentelek én, vagy meggebed A' vén anyád. Ha más-külömben nem lehet, Felégetem Azt a' vityilót, 's ötet is Belevetem* (333/56). *Lábon kapja Petsenyésit, A' Tóba belé veti* (114/780).
- belga mn/fn** (3)
I. mn Belgiumban levő, Belgiumhoz tartozó. *Ím a' Németeket kitsikarják minden ezüsből, Már a' ~ 's olasz várakat össze-török* (259/440).
- Belga* (267*/20/2).
- II.** fn Belga származású személy. *Egy Belga* (257/98).
- Belgium fn** (1)
Helynév, ⟨európai ország⟩. *Hát mi hogy ne jajgatnánk ~' szegény lakóji!* (257/99)
- Belgrád fn** (3)
Helynév ⟨Szerbia fővárosa⟩. *Most is ~ alatt új koszorút fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35).
- ~* (79/1), *~ra* (79/cím).
- beli ~ -béli agg~, athéne~, ázsia~, birodalom~, egyiptom~, levegőég~, menny~, nem~, öl~, spárta~, század~, szív~, vidék~.**
- Belinda fn** (4)
Női név. *Egy tágas sarokban ~' szavára Leülnek a' Dámák 's az Urak jobbára* (330/617).
- ~* (330/613, 1375), *~val* (330/507).
- bellica (lat)** (2)
Bellica cassa: hadi pénztár. *Nem lesz senkinek panaszsza, Teli a' bellica cassa 'S az Armamentarium* (114/341). *A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papírost hánytak* (92/20).

beljebb hsz (3)

1. Mélyebben levő helyre. Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem 'S tán még beljebb annál is (231/134). **2.** Közelebb. Most már a' szentté lett régi hagyományok' Partja mellől beljebb visznek a kormányok Ollyan emberekhez, kik a' Természetnek 'S tsupa okosságnak útján lépegetnek (454/528). beljebb (114/778).

Bellóna fn (10)

Személynév. <Hadistennő, Márs nőtestvére a római hitvilágban.> ~' *vérezgő vasostorának Tsapási már mindenfelé dörögnek, Alatta a' ledöntött népek nyögnek* (259/63). ~ (54/24, 256/34, 260/3), ~' (258/97, 415/17, 418/17), *Bellona* (192/5, 382/1), ~től (456/17).

belottyant in (1)

Petyhüdt, ernyedt. *A' vénség béverte púderrel hajait, Kitérdelte kettőn kívül a' fogait: Úgy hogy, ha belottyant ajakit kifejti, A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ejti* (330/229).

belő i (1)

<Lövedéket> juttat vmibe. *Illyen a' hadi élet! Bolodog, ki vitézzé lett. Ha belőnek a' fejébe* (268/155).

belől hsz/nu (36)

I. hsz **1.** Belül, vmi belsejében. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind ~* (306/181). *Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket ~ egy száraz hektika bánt* (198/14). *Már most tsikolja szárnya Minden tagom ~ről* (108/7). **2.** Lélekben, érzésben. *Alig pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly' édes öröm lepte ~, Hogy elfelejtkezvén minden fájalmáról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról* (330/1582).

~ (114/543, 131/3, 139/56, 141/4, 170/14, 213/26, 215/86, 231/313, 239/67, 330/735, 1009, 396/13, 397a/832, 1176, 401/18, 460/23), *belől* (59/15, 195/15), *Belől* (77/249, 114/541), *belöll* (86/14), *Belöll* (59/17, 195/17).

II. nu Benn, vminek a belsejében. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' nép kétségeskedett* (239/202). *De szeretném*

felhajtani Hátul, de jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon ~ (169/48). ~ (201/44, 338/45, 397a/724, 792, 413a/490, 454/602, 845).

Ö: kívül~, körül~.

belőle hsz (46)

1. A szóban forgó személy, tárgy belsejéből. *Kedves test! Hát itt szemlélek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött* (299/3). *Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/22). **2.** A szóban forgó személyből, dologból, jelenségből. *Neveld fel, és tegyél egy ollyant ~, Hogy majdan minden száj jól szólnon felőle* (217/105). *Így lesz az élőlől földi és ásvány rész, A' földi részekből plánta 'S növény lesz, Mellyet ha az élő állatok meg esznek, Belőlle magoknak lételt 's növést vesznek* (201/74). *Úgy e' Bagoly Világ ám rémítne tőle, Nemes útálással halnék ki ~* (190/110). **3.** A szóban forgó tárgyakból, anyagokból bizonyos mennyiség. *Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket. Énnékem is, hogy ott valék, Belőle egynehányt adott* (106/22). **4.** *Bolondot csinál ~:* félrevezeti, rászedi. *Egésszen bolondot csináltak belőlünk* (330/1679).

~ (92/100, 106/24, 192/26, 213/16, 320/10, 372/24, 373/35, 391/16, 397a/1081), *belőlle* (213/20, 231/29, 460, 248/26, 330/815, 2047, 453/129), *belölle* (186/36), *Belőle* (232/10, 257/137), *Belőlle* (454/626), ~m (112/21, 169/32, 316/34, 396/32, 419/1, 428/141, 429/21, 454/363, 598), *Belőlem* (324/40, 443/2), *belöllem* (201/36, 453/260), *belöllünk* (201/38), ~tek (133/20), *belőlők* (176/28, 372/21, 454/622), *Belőlők* (373/185).

Ö: énbőlőlem, tebelőled.

belőve in (1)

<Nyíl> vhová juttatva. *Szívem megett egy láthatatlan Kéznek nyíla belőve áll* (455/14).

belső mn/fn (20)

I. mn **1.** Belül levő. *Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' ~ asztalnak* (330/1662). **2.** Lelki. *Most feltalálom, majd elvesztem Lillát 's ~ nyugalमत*

(430/4).

~ (45/10, 114/518, 162/111, 267/210, 290/14, 330/737, 989, 337/117, 405/4, 409/7, 413a/943, 425/5, 27), *Belső* (212/138), *Legbelsőbb* (397a/1034), *Legbelsőbb* (10/14).

II. fn Az emberi lélek. *A' mi magamat illet: az én Külsőm olyan, mint a' magának hagyott természet; Belsőm hasonló a' Tavaszhoz* (368/36).

~je (368/33).

bélyeg fn

(5)

1. Különös ismertetőjel. *Te a' baráti hűségnek Példája és bélyege* (454/950). *A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában sző, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454). **2.** Emlék, lenyomat. *Távollétembe Képedet szívembe Szent bélyegül viselem* (359/3).

bélyege (432/2), *bélyegét* (397a/994).

bélyegez i

(1)

(Boglyát) táblácskával megjelöl, (állat) bőrébe jelet sűt. *Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe: Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek Csónakot vájnak, vagy marhát, és boglyát bélyegeznek* (413a/271).

Ik: ki~.

bemártott in

(1)

Folyadékba merített. *És szép szín közbe te mérget Atiz: 's más vérébe be mártott Fegyvert és rontod e férget* (27/7).

bemázol i

(2)

Beken. *Elő vesznek minden sovány ellenséget Az el estet gonosz lábakkal gázolják Sárt vesznek, és azzal jobban bé mázolják* (453/184).

bémázolja (330/1692).

bemázolt in

(2)

Elfedett. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona* (190/42, 25/16).

bemegy i

(20)

1. Vminek a belsejébe megy. *Egyet csendít, 's a' szobába Mercurius bé megyen* (114/561). **2.** Vmely helységbe utazik. *Olly hely mint a'*

minőn Uliasz hajdanába A' Palládiumért bémene Trójába (330/1604).

Bé megy (317/80), *Bé megyen* (25/38), *mégyen be* (397a/764), *bé mégy* (190/20), *bé megyek* (114/138), *bé menek* (161/25), *bé megyünk* (25/30), *bémentem* (306/180, 307/42), *Bé mentem* (9/13), *mentem be* (307/53), *bé mentek* (326/9), *mentek bé* (259/122). — *menjek be* (215/151), *menjek bé* (306/174), *menj bé* (111/5), *Menj bé* (111/7), *mennyenek be* (340/12).

beméltóztat i

(1)

Beméltóztat vkit vhová: bevesz, befogad vkit vhová. Róma a' városok' Asszonya Kellő lantosinak szép seregébe már Béméltóztata engemet. És nem marnak is úgy már az irigy fogak (328/15).

bemenetel fn

(1)

Bemenet, bejutás. *Akkor kívántzorogék a' várnak szélére, Resten néztem puskám elrongált csövére. De a' Miniszternék meg utánam jöttek, A' bemenetelért meg belém kötöttek* (239/212).

bemenni in

(5)

Vminek a belsejébe menni. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás alatt nem szabad bémenni Senkinek, vagy lábát [a vár] küszöbére tenni* (237/241).

bémenni (239/237), *bé menni* (1/22, 238/59, 239/215).

bemenvén in

(1)

Vmilyen helységbe menvén, utazván. *Mikippen az Carneval nagi pompával Kapos Várott be menvén, holoth is ebidoel vala és az Matricullat foell nittatia vala* (330/cím).

bemerít i

(1)

Búba merít be vkit: szomorúvá tesz vkit. Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámborokat bú-ba meríte bé, 'S főként tégedet, óh Görög! (386/12)

bemerül i

(1)

Fokozatosan eltűnik vmiben. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bársonyozván az Eget jobb felől. Láttuk a' felhőbe miként bemerüle 'S az élő Istennek lábaihoz üle* (225/125).

- bemetsz i** (1)
 Bevés vmit vhová. *A' tiszta Természet metszé be Áldott kezével e' szabad Törvényt az emberek' szívébe, Hogy a' mi tetszik, az szabad* (247/37).
- bemetszett in** (1)
Bémetszett vas: ekevas. És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől fogva. Azok elhagyván fészkeket, magossan elrepültek, A' bémetszett Vastól pedig a' mezők kiderültek (413a/741).
- bemocskol i** (2)
 Beszenneyez, meggyaláz. *Mért vagynak olly nagyra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' szilvalévvvel?* (330/1112)
Bé motskolták (5/4).
- bemocskosít i** (1)
 Beszenneyez, meggyaláz. *Szép Magyar nevünket Bé ne motskosítsuk, Melly egész világon Már az égig ért* (259/588).
- bemohodzott in** (2)
 Mohával benőtt. *Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában, 'S a' sarlót [!] nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/40).
bémohodzott (306/27).
- bemutat i** (1)
 Ajánl. *En-is itt a' Hegy tövében, Hol nem igen meredek; Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutatatom kéz' tsókolva: Végye tőlem kegyesen!* (188/94).
- Benak fn** (1)
 Folyónév. (Kelet-Malájziában van.) *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról, 's a' tengeri zajjal duzzatt ~ról* (413a/683).
- benci mn** (1)
 Bencen termett. *Hát kentek majd mit tsinálnak A' Bentzi nekiár körül?* (438/34).
- bene (lat)** (3)
 1. Jól. *Bene qui latuit, bene vixit* (39/cím). 2. *Nota benében volt: figyelmet keltően fel volt jegyezve. A' Biblia táblájára Fel volt írva a' Nevek. Az is nota benébe volt, Mellyik mikor született* (92/43).
- Benedek fn** (1)
 Frfinév. *Virág ~ Úrhoz* (338/cím).
- Bengala fn** (1)
 Helynév. *Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szertesét, Sőt számos rajt botsát a' messzi határra A' ~ 's Boszton virágzó partjára* (313/112).
- Benkő fn** (1)
 Családnév. *Ha jól emlékszem, ~ Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval kitenni* (330*/204/9).
- benn hsz** (14)
 1. Belső helyen, vmin belül. *Az udvari kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/686). 2. Belül, lélekben. *Az sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom* (309/122).
 ~ (114/195, 308/45, 330/731, 967, 1667, 1728, 2046, 333/23, 397a/573, 698), *Benn* (315/23, 389/80).
- benne hsz** (171)
 1. A szaggal jelölt személy/dolog belsejében. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hűle* (10/28). *A' kemenczét fűtögetni Hej! Bezzeg nem restelném, Hogy tisztább lenne feneke, Gyakran kipe-metelném. Frissen piszkálgatnék ~, Hogy lángra erősödni* (169/125). *Be borította véle a' földet, 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget, Mellynek hűs balsama a' ~ feredett Szem helyaknak édes nyúgovás[t] engedett* (14/5). 2. A szóban forgó személy egyéniségében, tudatában. *Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi ~ meg nints, a' rútnak mondatik* (127/24). *Poéták! Felöletek Azt tartják, hogy ~tek Lakik Istenség* (132/2). 3. Vki-nek a személyében. *Megszántam a' Magyar, 's azt a' jó Tréziát, Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy ~ egy kegyes Helytartóm' nézzétek* (259/152). 4. Vminek a lényegében, tartalmában. *Óh! bizony nem látok semmit olyyat ~, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). 5. Vki lelkében. *De óh, ha nem én mívem Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem ~ lehell; Éreznem és túrnöm kell* (443/151). 6. Belőle. *Bár most megszűnnek De el nem tűnnek Ah nem ~m A' régi jók*

(181/11). 7. Töle. *Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véle-tek marad, szívemet el nem viszem* (241/17). 8. Vele. *Mitsoda tzelja van ~m az Istennek Hogy engem teremtett* (453/3). 9. *Kedve telik/van ~: örül neki. Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve Még sem telik ~ kedve* (31/11). *Aprilis tsalárd ravasz...Kinek volna kedve ~! Bár tsak hamar vége lenne Unalmas óráinak* (389/11). 10. *Örömt lel, talál ~: örül neki. A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha ~ öröm rózsátskáit lelem* (12/28). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálók, Bennetek melly kevés örömt találók!* (197/48)

Ö: *ő~, őbennek, énbennem, tebenned, tibenne-tek.*

benneteket nm (5)

Titeket. Féltre! Nem imádlak többé ~ (127/6). *~* (139/105, 212/115, 421/6, 454/962).

bennrekedt in (1)

Belül maradt. Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl; Benn rekedtt indulatimtól Szívem dobog, mellyem fül (443/27).

bennszorult in (1)

Bennmaradt. A' Horvátország' partjától Majd Erdélyig kergete; Mégis bennszorultt nyilatát Szívem nem menekhte (428/151).

bennünket nm (18)

Minket. Már a' víg szüretnek örül minden ember Mellyel örvendeztet ~ September (87/2). *~* (32/39, 63/1, 188/170, 199/2, 210/40, 233/1, 259/5, 10, 17, 25, 266/67, 267/158, 330/577, 946, 948), *Bennünket* (14/26, 201/26).

benő i (2)

⟨Növény⟩ területet betakar, beborít. Ennek jele ha a környék bénőtt vadolajfákkal 'S bé van terítve a' mező erdei bogoyótskákkal (413a/708).

~tt (397a/114).

bent hsz (4)

Belső helyen. Bent ásitok, kint meg ázom Bent didergek, kint meg fázom; Szomorú Ősz! (389/77, 78).

~ (169/118), *Bent* (330/1091).

benyargal i (1)

⟨Szél⟩ nagy sebességgel fúj. Bé fűszerszámoz-zák [virágok] az egész vidéket, Mellyet hűss szárnyokra szedvén fel a' szelek, A' kies völgyeket bé-nyargalják velek (89/14).

benyel i (4)

1. *Elnyel. Ah de bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukott. Ötet négyszer el peselte, Végre Öttsét is be nyelte A' sebess örvény' lyuka* (317/188). 2. *⟨Sír⟩ befogad. Óh ha addig tartanának A' barátság' Angyalának Rózsákból fontt köteli, Míg a' sír bé nem nyél minket* (454/914). 3. *Elvesz vmit vkitől. A' szegényt a' törvény' útján megkéselik, 'S a' rongyos árvának kenyerét benyelik* (454/144).

Nyelne bé (285/30).

benyelő in (1)

Elnyelő, befogadó. Még se nyér a' gazdag úr Ditsőbb lakást a' benyelő pokolnak Meghatározott véginél (410/30).

benyit i (2)

1. *Hol a' Másik Tenger' ké kellő kárpítja A' leszálló Napnak ágyát ki- 's -benyítja: a tenger színe hol világos, hol sötét lesz* (313/104). 2. *Az ámitónak magát ki- 's benyítja: az ámitót csábítja, kacérkodik vele. Mert azonkívül, hogy a' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's benyítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1015).

benyomás fn (1)

Bényomást csinál: hatást kelt. Deákul akartam írni. De azt gondoltam-meg, hogy nem Római katonáknak, hanem Magyar vitézeknek írok, a' kikben egy rajta, ősi, vitéz, magyar 's több efféle hazai szólás több benyomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia (267*/12/13).

benyomul i (2)

1. *⟨Sereg⟩ erőszakosan megy vhová. A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is benyomult. Ám-de roppant bértzeinkről Népünk által mind lehült* (257/118). 2. *Behatol vhová. A' szép hármónia, melly a' holt húrokról Az ér-ző-inakba szállong, és azokról A' lélekbe fel-hat, 's a' szívbe benyomul, Hogy azt az er-költsnek szentelje templomul* (330/1035).

benyújt i

(1)

Kívülről benti helyre nyújt. *Ott evez [a lélek] sietve A' partok felé. Kis nyilat nevetve Nyújtja Amor bé. Ennek szálatskáján Már a' partra ért* (347/16).

benyúl i

(1)

Nyúlj saját kebledbe bé: a címzett erszényére vonatkozik. *Halld meg a' népek' tsatáját, A' nadrág' históriáját, 'S nyúlj saját kebledbe bé* (317/56).

Beócia fn

(1)

Helynév. (Tartomány a régi Görögországban; a hagyomány szerint itt állt a költészet szent hegye, a Helikon, ill. a Parnasszus.) *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet, 'S Beózián Parnasz' hegyeit emelhet* (330/1564).

beolt i

(4)

1. (Növényt) szemez. *'S a' tseresznyéknek kutatják [a lepkék] Ismét a' virágokat, Mellyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/450). **2.** Szerelmet beolt vkibe: szerelmessé tesz. — ...*Phoenicia Királynának ritka szépségű Hertzeg Kis Asszonykáját, ő Hertzegségét Bika Maskarába öltöztvén, ő kegyelmesen el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé oltotta* (231/6). *Béoltanak* (413a/575), *be oltott* (77/28).

beoltatni in

(1)

A vetést ~: a vetés sövénykerítését kijavíttatni. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem el-lenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést beoltatni, Madarakat fogdosni* (413a/278).

beönthet i

(1)

Belejuttathat. *Beönthetem tüzem egy férgetskébe is, Bár kitsiny a' szíve, 's hideg a' vére is. Sőt bogaratska nász másik bogaratskán, Sok millió nemzik fiat egy fogatskán* (330/1917).

bepókhálóz i

(1)

Pókhálóval sző be. *Zendülj meg hát Lantom! Mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózson e' Kupa' határa, Hová, bár hazámban legtúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vivátja elhaladt* (337/354).

beplántált in

(2)

1. *Noétól ~:* Noé által (szőlővel) beültetett. *Kikkel a' Noétól bé-plántáltt Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' borözön* (219/31). **2.** *Felhőkkel ~:* néhol felhőkkel borított. *A' kősziklák' zöld pompája A' napra kikönyököl, Felhőkkel beplántáltt tája Szemfényvesztve tündököl* (397a/1123).

beprémez i

(1)

Szegélyként lágyan körbevesz. *Virágokból szövött ruháját A' tarka rét már hímezi, Az ezüst tsergetegek' táját A' gyenge nád beprémezi* (379/20).

bér fn

(25)

1. Fizetség. *Durva Hérósok! Noha száz babértok Lenne a' ~em, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/42). **2.** Vmely fáradozás, szolgálat jutalma. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngvével hímeze Vedd el, 's óh bár légyen fáradságod ~e!* (68/25) **3.** Vminek a használatáért járó díj. *Tisztelvén Mammonát örök áldozattal Most is sohajtásit azért hámozattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya* (6/8). **4.** Juss, örökség. *Jupiter, a' Vén Istennek Egy esmeretlen fia, Ki hirdettette mindennek, Hogy a' Nagy Monarchia Őtet illeti s Testvérit, Azért adják ki a' ~it, Mert ő sem Fattyú Gyermeke* (92/34). **5.** Büntetés, megtorlás. *Majd h' a' Nemzet össze jő, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani; És fog adni dupla ~t Vakmerő rablásodért* (257/197). **6.** Az igaznak ~e: az igaznak tudója. *Az Úr a' ki midőn farsasztjuk az eget Kérésünkel, reánk bőv áldást tsepeget Az a' ki egyediül az igaznak ~e Légyen életednek örökös vezére* (74/5). **7.** A banyom ~e: az ökrök munkájának gyümölcse. *A' tengerről tolt felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek, a' nagy Ether leomlik 'S habjaitól a' víg vetés, a' ~ romlik* (413a/333). **8.** *Bérbe nyer vmit vmiért:* cserébe kap. *'S kivált, mikor látom, hogy a' gonoszoknak Tündöklő napjaik kényyekre forognak, Szabadon ferednek az ártatlan vérbe, 'S a' Szűzek' erköltsét nyerik érte ~be* (454/142). ~ (257/233), ~ed (74/24), ~e (214/120,

330/976, 389/55, 454/133), ~etek (432/116), ~t (210/110, 257/199, 259/580), ~ét (190/64, 330/758, 389/94), Bérét (397a/223), ~it (92/167), ~ért (257/68, 330/1791).

Ö: heti~.

berak

(3)

1. Berak vmivel: beültet vmivel. Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szívja tele begyét? (219/59) 2. Hízakot ~: hézagot betöm. Érzem, hogy egy nagy hízakja Van szívemnek félfelől; De ki lesz, a' ki bérakja Azt a' hízakot belől? (401/ 17) 3. Bezár. Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ablakait a' halál erőszakja Örökös álmra tsendesen bérakja (77/274).

berakni in

(1)

Berakni vmivel: beültetni vmivel. Be kell a' nagy Taburnumot rakni olajvesszővel (413a/563).

bérc fn

(43)

1. Magasba meredő hegycsúcs, szikla. Zordon erdők! durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim! (304/15) 2. Magas hegység. A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is bényomult. Ám-de roppant bértzeinkről Népiünk által mind lehült (257/119). 3. Szint, magaslat. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe (188/10).

bértz (306/249, 397/114), bértzek (435/15), bértzek (253/72, 259/600, 306/138, 337/196, 413a/689), bértzek' (267/48, 397a/701), bértze (306/1), bértzei (338/34), Bértzei (268/64), bértzeket (358/3, 413a/289), bértzeit (96/5, 327/28, 397a/532, 1142), Bértzeit (413/20), bértzit (413a/18), bértznek (188/24), bértzeknek (397a/51, 420/5), Bértzeiben (396/12), bértzen (413a/982), bértzeken (313/4), bértzeden (304/14, 435/14), bértzénn (413a/992), bértzein (418*/68, 452/62), bértzre (413a/289), bértzekre (413a/634), Bértzekre (413a/158), bértzeire (267/88), bértzéről (267/73), bértzeitől (454/459), bértzekhez (397a/875), bértzekig (288/34).

Ö: arany~, gólya~, hullám~.

bérces mn

(3)

1. Bérces kőszál: bértcek közül kiemelkedő

kőszikla. Jer! Magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/2). 2. Bérces erdő: Hegyvidéki erdő. A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt rázkódtatja (454/302).

bértzes (255/2).

bérci mn

(3)

Magas, sziklás hegyi. Méz tsepeg a' podvás tölgyből; 's a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' könnyű patak (327/47).

bértzi (348/30, 399/5).

Berchtold fn

(1)

Személynév. Schwartz ~ot tartját(!) a' puska-por' első feltalálójának — Európában (330*/201/1).

berk fn

(41)

1. Bokros, cserjés hely, kis erdő. Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszéllyel? (135/38) — Hagyd el a' magános réti violákat, Ahol zengedezted Ámort 's Gráziákat, Ahol az ártatlan multság' berkében Játzintkoszorúkat fűztél a' Tempében (267/11). Hallá Élizium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét (338/17). 2. Berkünk: a Múzsák berkei, vagyis a poétai osztály, amelyben most Csokonai tanított. Hány forró sóhajtasok lengettek berkünk tájában, Mellyre mi Tanítónkkal így zúgtunk a hegy ajjában (221/7).

~ (406/7), Berek (397/29), ~' (134/36, 350/8, 403/61), berkek (77/197, 306/129, 397a/890), Berkek' (143/13), berke (450/46), berket (306/106, 413a/846), berkeket (341/10, 397a/54, 614), Berkeket (413a/737), berkét (413a/642, 432/40), ~nek (200/27, 445/3), berkeknek (4/27, 413a/365), ~be (142/2, 264/8, 380/32, 413a/414, 455/35), ~be' (188/55, 145), berkébe (455/23), ~ben (397a/487), berkekben (413a/482), berkében (428/31), berkeken (274/2, 397a/688), berkedre (413a/848), ~ké (306/69).

Ö: Molorberke, narancs~.

berekesztés fn

(3)

Befejezés, bezárás. III. A' Bérekesztés. Bútsúvétel a' Mezőktől (397/31).

bérekesztés (397/6), Bérekesztés (259/594).

beprepül i

(2)

Belső helyre repül. *Ez a' szintén megholt Zefirke lelked volt, A' mellyre Ámor üle, 'S Mellyembe bérepüle (441/26). Pillantatod' szárnyára egy [nyíl] felüle, Szívem titkos várába bérepüle, És ott helyet fogott (320/14).*

béres fn

(1)

Mezőgazdasági bér munkás. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres ~e kaszákat köszörül? (69/4)*

Bergamo fn

(1)

Helynév. *Született ez az ember [Calepinus] Calepioban, ~ városa mellett, és a' nevét hazájáról vette (330*/149/5).*

berkenye fn

(2)

Almához hasonló apró, élénkpiros, fanyar gyümölcs. *Fája alatt hever a' főtt berekenye, A' kövér noszpolya, a' borzas gesztenye (199/13). El terültek fájok alatt a' ~k A kövér noszpoják a' borzas gesztenyék (87/13).*

berkes mn

(1)

Bokrokkal, cserjékkel teli. *Ez a' hosszú boltoztatja A' Diófáknak felyül A' kék eget mutogatja, Mellyen sok felhő repül, Hátul a' zöld térmezőkkal Tókat, ~ völgyeket, A' dagályos hegytetőkkel Körülvelt vidékeket (397a/382).*

berki mn

(1)

Berekben levő. *Lát'd; a' magános ~ homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák (440/5).*

Berlin fn

(2)

1. Helynév. *Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' ~ várát elprédáló Hadik (267/184).* 2. Berlin népe, lakossága. *Már is Sokan vagynak, kit tisztelne maga ~ vagy Páris (111/90).*

Bernoulli fn

(1)

Személynév. (Johann Bernoulli (1744–1807) csillagász.) *Ő vagy ~val méri a roppant Eget Vagy a Newton tsóvén nézi a végtelen üreget (111/7).*

beró i

(1)

(Szöveget) bevés vmibe. *Egy felől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátor-ság, Erősség Nézik a' Vitézek' tettit a' tsa-*

tába', 'S béróvják a' jó Hír' gyémánt oszlopába (267/62).

berohanván in

(1)

Behatolva. *Felveszi a' vonót, kapja a' hurokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz discordánt hangzatokat tsinál, Mellyek bérohanván a' fül' dobjainál, A' nyugovó lelket úgy felháborítják (330/1030).*

beront i

(4)

1. Hevesen berohan vhová. — ... *bétörök, bérontok, Asztalt, Compániát, tánczot széllyelbontok (330/825).* 2. Fegyveresen erőszakkal behatol vhová. *Feldúlta [az ellenség] már Itáliát egészen, Berontott a' Tseh földre tűzzel vassal (259/58). Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' bátorság menthet ki 's a' sietség (259/76).*

bé rontok (238/70).

beróva in

(1)

Bevésve. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hé-rósba szállt Lelkedet, Melly a' mulandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett, És nevét beróva hagyván a' gyémánt oszlopokon Ditsőségét lobogtatja a' testvér tsillagokon (405/17).*

berzenkedik Ik: fel~.

berzenkedő in

(1)

Felborzolt. *Lúdak sárga libáikkal Sétálva járák a' gazt, 'S ~ szárnyaikkal Űzik a' lompos kuvaszt (397a/315).*

berzeszt i

(1)

Mereszt. *Mint midőn szerelmes gór-jértze megett A dagályos kakas érezvén meleget, enyelegve játszik, taréját ~i, Oldaltt forog, ti-peg, 's szárnyát leereszti (330/495).*

Ik: fel~.

besároz i

(2)

Sárral bepiszkol. *Egy illy hűs esőért mennyit sohajtozott, A' kit az izzadság és por bé sározott (198/38, 86/36).*

besátoroz i

(1)

Árnyékos, lombos helyre visz. *Oh ki visz engem a' Hemus' híves völgye allyába, Ki sátoroz bé a' fájknak temérdek árnyékába? (413a/1045)*

Bessenyei fn (2)
Családnév. *Óda Kapitány ~ Sándor Úrhoz* (403/cím). ~' *Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utóljára Függesztlek [lantom] a' Bodzafára* (243/1).

besuhan i (1)
Titokban bemegy vhová. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás alatt nem szabad bémenni [várba] Senkinek, vagy lábát küszöbére tenni. De hidd-el Barátom! Sokann bésuhannak* (239/243).

besuhanván in (1)
Gyorsan, szinte zaj nélkül bemenve vhová. *Onnan [konyhából] a' Szálába bésuhanván Éris; Zúgni kezd a' Dáma és a' Gavallér is* (330/693).

besummál i (1)
Összegyűjt. *A' nagy Terézia ... Pompásan felrakja Buda' 's Pozsony' várát, És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind bésommálja azt a' nemes Gárdába* (259/194).

besummálva in (1)
Együtt. *Óldjátok le rólam gyarló kötéstekeket! Nem tudlak imádni többé benneteket; Mert minden szépséget, mellyel hódítatok, Már az egy Lillában bésummálva látok* (421/8).

besüt i (2)
(A nap) sugarait vhová bebocsátja. *Süss atyáink' Templomába, Süss szent sugáriddal bé* (390/14). — ... *a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már feltetszett a' tsillagok között; 'S erőt vévén a' már szendergő éjtszakán, Bésütött a' Szála' keletső ablakán* (330/1852).

besüthet i (1)
(A nap) a sugarait vhová bebocsáthatja. *Bé is tsukták ötet kemény áristomba, A' melly olly keserves fogház és kaloda, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda* (330/1600).

beszáll i (3)
1. Berepül vhová. *Munkájok' [méheké] édes terhével Honnyokba beszállanak; Hogy a' bőltesség' mézzével Minket táplálhassanak* (397a/1002). 2. Szállásra, étkezésre bemegy vhová. *Megbotsáss! Hogy Hozzád farsangra beszállnak Azok, kik esmérnek, szeretnek, csudálnak* (382/11). *Volt az arany világ, Melly-*

ben az Égnek sorsosi a' szelíd Emberhez is beszálltak (439/11).

beszállván in (1)
Vhova megérkezve. *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék. Ott be szállván, egyben kérдем: Regmetz esne mennyire?* (161/35)

beszéd fn (23)
1. Beszélés, szóbeli megnyilvánulás. *Sőt még a' ~ is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/11). 2. Az, amit vki mond, kifejezett gondolat. *Menjen az Úr! ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára, Hogy jöhet egy Gavallérnak Illyen ~ szájára* (169/80). 3. Vmely tárgyra vonatkozó gondolatoknak előszóbeli előadása. *Kik ~én ott valának, Méreggel el telének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének* (114/287). 4. Kifejezésmód, beszédmód. *Mikor mézes ~ére Örök hűséget ígére* (134/67). 5. Társalgás, beszélgetés. *Azóltá hány szíves ~ek valának, Mellyek szánkából költsön szívünkéből folyának!* (235/25)
Beszéd (225/31, 454a/cím), ~' (330/322), *Beszédek* (170/17), *besszédet* (209/100), ~*edet* (190/86), *bezidit* (330/1476), ~*nek* (77/85), ~*ének* (134/82), ~*embe* (231/35), ~*etekbe* (185/196), ~*ébenn* (460/28), ~*jére* (326/34, 447/67), ~*edtől* (324/23), ~*del* (330/295), *Beszéddel* (114/398), ~*iddel* (443/203).
Ö: elő~, példa~, pletyka~, szó~, szófi~.

beszédformán mn (1)
Beszédformán tesz: mintha beszélne. Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni (330/911).

beszédű mn (1)
Beszédmódú, stílusú. *Coquette, tetszeni kívánó, színes mézes mázos ~, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/4).
Ö: zápor~.

beszeg i (1)
Körülvesz, szegélyez. *Kerek Hajnal sugároddal Küllőzd meg a' fél eget, 'S mulólag-szín sáfrányoddal Szegd bé a' kék felleget* (456/4).

beszél i (36)

1. <Közölnivalót> szavakkal kifejez, mond vmit. Azt ~li Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert 's még senkit meg nem szánt (62/1). Ne fély! Itt vagyok én is, 'S szerelmet nem ~lek (143/26). 2. Beszélget. Sőt szerzőtársammal is Rólad gyakrann ~lek (208/32). Ahá! ... itt jön egy Szán, 's benne két vén zsana. Beszéllnek magok közt, az ördög tudja, mit (330/213). 3. Elmond, elmesél. Így ~li a' Katona A' kegyetlen Hartzokat (208/81). 4. Elárul vmit. Van nállam egy igen régi Könyv, melly Történetivel Tele van Földi És Égi Titkos Szerelmeivel. Ez sokat ~l felölle (231/27). 5. Mit ~ek?: nem ezt akartam, ill. nem ezt kellett volna mondanom. De jaj mit ~lek? Mikor én vétettem (77/189).

~ (330*/199/5), ~l (77/223, 236/1, 330/299), Beszéll (460/23), ~lek (176/42, 208/96, 322/10, 330/5), Beszéllek (208/89, 91, 93), ~lünk (201/48, 454/606), ~nek (201/43), ~lnek (454/601), ~le (330/935), fogok ~lni (185/63), Fog ~lni (259/134); ~li (208/79, 259/634, 330*/202/1, 362/1, 417/27), ~te (202/67). — ~lné (253/69). — ~lj (337/387), ~ljen (316/2, 336/55).

Ik: el~, ki~.

beszélés Ik: ki~.

beszélget i (3)

Vkivel hosszabb ideig beszél, társalog. Vojtára, langauszra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszéllgetek (197/94). beszéllgetek (454/422), beszéllgettem (309/13).

beszélgetés fn (3)

Társalgás, csevegés. Jer, barátom! Minden únalmat üzzünk el Az ujj boronn vídám beszéllgetésünkkel (87/60). beszéllgetésünkkel (199/90, 114).

beszélgetni i (1)

<Szemmel> közölni. Már a' galánt lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszélgetni (330/338).

beszélhetetlen Ik: ki~.

beszélni in (7)

1. <Közölnivalót> szavakkal kifejezni. 'S Carnevál is így kezd beszélni népéhez: Urak!

Asszonyóságok! (330/406) 2. Beszélgetni. Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van játszani kártya (197/70).

beszélni (159/5, 273/28, 1104, 431/23), beszélleni (314/20).

Ik: el~, elő~.

beszéltet Ik: elő~.

beszélvén in (1)

Elmondva, elmesélve. Szép dolog marsolni dob 's trombita szóra! Mikor a' lobogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtáságában, 'S beszéllvén egymásnak a' régi napokat (267/231).

Ik: el~.

beszízgetelve in (1)

Elszízgetelve, elhatárolódva. Otahajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagyvilágtól beszízgetelve, (isolírozva) (244/cim).

beszíhat l. beszívhat**beszív i** (1)

Vmit a tüdejébe szív. Annak virágos ölében A' sziszergő nádak közt Mellyem erőss pihegtében Bészívom e' kedves gözt (397a/928).

beszívárogni in (1)

Szívároghatva behatolni vmibe. Néha jó a természetlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal felfalatni Vagy azért hogy titkos erőt nyer a' föld ... Vagy hogy tömöttebbé teszi a' lyukatos Mezőket 'S nem hagyja beszívárogni a kártékony essőket (413a/104).

beszívhat i (2)

Szívó hatással magába, a belsejébe juttat vmit. És bár Ámor' kohában élek; De tüzemről beszélni félek, Hogy meg ne vessen engemet. Pedig tán nemes indulatja A' nemes lángot beszívhatja (431/26). Megeléglést hadd szíhassak A' ti jó szagtokkal bé (397a/14).

beszívni in (1)

Szívó hatással magába juttatni vmit. Amott, hol téged [halál] a' döglesztő Levegőn által szívni be (379/146).

Beszkéd fn (2)

Hegynév. <A Kárpátok északkeleti, ill. észak-

nyugati hegycsoportja.) Zengjed vizek nagy Királya dítséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott Hoffmannak. Hogy a' ~ fellegetek fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre vissza-hangozt[ath]assa (124/11). ~' (267/14/6).

beszól i (1)

Kintről benti helyre beszél. A' többek közt, hogy bé szóltál ablakomba, Énis jót kívántam Néked (235/33).

beszorongat (1)

Besorít vmit vhová. De mikor a' várnak sántzaihoz értem, Ott a' boldogtalant még hijába kértem. Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézt elfogván, hogy beszorongattam (239/188).

beszól i (5)

1. Sűrű szövedékkal bevon, eltakar vmit. Lesz itt jó vatsorád; mivel Katullod' Erszényét merévül be szötte a' pók (140/8). Elfúlád a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérges konkolyok, és vadzabok felnövik (413a/171). 2. Eltakar. Csendes Este! ... Lágy árnyékkal Szőjj be engemet, 'S e' tájékkal Zengd keservemet (374/6). fogja ~ni (413a/750). — Sződd bé (453/36).

beszökik i (1)

Beszökik a szem vhová: lopva bekukucskál. Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem 'S Tán még bellyebb annál is (231/133).

beszött in (2)

1. Növény által sűrűn befutott. Illatos jázminnal beszött lugasokon, 'S pázsitos völgyeken viz az út felfelé (306/72). 2. Bevont, eltakart. Ezüst tsillagokkal bé szött bíbor Sátor Tündöklött a' végén (306/202).

Bessarabia fn (1)

Helynév. <A Prut, a Dnyeszer és a Duna-delta által határolt terület.> A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkben egyszer mászszor ki-vándorlott Magyar és Székely familiák; a' Bessarábiában, Krimeában és Uj Serviában lakó régibb és újabb Magyarok (313/102/5).

betakar i (2)

1. <Angyal> megóv, megvéd. Felséges Nádorispány! Te léssz Budának fényje, Te a' Magyar' reményje, Kiért megáld az ég. Az Angyalok hatalmas Szárnyokkal betakarnak (259/346). 2. <Termést> betakarít. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az igát vonzó barmokna[k], Bé takartuk sok kintseit A mezőknek gyümölteit, Hogy hasznokat vegyük azoknak (123/46).

betakarva in (2)

Betakarva vmivel: tele, elhalmozva vmivel. Bár jöjjön [szerencse] kintsekkal talpig bé takarva, Nála hízkeljen a' Bőségnek szarva: Ne hidj néki, ne hidj (191/5, 55/5).

betapodván in (1)

Betaposva. Előbb válassz ki szemeddel egy jó helyet, és végre Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal betapodván gödrét színig nyomassad (413a/763).

beteg mn/fn (19)

I. mn 1. Betegségben szenvedő. Érzem, hogy ~ vagyok (443/20). Ne félj! Ez a ~ Szív Dobog csupán tenéked (105/3). 2. Hervadt, kókad. Tegnap le szálla tsendes Tseppekkel egy esőtske, Meg áztatá az Erdőt, És a' Mezőt vízével: 's Ím a' ~ Virágok Mindjárt fel éledének (107/21).

~ (86/13, 16, 181/19, 184/16, 198/13, 16, 277/6, 288/55, 327/62, 352/21, 423/16), Beteg (133/60).

II. fn 1. Beteg ember. És sorvadó ~inket Erőddel élesztgeted (390/11). Im Hozzád [árnyékszék] sok szegény ~, Mint a' nyavalygó Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy őtet gyógyítsd meg (377/46). 2. Vminek ~e: vmitől beteg. De mi is nagyobb kincs, mint ha van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Lázsija. Most már a' Nyavalyák fonnyasztó serege Rá ütvén, régolta volt ennek ~e (222/50). ~ (454/224).

Ö: holt~.

betegágy fn (1)

Az ágy, amelyben a beteg fekszik. A' betegségeknek sujtoló kínnyai Nem lehetnek itt az irtózás okai: Ezeknek vétkei ... A' mértéktelen-

ség rakja tagjainkba, Végre így szegeznek beteg ágyainkba (213/86).

betegség fn (5)

Az emberi testben fellépő működési zavar. *Betegség ne száljon házára, 's magára Doktortér ne küldjön soha Kani'sára* (336/61).

~ (193/3, 454/19), ~eknek (213/81), ~it (454/794).

betegszik i (2)

Beteg lesz. *Én bennemis van egy tűz, Mondják, hogy az Cupídó; Én nem tudom, ki légyen, Nem esmerem nevérl; Elég, hogy ég melylyemben, 's olvasztja nagy tűzével: Szemlátomást betegszem, És már alig lehellek* (107/15, 352/15).

betelhet i (1)

Tele lehet. *Akár mi nagy vétet nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénzel telhessen be* (5/10).

betelik i (10)

1. Feltöltődik. *Dorotya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kígyó szokta téli lebernyegét. Bételének gyenge hússal agg rántzai* (330/2041). *Piramus Thisbével a' meg szokott helyen Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Őszve ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjánn ürmös panaszokat sugnak* (77/112). 2. Eláraszt. *A' Szeretet lelke a' Földet bé teli 'S Az Ember az embert ismét megöleli* (190/99). 3. Beteljesedik, valóra válik. *És ha majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é?* (249/58) 4. Betelik vmivel: megelégszik vmivel. *'S bár Tempe' völgyén még fiatal vagyok, Hárfam' erőtlen húrjai sem nagyok, Hogy ennyi Hérózt énekeljen, 'S illy Nagyok' Erdemivel be teljen* (251/28).

bételnek (452/72), *bé telnek* (77/136), *bétölt* (267/196), *Bétölt* (306/291). — *Telly bé* (455/55).

betelve in (1)

Telve van vmivel. *Így biztatta az ég e' nyomorúltakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat, A' midőn e' sereg háládó nyelve Így szólt, szíve lévén örömmel bé telve* (214/98).

betemet i (4)

1. (Gödrot, árkot) földdel befed. *Ez tsemetét*

dug a' földbe, kit annyáról mettze le Ez a' földbe ~i a' gyökerez töveket (413a/548). 2. Beföldel. *Fákról lerázta a' Mézet, a' tüzet elrejtette, És a' tsergő bor Patakok forrásit bétemette* (413a/148). 3. Megsemmisít. *Majd a' Halál ... Mindent a' mi tziifrán fénylett az életbe, Az emberrel együtt mély sírba temet be* (193/8). 4. Betemeti az idő moha: elfelejtődik. *A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni [tetteiket], Nem fogja bétemetni A' vén idő' moha* (259/271).

betér i (2)

1. Megérkezik vhová. *Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos tábora bétére* (313/34). 2. Útját megszakítva (rövid időre) bemegy vhová. *Ez útjában elfáradván ~t Flórához, 's közli véle szándékát* (330*/202/5).

beterít i (4)

Betakar, beborít vmit vmivel. *El-aszott mezejét zsiros ganéjjalkövérttse, Vagy lúgos hamuval sovány földet beterítte* (413a/94). *Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szótt vad merészséggel Zöldséget 's virágokat* (397a/61). *E' szókra a' felhő őket bétérité, Tetszetes ifjakká tevé, 's megszépíté* (330/2035). *teríti bé* (418/15).

beterítve in (1)

Bőven ellátva. *'S bé van terítve a' mező erdei bogyótskákkal* (413a/709).

beterül i (1)

Beterül szürettel: mindenfele szüretelnek. Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztos fejét ingatja (413a/938).

beterült in (1)

Beterített. *Szagos virágokkal bétértült halmokon, Illatos jázminnal beszótt lugasokon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/71).

betesz i (2)

1. Behelyez vmit vhová. *Végre akár mely' tsemetét ültetz örökségedbe Zsiros ganéjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be* (413a/889). 2. Behajt, becsuk. *Bétev az Angyal a' könyvet 's mindenek Szentet kiáltottak 's újra kürtöltenek* (306/165).

betipeg i

(1)

Apró léptekkel bemegy vhová. *El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg 's Antal Gazdához Bús szavát így kezdi el* (317/129).

betol i

(1)

⟨Szívbe⟩ belop. *Magát a' népeknek szívébe bétolta, Az igazság' kardját fontját bitangolta* (337/21).

betolong i

(1)

⟨Sokaság⟩ egymást taszigálva bemegy vhová. *Te a vak homályba rakod a' Templomot, És onnan ígéréd a' Paraditsomot. 'S tsak bé tolongjanak hozzád a' Moschéba, Azt ész és a' Virtust hagyod tsak kardéba* (190/73).

betölt i

(27)

1. Eláraszt, telít vmit vmivel. *A' kis fülemüle a' bokron búvában, Küszködik magával keserves nótája Dombot, berket bétölt gyász trenódiája* (306/106). *Ah felséges Lelkek! Es-mérlek titeket ... Ti töltitek még bé hírrel a' világot* (259/363). *A' Bor bétölt örömmel, 'S mámort okoz gyakorta* (411/5). **2.** ⟨Ígéretet, esküt⟩ megtart. *A' Stiksre esküszöm meg, Hogy minden ízig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/87). **3.** Teljesen megtölt vmit, elfoglal. *És most, hogy elhagytam az emberi nemet, Négy milliárd ember tölté bé szívemet* (454/336). Ez [hír], mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsóségtől 's fénytől meg kopaszít, Mikor testünk felett ül a' sirhalomra, Hogy prédáját ki ne adja a' föld gyomra; Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélységből, Fel repül, hogy véle minden részt bé töltson, 'S a népek egymásnak adogassák költsön (193/35). **4.** *Betölti a helyét:* megállja a helyét, teljesíti az elvárásokat. *Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet, Édes ráésmelés fogja fel lelkemet* (454/315).

bétölt (413a/1107), *Bétöltött* (307/24); *Bétöltöd* (259/228), *bétölti* (397a/1120), *Bétölti* (259/382), *tölti bé* (397a/748, 852), *bétöltik* (330/461, 337/395), *tölté be* (397a/67). — *tölts bé* (330/19); *töltsd bé* (318/4, 20, 36, 52, 68, 84, 100), *Töltsd be* (317/26), *Töltsétek bé* (330/989).

betölteni in

(1)

Betölteni a helyet: teljesíteni az elvárásokat. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel, Hogy rendelt helyemet bétölteni kívántam, 'S ha olykor hízakot ejtettem is bántam* (454/671).

betölthet i

(1)

Meghódíthat. *Nagylelkű Magyarok! buzduljon szívetek Erre, Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet. Még Ez virtusival bétöltheti északot és délt, Még E' hazátnak gyámola 's atyja lehet* (259/471).

betöltő fn

(1)

Vminek a betöltője: vminek a megvalósítója. *Adj kegyelmes választ hív rabodnak Mondd Szeretlek, s így tsupán szavadnak Bétöltője lések És mindent meg tészek A' mi kell magadnak* (272/28).

betöltvén in

(2)

1. Teljesítvén. *Úgy van! E' bölts Isten, ez élők' jó Attya Még a' barmoknak is szívét megnyugtattya, És bétöltvén minden állat' kívánságát, Örvendve szemléli kedve-töltt világot* (454/269). **2.** Elárasztván. *'S magok a' bájoló Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent éneklenek, Bétöltvén Apennint az ő érdemivel* (306/299).

betör i

(2)

1. Áthatol vmin. *Széchényi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit* (439/41). **2.** Hívatlanul, erőszakosan beront vki vhová. *Á! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok, Asztalt, Compániát, tántzot széllyelbontok* (330/825).

betörvén in

(1)

Átszakítván. *Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok, Himen sorompóját bé törvén Vért ontok* (238/71).

betű fn

(11)

1. Vmely beszédhangnak írásjegyből álló jele. *Ki poëta nevet érdemel Annak olyan oszlopot emel Foebus a' Poëták Attya Hogy ~i azon oszlopnak Semmi veszéj közt el nem kopnak* (53/4). *Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét a' Leg nehezebb Algebrának ~ivel Viéta* (118/22). **2.** Beszéd. *De hogy praedicationává ne vállyék a' sok ~ 'S a Tántzosok' tal-*

pát soká ne szántsa a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget (310/45). ~ (287/15, 397/116/1), ~je (225/56), Betűik (209/3), ~t (330/491), ~it (216/18), ~ből (287/57), ~kkel (439/71).*

Ö: *arany~, smaragd~, zsidó~.*

betűcske fn (1)

Hangocska. *Zokoghat még egy Betűtskét Belőlem a' fájdalom? (443/1)*

betűs Ö: *hat~.*

betyár fn/mn (3)

I. fn Útonálló, fosztogató szegénylegény. *A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsiválynak állt (334/38). Betyár (330/1042).*

II. mn Hitvány, semmirekellő. *Ezen kívül a' Tengernek Több ~ Istenei, Kik e' Gulyánál hevernek 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában (231/300).*

beültet i (1)

⟨Területet⟩ növények ültetésével betölt. *Se koszlobár bitskával Ne mesd le, se bé ne ülted hegyedet vad olaj fával (413a/839).*

beültetett in (1)

Thyrsusbotokkal ~: díszes karókkal ellátott. ⟨terület⟩. Hátul egy thyrsusbotokkal Beültetett szőlőhegy (397a/160).

beülvén in (2)

⟨Hivatali tisztséget⟩ elfoglalva. *Mi? hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Ispányunk beülvén székébe, A' legelső tántzot Magyarokon kezdte (330/562). beülvén (330*/155/1).*

bevág i (3)

1. ⟨Betűt⟩ bemetsz, bevés vmibe. *Gyémánt kopáttsal, nézd, Uram, a' komoly Történeteknek termetes angyalát — Nézd, Nézd, Neved' ropant betűkkel Vágja be a' Krapak' oldalába (439/72).* **2.** ⟨Ajtót⟩ nagy erővel becsap. *Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel (92/267).* **3.** Nagy erővel rohamoz. *Ekkor a' kenyér mezei Bán vitéz seregével Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel (114/681).*

bevágni in (1)

Betörni. *Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium'*

várához, annak Rézbeborított kapuját ~ (418/68).

bevágott in (2)

Bevágott eke: szántáshoz földbe helyezett eke. *Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről megerednek A' hóvizek, és Zefirtől a' lágy rögök engednek Már nyögjön Tulkom be vágott Ekémnek a' sullyától, Tündököllyön szántó vasam kopván a' barázdától (413a/53). bé vágott (413a/898).*

bevágván in (1)

Betörve. *Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem (238/67).*

bevall i (1)

Őszintén elmond. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírása! Kinél bevall mindent az eszten-dők' szája (454/114).*

bevendégesked i (1)

Benyel, gyomrába fogad. *Sőt az a' Kannibál, ki dühödtt bélibe Önnön embertársát vendégeskedi be, 'S az ötig olvasni nem tudó déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem lép (454/350).*

bever i (1)

Beszór. *A' vénség béverte púderrel hajait, Kitérdelte kettőn kiül a' fogait (330/227).*

bevergődhetik i (1)

Nehezen bejuthat, bekerülhet vhová. *Miért siet a' téli nap a' tengerbe vágatni Vagy mi tudja a' késő éjt olly soká tartóztatni, Ha úgy meg gyávu minden vér szívem fagyos öblébe, Hogy a' természetnek bé nem vergődhetem ölébe (413a/1039).*

beverhet i (1)

Beolthat vmit vkibe. *Azon töprenkedik [Éris], miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe (330/709).*

bevés i (2)

Szilárd anyagba, tárgyba vés vmit. *Ezt az Égerfa hajába Még ma méllyen bé vésem (231/386). Bevéssem (349/5).*

bevéssett in (1)

Szilárd anyagba, tárgyba véssett. *E' veres márványba bevéssett írások, A' mint engedhetik az*

elporlódások, Mutatják az Árpád' 's Hunyadi' neveit Őrizik a' Magyar vitézek' tetteit (306/51).

bevesz i (3)

1. Belső helyre vesz, emel vmit. *E' virágot szép öledbe Vedd be és még abba lész Hívedis jussék eszedbe* (249/50). 2. (Föld), befogad. *Mit vágsz nagyobbra? Egyaránt bevészi A' kegyes föld a' szegényt És a' Királyt is* (410/32). 3. Anyanyelvünket vegyük be: anyanyelvünk használatát erősítsük, terjesszük. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásba* (114/505).

bevet i (2)

1. (Kard által) juttat vhova. *Vágjuk e' Királyölőket A' mi kardunk vesse őket A' setét polkba be* (257/40). 2. Világra hoz. *Ama nemző erő származott belőllem Mely a gyönyörűség dühös hagymázzába Nemze 's bévetett e nyomorult hazába* (453/262).

bevetés fn (1)

(Kenyernek) sütőlapáton a forró kemencébe helyezése. *Frissen piszkálgatnék benne [kemencében], Hogy lángra erősödj, Hogy a' ~ a' fűtés Miatt el ne késődj* (169/127).

bevetni i (1)

(Kenyeret) sütőlapáton a forró kemencébe tenni. *Be is fűtenék egyszersmind A' mikor dagasztanék, Be tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyujtanék* (169/111).

bevetődik i (1)

Véletlenül bemegy, bekerül vhová. *Te a' Királyok' udvarát kerülöd, Kerülöd a' Kastélyokat; 'S ha bévetődsz is, zsibbadozva szülöd Ott a' fogyasztó gondokat* (305/27).

bevett in (2)

Elfogadott, régóta meghonosodott. *Be vett szokása már a' Sírás kevély Nemednek* (186/59). *Kik a' bevett vallás' álmában nyúgosznak, Állatként éreznek, 's kitsit gondolkoznak* (454/391).

bevezet i (3)

1. Benti helyre bevisz vkit. *Szelíd Magánosság' az illy helyekbe' Gyönyörködöl 's mülatsz Te; ah, ezekben Gyakran vezess be engemet* (305/23). 2. (Út) belső helyre visz. *Ama'*

fejér nyárfák alatt, A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy róna bé (333/4). 3. Megismeret vkivel vmit. *Sultzer bévezeté [Földit] e' képződési világba Mellybe az izlésnek felséges Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklenek* (348/8).

bevihet i (1)

(Új dolgot) bevezethet. *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhettyük, 'S Nálók az újj Politicát Javunkra bé vihettyük* (114/486).

bevisz i (5)

Belső helyre visz vmit, vkit. *'S fájlalván hűséges Vezérjeknek estét, Hószín karjaikra felvevék kék testét. Bévivék szomorún az oldalszobába, Ahol helyhezítették puha nyoszolyába* (330/1511). *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szobátskába elől strázsáltatik. Szolgái minden hírt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/37).

bé viszem (114/180), *viszem be* (413a/1114), *Béviszi* (330/748).

bevon i (2)

1. Befed, betakar vmivel. *Halál! Ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt, hogy bé vonnák, köddel az egeket* (213/2). 2. Behív, gyűjt. *Az erdők bársonyi már a' zöld levelek, Le hulván a' szelek játtzadoznak velek. A' mezőnek minden lakóját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/14).

bevont in (1)

Befedett, betakart. *Akár nézz elaszott bőr és tsont karjára, Akár két, irhával bevontt rakontzára* (330/232).

bevölgyel i (1)

Kiváj, kimos. *A' barmokat szörnyű örvényibe nyeli [árvíz] A' feldúlt házakat hátára emeli A' kies téreket méjen bé vő[l]gyeli* (52/23).

Beza fn (1)

Személynév. (Beza Théodore (1519–1605), a svájci reformáció írója.) *Epigramma Bézából* (96/cím).

bezár i (7)

1. Zárt állapotba hoz. *Zárja bé az ortzátlannak Palotátok' ajtaját* (397a/273). 2. Nem enged bejutást, eltorlaszol vmit. *A' hátúlsó Sereg*

még most szótól várjon, Minden rést és útát keményen bezárjon (330/1206). **3.** (Virág) összehúzza szirmait. Az Estike tsen-dességgel Nézi a virágokat, Midőn egész büszkeséggel Szórák el illatjokat: Kímélve bezárja száját (397a/417). **4.** Befed, beborít. Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon, Hogy Északi szél fűtakor áss gödröket a fagyon. Akkor bezárja a mezőt a deres tél, 's nem hagyja, Hogy a gémberedett gyökér a földet megragadja (413a/856). **5.** Bezárja a fülét: nem akar hallani semmit. — ...és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly fülét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja (176/67). **6.** Vkinek a szívét vkinek a szívébe bezárja: nagyon megszeret vkit. Thisbé szívét a mint indulati várták, A Fátumok ennek [Piramus] szívébe bé zárták (77/38). zárjátok bé (139/21).

bezárni in**(1)**

Becsukni, zárt állapotba hozni. — ...azt [vár] be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni (239/175).

bezárt in**(1)**

Zárt állapotban lévő. Míg a kívánt nézés megtiltó Strásálya Éllyel nappal bé zárt ajtóját strásálya (77/70).

bezárva in**(1)**

Az ég nincs ~: befogadni kész. Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! Védelem nélkül maradt életek, De bízzatok, bizony a siralmas árva Előtt a jó egek nintsenek bé zárva (210/118).

bezzeg hsz**(22)**

1. (Állítás nyomósítására:) bizony. Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol volna Ha én velem a Kis-Asszony Olly helyen parancsolna (169/85). **2.** (Az előzménnyel ellentétes m. vagy tagm. nyomósítására.) Ím viszsza én se mentem, Te is bilincsbe estél. De ~, a ki Lillát Elhagyta — ah! ha látnád — Elhagyta ám magát is (296/12). ~ (169/107, 122, 317/183, 321/23, 330/53, 1689, 1714, 449/5), Bezzeg (85/10, 114/676, 854, 134/46, 47, 197/12, 231/30, 239/128, 330/330, 447/46, 47, 457/19).

biankázhat i**(1)****L. charta.****bibát l. bibo****bibe fn****(3)**

Vkinek, kényes, gyenge, támadható pontja. Sok Gavalér pénzt is adott a Spionnak, 'S ki tudta ~jét a szép Kisasszonnak (330/1308). ~jét (330/1071), ~re (330/1770).

biblia fn**(2)**

A keresztény vallás szent könyve. Erősségül producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját; Mert az első Paginára, A Biblia táblájára, Fel volt írva a Nevek (92/37–41).

bibliopóla (lat)**(1)**

Könyvkereskedő. Ezek a régi öregeknek 's a mai Községnek esmértes Románjaik, vagy Istóriáik; mellyeket a Szür-boltokban árúlnak a tót Bibliopólák (330*/164/3).

bibliotheca (lat)**(1)**

Könyvtár. Mely említett Catalogus Bteca [Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a Gróf csak ingyen osztattja ki (439*/219/4).

bibo (lat)**(3)**

1. Iszik. Igyék! Mikor a Seniort és a Contrascibát Tiszteljük, edgyütt jár a vivát és bibát! (233/22) — Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás (267*/13/7). **2.** Nunc est bibendum: Most kell inni, most van itt az ideje. A Bakhus úr pintzébibe Magam leszek vezértek: Nunc est bibendum! ennyibe Horáttzal egyget értek. Igyunk, eb a ki nem barát! (166/19)

bíbor fn**(33)**

1. Bíborcsigából készített festékanyag színére emlékeztető sötétpiros szín. A Rózsza' színe ~. 'S illatja finom ámbrá (273/12). Ajkad' virági szebbek, Mint rózsza' ~a (293/14). **2.** Sötétpiros színűre festett finom szövet, ill. ebből készült ruha. Azért fellengős palotát Rakatsz a felhők között, A mellybe ~t, 's tafótát Az öt világ között (205/31). Ő talpig aranyba 's talpig ~ba jár Már ezzel magának mély tiszteletet vár (60/19). **3.** (Jelzőként) bíborhoz hasonló színű. Én ajánlom ~ szádnak Szám'

hevülő csókjait (289/23). *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' ~ba borúltt Ég' aljával* (330/1856). **4.** (Jelzőként) bíbor színű. '*S a' pipatsok' ~ fejeit mind öszvetiporja* (253/50).

~ (174/17, 298/3, 306/202, 236, 330/1904, 1925, 379/86, 388/7, 397a/489, 413a/618), *Bíbor* (89/3, 368a/51, 400/38, 432/59, 447/99), *Bibor* (139/10), ~om' (410/7), ~ja (448/22), ~t (16/31), ~ba (413a/1063, 1122), *Bíborokba* (347/10), ~ában (273/19), ~ához (324/42) ~oddal (249/21, 448/21).

bíboros fn

(1) Magas rangú főpap. '*S a' ~ lomha népét Magunk közt tsúfoljuk ki!* (397a/947)

bicongius (lat)

(1) Két congius (kb. 6,5 l) ürtartalmú nagy ivóedény. '*S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius* (233/14).

bicska fn

(1) Behajtható pengéjű, zsebben hordható kés. *Se koszlobár bitskával Ne mesd le, se bé ne ülted hegyed vad olaj fával* (413a/838).

bicskia Ő: etuis~.

bigecs fn

(1) Gazos föld. *Hevervén ingó árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már tsak magamnak* (397a/510).

bienniség fn

(1) Két éves időtartamú szolgálat. *De minthogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra, Hol ~ed siratván a' Padkán, Magad tivornyázol Tisza háti Vatkán* (233/71).

biggyeszt i

(1) (Virágot) vhová illeszt. *Vagy ledülvén a' kút-főkhöz Apró violát szedtek, Hogy ártatlan emlőtökhöz Bokrétát biggyeszettek* (397a/112).

Bihar fn

(3) Helynév. **1.** (Nagyváradtól északra fekvő község.) *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál sánta lova még mehet arra tova. Erre ~: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/3). **2.** (Vármegye.) *Megtesz ~ Nemes-vezérnek Tégedet esmeretes Leventát*

(445/39).
~ (445*/232/1).

bika fn

(20)

1. Szarvasmarha hímje. *Az oltári szent füst gombolyog a' lángon. 'S a' fekete ~t hozzák az istrágon* (330/866). **2.** (A görög mitológiában a bikává változott Zeusz, aki hátán úszva vitte Európát Kréta szigetére.) *Akárhogy esett, elég e' Hozzá, hogy ~vá vált 'S Ímé ~ Istensége A' Tükör előtt meg állt* (231/164–5). *Nem így vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residentziájába* (114/224). **3.** Csillagkép. *Tavasszal jön a' köles is és a' bab is munkába Midőn a' Bika esztendőit nyit aranyos szarvával 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával* (413a/228).

~ (231/230, 239/84), *Bika* (231/158, 413a/669), ~' (397a/153), ~k (231/492, 397a/693), *Bikák* (397/25, 413a/662), ~nak (231/178), *Bikának* (231/170, 221), ~ba (231/244), ~ból (231/334), ~tól (231/164).

bikamaskara fn

(1)

Bikajelmez. —...*ő Hertzegségét Bika Maskarába öltözvén, ő kegyelmesen el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé oltotta* (231/5).

bikatekintet fn

(1)

Bikára jellemző nézés. *Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből, Nem láttik ki gonoszsága Bika tekintetéből* (231/234).

bikk l. bükk

bilét Ő: bál~.

biliárdpálca fn

(1)

Biliárdban használt bot, dákó. *De hidd-el Barátom! Sokann bésuhannak, Még bosszúságomra kuglival játszanak, A' biliárd páltzát bátran taszigálják, Mert a' hűségtelen strázsák nem vizsgálják* (239/245).

bilincs fn

(22)

1. Kézre v. lábra csatolva a szabad mozgást korlátozó páros vaspánt; béklyó. *Lábaira vetett szoros bilintseket, A' mellyek tették a' gyászos lépéseket* (213/45). **2.** Rabság. *Mit szólna Etele, ha hozzánk felszállna, 'S Magyar unokáját bilintsben találma?* (267/152) — *De nevé babona! Bagoly vakbuzgóság! Meddig*

lesz körmöd közt a' Mindenhatóság. Míg ülsz a Királyok koronájánn, Kintsénn, A' Vitézek' Kardjánn 's a' Népek bilintsénn (190/46). **3.** Bilincsebe ver vkit: büntetésként vkinek a kezére, lábára vaspántot csatol. *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók kirohantak trónusom ellen, És már híveimet durva bilincsebe verik* (259/438). **4.** Bilincsebe esik: szerelmes lesz. *Elhagytalak, Galambom! El — 's ah, talán örökre; Miolta olly sok édes Csókok között utólszor Búcsút vevék tőled. — Ím vissza én se' mentem, Te is bilincsebe estél* (296/11).

bilints (285/7), *~em* (460/133), *bilintsetek* (337/400), *bilintset* (104/8, 136/7, 259/56, 656, 337/77, 353/8), *bilintsetekben* (104/16, 353/16), *bilintsen* (29/18, 30/8, 324/15, 330/1608), *bilintsre* (259/108), *bilintseivel* (253/66).

Ö: rab~.

bilincscsörgés fn

(1)

Bilincsek áltak keletkezett csörgő hang. *Mikor a' Potosi bányák éjjelében, Az élet' és pokol' költsönös szélében, Hol tsak jajszők 'S bilincscsörgések hallatnak, A' rabság 's a' kínok már lelkeig hatnak* (454/439).

bilincselte Ik: meg~.

bilis (lat)

(1)

Epe. *Felfortt bilissel:* felfortt epével, <célzás az erjedő borra>. *Ti a' kik a' gyermek Bakhust böltsőjéből, Mihelyt ki születik a' gerézd' méhéből Apolgotól ölbe lihegve fogjátok, Bár felfortt bilissel mormolis reátok* (219/10).

billeg Ik: meg~.

billegés fn

(1)

Ismételten jobbra-balra vagy le s föl billenése vminek. *Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő ~sel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/81).

billegtet i

(1)

<Testének vmely részét> többször erre-arra vagy föl-le billenti. *Öltözik magára sok féle maskarát, Ugrós kozák tántzra ~i farát* (85/32).

billegő in

(1)

Ismételten jobbra-balra vagy le s föl billenő.

Vagy miként a' Darvak, midőn kikeletre, Se-
reggel elmennek a' rétre, ligetre; Előre hánytt
lábbal és ~ nyakkal Sétál az első pár a' többi
darvakkal (330/543).

Ö: barázda~.

billegtet i

(1)

Billegtet. *Öltözik magára sok féle maskarát, Ugrós kozák tántzra ~i farát* (197/32).

billeg fn

(1)

Magános, kis szőlőfűrt, biling. *Bent egy-két Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az elhagyott ~* (330/1092).

bimbó fn

(12)

1. Fejlődő, még ki nem nyílt virág. *Idvez légy szép rózsaszál! Tegnap még ~ valál, Ím ki vagy fakadva már* (250/2). **2.** Rügy. *Mit ér zöldje a szőlőnek Ha rajta fűrtök nem nőnek? Mit ér a' ~, virág, ha körtvélyt nem nyújt az ág?* (389/19) **3.** Kezdet vminek, kezdemény. *Tavaszlott éltém ~ja De titkon rágván hernyója: Korán hervadásra dült* (360/1). **4.** Sokat ígérő kezdet, biztató lehetőség. *Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonynyadt ~t mutogatott tövisse közt vesszeje; Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom* (162/104).

~ (89/10), *~k* (413a/598), *~ja* (249/22), *~t* (454/379). *Bimbáját* (249/26), *Bimbóiból* (373/189), *Bim-bójikon* (373/182), *~kkal* (173/19).

Ö: rózsasz~.

bimbócska fn

(4)

1. Kis bimbó. *Éppen itt áll büszke fáján, Itt az én betses rózsám, 'S félig kinyílt bimbócskáján Keresztül mosolyog rám* (397a/403). **2.** Oltóág, oltóvessző. *És ölebe belétévén más fának bimbócskáját Összve forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/600).

bimbócskái (64/12), *bimbócskáján* (298/4).

bimbós mn

(1)

Bimbós napok: ifjúkor. *Én is meg-nyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekről énekel; 'S midőn laurust fűzők hív Tanítóimra, Édesen eszmélek ~ napjaimra* (442/22).

bimbózik i

Bimbót hajt. 'S a' kászolódo alszélőtől a' szőlők nem tarthatnak, A' tátos felszélőtől kotrott záportól sem ijednek, Hanem gyöngyökkel bimbóznak 's leveli ki keshednek (413a/875).

bír i

(65)

1. Birtokol. És feleségül veszi Madám Vize-lősi Sárát, A' ki ~ta Motsár Várát (114/54). 2. Hatalma van, uralkodik vmin. Neptun, mint-hogy Angliába Soká Hajós Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig vándorolt; Bírjon minden Tengereket, De az apai Egeket Jupiternek engedje (92/243). — ...a' melly bánat most epeszt benneteket El múltván, az öröm ~ja szíveteket (212/116). 3. Rendelkezik vmi-vel. 'S Tóbi sem fog többé ~ni Somogyba anynyi jussal (314/42). Zordon erdők! durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim!' Tik talám több érezéssel ~tok, Mint sem embertársaim (304/17). 4. Magáénak mondhat vmit. Te ~od, óh tudod magad, Szép Lilla! szívemet (278/25). Esmérek egy vént, ki az? — neve nintsen Régen el adta már eztet is a' kintsen Sőt míg ~t is vele, magába tartotta (6/3). 5. Van ereje, képes vmit csinálni. Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Feljebb tsak a' dalló Fülemüle birta (4/14). Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával, 'S Pó-lálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával; 'A mivel tsak ~ egy Donna (114/88). 6. (Nem) bír vmivel: nincs kellő ereje, hatalma, hogy féken tartson vmit. Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem ~, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik (315/22). 7. Kedvel, szeret vkit. Én, ki másszor a' lánykákat, És egész kompániákat, Kedveltetni jól tudám. — Úgy van: Lillát ~tam ám. Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik (271/16). 8. Nem ~ magával vki: nem tud nyugodni. De, jaj, nem ~ok magam-mal: Érzem, hogy beteg vagyok (443/19). Mert a' sok Indulat nevű lakosokkal, A' kik látásunkra nem ~tak magokkal, Annyi volt a' Lélek, alig fért a' Várba (239/198). 9. Bírja magát: viselkedik. Te is kevély megnyugovással Bírj magadat, ha sikólt az allynép (440/12). 10. Alig ~ja: alig tudja elviselni. Ha

a dél szikrázó hevét alig birtad Óh ekkor rád lankadt élted ujítása (453/146).

~ (134/118, 326/32, 330/583, 447/118), ~ok (304/13, 435/13.), ~sz (38/7, 259/237, 266/57), ~unk (398/10), ~tok (258/79, 435/17), ~nak (454/397, 920), ~t (189/3, 200/61, 216/63, 379*/51/3, 454/682), ~tanak (288/18); ~om (317/71), ~od (183/8, 285/36, 337/1, 211, 405/20), Bírod (295/9), ~ja (413a/1121, 454/436), Bírja (402/5), bírja (170/48), ~ják (239/127), ~tam (454/678), ~ta (212/21, 215/115, 233/38, 267*/15/4, 417/23, 426/30), birta (200/12), ~ta volt (215/130). — ~t vólna (454/997); ~ná (397a/531). — ~j (13/1, 13/17), bírjál (315/9), Bírjon (92/238, 447/15), Bírjon (134/15); Bír (443/127).

Ik: fel~.

Bir. L. birodalmi**bírás fn**

(1)

Birtoklás. Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyöt-relem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam ~okat, Minél bájolóbbann mutatják magokat (176/77).

Ö: virtus~.

bírhat i

(7)

1. Birtokolhat. Egy vár-ra találék, inték a' Strázsának, Hogy jelentene-bé a' Commen-dánsának. Hát már akkor tudta, mit akarnék vele, Tellyes örömömre ekképpen felele: Mint-hogy nintsen Ura, a' ki igazgassa, Megegy-gyezek benne, hogy az Úr bírhasa (239/140). 2. Rendelkezhethet vmivel. Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld hátán, Szózatom villámi erővel bírhat-na, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna (337/283). 3. Nem bírhatja: nem képes elvi-selni, elszenvadni. Majd hogy kétségbe nem estem A bút nem bírhattya testem Ront pusztít Pandora nagyonn Pixisével majd tsap agyon (41/2). 4. Alig bírhatja a testét: nagyon gyen-gének érzi magát. Uram! Szüntesd a' húséget, Mert magunkat is el éget. Tikkasztó kániku-lánk Büniünkért van tsapva ránk. Testünket alig ~juk (389/41). 5. Bírhat vkit: magáénak mondhat vkit. Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhasam én (379/

72).
~ (211/56); ~ám (443/50).

Ik: el~.

birkózik i

(1)

⟨Két személy⟩ egymást megragadva küzd, harcol. *Mikor pedig közel birkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős bajvívással, Leg gyakrabban győznek lágy ortza fogással, Öleléssel 's gyenge kézszorongatással* (238/33).

bírni in

(6)

1. Ereje van vmit csinálni. *Nem bánom én legyen sánta [ló], fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja ~ 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/56). 2. Birtokolni. *Tsupánn tsak ő akarja A' szívnek is tulajdon Kultsát örökre ~* (185/168). 3. Magáénak mondani vmit. *Ha kínáltatsz ezen élet gyömölsével, Láttatol ~ a' Világ mindenével* (239/22).
~ (73/20, 202/102), *Bírni* (456/76).

bíró fn

(9)

1. Az igazságszolgáltatásban működő, ítéletet hozó személy. *Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától irtódzó Susánna* (85/40). 2. Községi előjáróság feje. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében* (432*/109). 3. Olyan személy, aki mások tettei felett ítélezik. *Isten! A' kegyesség' jó Bírāja 's Attya!* (225/91) — *Mit szólna, ha látná, e' népek' ~ja, Hogy gyermekin tsörög egy intz-fintz' békója?* (267/153) *Bíró* (453/218), *bírāja* (326/20, 454/113), *Bíró*t (358/21), *Bíráknak* (326/45).

Ö: fő~, szolgál~.

birodalmi mn

(1)

Birodalmi. *A' Primás, R. Sz. ~ Hertzeg, Galántai Gróf* (259/4).

birodalom fn

(8)

1. Nagy kiterjedésű állam. *Bár bírj sok birodalmakat Mástól tsalárdságoddal Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal* (13/17). 2. Ahol vki korlátlanul élhet, cselekedhet. *Te tsak birodalmad' nagyobbítására, Ez minden trónusnak siet rontására* (337/229). 3. Hatalom. *Elmúltt szokott Birodalma Rajtam szép Ajjakidnak; Nem nyílik meg szívem' útja Töb-*

bé pillantásidnak (208/37).

~ (212/19), ~' (313/47), *Birodalmunk* (114/157), *Birodalmakat* (338/39), *Birodalmát* (337/15).

birodalombeli mn

(1)

Birodalomba való. *Eggy Birodalombéli Német* (257/58).

bírói mn

(1)

Bírói szék: bírói hatalom. *Óh innen hívjátok ki, És adjátok a' hazának Bírói székét neki* (397a/272).

Ö: szolgál~.

bírós mn

(1)

Erős. *E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük fegyverinket, Mikor annyi ~ ellenség' torkába Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/173).

bíróság fn

(1)

Bírói hatalom. *Ott van – a' ki mind pennával Szólgált – mind ~ával, 'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte* (214/74).

birsalma fn

(2)

Alma alakú birs. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha ~ból harapták volna ki* (330/2050).
birs-alma (317/143).

birtok fn

(10)

1. Vkinek a tulajdonában levő vagyontárgy. *Óh áldott Természet! Óh tsak te vagy nékem Az a' te tőled nyert ~om 's Vidékem, Mellynek én örökös földes Ura lettem* (200/86). 2. Föld-birtok. *Hajdan a' termő föld, míg ~ká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált* (200/47). 3. Tulajdon. *Ne félj! Ez a' beteg Szív Dobog csupán tenéked; Ez a' birtokodban Nyög, és imádja képed'* (105/5). *Mert az Élet'-asszonyának Párja nints. Rózsa nyíl ennek nyomában, Bársony ennek ~ábann A' bilints* (285/6). 4. Birtoklás. *Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinek tárva volt szívem' birtoka* (330/777).

~át (368a/116), ~ának (424/5), *birtokába* (257/162), *Birtokán* (330/1040), ~ával (266/57).

birtokos fn

(4)

1. Akinek vmi a birtokában van. *Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Náadorispányjának Ajánl a' Világ legfőbb ~sa* (337/363). 2. Tulajdonos. *Vajai Báró Vay Miklós ... a Debreczeni és vidékebeli Salétromfőző helyeknek ~sa* (368*/30/3). ~si (313/117, 454/502).

bírván in

(7)

1. Birtokolván. *A kik ~ kevés magok vagyonyokat A mezőn építik remény oszlopokat* (83/39). 2. Uralván. *Halandó Angyalok! Kedvelt szép ellenség! Kiket bennünk ural minden érzékenység, Kik ~ szívünket a' természet' jusán, Törvényt szabtok nekünk szépségtek' trónus-sán* (330/1447). 3. Rendelkezvén vmivel. *Ge-neralissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezde kuruttyolni* (114/439). *De a' tsendességet kevesenn esmérík, Kik a' gyorsann futó időt bőltsen mérík Bírván óráival e rövid életnek A mellyeket többé vissza nem vehetnek* (83/55). 4. (Terhet) nem tudván elviselni. *Már csak pusztít veszedelem Bár égből a' segedelem Küldessék, nem sokat a' iész Mert minden mostoha nállunk Sőt minden tölle el is vész Mellyt nem ~ soha vállunk Tsak a' bú árja tsatázik* (41/12). 5. Nem ~ magával: nem tudván megnyugodni. *Némellyik sír, ordít öröngő lármával, Némellyik tsak piheg, nem ~ magával* (202/36). ~ (56/36).

bitang fn

(3)

1. Hitvány ember, gazember. *Árpád Örökjébe Csuf ~ dusskáll* (246/34). 2. Bitangul: rablás útján. — *sem Attalus' Kastéllya nem szállott reám ~ul* (410/6). ~ (337/326).

bitangol i

(2)

1. (Állat) idegen v. tilos területen kóborol, legel. *'S földünket a' vadak ~ják megint* (327/10). 2. Rongál. *Magát a' népeknek szívébe bétolta, Az Igazság' kardját, fontját ~ta* (337/22).

bivaly fn

(2)

1. A szarvasmarhánál kisebb fekete kérődző állat. *Sótt az Erdei ~ok, és ketskék belé [sövénybe] tsapnak, Rajta a' Juhok, 's kívánsi*

Tinók is nagyon kapnak (413a/918). 2. Bivaly jelmezbe öltözött személy. *Így gondolkozik magába, De itt ismét az a' baj, Hogy öltözzön maskarába: Kos legyen é, vagy ~?* (231/154)

biz hsz

(5)

Bizony. *Meg érzém ~ ezt előre Mert álmodtam szépeket* (231/387). ~ (92/159), ~ (118/1), Biz' (316/1, 330/244).

bíz i

(11)

1. Bíz vkire vmit: megőrzés, gondozás céljából vkire ráhagy vmit. *Minden írásimat ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/57). 2. Bíz vkire vmit: feladatként vkinek átenged vmit. *Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' hely is szűk, tudósabb hazafira is bízom* (268*/22/11). 3. Bíz vkire vkit: Gondjaira hagy vkit. *Mivel áldott férjnek ~alak kezére: Én érettem a' lesz életed vezére* (210/105). 4. Bíz vmit vmire: vminek a kimenetelét attól várja. *Hajóját ~za a' szélre 's a' mélyiségre* (83/30). *bizott* (453/24), *~tanak* (212/131); *~om* (90/25, 238/64), *Bízom* (342/31), *~zuk* (337/279), *Bizták* (397a/230).

Ik: el~, meg~, rá~.

Bizáncium fn

(1)

Helynév. <Bizánc.> *Hijába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium' várához, annak Rézbeborultt kapuját bevágni* (418/67).

bizarria fn

(1)

Furcsa szokás, szeszély. *Úgy is az Asszony-személyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamely kellemetes Bizarria; melly a' Poétákat férjfitársaiktól különbözteti* (368/17).

bízatik i

(1)

Rábíz vkire vmit. *Igy Ember életének mi volta hagyatott Az három Párkára egészen ~ott* (2/6).

bizgat Ik: fel~.

bízhát i

(2)

Reménykedhet, bizakodhat. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled Bizhatt és a' halált még messze kébzeled* (15/4, 204/7, 217/4).

bízhatni in (1) *Bízhatni vmihez:* lehet hinni. *Két szeméhez nem ~* (150/40).

bízlik i (8) 1. Reménykedik, bizakodik. *Szacad szemeidből gyöngy könnyveid árja Hogy árvává lettél; de bízzál, az egek Szomorú szívedhez nem lesznek hidegek* (210/103). 2. *Bízlik vkiben/vmiben:* hisz vkiben, vmiben. — *...ők a' magok' egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákob, Izrael' 's a' t. Istenének. Ebbe bíztak, és azt tartották, mint a' Zsidók is, hogy ez minden más nemzetet gyűlöl, ő érettek pedig mindég kiáll* (267*/19/13). *Büszke Jázminotskák ekként Intem én a' Szeretőket Az eggyügyű Szeretőket Mint tikteket is az imént: Szép mellyén ne múlassatok Két szemébe ne bízzatok* (150/54). *Bízlik* (29/10), *bízol* (79/6). — *bízzon* (337/299), *bízzatok* (150/36, 210/117).

bízni in (1) *Bízni vkire vmit:* vmit vkinek a feladatává tenni. *Ama' Tízek között őt egynek esmérte, Kikre Magyar hazánk' ügyét ~ merte* (306/268).

bízó in (2) *Vkinek a segítségében, jó szándékában hívó. És ha az én már sírba szállt felséges Atyáim' Érdemi gyengébbek, mintsem azokra ügyelj: Nézzed az én benned ~ fejedelmi személyem, Mellyet az ellenség porba tiporni akar* (259/463). *bízó* (225/2).

bizodalom fn (6) 1. Nagyfokú bizalom. *Senkihez sints bizodal-mam, Hogy túrje 's mentse siralmam* (443/157). *Sok szegény Varrónék jó ~ra Megvartak húsz-harmintz főköttöt potomra* (330/1807). 2. Hit, bizakodás. *De néki nem lévén többé bizodalma, Elnyomván testének, lelké-nek fájdalma* (330/1515). *bizodalma* (306/291), *bizodalमत* (432/48), *bizodalmat* (330/650).

bizonság l. bizonyság

bizony hsz (26) 1. *⟨Állítás nyomósítására.⟩ Ne tagadjátok el, hogy ~ nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok* (210/31). *Bizony, ~ e' megint*

más, Nem tom, mi lesz belőle (92/199). 2. *⟨Sajnálkozás kifejezésére.⟩ Ezek a halálra vezető ösvények, Mellyeken járnak a földi jövevények, A' mellyeken ~ mindnyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk* (209/47). *Számos esztendő, de óh ~ azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttanak soknak* (210/85). 3. *⟨Kérdő mondatban:⟩ vajon. De hát ti nem feleltetek? Bizony talám örökre El rejténetek őtet? (185/189) ~ (92/141, 185/93, 96, 209/23, 210/117, 213/9, 13, 214/30, 59, 238/117, 245/12, 266/1, 268/28, 309/77, 310/1, 333/43, 340/11, 449/18), Bizony* (330/1755, 454/251).

bizonyít i (4) *Vminek az igaz voltát jelzi. Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Hogy ez így lesz, hidd el, mert a' ~ja, Kinek hűlt testét e' sírhalom borítja* (209/79). *~ja* (445*/233/7), *~tya* (33/14), *~tyák* (13/35).

bizonyíthat i (2) *Igazolhat. Hogy ilyen anya volt ez, ~játok, Ti a' kiknek vala hív édes anyátok* (212/47). *Bizonyíthatnám* (222/30).

bizonyító in (1) *Vmit jelző, mutató. Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti le 'S Köszönvén hangosann a' szép fénynek, örül Énekel a' vékonyann síró fészkek körül Körülte a' nappalt ~ sereg Nyelve öszve kevert öröm nótát pereg* (83/27).

bizonnyal hsz (2) *Bizonyosan, biztosan. — ...az essőből bizonnyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400). *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt ~ Hertzegi hatalom* (212/20). *~* (379/125).

bizonyos mn (13) 1. Biztos, kétségtelen. *Bár minden titkoknak légyen nagy búvárja A' ~ hogy meg kell halni mindennek* (15/19). 2. *Meg nem határozott valamilyen. Carré, tesz itten különösen négy szegeletre álló 's egy ~ helyet békerítő katonatsoportot* (330*/185/1). 3. *Bizonyosan: biztosan. Ha enyim leszz a' Vár, ~an hallá* (239/169).

~ (204/19, 214/18, 217/19, 413a/359, 418/77), *Bizonyos* (454/465), ~nak (211/4), ~an 169/139), ~sá (454/829); *leg bizonyosabb* (413a/444).

bizonyosság fn

(5)

1. Bizonyíték. *Oh Jupiter ha már az hamis arannak Illy tiszta jelei 's ~i vannak Ugyan hát a' hamis szívű rossz embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek* (28/18). **2.** Bizonyítás, igazolás. *Adja Isten, hogy így legyen e' minden esztendőben. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb ~ára Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye rovássára* (310/25). **3.** Tanú. *Halavány Hold' bús világa Te légy kínom' ~a* (312/22). **4.** Bizonyosságot tesz: tanúsít. *Te a' fénynek 's melegségnek Attya! Tégy bizonságot, Te ki idő szakaszokkal méred ezt a Világot, Mikor Chiron nyila eránt vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg először élet adó fényedet* (162/81). ~ául (330*/177/9).

bizonytalan mn

(2)

1. Nem biztos, kétséges. *Vagyon egy olly tenger ezen a' világon, Mellynek fekvése van minden országon. Bizonytalan ennek határa és partja, Bátor bizonyosnak minden ember tartja* (211/3). **2.** Határozatlan. *Óh szerentsétlenség ~ kára! Mi vethette élted illy forgó kotzkára?* (77/265)

bizonytalanság fn

(1)

Bizonytalan állapot, kétség. *Néktek pedig, kik még a' titkos tengeren Bizonytalanság közt vagytok sok ezeren, Ímé tanátsot ad, mellyet kövessetek, Hogy a' partra ti is békével érjete* (211/78).

bízta fn

(1)

Bíztomban: önmagamban bízva, önbizalommal. *És a' kinek szép tűzével Ha magam' kecsgetem, Bíztomban minden kintsével A' világot megvetem* (331/27).

bíztat i

(22)

1. Kírtásra ösztönöz. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait, Ki ~ta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/670). **2.** Reményt kelt, buzdít. *Lehetetlen, így bíztatám magamat, lehetetlen hogy minden gondolkodású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' dolog ne érdekel-*

jen (454a/16). *Szeme bíztatott, öldöklött: Őlt, 's gyógyított más felől* (443/41). *Te [szabadság] könnyíted terheinket Ha bu rágja szíveinket Bízattat minket* (31/7). **3.** Vmit ígér, kilátásba helyez. *Mikor száll testemre az a' vég Nyugalom, A' mellyel örökre ~ a' sír halom?* (201/32) — *Már a' víg szüretnek örül minden ember Mellyel örvendeztet bennünket September Octobert ekképpen bíztattya előre Hogy nektár lesz a' bor és másolás a lőre* (87/3). **4.** Vmivel ~: vmivel kecsegtet. *Így jár a' Szűts, Szabó, 'S minden mesterember, Kiket jó haszonnal bíztatott December* (330/1814). *bíztat* (454/596), *bíztatnak* (87/28, 199/48), ~ott (134/60), *bíztatott* (447/60); *bíztatod* (305/48), ~ja (184/27), *bíztatja* (69/18, 199/3, 202/62, 259/205, 423/27), *Bíztatja* (203/13), *Bíztattya* (81/13), ~ta (214/95).

bíztatás fn

(3)

Bátorítás, buzdítás. *Esdeklő bíztatás* (105/cím). *Mentsvára a' magán szomorkodónak Tsak a' te szent erdődbe' van, Hol bíztatásit titkos égi szónak Hallhatja a' boldogtalan* (305/43). *Ő [Főhadnagy Fazekas] a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félíg fejelett virágnak Lesi bíztatásait* (456/44).

bíztatni in

(1)

Reményt kelteni. *Az a' ki bőv reményt adott vólt legelől Leg Tisztább hűsége 's hév Szerelme felől Ki olly kötésselis kezdett vólt bíztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszaggatni* (176/53).

bíztató mn/fn

(8)

I. mn 1. Reményt keltő, bátorító. *Mikor mézes beszédére Örök hűséget ígére, 's Illy bíztató hangon szólt: Szeretlek téged' kedvellek* (134/70). **2.** Vmivel ~: vmivel kecsegtető. *Az aranyos felhők tetején le festve Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj étellel bíztató harmattya Gyöngy tsepjeit a' nyílt rosákba hullattya* (4/7). **3.** Vmit ígérő. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget 'S a' bíztató barázdába Arany záport hinteget* (397a/179). ~ (184/30, 313/130), *bíztató* (200/7, 423/30, 447/69).

II. fn Az, ami kecsegtet vkit vmivel. *Csak ma-*

radj magadnak! Biztatóm valál; Hittem szép szavadnak: Mégis megcsalál (427/14).

biztatván in (1)

Bátorítván, buzdítván. *De kárpitja alól a' kék reménységnek A' testvér tsillagok mosolyogva égnek, Biztatván hogy mennyből szállt belém a' Lélek, 'S ha elvész is e' test, jobb részemmel élek* (454/47).

biztos¹ mn (7)

1. Kétségtelen, nyilvánvaló. *Csónak ez, melly jaj a' kétes Remény' és biztos félelem', 'S az élet és halál' setétes Hullámjain lebeg velem* (455/6). 2. Biztonságos. *Vagy tán biztos almafádnak Allyában mulatozol, 'S az esthajnalon Nimfádnak Nevére sohajtozol?* (420/9) 3. Biztosan kacsingat: reménykedve kacsingat. *Szülhetnék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele, Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele 'S az ifjú napra a' fűvek ~an kacsingatnak* (413a/872) ~ (15/6, 204/6, 217/6); leg ~abb (413a/436).

biztos² fn (1)

Földi biztos: földi helytartó. *Ki vagy Te, ki hősizin leplekke Felém mosolyogva közelíts, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobboldon felsegítség? Te, földi biztossa az égnek Arany Gyógyulás!* (455/37)

bízva in (2)

1. Bizakodva, reménykedve. *Óh, halld! Királyod millyen ~ hív. Menj hartzra győzni tette szívd!* (257/175) 2. *Vkire van ~ vmi: ő a felelős érte, tőle függ a dolog. Óh érttem teremtet Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem! Tölled reménylek, töléd félek: Te rád van ~ életem* (430/32).

bízában in (1)

Bizakodva, reménykedve. *Mégis ~ jó szívében, Énekeket hevenyében, Mint tudom, lepengetem* (308/19).

bízvást hsz (2)

Bátran, nyugodtan, bizalommal. *Talám kérde, milyen légyen a' gödrök nagysága is? Én ~ el merném rakni kitsiny barázdába is A' mi a' szőlőt illeti* (413a/823). *Ám ~ vásároljátok Minden módon ezeket* (397a/241).

Blatowszki fn (2)

Személynév. *Tót ~ ott tserkésze, Hogy néki gátot tegyen* (114/770). ~ (770/774).

Blanchard fn (2)

Személynév. (Jean Pierre ~ (1753–1809) francia léghajós.) *Én pedig felettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain, Mint midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben, 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben* (330/115). ~ (330*/139/2).

Blumauer fn (2)

Személynév. (Aloys ~ (1755–1798) osztrák költő. *Óda az Árnyékszékhez* (~ után.) (377/cím). ~ (114/cím).

Blumenbach fn (1)

Személynév. (Johann Friedrich ~ (1752–1840) német természettudós.) *Vessék egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, mellyet a' Természeti Históriaának (Pozsony. 1801. 8.) 55-dik lapj. Tészen, ~ után* (330*/199/14).

bóbiskol i (1)

Bólogat, hajlong. *Ti mulandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol petécses fántomának Bóbiskolt Hervey* (424/8).

bocsánat fn (2)

Megbocsátás. *Botsánatod' kérem rebegő nyelvemről* (454/995). *Botsánatok* (170/36).

Bocsári l. Botsári

bocsát i (34)

1. Engedi, hogy vmi lejjeb levő helyre jusson. *Két kezét bádgyadtán tévén két szemére Botsátotta gőzös fejét a' térdére* (237/48). 2. *Bocsát vmit: engedi, hogy kiáradjon belőle vmi. Jer, kies Tavasz! Botsással Éltető le-helletet* (164/1). *Régi szépségének pompás dűledéki Borzasztó árnyékot botsátanak néki* (25/6). 3. *Küld vki vkit, vmit. A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egygik nyelvünket szépítőnek botsátott* (111/96). *Azt kívánja e' Vívátunk, Mellyet az Égre botsátunk ... Hogy sok időig, Sok esztendőig Tartsa meg őket az Ég!* (188/157) 4. Beenged.

És te legnagyobb, Cesar, ki Asia vég tsútsába Győzől 's nem botsátod a' lágy Indust Roma várába (413a/695). **5.** <Könyvet> kiad, megjelentet. A' miket egy olyan elmés böltselkedő szem lát ott Azokról egy Magyar Nyelven szóló könyvet botsátott (111/86). **6.** Megbocsát. Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez hogy vihette: Talám, Isten botsásd! Erre Az ördög segítette (231/161). **7.** Anathemát ~ vki fejére: átkot szór vki fejére. Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejre botsátják Tüzes Anathemájok (114/271). **8.** Vmit vmire bocsát: enged. Illy tarka madarka vagy hát te barátom Ezzel tépett tesded szárnyára botsátom (61/485). **9.** Szót ~: mond vmit. Illy bútsúzó szokat botsát hült nyelvéről (222/60). **10.** Kérést ~ vkire: kér vmit vkitől. Egek! óh egyedül ti reátok Kérést panaszolva bocsátok (175/18). **11.** Feljebb ~ vkit: magasabb pozícióba helyez. Így az unokádnak alkalmatosságot Adtál hogy érhesen Contrascribaságot. Fellyebb botsátottad ennek Attya urát, Hogy őltözzön első Juratus purpurát (233/45). **12.** Ágat ~: ágat hajt. Ha e' történt, sem a' tőkék többé ki nem hajtanak, Sem a' vesszők, bár elmetzed, ágot nem botsátanak (413a/851). **13.** Üresen ~: pénz, fizetség nélkül enged el. Minthogy, a' mint mondják, eddig minden Nagyok Üressen botsáták (330/1560). ~ (287/26), botsát (183/24, 212/102, 231/100, 269/10, 313/111), botsátok (412/18), ~asz (460/128), botsátanak (190/6), botsátott (111/112); botsátom (254/54, 316/8), botsátja (237/58, 259/261), Botsátja (460/19), ~ák (330*/188/1). — botsátná (309/58). — botsássak (439/28); Bocsásd (389/119).

Ik: alá~, el~, fel~, le~, meg~.

bocsátandó in

(1) <Könyvet> világra bocsátandó professzor: kiadó professzor. Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, ollian nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra bocsátandó Professor Urnak (442*/221/6).

bocsátgat i

(1) <Sugarat> eresztget. Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugarait minden felé botsátgattya (81/11).

bocsátkozhat i

(1)

Belemegy, belekezd vmibe. Itt az én verseimnek megértésére elég ennyit tudni: hosszabban ennek fejtegetésébe ilyen helyen nem bocsátkozhatom (330*/200/16).

bocsátkozó Ik: le~.

bocsátkozván Ik: le~.

bocsátni in

(3)

1. <Lábbal> érinteni. Mint ha tsak ő volna ember e világban Sajnája a' földre bocsátni lábait (58/9). **2.** Bocsátani vkinek vkit: átengedni vkit vkinek. Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván bocsátni a' másinak a' papot (326/2). bocsátni (194/9).

Ik: ki~.

bocsátván in

(3)

1. Engedvén. A pásztor bocsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját (83/17). **2.** Elengedvén. Hol találunk ilyen irgalmas özvegyet Örökös álmra bocsátván ez egyet? (214/44) bocsátván (215/113).

bocskor fn

(1)

Bocskort viselő személy. A' felpántlikázott Pogár egymás után topogott, A' bocskor Hedrahely felé a' hó hátán tsozogott (326/8).

bocskorfűzőtü fn

(1)

A bocskor készítéséhez használt fűzőtü. Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' hájvarró, sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' bocskorfűző tü nem vala meg benne (330*/177/7).

bódító mn

(1)

<Anyag, illat> enyhe kábulatot, szédülésféle érzést okozó. Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy ~ párája van a' szomszéd Mefitisnek (342/8).

bodnár fn

(1)

Kádár. A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsiványnak állt (334/37).

bodor mn

(1)

Vihogó. Reánk ~ kacajjal Nehéz bilintset üt-

tök (353/7).

~ (104/7).

bodorodik i

(1)

Bodrossá tekeredik. *Hadd bodorodjon a' békák Le konyúlt bokrétájok* (114/926).

bodros mn

(1)

Fodros, fodrozott. *Fel túrvén ~ Tászlját, Markába fogja Tzapfliját Felséges tragerjének* (114/186).

bodrozott in

(3)

1. Fodrozott. *E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, melynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúzza Tintukkal ~ Főkötő vólt húzva* (330/1228). 2. <Haj> göndörített. *À la Titus nyírt hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/340). *Bodrozott* (397a/106).

bódul Ik: meg~.

bódult in

(2)

1. Bódulatba esett, kábult. *S a' még félig holt reszkető tagokat bódult fővel Tapodgya 's nyalattya piross véreket a' mezővel* (216/87). 2. Romlott. *Bódult emberi Nem! Hát szabad Létedre Mért vertél Zárбекót tulajdon kezedre* (200/39).

bodzafa fn

(3)

Fává nőtt bodza. *Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára* (243/12). *Te kinek még homlokodon nints egyéb bodza fánál Okosan járj a borostyánt érdemlett Poétánál* (111/55). ~ (397a/1020).

bodzás mn

(1)

Bodzafával teli. *Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnek Bodzás omladékiba'* (400/52).

bodzfalegény fn

(1)

Hitvány legény. *Egésszen bolondot tsináltak belőlünk, A' mondért, süveget elkapkodták tőlünk, Azt mond'ták, hogy jobban illik ő kemeknek, Tsak pendely kell nekünk bodzfa legényeknek* (330/1682).

bog Ö: ág~.

bogács fn

(5)

Bogács, piros vagy kék virágzatú kórósszerű,

tüskés gyomnövény. *Hempelyge roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom! Még is betstelen puszta bogács fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét* (395/33).

bogács (389/46, 413a/170), *Bogácsok'* (397a/371), *bogácsokra* (397a/755).

bogácskóró fn

(2)

Bogács, számartövis. *Ez is a' többtől kitsit különbözött Nővén bogács kóró 's ördög székér között* (12/30).

bogács korók (341/44).

bogár fn

(2)

Kemény szárnyfedőjű rovar. *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta, balénák, Hány bogarak járnak túlhan?* (348/30)

bogarak (454/190).

bogaracska fn

(2)

Kis bogár. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán* (330/1919).

bogárka fn

(1)

Kis bogár. *Mint egy megérett boróka, Melly tiszta hóra hullott; Mint a' delin fejező Rózsába biútt* ~ (355/4).

bogároz i

(1)

Némettel együtt bogároz: együttműködik a németekkel. *A' Gara háza fénje meszsze virágozott, De hogy a' Némettel edjűtt ~ott, Az ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába's a' porba le esett* (248/22).

bogárszemű fn

(1)

Ragyogó, tüzes fekete szemű. *Bogárszeműek a' te Lyánkáid, óh Szamarkánd!* (373/155)

bogas Ö: ágas~.

boglár Ö: arany~.

boglya fn

(1)

Szálas takarmányféléből rakott kupola alakú rakás. *Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek Csónakot vájnak, vagy marhát, és ~t bélyegeznek* (413a/271).

bogyó fn

(1)

Vékony héjú, gömbölyű húsos termés. *S' vér szín ~kkal pirulnak a' madarak fészkei* (413a/641).

Ö: olaj~, olajfa~.

bogyócska fn

(1)

Kis bogyó. *Ennek jele ha a környék bénótt*

vadolajfákkal 'S bé van terítve a' mező erdei bogvótskákkal (413a/709).

bogyóka fn (1)

Kis bogyó. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fáját, És a' szüntelen zöldellő Akántnak ~jit?* (413a/641)

bohó fn (1)

Mókás, pajkosan felelőtlen. *Hitetlen sors! Ki jobbadára Tsak a' ~knak kedvezel* (379/62).

Boileau fn (1)

Személynév. <~Despréaux, Nicolas (1636–1711) francia költő és kritikus.> *Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau'szent Pulpitussában* (382/26).

bojnyikfészek l. bujnyikfészek

bojtár fn (1)

A pásztor munkáját segítő legény. *A' Neptunus Gulyáinak' Vén számadó pásztor, Protéus, és ~inak Őszve szaladt Tábora* (231/297).

bókol i (1)

Hódol, tisztelettel adózik. *Földiekkal játszó Égi túlnemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény! Kit teremt magának A' boldogtalan, S' mint Védangyalának Bókol úntalan* (427/8).

bókoló in (1)

Hajladozó, hajlongó. *Suhan kiterjedt szárnyakkal A' völgybe egyenesen, Keresgél ~nyakkal Az árnyékban tsendesen* (397a/835).

bokor fn (38)

1. Fás szárú cserje. *Ott hallik a' Vig muzsika, Ott zengedez, Hol a' szagos Bokrok között Agannipe tsergedez* (110/19). 2. Virágbokor. *Rózsa! Engedd hadd heverjek Éltető bokrod-ba' már* (321/26). 3. Vminek a bokrai: sokasága. *Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű alá az édest takarja A' kezeket sértő tövissek bokrai a' lágy tapintású Rósák hajlékai* (64/5). 4. Számos, nagyszámú. *Óh ti e' hérósok' magvát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok dűlni időnap előtt. Légyetek e' mellett ~ ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal przseli ősi javát* (259/475).

~ (413a/545), ~' (306/91, 375/22, 403/75), *bokrok* (176/18, 237/112, 397a/668, 818, 413/18, 413a/868, 425/36), *bokrok'* (368/28),

Bokrok' (403/19), *bokrokat* (397a/664, 745), *Bokrokat* (397a/457), ~nak (77/155), *bokroknak* (137/6, 397a/296, 645, 1151), ~ba' (373/98, 448/3), *bokrokba* (397a/1088), *bokron* (306/104), *bokrokon* (196/27, 294/12, 380/27), *bokrokonn* (84/27), ~ra (397a/807), *bokrokra* (89/15, 397a/753), *bokrokról* (237/16), *bokrokkal* (413a/526).

Ő: *czipke~, fűzfa~, hanga~, nyár~, piramisdál~, rózs~, tövis~.*

bokorliget fn (1)

Bokros terület. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és ~* (397a/1012).

bokréta fn (12)

1. Kisebb virágcsokor. *Apró violákat 's nefelejtset szedtem, Egy kis ~ba tarkán egyengettem* (237/12). 2. Férfiak kalapját, sisakját díszítő kis csokor. *Szép ~ját le üti A' halálos golyóbis* (114/705).

~ (424/13), ~ja (82/24, 256/22, 306/207), ~jok (114/370, 927), *Bokrétát* (397a/112), *Bokrétákat* (392/3), ~ját (11/1), ~kkal (397a/1131).

Ő: *ráró~.*

bokrocška fn (3)

Kis bokor. *Tsupán tsak az apró bokrotskák' tövében Zeng a zörgő prütsök a' nap' melegében* (196/15). *bokrotskák* (84/15), *bokrotskák'* (380/15).

bokros mn (7)

1. Bokrokkal benőtt. *Te is, kinek ama kövér Ceának szigetébe Ezer hó szín tinód legel a tős ~ cserébe* (413a/16). 2. Nagyszámú, sok. *A te szívednek bálvánnya A fősვნყსეგ ანგალა Bokros gondok között hánnya Nints étele ' itala* (16/7). 3. (Füst) gomolygó. *Ki dűl az Ég-ablakába 'S Bokros fűstöt botsát ott, Mellytől az Athmosphaerába A' Nap tsak alig látott* (231/100).

~ (27/4, 162/80, 298/26, 397a/155).

bokrosít i (2)

Növel, gyarapít. *Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd szélyvel ingerlő gyanúját, Mert ez ~ja Fellegként borítja Mind kettőnknek bűjét* (272/3).

~sam (354/20).

Bókus fn

Személynév. *Három ember volt, barátom, Mind a' hármáról a fátom, Hogy ne éljen, már teve. Hókus, ~ Pellidókus Ő Kegyelmeinek neve* (385/22).
~ (385/32).

boldog mn/fn

(137)

I. mn 1. A megelégedés érzésétől áthatott (személy, közösség). *Bóldog Pár! Melly ülvén a' szerelem' bíbor kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn* (174/17). *Ah ~ Nép! Az ég takargat téged, A' tsendes Békeség lakik hazádban* (259/43). *Egy öszve-séggel illy sok Gyönyörűt, becsest ki látott? 'S ki ~abb magamnál?* (345/17) **2.** A megelégedettség örömeivel eltöltő, boldogító. *Ne hidgy neki, ne hidgy, mert sokann meg esnek Mikor nálla ~ életet keresnek* (55/8). *Ama ~ idők jaj, ugy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *E' magános sziget' fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világotat* (202/77). **3.** Fejlett. *Ő az, a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythia nyelven pergő versekkel őket Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a ~ Culturával ditsekedő nemzetek* (111/64). **4.** Nyugalmat, békességet árasztó. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog völgyekre* (397a/167). **5.** Boldog alma: jó hatású, hasznos. *Media termő hazája ama ~ almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg' ártalmának* (413a/648). **6.** Boldogul: boldogan, boldogságban. *A' haboktól maradt még annyi jószágod, Hogy abból ~ül élheted világotat* (202/120).

~ (161/5, 123/4, 135/53, 139/29, 176/9, 190/105, 191/8, 202/113, 209/89, 222/72, 231/252, 383, 244/46, 247/21, 257/162, 259/49, 74, 279, 417, 263/4, 274/17, 278/47, 290/17, 297/23, 40, 304/40, 306/160, 326/60, 336/57, 379/32, 139, 392/29, 397a/239, 469, 406/3, 413a/24, 604, 714, 426/27, 430/38, 432/66, 91, 94, 453/274, 454/27, 189, 189, 346, 381, 421, 666, 749), *Boldog* (9/23, 11/17, 190/51, 238/85, 258/62, 268/154, 285/31, 287/21, 25, 61, 290/36, 306/240, 307/21, 29, 373/20, 26, 413a/1046, 1050, 418/16, 430/22, 454/27, 190, 509, 702), *bóldog* (123/61, 162/35, 162/

50, 211/72, 84, 222/42, 371/29, 395/25, 397a/19, 418/31, 35, 420/14, 443/39, 450/7), *Bóldog* (110/35, 202/133, 287/3, 318/45, 443/49, 450/29), *b.* (330*/156/1). *~ok* (247/1, 317/199), *Boldogok* (201/cim, 306/311, 327/53), *bóldognak* (443/206), *~gá* (295/5, 312/7), *bóldoggá* (215/128), *~okká* (200/63); *~abb* (198/70, 244/31, 290/4, 299/121, 304/66, 313/95, 354/3, 435/66, 456/76), *bóldogabb* (162/38, 47, 330/886, 354/5), *Boldogabb* (203/36, 449/4), *Bóldogabb* (330/771).

II. fn 1. Boldog személy. *Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Késéget, 'S a' ~abbakhoz ment* (428/88). **2.** Elhunyt, mennybe jutott személy. *Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Úr neved írja* (67/32). *bóldogabbnak* (431/29), *~okhoz* (176/50).

boldogít i

(7)

Boldoggá tesz. Éljetek Nagyságos Rendek, Boldogítsatok bennünket, 'S véliünk édes Nemzetünket (259/10). *Boldogít* (397a/607), *~ni fogsz* (259/430); *~ják* (445/68). — *Boldogítsatok* (259/5, 17, 25).

boldogító mn/fn

(3)

I. mn Boldoggá tevő. *Lám melly ~ a' Vallás' érzése!* (454/433)

Boldogító (190/102).

II. fn Boldoggá tevő dolog. *Mikor a' gazdagnak a' Plutó zászlója Minden dólgaiban hív bóldogítója* (453/208).

boldogodás fn

(1)

Boldogulás. *'S a' mit nem hiszek, a' betses Élet 's ~, melly igen édesít* (454/568).

boldogság fn

(52)

1. Boldog állapot, elégedettség. *És negyven esztendő' tsendes folyásában Az öröm 's ~ lakik a' hazában* (259/188). *Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi ~gal Fűszerezted azt* (427/23). **2.** A másvilági lelki örömek teljessége. — *...míg élsz, életed folyton békeségbe, Míg fő ~ot fogsz érni az Égbe* (222/84). *Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bóldogságban jobbra tseréltete* (214/52).

~ (241/25, 259/664, 278/9, 336/59, 357/17, 368a/174, 454/147), *~'* (304/9, 368a/107, 397a/541, 435/9), *Boldogság* (259/257, 345/

cím), *bóldogság* (54/25, 216/15, 257/174, 453/59), *~om* (330/788), *Bóldogságom'* (176/36), *Bóldogságom'* (312/18), *~od* (311/3), *bóldogságod'* (443/211), *~a* (397/20, 454/494, 930), *bóldogságunk* (443/57), *~ot* (259/166, 202, 364, 330/171, 454/282), *bóldogságot* (257/114), *~okat* (259/157), *~it* (375/7), *~nak* (179/1), *bóldogságnak* (220/42), *bóldogságának* (214/69), *Bóldogságának* (83/45), *~ba* (158/37, 326/56, 413a/1012), *Bóldogságba'* (403/49), *~ban* (259/173, 454/467, 774), *~odért* (259/79), *~gal* (13/3, 222/91).

boldogtalan mn/fn (15)

I. mn Aki szerencsétlen sorsa, körülményei miatt szenved. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a' nagy árvízben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető* (460/177). *És ki az, ki végig nézvé e' népeket, ... Ne borzadna, vagy is ne sírna ezekre A' még ~ félig-emberekre!* (313/94)

~ (365/8), *~abb* (428/136).

II. fn Boldogtalan, szerencsétlen személy. *Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény! Kít teremt magának A' ~, 'S mint Védangyalának Bókol úntalan* (427/6). *A katzaj Bosszantó gyönyörűség A' bóldogtalanok között* (432/8). *Sok ~nak te lész édes Atyja, Éretted könnyeit sok árva hullatja* (259/223).

~ (305/44, 460/122), *Bóldogtalan* (443/159), *~t* (239/186, 304/21, 435/21), *bóldogtalant* (257/72); *~abbnak* (454/943).

boldogtalanság fn (1)

Az az érzelmi állapot, hogy vki boldogtalan. *Én csak a' ~nak És kinnak fia vagyok már* (379/41).

boldogul i (2)

Nehézségeket leküzdvé sikerül elérnie a célját. *Ti Halmok, Források, Nimfák, és végtére Valakikhez jajos panaszsom elére Kérlek minden szómat titokba tartsátok Úgy boldogultatok* (176/116). *Tántzolt már az öröm minden katonámba, Hogy így boldogultam elkezdett munkámba* (239/152).

boldogult mn/fn (5)

I. mn 1. Szerencsétlen. *E' boldogultt lelket illy pontból tisztetem; Tsuda, egy gyengében illy*

erő 's értelem! (454/817) **2.** Megboldogult, elhunyt. *Ti boldogultt Lelkek! Adjátok azokat A' Paradicsomban nőtt liliomokat* (259/415). *boldogult* (454a/1).

II. fn Elhunyt, megboldogult személy. *Köszönjük, Boldogultt! Példátlan Munkádat, Mellyel fényesbbíteni akarád Hazádat* (442/1). *Boldogultnak* (454/838).

Ik: meg~.

bolha fn (5)

Élősködő, apró, nagyokat ugró vérszívó rovar. *Ollyan finom apró lántzotskákat tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megköthetni, 's ha a' balha ugrik, utána rándul* (330*/165/2, 3).

~ (348/44), *balhák* (239/123), *balhákat* (330/860).

Bolingbroke fn (1)

Családnév. (<~, Henry St. John (1678–1751) angol államférfi és író.) *Bolingbrok 's Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's el-més Irójának* (382/27).

bóllog i (1)

Bólogat. *Alúnni is bátran lehet tsak nagyon ne hortyogjon Lóggó fejével a' versnek tactusára ~jon* (310/14).

bolond mn/fn (38)

I. mn 1. Aki a józan ésszel ellentétes módon gondolkodik. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég!* (199/110) — *De ~ vólt, a' ki engem meg nem kére* (330/776). **2.** Bosszantóan furcsa, különös. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett. Hanem hogy a' Német a' Dunánn át úszott, A' sok ~ módi Országunkba tsúszott* (248/16). **3.** *Bolondjába:* meggondolatlanul. *Kár hijába, Bolondjába Gyötreni szívemet* (99/10). *~* (114/835, 142/19, 166/14, 315/9, 318/63, 322/5, 7, 51, 337/36, 358/38, 454/662), *Bolond* (156/11, 191/53), *~'* (454/664), *~ok* (114/611).

II. fn 1. Bolond személy. *Sok ~ ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét* (190/63). *Ezek a Bolondok' házában éljenek!* (330/1542) **2.** *A világ ~ja:* nagy bolond. *A' kevélység tsupán a' ~nak gondja; Úgy van! Mert a' kevély a' világ ~ja* (194/35–6). **3.**

Vminek a ~ja: vminek a rajongója. *Csak Vul-kán, a' Vénus' ~ja* És Mómus nem (294/39). **4.** Bolondot csinál vkiből, ~nak tesz vkit: félre-vezeti, rászedi. *Egésszen bolondot tsináltak belőlünk* (330/1679). *Hát magam csak illy bolondnak Hagyjam tenni?* (317/75) ~ (60/17, 316/9, 318/29, 337/271), *Bolond* (453/169), ~ok (92/62, 397a/487, 453/49), *Bolondok'* (330/1538), ~ja (92/62, 194/37), ~oké (194/38).

Ö: fél~.

bolondgomba fn (1)

Bolondgombát evett vki: butaságot csinált. *Légyen hálál! Észrevettem, Hogy bolond gombákat ettem* (322/42).

bolondság fn (9)

1. Bolond megnyilvánulás. *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden ~i között legképtelenebb ~ vala* (330*/188/12, 13). **2.** Mókás, mulattató ötlet, cselekedet. *Jer, barátom! Lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül ne vessünk Mások' ~ain* (456/72). **3.** Esztelenség, meggondolatlanság. *Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe letem: Bolondság, ifjú szél!* (154/332) **4.** Amit nem érdemes komolyan venni. *Bangó képzelődés! — de nem ~ a' Háromszáz milliom ember' boldogsága* (454/493). ~ (330/553, 337/91), *Bolondság* (202/97), ~on (330/2011).

bolondul Ik: bele~, meg~.

bolt fn (16)

1. Boltozat. *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy kisded 's kurta szerentse elég* (39/7). *Hajlékotok a' föld, vagy az erdők' báltja* (454/202). *Te illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant ~jait* (455/42). **2.** Egbolt. *Látod-e szép Phebust ditső tronusában Űlni az ég boltyán fényes ruhájában* (3/2). **3.** Sírbolt. *Elfelejtethetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kít e' bált Örökre elzárt* (299/38). ~ (388/12), *bált* (222/19), *báltja* (450/43), ~jai (247/14), ~jában (297/33, 397a/456, 758), ~jából (428/79), ~jain (392/62, 454/922),

bálttal (413a/1018).

Ö: ág~, csont~, gyász~, gyémánt~, szűr~.

boltoz i (1)

Boltozatot képezve takar. *Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog fa; Vágyva árnyékozza Téjszín kebledet, Melly duplán bóltozza Márvány szívedet* (263/7).

boltozat fn (10)

1. Íves kiképzésű építmény. *Mint a' kő meredtten állék Egy ledültt ~on* (428/110). **2.** Vminek homorú vagy domború felső része. *Ez a' hosszú ~ja A' Diófának felyül A' kék eget mutogatja* (397a/377). *Nem! Ezt meg nem fagyvalhatja A' Sir nyálkás bóltozatja* (443/134). *Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek ~ja* (413/938). **3.** Egbolt. *Az ég ~tya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött* (3/9).

~ja (306/127, 397a/587), ~jában (397a/637), *bóltozatján* (443/235), ~tyánn (83/2).

boltozgatni in (1)

⟨Fészket⟩ építgetni. *Ki tudja arra oktatni A' zöldági népeket, Miként kelljen ~ Mesterséges fészkeket?* (397a/843)

bolygat i (1)

Háborgat, piszkál. *Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De, okát senki sem tudja feltalálni. Érist ők nem látták; ki tündér ortzával Bojgatta már őket mérges párájával* (330/704).

bolygó in (3)

Bolyongó, forgó. *Nyílj ki, nyájasan mosolygó Rózsabimbó! Nyílj ki már. Nyílj ki; a' bokorba' ~ Gyenge szellők' csókja vár* (448/3). *Ne hidj a' nyájasan mosolygó, A' Grátziák' kertébe ~ Lepkéknek* (391/8). ~ (249/3).

bolyh fn (1)

(Hangya)boly. *Gyakran ~a rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/386).

bolyong i (1)

Céltalanul lézeng. *Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra ~ az ég' üregében* (454/480).

bolyongó in (2)

1. Irányt vesztve ide-oda járkáló. *Zöld levél*

alatt lappangó Törkalitkája alá A' tsemeték közt ~ Kedves párját bétsalá (397a/795). 2. Keringő. Zúgó üregiből a' szelek ki jönnek, A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek (67/15).

bomba fn

(3)

Ütközéskor robbanó rombolóeszköz. *Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi Bomba (238/74).*

~i (239/118), ~it (457/2).

bombi fn

(11)

Bomba. *A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Mellyeknek gyomraik halállal töltettek Az sok rakás ~repült mindenfelé (9/11). Bár a' puska tsördül, Bár a' ~ dördül Meg ne rettenjünk! (259/673)*

~ (259/559, 418/78), ~k' (337/118), ~ja (253/33), ~t (55/28, 191/28), ~nn (192/26), Bombin (260/22), ~kra (337/52).

Ö: kartács~.

bomlani in

(2)

(Holttest) bomlani kezd: feloszlóban van. Az ember egy bűzös dögbálvánnyá lesz; Bomlani kezdenek a' részek egészen (201/54, 454/612).

bomlik i

(4)

Fokozatosan alkotóelemeire, részeire válik. *Retsegés ropogás hallik minden felé, Bomlik, törik, szakad minden ezer felé (195/14).*

Bomlik (59/14), fogok bomlani (201/85, 454/637).

Ik: fel~, meg~.

bomolva in

(1)

Károsítva. *Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tüzevel, A mit tsak látván, rontya ~ tüze (38/4).*

bomolván Ik: el~.**bon (fr)**

(5)

1. Jó. *Itt a' nadrág — Vétzy szóla, — Adiő ~ Húriel! (317/242)* **2.** *Bon mot:* aranykőpés, szellemeskedő mondás. *Majd a' Bécsinálttak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat (330/326).* **3.** *Bon ton:* jó modor, illem. *Akkor, a' mint ezt magával A' ~ ton hozta nálla, Az Úr a' Kis Asszonykával Illy*

galant diskurála (231/372).

~ (330/147/2), Bon (114/36).*

bona Ö: zene~.

Bonaparte fn

(5)

Személynév. *(~ Napóleon (1804–1815) francia hadvezér, császár.) Egyik azt vitatja, hogy Bonapárt megholt, Másik, miket tsinált mikor Insurgens volt (330/297).*

~' (281/1), Bonaparté (281/40/2), Bonapárt (330/85), Bonaparténak (281*/40/2).*

bong i

(2)

(Méh) dong. A' Méhek a' szellőtskéken Szerteszálllyal ~anak (397a/982). Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' redves vénségtől tisztos. — Bongott a' szent vénség — tsipett a' babona (341/32).

bongó in

(1)

Dongó fák' allyából, Egy serény de durvás méhrajat kivona. E' szomszéd rétnak illatja, A' mint ~ szárnyakon Zefir ide fúvogatja, Erővel magához von (397a/922).

Bongorfi fn

(2)

Személynév. *(Csokonai alkotta név.) ~ egy dísz a' Magyar Hazának (330/121).*

~ (330/535).

bonjour (fr)

(1)

Jó napot. Így szóllítá meg: Bon zsur! (114/36)

bonmók fn

(1)

Bon mot, szellemeskedő mondás. Mátyás-királyt úgy adják elő, mind a' históriák, mind a' regék, hogy a' bonmóknak barátja volt, 's maga is szerentsés volt azokban (330/147/4).*

bonmós mn

(1)

Szellemes szóhasználatú. — *...az ilyen ~ lelkeket minden valóságos Nagy-emberekben megtaláljuk az egész Világ' históriáján keresztül (330*/147/5).*

bont i

(5)

1. *Bontja az álom szenderítő mákját: egyre jobban hajnalodik. A' múltó setéség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával. De fellyebb emelvén a' rózsaszín fáklyát Bontotta az álom' szenderítő mákját (225/44).* **2.** *Sátort bont:* sátor alakú női ruhát felhúz. *Egy káplár allyával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok (238/69).*

3. Láncát zavarba ~ja: kiszabadítja magát. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is holtészénre fő? És láncodat magad zavarba ~od?* (288/16) **4.** Tönkretesz, pusztít. *De legkisebb rész sem veszhet el kezéről, Ő csak ~, de számol minden részetskéről. Mert a' ki e' Mindent semmiből alkotta A' megsemmisítést magának tartotta* (454/82). **5.** Frigyet bont: békét megszüntet. — ...*imé frigvet ~ának Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik A' pusztító Márs az egész földön kegyetlenkedik* (413a/517).

Ik: el~, meg~, széjjel~.

bontani Ik. el~, fel~, meg~.

bonthatatlan mn (1)

Állandó, örök. *Ugy kerülje a kár 's bánat házad táját, Mint mi a' gazdának üres butelláját. És abba a vígság örök fészket rakjon, Melyben ~ nyúgodalom lakjon* (266/40).

bontott Ik: el~.

bontván in (2)

1. Megzavarva. *A' mely kéz hív hamvainkat Egymástól el szakasztja Bontván tsendes Álmaint Oh átkozott légyen a' (297/31).* **2.** Tönkretéve. *Barátság! barátság! Óh édes nevezet, Mellyre sóhajtással sok szív emlékezett! Be' gyakran méreggel van mézed keverve, Bontván örömlöket szívünk' új keserve* (63/14).

Bootes fn (1)

Az ökörpásztor csillag, az Arctus csillagképben. *'S ha ledneket 's hitván paszulyt fogsz földedbe hinteni 'S nem átallassz Egyiptomi lentsét is természetni, A' lenyugvó ~nek jelére vigyázhatol. Kezd el akkor 's tél középig vetésén dolgozhatol* (413a/240).

bor fn (132)

1. A szőlő levéből erjesztett szeszes ital. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi ~ral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (163/3). *A' bolond észtlél a' ~ba', 'S úgy lesz bölts* (318/29). *Vagy talám csak szégyen annyi ~ral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/29). **2.** Borban fürdik: sok bor készül (a vidéken). *Az Hernádi völgynek ~ba fördött széliről* (161/4). **3.** Borban fürödve: sok bort fogyasztva. *Ha a' Poé-*

tanak csak ~ba feredve Lehet a' szűz múzsák' forrásához kedve (219/43).

~ (87/4, 140/5, 154/37, 39, 197/54, 59, 198/64, 199/4, 69, 218/5, 11, 219/41, 227/3, 3, 3, 4, 228/7, 317/102, 163, 238, 318/90, 326/27, 354/17, 356/18, 373/21, 40, 40, 53, 457/17), *Bor* (106/23, 133/2, 156/2, 219/49, 318/6, 22, 38, 54, 70, 86, 102, 340/14, 372/23, 411/5), ~' (373/33), *Bor'* (270/2), ~ok (317/30, 413a/348, 418*/173/7), *Borok* (233/11), ~om (103/3, 199/97, 248/4, 437/3), ~a (197/55, 293/16, 413a/620, 623), ~otok (228/26), ~ai (16/59, 205/59), *Borai* (330*/148/4), ~t (120/3, 248/39, 287/1, 308/48, 317/133, 150, 318/31, 80, 80, 326/63, 330/358, 359, 1772, 356/20, 369/15, 373/17, 17, 18, 50, 413a/622, 716, 1088, 433/61, 77, 438/37, 42), *Bort* (318/7, 23, 39, 55, 71, 79, 80, 87, 103, 432/120), ~okat (330/347), *Borát* (111/120), ~nak (87/35, 258/92), ~ba (156/8, 340/2, 424/40), *Borba* (106/16), ~omba (108/4), ~ába (7/9), ~ból (266/30), *Borra* (167/12, 334/34), *Borról* (284/1), ~tól (219/45), *Bortól* (219/20), ~ért (397a/183), ~rá (219/55), ~ral (154/27, 219/29, 60, 248/1, 287/2, 330/17, 353, 413a/351, 433/48), *Borral* (433/54), ~ával (319/47, 413a/666).

Ö: aszúszőlő~, új~.

Borbély fn (6)

Személynév. **1.** <~ Gábor kapitány, tiszaroffi földbirtokos. > *Légyen ~ Kapitány Ez a' pálmakoszorú* (368/65). **2.** <~ Sándor > *A' XVII^{dik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak ~ Sándor költségénn* (378/4). ~ (368a*/30/11, 368a*/31/10), *Borbélyja* (368*/24/20), *Borbélyt* (368a/81).

borbélylegény fn (1)

Fiatalférfifodrász. *Ő az, ki elkezdvén sokszor csak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotkák modernjéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2008).

borda fn (1)

Szővőszéknek a vetüléket tömörítő fésűszerű alkatrésze. *A' Hetedik nap szerentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat ~ba vetni* (413a/291).

Ö: szövő~, oldal~.

Bordáts fn (8)
Személynév. *A' Katonaságot viseltt ~, Sziget' Lobogója előtt katonáson iget* (330/145).
~ (330/148, 150, 554, 596, 603, 1155, 1376).

Boreás (gör) (4)
Északi szél. *Nem retteg ~ kemény hidegétől Nem fél viperának leg nagyobb mérgétől* (29/21).
~ (211/12), *Boréás* (413a/376), *Bóreásnak* (425/25).

borfergeteg fn (1)
Nagyon sok bor. *Im butskossal és kupával Omlik a' bor-fergeteg* (317/156).

borhajtás fn (1)
Borivás. *Falataimat elegyes bor hajtással Kettőztetem oh!* (224/1)

boristen fn (1)
A görög hitrege szerint Bacchus. *'S Éva napját bor-isztemnél Szaári napján tisztelik* (438/39).

borít i (13)
1. (Szőlővesszőt) lebujt. *Más tsemeték megkívánják, hogy görbén lehomlítsuk Veszejét s' maga földjébe elevenen ~suk* (413a/551). 2. Terít. *Így ~nak reád végre szemfedelet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/77). 3. Fed, takar. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári parittyá: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borittyá* (413a/317). *Ha életem gond bú ~ja És rá vastag ködburkot szőtt* (462/1). 4. Vmibe [lángba, siralomba] ~: nagy mennyiségben okoz, előidéz vmit. *Minden berket lángba ~ és szurkos köddel végre Barna felhő gombolyagot hömpörget fel az égre* (413a/846). *Nyakamat vas láncra szorítja, Szívem' siralomba ~ja* (175/4).
~ (43/24, 413a/221), *Borít* (280/21); *~ja* (209/80, 272/4, 413a/748, 1062).

Ik: be~, el~.

borital fn (1)
Bor(ivás). A Bor ital mellett (248/cím).

boríték fn (2)
1. A virág bimbóját fedő zöld levél. *Kutzorog a' rósa zöld ~ alatt Majd osztán levelit szélejebb taszítja Gyenge bimbótskáit részekre hasítja* (64/10). 2. Az igazság ~a: az igazság

leplezése, eltitkolása. *Így gyíkrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak* (216/124).

borító Ő: szem~.

borított Ik: be~.

boríttatva Ik: be~.

borjú fn (4)
Fiatal szarvasmarha. *A' ~ a' szabad tér mezőnn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag dagadoz* (83/19).
borjai (61/22, 254/22), *Borjakat* (413a/723).

borka fn (1)
Borocska. *Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántáltt Hegyközön Bárkát vagy is ~t rakat a' borözön* (219/32).

borkorcsolya fn (1)
Bor elé való harapnivaló. *Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió; melyik kell? mind jó bor-korcsolya* (199/92).

bornyomózsák-varróú fn (1)
Olyan tű, amellyel szüetre taposózsákat készíttettek. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' botskorfüző tű nem vala meg benne* (330*/177/6).

borocska fn (5)
Bor. <Játékos kifejezés.> *Ha szíhatok borotskát, A' gondjaim tsutúlnak* (354/1, 25).
~t (345/8), *borotskát* (383/1, 7).

boróka fn (2)
1. Örökzöld tűlevelű ciprusféle cserje. *A' tűzes tsillagocskákkal Megrakott vadrózsafa, A' mindégzöld ~kkal Uszkurutz és bodzafa ... Mutatják itt magokat* (397a/1019). 2. A cserje kékesfekete bogyszerű toboza. *Mint egy megérett ~, Melly tiszta hóra hullott ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellýén* (355/1).

borona fn (1)
Fogakkal ellátott vontatható talajművelő eszköz. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108).

borong i

Szomorkodik, busong. *Értted ~ éitem' tavassza; Mert nincs Nap, a' melly elfogyassza A' rám vonúltt ködöt* (302/7).

borongós mn

Felhős, borús. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel Fázékony Auster havat is hány széjjel A ~ égnek sűrű felhőzése* (87/57). *Bel-sőm hasonló a' Tavaszhhoz, melly mikor ~ is, játszik és teremt* (368*/24/25). *~* (199/87, 330/680), *Borongós* (306/156).

borong-tolong i

(Felhő) gomolyog. *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei* (389/74).

borongván in

Merülvén. *Elmém régi virgontzsága Ködbe ~ elmúlt* (428/90).

boros mn

1. Italos. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső lélek ~an aratja* (219/48). **2.** *Nem vágyok ~ borostyánra:* nem kell az italosán szerzett, a költői hírnevet jelképező babérkoszorú. *Bor által nem vágyok ~ borostyánra* (219/49). **3.** *Boros halmok:* szőlőt (bort) termő dombok. *Jer, 's keljünk túl a' Hágónak Meredek tsapásain, Adj kontzertet az Ekhónak Hazám boros halmain* (400/60). *~* (106/19, 372/19).

borosasztal fn

Asztal, amely mellett boroznak. *Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tizmbalom* (133/14).

boroskancsó fn

Bor tartására szolgáló kancsó. *A' vigasság minden ábrázatba üljön A jó kedv a boros kantsókba kerüljön* (266/18).

borospohár fn

Borivásra való pohár. *A vigasság minden ábrázatra üljön A jó-kedv a' boros pohárba kerüllyön* (336/34).

borostyán fn

1. Sötét, karéjos levelű örökzöld kúszónövény. *Óh, ti magas Nyárfák, Jegenyék, Gyertyányok Tsemeték, Tövissek, Bokrok, Borostyánok* (176/18). *Majd a' te neved is szent*

marad minálunk, Sírodra érdemlett ~t plántálunk (398/8). **2.** A költői hírnév jelképe. *Te kinek még homlokodon nints egyéb bodza fánál Okosan járj a ~t érdemlett Poëtánál* (111/56). *~* (413a/789), *Borostyán* (297/4), *~ok* (162/19, 188/59), *~ja* (188/85), *~t* (219/42, 47, 236/32, 268/175, 395/14.), *~ra* (219/49), *~jára* (368/21).

borostyánág fn

A hadi dicsőség jelképe. *Azt írják: hogy midőn haza fordúltára Borostyán ágakat fűzven homlokára Meg győzetett volna Scipiótól hada Illy bosszús, de méltó panaszra fakada* (78/14). *borostyán ágokat* (78/7).

borostyános mn/fn

I. mn 1. Borostyánból készült <koszorú>. *Ha Apolló helyett Bakhust tették főnek A' Múzsák azok közt, kik hozzájuk jönek: Én a ~ koszorút meg vetem, Mert e' társaságot épen nem szeretem* (219/67). **2.** Költői hírnevet, dicsőséget szerzett. *Borostyános Musád, e tsekély szilági Musát, kérem, vegye jó neven Szilágý* (122/1). *~* (267/242).

II. fn Borostyánnal benőtt terület. *Kilentz szép Asszonykák leszálltak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról, Hol az örökké-zöld Borostyános megett Szíjják a szép Lelkek a' boldogabb Eget* (290/3).

Boroszló fn

Helynév. *Ő vette meg Svájdniczot, ~t 's a' t. Bavarusokat össze-törte, a' Frantzot a' Rénu-son túl zaklatta, 's a' t* (267*/18/3).

borozás fn

Bor (társas) iszogatása. *Azután az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak. Ez a' név még akkor nem tsak a' kupetzek' ~ára ruház-tatott* (267*/13/5).

borozik i

(Beszélgetve) bort iszogat. *Szilági nap estig szüntelen borozott Egyszer, midőn Buda alatt táborozott* (248/43).

borözön fn

Sok bor <szójáték a vízözön mintájára>. *Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben szá-*

nakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántált Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' ~ (219/32).

borpatak fn (2)

Sok bor. *A' szerelem fényes várakká Tsinálja a' duttyánokat, A' tiszta forrást ~ká, Édenne a' kopárokat (379/107).*
bor Patakok (413a/148).

borra való fn (1)

Borra költhető pénzösszeg. *Mind szerelmes és szürdaló, Sok ostobát megsérte, Egy két ittze borra való Kár egy tökfőitől érte (236/17).*

bors fn (4)

Apró gömb alakú, fekete héjú csipős fűszer. *A' hertzezi Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét, Mellyet ~sal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Úriás vendégek (114/109).*
~ (330/143/4), ~ot (330/214), ~ért (330*/143/6).*

borsószik i (1)

Lúdbörözik. *Fojtó Szirokkónak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim, 'S a' kriptáknak fagyos szelétől Borsósziknak minden tagjaim (455/12).*

borsol i (1)

Ingerel. *Laura! kellemességidne[k] És mosolygó Szépségidne[k] Fűszerszámos balza[ma] Érzésimet meg szédíté, Meg bájolá, részegíté, 's Egy perre ~[ta ma.] (134/6).*

Ik: fel~.

borsos mn (1)

Túlságosan nagy összegű <ár>. *Szekerest nem kapni, vagy pedig olly drága Hogy ~ az ember literátorsága (452/52).*

borstermő mn (1)

Borsot adó. *De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkánnyán a' garabontzás Deák; Már a' forgó-szélről tsikorognak a' fák (330/518).*

borul i (21)

1. Mélyebben levő helyre dől. *Ama boldog idők jaj, ugy mond, el múltak Mellyekben szégyenek lábamhoz ~tak (5/24). Hát a' Napnak dísze már azért el műla, Hogy tsekély földünknek alája borúla (191/36).* **2.** Vki a felső testével vkire/vmire dől, nehezedik. *Isten*

hozzád! Többet nem szollt. Nyakamba borúlt s meg tsókolt (112/24). Búsúlt ortájára borúl nagy sirással Ha láttya hogy pénzét viszik a' tolvajok (5/18). **3.** <Ég> homályossá, sötétté válik. *Már tsak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes posztilionnyának El hűnyván sűgárai; Hogy az Egek borúlnak, Ezen egy napi tsatának Ekképen leve vége (114/1012).* **4.** Úgy terül vmi fölé, hogy azt eltakarja. *Múlik mord Egünk' homálya, A' ködök már oszlanak, Mellyek olly sűrűn reája 'S vastagon borúltanak (163/4).* **5.** Vmibe ~: vmi elhomályosítja, elfedi, elborítja. *A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán (338/33). Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet (330/2054).* **6.** Sírba ~ vmi: feledésbe merül. *E' két ditső Személyek Bár hirtelen kiműlnak, De sírba nem borúlnak Jó tetteik soha (259/267).*

~ (413a/402), borúl (337/44, 413a/452), borúlnak (191/40), ~nak (56/58), borúlnak (202/58, 373/79), borúlt (413a/245, 429/24), borúlttak (163/23). — borúl (263/26, 306/26).

Ik: be~, el~.

borulni in (2)

1. Homályba ~: feledésbe merülni. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajúlni, Királyt, hazát készek lesztek megbosszulni, Készebbek a' hartzon vitézül kiműlni, Mint a' Magyar névvel homályba borúlni (259/120).* **2.** Vmibe ~: vmi által elborítani. *Készebb a' tsatának mezején kiműlni, Mint hazáját lássa lángokban borúlni (267/122).*

borult in (8)

1. Vmi által borított, eltakart. *Bár már Titán a tizen két jegyek Karikájábann, Tizen kilentzer fordúlt meg tündöklő hintójábann: Még sem jött-fel soha gyászos köddel borúlt Egemenn (162/91).* **2.** Vmibe ~t: vmivel borított. *A' gyönyörű Foszfor' ezüst világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával (330/1856).* **3.** Szomorú, bánatos. *Borúlt napotoknak setétes fellege Széledjen el (212/113).* **4.** Gyászba ~: gyászt öltött. *Gyászba borúlt szülék! Minket ez az éjjel Örömünk közt láta illy szörnyű veszélyvel (77/287).*
borúlt (220/3), borúltt (259/458, 418/68),

borúlton (214/40).

Ik: *be~.*

borulva in

(1)

Dölve, hajolva. *Azomba, Dóri, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam: 'S hát — bús fejem hasonló Mellyedre van borúlva* (371/37).

borzad i

(6)

1. Ismételten megremeg. *Valahol végig ment; ~tak az egek, Küszködtek a' hólddal borongós fellegek* (330/679). *Mély tisztelettel ~ok! A' magas Mennynek Leányit látom az Aoni Keszthelybe'* (418/33). 2. Fél vki vkitől. *Óh, ne háborodj meg, szép Nitze! Előttem Ne reszkess, ne ~j! — én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek* (143/2). 3. (Ször) égneek áll. A' vékony rokolyás leánynak 's a' póre Gatyájú legénynek ~ minden szőre (197/14).

~ának (413a/665). — ~na (313/93).

Ik: *fel~, meg~.*

borzadás fn

(5)

1. *Szent ~:* megható érzés. A' Héróknak sírja egy tsendes berekbe' *Szent ~t öntött a' néma Lélekbe* (188/56). 2. *Édes ~:* kellemes hatás. *Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon; Édes ~sal hül-el A' természet azokon* (397a/1067). 3. *Víg ~:* örömteli érzés. *Víg ~sal jártam el a' Görög Szépségek' és a' Római Nagyvilág' Pompás maradványit* (396/5). ~ (225/78, 397a/1182).

borzadni in

(1)

Remegni, félni. A' visszanyert Paraditsom sem vesztett semmit véle, *Hogy az elveszett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's nemesesbb indulattya: Az e, mikor ~ tud, 's a' rettentő meg hattya* (216/72).

borzadó in

(2)

Ijesztő, rémisztő. *Éltemnek fényes Hórizonja Dült ~ setétessegre, A' búk mord Éjje gyászba vonja* (286/2). *Im a' Világnak két fele ~ Lár-mára zendül* (445/29).

borzadozik i

(1)

(Ször) feláll. — ...szemeikből olvastam előre, *Miként borzadozott mindeniknek szőre* (330/840).

borzadt in

(1)

⟨Toll⟩ felálló. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé* (397a/306).

Ik: *meg~.*

borzas mn

(5)

1. Tüskés burokban levő ⟨gesztenye⟩. *El terültek fájok alatt a' berkenyék A kövér noszpoják a' ~ gesztenyék* (87/14). 2. A tél ~ csillaga: az Orion, a téli égbolt legragyogóbb csillagképe. *Komor minden, minden szomorúnak tettezik Mihelyt a' tél ~ tsillaga fel tettezik* (85/24).

~ (197/24, 199/14, 413a/170).

borzaszt i

(7)

Rémületbe ejt vkit, irtózást ébreszt benne. *E néma tsendesség lelkeket ~ja* (306/35). *Istennek! Istennék! Ugyan milyen zsinat, Melly ennyire ~ minden érző-inat?* (330/208) — *Mint amaz egyszerű fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol, szemeit ~ja dühösség* (348/40).

~ (216/12, 306/150, 454/951), ~nak (432/4).

borzasztó in/mn/fn

(20)

I. in Rémisztő, ijesztő. *Illy szívet ~, illy szörnyű Látomást Óh hogy nézhettél el ilyen szemlátomást?* (337/65)

II. mn Borzalmas, szörnyű. *Késs még ~ éjj komor óráiddal* (200/31). *Még a tenger fenekén is Borzasztó jaj hallatott* (231/286). *Halatlan Történetekbe 'S ~kba kezdek most* (257/27).

~ (4/31, 80/1, 128/3, 138/2, 213/22, 225/40, 253/36, 257/16, 260/34, 287/37, 413a/336, 453/67, 71), *Borzasztó* (25/4, 190/6).

III. fn Aki borzaszt vkit. *Óh, jóltévő Halál! Ki ~m valál, Jer, karom' emelem!* (223/19)

Ö: *szív~.*

borzasztva in

(1)

Ijesztve, rémületet keltve. *Az elmét rettentetessenn 's irtóztatónn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti, Darabos helyenn ragadgya 's ~ ott hordozza* (216/21).

boszorkány fn

(2)

A népi hiedelmekben az ördöggel cimboráló képzelt nő. *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka lüderáltak 's merő ~ok* (330/

1374).

boszorkán (330/1846).**boszorkányság fn (2)**

Boszorkánynak tulajdonított varázslat. *Azért, hogy ~ot, Mint ő Kemek, nem tudok ... De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' szűröm* (92/155). Boszorkányosság. *Látom, hogy ez néked igen kedves lenne: Semmi ~ ha nem lenne benne* (126/44).

Bosporusz fn (2)

Európát Ázsiától elválasztó tengerszoros. *A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partyait tsapdossa* (25/1).

Bosporus (190/1).**boszrankodás fn (1)**

Sérelem okozta ingerültség. *De hová, hová ragadsz el méltatlan ~?* (259/516)

boszrankodik i (2)

1. Bosszúságot érez, mérgelődik. *Úgy kellett! Magam is nagyon bosszankodtam; Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam* (330/1695).

2. Bosszankodik vkire: haragszik vkire. *E' Víz, (majd mondom) itt van, Mellynél bosszankodott rám, De végre szép kezét ám Adá Hitzalogbann* (158/34).

boszrankodó mn (1)

Boszrankodó tenger: viharos tenger. *Említettsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' bosszrankodó tengernek ott tsikorgó zajjait* (413a/685).

boszrankodva in (1)

Mérgesen, dühösen. *Boszrankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszonyszívet viselnek* (259/507).

bosszantatás fn (1)

Boszantás. *Botsánatok, Bosszantatások, Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermekeskedések, melyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket* (170/36).

bosszant i (1)

Mérgesít vkit vmi. *Bosszantya az Istent ha nem éri téjiját* (5/12).

bosszantni in (1)

Ingerelni, mérgecsíteni vkit. *Juno, tölti ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat* (57/16).

bosszantó mn (1)

Dühítő. *A' katzaj Bosszantó gyönyörűség A' bóldogtalanok között* (432/7).

bosszantván Ik: fel~.**bosszú fn (24)**

1. Megtorlás, bosszúállás vmely elszenvedett sérelemért. *Jól tudom én milyen szókkal haragotanak akkor Partjaim és e' hegyek, mikor e' vár kőfala mellett A' ~' s a' halál dörgött ki az égre keményen Naggyaitok' száján* (259/628). **2.** Bosszúra sarkalló érzés, indulat. *A' szégyen és ~ őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte* (330/1505). **3.** Bosszút áll vkin: megbosszul vmit. *Jertek, óh vitéz Bajtársim! haljunk meg Királyunkért, Jertek, álljunk véres ~t ő érte és magunkért* (259/546).

4. Bosszút forral vki: bosszúállásra készül. *Megyünk — menjünk! a' mit mondhattak, ez vala: Indultak, 's mindenik bosszút forrala* (330/970). **5.** Bosszúért kiált vmi: bosszúállást követel. *Sőt annyi nép' édes Annyának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek vére kiált a' ~ért végre Hozzád 's az Isstenhez, Bétsbe és az égre* (337/147).

~ (257/43, 330/951, 1223, 397a/87), *~t* (114/819, 257/52, 55, 196, 259/492, 280/14, 330/803, 413a/411), *Bosszút* (114/799, 246/19, 330/819), *bosszút* (114/277), *~ját* (268/72), *~val* (330/990, 1488).

bosszúállás fn (7)

Az a tény, hogy vki bosszút áll vkin vmiért. *Ha valaki meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt kíván bosszú állást* (33/9). *Bosszúállás' tüze perzseli mellyemet* (330/939).

~ (330/669), *bosszuállás* (453/106), *~nak* (330/1059), *~ra* (330/877), *bosszú-állásra* (267*/19/15).

bosszul i (1)

Megbűntet. *Ti hallyátok Villámok! 's meg-rontott hitem bosszúlyátok, 'S méltán haragudván meg-rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre* (159/14).

Ik: meg~.**bosszulni Ik: meg~.****bosszuló mn/fn (3)**

I. mn Bosszút álló. *Mikor a' születés 's a rang*

méltósága 'S az alaton arany mindenhatósága 'A vakmerő vétket meg menti magától A ~ villám méltó haragjától (453/212).

bosszúlló (337/130).

II. fn Bosszút álló személy. Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megsúfoltt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz Szepesség (337/380).

bosszús mn

(6)

1. Haragos. Illy ~, de méltó panaszra fakada (78/16). 'S a' kiért így élem Bús világom' még, Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég! (409/26)

2. Bosszú érzését kifejező (könny, hang). Ősz pillájokról folynak vérrel tele könnyek. Rettenetes, ~ könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenség-re halált 's végső veszedelmet izennek (258/42). Egybe sereglenek, indulnak, verik öszve kirántott Kardjokat, illy ~ hanggal zendítik az ekhót A' felhők 's paloták (258/45). **3.** Bosszúsággal vegyes (érzés). Juno, töltd ki rajta ~ haragodat (57/15).

~ (453/15).

bosszúság fn

(3)

1. Kellemetlenség miatti ingerlékenység; bosszankodás, harag. A harag ~ gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja (330/999). **2.** Bosszantás. De hidd-el Barátom! sokann bésuhannak, Még ~omra kuglival játszanak (239/244). **3.** Bosszúsággal: dühösen. Orrát 's fejét megvakará Pszikharpaksz bosszusággal (114/64).

Boszton fn

(1)

Helynév. Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szerteszt, Sőt számos rajt botsát a' messzi határra A' Bengala 's ~ virágzó partjára (313/112).

bot fn

(8)

1. Fegyver. Gyarló tudatlanság! Zablatlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldulat. Melly a' Kegyetlennek ~ot ad kezébe (313/61). **2.** Botra kel/megy/kerekedik vki.: bottal hadakozni indul. Azzal botra kelt a' falu; Csökölnek ellenére (326/15). A' szóbeszédről már ~ra ment volna a' lármájok (326/39). Utoljára hogy egymásnak nem akartak engedni Botra Valaskára kezdett a' dolog kerekedni (326/4). **3.** Kígyós ~: a kereskedelem

jelképe a régi rómaiaknál. Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két kígyós ~tal (11/18). **4.** Férfi nemi szerve. De abban ő rajta sem vág ki Dorottya, Hogy néki is kedves még az Ádám' ~ja (330/248).

~jához (239/90), ~tal (239/94).

Ö: fa~, szolga~, veresgyűrű~.

botlás fn

(1)

Kisebb (erkölcsi) vétség, hiba. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 's Követvén Ősinek ditső nyomdokait, Botlás nélkül járta darabos hant-jait (188/12).

botlik i

(3)

1. Kisebb (erkölcsi) hibát követ el. Érzem saját jó szívemet, Más embernek nem vétek. Még-is, ti Tzenkek! Engemet Szitokra felvevétek. Ha néha én botlottam is: De a' ti lelketek hamis (316/29). **2.** Vmibe ~: Véletlenül, váratlanul (rá)talál vmire. Egy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek (161/25).

botlom (454/358).

Ik: meg~.

Botond fn

(3)

Férfi név. Láthatni ezt a' ~ históriáját az említett Iródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' fordításában (418*/89)

~ (418/65), ~ot (418/71).

botorkázik i

(1)

Sírba ~: meghal. Ez midőn tzelba vesz eggy-szerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat, A' mellyek a' földön addig tétováz-nak, Míg nem eggyenként a' sírba botorkáz-nak (215/84).

botorkázni in

(2)

Botorkálni. Már elfelejtette nevét is a' szépség: Még is lám, a' kinek kén litániázni, Itt mér a' Fársánglók között ~ (330/242). Barátom, ez a' mi hegyünk tsak annyiba Helikon, Hogy pusztá 's ~ kell rajta, mint a' másikon (342/6).

botrányozás Ik: meg~.

Botsári fn

(1)

Személynév. Mélt. ~ Motsáry Erzsébet Asz-

szonyság, a Mélt. Cons. Úrnak hitvese (368a*/31/18).

Bourbon fn (3)

Személynév. <Európa egyik legnagyobb uralkodóháza.> *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármas lilium tizimert a' Luvrére, Mellyből kirángatván a' Burbon' fíjait Latrok' barlangjává tették szent falait* (337/143).

Burbon (337/168), *Burbon'* (337/322).

Bourbonház fn (1)

Európa egyik legnagyobb uralkodócsaládja. *Ímé a' Bourbonház' 's a' Menny ajándéka, A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka* (337/293).

bovista fn (1)

Lycoperdon ~: pöfeteggomba. *Banyaposz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget. Lycoperdon* ~, *L.* (330*/158/2).

bozontos mn (1)

Sűrű gubancosan kócos hajú vagy szőrzetű. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek: 'S a' ~ Gallusok Ma már a' Hérosok' sorába ültek* (288/43).

bő mn (45)

1. Tágas. *Bár kérkedjen sok kintsekkal a' te reményed És ~v pintzédben légyen is a' sok arany, Még is fél, hogy mindenek ellene állnak* (44/2). 2. Szabásában a test körvonalaitól elálló ruhadarab (része). *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/260). 3. Bőséges, gazdag. *Boldogok! Itt látunk több jót is: Hogy sem az Eurus Bő záporokkal a' mezőt nem sepri el* (327/54). *'S Néked a' magas fenyőre apró bábót aggatnak, Mellyért kitsiráznak minden szöllők ~ termésekkel* (413a/936). *Minden jó Barátim! 's Vérségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/100) 4. Tüzetes. — ...*ki a' hadi Tudományoknak ~vebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Frantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/4). 5. Terjengős, bőbeszédű. *Ne légy márvány nyakad ~v magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/31). 6. *Bő marokkal/kézzel mér/szór:* gálánsan, nagyvonalúan sokat ad. *Hol az öröm arany hegyeit ígéri Az áldás javait ~ marokkal méri Hol a' félelem rettentí lelkünket 'S a' Kétség szélére viszi életünket* (14/12). *Gazdag ajándékit ~ kézzel*

szórta ki Tzeris A' ti határitokonn (258/91).

~ (162/32, 201/12, 259/296, 317/120, 328/10, 341/20, 368a/19, 397a/1153, 413/30, 413a/26, 716, 785, 972, 1083, 421/29, 428/11, 446/17, 454a/24), *Bő* (307/100), ~v (1/20, 67/22, 74/4, 83/32, 127/29, 176/51, 214/55, 216/34, 222/32, 45, 225/151, 233/61, 241/31, 257/131, 413a/116), *Bőv* (176/16, 249/60).

bőg i (4)

1. <Vadállat> elnyújtott, tompa, mély hangot ad. *Ott sem az akloknál nem ~nek az estvéli medvék, Sem viperákkal a' magas föld nem dagad* (327/51). 2. <Víz> mély zúgó, morajló hangon szól. *Nem fűvén árkába a' duzzadt vízőzön, Ordító lármával görög a' szirtközön; Most kataraktaként ~ a' búkkók között* (306/99).

Bőgnek (397a/698), *Bőggnek* (413a/1025).

Ö: össze~.

bőgés fn (2)

1. Mély, elnyújtott, tompa hangjelenség. *A' langszárnyú mendörgések Követik szózatodat, Hirdeti szörnyű ~sek Nagyságos dolgaidat* (397a/887). 2. *Szent* ~: az üvöltő, táncoló dervisek hangja. *A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent ~eket halla Az ezekbenn igen gyönyörködő Alla* (25/9).

bőget i (1)

<Hangszert> nagyon hangosan szólaltat. *Mások irtóztató Énekkal Bőgessék bús Obojjokat* (128/26).

bőgettet i (1)

<Hangszert> nagyon hangosan szólaltat. *Mások siralmas énekekkel Bőgettessék az Oboát* (424/26).

bőgő in/fn (4)

I. in Hangos, mély, tompa hangot adó. *Alattam a' Cháósz' ~ torkolatja Az elementumok' fogát tsattogatja* (454/41). *Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn 'S Repül a' túlsó szélére Annak duzzadt hajjainn: Így szökött egy Ugrásával A' ~ Isten belé A Tengerbe — 's prédájával Így nyomúlt Kréta felé* (231/272).

II. fn Nagybögő. *A' ~je mellől feldüle Izráel,*

Helyét alattomba Éris foglalá el (330/1023). ~t (330/1470).

bőgőhegedű fn (1)

Nagybőgő. Már, a'hol domború voltál, Lapos vagy és négy-szegű: Ollyan állásra hajoltál, Mint a' bőgő hegedű (392/44).

bőgős mn (1)

Nagybőgős, nagybőgőn játszó <zenész>. Álom-mézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bőgőst, kit altató méze Mindjárt a' legmélyebb álom-ra ígéze (330/1021).

bőgte fn (1)

Bőgés. Ám de számár ~t a' mennyországba ki hallja? (315/7)

böjt fn (7)

1. Meghatározott napokra eső csökkentett táplálkozás időszaka. Itt a' Böjt! Koplaljatok! (133/23). **2.** Böjtnél: ott, ahol a böjtről szó van. A' Schreibkalenderből a' Böjtnél ki szakaszt Egy tiszta levelet (330/1525). **3.** Böjt hava: február. E' szerint mi Böjt' havában Ollyal kedveskedhetünk (289/17). Böjt (133/27), böjtbe' (133/37), Böjtöt (314/12), Böjtbe' (133/33).

böjtmás fn (1)

Böjtmás hónapja: március. Itt a' kedvetlen Tavasz. Lottsos pottsos minden napja Komor a' Böjtmás'honapja (389/5).

böjtölget i (1)

Böjtöt tart. Hát már hogy valaki böjtölget Péntekenn (190/75).

bölcs mn/fn (90)

I. mn 1. Nagy tudással, tapasztalattal rendelkező <személy>. Kisarjazott nemes Magyar Vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik híreteknel Sokkal nagyobbak vagytok (259/35). Így hala meg Üregjári, Tsillaga hazájának, Kinél a' földnek határi Böltsébbet nem tartának (114/719). Így kezd szólni: (halljátok bár, 'S böltsék lenni tanuljatok!) (148/12) **2.** Okos <tett, cselekedet>. Te pedig, Uram, szívünkbe Munkáid' szemlélésünkbe Egy Mennyei hév Örömet tölts: Hogy e' Völgybenn járkálásunk A' Virág közt mulatásunk Előtted kedves légyen és bölts (123/12). **3.** Tudományos, szakszerű. Egy bölts út mutatód légyen [a szótár] azért

ebben, Ki vezessen a' szebb úton 's rövidebben (126/19). **4.** Nagyszerű, tökéletes. Mikor ennek testét ki formálta, ott a' Természet edgyik bölts remekét alkotta (77/34). **5.** Bölcs természet: okosan működő természet. Nints hát semmi hiba (mind így ítélnének) Ezenn Remekébenn a' bölts Természetnek (127/26). **6.** Bölcs szív/fej: okos ember: Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn egy bölts szív (123/3). A' hír ez: e'beszellte el mind a' két fél Biráknak, Hogy a' már tellyes szándéka Bálintnak 's az Atyáknak. E' bölts fejek' intézésen meg nyugodni jobb lészen (326/47). **7.** Bölcs lélek: bölcs értelem. Te a' Királyi Háznak Szent trónusán ragyogsz. Bölts lelked fog behozni A' földre békeséget (259/427). **8.** Bölcs elme: okos ész. Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét, Mellynek addig bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzélját eltalálta benne, Mellyenn bölts elméje végre megpihenne (217/62). **9.** Bölcs cél: értelmes cél. Terhesült válladnak ő elég erőt ad ... Hogy viseljed kedves árváim gondjokat, A' leg böltsébb tzélra igazgasd dőlgokat (212/92). **11.** Bölcsen: nagyon okosan. De a' tsendességet kevesenn esmérk, Kik a' gyorsann futó időt böltsen mérk Birván óráival e rövid életnek A mellyeket többé vissza nem vehetnek (83/54).

bölcs (217/80), bölts (217/134, 341/19), bölts (31/26, 77/19, 191/54, 54, 202/89, 210/21, 98, 212/83, 130, 213/108, 225/30, 257/115, 259/312, 306/263, 318/30, 385/9, 397/21, 454/128, 267, 649, 688, 697, 1004, 455/39), Bölts (113/3, 114/461, 163/34, 235/11, 237/100, 306/229, 392/24, 397a/227, 623, 454/89), böltsen (214/89); böltsébb (454/354), Bölcsébbé (435/60), Böltsébbé (304/60), böltsébbet (225/121), Böltsébbet (225/122), böltsébben (217/72).

II. fn 1. Okos ember. Ott is Magyar öltözetben e nem esmértt határt a Többi böltsék nyoma után ő egészen fel járta (118/84). **2.** Tudós-ember. Két hegy között a' tónak és pataknak Nimfái kákasátorokba laknak; 'S tsak akkor úszank ők elő, Ha erre Bölts 's Poéta jó (305/16).

~ (287/31), bölts (304/45), bölcs (435/45),

bölts (202/125, 239/5), *Bölts* (330/1906, 367/6, 377/22, 397/19, 397a/266, 454/580, 695), *Bölcsek'* (373/122), *Böltsek* (330/1605, 330*/200/11, 397/29), *Böltsek'* (456/57), *Böltsek'* (307/28, 47, 397/15), *böltse* (453/81, 454/728), *böltset* (317/221), *böltset* (191/26), *Böltset* (299/119), *böltseket* (305/50), *böltseknek* (397a/993), *böltstől* (454/591, 454a/26), *böltsekkel* (267/6, 454/691).

bölcselkedni in

(1) Elmélkedni, filozofálni. *De megúnván böltselkedni Tévelygő Gondolatali; Elindúlt Vad-társaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/21).

bölcselkedő fn/mn

(2) I. fn Filozófus. *Bölcselkedők* (454/527). II. mn *Böltselkedő szem*: tudós ember. *A' miket egy olyan elmés böltselkedő szem lát ott Azokról egy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/85).

bölcsesség fn

(11) Okosság. *Ember! te e világ okoskodó böltse Itt van böltsességed gyönyörű gyümöltse* (453/82). *Lámpási a' Böltsességnek Előitem hijába égne; Nékik szunnyadozni kell, Mihelyt az egyet lehell* (443/13). *Kos legyen é, vagy bi-valy? — Ezen sokáig rágódik Végtelen bölttsessége, Míg végre meg állítódik 'S Bika lesz ő Felsége* (231/156). *Böltsség* (290/7), *böltsség'* (397a/1003), *Böltse* (397a/929), *Böltsség* (123/49, 397a/525, 405/24), *böltsséged* (453/84), *böltssége* (123/60).

bölcső fn

(12) 1. Ringatható ágyacska. *Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh mely meg romlana. Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltőket kék tsinálni sokára* (213/64). 2. Az emberi élet kezdetének jelképe. *A' koporsó utánn éppenn azt képzelem, A' mi Böltstöm előtt történt vala velem* (201/88). *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltő, és a' koporsó ennek a' két Météja* (162/68). 3. Az a hely, ahol vmi keletkezik. *Váradi bölcso*: nagyváradi nyomda. *Több szüleményim is körülte látszanak, Melyek a Váradi böltőben ringanak* (452/46).

böltső (330/1804, 454/106), *böltsőnek* (213/75, 215/27), *böltsőjébe* (216/26), *böltsőjéből* (219/7), *böltsőjére* (259/417), *böltsővel* (330/1230).

bömböl i

(8)

1. <Vadállat> erős, mély, elnyújtott hangot hallat. *Barlangjába mordul ~ a' bús medve* (4/12). 2. Dörgő, morajló hangot ad. *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömböl a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/8). *Bomlik, török, szakad minden ezer felé. Bömböl a' föld belől 's küszködik magával* (195/15).

~ (56/16, 200/14, 202/16, 337/51), ~t (225/112).

Ik.: rá~.

bömbölő in

(1)

Morajló hangot adó. *Magad is elhagyván házad Ligetjeit 'S a' hideg Liceum ~ Bértzeit Pán, Juhok őrzője* (413/20).

bömbölve in

(2)

1. <Vadállat> erős, mély, elnyújtott hangot hallatva. *Némellyek meg bétzammogván Bőgne a' barlangban benn, Mások ~ mormogván Futnak a' szirtköveken* (397a/699). 2. Morajló hangot adva. *Úgy kavarog minden részről a' Scytha vitézek' Táborá; — mint a' hegyek' derekán ~ letódult Téli patak* (258/52).

bőr fn

(15)

1. Az ember és az állatok testét külső rétegként borító szövetek összessége. *Gyengébb a' harmatnál ~e szép kezének* (330/200). *A' melly régi ~ét a' kigyó tavasszal elveti, az fellelte vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). 2. Lenyúzott (és kikészített) állatbőrből készült. *Toll súp vala trombitájok, Dobjok ~ből készüle* (114/365). *Zsanám meg' kulatása valna, Borral mindég színig állna. Az ő ~e úgyis tsikó, Bele férne négy-öt akó* (433/55). 3. Bőr és csont: nagyon sovány. *Akár nézz elasztott ~ és csont karjára, Akár két, irhával bévontt rakontzára* (330/231). 4. Majd kiszalad a ~éből: örömeben azt se tudja, mit csináljon. *Nagyot kurjant: Jubilate! Bőriből majd ki szalad, Látván, hogy illy delicate* (114/190). 5. A meghült ~t hiába nyúzd: az öreg ember teljesítménye már nem a régi. *Vén vagy, a' meghültt ~t már hijába nyúzd* (330/810). 6.

Téli ~be öltözött: az ősszel földre került, télen megkérgeződött héjú. *Sem a' téli ~be öltözött Gyenge tejét szopott tsira Nem vágy Zefir' tsókjaira Ugy a' hideg göröngyök között; Hogy kertjében a' szép Flóra Apólgató kézzel Egyengesse mosolygóra* (220/9).
~ (239/82), ~e (169/72), ~t (400/79, 413a/599), ~ünket (416/8), Bóriből (231/244). ~én (330/224).

bőrkanapé fn

(1)

Bőrből készült kanapé. *'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán vesztegelt* (330/905).

bőrös Ö: csikó~, nyúl~.

Bórrágadi fn

(3)

Személynév. *Az alatt gróf~, Az egész Al-föld Bánja, A' Magyar Országi hadi Seregek fő Kapitánya, Vitézeivel el jöve* (114/889).
~ (114/997), ~nak (114/943).

bőrszag fn

(1)

A bőr illata. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag, Kísértvén szomjunkat a vinum de Kardszag* (228/3).

bőség fn

(12)

1. Az az állapot, amelyben vmiből a szokottnál jóval több van. *A férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nekem egy sajátom? Mért kell nekem ilyen ~ben szűkülni* (330/783). **2.** Gazdagság, jólét. *Az ég megáldja ötet Kíséri a' ditsőség, A' víg öröm 's a' ~ Alatta visszajő* (259/331). **3.** A bőségnak szarva: Fortunát az antik művészetekben bőségszaruval ábrázolták. *Bár jöjjön [a szerencse] kintsekkal talpig bé takarva Nálta hízkeljen a' bőségnak szarva Ne hidgy neki* (55/8). **4.** Bőséggel bőven. — ...mikor a' szomjus Oroszlány torkának A' vizek bőséggel jó italt adának Viszsa tér (77/168). *Gabonája annak nagy bőséggel terem Dugva tele leszen a' tsűr, és a' verem* (413/6). *Bőség* (259/258, 418/21), ~' (306/303, 432/81), *Bőségnek* (191/6), ~gel (397a/1113), *bővséggel* (413a/1076).

bőséges mn

(1)

A szükségleteket kielégítő, sőt felülmúló mennyiségű. *De mi is nagyobb kincs, mint ha*

van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Láz-sija (222/48).

bőszül i

(1)

Fékeveszetten dühössé válik. *Akkor az út széli bokrok madár szókkal zendülnek, A' tsordák szokott naponként a' Venusra bőszülnek* (413a/869).

bővében fn

(1)

Bővében van vminek: bőségesen el van látva vele. *A' tudományoknak olly bővibe vagy, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/235).

bővelkedik i

(3)

Bővelkedik vmiben/vmivel: bőven rendelkezik vmivel. *Én bővölködöm versekben* (415/19). *Itt teremnek az ezüstnek folyási 's a' réz értzek Bőven vannak és arannyal bővölködték a' bértzek* (413a/689). *Hanem tsendesen nyugodnak, élnek ártatlanságba Minden jóval bővölködnék, hevernek a' jószágba* (413a/1023).

bővelkedő in

(1)

Vmivel bővelkedő: vmiben gazdag. *Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkedő Naritia erdejét* (413a/989).

bőven hsz

(16)

1. A szükségesen felüli mértékben, mennyiségben, bőségesen. *Olly orvos az álom melly erő tud adni A kire szunnyasztó mákját ~ ejti* (8/13). **2.** Gazdagon. *Mert az áldott Emberiség a' tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét ~ meg jutalmazza* (241/28). **3.** Nagyon részletesen. *Tirtének a' történetit ~ elő adja Jusztinus* (267*/12/10).
~ (179/8, 212/117, 222/38, 237/92, 326/29, 268*/21/2, 357/13, 413a/86, 974), *Bőven* (413a/689), *bővenn* (11/10, 12/26); *bővebben* (413a/622).

bővít i

(1)

⟨Írott munkát⟩ gyarapít, teljesebbé tesz. *Násó Szerelmes munkáit Százszor jobban értette, Mint Burmann önnön Nótáit, Mellyekkel bővítette* (231/202).

brácsa fn

(1)

Mélyhegedű. *Pócsnak négy húrú Brátstsára*

... Esküszöm, hogy utóljára Függesztelek a' Bodzafára [lantom] (243/7).

bradypus (gör) (1)

Lajhár. *Lajhár, Földi' és Fábián['] elnevezések után az a' minden állatok közt legtsúnyább, leglassúbb négylábú állatotska, mely görögül Bradypus* (330*/199/9).

Brassó fn (1)

Helynév. (Város Romániában.) *A' lárma Pozsonytól ~' végéig zeng* (267/89).

brávó fn (2)

(Lelkes helyeslés, elismerés kifejezésére:) *éljen, nagyszerű. Brávót kiáltanak* (330/625). *Katzagtak az Urak, és ~t tapsoltak, Mert ebből egy jeles maskarát gondoltak* (330/1097).

Brekeke fn (4)

Személynév. *Elsőben is kimozdula Báró de Grand* ~ (114/638)

~ (114/646), ~nek (114/651), ~t (114/644).

briliánt fn (4)

1. Briliáns, drágakő, csiszolt gyémánt. *Sugározik lován gazdag briliántya Az oltó aranyat meg vetéssel szántya* (25/25). 2. Nagyon elismert, dicsőséges személy. *Alig vártuk el, 's örvendünk Már most, hogy köztünk ragyogsz, Oh te, a' ki Nemes Rendünk' Briliántja lenni fogsz* (307/116).

Briliántok (400/27), *briliántya* (190/15).

briliántos mn (1)

Briliánttal díszített. *Kardja ~, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt jár kisdéd paripája* (330/159).

britannus fn (1)

Nagy-Britannia lakója. *Te ki koronáson üződ a' tirannust, 'S Lord-respublikában tartod a' ~t* (337/250).

brittus mn (1)

Brit személyre jellemző. *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőők: meg-nemesíti György, A' Szittyá testet Brittus észszel; 'S gyermekeink Vayak lehetnek* (418/83).

Broughton fn (3)

Személynév. (Thomas ~ (1704–1774) angol lelkész és író.) ~ *Religiói Lexiconára* (126/cím).

~ (126/50), ~nál (126/63).

Bruder (ném) (1)

Fiútestvér. *Szép szóval: no osztozatok ~ek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni* (92/181).

brukkolva in (1)

(Galamb) turbékolva, burukkolva. *De hozzá simúl hajolva A' hízelkedő szép Pár; Ez is felé megy ~: Egymást éri a tsók már* (397a/351).

Bteca l. bibliotheca

bú fn (91)

Bánat, szomorúság. *A' kiknek szíveket a' ~ által járta Az öröm reményét már tölle elzárta* (8/15). *Gyenge rózsabokor kesereg ~vában Egy podvas vén fának hideg árnyékában* (298/1). *Búk, bánatok! Távozzatok Előlem messze* (99/1).

~ (7/3, 41/13, 88/2, 100/15, 16, 101/3, 149/8, 155/15, 162/11, 214/90, 278/3, 288/54, 305/29, 310/73, 312/9, 318/62, 383/3, 389/89, 397a/765, 454/19, 93, 711, 462/1), ~' (428/9), *Bú'* (166/2), *bu* (1/22, 31/6, 74/16), ~k (41/5, 16, 99/20, 100/10, 110/4, 162/74, 112, 175/21, 354/19), *Búk* (162/96), ~[k] (37/3), ~k' (286/3), ~m (409/29, 438/31), ~ja (330/1014, 374/3), ~ja' (182/10), ~t (4/18, 11/14, 41/2, 77/177, 134/80, 200/18, 212/79, 304/8, 330/1937, 391/19, 392/37, 425/2, 435/8, 447/80, 454/646), *Bút* (212/128), ~kat (427/45), ~mat (176/48), ~dat (162/58), ~ját (268/71, 272/5), ~jokat (413a/385), ~nak (85/36, 162/46, 197/36), *Búnak* (454/747), ~ba (27/4, 214/40, 386/12, 454/793), ~jában (397a/819), ~vában (306/104, 428/41), *buvában* (66/16), ~ra (214/24, 427/38), *Búra* (449/7), ~tól (330/741, 336/11), ~val (443/173), *Búval* (413a/140), ~kkal (101/cím, 400/1).

búb fn (1)

A fej teteje. *Még a' vitézkötést feltették ~jokra; Oh, hogy a' jégeső verne kobakjokra* (330/1683).

bú-baj fn (1)

Búbánat, szomorúság. *Itt a' durva testet magokra öltöztén, Egy állatból másba sokáig költöztén, Végig tapasztalják e' ~' világát, 'S elfelejtik első létek' méltóságát* (454/471).

búbánat fn (2)

Mély szomorúság. *Asszonyi rend, mellynek a'*

bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon járja (212/69). *Fére tőlünk gond, ~, vessz ki ma Korpádról, vessz* (310/40).

buborék fn (2)

1. Légbuborék. *Gyenge lábakon álnak a' ten-ger habjai Buborékiból nőtt Vénus férfifiai* (76/12). **2.** Muló jelenség. *Tarka Luftballo-nok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből tá-madt fénys ~* (194/42).

buborékélet fn (1)

Rövid élet. *A' Thisbe fátyolát illy bátor szavá-ra Fel kapja, 's akasztja azt a' jobb karjára A' mondott fához a' ~ életnek Véget vetni készen lábai sietnek* (77/207).

búcsú fn (17)

1. Elválás. *Búcsú a' Magyar Múzsáktól* (245/cím). **2.** *Búcsút vesz kkitől:* elválik, elbúcsúzik tőle. *Üljünk hát, jó vitézek, a' lóra, Kedvese-inktől búcsút vegyünk* (268/159). **3.** *Búcsút ad vminek:* elhagy vmit. *Bús sohajtással tehát ez Helynek is búcsút adék* (161/22). **4.** *Búcsút vesz a keservétől vki:* abbahagyja a szomorko-dást. *Kegyes Özveggy vegyél búcsút keservedtől* (299/105).

búcsúm' (219/13, 454/872), *~t* (423/32), *búcsút* (63/4, 112/22, 184/32, 268/53, 429/22, 454/894), *Búcsút* (296/9), *Búcsúd'* (158/54), *búcsú-dat* (162/57, 377/41).

Ö: vég~.

búcsúszó fn (1)

Búcsúzásként mondott szó. *Istenhozzád! Ah egy óh Nekem elég búcsúszó* (454/892).

búcsúvétel (7)

Búcsúzás, búcsú. *Szerelmes Búcsúvétel* (184/cím). *Óh iszonyú Búcsúvétel, Melly egy áldott szívtől vét el* (423/9).

búcsúvétel (63/cím, 243/cím), *Búcsúvétel* (397/32), *búcsú vétel* (184/9), *búcsúvételem* (436/6).

búcsúzalog fn (1)

Búcsúzáskor emlékebe adott tárgy. *Lilla' Búcsúzalogjai* (436/cím).

búcsúzás fn (2)

Búcsú. *Didó Aeneástól való búcsúzása* (57/cím). *Búcsúzás egy Lyánkától* (414/cím).

búcsúzik i (2)

1. Vkitől való elváláskor szokásos szavakat mond. *Bútsúzik az Attya a' Leánytól* (73/cím). **2.** Vmitől elválófélben van. *Isten hozzád világ! Bútsúzom tőled-is* (217/145).

búcsúzó in (5)

Búcsút vevő. *De míg el költözne a' Földnek színéről, Illy bútsúzó szókat botsát hűlt nyel-véről* (222/60). *Nyergeljétek fel jól sárga pa-ripámat; Mert még ma fúvom meg bútsúzó nó-támat* (268/4).

bútsúzó (4/10, 200/10), *Bútsúzó* (133/cím).

búcsúztató fn (1)

(Temetési) gyászbeszéd. *Maga a' Búcsúztató* (454/845).

Buda fn (17)

Helynév. *Concertekkel ekhóztatnám, És ágyúkkal durrogtatnám A' Dunának partjait; Pompáznám örömportákkal 'S tündöklő tűzi-munkákkal ~' 's Pest' piattzait* (415/12). *Lá-tom tornyosodó szent hegyedet, ~!* (432/73) — *S ~n — szabadságunk' ősi centrumában, Hol Átilla 's Mátyás lakott hajdanában —, ~n vét majd véget betses törvényünknek* (267/109–111).

~ (248/44, 400/87), *~'* (259/192, 340, 337/364, 338/14, 400/100), *~nak* (259/342, 400/92), *~ba'* (259/193), *~n* (163/5), *~ra* (393/1), *~ról* (330/25).

budai mn (2)

Budára való vki, ott keletkező vmi. — *...pedig Kozma Mihály, míg élt, Budai rozsó-lisos Görög volt* (330*/195/7). *Zendül meg hát Lantom! Mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózson e' Kupa' határa, Hová, bár ha-zámban legtúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vi-vátja elhaladt* (337/356).

Budai fn (10)

1. Személynév. (Budai Ézsaiás (1766–1841) debreceni hittudós, történész.) *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz* (220/cím). **2.** Személynév. (Budai Ferenc (1760–1802) tu-dós lelkész, Budai Ézsaiás testvére.) *T. Budai Ferentz úr' Sírhalmánál* (442/cím).

~ (221/cím, 3, 442/18, 442*/21, 23, 23, 25), *~nak* (220/35).

Budavára fn (4)
 Budán található vár. — ...gyenge tejével *Lepje-meg a' híves forrást, hogy majd mikor egy Kert Gallyas börtje alatt — a' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gőgös habokon úszó Duna nyalja* (450/43).
Buda vára (337/353), *Buda' várának* (337/346), *Buda' várában* (306/146).

búdít i (1)
 Buzdít. *Jer hát, végy te babért, én olajágakat Fűzők fel; te vitéz tárogatód szavát Búdítsd, én meg' ezüst lantomat izgatom: Zengjük Festetítset, jere!* (338/55)

buffán fn (2)
 Fardagály. <A női ruha fenékrészének növelésére szolgáló párna.> *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legképtelenebb bolondság vala!* (330*/188/12)
Buffánomat (330/1565).

buffánmedve fn (1)
 [Csokonai szóalkotása a 'fardagály' jelentésű *buffán* szóból. A bécsi divathölgyeket allegorizálja az állatok alakjában.] *Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál, Bétsben a' Szent István öreg Templománál: Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat* (330/1995).

búg i (1)
 Tompa, mély hangon zúg. *De mi ~ felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál?* (397a/821)
Ik: zúg~.

bugyborékol i (1)
 Dözsöl. *Az élet rövidségéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világban torkig ~nak* (162/76).

bugyborékos mn (1)
 <Eső> halk loccsanásokra emlékeztető hangot ad. *Zuhogva omlik belőle [felhőből] Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg tőle Ez égerfa sátora* (397a/1082).

buggyant Ik: el~.

buggyaszt i (1)
 Éleszt. *Így vezeti a' meg-rémült Lelket, hogy el-tikkasztja Hogy a' bőv gyönyörűségben*

édesebbenn buggyassza, Mind azt, a' mi tsak a' Lelkett érzékenyenn meg-hattya (216/34).

bugyog i (1)
 Bugyborékolva esik. *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szüntelen Bugyognak lotts tseppjei* (389/76).

bugyogó fn (2)
 1. Bőre szabott, buggyos férfi nadrág. *Egyik ~jával Futott rettegve elő, Másik kefélt Schlaf-rockjával, Harmadiknál a' tzipő* (231/67). 2. *Tele lett a' ~ja: a félélemtől becsinált. Tele lett a' ~jok, El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte széllyel* (114/760).

bugyogós mn (1)
 [A németiség egyik pejoratív jelzője volt, szemben a csizmát viselő magyarsággal.] *Ha van szíve a' Magyarnak Ha van benne ész, A' ~ Hóhér kardnak Áldozatja lesz* (246/39).

búj i (2)
 Elmerülve olvas, tanulmányoz vmit. *Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét, Mellynek addig ~ta setét szövevényét, Hogy végtére tzélját eltalálta benne* (217/60). *Bújjatok az Isten-ségnek Tündöklő mélységeit, Át-élvén a' végességnek Milliom esztendeit* (397a/909).

buja mn (3)
 1. Túlfütötten érzéki. *Tudtam volna én, hol fáj a' Nap ~ leányának, Bár tsalárd tehén formája Nem hitt volna bikának* (231/176). 2. Dús növesű, sűrűn benőtt. *De ha árnyékos levéllel ~n látod a' fadat, Tsekélly haszonnal töretd polyvát termő szalmadat* (413a/204).
 ~n (413a/711).

bujálkodás fn (1)
 Paráználkodás. *A' Fösvénység, és a' kevélység hagymázza A' nyomorult ember lelkét hány-szor rázza Hát a' ~, dühösség dagálja 'S A' halál félelme hány-szor meg zilálja* (453/109).

bujálkodó in (2)
 Gazdagon, dúsan termő. *Itt a' ~ pazér természetnek A' leg jobb ízek is tudom engedhetnek* (90/13).
 ~ (413a/127).

bujaság fn (3)
 Paráznaság. *Édes anya a' természet A ~ mostoha Ez leg többször el enyészet Az nem válto-*

zik soha (16/62, 205/62). *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' ~ nyomába Barom módra rohannak* (231/493).

bujdoklik i (2)

Bujkál. *De nints az égbe olly zúg, A' mellybe bujdokolna* (185/31). *És a' ki a' Virtus' pusztáján bújdoklik, Sír, szenved, 's a' bűnnek körme közt fildoklik* (454/121).

bujdos i (2)

Vhová menekül és ott bujkál. *Melly elevenséget, és víg kedvet kapnak Mindenek, fényével a' jót-tévő Napnak: Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe* (222/8).

bújdossék (454/265).

Ik: széjjel~.

bujdosni in (2)

Vhová menekülni és ott bujkálni. *Valhallának kies földé, hová most kell bújdosni, Hol a' mohos szirt pompáját tiszta tó szokta mosni* (454/425).

bújdosni (450/4).

bujdosó fn (1)

Bujdosóba menni: megszökni. *A' tizedik [nap] nints olyan jó: de ~ba menni Legjobb a' kilentzediken* (413a/292).

bújik i (6)

1. Szem elől eltűnve szűk helyre bemegy, bemászik. *'S búvék egy nagy mély lyukba* (114/832). **2.** Vki elől elrejtőzik. *Kis Fillis, ha te engemet Meglátsz, a' ligetekbe' búvusz, én vígyázva kereslek* (403/72). **3.** Befészkeli magát vhová. *Hála Istenimnek, hogy Társaság-tokba' Vén banyák is vannak; búvok [Éris] majd azokba* (330/666).

bútt (397a/1088). — *Bújjatok* (196/31), *buj-jatok* (84/31).

Ik: be~, el~, fel~, ki~.

bujkál i (1)

Rejtőzködve kóborol vhol. *A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett Bujkál a' tágas Mindenben egy Világról másakra* (111/11).

bujnyik fn (1)

Betyár, zsivány. *Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem mivelték? Hány polgár Búnyikká, Hogy jóba nem nevelték!* (334/16).

bujnyikfészek fn (1)

Rablók rejtékhelye, tanyája. *Távozz Frantz! Magyar fülüinkben Tsalfa szód kedvet nem lél. A' Királyhűség lelkünkben Lángol, 's még Hazánkban él. Népiünk ezzel kerget be Téged' Bojnyik-fészkedbe* (257/79).

bujnyikvár fn (1)

Rablóvár. *Csúfol futtában, És gázolja szíve-met, 'S a' törvény bújnyikvárában Lebékózza Kintsemet* (443/107).

bujt¹ i (1)

Szenvedélyt szít, éleszt. *De Éris, egy mérget keverő, babonás ... Ki a' tsendes lelket bújtja háborúval* (330/649).

Ik: fel~.

bujt² in (1)

Vhová menekült, ott elrejtőzött. *Mint egy megértt boróka, Melly tiszta hóra hullott; Mint a' delin fejrőlő Rózsába bútt bogárka* (355/4).

búján i (1)

Elrejtőzvé. *Búván a' Tónak mélyére Meg szabadult szerentsére Ebek harmintzadjától* (114/242).

bukás fn (1)

Esés. *Mint lenge párak' éjjeli tsillaga, A' tágas Ether' Mennyezetén alól, Sebes ~sal földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/31).

bukdos Ik: le~.

búkergető fn (1)

Bánatot előző <vmi>. *A' Búkergető* (354/cím).

bukfencezve in (1)

Hullámot vetve. *Óriási a' vizeknek, Fel-otsódván a' napon, Bukfentezve ténferegnek Ez ellátatlan lapon* (397a/143).

bukik i (2)

1. Hirtelen a földre esik. *Ama' méreggel el telvén, Szinte a' földre bukkott* (114/813). **2.** *Daktilusra ~:* férfihoz jut. *Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szívja tele begyét? Hát azért vájták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak?* (219/62)

Ik: be~.

bukkan Ik: ki~, le~.

bukkanás fn

Rajna ~ai: a Rajna híres zuhatagja Schaffhausennál. *Lám melly zavartt lármák között forognak A' büszke lelkek' Napjai, Kőről kövekre görgenek, zajognak, Mint Rajna' ~ai* (305/68).

bukli fn

Frizura. *A lopott bukli:* (Alexander Pope angol költő Rape of the lock c. vígposza, amelyet később Fürtrablás címmel fordítottak magyarra.) *Bolingbrok' Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Írójának* (382/28).

bukta Ik: *le~.*

buktat Ik: *széjjel~.*

Bukván Ik: *le~.*

bunda fn

Szőrmével bélelt télikabát. *Decembert hordoz már minden okos ember Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' ~ 's a' kutsma* (85/12).
~ (197/12).

Ö: *farkas~.*

Burbon l. Bourbon**Burbonház l. Bourbonház****Burger (ném)**

Polgár. *Meg látta ezt egy körmös hal Így szólítá meg: Bon zsur! Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? És ki az Úr? Gróf, ~, Paraszt, vagy Nemes?* (114/39)

Burháve fn

Személynév. (Boerhave, Hermann (1668–1738) híres németalföldi orvos.) *A betegség mindent hatalma alá vét, Végre meg szégyenít akármelly Burhávét* (193/4).
Búrhávot (124/17).

burján fn

1. (Buján növő) gyom. *Elfúlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik* (413a/171). **2.** Gaz. *Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést be-öltetni, Madarakat fogdosni, Burjánt égetni, 's Juhokat hasznos vízbe megmosni* (413a/279).
~ok (413a/959).

burkol Ik: *be~, ki~.*

burkolt in

Vmivel beborított, betakart. *Bíbor szájával*

szájára Egy pár tsókot vét a' szűz, Megkötözi friss rózsával Vasba burkoltt karjait (368a/54).

Ik: *be~.*

burkolva in

1. Vmivel fedve, takarva. *A' Feledékenység ült ezek' tetején, Vastag gyászos darótz volt ~ fején* (237/44). **2.** Vmivel körülvéve. *Küld-jetek egy Képet elébe, Ki, mint én, szíve' kétségébe' Halvány, bágyadt, és hű legyen, És egybegyűltt sohajtásomnak Ködjébe ~, kínomnak Mélységéről vallást tegyen* (431/41).

burkoz i

Fed, takar vmi vmit. *Amott vagy mord éj vesztegel, 's örök homály ~za, Vagy a' tőlünk elment Hajnal a' fényt ott is felhozza* (413a/258).

burkus fn/mn

I. fn Porosz ember. *Sem Burkus' fortéllya tőrbé nem ejthete, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/175).

Burkus (330/218), *Burkus'* (267/206), *Burkus-ra* (267/172).

II. mn Porosz. Gr. *Nádasdi Ferentz, Fő-Vezér, kinél többet a' Burkus háborúba senki se tett* (267*/18/1).

Burmann fn

Személynév. (<~, Peter (1668–1741) németalföldi klasszika-filológus.) *Náso Szerelmes munkáit Százszor jobban értette, Mint ~ önnön Nótáit, Mellyekkel bővítette* (231/201).

burok fn

Virág bimbóját takaró, védő réteg. *Szép bارسony burkokból ki hívja azokat Az este még félig bimbó virágokat* (89/10).

Ö: *köd~.*

bús mn

1. Bánatos, szomorú. *Azt is hányod a' szememre, Hogy most ~, komor vagyok* (271/10). *Indúlt nyelvem ~ nótára Árva gerlitze módjára* (429/15). *Ti láttátok, melly ~ lélekkel, Melly bágyadtan, 's könnyes szemekkel Keresgettem Lilla' nevén* (431/16). *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' ~ panasszait* (435/35). **2.** Üres. *Akár mi nagy vétket nem fél vinni végbe Tsak hogy ~ ládája pénzel telhessen be* (5/10). **3.** *Bús hangon:* mély, tompa hangon.

Megborzad a' setét tenger, mivel hallja Melly ~ hangon mormol a' rémült ég' alja (202/6).

4. Bús ránc: mély ránc. *Ortáján a' gondok ~ rántzokat rágnak* (212/30). **5. Búson:** szomorúan. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem' gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották Búsonn a' Lilla' szép nevét* (446/8)

~ (4/12, 6/11, 56/6, 77/90, 146, 249, 256, 276, 295, 100/4, 102/4, 11, 112/9, 15, 114/384, 116/6, 128/5, 26, 130/3, 13, 145/22, 162/10, 18, 19, 26, 60, 61, 94, 100, 189/13, 192/19, 200/14, 212/8, 65, 72, 213/74, 214/96, 216/12, 217/88, 224/4, 239/5, 247/29, 257/21, 24, 258/36, 260/15, 261/4, 11, 267/4, 271/17, 282/3, 297/3, 44, 299/46, 106, 304/35, 306/25, 124, 312/21, 313/30, 317/61, 78, 92, 330/655, 902, 371/36, 376/12, 379/58, 390/7, 397a/935, 412/26, 413a/486, 417/4, 426/53, 428/205, 429/9, 432/25, 443/87, 186, 450/2, 40, 452/25, 454/158, 573, 459/1, 460/113), *Bús* (110/10, 114/250, 128/22, 161/22, 162/60, 221/2, 317/130, 330/733, 333/69, 388/16, 395/19, 399/15, 409/24, 433/24, 443/5, 454/177, 897), *bus* (56/16, 75/4, 297/54, 61), *Búsan* (112/32); ~*abb* (317/82), ~*abban* (202/143).

búsít i (1)

Szomorít. *Köztök dörög, és nyilait hánnya a' rossz szerentse, Hogy szívünk ne tsak ~tsa; hanem meg is rettentse* (162/34). ~ (454/233).

búslakodik i (1)

Szomorkodik. *Tekints le milliom szemeddel, 'S halld meg könnyörülő szíveddel A' hűség mint ~* (431/12).

búsong i (1)

Búslakodik. *Látta, melly szomorú képpel ~anak, A' kiken külömben rózsák viritanak* (330/433).

búsul i (8)

1. Szomorkodik, bánkodik. *Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágyás se Bántson tégedet. Búsúlsz, ha elveszted, Ha meg van, nem leled Benne kedvedet* (155/46). *Fére bú! A' ki búsul, mind bolond az* (318/63). **2.** *⟨Az ég⟩ beborul. Ugy láttzik az ég barnul 's busul belé Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé* (10/29).

búsul (176/57), *búsúlok* (454/63), *búsúlt* (313/10, 428/23). — *Búsúljak* (383/5).

búsulás fn (1)

Szomorkodás. *Mikipen az Carneval nagj pompával Kapos Várott be menvén, holoth is ebidoel vala és az Matricullat foell nittatia vala; kin az Dorotthia kis Azzonnak loeoen nagj bussulása* (330/cím).

búsult in (6)

1. Szomorúvá vált *⟨arc⟩. Le esik lábáról szörnyű rohanással Búsult ortzájára borúl nagy sírással* (5/18). **2.** Bösz, haragos. *Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsult szivembe* (453/10). *Te a' fél Napkelet' búsultt oroszlánya, Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja!* (337/213) *búsult* (450/16), *búsultt* (453/15), *Búsultt* (159/16).

Ik: *el~, fel~, meg~.*

búsulta fn (2)

Búsultában: szomorúságában, bánatában *Még sintsenek bennünk ilyen lázzadások Mikor a szegénység csendes kunyhójába El fogódik az én szivem ~ba* (453/192). *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/203).

búsulva in (1)

Szomorúan. *Bár az Ég ~ néz is Ellenem, Légy te nékem Szent Poësis Mindenem* (97/1).

buta mn (3)

1. Tompa (hangú). *'S a' ~ rézdobokon fabotok repedeztetik a' bőrt* (400/79). **2.** Élettelen. *Gőzburkok ülték szent neveknek Érdemit a' ~ Léthe' partján* (439/40). **3.** Jelentéktelen, lényegtelen. *Tsakhogy némely része már kifejtve vagyon, A' többi ~, kitsinnység vagy nagyon* (454/340).

butélia fn (9)

Borospalack. *Kedve jó Antal gazdának, 'S nyájasan néz Vétzyre; Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül* (317/237). *Ugy kerülje a kár 'S bánat házad táját, Mint mi a' gazdának üres butelláját* (266/38).

Butellia (317/23, 330/17), *butella* (369/7), *butellák'* (330/1245), *Butellán* (326/43), *Butellára* (330*/195/3). *Butelliáktól* (219/54).

Ö: *máslás~.*

butella l. butélia

bútor fn (1)

⟨Fából való⟩ használati jellegű berendezési tárgy. *Ki nem marad onnan [a sírból] a' kard*

a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával, A' buzgány, a' puzdra, a' varott sátorok, A' tsigás szerszámok, 's több betses ~ok (454/406).

butykos fn

(3) Szűk nyakú, lapos kis üveg. *És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, ~t (317/154). ~ (317/158), ~sal (317/155).*

butykoska fn

(1) Kis butykos. *Itt hordóval 's ~val, In Crumenifragium, Rakkival 's más Pálinkával Áll a' bor 's szilvórium (317/99).*

búvár fn

(5) 1. Víz alatt megfelelő felszerelésben végzendő munkára kiképzett szakember. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek Ha a' ~ok sebessen visszafelé repülnek A' tenger-ről 's lármával a' part felé kiáltoznak (413a/367).* 2. Aki/ami vminek az elmélyedt (tudományos) kutatásával foglalkozik. *A' Természet' erős ~ja az északi Linné (348/1). Ezt az emberi ész soha fel nem járja, Bár minden titkoknak legyen nagy ~ja (204/18). ~ja (15/18, 217/18).*

búvik l. bújik

búván l. búján

búvóska fn

(1) <Szűk helyre> behatolás. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre, Ha nem hajtván semmi büszke szeméremre Az ilyen Búvótskát bízom testvéremre (238/64).*

búvóhely fn

(1) Rejtekhely. *Setét üregibe a' mélyly barlangoknak Buvó helyet keresnek a' vadak magoknak (66/12).*

búza fn

(15) 1. Kenyérgabonát termő növény. *A meg értt ~k gazdag feje Múlattatták szíveinket (123/39).* 2. Nyomtatásra szétteretett búza. *Így lépked, így kereng Békés Vármegyében, Az alföldi Magyar' gazdag szűrűjében Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb ~jába (330/550).* 3. A növény szemtermése. *Gyakran szörnyű zsákmányt téssen a' zsiszik a' ~ban (413a/198). Adjon Is-ten pénzt, bort, ~t, petsenyét (330/359). ~ (326/27, 413/10, 413a/323), ~k (413a/758),*

Búzatok (413a/114), ~t (413a/151), ~kat (413a/275), ~nak (413a/732), ~ra (413a/785) ~hoz (413a/169), ~val (413a/667).

búzamarok fn

(1) A kaszával levágott búza egy csomója, amelyet sarlóval összeszednek és kérébe kötnek. *A' búza markokat sűrűen forgatja Az öreg Céresnek két feltűrött karja A' markokat szoros kérébe takarja (69/10).*

búzatok

(1) Búzakalász. *Sok babirkálni szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal Hogy a' tsalárd búza tokba nagyobb szemek nőjjenek (413a/208).*

búzavetés fn

(1) Búának a földbe való elvetése. *De ha búza vetés alá készited szántásodat (413a/230).*

búzavirág fn

(1) Búzatáblában gyakori kék virágú növény. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jöven ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szózatot (418*/173/4).*

búzdít i

(7) 1. Vmely kíváncs cselekvésre biztat, igyekszik rávenni vkit. — ...trombitás' módjára Búzdítlak titeket a' hartzra, tsatára (267/38). 2. Vmi nagyobb teljesítményre ösztönöz. *Rajta tehát, Magyarok! ~son az ősi vitézség (258/101).* 3. Összeugraszt, veszekedésre készítet. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden visszavonás, Ki a' jó szíveket öszveháborítja, A' Fért, Feleséget egymásra ~ja (330/646).* búzdít (267/164); ~á (114/343). — ~nának (259/449). — ~son (268/15).

Ik: fel~. L. még búdí!

búzdítás fn

(1) Ösztönzés, lelkesítés. *Képe ő a' nagy léleknek, Kinek a' bámuló nép, Mint sok gyáva Vitézeknek, Búzdítására nem lép (397a/424).*

búzdító in

(2) Ösztönző. *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki ~ erejét ~ (258/67). ~ 267*/12/4).*

búzdítván Ik: fel~.

buzdul i

(6) 1. *Vmire ~:* Egyre lelkesebben csinál vmit.

Zörög, dobog, dob módjára A' rezgő Alkekengi; Buzdúl rá a' béka gárda, Lobog fején a' kokárda (114/536). **2.** Lelkesül. — ... búzdúlnak a' házbán Mindenek, és dagadó bajnok mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek (258/37). **3.** Buzogni, hullámozni. Bár fujjon szél s a' tenger buzdúl is erőssen, Nem fél a' Kalmár (40/1).

buzdúlnak (330/569). — buzdúljon (259/469).

Ik: fel~.

buzgány l. buzogány

buzgás fn

(1)

Buzgalom. *De minthogy a' bennem megfagyott vitéz vér A' belső ~nál már egyébre nem ér: Ti Fijaim! Ti, ti körmon fontt termetek, Minthogy még erőben vagytok, ám menjetek* (267/210).

buzgó mn

(10)

1. Lelkes. Talpig jól készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' ~ Hazafiak (114/531). **2.** Zubogva, bőven ömlő (folyadék). *Most hogy válhatatlan szerelmem ki tessék Ezen ruhát ~ véreim meg fessék* (77/214). **3.** (Vallási) buzgóságtól áthatott. *Tsúf magyarázatot tsínál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' ~ Muzulmánból* (337/236). ~ (117/5, 210/58, 218/17, 237/85, 267/161, 386/6), ~k (454a/7).

buzgóság fn

(1)

Lelkes odaadás, buzgalom. *Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni; A' nyakasság büntet már 'S hév ~unk kezd hülni* (257/107).

Ö: vak~.

Buzilis fn

(1)

Személynév. (Busiris, Poszeidon rossz hírű fia.) *Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az utálatos hírű ~ oltárait* (413a/1109).

buzog i

(11)

1. Bugyborékolva kavarog. *Zúgnak a' nyakig telt árkok, a' feldúzzadt víz erek Buzognak a' fel tajtékozott hullámtól a' tengerek* (413a/335). **2.** Zubogva bőven ömlik (folyadék). *Lassann le hempelyegve, Buzogjatok folyótskák* (264/4). **3.** (Indulat/harag) nagy erővel nyilvánul meg vkiben. *Szemét sok hazafi könnyekkel áztatta, Sok hév indulatok ~tak* (237/126). 'S nem ~ é Magyarom benned az

ősi harag? (259/460). **4.** Lelkesedik. — ...*az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő Hunnusok buzgottak, 's ittak* (267*/13/11). **5.** Buzog a vér vkiben: indulat hat át vkit. *Buzog még én bennem elhunyt ősink vérek* (248/49). **5.** Szeretet ~ vkire: elárasztja a szeretetével. *Szívem szeretetét hadd ~ja rátok* (209/114).

~ (253/56), Buzog (248/50), ~nak (124/25), fog ~ni (413a/778).

Ik: ki~.

buzogány fn

(4)

Rövid nyelű, fémbunkóban végződő ütésre használt fegyver. *Átilla keretsény tollú bokré-tája, Árpád' ~ja, István' koronája, A' Mátyás' hollója és a' József neve Ez oltárnak legfőbb ditsőséget teve* (306/208). *Most lineán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütettek agyba* (418/64).

buzgány (454/405), Buzgányra (439/15).

buzogván in

(1)

Pompázván, ragyogván. *Hanem delin ragyogván Díszlettenek kék boltjai [az égnek] Örök tavasz ~, Olly szép tavasz, mint e' mai* (247/15).

bűbáj fn

(2)

1. Varázslat, igézet. *Így ama' szédítő hangok' ~ára, Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok* (330/1049). **2.** Elbűvölő szépség, kedvesség. *Mért adott izlést a' szemnek, Költsönös ~t a' Nemnek 'E Világnak bõlts ura?* (385/8)

bűbájos mn

(1)

Varázserejű. *De egy ~ hang' neszére E' víg Scénák eltűntenek* (426/49).

büdös mn

(1)

Kellemetlenül rossz szagú. — ...*az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' ~ gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/122).

büdösség fn

(1)

Kellemetlenül rossz szag. *Olyan ~e, hogy tán Gomorának Kénköves bombái mind ide hullának* (239/117).

bükk fn

(5)

Sima, hamuszín törzsű, makktermésű erdei fa. *Gesztenyével virít a' ~, gyertyánfán kört-*

vélyvirág Fejérlik (413a/596). *Most már a' bikk a' tserébe' Hűs árnyékot vetett* (397a/65). ~ök (306/99), ~ök' (403/8), *bikkek'* (425/19).

bükksfa fn (5)

Sima, hamuszín törzsű, makktermésű erdei fa. *A barmok terepély bikkfák alá mennek, Híves árnyéjkokban lihegve pihennek* (196/5).

bikkfák (380/9), *bikkfák'* (305/18,), *bikkfára* (397a/657), *bikkfával* (443/62).

bükksfaág fn (1)

A bükksfa törzséből kinőtt ág. *Párok előtt gyengén zengnek [madárkák], Vallást tésznek szájakon, Vagy danolással versengnek A' zöld bükksfaágokon* (397a/728).

bükksliget fn (1)

Bükksfák által alkotott liget. *Örvendjünk, hogy Bükksligetünk Megnyert, óh Szűz Diána* (307/117).

bükksfatorzs fn (1)

A bükksfa törzse. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak mindültt gyertyán- [,] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

bűn fn (23)

1. A törvény megsértése. *Nem elég a' ~t megtiltani, hanem a' ~nek eszközeit kellene eltörölni* (330*/173/7). *Hol valál, míg így dült a' ~, inség, halál? Hol valál, óh, örök Igazság?* (337/81) **2.** Helytelen cselekedet. *Jó, de meg esküdjünk: hogy ~ légyen haza térti; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/25). **3.** Nagy hiba, mulasztás. *Képződéseim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek. Hát olly ~ a' gyengeség, Hogy megverné azt az Ég?* (443/23)

~ (213/96, 337/15, 91), ~' (454/163), ~öm (454/674), ~öd (257/148), *Bűne* (395/16), ~t (223/17), ~ét (382/15), ~nek (454/122), ~öknek (330*/173/10), ~einek (330/1619), ~ébe (337/299), ~ön (382/18), ~re (413a/1009), *Bűnünkért* (389/40), ~nel (443/148), *Bűnnel* (460/8).

bűnös mn/fn (3)

I. mn Törvény ellen vétkező. *Te nagy kevésj Császár kinek ~ karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/25).

II. fn Bűnös személy. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! Ti a' sértett jusnak bosszúl-*

ló baráti! Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott ~t menkövezzétek le (337/132).

~ (337/94).

büntelen mn (1)

Bűn nélküli. *Hát egy ~ embert Rettegteteth e az halál?* (454/723)

büntet i (4)

1. Vétségért testi v. lelki szenvedéssel sújt. *A' nyakasság büntet már 'S hév buzgóságunk kezd hűlni* (257/106). **2.** Büntet vkit vmivel: vmire ítél. *Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptorí névvel büntetennek Talált egy sok szerez büntetés sorára Holtig vétkehetik annak rovására* (12/16).

büntetsz (434/12); ~ed (305/34).

Ik: meg~.

büntetés fn (8)

1. Az, amit a büntetett személynek el kell viselnie. *Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem holtig való Praeceptorrá tenné* (12/24). **2.** Büntetésében: büntetése idején. *Közbe megtörténik, hogy ~ében, Árnyék-módra bolyong az ég' üregében* (454/479). *büntetés* (12/1, 12/17), ~' (337/97), ~t (454/475), *büntetést* (185/14), *büntetés[t]* (12/3).

büntetlen hsz (1)

Büntetlenül. *Birodalmát a bűn ~' tartotta* (337/15).

büntetetlen hsz (1)

Büntetés nélkül. *Azért, hogy most így megtsalál, Nem maradsz ~* (114/276).

büntető mn (2)

1. Megtorló. *A' virtust ez mindig dítseri, A' vétket büntető átkokkal kíséri* (193/22). **2.** Büntetést végrehajtó. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők. Nem késhetett tovább; kezdik az isteni Büntető korbátsot hátaconn érzeni* (337/114).

büntetődik i (1)

Büntetést kap. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők* (337/111).

Bürbő fn (5)

Személynév. ~, *Criőr Adjutántja, Látván estét*

Urának, Meg áll, sárkányát fel rántja (114/700).

~ 114/718, 722), ~nek (114/715, 720).

Bürger fn (1)

Személynév. <August ~ (1747–1794) német költő.> *Lilla' Búcsúzálogjai* (~ből) (436/cím).

bűszhít l. bűzhít

bűszke mn (49)

1. Akit ymi miatt (jogos) önérzet, jóleső érzés tölt el. *Így rohan, illy dühösen tör, ront a' ~ Magyarorság* (258/55). *Láttátok, melly víg volt szomorúságunkra, Melly ~ és szűrés tsúfoltatásunkra* (330/956). 2. Önmagát túltengően sokra tartó, öntelt. *Majd h' a' Nemzet öszve jó, 'S hadra fog kiszállani: Bűszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani* (257/195). *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik ~n gázolnak a' népek' jussain* (337/220). 3. Bűszke személyre valló. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' Bőls, te rád Bűszkén tekint le* (377/23). *A' Páva önnön magának Melly ~n begyeskedik* (397a/432). 4. Kényes, délceg <ló>. *Olly zsiros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok ~ ló 's el nem szenvedheti* (201/70). *Most ~nn rug kapál majd harsogva nyerít Orrán sebess szellőit fúvall és tekerít* (82/19).

~ (25/3, 77/11, 185/100, 190/3, 194/15, 216/17, 238/63, 267/179, 290/13, 305/66, 319/18, 328/7, 330/128, 330*/203/1, 337/108, 338/38, 373/161, 379/101, 396/14, 397a/401, 413/16), *Bűszke* (61/25, 239/156, 249/18, 330/1904, 448/18), *Bűszke* (150/7, 49), ~nek (397a/1170), ~n (58/6, 194/6, 256/17, 28, 454/400), *Bűszkén* (254/56, 397a/692), ~nn (82/30, 150/34), *Bűszkén* (61/50, 86/33), ~kkel (241/22).

bűszkélkedik i (1)

Felhívja magára a figyelmet. *Látta kellemid' Citére, Látta, és irigykedett, Hogy pirosló lába' vére Képeden bűszkélkedett* (321/12).

bűszkeség fn (3)

1. Bűszke embert átható érzés. *Ekkor szelidséggé válik előbbi ~e, Hül a' szilajságnak tüze, melly szinte lánggal ége* (216/47). 2. Fen-

ség, erő. *Nyúgodj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, melly ~gel Féd e' boldog fa* (263/3).

~gel (397a/415).

bűvös-bájós mn (1)

Bűbájós. *Élni fog ditső nevébe Vétzy túl a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával, 'S Bűvös bájós Kondijával Annyi Probákat teve* (317/20).

bűz fn (2)

1. Erős, bántó bűdösség. *Mert kit itt el nem merit is, Túlhan a' kormos Mefitis Gözi ~i fojtja meg* (317/126). 2. Kellemetlenség. *Bár a' Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstölgött a' Fanatismus' ~i* (337/20).

bűzhít (1)

Bűdösít. *Hogy a' várból én is mindjarást ki menjek, A' várat rontani benne ne pihenjek: Vitézim bűzhítnék a' levegő-egyet, Vagy tán szereznének frantzia szőnyeget* (239/227).

bűzhödött mn (1)

Bűzös. *A' melly rothadt balzsam volt a' kiscserzőjök, Annak bűzhödött sárja lesz a' temetőjök* (239/126).

bűzhödtség fn (1)

Bűdösség. — ...földdé válik testünknek por fala; *Előbb egy bűzhödtség bálványává léssen, Bomlani kezdenek a' részek egésszenn* (201/53).

bűzletes mn (1)

Bűzös. *Vérbe tajtékzó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld!* (287/36).

bűzölget i (1)

Bűzösít. *De a' kit még is meg keres [az árnyékszék] napjába A' legszorosb órába is 'S ájulás nélkül ~ magába 'A legfinnyásabb Dáma is* (377/7).

bűzös mn (2)

Bűzt árasztó, bűdös. *Bűzös szájok lehelletét ennek [babérfa] nedvével vesztik A' Médusok* (413a/656). *Tsak semmivé válik, a' mi semmi vala; Az ember egy ~ dögbálványá léssen* (454/611).

C, Tz

- c fn** (1)
Az alaphangsor első hangja. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket* (162/7).
- cacao l. kakaó**
Ebbe nem volt Cacao (231/86).
- cadentia l. kádencia**
- caelestis** (lat) (1)
Mennyei, égi. *Tantaene animis coelestibus irae?* (330*/137/1)
- Caesar fn** (9)
Személynév. <Római császár.> *Tusculanum 's Tibur szülik a' Lelkeket, 'S ha ~ 's Mecoenas dajkálják ezeket* (245/18). *És te ditső Sziget! (ki Tzézár' korában Ollyan esméretlen voltál még Romában* (337/255).
~ (379*/107, 413a/470), *Cesar* (413a/694), *Césár* (413a/27), *Cesár* (413a/510), *Cézár* (413/31), *Ceasárt* (413a/1120). L. még **cézár**.
- cafrang fn** (2)
Lószerszámon fityegő, lógó cifraság: rojt, sallang. *Pedig sokkal tzifrább 's szebbek a' Far-sangi Szánkózó lovaknak tsörgői 's tzafrangi* (60/22). *Almás paripáján tzafrangok függenek* (330/275).
- cafrangozott mn** (1)
Cafranggal díszített. *Fiatal ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége, Kinek tzafrangozott hintó-szánja megett Pom-páson vezérli a' lovas sereget* (330/135).
- calamus** (lat) (2)
Toll. *Probatio Calami*: tollpróba. *Ha Semmi-nél több Valami, Tsak Probatio Calami, Mind az a' mi!* (236/6)
Calami: (461/1).
- calcar** (lat) (2)
Sarkantyú. *Gloria ~ habet* (35/cím).
~ (29/cím).
- calculálván l. kalkulálván**
- Calepinus fn** (1)
Személynév. <XV–XVI. századi szerzetes, szótárkészítő.> *Még a' ~ ' tiz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá ké-pest tetszik finger-kalendernek* (330/377).
- Calepio fn** (1)
Helynév. *Született ez az ember ~ban, Berga-mo városa mellett, és a' nevét hazájáról vette* (330*/149/5).
- Calliope fn** (6)
Személynév. <Az ékesszólás s az elbeszélő költészet múzsája.> *Ki a' maga Hazájának egy nagy érdemű fia, Kit tisztelnek ~, Uránia, 's Thalia* (111/98).
Calliopé (418/1, 432/38), *Calliopém* (418/108, 432/98), *Calliopédnak* (439/36).
- Camill fn** (1)
Személynév. <Camillus római hadvezér.> *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férfiak A' nyársat vívó volskusok, és a' Sabinus fiak, A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Déziusok, Nagy ~ok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/693).
- cammog i** (1)
Lustán, nehézkesen, lassan megy. *Így meg in-dul 's szédelegve Arra közelébb tammog* (231/188).
- cammogván lk: be~.**
- canicula l. kánikula**
- canzonetta l. kánconetta**
- Cap. l. caput**

- capfli** (ném) (1) Elég tágas a' ~' homokpusztája! (330*/204/13)
Varkocs, copf. *Fel túrvén bodros Tászlíját, Markába fogja Tzapfliját Felséges tragerjének* (114/187).
- Capitolium** (lat) (4) 1. Helynév. (Jupiter főtemploma Rómában). *Hát én a' ki (miként a' ~ Tözsomszédja, Övid) hasz'talan éltetém Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodalmamat* (432/45). 2. Itt: tréfásan Neptun fejére vonatkozik a 'fej' jelentésű latin *caput* alapján). *Neptun úgy is Angliába Matrószt volt, soká lakott 'S a' Capitoliumába Ott nem olly sokat rakott* (92/101). ~ (328/9), ~mal (432*/204/3).
- Cappi l. Zappi**
- capriol** (ol) (1) Meghajlás, bók. *A' Tiéd volt, — 's mindjárt előtte meghajolt, Vetvén egygy tisztelést petsétlő Capriolt* (235/14).
- captivál l. kaptivál**
- cár fn** (2) Orosz uralkodó. *Szibéria minden nyusztal, hermelinnel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/108). *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ki előtt térdepel két világ' Tárja* (337/171).
- cardinál(is) l. kardinális**
- carmin l. kármin**
- carnevál l. karnevál**
- Carnevál fn** (31) Személynév. ~ *a' Hertzeg' Kastélyába szálla, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála* (330/283). *Carneval* (330/cím, 882, 1476), ~ (330/ 3, 10, 347, 365, 368, 401, 406, 429, 445, 471, 990, 1099, 1613, 1638, 1644, 1798), *CARNEVÁL* (330/1619), ~t (330/1061, 1144, 1209, 1592, 1633, 1776), ~ra (330/1256, 1940), *Carnevallal* (330/1476), ~lal (330/1840).
- Caron l. Charon**
- Carré l. karé**
- cásia l. kázsia**
- Caspium fn** (1) Helynév. (A Kaszpi-tengerhez tartozó terület).
- cassa l. kassza**
- castrum** (lat) (2) *Castrum doloris*. (Nagy emberek halálára felállított gyász-alkotmány, ahol a meghalt érdemeit szokták előadni). *'S Vőlegényt nem esmérte nyoszolyám' allyából Egy Castrum doloris készüljön számomra* (330/1569). *Castrum* (330*/188/16).
- casuista** (lat) (1) Álokoskodó, szörszálhasogató bölcselő. *Még a' 'Calepinus' tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/378).
- casus** (lat) (1) Ügy, dolog. *A' Casus minthogy hosszas lévő, „És ezek a' Lyányok igen sok tsínt tévén, „Meg is únván talán a' Tens Úr hallgatni* (330/1649).
- catalogus l. katalógus**
- categoria l. kategória**
- categorice** (lat) (1) Kategórikusan, határozottan. *Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót tesz királynak* (92/12).
- Catholicum fn** (1) Katolikus egyházi. *A' Királyi Tábla, a' R. ~ és Reformatum Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).
- Catilina fn** (1) Személynév. (Római államférfi.) *...Mert megégett a kis Filó, Oda ~, Miló* (227/16).
- Cato l. Kátó**
- Catullus fn** (1) Személynév. (Római költő.) ~nak *XIIIIdik Verse* (140/cím).
- cavalléria** (ol) (1) Lovasság. *Szép volt Cavallériájok, Mindnyájoknak paripájok Vala egygy szuka egér* (114/375).
- Cea fn** (2) Helynév. (A Cyclasok egyik nagy szigete). *Te is, kinek ama kövér ~nak szigetébe, Ezer hó szín tinód legel a tős bokros cserébe* (413a/

15).
~ba (413/17).

cédrus fn

A fenyőfélék családjába tartozó, sudár törzsű fa. *Amott egy lejtős hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az égig emeli* (72/10). *Cédrus* (413a/995), *tzédrusa* (392/45).

cédrusgally fn

A cédrusfa vékonyabb ága. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső zengzete a' tzédrusgallyra hág, Majd dörgő alhangja a' sir' mélyére vág* (306/93).

cédula fn

Kisebb papírlap. *A' tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek, sőt affélét levelekbe 's tzédulákba is zárnak* (330*/164/9).

céh Ő: tislér~.**cél fn**

1. Az, aminek elérésére törekszünk, amit meg akarunk valósítani. *Míg az eszköz megvan, addig kergessünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667, 454/668). **2.** Valaminek a megvalósítására irányuló szándék. *Mitsoda czélja van bennem az Istennek Hogy engem teremtett, mi az oka ennek?* (453/3). **3.** Az, amiért valami van: értelem. *Mindennek tzélt, rendet és eszközt csinál sz ki* (454/655). **4.** Kitűzött, megszabott végpont. *Már napod itt vagy, Hogy tzélra jutván végy diadalmat a' Természetben* (454/748). **5.** Tábla, amelyet el akarunk találni. *És a' marhák őrzőinek tzélt függeszt a' Szil fára, A' mellyet sebes nyilakkal versent arányozzanak* (413a/1089). **6.** Megcéloz valamit, valakit, arra irányul. *Az éhség a' másik leg hívebb szolgálja, Igen hasonlít a' képe is hozzája; Ez midőn tzélba vesz eggyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat* (215/81). *tzélom* (171/11), *czélja* (169/9, 453/219), *Tzélja* (92/323), *tzélja* (317/177, 330/51, 397a/237, 454/665, 454/702), *tzéljok* (313/88), *czélt* (278/47), *tzélodat* (7/2), *tzéjját* (5/12, 36/4), *tzélyát* (238/13), *tzélyját* (216/45), *tzélját* (114/427, 217/61, 368a/169), *Tzéljának* (92/329), *tzéljának* (77/118), *tzéljában* (330/

1834), *tzélba* (2/11), *Czélra* (290/12), *tzélra* (212/92, 330/728), *tzélyára* (231/179), *tzéljához* (29/14).

céloz i

Burkoltan, közvetve utal valamire. *Elfordúl, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülők mellé: Ha mit tzélzok, mindjárt felsüt. Majd hogy a' guta meg nem üt!* (309/51)

célozás fn

Burkolt, közvetett utalás. *Erre van itt a' tzélozás; valamint több régi pogány tzeremóniákra* (330*/166/3). *tzélozás* (330*/155/2, 418*/175/4), *Tzelozás* (418*/176/5, 432*/206/1).

célozván in

Célba véve vmi/vki által. *S annak [sírod] szélinn állnál tántorgó lábakkal, Czélozván a' halál sok ezer nyilakkal* (217/48). *Czélzolvánn* (204/48).

Celta l. kelta**cementez i**

Kenegeti, kenőcsözi. *Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek, Mellyeket a' rothadt csatornák vizeznek, Csak a' tulajdonos maga czémentezi* (239/113).

Ik: össze~.**cenk fn**

Hítvány ember. *Érzem saját jó szívemet, Más embernek nem vétek. Még-is, ti Tzenkek! engemet Szitokra felvevétek* (316/27).

Cenk fn

Helynév. *A' Keszthely' és Czenk' istenülő Grófjaiban magadat találd fel* (418/115). *Czenk* (432*/205/6), *Czenkre* (432/77).

cenki mn

Cenk településre való. *A' Czenki oltárookra tartsad Innepi tárogatód', töményed'* (439/31). *Czenki* (418/104), *Tzenki* (432*/206/1).

centaurus l. kentaurus**centrum fn**

Központ. *'S Budán — szabadságunk' ősi ~ában, Hol Átilla 's Mátyás lakott hajdanában* (267/109). *Centrumnak* (452/8).

cepel l. cipel

cepelhet lk: vissza~.

Ceraonia fn

(1)

Helynév. <Hegység Epirus illyriai határán.> *Ő pedig sustorékoló nyilat fennyeen elsüti 'S vagy ~t vagy Athot vagy Rodopét leüti* (413a/341).

Cerberus (lat)

(1)

Személynév. <Az alvilág kapuját őrző szörny a görög mitológiában.> ~ *ordítottson, harapó fogakat vtsorítottson* (44/9).

ceremónia fn

(1)

Szertartás. *Erre van itt a' tzelozás; valamint több régi pogány tzeremóniákra, kivált a' mellyek a' Rómaiaknál megvoltak* (330*/166/3).

Ceres fn

(20)

Személynév. <Az aratás, a termékenység istennője a római mitológiában.> **1.** *Ti ó a tágas világnak leg tündöklőbb lámpási, Kiket kísérek az égen az esztendő forgási: Bache 's áldott Céres* (413a/7). **2.** *Öreg parasztgazda. Láss, adják az egek, gazdag Tavaszt 's Nyarat, Lásd a' sarlós Céres miként izzad 's arat* (67/26).

Céres (69/4, 209/98, 413/9, 112, 165, 350, 1075, 432/80), ~ (327/43), *Czéres* (418/26), *Tzéres* (156/3, 258/91), *Cérest* (413a/354), *Ceresnek* (413a/759), *Céresnek* (69/1, 11, 413a/346, 356).

cerussa (lat)

(1)

Ólomfém. *Iromba lett a' szép Czerussza 's miniom, Ollyan lett a' rózsza, mint a' sásliliom* (330/1369).

Cesar l. **Caesar**

cethal fn

(1)

Bálna. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czet-haloknak, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerekiségén* (330*/200/1).

cézár fn

(1)

Császári címet viselő uralkodó. *Ám ígérd azt, óh Fátom! nékem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek, 's királyiszekem Mind a' két Világ' nyakán ül* (379/99). L. még **Caesar**.

Ch. l. **Chloe**

chálíbs fn

(1)

Híres vasbányász és vaskovács nép a Fekete-tenger déli partján. *Tmorus illatozó sáffránt,*

tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India, De a' mesztelen ~ok hozzánk atzélt küldenek (413a/67).

chaoni mn

(2)

Cháoni Atyánk: A chaoni jóshely makktermő tölgyeinek ura, az ott megnyilatkozó Jupiter. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrísa 's Herkules árnyékos Koronája, A' Cháoni Atyánk makkja a' temérdek Pálmákkal* (413a/592).

Chaoni (445/1).

Chaonia fn

(1)

Helynév. <Északnyugat-Epirus egy része, Dodona környéke, ahol a tölgyek susogásából jósoltak.> *Bache 's áldott Céres, hogyha kegyességek alkotta Hogy a' szelid kalászsokkal a' föld is fel váltotta ~nak makkjait* (413a/9).

chaosz l. **káosz**

Charon fn

(2)

Személynév. <Az antik görög és római mitológiában az alvilág révésze, aki a holtak lelkét átszállítja a túlvilágra.> *Én magamon semmi sérelmet nem szánok ~hoz ő véle indulni kívánnok* (77/282). *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz utazni hajós hívattatik* (10/24).

Charta (ném)

(1)

Charta biankázhat: enyeleg, évődik. *Addig a Gavallér 's a Dáma egymással ~ biankázhat szemmel 's láb nyomással* (266/12).

chef (fr)

(2)

Parancsnok. *General en Chef a' legfővebb Vezére egy sok ezerből álló fegyveres Seregnek, a' kitől függnék osztán minden osztályos Generálisok* (330*/176/1). ~ (330/1192).

Chernel fn

(1)

Személynév. *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, született Chernelházy Chernel Eszter Aszszonyának tiszteletére* (308/0).

Chernelházy fn

(1)

Személynév. *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, született Chernelházy Chernel Eszter Aszszonyának tiszteletére* (308/0).

- chevalier** (fr) (2)
 1. Lovag. *Svalír*, vagy *Svalje*, *frantziául* ~, *gavallér*, *ritter*, *Nemes*, vagy *Nemeskedő* (330*/196/1). 2. A sakkjátékban a ló figurája. *A' községnél a' neve kutya: nem jobb és tsínosabb neve volna é Lovas vagy Huszár, minthogy frantziául is ~?* (330*/154/7)
- Chiabrera** fn (1)
 Személynév. <16–17. századi olasz költő.> *Olaszból ~ után* (146/cím).
 L. még **Kjabrera!**
- Chilo** fn (1)
 Személynév. <Görög bölcset, akit az örömeiben halt meg, amikor a fia győzött az olympiai versenyen.> *Sok ~k a' midőn leg jobban örülnek A' halottak közzé nevettekbe dűlnek* (215/61).
- chimera** (gör) (1)
 Agyrém. *Chimérákon töri mámor-lepte fejét, Maskaráson tölti bolond esztendejét* (337/35).
- China** l. **Kína**
- chinai** l. **kínai**
- Chiron** fn (1)
Chiron nyila: <A bölcset kentaur Héraklészről kapott mérgezett hegyű nyíl egyikével véletlenül halálra sebezte önmagát.> *Mikor Chiron nyila éránt vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg először élet adó fényedet* (162/83).
- Chloe** fn (14)
 Személynév. *Dörögjön bár, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némül a' dörgés, nints hát miért félni* (159/5). *Ch. Ropog a' bús Ég!* (459/1). *Chloë* (159/cím, 1, 9, 17), *Chloe* (403/66), *Chloé* (173/cím, 3), *Chlóém* (172/23), *Ch.* (459/3, 10, 12, 14).
- Chloris** fn (5)
 Személynév. <A görög mondák hősnője, neve azt jelenti 'halovány', mivel a kiállt félelmek miatt arca halovánnyá lett.> *Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, hullatta rakással* (330/1397). *Chloris* (330/1391), *Chlóris* (330/1405), *Chlórist* (330/1409, 1411).
- chórus** l. **kórus**
- Chrêmes** fn (1)
 Személynév. <Szókratész tanítványa.> *De te*
- sírsz Chrêmesem, és te is Plátom, könyvezel?* (454/714)
- chria** fn (1)
Chriaöntő: Chriákat <a régi retorikában az ismert személyiség tetteit elbeszélő rövid szöveg> gyártó, játszva, könnyedén készítő költő. *Te Chria öntő Nesze köszöntő* (227/5).
- Christus** (lat) (1)
Post Christum natum: Krisztus születése után. *De meg holt post Christum natum Egynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Eggel é, vagy kettővel* (231/11).
- chron.** l. **chronica**
- chronica** (lat) (1)
 Történelmi eseményeket időrendben leíró mű. *Chron.* P. I. Cap. X. (268*/22/10).
- ciana** (gör) (2)
 Búzavirág. *Czéres kötést fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipatsvirágok 'S kék Czianák gyönyörűn vegyítnek* (418/28).
Cyana (418*/173/4).
- cicázik** i (7)
 1. Pajkosan enyeleg, játszik. *Tsak némelly enyelgő zefirek játzának Mellyek a' levelek aloll ki ugranak Tzitzáznak kerengő szárnyal a' bokrokonn Lassan el enyésznek a' liliomokonn* (84/27). *Sok faluk' határain Ma delfinek cziczáznak a' vizekben* (288/30). 2. Szerelmi játékot űz. [Női lábak] *Mellyekenn ha ésszel felfelé czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol* (239/19). *tzitzáztok* (371/10), *Tzitzáznak* (196/27), *Cziczáznak* (380/27), *tzitzáztak* (330/336).
- cicázó** in (1)
 Lengedező, játszadozó. *Panaszok, Pityergések folyának: És az édes Titkok' Barátinak, a' kies Erdőknek Árnyékába a' tzitzázó Szellők legyeskedése* (170/20).
- cicoráz** i (2)
 1. <Hangszer> szól. *Csak picziny lantom cziczorázzon: ádjő Trombita-dobszó!* (287/51) 2. <Madár> dalol. *A' kis dallos ott ringatja Magát a' zöld ágakon. Ott tzitzoráz víg rájával* (397a/781).
- cifra** mn/fn (14)
 1. mn 1. Gazdagon díszített. *Azzal sok száz*

embertársonn segítenek A' minn most egy tzfira Tornyot építenek (190/104). **2.** Tarka. És a' tzfira lepke-pár Vigan repdes száz körül (250/6). **3.** Keresetten bonyolult, cikornyás. Nem tzfira, de szíves a' mi tisztelésünk, Tsak tiszta lélekből mondjuk, úgy nem késünk (340/31). **4.** Meghökkenőten furcsa. A' halálnak sok száz czifra Mészárossa Áldozattainak nyakait tapdossa (192/35).

II. fn Diszítő elem, cifrázat. Mutogatya magát a' pompás természet. Mesterség tzfirái tündököltet készet (1/2). A Palotájára mester-ség tzfiráját Tékozlá a' szépség rá a' frizúráját (9/23). tzfira (61/20, 254/20, 306/6, 330*/149/8, 413a/1018), Tzfira (330/128), tzfirább (60/21), legtzfirább (330/67).

cifrán hsz **(5)**

1. Diszesen. Mindeniknek tzfiránn tsillog ruházattya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya (82/5). **2.** Paripa kecsesen lépked. Vidám a' nézése, módos a' ruhája, Tzfira, 's tzfiránn lépked büszke paripája (330/128). tzfiránn (193/7, 416/12), tzfiránn (256/3).

cifraság fn **(4)**

Valaminek a díszes, cifra volta. Űl az Achmet Zultán kevés tronusábann Gyönyörködik szem sok tzfiraságábann (9/18). tzfiraságot (271/22, 397a/373), tzfiraságával (90/20).

cifráz i **(1)**

Diszít. A' felvidült mezők; kertek Tzifrázzák területét {a koronának} (400/34).

cifrázott Ik: fel~.

cifrázva Ik: fel~.

cigány fn **(4)**

Roma személy. De még nem adom el ötét. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére! (358/42) Czigány (26/cím), Czigányok (330/1815, 1815).

cikkely fn **(1)**

Rész. De mind tzikkejenként még is össze szette 'S ekképp a' setétbe össze ötögette (26/29).

ciklopsz fn **(1)**

Egyszemű óriás a görög mitológiában. Hány-szor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Ártúzéval pusztított a' Ciklopsok' határain (413a/477).

cikornyáz i **(1)**

⟨Madár⟩ dallamot cifráz. A' zöld bokorba' hal-lom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leány-kák! Most andalogva lejtőz, Majd felfelé tzikornyáz (373/102).

cimbalom fn **(6)**

1. Húros ütőhangszer. Azért van hogy néki leg édesb nyugalom A hajnalig pengő hegedű 's tzimbalom (26/40). **2.** A hangszer játéka. Míg ekképpen űzik a' terhes unalmat, Várván az ebédet, hegedűt, tzimbalmot (330/310). tzimbalom (61/19, 133/15, 254/19), tzimbal-mot (1470).

cimbora fn **(1)**

Szórakozásban társ, jó pajtás. Mert kit barátta tesz a' bál' tántza 's bora, Az nem barát; ha-nem tsak pajtás 's tzimbora (197/56).

címer fn **(10)**

1. Vmely közösség, állam, család megkülön-böztetésére szolgáló pajzs alakú színes jel-vény. Hadd legyenek e' nyájasb Seregnek embe-re, A' melynek két fejű Galamb a' Czimere (238/8). **2.** Örökzöld növényből készült fej-dísz. Hol a' laurusok a' Hérósi főnek Ékes tzimerei, mosojogva nőnek (72/24). **3.** Jelpép. Az én tzímerem (283/cím). Kérdekedves Emberem E' titok mi részbe áll. Hogy leg-kedvesb tzímerem Egy elharvadt rőzsaszál (283/3).

Czimere (300/1), tzímert (283/8, 337/142), tzímerére (330/1788), Czimerénn (238/9), Tzímeréről (307/34).

címeres fn **(1)**

Hitvány ember. A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki; Ebnél külömb sok tzímeres; Akár setét, akár veres (316/17).

cinábor mn **(1)**

Vékony. Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat Vagy a' tzinábor Szöllőket kötni Re-kettye fákat (413a/273).

cindlok (ném)

(1)

Gyújtólyuk. *Mérgessen járt keze lába, Szerentse, hogy Patronnyába Nem volt tizindlokra való* (92/273).

cinke fn

(4)

1. Kis testű, mozgékony énekesmadár. *E jól lehet tsinos 's modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/40). 2. Orr cinkét fog: a hidegtől pirossá válik. *Most pedig magamat ajánlom hűséggel, Míg az orrom czinkét fogna a hús éggel* (228/32). *tzinke* (254/38, 316/24).

cinober (gör–ném)

(1)

Élénkpiros festék. *Himen hát szép szerrel Megtöltvén pennáját veres cinoberrel, A' mint a' társaság maga jelentette, A' Férjhezmenteknek nevét feljegyzette* (330/426).

cipel Ik: haza~.**cipellő** fn

(2)

Könnyű nő cipő. *Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kimélni kár a' tzipellőket* (336/44). *tzipellője* (330/1465).

cipő fn

(2)

Kisebb, kerek kenyér. *Inkább minden sütésemből Egy egy czipót szakasztok* (169/148). *czipóval* (169/159).

cipő fn

(5)

Csak a lábfejet védő lábbeli. *Szék, asztal zörömből, a' dob, trombita zeng, Tszimától, tzipőtől a' pádimentom reng* (330/1358). *tzipő* (231/70, 330/1063), *tzipők* (330/1232), *tzipőket* (310/29),

cippant i

(1)

Cuppant. *Általkapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czippantott: Egyet sem szólt, Csak rám hajolt, 'S egy lángolót pillantott* (277/27).

Cipri l. **Cipria****Cipria** fn

(16)

1. Személynév. <Vénus mellékeve, mivel a hagyomány szerint Ciprus szigete mellett született>. *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris mellyén hasadófélben áll* (330/206). 2. Vénus mellékevééről elnevezett személy. *Légyen hálá! észrevettem, Hogy boldog gombákat ettem, 'S felkiálték: „Grátzia!*

„Megbótsáss, szép ~!” (322/44).

~ (278/38, 330*/143/3, 412/1, 35), *Cipri* (278/41, 42), *Cipris* (277/6, 277/13, 34, 392/58), *Cypris* (397a/582, 403/57), *Cipriának* (285/1, 8).

Cipris l. **Cipria****Ciprus** fn

(3)

Helynév. <A Földközi-tenger egyik szigete.> *Cipris* nevet is visel *Vénus a' ~ szigetéről* (330*/143/3).

~ (216/59), ~nak (238/110).

ciprus fn

(5)

1. Sötét lombú, hegyes koronájú fafajta. *A' Tziprus a' Hóld' Fénnyénél Árnyékát mutatja* (128/13). 2. Halálos és halotti fa a rómaiaknál <Kupresszus>. *Guggolnak a' Kétség' alatsomy völgyében Egy gyászos Tziprosnak setét erdejében* (267/68). 3. Cipruskoszorú. *Múzsák! Lankadó fejemre Setét ciprust kössetek* (428/174).

Tziprus (128/41), *Ciprusoknak* (413a/607).

ciprusfa fn

(4)

Ciprus. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában* (306/39).

Cziprus fát (413a/22), *Ciprus fákat* (413a/995), *Ciprusfámnak* (428/196).

ciráda fn

(1)

Aprólékos díszítmény, cifrázat. *Legyenek bár kamaráid Sok kintsekkel telyesek És szép fényes Palotáid Cirádákkal ékesek* (13/12).

cirkalom fn

(1)

Körző. *Márs könyvet olvas! Húga sziláltt haját Felsímogatván, né! hogy okoskodik, És czikalommal mérsekelli A' tüzes ütközetek' piattzát* (418/43).

cirmos mn

(2)

Maszatos képű, foltos. *És hogy te nem tennél már engemet másnak Hanem tsak egy megy fánn lebegő Tamásnak Mellyen ha illy tizirmos képpel hirintoznék A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/7). *tizirmos* (254/7).

cirolgat i

(4)

Gyengéden simogat, cirógat. *De ertzáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Jo-*

hanna' vére (330/1366).

czírolgatsz (436/14), *Tzirolgatod* (371/13), *tzírolgatja* (368a/63).

Cirus fn (4)

1. Személynév. <Gazdagságáról híres perzsa uralkodó i. e. VI. században>. *Cyrus fél Asiát győzte 's igazgatta* (382/21). 2. Gazdag ember. *Nem kérde e, ki ez, Királly-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéskedő Cyrus* (2/20). *Ha meghal is jó Ferentz, ... Helyébe a' jó ég fog másikat tenni, Ki Pannóniának Tzirusa fog lenni* (259/314). *Cyrus* (215/91).

cítál i (1)

Szöveget idéz. *Hogy a' Literatúrában még a' Rozsólisos Butellára is kell citálni* (330*/195/3).

citadell (ol) (2)

Fellegvár. *Ez ama Gibráltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit haszontalan lövell* (55/27). *Tzitadell* (191/27).

citera fn (2)

Pengetős hangszer. *Clioval szűz Pazifaé, Pendítsed tziterádat!* (113/2) *tziterával* (42/3).

Citére fn (18)

Személynév. <Vénus neve>. „Az az Istenaszszony, Citére, én vagyok, „A' kinek áldoznak szegények és nagyok (330/1901). ~ (277/39, 294/35, 319/7, 321/9, 330/1873, 1887, 1892, 1931, 2056, 371/4, 13, 375/5), *Cithere* (266/53), *Cytheréa* (382/2), *Cythere* (330*/198/1), *Cythere* (338/8), *Citérének* (330/1881).

Citor fn (1)

Helynév. <Hegység Paphlagoniában>. *Szép is látni a' puszpánggal habzó ~ tetejét 'S a' szurokkal bővelkedő Naritia erdejét, Szép látni az olly vidéket* (413a/988).

citrom fn (1)

Sárga héjú, savanyú déligyümölcs. „*Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel „Béfgoglalva setét zöldes, félrésze világos „'S mint félérésű tzitrom hintálva tulajdon „Ter-*

he' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán (348/27).

citromerdő fn (1)

Citromfák egységes tömege. *És tzitrom erdeiben Száz verselőök danolnak* (373/128).

civakodás fn (1)

Jelentéktelen dolgon veszekedés. *Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermekeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmek mint értéket* (170/37).

civakodik i (1)

Egyik madár a másikkal éles hangon marakodik. *Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak Nézi hogy egymás' hátáról Mint esznek 's tzivakodnak* (397a/332).

civius (lat) (1)

Pro salute civium: a nép üdvére, javára. *Sehol sints a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/173).

civódás fn (2)

Hosszú, gyakori veszekedés vkivel. *Illy formán szóltak egymásnak [.] Míg e' heves tzivódásnak Lelkem által vége le[tt.]* (134/17). *czivódásnak* (447/17).

civódik i (4)

1. Vki hosszán, gyakran veszekedik vkivel. *Mit tzivódtok? óh, szűnjetek, Híveim!* (134/139) 2. Egyik madár a másikkal éles hangon marakodik. *A' baglyok tzivódtak a' több madarakkal* (330/681). *czivódtok* (447/133), *Tzivódnak* (92/79),

civódó in (1)

Hosszan, gyakran veszekedő. *Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit Pánt és az öreg Silvánust és a' Nymfák szűzeit. Nem ügyel az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással tzivódó hűségtelen rokonra* (413a/1053).

Clanius fn (1)

Víznév. <Folyó Campaniában>. *Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az Acerrát elpusztító ~nak mellyéki* (413a/755).

clericus l. klerikus

clerus (lat) (1)

Venerabilis Clerus: tiszteletre méltó klérus. <A katolikus papság hivatalos országgyűlési

megszólítása.} Így az erő és a' scelus, A' Venerabilis ~ Quidquid oppugnant, ruit (92/69).

cliens l. kliens

clienta (lat)

(1) Patrónusától függő női személy az ókori Rómában. —...sem Attalus' Kastéllya nem szállott reám bitangúl: Sem Lakóni bíborom' Nem fondogálják érdemes Clienták (410/8).

clima l. klíma

Climius fn

(1) Személynév. <Ludvig Holberg Klimius, az ő Miklósnak föld alatt való útja című művéről van szó>. Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágyok zsírja Hizlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról (114/733).

Clio fn

(5) Személynév. <A történetírás műzsája>. ~val szűz Pazifaé, Pendítsed tzipterádat! (113/1) ~ (382/1). Clio (415/23), Klio (237/21), ~ (415/53).

Clitumnus fn

(1) Víznév. <Umbriai kis folyó>. Innen a' hartzra termett Ló kiszáll gögös fejével Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatvánn, gyakran megyen temérdek nagyságába Roma triumfusi előtt Istenek templomába (413a/669).

Clotho fn

(2) Személynév. <A végzet három nőalakjának egyike, aki a kezében guzsalyt tartva az emberek életének fonalát sodorja>. Míg rósás száddal tsókolod akkezeit A sszép szűzeknek: bár azzal [...] ne kevéskedj, Mert néked ~ vágja az éltedet el (38/10). Clothó (330/932).

cobolypremű mn

(1) Nyusztprémből készült, nyusztprémbe gazdag. Hol a' tzobol-prémű Pétervár ragyogva Költönözi tőled téli napfényedet (337/176).

Codrus fn

(1) Személynév. <Rossz költő, Vergilius irigye>. Okosan járj a borostyánt érdemlett Poétánál Csak úgy merjed őt' el fogni édes andalgásá-

tól Ha kezébe vagy Mikolát vagy Codrust lenni látol (111/58).

coelestis l. caelestis

Coelus fn

(1) Személynév. <Az éj istene>. Te is Földünknek férje 's bátyja, Míg a' magánosság' barátja, Coelus! te rád bámézkodik, Tekints le miliom szemeddel (431/9).

Colbert fn

(1) Személynév. <Colbert, Jean Baptiste: francia államférfi, XIV. Lajos minisztere>. ~ kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában (382/25).

collatio (lat)

(1) Batyus összejövetel. <A debreceni kollégiumi diáknyelvben a szobatársak által rendezett alkalmi eszem-iszom>. Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások ~t tsapának (92/291).

collega l. kolléga

Collegium l. kollégium

colon (fr)

(1) Hadoszlop, csapat. Szelíd vezetője ennek a' Colonnak Tsak most adott kezét egy szép Kis-Asszonnak (330/155).

Columbus l. Kolumbusz

comb fn

(7) Testrész, az alsó végtag térdizület feletti része. Hol bátran motorálhatnék Patyolat czombja táján Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, fodorháján (169/90). tzombja (330/267), tzombjai (139/75), tzombjait (139/100), Tzombba (238/73), tzombján (330/1877), tzombjág (231/137).

combtő fn

(1) A combnak a törzshöz csatlakozó része. Tzombtöveit Nyelik el a' fajtalan habok (139/101).

comes (lat)

(1) Gróf. In com[item] Pálffy (115/cím).

comis l. komisz

commenció l. kommenció

commendáns l. kommandáns

commendánsné l. kommandánsné

communitas (lat) (2)
Közösség. *Nemes Communitás! e' Város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei* (217/141).
Communitás (222/93).

Comus fn (2)
Személynév. <A vendégség istene>. *E' történt meg itt is. Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országlott a' gégén* (330/332).
Comus (330*/147/7).

compánia l. **kompánia**

companista (lat) (1)
Társ, cimbora. *Hajdan a' régi Világnak Vólt egy híres Istene /: Ma Stuttzer Companistának Leg jobban be illene /:* (231/9).

compliment l. **kompliment**

Compostelli fn (1)
Személynév. <A bibliai idősebb Jakab, János apostol bátyja>. *De hasztalan, a' sok habot Mind jobban kezdi innya, Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis Katalinja* (114/219).

concert l. **koncert**

Concertecske l. **koncertecske**

concha (lat) (1)
Kagyló, csiga, amelyből Vénusz a hitrege szerint megszületett. *Igy piroslott vólt a' Concha És fodor habok felett, Venus Isten-iffasszonka A' midőn világra lett* (317/253).

concilium (lat) (1)
Zsinat, egyházi gyűlés. *Huntzfutnak fog declarálni Ezért a' Concilium* (114/269).

concoctio (lat) (2)
Emésztés. *Igyunk is hát, mert így szépen Megy a' Concoctio* (154/25).
~ (197/61).

concredál l. **konkredál**

condor mn (1)
Rongyos. *Azért henyélkedik tellyes életében A Szurtos Gratiak tzondor kebelébenn* (26/38).

conductor l. **konduktor**

Confucius fn (1)
Személynév. <Ókori, kínai filozófus>. *Egy nagy Bóltis már szinte a' sirba költözött, Egy, földünk barátja, és az ég' kedvesse, Nap-*

nyugot' tsudája, Kelet' Szokratesse, Confucius (454/583).

Cons. l. **consessor**

consectarium (lat) (2)
Eredmény, következmény. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz* (92/96).
consectarium (92/201).

consessor (lat) (2)
Bíró. Mélt. Botsári *Motsáry Erzsébet* Aszszonyság, a Mélt. *Cons.* Úrnak Hitvese (368*/31/18).
Cons. (368*/31/8).

Constancinápoly l. **Konstantinápoly**

constitutio l. **konstitúció**

conto l. **kontó**

contra l. **kontra**

contradicál l. **kontradikál**

contrahál l. **kontrahál**

contrascriba l. **kontraskriba**

contrascribaság l. **kontraskribaság**

contrast l. **kontraszt**

Convent l. **konvent**

copula (lat) (1)
Kötőszó. *Látta, millyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/432).

coquet l. **kokett**

coquetnyelv l. **kokettnyelv**

Corinthus l. **Korinthosz**

Corinthusi l. **korinthoszi**

corpus (lat) (3)
1. Katonai alakzat. *Mikor a nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az avantgárda Carneválra ütött* (330/1255). 2. Férfitest. *Egy Káplár aljával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok* (238/70).
Corpust (330/1171).

correspondentia l. **korrespondencia**

Corvin fn (1)
Személynév <Mátyás királyt Corvin Mátyásnak is nevezik>. *Látom tornyosodó szent hegyedet, Buda! Hol Corvin ragyogott 's hajda-*

ni nemzetem, Látom már Nizidernek Csendes tükribe' képemet (432/74).

cotzé l. kócé

cölöp fn (1)

Földbe, víz medrébe vert oszlop. *Te, ki midőn énekletted Az Alpesek' bértzeit, Érdem-oszlopiddá tetted Az égnek tölöpjeit! (397a/1144)*

cövek fn (2)

Hegyes végű rövid karó. *Ő előtte semmi Paraszt nem szokott még szántani Nem volt szabad a mezőket tzővekre felosztani (413a/142). tzőveket (413a/549).*

crapula l. krapula

creditor (lat) (1)

Hitelező. *Úljünk le vig elmével, Vigadozzunk békével, Aggjon Creditor Úr (154/14).*

Crétai l. krétai

Creusa fn (1)

Személynév. (Priamosz trójai király leánya, Aeneas felesége). *Akkor a' Trójaiaikat Hogy verék le Festunggal, 's Miként Creusa meg szaladt Centaurus társaival (113/24).*

Crézusi l. krőzusi

crieur (fr) (1)

Kiáltó. *Ez a' Criőr egy oktan De nagy száju Úr vala, A' hazának egy hasztalan Használ mást nem hízlala (114/686). Criőr (114/683, 693, 700).*

crimen (lat) (1)

Crimen Raptus: a rablás (szöktetés) vétke. *A' Tolvaj Isten: vagy Az a Crimen Raptus (231/1).*

Criőr l. crieur

crisis (gör) (3)

1. Ítélet. *E' vólt az egész Crisisek, Sok ökörből lett Izisek Így tesznek ám még ma is (92/131).*
2. *Crisisére veszi: bírálja, kifogásolja, kritizálja. A Teremtőt azért veszi crisisére Hogy a' melly levegőt a' szegény ki lehel Uri tüdejének ugyan azt színi kell (58/16). crisisére (194/16).*

crumenifragium (lat) (1)

Erszenykatasztrófa, sokba kerül. *Itt hordóval 's butykoskával, In Crumenifragium, Rakkival*

's más Pálinkával Áll a' bor 's szilvórium (317/100).

crustumí mn (1)

Crustumba való (ősi szabin település). *Nem egy félék az almák is, az Alcinous fái A Crustumí, Siriai 's fontos körtvély fajtái (413a/611).*

Crüsször fn (1)

Személynév. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsalopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette (114/819).*

cuca fn (1)

Vkinek szeretője, kedvese. *Pallas tzutzám ő kemével Le lódúlhatsz 's egygy erővel Virgázzátok fel őket (114/928).*

cudar mn (2)

Hitvány, alávaló, nagyon rossz. *Egész tzu dar pereputtyát El törli a' békáknak (114/908). tzu dar (410/27).*

cukor fn (7)

Fehér, kristályos édesítőszer. *Kér di nyájas mosolygással (:Mellyre ég 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzukurra leve véle:) (114/577). tzu kor (330/308), czúkort (457/7), Czúkorral (443/35), tzu korral (135/12), Tzu korral (155/30), tzu korra (330/198).*

cukros mn (1)

Cukorral édesített. *Mint a' Korinti-szóló A' czúkoros kalácson: Úgy bársonyollik, olly szép, Olly édes, egy kerekded Szeplőcske LIL-LA' mellyén (355/6).*

cultura l. kultúra

Cupido fn (4)

Személynév. (Római mitológiai alak, a szerelem istene). *Én bennem is van egy tűz, Mondják, hogy az Cupidó (107/10). Cupido (71/9), Cupidók (140/12), Kupidó (352/10).*

cupressus (lat) (1)

Ciprusfa. *Silváne! magad is segítsd Poétádat El hozván gyökeres cupressus páltzádat! (413/26).*

curiose (lat) (1)

Kíváncsian. *Carnevál a' jegyző könyvet kinyitattja, 'S előbb curiose keresztül forgatja,*

Osztán kikeresvén Somogy' rubrikáját, vendő futástokba legyen Cynosurátok Himennek kezébe adja a' pennáját (330/402). (241/30).

curtizan l. kurtizán

Cythére l. Citére

Cusco l. Kuszkó

Czindery fn (7)

Cynosura (gör) **(1)**
A Kis-Göncöl (Kis-Medve) csillagkép; átvitt értelemben iránymutató, vezércsillag. *E' kis intést szíveteknek táblájára írástok, Hogy jö-*

Személynév ⟨~ Pál, haladó szellemű nemes, aki 1798-ban halt meg⟩ *Nézd e' Kőt — Sirj te is — ~ meghala* (306/120).
~ (306/172), ~m (299/30, 47), ~t (299/126), ~dnek (428/197), ~nek (428/2).

Cs, Ts

Cs. l. császári

csábít Ik: *el~.*

csábítás fn

(1)

Vkinek hízelgéssel, ígéretekkel történő behálózása, vonzása. *Hála, sok tsábításidnak, Nitze! Már megpihenek* (208/1).

csábító mn

(1)

Szerelemre ingerlő. *Így fordítom el ortzámat. Én is bájoló képedtől, Mert tsábító beszédedtől Jéggé fagy a' szívem is* (324/23).

csábíttatás fn

(1)

Vkinek hízelgéssel, ígéretekkel történő behálózása, becsapása. *Parányi szája mindég Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábíttatás, ravaszság* (185/154).

csácsog i

(1)

Csókák hangját kifejező ige. *Akármerre fordul, meg nem menekszik; Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1265).

csácsogó in

(2)

1. (Madár) hangot adó. *A' tsátsogó Madárkák víg Szerelmeteskedése* (170/22). **2.** Fecsegő, locsogó. *Ne hidjetek ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátsogó apostolának Hogy most rablántzon nyögtek ti* (257/68).

csafar Ik: *ki~.*

csafarhat i

(1)

Csavarhat, facsarhat: erős csavarással vmiből nedvességet sajtolhat. *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyöge 'S' Az Imádó arany bájoló pengése, Együtt hangzanak fel a virtus sírjából 'S Könnyet ~nak a' nem érző fából* (453/216).

csahol i

(1)

⟨Kutya⟩ ugat. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol* (316/6).

csajka l. sajka

csak hsz

(573)

1. hsz 1. (Kirekesztés, megszorítás, korlátozás kifejezésére: az állítás másra nem, kizárólag a csak hsz-val korlátozott fogalomra vonatkozik:) csupán kizárólag. *Drága kincsem! ~ te bírod szívemet* (183/8). *Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes lélek! ~ árnyékom megy el; magam benned élek* (184/48). **2.** (Mn előtt annak érzékeltetésére, hogy csupán az így kiemelt tulajdonságra érvényes a megállapítás.) *Mért lettél tsak tífira makhina, fájdalom* (254/20). **3.** (Számnev vagy mennyiséget jelentő szó előtt:) nem több(et), mint... *De én ~ egy Rózsát szerettem; Ah! Csak egy bírta szívemet* (426/29, 30). *Reggel is tsak annyit tudtunk volna tenni, Nem szükség hát mindég kávé meg jelenni* (340/39). **4.** (Időhat-val kapcsolatban:) nem korábban, nem előbb, mint... *Nem régolta kell szenvednem Ah Lilla, kellő alak! Ah! Csak azolta van bennem, Hogy egyszer megláttalak* (425/55). **5.** (Lefokozás, illetve annak kifejezésére, hogy a szóban forgót jelentéktelennek vagy rossznak tartjuk.) *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' makk s' haraszt? Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/5, 7). **6.** (Térbeli, időbeli távolsággal kapcsolatban:) nem tovább, mint... *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pé-gaze!* (358/29) *Esküszöm, hogy míg ~ élek, Más szerelmet nem cserélek* (275/16.). **7.** (Az igével kifejezett cselekvés folyamatosságát nyomósítja.) *Nem nyughatom, és ~ epezstem Magamat* (175/5). **8.** (Óhajítás kifejezésére:)

bárcsak. *Jaj, be nagy kín a' he vesség, Még nagyobb a szemérmesség! Ez hallgatna, ama' szólna; Tsak mind kettő baj ne volna* (309/64).

9. <Tétovázást kifejező kérdés színezésére.> *Vagy talám tsak szégyen annyi borral élni?* (248/29)

10. <Váratlanság, meglepődés érzékeltesítésére.> *Egyszer tsak előmbe tűnik bámultomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/23).

11. <Határozatlanul fölített kérdés színezésére.> *Hát magam tsak illy bolondnak Hagyjam tenni?* (317/75). *Ezek örvendjenek? Én tsak epedjeke-é?* (330/661)

12. <Felszólító igével biztatás, bátorítás kifejezésére.> *Rajta! Tsak menjetek, Fijaim, ellene* (267/217).

13. <Mely föltevéshez való hasonlítás nyomatékosítására.> *Selyp nyelve mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől* (185/143).

14. Legalább. *Nem kell több, tsak egyszer lászon, Már túl lesz a' bámúláson* (308/34).

15. <Fokozásra.> bizony. *De már most ~ egyenesen, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/33).

16. <Vonatkozó névm után általánosítás kiemelésére.> *Minden a' mi tsak szépíti Az egész természetet* (205/45).

Mert nagy őseihöz nem lehet érdemes, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes (267/98).

Ö: bár~, csupán~, ha~, nem~, no~, ugyan~.

csákány Ö: bányász~, csók~.

csakhogy ksz/hsz **(29)**

I. ksz De. *Szép szóval: no osztozzatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegatálni* (92/181). *Soha sem jóltévőbb a' dúzs, mint a' szegény; Tsakhogy többet adhat, mint a' szegény legény* (202/128).

II. hsz **1.** Azért, hogy. *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/6). **2.** Azért, mert... *Le mondok a ditsősségről, bár szeretem, Csak hogy ezen Rozikámat meg vehetem* (184/38).

Csakhogy (287/45, 288/116, 423/38), *Csak hogy* (239/141), *tsakhogy* (330/1450, 454/464), *Tsakhogy* (330/324, 417/35, 454/339), *tsak hogy* (29/14, 40/3, 413a/653, 819), *Tsak hogy* (5/10, 11, 16/19, 29/14, 42/10, 191/42, 205/19, 330/1532, 397a/243, 405/8, 413a/1063, 460/78).

csaknem hsz **(9)**

Majdnem, szinte, kis híján. Szóba sem áll senkivel, Nyelvét tsak nem széllyel rágja (92/269). *Sok tsak nem agyon nevette magát sok elpirúla* (231/471).

tsak nem (114/558, 1008, 126/68, 216/3, 231/88), *Tsak nem* (92/176, 114/811).

csákó fn **(1)**

Magas tetejű, kemény, ellenzős katonai fejfedő. *Tsákóját könyvel öntöztem, Gyász pántlikám' rá kötöztem* (429/17).

csakolyan mn **(2)**

Éppolyan. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja* (330/244).

csak olyan (114/611).

Csáky fn **(3)**

Személynév. <Csáky József (1743–1799) alkancellár, aki Szécsényi Ferencet főispáni tisztébe beiktatta.> *Jobb-kézen vezette Gróf Csáki Szétsényit* (306/221).

Csáki (306/223, 225).

csakugyan hsz **(9)**

1. <Megbizonyosodás kifejezésére.> valóban, igazán, tényleg. *Nem tsügged nálam a' remény Mert tsakugyan jobb a kemény* (309/116) **2.** <Csodálkozó kérdésként.> *E' tsalódás játszódtat é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket?* (139/71).

tsakugyan (454/243, 248, 832), *tsak ugyan* (114/515, 245/31), *csak ugyan* (233/69), *Csak ugyan* (211/19).

csal i **(9)**

1. Félrevezet, ámit vkit. *Nem kiált!! Ah, megkövetlek Szép Levél. Csalt a' pecsét* (282/26).

2. Csábít, vonz vkit. *A' kezébe pintest kongat, Szép szemével úgy katsongat, Hogy sokat magához tsal* (317/119).

3. Hívogat, csalogat vkit. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rétzéket Tsálja a' száraz felé* (397a/308). **4.** Időt tölt vmivel. *Meg lehet hogy nem mulatván sem Eyllerrel sem Kanttal Csalja unalmas óráit azal a kedves lanttal* (111/30).

~ja (453/124), *tsalnak* (55/16, 119/16), *tsálja* (92/166, 397a/979).

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~.

csalárd mn**(13)**

1. Csalfa, álnok; félrevezetően hitegető <dolog, személy.> *Még a' Reménység is, e' legfőbb orvosom, Tsalárd ajándékok, hóhérom, gyilkosom (454/246). Hol vetted óh ~ festő mind ezeket A' szívet borzasztó rút képzeleteket?* (213/21) 2. Csalóka, megtévesztő. *Lotszos pottsos minden napja Komor a' Bójtás' hónapja. Aprilis tsalárd ravasz (389/6). ~ (374/9, 453/84), Csalárd (453/50, 123), tsalárd (16/11, 188/19, 205/11, 231/177, 413a/208, 432/1).*

csalárdság fn**(4)**

Vkinek/vminek a kétszínűsége, álnoksága. *Bár birj sok birodalmakat Mástól tsalárdsággal Végy el tsak sok városokat (13/18). Szerelmes hajlandósága Szerette a' Szépeket 'S Isteni szent tsalárdsága Meg győzte Szegényeket (231/21).*

tsalárdsági (77/293) tsalárdságnak (231/489).

csalás fn**(1)**

Mások megtévesztése, becsapása. *Mit van mit tenni – tsalásnál Egyébb nem segíthet itt (231/145).*

csalatkozás fn**(1)**

Tévedés. <Phoebus (a jóslás istene) jóslatának tévedése.> *És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vígasztalással Bátorítlak szép Madám! (249/53)*

csalatkozik lk: meg~.**csalfa mn****(19)**

1. (Személy) hamis, hitegető, hűtlen. *Tudom, hogy olly hív Szerelmest Nitze többé nem lelhet; De más tsalfa Leányt a' rest Keresőis ölelhet (208/103). Antal! Ím mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vívő ki ér, Tsalfa lévén egy Asszonyból Vitézy könnyen tsűfot vér (317/136)* 2. (Dolog, magatartás) hitegető, csalogató, hazug. *Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Új lángot ad azoknak (185/137). Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségen látszó Csalfa, vak Remény! (427/4)* 3. Csalfán: csalfa módon, vkit becsapva. *Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson, És a' Mátrikulát tsalfán vagy merészen, (Melly a' triumfusban legszebb préda lészen) Kerítse kezéhez az el-*

lenség elől (330/1201).

~ (295/7), *tsalfa (26/18, 55/2, 191/2, 208/97, 238/51, 247/29, 257/102, 322/15, 330/485, 409/33), Tsalfa (257/75, 81), tsalfább (322/16).*

csalfaság fn**(2)**

Hitegetés, csalás. *E' drága jót adá az Ég Hogy az hibáknak 's tsalfaságnak Nem álltt ama' bálványja még (247/23). Ártatlanul ketsegtetel magadba, Nints tettetés, sem tsalfaság szavadba' (305/62).*

csalhat lk: el~, meg~.**csalhatatlan mn****(1)**

Kétségbevonhatatlan, bizonyos. *Sokszor ám a' Lyánka szíve Állhatatlan, És ahoz, ki legjobb híve Irgalmatlan. Én is attól tartok ám: Mert ez a' kis Ethikám Csalhatatlan (276/21).*

csalható mn**(1)**

Megtéveszthető, becsapható. *Az ábrázat sokra fordítható lárva Sőt még a' beszéd is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel (28/11).*

csaliruha fn**(1)**

Mellnagyobbító ruhadarab. *Ez a' TROMPÓZ, frantziául Trompeuse, magy. Csali ruha, olylyan patyolat-domb, a' melyet Kebeleikre az ollyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni (330*/140/1).*

csaló in**(1)**

Megtévesztő, hitegető. *Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat? (217/1)*

csalódás fn**(1)**

⟨Érzékszervi⟩ tévedés. *E' tsalódás játszódtat é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket? (139/70)*

csalódik i**(2)**

1. Kiábrándulva tapasztalja, hogy a vártnál vmi rosszabb következett be. *Hozzám eddig tsak úgy szíta, Mint Gavallér, 's fávörítá. — Sokszor várom; de tsalódom (309/41).* 2. Téved. *Ahol megy! — ah! mit látok? — — Meztelen! ... De tsalódom! — ti láttok testén Valamelly leplet (139/66).*

csalódván in**(1)**

Kiábrándulva. *Tréfaság egy illyen kétes féle-*

lemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel (204/52).

csalogány fn (3)

Fülemüle. *A' nap bíbor ábrázatja Első sugárt ő rá hány, Néki leng a' rét' illatja, Néki zeng a' tsalogány* (397a/492).

tsalogány(379/31), *tsalogánynak*(403/12).

csalogat i (7)

1. Vmivel csábítva hívogat vhová. *Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézeit elfogván, hogy bészorongattam* (239/187). *Áh! ne tsalogasdd, ne, óh Nitze! Szívemet* (143/45). 2. Odavonz vmivel vmit. *Gyenge bimbótskáit [rózsa] részekre hasítja s Pirosló ujjait onnan ki mutatja Mellyel a' kíváncsi szemet ~ja* (64/14). 3. *Csalogatja magát: áltatja, hitegeti magát. Illy édes álmokkal ne tsalogasd magad, Mert biztos örömid közt hamar el ragad* (204/5).

tsalogattya (77/184, 83/8). — *tsalogasd* (15/5).

csalogató in (1)

Hívogató, csábító. *Apró levelei közt kígyók hevernek Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak* (28/7).

csalóka mn (2)

Félrevezető, tévedésbe ejtő. *Sokszor a' mely Héros Atlást felyül hatya Egy tsalóka szemű Asszony el altattyá* (76/4). — *...a' kevély alázatosságnak, A' rendtelenn széltől forgó okosságnak Tsalóka míve ez* (454/327).

csángó fn (1)

Bukovinában, ill. Moldvában élő vagy onnan származó magyar <nép csoport>. *A' Meddig terjednek a' Pontus hajjai Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne* (313/148).

csap¹ i (12)

1. Nagy lendülettel üt, vág, dob. *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283). 2. Hirtelen bagy erővel vhová hatol vagy üt. *De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy álnok helyre ne ~janak* (445/70). 3. Gyorsan lebonyolít, szervez vmit. *Bezzeg ekkép tsapunk derekas szüretet, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19). *Collatit*

csap: batyus összejövetelet rendez. Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások collatitot tsapának (92/291). 4. *Kezet csap vkivel: kezet fog vkivel. Dorottya Oporral mindjárt kezet tsapott* (330/2063).

tsap (317/109), *tsapok* (330/770), *tsapa* (231/464), *tsapott* (330/2063); *tsapja* (114/555, 330/1707), *tsapta* (149/3). — *tsapnál* (330/812).

Ik: agyon~, be~, belé~, fel~, félre~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széjjel~.

csap² fn (3)

Folyadéknak csőből, hordóból való kieresztésére szolgáló szerkezet. *És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, butykost* (317/153).

tsapja (457/16), *~ját* (233/18).

Ö: csél~, jég~.

csapás¹ fn (8)

1. Erőteljes ütés. *Végre de Grand Brekekének Hatalmas tsapására Nyálnádtői életének jutott vég órájára* (114/652). *És míg d'Onnyó sok tsapással Vívik maga Trokszartaksszal* (114/865). 2. Erőteljes támadás. *Ki az, ... Kinek tsapásitól félnek a' Királyok, Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok?* (215/17) 3. Súlyos baj, megpróbáltatás. *Óh Múzsám ! mi veszély, mi tsapás rettegteni mostan A' rémült Európa felét?* (253/1)

tsapás (259/67, 454/16), *Tsapási* (259/64), *tsapást* (442/9).

csapás² fn (1)

Út, ösvény. *Jer, 's keljünk túl a' Hágónak Meredek tsapásain* (400/58).

csapású Ö: mennykő~.

csapat i (1)

Szervez, lebonyolít. *Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari szánkázást tsapat Pétervára* (330/104).

csapdos i (3)

1. <Nyakat> elvág. *A' halálnak sok száz czifra Mészárossa Áldoztattainak nyakait tsapdossa* (192/36). 2. <Partot> mos. *Amint a' Bosporus Európát mossa más felől Asia partyait tsapdossa* (25/2).

tsapdossa (190/2).

Ik: *le~*.

csaplár fn (2)

Csárda, kocsmá férfi tulajdonosa. *Mellyet Gróftól árendába Egy nagy pintze barlangjába Antal tsaplár zárva tart* (317/105).

tsaplár (356/19).

csaplárné fn (1)

A csaplár felesége. *Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány, 'S a' mint róla feljegyezte, Ollyan mint egy ékes Lyány* (317/113).

csapodár fn (1)

Szerelemben álhatatlan, csélcsep személy. *Vedd e' fürtöt hajfodromból, Mellyet nem cizrolgatsz már, Mellyet selyemből, bársonból Mondtál lenni, Csapodár* (436/16).

csapódik Ik: *fel~*.

csapongó Ik: *ki~*.

csapongván in (1)

⟨Gondolat, képzelet⟩ szeszélyesen váltogatja az irányát. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőig dagadt, ... Sőt kijebb tsapongván a' Népek' sorsára, Hol örült, hol búsult, mint Világ polgára* (313/9).

csapott Ik: *ki~, meg~*.

csapva in (1)

Mérve ⟨vkire⟩. *Tikkasztó kánikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/40).

csapván Ik: *fel~, hozzá~*.

csapzott Ö: *össze~*.

csára hsz (1)

Jobbra, jobb felé. *Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza mozdíttya szőkéjét* (11/12).

császár fn (14)

1. Egyes monarchikus államokban a legmagasabb uralkodói rang. *Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/25). **2.** Régi pénznem. *Huszas Márjással, petákkal Körmözt, Császár, Szúferint, Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/226).

Császár (313*/100/3, 314/30), *Tsászár* (337/133, 149, 330*/140/6), *Tsászárok* (337/360), *Tsászánya* (337/101, 199), *Császáranak* (25/

41), *Császárnak* (190/22, 27), *Tsászárostul* (113/20).

császári mn (5)

1. Császárt megillető. *Már kezdik hűteni az előbbi hevet, Kezdek már rettegni a' Tsászári nevet* (337/116). **2.** Az osztrák császár és magyar király hatalma alá tartozó. *Néhai méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany-Kultsos Kis-Rhédei Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor* (454/0). *Császári* (400/11), *tsászári* (258/15), *Tsászári* (259/398).

császárság fn (2)

Császár uralma alatt levő állam. *De talán néki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére, 'S hogy egy nagy Tsászárság illy kised országgal Fogott mostan kezét ez új házassággal* (337/367). *Tsászárságot* (337/331).

csata fn (60)

1. Haderők nagyobb arányú összecsapása. *Ím a' Világnak két fele borzadó Lármára zendül, városok és mezők A' tengerekkel és folyókkal A' csata' véribé főtölögnek* (445/32). **2.** Természeti erők tombolása. *Az égnek meg rendült sarka hosszan dörög Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (56/42). **3.** Szemben álló felek összecsapása. *Tarts velek és költsön segedelmet nékik ajánljál. Mindjárt megszűnnek lenni tsatába veled* (315/16). **4.** Lelki küzdelem. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő ljesztő Tsata van bennem!* (223/14)

csata (447/7), *tsata* (59/21, 114/487, 629, 195/29, 215/68, 267/85), *tsaták* (238/4, 413a/816), *Tsaták* (170/30), *tsatája* (52/7), *tsatái* (114/673), *tsatát* (202/42), *tsatákat* (369/3), *tsatáját* (7/18, 114/736, 317/54), *tsatának* (114/839, 868, 1013, 267/31, 121, 330/998, 1439, 418/59, 454/977), *tsatába* (114/477, 215/5, 257/161, 259/533, 267/61, 174, 268/94, 317/13), *Tsatába* (238/98, 289/86, 88), *csatájába* (114/17), *tsatában* (257/218, 259/373, 267/207, 330/1415, 1422), *tsatára* (114/523, 634, 258/105, 267/38, 330/1437), *Csatáról* (238/87), *tsatához* (114/409, 268/119, 330/1836), *csatá-*

val (291/3), tsatával (267/85), tsatákkal (317/2).

csatadal fn

(1) Harcra buzdító dal. — ...ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következendő Tsatadal' zengése alatt a' házból kivont karddal 's fegyverzörgetéssel kimennek (259/563).

csataforma fn

(1) Csatahoz hasonló, csataféle. A' Dámák között is néhány szűrös szóba' Egy kis tsata-forma esik hébe-hóba (330/700).

csatahely fn

(1) A harc színhelye. 'S hanyatt homlok sietének A tsata helyről haza (114/1007).

csatak fn

(1) Vizes latyak. Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak, És náddal tűzött árkába' Halkal tsörgött a' patak (397a/42).

csatakos mn

(1) Híg sártól piszkos, vizes. Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláit (413a/379).

csatapiac fn

(1) Csatatér. Már a' nagy sereg is a' tsata piartzot Magának foglalván, elkezd'te a' hartzot (330/1270).

Csatár fn

(1) Helynév. <Falu Bihar községtől keletre.> Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól kipihenjen, Merre Diófahatár láttatik; arra Csatár (119/4).

csatázás fn

(1) Harc, összecsapás. Horvátot illet az, vagy pedig Mátyásit Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását, Kik most nagy nevekkal az Álpést bétöltik (337/394).

csatázik i

(10) 1. Harcol, küzd. Tsatáztak a merész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe mártott szemnyilakkal (330/1303). A félelem 's a bú a' vad únalommal Tsatáznak ott a' tiszta nyugalommal (305/30). 2. Intenzíven váltakozik. Ortájánn a' harag sok ezer színekbe tsatázik (36/5). tsatáz (129/53), csatázik (289/9), tsatázik

(166/2), Tsatázik (41/13, 268/115), tsatáznak (192/11, 260/9).

csatázó mn/fn

(2)

I. mn A csatában részt vevő. Futsz a' tsatázó trombiták' szavától, Futsz a' zsibongó városok' falától (305/37).

II. fn A csatában részt vevő személy. Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz langja: Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja (330/1356).

csatépaté fn

(1)

Veszekedés, pörlekedés Ez a' butella másolás A' megdühödtt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből (369/9).

L. még **csetepaté!**

csatlós fn

(1)

A lovakat vezető vagy a fogat előtt nyargaló lovász. Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal, Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal (330/687).

csatol i

(3)

1. Magához ~: <ügyet magához vesz>. Más nap a' Rákosra gyűlést parantsoltam, Hol szép színnel mindent magamhoz tsatoltam (239/222). 2. Összekapcsol, összefűz vmi vki-
ket. Bóldog órák! ... Midőn ezer tördeltt szók-
kal, Ezer petsételő tsókkal A' hit egymáshoz
tsatolt (443/55).
~ta (447/144).

csatolt Ö: egybe~.

csatorna fn

(7)

1. A víz, szennyvíz elvezetésére ásott árok. Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláit. (413a/378). Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek, Mellyeket a' rothadt csatornák vizeznek (239/112). 2. Lezúduló víztömeg. A tenger sikóltó zúgással verődik Le rohan a' felhő meg nyílt tsatornával (56/9).

Csatornákat (239/195), Tsatornákat (423a/130), Tsatornának (413a/121), tsatornával (202/9).

csattan lk: el~.

csattanás fn

(1)

Éles rövid hang. A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnak. E' két piros ajtó lassú csattanása A'

nyúgodt, tsendes vár electrizálása (239/51).

Ik: el-.

csattant i

(1)

Úgy üt, csap vmit vmihez, hogy az éles, rövid hangot ad. *Ekkor a' tolongás- és a' nagy lár-mára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/204).

csattog i

(4)

1. Villámlik, dörög. *Az esső már tsorog Ég mormolva zorog Tsattog már mindenféle* (32/15). 2. <Fülemüle> énekel. *A' kis dallos ott ringatja Magát a' zöld ágakon. Ott tztzoráz víg réjával, Ott tsattog, süvölt, kereng* (397a/782).

tsattog (159/2). — *Tsattogjál* (432/13).

csattogás fn

(1)

Ismételt, erős csattanás. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos fegyverek tsattogási között El hallgattak vala, szólni kezdenek* (54/22).

csattogó mn

(2)

Csattanó hangot adó. *Már régen véletlen egy seregbe gyűltek 'S ~ szárnyakkal tölünk el repültek* (65/6).

tsattogó (306/103).

csattogtat i

(2)

Vmit többször úgy üt, csap <egymáshoz>, hogy csattogó hang keletkezik. *Ezt az öröm hármaztatja, Tarka szárnyát tsattogtatja, Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente* (220/30). *Alattam a' Cháósz' böggő torkolatja Az elementumok' fogát tsattogtatja* (454/42).

csattogtatván in

(2)

<Madár> a szárnyait csapva. *Büszkénn tsattogtatván aranyas szárnyadat Én itthon maradok formátlan testemmel* (61/50).

tsattogtatván (254/56).

csáva fn

(2)

Moslék. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával, Leöntötte a nyakát egy zsajtár tsávával* (330/692).

tsávába (330/1700).

csavar(hat) l. csafar(hat)

csavargó in

(1)

Kanyargó. *A' víz mellett, ahol a' nagy*

Mintzius lassan kereng És tsavargó partya körül a' gyenge nádperém leng (413a/1119).

csavargós mn

(1)

Kanyargós. *Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek Fék-szárát nem követi* (397a/286).

csavarog i

(1)

Tekereg. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ölszámra nyúlt farkával* (413a/676).

csávás mn

(1)

Moslékos. *Nem nyomta é bele ~ dézsájába?* (239/98).

cseber fn

(1)

Egyfülű, vödör alakú edény. *Virít a' mező rakottan őszi gerezdekkel Számodra és tájékozik a' szüret tőlt csebrekkel* (413a/533).

csecs fn

(3)

<Női> mell. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kotyogva szolong* (185/144). *Kis Zefir! Melyére Csendesen borulj, Félfedett ~ére Gyenge szárnynyal fűjj* (263/27).

tsetsei (330/234).

csecsebecse fn

(2)

Kis disztárgy. *Hát már a' sok hitvány tsetsebetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földéről költözött, Rájött a' félénkség' puha módija is* (267/131).

Csetsebetsét (367/4).

csecsemő fn

(2)

Egyéves kor alatti gyermek. *Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet* (259/470).

tsetsemőnek (215/26).

csecsű Ő: kecske~.

cseh fn

(8)

1. Csehországban élő személy, nép. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bétsi részen Olly' vígan tésze: Örökre élnek az Históriába'* (257/165). 2. *Tse ló nyakra valója*: a magyar hámtól eltérő, fából készített lószerszám. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32).

tseh (254/30), *Tseh* (257/82, 209, 211, 219, 227).

Csehöld fn (1)
Csehország területe. *Feldúlta már Itáliát egészen, Berontott a' Tsehföldre tűzzel vassal* (259/58).

Csehország fn (1)
Közép-Európa csehek lakta állama. *Vigyázzván szüntelen népére 's magára. Kézen fogva vitte hajdan ~ba Most is ő vezette a' vad Pogány-ságra* (78/29).

csekély mn/fn (14)
I. mn 1. Kis, kicsi. *Hát a' Napnak dísze már azért el mûla, Hogy tsekély földünknek alája borúla?* (191/36) **2.** Kevés, nem sok. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/34). **3.** Jelentéktelen. *Dítséretébe azoknak A' beléd szállt virtusoknak Nem fogok belé talám: Felette van a' köz-nemnek, 'S az én tsekély énekemnek* (308/29).

csekély (292/7), *tsekély* (122/1, 124/23, 244/9, 330/1947, 336/73, 419/5), *Tsekély* (168/8, 419/5), *Tsekély* (413a/205).

II. fn Kevés pénz, jövedelem. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is, látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bõlts?* (202/123)

csekélység fn (2)
1. Jelentéktelen dolog. — ...mind bértzi vad-ökrök, *Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' hangyafiak hitvány munkába nyüszögnek. Úgy e' tsekélység így minden?* (348/33) **2.** Csekélységem: Jelentéktelen személyem. *Mit szóljak hát? — Rajta még is gyenge Lantom' felveszem, És tsekélységem' truttzára udvarlásom' megteszem* (405/30).

csélsap mn (3)
Csapodár, megbízhatatlan, könnyelmű. *Maradni nem tud, Egy helybe meg nem állhat Tsélsap ledérkedése* (185/118). *csélsap* (426/26); *tsélsapabb* (185/165).

cseléd fn (2)
Vmely családot szolgáló személy. *A' Kastély ekhózott az öröm-lármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vigadt az Udvarban* (330/896). *tselédivel* (337/264).

Ö: férfi~, lány~.

cselédszoba fn (1)
Külön bejáratú kis személyzeti szoba. *Most ugyan még kinn jár a' tseléd-szobában: De hátha kedvre kap benn is a' Szálában* (330/1727).

cselekedet fn (1)
Tett, cselekvés. *Sovány jegyzéseket tesznek a' szívére 'S bal magyarázatot ~ére* (453/202).

cselekszik i (5)
Vmit tesz, csinál. *'A' hazánk buzgó fia így ~ Durva vaksággal hevesen veszekszik* (117/5). *tselekszik* (192/53), *tselekedett* (92/301); *tselekedte* (309/15). — *cselekedjed* (68/26).

cselekvő fn (1)
Vmit tevő személy. *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynak, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak* (454/810).

csemege fn (5)
Finom ételféle, ingyencfalat. *Hát a' fájn poszpásztokat, A' fánkot, a' tsöregét, A' Hertzei Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/108). *A' szegény Dorottya, nem lévén már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga* (330/712). *tsemegék* (413a/624), *tsemegéje* (114/143). *Csemegét* (330/329).

csemete fn (11)
Fiatal fa vagy cserje. *Végre akár mely' tsemetét ültetsz örökségedbe Zsiros ganéjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be* (413a/888). *tsemete* (397a/452), *tsemeték* (397a/795, 413a/550), *Tsemeték* (176/18), *Tsemetéik* (413a/541), *tsemetét* (413a/547, 837), *tsemetéknek* (413a/896), *tsemetéken* (397a/983), *tsemetékel* (413a/797).

Ö: babér~.

csend fn (1)
Zaj, hang nélküli állapot. *Az öröm itt mosolyog, E' mesterkézetlen kertek' Újain tsend tébolyog* (397a/956).

Ö: éj~.

csendes mn (71)
1. Hangtalan. *Csendes este! Légy tanúja, Mint kesergek én* (374/1). **2.** Nyugodt, békés. *Sem eső, sem szél nem támad azon az egész na-*

ponn, Sőt végig szép tsendes idő jár az egész hónapponn (413a/439). Ez a' hit csinálja őket tsendesekké, Jókká, dolgozókká, mértéklete-sekké (454/495). **3.** Lassú. És negyven eszten-dők' tsendes folyásában Az öröm 's boldogság lakik a' hazában (259/187). Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő minéket kezdnek (330/467).

~ (373/195, 431/1, 435/45, 453/36, 191), Csendes (263/11, 374/13, 25, 37, 49, 432/76), tsendes (4/15, 27, 29, 16/51, 67/31, 107/17, 143/31, 174/2, 6, 177/19, 43, 188/55, 200/15, 27, 29, 201/82, 205/51, 208/10, 95, 211/71, 214/56, 215/119, 220/42, 239/52, 241/25, 259/44, 290/9, 297/31, 304/45, 305/20, 326/70, 330/512, 649, 1531, 333/9, 352/17, 397a/130, 552, 406/2, 413a/482, 439/41, 450/33, 37, 454/347, 634), Tsendes (83/38, 157/19, 272/19, 338/46, 454/562), tsendesek (201/46, 454/604), tsendesebb (260/31), Tsen-desebb (397a/720), tsendesebbhez (454/574).

csendesedik i (1)

Megnyugszik. És így tán — — ah, megállj! tsendesedjél szegény Te csak egy leány vagy, de hány ott a' legény? (330/807)

Ik: el~, meg~.

csendesedvén in (1)

Csendesebbé, enyhébbé válva. A füredi hegy tetőkben az Ekhót hangoztatja Tsendesedvén a szelek is ily gyönyörű szózatot (111/41).

csendesesen hsz (16)

1. Halkan. — ...állj meg a háta megett Figyelmesen, de tsendesesen vigyázz rá, mit feszeget (111/28). **2.** Békésen, nyugodtan. Csókra újj csókot tetézzél Szívesenn. Így lehet hívség-be lennünk, Karjainkonn megpihennünk Csendesenn! (183/21), **3.** Óvatosan, finoman. Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdulásaival tsendesesen ringatja (239/18).

~ (374/28), Csendesesen (263/26, 285/49), tsendesesen (54/14, 77/274, 239/105, 305/71, 397a/576, 836, 413a/1022, 456/16), tsen-desenn (10/35, 77/133).

csendesség fn (24)

1. Zajtalan állapot. Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában (330/1731). **2.** Csendes nyuga-

lom. Sírhalomok! Gyász Temetőkertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsen-desség' Mostoha Keb'leben heverték (128/3).

3. Békesség. Mit ér úgy az élet, ha tsendes-ségünk nints? (202/95)

~ (287/23), Csendesség (432/28), tsendesség (201/81, 306/35, 313/58, 330/317, 523, 1773, 337/41, 455/53), Tsendesség (306/139, 330/891), ~et (424/11), tsendességet (83/55, 128/11), tsendességbe (155/53), tsendességbenn (176/2), Tsendességre (143/56), ~gel (263/1), tsendességgel (202/78, 397a/413).

csendesül Ik: le~.

csendít i (1)

Fémtárgyat úgy üt meg, hogy az csengő han-got ad. Eggyet ~, 's a' szobába Mercurius bé megyen (114/560).

csendszerető mn (1)

Nyugalmat, békességet kedvelő. Már jó Kirá-lyunk, 's csend-szerető Hazánk Márs' durva-ságát érzeni kéntelen (445/33).

csendül i (1)

Csengő hangot ad vmi. A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembe tsendül (454/762).

cseng i (2)

1. <Megütött fémtárgy> magas, tiszta hangot ad. Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tal-lér ... Voltam a' Dámáknál kedves egy Gaval-lér (206/9). **2.** <Énekhang> tisztán, magasan szól. Mézes szájakon angyali Hanggal tsen-gett az ének (307/62).

csengettyű fn (1)

A gyönyvirág csengőszerű kis része. Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág vergődik Ezüst tsengetyűivel (397a/408).

csengő mn (1)

Kellemesen csengve hangzó. — ...Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít, 'S a' tsengő tányért némítja a' tábort Tambur (400/86).

csenni in (1)

<Kis értéket> lopni. A' tizedik [nap] nints olyan jó: de bujdosóba menni Legjobb a'

kilentzediken, hanem ártalmas tsenni (413a/293).

csepeg i (13)

1. Cseppenként hull. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel* (199/85). *Sohajtozok, 's szememből Gyöngy harmatok ~nek* (186/32). 2. Öröm csepeg vmire: örömet okoz. *Oh ti, kiknek ajakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' felleget* (397a/934).

~ (373/66), tsepeg (186/36, 259/47, 327/47), Tsepeg (106/24, 220/31, 372/24), tsepegnek (162/32), tsepegett (162/24,). — ~jete (186/13).

Ik: le~. **Ö:** tsorog-tsepeg.

csepeget i (4)

1. Cseppenként hullat. *Jönn az álom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástya van rajta Bé borította véle a' földet 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget* (14/4). 2. Áldást csepeget: áldást oszt, ad. *Az Úr a' ki midőn fárasztjuk az eget Kérésünkel, reánk bőv áldást tsepeget* (74/4).

csepeget (67/22), tsepeget (201/4).

csepegetni in (1)

Cseppenként hullatni. — ...izzadságot kéne inkább csepegetni hogy sem mint piperés rósát tsipegetni (70/17).

csepegtet i (6)

1. Kellemes érzést kelt. *Ő [Sander] az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti* (163/42). 2. (Érzést, gondolatot) lassanként ébreszt, kelt vkiben. *Síma száddal mit kecsegtetsz? Mért nevensz felém? Kétes kedvet mért ~sz Még most is belém?* (427/11)

~ (430/27), tsepegtet (55/10, 191/10), tsepegtetnek (219/80).

Ik: bele~.

csepereg i (1)

(Könny) hull, csurog. *Hűtsd el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére, Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék, 'S kisírtt szép szemeken a' könny tseperegjék* (337/244).

csepp fn (33)

1. Folyadékknak különvált, kicsi, gömbölyded része. *Tegnap le szálla tsendes Tseppekkel egy esőtske* (107/18). *Kettős forrósággal feje felett*

égnek s Barázdás homlokát az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja Vig aratóit (69/16). 2. *Mind egy ~ig:* teljesen, úgy, hogy nem marad belőle semmi. *A' jó matska a' kártekonny mindjárt ki végzette, De osztán a' sajtot is mind egy tseppig meg ette* (141/8). 3. *Egy ~et se:* semennyit. — ...igyunk, vigadjunk, *A' borból holnapra egy tseppet se hadjunk* (266/30).

tsepp (454/258), tseppek (397a/1149, 413a/779), Tseppek (143/15), tseppje (107/28), 352/28), tseppei (87/27), Tseppjei (313/32), Tseppei (77/228, 457/10), tseppjeik (199/47), tseppjét (129/41), cseppjeit (215/148), cseppjeit (425/42), tseppjeit (4/8, 12/34), tseppjeit (188/29, 200/8, 210/9, 397a/1044), cseppjeinek (212/4), tseppjeiben (417/18), tseppjéig (379/55), tseppel (209/109, 336/45), tseppekkel (162/94, 397a/1103, 1145), Tseppekkel (352/18).

Ö: arany~, könny~, kristály~, loccs~, vér~, víz~.

cseppen i (1)

Csepp alakban lehull. *Oh! bár tsak egy eső szem Cseppenne most reájok* (186/10).

cseppentvén Ik: ki~.

cseppül Ik: le~.

cseppős mn (1)

Vastag szálú kenderből készült (parittyakötél). *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tseppős Baleári parittyá* (413a/316).

csere¹ fn (6)

1. Az a cselekvés, hogy vmit cserélnek. *De még nem adom el őtet. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére!* (358/41) 2. Cserébe (ad) vmit vmiért: viszonzásképpen. *De én annak adom tserébe szívemet A' ki legelőször megsókol engemet* (330/1457). *Úgyé, hogy ez nálam vagy Cserébe szívemért?* (278/34)

Cserébe (278/28), tserébe (309/125, 324/31).

Ö: ló~.

csere² fn (13)

Bokros, bozótos hely. *Nem messze a' parthoz van egy szép zöld tsere Mellybe a' bu soha bé menni nem mere* (1/21). *Óh, nem lenne a' vi-*

déken *Te nálad szebb virágszál; Nem zengene a' cseréken Vígabb madár nálamnál!* (375/31) *tsere* (328/11), *~be* (413a/16), *tserébe* (368a/41, 397a/65, 413a/1007, 1079), *tserében* (247/5, 305/9), *tserébenn* (77/235), *tserén* (379/7), *Tseréken* (257/10).

csereg i (7)

1. (Patak, vér) csörgedezik, folyik. *Egy szép forrás tsereg e kert közepében Ninfak gyengédedett fái nőtt szélében* (1/17). *Oh! Bár tsak egy esőszem Cseppenne most reájok, Hogy 'sibbadott erekre Új vér ~ne ismét* (186/12). 2. (Gyík) hangot ad haladás közben. *A rezzent gyíkotska a' gaz között tsereg* (84/17). *csereg* (380/17), *tsereg* (174/1, 196/17), *tsergett* (341/9).

cserél i (9)

1. Vminek a helyébe másikat tesz, egyiket a másikkal váltja. *Sok ezer búk terhelik éltem Eggyet másakra tseréltem* (175/22). 2. *Nem ~ vkit vkiért*: nem kell helyette más. *Értted halok, értted élek, Száz leányért nem tseréllek* (433/4). 3. *Nem ~ne vkivel*: nem szívesen volna vkinek a helyében. *Van Midásnak pénze van kintse rakással De azért soha sem tserélnék Midással* (60/2). *tserél* (368a/131), *~ek* (275/17, 276/32), *tserélek* (154/9, 248/2), *~t* (291/11).

Ik: *el~*, *fel~*.

cserélhet i (1)

Lehet cserélni, másikat kapni. *Mert ha ilyen szépen végzed el életed, A' ditsőség által újjra tserélheted* (213/100).

cserélni in (3)

1. Vminek a helyébe másikat tenni, egyiket a másikkal váltani. *Sőt edgyik fának ágait, a' mint gyakran szemlélni Kár nélkül lehet más fának ágaira tserélni* (413a/557). 2. Csereüzletet kötni. *Nohát betsületre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg, hogy a' ki lovat szeretne tserélni, mék?* (358/46) 3. *Nem ~ni vkivel*: nem szívesen lenni vkinek a helyében. *Durva Hérosok! Noha száz babérotok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek ~:* *Míg Lili kedvel* (287/43).

cseréltetik i (1)

Változik. *Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bődögságban jobbra tseréltete* (214/52).

cserény fn (2)

Kezdetleges, vessző- vagy nádoldalú pásztor-tanya. *Ariszt tsak bátor volt, vígyázó és serény Megnépesült hamar az együgyű tserény* (341/34). *Összebőg a' marha, megszabad a' gulya, Tehén, üsző egyre szalad a' tserénynek* (330/1047).

cserepesedett Ik: *ki~*.

cseresznye fn (4)

1. A cseresznyefának ízletes, piros termése. *Imé az értt Cseresznye Melly édes és piross is* (273/8). 2. Cseresznyefa. *Másoknak a gyökéről sűrűséggel termenek Tsemetéik, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek* (397a/447). *Cseresznye* (273/16), *tseresznyéknek* (413a/541).

cserfa fn (13)

1. A tölgygel rokon erdei fa. *Ki veszi gyökerét a' magos ~nak Mellyek az erősség oszlopinn állának* (52/17). 2. A csertölgy faanyaga. — *...kezében van az ő nádból, sásból, és tserfából kötött koszorúja* (259*/205/4). 3. (Az élet szimbólumaként.) *Míg szólok, im tserfám' menedék tövére A' susterékoló gyantaláng ~e* (454/303).

tserfa (413a/1006), *~k* (446/3), *tserfák* (72/25, 84/5), *cserfát* (445/26), *tserfákat* (34/3), *tserfán* (61/46, 254/34), *tserfákon* (306/23), *tserfával* (415/38).

cserfaág fn (1)

A cserfa törzséből kinőtt vastagabb hajtás. — *...és a sarlót Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Míg Céresnek tserfaággal koszorúzott homlokkal Tárítuppos tántzot nem jár, 's nem innepel dalokkal* (413a/356).

cserfamakk fn (1)

A cserfa termése. *Mint Júpiternek Chaoni törzsöke. Melly ~al széltibe tengeté A' vad világot* (445/2).

cserfel i (2)

Fecseg, trécsel. *Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak* (330/1661).

tserfelik (438/38).

csergedez i (3)

(Víz) csobogva folydogál. *A' tsonka gyertyá-*

nyok' mohos tövében A' tiszta forrás tsergedez (305/12).

tsergedez (110/20). — tsergedezzen (225/19).

Ik: le~.

csergedező in (1)

⟨Víz⟩ csobogva folydogál. *Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tseré' fűrtjei Formálnak neki hirt Aeoli verseken* (328/10).

csergedezett i (1)

⟨Víz⟩ csobogva folytat. *Kellemetes vizek' örökös forrása ... , Törögve kerengő kristály folyamatok ... 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormárol' zuhogva le szakadó patak! Folyástokat tisztán tsergedezettessétek* (219/85).

csergedezve in (2)

⟨Víz⟩ csobogva folydogálva. *A' Pegazus vizeit látom ~ itt* (88/9).

~ (88/10).

csergés fn (1)

(Víz)csobogás. *Hajnalba víg tsergésekkel A' friss patak magasztal már* (148/39).

csergeteg fn (6)

Patak, csermely. *Ligetes berekké válik a' rengeteg, Vér helyett folydogál kristályszín tsergeteg* (306/70).

Csergeteg (263/22), *tsergetegek* (379/19), *csersetegeket* (413a/728), *tserg[etegtől]* (129/12), *csersetektől* (425/11).

csergő mn (2)

Csörgedező. *Fákról lerázta a' Mézet, a' tüzet elrejtette És a' tsergő bor Patakok forrásit bétemette* (413a/148). *Te most is jajgatsz a' tsergő Források megett talán?* (420/3).

Tserházy fn (2)

Személynév. *Tserházy helyre áll a' szép Belindával, Opot is Rózsival, a' legszebb lánykával* (330/507).

Tserházy (330/129).

Tserházyné fn (2)

Személynév. *Másik szánban Madám Tserházyné vagyon, Szép ki Ifjasszonyág, még fiatal nagyon* (330/173).

Tserházyt (330/506).

cserje fn (1)

Szétágazó fás szárú növény, bokor. *Mint a'*

tserje között a' Tölgy — mint a' ki-derült Éjj Apró tsillagi közt a' Hóld, úgy fénylik (450/8).

cserkész i (1)

Kószál, jár. *Tót Blatowszki ott tserkésze, Hogy néki gátot tegyen, Deszkarági rá se néze* (114/770).

csermakk fn (2)

A cserfa makktermése. *Héj! a' más tölt verme mellett éhen kell ásítani Az Erdőkön a' lerázott Cser-makk fog jól tartani* (413a/178).

tsermakkokat (413a/312).

csermely fn (1)

Patak. *Itt a' tiszta tsermelyekkel Lágý andalgás tsordogál* (397a/957).

csermelyecske fn (1)

Patakocska. *Tiszta kis Tsermellyetske, Ha ő elődbe akad, Sírásnak mondd magad* (157/23).

cserző Ik: ki~.

csésze fn (3)

Kisebb füles ivóedény. *Nints a' nektár olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tészejébe* (134/117).

~jébe (447/117), *tsészékből* (413a/719).

csetepaté fn (1)

Lármás veszekedés. *Mit volt tehát már tenni A' szegény Királynénak, Hová tudott tovább menni? Hogy a' Tsete paténak Végét vesse* (92/74).

L. még csatépaté.

cseveg i (1)

⟨Madár⟩ csivitel. *Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsát sognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1266).

csevegve in (1)

⟨Madár⟩ csivitelve. *Mindég ugrál, [madár] tsevegve zeng szabad társaságba* (142/9).

csiga fn (5)

1. Puhatestű állat. *Sok faluk' határain Ma Delfinek cziczáznak a' vizekben, 'S a' Csigáknak házain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyekben* (288/31). 2. Üres csigaház. *Végre akár mely tsemetét ültetsz örökségbe Zsiros ganéjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be Vagy szűrő követ áss mellé a' vagy szennyestsigákat Hogy leeresszék a' vizet* (413a/890).

3. Csigá alakú levestészta. *Lúdgége* névvel nevezik a' *Duna két mellékén a' tészta*nak azt a nemét, a' melyet a' *Tisza körül tsigának* hívnak (330*/144/2). **4.** *Csigaként szeret:* a csiga lassúságával, hév nélkül. *De béka módra zengett, Tsigaként tudott szeretni* (354/11). *tsigát* (403/6).

csigás mn**(2)**

1. Csigában bővelkedő. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödöllyék 's a' ragyogó Kígyó szokott Napjára, Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/219). **2.** Üres csigaházzal díszített. *Azért, ha meghalnak, sírjokba rakatják Mind azt, a' minek ott hasznát gondolhatják. Ki nem marad onnan ... A' tsigás szerszámok, 's több betses bútorok* (454/406).

csigáz i**(1)**

Fáraszt, kínozt. — ... *Hogy az hibáknak 's tsalfaságnak Nem állt ama' bálványja még Ama hiú szó melly idővel Betsületnek neveztetett A' balgatag néptől 's erővel Tsigázta a természetet* (247/28).

csigázó lk: el~.**csigázódik i****(1)**

Nehezedik. *A' hosszú napnak terhétől, A' munka keménységétől Tsigázódik életünk* (389/53).

csijés fn**(1)**

Rossz hírű személy. *Más a hibában torkig ül; még is darál felőlem Bár engem' a' jámbor betsűl, Tsjést teszen belőlem* (316/34).

csikar lk: ki~.**csiklandás fn****(2)**

Piszkálás, ingerlés. *A' rugó salétrom minden észet és tsonot Saját forgójából kihányt, széllyel rontott, 'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velőket, Édes tsiklandással emésztette őket* (330/1346). *Majd ki búva ő Felsege Bőriből a' bikába, Szíve forró lánggal ége Édes tsiklandásába* (231/246).

csiklándik i**(1)**

⟨Érzelem, vágy⟩ ingert, bizsergést kelt vkiben. *Ha pedig az Urat látom: Ásítózok, számat tátom, Tsiklándik bennem minden rész, Hogy*

majd az eszem is elvész (309/95).

lk: fel~.**csiklándó mn****(1)**

Kellemes érzést keltő. *Gyanus Himen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásaid: Édes Himen Az enyimen Tsiklandók szent lántzaid* (363/6).

csiklandott lk: fel~.**csiklándoz i****(1)**

Kellemesen izgat. *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ajulását* (231/360).

lk: agyon~, fel~.**csiklándozat fn****(2)**

Csiklandozás. *Mikor egy zöld hársfa mellett Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal: mellyet mihelytt észrevettem, Inatok' felébresztettem Édes ~tal* (447/30).

tsiklándozattal (134/30).

csiklándozó mn**(2)**

Kíváncsiskodó. *Erről bátorít, arról ijjeszt A' tisztelet 's a' szerelem; A' Szív emel, az Ész lesijjeszt. Óh csiklándozó gyötirelem!* (430/16) *Tudom, tudni kívánnátok Csiklándozó érzéssel: Hogy itt lutskos kis Szépjével Mit csinált ő Felsege* (231/446).

csiklandoztat**(1)**

Kellemesen izgat. *Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyúgoti széltől minden ág, Szívünket mint mulattatja Ah miként tsiklandoztatja* (123/17).

csikó fn/mn**(4)**

I. fn Fiatal ló. *Sugár derekadat ne tsudáltasd vélünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (61/24).

tsikókba (254/24).

II. mn **1.** *Csikó a foga:* tejfoga van, fiatal. *Még alig mondtam ki: előtttem hortyoga Egy kartsú paripa; tsikó volt a' foga, Serénnye loboga* (452/58). **2.** A csikó bőréből való. *Zsanám meg' kulattsa válna, Borral mindég színig állna. Az ő bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt akó* (433/55).

Ö: kis~.**csikóbőrös mn****(3)**

Csikó bőrével bevont ⟨vmi.⟩ *Szerelemdal a'*

tsikóbőrös Kulatshoz (433/0).

Tsikóbőrös (433/2), *Tsikóbőrös* (433/80).

csikol i

(2) Csiklando, szerelemre ingerel. *Virágszedés-kor Ámori A' róza közt találtam, És szárnya-it kezembe Fogván boromba mártám, 's Menten megittam őtet. — Már most tsikolja szárnya Minden tagom' belőlről* (108/6). *tsikolt* (441/27).

csikorgás fn

(1) Bántóan éles hang. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Öszve tsapnak, vínak szörnyű tsikorgással* (211/32).

csikorgató Ő: fog~.

csikorgó mn

(3) 1. Érdesen fülsértően hangzó. *Említsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' boszszankodó tengernek ott tsikorgó zajjait* (413a/685). 2. (Vers, rím) kellemetlenül hangzó. *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kinzottad énekedet* (111/54). *tsikorgó* (413a/1078).

csikorog i

(7) (Vmihez súrlódva) bántóan éles hangot ad. *Tsikorog a' kötél, az árbotz fa törik* (56/23). *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák* (330/520). — ...véres fognak *Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak* (77/170). *tsikorog* (87/29, 199/49, 330/439), *Tsikorog* (202/23).

csikos mn

(1) Csikhalat tartalmazó. *A' gyémánt-forma tseppekkel Mint villog a' tsikos rét* (397a/1146).

csillag fn

(70) 1. Sötét égbolton látható fénylő égitest. *Egy néhány tsillagok már pislogva égnek Hajlott boltozattyánn a' tsillagos égnek* (83/1). 2. Első nagyságú ~ok: első nagyságrendű csillagok, a legfényesebb csillagok. *Tetteik gyémántra vagynak metszve, 's magok Fénylenek mint első nagyságú tsillagok* (259/358). 3. Fény, sugárzás, ragyogás. *Mert sugárit a' nap reá közlelről hánnya Vévén a' Szirius tölle melegséget Tüzes tsillagával minden határt éget* (86/6). 4. Tehetsége révén ismertté, híressé

vált személy, akire fel lehet nézni. *Így hala meg Üregjári, Tsillaga hazájának, Kinél a' földnek határi Bóltsebbet nem tartának* (114/708). *Tsak tartson a haza őrző ~ának Titeket...* (68/13). 5. Különösen szép, mások közül kiemelkedő. *Mert más Virág közt magatok Mint tsillagok úgy látszatok* (150/12). 'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' fényes esti tűz, Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga (230/11). 6. Csillag alakú tárgy mint jelkép, jelvény, rangjelzés. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, ~okkal Ez napon udvarlanék* (415/2). És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választana téged (379/82). 7. Jelkép. A' szent barátság' ~a Egemre felderült (278/7). 8. A kedves szeme, a szemgolyó tükröző felülete. *Kedvesem' szép szemei vesztemet Vigasztalni fogják magok: Óh hát fényesítsétek Éjemet Ti, egy pár Halandó Tsillagok!* (138/8). 9. Csillagkép. *Vagy a' rest Hónapok tsillagává leszel 's helyet a' Szűz, és az Ollók között veszel* (413/43).

~ (306/202, 413a/495), *Csillag* (123/63), *tsillag* (454/926), *Tsillag* (163*/114/2, 327/62), *Csillagok* (217/84, 286/cím, 8, 413a/266, 883), *tsillagok* (3/10, 59/24, 161/24, 195/26, 330/1850, 397a/587, 413a/372, 402, 454/46), *Tsillagok* (138/cím, 163/10, 177/24, 413a/155, 445, 454/11, 460/91), ~a (288/99, 330/195), *tsillaga* (85/24, 197/24, 230/15, 307/98, 396/29, 397a/896), *Tsillaga* (188/100), *Tsillagjai* (307/92), *tsillagi* (450/9), *Tsillagink* (397a/869), *tsillagokat* (413a/1032), *tsillagát* (368a/80), *tsillagjait* (413a/525), *csillagait* (453/97), ~nak (211/82), *tsillagoknak* (89/2), *tsillaginak* (432/42), *tsillagokba* (288/23), *csillagokon* (460/110), *tsillagokon* (338/27, 358/12, 405/18), *tsillagokra* (413a/344), ~ára (346/11), *tsillagára* (413a/216), ~jira (220/45), *tsillagokról* (111/77), *tsillagával* (198/6), *tsillagokkal* (397a/138).

Ö: *Esthajnal~*, *ezüst~*, *hajnal~*, *kén~*.

csillagfény fn

(1) *Csillagfényben ragyog*: dicsőségesen fennmarad. *A ragyogó Napnak méltóságáig emelte 'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki sarkon*

Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon (450/27).

csillagocska fn (1)

⟨Vadrózsafa⟩ termése. *A' tüzes tsillagotskák-kal Megrakott vadrózsafa* (397a/1017).

csillagos mn (3)

1. (Ég) amelyen sok csillag látható. *Mihellyt dögletes fényű tsillagzattya Magát a' Tsillagos Egen ki mutattya Azonnal a' tavasz szépségi hervadnak* (86/8). **2.** *Nápoly csillagos jutalma:* A nápolyi király által adott Szent Januarius-rend nagykeresztje. *Bétölt benne nemes Hazánk' bizodalma, Független a' Nápoly' tsillagos jutalma* (306/292). *tsillagos* (83/2).

csillagzat fn (7)

1. Csillagok csoportja. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/7). **2.** Csillagkép. *Vagy hogy a' lassú hónapok tsillagzatjává lesz az 'S magadnak hely't Érigone 's az Ollók között tesszel* (413a/39). **3.** A sorsot meghatározó fény. *Szeme, mint élet' ~ja Boldog napra hív engemet* (430/21). *tsillagzatok* (397a/436, 413a/318), *tsillagzatja* (198/7), *tsillagzattya* (86/7).

csillagzik i (2)

Csillog, ragyog. — ...*egy nagy pohárt, mely arany egésszen, És drága kövekkel tsillagzik sok részen* (330/350). Ezek oldalaslag mennek, 'S Tsontból vagynak egészen ... *Tsillagzik a' tsont hátokon* (114/991).

csillám fn/mn (2)

I. fn Csillogás, ragyogás. *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától habzik a' mező mindenfelé* (413a/815). **II.** mn Csillogó, ragyogó. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Amor, Kelleme A' tsillám felhőkre nyilván Kijövé, tündöklenek* (397a/583).

csillámlik i (6)

1. Időnként felcsillan, megvillan. *Hát egy kigyó ki csuszámlla, Tüztelt szeme pillája, A' vízen fellyül tsillámlla Nemzeti Kokárdája* (114/233). **2.** Csillog, ragyog. *Annyiszor a' tiszta ég is soha még nem villámlott 'S A gyászos Űstökös csillag annyszor nem tsillámlott*

(413a/495). *Ah! most is az a' nap forog az eszemben ... Mellyen rám csillámlott Lilla' szempillája, 'S tüztől felgyúladt az Amor' fáklyája* (380/37).

tsillámlik (397a/161), *tsillámlanak* (379/8), *tsillámlott* (196/39).

csillámló in (9)

Csillogó, ragyogó. *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliantya Az oltó aranyat meg vetéssel szántya* (190/15).

Csillámló (238/94), *tsillámló* (85/7, 192/33, 197/7, 397a/433, 413a/457), *Tsillámló* (82/27, 256/25).

csillapít i (2)

Nyugtat, csendesít. *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe Triton és Ninfái mennek seregébe Kikkel együtt a vad tengert tsillapítja* (56/55). *tsillapítja* (202/55).

Ik: le~.

csillapodik Ik: le~.

csilleng-filleng i (1)

Lig-lóg, ténfereg, céltalanul járkál. *Bent egykét Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az elhagyott billeng* (330/1091).

csillog i (8)

1. Fel-felvillanva fénylik vmi. — ...*az éji homályban Tsillog az egybe-zavart seregeknek kardja szemembe* (258/7). **2.** Ragyog, fénylik. *Tsillog az ég friss színekkel* (397a/1101). **3.** ⟨Vmi vkinek a szemében⟩ megmutatkozik, látszik. *Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem* (385/14). **4.** Pompázik, díszlik. *Mindenkinek tzi-fránn tsillog ruházattya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya* (82/5). ~ (460/112), *tsillog* (185/131, 256/3), *tsillognak* (432/100).

csillogó in (1)

A szem csillogó rezgése szétrepren: csábító tekintetet vet. *Szikrázó [szem] nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígézte; De mikor tsillogó rezgése szétrepren, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

csillogtat i (1)

⟨A nap⟩ elő-előtűnik. *A' nap a felhők közt ma-*

gát tsillogtattya 's közzülök nyájasonn virít (56/61).

csillogva in (1)

Ragyogva. *'S olly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' hodlfénytől újonnan Megaranyzott harmatok* (397a/985).

csimbók fn (1)

Összeragadt, összetapadt haj, csomó. *Mert a' mint a' haj közepéből kinőnek a' kis bimbók 'S megakasztják a' gyenge bőrt: felmettződik a tsimbók* (413a/599).

csimota fn (1)

Kisgyermek. *Élj sokáig hív Pároddal nagyot nőjjön Esztered, Kisded Tsimotád Ádámra üs-sön, majd ha meg nyered* (326/58).

csimpajkózik i (2)

1. Kúszik, kapaszkodik vmi vmire. *Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét, Mellyre a' zöld venyigéknek Tsimpajkóznak karjai* (397a/294). 2. Ölelkezik. *Mint a' szőlő támasszával, Mint a' repkény a' bikkfával, egymásba tsimpalykozánk: 's Ég, föld, mind mosolyga ránk* (443/63).

csín fn (4)

1. Tulajdonság. *Meg kell a' Földeknek tsínnyát is esmernem Hol miként mivelik, mi hol terem's hol nem* (413/67). 2. Apró részlet, fortély. *Megesmerné lelkem kinyát, Lelkem' kinyának a' tsínját; Tapasztalná mint forr vérem, 'S mint küszködik a' Szemérem* (309/6). *tsínnyát* (413a/61), *tsínnyáról* (413a/702).

csinál i (59)

1. Vmilyen cselekvést végez. *Te pedig szemes légy illy nagyérdemű Hazafinál Elébb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/44). 2. *Mit ~jak?': mit tegyek, mihez kezdjek? Mit tsináljak? Merre tudjak menni Miskóltzon 's hová?* (161/19) 3. Vmit előidéz, okoz. *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a' rák* (310/8). 4. Készít vmit. *Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot* (209/75). 5. Szervez, rendez vmit. *Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál* (200/84). 6. Vmit vmivé tesz, változtat, alakít. *Páva módon fénylő baglyok,*

kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájából (198/52). *Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt* (397/776). 7. Formál vmit. *Ah, Lilla! a' te orczád ilyen gödört ~ám, Mikor reám mosolygasz* (346/5). 8. *Mit nem ~?': (enyhe rosszállásként) cselekvésével vmilyen nem kívánt célt ér el vki. Most is, míg az Urak ott benn mulatának, Ni a' szedtevet-ték mit nem tsinálnak!* (330/1668) *Mit nem tsinál a' Szeretet?! (76/0)* 9. *Vkiből, vmiből vmit ~: olyan helyzetbe hozza, mint amire a tárgyragos névszó utal. Egésszen bolondot tsináltak belőlünk* (330/1679). *Ti is az emberből tsúfot mért tsináltak?* (330/1706) *Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból* (337/235). *tsinál* (4/24, 114/452, 200/24, 215/82, 267*/12/13, 342/21, 309/48, 330*/164/9, 330/1029), *tsinálisz* (143/19), *tsinálunk* (389/87), *tsinálnak* (89/16, 128/56, 201/44, 214/13, 267/82, 330*/165/1, 330/1822, 413a/134, 438/33, 454/602), *tsinála* (26/46, 43/3, 114/716), *tsinálának* (330/1482), *~t* (231/448), *chinált* (330/882), *tsinált* (306/204, 330/298), *tsinált vala* (330/602), *tsináltak* (267*/13/1, 330/1318); *tsinálja* (330/1971, 379/115, 442/12, 454/495), *Tsinálja* (379/106), *tsináljuk* (267/141), *Tsinállyák* (413a/795), *tsinálták* (342/32). — *tsinálnék* (285/34), *tsinálnának* (330/224). — *tsináljak* (129/45), *tsináljon* (413a/1055, 454/657); *tsináld* (413a/186).
Ik: *be~, ki~.*

csinálás **Ö:** *ki~.*

csinálhat i (4)

1. Vmilyen cselekvést végezhet. *Ha Mellyemből el ment ő már Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat?* (149/15) 2. Vmit előidézhet, okozhat. *Véled vagyok, 's kedvet vagy Kint Nem tsinálhatsz szívembe* (208/24). *~ok* (460/123). — *tsinálhassanak* (341/53).

csinálhatni in (1)

Lehet csinálni. *A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa hány vitlákat, A' mirtusból tsinálhatni legerősebb kopjákat* (413a/999).

csinálni in (7)

1. Tenni, cselekedni. *De tudom én, tsak várjanak, Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg-*

bolundúljanak (114/456). **2.** Előidézni, okozni. *De ah, igazán-hogy valakik használni Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni* (341/40). **3.** Alkotni, létrehozni. *Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek* (26/10). *tsinálni* (114/266, 213/64, 266/8, 454/310).

csináló **Ö:** kalendárium~.

csinált **Ik:** be~.

csinálván in

(2)

1. Készítvén. *Löللén egy Státiót tsinálván magának Igyekezett a Lengyel Urak' Tótijának* (330/35). **2.** Szervezvén. *Estvére mellé feküdvén, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván* (167/9).

csinos mn/fn

(17)

I. mn **1.** Szép, kellemes külsejű. *Mellyet [követ] sok tsókók között a' Hív emlékezet Háláló könnyekkel öszvetzémentezett; 'S akkor a' Grátziák tsinosra faragták* (237/91). *Meg nézetem tehát Musámmal fejedet E jól lehet tsínos modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/39). **2.** Előkelő, művelt. *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/60). *Mégis mennyi tsínos Urak' 's Bóltsek vannak, A' kik e' tömlöztbe víg szívvel rohannak* (330/1605). **3.** Divatos, előkelő. *E' jószívű Idegenek, Ammi tsak szép valójába', És tsínos Európába' Mindent előbeszélltenek* (244/43). **4.** Rendezett. — ...[a gazda] lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket 'S a' metzés közbe tsinosabb sorra szoktatja őket (413a/955).

II. fn Csinos hölgy. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsínoson, Űl a püder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/93). *tsínos* (313/73), *tsínos* (254/37, 306/287, 330/29, 574, 454/791, 979, 1004); *tsínosabb* (330*/154/6), *tsínosabbak* (330*/164/7).

csinosodás fn

(1)

Műveltség, civilizáció. *Itt [Marosvásárhely] van a' legvégső oltára Pallásnak Az emberi-ségnek, a' tsínosodásnak* (313/78).

csinosság fn

(1)

Szépség. *Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság között jádodozik gyengéded pirosság* (77/55).

csintalan mn

(7)

1. Huncut, pajkos. *Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüingvén untalan* (397/462). *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/76). **2.** Kacér. *Adott még többet [csókot] is: 's Meg nem mézeltetis Adott a' Kis tsintalan* (135/33). *tsintalan* (330/1042, 1126, 397a/326, 413a/135).

csíny fn

(2)

1. Rosszalkodásból elkövetett pajkos cselekedet. *A' Casus minthogy hosszas lévén, És ezek a' Lyányok igen sok tsínt tévén, Meg is únván talán a' Tens Úr hallgatni* (330/1650). **2.** *Csínt tesz:* Szerelmeskedik. *Ekkor olly' bájoló szemekkel tekintett Az Úrra, mint Vénus, mikor Márssal tsínt tett* (330/1382).

csíp i

(1)

Csíp a babona: rontás, pusztítás keletkezik. *A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény, de durvás méhraját kivona. — Bongott a' szent vénség — tsípott a' babona* (341/32).

Ik: meg~.

csíp-csup mn

(1)

Keveset érő, jelentéktelen. *Többé akkor ki nem virít a' föld hasonló fával Tsak a' tsíp tsup vad olajfa marad fanyar ágával* (413a/853).

csipeget i

(1)

Vmit tépdés, húzogát. *Nem dagasztgatnám a' szélét, csak gyengén csipegetném* (169/106).

Ik: fel~.

csipegetni in

(1)

Tépdés, szedeget. *Izzadságot kéne inkább csipegetni Hogy sem mint piperés rósát tsipegetni* (70/18).

csiperít **Ik:** el~.

csípés fn

(2)

A hidegtől keletkezett érzés. *De most, noha tsípésivel Majd ki szedi fogamat, Mégis híves vizeivel Ez sem óltja szomjamat* (129/37). *csípésével* (425/37).

csipke¹ fn

(1)

A felhő mintázata. *Az ég allyát piros bársony-*

nyal prémezi,[a hajnal] 'S aranyos tsipkéekkel körül övedezi (89/8).

csipke² fn

(1)

Csipkevessző. Illyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat (413a/274).

csipkebokor fn

(2)

A vadrózsa cserjéje. Még előre nagyot ígért nyers felsége, Mint a komor télnek tüskés csipke bokra, Melly rozsát ajánl a' tavaszi napokra (341/7).

Tsipkebokrok (397a/131).

csipked i

(2)

Többször megcsíp. Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak károgna, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja mindnyája, Tele a' tollával mindeniknek szája (330/1267).

Tsipked (397a/341).

csipkedni in

(1)

Két ujjal szedegetni, tépdetni. Még most nem kell metző késsel sértegetni ágait, Hanem csak kézzel tsipkedni imitt amott kattsait (413a/909).

csípő fn

(1)

Letöredezett rész. Sodorja a' kőszikláknak Elmarzonglott tsípejít, Át-tsörgi a' kivájt fának Mez'telen gyökereit (397a/706).

csípős mn

(2)

1. Maró hatású. És a' vasat tsípős sóval öszve nem rosdásítja (413a/749). 2. Kellemetlenül találó, sértő. Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsípős Boilau' szent Pulpitussában (382/26).

csippent Ik: el~.

csípvén Ik: meg~.

csíra fn

(3)

1. A magnak a növényi kezdeményt tartalmazó része. Lát'd még a' földben szúnyókálnak A' Flóra gyenge szüzei, 'S a' Napra félve kandikálnak A' csirák' nedves szemei (426/16). 2. Vminek a kezdete, a fejlődés eleje. Óh! Mert ki adhatja vissza lételemnek Leg első óráját teremtetésemnek! Mikor még emberi élttem csirájába Nem tudva lappangék valamely plántába (453/249).

Ö: ész~.

csírázik Ik: ki~.

csíráztat i

(2)

Vminek a csírázását megindítja, segíti. — ...jertek mind egy seregbe. Mind, a' kik holmi magvakból újj termést csíráztattok Mind, a' kik reá az égből bő esőket hullattok (413a/25). tsíráztattok (413/29).

Ik: ki~.

csirippol i

(4)

Élénken, hangosan fecseg. Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától irtódzó Susánna (85/39). Ha bé megyünk ama firhangos hárembe Ez olyan Magazin vagy inkább kalitka A mellybe tsirippol a' Zultánnak titka (25/32).

tsirippol (190/22, 197/39).

Csirkasszia fn

(1)

Helynév. <A cserkeszek országa a Kaukázusban.> Csirkaszsiát az Észak Rózsáji ékesítik, 'S a' barna szép Arabnét A' déli Nap csudálja (373/151).

csirke fn

(3)

1. Tyúk fiatalja. Édes kotlós annyok' egy kutyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára (330/1460). 2. Fiatal kakas. Kukríkol a' tsirkeis! Enni kell a' bőjtbe is! (133/36) ~ (453/91).

csiszolt Ik: el~.

csitt msz

(9)

Csendet parancsoló, hallgatásra intő szó. Imádkozzunk! együnk! tsitt! Hallgass! ne nevéss! Együnk! (330/639) De kémlel itt Néhány irígy, ~, Cipri, ~! Ne szólj te erről senkinek (278/42, 42).

Csitt (263/48, 264/7), tsitt (385/36, 397a/736, 736, 736).

csivogás fn

(1)

Sivítózás. A' pajzán Freycorság ötlet megtámadta, Ki kezét, ki haját, 's köntösét rángatta. Lärmás tsivogással mind rá kezdtek esni: Maga vólt, 's oltalmat nem tudott keresni (330/1259).

csivogó in

(1)

Sivítózó hangot adó. Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat (330/1996).

csíz fn (2) Sárgászöld tollazatú pintyfélé kis madár. *Ah, melly édes ízzel Alszik Kintsem itt! — Pinty, pacsírta, ~zel... Majd felsejken... Csitt* (263/47). *Tsíz* (397a/757).

csizma fn (5) A lábszárat is fedő, hengeres szárú lábbeli. *Arany Sarkantyuja peng kartsú tsizmáján Hármoniás ütést tész ezüst szabjáján* (82/13). *tsizmadat* (413a/530), *csizmája* (231/347), *tsizmáján* (256/11), *Tsizmától* (330/1358).

csizmadia fn (1) Csizmát készítő iparos. *Eggy ökör Tsizmadja mondta...* (161/37).

csócsi msz (1) Csókolj, vagy csókold meg! *Jól tudom, hogy mígcsak élek, Hív leszel tés, drága Lélek: Csócsi hát* (285/63).

csoda l. csuda

csók fn (125) 1. Szeretet, szerelem, búcsúzás jeleként vki-nek felpattanó ajakkal való érintése. *Vigadozzunk, és magunknak Osszuk édes ajjainknak Csókjait* (285/21). *De melly édes örömtől kell meg fosztatnom, Ha nem lehet édesemmel itt mulatnom, Ha északra lakom már én, ő meg délre, Ha tsókokat raggatnom kell tsak levélre* (184/8). 2. Csókot vet: megcsókol. *Bíbor szájával szájára Egy pár tsókot vét a' szüz* (368a/52). 3. Érintés. *Nyílj ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyílj-ki már Nyílj ki a' Hajnalba bolygó Gyenge Szellők' tsókja vár* (249/4).

~ (295/33), *Csók* (277/2, 32, 278/54), *tsók* (77/94, 330/198, 397a/352, 443/36), *Tsók* (180/0, 6, 8, 181/16, 236/40), ~*ok* (447/130), *Csókok* (296/8), *Csokok* (297/39), *tsókok* (77/91, 134/130, 237/89, 256/38), ~*om* (295/2), *Tsókod* (269/20), ~*ja* (448/4, 449/17), *Csókja* (77/100), *tsókotok* (330/2032), *Csókjaim* (355/17), *tsokjaim* (297/13), ~*id* (293/15), *tsókjaid* (109/5), *Tsókjaid* (173/13), ~*jai* (71/21, 424/40), *Tsókjai* (128/40), *Csókjaink* (183/26, 285/54), *tsokjaink* (297/21), ~*ot* (183/17, 263/29, 277/14, 42, 285/45, 293/6, 333/62, 370/10), *Csókot* (285/58, 423/26), *tsókot* (112/20, 152/8,

184/26, 185/70, 186/62, 217/108, 429/20), *Tsókot* (180/2, 4), ~*okat* (423/8), *tsókokat* (77/104, 133/25, 176/71, 188/31, 238/50, 397a/732), *Tsókokat* (174/5, 249/83), ~*omat* (312/32), ~*odat* (426/26), *tsókját* (77/299, 114/741, 330/1928), ~*jait* (289/24), *Csókjait* (77/261), *Csókodnak* (436/18), ~*ba* (289/31), *csókokba* (347/11), *Csókban* (423/45), *tsókban* (184/45), *Csókokban* (347/5), *Csókra* (183/17, 285/4, 321/8), *Tsókra* (433/6), *Csókodra* (436/27), *tsókjára* (330/1045, 1462, 1498), *tsókjaira* (220/11), *tsokjain* (297/6), *tsókoktól* (188/72), *csókjaidért* (265/12), ~*kal* (173/20, 265/11, 289/31, 424/59, 426/21, 434/19, 444/11, 447/119), *Csókka* (331/16, 381/16), *tsókka* (134/119, 164/5, 225/74, 268/139, 272/33, 443/54), *tsokka* (111/70), *Tsókka* (180/10, 12, 13), ~*okkal* (239/56), *tsókokkal* (77/212, 172/13, 237/130, 238/38), *Tsókokkal* (128/60, 181/22, 368a/172), *tsókommal* (331/31), *csókunkkal* (159/8), *Csókjaiddal* (443/203), *tsokjaiddal* (297/13).

Ö: örömm~, zálog~.

csóka fn (2) Fekete varjúfélé madár. *Míg a' Kányák üzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1265). *Csóka* (397a/176).

csókcsákány fn (2) Intenzív, szenvedélyes csók. ... 'S kitudta bibéjét a' szép Kisasszonnak; Mellyért az Amazon hullott is a' hartzon, Kottzant a' tsóksákány a' keblen, az artzon (330/1310). *tsóksákány* (330/1238).

csókocska fn (1) Puszi. — ...'s talpig fel gerjednek eggy-két tsókotskától (238/44).

csókol i (18) 1. Csókot ad. *Sokszor még mostan is Tsendes álmomban is Csókollak 's ölellek* (272/20). *Tsókolom Kezetskéit. Tiszteletre méltó Öreg úr!* (238/11) 2. (Szél) enyhén fúj. *Ott, hol a' Patakotska Habjaival tsereg, Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák közt szendereg Nyílt Szátskája, tsókollya a' Szüz Liliomokat* (174/3). 3. Szeret, kedvel. *Szép Eliza, olly nagyon Mért ~od versemet? Bennem tenger vers va-*

gyon, *Csókolj inkább engemet* (407/2–4). **4.** Dicsőít, istenít. *Lám a' Henrik' népét megbosszulta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe, Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra vállaikon tolták* (337/311).

Tsókolnak (139/78); *csókollak* (282/32, 433/73), *csókolom* (460/172), *tsókolom* (322/48), *Tsókolom* (368/37), *tsókolod* (16/14, 38/8, 205/14), *tsókoljuk* (454/227), *tsókolják* (259/387, 330/1062).

Ik: meg~.

csokoládé fn (2)

Kakaóból készült ital. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyúltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/80).

Csokoládé (231/62).

csókolás fn (5)

Csók adása. *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet. — Ekkor kezét fogtak szíves tsókolással 'S még az nap' a' parton maradtak egymással* (202/141). *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/16).

csókolások (347/27), *csókolására* (426/4), *tsókolással* (139/97).

Ö: kéz~, orca~.

csókolgat i (3)

1. Többször megcsókol. *Megvidító ortzátskádat, Tsókra termett kerek szádat, Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét nem tsókolgatom* (433/8). **2.** ⟨Szél⟩ enyhén fúj. *Itt Zefir virágít mikor tsókolgattya Édesen illozgat mennyei harmattya* (1/9). *Néreus ' karjain enyelgő szűz leán! Kit térdeplő habbal tsókolgat Otzeán* (337/262).

csókolhat i (1)

Szabad, lehet csókolni. *A' szívem is majd meghasad, Kedves Katóm! Hogy képedet még csak nem is Tsókolhatom* (333/60).

csókolni in (3)

Csókot adni. *'s Ámbár ékesíttse ditső borostyánja Ez is homlokait tsókolni kívánja* (188/86).

tsókolni (330/1068), *Tsókolni* (188/109).

csókoló mn (1)

Csókoló kígyó: hajdísz [a költők hajukban kígyókkal, kezükben kígyóval és korbáccsal ábrázolták a Fúriákat]. *Így mennek a' három Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen fogva Tulajdon annyoknak örök homályába* (330/926).

csókolódzva in (1)

Többször csókot adva. *Lillám velem danolgat, És ~ tréfál; Míg barna szép hajával Zefir susogva játszik* (345/5).

csókolván in (4)

Vmit ~: miközben csókol vmit. *Ím azért mind lehajolván Fejet is hajtunk méllyen, 'S Nagyságos kezéd' tsókolván Kiáltjuk: Grófnénk Eljen!* (307/123) *Tsókolván gráditsát ditső Trónusának, Háromszor kiáltott szentet Jehovának* (225/127).

Tsókolván (337/401, 368a/111).

Ö: kézcsókolva. **Ik:** meg~.

Csokonai fn (10)

Tulajdonnév. *Follyanak vidámon Életed' napjai, Maradok állandó híved: Csokonai* (279/18).

Csokonai (111/116, 124/28, 228/40, 235/0, 237/140, 241/32, 453/0), *Csokonay* (161/10), *Csokonaynak* (382/34).

csomó fn/szn (8)

I. fn 1. *Csomóba fűz vmit:* összeszed vmit. *Most hát tisztelettel nézvé a' kantsóba, A' köszöntést ekképp fűzzük egy Csomóba* (233/24). **2.** Összekötő kapocs. *En Téji versbe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfázni fog neked. Így kötnek össze új ~k* (278/53). **3.** Néhány darab ⟨mű.⟩ *Mind felszedé örömmel Anákreon magának; 'S mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket. Énnékem is belőlök Egy két tsomót ajánlott* (372/22).

II. szn Sok, jókora mennyiségű. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók: Légyen tehát Tenéked Szentelve e' tsomó Tsók* (180/8). *Semmi minket el nem vét, Mégyünk víg dobzóval: Bár az ellenség tüzét Ontsa ránk tsomóval* (257/180).

tsomó (26/26, 114/808, 330/233).

csomorka fn

Fehér virágú mérges növény. *Nem lelsz itt sem vad Oroszlánt 's vérengző Tigriseket Se tsomorka meg nem tsalja a' szegény fűvészeket Sem a' kigyó sem tsavarog temérdek kari-kával* (413a/675).

csónak fn

1. Kisebb vízi jármű. — ...*Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján tágít, azonnal a' hab vissza rándítja* (413a/214). **2.** A bizonytalanság jelképe. *Agy é, a' mellyben hánykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén? — Nem! — Csónak ez, melly jaj a' kétes Remény' és biztos félelem', 'S az élet' és halál' setétes Hullámjain lebeg velem* (455/5). *Csónakot* (413a/271), *tsónakomnak* (454/414), *tsónakon* (357/34).

csónakocska fn

Kis csónak. *A' nagy gályák rajta szinte úgy süllyednek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek* (211/14).

csonka mn

1. Aminek (kéz, láb) egy része hiányzik. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint a' lába legyen tsonka* (268/152). **2.** Nem ép, letört. *A' tsonka gyertyányok' mohos tövében A' tiszta forrás tsergedez* (305/11). **3.** Hibásan, nem teljesen. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegve ejti* (185/147). *tsonka* (338/5).

csonkít i

Becsmérel. *Nézd mint törekednek a' jót öltsárolni A' Virtust fekete színekkel mázolni A' más betsülletét miképpen csonkitják* (453/167).

csonkított Ik: meg~.**csonkulás fn**

Hiba, baj. *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkulás, Hogy ő vele is köz a' végső elmúlás* (127/31). *csonkulás* (421/31).

csont fn

1. Az ember és állat testének szilárd váza, ill. annak darabja. *Lessz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hányja ekéjevel a' rosda rágtá dárdákat ... És tsudálly a' ki-ásott sírba a nagy tsontokat* (413a/503). **2.** Betegesen sovány. *Akár nézz elaszott bőr és*

tsont karjára... (330/231). **3.** *Tsont azoknak, kik késnek:* aki nem pontos, lemarad [a latin „Sero venientibus ossa” közmondás magyar megfelelője]. *Vége már a' nőszésnek! Kiknek nem jutott házaspár: Úton-útfélen elég jár. Tsont azoknak, kik késnek; Vége már a' nőszésnek!* (133/31). **4.** *Csontra:* tréfás kettős jelentésben állhat: a kántorok a halottak csontjai felett is énekeltek, itt azonban bizonyára a lakoma csontjaira céloz a költő. *Egek ! mi ez ? menyegző é ? vagy talán tor ? Már akármilyen – csontra minden kántor* (218/2). *tsont* (114/991), *tsontjaim* (330/941, 357/16), *csontai* (210/18), *tsontot* (330/1343), *tsontjait* (306/77), *tsontból* (114/988).

Ö: elefánt~.**csontbolt fn**

Csontboltozat, bordák, bordázat. *Szívem megett egy láthatatlan Kéznek nyila bélőve áll, 'S mellyem' tsontboltján irgalmatlan Sarkával rügdös két Halál* (455/15).

csontváz fn

A gerincesek testének szilárd váza. *Ez [az éhség] midőn tzélba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat* (215/82).

csoport fn/mn

I. fn 1. Együvé tartozó személyek v. dolgok összessége. *Ha únván a' gonoszoknak 'S büszkéknek tsoportjait, Elhagyom a' városoknak 'S palotáknak falait* (397a/1170). — ...*általragyogván Czenki Napunk a homály' tsoportján, A' múltt' 's jövőendő' Pólusit is süti* (418/104). **2.** Csapat, sereg. *Most mikor ennyi Király fenyeget sok ezernyi tsoporttal* (259/443). *Jól tudom én, hogy még készek vagytok ti tsoportban Jó fejedelmetekért 's a' Hazáért hartzra nyomulni* (259/654). *tsoport* (454/532), *tsoportot* (330/1315), *tsoportjait* (397a/50), *tsoportokba* (41a/813), *tsoporttal* (397a/1095).

II. mn Sok, rengeteg. *Lilim! ~ öröm között Töltöm most életemet. Szívembe bú nem költözött, Nem rág az engemet* (278/1).

Ö: hó~, katona~, követség~, lány~.**csoportos mn**

Nem egyedül, együttesen. *Azok meg némúlnak, Kikre ~an a' bajok tódulnak* (212/12).

csoportozott Ik: össze~.

csorba fn

1. ~ esik vmin: kár éri. *Díszedbe ez által esett nem kis tsorba* (212/18). 2. *Tsorbát tesz vmiben: kárt okoz. 'S hogy a' kedvetlenség több erőt ne végyen, 'S ne tán az örömben nagyobb tsorbát tégyen...* (330/448).

csorbult Ik: meg~.

csorda fn

1. Együtt legeltetett szarvasmarhák csoportja. *Zöld pusztáitokon hány száz gulya, tsorda fejérlék? Mennyi szilaj ménest, paripát nevel a' ti mezőtök?* (258/94). 2. Vadon élő növényevő állatok csoportja. *Jó, de meg esküdünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek ... Vagy ha oroszlán-tól a' tsordák meg nem ijednek* (327/33). *Tsorda* (397/13), *tsordák* (413a/869), *tsordákat* (413a/722), *tsordáit* (413a/1073), *tsordának* (52/20), *tsordával* (413a/667), *tsordájával* (413a/730).

csordogál i

Vékony sugárban lassan folyik, csorog. *Itt a' tiszta tsermelyekkel Lágý andalgás tsordogál* (397a/958). *tsordogál* (368a/6).

csordul i

Vmire vmennyi ~: vmire vmennyi jut, esik. Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját, Mellyből minden versre egy-egy ittze csordul (233/19).

csordultig hsz

Érzésekkel tsordultig: érzésekkel eltelve. Mikor édes érzésekkel tsordultig lévén, örül Azonn, hogy... (216/73).

csorgat i

Folyat, előidézi, hogy vmi folyjon, csorogjon. *Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot, Ismét bőséggel tsorgatják Tóvá vált zápor-jokat* (397a/1113). *Itt van a' szántó is, 's mély barázdát forgat A' mellynek hantjára öröm könyvet tsorgat* (72/18). *tsorgatja* (109/6), *csorgattatok* (447/128). — *Csorgasd* (162/9).

csorgó in

Vékonyan, lassan folyó. *Tsorgó vérét és párá-*

ját Útjában késlelteti (397a/217)

Ik: le~.

csorog i

Lassan folyik. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának* (77/108). — *...már látom az Árpád' Kardra szokott fijait, tsorog a' vér görbe vasokról* (253/18).

tsorog (32/13, 87/30, 55, 199/50), *tsorognak* (313/32), *tsorgának* (210/23), *tsorgott* (188/69), *tsorgottak* (314/13).

Ik: le~.

csorog-csepeg i

⟨Eső⟩ tartósan esik. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel* (199/85).

csoszog i

Csúszkál. *A' felpántlikázott Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó hátán tsoszogott* (326/8).

csótár fn

Díszes nyeregtakaró. *Ragyog hátán selyem posztóval vont nyereg, Tsótárján az arany Meánder tekereg* (256/20).

csóva fn

Tilalomjelül használt szalmaköteg. *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékünk a' természet mikor megtagadott, Mikor eredeti forrásit bédugta, 'S vad lábunk a' virtus' tsóvát felrugta* (454/232).

csóválva in

Ide-oda mozogva. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95).

Csóválva (214/12).

csóválván Ik: meg~.

cső fn

1. Lőfegyvernek hengeres, belül üres része. *Akkor kívánczorogék a' várnak szélére, Resten néztem a puskám elrongált csövére* (239/210).

2. Távcső. *Egy messzelátó ~ kitekintené szándékod'* (418/69). 3. Pénisz. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi ~je, Gondolván, mint rángatódzik Elől szép köszöntője* (169/66). 4. A búza termése, kalásza. *Mire vigyázzon a' Gazda? És mit nézzen eleve Ha ... a' zöld száron a' tejedző búza dagad a' tsőbe?*

(413a/323)

~ (418/70), *tsövet* (348/24), *tsövé*n (114/846), ~*höz* (418/46).**Ö:** *néző~*, *üveg~*.**csődörlő** fn

(2)

A ló himje. *Hármóniás ütést tesz ezüst szab-jáján Almás szürke tsödör lovát tántzoltattya* (82/15).*tsödör lovát* (256/13).**csődül** Ik: *fél~*.**csődülni** Ik: *bé~*.**csökken** Ik: *meg~*.**csökli** mn

(6)

Csökölyi, Csököly településre való. *A' Horogi pusztá körül a' parasztság öszve gyűlt, A' me-rész Csökli nép pedig Kadarkútba táborot űlt* (326/18).*Csökli* (326/14, 33), *Csöklik* (326/5, 22), *Csöklinek* (326/20).**Csököly** fn

(8)

Helynév. (Somogy megyei település). *Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván botsátni a' másíknak a' pa-pot* (326/1). *Élj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem köpöl* (326/67).*Csököl* (326/23, 35, 35), *Csökölnek* (326/15), *Csökölbe* (326/28, 38).**csömör** fn

(2)

1. Undor, utálat. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínála, 's Mihelyt meg-kóstoltam, mér-ges mézze tsömörre vála* (162/86). **2.** Túl sok ételtől származó undor. *Tsömört ad az édes, ha sok* (134/133).**csördíteni** in

(1)

Csörgetni. *Tudom ti is, a' kik versem' olvassá-tok, E szókra tsördíteni kezditek szablyátok* (267/124).**csördül** i

(3)

Durrán. *Bár a' puska tsördül, Bár a' bombi dördül, meg ne rettenjünk!* (259/558) *tsördül* (259/672, 400/76).**Ik:** *meg~*.**csörege** fn

(1)

Forgácsfánk. *Hát a fáin poszpásztokat, A' fánkot. a' tsöregét A' Hertzei Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/106).**csörgés** fn

(2)

Csobogás. *Óh friss Patak a' melly kristály hőmpölygéssel Virágos partod közt foly-sz édes tsörgéssel* (176/6).*tsörgéssel* (413a/123).**Ö:** *bilincs~, fegyver~*.**csörget** i

(3)

Csörgő hangot kelt. *A' határon Táborokat Kö-rül sántzolták mélylen, Belől tsörgetik kard-jokat* (114/541).*tsörgetnek* (337/77), *tsörgetnék* (259/501).**csörgetni** in

(1)

Csörgő hangot kelteni. *Kész lesznek elmenni számkivetésbe is, Kész lántzot tsörgetni véle tömlötze* (268/84).**csörgő**¹ fn

(2)

1. Lószerszám dísze, csörgő hangot adó kis fémgömb. *Pedig sokkal tziírább 's szebbek a' Farsangi Szánkozó lovaknak tsörgői 's tza-f-rangi* (60/22). **2.** Csörgő hangot adó hangszer. *'Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb* (400/81).**csörgő**² mn

(3)

1. Csobogó. *Kertem' nárczisokkal Végig ül-tetéd; Csörgő patakokkal Fáim' éltetéd* (427/19). **2.** Megszáradt, és ezért csörgő han-got adó. *Vagy ott természs jövendőre sárgálló kalászokat A' hol Tavaly bőven szedtél tsörgő tokú babokat* (413a/86).*tsörgő* (397a/511).**Ik:** *le~*.**csörög** i

(12)

1. Csörgő hangot ad. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött* (330/1471). *Ím az elosz-tott Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi láрма Verdesi a' felhőt* (253/29). *Zúsmarázós a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (85/8). **2.** Cso-bog. *Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak, És náddal tűzött árkába' Halkal tsörgött a patak* (397a/44).*tsörög* (44/6, 267/90, 154, 268/178, 324/15, 368a/40), *Tsörög* (197/8), *csörgött* (428/134).**csörögve** in

(1)

Csobogva. *Tsörögve kerengő kristály folya-*

matok, Mellyek a' leg-hígabb égből fakadtatok? (219/81)

csörömpölés fn (1)

Éles csörgés, zörgés. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/2).

csörömpölő mn (1)

Csörgő, zörgő hangot adó. *Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/301).

csörtetés fn (1)

Zajos haladás, nyomulás. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen, Melly bádgyadt Lelkemre megnyugovást hintsen. Mikor a' ' Világnak Lärmáját sokallom, Kevélynek, fösvénynek tsörtetését hallom* (200/36).

csősz fn (2)

Ör. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölcset, Kerülünk, óh Dóris téged, 'S álmotlan tsőszödet* (392/12). *Ültessetek országtokba Emberekből kerteket, És állítsatok azokba Serény, okos tsőszöket* (397a/260).

csőtörtök l. csütörtök

csúcs fn (5)

Vminek a hegyes vége, teteje. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/17). *Így midőn a' téli szélveszektől hozott Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott* (337/196). *tsútsát* (413a/646), *tsútsain* (452/62), *tsútsánál* (330/31).

Ö: vég~.

csucsorodik i (1)

Kerekedik, keletkezik. *Ha bánatim' közlöm véled, Egy szódra lelkem megéled; Ha jó kedvem tsucsorodik, Általad megszaporodik* (433/27).

csúcsos mn (1)

Csúcs alakú, csúcsban végződő. *Onnan városokba térnek Mellyet a' paraszt maga Egyik zugjában a' térnek Tsútsos köpükből raka* (397a/992).

csúcsosít i (1)

Csúcsossá tesz. *'S felejtven Sírodat, Kastélyt rakatsz: 'S a' Báji zajgó tengereknek arrább Tsútsosítod partjait* (410/21).

csucsul i (2)

Szünik, enyhül. *Ha szíhatok borotskát, A' gondjaim tsutsúlnak* (354/2). *tsútsúlnak* (354/26).

csuda fn (37)

1. A természeti törvények alapján meg nem magyarázható rendkívüli jelenség. *Igaz, hogy ebből [Paradicsom] ki-esvén az ember, poklot nyere, Ebenn készül a' sok tsudák' 's a' kénykövek' Tengere* (216/120). **2.** Ritkasága, különlegessége miatt meglepő dolog. *Ah fordulj erre szép Istenné — — — Egek! — mi tsuda! — ah! szemeim! Mit láttok?* (139/44) *E' lesz ama' Jó'sef, a' világ' tsudája, Ama' nemzeteknek atyja és Királya* (259/407). **3.** Furcsa, különleges. *Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot?* (348/38) **4.** Csodálat, elismerés. *Gavallérok minden Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől tsudát érdemelnek* (256/2). **5.** *Nem (is) csuda:* nem furcsa, nem különleges. *De nem is tsuda, mert ha nem érted, Úgy e' ez is hosszú, és az is úgy e' rövid* (356/5). *Jó Barátném panaszkodik, Hogy bal sorsod igen nagy, 's Ezer bajjal tusakodik; Nem tsuda: Poéta vagy* (280/4). **6.** (Jelzői használatban) csodálatos, rendkívüli. *Nézd meg tsak a' rosák tiündöklő szépségét Flora magzatának tsuda ékességét* (2/3). — ... *'s úsztam Gondolatim' tsuda tengerében* (396/20). **7.** (hsz-szerűen:) végtelenül, csodálatosan. *Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). *tsuda* (114/447, 280/8, 12, 16, 20, 24, 327/30, 337/371, 348/7, 397a/902, 413a/554, 454/64), *Tsuda* (200/69, 313/49, 454/818), *csudája* (288/46, 48), *tsudája* (330/170, 454/582), *csudát* (418/87), *tsudát* (213/16, 405/36), *tsudákat* (313/65, 413a/197), *tsudákat* (377/45), *csudáját* (439/64), *tsudáját* (413a/1094).

csudadolog fn (1)

Különleges, rendkívüli dolog. *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok' sora* (397a/854).

csudál (19)

1. Csodálatosnak tart, és tisztel. *Esmeri már Páris, 's az egész Európa tsudálja Ritka vitézséged'* (253/67). **2.** Gyönyörködik vki vmiben. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd*

száradt kóróit meg unván útállod (2/3). **3.** Különösnek tart, furcsáll, csodálkozik. *Istenem! Ájulás volt é? Vagy pedig csak méj álom? Tüzes kepzeltődesimet, oh még most is tsudáalom* (162/114). *Ne tsudáld Barátom! Hogy e' Felleg-várnak Mohos gypűjére mulatozni járnak* (239/1).

csudálunk (445/28), *csudálnak* (382/12), *tsudállék* (371/2); *csudálja* (373/154, 453/46), *tsudálja* (337/254, 397a/451, 1031), *tsudállya* (413a/503), *tsudáltam* (330/101, 2047), *tsudálta* (306/287), *Tsudálta* (135/22), *Tsudálták* (26/8). — *tsudáld* (313/100).

csudálás fn (1)

Vmiben való gyönyörködés. *Most a' két kis fejér oszlop bámúlása, Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezet az Ország útjára* (239/62).

csudálatos mn (2)

Csudálatra méltó, különös. *Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás élű pallost vernek? (71/15) Tsudálatos költemény ez (330*/202/11).*

csudálhat i (1)

Csudálkozhat. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/15).

csudálkozás fn (2)

Csudálat, meglepődés. *A' lány tapintású Rósák hajlékai Mellyeknek ha színét, 's ki nyílást nézem Csudálkozásomat szüntelen tetézem* (64/8). *tsudálkozással* (330/112).

csudálkozhat i (1)

Meglepidhet. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk* (215/93).

csudálkozik i (1)

Meglepidik. *Mikor egyebet nem tudok rágni a' híg tik monynál, Tsudálkozom, hogy én vénebb vagyok már az Asszony nál* (310/62).

csudálkozva in (1)

Tisztelettel, elismeréssel. *Erdély tsudálkozva hirdeti 's hálával, Miket tesz a' Magyar Literatúrával* (306/277).

csudálni in (1)

Tisztelni. *Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt díszesítő százszeres Érdemet* (251/9).

csudálta Ö: világ~.

csudáltat (3)

Gyönyörködésre, csodálkozásra késztet vkit. *Ekkor nekik meg mutatja A' szörnyű sokaságot, Vélek rendre tsudáltatja E' nagy hatalmasságot* (114/569). *Súgár derekadat ne tsudáltasd vélünk: Az Ánglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (254/23).

tsudáltasd (61/23).

csudálva in (2)

1. Gyönyörködve. *Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy verembe* (346/2). **2.** Tisztelve, elismerve. *Az Európai követek indulnak, Arktósz' ditsősségén tsudálva bámulnak* (330/110).

csúf mn/fn (17)

I. mn 1. Csúnya. *'S ha nints sarkantyúja, tsúf a többi között* (330/582). **2.** Erkölcst, illetet sértő. *Régi frigyedet is most azzal hálálja, Hogy a' szép Egyiptom' térségét prédálja, Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmánból* (337/235). **3.** Csúful: szégyenletesen, csúfosan. *Várjatok, várjatok, Ti, kik a' Lyányakkal olly tsúful bántatok* (330/842).

Csúf (246/6), *Csuf* (246/34).

II. fn 1. Szégyen, csúfság. *Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem?* (330/802) **2.** ~ot üz/csinál/ver vkiből: nevetségessé tesz. *Phi! szégyen! gyalázat! gyáva Teremtvények, Kikből így üzhetnek tsúfot a' Legények!* (330/1500) *Ti is az emberből tsúfot mért csináltok?* (330/1706) *Tsalfa lévén egy Asszonyból Vétzy könnyen tsúfot vér* (317/137). **3.** ~fá tesz vkit/~ot tesz vkin: megszégyeníti, csúnyán elbánik vele. *De mikor azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, háborgatják, üldözöbe veszik* (454/135). *De még senki rajtam illyen tsúfot nem tett* (330/1678). **4.** Világ ~jára: úgy, hogy mindenki megbotránkozzon rajta. *Sebhedt szívemre millyen Ír! — Belőle véres könnyek hemperegnek Láttára illy' szörnyű Történeteknek, A' mellyeket ... most egész Vi-*

lág' Tsúfjára elallyasodott Frantzaság Terjeszteni meg nem szűnik (257/143). 5. Csúfságra emleget: csúfol. Kik keblekből számkivetnek, És magok között ~ra emlegetnek Egy szegény boldogtalant (435/20). tsúfot (330/820, 943), Tsúfjok (330/948), tsúf-ra (304/20).

csúfol i (10)

1. Gúnyol. Mindenek vádolnak 'Sértének tsufolnak (160/7). **2.** Bánt vkit. *Míg a Kányák űzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak károgna, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja mindnyája (330/1267).* **3.** Vminek ~ vkit/vmit: Sértésből gúnyosan nevez vkit/vmit vminek. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' szegényt (330/1670). A' rongyos, kopott, vékony, szél szűrő köpenyeget, lebernyegnek tsúfoljuk (330*/205/3).*

Csúfol (443/105), tsúfolnak (330/876); tsúfollyák (330/1124), tsúfolta (267/012/9). — tsúfoljalak (449/22), tsúfoljanak (330/1572).*

Ik: ki~, össze~.

csúfolkodik i (1)

~ vkivel: sokszor, ismételten csúfolja. *Dorrotthiával és mind az több Kisazzonokkal chuffolcodnak vala (330/458).*

csúfolni in (1)

Gúnyolni. *Criőr kezdé nagy lármával Tsúfolni ellenségét (114/694).*

Ik: ki~.

csúfoló fn (1)

Az a személy, aki csúfol, gúnyol vkit. *Majd h' a' Nemzet össze jó, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani (257/195).*

csúfolt Ik: meg~.

csúfoltatás fn (1)

Csúfolás. *Láttatok, melly víg vólt szomorúságunkra, Melly büszke és szúrós tsúfoltatásunkra (330/956).*

csúfolva in (1)

Gúnyolva. *Magok az álnokság' hálóját hintik el 'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el (454/146).*

csúfolván in (1)

Gúnyolva. *A habok mormolva verik a' kő szirtot De ezek tsufolván, mellyet ki nem irtott Még a' dühös habok mérgek 's irigységek (9/4).*

csúfos mn (2)

Szegyenletes, gyalázatos. *Sőt annyi nép' édes Anyjának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja (337/146). Magokban zúgód-tak, mivel szegyenlették, Hogy köztök e' tsúfos külömbséget tettek (330/482).*

csúfság fn (4)

1. Szegyen. *Ti kik okoztátok rajtam e' tsúfságot, Hogy tukmáljátok én rám e' világot? (330/1519)* **2.** ~gal illet vkit: kicsúfol vkit. *Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal illették, Ragódzván a' Farkában (231/305).* **3.** ~ba kever vkit: megszegyenít. *Imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor keverik az embert tsúfságba (330/798).* **4.** ~ból: csúfolásként. *Az Atheni-béliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus nevű sánta Poétát küldöttek nékiek (267*/12/3).*

csujtár (1)

Csótár, a nyereg alá terített takaró. *Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg (82/22).*

csuk Ik: be~.

csukló fn (1)

A kéztő izülete. *Nem kívánok én csuklóig Kezemm bent vájkálni (169/117).*

csukott Ik: le~.

csúnya mn (2)

1. Nem szép. *Másodszor testálok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért, az ollyak' számára A' kik tsúnyák lévén, Völegényt nem kapnak (330/154).* **2.** Visszatetszést, megütkezést keltő. *Majd megbüntetendi ez sok kegyetlenséged', Míg örökre porba vesz Tsúnya dölyfös-séged (257/204).*

csupa mn/hsz (14)

I. mn 1. (Személyek, tárgyak összességére vonatkozik:) más nem, csak. *Fellyül az épület pompásabb díszére Csupa remek gombot tettek tetejére (239/28).* **2.** A szóban forgó do-

loggal tele van vki/vmi. *Minden megúntt hely véled is Szintügy tsupa unalom* (208/48). *Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/32). **3.** Valóságos, igazi. *Halljunk hát egy-két szót a' tsupa erköltstől* (454/592). **4.** Nagy. *Míg Rénus lefelé fog folyni Batávia' földjén, 'S a' Német' mezejin tsupa tenger nem fog eredni* (253/71).

II. hsz 1. Kizárólag, csak, csupán. *'S tán messzi reményem több csupa álmónál* (454/314). **2.** Teljesen, egészen. *Egyik tsupa néma, más tsak a' jajt szojja* (56/33). *tsupa* (202/33, 239/24, 280/23, 368/15, 530, 454a/9), *Tsupa* (299/63).

csupádon hsz (1)
Csupán, csak. *Én ugyan helyet sem adnék egyiknek is, Ha mindjárt tsupádon széllal él-nének is* (330/1658).

csupán hsz (32)
1. Kizárólag, csak. *Az öröm reményét már tölle elzárta Tsupán álm által tér meg minden vére* (8/17). **2.** *⟨Fokozásként:⟩* más, nagyobb jelentőségű dologról most nem is szólva. *Tsupán hallatára az ő nagy nevének Az olasz békók is széttöredezésnek* (337/193). *csupán* (105/4, 278/24, 288/7, 295/41), *tsupán* (10/22, 140/9, 185/10, 54, 191/54, 194/35, 197/67, 211/24, 267/224, 272/27, 305/39, 49, 330/515, 891, 1818, 369/14, 454/463), *Tsupán* (197/27, 330/899, 391/32, 397a/373), *tsupánn* (80/5, 123/3, 257/235), *Tsupánn* (85/27, 170/16).

csupáncsak hsz (10)
⟨Nyomatékosan:⟩ csupán. Olly erősen szíve-men visellek Hogy tsupán tsak éretted lehellek (272/17). *Csupán csak* (380/13, 15), *tsupán tsak* (63/16, 161/8), *Tsupánn tsak* (84/13, 15, 185/166, 196/13, 15).

csupasaz mn (1)
Pucér. *Ökrök fognak téged a' helyig vonkálni, Hol simán 's tsupaszon kell majd néked állni* (416/22).

csupor fn (1)
Bögre. *A' bolond észt lél a' borba', 'S úgy*

lesz bőlts: Tölts tehát bort a' tsuporba, Tölts, tölts, tölts! (318/31)

Csuprai fn (1)
Személynév. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait Ki biztatta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/669).

Csurgó fn (1)
Helynév. *⟨Somogy megyei település.⟩ A' Georgiconnak I Könyve Csurgó 1799. November Havában* (413/cím).

csurgói mn (1)
Csurgó településre való. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge, És tsak zsenge Csurgói Stuk* (336/77).

csuszamlík Ik: ki~.

csúszik i (4)
1. Sikos felületen simán halad, siklik. *Ujjait össze szorítván A' vízen hanyatt tsúszik* (114/248). **2.** ~ *vhová: csúszva odajut. Hogy már az Árbótz fák a' holdat korhojják Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék hol-tak fejek felett úszik* (56/21). **3.** Vmi *vhová* kerül. *Hanem hogy a' Német a' Dunánn át úszott, A' sok bolond módi Országunkba tsúszott* (248/16). *tsúszik* (202/21). **Ik: bé~, ki~, le~.**

csúszkál i (1)
Szánkózik. *A' meglett idejű Urak a' Dámákkal Körülttök 's utánok tsúszkáltak szánkák-kal* (330/166).

csutka Ő: alma~.

csúvik fn (1)
Kuvik: rovarokkal és méhekkal táplálkozó kis tarka madár. *Hol az elhányt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészékében* (306/44).

csügg i (1)
Vki ajakáról csügg: áhitattal figyel, hallgatja. A' földműves pedig görbe ekéjével fel vájja Szántóföldjét ... Az alatt édes magzati ajakáról tsüggenek (413a/1082).

csügged i (9)
1. Reményét, kitartását veszti. *Múzsám, ne tsüggedj!* (440/1) **2.** Csökken, hanyatlik. *Nem tsügged nálam a' remény Mert tsakugyan jobb*

a' kemény (309/115). **3.** Gyengül, erőtlenedik. *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek* (443/22).

4. ~ *a feje*: reményvesztetten, szomorúan lóg a feje. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hívására, katzajra, dévajságra veti; Majd egyszerre tsügged feje komor bútól* (330/741). *Bár feje tsügged már a' kínos veszélybe Még is bátorsággal fog nehéz dolgához* (29/12).

tsügged (216/109.), *tsüggedsz* (368a/119), *Tsüggednek* (337/119). — *tsüggedj* (440/4).

Ik: *el~*.

csüggedetlen *hsz* (1)

Csüggedés nélkül. *Kész vagyok é élni e jaji Világába 'S tsüggedetlen élni e kinok kohába* (453/272).

csüggedhetetlen *mn* (1)

Aki nem csüggedhet. *Tsüggedhetetlen György! Ótzeán' félelme, Te egy ásbést-szívű népnek Fejedelme, Te merész szolgálja Istennek és Jusnak* (337/245).

csüggedt *in* (1)

Lankadt, erejét vesztett. *El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt reménységek szikráit éleszti* (214/48).

Ik: *el~, meg~*.

csüggesztvén *in* (1)

Lógatva. *Maga a' szép rózsza tsüggesztvén ágait, Így ereszti égre bokros panaszait: Mért nem emészt már el vagy hévség vagy hideg* (298/25).

csüggő *Ik:* *le~*.

csüng *i* (3)

Függ, lóg. *A madárcák tsüngnek a' híves ágakról Le száratt a' nóta el tikatt torkokról* (84/7).

csüngnek (380/11), *tsüngnek* (196/7).

csünget *i* (1)

Lógat. *A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas tüörkjét* (418/21).

csüngvén *in* (1)

Lógva. *Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan* (397a/464).

csűr *fn* (5)

Termény raktározására szolgáló gazdasági épület. *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd megpukkad tőle mind a tsűr, mind a Verem* (413a/58). *Lépj a' Frantziáknak kimívelt kertébe 'S a Péruai kintsek' negédes tsűrrebe* (313/102).

tsűr (413a/1077), *Tsűr* (413/64), *tsűröknek* (413a/194).

csütörtök *fn* (3)

1. A hét negyedik napja. *Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot S a' mit Tsütörtökönn vit-tünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe* (336/27). **2.** Csütörtököt ad/kiált: csütörtököt mond, nem működik. *De már el is kopván a' puskám kovája, Végre tsötörtököt adott a' szerszáma* (239/220). *Ő is el süte puskáját, De el hullatván kováját, Tsötörtököt kiáltott* (114/846).

D

D. fn

A Darvas családnév kezdőbetűje. [*Az én Barátomné D. A. Quodlibetjére*] (367/cím).

da (ném)

(1) *Ver da? Ki az? Jaj, siessünk Hiveim! Mit érzek? — mi szent szag? — ver da? — Jaj! jön, — jön a' hamvas Szerda* (133/39).

dáb Ö: *dib~.*

dabunt l. do

Dácia fn

(7) Helynév. <Erdély és a tőle keletre levő terület latin neve, de Csokonai Magyarországot érti rajta.> *Ah hív Magyar! Ha kedves Előtted a' szabadság, Ha boldog lenni kívánsz Királyod' oltalmába': Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába* (259/76).

~ (432/14), *Dácia* (396/16), *Dátzia* (259/458, 338/11), *~nak* (313/141), *~ra* (357/35).

dada fn

(2) Vénasszony. *Rendes is volt látni, miként sok vén ~ Többektől kiválva a' széken kushada* (330/483).

Dada (330/1087).

daemon l. démon

Dafnis fn

(8) Személynév. <A görög-római regevilágban Hermész és egy nimfa fia, szép szicíliai pásztorfiú, a múzsák kegyeltje.> *Sok szerelmest kis nyílával Vérez a' Vénus' fia: Érzi ezt hív ~ával A' mosolygó Lídia* (164/23).

~ (172/cím, 28, 173/12, 4), *~omat* (173/16), *~hoz* (173/cím, 2).

dagad i

(8) **1.** Nő, egyre nagyobb lesz. *A' sebes patakok a' víztől áradnak Sikóltó hajjai hánykódva ~nak* (52/10). *Sok Merőföld már sziget, Sok*

völgyek a' nagy bérczekig ~tak (288/34). **2.** <Víz> áradva nő. *Mi erőtől rendül a' föld, a' tengerek ~nak Fellyül haladván gátjokat és ismét lelohadnak* (413a/1034). **3.** <Tésztaféle> megkelve nő. *Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra ~na* (169/100). **4.** *Dagad a szíve/elméje: öröm, büszkeség tölti el. Bár Hazánk áldott öletől Az okosság elragad; De annak édes nevétől A' jó szív mégis ~* (357/12). *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkig ~t* (313/6). ~ (327/52, 413a/323).

dagadó mn

(1) Büszkeséggel teli. *Ah de elég! — E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok: búzdúlnak a' házban Mindenek, és ~ bajnok mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek* (258/38).

dagadoz i

(1) <Tejjel> telítődik. *A' borjú a' szabad tér mezőn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag ~* (83/20).

dagadt mn

(1) Felszántott. *A' tavasz hát legjobb dísze az ágaknak 's a' fának, Tavasszal vár a' ~t föld nemző magot magának* (413a/863).

dagály fn

(5) **1.** A tengerszint emelkedése. —...Ezeknek tördelt jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték (231/281). **2.** Áradás. *Álljatok, egy kisedd haladékra megálljatok itten Hajjaim! ... tsillapítsátok le ~tok* (259/599). **3.** Gög, kevélység. *De ah reszkess, de ah rettegi Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdult, 'S dühösködő se-*

reggel Rohan határaidra, Pusztít, öl, éget, s' vakmerő dagállyal Rabolja a' sok kintset (259/54). **4.** Túlzott magabiztosság. Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/378). **5.** Vminek a ~a: vminek a túlradó volta. A' nyomorult ember lelkét hányszor rázza Hát a' bujálkodás, dühösség dagálja' S A' halál félelme hányszor meg zilálja (453/109).

Ö: far~.

dagályos mn (4)

1. A dagály által megnövesztett. 'S az enyhős szelek széllesztik E' ~ habokat (397a/966). **2.** Büszke, gögös. Most is a' derogál dagajos szívének Hogy rolla a Musák verseket költének (58/19). **3.** Felhőkkel teli. Ez a' hosszú boltoztatja A' Diófának felyül A' kék eget mutogatja, Mellyen sok felhő repül, Hátul a' zöld természetekkel Tókat, berkes völgyeket, A' ~ hegytetőkkel Körülvett vidékeket (397a/383). dagályos (330/494).

dagaszt i (5)

1. <Tésztát> kelesztésre előkészítve gyúr, nyomkod. — ...nekem a' tekenőre 'S tésztára semmi gondom, Csak azt nézem, mikor ~ Szép fara mint imbolyog (169/37). **2.** Duzzaszt, növel. És most is vizemet [Duna] sok test, sok dárda ~ja, Mellyeket a' vérnek tajtékjai hem-pely[e]getnek (259/618). ~ok (169/2, 146); — ~anék (169/110).

dagasztani in (1)

<Tésztát> kelesztésre előkészítve gyúrn, nyomkodni. Úgye, hogy egyszerre tudnék Dagasztani, fűtni, sütni (169/136).

dagasztgat i (2)

Többször, ismétlődően dagaszt. Nézze meg jól, kezem mint jár, A' tésziát mint forгатom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint ~om (169/16). ~nám (169/105).

Ik: meg~.

Dagon fn (1)

Személynév. <Hal alakban ábrázolt keleti istenség, akit a Biblia a filiszteusok isteneként említ.> Látják, vívniok kell győzhetetlen Sas-sal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel-vassal; 'S

hogy nem dühödhetnek többé a' világon, 'S ledül az Úr előtt a' Párisi Dágon (337/128).

dajka fn (5)

1. Kisgyerek gondozója. Ritka olly' szobalány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka (330/1719). **2.** Vkinek/vminek a támogatója, gyámolítója. Hát, te, Domokos Jakabnak Tiszta szívű Hitvесе; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy (454/944). Te pedig, Poésis! Az egek' munkája, Apollónak mézes szájú Leánykája, Te a' Szegénységnek Anyja és Dajkája, Él j vigann! (245/51). **3.** Személy, aki vminek a fejlődését, alakulását segíti. Ha már az, a' ki volt éltünknek ~ja, Az atyafiúi szeretet példája, E' földről a' fényes egekbe költözött, Él szerelmesivel ezer öröm között (214/105). ~ val (330/691).

Ö: száraz~.

dajkál i (1)

Ápol, védelmez. Tusculanum 's Tibur szülük a' Lelkeket, 'S ha Caesar 's Mecoenas ~ják ezeket (245/18).

dajkálkodás fn (1)

Ápolás, gondoskodás. Elsőben is az élő fák nem egy móddal teremnek, Mert ezek között emberi munka nem kell sok nemnek. Ezek ~ nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek görbe partyán önként árnyékot szőni (413a/536).

dajkálkodó mn (1)

Dajkálkodó erő: ápolás, gondoskodás. Az Alma fák is ha egyszer erős töre akadtak És ha a' nekik szükséges erőre találhattak, Magoktól is nagy sebessen az ég felé felnyúlhatnak És így a' mi ~ erőnkre nem szorúlnak (413a/979).

dák fn (1)

Dákok földje: Erdély. —...az Éjszín haboknak Tseppjei lomozó szárnyáról tsorognak, Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos tábora bétére (313/33).

daktilus fn (3)

1. Egyfajta tánc, ritmus, ill. egy ereszkedő versláb. De mennyünk ki Músám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Músájihoz zárnak (25/42). **2.** Férfi nemiszerv. Hát azért vajták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilus-

ra majd könnyen buknak? (219/62)
Daktilust (190/28).

dákus fn**(1)**

Dák. Bátor a' pártos Dákusok a' Dunán
 nyüösögiének, Bátor Róma mit tsináljon 's az
 országok vesszenek (413a/1054).

dal fn**(54)**

1. Énekhangon előadható zenemű. *Itt* [rózsali-
 get] száz Szerelmek danolnak, *Itt* száz Grá-
 tziák tántzolnak; A' tántz Lillát gyűjtja fel A' ~
 engem érdekel (443/240). Szívünk elolvadt
 Részeit Élesztjük újj Dalokkal, Pauzák'
 únalmas ideit Édesítyük Tsókokkal (128/58).
2. Rövid lírai költemény. *Aszatli* ~ (154/cím).
Dal Tzappiból (149/cím). **3.** Madárdal. *Amott*
egy sír mellől magát felemeli Egy patsirta 's
~ját nyersen énekel (306/90). **4.** ~t üt: énekel.
Es a' rózsá lugasnak A' mellyben Philoméla
's én Egymást váltva üténk Pindusi dalokat,
Nints árnyéka tovább (432/53). **5.** ~ra ver:
 megénekel, verset ír. *Műzsája víg örömmel,*
Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte
őket [jambusokat] (106/20). **6.** *Dalra fakad:*
 énekelni kezd. *Ím, ím a' koszorús Pásztorok,*
és velek A' szomszéd Ligetek' Hölgyei (óh ke-
gyes Látás!) ~ra fakadnak (432/ 87). **7.** *Dalra*
ránt vkit vmi: éneklésre késztet. *Sándorffym ül*
ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek
még? Zendülj, ekhózz, esti tsendesség! A' hála
engem' ~ra ránt (455/54).

~ (397a/67), *Dal* (145/cím, 150/cím, 151/cím,
 155/cím, 156/cím, 257/8, 16, 276/cím, 324/
 cím), ~ok (354/9, 373/110), ~od (284/4),
 ~[l]od (373/171), *Dalod* (375/16), ~ja (285/
 cím, 397a/169, 403/13), *Dalja* (324/20, 397a/
 756), ~jai (397a/884), *Daljai* (381/cím), ~t
 (432/38), ~okat (397a/718), ~omat (397a/22),
Dalomat (260/35), ~ját (330/1246), ~jaidat
 (403/66), ~odnak (397a/1139), ~jában (306/
 103), ~on (424/64), *Dalonn* (128/62), ~ra
 (306/164, 424/48), *Dalra* (337/357), ~okra
 (319/46), *Dalokra* (372/20), ~jára (375/9,
 379/31), ~okkal (413a/357, 934), *Dalokkal*
 (106/7, 372/7), ~jaimmal (288/108).

Ö: csata~, jaj~, paraszt~, szerelem~.

dall i**(5)**

1. Dalol, énekel. *Nyíl meg most, Helikonn!*

nyíl meg; Ti magatok Szép Istenasszonyok
előttem ~jatok (330/1166). **2.** Verselni. *Me-*
cenas mostan már azt fogom ~ Mi tesz kövér
vetést, mikor kell szántani (413/1).

~om (413a/12), ~anak (405/28), ~ottam (413a/
 524).

Ik: el~.

dallarizál i**(1)**

Dalolgat. *Vigan ma barátom! és ha pitizálunk,*
Mantziról is egy két sort ~unk (199/106).

dallás fn**(1)**

Dalolás, éneklés. *A' hajós is ~ától Fut a' sze-*
relmes Szírennek; Mert tudja, hogy mérges
ennek Dalja, sőt halálos is (324/17).

dalló fn/mn**(5)**

I. fn Dalos, énekes. *De mék tud énekelni*
Sirász' szülőtti közzül Úgy, mint ez a' mi Dal-
lónk, Ki ez halomba' nyugszik? (373/135)
 ~ (306/107, 358/6).

II. mn Daloló, éneklő. *Szomorún hangitsál*
fészkén a' patsirta: Fejjobb tsak a' ~ Fülemüle
birta (4/14).

~ (397a/615).

L. még **danló!**

dallos fn**(3)**

I. fn Dalos, énekes. *Így áldottanak űk: meny-*
nyei hangjokat Vigan visszonozák istenek,
emberek. És én — pallagi ~ — Bort és kedvet
ivám velek (432/119).

~ (397a/779).

II. mn Daloló, éneklő. *Vagy a' tinó az égre*
néz 's órolja a' szellőket Vagy a' ~ fetske rep-
ked a' tó körül és abba Régi bújokat a' békák
vartyogják az iszapba (413a/384).

Dalmataország fn**(1)**

Dalmácia. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is*
bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vítze-
bánja (306/271).

dalocska fn**(2)**

Rövid dal. *A' többek közt, hogy bé szóltál ab-*
lakomba, Énis jót kívántam Néked; de azomba
Műzsáddal játszodván Műzsám, hamarjába E'
dalotskát zengé kiseded Hárfájába: (235/36)

~t (373/7).

dalol l. danol

dáma fn**(83)**

Hölgy, úrinő. *Itt néz ki egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket tőlünk béburkola* (190/17). *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2037).

~ (197/40, 70), *Dáma* (25/27, 133/18, 22, 59, 154/41, 206/7, 231/220, 225, 266/11, 309/68, 330*/183/4, 330/488, 694, 1430, 1523, 1620, 1625, 1846, 1972, 2013, 2048, 377/8), ~*k* (330/cím), *Dámák* (330/2, 330*/183/3, 330/303, 336, 382, 397, 456, 618, 699, 885, 1002, 1016, 1139, 1303, 1338, 1425, 1433, 1557, 1641, 1968, 1753, 1775, 1984), *Dámak* (330*/140/2), ~*ji* (337/243), *Dámát* (248/17, 330/1550, 1794), *Dámákat* (330/1832, 1988), *Dámáját* (114/285), ~*nak* (114/361), *Dámának* (82/28, 256/26, 309/43, 330/497, 1483, 1779, 1950), *Dámáknak* (231/427, 330*/188/14, 330/1051, 1133, 1478), *Dámában* (330/386), *Dámákról* (330/1991) *Dámánál* (231/50), *Dámáknál* (206/11, 330*/149/9, 330/150), *Dámáinknál* (268*/24/1), *Dámáktól* (114/367), *Dámával* (330/896), *Dámákkal* (330/143, 165).

Ö: bál~, hof~.

dámaármáda fn**(1)**

Női had. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' rettentő Dáma-ármádnak, Mellynek fő kormányát Dorottya tartotta, 'S mint General en Chef maga mozdította* (330/1190).

dámabibliotéka fn**(1)**

Hárem. *Mikor excerpálni akar unalmába Bé megyen [a szultán] e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iro pennájának meg nyíltni kívánnak* (25/38).

dámaság fn**(1)**

Nőieség. *Ők az ifjaknak tüzeről És ledér természetéről Szüntelen zsorváltanak, A' Világnak Dámaságnak Kantsukái voltanak* (385/29).

dámasereg fn**(2)**

Női had. *Carnevál maga is (nem tudta) vígadott, Hogy a' Dáma-sereg illy szép tempót adott* (330/1100). *Dáma-seregnak* (330/1078).

dámaszem fn**(1)**

Női szem. *Megindúl a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak: Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1233).

damaszkuszi mn**(1)**

Damaszkuszban készült, készített. *Hűtsd el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére, Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék* (337/242).

dámaszokás fn**(1)**

Női szokás. *A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte. Dáma-szokás szerént sirtak haragjokban, Átkozván magokat, és Oport magokban* (330/1507).

dámaszüret fn**(1)**

Sok hölgy közötti válogatás. *Így szedik a' vídám népek, mikor megért, A' pirosló bakart, és a' fejér gohért; Mint itt a' Lyánykákat, külbomb öltözetben, A' víg Gavallérok e' Dámaszüretben* (330/292).

dámatábor fn**(1)**

Nők csoportja. *Miként insurgála Amazon' módjára Egy nagy Dáma-tábor Carnevál' hadára* (330/10).

dámavilág fn**(1)**

Hölgyek közössége. *Lehozom az égből Júnó' virágjának Magvait, 's kiosztom minden leánykának; Tudom hogy lábra kap a' Dámavilágban, Jobban, mint a' Krumpli már Magyarországban* (330/1977).

dámázó fn**(1)**

Dámajátékot játszó személy. *'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' ~k között 's a' kártyázók között* (197/76).

Dámon fn**(10)**

Személynév. (Filozófus Kr. e. a IV. sz. közepén.) *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hív ~!* (63/30) ~ (159/cím, 5, 12, 13, 381/13), ~*om* (159/3, 381/1), ~*a* (386/14), ~*hoz* (381/cím).

dana fn**(2)**

Dal, rövid lírai költemény. *Amott Anákreon-nak Kellő ~ji vagynak Kaskámba' friss eperrel*

(345/13).

~i (373/37).

Danaé fn

(1) Személynév. <Acrisius király lánya.> *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy ~val lehessen tréfálni* (76/6).

danló mn

(1) Daloló. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Feljebb tsak a ~ Fülemüle birta* (200/12).
L. még **dalló!**

danol i

(21) 1. Dalol, énekel. *El ment a' Pintzéknék egy nagy Apostola, Ki az édes bortól sok nyelvenn ~a* (219/20). 2. Verset mond. *Csókjaink közt egybe fojjunk, Ujj szerelmünkről ~junk Verséket* (183/27). 3. Madár énekel. *Gyakorta a' habok tapsolnak Játékokon, 'S körültek a' pintyek ~nak A' bokrokon* (294/11). 4. Kifejez vmit, szól vmiről. *Vérezgő Jábussaid Daloljanak szerelmet!* (106/2)

~ (287/31, 397a/773), *Danol* (350/7), ~nak (373/129, 443/237), *Danolnak* (397a/745), ~tál (253/13), ~tad (267/4), ~ta (330/1249), *fogok ~ni* (369/15). — ~jak (330/20), ~junk (285/55); ~d (319/1, 12, 23, 35, 50).

danolás fn

(3) 1. Dalolás, éneklés. *Míg a Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/300). 2. Madár éneklése. *Párjok előtt gyengén zengnek, Vallást téznek szájakon, Vagy ~sal versengnek A' zöld bikkfágákon* (397a/727). *Édes a' te ~od, Jértze-forma kotyogásod ~od* (433/21).

danolgat i

(4) Dalogat, énekelget. *Lillám velem ~, És csókolódzva tréfál; Míg barna szép hajával Zefir susogva játszik* (345/4).
~ (395/16, 17), ~ott (373/107).

danolni in

(12) 1. Daloni, énekelni. *Látván, hogy el kell patkolni, Bús hangon kezdé ~ A' Rákótzai Nótáját* (114/250). 2. Megénekelni, dallal ünnepelni vmit. *Hogy társaságtokba vegyétek, azt kéri, Öröminnepteket ~ kívánja* (330/91). 3. <Madár> énekelni. *A' zöld bokorba' halloom A' Filmilét ~* (373/99).

~ (184/25, 319/4, 15, 26, 38, 53, 344/14, 423/25), *Danolni* (373/141).

danoló fn

(1) Költő. *Még is magános nyugta-helyén ihol egy elfelejtett kis Danolót, 's Magyar Meglátogattok: mint köszönjem Isteni táborotok' malasztját?* (439/22)

danoltat i

(2) Dalolásra, éneklésre készítet vkit. *Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ága-id közt ~nál Fülemüle' képibe!* (375/27)
Danoltatott (237/14).

danolván in

(2) Dalolva, énekelve. *Ámor mosolyogva nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát ~ mellettem* (238/84).
~ (396/16).

darab fn

(18) 1. Vmiről levált vagy leválasztott rész. *'S a' sarlót nem próbált dudva közt hevernek Eltörtt ~jai sok régi fegyvernek* (306/42). *A tenger fel buzdúl 's mindjárt ontya haragját, A gáját rontván, sok ~okra török Kis tsajkája* (39/4). 2. <Jelzőként, az egy névelővel.> vmely egésznek kisebb, de egységet alkotó része *Szent Lakodalmat e' végre tsinálván, Egy kis Kollatzióra, Egy ~ Petsenyére, Borra egy Kantsóra ... invitálván* (167/11). *Én ugyan Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy ~ részt hagyok* (235/30). 3. Azonos fajta tárgyak közül egy példány, egyed. *Etuis, frantzia szó, átallyában minden tokot tesz, a' miben sok ~ holmi tartatik* (330*/149/7). 4. Könyv, kötet. *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott Banier Apátúr tizenkét Darabot. Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istenekkel három könyve vagyon teli* (126/10). *Nintsen az egész Darabba' Egy Versis idvességes* (236/10). 5. Egy ~ig: nem túl hosszú ideig. *Úgy hogy ennek édességét egyedül tsak az érzi, Kinek szívét edgy ~ig a' kinzó bánat vérzi* (216/6). 6. Darabra szakaszt: részekre tör. — ...mint a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, mikora' gátat ~okra szakasztván, Tör mindent (258/53).
~ (202/15, 237/36, 96, 330/235, 330*/164/6),

~ja (387/4), ~jai (209/5, 303/2.), ~ra (418/72).
Ö: *dirib~.*

darabol i

(1)

Darabokra szaggat. — ...a véres fognak *Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak* Azonn véres szájjal midőn el motskollya Körmeivel izről izre ~lya (77/172).

Ik: *ketté~.*

darabolt mn

(1)

Szaggatott. *A' Fülemlék zengették Lassú keserveidet: A' Vadgalambok felvették Darabolt nyögésidet* (428/28).

darabos mn

(3)

Darabokra tört, göröngyös, rögös. *Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 's Követvén Ősinek ditső nyomdokait, Botlás nélkül járta ~ hantjait* (188/12). *Az elmét rettenetesenn 's irtóztatónn vezetí 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstyt nézeti, Darabos helyenn ragadgya 's borzasztva ott hordozza* (216/21). *Darabos* (211/7).

darabosság fn

(1)

Nehézkesség, nem gördülékeny stílus. *A' mi nagyobb: magoktól is készítnek olly remeket Mellytől a Magyar Ész disze millyen legyen, ki tettzik, Kivált ha ~át jobban jobban le mettzik* (111/94).

darál i

(1)

Sokat beszél, fecseg. *Más a hibában torkig ül; Még is ~ felőlem: Bár engem' a' jámbor betsül, Tsjjét teszen belőlem* (316/32).

dárda fn

(10)

Szúrásra, hajításra alkalmas hosszú nyelű fegyver. *A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' ~ tsörög, puska ropogva zörög* (44/6). ~ (259/618), ~k (403/53), ~ja (324/10, 337/338), ~kat (413a/501), ~nak (413a/664), ~val (382/1), *Dárdákkal* (223/7), ~jával (114/729).

daróc fn

(1)

Durva, vastag posztó. *Sok Vitézek, derék Hérok itt valának, Agamemnon előtt a' kik virágzának. A' Feledékenység ült ezek' tetején,*

Vastag gyászos darótz volt burkolva fején (237/44).

daru fn

(5)

Gázlómadár. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban; Vagy miként a' Darvak, midőn kikeletre, Sereggel elmennek a' rétre, ligetre* (330/541). *darvak* (413a/382), *Darvai* (413a/135), *Darvaknak* (413a/314), *darvakkal* (330/544).

Darvas I. D.

dátum fn

(2)

Időpont. *De meg hólt post Christum natum Egynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Eggvel é, vagy kettővel* (231/13). *Datum* (330/1623).

Dávid fn

(1)

Személynév. *Függ 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, s velünk együtt terem, Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és ~ként az én tíz ezrem* (238/68).

de¹ hsz

(104)

1. <Nagyság, mennyiség fokozásának kifejezésére:> milyen nagyon, mennyire, mily. *Jössz már? — ~ ah sokára Jöttél, ki múlok ímhol* (186/53). *De óh az emberséget mint tiszteljük* (257/149). 2. <Érzelem fokozásának kifejezésére:> de nagyon, hogy, milyen nagyon, mennyire. *De szeretném felhajtani Hátúl, ~ jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől* (169/45). *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintszen tovább reményünk Felvirradás felől már* (43/13). 3. Állítás, kérdés nyomósítására. *Ah ~ bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott* (317/183). *Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúcczából* (169/162). *De mit mondok? óh ~ mit mondok ellened?* (337/89) — *Hagyj békét, 's pitzi lantom' Törd ízekre... De mit, ~ mit Hallok még is amott?* (432/56)

de² ksz

(756)

1. <Az előző állítás érvényességét megszorító, vagy várható következményét megcáfoló mondat bevezetésére.> *Kivált az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat; De a' dugást úgy intézték, Hogy ujjaik közzül*

nézték, *Mint leányaink szokták* (114/970). *Tovább akarám kérdezni: ~ el tűnt szemem elől* (162/123). **2.** *⟨Egymásnak vmilyen tekintetben ellentmondó vagy szembeállított tartalmú mondatok, mondatrészek kapcsolására.⟩ A' Patakot látom ~ — jaj Egek Attya! Rémült szemeimet ott mi háborgattya? (77/239) — Illy bosszús, ~ méltó panaszra fakada: Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a vént meg vetvén, az ifjat szereti (78/16). Még sints azért tsak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószín, ~ kő mélyében (185/53). Úgy nevelkedj te is testbe, és lélekbe, Végre, ~ sokára, juss el az egekbe (215/150). **3.** *⟨Tagadás utáni kizáró ellentét vagy állító fokozásnak bevezetésére:⟩ hanem. 'S holmi hókuspókusságot Soha nem gyakorolok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uran Öttse Sem teszi ki a' szűröm (92/159). **4.** *⟨Érzelmileg színezett ellenvetés, kételkedés bevezetésére.⟩ Számos esztendő, ~ óh bizony azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttának soknak (210/85).***

~ (119/3, 142/27, 163/23, 185/110, 199/109, 201/75, 212/11, 219/92, 231/72, 239/99, 244/19, 257/142, 342/30, 431/49), *De* (55/17, 60/5, 61/15, 92/278, 114/222, 148/55, 150/13, 181/19, 192/53, 196/48, 204/20, 207/2, 208/51, 222/22, 55, 231/221, 451, 239/219, 251/6, 259/109, 290/29, 309/102, 330/417, 1480, 337/387, 413a/796, 419/6, 430/17, 454/310, 607, 737).

Ö: *ám~, nem~, úgy~.*

de³ (fr)**(8)**

Előjárószo tulajdonnevekben. *Obester Monsieur ~ Fesit Sergét bellyebb vezeti (114/777). A' másik még nagybatska, A' neve Madam ~ Matska (114/131).*

~ (114/638, 651, 721, 739, 228/4), *De* (114/745).

deák fn/mn**(18)**

I. fn Diák. *Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon, Többet hoztam egy Schlafrok-nál, 'S még sok füz fa Deákon Ki is fognék (92/151). Tudom, hogyha a' Kún Banya meglát, tehenet fejet, 'S a' Garabontzás Deáknak önként fog adni tejet (358/24).*

Deák (330/154/2, 330/519), Deákok (330/2010), Deákot (317/146), ~nál (330*/204/2).*

II. mn **1.** Latin. *Csak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott Banier Apátúr tizenkét Darabot (126/9). Azért hogy én Matrósz valék, Hogy deákul nem tanulék, Tsak Király volt az Apám (92/146). **2.** Deák hinárral zavart víz: latinul oktatott hamis tudomány. Mondjad hogy a' téged hozzá Debretzenből botsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hinárral zavart vízből itattya (111/114).*

Deák (330/149/2, 442*/23), Deákul (267*/12/11), ~ül (330*/197/8, 330*/198/1, 330*/199/9, 330*/204/1), Deákul (330*/205/4).*

Ö: *író~, kántor~.*

débol i**(1)**

Feltúr. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával, Se nem ~lya a' földet ölszámrá nyúlt farkával (413a/677).*

Debrecen fn**(17)**

Helynév. *Jer, Kazincym, jer, öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni tégedet. Honnan? — azt kérde — talám a' Debretzen' vidékiról (161/3). Kivált elég tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi lakosa (217/69).*

~ (212/61), *Debreczen (217/54), Debretzen (334/27, 357/20, 432*/203/5, 442/17), Debretzennek (368a/18), Debretzenbe (233/36, 358/28, 438/8), Debretzenben (432*/203/2, 442*/221/4), Debretzenből (111/112, 161/10), ~nel (188/158).*

debreceni mn**(2)**

Debrecenhez tartozó. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi földön (330*/171/2).*

Debretzeni (368/182).*

december fn**(14)**

1. Az év 12. hónapja. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó haszonnal bízott December (330/1814). **2.** Posztóval borított prémes bunda. *Vége felé jár a' didergő December Decembert hordoz már minden okos ember (85/9–10).**

December (66/1), *Detzember* (197/9, 318/5, 21, 37, 53, 69, 85, 101), *Decembert* (66/2), *Détzembert* (197/10).

Decius fn

(1)

Családnév. (Híres római család.) *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' nyársat vívó volskusok, és a' Sabinus fiak, A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Détziusok, Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/692).

declarál l. deklarál

ded Ő: *édes~, kerek~, kis~.*

Dédal l. Dedalus**Dedalus fn**

(2)

Személynév. (Daedalus, Daidalosz: görög mondai hős, a krétai Labirintus tervezője.) *Nem kell Triptolemus nyargaló hintója, ~ a' szárnyát másnak viaszolja* (126/48). *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen, Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott* (237/71).

Déidámia fn

(2)

Személynév. (Lükomedész király lánya Scyros szigetén, akivel Achilles szerelembe esett.) *És már megindult, hogy hibáit helyre hozza széppenn: De ~ oda méne épenn, Elhalva, sáppadtann, lehegve, Kétségbeesvén, mind hijába készült Gyakorta szólni* (170/59). *~ ba* (170/8).

deklarál i

(1)

Vmilyennek nyilvánítani vkit. *Fizignát, így kell tsinálni? Ez é a' Jus Gentium? Huntz-futnak fog declarálni Ezért a' Concilium* (114/268).

dekrétum fn

(1)

Az állam által kiadott rendelet, határozat. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140).

dél¹ fn

(21)

Nappali 12 óra. *'S a' munkás kenyérét, sajtját elő veszi: Délbe, estve, mindég jó ízűen eszi* (198/62). *Egyebek mind híves hejekenn pihennek A' Dél forró heve elől fere mennek Alusznak még magok a' híves szellők is* (84/22). *~* (196/1, 22, 453/146), *Dél* (81/15, 84/cím, 1,

196/cím, 330/294, 380/1, 22), *delünket* (75/12), *~be* (288/96, 389/45), *Délbe* (342/23), *~ben* (330/1824), *delen* (413a/242), *delére* (203/24), *Delére* (81/24), *~ig* (197/59).

dél² fn

(13)

1. Északkal ellentétes világtáj. *Músák! Most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb hely, Melly a' tsinos nyúgot, 's a' durva kelet közt A' hatalmas észak' s tehetetlen Dél közt Közép pontba lévén, tisztán kimutatja Millyen még az ember 's földünk ábrázatja* (313/74). **2.** Tőlünk dél felé levő, meleg éghajlatú vidék. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott* (131/5).

~ (257/154.), *Dél* (313/113, 413a/802), *~t* (259/471), *Délnek* (428/116), *~re* (184/7, 267*/14/5, 413a/714), *Délre* (422/6, 423/7), *Délről* (32/11).

délceg mn

(6)

1. Büszke tartású, tüzes (ló). *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékozó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). **2.** Büszke, önérzetes. *Hát még a' betsület hányszor búsít minket, Hányszor lázszasztja fel déltzeg érzésinket?* (454/234) *déltzeg* (330/278, 337/228, 400), *Déltzeg* (397a/149).

délelőtt hsz

(3)

Réggel és dél között. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/16).

Dél előtt (233/3, 8).

delfin fn

(3)

A cetek rendjébe tartozó tengeri emlős. *Sok faluk' határain Ma Delfinek cziczáznak a' vizekben* (288/30). *De most kezdjél Arionnal kerseresebb Áriát, Hogy a' Delphin is megszánja e mostoha sors fiát* (162/6). *Delfinek* (219/76).

deli mn

(27)

1. Karcsú, magas, arányos termetű (fiatal személy). *Van egy hartz, a' mellyben az ellenség ~ ifjak ellen titkos fegyverét emeli* (71/1). **2.** Ilyen személyre jellemző, hozzá illő. *Szép ~ termete Ifjú formájának Tündöklök rosája piross ortzájának* (77/31). **3.** Pompás, remek,

ragyogó. *Mellyemben tüzet gerjesztene A te ~ szépséged, Ha szabadságom lehetne Szívembe venni téged* (460/144). *Amott egy lejtős hegy valamint a' ~ Cédrus, magos fejét az égig emeli* (72/9). *És barna fellegével A' gyászos ég nem tornyozott. Hanem ~n ragyogván Dísztlettenek kék boltjai* (247/13). **4.** Dicső. *Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki nyomdoktól sok ~ példa után?* (259/452)

~ (70/11, 12, 150/13, 155/7, 258/66, 267/157, 269/23, 327/11, 330/131, 488, 1399, 2029, 400/73, 401/23, 403/57, 454/850), ~n (146/6, 355/3); *Delibb* (330/2048); *legdelibb* (330/2026, 373/175).

déli mn (12)

1. Délben levő, történő. *Ha hát egy ~ hévségben El vész múlandó szépségem; Máriáért az én nevem Mind örökké tart az égben* (148/69). **2.** Délen levő, ott található. *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosit Panchaia, Vagy más ~ tartomány* (447/123).

~ (330/442, 330*/200/3, 341/24, 373/154, 441/7, 454/351, 456, 460), *Déli* (380/cím, 425/ 18).

Delia fn (2)

Személynév. <Délosz szigetén született Artemisz istennő mellékeve>. *Hova mentek, Hova mentek ~nak vadász Nymphái?* (459/5) *Míg Sámsont Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szereit ki vájja* (71/25).

delicate (lat) (1)

Gyönyörűen. *Bőriből majd ki szalad, Látván, hogy illy ~ Úszik, 's a' part tsak halad* (114/191).

Délila l. Delia

deliség fn (1)

Karcsúság, arányos termet. *Mert szépségednek, Deliségednek Dísze oly hamar el vész* (146/35).

délközép fn (2)

1. Nappali 12 óra. *Így jár az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát ~en* (330/1262). **2.** Nyár közepe. *De ám az aranyló vetést dél középbe aratják* (413a/304).

Delphi fn (4)

Helynév. <Delphoi, a jóshelyéről ismert ókori görög helység.> *Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája mond* (330/913). *Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7). *Delfist* (342/11, 12).

délpont fn (1)

Az ég délpontja: az ég közepe, déli 12 óraker. *Bíztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lépe. 'S rövid időn fel hág egünk' Délpontjára, Hogy világosságot hintsen valahára* (203/15).

délső mn (1)

Déli. —...*nem tudom, mi okon lehetne kitsúfolni azon Helységeket, melyeknél szokásban vagy az északsó, napkeletsó, délsó, napnyúgotsó terminatio* (330*/197/6).

Délus fn (1)

Helynév. <Délosz: az Égei-tenger szigete>. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippodámról 's lovász Pelops Elefánttsont válláról* (413a/1110).

délusi mn (1)

Délusi ág: babérág; <a Déloszban született Apollóról.> *Nem húzándja serény lova Akhéus szekerén; 's rá hadi tettiért, Hogy sok büszke Királyt lever* *És hērōsi fején Délusi ág lebeg* (328/8).

délután hsz (2)

A délutáni napszak. *Levegő ege is dél után enyhesebb, A' szent Mihály' nyara most leg kellemesebb* (199/33). *Dél utánra* (342/24).

démon fn (1)

Pusztító indulat, gonosz szenvedély. *Gyarló tudatlanság! zablátlan indulat! Két Daemon, mely minden szépet jót feldúl* (313/60).

demonstrál i (1)

Szemléltet, bemutat. *Erősségül producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt ~ta Genealogiáját* (92/38).

demonstro (lat) (1)

Acta iam demonstrarunt: cselekedetei már be-

bizonyították. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam* ~ (92/336).

denevér fn

(1)

Végtagjaik között feszülő bőrhártya segítségével repülni tudó emlős. *A' szeneket látom, látom mint dültenek össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek ~i nyivognak* (253/8).

denevérbabona fn

(1)

Sötét tudatlanság. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona. Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság* (190/43).

denevérnimfa fn

(1)

Denevér alakú nimfa. *Éris pedig szíve' tellyes örömeben Felemelvén magát pudlis szekerében, Titkos katzajok közt lebegett felettek; 'S Denevér Nimfái körülte repkedtek* (330/1254).

denevérszárny fn

(3)

A denevér végtagjai között szárnyszerűen kifeszülő hártya. *Az írtozás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széllyel* (56/31). *Denevérszárnyakon* (330/672), *Denevér szárnyakon* (202/31).

denique (lat)

(1)

Végre, elvégre. *Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba, Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba* (92/113).

Dent fn

(1)

Helynév. (A Don folyó.) *Dentumoger, azaz Dentmagyaroknak nevezték magokat régi Elejink, a' Béla' Notáriusa szerint. Az a' ~ mitsoda ige ottan, én nem tudom. Meg érdemlené a' Tudósok' vizsgálását régi igaz nevünk* (267*/15/2).

dentmagyar fn

(4)

Doni magyar. *Felkél a' Nemes nép, pattan paripára, Hogy hazánkért vívjon Dentmagyar módjára* (267/92). *Dentmagyart* (418/79), *Dentmagyaroknak* (267*/15/1), *Dentumoger* (267*/15/1).

dentumoger l. dentmagyar**deputatus (lat)**

(3)

Követ, küldött. *Követvén a' Magyarokat*

Thronusba is ültették 'S Így a' Deputatusokat Már széllyel eresztették (92/17).

Deputatusoknak (92/193), *Deputatusra* (326/14).

der (ném)

(1)

Névelő. *Megnézhetni Joh. Fr. Blumenbach's Handbuch ~ Naturgeschichte* (330*/199/15).

dér fn

(10)

1. Apró jégkristályokban lecsapódó párából keletkezett csapadék. *Tsak az a' baj, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és ~ is jár velek* (87/18). 2. *Dért mutató: deres. Mint a' meg vénhedt fa, ... Mellyre esztendeit az idő, miolta Fenn áll, fogaival rovátkolta, Mellynek ~t ~ mohos kerületi Meg öszült vénségét véllünk képzelteni* (214/5).

~ (199/18, 314/13), *derek* (197/5, 413a/794), *Derek* (85/5), ~t (397a/48), *deret* (413a/879), *Dérnek* (413a/920).

deredzett in

(1)

Zuzzal deredzett: zuzmarával belepett. A pásztor botsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal ~ táskáját (83/18).

derék¹ fn

(16)

1. Testrész, a törzsnek a mellkas és az alsótest közötti része. *Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeca, Kinek ősz a' haja, görbe a dereka* (330/1080) *Sugár derekadat ne tsudáltasd véllünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemléllünk* (61/23). 2. Vminek a középső része. *Úgy kavarg minden részről a' Scythá vitézek' Táborra; ~ mint a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak* (258/52). 3. Vminek a központi része. *Egy erős négyszegű Corpust formálának A' kik legaggottabb Leányok valának. A' Sereg' derekát ez a' népség tette* (330/1173). 4. A fa törzse. *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára Fűzz kérget a' fának izmos derekára* (453/32).

derekadat (254/23), *derekát* (330/274), ~ba (348/42), *Derekunkban* (209/52), *Derekakból* (215/40), *derekadon* (433/13), *derekán* (450/16), *derekára* (453/34), *derekáról* (330/1314), *derekánál* (231/354), *derekával* (239/33).

derék² mn

(17)

1. Megbecsülésre méltó, jóra való. *Említenek*

sok híres, 's ~ vitézeket (78/3). 2. Remek, nagyszerű. Majd ~ paripájának Jó abrakot adatok (231/399). — ...a' Szűz engedelmeiből Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr (231/464). ~ (222/31, 237/41, 267/193, 308/64, 313/134, 326/32, 330/533, 860, 413a/69, 595), Derék (92/257, 358/47); derekabb (60/14), Legderekabb (327/17).

derekas mn

(1)

Jó, remek. *Jobb is lessz hát ha bor zúg ma minden Kádba És viváttá válik a' számba 's a' szádba. Bezzeg ekkép' tsapunk ~ szüretet, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19).

deres mn/fn

(2)

I. mn Dérrel lepett. — ...Akkor bészárja a' mezőt a' ~ tél, 's nem hagyja, Hogy a' gémberegett gyökér a földet megragadja (413a/856).

II. fn Fehéres szőrszálakkal tarkázott sötét szőrü ló. *De honnan köthessek egy ~t rudjára? Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa* (452/56).

derít i

(2)

1. Új napot derít: szebb, derüesebb napot okoz. *Drága szó ez, szép Levelke! Már ezért csókolak ám: Mert te véled Lilla' lelke Új napot ~e rám* (282/34). **2.** Fényt ~: dicsőséget növel. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek Tégedet, Nagy Nevek' gyémántra messed; Ók ~ik fényedet* (163/48).

Ik: fel~, ki~.

derítvén Ik: ki~.

derogál i

(2)

1. Méltóságon alulinak tartja, és ezért nincs ínyére, nem tetszik vkinek vmi. *Most is a' ~ dagajos szívének Hogy rolla a Musák verseket költének* (58/19). **2.** Megszól, becsmérel vkit. *A konyhára hordják a' pletyka beszédet, Mindég dérogálják a' Férfji tselédet* (330/1660).

derül i

(9)

1. Tisztul, világosodik. *Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba: Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz itt ma* (154/5). **2.** Felvirágzik. *Fejet hajtott nekik a' Somogy' Angyala, Tudván hogy derül már napjának hajnala, Felkél, 's könnyebbülven szíve' bánatjától, Örömmel indul meg Czin-*

dery' sírjától (306/170). **3.** Látszik vmin vmi.. *Engedjen a' világon A' nagy Teréziának, A' népek' hív anyjának Az ég sok szép időt. Ezer Királyi szépség Tekintetén derüljön, Szívén a' virtus üljön, és az nevelje őt* (259/308). **4.** Derül a kétség: eloszlik. *Érzem Nemes voltom', érzem gyengeségem'; 'S Reményem béborul és derül kétségem* (454/8).

derül (138/4, 288/24, 397a/80,), *Derült* (225/61), *derültt* (161/29).

Ik: fel~, ki~.

derülés fn

(1)

Jobbulás, jobb kedv. *De te repülsz? — mind tűnnek — mennek — Minő derülés ez, nagy Ég?* (455/50)

derülni in

(2)

1. Ragyogni. *Ah! többé Napfény az Égre, Ne készüllyön derülni* (143/58). **2.** Éledni, kezdődni. *Itt fogok zöld gyepre ülni — Óh! A' mező mint örül! Mint kezd új élet derülni E' mosolygó táj körül!* (397a/119)

Ik: ki~.

derült in

(2)

Felhőtlen, világos, *A' fellegek szaladnak, Belőlők a' szelid Nap Mosolyog ~t egünkre* (373/186). *Ő gondolatim javával Eggyütt nővénn fel felé, Az örömmek zöld ágával Lelkem árnyékozta bé. És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El osztatja fergetegét* (177/11).

Ik: fel~, ki~.

derülvén Ik: ki~.

dervis fn

(1)

Muslim (kolduló) szerzetes. *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhel holt kitsinnye szájából A' szent Nèvre vágyó balgatag Anya is: Hogy tudjon mit rágni Dervised fogais* (190/62).

describo (lat)

(2)

Ventus describitur: a szélvihar leírása. (10/cím). *Fulmen describitur:* a villámlás leírása. (34/cím).

despota fn

(2)

Kényúr, zsarnok. *Erre az egész Palota Fel zúdul 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota,*

Nein, Nixszel feleltenek (114/933).

Despota (246/8).

deszka fn

(2)

Fatörzsből fűrészelt lapszerű fatermék. *Egy ~ből tsinált szomorú hajlékot* (209/75).

~ra (202/109).

deszkácska fn

(1)

Kis deszka. *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kívülgyeltt vagy kibarázdolt deszkátskán, faluhelyett pedig a' szövő bordán* (330*/144/3).

Deszkarági fn

(2)

Személynév. *Látván ezt Gróf ~, Egy nagy vitéz Generál, Hogy már a' Magyar országi Nép is mindjárt retirál* (114/763).
~ (114/772).

Deukálion fn

(1)

Személynév. (Prometheus férje az antik mitológiában.) *Akkor tett illy Törvényeket és örök szövetséget Még mikor ~ az elszórt kövekkel Megraká a' puszta Földet a' kemény emberekkel* (413a/73).

deus (lat)

(1)

Isten. *Quem Dii oderunt Praeceptorem fecerunt* Akit ez istenek meggyűlöltek, nevelővé tettek (12/cím).

Deutsche (ném)

(1)

Német. *Ausländische Specerey, kivált ~* (267*/14/3).

deutschlandi mn

(1)

Németországi. *Látogassátok meg püderesen Fédert, A' hol Luidorért oktatgatván Mumon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/64).

dévaj mn

(3)

Pajkos, pajzán. *Pakolj Ferkó! kiált a' ~nemzetség: Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg volt nevetség* (330/1713). *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját rázta a' ~ szűz* (330/1741). *Az esőt a' Dévaj varjú fel károgya nagy fennyen És egyedül sérikálgat magába a' fővenyen* (413a/394).

dévajság fn

(1)

Pajkosság, pajzánság. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, ~ra veti* (330/740).

dévánkozik i

(1)

Tanácskozik, vitatkozik. *Öt hétig dévánkózának A' Vallás dolga felett, De a' sok mende mondának Egy szányi haszna se' lett* (114/308).

dezentír (fr–ném)

(1)

Szőkevény, megszökött (katona). *'S midőn éppen immár azon töprenkedtek, Hogy a' sok ~ Szépek hová lettek* (330/1094).

dézsá fn

(1)

Csávás dézsá: feslett életű nő. *Ő is ha tűz kapott a' pizskafájába, Nem nyomta é bele csávás ~jába* (239/98).

dézsma fn

(3)

1. Terménynek vmilyen szolgáltatás címén beadott, levont hányada. *Nem bírt még a' Király 20, 30 milliót Nem tsikart ki tőlök ~t és portziót, Mellyből boldogokká tudja őket tenni* (200/62). *Tiéd vót ez a' föld tiéd vót egészen, Mellyből most a' Kevély 's fősvény Dézsmát vészen* (200/42). 2. Élete fele dézsmául ment a lány álom Istenének: élete felét alvással töltötte. *De imhol jó erre, az óhajtott halál 'S már rajta csak hatvan esztendőket talál Mit? — óh! felénnyit sem — mert fele él-tének Dézsmául ment a' lány álom Istenének* (453/142).

dézmálni fn

(1)

Dézsmát szedni. *Én pedig az embereket Nem hagyhatom, mert ezeket Kell énnékem dézmálnom* (114/97).

diadalmas fn

(2)

Győzelmes, győztes. *Melly emberre szület-tekor Egyszer, Melpomené! szép szemeket vettél, Nem nyér Isztmusi próba közt Bajvívó nevet az; sem ~an Nem húzándja serény lova Akhéus szekerén* (328/4).
~an (413a/845).

diadalmaskodik i

(1)

Győzedelmeskedik, felülmúl. *Diadalmaskodik Venusi szépségen A' gyenge ortzáknak rózsaszín fedele* (64/22).

diadalmi mn

(6)

Győzelmi. *Maga a' nyájason mosolygó Citére Űlvén ~ aranysekerére, A' hajnali pompás felhőből kiderül, 'S előtte minden fény*

setétségbe merül (330/1874). 'S túl a' tsillagokon Melpomené' fiát Istenlé ~ hang (338/28). E' nagy ~ kapuk és bálványok, Mind olly jelek, melyek a' szívet serkentik (306/60). ~ (342/33, 439/20), Diadalmi (306/308).

diadalom fn (12)

Diadal, győzelem. Az Igazság' Diadalma (337/cím). Néped a' sirig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted, 's néki a' jutalom Vagy a' halál léssen, vagy a' ~ (337/152). **2.** Diadalmat vesz vmin: legyőz vmit. Már napod itt vagy, Hogy tzélra jutván végy diadalmat a' Természetten (454/748). ~ (330/1502.), Diadalom 238/14), diadalma (330/cím, 454/166), diadalmat (330/4, 400/13), diadalmadat (337/8, 432/25, 454/766).

Diána fn (6)

Személynév. <A vadászat istennője.> Musák a' Párnassust békességgel lakják Apollo letzkéjét figyelme halgatják Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadászgat már gyors agaraival (11/5). ~ (307/118), Diánna (330/1954, 330*/165/5), Dianae (330*/165/8), Diánnát (77/120).

dibdáb fn (1)

Apró-cseprő dolog. Holmi tündöklő Dibdáb, A' Sors' számára vett báb, Itt a' Fátum elhínte (367/7).

dictionary (lat) (1)

Szótár. Calepinus Ambrus, Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionaryt írt, mellyhez idővel 9-10 nyelven való magyarázatokat adtak (330*/149/2).

dictum (lat) (4)

Megmondtam! Végeztem! Eb, a' ki kenteket, Néném! megköveti; Diktom! 's az öreg fart visszatzepeletheti (330/1158). Hogy ő az, a' kit meg evett Az apja mindenestől, 'S Őt Jupiternek is hívják, Dictum est; recognoscálják, Mert ha nem, ebet fognak (92/55). Diktom (330/1130), Dictum (92/183).

dicsekedik i (15)

1. Vkiről/vmiről elismerően úgy szól, hogy magának is megbecsülést szerezzen. Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon ditsekedel

Erőd 's hasadra nézve (114/152). **2.** Kérkedik. De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda ezer eggyedik (60/9). **3.** Büszkélkedik. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' Hámán szellős ablakába: De akik ezt sok száz ezrekkel tselekszik, A' nép még azoknak nevével ditsekszik (192/54). **4.** Bővelkedik vmiben. Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy kised 's kurta szerentse elég (39/7). ditsekedik (114/80, 225/87), dicsekszik (302/11), ditsekszik (199/24, 330/301, 454/504), Ditsekszik (306/261), ditsekednek (127/10, 442/17), ditsekedtek (150/3). — Ditsekedjen (13/4).

dicsekedni in (1)

Büszkélkedni. Ezzel ditsekedni Országosan is szerentsémnek tartom (442*/222/3).

dicsekedő in (2)

Büszkélkedő. Ő az a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythia nyelven pergő versekkel őket Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a boldog Culturával ditsekedő Nemzetek (111/64). Ditsekedő (453/48).

dicsekedve in (2)

Büszkélkedve. A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partjait tsapdossa Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly fala alatt Constantzinápollynak (25/3). ditsekedve (190/3).

dicsekedvén in (1)

Büszkélkedve. Ti lésztek részesi e' nagy prédának Azzalis ditsekedvén, Hogy Istennek új Világot nyertetek (171/2).

dicsekszik l. dicsekedik

dicsér i (11)

1. Elismeréssel emleget vkit/vmit. De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az urias lármát nem dítserem (197/90). **2.** Szeret vkit. Cítére vagyok én; ti is mind esmérték; Bár szájjal titkoltok, de szívvel dítsertek (330/1932). dítseri (193/21, 413/49, 413a/45), dítserem (454/164), dítserő (454/589, 802). — dítser-

jen (225/8); *Ditsérjem* (413a/619), *dítsérjük* (417/7).

dicsérés fn (2)

Elismerés. *Óh hír! vidd hírül ezt kérlek te magadnak, Hogy verseim néked illy ditsérést adnak: Majd talám fel vészi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' hallatára* (193/50).

ditsérés (267*/17/4).

dicséret fn (13)

1. Elismerés, magasztalás. *Zengjed vizek nagy Királlya ditséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott Hoffmannak* (124/9). **2.** Magasztaló ének. *Elég! — Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Ditséreteknak hirdetésén* (418/111).

ditsérete (212/31), *ditséreti* (124/18), *Ditséretét* (397a/1183), *Ditséretinknek* (188/101), *Ditséretébe* (308/25), *ditséretibe* (216/81), *ditséretedre* (454/830), *ditséretidről* (454/833), *ditséreténél* (398/6), *Ditséretért* (29/23), *ditsérettel* (397a/891).

dicsérni in (2)

Elismerni, magasztalni. *Ha az igaz lelkű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni 's jó szívét egy Tirann vad lelkéhez mérni* (12/7). *ditsérni* (308/31).

dicsérő in/fn (3)

I. in Elismerő, dicséretet kifejező. *Hát a fain posz-pásztokat, A' fánkot, a' tsőregét, A' Hertzegi Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/108).

ditsérő (192/44).

II. fn Olyan személy, aki dicsér. *Tsak a' szárnyas zengzet mégyen Tsak a' kis Filemile, Hogy több ditsérője légyen* (397a/763).

dicső mn (62)

1. Dicsőséges. *Jól tudom én, melly tartatlan Ez az én pompás szépségem: De van eggy szebb betsem nékem, Melly ditső, és halhatatlan* (148/56). *Lesz még a' Magyaroknak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/25). **2.** Fenséges, nagyszerű. *Látod-e szép Phebust ditső tronusában Úlni az ég boltján fényes ruhájában* (3/1). *Te beszéld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradvá-*

nyokból egy ditső Oszlopot? (237/22)

~ (373/170, 421/37, 445/219, *ditső* (26/24, 60/13, 67/3, 75/16, 78/9, 111/72, 115/2, 127/37, 162/54, 170/4, 188/11, 26, 85, 203/25, 219/48, 225/105, 127, 237/119, 259/109, 143, 265, 285, 368, 267/112, 287/53, 299/116, 118, 303/7, 306/222, 317/15, 330/588, 337/255, 395/38, 397a/598, 415/49, 439/25, 454/875), *Ditső* (132/17, 188/97, 104, 112, 192/46, 251/2, 17, 269/21, 299/66), *ditsőt* (111/16), *ditsőbb* (192/60, 256/5, 454/21), *Ditsőbb* (82/7, 410/30), *ditsőbbnek* (82/6, 256/4), *ditsőül* (337/322).

dicsőít i (3)

Dicsér, magasztal. *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen örök Menny-Országgal* (222/92).

ditsőíti (397a/1159). — *ditsőitsem* (330/1938).

dicsőíteni in (1)

Dicsérni, magasztalni. *De most, Múzsám! békességnek Innepit kell zengened, És a' Császári Felségnek Nevét ditsőitened* (400/12).

dicsőítés fn (1)

Dicséret, magasztalás. *Ámde, hogyha olly nemis, Szép tettek életembe' nem tetéznék, Hogy halála érdemes Legyen ditsőítésre még Vitéznek* (288/84).

dicsőség fn (67)

1. Fényes hírnév, nagy elismerés. *E' néz hát, e' drága Király, mint Trézia hajdan, Rátok, hív Magyarok, kérvén, hogy az ősi ditsőség E' veszedelmes idők' közepén eszetekbe' forogjon* (258/87). *Én pedig kérem az Urat kedves Hazám képében, — Kinek igaz híve leszek élttem egész rendében, Légyen kedves az Úr előtt Nemzetem Ditsősége* (124/21). **2.** Szépség, pompa. *Húzd össze, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre* (162/56). **3.** Nem nagy ~: nem komoly tett. *Óh nem . . . nagy ditsőség hamar érni véget, Pálya futásunkba érni ditsősséget, Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/77, 78).

~ (447/9), *ditsőség* (213/100, 259/330, 633, 267/16, 46, 299/128), *Ditsőség* (134/9, 170/

cím, 49, 188/7, 33, 47, 65, 251/19, 259/121, 550, 524, 267/59, 299/108, 313/136, 317/48), *ditsősség* (220/43, 413a/1040), *Ditsősség* (400/89), *ditsőséged* (306/157, 337/265, 454/870), *ditsősége* (259/155, 506), *ditsőssége* (214/72), *ditsőséget* (306/293, 306/210), *Ditsőséget* (306/286), *ditsősséget* (213/112), *ditsőségét* (258/12, 267/95), *Ditsőségét* (405/18), *ditsőségnék* (255/13, 267/143), *Ditsőségnék* (188/37, 39, 451/13), *ditsőségbe* (148/66), *ditsősségbe* (215/114, 120), *Ditsőségén* (205/56), *ditsősségén* (330/110), *Ditsőségén* (16/56), *ditsőségre* (337/308), *ditsősségre* (213/124), *dicsőségről* (423/37), *ditsőségről* (423/37), *ditsősségről* (187/34), *ditsőségtől* (193/30), *ditsőségért* (214/58), *dicsőséggel* (447/14), *ditsőséggel* (134/14, 255/24, 259/493, 451/24), *dicsősséggel* (445/63).

dicsőséges mn (2)

Dicsőséggel teljes. *A leg kisebb férgetske is, Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges* (123/59). *Ama' kis Ferdinánd, kinek védelmére Felkél még a' Magyar a' hartz' mezejére; Ki majd a' jövőendő idők' aranyjában Ditsőségesen ül Atyja' trónussában* (259/414).

dicsőült mn/fn (7)

I. mn Elhúnyt. Egyfelől *a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátorság, Erősség Nézik a' Vitézek' tetteit a' Tsatába', 'S bérővják a' jó Hír' gyémánt oszlopába, Hol már sok ditsőült Vitézink látszanak, Kik a' magyar égnek Átlássi voltanak* (267/63). *Mátyás' ditsőült Lelke! Tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád* (418/113).

ditsőült (225/129, 259/96, 442/9), *ditsőült* (337/294).

II. fn Elhúnyt személy. *E' ditsőültek' országa' Eggyik legfőbb boldogsága Az a' kedves érzemény, Hogy barátinkról eszmélünk* (454/929).

Ik: meg~.

didereg i (2)

Hidegtől reszket, remeg. *Tens úr! azon semmi épséget nem hagyott: Didergett a' kurva, majd hogy meg nem fagyott* (330/1694). *dideregek* (389/78).

didergő in (4)

Hideg, fázós {idő.} *Vége felé jár a' didergő December Decembert hordoz már minden okos ember* (85/9).

~ (66/1, 87/49, 199/79).

Dido fn (3)

Személynév. {Karthágói királynő.} ~ *Aeneástól való bútsúzása* (57/cím).

Didó (111/35), ~*dat* (57/3).

diéta¹ fn (8)

Országgyűlés. *'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének: Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/291).

Diéta (259/cím, 262/1), *Diétánkat* (306/290), *Diétának* (114/295, 445*/73), *Diétában* (306/289), *Diétán* (92/7).

diéta² fn (2)

Fogyókúra. *'S úgy bele bolondult ezen várvívásba, Mint a' piszkafázott matska a' fingásba. Te pedig, Barátom! élj vele módjával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/104). *Tsömört ad az édes, ha sok: De ezek nem únalmasok, Ez nem olyan Édesség. Óh, Laura! Szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ebbe sok 's elég!* (134/137).

diétai mn (1)

Országgyűlési. *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekhez a' Diétai Múzsza* (251/cím).

dieu (fr) (1)

Isten. *Par Dieu! boldog órába Esett ide jövősem, Ezt ez Égerfa hajába Még ma mélyen bé vésem* (231/383).

diktál i (1)

Szöveget mond vkinek, hogy az leírja. *„Én alább is megírtt Kis-Asszony, Dorottya, Letel-vén világi életem robotja, Egyébként ép 's tsendes elmével ~om, Tsak hogy az Ifjakat szeretem 's utálok* (330/1531).

diktálni in (1)

Szöveget mondani vkinek, hogy az leírja. *Dorottya elkezd ~ heregve* (330/1528).

Dikte fn (1)

Helynév. {Jupitert Dicte hegyének barlangjában rejtegették.} *Illyen életet élt vala e' földön*

hajdanába Maga az arany Szatur-nus: míg páltzáját markába Nem vette ~ Ki-rállya (413a/1098).

diktom l. dictum

dinnye **Ö:** sárga~.

dió fn

(5) A diófa termése. *Piskóta 's avas szalonna, Fige 's ~ elég volt* (114/90).
~ (199/92, 464/1, 1), ~nál (199/93).

diófa fn

(4) Csonthéjas termésű gyümölcsfa. *A' kert. Virágok. Diófa. Tulipánt. Rózsa. Játzint. Gyöngyvirág. Ibolya. Estike* (397/18).
Diófáknak (397a/378), *Diófába* (413a/594), *Diófára* (413a/200).

Diófahatár fn

(1) Diófás határrész. *Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen, merre Diófahatár láttatik; arra Csatár* (119/4).

dióhaj fn

(1) Dióhéj. *A' félénk Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejen* (114/372).

Dione fn

(1) Személynév. (A görög regevilágban Aphrodité anyja.) *Ha meg kötöztök is, selyem Kötése-tek 's virágszál. — Kegyes ~' Szűzei! Ez a' ti martalékokot Gyönyörködik 's örömmel Pihen bilintetekben* (104/13).

Dionüszosz fn

(2) Személynév. (Hadvezér, majd Szürakusza türannosza.) *Talált egy sok szerez büntetés sorára Holtig vétkezhettek annak rovássára Mellyet a' végezés jól tudván eleve Dionisusra illy végezést teve Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptor a légyen* (12/20).
Dionizius (12/7).

diploma fn

(1) Uralkodói rendelet, leirat. — ...a' halhatatlan Mária Terézia' Kegyelmes Diplomája bizonyítja (445*/233/7).

Directorium (lat)

(1) A francia forradalom öttagú irányító testülete. *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy le-dönt a' vitéz Helvétusok' karja: Akkor — ak-*

kor osztán légy Akasztófává, 'S a' ~ annak madarává (416/28).

directus (lat)

(1)

In directum: egyenesen. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsinonon, Ül a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von. 'S in ~ arra tarta, Hol te, rongyos Ebkaparta, Állsz az erdő' szélibe* (317/96).

diribdarab mn

(1)

Jelentéktelen. *Még a' Calepinus tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy Etnisbe illő dirib-darab szernek* (330 380).

discordant (lat)

(1)

Zűravaros, össze-vissza hangzó. *Felveszi a' vonót, kapja a' hurokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz ~ hangzatokat tsinál* (330/1029).

diskurál i

(2)

Beszélget. *Az Úr a' Kis Asszonykával Illy galant ~a: „Isten hozta! Isten hozta! Kintsem, a' Kis Asszonykát* (231/374).
discurál (330/178).

diskurálhat i

(1)

Kokettál, kacérkodik. *Addig az olyan gaval-lér és Kis Asszony egy mással Discuralhat zur Zeitvertreib szemmel vagy láb nyomással* (310/12).

Diskurs (ném)

(1)

Beszélgetés, diskurzus. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat; De már a' Hús után a' ~ kezdődik; Tsakhogy még országos dolgokról vivődik* (330/323).

disputál i

(1)

Vitatkozik. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon ~tak A' Papok a' Táblánál* (92/213).

díz fn

(46)

1. Széppé tevő tárgy, díszítő elem. *Pípezhet-nek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal: De a' szent tulok-nak sorsa nem ilyené Mellyet tizfrán visznek a' vágószék felé? E' hiú ~ mellett elalszik szépséged* (416/13). *A' Galagonya lóbálja A' part' szélén vesszeit, 'S a' vízbe nézván tsu-*

dálja Fejér 's piros ~eit (397a/1032). **2.** Szépség, ékesség. Szépségét, mely szállt az égből, Tövis nyillal rakja meg ő, Rejti magát; 's még inkább nő Dísze a' szemérmességéből (148/8). Szép Jázminok Flora' Dísze Látom nagyonn kevélykedtek (150/1). **3.** Dicsőség, büszkeség. A' mi nagyobb: magoktól is készítenek olly remeket Mellytől a Magyar Ész ~e millyen legyen (111/93). Örül tinéktek a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel Mert a' Magyar Hazának régi ~ét Ti bennetek szemléli tündökölni (259/41). **4.** Becsület, tisztesség. Lássad, im rajzolva vagyon e táblára Asszonyi rendednek mondhatatlan kára – – – – volt ez, ki fekszik a porba, Díszedbe ez általt esett némi kis tsorba (212/18). **5.** Megkülönböztetett, különleges hely(zet). Egek! Illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is ~t érdemelhetett? (298/10) Disz (212/58), ~ek (87/46), ~em (413a/564), ~e (147/7, 191/35, 306/223, 227, 330/121, 397a/396, 413a/862, 439/62, 453/93), Dísze (146/36, 432/99), Díszei (65/2), díszeteket (150/18), díszit (453/254), ~t (61/28, 254/28, 300/4, 306/283, 321/3), Díszit (241/20, 330/574), ~edet (330/593), ~ét (147/2, 259/338, 388/4, 16, 397a/949, 413a/951), díszére (126/66), ~ére (239/27, 313/125, 330/142, 258), Díszére (214/38), ~évé (221/4).

díszellik i

(1)

Pompázik. De e' violák kilehellik, Ki e' törpe versek magok, Hogy a' te fényedtől ~ Új életek, színek, szagok (417/15).

díszeltetvén in

(1)

Díszként kiemelve. Muzsika, himvarrás, könyvek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség érdemét (330/182).

díszes mn

(6)

1. Díszítménnyel ellátott. Píramusba lévő ~ furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak (77/29). **2.** Szép, pompás. A ragyogó napnak ~ ábrázattya Magát a' kékellő égen mutogatattya (10/1). Ekkor víg nevetésünkkel A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, ~ebben Emelte víg ortzáját fel (148/35). **3.** Értékes. Nesze ez

a' véres pálma, A' mellyért fáradt szabylád; De ~ebb kints is száll ma, Óh nemes bajnok, te rád (368a/103).

~ (73/24); ~bé (330/579).

díszesedik i

(3)

1. Díszlik. És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választana tégedet (379/82).

2. Büszkélkedik. Kívánom is, díszesedjen Két nemes Ház véletek, 'S országunk egykor kérkedjen Hogy Hérókat szültetek (368a/165). fog díszesedni (448/9).

díszesítő in

(1)

Díszítő. Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt ~ százszeres Érdemet: Én hát, ki e' kis völgybe ülök, Mély özönébe nem is merülök (251/10).

díszeskedni in

(1)

Pompázni. Hány kastélyt láttam ~, Hány város' pompája bájolt, Mielta véled esmerkedni, Óh szép Lilla, szerentsém volt! (379/109)

díszlik i

(4)

1. Díszként, ékességként látható vmin. 'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő virít És az olajfának meddőtlen lombja tenyészik, 'S tulajdon ágán díszlik a gyászszin füge (327/46).

2. Büszkélkedik. Ma minden örömmel hazája lett Kapos. Ő az, kivel Somogy ~ mint Fő Tiszttel, Ő az, kit a' Király betsül, 's Hazánk tisztel (306/251). **3.** Pompázik. Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's díszlett méltósággal (330/1868). Díszlettenek (247/14).

díszlő in

(1)

Tündöklő. A' szép kantusokból kirózsázdott szának Pompásabban díszlő tavaszt nem kívánnak (330/84).

disznó fn

(4)

Sertés. Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak ~t hízlala (60/12).

~k (413a/407), disznai (413a/1079), Disznóra (334/34).

Ö: sün~, vad~.

disznónyáj fn

(1)

Együtt őrzött disznók csoportja, csürhe. Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán körtvély-

virág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' ~ makkot rág (413a/597).

disznósódor **Ö:** vad~.

disznótartó mn

(1)

Disznót tartó hely: olyan helység, ahol disznó-tenyésztéssel foglalkoznak. *De Minden módon, egy papot jobban eltart Hedrahely Mert mindennel bír, 's másként is derék Disznó tartó hely* (326/32).

disznótor fn

(2)

Disznóöléskor rendezett lakoma. Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szivárog, 'S a' disznó-torokba öröm nótát károg (197/22).

Disznó torokba (85/22).

dísztelen mn

(1)

Dísz nélküli. Lantjai, fülvei Pindus' vidékén dísztelen állanak: Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene sorvad (395/18).

disztichon fn

(1)

Egy hexameterből és egy pentameterből álló verstani egység. *Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét, minthogy a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 lábból áll* (267*/12/7).

disztrahálhat i

(1)

Gerjeszthet. De tudod é, Gergő! Ki distrahálhatta? [a tüzet] — E tréfára Gergő így felel valódi Ortzával: az ollyast vizsgálni nem módi! (330/1758)

disztrahálni in

(1)

Gerjeszteni. Nem szereznek mindjárt társat distrahálni [a tüzet]: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni? (330/1765)

díván fn

(1)

Török szultáni tanács. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak: azért neveztetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni (330*/177/4).

dívány fn

(2)

Kárpitozott fekvőbútor. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel

az Európaiak: azért neveztetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni (330*/177/2, 4).

dívánkozni in

(1)

Tanácskozni. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak: azért neveztetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: ~ (330*/177/3).

divat fn

(8)

1. *Nagyobb divatja lesz:* gyakoribb lesz. *Előre titeket assecurállak is, Hogy nagyobb ~ja lessz a' lagzinak is; Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh leányságtokot dosztig tarthatjátok* (330/1944). **2.** *Vminek a divatjában:* vminek az idejében. *Ez alatt a' hartznak legjobb ~jában Ámor, ki soha nem nyughatik magában Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1327). **3.** *Legdivatján:* csúcán. *Szomorúan vádoljuk a' fekete halált, Melly nemes pályádnak legdivatján talált* (442/4).

~ja (330/620), *~tya* (413a/63), *~tyába* (330/884), *divatjában* (428/103), *Dívatjáról* (341/46).

do (lat)

(1)

Ad. Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt: Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/cím).

d'O fn

(1)

Személynév. 'S hogy a szörnyű veszteséget De Rozó észre vette, Haza futa szállására, Rá bízván ~ Májorjára Az egész compániát (114/747).

dob¹ fn

(13)

1. *Bőrös ütőhangszer. Toll síp vala trombitájok, Dobjok bőrből készüle* (114/365). **2.** *Füle dobja: dobhártya. Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal ~ját siketíti fülemnek* (258/4).

~ (114/534, 253/30, 330/1357), *~ok* (267/40, 268/167, 400/80), *~ot* (239/155), *~okat* (114/632), *~oknak* (267/50), *~jainál* (330/1030), *~bal* (267/14).

Ö: réz~.

dob² i (1)
 (Hangot) visszaver. *Ama kegyes Püspök' meredék óltára Százseresen ~ja [a trombita harsait] Buda' kőszálára; Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon* (400/100).

dobban Ik: le~.

dobbanás fn (1)
 Szívverés. *Te illetéd ró'sás újjoddal Mellyemnek rokkant boltjait, 'S elinditád pilantásoddal Az élet' ~ait* (455/44).

dobhang fn (1)
 A dob ütésekor keletkezett hang. *Most pedig egyszerre az első dobhangra Az egész avantgárd üssön a' Farsangra* (330/1207).

dobog i (12)
 1. Ismételten, többször dobbant. *Kettő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem várába: Már most dombol le omlott hantjain; Hallod? mint ~ a' lába!* (136/16) *Trombiták harsogjanak, A' dobok ~janak, Zászlóink lobogjanak* (268/167). 2. (Szív) ütemesen működik, ver. *Ne félj! Ez a beteg Szív Dobog csupán tenéked* (105/4).
 ~ (114/534, 139/56, 143/24, 184/51, 208/15).
 253/30, 400/80, 423/50, 443/28).

dobogás fn (2)
 (Szív) ütemes működése, verése. *Értelek én szívem jól! 'S tudom, e' ~ Azon tett zokogás: Hogy szerettz magad* (157/2).
 ~t (460/153).

dobogni in (1)
 (Szívről) ütemesen működni, verni. *Ah de elég! — E' bú's Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok: búzdúlnak a' házban Mindenek, és dagadó bajnok mellyekbe' ~ Kezd magyaros szívek* (258/38).

dobogó in (2)
 1. Ismételten, többször dobbantó. *Tsendesség volt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot, 'S a' ~ lábak zörgettek taktusra* (330/893). 2. (Szívről) ütemesen működő, verő. *Lángolt az ortzája, ~ szíve vert, Élt még, de nem tudta, s eszméletlen' hevert* (330/1403).

dobol i (2)
 Ütemesen veri a dobót. *Ihol, úgymond, már*

~nak, Már itt van a' Parádé, Még is széellyel kóborolnak, Még sints itt Csokoládé! (231/59)
 ~ának (330/1248).

dobszó fn (8)
 Az ütemesen vert dob hangja. *A' Duna két partján, zördül a' tábori ~, És sok ezer paripák' körmére dübögnek az erdők* (258/9).
 ~ (287/52), ~nál (337/401), ~ra (268/160), ~val (257/178), *dob 's trombita -szóra* (267/228), *Dob-szóval* (330/63), *dob-szó* (400/85).

dobzódás fn (1)
 Tobzódás. *Osztán a' bál nem áll tsupán ~ba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma be-széllni, van játszani kártya* (197/67).

dobzódó in (1)
 Tobzódó. *Mikor egy ~ vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltzája A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzolja* (453/217).

docte (lat) (1)
Docte voltak: derekasan leitták magukat. *Mikor immár docte voltak, Tsak komáztak egymással, Ezer kánont is koholtak Isteni sugallással* (92/295).

Dodóna fn (1)
 Helynév. (Tölgyekben bővelkedő epirusi híres jöshely.) *Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot, 's gabonáját elhinté a' Mezőbe: Midőn makkja, 's vad gyümöltse nem volt a Szent Erdőknek És ~ már nem adott enni az éhezőknek* (413a/168).

dohány fn (5)
 1. Élvezeti cikké feldolgozott nikotint tartalmazó növény. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/9). 2. Égjen sokára élete dohánya: éljen sokáig. *Vivát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel hánnya, Hogy égjen sokára Sok ezer pipára Élete ~ja* (218/20).
 ~om (114/1016), *dohánnyal* (25/24, 190/14).
 Ö: pipa~.

dohányzik i (1)
 Pipázik. *Ekkor kap a' pipájához, 'S Eggy*

mennykövet zsebjéből Ki ránt – rá gyújt – és dohányoz Gustuos Knaszterjéből (231/97).

dohog i (1)

Csöndesen morgolódik, zsörtölődik. *Látta, hogy Dorotya, 's a' kik már vénetskék, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/438).

dohogás fn (1)

Csöndesen morgolódás, zsörtölődés. *Jer, barátom! lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül ne vessünk Mások' bolondságain* (456/71).

dohos mn (1)

Dohtól átjárt, kellemetlen szagú. *A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ebbe a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elmerülnek* (239/124).

doktor fn (2)

1. Tudós ember. *Nem nem egy Leány se nyissa Búske mellyeit te rád Földi Doktor szép Julissa Néked újabb kertet ad* (249/19). 2. Orvos. *Betegség ne száljon házára, 's magára Doktorért ne küldjön soha Kani'sára* (336/62).

doktori mn (1)

Orvosi. *A' forró nyavalyák reszkető hagymázza Erőitlen testünket csak az ólta rázza. Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál gyógyító mesterek* (213/91).

dolgos mn (6)

Szorgalmas. *Mi az oka hogy most a' dölgos Céresnek Munkásokat széljel zsi bongva keresnek?* (69/1) — *Nézd a' munkás Észak, mint nyűzsög és zsi bong, 'S Dolgos méh módjára keskeny kassában dong* (313/108). ~ (397a/322, 454/341, 547), ~okká (454/496).

dolgozás fn (1)

Tevékenykedés, munkavégzés. *Tölt juhok bégetése, [m]éhecskék dolgozása, A Békák kiáltozása Mind örömiünknek nevelése* (123/22).

dolgozhat i (1)

Lehet dolgozni. *A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol, Kezd el akkor 's tél középig vetésén ~ol* (413a/241).

dolgozik i (2)

Munkát végez. *Te pedig szemes légy ily nagy*

érdemű Hazafinál Előbb meg nézd, de okosan, mit ~, mit tsinál (111/44).

dolgozok (454/61).

dolgozó in (2)

Munkát végző. *Némellykor a várat fel kéri levele, Ámornak Nevébe ígérettel tele; És Ha a' Commendáns nem tetszőnn felele: Titkosan ~ Spiontis küld vele* (238/32). ~ (413a/397).

dolgozószoba fn (1)

Vmilyen munka végzésére berendezett helyiség. *Szolgái minden hírt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/38).

dolmány fn (2)

Testhez simuló, csipőig érő zsinóros zubbony. *Járnak fa haj szín ~ba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink* (114/168). *dolmánnyal* (330/272).

dolog fn (83)

1. Elvégzendő feladat. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hól vólna, Ha én velem a' Kis-Asszony Olly helyen parancsolna* (169/85). *Bár feje tsügged már a' kínos veszélybe, Még is bátorsággal fog nehéz dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13). 2. Munka. *A lankadt arató le dül izzatt fővel Hogy majd ~t kezdje meg ujult erővel* (84/12). 3. Tett, cselekedet. *Collega uramék! Mennykő Nagy ~ ez, úgy-e hát?* (114/918) — *A leg kisebb férgetske is, Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges* (123/59). 4. Ügy. *Öt hétig dévankozának A' Vallás dolga felett* (114/309). *Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti. Méltán is: jobb részént a' szerént találták Valakik e' világ dolgait visgálták* (78/20). *De vidul, hogy im-már dolgai jól mennek, Mivel néhány Dámák nála megjelennek* (330/1001). 5. Esemény, történet. *A' ~ történik a' Pozsonyi Királyvárban* (259/11). *Hákoztak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották* (92/121). 6. Életkörülmény, helyzet, sors. *Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni* (330/1103). *Barátném, bánt-*

e még, a' mi eddig bánta? Vagy úgy lett a' ~, mint szíved' kívánta? (279/2) **7.** Téma. Lehetetlen, így biztatám magamat, lehetetlen hogy minden gondolkozású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' ~ ne érdekeljen (454a/18). **8.** Szabatosan meg nem nevezett képzeleti vagy gondolati tárgy. *Músám! Eddig vagy a' vidám dolgok körül repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél* (162/1). *Te benned úgy tsap a' Poéta szélllyel, Mint a' sebes villám setétes éjjel; Midőn terem új dolgokat 'S a' semmiből új világokat* (305/55). **9.** Tárgy, holmi. *A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb ~ra ment el — Borra avagy Disznóra* (334/33). **10.** *Menjen a dolgára: foglalkozzon a saját ügyeivel. Menjen az Úr! ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára, Hogy jöhet egy Gavallérnak Ilyen beszéd szájára* (169/78). **11.** *Vminek a dolgába: vmiért. Eztet [nadrágot] Vétzy elragadta A' kevély Kőszáritól, Lobbanván ez is miatta Márs' vitéz szikrájítól, Hartzolt a' Nadrág' dolgába, 'S Vétzit sok tüzes tsatába Ostromlá* (317/12).

~ (231/468, 267/228, 268*/22/3, 326/4, 330/1595, 330*/173/6, 337/333, 373/45, 46, 453/83), *dolgok* (267*/14/9, 330/16, 1930, 397a/621, 413a/294, 454/485) *dólgod* (217/72), *dolgunk* (413a/137), *dolgotok* (132/9), *dolgai* (397/27), *dolgaik* (267*/13/6), *dolgót* (114/855, 862, 209/82, 216/74, 231/476, 245/12, 317/17, 330*/200/12, 330/800, 993, 413a/212, 276, 454/812), *dolgokat* (257/17, 330*/156/2, 413a/699, 454/55), *dólgokat* (212/92, 225/38, 418/107), *dolgát* (196/12, 380/6), *dolgunkat* (330/979), *dolgait* (454/127, 539), *dolgaidat* (397a/888), *dolognak* (317/50), *dolgoknak* (397a/559, 413a/1046), *dolganak* (330/997), *dolgokba* (169/17), *dolgodba* (368a/117), *dolgunkba* (239/142), *dolgokban* (231/196), *dolgombann* (176/45), *dolgaiban* (259/3, 31), *dólgaiban* (453/208), *dolgomra* (169/83), *dolgodra* (268/90), *dolgára* (239/92), *dolgokról* (330/324, 418*/116), *dologhoz* (458/119), *dolgokkal* (126/28).

Ö: csuda~.

dologtétel fn (1)

Munka. Be' jól esik a' szűk étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden vérré leve. Ti, kiknek nem édes sem álom, sem étel, Lássátok, milyen jó ez a' dolog-tétel (198/48).

dologtevő in (1)

Dologtevő idő: dologidő. Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe A' mit tenni kellett volna dolog tevő időbe (413a/269).

doloris (lat) (2)

Castrum ~: (Nagy emberek halálára felállított gyász-alkotmány, ahol a meghalt érdemeit szokták előadni). Végre a' szélllyeltört Baldakin fájából, 'S Vőlegényt nem esmért nyoszolyám' allyából Egy Castrum ~ készüljön számomra (330/1569).

~ (330*/188/16).

domb fn (11)

1. *Lankás lejtőjű kiemelkedés a föld felszínén. Esmeretlen hevertél még a Sexta ~ alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába* (111/51). **2.** *Női mell. Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén pihege Két kerek ~ja alatt* (134/99). **3.** *Sírhalom. 'S akkor e' gyönyörűséggel Hűnyom bé büs szememet; Hogy tisztán 's örök hűséggel Zárom sirba szívemet. Majd, ha ~om' megtekinti, 'S hervadt rózsáit rá hinti Két sóhajtó szerető; Ezt mondja: Itt fekszik Ő!* (443/189)

~ (239/157), ~ok (306/129, 443/235), *Dombok* (413a/742), *Dombot* (306/106), ~okat (413a/704), ~jait (368a/18), ~okból (397a/201).

Ö: patyolat~.

Dombi fn (1)

Személynév. És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, s' Szándékát a' szent Házasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén... (167/4).

dombocska fn (4)

1. *Kis domb. Az allya közepén azon dombotskának A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnak* (239/49). **2.** *A kis női mell. Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom; 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna lángolhat?* (309/123)

dombotskának (239/25, 62).

dombol i (2)

Vigad, mulat, tombol. A Pindusnak járkál nem

tsak a' szélébe Hanem vígassággal ~ közepébe (29/20).

~ (136/15).

domborodik **lk:** *ki*~.

domború **mn** (7)

Gömbölydeden, dombszerűen kiemelkedő. *Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra dagaдна* (169/100).

~ (238/55, 330/201, 336/49, 371/3, 392/41, 413a/808).

domborús **mn** (1)

Domború. *A' vizekből ~on Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1009).

dombos **mn** (3)

1. Ahol dombok vannak. *A' haboknak ormózatján Látszik egy ~ Sziget, És a' dombok' bóltózatján Egy meghitt rózsáliget* (443/234). 2. Magas töltéssel ellátott. *'S midőn az elégett mező tikkasztja a' fűveket, Ím a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vízet üt ki* (413a/121).

Dombos (413a/804).

dombtető **fn** (1)

A domb legmagasabb része, teteje. *Hát avantgárdámra vakmerőn ütöttek, Azt a' ~kre már felszalasztották, Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/161).

dominium **fn** (1)

Nagyobb földbirtok. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának, 'S Hertzeg Eszterházy' Dominiumának, Melly az elmúlt Nyáron felette örvendett, Keblébe fogadván annyi Úri rendet* (330/44).

Domokos **fn** (1)

Családnév. (Domokos Lajos, debreceni főbíró fia, Bihar megye főadószedője, később alispánja.) *Hát, Te, ~ Jakabnak Tiszta szívű Hitvese; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy, 's frígyese* (454/941).

Don **fn** (2)

Víznév. (Folyó Oroszországban.) *A' ~ vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1). ~nál (267/249).

donáció **fn** (1)

Használati díj. *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem hozott a' Világ* (200/76).

dong **i** (6)

1. ⟨Méh, darázs⟩ zümmögő hangot ad. *Tsupánn tsak az munkás apró méhek ~nak Széllyel az illatos rétekenn zsibongnak* (84/13). 2. *Ámor vki szeme körül ~:* így vkiben szerelmet kelt. *Nem látod é? nem é? miként zsibongnak Az Ámorok, miként rajmódra ~nak Kökény szemed körül?* (320/8). 3. *Szerelem vki szívében ~:* az illető szerelmes. *A' Szerelem szívem' rejtékibe' ~, A' keserű-édes Mézbe' zsibong* (173/5).

~ (313/108), ~nak (196/14, 380/14).

donna **(sp)** (4)

Úrnő. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királya nemzett, Volt Donna Lisztnyalótti* (114/83).

Donna (114/88, 330/2006), *Donna* (330*/203/1).

d'Onnyó **fn** (2)

Személynév. *De ~ oda nyargala, Hogy a' dolgot megsejté* (114/861).

~ (114/865).

dorgálás **fn** (1)

Korholás, bíráló szavakkal illetés. *Illyen ~t, barátom, Tőled már sokszor hallék* (271/1).

dorgálódzik **i** (1)

Bírál, korhol vkit. *Mit moralizál itt? és mit flektírozik? Philosophus bottal miért dorgálódzik* (239/94).

dorgálván **lk:** *meg*~.

Dorilla **fn** (1)

Személynév. ~, *ez a' te Szép Kellemed végre még mivé léssen?* (155/1)

Dóri **fn** (2)

Személynév. *Azomba, ~, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/33). ~ (371/2).

Dóris **fn** (11)

Személynév. *Tsak igyunk, kellemes Doris, Jól szeretted a' jó Bor. Ha Bakhus', Tzéres' Tüzével, Melegével Nem enyhül, fázik Ámor* (156/1).

~ (384/6, 392/cím, 1, 11, 33, 33, 49, 49), ~hoz (156/cím, 384/cím).

Dóriska fn

(1)

Személynév. *Sőt, ~m! ha nem volna Párod, úgy áldjon az ég — Szívem szívedhez hajolna, 'S megifjodnám egyszer még* (392/73).

doromb fn

(1)

Fújással és pengetéssel megszólaltatott népi hangszer. *Lizette, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette: Mellette a' nótán tíz hárfá hangozott, Húsz tambura 's ~ akkompanyírozott* (330/1244).

Dorottya fn

(49)

Személynév. *Éneklem a' Fársáng' napjait 's ~t, Ki látván a' Dámák' bajos állapotját, Carnevál s' az Ifjak ellen feltámadá, 'S diadalmat is nyert pártára úntt hada* (330/1).

~ (309/cím, 330/cím, 215, 247, 437, 479, 634, 711, 718, 809, 867, 883, 918, 935, 971, 1055, 1075, 1085, 1088, 1163, 1191, 1239, 1312, 1351, 1437, 1442, 1493, 1528, 1529, 1581, 1589, 1624, 1833, 2039, 2063), *Dorothia* (330/cím, 458, 882, 1476), *~é* (330/1004), *~nak* (330/596, 899, 1476), *~ra* (330/622, 2062), *~nál* (330/245, 707), *Dorotthiával* (330/458).

dosztig hsz

(3)

1. Dugig, bőven. *Úgy megy majd gyomrunkba jól a' concoctio, Ha mind ~ esszük a' bálba, a' mi jó?* (197/62) 2. *Dosztig tarthat: kielégíthet. Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh leáyságtokot ~ tarthatjátok* (330/1946). ~ (340/4).

döbbent Ik: meg~.

döbögés fn

(1)

Dübögés. *A' merre tsak dühös Ármádájok szaladt, Reng a' megrémült föld ~ek alatt* (192/24).

Döbrete fn

(1)

Személynév. *Kröte szomorú halála ~t orron úté, Eggy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süté* (114/666).

döcög Ik: el~.

dög fn/mn

(3)

I. fn 1. Állati hulla. *Vérbe tajtékozó patakok! 's ~öktől Büzletes ég, föld!* (287/35) 2. Dögvész.

Semmi ~ a' marhát nem bántja, semmi veszélyes Tsillag' hevétől a' szegény nyáj nem beteg (327/61).

II. mn Utálatos. *Ő a' fösvenység' házában A' ~ kintsekkel felhagy, 'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vágy* (456/50).

dögbálvány fn

(1)

Állati tetem. *Az ember egy bűzös ~nyá léssen; Bomlani kezdenek a' részek egészen* (454/611).

dögféreg fn

(1)

Hullákon tenyésző féreg. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/5).

dögletes mn

(2)

Dögletes, halálos. *Mihellyt ~ fényű tsillagzattya Magát a' Tsillagos Égen ki mutattya Azonnal a' tavasz szépségi hervadnak* (86/7). ~ (198/7).

döglesztő in

(1)

Elbágyasztó, kimerítő. *Amott, hol téged a' ~ Levegőn által szívni be, A' sirásóknál 's ijesztő Temetők' setét gödribe* (379/145).

dögpára fn

(1)

Oszló, szerves anyag kipárolgása. *A' betsület olyan ~nak langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sir' barlangja* (194/27).

dögség fn

(1)

Járvány, dögvész. *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon. Kire leghathatós ~et áraszson* (330/706).

döhhög i

(1)

Nehezen, akadozva elmond. *Hogy mikor én is vén fővel Korpádra el döztögök 'S Krisztina napján köszöntést köhögök és ~ök* (310/60).

dölyf fn

(2)

Sértő önteltség. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni; És az árnyékkép nem kell, Melly belé ~öt lehell* (257/214). ~öt (257/216).

dölyfös mn

(4)

Bántóan öntelt, gögös. *A' ~ Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét* (259/59). ~ (257/3, 268/65, 445/43).

dölyfösség fn (1) Bántó önteltség, gögösség. *Majd megbünteténdi ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre porba vesz Tsúnya ~ed* (257/204).

dönget i (1) Úgy üt vmit, hogy az döng. 'Sír a lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze között fenekét veri ~i tölgygomb (400/81).

dönt i (1) Rossz állapotba juttat. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S önnön hatalma ~i Róma' városát* (327/2).

Ik: le~.

döntetik i (1) Összedöntetik, elpusztítatják. *Mivel szent Templomid földre döntettenek, Feldúltt oltáridon meghültek a' szenek, Birodalmát a' bűn bűn-tetlen tartotta Az égre pökdösvén neved' káromlotta* (337/13).

döntött Ik: le~.

dördül i (8) Egyszeri, erős, dörgő hangot ad. *Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/21). *dördül* (192/25, 253/33, 259/559, 673, 267/52, 306/131), *dördülnek* (443/89).

Ik: le~, meg~, rá~.

dördület fn (1) Dörgés. *Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja* (306/128).

dördülhet Ik: végig~.

dörgés fn (7) 1. Nagy erejű, mély dübörgő hang. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet epesztő Rettenetes ~!* (253/10) 2. Mennydörgés. *El is jön az esső néha nagy felhővel De széllle ~sel villámlással 's meny kövel* (86/20).

~ (159/6, 314/14), ~sel (198/20, 253/48, 267/79).

Ö: menny~.

dörgő in (3) Erős, mély dübörgő {hang}. *Ront mindent valamit csak ronthat az égnek alatta A' Tűzes ~ nyíjját hajigálja sebessen* (34/2).

~ (306/94); ~bb (253/15).

Ö: menny~.

dörgölőfa in (1) Oszlop, kiszáradt fa, amelyhez az állatok dörgölözni szoktak, itt átvitt értelemben férfi *Bár már hatvan ötöd füre lesz menendő, Most is a' legényért mindjárt kardra kelne, Tsak vén oldalához dörgölő-fát lelne* (330/222).

dörmög i (1) Mély hangot ad ki. *A' Tsíz a' szépek' kinjéről Leveles boltjában nyög: Öblös hanggal a' szilfáról A' Rigó basszust ~* (397a/760).

Ik: le~.

dörög i (15) 1. <Ég >villámláskor tompán dübörgő hangot ad. *Hát nem mondtam é meg, óh Nitze! Ezt régen? Imé! — már villámlik — már ~ az égen* (143/18). 2. Mennydörgésszerű hangon szól. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ágyú ~: A' Királyért, a' hazáért Bátran hartzoljunk* (268/171). 3. Zúg {víz}. *Most kataraktaként bög [a patak] a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló árja megütközött; Majd lejtőre jutván aléltan nyöszörög, Vagy a' tulsó völgyben rekedezve ~* (306/102). 4. Csatazaj hallatszik. *Bellóna' vérengző vasostorának Tsapási már mindenfelé ~nek, Alatta a' ledöntött népek nyögnek* (259/64). *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes hadözön, ~ és villámlik az Iszter' Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít* (258/70). 5. <Hadvezéreket> dicsőít. *Méoni trombiták, Lezbósi lantok dörgik az emberek' Meggyilkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/54).

~ (56/40, 162/33, 202/40, 253/51, 268/179, 413a/376), *Dörgött* (400/20). — ~jön (287/49), *Dörögjön* (159/5).

Ik: ki~, menny~.

dörömböl i (4) Erős, döngő hangot kelt. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égnek mind a' két sarkait meg rázza. A' darab felhők közt dübögve ~, A' meg rendült tenger' torka mind rá böm-ből* (202/15). *A' levegő ezer ordítástól böm-ből, A' bombikra durrantt ekhókra ~* (337/52). ~ (56/15), ~t (225/111).

dörzsöl Ik: széllével~.

dörzsölvén in (1)

Két tárgyat, testet egymáshoz érintve ide-oda mozgatva. *A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén, 'S gyenge száját szakállához Nyájassággal ~: „Hát te leányom le szállassz, Segítségére ki állassz Az egér Armadának? (114/584)*

dőzsölve in (1)

Mértéktelenül tivornyázva. *Hát borrá változtak már a' Hippokrénék? 'S körülte ~ lantolnak a' Nénék? (219/56)*

Dr. fn (2)

Doktor. Tudományos fokozattal rendelkező személy. ~ *Földi' Sírhalma felett (395/cím).* ~ (348/cím).

drabant fn (1)

Darabont; fegyveres őr, hajdú. *Kijöve Carneval a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilintelt lábbal. — Strimfli-galandokkal jól hátrakötve, Két kezét, 's Dranabtok közt kísértetvén (330/1616).*

Ö: hóhér~.

drága mn (54)

1. Ami sokba kerül. *De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda az ezer eggyedik Hogy ~ étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hizlala (60/11). Bizony ~n vesszük ama' színes jókat, Mellyek eltsábitják a' vak halandókat (454/251).* 2. Értékes, becses. *Pedig sokkal tizfrább 's szebbek a' Farhangi Szánkózó lovaknak tsörgői 's tzafrangi De sokkal ~bbak voltak a' Romai Áldozatra hajtott barmok oldalai (60/23). Hanem hogy a' boldog világnak E' ~ jót adá az Ég (247/22).* 3. Drága pénzért: sok pénzért. *Bár tégedet ~ pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske (137/23).* 4. Nagyon kedves, szeretett. *Drága kincsem! Csak te bírod Szívemet, Míg örökre pusztá sírod Eltemet (183/8). Haljunk meg Trézia mellett, Drága Királynénkért (258/47).*

~(13/16, 68/8, 114/170, 209/69, 212/40, 225/99, 249/10, 38, 258/86, 259/570, 574, 580, 584, 594, 263/16, 277/31, 285/34, 62, 306/175, 330/1108, 341/17, 373/91, 395/39, 396/9, 397a/999, 439/14, 443/71, 448/12, 450/27,

452/51, 454/707, 719, 752), *Drága (9/15, 163/25, 212/42, 249/38, 41, 282/31, 285/2, 291/13, 374/58, 433/1, 445/56); Drágább (456/32), ~bbal (257/36), ~n (219/12).*

Ö: méreg~.

drágakő fn (3)

1. Csillogó fényű, nemes ásvány. ill. kristály (ékszeret készítenek belőle.) *Köntöseikből is azt vették magokra, A' mi jobban illik egy illy' Angyalokra Szív-halászó hajok' drága köve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője (330/79).* 2. Drága kőből iszik: drágakővel kirkott serlegből iszik. *Ez a' szegény városokat borítja füstbe, porba, Tsak hogy drága kőből igyék s takarodzék bíborba (413a/1063).* drága kövekkel (330/350).

drágalátos mn (1)

Nagyon kedves, édes. *De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügétske, Cseresznye, Sárgadinnye, És rózsza öszveséggel Van elegyítve a' szép Szamócza' bíborában. — Szép színe ~, Mézize száját enyhít (273/20).*

drágaság fn (2)

1. Vminek a drága volta. *Maga e' kunyhóba éhezvén kutzorog, 'S elméjébe mindég a' ~ forog (189/10).* 2. Drága holmi, ékszer, kincs. *Sok Drágaságoknak e város hazája Az egész világnak mert ez[t] szojja szája (9/21).*

drágít i (1)

Díszít, szebbé tesz. *Rójt 's paszamánt veres nadrágját ~ja, Magyaros derekát arany öv szorítja (330/273).*

dragonyos fn (1)

Díszes tarajos sisakú lovas katona. *A' félénk Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejeiken (114/371).*

Dráva fn (4)

Víznev. (Magyarország és Horvátország határfolyója.) *Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton: Örvend a' ~nak ligetes Országa, Hogy főfő székére Gróf Szétsényi hága (306/247).*

~nak (306/255), ~tól (306/274, 330*/148/4).

Driád fn (2)

Erdei istennő. *Ti is, kik meg hallgatjátok a'*

munkás parasztokat, Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat (413a/12).

Driadok (413/14).

Driás fn (3)

Személynév. ⟨A fákat védő erdei nimfa a görög mitológiában.⟩ *Száz Driás mond az hegyekben, Néked áldó éneket, Hármaz Ekhó zeng ezekben Innepedre verseket* (164/9). *A hordók ~a: a hordók fából készültek [a görög hiedelemvilágban minden fának volt egy driádja]. Ti hegyközi Nimfák, a' hordók' Driási!* (219/1)

Driás (176/7).

drótoz i (1)

Dróttal átfogva kötöz, vmihez erősít. *Kezét Mercurius frissebbre drotozta 's Enyves tolvaj irral össze firtatvoszta* (26/19).

drusza fn (5)

Akinek a mienkkel azonos a keresztnéve. *Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tisztel sok apró kard és rövid mente, Tegyel ma druszádd bennünket 's légy velünk, Velünk, kik ma néked innepet szentelünk* (266/67).

Drusza (368a/175), *Druszája* (438/46), *Druszámat* (438/11), *Druszámnak* (456/13).

drübüdüm msz (1)

Hangutánzó szó. *N. Jaj! beh nagy zaj! É. Drübüdüm. N. Jaj! jaj! jaj! jaj!* (459/8)

dsida l. dzsida

dsidázó l. dzsidázó

Dubranowszky fn (4)

Családnév. ⟨Híres lengyel naptárkészítő a XVIII. században.⟩ *Az éjjel hajnal felé Édes ölébe az álom gyengén meritett belé. 'S imé maga ~ előmbe jött álmomba, Az, a' ki esőtmit meg nem mond a' Kalendarionmba* (314/7). ~ (330*/150/1), *Dubronovszky* (405/3), *Dubranovszkija* (330/413).

dúc¹ fn (1)

Galambdúc. *Lágy düttzából hahotával A' kék Galambka kijő* (397a/337).

dúc² fn (1)

A kenyér gyürkéje, kihasadt teteje. *Meg érem a' czipóval is, Csak vajat tegyen bele. Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dücczából* (169/162).

ductor (lat) (1)

Vezető. *Sok érdemeidért még a' Tisza mellett, Szöllős Városába Pethő is kedvellett, Ki sokáig tartván hajdan Ductorának, Itten Debre- tzenbe tett Alumnusának* (233/35).

ductus (lat) (1)

Mérőlánc. *Te vagy még, Éltető Levegő! a' mellyenn Indsenéri Duktus nem járt semmi helyenn* (200/78).

duda fn (1)

Népi hangszer. *Hijába hangitsál a' ~, furulya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya* (330/1045).

dúdolgatván in (1)

Szöveg nélkül dalolva. *Triptolemus bővenn rakja asztagait Dúdolgatván fogja paraszt esztekjét* (11/11).

dúdolva in (1)

Szöveg nélkül dalolva *Bár a' lankadt vintzel- lér a' sor végén dudolva jár: Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket* (413a/965).

dudva fn (8)

Gyom, gaz. *Fel tzifrázott kevély virágának Bí- bor pompái szélllyel szóródának. Némellyik le esve el terültt a' ~k szárain* (139/11). *Hát ben- nem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfűladjon A' földi ~k kö- zött?* (397a/548)

~ (249/40, 306/41, 413a/192), *Dudva* (334/18, 389/46), *Dudvák* (334/18).

dudvás mn (1)

Gyomos, gazos. *Minthogy ez hely a' fényt ép- pen nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi. Útja is mély vőlgyben vagy, 's tekervényes, Igen omladékos, ~, szövevé- nyes* (237/68).

duett fn (1)

Tírzs Laura ~: kettejük együttes előadása (174/16).

dug i (3)

Résbe, nyílásba helyez vmit, mélyeszt. *Öt vén Dáma leül a' Toalettéhez. Apollónka pennát dug a' fél füléhez* (330/1524). *Ez tsemétét ~ a' földbe, kit annyáról mettze le* (413a/547).

~ja (330/405).

Ik: be~, el~.

dugás fn

(2)

1. Részbe, nyílásba helyezés, mélyesztés. *De az olaj-fát tövéreől, a' Szöllőt homlitással Páfus Myrtusát szaporítsd vastag karó ~sal* (413a/589). 2. Eltakarás, elrejtés. *El dugták szem héjjokat; De a' ~t úgy intézték, Hogy ujjaik közül nézték, Mint leányaink szokták* (114/970).

dugdos Ik: el~.

dugtatni in

(1)

Titokban többször juttatni vkinek vmit. *Mindegy csak tserfelnek, osztván nyálnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak. Tsak kurafijoknak szoktak ők ~i. Tens Úr! kár ezeket Lyányfővel jártni* (330/1663).

dughat i

(1)

Részbe, nyílásba helyezhet vmit. *Vígadj ötsém! ma-holnap Zsákjába ~ a' pap* (166/8).

dugó fn

(1)

Palackok elzárására való kisebb hengeres tárgy. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz. Ezt mondá le vett kalappal; És kivont ~val, tsappal Megnyitott hordót, butykost* (317/153).

Dugonits fn

(12)

Személynév. <Dugonics András (1740–1818) piarista szerzetes, író.> *Sok ditső Őseink' nevei új fényben Kezdetek ragvogni e' nagy építményben. — Ezek között látszott a' nagy nevezetű ~nak metszve néhány arany betű* (237/122).

~ (237/cím, 79, 116, 237/124, 267*/13/15, 267*/17/2, 268*/21/2, 335/4), ~nak (237/140, 335/1), ~ra (335/cím).

dugult in

(1)

Eltömődött. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár! És súgd az ő dugult fülökbe, Hogy élet és tavasz van már* (426/11).

dugva in

(2)

1. Nyílásba helyezve, mélyesztve. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika, Dugva vala Kaputjába Poézis, Rhetorika*

(114/261). 2. Dugig, tömve. *Gabonája annak nagy bősséggel terem Dugva tele lesz a' Tsűr és a' verem* (413/64).

duktus l. ductus

dúl i

(6)

1. Kíméletlenül pusztít, rombol. *Ím-ím felriadnak minden tartományok, Dúlnak a' magoknak just formált Zsiványok* (337/40). *Regulát nem esmér, hámját szerte széllyel szaggattya, Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajzattya* (216/42). 2. Pusztító erővel tombol, zajlik vmi. *Hol valál, míg ~t a' bűn, inség, halál?* (216/83) 3. <Heves érzés> gyötrőn tombol vkiben. *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy birta szívemet, 'S miolta már ezt elvesztettem, Örök tél ~ja lelketem* (426/32).

~t (337/81); ~ja (337/231).

Ik: fel~, le~, össze~.

dúlás fn

(1)

Pusztítás, rombolás. *Sok ~, zűrzavar keblébe rejtezett, Benne a' Sirtesek fogtak mint egy kez, Darabos kösziklák lappanganak nálla, Hová mint meg annyi Atlás teste szálla* (211/5).

Ik: fel~.

dúlat II: fel~.

dulcis (lat)

(1)

Édes. *Lurida sub dulci melle venena latent* (27/cím).

dúlhat Ik: le~.

dúl-fül i

(2)

Morogva dühöng. *Most is azért sóhajt és dúlfül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/19).

~t-~t (330/903).

dúltni Ik: el~.

dúló in

(2)

Pusztító, romboló. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta Még is mindent össze tördelt édes lakta Földén a' mérgesen ~ katarakta* (52/16).

~ (454/549).

Ik: fel~.

dúlt Ik: fel~.

Duna fn (35)

1. Folyó Közép-Európában. *A' ~ és Száva tégedet szolgálnak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7). 2. Mint Neptun, a vizek istene. *Habok között feljön az öreg Duna, a mint a' Poétai festés kívánja, kezében van az ő nádból, sásból, és tserfából kötött koszorúja; ... egy oszlophoz áll az ő hétágú villájával* (259*/205/2).

~ (162/121, 220/52, 237/134, 251/21, 258/9, 259/10, 381, 594, 601, 603, 267/247, 294/cím, 330*/144/1, 400/93, 418/94, 450/44, 452/44), ~nak (81/31, 124/6, 203/31, 259/39, 290/18, 294/7, 337/138, 357/29, 415/9, 452/61), ~ba (428/128), ~n (330*/157/1, 413a/1054), ~nn (248/15), ~hoz (395/35), ~val (259/69).

dunya ha fn (1)

Pehelytollal töltött ágynemű. *Mikor össze főttek a' forró ~ba, Érzések zsibbadt, agyvelőtök kába* (198/55).

dupla mn (9)

Kétszeres. *Nagy bosszút fog állani; És fog adni ~ bért Vakmerő rablásodért* (257/199). *Urak, ma itt mindnyajunktól ~ kedvet kívánnak Neve napja van a' háznak, és a' ház Aszszonyának* (310/15). *Vágyva árnyékozta Téjszín kebledet, Melly ~n boltozza Márvány szívedet* (263/7).

~ (257/197, 330/510), *Dupla* (263/36, 330/878, 1601), ~n (267/96).

duplás mn (2)

Dupla. És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között El vezetvén újabb ellenség' hadára, Méltóztatja újabb, 's ~ Koronára (78/34). *Ha Lyánkánk víg a' Máslásonn Úgy ~onn Inni 's szeretni lehet* (156/14).

dupláz i (1)

Kétszerez, kettőz. *Az ősz Duna vígan ~ta harsait 'S megtanítja rájuk tomboló hajjait* (400/93).

Ik: meg~.

dupláztat i (1)

Kettőztet. *Inkább áztasd Szűz szemed' te is, És dupláztasd Kínom' ezzel is* (374/55).

durrant i (3)

Hangosan szellent. *Az üllepe olly felette Na-*

gyot ~a hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az órrokat (114/962).

~a (330/880); ~ja (377/23).

durrant in (1)

Mély robbanásszerű hangot keltett [echó]. *A' levegő ezer ordítástól bűmből, A' bombikra ~t ekhókra dörömböl* (337/52).

durrogás fn (1)

Többször, egymás utáni durranás. *Lát'd; a' magános berki homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' ~i Szent tetején magosabbra rázzák* (440/7).

durrogtat i (1)

Lövet. *Concertekkel ekhózhathnám, És ágyúkkal ~nám A' Dunának partjait* (415/8).

durva mn (18)

1. Egyenetlen felületű, nem sima. *Elsőben a' ~ földet és mostoha dombokat A' hol sívó agyag vagyon 'S a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el* (413a/704). 2. Vastag, erős. *Bár a' kertet nőjjék fel a' ~ gyomok Még is ki tettzenek a' szép liliumok* (29/5). *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók kirohantak trónusom ellen, És már híveimet ~ bilintsbe verik* (259/438). *Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsomó lélek főtöt elő hozott De ki igen vastag ki meg igen lenge Ki igen ~ volt ki meg igen gyenge* (26/28). 3. Rideg, kemény. *Zordon erdők! ~ bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim'!* (304/15). 4. Nem finom, nem megnyerő. *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzesen* (36/1). *'A Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva vaksággal hevesen veszekszik* (117/6). 5. Erőszakos, kíméletlen (ember). *Durva Hérosok! Noha száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/41). 6. Műveletlen, bárdolatlan. *Músák! Most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb hely, Melly a' tsinos nyúgot, 's a ~ kelet közt Közép pontba lévén...* (313/73).

~ (330/1973, 343/6, 435/15, 454/342, 469, 546), *Durva* (216/80, 253/66, 374/38).

durvás mn (1)

Veszélyesen támadó. *A' redves vénségtől tiszt-*

tes fák' allyából, Egy serény de ~ méhrajat kivona (341/31).

durvaság fn

(3)

Durva cselekedet, magatartás. *A' ~ ellen közös kötést fonjunk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139). *~át* (445/34), *~ait* (413a/1108).

dús mn

(3)

Gazdag. *Fáradságos élet, aggódás és halál Vólt szüntelen társad, míg ~ kalmár valál* (202/94).

dúzs (202/127), *Dúzs* (410/22).

dúskál i

(1)

Vminek a tobzódásig bőségében van. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll 'A Solymok fészkebe Gyáva banka száll* (246/34).

duttyán fn

(1)

Leveles szín, kunyhó. *A' szerelem fényes vá-rakká Tsinálja a' duttyánokat, A' tiszta forrást borpatakká, Édenne a' kopárokat* (379/106).

duzzad i

(2)

1. Dagad, domborodik. *A' föld dübög megzúdúlva; Duzzad és feszesedik Ere' ága, 's elvadúlva Farkok felberzenkedik* (397a/678). **2.** *Duzzad a kedve: egyre jobb kedve lesz. Most még jobban esik, mert édes valóba, 'S különben sem látszik színe a' kantsóba. És ha az elsőtől még kedved nem düzzad, A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad* (199/101).

duzzadozás fn

(1)

Az a folyamat, hogy vmi duzzad. *Haj, még is tsak örülni kell! Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem' erős ~inak* (432/62).

duzzadozik i

(1)

Növekszik, térfogatában nagyobb lesz. *Ótzeánja bánatimnak Többé nem ~, 'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké változik* (443/226).

duzzadt in

(5)

1. Térfogatában megnövekedett. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' ~ víz elibe rakta* (52/14). **2.** Nagy, megnövekedett. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állni, Ha e' tanátsomat merészlem ajállni, Hogy az ő örömet fordítsuk bánatra, 'S ~t hegykeségét méltó gyalázatra? (330/960)*

~ (231/270), *duzadt* (306/97), *duzzatt* (413a/683).

Ik: fel~.

duzzaszt i

(1)

Növel. *Napkeletre duzzasztatok Vitorlátok' öbleit, 'S a' tengeren arassátok A' szigetek' kintseit* (397a/253).

dübög i

(3)

1. *⟨Ló lábbal⟩ dobog. Déltezeg nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnek, fénnyen nyerítnek* (397a/151). **2.** Mély döngő hang keletkezik. *A' Duna' két partján, zördül a' tábori dobszó, És sok ezer paripák' körmére ~nek az erdők* (258/10).

~ (397a/677).

dübögés fn

(3)

⟨Lábbal⟩ dobogás. *Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt; dobog a' dob, ezer paripának Reng a' föld ~e alatt* (253/31).

~e (267/56), *~ek* (260/20).

dübögő in

(1)

⟨Lábbal⟩ dobogó hangot adó. *Pernyéin tapod a' fene győző 's a' deli várost ~ körömmel verdesendi a' lovas* (327/12).

dübögve in

(2)

Dübögő hangot adva. *A Tüzes menykövek pat-togva hullanak Rá dördül a felhők fegyveres tár házza Az égne'k mind a' két sarkát össze rázza Majd az ég hajlásánn ~ dörömből Mellyre a' bus tenger torka rútlul bömből* (56/15).

~ (202/15).

düh fn

(3)

1. Erős harag. *Már minden Nép minden határ-ról Seregbe tódul a' Király előtt, 'S körülte táborsántzot vetvén, 'S az ellenség' ~ét nevetvén, Megójjá őt* (257/158). **2.** *Fergetege'k ~e: a vihar tomboló ereje. Már a' fergetege'k ~e Megszűnt, és az üveglő Zúzon, nem pirosollanak Át a' fenyvesek' ágai* (403/1). *~ével* (445/35).

dühödés fn

(1)

Hiba, bűn. *Ti szóljatok, reája Hültt Csókjaim! ha méltó Dühödés e LILLA' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén, Imádni az hibát is? (355/18)*

dühödhet i

(1)

Dühös lehet. *Látják, vívniok kell győzhetetlen Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal; 'S hogy nem ~nek többé a' világon, 'S ledül az Úr előtt a' Párisi Dágon* (337/127).

dühödik i

(1)

Mérges lesz. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellnek, Hányják a' földet szarvokkal, A' porködben dühödnek* (397a/696).

Ik: neki~, néki~.

dühödő in

(1)

Dühöngő. *A' ~ Frantz nép országimat egeti tűzzel, 'S rám gonoszúl több-több népet a' hadra loval* (259/441).

dühödt in

(1)

Felbőszült, dühös. *A tsendes Chinai, 's a' kóborló Tatár Érti hogy a' halál nem legvégsőbb határ; Sőt az a' Kannibál, ki ~t bélibe Önnön embertársát vendégeskedi be* (454/349).

Ik: meg~.

dühödte fn

(1)

Dühe, haragja. *És egy pertzbe oda rántod a' hová parantsolja, Ha negédes ~be egy két versét mormolja* (358/8).

dühös mn

(27)

1. Feldühödött. *Verd le, tipord le ~ seregét a' Frantzia népnek* (253/64). *Így rohan, illy ~en tör, ront a' büszke Magyarság* (258/55). **2.** Tomboló, pusztító (vihar, fegyver). *Sikoltanak Eolus ~ seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (56/41). *Tsikorog a' kötél, az árbotz fa törik 's Kötésit a' ~ habok öszve törik* (56/24). *Míg Márs a' véres tsatának Dühös fegyverével öl, Sok ezren el hullának Addig mind a' két felől* (114/869).

~ (9/5, 192/23, 38, 202/24, 41, 50, 213/12, 216/42, 89, 257/117, 185, 259/106, 466, 657, 260/19, 337/146, 413a/654, 1010, 453/261), *Dühös* (267/78); ~ebb (214/30), ~en (259/478).

dühösködik i

(3)

(Szél) tombol. *Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsuult szívembe* (453/9, 9). *A' kegyetlen szelek rajta [tengeren] dühösködnek, A' habok egy másra mászva erőlködnek* (211/9).

dühösködő in

(2)

Dühös, feldühödött. *De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdílt, 'S ~ sereggel Rohan határaidra* (259/52). *Csak a kevély ember ~ mejje Ezer vad indulat lángoló műhejje* (453/103).

dühösség fn

(11)

1. Harag, düh. *Maga a' ~ a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz szorongattya* (54/5). **2.** Tomboló erő, vihar. *Ugy láttzik az ég barnúl 's busúl belé Tudván a ~ mint ront mindenfelé De ha kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a haragos tenger is engedni* (10/30).

~(348/40, 453/109, 460/117), *Dühösség* (192/8, 260/6), ~ek (9/6), ~ét (7/11), ~edbe (257/147), *dühösségén* (231/293).

dűjt l. dűt**dűl i**

(15)

1. Függőleges helyzetből ferde helyzetbe kerülve vmire esik. *Egyszerre felugrott az ágy-székről, készült, Meg akart indulni — 's újra a' székre ~t* (330/916). **2.** Leheveredik. *Szarvakkal vinak a kövér gödölék egymás között, Maga innepnapokat tart, a' fűvön féloldat ~, Hol a' kantsót szíinig töltik társai a' tűz körül* (413a/1086). **3.** Fordul, változik. *Éltemnek fényes Hórizonja Dűlt borzadó setetességre* (286/2). **4.** Éjszakába/sírba ~: meghal. *Így múlik életünk el, Melly most ragyog körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjszakába ~ünk* (43/8). *Midőn az esztendő rá dűlő terhei Miatt erőtlene lettek tetemei Lassan lassan fogyván, el erőtlenule, Egy végső próbára ezen sírba ~e* (214/22). **5.** Örvénybe ~: vízbe fullad. *Mások több ideig lebegnek felette, De ha a' szél magát nekik eresztette, Csak ugyan végtére ők is el merülnek, A' tenger vizének örvényébe ~nek* (211/20). **6.** Hanyatt ~ vmi: eltűnik, megsemmisül. *Ha látom Őtet, felhe-vülnek Rabbá esett érzéseim; Ha eltávozik, hanyatt ~nek Tornyodzó reménységeim* (430/7).

~ök (371/26), ~nek (215/62, 288/4), ~t (312/17, 360/3, 427/60), ~tek (186/24). — *Dűlj* (416/1).

Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~.

düledék fn

(9)

Romba dőlt épület maradványa. *Rakás ma-*

radványok' pusztá düledékit Az idő' fogai lassan tördelék itt (237/29). *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán. De sem e' romlások, sem sok düledéki Hajdani felségét el nem vették néki* (306/193).

düledéki (25/5, 190/5, 337/347), *~em* (330/874), *düledékek* (454/167), *düledéknek* (388/15), *~eken* (338/42).

düledezés fn

(1) Rommá válás. *Kor-kémeltte falán bús diadal-madat Tapsoltad. Szomorú düledezési közt Most a' gyász 's a' halálos Csendesség' fíja zsidbadoz* (432/26).

düljedett Ik: fel~.

dülni in

(3) 1. Romlásnak indulni. *Kedves Magyarjaim! Jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok...Megszántam a ~ kezdő Pannóniát, Megszántam a' Magyart* (259/149). 2. Porba ~: elpusztulni. *Óh ti e' hérósok' magvát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok ~ időnap előtt* (259/474). 3. *Sírba ~: meghalni. Te kit zöld pálmái Vitéz érdemednek Nevestől a' sírba ~ nem engednek* (382/6).

dülő in

(2) 1. Nehezedő. *Midőn az esztendő rá ~ terhei Miatt erőtlene lettek tetemei* (214/19). 2. Hanyatló. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza ~ nemzetünknek* (306/226).

dült in

(5) 1. Hanyatlott. *Megkönyyezetlen' kell hamu-hodni hát Ákászod' allyán, Földi! tenéked is? Óh néked is, ki ~t Hazáért Sustorgó tüzed onta egybe?* (395/3) — *Vitéz Abáknak Léthe' ködébe ~t Királyi házát fényre hozod megint 'S újabb dicsőséggel tetézed, Érdemes egy Fíja Őseidnek* (445/61). 2. Lerombolt. *Ők az okost, jámbort valahol tündökleni látják Üldözik, és pöffedtt kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sorsok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek ~ palotája felett* (315/14). 3. *Sírba ~: Meghalt. —...általad Árpád' Nemzetének Sírba ~t Nagygyai életre jövének* (442/6). 4. *Dült oltár: Talán a magyar költészetet 1795-ben, a jakobinus mozgalom buká-*

sával ért csapást jelképezi. *Gyöngyösinek Nablumára Apolló' ~ Oltárára Sőt minden Múzsák' szavára Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek a' Bodzafára* (243/9).

Ik: el~, le~, össze~.

dülte Ik: ki~, le~.

dülvén in

(2)

Támaszkodva. *Neptun pedig szigonyyára Dülvén ezt kiáltotta: Bátyám: kedves prosittyára Essen a' híg rátotta* (231/480). *Majd a' völgyelő ekére Dülvén, kihempelygeti A' barna habot földére; Csóka, varjú követi* (397a/174).

Ik: le~.

düllyed i

(1)

Emelkedik, növekszik. *A' bor és pálinka szesz, Fel forgat sok agyvelőket 'S hirtelen nagy láрма lesz. Most a' kantsó-szájig ~, Majd meg a' fenekére süllyed A' sok nyughatatlan hab* (317/166).

Ik: ki~.

dünnyög i

(2)

Elhalkulva visszhangzik. *Zengjetek utánnam, víg hegyek! zengjetek, mámoros echótok ~jön bennetek* (219/16). *~jön* (219/26).

dűt i

(2)

Porba dűjt: porba dönt, megöl. Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a' test ellen, mellynek kívánsága Miatt esett ez a' lélek romlottsága; Nem sokára dűjté a' földnek porába (213/39). *dűjtne* (418/79).

dsida fn

(2)

Hosszú nyelvű lándzsa. *Ő új Minervát ugrat elő Zeüsz Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S halálszemű Égist kezébe* (418/90). *Ne hányd oly hasgató pillantatokkal Felém villám szemed'. Az verte szívemet halálos sebbe; Ne szórj, ne szórj újabb dsidákat ebbe, Kíméld meg éltemet* (320/5).

dzsidázó in

(1)

Lándzsával harcoló. *Nagy Pál! Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettentsd meg dsidázó népeddel Galliát* (337/182).

E, É

e nm

(711)

Ez. 1. <Előzményre utalásként> az előzőleg említett, megnevezett személy, dolog. *A' Hír ez; ~' beszellte el mind a' két-fél Biráknak* (326/45). *Adja Isten, hogy így legyen ~' minden esztendőben* (310/24). *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván ~' vala néki az ol-tára, Fenekére rakott kéngyertyát, 's ~' felett Néhány bálbilétet 's szerelmes levelet* (330/850–1). 2. <Jelzőként>: az itt levő. *Szo-motor, adj nekik tiszteletet; Mert felépült ~ szent egyház, ~ hív pár költségével* (404/7). 3. <Jelzőként>: a most folyó. *Hosszas tsokjaink fojtába[n] Örömmel alélnék el 's Szádból ~ boldog órában Édes Halált szívnek fel* (297/23). 4. <Utalószóként>: *Akárhogy esett, elég ~' Hozzá, hogy bikává vált* (231/163).

-é ~ -e hsz

(227)

<Simuló kérdőszócska> *Ah, árthatsz é? azt fel-lőled, Laura! hinni nem merem* (129/59). *Tud-ja é az apja is, Még holnap élek é* (154/20–1). *Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor?* (218/1) — *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) — *Ez e' a' valódi virtus és az érdem?* (192/42) — *Tetszik-e? vagy tud más jobbat javasolni?* (327/23)

Ö: ugy~.

eb fn

(13)

1. *Kutya. 'S jó magyar nektárt igyam arra: ~ lesz Néktek irigytek* (287/47). 2. *Becstelen ember. Eb a' ki pénzt gyűlyt bé ~* (154/18). *Igyunk, ~ a' ki nem barát* (166/21). *Eb a' ki-nek jó kedve nints, ~ a' kinek nem is lessz* (310/39). 3. *Megszabadul az ~ek harmincad-jától: nem pusztul el. Búván a' Tónak mélylé-re, Meg szabadult szerentsére Ebek harmin-tzadjától* (114/244). 4. *Ebet fog: rosszul jár,*

megjárja. Dictum est; recognoscálják, Mert ha nem, ~et fognak (92/56).

~ (248/57), *Eb* (330/1157), *~ek* (60/15, 413a/474), *Ebnek* (358/35), *Ebnél* (316/17).

Ö: ör~.

ebadta fn

(2)

<Indulatszóként>: a mindenit! *Ezt legalább még ekkorig a' Világ meg fogadta: 'S ki méri most abba magát avatni az ebatta* (314/28). *[eb] atta* (197/78).

ebágy fn

(1)

Ebágyról esett: hitvány, törvénytelen száрма-zású. Ez a' Lotsperdi is az ~ról esett (330/1127).

ebbe nm

(20)

1. <Az ez nm -be ragos alakja> *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ~ a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elme-rülnek* (239/123). *Lé-hűtni jött ~ a' Kompáni-ába?* (330/1129) 2. *Ebben. Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én épenn* (155/38). *Óh, Laura! szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ~ sok 's elég!* (134/138)

~ (12/14, 154/31, 176/91, 239/9, 267*/19/10, 320/5), *Ebbe* (114/736, 231/86, 255, 267*/19/13), *ebb'* (310/17, 330/1556, 1941), *~'* (258/109, 259/610), *Ebbe'* (114/1).

ebben nm

(15)

<Az ez nm -ben ragos alakja> *Fiatál ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége* (330/134). *Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ~ a' tsatában* (330/1422).

~ (71/4, 126/19, 211/27, 217/71, 330/1889,

379/33, 454a*/257//3, 454/239, 900), *Ebben* (72/11, 269/28), ~n (176/29, *Ebbenn* (216/120).

ebből nm

(14)

⟨Az ez nm -ből ragos alakja.⟩ *Légy hív őrzője, hogy ~ meg tessék a' Hogy ez élet tsak a' szerentse játéka* (210/59). *Ebből az okból jön elő oda alább a' Mátyás Király' emlékezete is* (418*/176/6).

~ (5/5, 169/139, 216/119, 330/1098, 1563), *Ebből* (92/38, 231/31, 259/375, 267*/19/7, 330*/202/10, 413a/1072, 1073).

ebéd fn

(8)

1. Déli étkezés (ideje). *Első könyv. Ebédig* (330/cím). 2. Ebédrel egybekötött összejevetel. *Víg ~eket tart terített asztalán* (197/33). 3. Ebédre készített étel(ek). *Míg ekképpen űzik a' terhes unalmot, Várván az ~et, hegedűt, tzimbalmot* (330/310).

~ (310/8, 330/317, 331), ~eket (85/33,), ~del (330/296).

ebédel i

(3)

Ebédet eszik. *Az Urakkal együtt köztők ebédlettem* (330/474).

ebidől (330/cím), ~tem (235/22).

ebédelő in

(1)

Ebédet fogyasztó. *Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő főbb Hunnusok buzgottak, 's ittak* (267*/13/11).

ebenus (lat)

(1)

Ebenfa. *Tsak az egy Arabia Terem Tömjént és fekete ebénust tsak India* (413a/639).

ebhozta mn

(1)

Értéktelen. *Nem kell nékem tők 's káposzta, Sás és békák lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje* (114/142).

ebkaparta fn

(1)

Hitvány lény. *'S in directum arra tarta, Hol te, rongyos Ebkaparta, Állsz az erdő' szélébe* (317/97).

ébred i

(3)

1. Figyel. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ~, hol szunnyadoz* (456/58). 2. Ébred a fantázia: képzelődni, ábrándozni kezd. *Múzsá! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! A' melly-*

től vídúl az elme 's ~ a' Phantasia (317/25). 3. ⟨Képzeltésből⟩ eszmélni kezd. *Ébredj! im zöld pálmaágot Tart kezében 's hozzád jó, Hogy a' vitéz bátorságot Benned megtisztelje ő* (368a/45).

Ik: fel~.

ébredt ~ ébredett mn

(6)

1. *Ébredt fül:* figyelő fül. *Hát mikor mélyly sóhajtása, 's Bádgyadt hangon tett szolása Ébredt fülembe hatott? Édes ájulás lepett el* (134/57). 2. *Ébredett képzelés:* fölglyült fantázia. *Nékünk Poétáknak úgy is az ébredett Képzelés esmérnünk sok titkot engedett* (225/33). 3. Keletkező. *Melly kies álmodt rengettem Ébredt érzésim felett?* (397a/600) 4. Egészséges. *E' búss haldoklótól menjünk ébredtebbhez, E' rettegő szívtől jobbhoz, tsendesebbhez* (454/573).

Ébredt (447/57), *ébredett* (225/135).

Ik: fel~.

ébren hsz

(3)

1. Nem alva. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren szívja lelketet; Mondd meg neki, hogy egy szellőd Mellyemből kerekedett* (456/18). 2. *Ébren tart az álom:* az ábrándos képzelődés nem hagy aludni. *Már nyugtom' éjjel sem találok, Mert ott is ébren tart az ~, 'S fejem' Lillin töröm* (302/23). 3. *Ébren álmodik/álmodozik:* ábrándozik. *Azt érzi hogy ott jár, és ~ álmodik, Egyre tanul, 's múltat, henyél 's okosodik* (454/525). *Egy örök lételről ~n álmodozik* (453/99).

ebrend fn

(1)

Ebrendében: acsarogva, mint a kutya. *A' nagy Süvegű Csökliek kikeltek eb-rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala Gigébe* (326/5).

ébreszt i

(6)

Éleszt, frissít. *Az ég, e' siralmas ügyeket fájlalván, El alélt szíveket illy szókkal ~i* (214/47). *Ha a' szép virág is olyan kedves maga; Hát a' gyümöls, mellynek íze is van 's szaga? Az ugyan ~i, de tsak látásunkat, Ez ízlésünket is, 's véle szaglásunkat* (199/29).

~ (161/6); ~i (413/12), *Ébreszté* (425/50), ~et-ték (330/181).

Ik: fel~.

ébredztgetni in (2) *Vki lelkét ~: érdeklődést kelteni vkiben. Itt tanulom rejtek érdememmel Ébredztgetni lelke-met, A' Természet majd az Értellemmel Böl-tsebbé tesz engemet* (304/58).
Ébredztgetni (435/58).

ébredzthet Ik: fel~.

ébredző mn (2)
1. Előidéző. *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ártatlan mulatságnak Ébredző helyére* (93/4). 2. Gerjesztő, ingerlő. *Lilla! kellemességednek És mosolygó szépsé-gednek Int ~ balzsama Érzésimet megszédíté, Megbájoló, részegíté* (447/3).

ebugatta mn (1)
Haszontalan, mihaszna. *Eb ugatta kis Scy-thája, Magamnak is hogy reája Néztem, lóg-gott a' szügyem* (114/921).

éc. l. etcetera

echo fn (39)
Visszhang. *A' Tihanyi Ekhóhoz* (435/cím). *Zengjetez utánnam, víg hegyek! zengjetez, Mámoros ~tok dünnöögjön bennetek!* (219/16) — *A' szellők' útját eltölték A' vidék' illatai, A' szunnyadt ekhót felkölték A' pásztorok sípjai* (397a/75). *E' kenyér' sík Óceánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánja És susog kínjairól* (428/158).
Ekhó (102/4, 11, 110/14, 164/11, 225/145, 228/19, 261/4, 11, 397a/103, 397*/96/1, 400/69, 101, 428/30, 73, 454/856), *echo* (224/4), *Echó* (144/17, 162/19, 221/2), *Echo* (144/10), *Ekhó'* (102/6, 261/6, 399/5), *~tok* (219/26), *ekhót* (258/45), *Ekhót* (93/5), *ekhó-ját* (397a/655), *Ekhónak* (188/63, 400/59), *ekhókra* (337/52), *Ekhóhoz* (102/cím, 261/cím), *ekhóval* (93/5, 306/23), *echoíval* (341/12).

echózás fn (1)
Visszhangzás. *Vigadj, szűz Helikon! tserge-dezzen A' hegyek alatt zuhogó szent forrásod, Vig nótát kettőzve zengedezzen Hunyadi' ne-vén örvendő ekhózásod* (225/22).

echóz(ik) i (9)
Visszhangoz. *Így zengedez már a' Duna' partja is, Illy hanggal ekhóz Karpatus' alja is* (251/22).
echozik (81/3), *ekhózik* (203/3), *ekhózott*

(330/895). — *ekhózz* (455/53). — *Ekhózzon* (188/138), *ekhózzatok* (178/5), *ekhózzatok* (259/599); *Ekhózzák* (267/248).

Ik: vissza~.

echóztat i (3)
Visszhangoztat. *Concertekkel ekhóztatnám, És ágyúkkal durrogatnám A' Dunának partjait* (415/7).
echóztatnya (59/16, 195/16).

ecset fn (2)
1. *Bájoló ~: elbűvölő erő/hatás. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/38). 2. *Ecsetére vesz: leír, ábrázol. Ah, ti borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász szint ~emre venni* (287/38).

éd Ö: neg~.

eddig nm/hsz (26)
I. nm (Jelzőként.) *Mint a' miként esdeklének Eddig az óráig Fiai e' kis Tempének Hozzád Göttिंगáig* (220/22).

II. hsz A szóban forgó időpontig. *Édes uram! mit is értél ~ vele? Mit használt, hogy kintsed' őszve gyűlytögetted* (202/90). *Óh Tihannak ríjjadó Leánya! Szállj ki szent hegyed közül. Ím, kit a' sors ~ annyit hánya Partod' ellené-be ül* (435/3).

~ (162/1, 233/32, 235/2, 245/1, 55, 279/1, 304/3, 309/39, 327/14, 330/658, 1559, 330*/204/5, 431/52, 454/281), *Eddig* (92/330, 114/499, 162/3, 330/966, 337/93, 413/524, 417/23, 425/45), *eddi[g]* (192/58).

éden fn (9)

1. *Hol van a' Magyar Hazának vetve boldog Édene, Mellybe mulat, mellybe ébredt víg Örömmek Istene* (161/5). 2. *Orcád édenében: rózsás arcodon. Tavasz virít, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében* (182/2). 3. *Test. De tsalódom! — ti láttok testén Valamelly leplet, — de, melly ritka Az a' fedél, melly alatt van szívem' kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén* (139/69).

Éden (390/35), *Éden'* (373/113), *Édenbe* (454/505), *Édenben* (213/31), *Édenjére* (390/31), *Édenne* (379/108).

édenkert fn (1)
Paradicsom, az első emberpár bűnbeesés előtti

életének színhelye. ...[haj]/dani Éden kertet Nézvén, a' pompás mezőket A' mi elménkkal képzelhettük (123/31).

edény fn (2)

1. Konyhaedény. A' gyertyák' nyomorúlt fénnyé halványodott, Tűkőr, fal és ~ öszve-rózsásodott (330/1854). **2.** Lény. Kérlek kedvezz nekünk gyenge ~eknek Kik társai vagyunk a nyár leveleknek (2/25).

Ö: éjjeli~.

édes mn/fn (277)

I. mn 1. A cukor és a méz ízéhez hasonló kellemes ízű. Még is sok hordókat tölt ~ mustjával (87/38). Van ~ szőlője, van szagos gyümöltse (199/25). **2.** Nem sós. Szomjan egygy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére Szakállát le eresztette, 'S ~ vizét hörpölgette (114/33). **3.** Kellemes, bódító (illat). Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap' reggele, Tölti ~ balzsamával Szűz virágdat tele (164/15). **4.** Kellemes érzéssel járó, kellemes érzést okozó. Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's ~ ugyan; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/7). Édes ájulás lepelt el, Melly egy mennyei étellel Ketsegettett, biztatott (134/58). Kedvesem, az ~ tsókók, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem férnek (77/91). El érkezik hozzánk az az ~ estve Melly az ég kárpitján van sűrűnn le festve (3/7). Fel-szedte szemem hellyáról az álmom ~ mákját (162/126). 'S titeket, oh ~ Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81). Osszuk ~ ajjakunknak Csókjait (285/20). **5.** Szeretett, kedves. Boldogítsatok bennünket, 'S vélünk ~ Nemzetünket (259/6). Megindult szerető szívem sorsotokon, Segíteni óhajtók ~ hazátokon (259/148). Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints tsak egyszer, ~ Nitzém! (186/38) — Te, szépségeddel, Ifjú léteddel Ki olly kevély vagy és vak, Édes kinzója, Kedves békója Keserves rabságomnak! (146/28) — Illatoztasd Kebledet Édes Violám! (109/2) — Barátság!, barátság! oh ~ nevezet, Mellyre sóhajtással sok szív emlékezett! (63/11) **6.** Kedvére való, jóleső. 'S egy ~ sóhajtáson elszunnyadnak (220/40). Ti, kiknek nem ~ sem álmom, sem étel, Lássátok, milyen jó ez a' dolog-tétel (198/47). **7.** Nem

mostoha. Az alatt ~ magzati ajakáról tsüggenek (413a/1082). Természet' ~ gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának béavatott fija! (395/5) **8.** (Nyomósító szóval együtt:) nagy. A ki lankadt karral vonta már kaszáját Be ~ örömmel kezdi most munkáját (86/38). Ah, melly ~ öröm lepné meg bajnok Atyáink' Lelkeit (253/76). **9.** Édes ízzel: édesen, nyugodtan. Ah melly ~ ízzel Alszik Kintsem itt (263/45). **10.** Cipria (= Venus) ~ igája: szerelem. Óh Cipria' ~ igája, Hogy kell nyakam' adnom alája! (412/35) **11.** (Leereszkedő megszólításban:) Ha eltarthatnak egy papot ketek ~ embe-rem, Csökölbe sem hal meg éhhel, nálunk sok széna terem (326/37). **12.** (Nyomatékosító szóként:) nagyon. Én lábaimra kapcsolom S ~ örömet csókolom Mennyei békóidat (460/172).

~ (1/20, 4/16, 5/2, 8/1, 14/6, 15/5, 52/15, 75/3, 77/3, 115, 87/8, 103/1, 104/3, 111/17, 57, 81, 134/115, 135/11, 50, 161/8, 162/85, 116, 163/41, 170/1, 18, 176/6, 68, 69, 101, 184/5, 26, 27, 193/28, 41, 198/40, 68, 199/8, 99, 200/16, 201/6, 204/5, 28, 216/27, 30, 53, 73, 93, 217/5, 28, 219/20, 30, 37, 221/6, 12, 228/6, 7, 231/249, 237/18, 133, 249/13, 258/30, 259/11, 18, 26, 260/32, 267/142, 267*/18/9, 273/9, 274/14, 277/2, 32, 284/2, 290/5, 291/5, 296/7, 142, 313/7, 138, 318/74, 321/27, 330/647, 869, 1390, 1582, 1862, 2022, 330*/156/13, 350/9, 351/3, 12, 355/8, 357/11, 373/12, 16, 44, 53, 65, 72, 97, 120, 145, 180, 190, 381/14, 396/4, 397a/6, 171, 845, 1001, 409/20, 411/7, 413a/302, 416, 419, 777, 1030, 1115, 414/5, 418/37, 420/1, 423/5, 26, 27, 426/46, 428/122, 431/28, 46, 437/1, 439/62, 443/56, 447/81, 115, 448/13, 449/17, 450/29, 50, 454/49, 221, 249, 364, 460/169), (ed)es (134/30), Édes (8/3, 92/314, 104/cím, 177/3, 185/145, 190/98, 202/90, 225/63, 231/246, 235/7, 259/454, 287/56, 297/24, 302/3, 307/8, 309/101, 314/6, 317/186, 214, 319/48, 330/181, 343, 642, 788, 1346, 1459, 1885, 363/4, 337/341, 373/45, 46, 111, 374/33, 52, 397a/934, 1067, 400/61, 412/cím, 413a/391, 430/2, 25, 433/21, 443/7, 195, 447/30, 58, 450/41, 454/316, 460/104, 157), ~t (436/12), ~sé (432*/205/6), ~en (148/2, 199/73, 305/72, 309/13, 330/1396, 374/26, 377/40, 379/26, 391/15, 24, 397a/363, 574,

443/132, 456/14), *Édesen* (1/10, 202/62, 220/34, 442/22), *~enn* (123/14, 151/3, 241/3); *~ebb* (403/48, 447/124, 460/54), *Édesebb* (140/10), *~b* (357/27), *~bb* (134/127, 447/127), *~ebbek* (293/15), *~ebbé* (368a/115), *~ebbenn* (185/73, 216/34); *legédesebb* (134/76, 288/90, 447/76), *leg-édesebb* (77/65, 216/1), *legédesb* (406/5), *legédesbb* (204/35, 217/35), *leg édesb* (26/39).

II. fn 1. Édes íz, étel, ital. *Tsömört ad az ~, ha sok* (134/133). *Egek! ó! Még olly ~t nem ettem!* (135/27) — *Légyen a borotok, mint itt szóll madaras! Most pedig instálok egy kevés ~ért* (228/27). **2.** Vmi ami kellemes, vagy vminek kellemes, jó része. *Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű alá az ~t takarja* (64/4). *Ti élet ~ét lehellő leányok!* (127/1) — **3.** *Vkinek ~e:* kedvese, szerelmese. *Hald kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának* (77/269). **4.** *Vkinek ~e:* barátja. *És sasszárnyaidonn engem' is, ~em, A' szent Pimpla felé segíts!* (338/31) **5.** *⟨Kedveskedő megszólításként⟩. Édesim! Dorottya nekik így beszélt: Sorsom keserűség, 's tiétek köz velle* (330/935). *~* (228/28), *~em* (441/19), *Édesem* (276/33), *Édesim* (432/104), *~emnek* (373/27), *Édesemnek* (275/8), *~emmel* (184/6), *Édesemmel* (172/25).

Ö: *keserű~, neg~.*

édesanya fn

(16)

1. Embernek, állatnak szülőanyja. *Édes Anya! vigyázz egyetlen egygyedre* (217/104). *Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játzik édes Annnya körül* (453/90) **2.** Császárné, az osztrák uralkodó felesége. *Sőt annyi nép' édes Annjának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja* (337/145). **3.** Az anyagi világ, természet. *Édes anya a' természet* (205/61). *Ti a' természetnek szülöttei vagytok, 'S egy ily édes-anyát soha el nem hagytok* (454/194). *édes anya* (214/15), *Édes anya* (16/61), *Édes annya* (211/59), *Édes anyád* (212/112), *édes anyátok* (212/48, 454/199), *édes-anyának* (258/32), *édes anyának* (213/106), *édes Anyának* (210/24, 56), *édes anyádtól* (212/126).

édesatya fn

(6)

1. *Vkinek vér szerinti apja. De édes Atyátok*

szerelmes karjai Lésznek ifjúságtok erőss óltalmai (212/141). **2.** A császár. *Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek édes atyja* (259/326).

édes Atyja (259/223), *édes Attya* (217/53), *Édes attya* (211/57, 214/68).

édesded mn

(7)

1. *Nyugodt. Édesdeden pihent, még a' töltt hőld haladt A' jöltévő álom' superlátja alatt* (330/889). *Mégis e' gyász kohát ~en látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom!* (457/11) **2.** *Kedves, vidám. Nem az a nemessebb öröm, bár akar ki tagadgya, Melly a' szívet szeretetre ~enn ragadgya?* (216/98)

~en (123/69), *Édesdeden* (169/3, 185/45), *Édesdedenn* (453/57).

édesden hsz

(1)

Nyugodtan, kellemesen. Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partjai ... Hol legédesb érzés az érzéketlenség Hol ~n altat a' feledékenység (406/6).

édesít i

(6)

Egyre kellemesebbé tesz vmit. Mig Neje a' hosszas munkát danlással ~i (413a/300). *Pauzák' únalmas ideit Édesíttyük Tsókokkal* (128/60).

~ (454/568); *Édesíti* (205/68), *~itek* (104/9). — *Édesítsd* (263/21).

Ik: *meg~.*

édesítő mn

(2)

Kellemessé tevő. 'S Érezze a' ki tsókot oszt véletek Ennek a' méhnek mint én Mérgesítő fulánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája' izébe (152/11). *~* (269/19).

édesítve Ik: *meg~.*

édesítvén in

(1)

Könnyítve. Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának, Édesítvén bajait? (368a/140)

édesség fn

(9)

1. *Vminek édes volta. Tsömört ad az édes, ha sok: De ezek nem únalmasok, Ez nem olyan Édesség* (134/135). **2.** *Kellemesség, jóság. Az élet' ~e mi?* (278/17) **3.** *Csók. De én meg esmértem, — 's Édességet kértem Szátskájáról*

úntalan' (135/35). **4.** Édességgel: örömmel, vidáman. Idd mennyei ~gel A' Hérók' szeretetét (428/201). Mennyei sùgárral fénylett ábrázattya, Melynek szent Felsege ~gel jádzott (225/55).

Édesség (450/32), ~i (134/74, 447/74), ~et (216/5).

Edom fn (2)

1. Helynév. <Idume, palesztínai tartomány.> Mantua, ~ pálmáját én hozok leg elsőbe Számodra (413a/1116). **2.** Edom tengere: a Vörös-tenger héber neve. Azután az ~ Tengere felé tért 's Ottan Idvezítőnk koporsójához ért (96/9).

edzettetik i (1)

Kínnal ~: a szenvedés teszi kitartóvá. Be' sok kínnal edzettetnek A' kik illy híven szeretnek! (301/21)

edző mn (1)

Megerősítő. Sőt tüzeit a' szenvedések ~ tüze pótolta (241/12).

edződve lk: meg~.

edzőhely fn (1)

Forró hely. Mert megemésztí tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek éri edzőhelyeit (425/44).

Eeris l. Éris

ἔφα l. αὐτός

efféle nm (1)

Ilyenfajta, ilyen jellegű. Deákul akartam írni. De azt gondoltam meg, hogy ... egy rajta, ősi, vitéz, magyar, 's több ~ hazai szólás több benyomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia (267*/12/13).

ég¹ (60)

1. Tüzet fogott és lángol. Ha a tűz vén erdőbe gyűl S a forgó szélről elterjed, Ég, ropog, s barnán elterjed Fűsti a csillagokon túl (460/109). **2.** <Világító eszköz> világít. 'S most is gyertya vagyok, gyertya de melly nem ~ (454/554). Lámpási a' Bóltességnek Előttem hijába ~nek (443/14). **3.** <Pipában a dohány:> izzik. Éljen, köztünk minden ezt kívánja, ... Hogy ~jen sokára Sok ezer pipára Élete dohányja (218/18). **4.** <Arc, testrészt> pirul. 'S Rózsa színekkel pirulván Gyenge szája láng-

gal ~ (249/82). **5.** <Szem:> csillog. Ikvának szeme ~, ragyog (432/84). **6.** <Csillag:> ragyog. A' testvér tsillagok mosolyogva ~nek (454/46). Egy néhány tsillagok már pislogva ~nek Hajlott boltozattján a' tsillagos égnek (83/1). **7.** Az ég tüzei ~nek: süt a nap. És ámbár tüzei a' kékelő égnek Kettős forrósággal ~nek (69/14). **8.** A nap sugára nem ég: nem perzsel a nap. Hogy enyészvén a' Nap, az égnek Tetején sùgári nem ~nek (412/12). **9.** A' mennykövek tsak a' Tirannusért ~nek: a vilámok csak a zsarnokokra sújtanak le (159/7).

10. Szenved. Kik gyaláztatja egy fő Istenségnek Majd az örök kinok lángjai közt ~nek? (453/76) **11.** Vmilyen érzés emésztí. Óh de, Kintsem! a' te szíved Ég e még? Úgy, miként ez a' te híved' Szíve ~? (285/23-5) **12.** Vkiért ~: nagyon szereti. Szívemet ne vádold, jól esméred, Most is hév tüzekkel ~ az Értted (295/14). **13.** Vmilyen érzés hevít vkit/vmit. Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn ~ek, kinnt meg' fázom (309/122). Mondjátok: hogy Chloé már hevül, A' Dafnis' tüzeitől ~ merevül (173/4). És így hideg lehet Rózsi bár szívem ~ (196/71). Ha most nem édes énelem, 'S nem ~ Poéta-tűzzel: Ne bánts! (437/2) **14.** Lelkesül, lelkesedik. Az Angyalok hatalmas Szárnyokkal bétakarnak, Te érted a' Magyar-nak Nagy szíve lánggal ~ (259/348). **15.** Vmi lángja ~: amíg tart, él. Míg az élet' lángja ~, Egymást viszontöröm között szeressük (288/111). Minden fagy most, minden fázik: Csak szerelmünk' lángja ~ (289/12). **16.** Vki a dicsőség egén ~: hírneve fennmarad. Őseinek, a' kik már a' Ditsőségnek Egén első fényű ragyogással ~nek (188/40). **17.** De élte' lángja fogytig ~e: meghalt (388/11).

~ (31/28, 107/13, 132/6, 149/24, 155/50, 174/20, 182/7, 14, 188/165, 196/61, 259/549, 318/73, 323/6, 352/13, 380/59, 460/112), ~ek (196/64, 380/62, 69), Égek (196/45, 380/43), ~nek (77/64, 175/12, 258/22, 267/144, 306/38, 330/1894, 400/51, 454/46, 454/676), ~e (163/13, 216/48, 231/245), ~ett (134/64, 447/64), Égni fog (241/12). — ~j (453/229), ~jen (13/2).

lk: ki~, meg~, össze~.

ég² fn

(471)

1. A föld felett, a magasban boltozatnak látszó térség. *Mert az ~ akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz itt ma* (154/5). *Így vonúl az ~ aljáról A' vak éj palástja fel* (317/246). *A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében* (231/115). 2. Mennyország. *Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ~ ditső vára* (75/16). *Sok szív fohászkodása az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár* (221/9). *De bízatok, bizony a' siralmas árva Előtt a' jó egek nintsenek bé zárva* (210/118). *Nézd az ~ már nyilván vár Jer haljunk meg!* (297/70) 3. Isten. *Lilla' szívét kértem; 'S megadá az Ég* (427/32). *De hálá az Égnek! megvan a' mit kértem* (235/19). *Az ~ áldásait rátok bőven mérje* (212/117). *Kegyelmes ~, ki nek végtelen hatalma A' nyomorútnak örökös óltalma* (214/99). *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, óh kegyelmes Ég!* (397a/1050) — *Talám már az Egek több bút rám nem hoznak* (77/177). — *A' Patakot látom de — jaj Egek Attya! Rémuült szemeimet ott mi háborgatytya?* (77/239) 4. Sors, állapot. *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe* (222/68). *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét* (177/11). 5. Ég és föld: minden(ki). *Az Ég, a' Föld tudja, én nem vagyok oka* (330/778). *Mellyre ~ 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzu-korrá leve véle* (114/575). *És ezt földre 's ~re És minden szentségre Sokszor felfogadtam* (272/13). 6. (Kifejezésekben, szólásokban.) *Az eget verdesi:* az égig hallatszik. *Az eget verdesi a' jajszó századja* (202/25). — *Eget ver fejével:* nagyon boldog. *Ah kedves Szók! Ah édes Csók! Eget verek fejemmel* (277/3). — *Az ~be tér/megy/költözik/eljut:* meghal. *Míg még, az ~be térnék, Feljárom e' világonn Több földi tartományt is* (185/207). *Jobb az ~be menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/79). *E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/107). *Úgy nevelkedj te is teszte, és lélekbe, Végre, de sokára, juss el az egekbe* (215/150). — *Égre pököd:* istent szidja, káromkodik. *Szánom az illy embert, mint sem irígye legyenek, Mert ki az ~re pököd, maga ké-*

pét szokta beköpní (315/25). — *Égig emel:* a) magasztal fennszóval hirdet. *Legalább Múzsámat tinéktek szentelem, 'S vitéz tetteket az ~ig emelem* (267/240). *Ez a' három ország áldja és tiszteli, Magyarország pedig az ~ig emeli* (306/276). b) panaszol. *Lelkem' sűrű sohajtását Égig emelem; De szívem' vigasztalását Sehol nem lelem* (299/41). — *Hígabb ~gel táplált Múzsádat ölelem* (398/3): derűs, könnyed verselésedet szeretem.

~ (3/2, 8, 9, 10/10, 22, 29, 16/39, 43/17, 55/13, 56/4, 6, 15, 83/9, 89/7, 101/7, 157/10, 196/55, 81, 205/39, 209/102, 212/68, 84, 144, 214/39, 46, 53, 72, 76, 95, 215/128, 131, 223/16, 237/133, 247/12, 259/43, 49, 244, 277, 294, 306, 313, 318, 329, 335, 344, 399, 535, 267/15, 268/129, 272/23, 287/36, 306/231, 307/75, 317/207, 327/9, 336/10, 342/34, 386/10, 392/74, 397a/40, 90, 300, 301, 302, 505, 896, 1101, 1107, 1156, 403/51, 413a/422, 494, 510, 800, 887, 906, 978, 425/46, 443/231, 454/13, 58, 301, 715, 760, 959), *Ég* (32/14, 52/1, 77/119, 97/1, 111/96, 114/629, 143/10, 29, 41, 162/53, 163/51, 170/25, 171/19, 174/19, 177/28, 188/119, 162, 216/64, 222/82, 225/65, 231/99, 241/33, 247/22, 251/32, 259/21, 302/34, 306/156, 318/12, 330/785, 357/56, 66, 379/4, 24, 380/53, 397a/211, 541, 409/26, 413a/244, 426/52, 443/24, 64, 136, 162, 194, 452/11, 453/24, 30, 454/884, 455/50, 456/74, 459/1), ~' (43/11, 143/36, 191/13, 202/4, 6, 259/420, 288/21, 306/18, 330/268, 397a/224, 860, 1063, 413a/498, 1069, 454/480, 581, 767), *Ég'* (188/34, 307/106, 330/1856, 380/79), *egek* (52/27, 56/64, 67/25, 74/24, 86/30, 92/2, 160/5, 172/2, 198/30, 202/64, 209/109, 210/103, 110, 212/97, 131, 330/679, 432/109), *Egek* (77/187, 90/3, 114/1012, 135/26, 139/44, 51, 58, 157/17, 162/35, 175/9, 17, 25, 181/5, 21, 184/20, 192/45, 218/1, 223/1, 225/132, 233/80, 282/5, 294/35, 298/5, 9, 313/130, 330/753, 765, 405/33, 412/9, 17, 21, 423/20, 430/18, 443/100, 459/13), *egek'* (220/45, 245/49, 268/72, 299/100), *Egek'* (209/39, 313/16, 397a/592), *ege* (74/15, 212/114), *egünk* (77/107, 81/15), *egünk'* (163/1, 203/15), *eget* (6/21, 14/3, 56/66, 67/21, 74/3, 83/5, 90/20, 162/23, 189/23, 201/3, 202/66, 259/404, 261/3, 10,

267/58, 267*/14/1, 310/48, 397a/1126, 1126, 413a/330, 431/6, 456/2), *Eget* (92/275, 94/1, 111/7, 143/5, 161/18, 225/124, 290/4, 397a/139), *egeket* (213/2, 337/398), *Egeket* (92/244, 102/3, 10, 188/3), *egét* (162/120, 397a/996), *Egét* (418/16), *~nek* (34/1, 56/14, 40, 66, 69/13, 83/2, 87/57, 172/8, 185/24, 199/87, 202/14, 40, 66, 210/32, 33, 212/51, 213/52, 121, 215/147, 253/69, 258/78, 259/635, 267/64, 80, 306/127, 348/22, 392/62, 397a/1144, 1160, 412/11, 413a/525, 1032, 454/675, 455/37), *Égnek* (145/1, 159/8, 175/11, 330/167, 346/1, 413a/42, 154, 242, 439/10, 453/97), *egeknek* (56/60, 179/8, 202/60, 209/115), *Egeknek* (357/1), *Egének* (70/12), *~be* (29/24, 148/67, 185/30, 196/70, 214/67, 215/113, 126, 217/94, 310/64, 380/68, 413a/826, 427/55), *Égbe* (176/50, 222/84, 418/36), *~be'* (259/175), *egekbe* (297/40, 428/127), *Egekbe* (225/104), *egébe* (306/167), *Egébe* (233/80), *~ben* (148/72, 306/239, 337/83, 83, 397a/95, 417/29), *egekben* (397a/485), *egében* (182/7, 307/99), *~ből* (41/8, 59/12, 90/7, 114/624, 148/5, 185/1, 193/33, 195/12, 219/82, 225/72, 259/151, 330/1975, 337/87, 397a/25, 413a/26, 445/37), *Égből* (188/30, 330/72, 413/30, 413a/112, 454/918), *egedből* (418/114), *~en* (10/2, 64/21, 198/8, 330*/165/5, 397a/1093, 413a/6, 372, 454/924), *Égen* (86/8, 143/18, 257/9, 413a/287), *Egen* (413a/437), *egemenn* (162/91), *egén* (330/1857), *Egén* (188/40), *egekenn* (56/25), *egünkön* (75/1, 203/30), *egünkön* (67/12, 81/30), *Egünkön* (77/7, 163/9), *~re* (3/10, 214/27, 225/90, 253/10, 258/8, 259/616, 628, 286/4, 298/26, 337/16, 148, 397a/172, 367, 1119, 413a/383, 843, 847, 971, 454/297, 918), *Égre* (111/78, 138/4, 140/13, 143/57, 177/45, 188/157, 222/58, 102, 428/80), *egekre* (77/182, 287/26, 342/31, 397a/165), *Egekre* (238*/147/5, 418/100), *Egemre* (278/8), *egünkre* (373/186), *Egünkre* (307/110), *~ről* (294/15), *Égről* (413a/454), *egükről* (217/84), *~ig* (59/9, 72/10, 158/22, 259/157, 590, 315/13, 330/945, 454/9), *egekig* (71/8, 225/144), *Egekig* (225/13), *~gel* (228/32), *Éggel* (162/47), *egekkel* (397a/1184).

Ö: *levegő~*, *vas~*.

égbeli Ö: *levegő~*.

éger fn (17)

Kis szürke rágcsáló. *Ennél vitézebb vezére Nem volt az egereknek* (114/897). *Még a' szent Múzsáknak rakott Egy két Templomba se' lakott 'S lakik egyéb ~nél* (114/594).

~ (114/377, 141/3, 413a/195, *Egér* (114/6, 28), *egerek* (114/416, 875, 884), *Egerek* (114/279), *egereknek* (114/21, 758, 973, 1001), *egereknél* (114/591).

éger fn (2)

Égerfa. A' füz kedvel patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot (413a/633). *egert* (403/60).

égérmada fn (1)

Egerek serege. *Segítségére ki állassz, Az éger Armadának?* (114/587)

égerfa fn (4)

1. (Vizek partján növő) nyírfaféle fák nemzetsége. *Ezt ez Égerfa hajába Még ma méllyen bé vésem* (231/385). **2.** Ennek faanyaga. *Úszkál a' könnyű ~ a' vizeknek hátain, Lebotsátokozván a' Pádus' hempelygő hullámjain* (413a/1004).

~' (397a/1084), *egerfát* (445/7).

égés fn (6)

1. Tűz. *E' tiz székulumnál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ostromnak, Az ~, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán* (306/191). **2.** Fájdalom, szenvedés, gyötrellem. *Mert ~im oly Nagyok, Hogy meg halt érzésem* (131/11). *Égek, 's ~imet orczámon mutatom; De az orvoslásra ötet nem hajthatom* (380/43).

~im (422/11), *~imet* (196/45), *~ben* (432*/204/1).

egész mn/hsz/fn (135)

I. mn 1. Eredeti alakjában és nagyságában megvan, teljes. *Tölgye, vőlgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek 's ~* (317/144). **2.** Olyan csoport, amelynek minden tagja együtt van. *Rá hadja az ~ kompania, 's végre Köröm hegyig isznak nagyobb erősségre* (26/11). *Barátságot Felsőjével De miként köthetek én? Holott ~ Gárdjével Lakik a' víz fenekén* (114/93). *Erre az ~ Palota Fel zúdúl* (114/931). **3.** Teljes terjedelmében vett, tekintett, gondolt. *Tűzbe jött ~ Ortájok A' Deputatu-*

soknak (92/192). *Az sok rakás bombi repült mindenfelé Melly az ~ határt egészen el telé* (9/12). *Tüzesül a' bádjjatt levegő ég 's hevül Fel forrott az ~ természet merevül* (84/4). **4.** Teljes tartalmában vett, tekintett, gondolt (idő, időszak, folyamat). *Ti el puhult testtel ürögtök forogtok, Vagy ~ nap estig ájułtan hortyogtok* (198/54). *Kinek igaz híve leszek éltém ~ rendében* (124/20). *'S ~ gyönyörködésben Nem úszhat az halandó* (319/10). **5.** Teljes mértékű, teljes fokú. *Mert Pallás őrizi ezt ~ erejével* (7/13). *Szabadságot, mellyel itt nem élhetnének Egész bátorsággal másutt keresnének* (77/124). *'S édes vizét hörpölgette Egész gyönyörűséggel* (114/34).

II. hsz Egészen. *Mind e' mái napig mellette marada Egész vénségéig még el nem szakada* (78/26). *Ezüst tsillagokkal bé szótt bíbor SátorTündöklött a' végén, és két oldalra vált Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig* (306/203).

III. fn **1.** Egység. *Óh Idő, te egy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged* (288/5). **2.** A mindenség. *'S néked mondott dítserettel Ők is visszazengenek. Ezer hármóniás sorral (melly't hall az ~ maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga* (397a/894).

egészen hsz **(43)**

1. Mindenestül, minden részével együtt. *Maga egy nagy pohárt, melly arany egészen, ... megtölt Zákányi jó borral* (330/349). *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az, Hogy ha látom majd ~ Hogy Profétziám igaz* (249/63). *Hanem tartsd magadat minden naponn készen, Mintha készen volna már sírod ~* (204/46). **2.** Minden tekintetben, teljesen. *'S Hideg homályjában olly tsudákat téssen, Mellyek az Ész tsirát elfojtják ~* (313/66). *Tiéd volt ez a' föld tiéd volt ~n, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát véssen* (200/41). **3.** Eléggé, meglehetősen. *Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az órrokat* (114/964). **4.** Végleg. *Külön válunk tehát egymástól ~, De lelünk tovább is egymás körül leszen* (63/19). **5.** Tökéletesen, jól. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen* (199/97).

~ (114/988, 185/157, 191/42, 217/46, 253/72, 257/165, 258/84, 259/57, 263/30, 288/24, 299/33, 306/266, 322/35, 330*/200/7, 453/275, 454/612, 460/148), *egésszen* (2/6, 7/16, 9/12, 10/28, 29/9, 176/31), *Egésszen* (13/22, 330/1679), ~n (152/3, 155/6, 170/43, 201/54, 249/33), ~szen (64/15, 73/14), ~szenn (216/122, 239/20).

egészség fn **(16)**

Az életműködés zavartalansága, betegség nélküli állapot. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/576).

egésség (15/3, 204/3, 217/3, 266/41), *egéssége* (133/61), *egésségünk* (197/57), *egésséget* (25/34, 190/24), *Egésséget* (331/40), ~ben (308/57), *Egésségben* (310/70), *egésségedért* (438/20), *egésségéért* (308/61, 330/357), *Egésséggel* (357/41).

Ö: köz~.

egészséges mn **(2)**

Jó egészségben levő, nem beteg. *Ez míg egészséges kövér testű vala, A' halálnak tsak egy nagy prédát hizlala* (217/29). *egésséges* (204/29).

éget i **(19)**

1. Tűzzel elemészt, megsemmisít. *Mert ellenséged ellened kizúdult, 'S dühösködő sereggel Rohan határaidra, Pusztít, öl, ~* (259/54). **2.** <Nap> perzsel. *Vénén a' Szíriusz tölle melegséget Tüzes tsillagával minden határt ~* (86/6). **3.** <Forró tárgy> süt, erősen melegít. *A' frizérozó vasat ... papiroson próbálják meg, hogy nem ~ é nagyon?* (330*/137/4). **4.** <Érzés> emészt. *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint ~i mellyem' a' forró szerelem* (196/36). *De most Lilla, új tüzemnek Semmi enyhítője nints, Ah, más szomja van szívemnek, Más láng ~, kedves Kints!* (425/16). **5.** <Heves szerelmet> ébreszt, kelt. *Egyenes természet! hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást ~, maga jeges légyen?* (196/60). **6.** Hevít, lelkesít. *Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet* (257/153). **7.** Tömjént ~: tömjénfüstöléssel magasztal. *És a' melly oltáron tömjént Ozi-risnak ~tek, Azon a' Jó Izisnek is Tömjénnel kedveskedtek* (307/14).

~ (198/6, 267/104, 330/1043, 380/58, 460/25, 465/12); ~i (259/83, 441, 380/34), ~é (432/40), ~ték (330/1628).

Ik: el~, fel~, meg~.

égetés fn (2)

Tűzzel történő pusztítás, megsemmisítés. *Ne szólljatok meg értte Magyarjaim! kikérem, Ha én is a' tsatákat, A' várak' ~it, És a' Királyok' estét Nem kürtölöm Homérral* (369/4). *Első légy a' kapállásba, első ~ébe A' venyigéknek* (413a/956).

égetni in (1)

Tűzzel megsemmisíteni. *Burjánt ~* (413a/279).

égető mn (2)

Perzselő. *Az ~ Kutýatska A' zöld mezőt aszalta* (352/1).

~ (107/1).

égettet Ik: meg~.

égettetik i (1)

Égetéssel megsemmisítetik. *Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Mátrikulája porrá égettessék* (330/1621).

Ik: meg~.

égetvén in (2)

Temjént ~: tömjénfüstöléssel magasztalván. *Ti élet' balzsamát lehellő leányok! ... Kiket imád sok szív, áhitva reszketvén, 'S fellobbant oltárán a' temjént ~* (421/4).

~ (127/4).

ég-föld fn (6)

1. Mindenség, a világ. *'S az ő halálos gyötrésére Ég, föld mind felesküdenek* (426/52). *Vérbe tajtékzó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld!* (287/36) **2.** Ég-föld közt: égen földön, mindenütt. *A' föld ditsekedik, a' mennyben örülnek, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88). **2.** Ég-föld összeszakad: minden elpusztul. *Melylet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad* (10/26).

ég föld (114/558, 443/64).

égi mn/fn (39)

I. mn 1. Az éghez tartozó, az égen mutatkozó. *Míg az ~ Nap felette Hév világát terjegette* (402/1). *Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja*

Fénnyével az ~ holdak számát töldja (25/20).

2. Égben lakó, mennyei. *Ámor ~ Istenség, Néki mind egy, föld, vagy Ég* (443/135). **3.** Égből származó. *Hol biztatásit titkos ~ szónak Hallhatja a' boldogtalan* (305/43). *Derítsd-ki Házunk' ablakát, Te nyájas ~ Jel!* (230/18) **4.** Égi tábor/haza: mennyország. *Szűnjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hová mégyek, az égi tábor a' (212/100). Ah de mivel, nagy Printz! te az ~ hazába repültél* (258/80). **5.** Égi társak leszünk: találkozunk a mennyországban. *És tsak az vígasztal, hogy még feltalálunk, Égi társak leszünk, 's többször el nem válunk* (454/992). **6.** Magasztos, fenséges, szent <dolog>. *Jertek barátim! 's e' tájon Ide mellém üljete, Hogy ~ lakhellyé váljon Ez a' környék töletek* (397a/939). *Édes dolog szeretni, Édes dolog leánykák! És ~ sors az ifjú, A barna fűrtös ifjú Lágy karjain szeretni* (373/47). *Oh ~ öröm érzések!* (297/69) **7.** Angyali, ártatlan <személy>. *Arany lántzal kötélék Szívemhez, ~ lélek!* (365/2) **8.** Égi tünemény: csodálatos, földöntúli lénynek gondolt személy. *Földiekkel játszó Égi tünemény* (427/2). **9.** Égi darvak: levegőben szálló darvak. *Reptekbe az ~ darvak kerülik az essőket* (413a/382).

~ (81/18, 132/4, 185/132, 190/40, 203/18, 210/70, 306/126, 314/9, 330/2052, 373/33, 90, 427/23, 428/37, 432/96, 102, 445/44, 454/752), *Égi* (231/25, 282/30, 367/3, 413a/249, 439/51).

II. fn *Az ~ek:* az istenek. *Mint ~ek' barátja Nektárral ittasúlok* (371/31).

~ek (454/772), *~eket* (92/236).

égis l. aegis

égni in (1)

Fájni. *Az e, melyet érzünk bennünk sebessenn ~ már a' Sok vért ki-ontott Vitéznek élte olvasására?* (216/75)

égő mn (8)

1. Olyan, ami ég, ami meggyullad. *Midőn az ~ métsesbe az olaj tsak szikrádzik* (413a/398). **2.** Olyan, amiben izzó anyag van. *Szájából az ~ pipát kitekerték* (330/1703). **3.** Égő tömjén: füstölgő tömjén. *Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd oltárára ~ tömjényt hánytok* (453/50). **4.** Fénylő. *Már alélva pislog fē-*

nye azoknak Az éjjel szikrádva ~ tsillagoknak (89/2). **5.** Égő szem: igéző szem. Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel halálra igézi (71/20). **6.** Égő szív: szerelemtől felhevült szív. De olly ~ szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedí a' szövetség, 's a' Szerelem (184/15). ~ (413/45, 423/15).

egres **Ö:** vad~.

egri mn/fn (4)

I. mn 1. Egerbe való, ott lakó, ott dolgozó. Hozott is erről levelet az Egri Esperestől (92/51). **2.** Örök ~ név: örök hír és dicsőség. Ti elmondhatjátok ... Kik voltak Vezéri az Amazonoknak, 'S örök Egri nevet kik nyertek magoknak (330/1170).

II. fn 1. Bor. Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit (228/23). **2.** Egri név. Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy figurásan nyertem el az ~t (228/24).

égvén in (4)

Vmilyen érzéstől hevülve. Felkél nemes dühével ~ A' Magyar, és feni görbe kardját (445/35). ~ (196/66, 380/64, 442/13).

Ik: meg~.

egy¹ szn/nm (426)

I. szn 1. Annyi, amennyit a természetes számsor első egész száma jelöl. Tízzel kell felérni ~ Magyar vitéznek (267/130). E' két hatalmaság alatt van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk: De van egy pártfogónk, ki sokkal jól teve (193/17). Még a' mellé pogácsát is Sütök ~ jó tepsivel (169/150). **2.** (Nyomós tagadás kifejezésére:) ~ ... se(m), ~ ... sincs: senki, semmi. A' borból holnapra ~ tseppet se hadjunk (266/30). Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek; Vissza hozzánk egy se jó (288/3). Ha egyget sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar hangon minden titkait Mindszenti (126/61). **3.** Osztatlan, egész. 'S Ferdinánd, ki jelen volt a' Diétában, Diétánkat benne látta ~ summában (306/290). **4.** Ugyanaz, azonos. Már Homérrel ~ listába A' Ditsőség' templomába Látom metszve a' nevem (317/47). Azért nem tud soká ~ hejbe ülhetni (26/34). Err' az útra is csak

értted mégyek, Hogy mind a' kettőnknek hasznot tégyek: Mert ~ nyomban jár A' mi sorsunk már (295/27). Megláttam, és azonnal Látnom, szeretnem — ~ volt (344/5). Egy napon ölte meg ötet 's gyilkosait (454/690). **5.** Egyesült, közös. Le lódúlhat's 's egy erővel Virgázzátok fel őket (114/929). **6.** Egy dolog. Engedd meg azt az ~et is, Hogy pásztor lehessen mellettem Az én kedves barátom is (379/130). **7.** Egy személy. Egy (319/4). Akár én, akár más lesz; Jobb, hogy ~, mint három vész (443/176). De hijába! mégis ~ sem jött eszére: Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére! (330/775) — A' volt legfőbb gondja, hogy ~et válasszon, Kire leghathatósb dögseget árásszon (330/705). **8.** Egy percben: abban a pillanatban. És ~ pertzbe oda rántod a' hová parantsolja (358/7). **9.** Mind ~ lábig: mindnyájan. El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábig fel gyűltenek Reggeli Templom után (114/565). **10.** Egyet: egy ízben. Az Eszter' egésségéért, Gyermekiért és Férjéért Most már ~et hőrpentünk (308/63). **11.** Egyé lesz/forr: elválaszthatatlan, hűséges lesz. Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe, Így vált el egy mástól két szív, mely lett egyé (210/77). Egyé tesz: egyformára alakít. Ha a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot (413a/220).

II. nm 1. Egyik. Bujkál a' tágas Mindenben egy Világról másokra A föld neki tsak egy porszem (111/11). Bongorfi ~ disze a' Magyar Hazának, Lovaglott előtte Kapos' zászlójának (330/121). Sok ezer búk terhelik éltem Egyget másokra tseréltem (175/22). Egynek tetszik szép formája Másnak deli termete (401/22). **2.** Egyik az említett dolgok közül. Pillantatod' szárnyára ~ felüle, Szívem titkos várába bérepüle, És ott helyet fogott (320/13). 'S nem akarván ~ is útad adni másnak, Dühös-tornyosodva rohannak egymásnak (267/77).

Ö: azon~, egy~, egyszer~, mind~, mint~, negyven~.

egy² ne (826)

1. (Meghatározatlan dolgot jelentő köznév, vagy ezzel alakult szó szerkezet előtt.) Én ~ rózsát kedvelék Benne nagy kedvet lelék

(283/5). *Ímé serkentsen fel ez Atyák' példája, 'S halljátok mint buzdít ~ jó Öreg' szája* (267164). *Szól, szól; de ~ hév Dámának Kényjei többre vágnának* (309/43). **2.** <Határozatlan mennyiséget jelentő szó(szerkezet) előtt.> *Mennyi sok munkával És időjártával Gyűjthettek ~ kis mézet* (274/9). *Tán ~ sor zálogot addig kiválthatunk* (330/616). **3.** <Határozatlan nagyságra, fokra utaló belső tárgy, illetve határozószó előtt.> *Oda neki, nem a' világ, ha ~ kicsint meg ázunk* (310/35). *Mihelytt tanátskoztak együtt ~ keveset* (330/1069). **4.** <Vkihez, vmihez hasonlítás esetén.> *'S illatja a' velőkre Mint ~ Nepente felhat* (273/23). *Mért vagyok most olyan gyáva, A' ki másszor, mint ~ páva Voltam a' felöltözött Vig Gavallérok között?* (271/6). **5.** <Tulajdonnév előtt.> *Őtet úgy nézhetni, mint egy tökélletest, Kinek minden ízén Vénus ~ Vénust fest* (330/188).

egyaránt hsz

(12)

1. Egyenlő mértékben, egyformán. *Éjjel, nappal, hegyen völgyön, vízen ~ megyen* (358/51). *Egyaránt beveszi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32). **2.** Folyton. *Énekeljünk Cipriának Egyaránt* (285/9). ~ (330/984), *eggyaránt* (114/160, 307/49, 452/4, 12, 454/338), *Eggyaránt* (454/919), *eggy aránt* (317/217), *egy eránt* (62/1).

egybe l. egyben

egybecsatolt mn

(1)

Összefogó, egységbe szerveződő. *Most hogy az egybe-csatolt ellenség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbéli reményem'* (258/25).

egybefolyik i

(2)

Összeforr, szoros testi kapcsolatba kerül. *Csókjaink közt egybe folyjunk, Új szerelmünkről danoljunk Verseket* (285/54). *egybe fojjunk* (183/26).

egybeforrad i

(1)

Ott, ahol ~tunk: együtt töltött közös életünkben. *'S most, mikor már elszakadtunk, Ott, ahol ~tunk, Szörnyű metzés tétetett* (454/909).

egybegyül i

(2)

Különböző helyekről egy helyre összejön. *De legközelebről mint vélekednének ... Kik buzgó lélekkel gyűltek hajdan egybe Tréziáért*

vívni hétszáz negyven egybe? (267/161) *egybe gyűltök* (212/49).

egybegyült in

(1)

Felszaporodott. *És ~t sohajtásomnak Kődjébe burkolva, kínomnak Mélységéről vallást tegyen* (431/40).

egybehelyezett i

(1)

Megalkot. *Hajdan a' régi Világnak Vólt egy híres Istene ... Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyeztette* (231/16).

egybekötni in

(1)

Összeegyeztetni. *'S önnön méltóságát az Isten' létével Egybe tudván kötni, bírt nemesb elmével* (454/682).

egyben hsz

(6)

Azonnal, rögtön. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu láрма támadott, 'S Az Öreg sanctiójának Egybe nyaka szakadott* (92/25). *egybe* (127/48, 330/1103, 421/48), *eggybe* (161/35), *Eggybe* (120/3).

egybeont i

(1)

Megsemmisít, sírba dönt, Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Akászod' allyán, Földi! *tenéked is? Óh néked is, kit dültt Hazáért Sustorgó tüzed onta egybe?* (395/4)

egyberagasztva in

(1)

Egymáshoz (közel) építve. *A' számkivetett Ovidiusnak háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal* (432/204/3).

egyberoskad i

(2)

Összedől. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív írtózva rettege Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának* (59/4, 195/4).

egybeseregel i

(1)

Különböző helyekről egy helyre összejön. *Egybe sereglenek, indulnak, verik össze kirántott Kardjokat* (258/44).

egybeszerkesztetik i

(1)

Egymásnak teremtetik. *Kivel a' szeretet Arany lántzaival egybe szerkesztetett, A' kivel a' meddig éle szeretetbe* (209/92).

egybeverődött mn

(1)

Reszkető. *Miért száll írtózás ezért a' szívekbe 'S reszketés az egybe verődött térdekbe?* (213/8)

egybevet i (1)
Összehasonlítva figyelembe vesz. *Vessék egybe ezzel a 'Földi' Jegyzését is* (330*/199/13).

egybevetvén in (1)
Összehasonlítva. *Egybe vetvén a' színeket Elvesztitek diszeteket* (150/17).

egybezavart in (1)
Parancsszóval egymásnak eresztett. *Rettenő hadakat látok, küszködnek erőssen ... Tsillog az egybe-zavartt seregeknek kardja szemembe* (258/7).

egybezavarva hsz (1)
Egybezavarva zsisong: hangzavart okoz. Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd pedig ~ zsisonganak (400/84).

egyéb nm (37)
1. A szóban forgó dolgokon kívül vmi más, de külön meg nem nevezett; más. *A' szem, fül, és ~ tagok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/19). *Most tehát már ~ módot nem találok, Hanem csak, hogy innen hazul gratulálok* (325/3). *Most nints ~ hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez mentteket, 's őket felírthassam* (330/423). 2. Egyebek: hasonló más dolgok, mások. *Mert lám véle laknak ugyan ott az ebek Sőt még fentebb laknak a' bagjok 's egyebek* (60/16). *Egyebek mind híves hejekenn pihennek A' Dél forró heve elől fère mennek* (84/21). 3. Vminél ~: csak; azon kívül semmi más. *Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt* (231/146). ~ (12/24, 111/55, 114/436, 594, 176/45, 185/77, 201/38, 330/707, 397a/1014, 413a/197, 1106, 418*/176/5, 428/32, 454/296, 454a/14), *Egyéb* (454/642), *egyebek* (413a/475), *Egyebek* (196/21, 380/21), *egyebet* (16/cím, 280/30, 310/61), *Egyebet* (114/591, 155/52), *egyebeket* (114/360), *egyébnek* (114/349), ~be (267*/19/10), ~re (267/210, 369/12), *Egyébre* (382/32), *egyébbel* (168/3).

egyébaránt hsz (1)
Egyéb tekintetben, egyébként. *A' Mellynek egyéb aránt is sok ellenségi vagynak, Ki van téve a' hév Napnak, 's a' sanyargató fagynak* (413a/916).

egyébként hsz (1)
Különben. *Egyébként ép 's tsendes elmével diktálom* (330/1531).

egyébütt hsz (1)
Máshol. *Kavarog a' vetés, a' víz habbal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen* (330/523).

egyedik Ö: ezer~.

egyedül hsz (21)
1. Magánosan, társak nélkül. *A' szobából minden ember kiszalada, 'S Carnevál odabé egyedül marada* (330/1638). *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág!* (200/75) 2. Saját személyében. *Ámbár a' városban nintsen több magánál, Egyedül többet ér az ő táboránál* (215/88). 3. Kizárólag, csupán. *Tiszteli a' virtust, egyedül csak arra igyekszik* (35/6). *egyedül* (37/4, 74/5, 175/17, 216/5, 62, 237/25, 245/8, 330/749, 330*/150/3, 400/83, 412/17, 413a/395), *Egyedül* (13/cím, 222/17, 281/4, 330/1295, 350/10).

egy-egy szn (11)
1. Minden szóban forgó dologból egy. *Inkább minden sütésemből Egy egy czipót szakasztok* (169/148). 2. Mindenki külön-külön. *'S hogy minden mátká-pár ~ tántzolóást tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett* (330/503). 3. Minden alkalomból egy. *Mikor megnyittatta Jó'sef a' csapját, Melyből minden versre ~ ittze csordul* (233/19). 4. Egyfajta, egyféle. *Osztánn nem csak egygy egygy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Fűz fáknak. A' kövér olaj bogyók is nem egygy forma testűek* (413a/606). 5. Minden ~: minden egyes. *Jól szabott englisch Sackjába Minden egygy egygy Tag ki ül 'S Kivált elől varrásába A Sack' majd szélllyel feszül* (231/344). 6. Egyet-egyet: időnként egyet. *Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/61). *Egy-egy* (306/40), *egygy egygy* (56/18, 202/18.), *Egygy egygy* (215/9, 114/993), *edgy edgy* (216/54).

egyelít Ö: össze~.

egyenes mn (9)
1. Egyenes vonalhoz hasonló, nem görbe.

Szép sugárok lábad ~ szárai (61/21). **2.** Tiszta szívű, igazi. *Te tiszta polgár, víg ~ barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál* (395/29).

3. Egyenes szívű: becsületes, őszinte. *Tsak mondd meg az ~ szívű Horváth Ádámnak* (111/110). **4.** Egyenes természet: igazságos világmindenség. *Egyenes Természet! hát rend szerént mégyn, Hogy a' ki mást éget maga jeges légyen?* (380/57). **5.** Egyenes tekintetessel: nyíltan vkire nézve. *Egyenes tekintetessel Nem szokta háyni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/139). ~ (222/74, 254/21, 413a/813), *Egyenes* (196/59).

egyenesen hsz

(6)

1. Egyenes irányban, oldalra le nem térve. *Suhan kiterjedt szárnyakkal A' vőlgýbe ~* (397a/834). **2.** Függőlegesen, nem ferdén. *Fel állott már a' nap a' Dél hév pontjára Egyenessen omlik le felé sűgára* (84/2). **3.** Tétovázás nélkül, azonnal. *Nem választott ő ki egy helyt egyenessen, Hogy a' hol nagyobb baj esik, ott lehessen* (330/1193). **4.** Őszintén, nyíltan. *De már most csak ~, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/33). *Egyenessen* (380/2), *Egyenesenn* (196/2).

egyenesség fn

(3)

Őszinteség, becsületesség. *Így te is motskolsz engemet, 'S kárhoztatod jó szívemet: De az én ~em És hívségem El nem vész* (460/14). *Egyenességedet* (202/116) *egyenességgel* (217/65).

egyenetlenség fn

(4)

1. Egyenetlenség, civódás. *Ezek előtt nyargal az ~, E miatt támadott még minden ellenség* (192/9). **2.** Vmi kiszámíthatatlan volta. *A' változó sorsnak ~e* (78/10). ~ (260/7), ~' (330*/158/3).

egyenget i

(5)

1. Vminek a felszínét egyenletessé igyekszik tenni. *Tsendesedvén a szelek is illy gyönyörű szózaton Egyengeti fel tornyozott habjait a Balaton* (111/42). **2.** Vmihez illeszt vmit. *Ott kardra termett ujjait egy Huszár A' messzelátó csőhöz ~i* (418/46). **3.** Elrendez, alakít. *Ap-ró violákat 's nefelejtset szedtem, Egy kis bok-*

rétába tarkán ~tem (237/12).

~étek (439/16). — *Egyengesse* (220/15).

Ik: meg~.

egyengetett in

(1)

Egyenletessé, simává tett. *Hol sok homályos helyeken s követses tekervényen Kell útazni a Lokkoktól ~ ösvényen* (111/82).

egyenként hsz

(5)

Mindegyiket külön-külön véve. *Mint vertt had ~ kiki visszatére Felsűltt kívánsággal a' tábor' helyére* (330/1489).

~ (215/66), *egyenként* (213/69, 215/72, 84).

egyenlő mn

(6)

1. Olyan, ami nagyságára, mennyiségére nézve megegyezik vmivel. *Nem is hijába vigyá-zunk a Csillagok hunytára Költére, 's az Esztendő négy ~ szakasszára* (413a/267). *Két hét mulva már a' mérték egyesülvén a' Nappal, Egyenlővé lessz a' rövid éjj és a' hosszú Nap-pal* (111/118). **2.** Azonos állapotú. *És így én is ~ Lészek holtom után vele* (403/46). **3.** Együtt érző. *Az égre siralmas szemeket emelvén, Így szólnak ~ szívvel nyögdétselvén* (214/28). **4.** Azonos jogú. *Így lett sok ősi Magyar jobbágy-gyá! Mert az előtt, mint atyafijak, mind ~ek vóltanak* (268*/22/9). ~ (413a/818), ~nek (87/20, 199/20).

egyenlőség fn

(1)

Az az állapot, amelyben a társadalom minden tagjának jogai és kötelességei vannak. *Melly-nek szabadsága virít száraz fában, És ~e áll veres sapkában* (337/34). (Egyenlősége csak látszat, csak külsőségekben nyilvánul meg.)

egyeránt l. egyaránt

egyes mn

(10)

1. Egy(személyes). *Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsó-ra* (77/290). **2.** Egységes, közös. *Minden ran-gú Dámák ~ akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal* (330/1139). **3.** Egyes szeretet: egymás iránti szeretet. *Az edgyes szeretet egy-másba be oltott* (77/28). **4.** Szóló. (Eggyes.) ... (Kar.) (318/9). *eggyes* (330*/200/28), *Eggyes* (318/25, 41, 57, 73, 89).

egyesít i

(5)

Összekapcsol. *'S egymással szerelmek őket*

Örökre ~ik (297/60). *Mindent, a' kit velünk a' közügy ~, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít* (330/983).

~ett (454/902), *Eggyesíteni fog* (454/884); *Eggyesíti* (454/76).

egység fn (3)

Egyetértés. *Végre kit a' vérség 's baráti szeretet Velem fedhetetlen egygyességre vetett* (217/130).

~ (211/64, 290/8).

egyesül i (6)

Összeolvad, eggyé válik. *Így szerelmes teste ám bátor el hülle De hamvak a' setét sirba eggyesüle* (77/302).

eggyesül (59/26, 195/28), *Eggyesül* (56/10, 202/10), *eggyesülnek* (273/6).

egyesülhet i (3)

Összeolvadhat, eggyé válhat. *Oh te átkozott fal! átkozott épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet* (77/96). *Ha tsokjaiddal tsokjaim Ugy eggyesülhetnének 's Ajakidról ajakaim Örökké fűghetnének* (297/14).

edgyesülhet (318/47).

egyesült in (1)

Eggyé vált. *Lelkeink pedig menyenyenek Egyesült lehellettel Csokok közt emelkedjenek A' boldog egekbe fel* (297/38).

egyesülvén in (1)

Együtt állván. *Két hét mulva már a' mérték eggyesülvén a' Nappal, Egenlővé lessz a' rövid éjj és a' hosszú Nappal* (111/117).

Ik: össze~.

egytemben hsz (2)

Együtt. *Az emberi nemhez nem vólt olly mostoha, Hogy a' lelket a' hólt testtel egytembe El temette vólna a' gyászos verembe* (213/55). *egietemben* (330/1476).

egyterét i (1)

Azonos véleményen van. *A' Bakhus úr' pintzjibe Magam lesznek vezértek: Nunc est bibendum! ennyibe Horáttzal egytet értek* (166/20).

egyterthet i (1)

Azonos véleményen lehet. *Én velem egytet érthetnek, Ha úgy tetszik a' Nemzetnek Bölts 's hatalmas képei* (114/459).

egyetlen mn/fn (2)

I. mn Olyan kiváló, akihez hasonló nincs. *Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kit e' bólt Örökre elzárt* (299/36).

II. fn Vkinek kedvese, drágája. *Ne szóllj Eggyetlenem! e' Pirúlásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé szóll* (143/53).

egyetlenegy fn (1)

Szívünkhöz közelálló személy. *Édes Anya! vigyázz egyetlen eggyedre* (217/104).

egyetmás mn/fn (2)

I. mn Különféle témájú. *Az Urak múltatnak ~ beszéddel, Míg elkészülnének mások az ebéd-dél* (330/295).

II. fn Különféle dolog. *Toll, kóró, falevél ringyrongy, ~sal, Zúg a' poroszlopban forgó karingással* (330/525).

egyez i (1)

Összeillik, összhangban van. *Tsak a' Magyar tántz az, melly bír olly érdemmel, Hogy legjobban ~ a' szűz szeméremmel* (330/584).

Ik: meg~.

egyezés fn (1)

Összhang. *A' szerentsét, 's virtust egy helyen múltatni Illy szép ~sel nem könnyen láthatni* (78/2).

egyezhet Ik: meg~.

egyező mn (1)

Eggyező hanggal: egységesen. *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal* (233/49).

egyezvén in (1)

Összhangban lévén. *Egy kis rózsza, egy kis játzint Nékem jobban illene. Mert ez Lillám' szép szemével, Az pedig tekintetével Eggyezvén, mindenkor léssen tüköröm* (424/47).

egyféle mn (2)

Azonos fajtájú. *Nagy Sereggel mennek véle a' halálok, Nem egyféle, más más fegyver vagy on nállok* (192/18).

eggy félék (413a/610).

egyfelől hsz (2)

1. Egyik oldalról tekintve. *Egy felől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség ... Más felől a' Halál* (267/59). **2.** Egyik helyen. *Héj te, ravasz Ámor! miket fel nem találasz? Egy felől nem győzvén, másutt is praktikálsz!* (330/1348)

egyfolytában hsz (1) Megszakítás nélkül. *Zokog jajgat egy folytában* (397a/805).

egyforma mn (6) 1. Azonos. *Uram! mind egy forma teremtésid ezek* (454/337). *A' kövér olaj bogycok is nem egy forma testűek* (413a/608). 2. Egyforma jussal: egyenlő mértékben. *Felénn a' fájdalmak 's ezer nyavalyának Magzati ~ jussal osztózanak* (453/144). 3. Egyformán: azonos mértékben. *A' szegényt, a' Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen kemény indulatja* (211/35). ~ (454/210), *egy forma* (413a/796).

egyház fn (1) Templom. *Mert felépült e szent ~, e hív pár költségével A tizenkilencedik száz első esztendejével* (404/7).

egyhuzamban hsz (2) Cselekvést meg nem szakítva. *Már éppen elűte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt, 's elég lett a' tántz egy húzomban* (330/608). *egy húzomban* (330/534).

egyik nm (59) 1. Két v. több személy v. dolog közül valamelyik. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket szépítőnek bocsátott* (111/96). *Nincs pantoffel egyik lábán* (317/89). *Nem levén már kedvét, dúlt-fült ő magában, 'S belévágtá magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra* (330/904). 2. Két személy v. dolog közül az elsőként említett. *Egyik azt vitatja, hogy Bonapárt megholt, Másik, miket tsinált mikor Insurgens volt* (330/299). *Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az ~ sarktól a' másikig hatna* (337/284). 3. Egyik is: több közül egyik sem. *A' magzatok között a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg ~ is mellettem!* (73/2). *'S ~et is e' nagy szívűtől meg nem fosztom* (268/118). 4. Egyiknek is: egyiknek sem. *Én ugyan helyet sem adnék ~nek is* (330/1657). 5. (Személyraggal:) a szóban forgó személyek, dolgok közül valamelyik, ill. egy. *Én illy kedvetlen embereknek Nem lések egyyike* (424/30). *Igyatok barátim! eb a' ki nem iszik! Egyikőnk sem iszik, ha a' sírba viszik*

(248/58). *Ti csak Lilla' szépségére Bámultatok, 's mézízére Egyiktek sem ügyele* (447/114).

~ (139/32, 151/6, 228/21, 306/225, 326/33, 330/215, 627, 928, 1110, 1665, 330*/154/5, 330*/203/2, 341/49, 415/53, 426/61, 454/452), *Egyik* (314/15, 330/297, 379*/51/1, 397a/991, 400/91, 413a/242), *eggyik* (33/10, 56/33, 114/128, 139/87, 151/8, 162/65, 188/65, 212/139, 214/103, 288/39), *Eggyik* (193/11, 202/33, 231/67, 71, 257/90, 454/930), *edgyik* (77/34, 413a/556), *Edgyik* (413a/159), *~et* (237/56), *eggyiket* (10/7, 114/324, 454/211), *~be* (413/797), *edjikén* (221/2), *~hez* (330/1707), *~ért* (217/92).

Ö: mind~.

Egyiptom fn (2) Afrika északkeleti részén fekvő ország. *'S eként Oziris és Ízis, Egyiptom' két Istene, Az érdem útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/18). *~'* (337/234).

egyiptombeli mn (1) Egyiptomba való. *Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istennel három könyve vagyon teli* (126/11).

egyiptomi mn (1) Egyiptomból származó. *'S nem átallasz Egyiptomi lentsét is termeszteti* (413a/239).

egy-két szn (23) Néhány. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irígy kuvasz tsahol* (316/6). *Halljunk hát ~ szót a' tsupa erköltstől* (454/592). *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1861). ~ (330/1091), *egy-két* (244/10), *egy két* (210/91, 248/4, 39, 266/4, 310/4, 326/48), *Egy két* (310/38, 330/439, 372/22), *eggy két* (114/801, 190/77, 199/106, 238/44), *Eggy két* (114/593, 140/2, 236/17, 460/99), *1-2* (330*/200/25).

egykor hsz (12) 1. Valamikor a múltban. *Ő is Ámor' arany várában Egykor édes nektárral élt, És a' Grá-tziák' rózsássában Kedvet 's örök tavaszt remélt* (426/46). 2. Valamikor a jövőben. *Kívánom is, díszesedjen Két nemes Ház véletek, 'S országunk ~ kérkedjen Hogy Hérókat*

szültetek (368a/167).

~ (403/43, 454/86, 101, 248, 545, 720, 883, 936), *Egykor* (370/1, 454/876).

egymás nm (87)

1. Az egyik és a másik kölcsönösen. *Megy a Magyar ~' hív pajtáságában, 's beszélvén ~nak a' régi napokat* (267/230–31). *Míg az élet' lángja ég, Egymást viszontöröm között szeressük* (288/112). **2.** Egymást éri: gyorsan következnek egymás után. *Egymást éri a' tsók már* (397a/352). **3.** (Névutós szerkezetekben.) *Egymás után:* egyik a másikat követve. *A' felpálinkázott Pogár ~ után tsozogott* (326/7). *Egymás körül:* egyik a másik közelében. *De lelkünk tovább is egymás körül lészen* (63/20). *Egymás között/közt:* a) egymással, egymás ellen. *Szarvakkal vinak a kövér gödölyék ~ között* (413a/1085). b) egymás társaságában. *Egymás közt sok furtsa tréfára fakadtak* (330/1771).

~ (77/113, 326/19), *eggymás* (114/648, 238/48), ~' (326/49, 330/1465, 1466, 397a/851, 453/174), *Egymás* (123/70, 297/8), ~' (379/30, 397a/331, 424/64), *Egymás'* (331/48, 443/60), ~t (267*/14/1, 330/682, 690, 926, 368/132, 453/114), *Egymást* (330/1742, 337/86, 432/53), *eggymászt* (238/34), *egy mászt* (1/11), *Egy mászt* (162/98), ~nak (134/16, 267/78, 297/5, 326/3, 330/635, 447/16, 451/20), *eggymásznak* (193/36, 255/20), *Egymásznak* (330/492), *Eggymásznak* (197/72), ~ba (77/28), *Egymásba* (222/42, 397a/878, 443/63), *eggymásba* (200/38), ~ra (64/16, 330/646, 1032), *Egymásra* (337/64), *eggymásra* (238/38), *Eggymásra* (238/50), *egy másra* (211/10), ~tól (447/42), *Egymástól* (297/30), *eggy-mástól* (63/15, 19, 134/42, 200/44), *egy más-tól* (10/18, 210/77, 211/69), ~hoz (443/55), *eggy-máshoz* (63/2, 202/44), *egy máshoz* (56/44), ~sal (92/296, 110/25, 220/4, 221/5, 266/11, 268/111, 297/59, 413a/1053), *eggy-mással* (202/142, 238/33), *egy mással* (1/15, 70/8, 211/31, 310/11), *Egy mással* (214/32).

egynapi nm (1)

Egy napig tartó. *Ezen eggy napi tsatának Ekképen leve vége* (114/1013).

egynéhány nm (11)

Néhány. *Osztán s Nyirbe küldének Eggyne-*

hány legényeket (114/358).

~ (314/38, 330/106, 535, 413a/756), *eggyne-hány* (454/191), *Eggynehány* (163/10, 231/12), *edgynéhány* (77/142), *Egy nehány* (83/1), *eggynehányt* (106/22).

egypár szn (14)

(Ugyanabból) néhány. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia* (217/117).

~ (298/4), *egy pár* (12/4, 237/138, 2060, 397a/590), *Egy pár* (330/597, 331/31, 368a/52, 423/26, 434/19), *eggy pár* (185/69, 188/6), *Egy pár* (184/26).

egyre hsz (4)

1. Szüntelenül, állandóan. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren álmodik, Egyre tanul, 's múlat, henyél 's okosodik* (454/526). **2.** Mindinkább. *Összebőg a' marha, megszabad a gulya, Tehen, üsző ~ szalad a' tserénynek* (330/1047). *Egyre* (382/20), *edgyre* (216/44).

Ö: mind~.

egyrészt hsz (1)

Egyszer. *És ha eggy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe vész Mellybe két valódi Hívem Költsönös vígságba lész. Majd talám nagy korra érvén ... Rozsi e' Profétziának Vígadozni fog talám* (249/65).

egyszarvú mn (1)

Mesebeli állat, amelynek homlokán egy szarva van. *Mint amaz ~ fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol, szemeit borzasztja dühösség* (348/39).

egyszer szn/hsz (57)

I. szn 1. Egyetlen alkalommal, egy ízben. *'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/37). *Óh, ha még ~ lehetne Látni lelkem' Angyalit!* (376/13) **2.** Csak ~: többször soha. *Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints tsak ~, édes Nitzém!* (186/38) **3.** Most ~: ez alkalommal. *Homályba akarom hagyni most ~ ezt* (238/12). *Most ~ lehetett látni valahára, Hogy ő piros színt is vehetett magára* (330/907). **4.** Nem ... ~ is: egyszer sem. *Én nem óhajtom edgyyszer is Követni ezeket* (128/31).

~ (77/272, 123/77, 190/108, 202/73, 259/540, 301/19, 302/cim, 306/164, 308/34, 310/44, 358/31, 397a/220, 385, 454/322), *edgyyszer*

(132/13).

II. hsz Valamikor, vmely meghatározatlan időpontban. *Uttzu, ~ lárma esik, Az Urak meg érkeznek, A' Fő Rendeket keresik* (92/225). *Tán nem is! ki tudja? ~ megeshetik Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik* (313/41).

~ (26/9, 209/48, 228/10, 233/78, 238/90, 239/106, 291/2, 317/107, 324/31, 330/622, 870, 981, 1631, 341/57, 409/15, 413a/976, 425/56, 454/29), *Egyszer* (12/16, 248/44, 328/2, 330*/177/7, 368*/24/2, 392/76, 397a/979, 452/23), *eggszer* (43/14, 114/630, 129/56, 147/4, 185/180, 235/12), *Eggszer* (114/28, 142/15).

egyszer-egyszer hsz

(1) Olykor-olykor, időnként. *Egyszer egyszer bizony dühösebb nem valál* (214/30).

egyszeri mn

(1) Egyetlen. *A' bárdot, a' vitéz Botondot Egyszeri pertzbe' darabra törné* (418/72).

egyszeriben hsz

(1) Azonnal, rögtön. *Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ágaid közt danolatnál Fülemüle' képibe* (375/26).

egyszer-mászor hsz

(1) Alkalmanként. *A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkben egyszer mászszor ki-vándorlott Magyar és Székely familiák* (313*/102/4).

egyszerre hsz

(31) **1.** Egyidejűleg, ugyanakkor. *Ki ~ hordtál Verbőztit 's Lódingot Vedd kedvesen tőlem e' szál rozmaringot* (266/45). **2.** Egy alkalommal, egyszeri cselekvésként. *En addig az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's ~ nekik kitálatalom* (330/994). **3.** Hirtelen, váratlanul. *Hát a' mint a' két domb völgyébe sétállunk, Egyszerre ellenség truppjára találunk* (239/158). *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka* (77/221). **4.** Azonnal, habozás nélkül. *Újjabb zendülésbe hozott minden Dámát, Mivel elhírelé a' Bálban ~* (330/1795). *Alig lép a' csirke ki a' nap fényére Rá talál ~ kis eledelére* (453/92).

~ (92/306, 169/135, 231/159, 239/180, 330/196, 459, 741, 746, 1207, 337/190, 397a/133,

798, 1109, 400/69, 443/109, 454/174), *Egyszerre* (330/915, 968, 1037, 377/28, 443/172), *eggszerre* (126/38, 143/10, 215/81), *Eggszerre* (185/124).

egyszersmind hsz

(2)

Együttal, és. *A' Hadi Ministereket Kérdik, kell hány millió? Egyszersmind az ellenséges Nemzet ellen nevettséges Beszéddel protestálnak* (114/396). *Be is fűtenék ~ A' mikor dagasztanék* (169/109).

egyszóval hsz

(14)

1. A mondottakat röviden összefoglalva. *Légyetek hűk, bátrak, védelmező karok, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (267/102). **2.** Tehát, vagyis. *Egy szóval csak éppen ezt bízom reátok, Hozzám minden virág nectárját hozzátok* (90/25). *Már a' legénység is néki dühödött mordúlt, Egy szóval a' Kastély fenékkal felfordult* (330/1734).

Egy szóval (4/29, 200/29, 266/27, 310/43, 330/239, 1204, 1921, 2034, 2047, 336/47, 340/45).

együttal hsz

(1)

Ugyanazon alkalommal. *Megtisztelem és Druzámat Egy úttal meg ölelem* (438/12).

együgyű mn

(13)

1. Egyszerű, naív (személy). *Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis madaratska' Lábánn a' kötél gyengíti Játékból azt el repíti, De lábát nem oldja meg* (460/64). **2.** Egyszerű. *'S a' melly fának oldalába Áll ~ sirhalmom magába, Szent lesz tisztelt hamvamért* (304/69). *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek* (267/28). *Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna* (454/263).

~ (341/34), *együgyű* (435/69, 454/434), *együgyű* (150/51, 244/2, 330*/143/4), *Eggyügyű* (190/48), *edgy'ügyű* (216/52), *Eggyügyűk* (150/41).

együgyűség fn

(2)

Egyszerűség. *Ezt, a' kinek szíve az ~nek Vólt szentelve és a jámbor szelídségnek ... Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére* (214/33).

együgyűséget (267*/19/10).

együtt hsz/nu**(59)**

I. hsz Egymás társaságában, egy helyen (összszegyűlve, összegyűjtve). *A' melly kevés időt együtt élhetének, Abban az egyesség remeki levének* (211/63). *A' farkas a' róka ~ hébe hóba Az erdőre mennek ~ prédálóba* (66/13–4). *Itt edgyütt hever a' lator' palotája, A' jámbor kunyhója és akasztófája* (454/169). **2.** Egy-mással. *Mikor a két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' nép kétségeskedett* (239/201). *Már a' galánt lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek ~ beszélgetni* (330/338). **3.** Egy személyben megtestesülve. *Jer, Szépem! mutasd meg azt kevés Nemednek Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek: Hadd mondják, a' kiknek van finomabb íz, Te vagy a' remekkép, ők pedig a' Skizek* (421/10).

~ (217/99, 307/94, 330/642, 931, 1069), *Együtt* (310/64, 413a/308), *együtt* (176/70, 235/24, 259/532, 413a/308, 439/63, 454/188), *Eggyütt* (259/532, 534, 295/41, 433/41, 44, 453/215), *edgyütt* (233/22), *edjütt* (248/33).

II. nu **1.** A szóbanforgó személyt, dolgot hozzárta. *Az Urakkal ~ köztők ebédlettem* (330/474). *'S Imé vélek ~ hozzád elérkezem* (290/28). *Még is egygütt élek, 's egygütt halok veled* (63/26). *Véres fegyverünkkel egygütt vágtattunk a' Tsatába* (259/533). **2.** Vmivel társulva. *Az idővel ~ terjednek kinjaim* (330/790). *Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével egygütt hája* (114/699).

~ (2/22, 148/49, 238/66, 259/108, 326/73, 330/1700), *együtt* (56/55, 188/26, 193/8, 202/55, 213/95, 215/114, 236/38, 257/233, 259/663, 273/14, 345/3, 410/26), *Eggyütt* (177/8, 312/24), *edgyütt* (409/25, 413a/566, 454/933), *edjütt* (248/22).

együvé hsz**(5)**

1. Egybe, egy helyre. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatái, Mind együvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/674). **2.** Egy-máshoz, össze. *'S olly tsuda szerelmek párosítják ~ A' vadakat, hogy a tigriseken folyat a' puha szarvas, 'S a' héjja megpetéli a' galambokat* (327/30). *edgyüvé* (77/100, 130, 254).

egyvében hsz**(1)**

Folyamatosan. *Mert én Tréziának kinyertem az égbe Hogy soká lehessen anyátok egy végbe* (259/176).

egyvelít i**(1)**

Kever. *Óh nem bír az annyi jókkal, Ha tsak ezt egyg ilyen tsókkal Nem ~i Hébe* (134/120).

éh mn/fn**(5)**

I. mn **1.** Éhes. *Eggy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát egyg gazdag vatsorához méri* (192/14). **2.** Kiéhezett, vmire nagyon vágyó. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S ~ leányságtokot dosztig tarhatjátok* (330/1946). ~ (368/20), *Éh* (260/12).

II. fn Éhség. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogtsikorgató Éh, 'S a' vad tábor, hányszor térszen Munkát, reményt semmivé!* (397a/190)

éhen hsz**(4)**

Éhesen. *Héj! a' más tölt verme mellett ~ kell ásítani* (413a/177). *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed* (205/10, 16/10).

~n (190/76).

ehet i**(1)**

Lehetősége van enni. *Még is mind ezért végtére Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ~ünk* (389/56).

éhezik i**(2)**

A szükséges táplálékot huzamosan nélkülözi. *Vagy hever és ~ a' Paraditsomba, Vagy kol-dúl, vagy lop, öl, prédál alattomba* (313/115). *éheznek* (268/85).

éhező fn**(2)**

Huzamosan elegendő táplálékhoz nem jutó ember. *És Dodóna már nem adott enni az ~knek* (413a/168). ~ (389/26).

éheznén in**(1)**

Hiányosan táplálkozva. *Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' ráztoknak adta árendába; Maga e' kunyhóba ~ kutzorog* (189/9).

éhhel hsz**(4)**

Éhen. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41). ~ (190/60, 326/38, 337/63).

ehhez nm

Az itt levő dologhoz. *Gyönyörű munka ez, ha szinte lutskos is Örömmel nyúl ~ a' paszamántos is* (199/68).
ehez (373/22, 454/398, 454a/10).

éhj l. ej ~ éj**éhkönny fn**

(1) *Éhkönnyeket hint: éhezés miatt könnyezik. Sarlóját az aratónak, Mellyért éh könnyeket hint, És lovait a' szántónak Adjátok vissza megint* (397a/250).

éhség fn

(2) 1. Étel utáni vágyakozás. *Szakadt az izzadság mind egyik vendégről, Kiki panaszkodni kezdett az ~ről* (330/610). 2. Éhínség, az emberek sokaságát sújtó tartós éhezés. [A halálnak] *Az ~ a' másik leg hivebb szolgálja, Igen hasonlít a' képe is hozzája; Ez midőn tzelba vesz eggysszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat* (215/79).

ej ~ éj isz

(6) 1. <Bosszankodás, harag kifejezésére.> *Én fonjak? én járkak szoknyába' barátom? Éj, te engem kortsnak tartasz, a' mint látom* (268/98). *Mi tétetnénk örök nyeretget győzni-tanúltt népünkre? Éhj, előbb mintsem azt lássam, felkötöm fegyveremet, 'S vitéz-módra trombitaszón végzem el életemet* (259/503). 2. <Az elbeszélés megszakításának, témaváltásnak a bevezetésére.> *A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat, Nem bántván Carnevált 's a' gavallérokat: De — — ej igazán hogy a' háborúságba ... Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának!* (330/1777) 3. Ugyan már. *Miért adott izlést a' szemnek, Költsönös búbájt a' Nemnek E' Világnak bölts ura? Hogy szeres-sük 'S félre vessük? — Éj, az ám a' ha-ha-ha!* (385/12)
Éj (309/35), *Éhj* (185/91).

éj fn

(47) 1. Éjszaka, estétől reggelig tartó napszak. *Így vonúl az ég aljáról A' vak ~ palástja fel* (317/247). 2. A halál(t) követő állapot). *Késs mély borzasztó éjj komor óráiddal Ne fedd bé kedvünket hideg szárnyaiddal* (4/31). *Ákhill, és maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni* (403/42). *Látom lábod alatt*

a' letiportt halált — Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fíja! (338/22) 3. A búk mord éje: a szomorúság állapota. *Éltemnek fényes Hórinzonja Dült borzadó setétességre, A' búk' mord Éjje gyászba vonja* (286/3).

~ (43/cím, 3, 19, 172/10, 371/34, 413a/258, 431, 731, 439/66), ~' (43/9, 330/678), *Éj* (138/cím, 3, 161/17, 190/50, 222/1, 286/cím, 317/193), *Éj'* (400/64), *éjj* (111/118, 200/31, 413a/373), *Éjj* (450/8), ~t (344/6, 413a/1037), *Éjemet* (138/7), *Éjjemet* (286/7), ~jét (453/162), ~nek (67/10, 258/1, 305/20, 431/1, 439/42), *Éjnek* (190/88, 330/189, 431/cím), ~re (427/60), *éjjére* (397a/79) ~tól (237/66, 413a/472), ~ig (158/21), *Éllyel* (87/20).

Ö: gyász~.

éjcsend fn

(1) *Síri csend. Méltatlan éjtsend sürgeti sok vitéz Árpádjainkat* (418/101).

éjfel fn

(2) *Az éjszaka közepe. Már nékem a' szép Nap-pal Setét Éjféllé vált* (145/14).
Éjfélig (330/882).

éji mn

(4) *Éjjeli, éjszakai. Az ~ homályban Tsilloag az egybe-zavartt seregeknek kardja szemembe* (258/6). *Mint ~ harmat, napjaink lehűllnek, Tisztán, magába, tsendesesen: Élünk, kimúlunk édesen* (305/70).
 ~ (431/32), *éjji* (330/894).

éjjel hsz/fn

(55) 1. hsz 1. Estétől reggelig egyfolytában. *Már nyugtom' ~ sem találom, Mert ott is ébren tart az álom, 'S fejem' Lilin töröm* (302/22). *Éjjel szememet le se' zárván Síratom bal sorsomat árván* (412/7). 2. Az elmúlt éjszaka folyamán. *Álmaim is mind nehezek Mind tsak kísértést érezek. Az ~ is a' setétbe' Megnyomtak az Úr' képébe* (309/99). 3. Valamikor éjjelente. *Hozzánk ugyan gyakor ~ A' lankadtt Tél visszátért* (397a/45).

~ (87/55, 89/2, 175/9, 199/85, 305/54, 314/1, 5, 333/66, 371/1, 397a/814, 412/9, 413a/294, 483, 493, 433/43), *Éjjel* (175/7, 190/68, 413a/296).

II. fn 1. Estétől reggelig tartó napszak, éjszaka. *Halavány Hold' bús világa! Te légy kí-*

nom' bizonyosága; Te sok álmatlan ~em' Együtt virrasztottad velem (312/23). 2. A halált követő állapot. Lesz reménytelenül az élet reggele A' kegyetlen halál szomorú ~e (215/30). Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' hosszas ~e (299/114). 3. Sötétség. A' pusztult várak' omlása, A' vad erdők ~e, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele (428/66). Maga Jupiter a' felhők borzasztó ~ébe Villogtatja a' Menykövet lángoló jobb kezébe (413a/336).

~ (43/23, 56/32, 77/185, 287, 83/4, 158/21, 199/20, 202/32, 212/125, 402/4), Éjjel (222/4), ~e (159/4), ~im' (431/14), Éjjeli (67/30), ~t (70/7), ~nek (14/2, 77/9, 145, 201/2), ~ében (379/21, 425/17, 454/437, 634), éjleében (454/847), ~ébenn (201/82), ~éből (453/274), ~en (43/14), Éjjellel (403/10).

éjjeli mn

(5) 1. Éjjel történő, folyó. *Bár sok félelemmel és bajjal teljesek Az ~ tsaták, osztromok és lesek (238/4). 2. Éjjelre való, éjjel használatos. Jövel Gyászos Melpomené! 's ~ sípodon Jajdits bánatos éneket (386/4). 3. Éjszakához tartozó. Mint lenge párák' ~ tsillaga ... földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/29). ~ (176/70, 397a/263).*

éjjeliedény fn

(1) A testi szükségletnek szobában való végzésére használatos egyfülű edény, bili. *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az oltára (330/849).*

éjjel-nappal hsz

(3) 1. Éjjel és nappal egyaránt. *És egész házával Lakozz mind éjjel nappal (225/7). 2. Megszakítás nélkül, folyton. Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg hóltakat alig győzik pappal (215/15). éllyel nappal (77/70).*

ejnye isz

(6) 1. (Ismételve, nyomatékosabb helytelenítés kifejezésére). *Ejnye, ~, egy Vén Mágnás Így judicál felőle, Bizony, bizony e' megint más, Nem tom, mi lesz belőle (92/197). 2. (Bosszúság kifejezésére). A' propos! ~ lám, bizony majd el is felejtettem (310/1). Ennye (167/18, 238/117, 389/1).*

éjszaka fn/hsz

(33)

I. fn 1. Az estétől reggelig tartó napszak. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka (203/21). A' szép napok hosszak valának, Az éjszakák nem nyugtatának, Hogy ő máshoz hajolt (391/26). 2. Jó ~t: a) ((Késő) esti búcsúzó köszöntés.) Ezzel jó ~t kívánunk és Katát Instállyuk, hogy ő is kívánjon jótszakát (340/49–50). b) (Vmiről történő lemondás kifejezéseként.) Öt-ször mondtak jó éjszakát Mind ketten az életnek (114/649). Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élni tudós köldülással? Ha nem kérkedhetni semmi Mecoénással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással! (245/28) 3. A halál(t) követő állapot). *Hogy ama' hús nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjszakában Tagjaim nyúghassanak (428/183). Sírhalomok, óh köd-lepte kertek! Te szívborzasztó éjszaka! Te alvilág' vak ablaka! Ti holtak, a' kik itt heverték! (424/2) 4. Sötétség. Árnyék 's éjszaka terül-el Völgyeken és halmokon (397a/1065).**

éjszaka (225/39), éjtzaka (81/21), éjtszakát (230/21, 23, 333/72, 413a/220), Éjtszakát (198/52), 'tszakát (197/36), Éjtszakákat (26/22), Éjtszakákat (413a/297, 298), éjtszakának (397a/771), Éjtszakába (220/3), éjtszakájába (111/73), éjtszakán (330/1851, 429/3), éjtszakán (112/3), éjtszakáján (314/2), ~ra (413a/983), éjtszakánként (330/143/5, 413a/397).*

II. hsz Estétől reggelig tartó napszakban. *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka lüdertertek 's merő boszorkányok (330/1374).*

éjtszaka (215/76), Éjtszaka (176/59).

Ö: gyász~.

éjszín mn

(1)

Fekete, sötét. *Keletről fú a' szél ... az Éjszín haboknak Tseppjei lomozó szárnyáról tsorognak (313/31).*

Éjszín-tenger fn

(2)

Fekete-tenger. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain, Vad Tatár lovagol gázos pallagjain (313/81).*

Éjszín Tenger (313/99/1).*

ejt i

(29)

1. Vmit szándékosan esni hagy vhová. *Nem bánom én legyen sánta, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát bírni 's ne ~sen a' gödörbe* (358/56). *Áldott Magánosság! öledbe ~em Ottann utolsó könnyemet* (305/81). 2. Vmilyen állapotba juttat. *Igy minden állatot Kit a' Föld fogadott A Halál torkába ~* (32/33). *Olly orvos az álom melly erőt tud adni A kire szunnyasztó mákját bőven ~i Fáradtsága terhét az könnyen felejtí* (8/13). 3. Vmibe ~ vkit: vmilyen érzelmet, állapotot idéz elő vkiben. *Melly édes Gyümölcsök! Ah ezzel ~enek Legméllyebb Bánatba hogy tudom millyenek* (176/101). *Barátom! kitsiny az, kit vagy el felejtett Szúrni a' szerentse, vagy kétségbe ~ett* (191/30). 4. (Személy v. dolog vmilyen kárt, sérülést) előidéző, okoz. *Gyakran rúgást ~ a' Szamár Betsületes személylen* (316/3). *Eggy szép arany nyilataskát Bal oldalamba ~e* (185/12). 5. Vhogyan ~ vmit: hangot, szót vmilyen módon mond. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegve ~i* (185/147). *A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ~i* (330/230). 6. Csókot ~: megcsókol. *Leányka! e' lopásom Szádon jegyül maradjon, És a' ki csókot ~ rá, E' Méhnek is magamként, Érezze tiszta mézét* (370/10). 7. Ültetést ~: ültet. *De ha vigvázó a' Gazda, választ két egy forma helyt, Az egyikbe tsemetékkkel nevendék ültetést ~* (413a/797). 8. Fordulást ~: táncol. *Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ~enek* (325/6). ~enek (330/491), ~ett (202/136, 330/1340, 330*/147/2), Ejtett (257/61); ~i (330*/151/2), ~ik (267*/13/8, 330*/197/1), ~ettem (454/672), ~ette (213/28, 454/793). — Ejts (414/14), Ejtsen (336/68); ~sem (454/293), ~sd (312/32, 413a/834).

Ik: el~, le~, meg~.

ejthet i

(2)

1. Könnyecskét ~: sír. *Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/3) 2. Törbe ~: veszélyes helyzetet teremt. *Sem Burkus' fortéllya törbe nem ~e, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/175).

ejthetés Ik: meg~.

ék fn

(1)

Hegyesszőget alkotó hasításra használt, merev

eszköz. *Mert hajdan a' Szilánkos fát hasítót-ták ~ekkel* (413a/162).

eke fn

(12)

Igásállattal vontatott a föld szántására használt eszköz. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját s' ha meghódol tsináld ~' szarvának* (413a/186).

~' (413a/753), ~nek (413a/21), ~mnek (413/59), Ekémnek (413a/53), ~re (397a/173), ~jétől (337/67), ~vel (247/9), Ekével (413a/76, 110), ~jevel (413a/501), ~jével (413a/1070).

Ö: horgas~.

ékes mn

(20)

1. Drágakövekkel díszített. *Tudom, hív szívedre keserves bút vona Hogy fejedből oda az ~ Korona* (212/80). 2. Szép. *Ollyan mint egy ~ Lyány* (317/116). *A' madarak, mellyek a' bárszony reggelnek Ujj óráinn ~ hangon énekelnek* (65/4). *Kérkedik az ~ Nápoly ottlétivel* (306/281). 3. Díszes, pompás. *Hol a' laurusok a' Hérósi főnek Ékes tizímerei, mosojogva nőnek* (72/24). 4. Választékos. *Légyetek ~en szőlő Orátorok* (210/22). 5. Vmivel ~: vmivel ellátott, vmivel díszes, díszített. *Mert a' miként látjuk, ez árva Hazának Fő virtussal ~ Generalissának Mind e' mái napig mellette marada* (78/24). *És szép fényes Palotáid Cirádákkal ~ek* (13/12). *És rózsaszínnel ~, Óh Kásmir, a' te hölgyed!* (373/157) ~ (33/13, 73/3, 388/10, 397a/435, 454/867), Ékes (72/24, 375/22), Ékesen (330/1083); Ékesebb (249/22, 448/22), ~ebben (330/1420); legékesebb (413/1094).

ékesedik i

(1)

Díszlik, pompázik. *Ligetekbe', rétbé', kerten, Hiaczintok illatoznak, Tulipányok ékesednek* (350/14).

ékesgetés fn

(1)

Szépítkezés. *Toalet, Toilette, teszen frantziául asztalkát, különösen pedig asszonyi ~re készültt kis fiókos asztalt* (330*/183/2).

ékesít i

(2)

Díszít. *Ámbár ékesítse ditső borostyánja Ezis homlokait tsókolni kívánja* (188/85). ~ik (373/152).

Ik: meg~.

ékesített Ik: meg~.

ékesítget i**(1)**

Díszítget. *Már-is száz szépséggel gyenge testét ~ték* (216/68).

ékesítő mn**(1)**

Díszítő. *Vallyon még-is a' Grátziák ékesítő serege Nem egyedül ennek hószin fejér mejjénn lebeg e?* (216/61)

ékesítvén in**(1)**

Díszítvén. *Sírási barna Hölgyek, Kókény szemű Leányok, ... És kebletek' fejérét Rózsákkal ~, Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalcocskát* (373/5).

ékeskedik i**(1)**

Vmivel ~: büszke vmire. *A kedves gyümölcsök kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minnek is termettem?* (73/5)

ékeskedő in**(1)**

Pompázó. *A' hajnal is midőn ettől költsönözött Színnel ~ köntösbe öltözött* (64/20).

ékeség fn**(8)**

1. Díszesség, szépség. *E' kettő ad néki kettős ~et, Felséges kellemet 's kellemes felséget* (256/35). *Hány ~ei vagynak e mezőnek* (72/4).

2. Vminek dísze, büszkesége. *De meg maradt akkor még egy ~em A' mellyben találtam volt gyönyörűségem* (73/11). 3. Erkölcsei érték, kiválóság. *Rajtad szemérem, ~, Fény, szerelem, terjed el* (397a/565).

~em (73/16), *Ékessége* (212/59), ~ét (2/2), *Ékességeit* (403/62).

ekhó l. echo**ekként hsz****(7)**

Ilyen módon, állapotban, így. *Azomban míg ~ kesereg a' szép Szűz, Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz* (306/125). *Meg rázkódott, 's ~ szólott utoljára* (202/74).

~ (73/8, 150/49, 214/14, 307/17, 330/477).

ekképp hsz**(15)**

Ilyen módon, állapotban; így. *Most hát tisztellett nézvén a' kantsóba, A' köszöntést ~ fűz-
züik egy Csomóba* (233/24).

~ (26/30), ~' (99/14, 111/88, 306/134, 330/1648, 415/47), *ekkép* (60/29, 114/781, 161/48), *ekkép'* (114/876, 161/44, 457/19), *Ekkép'* (330/281), *e' képp* (124/7).

ekképpen hsz**(16)**

Ilyen módon, állapotban; így. *Él az Úr! a' Lelkek ~ zengének, Él az Úr! 's a' bértzek rendre rendülének* (306/137). *Szezelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én épenn. 's Egygy illy nyugvás mit ér? Kín 's Öröm nélkül vér Szívünk ekképenn* (155/42).

~ (75/2, 87/3, 114/314, 239/138, 330/256, 309, 595, 752, 1757), *Ekképpen* (413a/930), *ekképen* (202/89, 205/21), *Ekképen* (114/1014), *Ekképenn* (16/21).

ekkor hsz**(35)**

1. Ilyen alkalommal, ilyen esetben, ilyenkor. *Mikor az életnek, e sors játékának Elsőbb felvonási már mind lefolyának Lelj ~ valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg elégedtt vólna* (453/151). 2. Az imént említett eseménnyel egy időben. *Plutó, és minden Fúriák ezen a' napon lettek A' Föld iszonyú magzati tölle ~ születtek* (413a/285). 3. Ezután rögtön, erre. *Ekkor hát hirtelen minden késedelem Nélkül, végbe megy az halálos sérelem* (77/217). 4. A jövő időben, akkor. *Így ölsz meg, és rövid nap Nem leszek! — ah! kegyetlen, Nem szánol é meg ~* (186/28).

~ (3/15, 111/27, 188/77, 215/33, 453/147), *Ekkor* (69/19, 70/16, 111/47, 114/567, 679, 148/33, 188/47, 192/19, 202/141, 216/47, 231/55, 95, 439, 239/189, 203, 330/859, 1197, 1381, 341/29, 348/20, 413a/490, 864, 432*/203/5, 453/173, 454/491, 816).

ekkorig ~ ekkoráig hsz**(5)**

Mostanig, mostanáig. *Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13). *Olly hallgató lesznek életem fogytáig Mint a' melly hív voltam hozzád ekkoráig* (176/112).

ekkorig (288/26, 314/27, 396/1).

ekörül i**(1)**

Az említett dolog körül. *Hah! hogy lehet még is olly erő Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe? A' vadak e' körül meg nem mernek állni* (454/309).

éktelen mn**(1)**

Kellemetlen, szégyellni való <dolog>. *De úgy, hogy mindnyája járjon főköttövel, Mert igen ~ járni leányfővel* (330/1554).

el ik (2) *(Megelőző közlés nyomósítására.) Elhagyta-lak, Galambom! El — 's ah, talán örökre (296/6). El (296/15).*

él¹ i (273) 1. Életben van, marad. *Esküszöm, hogy míg csak ~ek, Más szerelmet nem cserélek (275/16). Ember! olly ösztövéremény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma ~, hólnap meg nem hal-hat? (204/2) 2. (Bizonyos időt) megér, és akkor meghal. Nem soká ~ a' halandó, A' jó szerentse múlandó, Házasodni kellene (401/5). 3. (Növény) nem fonnyad el, nem szárad ki. Megvan a' fű és fa, hogy ~jen 's tápláljon (454/658). Pompázni jobb lett volna ma Eggy Istenség Oltáránál: Igy egy napnak Hajnalánál Tsak tovább ~tetek volna (150/22). 4. Meggyógyul. Élek már! már több írt ne is kössetek rám (330/1587). 5. Vhogy ~: vmilyen életmódot folytat. Bóldog lehetsz tehát; tsak jó ember legyél, Vigan 's mértékkel ~j, szeress és jól tegyél (202/134). Mosszió! az Úr is tsak kan-életet ~; Mire nézte most is a' fársángot (330/1377). Szerelem nélkül Ebb' a szabadságba Élek én épenn (155/39). Igy no-ha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt ~nek (66/22). 6. Szűzen ~: egyszerűen, becsületesen. Szűzen ~ szemérmes háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái (413a/1083). 7. Vmivel ~: vmilyen forrásból megszerzi a megélhetéshez szükséges javakat. Egy ingbe szánts, meztelen vess, télen a' paraszt henylél És nagy részint amit nyáron szerzett télen azzal ~ (413a/307). 8. Fogyaszt vmit. Nyelvelnek Barátom! hogy sok borral ~ek (248/1). De ma már nagyobb örömmel Múltatnak ők Tokajban, Az észhozó Tokajban: 'S nektárral ~nek ottan (343/12). 9. Vmivel ~: felhasznál, igénybe vesz vmit. Akkor ~tek az Atzéllal, 's a' zörgő fűrészekkel (413a/161). 10. Vhol ~: lakik vhol. Hol rejtekben ~ magának: Óh innen hívjátok ki (397a/269). Ezek a' Bolondok' házában ~jenek! (330/1542) — Hol ~ most sok szegény Svalér e' nagy télben? (330/1823) 11. Együtt lakik vkivel. E' földről a' fényes egekbe költözött, Él szerelmesivel ezer öröm között (214/108). Én ő véle vígab-*

ban ~ek A' szalmás kalyibák között (379/103). 12. Vhol ~: bizonyos elképzelt körülmények, viszonyok hatása alatt áll. És bár Ámor' kohá-ban ~ek; De tüzemről beszélni félek (431/22). 13. Vkinek, vminek, vkiért, vmiért ~: idejét, munkáját, életét vkinek, vminek áldozza. Hogy hazádnak és magadnak És a' békesség-nek ~j (368a/100). Nitzém! — tsak érted ~ek (186/33). Tsak néked ~ek, 's lehellek; Míg be nem fed a' sírbólt! (134/71) 14. Az élet örömeit élvezi, kihasználja. Azok fűzik arany lánczra a' foglyokat, Azok ~ik Vitéz módra Világokat (238/104). 15. Érvényben van, igaz. Élsz még szent Igazság; ~ még szent Istened (337/90). 16. Megmarad, fennmarad. Zengi harsogóbbann, Énekem! e' betses Két névre, melly, mint a' Duna, ~ni fog (418/94). Ah, melly édes öröm lepné meg bajnok Atyáink' Lelkeit; ah millyen kedves hír lenne előttök, Hogy még a' Magyar ~, 's ~ benne a' hajdani lélek (253/78). Hajdani Szerelmem emlékezete ~ (176/20). Halld, im he-reg-ve mon-dom: Halok — de ... ~ Sze-rel-mem (186/64). Az esküvés' Szentsége Szívébe már nem ~? (145/8) 17. Halála után ~: munkássága/tettei révén híre, emléke fennmarad. Ezt tudom, és ezért holtom után ~ek Ha valót sugall a' Poetai lélek (213/113). Örökre ~nek az História-ba', E' fényes tettek egy summába (257/168). 18. Vkiben ~: vki őrzi emlékét. Csak árnyékom megy el; magam benned ~ek (423/48). 19. Szívem/lelkem ~: boldog vagyok. Drága szó ez, szép Levelke! ... Szép Levél! Szívem ~ (282/36). Jókor jövé! Mond néki Dorottya, lelkem újonnan ~ (330/918). ~ (15/2, 214/91, 215/114, 217/2, 225/85, 257/77, 299/124, 306/153, 330/204/11, 337/158, 338/48, 415/24, 443/143, 232), Él (214/83, 259/632, 633, 287/32, 302/28, 306/25, 137, 138, 155, 337/158, 338/51, 442/10), ~ek (63/26, 114/124, 127/41, 131/2, 154/21, 158/3, 5, 176/80, 184/48, 276/3, 10, 35, 285/61, 291/15, 295/8, 297/11, 302/29, 304/41, 322/9, 330/6, 1517, 1585, 409/11, 412/26, 413a/1114, 421/41, 428/171, 433/3, 435/41, 447/71, 146, 454/48, 298, 455/52), ~sz (209/68, 222/83, 246/22, 302/32, 454/570), Élsz (337/91, 92), ~ünk (14/27, 114/158, 193/11, 201/27,*

47, 210/40, 268/163, 389/108, 406/9, 438/50, 443/173, 454/733, 933), *Élünk* (305/72), *~nek* (257/162, 259/96, 330/1929, 338/48, 413a/1022, 454/120), *Élnek* (338/49), *~e* (209/93, 210/83, 216/70), *~tem* (158/27, 288/72, 454/430), *~tél* (212/85), *~t* (129/35, 207/2, 330*/195/6, 330*/200/14, 426/46, 454/668, 784), *Élt* (190/54, 210/80, 330/1404, 330*/201/2, 453/128), *~tünk* (217/99), *~tek* (198/58, 219/3, 413a/1092, 454/978), *Éltek* (395/44), *~vala* (413/1096), *~ni fogsz* (405/21), *Élni fog* (259/24, 267/251, 317/15), *fog ~ni* (259/131, 342/29); *~em* (409/23), *~ed* (110/37, 166/10, 202/77). — *Élnék* (397a/512), *~nének* (330/1658), — *~jek* (322/46, 368/12), *Éllyek* (310/77), *~j* (202/134, 233/50, 239/103, 266/33, 326/55, 342/29, 457/25), *Élj* (179/1, 202/121, 204/53, 220/41, 245/52, 326/57, 67, 69, 71, 73, 74, 74, 342/29, 414/8, 438/47, 48, 49, 443/209, 454/886), *~jen* (188/152, 257/70, 259/285, 286, 308/55, 336/13, 56, 56, 385/21, 453/42), *Éljen* (188/150, 152, 218/16, 257/89, 89, 90, 96, 259/286, 287/17, 290/36, 310/49, 68, 69, 325/5, 330/361, 336/8, 9, 13, 57, 58, 82, 83, 340/34, 438/25, 26, 28, 54), *élljen* (310/71), *élljen* (310/55, 74, 340/33), *Éllyen* (114/492, 310/71, 73, 74, 340/35), *~jünk* (210/120), *Éljünk* (43/21, 166/15), *élljünk* (54/26), *~jetek* (251/17, 259/8, 8, 12, 20, 28, 432/90, 90), *Éljetek* (188/112, 212/145, 259/1, 9, 12, 20, 28, 29), *éjjetek* (83/57), *~jenek* (325/5, 326/74, 336/16, 66, 85), *Éljenek* (314/58, 336/16, 357/81, 453/176), *élljenek* (310/71, 75, 76), *Éllyenek* (310/75, 76); *~d* (391/4).

Ik: által~, le~, meg~, vissza~.

él² fn

Vágásra használt eszköz vékonyra köszörült széle. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' ~ére hányatod* (379/150).

elád i

1. Vmit ellenértékért vkinek átenged. *Megvarrtak húsz-harmintz főkörtöt potomra; Ötöt ha eladtak hat-hét forintjával* (330/1809). **2.** (Pénzért vagy egyéb anyagi előnyért) elárul vmit. *El adják (őh szegény) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamisságot* (453/223). *adom el* (358/41), *adja el* (95/1), *el adta* (6/2, 189/2), *eladták* (416/8), *Eladlak* (358/37).

elájul i

1. Eszméletét veszti. *Elájúlt* (268/41). **2.** Ámulatba esik. *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájul Elhallgat énekem* (293/7).

elájulás fn

Eszméletvesztés. *Ugyan, ugyan mi okozta Ezen el Ájulását?* (231/378)

elájulva in

Eszméletét veszítve. *Óh e' nékiszánt Istenveled Súlyára a' Szépnek Ereje elfogyott, Lágy szíve elszorúlt 's elájulva lerogyott* (170/74).

elalél i

Elbágyad, elgyengül. *Hosszas tsokjaink fojtába[n] Örömmel alélnék el* (297/22).

~ (440/16).

elalélt in

Elgyengült. *Másszor tikkadt és el alélt Testem új életre jött* (129/33).

~t (306/66), *El-alélt* (162/116), *El alélt* (214/47).

elalélva in

Kókadtan. *A' szomszéd halmok' allyában A' bokrok kesergenek, 'S Részt vevén az ő bújában Elalélva lengenek* (397a/820).

elalhat i

Képes elaludni. *Miattok el nem alhattam Ki világos virradtig* (114/614).

elaljasodott in

Lezüllött. *A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsúffára elaljasodott Frantziáság Terjeszteni meg nem szűnik* (257/143).

eláll i

1. Bizonyos ideig eredeti minőségében megmarad. *Eggy sem ereszt bort az apró Argitis-nál bővebben Sem bora Esztendő számra nem áll el erősebben* (413a/623). **2.** Véget ér, megszűnik. *Jertek, a' míg el nem állanak szózatim* (212/136). **3.** Elpártol, elválík kkitől. *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! bizony megejt; Máshoz áll el a' negédes, Őszvecsúfol 's elfelejt* (449/19). *el állott* (170/64), *el álltak* (211/70). — *~jatok* (330/963).

elállás fn

1. *A vér fagyos ~a:* a halál. *Mély álmod, 's vé-*

rednek fagyos ~a, Orzádnak örökös halaványodása Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Hogy dítséretedre ne tudj érző lenni (454/827).

elállít i

(1)

Megszüntet, megakadályoz. *A' nagyra vágyásnak tüzt el óltotta, A szívbe folyását hogy el állította* (213/48).

elállt in

(1)

Elfáradt. *Elég! — Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítséretnek hirdetésén, Mellyek ~ erejim' tetézik* (418/112).

elállván in

(1)

Elzár, eltorlaszol. *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzuadar pereputtyát El törli a' békáknak* (114/907).

elalszik i

(11)

1. Alvás állapotába jut. *Boldog vagyok, 's alélva Simúlok édesemnek, Ölébe, és elalszom* (373/28). 2. Meghal. *Elalszom mint fáradt, 's úgy fogok aludni, Hogy arról semmit sem fogok magam tudni* (454/599). 3. Élete fáklyája ~: meghal. *Égni fog míg el nem alszik fáklyája életemnek* (241/13). 4. Megszűnik égni, kialszik. *Elég hogy elaludt a' tűz hál' Istennek!* (330/1762). 5. <Szerlem> elműlik. *Elaludt már régi Tüzem, Lelkem olly tsendes velem; Hogy haragot nem lél bennem Lárvának a' Szerlem* (208/9). 6. <Szem> nem csillog. *Béhúltt szememnek már elaludt tüze, Híg élteőim széllyel osztoltanak!* (454/755) *alszik el* (201/30), *alszom-el* (230/22, 24), *alszunk el* (128/62), *elaludt* (330/1768). — *alunna el* (309/131).

elaltat i

(4)

1. Elcsendesít. *'S Énekünknek végső bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattya* (128/64). 2. Megszüntet. *Érzékenységeit hogy így el altatta, A' Lelkét az égnek ismét vissza adta* (213/51). *el altattya* (76/4). — *elaltassam* (173/11).

eláltat i

(2)

Elkápráztat, elbűvöl. *Látjátok? vagy erőss rémzetem áltat el? Látjátok ki van ott' a' dü-*

ledéken (338/41).

el álltat (249/54).

elaltathat i

(1)

Álomba ringathat. *És tsak abba mesterkednek, Hogy az embert el-altathassák* (123/72).

elaltató mn

(1)

Álmosító, alvásra készítő. *Mások, mellyek puha fészkeket raktanak El altató meleg kebelébe vannak* (65/8).

elalva in

(2)

1. <Tűz> kialudva. *Bennem az éltető Tűz felgyúla, 's ~ már* (454/553). 2. Meghalva, holtan. *Ó ~, Néki vége; Mégis a' Nép tiszteli* (163/15).

elandalodik i

(2)

Ábrándozó hangulat fogja el. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek megoldadtak, Repestek a' velők vagy elandalodtak* (330/1864).

elandaloda (330/1409).

elandalodta fn

(1)

Ábrándozása. *Kerengő dalja' hangjában A' szántó gyönyörködik, 'S édes ~ban Az égre báméskodik* (397a/171).

elapad i

(1)

Lelohad, lekókad. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/65).

eláradott ~ eláradt in

(4)

1. Hömpölygő. *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széllyel válnak nyílásai Rohanva omolnak az átmoszférái Függő tengereknek el áradt habjai* (52/4). 2. Elárasztott. *Ordítanak Treviris' mezején a' Rénus' eláradtt Partjai* (253/35). 3. Számtalan, sok. *'S A' Napnak örömmel beszéli Eláradott jó téteit* (417/28). *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradtt Rettenetes hadözön* (258/69).

eláraszt i

(2)

Elhalmoz. *Idvez-légy Szép Istenasszony! Újra zengem, Idvez-légy! 'S hogy jóvoltod elárasztson, Kérünk, végig véltünk légy* (307/87). *áraszd el* (397a/1051).

elárasztott in

(1)

Kiontott. *És ha minden könnytseppeket, a' mellyek lehullának Felséges szeméből magyar*

hazánk' Királynéjának, Elárasztott ellenséges vérhabbal nem mostok le; Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le (259/511).

elárul i (4)

1. Leleplez. Mégis rád nem akadhatok: Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttzantásod ~ (403/77). Hallgass! indulatimat El ne árújjad (157/8). **2.** Hűtlenül elhagy. Gondolt meg, hogy elárúltál, És hogy állhataitlan voltál, Egy hív szívtől elpártoltál Melly mind végig szeretett (324/5). Örvendj hogy ülhetsz ölébe; Pedig tán egyszer tserébe Megvet, és elárul ő (324/32).

elásott in (1)

Ásott gödörben elrejtett. Más eldugdossa aranyát és ~ kintsén ül (413a/1064).

elaszal i (1)

Kiszárit. Boldogok! itt látunk több jót is: hogy sem az Eurus Bő záporokkal a' mezőt nem sepri el, Sem száraz rögök a' sikeres magot el nem aszalják (327/55).

elaszik i (3)

⟨Növény⟩ fonnyadtta, száradttá válik. A' kinyílt játsint elasz, A' rózsaszál egy délbe' is kiszárad (288/95). ~ (416/13), El-aszik (162/109).

elaszott in (7)

1. ⟨Növény⟩ fonnyadtta, száradttá vált. Sok száz Szűtske ugrál pattanó lábain A' hévtől ~ fűszálak' szárain (380/20). **2.** Kizsigerelt, sovány. El-aszott mezejét zsiros ganéjjal kövértse (413a/93). **3.** Elaszott bőr és csont kar: betegesen sovány kar. Akár nézz ~ bőr és tsont karjára, Akár két, irhával bévontt rakontzára (330/231). **4.** Elaszott vénség: késő öregkor. Bár hó szín zászlóját az ~ vénség Fejed pusztult váránn nem lobogatja még (217/41). el aszott (84/20, 196/20, 204/41).

elasztikus mn (1)

Rugalmas, puha. A' Rózsa-káva mellől Nyilával a' kis Amor Rám int; 's alélva dülök Elaszticus gypére (371/27).

elázik i (1)

Elélvez. Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdúlásaival tsendesen ringatja.

Mellyekenn ha ésszel felfelé czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol (239/20).

elbágyadt ~ elbágyadott mn (5)

1. Elgyengült. Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját (258/34). **2.** Elromlott. Ártatlanul éleszt[te]gessük el bádgyadott kedvünket (91/7). elbágyadtt (258/28), El bádjadt (196/32), el bádjatt (84/32).

elbalzsamoz i (2)

Megszüntet. Csendes Este! balzsamozd-el Durva kínomat (374/37). balzsamozd el (374/51).

elbámul i (1)

Csodálkozik. Carnevál elbámúlt, melly kevés a' számok, A' kiknek készülnek a' vénusi há-mok (330/429).

elbámulván in (1)

Csodálkozván. 'S midőn épen el bámulván azt akartam kérdeni, Mit akar? mi hírrel jött; így kezde beszélteni (314/19).

elbeszél i (8)

Elmond. Ebből egy Anekdótáját Majd én is beszéllek el (231/32). El beszéllem (113/8), beszéllem el (259/507), beszellte el (326/45). — el beszélném (176/23). — beszélld el (237/21), Beszéllje el (314/1), beszélje el (114/61).

elbeszélés fn (1)

Mondanivaló, mondandó. Előbb kell kezdenem elbeszélésemet. — Fársángi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet (330/61).

elbeszélni in (1)

Elmondani, szóban leírni. Mely látást tsak alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ülő Gámáriel (225/49).

elbeszélvén in (1)

Elmondva, elmesélve. Elbeszéllvén Rózsijának Hajdani Profétziám: Rozsi e' Profétziának Vigadozni fog talám (249/77).

elbírhat i (1)

Elviselhet. Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh szalla reád (212/90).

elbízza magát

Elbizakodik, önteltté válik. *Bízd el magad tisztségdbenn A Grofi méltósággal Kevéjkeđj örökségdbenn Sok szép drága jószággal ... De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/13).

elbocsát i

1. Elenged (halottat). *Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/883). **2.** Elbocsátja magát: a) kileheli lelkét, meghal. *Akkor az ő kedves Piramus baráttya Meg hűlt testén magát gyengén el botsáttya* (77/298). — b) elhagyja, elhanyagolja magát. *Illyen dorgálást, barátom Tőled már sokszor hallék, Hogy magam miért bocsátom Úgy el* (271/4). **3.** (Föld nedvességet ~:) kiszárad. *Béissza a' nedvességet 's könnyen elbotsátja azt* (413a/747). *el botsátlak* (342/14). — *el botsátnátok* (209/113).

elbomolván in

1. *Láncaink ~: kapcsolatunk megszűntével. Hogy, lántzaink ~, Amor' nyila és dárdája Szívem többé nem rongálja, 'S értted többé nem sohajtozom* (324/9).

elbont i

1. (Ünneplő társaságot) feloszlat. *És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihas-sunk. Mert a' tanyát már ~om 'S mondom: Éljen Éva! 's ponktom* (438/53). **2.** (A halál) új életre bont el: vmi elmúlásából új élet keletkezik. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/78). **3.** Elront. *Hát a' vígasságnak leg vídámabb pontya, Komor esetünkel kedvünket el bontya?* (77/6) **4.** Elfojt. *A' kívánságokat ujjabbak váltják fel Ezeket ismét uj fájdalmaik bontják el* (453/154).

elbontani in

(Kapcsolatot) megszüntetni. *Vagy öszve sem kellett volna forrasztani Vagy holtig nem kellett volna el bontani* (176/90).

elbontott in

(Hajról) kibontott, szétbontott. *Bellona dárdával, Clio hadi kürttel A' szép Cytheréa ~ hajfürttel, E' három Istenné, megy tiszteletedre:*

(1) *Tudós Gróf! méltóztasd őket jó kedvedre* (382/2).

elborít i

1. Belep, beborít. *A' hol sívó agyag vagon 's a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el* (413a/706). **2.** Eltakar. *Ifjú korom víg hajnálán A' felkelő napot talán Örökre el borítod?* (165/6) **3.** Elsötétít. *Nézd mint borítja el egygy Felhő az Eget! Lásd ez egy iszonyú Szélvész-szel fenyeget!* (143/5) **4.** Álommal ~: elaltat. *Estvéli hús álommal ~ja A' tsendes éjnek angyalát* (305/19).

elborul i

1. (Az ég) felhős lesz, beborul. *A' ragyogó nap fény hirtelen el borul Zeng az ég zúg a' szél a' tenger háborul* (10/9). **2.** Betelik. *Már a' földi féynél pompásabb világgal Borult el a' Szála, 's díszlett méltósággal* (330/1868).

elbuggyant in

Szertekalandozó. *Músák! kik e' várnak allyát megültétek, Elbuggyantt elmémet, kérlek, segítsétek* (313/52).

elbújik i

1. Elrejtőzik. *Nem bújt el a' fősvény több Embertársától, Hogy mentt legyen pénze a' Haramiától* (200/65). **2.** Félrevonul. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani* (428/120).

elbúsult in

Szomorú. *Szömlő lév ébreszti az ~ fejet!* (413/12).

elcsábít i

Rávesz vkit vmire. *Bizony drágán vesszük ama' színes jókat, Mellyek eltsábítják a' vak halandókat* (454/252).

elcsal i

(1) *Az Ég alja Endimionnyától Diánát elcsalja: amikor megvirrad. Rendelik tehát, hogy mikor az Ég allya Endimionnyától Diánát el tsallya* (77/120).

elcsalhat i

(1) Rábészéléssel elhív vkit vhoval. *Ebnek kellesz nem nekem, Ha már tsak Nádudvarig se tsalhat el az énekem* (358/36).

elcsattan i (1)
(Puska) elsül. *Próbálgatja százszeresen, De még is el nem tsattan* (114/848).

elcsattanás fn (1)
A szikrát kísérő hang. *Mihelyt szikrát kapnak szíveknek lángjától, Észre vevén nyájas el tsattanásáról, Tüzet lobbantanak ajakok ágyáról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától* (238/42).

elcsendesedik i (1)
Elhallgat. *Mind eltsendesednek az egész Szálába'* (330/367).

elcserél i (1)
Cserébe odaad. *Egy jó lóért eltserélem* (358/53).

elcserget i (1)
Elcsorgat. *Magok eltsergetik másutt sűgárjokat, 'S itthon még tsűfollják a' szegény Lyányokat* (330/1123).

elcsigázó in (1)
Kimerítő. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy egyűgyű is, lelket ád ihlése. Hányszor vígasztalja ez a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét* (454/436).

elcsiperít i (1)
Elpusztít. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el; mikor az Anglusok az Ezüst-flottát el nem tsiperítik* (313*/101/3).

elcsippent i (1)
Levág. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsalopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/822).

elcsiszolt in (1)
Elcsiszolt korcsolya: vén csoroszlya, vén banya. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak ollyan eltsiszolt kortsoja* (330/244).

elcsügged i (1)
Hitét, reményét veszti. *Óh mennyi bút láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt alatta* (391/20).

elcsüggedt mn (1)
Hitét, reményét veszített. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vígasztalója* (85/28).

eldallani in (1)
Versbe szedni. *El kívánom arany lanton E' vidúlást dallani* (397a/17).

éldegél Ik: *el~.*

eldöcög i (1)
(Szekéren) elmegy. *Hogy mikor én is vén fővel Korpádra el döztögök* (310/59).

eldug i (1)
(Szemet) befog. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/969).

eldugdos i (1)
Több helyre elrejt. *Más ~sa arannyát és elásott kintsen ül* (413a/1064).

eldúl ni in (1)
Elfelejtteni. *Itt, hol ~ próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden zugban feltaláltam Mennyei tekintetét* (428/129).

eldül i (3)
1. Földre dől, összedől. *Eldülnek Babilon' tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok* (338/37). 2. Elvész. *Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! védelem nélkül maradt életek* (210/115).
el dült (212/139).

eldült in (1)
Elveszett, eltűnt. *Ki el dült gyámolunk helyett mást állítál, Bár meg keserítél, de meg vidámitál* (214/101).

elé hsz (3)
Elő(re). *Amott jár majd fordul gyors lépéssel ~* (2/16).
~ (32/18, 161/31).

elébb hsz (17)
1. Eddigi helyéről tovább haladva; előbbre. *És míg d'Onnyó sok tsapással Vívik maga Trokszartaksszal, Ő addig ~ állott* (114/867). *Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette S meg lökvén az Istengályát Jól ~ segítette* (231/310). 2. Vmilyen időpontnál korábban; előbb. *Megy, s ijjet hogy közelébb is Juthatna halálra ~ is* (45/6).

~ (77/195, 238, 119/3, 126/32, 135/24, 177/36, 239/156, 194, 330*/137/3, 340/23, 397a/916, 454/385), *Elébb* (111/44, 231/423).

elébb-elébb hsz (1)
Egyre előbbre. *Hát hogy elébb elébb lábai haladnak A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak* (77/179).

elébe hsz/nu

(25)

I. hsz 1. Az előzményekből ismert személy, tárgy v. dolog elé. *Én futok előle, bár ~ húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, húznak (219/39)* **2.** A személyraggal kifejezett személy elé. *Jer! imé Nimfái már a vig Dunának Elődbe koszorús fővel indulának (390/18, 81/32).* **3.** A személyraggal kifejezett személy képzeletébe. *Egyszer csak előmbe tűnik bámultomban, Hazám' Geniusza három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/23). **4.** Az előzményekből ismert v. a személyraggal kifejezett személy részére. *KüldjeteK egy Képet ~, Ki mint én, szíve' kétségébe' Halvány, bággyadt, és hű legyen (431/37). Ah! meg érdemli ez hogy barátod legyen, 'S elődbe eggy szíves tanácsot is tegyek (202/118).* ~ (52/11, 258/54), *elibe* (52/14, 330*/180/3). *Elibe* (81/20, 203/20), *előmbe* (169/10, 259/349, 314/7, 330/96, 454/418), *Előmbe* (431/51), *elődbe* (157/24), *Elődbe* (203/32), *eloedben* (330/1476), *előnkbe* (123/54).

II. nu Elé. Trokszartaksz pedig mérgesen Sze-me ~ pattan (114/850). *A' Kazintzy fávorával mennyél Horváth ~ (111/104). Itt a' Ditsőségnek vezet ~ Károlyt, 's ajánlja Ősei' rendébe (188/37).*

electio (lat)

(1)

Választás. *Mert hárman contradicáltak, A' Gyűlésre apelláltak, az Újj Electióért (92/28).*

éled i

(7)

1. Kábultságból kezd magához térni. *Haldokló Pásztor, állj meg! tartóztasd Szádon Lelkedet Tartóztasd az enyim is csak a' tiedtől éledett (174/10).* **2.** <Remény, bizakodás> feltámad. *Mert lelkem csupán te tőled ~ (295/41). Elnyomott Olaszok! újra ~jeteK, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek (337/399). Illy örömtől a' jó szív hát nem gyengébbenn ~ e? (216/101)* **3.** <Vki emléke, híre> tovább él, fennmarad. *Bóldog Máró! Élted már óh! Tsak te éled, A' Múzsáknak, Poétáknak Ölében szíved ~ (110/40).* ~ (318/15), ~ett (441/18).

Ik: fel~, meg~.

eledel i

(2)

Táplálék. *Lakta ezt számos nép, de nem mive-*

lé-ki, Mert ~t messzebb határ adott néki (341/16). Alig lép a' csirke ki a' nap fénnyére Rá talál egyszerre kis ~ére (453/92).

éledéz i

(1)

Új erőre kap. *Már lelkem új Féniksz' módjára A' lángok közzül ~ (455/46).*

Ik: fel~.

éledt Ik: fel~, meg~.

éledvén in

(1)

Hevülve. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S ~ az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere (330/319).*

elefánt fn

(3)

Ormányos emlősállat. *Mást hadd nézzen a' sok kába, Mászván ház- és fatetőt, Midőn győző-hintajába' Elefántok vonják őt (397a/480).* ~ok (348/31, 454/457).

elefántcsont fn

(1)

Az elefánt agyarának anyaga. *Nints elefántcsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak (410/1).*

elefántcsontváll fn

(1)

Elefántcsontból készült váll. <Pelops hiányzó vállát Jupiter elefántcsonttal pótolta.> *Ki nem szolt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippodámról 's lovász Pelos Elefántcsont válláról? (413a/1111)*

elefántsip fn

(1)

Elefántcsontból készült sip. *Midőn a' pofók Tyrhenus fű elefánt sipokat (413a/720).*

elefánttetem fn

(2)

Elefántcsont. *Tmorus illatozó sáffránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India (413a/66). Nyaka, 's mellye merő Elefánt tetemnek Tetsének a' rajta álmélkodó szemnek (77/45).*

elefánttetemkép fn

(1)

Elefántcsontból készült v. arra festett kép. *Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra Az elefánt-tetem-képek biús könnyekkel áradnak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokba izzadnak (413a/486).*

elefánttetemváll fn

(2)

Elefántcsont színű, hófehér váll. *Lebegő bárszony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszottak! (447/50, 134/50)*

eléfelé hsz**(1)**

Előre. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen ~* (330/1198).

elég mn/fn/hsz**(73)**

I. mn 1. Annyi, amennyi szükséges. *Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet, Terhesült váladnak ő ~ erőt ad* (212/89). *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints ~ nevezet* (209/60). **2.** Meglehetősen sok. *Kivált ~ tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi lakosa* (217/69). *Van ~ gesztenye, van ~ noszpolya, Van dió; mellyik kell?* (199/91) — *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/47). **3.** Annyi, amennyinél több már nem kívánatos. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt, 's ~ lett a' tántz egy húzomban* (330/608). **4.** *Elég (volt): befejezni. Ah de ~!* (258/36) **5.** *Elég e hozzá, elég az hozzája: hogy rövid legyen; röviden szólva. Talám, Isten botosásd! erre Az ördög segítette. Akárhogy esett, ~ e Hozzá, hogy bikává vált* (231/163). *Már isz' akkor lessz, a' mikor — most ~ az hozzája, Éljen soká az Asszonyaság 's egész Familiája!* (310/67)

II. fn 1. Elegendő számú személy. *Elégnek ágyához tudnának vezetni, A' kiről jó példát 's tudományt vehetni* (454/735). *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa heréket: Úgy e' hogy itt, Földim, még is ~re találsz* (356/10). *Jer Musám láthatunk majd eleget szembe Ha bé megyünk ama fírhagos hárembe* (25/29). **2.** *Eleget: (hsz-szerűen) a) elég hosszan/gyakran. Lotsogtam már eleget* (92/277). *Külömben is Bétsben, 's más külső Országban Eleget forgolódott ő a' Nagy-Világban* (330/126). — b) *elegendő mennyiséget. A' régi Magyarság is eleget itt 's ett* (248/13). **3.** *Eleget tesz: megfelelő. 'S ezt írhatjuk rólad a' késő világnak: Ferentz tett eleget minden igazságnak* (337/170).

III. hsz Eléggé. *Hát nem lettem volna ~ gazdag?* (349/27)

elégedés Ik: meg~.**elégedik Ik: meg~.****elégedve Ik: meg~.****elégedvén Ik: meg~.****elegendő mn****(1)**

Megfelelő mennyiségű, elég. *Így ejti el Hektort, kinek tíz esztendő Meg hódolására nem ~* (215/46).

eléget i**(1)**

Elpusztít. *Uram! Szüntesd a' héséget, Mert magunkat is el éget. Tikkasztó kanikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/38).

elégett in**(1)**

Kiszáradt. *'S midőn az ~ mező tikkasztja a' fűveket, Ím a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vízet üt ki* (413a/120).

eléggé hsz**(4)**

Kellőképpen. *Torzonborz bajussza ~ mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs' mint Vénus' magzatja* (330/147). *Ne szóllj Eggyetlenem! e' Pirulásodból 'S Háborodásodból Szíved ~ szóll* (143/54).
~ (330*/166/4, 445/52).

elégia fn**(2)**

Bánatos hangú lírai költemény. *Utolsó panasz — Elégia Ariosztóból* ((176/cím).
Elégia (177/cím).

eléghető Ik: meg~.**elégitő Ik: meg~.****eléglés Ik: meg~.****elégség fn****(2)**

1. Az a mennyiség, amely a szükségletet fedezi. *A' másét bántani nem hagyó Tílalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára, Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/56). **2.** Megelégedés, elégedettség. *Mit ér az ~ nélkül akármi kints? Bolondság! — Az ember kevés-sel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez méri* (202/96).

elégséges mn**(1)**

Elegendő. *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni megy, nem ~* (215/42).

elégszer hsz**(1)**

Elegendő mennyiségben. *A' tengert járván, tsak hogy gyöngy legyen ~, A veszedekemtől nem tart ez* (40/3).

elégtelen mn**(3)**

1. Nem képes vmire. *Nem vén fához valók a'*

fiatal ágak Mert minthogy a vénség miatt erőtelen Azokkal sokáig bírni ~ (73/20). 2. Nem elegendő. De minden íge és nyelv, Minden poéta-festés, Szép elme 's érező szív, Elégtelen, csekély, szűk, Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/7) ~ (379/75).

elégtétel fn (1)

Elszenvedett sérelemért járó jóvátétel. *A' méltatlan szűgyen elfogyaszt engemet, Halált 's ~t szomjúznak tsontjaim (330/941).*

elégül Ik: meg~.

elégülvén Ik: meg~.

elegy mn (2)

Vmivel ~: vmivel kevert, vegyes. Óh, mézzel ~ keserűség! (175/29). ~ (412/33).

elegyes mn (3)

1. Vegyes, különféle. Panaszaimat ~ Óhajítás Kettőztetem (102/1). 2. Falataimat ~ bor hajtással Kettőztetem oh! Falatozás közben bort kortyolgatok (224/1). ~ (102/8).

elei fn (12)

Ősei, elődei. Mindenik közzülök hadi lángot lehell, Mint elhúnytt elejik, Tuhutum vagy Lehel (267/94).

Eleink (246/14, 268/22/2, 330*/156/1), elejink (267*/13/1, 267*/19/9), elejik' (337/325), Elejink (267*/15/1), Eleidnek (337/160), elejidnek (253/58), Eleiknek (418*/176/4), Eleinknél (267*/13/13).*

eleje fn (8)

1. Vminek az elől levő része. Avantgarde, elősereg, előre indított, vagy az ütközet' ~re állított, kisebb sereg (330/176/5). 2. (Időben) kezdeti szakasz, kezdet. Egek! még ~n a' kies tavasznak Fakadó leveli szomorúan asznak (298/5). 3. Elejét veszi: megakadályozza. Ennyi ember társunk keserves Romlását Isteni erőtlők vagy semmivé teszi, Vagy míg ki nem ütne jól ~t vészi (195/50). 4. Hányja-veti végét, ~t: jól megfontolja. Hányja, veti végét, ~t dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának (330/997). 5. Elején érő: korán érő. Van bíbor 's eleinn érő (413a/618). ~n (432/17), ~re (287/19), ~vel (413a/75).*

elejt i (6)

1. Leesni enged. Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett (330/1286). 2. Megöl. Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Eggy ilyen praktika által el ejtette (215/48). 3. Megszerez. Ez a' Mindenhatóságot Ez eggybe helyeztette, Hogy a' szűz Artatlanságot Tört szakadt, el ejtette (231/18). ~i (413a/840), ejti el (215/45), el ejtette (77/166).

elektrizál Ik: meg~.

elektrizálás fn (1)

Felvillanyozása. E' két piros ajtó lassú csattanása A' nyugodt, tsendes vár electrizálása (239/52).

elektrumi mn (1)

Elektrumi szikra: villamos szikra. Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna, Elektrumi szikrát vehetne magának (337/285).

eléldegél i (1)

Megél. Úgy se' volnék már gyerek. Négyyszer hat esztendő ~tem (288/70).

élelem fn (2)

1. Ennivaló. Élelmet, pártfogást kapnak a' szegények (259/186). 2. Termék, amelyből ételt lehet készíteni. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket (123/44).

el-elhal i (1)

Elgyengül. Édes Kegyetlenem! El-elhalok, mihelyt te jutsz eszembe (302/4).

elélhet i (1)

Megélhet, létfenntartását biztosíthatja. Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint eggy bőlts? (202/123)

elélt in (1)

Megélt, vmilyen kort elért. Mindenik úgy susog és morog magában El-élt idejének kellett len voltában (330/444).

elélvén in (1)

Elélvén tavaszát: ifjúkora múltával. 'S ~ tavasszát Látja vak Hibáját De már hijjába (155/16).

élemedett mn

Előrehaladott korú. 'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! De visszazóllít ~ Atyád (445/22).

elementum (lat)

1. Elem, a világ alkotóeleme. *Úgy van! mert csak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részetskékre talál, A' melyeket külön szedvén vas ujjával, Eggyesíti önnön ~ával* (454/76). **2.** Négy ~: tűz, víz, föld, levegő. *Jus, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl, A' négy ~ fergetegbe borúl* (337/44). *Elementumok* (454/549), ~ok' (454/42, 486).

elemészt i

1. Meggyötör, felőröl. *Ne tánn a' szerelmes Kínok felesebben Útvén rám, egésszen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhettek* (176/31). **2.** Elpusztít. *Így eresztí égre bokros panaszeit: Mért nem emészt már el vagy hévség vagy hideg?* (298/27)

elemésztő in

Elpusztító. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legeltetni Borjakat vagy a' Juhoknak fajzást tenyészteni Vagy pedig a művelt földet ~ ketskéket, Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket* (413a/724).

elenged i

Elnéz, megbocsát. *És tsak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat* (314/51).

élénk mn

Eleven, erős. *Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az ~ szóval kitenni* (330*/204/10). ~ (330*/204/11).

elenyészik i

1. Teljesen eltűnik, láthatatlanná válik. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja, Nyitva várja a' szép Enyészet ajtaja. Haldokló sugári halavánná lesznek, Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (200/4). **2.** Megsemmisül, elmúlik. *A' koporsó után éppenn azt képzelem, A' mi Böltsöm előtt történt vala velem: Aluszom, jó álom, mihelyt el enyészek, 'S élőből egy rakás Minerálé lesznek* (201/89). **3.** Enyhül, csilapul. *De ortáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna vére* (330/1367).

(1) *enyészik el* (244/7), *elenyésznek* (380/28), *el enyésznek* (4/4, 56/63, 84/28, 196/28, 202/63), *elenyészett* (330/909.), *el enyészett* (205/63), *el enyészet* (16/63).

elepéd i

(1) Elhervad. *Egek! illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is dísz érdemelhetett? Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen korán* (298/12).

elér i

(12) **1.** <Célhoz> eljut, odaér. *Megszűnt a' tűz, mire mi ~tünk oda* (330/1751). *Gondolja: majd eljő az a' pertz végtére, Mellyben ~ ő is a' kínok' végére* (454/448). *Valakikhez jajos panasom ~e Kérlek minden szómat titokba tartsátok Úgy boldogúljatok* (176/114). **2.** <Haladó személyt> utolér. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja után Rá sem ügyel osztánn Mikor el éri* (231/254). **3.** Megért. *Pillants reám; 's azonnal, Szép Dóris, én ~tem, Hogy érzed, a' mit érzek* (384/6). *el érsz* (126/35); *el éred* (74/23). ~i (155/24), *Elérte* (211/73), *el érte* (87/19, 199/19). — *érj el* (454/644).

elereszt i

(3) **1.** Útjára enged vkit. *Ezt mondván, ama' két Banyát ~i* (330/995). **2.** Rendez, szervez. *Elhírlél, mondom, hogy hallván mindenek Carnévál' itt-létét, rá felzendültenek, Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen kurta Fársággal ereszt el* (330/1800). *ereszt el* (157/16).

elérhet i

(2) **1.** Utolérhet, megszerezhet. *Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhasam én* (379/69). **2.** Megvalósíthat. *Jósa pedig, hogy szent tzélját A' két Pár ~é, Barátját és barátneját Tsókokkal hintegeté* (368a/170).

elérkezett in

(1) Megérkezett, megjött. *Az egész Világ feléledt; 'S az ~ Tavasznak Öröme minden örvend* (350/2).

elérkezhet i

(1) Megérkezhet, megjöhet. *Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/263).

elérkezik i**(8)**

1. Megérkezik, megjön. *Mig az Amazon Seregek Tsászárostól el érkeztek Az Ajax vize mellől* (113/20). 2. <Időnek vmely pontja> bekövetkezik. *Megtele vendéggel már a ' Szála szépen, 'S a ' Dél' órája is elérkeze épen* (330/294). *El érkezik ... az az édes estve* (3/7). ~ (465/14), *elérkeztem* (290/ 28), *el érkeztl* (66/1), *el érkezett* (87/21, 199/ 41).

elérkezővén in**(2)**

Megérkezve. *Most tehát segítségére El érkezvén ezeknek, Beléjek újj erőt ada* (114/899). ~ (167/15).

elérni in**(1)**

Megvalósítani. *Külömben is a ' szántással ezt kívánnjuk* ~ (413a/733).

elerőtlenít i**(1)**

Legyengít. *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőtlentíti* (215/56).

elerőtlenül i**(1)**

Legyengül. *Lassan lassan fogyván, el erőtlennüle, Egy végső próbára ezen sirba düle* (214/21).

elerőtlenült mn**(1)**

Legyengült. *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára* (213/63).

elért i**(2)**

Megért, felfog. *Ha ~ette: mért ment el Ollyan hideg komplementtel?* (309/17) *el értette* (309/16).

éles mn**(14)**

1. Olyan {eszköz}, amelynek az éle jól vág. *Ki rántja ~ szablyáját* (114/851). 2. Olyan {tárgy, alakulat}, amely vmely részén hegyben végződik. *Látták ~ nyilaimat, Villámló pillantásimat A' multság' környéki* (447/34). *'S te, amott az ~ kőszálnak sivatag Ormárol zuhogva le szakadó patak!* (219/83) 3. Erősen {érez}. *Ha a' kétségbeesés a' lágy szívet vérzi 'S egy szegény fájdalomt ~ebben érzi* (453/186). 4. Apró részleteket megkülönböztető {érzékszerv, gondolkodás}. *Látástok, hallástok, ~ek ti néktek, Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségtok* (454/215). *Imhol pohártoakat örökre le tészem, Mert az ~ elmét olly drá-*

gán nem vészem (219/12).

~ (114/618, 134/34, 238/67, 259/649, 313/56, 330/1321, 413a/744), *Éles* (413a/1003).

elesett mn/fn**(4)**

I. mn Elhanyagolt. *Ádám e' szomorú nevet te víggá tetted számba, Vissza hozván az ~ Poésist a' hazánkba* (342/26).

El esett (215/108).

II. fn 1. Harcban meghalt katona. *'S 'a kopjákról beszélgetek a' hartzon elestekkel* (454/422). 2. Tönkrement, szerencsétlen személy. *Az el tántorodott gúnyolása végett Elő vesznek minden sovány ellenséget Az el esetet gonosz lábakkal gázolják* (453/183).

élésház fn**(1)**

Éléskamra. *Egy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Élés-házába veti* (141/6).

elesik i**(4)**

1. <Harcban> meghal. *Így esett el e' két bajnok egy tsatában 'S mind ketten megholtak ők — metaphorában* (330/1415). 2. *Elesik vkitől:* eltávolodik, távol kerül vkitől. *Kedvet haszon-talan' kerestem Másutt, mihelytt attól elestem, Ki édesen gyötört* (391/23). 3. Elmúlik. *Illy átkot 's mindent elmondván, hogy haza térő Kedvünk elessék, hadjuk el mind ez hazát!* (327/36) 4. Szeretkezik. *Boldog ostrom! ha ki el esett is azon, Fel kél, bár fél holtan hevert is a Gazonn* (238/85).

eleste fn**(1)**

Halála. *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván* (214/23). L. még **elesett II.**

éleszt i**(7)**

1. <Embert> lehangolt, fáradt állapotból igyekszik vidítani, frissíteni. *Bűzös szájok lehelletét ennek nedvével veszti A' Médusok, 's az el-tikkadt öregeket ~ik* (413a/657). *Irigylem e' Vidékeknek ezt: Hogy látják, a' mi engem öl 's* ~ (139/64). 2. <Hangulatot> fokoz. *Szívünk el-olvadt Részeit Élesztjük újj Dalokkal* (128/58). *El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt reménységek szikráit ~i* (214/48). 3. <Tájat> lakottá tesz. *Ezer lakosok ~ik A' tarka tájékokat* (397a/967).

Éleszti (188/30), *~ték* (330/1513).

Ik: fel~.

élesztget i

1. Frissítget. Az éneklő madarkákkal A' szép napot tisztetem, 'S a' tsendes Etéziákkal Élesztgetem kebelem (205/52). **2.** Erősítget. És sorvadó beteginket Erőddel ~ed (390/12). **3.** Támogat. Rekesztjük mindnyájunkat Nagyság-tok' kegyes Szívébe! Élesztgessen bennünket annak szeretetivel (188/170). Élezgetem (16/52). — Élesztgesse (272/33), éleszt(t)gessük (91/7), Élesztgessék (424/40).

éleszthet Ik: fel~.

élesztő mn/fn

I. mn Frissítő. Hát az édes méznek ~ har-mattya Alatt a szerelem mérgét kostoltattya? (77/3) ~ (216/93, 231/359, 450/46).

II. fn **1.** Élesztőgomba, erjedést előidéző gom-ba. Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedel-met adna Élesztőt loccsintnék belé (169/99). **2.** Támogat. Rózsím, a' ki sorvadó ügyemnek Még egy ~je volt, Rózsím is, jaj, gyászos éle-temnek Fájdalmára már megholt (304/37). **3.** Erősítő, tápláló. Lilla is, ki bennem a' re-ménynek Még egy ~je volt (435/37).

élesztvén in

Fokozván. Nem tudom, mi édes öröm ~ a' kedvetek Magok között meg zörgetik a' fészket 's leveleket (413a/416).

élet fn

1. A létezésnek az élőlényekre jellemző for-mája. Kantsót fiú! veszendő Ez ~, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy (354/16). De az ~ bennem mihelyt szikrát vetett, Fellobbant a' hozzá vonzódo szeretet (454/33). Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedt Madár (428/95). **2.** Örök élet. Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva által az ~ meg hala (213/32). **3.** Házaselet. Tisztelte másod-szor mint szerelmes hívét Kivel volt ~e, míg az Úrnak tetszett (209/97). **4.** Az ember létezésé-nek a születés és halál közé eső állapota. Szűk határok közzé szorult ez a' Világi ~, Rövid ez — — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett (162/63). Óh sok függ a' fátomoktól Ez ~ út-ján, óh sok (397a/604). Az ~' édessége mi? Mit érsz öröm? ha nincs Lili. (278/17). Ha

meg-halsz, s még akkor el nem hunyt ~em: Meg merevedtt tested szívembe temetem (127/43). Az öröm az ~ édes balsamoma (75/3). **5.** Élettartam; az az idő, amely alatt vki él. Ha ~ Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom felett tsak vagy fél szózatot (127/45). **6.** Vki egész tevékenysége, magatartása. Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az ~ ezer veszélyébe, Leg fényesebb fáklya az Úrnak fé-lelme (222/8). **7.** Életmód, életforma. Illyen a' hadi ~! Boldog, ki vitézzé lett (268/153). Víg napjaim! elvesztetek, Nem mulatok véletek; Az öröm 's, a' víg ~ Keserű ürommé lett (100/7). **8.** Vki sorsa; vki életkörülményeinek alakulá-sa. Sok ezer búk terhelik éltem Eggyet másokra tseréltem (175/21). Életemet sok ezer gond terheli (100/9). **9.** Az emberi sorsot alakító természeti és társadalmi erők összessége. Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az ~; 's a' vizét magad is zavarod (211/22). Szeme, mint ~' csillagzatja Boldog napra hív engemet (430/21). **10.** A tevékenységi formák vmely összessége. Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez ~ tsak a' szerentse játéka (210/60). **11.** Életkedv, elevenség, derű. Ak-kor, — óh, mert e' szavának Olly édességi valának, Hogy ~ ömlött belénk! (134/75, 447/75) — Nitzém! ... Jer már ölely meg en-gem, 'S tedd számra gyege szádat, Élet tsepeg belölle (454/33). Lengjeteik oh nyájas Zefirkék lengjeteik Lankadt kebelembe ~et önt-setek (4/20, 200/20). **12.** Az ~ asszonya: Venus. Énekeljünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet'-asszonyának Párja nints (285/3). **13.** Az ~ kútja: női nemi szerv. Hol alól, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkós-tozhatja ezt az ~ kútját (213/6, 239/60). **14.** Élete párja: legkedvesebb tárgya. Útas kö-szönj rám egy pint bort: Itt látsz nyugodni egy Jámbort, Kedves élete-párjával, Tsikóbőrös Kulattságával! (433/79) **15.** Élet reggele: fiatal-kor. Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe (213/79). **16.** Életre hoz/jön: vki emlékét felidézi. Megy a' Magyar egymás hív pajtáságában, 'S beszélvén egymásnak a' régi napokat, Új vir-tussal hozzák ~re apjokat (267/232). 'S mely midőn általad Árpád' Nemzetének Sirba dültt

Nagygyai ~re jövének (442/6). **17.** Gabona. *Gazdag lessz itt az aratás, temérdek ~ terem* (413a/57). **18.** Az, aki legdrágább vkinek. *Elájúlt! ... Kelj fel én ~em* (268/44).

~ (98/5, 110/cím, 127/1, 154/28, 162/71, 73, 75, 85, 198/41, 202/93, 95, 210/123, 214/64, 215/29, 225/95, 239/21, 268*/24/1, 297/42, 299/131, 330/1895, 371/21, 397/21, 397a/119, 546, 426/12, 443/223, 453/18, 63, 120, 164, 266, 454/16, 277, 608), *Élet* (282/4, 454/568), ~' (191/43, 247/32, 288/111, 330/261, 934, 330*/204/12, 395/10, 421/1, 454/438, 749, 807, 937, 455/7, 44), ~em (162/97, 176/111, 206/2, 299/65, 328/24, 397a/508, 403/49, 430/32, 443/210, 462/1), *Életem* (170/40, 171/14), ~em' (268/81, 296/2, 330/1530, 454/560), *Életem'* (101/1, 217/92), *éltem* (77/210, 124/20, 354/21, 360/1, 383/6, 453/249), *éltem'* (302/7, 312/17, 379/53, 425/45, 454/37, 432), *Éltem* (263/10), ~ed (67/24, 75/6, 15, 77/264, 266, 110/36, 209/67, 107, 210/106, 213/99, 222/83), *Életed* (280/23), *élted* (397a/474, 453/147, 148), ~ed' (302/32), *Életed'* (279/17), *élted'* (285/31), ~e (148/51, 214/51, 215/117, 453/134, 454/814), *Élete* (218/20), ~e' (368*/31/5), *élte* (9/27, 216/76), *élte'* (388/11), ~ünk (43/5, 74/19, 210/41, 43, 225/68, 389/53), *Életünk* (134/106, 318/15, 447/106), *Életünk'* (390/4), *éltünk* (15/21, 77/291, 204/21), *Éltünk* (389/35), *éltünk'* (217/21), ~etek (83/58, 210/116, 119, 212/140), *éltetek* (209/118, 212/118, 213/122, 215/153, 453/51), ~ek (210/73, 417/16), *Életek* (2/8), *élték* (5/4), ~et (8/6, 55/8, 107/24, 164/4, 191/8, 210/12, 213/66, 222/55, 245/30, 267/137, 288/86, 299/124, 330/320, 1892, 331/40, 379/48, 400/22, 412/26, 413a/1092, 1096, 415/33, 430/40, 450/36, 51, 454/28, 218, 346, 907, 457/20), *Életet* (225/68), *éltet* (186/14, 379/143), ~emet (88/1, 173/18, 259/504), *Életemet* (177/6), *éltemet* (77/198, 286, 209/112, 213/109, 278/2, 320/6, 330/791, 374/24), ~edet (38/10, 342/32), *éltedet* (428/16), *Éltedet* (215/137), ~ét (83/29, 210/38, 330/1361, 442*/221/2, 454/838), *Életét* (249/42, 454/539), *éltét* (212/68, 453/126), ~ünket (14/14, 201/14, 210/46, 257/133, 389/118), *éltünket* (213/42), *élteteket* (215/124), *élteket*

(413a/1012), ~nek (77/187, 83/37, 55, 114/650, 162/49, 215/23, 453/149), *Életnek* (290/6, 330/1822), ~emnek (241/13, 287/55, 304/38, 379/51, 454/413), *éltemnek* (162/77, 397a/591), *Éltemnek* (145/17, 286/1, 397a/1186), ~ednek (74/6, 20), *éltednek* (74/21, 209/29, 453/145), ~ének (114/653, 217/85, 288/72, 397a/802, 445*/231/2, 453/135), *Életének* (209/90, 299/18), *éltének* (2/5, 212/65, 215/99, 108, 453/19, 141), *Életünknek* (209/58), *éltünknek* (214/105), *Éltünknek* (14/24, 201/24), *Éltünknek* (188/36), *élteteknek* (68/4, 209/116), ~be (193/7, 209/40), ~embe (97/5), ~embe' (288/82), ~edbe (210/122), *Életedbe* (173/18), *éltedbe* (209/71, 326/70), ~ébe (453/117), *éltébe* (209/13, 214/65), ~ekbe' (454/397), ~ben (77/116, 214/37), ~ében (26/37, 330/856, 330*/204/14), *Életünkben* (389/99), ~én (225/12), ~re (14/20, 129/34, 176/72, 198/66, 201/20, 397/21, 425/34, 443/126, 454/78, 108), *Életre* (439/61), ~emre (114/120, 309/120), ~edre (280/9), *Életről* (330/1584), *éltére* (214/112, 453/132), ~edről (222/66), ~éről (267*/18/7), *éltéről* (453/130), *éltetekről* (212/108), ~nél (454/109), ~énél (225/86), ~tel (4/7, 129/61, 134/59, 200/7, 425/61, 447/59, 454/670), ~ünkkel (204/26, 217/26).

Ö: árnyék~, buborék~, hadi~, hernyó~, kan~, leány~, plánta~.

életadó mn/fn

(10)

I. mn **I.** Olyan, ami az élet jelenségeit lehetővé teszi, v. serkentőleg hat rájuk. *Életadó Borról a' Téji Anakreon íra* (284/1). *Akkor látám meg először élet adó fényedet* (162/84). **2.** Teremtő (isten). *Jóltevő Oziris! élet-adó Atyánk! Izis, nyájas Anyánk! éljete! éljete!* (432/89)

~ (368*/32), *Életadó* (417/3), *élet adó* (90/11, 23, 29, 35).

II. fn **Isten.** *Hozzád is elkísértem őket A' kegyes Életadó' szavára* (439/48).

életér fn

(1)

Életere ágai: érrendszere. Míg Magyar vérrrel buzognak élet-ere ágai, Hazájának, és az Úrnak híve leszsz Csokonai (124/25).

életkor fn

(1)

Vki élettartamának az a szakasza, amelyben

most van; kor. *Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára nézve Idős öreg* (185/109).

eleuzi mn**(1)**

Eleusisi. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talyigája* (413a/182). L. **anya!**

eleve hsz**(10)**

Mindjárt kezdetben; már előre. *Hogy a' Tsete paténát Végét vesse, jó ~ Önként Apátzáva leve* (92/75).

~ (12/19, 81/26, 114/717, 775, 198/45, 203/26, 221/4, 306/253, 413a/320).

eleven mn**(15)**

1. Életben levő, élő. *Az ~ Rózsához* (321/cím). *Ez [éhség] midőn télba vesz eggyeszerre sokakat 'S tsinál ~en járó tsont vázakat* (215/82).

2. Élő személyekből álló. *Az Ifjak hatszeres karéba állának, 'S Opornak ~ sántzot tsinálának* (330/1482). **3.** Élénk. *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's ~ volt* (426/34).

4. Élethű. *A. Te. Eleven. Képeddel. Megékesített. Öreg. Kantsót. Minthogy. Belőle. A' mint. Szoktam. Sokat. Nem. Ihatok. Keveset. Nem. Akarok.* (232/8) **5.** Tüzes, szevedélyes. *Szemeid' szép ragyogása Eleven hajnali tűz* (444/6). *Hijjába ~ a' vér az ereken 'S tüzes a' bátorság a' nemes lelkekben, Mivel ezeket is a' leg tettzőbb korba Ez a' nagy ellenség fekteti a' porba* (215/35). **6.** Eleven sorompó: hegyes, eszközökből készített akadály. *Kik is kiszegezett pagnéttal kiálltak, 'S tűjökkel ~ Sorompót tsináltak* (330/1318).

~ (78/12, 90/12, 330/1185, 330*/204/5.), ~en (413a/551); ~ebb (134/44, 447/44).

elevenedik i**(1)**

Élénkül. *Ha eltikkadt [tetemeim] Szomjúztak [a melegtől] Elevenedtek erei[m] E híves tsergetegtől]* (129/11).

elevenség fn**(5)**

1. Vkinek élő volta, állapota. **2.** Felfogóképeség. *Elméje könnyű volt, a' másét dítseré: — De ~e nem tette hiúvá, 'S testi gyenge volta vaddá, szomorúvá* (454/803). **3.** Élénkség. *Melly ~et, és víg kedvet kapnak: Mindenek, fényével a' jót-tévő Napnak* (222/5). **4.** Mozgás, nyüzsgés. *Ki az a' kit hozánk hoznak kelet felől az Egek Mint pompás napot késérvén*

aranyos kék fellegek? Tüzet, fényt, ~et terjeszt Városunk felett (405/35).

~et (134/65, 447/65).

elfajul i**(3)**

Vki/vmi elkorcsosodik, rossz irányban elváltozik. *Hát ugyan mi fajúlnánk el nagylelkű őseinktől?* (259/499) — *Elfelejtven a' régi ízt, az almák ~nak* (413a/584).

fogtok elfajúlni (259/117).

elfajult in**(1)**

Elkorcsosult. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszonyszívet viselnek* (259/508).

elfárad i**(2)**

⟨Testileg⟩ fáradt lesz. *Haj, haj, no! be ~tam Ugyan nagyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet* (389/31).

el fáradtam (114/613).

elfáradt ~ elfáradott mn**(2)**

Erejét vesztett, pihenést igénylő. *És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgodjon egy keveset* (368a/11).

el fáradott (198/43).

elfáradván in**(1)**

Erejét vesztve. *Ez útjában ~ betért Flórához* (330*/202/5).

elfásult mn**(1)**

Érzéketlen, közönyös. *Most már belélepvén a' halál révébe, Illyen formán érez elfásult szívébe'* (454/544).

elfed i**(1)**

Eltitkol. *El fedik a' véket és a' hamisságot* (453/224).

elfedez i**(1)**

Eltakar. *Reá lány tavaszi szellő sem lengedez: Mert a' vén fa tőle minden rést ~* (298/18).

elfeledve in**(1)**

Elfelejtve. *Szerelmem pompásabb sírt nem talál. Itt legyek én ~ — elrejtve* (349/2).

elfelejt i**(14)**

1. Nem emlékszik, nem gondol rá többet. *Áldott Magánosság! öledbe ejtem Ottann utolsó könnyemet, Végetlen álmaidba' ~em Világi szenvedésemet* (305/83). **2.** Elhidegül iránta, hűtlen lesz hozzá. *Máshoz áll el a' negédes, Összvecsúfol 's ~* (449/20). *Légyen szeme'*

példázatja Ez a' kötés Nefejejts, Mellyen könnyem' gyöngyharomatja Kérlel, hogy el ne fejejts! (436/24) **3.** Figyelmen kívül hagy, nem törődik vele. Barátom! kitsiny az, kit vagy el felejtett Szűrni a' szerentse, vagy kétségbe ejtett (191/29).

~ik (454/472), el felejté (114/241), el felejtetem (266/1, 310/1), ~ette (330/240). — Elfelejténem (427/46). — fejejts el (443/213); ~sem (454/294), felejtsd el (299/68, 70).

elfelejtet i

(1) Felejtésre késztet. Te a' ki másként is, akár-meddig élünk, Holtunk után mindent el felejtettsz vélünk (406/10).

elfelejtett in

(1) Olyan, akire nem emlékeznek. Még is magános nyugta-helyén ihol Egy ~ kis Danolót, 's Magyarot Meglátogatottok (439/22).

elfelejthetetlen mn

(2) Olyan, akit nem felejtünk el. Elfelejthetetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kit e' bólt Örökre elzárt (299/35). ~ (299/96).

elfelejtkezvén in

(2) Elfelejtkezvén vmiről/vkiről: nem törődve vmivel/vkivel. Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy ~ minden fájdmáról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról (330/1583). Így mulatott itt ~ magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába (170/27).

elfelejtvén in

(1) Elhagyva, elrontva. Elfelejtvén a' régi ízt, az almák elfajulnak 'S a' szőlők rigóknak való hitván fürttel pirúlnak (413a/584).

elfér i

(2) Van elég hely számára. Ettől sem puhúl el eggy Magyar Gavallér, Szívében Vénus is Bellóna is el fér (256/34). fér el (206/16).

elfog i

(7) **1.** Eltakar. Felhők vitorláznak erre, és ~ják a' napot (397a/1112). **2.** Elfoglal. Te tsak a' Szent földet fogád el erővel (337/227). **3.** Hirtelen érezni kezd vmit. Már látom reszketeg fogja el tetemét, Már vasmilla-módra hányja a' két szemét (330/729). **4.** Elvakít. Ezer tűz-

katsintást szórt rá szegénykére. A' triplázott villám ~á a' szemét (330/1401). Talán szemek fényét mind ~ta a Hó (228/17). **5.** (Hangot) elnyom, tompít. A' végső káromlás', a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' hör-gés (454/174).

fogd el (137/22).

elfogad i

(14)

1. Nem utasít vissza. Té's, ha tetszik, idvez-lésem' Így fogadd el, angyalom (289/36). Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' innepén (390/21). **2.** (Személyt) fogad. Most látogatják régi Tudósaink, Vagy ~ják, hív unokáikat (439/46).

fogad-el (239/41); el fogadja (309/31), fogadják el (454a/31). — Fogadj el (223/25); fogadd el (413/52, 454/849, 861, 863), Fogadd el (454/878), fogadjuk el (307/109), Fogadják el (330/1928).

elfogadni in

(2)

1. Átvenni. Mostan pedig e' kis Ajándékot méltóztassa tőlem kegyesen ~ (368/31). **2.** Elfogni. Egyszerre ellenség truppjára találunk. Kérdem: mi az, talán ~ jöttek? (239/159)

elfogadván in

(1)

Tudomásul véve. Idd mennyei édességgel A' Hérók' szeretetét; 'S ~ kegyességgel Eratóm' tiszteletét (428/203).

elfoghat i

(1)

Visszatarthat. Hát téged a' Bánat e' szent helyektől el foghat é? (162/118)

elfoglal i

(2)

1. Hatalmába kerít. Tuhutum, Árpád után leg-nevezetesebb Vezér. Ez foglalta el, és ez bírta Erdély országot (267*/15/4). **2.** (Helyet) átvesz. A' bőgője mellől feldüle Izráel, Helyét alattomba Éris foglalá el (330/1024).

elfogni in

(1)

Megzavarni. Okosan járj a borostyánt érdemlett Poétánál Csak úgy merjed el fogni édes andalgásától Ha kezébe vagy Mikolát vagy Codrust lenni látol (111/57).

elfogódik i

(1)

Megilletődik, megilletődés vesz erőt rajta. Még sintsenek bennünk ilyen lázadások Mi-

kor a' szegénység csendes kunyhójába El fogódik az én szívem búsultába (453/192).

elfogott in (2)

Elfogult. *De én e' Remekbenn fogatkozást látok, Mellyre ti el-fogott szemek pislogátok* (127/28).

~ (421/28).

elfogván in (1)

Foglyul ejtve. *Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézít ~, hogy bészorongattam* (239/188).

elfogy i (8)

1. (Anyag) nem marad belőle semmi. *Barmaim, jaj, be' soványok Elfogyott a' takarmányok* (389/22). *A' nap ködbe borúl, ~ az Ótzeán, A' szirtok' 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak* (338/33). 2. Elerőtlenedik. *Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok! — Mindjárt le rogyok!* (139/58)

~ (354/17), ~ott (170/73, 389/25), *el fogyott* (92/326), ~tak (374/17).

elfogyaszt i (3)

1. Feloszlát, megszüntet. *Értted borong éltém' tavassza; Mert nincs Nap, a' melly elfogyasztja A' rám vonúlt ködöt* (302/8). 2. Lesújt. *A' méltatlan szégyen ~ engemet, Halált's elégtételt szomjúznak tsontjaim* (330/940). 3. Megöl. *Legelőbb is Rózsi, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt 's erőt is vett azon: Már szinte életét el is fogyasztotta* (330/1361).

elfogyta fn (1)

Elmúlt. *Pontos [a természet] forgásának örök karikája Eggynek el fogytával másikat táplállya* (201/78).

elfojt i (4)

1. (Gyom) elsorvaszt. *Így a'mott a' kövér vetést nem fojtják el a' gyomok* (413a/81). 2. (Érzelem) elnyom. *Ezek mind okosok, emberek; de vadak, Kikben, Őseinként, főtzéljok a' hadak, Kikben az hódítás' nemtelen szerelme Elfojtja, a' mit hoz a' jó föld 's szép elme* (313/90). 3. (Szót) visszatart. *Én Reményem, ah tsak te vagy: 's Utolsó Szavait egy nagy Sohajtással egészenn ~otta* (170/43). ~ják (313/66).

elfojtódott in (1)

Visszafogott, nyugodt. *Ah szóljon én helyet-*

tem E' néma könnyek' árja, Ez ~ szív (259/490).

elfoly i (2)

1. (Idő) eltelik. *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére nyíló napjaim!* (396/1) 2. *Vki vére ~: meghal. Vére ártatlan' folyt el* (257/49).

elfolyás fn (1)

Eltelés, elmúlás. *Mert — — esztendők el folyása alatt Minden nyugodalom nélkül rajta szaladt* (211/49).

elfolyta fn (1)

Eltelte, elmúlása. *A' mellyet meg annyi idők el fojtába Senki sem vett észre abba a' szobába* (77/75).

elfolyván (1)

Tovább folyván. *Tsillog az ég friss színekkel, És a' függő tengerek Elfolyván tiszta tseppekkel, A' szellőn ellengenek* (397a/1103).

elfonnyad i (4)

⟨Növény⟩ elveszti életképességét. *A' kies ligetek, mezők el fonnyadnak* (198/10). ~tok (150/39), *el fonnyadnak* (86/10). — *el fonnyadatok* (150/24).

elfordít i (1)

Orcát ~: máshova néz. Így fordítom el ortámat Én is bájoló képedtől, Mert tsábító beszédedtől Jéggé fagy a' szívem is (324/21).

elfordítván in (1)

Félretéve. *Én oka nem leszek, jobban javaslom, hogy ezeket ~ tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa [magát mulatni]* (238/9).

elfordul i (1)

Másfelé megy. *Elfordul, ha megyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé* (309/49).

elfordulván in (1)

Félrefordulva. *Himen a' székéből elfordulván balra, Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra* (330/375).

elfőtt in (1)

Készre főzött. *Mi hármóniátlan lárma jön fülembé, Mintha nyóltz kutyafi zúgna egy verembe', Vagy mintha az ~ kása poffangana?* (330/211)

- elfulladás i** (1) (202/137). *És ti a' tavasznak kedves Barátnéi jertek el!* (397a/98) *jertek el* (215/121).
- Tönkremegy. *Elfúlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik* (413a/171).
- elfut i** (18) **elhagy i** (50)
1. Futva eltávozik. *Virágzó szépek, a' redves Városból fussatok el* (397a/100). 2. Gyorsan elmenekül. *Fizignát, bár sánta vala, El fut, 's magát el rejté* (114/864). 3. Elhagy vkit, szakít vkivel. *Nem, nem; ő ~ tőlem messze, Rég' elhagyott már engemet* (379/37). 4. (Időszak, állapot) gyorsan elmúlik. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/93). *Sebesebben fut el néha a' szépség!* (147/10) 5. (Must forráskor) kifolyik (a hordóból). *Mérgébe tajtékját túrja a' szájára Ki üti fenekét 's el fut utojjára* (87/44, 199/64). *elfut* (410/28), *Elfuték* (381/9), *futál el* (388/25), *~ának* (330/1475, 449/5), *Futottál el* (379/64), *~ott* (397a/601, 428/143), *Elfutottak* (244/34). — *fuss el* (186/42, 260/29).
- elfutni in** (1) Elmenekülni. *Így akartál szökve futni el előlem?* (268/70)
- elgázol i** (1) Lelohaszt, lecsillapít. *Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' ~ta, Tsak füstöl szövétneke* (392/59).
- elgázolhat i** (1) Letaposhat. [Spanyol sorompót] *Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3).
- elgondolhat i** (1) Elképzeltet. *Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' laposba* (340/5).
- elgyengít i** (1) Lecsitít, lehalkít. *Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat; Kérlek el ne gyengítsétek Szerelmes zsibajjokat!* (397a/739)
- elgyengült in** (1) Elgyengült láthatára: megromlott látóképesége, látása. *Majd perspectiváján éppen A Föld Golyóbisára Le néz. /:Mert rövid más- képpen El gyengült láthatára:/* (231/106).
- elgyere i** (3) Jöjj! Öregem! barátom! *jer el te is velem*
1. Eltávozva megválnak, elszakad vkitől. *Áldott Magánosság, jövel! ragadj el Álmodba most is engemet; Ha mások elhagyának is, ne hagyj el, Ringasd öledbe' lelkemet* (305/3). 2. Eltávozik vmely helyről; kimegy vhonnan. *Elhagyom a' városoknak 'S palotáknak falait* (397a/1171). *Így jár az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen* (330/1262). 3. Szakít vkivel, elpártol vkitől. *'S értted nem sohajtozom: Hogy, mivel engem elhagytál, Több hűségem hozzád nintsen* (324/13). *Elhagytalak, Galambom! El — 's ah, talán örökre* (296/5). 4. (Szokásos cselekvést) elmulaszt, nem végez. *Már tán nem is vártál magadhoz bennünket? Vélvén, hogy el hagytuk kötelelességünket?* (233/2) 5 Nem beszél róla, kihagy, kifelejt. *Ti! óh Nimfák! beszédembe Ha valamit el hagyok Sűgátok gyengén fülembe Mert ti is ott vóltatok!* (231/36) 6. Befejez, abbahagy vmít. *De hagyjuk el; 's a' Báliszent ne gúnyoljuk* (197/81). *Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld, Most állt bé az öröm kora!* (403/23) 7. Elveszt. *Ez innen hát hozzád, ember, a' felelet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Mindened el hagyod, a' mellynek életed Gyönyörűségeit, míg élsz, köszönheted* (209/ 67). 8. Vmi ~ vkit: nincs meg tovább. *Érzem: e' kétségbe' Volt erőm ~* (427/54). *Örömünk közzül tsak egyet sem lelhetünk, 'S azok, a' mellyekbe találtuk kedvünket, Már akkor el hadják meg unt életünket* (210/46). 9. (Időt, kort) megél, elér. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve promemóriába, A' kik már tizenkét esztendő't elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/383). 10. *A nap ~: lemegy a nap. Itt ülök, a' Nap is ~ már engemet, 'S a' lelketlen fáknak mondom keservemet* (380/87, 196/89). 11. *A szép harmónia elhagyja a hűrt: megszűnik a szép zene. A szép hármónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba szállong ... Egyszerre elhagyá a' hűrt, az inakat, A' lelket, a' szívet, — 's a' jó rend megszakadt*

(330/1037).

el hagytok (454/194), *hagyott el* (149/9), *el-hagyott* (379/38), *elhagytak* (304/32, 435/32); *hagyom el* (184/31), *Elhagyja* (330/1068), *el hagyja* (126/26), *el hadja* (413a/370), *hadjuk el* (25/44), *El hadják* (210/49), *elhagylak* (217/146), *Elhagylak* (268/35), *hagylak el* (413a/624), *elhagyá* (330/63), *Elhagyá* (368a/3), *Elhagyák* (368a/70), *el hagytam* (454/335), *Elhagyta* (296/13, 14), *hagyta el* (29/4), — *El hagyj* (318/59), *hagyj el* (268/30), *hagyj-el* (374/33), *Hagyj el* (427/49, 50); *hagyd el* (454/744, 744), *hagydel* (188/3), *Hagydel el* (267/9), *Hagyjuk el* (197/83), *hadjuk el* (327/36), *Hadjuk el* (246/9).

elhagyatott in

(1) Elhagyott. *A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes* (186/cím).

elhagyatva in

(3) Magányosan, egyedül. *Már te nyugszol, boldog Lélek! En pedig még ~ élek Ennyi zaj, jaj, baj között* (304/41).

~ (435/41), *Elhagyatva* (428/58).

elhagyni in

(6) 1. Cserbenhagyni. *El kell é hagyniok kiszabott rendjeke, A' fegyvert, a' Zászlót, a' Fővezérjeke?* (330/1495) 2. *Vkit ~: vkitől elpártolni. Megyek! bár elhagyni az Urakat szánom* (228/34). 3. Szakítani vkivel. *Múljatok hát szép szándékok! maradjatok, Ha Rózimát el kell hagyni miattatok* (184/36).

~ (268/79, 330/962); *el hagynom* (423/36).

elhagyott in

(2) 1. <Szőlőtökén> maradt. *Bent egy-két Ifjaszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az ~ billeng* (330/1092). 2. Szerelmétől cserbenhagyott. *Akhillesnek a fiáért Priamus hogy könyörög Vagy Márónál az el hagyott Didó sorsát fájlalja* (111/35).

elhagyva in

(1) Parlagon, gondozatlanul. *A' felvidúlt mezők; kertek Tzifrázzák kerületét, Mellyek ~ hevertek Lakos nélkül szerteszett* (400/35).

elhagyván in

(8) 1. *Elhagyván vmit: eltávozva vhonnan. Azok ~ fészkeket, magossann elrepültek* (413a/740). 2. *Elhagyván ez életet: eltávozva az élők sorá-*

ból. Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet (454/907). 3. *Mellözve. És el hagyván belőlle Azt, a' mi nem szép magába, Ezt emlitem felőlle* (231/460).

~ (413/19), *Elhagyván* (397a/996, 413a/1125), *el hagyván* (413a/18), *El hagyván* (114/307).

elhajigál i

(1)

Eldobál. *El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte szélllyel* (114/761).

elhajít i

(1)

Eldob. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/203).

elhajol i

(1)

Megdől. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. ... Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit, Mellyek az omló habokban Elhajolnak 's inganak* (397a/710).

elhal i

(12)

1. Meghal. *De egy kard most vágja főbe... A' Szűz kimúl sirással, 'S ezen egy Bólt's jövendőbe 'S egy szent Poéta ~* (397a/228). 2. Elalél, elgyengül vki. *Lilla is midőn eszembe ötlík, ~ok, 'S újra felfakadt sebembe' Szinte meghalok* (374/46). 3. <Fa> kipusztul. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feléledez* (445/5). 4. <Csillagfény> fokozatosan eltűnik. *Bíbor pompájokkal már mindjárt el-halnak Fel-ébredésére a' piros hajnalnak* (89/3). 5. <Érzés> eltempul, elmúlik. *Gyászhely! mellytől lelünk irtódzik, Hol minden érzésünk ~, Fülünk csak csendességet hall* (424/10). *Ámorok! fogjátok Ihol a fáklyátok; Ennek lángja már elholt* (361/6). 6. Elhalványul, elcsúnyul. *Így halnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, kik rá szoktak a' képmázolásra, Azok, a' kik nappal angyali bálványok Éjtszaka lüderetnek 's merő boszorkányok* (330/1371).

el hal (260/28), *el hala* (41/6), *elholtam* (239/207), *~tak* (239/205), *Elhaltam volt* (277/20).

Ö: el~.

elhalad i

(4)

1. Elmúlik. *Vagy hideg ősz kezdetével, midőn a nyár ~t* (413a/860). 2. <Idő> eljön. *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/9). 3. Elhallatszik. *Bé ne pókhállózzon e' Kupa határa, Hová, bár ha-*

zámban legtúlsó sarkalat, *A Budai öröm' vívátja ~t* (337/356). **4.** (Időben) eltolódik. *Hogy az élők között nincsenek Nestorok, Kiknek századokig el haladna torok* (215/96).

elhaladván in**(1)**

Elhagyva. *És majd el haladván öblét Adriának, Lorétomba gyertyát szentelt Máriának* (96/7).

elhallgat i**(6)**

1. (Személy) elnémul, megszűnik beszélni, dalolni. *A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az árnyékon, És enyhős bokrokba bútt* (397a/1087). **2.** (Ének) abbamarad. *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájúl, Elhallgat énekem.* (293/8). **3.** Műhely ~: megszűnik a munka. *Elhallgat műhelye a' mesterembernek* (337/69). **4.** Vmit ~: nem említ, nem beszél róla. *Tsakhogy vigyázz és elhallgassad Gróf Szétsényinek nagy Nevét* (417/35). *el halgatnak* (77/103), *el halgattak vala* (54/23).

elhallgatni in**(1)**

Nem beszélni vmiről. *Mert nem tudom ~, 'S már annyiszor mondtam* (208/75).

elhalt mn**(1)**

Meghalt. *Míg az el halt Vezér az én Hatalmomba Kapituláció feladja azomba* (238/75).

elhalva in**(1)**

Elalélva. *Elhalva, sáppadtann, lehegve, Késégsbeesvén, mind hijába készült Gyakorta szólni* (170/60).

elhalványodik i**(1)**

Elsápad. *Szégyenletébe felpirúlt: Mérgébe elhalványodott* (170/56).

elhány i**(5)**

1. Eldob. *Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vedd el tizmádat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530). **2.** Eltaszít, félrelök. *Most ezek hányják el a' széktől azokat; Majd azok nyomják el onnan a' Lyányokat* (330/1281). **3.** Szétdúl, elpusztít. *Már egyszer a' vidék Ura a' mezőbe, Illyen méhest hányt el a' régi időbe* (341/58). **4.** Elvet, elutasít. *De tartok ám, hogy a' kik így ~ják a'*

Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket (314/31).

Hányja el (330/1957).

elhanyatlott in**(1)**

Eltelt, elmúlt. *Vajha az ég visszadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná ~ időmet* (259/536).

elhányt in**(2)**

1. Eldobott. *Hol az ~t sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészében* (306/43).

2. Félretett, eltett. *Hozzátok mind elő ~t fegyveremet, Tégyetek vitézzé újonnan engemet* (268/57).

elhat i**(1)**

Áthat, átjár. *Mellynek az Ambránál éltetőbb illatja Ártatlan érzéssel a' lelket el-hatja* (89/22).

elhazudik i**(3)**

Leplezi, elrejt. *A' halálnak jöttét egy ember se tudja, Az erő 's a' szép szín gyakran elhazudja* (217/14, 15/14, 204/14).

elhervad i**(9)**

1. (Növény) fonnyadtá válik. *Jaj de friss rózsáim Elhervadtanak; Forrásim, zöld fáim Kiszáradtanak* (427/34). **2.** (Személy, testrészt) fiatalos színét, frissességét, erejét elveszti. *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak* (231/327). **3.** Elmúlik. *Hát bennem úgy ~jon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfúladjon A' földi dudvák között?* (397a/545). **4.** Meghal. *Ah így futál el Tőlünk te rózsás Grátzia! Illyen válál: így hervadál el Óh Sárközy Terézsia!* (388/27)

hervad el (231/326), *~ok* (299/82), *~tok* (150/38), *el hervadott* (283/7), *Elhervadott* (388/3).

elhervadoz i**(1)**

Lassan elhervad. *Kertedben ~tak A' Rózsák, mint képeden; Ők terajtat szánakoztak, Te pedig Kedveseden* (428/33).

elhervadt in**(5)**

1. (Növény) fonnyadt. *Kérdeked kedves Emberem E' titok mi részbe áll, Hogy legkedvesb tziérem Egy ~ Rózsaszál* (283/4). **2.** (Mell) keménységét veszített, petyhüdt. *Lohadt melynén tsomó ruhák tekeregnek, Melyek között ~t*

tsetsei fityegnek (330/234). **3.** Szomorú. *Jajgat az ~t Hív, Kútsolt kézzel engem hív* (443/95). **4.** Elhalt. *Tudom, midőn siránkoztál Halálán Czinderynek, 'S könnyek' gyöngyével áldoztál Elhervadt teteminek* (428/4). *Elhervadt* (454/956).

élhet i (6)

1. Tud/képes élni. *Tsak ha úgy nem élhett a' mint te akarod Sajnálod az[t] ámbár akár-mint takarod* (30/9). *M'ért nem ~nél te a' többől mint egy bölts?* (202/125) **2.** Élhet vmi-vel: kihasználhat vmit. *Enni kell a' Bőjtbe' is! Azért ha ki szép párt lele — Nem zsíros az — ~ vele* (133/35). *Szabadságot, mellyel itt nem ~nének Egész bátorsággal másutt keresnének* (77/123). *~ének* (211/63); *~ed* (202/120).

Ik: *el~.*

elhibáz i (1)

Elront. Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza. Lelkem keserves Lamentom' szívembe le-kótázza (162/61).

elhihet i (1)

Képes elhinni. *Úgy van: hát nem hihetem-el, hogy volna oly szegelet, Mely öröm tavassza helyett, ne mutatna bús telet* (162/25).

elhint i (4)

Terjeszt, okoz. *Magok az álnokság' hálóját hintik-el 'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/145). *Óh te, <Nap> ki fényt 's gazdagságot Hintesz el Péri' gyepén!* (390/24) *~e* (367/9); *~é* (413a/166).

elhirlel i (2)

Elhíresztel. Elhirlelé, mondom, hogy hallván mindenek Carnevál' itt-létét (330/1797). *~é* (330/1795).

elhisz i (16)

<Állítást, közlést> igaznak fogad el. El sem hívé, rá sem hagyá, Egy szómat is (333/29). *Én ugyan bár addig Vele nemis szóltam, De hidd-el mindenkor hív tisztelőd voltam* (235/6). *El hinné* (267/156). — *hidd el* (163/31, 191/53, 209/79, 239/243, 269/3, 275/1, 315/3, 443/201), *Hidd el* (130/4, 212/88, 269/4, 276/8), *hidje el* (169/81).

elhitet i (3)

Meggyőz. Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel (454/669). *Hogy élünk Tsak egy kis szuszogás hiteti el vélünk* (14/28). *hiteti el* (201/28).

elhitetni in (1)

Meggyőzni. Az ő Szép szemei, oh legfőbb Győtrelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat (176/76).

elhivatás fn (1)

Szórakozás. És már Nem Fegyverek valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívátás (170/32).

elhord i (2)

1. *Elhordta a szél: megszűnt. Ah, tán oda hűsége, 'S mind el hordta a' Szél?* (145/6) **2.** *<Halál> elvisz. De tán kegyetlennek véled, az ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggotakat* (213/72).

elhordoz i (1)

Körbevisz <az országban>. Akkor egy véres szablyát hordozzanak el a' Honnyosok' sáto-raiban (268*/22/4).

elhoz i (4)

<Vmi eljöttével> bekövetkezik, eljön. Csendes Este! balzsamozd-el Durva kínomat, Vagy reám végtére hozd-el Vártt halálomat (374/39). *el hozta* (67/18, 233/27). — *hoz el* (374/49).

elhozván in (2)

Magával hozva. A' mely énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk 'S kérjük hogy ezt tőlünk nyájjas szívvel vegye (336/52). *El hozván* (413/26).

elhull i (4)

1. *<Levél> le hull, leesik. Meg halva el hulnak a' sárga levelek Játzadoznak vélek a' kegyetlen szelek* (87/51). **2.** *Meghal. Mig Márs a' véres tsatának Dühös fegyverével öl, Sok ezerezen el hullának Addig mind a' két felől* (114/870). *el hullnak* (199/81), *el hullnak* (213/69).

elhullat i (1)

<Növényről levél> le hull. Mert mikor már késő zöldjét a' szőlő ~ta (413a/950).

- elhullatni** in (1)
Elhullatja virágát: felnőtt a feladathoz. *Siess ~ már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat* (452/33).
- elhullatván** in (1)
Elejtve. Ő is el süté puskáját, De el hullatván kováját, Tsötörtököt kiáltott (114/845).
- elhullott ~ elhullt** in (2)
Kihullt. 'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké változik (443/227). [Madár] *Elhullt tollát kevés Nappal Megnyeri mindenestől* (208/69).
- elhuny i** (1)
Élete ~: meghal. *Ha meg halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedtt tested szívembe temetem* (127/43).
- elhunyni** in (1)
Meghalni. A' Myrtusok hús boltjában Hol el hunyni találunk Egy zöld Sír halom magába[n] Jegyezze hív halálunk (297/34).
- elhunyt** in (7)
Meghalt. Buzog még én bennem ~ ősink vérek (248/49).
elhúnytt (259/122, 523), 267/94, 306/21, 337/396), *Elhúnytt* (217/84).
- elhunyta** fn (1)
(Csillag) kihunyta. 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya ~val (413a/229).
- elhunyván** in (1)
(Napsugár) kihunyva. Már csak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes posztilonnyának El hunyván sűgárai (114/1011).
- elhúz i** (1)
Megszerez. El húzza pénzetek a' Deuts[ch]-landi Mammon (233/64).
- elhül i** (7)
1. (Étel) > langyossá, hideggé válik. *Együnk! (felszóllalnak) majd ~ a' leves* (330/640). **2.** (Idő) *Lehül. Árnyék 's éjtzaka terül-el Völgyeken és halmokon; Édes borzadással hül-el A' természet azokon* (397a/1067). **3.** (Test) *kihül. Így szerelmes teste ám bátor el hülle De hamvak a' setét sírba eggyesüle* (77/301). **4.** *Közünyössé válik, elhidegül. Más eldugdossa aranyát és elásott kintsén ül, Ez a' szószollók*
- székébe fakép módjára el hül* (413a/1065). **5.** *Elámul. De — midőn már éppen fekünni készültek, Egy új tüneményen mindnyájan ~tek* (330/1848). *El hült erre szemek szájok Az Is-ten Statusoknak* (92/190).
 ~ (424/19).
- elhült** in (1)
Kihült, hideg. Így az el hült falra mikor elhalgatnak Sohajtással forró tsókokat raggatnak (77/103).
- elhüt i** (1)
(Hangulatot) lelohaszt. Hűtsd el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére (337/241).
- Éli** fn (1)
Személynév. (Ószövetségi főpap.) Így dül ki, a' midőn még tsak nem is véli, Fő papi székből sok szomorú ~ (215/60).
- elibe** l. **elébe**
- elijeszt i** (1)
Elijeszt vkit vkitől: ráveszi arra, hogy lemondjon róla. *Mért remegsz Szerelmesedtől? Ah! ki ijesztett-el ettől Tégedet* (183/6).
- elijeszthet i** (1)
Ijesztéssel távozásra készíthet. Látják hogy nints ügyök félénk madarkákkal, 'S el nem ijeszthetik a' Szabadságfákkal (337/122).
- elillantván** in (1)
Észrevétlenül elszökve. A' tó felé el illantván Oda hagyá századját (114/723).
- elindít i** (2)
1. *Teremt, létrehoz. 'S elindítád pillantásoddal Az élet' dobbanásait* (455/43). **2.** *Lovait a nap ~ja: hajnalodik. Mint mikor lovait a' Nap el indítja Le hasad az éjnek fekete kárpitja* (67/9).
- elindul i** (4)
1. *Útnak indul. Elindultt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/23). **2.** *Elhagy. Akkor indulsz hát el, csalfa Lélek! A' midőn már én csak néked élek! Bírod szívemet, 'S itt hagysz engemet* (295/7). **3.** *Kezdődik. A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul* (253/48). *elindult* (330*/202/3).
- elindulván** in (2)
Vkire ~: harcba indulván vki ellen. *Elindulván*

a' törökre; Jaj! talán elvült örökre! (429/11, 112/11).

Eliza fn (2)

Személynév. *Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet?* (407/1) *~hoz* (407/cím).

Elizeus fn (1)

Személynév. [Illés próféta szellemi rokona és utóda.] *Bízd rá ~odra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős mértékét* (342/35).

elízi mn (1)

Élisben levő. [Élis nyugat-peleponészoszi tartomány.] *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek győzve futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

Elízium fn (4)

Helynév. [Az üdvözült lelkek tartózkodási helye az ókori görög mitológiában.] *Hallá Elízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét* (338/17).

Elizium (413a/45), *Élízium'* (439/44), *Elisiumát* (413/49).

eljajdul i (2)

Fájdalmában (*a' jaj!* szóval) felkiált. *De végtére el jajdula Mind két lábra meg sántula, 'S Búvék egy nagy mélyly lyukba* (114/830). *Eljajdul* (337/80).

eljár i (5)

1. Elmegy vhoval. *Járd el Germania' hajdani Bakonyát, És tsudáld most benne a' Muzsáknak honnyát* (313/99). **2.** Eltáncol. *Ha hallik a' Víg muzsika, Én is majd ~om* (99/26). **3.** Az óra ~: az idő letelik. *Rajta, az óra ~ Vagy élünk, vagy halunk már* (268/162). **4.** Megismer. *Víg borzadással jártam el a' Görög Szépségek' és a' Rókai Nagyvilág' Pompás maradványit* (396/5). *el járja* (69/16).

éljen isz/fn (3)

I. isz 1. *Éljen!* (Lelkesedés, elismerés kiemelésére). *'S Nagyságos kezed' tsókolván Kiáltjuk: Grófnénk Éljen!* (307/124) **2.** (Öröm kifejezésére). *Felkiált a' Klúb viváttal: Éllyen! a' Nemzet, éllyen!* (114/491) **L. még él¹.**

II. fn Éljenkiáltás. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak* (330/363).

eljön i (29)

1. (Élőlény) a szóban forgó helyre megérkezik. *De ha ~ a' Leányka* (351/9). *Legjobb akkor rakni szállót, ha piros tavaszra már Eljött a' nyulánk kígyókat faldosó feje madár* (413a/859). **2.** Vhonnan útnak indul. *Szűnik a' zaj, és alóla Vétzy el jön népivel* (317/240). **3.** (Időpont) bekövetkezik. *Gondolja: majd eljő az a' pertz végtére, Mellyben elér ő is a' kínok' végére* (454/447). *De ez a' Napom mikor jön el?* (305/87) **4.** (Esemény, állapot) megvalósul, ideje elkövetkezik. *El is jön az eső néha nagy felhővel* (198/19, 86/19).

jön el (453/20), *el jő* (460/102, 114), *jő el* (453/62), *El jövőnk* (214/119), *Eljöttök* (330/964), *eljőnek* (389/2), *el jöve* (114/893), *eljött* (188/77, 330/1221, 1844, 447/24), *Eljött* (188/132), *El jött* (134/24, 199/79), *jött el* (176/63), *eljöttem* (143/8), *eljöttél* (389/91), *Eljöttetek* (188/98), *El jöttetek* (251/1), *Eljöttek* (257/82), *El jöttek* (326/51).

eljötte fn (3)

Megérkezése, bekövetkezése. *Végre el jöttével a' setét éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek* (77/145). *Édes ígésznek, másnak nevezem é Azt a' nem tudom mit, melly mind a' kétnemé, Mikor ők Citére' ~t érezik?* (330/1887) *el Jöttével* (178/10).

eljövén in (2)

1. Bekövetkezve. *Végre ha e' mostann fel derült reggelnek Éjjeli el jövőn napjaid el telnek Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' böldegok közzé az Ur neved írja* (67/30). **2.** Eltávozva. *Aganippe szép hegyéről A' Helikon vize mellől El jövőn, segítsetek!* (113/7)

eljut i (2)

Megérkezik. [A világi élet] *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltső, és a' koporsó ennek a' két Météja, Hová, kik a' balgatagság sebes szekerénn futnak: A' testi kívánságoknak kerekeinn el-jutnak* (162/70). *~ottak* (413a/310). — *juss el* (215/150).

eljuthat i (1)

Elérhet. *Még is bátorsággal fog nehéz dolgá-*

hoz Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához (29/14).

eljutván in (1)

Megérkezve. *El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg* (317/127).

elkap i (2)

1. Megfogva elránt. *Hogy szemedről a' kezdet ledérenn Elkapám* (381/6). 2. (Felkavarva) hord, visz. 'S mint a szél, amelly Libiának El kapja fővényeit (231/264).

elkapkod i (1)

Elvesz. *A' mondért, süveget ~ták tölünk* (330/1680).

elkérdez i (1)

Kérdéseket feltéve tudakol, kikérdez. *Rólok 's Hazájokról mindent Sójajtozva ~ett* (244/40).

elkerül i (1)

Sikerül elérnie, hogy vmi ne következze be. 'S osztán, hogy el kerülje A' büntetést, sebesen Távol repült előlem (185/13).

elkerülhet i (1)

Vkit ~: nem óhajt találkozni vele. *Drága Lélek! Jöszte — jöszte bé: Csak te értted 's bened élek — Elkerülhetsz é?* (291/16)

elkeseredni in (1)

Elcsüggedni, reményt veszteni. *Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezdte keseredni* (114/199).

elkésődik i (1)

Elkészik; a kellő időpontnál később történik. *Hogy a' bevetés a' fűtés Miatt el ne késődne* (169/128).

elkészít i (1)

Megcsinál. *Melleyeket idő' javába mind ~s előre* (413a/183).

elkészített in (1)

Előkészített. 'S a' Crétai koronának tüzes fénnyel el tűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/234).

elkészítve in (1)

Előkészítve. *Carnevál a' Hertzeg Kastélyába szálla, Hol már ~ vala a' Bál-Szála* (330/284).

elkészttet i (1)

Kényszerít (távozásra). *A' sors kisztt el Vas törvényivel: Am-de semmi tőled el nem választ* (295/15).

elkészül i (3)

1. Készen lesz. *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvásott hasakat vígasztal* (330/313). 2. Vmivel ~: elkészít vmit. *Az Urak múltatnak egyetmás beszéddel, Míg elkészülnének mások az ebéddel* (330/296). *el készültek* (26/23).

elkészülő fn (1)

⟨Távozásra⟩ felkészülés. *Eltűnván a' halvány Hajnaltsillag szinte: Népének Citére elkészülőt inte* (330/2056).

elkészült in (1)

Készen levő. *Mindenik el kezdi a vizess sárt gyúrni Az el készült masszát egy halmazba turni* (26/14).

elkészülve in (1)

Készen. *Mégis annak idejében Elkészülve jönne ki* (169/116).

elkever i (1)

Bepiszkit, bemocskol. *A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' szennyes Vulcanus teste el-keveri* (76/14).

elkezd i (13)

1. Megteszi a cselekvés első mozzanatát. *El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni* (67/7). 2. Vmit elsőként kezd. 'S ha magam ~em ez intézetemet; *Lehetne é néktek elhagyni engemet?* (330/961) ~ett (259/319); ~em (413a/4), ~i (330/568, 1528), *el kezd* (26/13), *kezdi el* (317/130), *El kezdik* (114/631), ~ette (330/1242), *elkezd'te* (330/1270). — ~eném (114/7). — *Kezd el* (413a/241).

elkezdett in (2)

Megkezdett. *Mecénás! légy segítője ~ énekemnek* (413a/565). ~ (239/152).

elkezdven in (1)

Először bemutatva. *Ő az [módi Nimfa], ki ~ sokszor tsak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotok kák modernjéhez állnak* (330/2007).

elkísér i (1)

Kísérőként megy vkivel. *Hozzá is ~tem őket A' kegyes Életadó' szavára* (439/47).

elkomorítván in (1)
Komorrá, mogorvává téve. *Igaz, hogy a' men-
kő vén Dubranovszkija, Már ~ a' Hypocond-
ria, 'S irigylvén a' más gyönyörűségeit, Kur-
tára szabta a' Fársáng' ideit* (330/414).

elkopik i (2)
1. Lekopik, kopás következtében eltűnik. *Hogy betűi azon oszlopnak Semmi veszéj közt
el nem kopnak* (53/5). 2. Elporlad. *Látsz itt sok
örököt ígérő oszlopot, Mellynek már a' darab
köve is elkopott* (237/36).

elkopó in (1)
Elporladó, elmúló. *Midőn általa Hunyadi hal-
hatatlanná leve Magának is el nem kopó örök
oszlopot teve* (111/68).

elkopott mn (1)
Elhasználódott. *Itt ~ útas ruháit leveti*
(188/27).

elkopván in (1)
Mivel elhasználódott. *De már el is kopván a'
puskám kovája, Végre tsötörtököt adott a'
szerszáma* (239/219).

elköltözik i (2)
Meghal. *De míg el költözne a' Földnek színé-
ről, Illy bútsúzó szokat botsát hűlt nyelvéről*
(222/59).
~ (336/63).

elkövet i (1)
Megvalósít, megfogad. *És ha szavatokból
semmit el nem követ, Vessétek tömlőtze e'
földi Kénkövet* (195/39).

elkövetkezik i (1)
Megjön, bekövetkezik. *Melly után a' nappalt
kergető Estvének Homájos seregi el követke-
zének* (77/144).

elközelgetés fn (1)
Közeledés. *Például halljátok egy Lappon' ér-
zését, Ki látván halála' ~ét, Megnyugodtt vad-
sággal, hideg reményjében, Ezt mondja meg-
ásott sírának szélében* (454/410).

elküld i (4)
1. Felszólít vkit, hogy menjen el vhova. *Ezt
mint ellenség követét El küldék Királyához*
(114/407). 2. Távolabbi helyen lévőhöz juttat.
Ti folyóvizek! Ti szép Vidék, Szívemet néked

~eném, De kell még a' Hazának (349/14).
Elküldötte (258/82), *el küldötte* (114/985).

ellágyult in (1)
Elérzékenyült. *A' bú gyenge rebegéssel nyis-
sa-meg szád' ajakát El-lágyult szíved roskadó
tárházának ablakát* (162/12).

ellakik i (1)
Megül, megünnepel. *Keserves Sors! adjatok
Bort! Lakjuk el előre a' tort* (433/62).

ellankadás fn (1)
*Sötétség ~a: pirkadat. A' múltó setétség' ~ával
Sárgult már a' hajnal első világával* (225/41).

ellankadt mn (4)
Korábbi fokát, lendületét elvesztett ⟨vmi⟩. *Úgy
van: az ~t virtus Megújítja erejét* (368a/145).
Hadd öleljelek meg el lankadt erővel (215/
142).
El lankadt (14/18, 201/18).

ellanyhulni in (1)
Erőtlenné válni. *Nem hagyta a' henyéségtől el
lanyhulni Népeit* (413a/139).

ellátatlan mn (1)
Végeláthatatlan. *Óriási a' vizeknek, Felotsód-
ván a' napon, Bunfentezve ténferegnek Ez ~
lapon* (397a/144).

ellebeg i (1)
⟨Homály⟩ felderül. *A' hajnal' sугári jőnek, A'
homály ~e* (397/554).

ellen nu (33)
1. Vele ellentétes irányban. *A' habok ~ úsz-
kálva Lebeg önnön terhitől* (397a/1015). 2.
Vki/vmi ártalmára. *Párt ütő ez igen borzasztó
nevezet, Mert Hazája 's ura ~ fog e kezét*
(80/2). 3. Vele ellentétben, vele szembesze-
gülve, ellenére. *De az ígért estve ohajtott órá-
ja Kedvek ~ Phébust küldeni sajnállya*
(77/138). *De van eggy pártfogónk, ki sokkal
jól teve, Ki mindenik ~ védelmezőnk leve*
(193/18). *Melly mikor a' törvény ~ megölette
királyát* (253/65). 4. Ártalom elkerülésére, el-
hárítására. *Igy szólnak: hogy ennek mind esze,
mind keze A' ránk omló veszéj ~ védelmeze*
(68/18).

~ (8/8, 71/2, 72/26, 80/4, 114/397, 171/15,
202/105, 212/106, 213/37, 95, 215/138, 239/
114, 257/140, 259/437, 475, 267*/12/1, 313/

126, 139, 326/48, 330/3, 1294, 1296, 330*/204/8, 337/405, 413a/214, 277), *Ellen* (210/100).

ellenáll I. ellentáll

ellenállhatatlan mn (1)

Lenyűgöző. *Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, 's új fényt: érzem isteni Ihlés-teket; 's lantot ragadván Hódolok ellene-állhatatlan Sűgáritoknak* (439/8).

ellenben hsz (4)

Ezzel szemben, viszont. *A békáknak Újságai Ellenbe így írnak, Hogy az egerek holtjai Tíz ezeren valának* (114/883).

Ellenben (140/9, 413a/594, 968).

ellene hsz/nu (45)

I. hsz 1. A szraggal megjelölt v. az előzményekből ismert vki/vmi ellen. *A' szelek gyakorta fel keltek ~, De meg szabadítá azoktól Istene* (211/53). *A' kik régen jó barátim voltak, Még felkölték ~m* (304/23). *Méltó haragját mind ~d forralja* (176/85). *E' kettő áll készen mindenkor ellenünk* (193/16). *Így hartzol a' halál (óh eszmélkedjete) Gyermek, ifjak, és Vének, ~tek* (215/64). *Mennyünk haddal ~k* (114/339). **2.** *Ellenem néz: rossz szemmel néz rám. Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nékem Szent Poëzis Mindenem* (97/2).

~ (33/15, 44/3, 10, 78/22, 114/639, 684, 944, 215/39, 267/217, 341/48, 450/5, 453/228, 454/377), *Ellene* (7/20, 55/23, 191/23, 253/41, 330/1322), ~m (330/1385, 1388, 434/18, 435/23), ~d (176/109, 222/97, 259/51, 337/89, 453/264), *Ellened* (253/60), ~k (54/24, 114/465, 622, 946, 195/41, 215/53, 330/834), *Ellenek* (72/28).

II. nu Vki/vmi ellen. *'S a' ki mérget forral Hazádnak ~ Megveri a' Magyar Seregek Istene* (203/37). *Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ~k Hegyeztének* (236/27).

Ö: *énellenem, teellened.*

ellenébe nu (3)

1. Szemközt. *Ím, kit a Sors eddig annyit hánya Partod' ~ űl* (435/4, 304/4). **2.** Vmivel szembe (haladva). *Menj, fuss a' szellők' ~* (426/19).

ellenében hsz (2)

Felé, ellenébe. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jőnek ~ Erőssen áll* (214/114).

~ (380/16).

ellenére nu (2)

1. *Ellen. Azzal botra kelt a falu; Csökölnék ~ Kovátsitól és Gigétől több segítséget kére* (326/15). **2.** *Ellene. Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szólltanak* (114/512).

ellenez i (1)

Tilt. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ~* (413a/276).

elleng i (1)

Eltűnik. *Tsillog az ég friss színekkel, És a' függő tengerek Elfolyván tiszta tseppekkel, A' szellőn ~enek* (397a/1104).

ellenkedik i (1)

Vmi ellenére tesz, megsért vmit. *Abba tán a' földes-úri jussal Ellenkedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe helyt fogok* (304/51).

ellenkezhethet i (1)

Vkivel~: ellenállhat vkinek. *Törvényt szabtok nekünk szépségtek' trónussán, Hogy' ~nének tovább ti véletek?* (330/1449)

ellenkezik i (3)

1. Ellentétben van. *A' természet a' törvénnyel Szívemben ~* (443/10). **2.** Vmi ellenére tesz, megsért vmit. *Abba gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőben helyt fogok* (304/51).

~ (330*/156/6).

ellenkező mn/fn (4)

I. mn Ellentétes. *Élvény ... Ellenkező jelentésű azzal hogy halovány, halvány* (330*/204/2). ~ (216/27).

II. fn 1. Ellentétes dolog. *Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásnál Vélem ~t tsinál* (309/48). **2.** *Ellenálló, szembeszegülő személy. Az ~ket még is széllyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/45).

ellenség fn (69)

1. *⟨Harcban⟩ egymással szemben álló felek*

egyike. 'S tőlök az ~ fut, 's omlik előttök ezerrel (253/19). Ezek előtt nyargal az egyenetlenség, E miatt támadott még minden ~ (192/10, 260/8). **2.** Olyan személy, aki másnak rosszakarója. És a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, (Melly a' triumfusban legszebb préda lészen) Kerítse kezéhez az ~ elől (330/1203). Tar István és Farkas Ersébeth! néktek-is Légyen javatokra még ~tek-is (217/126). **3.** Vminek az ~e: vmivel szemben elutasító magatartást tanúsító vki/vmi. A' ditső virtusnak ilyen ~e A' változó sorsnak egyenetlensége (78/9). **4.** Vminek az ~e: vmi kártevője. Hogy porhanyóvá ne legyen 's fel ne nőjje a' dudva. Sok a' kártékony ~, tartsd ezeket is tudva (413a/193). **5.** Olyan személy, aki nem szeret, nem helyesel vmit. Olly nagy ~e azon embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a véteknék (193/39). ~ (71/1, 78/33, 114/126, 406, 215/38, 93, 238/24, 239/158, 257/179, 258/71, 259/70, 167, 464, 657, 268/92, 330/1445, 337/226, 445/43), ~' (257/158, 258/25, 98, 259/531, 539, 620, 267/173, 330/1497), ~ek (114/119), ~em (114/133, 317, 239/164), ~ed (141/10, 259/51), ~ei (259/475), ~i (413a/916, 453/176), ~eid (114/947), ~id (259/232), ~eink (259/553, 667), ~ink (259/105), ~tek (454/216), ~tek' (259/391), ~et (114/742, 213/12, 267/103, 330*/180/6), 337/105, 453/182), ~edet (112/33), ~ét (114/694), ~eit (29/16), ~nek (259/544), Ellenségnek (330/1152, 1153), ~én (259/527), ~re (304/27, 315/3, 435/27), Ellenségre (258/43), ~ire (267/21), ~inktől (259/500).

ellenséges mn

(5)

1. Ellenséggként támadó. Eggyzersmind az ~ Nemzet ellen nevettséges Beszéddel protestálnak (114/396). **2.** Ellenségtől származó. Melly a' fáról függő és ~ vért Izzadó fegyverek' vásához még nem ért (188/67). **3.** Rosszindulatot kifejező. Nintsen az életnek semmi féle neme, Mellyre nem vigyázna ~ szeme (215/24). ~ (114/427, 259/511).

ellenségnyak fn

(1)

Ellenséges katona nyaka. Azt a' magyar szív-

hez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet hajdan nagyapátok ~ra fene (259/513).

ellentáll i

(2)

Támadások ellen hatásosan védekezik. Csak fogok és körmök van az állatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak (453/112). ellent állott (330/1297).

ellenállani in

(1)

Magát megtartóztatni. De ennyi szép ellen ki tudna állani? (330/1294)

ellentállhat i

(2)

Lelkileg küzdhet vmi ellen. Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem' erős duzzadozásinak (432/62). állhatnának ellent (337/104).

ellentállni in

(1)

Lelkileg küzdeni vmi ellen. Halálra gyöttri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni eggyyszer! (185/180)

ellentálló mn

(1)

Védekező. Magamnak is vagyon annyi Bátorságom, Hogy az ~ Gárnizont le vágom (238/54).

ellep i

(11)

1. ⟨Ember, állat⟩ nagy tömegben jelenik meg vhol. A' döllyfös Frantz ~te táborával A' Rajna' szép vidékét (259/59). Nézd el, óh mezők' Múzsája, Ama' szomszéd síkokat, A' lovak' pompás homálya Mint lepi el azokat (397a/148). **2.** ⟨Felületet⟩ betakar, belep. Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre vastag jég tsapokat raknak El lepi a' földet sűrű fergeteggel A fojó vizeket meg kötik hideggel (85/3, 197/3). **3.** ⟨Vmilyen érzés⟩ úrrá lesz vkin. Embergýűlöletbe estem, 'S már egészen ~e Lelkestől a' sárepe (322/35). Édes ájulás lepott el, Melly eggy mennyei étellel Ketsetett, bíztatott (134/58, 447/58). **4.** ⟨Fény⟩ megvilágít. Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz; Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja (306/126). **5.** ⟨Hír⟩ elterjed. Ellepte a' te híred A' napkelet' vidékét (373/123). lepi el (413a/330). — leppen el (38/11).

ellepvén in

(1)

⟨Vmilyen érzés⟩ elfogván, eltöltvén. Szépség-

tekben tisztelhessem, 'S szent borzadás lepvén el, Dítséretét hirdethessem A' felelő egekkel (397a/1182).

ellik i (1)

(Nagyobb emlős állat) kicsinyét világra hozza. Kéttzer ellenek a' barmok (413a/673).

ellobban i (1)

(Tűzijáték) felvillan és kialszik. Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül (415/28).

ellobbanó in (1)

Véget érő. Széllyel szórnám a' világnak Éretlen bánatjait, 'S az ~ vígságnak Alatsony szorgalmait! (397a/515)

ellobbant in (4)

1. Kihuny. Ki ~t szövétnekét gerjeszti, Ki veszemenn örül (320/11). 2. Fellobbanó. Közte az ~ villámok látszanak, A tüzes mennykövek pattogva hullanak (202/11, 56/11). 3. Felcsillanó. Látom ~t szemedről, Lángoló tekintetéről ... Már elég (285/26).

ellocsol i (1)

Lelohaszt. Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke (392/57).

ellop i (1)

Eltulajdonít. Nem loptam el más' tarándját, hartz és fegyver közt éltem (454/430).

ellő i (2)

1. Lövéssel szétszakít vmit. Magrág unván a hartz szagát, Félre méne peselni, El lövék gatyá madzagát (114/828). 2. Vkire ~: vkít lövéssel eltalál. Ámor ... Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára — 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottyára (330/2062).

elmállott in (1)

Elporladt. A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán, A' szirtok 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak (338/35).

elmar i (1)

Elűz. M'ért marsz el hát másokat? (443/120)

elmarad i (1)

Vmi ~ vkítől: nem viszi magával (a sírba). Rakás Aranyaid tőled el maradnak (209/73).

elmaradhat i (1)

Nem szükséges, nincs rá igény. Nem kell né-

kem tök 's káposzta, Sás és békák lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje (114/142).

elmaradt in (1)

Egyedül maradt. — — — el maradt özvegye (215/135).

elmaradván in (1)

Elszakadván. Kitől el maradván páratlan élete (215/117).

elmarconglott in (1)

Kikoptatott. Sodorja a' kőszikláknak Elmar-tzonglott tsípejit, Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit (397a/706).

elmasíroz i (1)

Elgyalogol. Eggy ökör Tsizmadja mondtta, el menék ökör szován, 's Fel tevék hogy el masérzok szent Apostolok' lován (161/38).

elmátrónásodott in (1)

Megöregedett (hölgy). Az ~ Dóris (392/cím).

elme fn (86)

1. Ész, értelem. Szép ~d nézzem é, vagy nemes lelketet? (398/1) — Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak ~ (222/10). Érzem: a' leányi ~ Nyári árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' szerelme Mint Zefír, körülte leng (449/9). 2. Az emberi agy munkája. Még ~mbe' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel (259/609). Már az ~m is tompúla; És tsak — tsak kevésbe mulla, Hogy fejembe nem lövök (322/37). 3. Elméhez jön: észhez tér. Mégis ~mhez jövök (322/40). 4. Hangulati állapot; kedély. Úljünk le víg ~vel, Vigadozzunk békével (154/12). Múzs! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! A' mellytől vídúl az ~ 'S ébred a' Phantasia (317/24). 5. Képzelet. E' kép álla az én ~mben (258/60). 6. Az ember. Mert ebből származott az a' fösvény ~ A mellynek tsak a' pénz minden segedelme (5/5). 7. Az ember mint gondolkodó lény. bölcs ember. Ne légy a' leg nagyobb ~khez mostoha, Kiket bé nem fog a' halandóság moha (126/71).

~ (31/26, 185/173, 272/21, 292/6, 313/56, 90, 135, 315/4, 27, 330/55, 124, 1013, 413a/149, 426, 445/12, 453/138), Elme (348/11, 428/189), ~k (432*/206/11), Elmék' (432/2), ~m

(313/6, 95, 443/5, 216, 454/293), *Elmém* (177/11, 369/13, 392/61, 410/10, 428/89, 454/996), *~d* (442/7, 445/14, 452/9), *~je* (111/9, 21, 26, 217/62, 382/19), *Elméje* (454/802), *~nk* (14/9, 201/9, 454/518), *~tek* (330/2030), *Elmétek* (354/14, 454/210), *~ink* (452/14), *~t* (90/6, 216/19, 50, 219/12, 342/21, 413a/819), *Elmét* (413a/421), *~ket* (413a/1106), *~met* (313/52), *~jét* (222/28), *Elméjét* (330/1329), *~nket* (330/578), *~nek* (216/28, 368*/30/9), *~dnek* (452/28), *~jébe* (189/10), *Elméjébe* (170/31), *~mben* (223/2, 225/36, 379/117), *~jében* (348/6), *~mből* (330/818), *Elméinkből* (460/182), *Elméért* (280/15), *~vel* (239/4, 330/1531, 454/682), *~nkkel* (123/33).

Ö: termés~.

elmécske fn

(1) Eszezske. *Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is* (249/72).

elmegy i

(45) 1. ⟨Ember, állat⟩ eltávozik vhonnan. *El megyek örökre Angyalom már* (181/7). *El megy a' víg hajnalt köszöntő patsirta* (66/9). *Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773). 2. El akar jutni vhoval. *Elmegyek a' föld' színén is A' merre ti szállatok, Érzékeny Galambkák! én is Elmegyek utánatok* (397a/357–360). *Szólj, ~ Szuvarov 's győződelmeskedik* (337/188). 3. ⟨Dolog, jelenség⟩ vmilyen módon eltávozik. *Túl Budán más Láthatárra A' setétség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar? Jó Istene* (163/6). *Aki általment a szélvészén Bár elment a vad szél egészen Még is fél* (460/148). 4. ⟨Időszak⟩ elmúlik. *Óh Bártsak hamar nyár lenne E' silány Tavasz elmenne* (389/28). 5. ⟨Pénz⟩ elfogy. *A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb dologra ment el* (334/33). 6. ⟨Érzés⟩ elmúlik, megszűnik. *Ha Mellyemből el ment ő már Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat?* (149/13) 7. *Elmegy vhol:* elhalad vmi mellett. *Tartsd meg, hogy tudják meg, a' kik itt el mennek E sirba hogy kinek tettemi pihennek* (210/61).

El megy (114/564), *megy el* (184/48, 423/48), *elmegyek* (143/30), *el megyek* (241/33), *Elme-*

gyek (397a/361), *megyek el* (143/42), *megyek el* (202/86), *elméggy* (268/101, 295/20), *el mégy* (57/7), *elmennek* (210/48, 330/542), *el menék* (161/37), *elmentem* (332/1), *El ment* (96/3, 112/25, 27, 219/19, 317/180), *ment el* (238/87, 309/17). — *el mennék* (169/82), *el menne* (215/121, 331/21). — *menj el* (351/12), *Menj el* (210/121, 453/27), *elmenjen* (413a/350), *elmenjetek* (90/24), *el mennyetek* (90/30, 36), *menjenek el* (326/50).

elmehet i

(5)

1. *Vkivel ~:* társulhat vkihez ⟨az útra⟩. *Óh ha ti véletek én is ~nék, S a' Magyar Virtusnak tanúja lehetnék* (267/233). 2. Eljuthat vmeddig, odaér. *Ott be szállván, egybe kértem: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/36). 3. Megfelelhet vminek. *Hogy én ha magamnak zöld kantust vehetnék Olvasva a' Majmok között el mehetnék* (254/4, 61/4). 4. *Elmehet dolgára:* távozzon. *Kátó így felele, Elmehet dolgára, nints is itten helye* (239/92).

elmélkedés fn

(2)

Elmélyült gondolkodás. *Az Üress agy megvét mindent, ha nevetet Komój ~t és mély lelkét tetet* (382/14). *~emet* (397a/2).

elmélkedik i

(1)

Gondolkodik. *Musák! most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb hely* (313/71).

elmenetel fn

(1)

Távozás. *Az Elmenetel* (158/cím).

elmenni in

(2)

Távozni. *Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy midőn boldoggá kezdtem lenni, El kell menni* (295/6). *~* (268/83).

elment in

(1)

Elmúlt. *Amott vagy mord éj vesztegel, 's örök homály burkozza, Vagy a' tőlünk ~ Hajnal a' fényt ott is felhossa* (413a/259).

elmenvén in

(2)

Elhaladván. *Átkozott pertz volt az, a mellyben mellettem Elmenvén, kegyetlen! reád tekintet-*

tem (196/52).

Elmenvén (380/50).

elmereszt i

(1)

El mereszi szemét száját (114/284): bárgyún elcsodálkozik.

elmerít i

(1)

Elsüllyeszt. Mert kit itt el nem merít is, Túlhan a' kormos Mefitis Gőzi bűzi fojtja meg (317/124).

elmerül i

(7)

1. <Folyékony anyagban> elsüllyed. Dohos motsárjába végképp' elmerülnek (239/124). 2. <Foglalatosság> nagyon elfoglalja. 'S az habzó csókoka' Torkig elmerült (347/12). 3. Elmerül a jóba: <madár> élvezi a kedvező körülményeket. Nem tartja meg se vőlg, se hegy, El merül a' jóba (142/14).

el merülnek (211/16, 19, 317/169), el merült (114/447).

elmerült in

(1)

Elvárásolt. Lillám! midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígéri Elmerültt képzesemet (375/4).

elmerülve in

(1)

Elmélyedve. Ezen gondolkodásában El merülve heverész (231/52).

elmés mn/fn

(11)

I. mn 1. Ötletes, okos <személy>. 'S te ~ Tanátos! ki ülvén kormányra, Eggy Plánummal zavart hányasz sok Tartományra (195/35). 2. Szellemes <megnyilatkozás>. Még a' lóhátról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok ~ tréfákkal (330/144). 3. Bölcs <alkotás>. Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak ~ költeményit hinti a himzett Égre (111/78). ~ (111/85, 238*/143/3, 330*/147/2, 368*/31/19, 382/28, 418/98, 454/792).

II. fn Okos ember. Láthassuk várát az Ízlésnek, Hol a' Múzsák a' sok ~nek Fejét fűzik babérokka (451/5).

elméskedés fn

(1)

Gondolkodás. Sem az ~' szomorú hagymázza A' táplálás' útját meg nem tofánázza (454/213).

elmesség fn

(2)

Szellemesség. Bár próbát Romános ~gel te-

szek, 'S ékesebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek (330/1419).

~et (330*/147/1).

elmetél i

(1)

Levág. El metélék szegényeknek Kezeket és lábokat (114/1003).

elmetsz i

(3)

Levág. Másoknak még gyökér se kell, a' leg felső ágokat Elmetzi a' Gazda 's bátran elülteti azokat (413a/553).

el metzett (135/22); elmetzed (413a/851).

elmocskol i

(1)

<Oroszlán> széttép. Azonn véres szájjal midőn el motskollya Körmeivel ízról izre darabollya (77/171).

elmond i

(7)

1. <Történetet> elejétől végig mond, beszámol róla. Én ~om mit álmodtam: emlékezem rá nagyon (314/3). 2. Elpanaszol. Hogy hát meg ne haljak felnyitom Szívemet, És el mondom de tsak néktek keservemet (176/44).

~om (314/5, 326/53), Elmondom (330/1730), ~juk (340/16). — Elmondanám (306/151).

elmondani in

(3)

1. Vmiről beszámolni. A' melly áldás miből állott, én most mindjárt elmondom, Mert az illyest ~, másként is az én gondom (326/54). 2. Felsorolni. El kell mondanom a' kemény Parasztnak eszközeit Mellyek nélkül meg nem lehet munkálni a' földet (413a/179).

~ (176/26).

elmondhat i

(3)

1. Közlhet. El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat (413a/188). 2. Kifejezhet. Elmondhatnám, a' mit éneklenek ezek, De mint kis énekes vélek nem érkezek (290/31). ~játok (330/1167).

elmondott mn

(1)

Elhangzott. Az ~ Beszéd (225/31).

elmondván in

(1)

Elbeszélvén. Illy átkot 's mindent ~, hogy haza tőrő Kedvünk elessék, hadjuk el mind ez hazát! (327/35)

elmos i

(2)

Szétáztatja. A' rohanó zápor a' rétet el mossa,

A' virágok' nemző részit le tsapdossa (198/23, 86/23).

elmosolyodik i

Mosolyra húzódik az arca. *Jó, hogy el mosolyoda* (114/559).

elmúlándó mn/fn

I. mn Elmúló, eltelő. *Ezekből építék az oszlopot ezek A' Dugonits' hírét fel építő kezek. Sok helyen a' kövön Árpád, Taksony, Zoltán Triumfált az idő' ~ voltán* (237/118).

II. fn Szükségszerűen elenyésző dolog. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden ~t rakásra örtenek'* (237/64).

elmúlás fn

Halál, enyészet, megsemmisülés. *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkálás, Hogy ő vele is köz a' végső el-múlás* (127/32). *Századjai az elmúlásnak, Általadják ötet egymásnak, És megőrizik hűséggel* (451/19).

~ (421/32), ~nak (255/19).

elmulaszt i

Megszüntet. *Mélly álom szelével a' bajt el mulasztja* (8/4).

elmúlat i

1. Szórakozik. *Csak menj el, édes Álom! Elmúlatunk mi ketten* (351/13). **2.** Elmulaszt. *És a' Leánykérést mind tsak ~ják* (330/1970). *múlassa el* (330*/199/4).

elmúlik i

1. (Állapot, jelenség) megszűnik. *A' hol a' vérzett szívekről A' Fájdalmak el mulnak* (297/56). *Hát a' Napnak dísze már azért el mûla, Hogy tsekély földünknek alája borúla* (191/35). **2.** (Intézmény) elpusztul. *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó enyészetével. Most az egyiky nagyra nő, 'S a' másik ~ saját nevével* (288/40). **3.** (Ember) meghal. *Elmúltak, bédültek abb' a' sírhalomba! Mellyhez közelitünk mi is minden nyomba* (313/39). **4.** (Idő, élet) eltelik. *Ama boldog idők jaj, ugy mond el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *Így múlik életünk el* (43/5) **5.** Megszűnik vmi baj. *Sok következtető veszélyek el mulnak* (213/70).

~ (259*/205/6, 330*/164/5), *el múlik* (397a/659), *elmúlt* (428/90), *Elmúltt* (208/37), *El mult* (246/3), *múlt el* (388/9), *El múltak*

(54/1), *elmúltanak* (313/38). — *elmúlnék* (454/237).

elmúlni in

Meghalni. *És ha elkell múlnom, mi szükség volt élni?* (454/17)

elmúlt mn

I. mn **1.** (Idő) lefolyt, múlttá lett. *Híven apolgassad kis unokáimat Így újjíthatod meg el múlt napjaimat* (210/108). **2.** Megszűnt. *Őseivel egyik fáról másra szállván Zengi új örömét és elmúltt kínait, 'S átkozza a' kávék kertek' vad urait* (454/453). *el múlt* (81/8, 214/7), *elmúltt* (287/5, 330/45), *Elmúltt* (208/80).

II. fn Emlék, elmúlt esemény. *Ah mint gyöt-rődöm majd Én Sok száz elmúlttnak képén* (158/30).

elmúlta fn

Befejezése. *Hanem, vigyáz a' természet, 'S nintsen forgásiban hízak és enyészet; Pontos forgásának örök karikája Egynek elmúlttával másikat táplálja* (454/630).

elmúlván

1. Eltelve. *Örvendj, hogy ~ a' setét éjtszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka* (203/21). **2.** Letűnve. *A' József' tündöklő országa végtére Elmúlván, új öröm áll annak helyére* (259/250). **3.** Megszűnve. *Hogy a' melly bánat most epeszt benneteket El múlván, az öröm bírja szíveteket* (212/116). *el múlván* (81/21).

elnémulva in

Hangtalanul. *'S hagyj engem' szabadon Dácia' pallagán Elnémulva zokognom A' Nád-lepte fedél alatt* (432/15).

elnevet i

Elneveti magát: nevetni kezd. *Ha ő goronghanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magadat; 's azonnal hátat ad* (191/52).

elnevez i

Nevet ad. *Román- 's enyelgésnek nevezik el őket Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/203).

elnevezés fn

Névadás. *Lajhár, Földi' és Fábián' ~ek után az a' minden állatok közt legtünyább, leglas-*

súbb és legostobább négylábú állatotska (330*/199/7).

elnevező in (1)

Nevet adó. *Innen ezt a' Végyárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nádorfejérvárának nevezhették* (267*/19/6).

elnevezvén in (1)

Nevet adva. *Felszámlálván, 's ~ a' Tsillagok ezerét* (413a/155).

elnéz i (8)

1. Vmit hosszabb ideig figyelmesen néz. *Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget* (337/166). 2. Vmit eltűr, nem tesz szóvá. *Most meg mondom hogy ez nekem praejudiciumra van, Most el néztem; de harmadszor el nem nézem ám ugyan* (314/48). ~tem (309/21, 314/43). —*Nézd el* (117/1, 397a/145, 413a/636).

elnézhet i (2)

1. Láthat. *Mert el nézhetik Uraink, Tölök Pindusi halmaink Nem igen míveltetnek* (114/1019). 2. Eltűrhet. *Óh hogy nézhetél el ilyen szemlátomást?* (337/66)

élni in (21)

1. Életben lenni, létezni. *Ez nekem minden Napok Között legtisztább Napom: Élni így óhajtok, Így óhajtok Halni!* (143/61) — *Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel ~ Mellyet érez tsupánn egygy bőltés szív* (123/2). 2. (Bizonyos időt) megérni, és akkor meghalni. *A' ki esztendő' sokságát Élni méltó volt, Alig érte ifjúságát, Véletlen megholt* (299/15). 3. Fogyasztani vmit. *Vagy talám tsak szégyen annyi borral ~? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/29). 4. Vmivel ~: felhasználni, igénybe venni vmit. *Mégis tudott ~ ez élet' javával 'S gyakran ízleltette azt embertársával* (454/807). *Hát a' mit annyi sok esztendő érlele Most vész el, 's nem lehet már most ~ vele?* (63/6) ~ (259/433, 302/25, 27, 312/12, 396/3, 409/27, 453/53, 271, 272, 454/17, 248), *Élni* (30/2, 409/28); *élnem* (330/801), *élnünk* (206/23).

elnyargal i (1)

Gyorsan elhaladt. *Itt van a Legatus! hó, vak emberek! hó! Elnyargalt a szánjok!* (228/21)

elnyel i (7)

1. (Érzést) magába fojt. *Vége a' fekete Sár-epe elteli, 'S minden más érzésit egyszerre ~i* (330/746). 2. (Víz) magába fogad és eltakar vmit. *Már szárait, Már térdeit, Már tzombjait, Tzombtöveit Nyelik el a' fajtalan habok* (139/102). 3. (Felhő, homály) szem elől eltakar. *A' földnek allyáról felemelkedém; A' felleg ~t* (396/18). *Vigyázz! mert közel van a' Homály-nak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnye meg nem tartja* (313/124). 4. (Pénzt, kincset) megkaparint. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el* (313*/101/2). 5. Koporsó/sírbolt ~ vkit: meghal. *Még a' kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet. Nem, ámbár minden nap százszor könyöröggél, Mert a' mindenekkel köz koporsó el nyél* (209/38). *De élte' lángja fogytig ége, És ~e' néma bolt* (388/12).

elnyelő in (1)

Magába fogadó. *Kik a' Siren szavára meg álnak A' Tenger el nyelő örvényébe szállnak* (71/24).

elnyer i (3)

1. Elér, megkap. *Ha nem tsüggedsz szándé-kodba', Elnyered várt váradat* (368/120). 2. Megszerez. *A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' szennyes Vulcanus teste elkeveri* (76/13). *nyertem el* (228/24).

elnyerhet i (1)

Megkaphat. *Nem jön le azoknak több tüzes szekere, Hogy azt el nyerhetnéd, a' mit Illyés nyere* (209/42).

elnyom i (4)

1. Félretol. *Majd azok nyomják el onnan a' Lyányokat* (330/1282). 2. Vkit ~ az álom: elalszik. *És mikor ujjai a' mákos álomnak Ajtajiknál minden strásákat el nyomnak* (77/122). 3. Elaltat. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz szomja: Mikor fejeteke a' sok bor el nyomja* (198/64). *el nyomnak* (77/148).

elnyomattatik i (1)

Tönkretétetik. *Az ártatlan, látod, hogy ~, Egy helyből más helybe miképp hányattatik* (229/1).

- elnyomott mn** (1) *vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegeket (10/15).*
- elnyomás alatt élő.** *Elnyomott Olaszok! újra éledjete, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek (337/399).*
- elnyomván in** (1) *Megszünteti. De néki nem lévén többé bizodalma, Elnyomván testének, lelkének fájdalma (330/1516).*
- elnyög i** (1) *(Időt) sóhajtozással, panaszkodással eltölt. Oszlassátok el a' kába Kétséget 's aggságokat, Ne nyögiétek el hijába A' múlandó napokat (397a/83).*
- elnyugszik i** (1) *Leszáll (a nap). Már csak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai (114/1008).*
- elnyújt i** (1) *Magát hanyatt elnyújtja: hanyatt esik. De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az magát hanyatt el nyújtja (114/817).*
- elnyúlik i** (2) *1. Fekszik. Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával (114/731). 2. Megjelenik, feltűnik. Már is andalgó szememben Más scénáji jönnek fel A' dolgoknak, 's képzetemben Új vidékek nyúlnak el (397a/560).*
- elnyúló in** (1) *Hosszan elterülő. És ki az, ki végig nézván e' népeket, E' Világnak' felén ~ földeket, Ne borzadna (313/92).*
- elnyúlva in** (1) *Holtan. Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó közepén El nyúlva 's meg meredve (114/300).*
- elold i** (2) *(Köteléktől) szabaddá tesz. Himen ~otta a' békót lábain (330/1639). oldd el (460/133).*
- eloldatván in** (1) *Kiszabadulva. Így mutatja, el oldatván, A' rab, örömmel tele A' kegyetlen Lántot osztán, Mellyet hajdan visele (208/85).*
- eloldott in** (1) *Elszabadult, erős (szélvész). Az el oldott szél*
- elolt i** (6) *1. Vminek az égését megszünteti. Óh, az érzékeny tüzet el nem oltják E' hideg, nyálkás ködök (454/853). Szent tömjénit előltá az Imádkozás (432/29). 2. Megszüntet. A' nagyra vágyásnak tüzet el oltotta (213/47). 3. Megöl. Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal oltják, A' felkentt Királyt előltják (257/37). előltotta (330/1750), El oltott[ák] (129/8).*
- eloltani in** (1) *Vminek az égését megszüntetni. Mondják gyertyát (vagy mit) akartak gyújtani, Vagy a' mi kész tűz volt, azt is eloltani (330/1738).*
- elolvad i** (2) *Folyékonnyá válik. Itt a' Tavasz, az ő enyhében Elolvadt a' hó és a' jég (379/2). ~ (397*/9).*
- elolvadt in** (1) *Ellágyult, szerelmes. Szívünk ~t Részeit Élesztjük új Dalokkal, Pauzák' únalmas ideit Édesíttyük Tsókokkal (128/57).*
- elolvadva in** (2) *Áthatva. Mint a' hó a' Nap' hevétől: Úgy az ő tűz-szerelmétől Mind ~ valánk (447/105). el olvadva (134/105).*
- elolvas i** (4) *1. Elejétől végig olvas. 'S még az Öreg Úr is ~ta? (238/122) 2. Felolvas, olvasva előad. De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot ... Azért bátran ~om, ki pedig nem halgatja Addig flaszkót emelgethet, vagy fogát piszkálhatja (310/9). el olvasom (266/9). — olvassa el (238*/147/3).*
- elolvasni in** (1) *Elejétől végig olvasni. Ennye Kisasszonykám! meg gondoltam bizony azt, hogy előbbenis a' Verseket méltóztatik ~ (238/118).*
- eloquentia (lat)** (2) *Ékesszólás. Ván, Vén, vagy Az üstökös Eloquentia (167/cím). ~ (267*/12/14).*
- elordít i** (1) *Erős, átható hangot ad. Elordítja magát a' sze-*

lid tsendesség, Felreppen fészkből a' szunnyadt békesség (337/41).

eloszlandó in (1)

(Köd) felszálló. Engedd meg hogy minden jókkal áldjalak, míg élni fogsz, Míg velünk az ~ földi ködök közt ragyogsz (405/22).

eloszlat i (2)

1. Elmulaszt, segíti vminek elmúlását. *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét (177/14).* **2.** Megszüntet. *Ozlassátok el a' kába Kétséget 's aggságokat (397a/81).*

eloszlik i (7)

1. Eltűnik. *Gyenge lehelleti széjjel el oszlának (77/300). Bezzeg eloszlott álmatok, Melly lankasztott az előtt (447/47).* **2.** Megszűnik. *El-oszolnak a szent 's a' panaszos hangok (190/101). Haragom megint el oszlott (185/21).* **3.** *(Gyülés) feloszlik. Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott (92/22). el oszlának (92/289), el oszlott (134/46).*

elosztott in (1)

Hadi rendbe sorolt. Ím az ~ Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt (253/28).

elő fn (1)

Vminek az eleje. Valamint ezekből túl, innen ... ~ ... ezen szók jönnek, túlsó, innenső ... első (330/197/3).*

elő mn/fn (42)

I. mn 1. Olyan, aki, ami él. *Itt vannak a' munkát győző szűkön ~ legények (413a/1027). Süsse ki a' kényyén ~ gonoszokat (454/159). — de már az ~fának Mélyebb 's éppen nyakig érő vermek kívántatanának [ültetéskor] (413a/824).* **2.** *(A holttal szemben) eleven. A' földi részekből plánta 's növény léz, Mellyet ha az ~ állatok meg esznek, Belölle magoknak lételt 's növést esznek (201/73). 'S Rózi ~ Róza léssen Majd midőnn Világra jó (249/35).* **3.** *Megelevenedett. Így szólt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! ~ Templomaim, Kikben szent temjénnel égnek oltárain (330/1893).* **4.** *Létező <dolog>. Nagyságtok' ~ Erdemi mind nagyok (251/5). Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma (306/183).* **5.** *Élő nyelv: az*

adott társadalomban beszélt nyelv. Az ~ nyelven tett köszöntés (188/96). **6.** *Élő Isten: <Isten létezésének nyomatékos állításaként>. 'S az ~ Istennek lábaihoz üle (225/126).* **7.** *Élő halált okoz: szinte halálra válik. Fellyebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta ~ halált okozának (239/26).* **8.** *Élő spiritus: hatékony, alkotó szellem. Fársági jó borral habzó Butellia! Mellytől a' Múzsákban gyúl a' fantázia, Te tölts bé engemet ~ Spiritussal Hadd danoljak hartzot én is Enniussal (330/19).* **9.** *Élő víz(forrás): tiszta, friss víz(ű forrás). Van itt barlang, van ~ víz (413a/1024). A' hajlékhoz ~ vízforrást vezetett, Partjaira körül hársfákat ültetett (341/25).*

~ (155/20, 330/200/11, 330*/204/5, 413a/534, 707, 454/625, 660).*

II. fn *Élölény, ember. Meghólt! életének legjobb szakaszában, Fél századot élván az ~k sorában (217/86).*

~k (162/66, 213/3, 215/95, 439/63), Élők (215/11), ~k' (225/85, 152, 454/267), ~t (215/66), Élőket (439/58), ~ből (201/71, 90), ~nek (215/3), ~knek (201/45, 210/83, 213/83, 454/603), Élőknek (439/62), Élőben (128/10), ~ből (454/623).

Ö: ingyen~.

előad i (7)

1. *(Írásban v. szóban) elmond, kifejt, leír vmit. Minden rangú Dámák egyes akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban Az Uraknak (330/1141). Tirtének a' történetit böven elő adja Jusztinus (267*/12/10).* **2.** *Vmi ~ja magát: történik, bekövetkezik. Eleink, hogy midőn valami közönséget illető dolog adja magát elő ... akkor egy véres szablyát hordozzanak-el a' Honnyosok sátoraiban (268*/22/3). ~ja (397*/7), adja elő (358/2), adják elő (330*/147/3, ~ta (454/374).*

előadhat i (1)

Leírhat, bemutathat. Varróm ez: a szíves Varró Kit bár mi jó verselő, Bár mi festő és him varró Jol nem adhatna elő (357/72).

előadódni in (1)

Felsoroltatni, bemutatni. Castrum Doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállít-

tatni szokott Gyász-alkotmány, melyben a' megholtnak érdemei szoktak példázatokban ~ (330*/188/18).

előáll i

(7)

1. (Csoportból) előlép. Ezzel egy Fő-angyal, kit én minapában Láttam melly zokogva sirt Buda' várában Előállt, 's felszóval kizengé azokat (306/147). 2. Vmire jelentkezik. Éljen! mert Ő a' Hazának Védelmére állt elő (257/91, 97). 3. Indulásra készen megfelelő helyre áll. Melly egy pertzbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló (358/5). 4. Keletkezik, születik, létrejön. Itt tsak a' remény' játéka Áll a' Való helytt elő (397a/606). áll elől (413a/319), elő fog állani (228/33).

előállít i

(1)

Létrehoz. Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Him és nőstény nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban (330*/200/10).

előbástya fn

(1)

Védelmeső. [A magyar hazának] több századokig népe és Királya A' Keresztységnek volt ~ja (337/408).

előbb hsz

(23)

1. (Vmilyen időpontnál) korábban. Hát úgy jó vissza egészségünk, Ha ~ a' tántzba el vész frissességünk? (197/58) 2. A következőket megelőzve, hamarabb. Nem tudom, ~ öröme Mellyikünk fog találni? (208/99) 3. (Sorrendben) a szóban forgó dolgok előtt. Így járt a' Fársáng is. — De míg még a' lenne, Hogy e' zűrvarra Múzsám reá-menne; Előbb kell kezdenem elbeszélésemet (330/61). 4. Előbb való: fontosabb, kedvesebb. Minden föld ugyan hazája A' jó embernek; való! De még is születte tája Mindennél ~ való (357/8). 5. Először. 'S ~ is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor palástjával; Int: Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz (306/235). Legelőbb is Rózsai, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt, 's erőt is vett azon (330/1359). 6. (Fejlődésben) előrébb. Ha azt akarjuk, hogy jövőendőben a' tudományokban, muzsikában, képzésben, éc. ~ menjünk: sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk (330*/204/6).

~ (259/503, 267/140, 267*/13/13, 287/39, 330/402, 413a/790, 841), Előbb (176/93, 201/53, 228/15, 307/66, 330/849, 979, 413a/760), legelőbb (169/21), leg' előbb (413a/805).

előbbi mn

(3)

Múltbeli, korábbi. Ekkor szelidséggé válik ~ büszkesége (216/47). ~ (337/94, 115).

előbeszéd fn

(2)

1. Előszó. Előbeszéd (114/cím). 2. Előzetes magyarázat. Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas ~del nem késem, 's tekervénnyel (413a/571).

előbeszél i

(2)

1. Elmond, elmesél. E' jószívű Idegenek, Ammi tsak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszélltenek (244/44). 2. Megmond. Ah már ki beszéli elő Hová ment ő 'S hová vitte Szívemet? (149/10)

előbeszélni in

(1)

Elmondani. Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem (417/12).

előbeszéltet i

(1)

Elmondatt, elmeséltet. Mihelytt Rebekával előbeszéltette, Hogy kézre Carnevált miként kerítette (330/1591).

elődbe l. elébe**elődik i**

(1)

Él, éledegél. A jó szívű földnek könnyű természéből elődnek (413a/1015).

elődni in

(1)

Tengődni. Mit ér örökös hirt nyerni Iliással, 'S falunként elődni tudós koldulással? (245/26)

előérzés fn

(1)

Előérzet. Melly édes elő érzés e' Gyűladozó szívének! (231/249)

előfordul i

(2)

Előjön, megjelenik. 'S most ah szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Örösim elő nem fordulnak (176/62). előfordul (330*/173/2).

előfut i

(1)

Előjön. Eggyik a' bugyogójával Futott elő (231/68).

- előgyere i** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Jöjj elő! *Jertek vígan énekelő Lanttal elő!* (389/
(188/123)
- előhív i** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Vmihez folyamodik. *Ah, híjjatok elő bal-*
zsamomúl az észet, 'S a' virtust (454/713).
- előhoz i** (6) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
1. Látható helyre, szem elé hoz. *Hozz elő*
négy-négy poharat! (287/59) 2. (Beszédben)
vmit felhoz, megemlít. *Mit hozom elő? hogy*
a' bölts Ulissesnek Miatta lábai veszélybe si-
etnek! (77/19)
elő hozott (26/26). — *Hozzanak elő* (330/
451); *hozd elő* (163/34), *Hozzátok elő* (268/
57).
- előhozni in** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Megemlíteni. *Meg ne ütközzetek, ha illy nagy*
ügy felől, Egy alacsony példát merek hozni
elől (454/262).
- előhozott in** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Megemlített. *Ezt is adjuk a' többihez, 's né-*
künk is 4 grádusú szavunk lesz az élet' idejára,
mint az itt ~ Nemzeteknek (330*/204/12).
- előjön i** (5) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
1. Látható helyre jön. *Haj, Istenek! melly szép*
Halandó Jön ott elő (294/22). 2. Előáll (indu-
lásra készen). *Te jöjj hát elő szárnyas ló, te*
vigyél haza engem (358/19). 3. Szóba kerül.
Úgy tűnődik; 's talám azt is sajnálja ő, Hogy
a' verse ingyen 's potomra jött elő (189/32).
Ebből az okból jön elő oda alább a' Mátyás
Király' emlékezete is (418*/176/6). 4. Ismét-
lődik. *Visszakerül újj forgással a' földműves'*
munkája És szokott nyománn ~ az Esztendők
pályája (413a/949).
- előjövén in** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Megjelenve. *Ámor reménységgel Jövén elő,*
Édes sietséggel Halad ő (460/156).
- előkelő fn** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Magas rangú személy. *Járnak fa haj szín dol-*
mányba Minden Elöl-kelőink (114/169).
- előkér i** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Előkér vkitől vmit: felszólít vkit vminek az át-
adására. *A' Nagy Mátrikulát ~i tőle* (330/374).
- előkerül i** (2) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
1. Jelentkezik. *Aprilis tsalárd ravasz. Sovány*
- előkontyú fn** (2) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Török háremhölgy. (A török nők hajviseletére
utal, akik a fejük tetején tűzték kontyba a ha-
jukat. Egyben szójáték is, a *turbékol* a búbos
galambokra utal). *És ha érkezése hallatik Ze-*
limnek Sok száz elő kontyú turbikol egy him-
nek (25/36, 190/26).
- előkötő fn** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
Kötény. *Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén*
szellővel, Gerjesztette tüzét az ~vel (330/858).
- elől¹ i** (1) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
(Szárazság) elfojt. *'S a' paraszt' reményét*
benne El ne ölné fűviben (397a/1048).
- elől² hsz** (13) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
1. Vminek az elején, elelő részén. *'S Kivált ~*
Varrásába A Sack' majd széllyel feszül
(231/345). 2. (Menetirány szerint) vminek az
elején. *Gőgösen megy elől mint Fő-Vezér' lo-*
va (330/279). 3. Vminek a kezdeti részén, ele-
jén. *Az a' ki bőv reményt adott volt legelől ...*
Nem szeret nem betsül már többé engemet
(176/51). 4. Újra, előlről. *És a' boldog Arany*
Kort Óh kezdjétek elől megint! (432/92) 5.
Előlről: a fej arc felőli részén. *Haja göndör és*
arany szín; 'S mint a' Szerentse' képen, Hosz-
szú, tömött előlről, Kopasz meg a' nyakánál
(185/129).
~ (61/43), *elől* (169/46, 239/36, 254/41,
330/1177, 401/21.), *Elől* (169/68), *elő[l]*
(330*/197/3).
- elől nu** (10) *szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-*
1. Vkit megelőzve, hogy azt károsodás éri. *És*
a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, ... Kerít-
se kezéhez az ellenség ~ (330/1203). 2. Vki-
nek v. vminek kellemetlen közelségéből me-
nekülve. *Verjük meg győződelmesen, Hogy*
haza egy se' mehessen Épen fegyverünk ~
(114/475). 3. Kellemetlen dolgot elkerülve.
Egyebek mind híves helyeken pihennek, A' dél
forró heve ~ félre mennek (196/22, 84/22,
380/22). 4. *Vki szeme ~:* onnan, ahol vki látja;
vki társaságából. *Tovább akarám nézni: de el*

tűnt szemem ~ (162/123). *Hogy szemeid ~ kedves hites párod A' setét koporsó tömlőztébe zárod* (212/81).

~ (225/123, 397a/772, 426/22).

előle hsz

(14)

A szraggal megjelölt v. az előzményekből ismert személy, tárgy, dolog elől. *De azért ha bánt is; meg ne rettenj tőle, Bátor szívvel vond el magadat* ~ (191/18). *Így akartál szökve futni ~m* (268/70). *Kantsót fiú! veszendő Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/16). *De a' könnyű sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlök az útát elzárta* (330/1292).

~ (194/29, 219/39, 391/17), *előlle* (34/4), ~m (185/15, 379/64, 428/143, 454a/759), *Előlem* (99/3), *előllünk* (210/51).

előljáró mn

(1)

Előljáró Beszéd: bevezetés, előszó (454a/cím).

előlkelő l. **előkelő**

előlni in

(1)

Elpusztítani. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak ~ Sem a' fenekedő Porszenának tábora* (327/3).

előmbe l. **előbe**

előmente fn

(1)

Előmenetel, siker. *Ő sem az ügyefogyottat esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét irígy képpen nem bánja* (413a/1057).

előmozdítatik i

(1)

Előlépttetetik. *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. a' Wurmser' húszár Regementjébe előmozdítatik* (445*/231/3).

előmutat i

(1)

Megmutat, bizonyít. *Óh ha a' nagy Nemzetek' Sorsán hatalmad' így ~tad: Hát ki, gyarló szerzetek, Mit várhatunk?* (288/50)

előnt i

(2)

Eláraszt. *Támassz záport száz üveggel, Öntsd el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/139).

öntsék el (32/30).

előre hsz

(31)

1. Elöl levő helyre. *Avantgarde, elősereg, ~*

indított, vagy az ütközet' elejére állított, kisebb sereg (330*/176/5). 2. Vkit, vmit időben megelőzve. *Gyenge szívetskéik ~ repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek* (330/73). 3. A jövőre vonatkoztatva. *Meg érzem biz ezt ~ Mert álmodtam szépeket* (231/387). *Herveyt, Youngot betsűlni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek fog ülni, Ezt ~ hirdetem* (163/40). 4. Jó ~: jókor, idejében, idejekorán. *Ekkor meg ne háborítsad Musám s intsen meg Téged Jó ~ a te kevés érdemed s tehetséged* (111/48).

~ (87/3, 123/76, 190/93, 199/3, 73, 239/165, 259/129, 205, 217, 383, 290/34, 330/53, 839, 1058, 1812, 341/6, 368/20, 389/64, 406/12, 413a/183, 262, 359, 433/62, 453/59, 454/105), *Előre* (330/1943, 413a/381).

előrehányt in

(1)

Előrehányt lábbal: előrenyújtott lábbal. *Előre hánytt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első pár a' többi darvakkal* (330/543).

előreindított in

(1)

Előreküldött. *Avantgarde, elősereg, előre ~ott, vagy az ütközet' elejére állított, kisebb sereg* (330*/176/5).

előremegy i

(1)

Halad, fejlődik. *'S ez a' szép mulatság így mégyn előre Lármától szitokra 's végre gyiklesőre* (197/79).

elősegél i

(1)

Elősegít, fejleszt. *A' mező virágit tömöttebbé tette, 'S a vad természetet elősegéllette* (341/28).

elősereg fn

(1)

Előörs. *Avantgarde, ~, előre indított, vagy az ütközet' elejére állított, kisebb sereg* (330*/176/5).

előszalad i

(1)

Hirtelen megjelenik. *Eggyik Fidibussal szaladt Elő* (231/72).

előszámlál i

(1)

Előad, felsorol. *Abból én most elő egygyet sem számlálok, Magok szóljanak, én rájok apellálok* (217/67).

előszámlálni

(2)

Előadni, felsorolni. *Óh! de ki tudhatná mind elő számlálni, A' mellyekkel szokott a' halál*

prédálni (215/89).
elő számlálni (330*/175/2).

előszed i

(2)

Elővesz. Körül belől a' városok, a' fegyvert
~ik, A' pusztító Márs az egész földön kegyet-
lenkedik (413a/518).
Elő szedi (83/18).

előszedvén in

(1)

Számba véve. Fel serken a' kemény munka, a'
gondokat Elő szedvén, mind ki nyitja a' háza-
kat (83/16).

először hsz

(13)

1. Első alkalommal, első ízben. Most vagyok
Veled szemben Először mióta élek (131/2). 2.
Mást megelőzve, elsőként. Fijaim! legelső
lennék a' tsatában, Legelőször fognék fegyvert
a' hazában! (267/208) 3. Kezdetben, eleinte.
Milton-is, borzaszt elősször 's rémit bús
trombitája (216/12). 4. Előbb. Ah, elmégy hát
pogány! és itt hagysz engemet: Állj meg, és ~
verd által mellyemet (268/102). 5. Először s
utoljára: most az egyszer. De ezzel semmit
sem mondok A békáknak hasznára, Mert ők
csak olyan bolondok Először s utoljára! (114/
612) 6. Először is: mindenekelőtt. Elősször is
Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott ma-
rad szurtos kulimásza (26/15)
elősször (162/84); legelőször (196/38, 235/10,
330*/200/12, 380/36), legelősször (330/1458),
leg először (413a/1115).

előtrombitálni in

(1)

Elárulni, elmondani. De a' mit a' külső fü-
leknek Nem lehet most nékem ~ Szent Titok!
(330/1073).

előtt nu

(55)

1. Vki, vminek elülső része felöli helyen.
... 's nem fél, Hogy hadi-foglyommá teszem,
megköttem, 'S győző-hintóm ~ kevélyen vite-
tem? (330/1380) — Testem új életre jött, Ha
e' híves forrással élt, Melly itt zúg ez Hegy ~
(129/36). 2. Vmivel szemben. S Imé bika Is-
tensége A' Tükör ~ meg állt (231/166). 3. Vki
jelenlétében. Az az Istenasszony, Citére, én
vagyok, A' kinek áldoznak szegények és na-
gyok, Ki ~ a' Király kihág trónusából (330/
1903). De ki ~ kell danolni már énnekem?
(184/25, 423/25) 4. Számára. Légyen kedves

az Úr ~ Nemzetem Ditsősége (124/21). Óh ha-
landó, bizony szembe kötve játtzol, Mivel ma-
gad ~ embernek nem láttzol, Múlandóságodat
így meg nem foghatod (209/24). Egész Nem-
zettsége e' Lévi' fiának Légyen a' Nép ~
szente Jehovának (225/102). 5. Vki előtt: kö-
rükben, társaságukban. A' Dámák ~ is forr sok
Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija?
Az a' jeles Kantus ugyan hol készül? (330/
303) 6. Vki ~ él: tudomása van róla. Él is az ő
tetemes hírek még sirjok után is, Él a' népek
~, neveket kíséri ditsőség (259633). 7. Vkit,
vmi időben megelőzve. Akkor sügátok meg,
Hogy hajnal ~ Dafnis már pihegett (172/28).
Kiket maga ~ bocsátván az égbe, Már most
velek együtt él nagy ditsőségbe (215/113).

Ö: az~, dél~, ez~, tegnap~.

előtte hsz/nu

(53)

I. hsz 1. A személyraggal megjelölt személy,
tárgy, dolog előtt. Hízik az ~ fetrengő jajtától
(192/39). A' szegény Dorottya ... Néhány
Kráfli álla tányérján előtte (330/713). Ím feje-
delmeteket látjátok ~tek állni (259/447). 2. A
személyraggal megjelölt, v. az előzményekből
ismert személyt, tárgyat, dolgot időben meg-
előzve. A' hajnali pompás felhőből kiderül, 'S
~ minden fény setétségbe merül (330/1876).
Minek írjam, a' mi tiszteletben vagyon, 'S a'
kit már tinéktek jobban lerajzoltak Ama' két
Túdósok, kik ~m szólítottak? (454/842) 3. A
személyraggal megjelölt személy képzeleté-
ben, álmában. Melly különös látás jelenik meg
~m az éjnek homályában? Zeng a' rózsákra
akasztott Páfusi lantom (258/1). 4. A személy-
raggal megjelölt személy számára. Menj fiam!
ím megnyílt ~d az a' tér, Melly a' Betsületnek
örök váráig ér (268/23). Nem jut eszedbe
mennyi sok jót tettem Veled, ugyan még is ~d
hogy lettem Illyen utállatos (57/6).

II. nu 1. Előtt. Bongorfi egy disze a' Magyar
Hazának, Lovaglott ~ Kapos' zászlójának
(330/122). 2. Annak ~: a szóban forgó múltbe-
li cselekvés előtt; azelőtt. Ezt látván a' halál,
ki annak ~ Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte,
Ki költ a test ellen (213/35).

Ö: minek~, ő~, enélőttem, teelőttem.

előugrat i

(1)

Alapít. Ő új Minervát ugrat elő Zeüs' Szent
homlokából (418/89).

- előúszik i** (2) Úszva előjön. *A Nimfák elő úszának E' dolog látására 'S Mindnyájan rá bámulának Az Is-ten munkájára* (231/467).
úsznak elő (305/15).
- elővesz i** (5) 1. Vhonnan előszed vmit, vmiből kivesz vmit. *'S a' munkás kenyerét, sajtját elő veszi: Dél-be, estve, mindég jó ízűen eszi* (198/61). *Kiki elővette legtzifább köntösét, Hogy fitogtat-hassa magát, pénzét, Ősét* (330/67). 2. Előhoz, szóba hoz. *Gyávabb egy friss vénnél, kit meg-lep a' hatvan, Hát még a Hasmenés? halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette* (239/88). 3. *Vkit elővesz: foglalkoz-ni kezd vele. Az el tántorodott gúnyolása vé-gett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/182).
elő vette (215/77).
- elővévén in** (1) Elővéve, előszedve. *A' Juhász köztök áll 's hangos furuáját Elővévén fujja keserves nótá-ját* (72/16).
- előz lk: meg~.**
- előzi l. eleuzi**
- elpakol i** (1) Eltakar. *Itt megyen egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket töllünk el pakola* (25/28).
- elpártol i** (1) Elhagy, hűtlen lesz hozzá. *Egy hív szívtől ~tál Melly mind végig szeretett* (324/7).
- elpatkolni in** (1) Elveszni, meghalni. *Látván, hogy el kell pat-kolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákótzí Nótáját* (114/249).
- elpécézve in** (1) Elhatárolva, elkerítve. *A' Vizek a' szegény Emberekre nézve Tőlök munkált fákkal el vagynak pécézve* (200/74).
- elpecsétel i** (1) Örökre eljegyez magának vkit. *Tudom, hogy hívem vagy, Nem is kétlem, Szíved' e' hév tsókkal Elpetsétlem* (268/140).
- elpesel i** (2) 1. *(Tüzet) pisiléssel elolt. Mellyre az árbe magát felemelte Éris, 's az áldozat' tüztét ~te* (330/882). 2. *Levizek. Őtet négyszer el peselte, Végre Öttsét is be nyelte A' sebes örvény' lyu-ka* (317/187).
- elpetyhüdt in** (1) Megöregedett, fonnyadt, ráncos. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' széktől elpetyhüdt tetemét* (330/600).
- elpirul i** (1) Piros lesz az arca. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla* (231/472).
- elpirulás fn** (1) Szégyenkezés. *Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyel-vünkre?* (267/150)
- elplántál i** (1) Elültet. *Az egyikbe tsemetékkel nevendék ülte-tést ejt, A' másikba, ha megnőnek, sorjába ~ja* (413a/798).
- elporlik i** (1) Porszerűvé válik. *Mélyk kövér föld, így tud-hasd meg: bár hánd a két markodra El nem porlik, sőt rámállik szurokként az újjodra* (413a/783).
- elporlódás fn** (1) Folyamatos kopás. *E' veres márványba bévé-sett írások A' mint engedhetik az ~ok, Mutat-ják az Árpád's Hunyadi' neveit Őrizik a' Ma-gyar vitézek' tetteit* (306/52).
- elprédáló in** (1) Megsarcoló. *Voltak is hatalmas Vezérink ak-korba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát ~ Hadik* (267/184).
- elpuhítani in** (2) *⟨Jambust⟩ szerelmes dalokban alkalmazni. De ő saját Jámbussait Nem engedé szerelmes Dalokkal ~* (106/7).
~ (372/7).
- elpuhul i** (1) Testben és lélekben gyengévé válik. *De e' szerelem is ő benne vitézi. Ettől sem puhul el eggy Magyar Gavallér, Szívében Vénus is Bel-lóna is el fér* (256/33).
- elpuhult mn** (1) Elgyengült, ellustult. *Ti el puhult testtel ürög-*

tök forogtok, Vagy egész nap estig ájultán hortyogtok (198/53).

elpusztít i (1)

Kiirt. Jó föld az is, melyről a' vén erdőt ~otta ... a' szántóvető mind gyökerestől fogva (413a/736).

elpusztító in (1)

Elárasztó. Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az Acerrát ~ Claniusnak mellyéki (413a/755).

elpusztul i (1)

Tönkremegy. El pusztúl Kágyának, Kójnak egész hegye, Kietlenbe húhol az egész Várme-gye (219/23).

elpusztult in (2)

Tönkrement, elveszett. Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sír elpusztultt reményén Egy magános árva szív (435/6). elpusztult (304/6).

elrablott in (1)

Elszeretett. Ah! örök gyászt szerze nékem El-rablott gyönyörűségem, Más lett boldoggá ál-tala, Ki az én reményem vala (312/6).

elrabol i (3)

Tönkretesz. Melly szörnyű kár! egy szél pénz-em el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta! (189/29) — [Tél] Elrablod a' ki-keletnek Tején hízott természetnek Gyönyörű-ségit magad (389/101). el rablotta (6/27).

elragad i (20)

1. Magával visz. Édes Este! ah, ne hagyj-el, Zárj le más szemet, És lakásodig ragadj-el In-nen engemet (374/35). 2. Hirtelen, erőszakkal elvesz vkitől vmit. Bürbő fejét el ragadá, És sok kérésére adá Vissza szegény Bürbőnek (114/718). 3. Elszakít vkit vkitől/vmitől. Any-nyi had jött ... El ragadják a' föld mívest, a' mezők elsorvadnak (413a/515). Bár Hazánk áldott öletől Az okosság ~, De annak édes ne-vétől A' jó szív mégis dagad (357/10). 4. Vmely körülmény megfoszt vmitől. Mindent a' mit a' terméken Nyár 's ősz adott a' vidé-ken, Fagyod [a tél] tőlünk ~ (389/106). 5. (Erős érzélem) meggondolatlan cselekedetre késztet vkit. De hová, hová ragadsz el méltat-

lan bosszankodás? (259/516) — Illy édes ál-mokkal ne ketsegetsd magad', Mert biztos örömöd közt hamar ~ (217/6). 6. <Szépség> csodálatot ébreszt vkiben, rabul ejt vkit. Ró-zsát mosolygó ajjaka, Hószín mellye, márvány nyaka Ah, miként ~tak! (447/54) — Ah, szép szűzek, mit mutatok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel. — (Szépek lenni tanuljatok) (148/2). 7. <Ital> rossz útra térít. El ragad sok józant messze És sok észtvénybe tsap (317/108). 8. <Nőt> elcsábít vkitől. Ni a' huntzfut tőlem Trézsit el ragadta! (197/77) 9. <Szívet> meghódít. Én szenvedek, 's pedig mi-attad, Miolta szívem' ~tad, Édes Kegyetle-nem! (302/2) 10. Elringat. Áldott Magános-ság, jövel! ragadj el Álmodba most is engemet (305/1).

el ragad (15/6, 204/6), ~sz (389/109), el ra-gadta (231/5), el ragadtak (134/54); ~ta (317/8), el ragadta (113/12).

elragadt in (1)

Elrabolt, meghódított. Az ~ Szív (149/cím).

elragadtatás fn (1)

Rajongás, tetszés megnyilvánulása. Elragad-tatás Lillához, és a' barátjához Gleimhoz (397/22).

elragadtatik i (1)

Meghal. Életének tavaszára Alig juthatott, A' jó lelkek fájdalomra Elragadtatott (299/21).

elragadtatott mn (1)

Gyönyörködtető. Az ~ [érzékenységek] (134/cím).

elragadtatva in (1)

Jó érzéssel. De szálj-le Múzsám e' halandók házába, Régenn tévelygessz már a' jobb Vilá-gok' Országába, El-ragadtatva vitetél s szen-tebbik Ég felé (162/53).

elrágván in (1)

Rágással leválaszt. Ezek sok dámának 's Űr-nak Selymét el rágván, Mundurnak És zászló-nak el vivék (114/362).

elrak i (1)

Elültet. [Fákat] Béoltanak vagy ~ják őket kapált gödrökbe (413a/575).

elrakat i (1) ütné ki a' kovákból (413a/152).
Félretesz. És ~ta magával, A játszi Hármóni-
ával, Ki olly szép Tündér — mint Te (367/10).

elrakni in (1) Elültetni. Talám kérded, milyen legyen a'
gödrök nagysága is? Én bizvást el merném
rakni kitsiny barázdába is (413a/823).

elredvesedik i (1) Gombásodás hatására tönkremegy. S bár sok
vetni való magot vigyázva készítenek, Gyenge
tűzön meg párolják: még is ~ (413a/210).

elrejt i (10) 1. Elbújtat. Bizony talám örökre El rejtenétek
őtet? Rejtekbe tartanátok, Ah ostobák! ti
Ámort? (185/190) 2. Magát ~i: elbújik. Fizig-
nát a' Tó fenekét Érvén, magát el rejté (114/
239). 3. Eltitkol. [Jupiter] Fákról lerázta a'
Mézet, a' tüzet ~ette ... Hogy az elme, 's ta-
pasztalás pótolná a' szükségét 'S találná ki
lassan lassan mindenik mesterséget (413a/
147). 4. Elzár, elválaszt. Sőt soha az illy sze-
relmetes párok Szívét el nem rejtik semmiféle
zárok (77/82). 5. Véka ~i: nincs hatása. 'S köz
fényű gyertyáját ~i a véka (245/44). 6. <Ko-
porsó> örökre elzár. Vólt é valaha oly város ...
Sőt van é, a' melynek több vólna lakója, Mint
a' mennyi holtat rejt el koporsója (209/64). 7.
<Halál> juttat vhova. Mert itt van a Halál Kit
akárhol talál A föld gyomrába el rejt (32/36).
8. <Nap> magát ~i: lemegy, lebukik. A' Nap is
sokat jelent meg, mind felteztésébe Mind mi-
kor ~i magát az Óceán vizébe (413a/443). 9.
<Tűz> lappang. Mert a' tüzet a' gondatlan Pa-
raszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt
magát előbb ~i (413a/841).
el rejté (114/864).

elrejtett in (6) 1. Félreeső helyen levő. Óh vidám Környék,
óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben
~ Hegyetske ... Szolni vagyis sírni kívánok vé-
letek Hogy keservemnekis tanui légyetek (176/
2). 2. Láthatatlan. [Halál] Elrejtett nyilait hor-
dozzuk testiünkkel, Csak halni készülvén hosz-
szú életünkkel (217/25). Hatalmas Képzelés!
gerjeszd fel szikrádat ... A' melynek fényénél
láthassam azokat A' testi szemektől ~ dőlgo-
kat! (225/38) 3. Eltitkolt. 'S az ~ tűz szikráit

ütné ki a' kovákból (413a/152).
el rejtett (77/78), El rejtett (204/25).

elrejtve in (2) 1. Belefoglalva. Az Igazság Napja tündöklök
ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk en-
nél fogva. A' többi mind homály, mind köd,
mind setéség, Mellybe félelem van el rejtve,
és kétség (222/16). 2. Eltemetve. Szerelmem
pompásabb sírt nem talál. Itt legyek én elfe-
ledve — ~ (349/2).

elrekesztve in (2) 1. Elválasztva. Közel szállások, mert kettőjük
házának Egy köz-falával el rekesztve valának
(77/60). 2. Elzárva, eltiltva. 'S a' mitől leg in-
kább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni
mindég szív epedve (239/15).

elrendel i (1) Parancssal elintéztet. Mikor a' táborban min-
dent ~e: Űlt egy Baldakinra, kit nyúlt Szűz
emele (330/1213).

elrémül i (2) Nagyon megijed. Egészen el rémültenek 'S Bé
fógták az örökat (114/964). A' felhők záporrá
váltak, Hullámokat tolt a' rét: A' földműves el-
rémüle (397a/37).

elrepít i (1) Repülni enged. Játékból azt [madarat] el repíti
(460/67).

elrepül i (11) 1. Elszáll, eltávolodik. Azok [madarak] el-
hagyván fészkeket, magossann elrepültek
(413a/740). A' bojongó felhők egy seregbe
gyűlnek 's Kevés idő alatt tőlünk el repülnek
(67/16). 2. <Idő, kor> gyorsan elmúlik. Így
repült el tőlem is Sok kedves esztendőm se-
bess-haladva (288/65). Így az Ifjúság maga
Majd elrepül vidor tekintetéről (288/98). 3.
<Lidérc> eltűnik. A' ki ezt kergeti, el-repül elő-
le, 'S azt szokta kísérni, a' ki szalad tőle (194/
29). 4. <Hang> megszűnik, elhal. 'S a' Hájden'
bájos énekje A' szellőkön elrepül (415/30). 5.
<Ital> elfogy. Vissza hordja a' kupákat, Klázli-
kat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül (317/
238).
el repülnek (86/29, 198/29), elrepüle (397a/
39), el repültek (65/6).

elrestült in (1)
Kimerült, kizsigerelt. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihenynen, Hogy az elrestült szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/84).

elromlás fn (1)
Hanyatlás, süllyedés. *Testi és világi ~ok az Ifjaknak, nem tsak egy Satiristának érdemlené meg a' figyelmét* (330*/173/4).

elroncsolt in (1)
Megsebzett. *Itt a' melyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontsolt szívemet* (379/142).

elrongált in (1)
Megviselt. *Resten néztem puskám ~ csövére* (239/210).

elrongyosodik i (1)
Elszegényedik, tönkremegy. *Mi elrongyosodunk, mert prédára menünk, Oda alkotmányunk, hitünk, és mindenünk* (416/15).

elront i (2)
1. Használhatatlanná tesz. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el* (454/77). 2. Kedvezőtlenül befolyásol. *El ne rontsák Kedvünket a' bánatok* (91/5).

elrontó in (2)
1. Elnyomó. *És hogy ez ~ idegen járomba mi, végre Lettünk Új Magyarok, tik pedig Ó Magyarok* (356/15). 2. Megváltoztató. *Isten! hát csak azért formálsz illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyenszódat ~ Múljonnal Minden gráziákat eltörölj azonnal?* (421/35)

elseper i (4)
1. Elsodor. *A vizek királya, Pádus, sok erdőket kitepert Örvényével 's ólat, barmot minden mezőn ~t* (413a/489). 2. Túlhalad. *És mivelhogy a' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ifjú hónapok Virítnak, el ne is veszessük őket* (288/90). 3. Megszüntet, eltüntet. *Minden szépségeket el-seperj azonnal?* (127/36)
sepri el (327/54).

elsiet i (1)
Sietve távozik. *Most már el sillyetek, utánna futtatok Rolla hát többet nem historizálhatok* (26/51).

elsijjed l. elsüllyed

elsikolt i (2)
Elsikoltja magát: sikoltó hangot hallat. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat* (114/967).
El sikolták (92/317).

elsírt in (1)
Elsiratott. *Nem lát'd, hogy' kesereg, nyögve hogy' öntözi Elsírtt tsillaginak könnyivel a' babért?* (432/42)

elsodor i (2)
Ledönt, tönkretesz. *A' forgó szél öszve tördeli a fákat, El sodorja a' szép vetést és plántákat* (86/22, 198/22).

elsóhajt i (1)
Sóhajtva, bánatosan emlékezik. *Még 200 esztendő múlva is látja az útazó és a' Hazafi elsohajt 's a' Poeta* (349/24).

elsorvad i (2)
1. Legyengül. *Elsorvadjak a' szerelemben És holtra sírjam magamat?* (379/59) 2. Elpusztul. *Annyi had jött ... El ragadják a' föld mivest, a' mezők ~nak* (413a/515).

első szn/fn (70)
I. szn 1. <Időben> minden más hasonlót megelőző; legkorábbi. *Jövendőlés az ~ Oskoláról, A' Somogyban* (334/cím). *A' szem-fül majoros ~ szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/1). *A' legelső tántzot Magyarokon kezdette, 'S minden hazafi szív betsülte érette?* (330/563) 2. <Térben> elől levő. *Az a' Kasztál vígabb elmét tsínál a' Poetába, Mellyet hegyünkön rúgott ki a' Pegáz ~ lába* (342/22). *Fijaim! legelső lennék a' tsatában* (267/207). 3. <Rangban, tekintélyben, fontosságban> a hasonlóké felett álló, fő. *Lehetnél a' nyájba te ~ kolompos* (61/44). *Az Ember; a' Poézis' ~ Tárnya* (396/cím). 4. <Egyéb szempontból megállapított rendben> minden hasonló előtt álló v. történő. *Mert az ~ Paginára, A' Biblia táblájára Fel vólt írva a' Nevek* (92/40). *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen,) Hogy az ~ rend tántz most az övék légyen* (330/476). 5. <Megkülönböztetésül> egyes (írva I. v. 1.). 1. *Már probánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza meggyünk* (336/69). 6. <Uralkodók közül> az, aki a szóban forgó nevet elő-

ször viseli. *És ama? szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's ~ Tréziának Országokkor arany esztendők folyának* (259/283). **7.** *Első fényű: úgy, mint az első nagyságrendű, legfényesebb csillagok. Itt a' Ditsőségnek vezet elébe Károlyt, 's ajánlja Ősei rendébe. Őseinek a' kik már a' Ditsőségnek Egén ~ fényű ragyogással égnek* (188/40).

~ (26/46, 92/184, 114/27, 139/96, 148/27, 163/13, 163*/142/2, 163*/142/2, 225/42, 233/46, 237/85, 254/42, 258/75, 259/358, 330/501, 544, 565, 1207, 330*/197/4, 330*/201/1, 342/27, 390/19, 404/8, 413a/14, 109, 956, 957, 453/19, 20, 133, 454/472, 535), *Első* (129/cím, 163*/114/2, 185/161, 196, 330/cím, 397a/490, 413/55, 413a/20, 181, 956, 425/cím, 438/46), *I.* (220/1, 225/cím, 259/1); *leg-első* (330*/155/1, 330*/200/17, 413a/880), *Legelső* (330/1462), *leg első* (213/30, 413a/544), *Leg első* (453/248).

II. **fn** **1.** <Térben, sorban, helyileg> minden más hasonló előtt levő személy. *Az ~k hátráltak az utólmenőket* (330/1467). **2.** <Időben, sorrendben> az első dolog. *Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az ~t semmiben fellyül nem haladja* (453/136).

~ket (330/1468), ~tól (199/101).

elsőbb mn/hsz

I. **mn** **1.** Elsőhöz közelebb levő. *Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista, Hogy lenne hát az ~? (92/105)* **2.** Korábbi. *Elsőbb állapotom el vétetvén töllem Ama nemző erő származott belöllem* (453/259).

Elsőbb (453/150).

II. **hsz** Előbb, kezdetben. *Elsőbb simogatva kezdtem kísértetni, De ezzel kevésre lehetett ám menni* (239/177).

elsőbbben hsz

(17) Mindenekelőtt, először. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre* (330/1143). *Felserkenek, de elsőbenn Nem terólad eszmélek* (208/19). *Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot* (413a/165).

~ (238*/118), *elsőben* (267*/13/13), *Elsőben* (114/637, 134/31, 330/1537, 413a/185, 534, 704, 447/31), *Elsőbenn* (162/85), *elsőbe*

(413a/138), *Elsőbe* (185/157); *leg elsőben* (310/23), *leg elsőbe* (413a/1116).

elsőség fn

(2) Elsőbbség, az az állapot, hogy vki másokat megelőz. *Jupiter tsak azt vitatta Hogy övé az ~ (92/86).*

~ét (453/44).

elsőszülött fn

(2) **1.** Vmely családban elsőnek született gyermek. *Tsak hogy fel ne áldozzátok Az első-születteket* (397a/244). **2.** Koránál fogva a tiszteletre legmértőbb vmi. *Nékem [a rózsának] mélyen meg hajola, Bár a' több virágok között Ő legyen is első szülött, — A' kellemes kis viola* (148/19).

elsuhan i

(1) <Fuvalat> megszűnik. *Mondd meg nékem komoly fuvalat! látád é Azt a' Volga síkját mely volt az Árpádé? Vannak é ott, kik még Mogo-ról szólanak? Sohajtasz — ~sz — Ertem — elmúltanak!* (313/38)

elsuhanó in

(1) Halkan távolodó. *És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az halász' Elsuhanó ladikától* (403/22).

elsülni in

(1) Megtörténni. *Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszas vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe, De még sok esztendők után kéne annak el sülni* (310/65).

elsüllyed i

(3) A vízben eltűnik, elmerül. *Az égig ért kevély Hegyek el sijjednek Rajtok feneketlen tengerek erednek* (59/9). *Régenn elsüllyedtem volna még a' kegyetlen Tenger mélyében* (177/1). *el süllyede* (211/48).

elsüt i

(4) **1.** <Tűzfegyvert> működésbe hoz. *Eggy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süte* (114/668). **2.** (Nyilat) kilő. *Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen ~i* (413a/340). **3.** Haszonnövény leveleit foltossá teszi. *'S a' mit [növényt] ez is meghagya Elsütötte a' ragya* (389/50). *el süte* (114/844).

elszaggat i

(1) *Fogná elszaggatni: szaggatná szét a jövőben.*

Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszaggatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet (176/54).

elszaggatni in (1)

⟨Kapcsolatot⟩ megszüntetni. *A magzatok közül a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg egyik is mellettem? ... Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni! A' természet lántzát ekként el szaggatni (73/8).*

elszaggatott in (1)

Elszálló. *Forró Sohajtások — lelkemnek Elszaggatott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott havai (303/2).*

elszakad i (2)

1. ⟨Halál miatt⟩ elválík. *'S most, mikor már ~tunk, Ott ahol egybeforradtunk, Szörnyű metzés tétetett (454/908).* 2. Meghal. *Mind e' mái napig mellette marada [a szerencse] Egész vénségéig még el nem szakada (78/26).*

elszakaszt i (5)

1. Elválaszt. *Ah de a' kegyetlen Fátom Már kintsemtől ~, És ha még egyszer meg látom Más ölébe látom azt (301/18).* 2. ⟨Bajt⟩ megszüntet. *'S egygy hatalmas Istenasszon Hogy minden bajt el szakasszon, A' nadrág zsebből ki szállt (317/209).*

Elszakaszt (245/52); el szakasztya (297/30). — elszakasszon (267/139).

elszakasztatik i (1)

Elválasztatik. *De jaj a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mérgével el szakasztatának (77/68).*

elszalad i (3)

1. Futva távozik. *A' vad meghökken e' hangtól, És ~ másuvá (397a/716).* 2. ⟨Idő⟩ gyorsan elmúlik. *Ez az élet oly sebessen, oly alattomban halad: Hogy észre sem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad. (162/72).*

szalad-el (239/42).

elszáll i (3)

1. Eltávozik. *Ah! a' Frantziák is a' magok' fészkeire Hazánk' hölgyeivel szállnak el végtére (416/20).* 2. Elmúlik. *Az én gyönyörű szépségem Egy villám, melly fénylik, 's el vész. A' nappal együtt ez el száll, Ha a' nappal születtete (148/49).* 3. Meghal. *De lelke e' dalok*

közt Édes lebágygyadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé (373/112).

elszámlál i (1)

Felsorol. *Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokolnádel, Mellynek külömb nemét ma sem számlálnád el (330/1236).*

elszán i (1)

Magát ~ja: eldönti magában. Vétzy már magát el szánta, Józanság, vagy vesztesség! (317/204)

elszánt mn (1)

Mindenre kész. *Az ~t Szerető (409/cím).*

elszántattat i (1)

Más földjéből a magáéhoz szántattat egy részt. *Sőt mit? a' szomszéd mezők' Mesgyéit ~od (410/24).*

elszánva in (1)

Eltökélten. *'S a' pogány Keresztyént átkozván magába Elszánva ugrana az értzek' kohába (454/442).*

elszárad i (3)

⟨Élő szervezet⟩ elveszti nedvtartalmát. *Éppen míg még el nem száradt a' tőrsökje Illyen volt a' Jonás fél érésű tökje (61/41, 254/39).*

Száradjon el (454/155).

elszáradt ~ elszáradott in (3)

1. Nedvtartalmát veszített. *'S híves folyással enyhíti az elszáradt földeket (413a/124).* *Mint a' meg vénhedt fa ... Midőn az esztendők el múlt sokasága Miatt a' földre hull el száradott ága (214/8).* 2. ⟨Torok⟩ ital után áhítózó. *Hív Őrzőangyali annak a' Nektárnak, Mellyet sok el-száradtt torkok szomjan várnak (219/6).*

elszáraszt i (1)

Elsorvaszt. [Halál] *Jobb, hogy engemet választol, Ki legrontsoltabb vagyok. Egy szelölddel ~ol, Egy újjadtól megfagyok (443/179).*

elszédült in (1)

Kábulatba eső. *Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az órrokat (114/963).*

elszeldel i (1)

Rövidít. ⟨A hatos jambust negyedfelessé csökkenti.⟩ *Üstökbe vész a' két öreg: — Közéjek*

ugra Ámor, 's Az Arkilok Jámussait Apróra szedelé el (106/12).

elszéled i (2)

1. Eltávozik. *Víg völgyek! ha innen mind így szélednek el, Rólatok majd senki verset nem énekel* (219/21). **2.** ⟨Felhő⟩ feloszlik. *Borúlt napotoknak setétes fellege Széledjen el, vígan ki derülvén ege* (212/114).

elszéledett mn/fn (3)

I. mn Szétszóródott. *Itt egy kies völgy ölében, Egy körül el széledett Szűz sereg tűnik szemében A' melly Violát szedett* (231/108). *elszéledett* (330/1577).

II. fn Szétszaladt csapat. *Dorottya ... Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéledtettek újabb rendbe szedte* (330/1354).

elszéleszt i (1)

Megszüntet. *Nints olly tavasz, melly elszélessze Holtig tartó keservemet* (379/39).

elszenderedve in (2)

Elszunnyadva, nem mélyen alva. *Csitt! Pásztorok! 'S Leánykák, Ezenn berekbe nyugszik El szenderedve Lillám!* (264/9) *el szenderedve* (77/152).

elszenved i (2)

Eltűr. *De el szenvedte békével Ő töllök mind ezeket, Bár belől Teremtettével Szidta enyelgéseket* (231/311). *el szenvedik* (326/11).

elszenvedhet i (2)

Elvisel. *Olly zsiros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/70). *el szenvedheti* (33/17).

elszenvedhetni in (1)

Elviselhetni. *De szívről a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni 'S a' magáé lenni óhajt; Mindent ~* (208/64).

elszenvedni in (1)

Elviselni, kiállni. *Magrág unván a hartz szagát Félre méne peselni, El lövék gatyá madzagát, Kurázs ezt el szenvedni* (114/829).

elszenvedve in (1)

Vkinél nincs ~ vmi: nem szereti. Nem volt el szenvedve A téj édes nedve Nállam még tüzükorral is (135/10).

elszór i (5)

1. Ad, hoz. *És Hazájok Édenjére Fényt és termést szóra el* (390/32). **2.** ⟨Nyilat⟩ kilő. *A' halál kevélyen nyargal a' habokon, Nyilait ordítva szórja el azokon* (202/28, 56/28). **3.** ⟨Illatot⟩ terjeszt. *Az Estike tsendességgel Nézi a' virágokat, Midőn egész büszkeséggel Szórják el illatjokat* (397a/416). **4.** Elhelyez. *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával, 'S a' hó' feje égen ~á azokat A' ragyogó kised hajnaltsilágokat* (330/1857).

elszór ~ elszórott mn (3)

1. Lehullott. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port, 's az elszórt Levelet!* (143/12) **2.** Egymáshoz közelebb, távolabb levő. *Elszórt virágligetekkel A' Rét feltzifrázva áll* (397a/959). *elszórott* (413a/73).

elszorul i (1)

Hirtelen lelki fájdalmat érez. *Óh e' nékiszánt Isteneved Súlyára a' Szépnek Ereje elfogyott, Lágyszíve elszorult 's elájúlva lerogyott* (170/74).

elszunnyad i (2)

1. Csendesen elalszik. *A' tsalogány' nyájas daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár* (379/32). **2.** ⟨Érzés⟩ lassan lecsillapodik. *Míg az öröm, míg a' vivát A' szíveknek érzésibe szakadnak 'S egy édes sóhajtáson ~nak* (220/40).

elszunnyadtat i (1)

Lecsendesít. *Bágyadt nótánk vég-szózatja A' szép Tájt ~ja* (424/62).

élt Ik: el~.

eltagad i (1)

Ne tagadd el: ismerd be! Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok (210/31).

eltakar i (2)

1. Elfed vmit. *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos szőnyeget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' kék Eget* (161/18). **2.** Megvéd, oltalmaz. *Éltedet az Úrnak apolगतó karja Mindennémű veszély ellen el takarja* (215/138).

eltakarítani in (1)

Elpusztítani. *Egy egy világot kell /szörnyű-*

ség hallani/ Minden század alatt el takarítani (215/10).

eltalál i

(2)

1. Kitalál vmit, rájön vmire. *A' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's bényítja, A' ki ~ja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1016). 2. Megtalál, felfedez. *Innen ment tanulni Verbőzti Törvényét, Mellynek addig bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzeljút ~ta benne* (217/61).

eltántorodott fn

(1)

Megtévedt személy. *Az el tántorodott gúnyolása végett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/181).

eltapod i

(1)

Eltapos, elüt. *Eltapodta ötet az Ámor' szekere, Átjárta szép melljét, szép hasát kereke* (330/1413).

eltart i

(2)

1. Vkinek életszükségleteiről teljesen gondoskodik. *De minden módon, egy papot jobban ~Hedrahely* (326/31). 2. Hosszabb ideig életben marad. [A pálma] *némelly Nemei eszten-dő-számra is ~anak* (330*/200/27).

eltarthat i

(1)

Vkinek életszükségleteiről teljesen gondoskodhat. *Ha ~nak egy papot ketek édes emberem Csökölbe sem hal meg éhhel* (326/37).

eltávozás fn

(1)

Vhonnan elmenés. *Az Eltávozás* (296/cím).

eltávozik i

(3)

1. Elmegy vhonnan. *Ha látom ötet, felhevülnek Rabbá esett érzéseim; Ha ~, hanyatt dülnek Tornyodzó reménységeim* (430/7). 2. Vmi elhagy vkit. *Minden vígasság tőlem eltávozott, Vége minden örömemnek* (100/1). *eltávozom* (460/99).

eltávoztathat i

(1)

Eltávolít, elkerülhet. *Bár akár mint próbálgató, De el nem távoztatható Még is e' lutskos halált* (114/257).

eltel i

(3)

Megtölt, ellep. *Végre a' fekete Sárepe ~i, 'S minden más érzésit egyszerre elnyeli* (330/745). *Az sok rakás bombi repült mindenfelé Melly az egész határt egészen el telé* (9/12).

És hogy a' gonoszság a' földet ~te, Tsak diadalmadat 's erődet nevelte (337/7).

eltelik i

(7)

1. Vmely érzés eltölti vkinek a lelkét. *Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekről énekel* (442/19). *Kik beszédén ott valának Méreggel el telének* (114/288). 2. *Idő* elmúlik. *Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napjaid el hirtelenséggel* (209/32).

el telnek (67/30, 453/63), *telt el* (161/43), *el teltett* (114/873).

eltelvén in

(1)

Vmely érzés hatalmában. *Ama' méreggel el teltvén, Szinte a' földre bukott* (114/812).

eltemet i

(16)

1. *Halottat* sírba téve elföldel. *Itt halok meg, e' setét erdőben A' szomszéd Pór ~* (435/65, 304/65). 2. *Vmi ~ vkit*: ráhullva befedi. *Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal ujjítsátok heregő mellyemet, Míg a' sült virágok sírja el nem temet* (90/28). 3. Elfed, elmulaszt. *Jertek füleimbe ti édes Concertek; Márt-sátok örömbe szomorú lelkemet; A ti nyájasságtok minden bút el temet* (200/18, 4/18). 4. *Lelki fájdalom* halálra gyötör. *Ne vidd el magaddal minden szerelmemet, Mert te nálad nélkül a' bánat ~* (268/32). *Komor magánosság fonnyasztja éltemet; 'S még hajadon fővel ~ engemet* (330/792).

~ (427/52), *Eltemet* (183/11, 285/39), *el temet* (88/2, 99/14, 217/144); *el temeti* (193/48), *~ik* (267/69). — *El temette volna* (213/56).

eltemetni in

(1)

Elfelejtteni. *Oh ártatlan mulatáságnak szentelt kies ligetek! Nem lehet é fájdalmitat el-temetni bennetek?* (162/16)

eltemettetés fn

(1)

Temetés. *Halotti versek ... Rhédei Lajos há-zastársának ~ekor* (454/cím).

eltemetődik i

(1)

Vizben elmerül. *A' veszedelmekkel meg rakott helyekben, Mellybe még valahány hajók verődtenek, Ízre porrá törvén el temetődtenek* (211/30).

eltemetve in (1)
Elpusztulva. *Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek a' helye* (237/32).

eltép i (3)
1. Szétszaggat. *Szívét tulajdon kezemmel Ezer ízekre tépem el* (460/121). 2. Vmit áthág, nem vesz figyelembe. *'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/146).
~te (330/1640).

eltépett in (1)
Szétszaggatott. *Az el tépett gyásznak rongyaitól fogva Tündöklik egy nyájas hajnal mosolyogva* (203/9).

eltérít i (1)
Orvosol. *És hogy a' sok bűt, bajt, panaszt ~sem* (330/1937).

elterjed i (7)
1. Egyre nagyobb helyre eljut. *Ha a tűz vén erdőbe gyűl S a forgó széltől ~, Ég, ropog, s barnán ~ Füsti a csillagokon túl* (460/108–9). 2. Hatalmába kerít. *Rajtad szeméren, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/566).
~t (259/61, 379/34, 397a/301), *Elterjedt* (259/354).

elterjedhet i (1)
Megnőhet. *Mert más képp a földtől nem vehetnek Illendő erőt 's az ágak jól el nem terjedhetnek* (413a/821).

elterjedt ~ elterjedett in (2)
1. Nagy terjedelmű. *Óh e' kettő közt elterjedt Megmérhetetlen mélység!* (397a/303) 2. Közismertté vált. *Bizom hát ezt az egekre, úgy is már el terjedett Érdemeid századokká tsináltak életedet* (342/32).

elterjeszt i (2)
1. (Árnyékkal) beborít. *És akkor vaska gallyait szerteszt kiterjeszti 'S középen állván, temérdek árnyékát el terjeszti* (413a/833). 2. Kialakít, kifejleszt. *A' mord indulatok szívében, 's a' megett Mind ~ették a' bús fergeteget* (330/902).

elterül i (6)
1. Fekszik. *Érzéketlen területének El törődött tagjai* (231/320). *Némellyik [virág] le esve el terült a dudvák szárain* (139/11). 2. Van vhol.

Árnyék 's éjtszaka terület-el Völgyeken és hal-mokon (397a/1065). 3. (Hang) elterjed, hallatszík. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/102). *Hallom tárogatód' tábori hangzatit, Hallom Pest' fala közt és Buda' szirtjain; Már a' Karpatoakat verdesik, 's a' Tisza' Síkján messze területnek el* (338/16).
El terültek (87/13).

elterült in (1)
Kiterjedt, szélesen elnyúló. *Jer Kedves Dámonom, mert már az el-terültt Fellegek éjjele földünkre reá ült* (159/3).

eltesz i (2)
1. (Eszközt) helyére rak. *Már meglátott: gereblyéjét És kapáját ~i* (456/66). 2. (Szívet) meghódít. *Hijjába keresgéled! Rózs' el tette, Ámornál van* (149/28).

éltet i (8)
1. Életben tart vkit, vmit. *Mit érzek! minden trillára Szívem öled 's ~ed* (375/12). *Kertem' nárczisokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim' ~éd* (427/20). 2. Élni enged. *Ha az Isten ~ hozzá visszatérek* (268/62). *Én ugyan betsülöm őket És örökre tisztetem: Míg az Ég víg 's ép időket Éltet e' földön velem* (163/52). *Adjon Isten sok pénzt, bort, búzát, petsenyét, Éltesse Vármegyénk' új Vejét és Menyét* (330/360). 3. Öríz, megtart. *Hát én a' ki ... hasz'talan ~ém Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodal-mamat* (432/46).
éltessen (227/13); *élted* (227/10).

éltető mn/fn (16)
1. mn 1. Életben tartó. *Sárga halavánnyá vált, és ajjakára Már alig szolgált egy kis ~ pára* (77/246). 2. Az életet szebbé tevő. *Ezt mondván nyájason mosolyga feléjek 'S ~ örömet lehelle beléjek* (330/2020). 3. Frissítő. *Völgyein ~ keleti szél lenge* (341/11). *Oh vajha én reám is, Az én alélt fejemre, Egy ilyen ~ víz' Hűs tseppje harmatoznék!* (352/27) *Mellynek az Ambránál ~bb illatja Ártatlan érzéssel a' lelket el-hatja* (89/21). 4. Az életnek értelmet adó (jelenség, gondolat). *Bennem az ~ Tűz felgyúla, 's elalva már; 'S most is gyertya vagyok, gyertya de melly nem ég* (454/552). 5. Vki emlékét fenntartó, őrző. *Már is ditseked-*

nek Debretzen' hantjai, Hogy itt nyugszik a' mást ~ Budai (44218).

~ (107/27, 164/2, 397a/59, 442/8.), Éltető (200/77, 321/26, 397a/551).

II. fn Az, aki v. ami vkinek az élethez való kedvét növeli, életerejét fenntartja. *Éltetője Szívemnek Látlak é még, vagy se'? (145/19)* — *Béhuíltt szememnek már elaludt tüze, Híg ~im szélllyel osztoltanak! (454/756)*

eltéved i (1)

Tévétra kerül. *A' milyen homályban úszik e' tartomány Hol könnyen ~ maga a' Tudomány (237/78).*

eltévedt mn (1)

Ábrándozó. *Az ~t Lélek (347/cím).*

eltévelyedett fn (1)

Vmiben hibázó, vétkes személy. *Jobbítás helyett az el tévejedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek (453/177).*

eltévelyedik i (1)

Eltéved. *Bé mentem a várba a' hol meg ütköztem Mert sok kintsek között majd el tévejedtem (9/14).*

eltévén in (1)

Hüvelyébe dugva. *Nyalkán fere vágom, 's el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat (238/79).*

eltikkad i (3)

⟨Szellő⟩ ellankad, nem fűj. *Alusznak magok is a' híves szellők is: Eltikkadtak a' Nap' hevétől tán ők is (380/24, 196/24, 84/24).*

eltikkadt in (7)

1. Ellankadt, elbágyadt. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikkadt tetemeim: A' völgyemetsző csergetektől Felocsódtak ereim (425/10, 129/9).* **2.** Kiszáradt. *A' madarkák csüngnek a' setét lombokról; Leszáradt a' nóta eltikkadt torkokról (380/12).* *Általankapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czipantott (277/26).*

eltikkadt (413a/657), el tikkadt (196/8), el tikkatt (84/8).

eltikkaszt i (1)

Elbágyaszt. *Így vezeti a' meg-rémült Lelket, hogy el-tikkasztja Hogy a' bőv gyönyörűség-benn édesebbenn buggyassza (216/33).*

eltikkasztó mn (1)

Ellankasztó, fárasztó. *Lármás vígasságok, ~ bálók, Bennetek melly kevés örömet találók! (197/47)*

eltiltani in (1)

Vhova nem beengedni. *Sövényt is szükséges fonni [a szőlőültetvény köré] s a' Marhát el tiltani (413a/914).*

eltölt i (2)

1. Betölt, eláraszt. *A' szellők' útját ~ék A' vidék' illatjai (397a/73).* **2.** Hatalmába kerít. *A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte (330/1505).*

eltölthet i (1)

⟨Időt⟩ átél, leél. *Mások el tölthetnek számos esztendőket, Míg a' Tenger hánya ide s tova őket (211/41).*

eltöltvén in (1)

Átélvén. *Mellyeket el töltvén tsendes békeségbe, Meg elégedve megy fel a' ditsősségbe (215/119).*

eltör i (2)

1. ⟨Hullámok a sziklán⟩ cseppekre hullanak, szétfröccsennek. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jönnek ellenében Erössen áll, reá haszontalan törnek, Mert reá rohanván magokba el törnek (214/116).* **2.** *Vki szíve ~: vki bánatos, szomorú lesz. Azt véltem, hogy szívem tört el, [az elválás miatt] 'S tán Haláloamat érem (208/59).*

eltördel i (1)

Jármot ~: kapcsolatot megszakít. Mind kárhoztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy futó Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele (176/88).

eltörés fn (1)

Habok ~e: hullámok széthullása. A' mormoló Haboknak ~e: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket lehelt belé (170/24).

eltöretik i (1)

A bíró pálcája ~: igazságtalanul ítélkezik a bíró. Mikor egy dobzódó vendégség pompája Által ~ a' Bíró páltzája (453/218).

eltörrik i (4)

Két darabra törrik. *Eltört, ~ a' Vasmatska,*

Imhol a' darabja (387/3).
eltört (366/7), *eltörtt* (337/400).

eltörleni in

(1) Megszüntetni. *Nem elég a' bünt megtiltani, hanem a' bűnnek eszközeit kellene ~* (330*/173/7).

eltörlő fn

(1) Megszüntető dolog. *A' vissza nyert Paradisom, mely el-törlője lett e' Gyötrelmeknek* (216/121).

eltört in

(3) 1. Széttördelt. *'S a' sarlót nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/42). 2. *Eltört korona: <A király halála miatt elveszett hatalom szimbóluma.> Lám a' Henrik' népét megbosszúlta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe* (337/310).

eltörül ~ eltöröl i

(4) 1. Letöröl (nedvességet). *Könnyemnek azzal eltörülnék Felét az Angyalok* (302/35). 2. Eltünttet, elpusztít. *Egész tzu dar pereputtyát El törli a' békáknak* (114/909). *Isten! ... Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyen-szódat elrontó Múljonnal Minden gráziákat eltörülj azonnal?* (421/36) *Töröld el* (222/65).

eltűnik i

(26) 1. Szem elől eltávozik. *Orsolyát behítta, 's a' muzsikaszónál Eltűnt a' három vén az oldalajtónál* (330/924). 2. Nem látszik, mert vmi eltakarja. *Apró Meánderetskék Kékelnek a' virág közt, És egy parányi völgyön Eltűnnek ágaikkal* (371/8). 3. Megszűnik. *A barátság 's kedv megszűnik, Tréfa, nyájasság eltűnik* (322/26). *És az Amor' csillaga Eltűnik ám kacsingató szemedről* (288/100). *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, ... Te vagy a' pont, mellynél a' vadság ~* (313/121). 4. Nyomavész. *A' vízbe hullt minden dísze 's magokkal El tűnt a' gyors habokkal* (147/8). 5. Elmúlik. *Minden gyönyörűség így szalad el előllünk, A' jó kedv, az öröm így tűnik el tőlünk* (210/52). 6. Szétfoszlik, elenyészik. *'S a' Crétai koronának tüzes fénnye el tűnik* (413a/233). *A' kézzel fogható Setéség ~, Az Éjnek Madara húholni megszűnik* (190/87). 7. Vmi nem észrevehető vmiben. *Confucius, —*

kinek nemes munkáiba' Eltűnik egy vagy két aprólékos hiba (454/584).

el tűnik (146/21, 269/25), *Eltűnik* (237/6), *El tűnik* (83/14), *eltűnnek* (181/10), *Tűnnek el* (397a/1072), *eltűnt* (223/15, 225/123, 347/26), *Eltűnt* (196/80, 380/78, 391/18), *el tűnt* (162/123, 317/259), *eltűntenek* (426/50). — *Eltűnjön* (357/60).

eltűnt in

(3) 1. Megszűnt, elmúlt. *Itt hozzám semmi sem fűre, Még az édes Múza sem; Csak eltűnt kedvem esmére, És a' kínzó Szerelem* (428/123). 2. Hűtlen. *Nem kedvellek társaságot, Sem leányt, sem tzi fráságot. — Úgy van: Lillát fájlalom — Oh te, eltűnt Angyalom!* (271/24) ~ (158/10).

eltűnvén in

(2) 1. <Pacsirta> elszállva. *'S eltűnvén a' kék mesz-sziségben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31). 2. Láthatatlanná válva. *Eltűnvén a' halvány Hajnalsillag szinte: Népének Citére elkészült int* (330/2055).

eltűr i

(2) Elfojtva elvisel. *Ah, hallgass fájdalmidról! Ah, tűrd el kínaidat!* (157/6) *tűrd el* (442/9).

eltűrhet i

(1) Elviselhet. *Elájult! — Vas bennem a' szív 's minden tetem, Ha ezt a' keserves látást ~em* (268/42).

elun i

(2) Megun, megeléget. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/13). *Elűntak* (401/14).

elutazik i

(2) <Madár> elköltözik. *A' madarak nagyobb része el útaza Tsak veréb tsak varjú maradt ide haza* (197/19). *el utaza* (85/19).

élü mn

(1) Micsodás ~ pallos: a szerelem töre. *Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás ~ pallost vernek?* (71/16)

elül¹ i

(2) 1. Megnyugszik. *Tele már Szerelemrajjal*

mellyem, ... *Jer, Dafnis! hints rájok Ambróziát: Tsókjaid harmatján mind elül, Lassan zsi-bongó álomba merül* (173/13). **2.** Háttérbe szorul. *Az enyém a' tiéd mennyi lármát szüle, Miólta a' miénk nevezet elüle* (200/46).

elül² l. elöl²

elültet i

(1)

(Növényt) földbe helyez. *Másoknak még gyökér se kell, a' leg felső ágokat Elmetzi a' Gazda 's bátran elülteti azokat* (413a/553).

elüt i

(1)

(Időt) jelez. *Már éppen ~e nyóltzat a' toronban, Estve volt, 's elég lett a' tántz egy huzomban* (330/607).

elüttet i

(1)

Megütve feldönt vkit. *Chlórist ~i a' rúdnak végével; Lerogyik, 's fekvését festi szűz vérével* (330/1411).

elüz i

(7)

(Kellemetlenséget, unalmat) megszüntet. *Ajakid' harmatozása Sok ezer gondot ~* (265/8, 444/8). *Jer, barátom! minden unalmat üzzünk el Az ujj boronn vidám beszélgetésünkkel* (87/59, 199/89). *Üzzünk el* (199/113); *Üzze el* (67/19), *Üzzétek el* (286/7).

elüzni in

(1)

Megszüntetni. *A bajt a' bánatot sokszor el kell üzni* (29/8).

elvadul i

(1)

Zárkózottá válik. *Elmém régi virgontzsága Ködbe borongván elmúlt: Érző szívem' nyájassága Lomhává lett, elvadult* (428/92).

elvadulva in

(1)

(Ló) megtáptosodva. *A' föld dübög megzúdulva; Duzzad és feszesedik Ere'k' ága 's elvadulva Farkok felberzenkedik* (397a/679).

elvág i

(3)

1. (Fa felső részét oltáshoz) levágja. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják* (413a/602). **2.** Életet ~: elvesz, megszüntet. *Mert néked Clotho vágja az éltedet el* (38/10). **3.** *Elvágja ameddig megsült: kihasználja a lehetőséget. [A dáma] Legyen kitsiny, vagy*

nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült (330/390).

elvagdal i

(1)

Vágással leválaszt. *Ezek hát az egereknek Elvagdalák farkokat* (114/1002).

elvágván in

(1)

Életet ~: elvéve, megszüntetve. *Ne irígyellyétek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testünk setét árka* (77/292).

elválás fn

(2)

Halál. *Ez ~' pontján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet* (454/905). *Elválásom'* (454/879).

elválaszt i

(2)

Egymástól elkülönít. *A' sors kisztet el Vas törvényivel: Ám-de semmi tőled el nem választ* (295/17). *választja el* (413a/707).

elválik i

(11)

1. *Vmitől ~: többé nem érintkezik vele. Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kotyogva szólong* (185/144). **2.** *Vkitől ~: (elbúcsúzva) távozik. Elindulván a' törökre; Jaj! talán elvált örökre!* (429/12) — *Bár nem láttok: de tőletek el nem válok, és véletek Leszek* (133/45). **3.** (Sors) eldől. *És mikor sorsom elválék — Rám jajdúld (!) a Balaton* (428/111). *el válunk* (454/992), *el vált* (112/12), *vált el* (112/5, 210/77, 429/5), *el váltak* (211/69), *váltak el* (211/70).

elváltozik i

(1)

(Oltás, szemzés eredményeképpen) más gyümölcsöt terem. *Elváltozik a' Körtvélyfa, 's kinnál oltott almákkal 'S a' kő keményégű Somfa veresellik Szilvákkal* (413a/558).

elválva in

(1)

Elkülönülve. *És mintha el volna válva A' föld' egyéb részitől A' habok ellen úszkálva Lebeg önnön terhitől* (397a/1013).

elvár i

(2)

Vmit ~: vmi érkezését nagyon várja. E' napot alig vártuk el Hogy láthassunk Tégedet (307/111). *vártuk el* (307/113).

elvásol i (1)
Kellemetlenül érzékennyé változtat. *Nyilván próbát ad az íze, és a' ki meg kostollya Össze húzott szájját majd a' keserű elvásollyá* (413a/781).

elvástott in (2)
1. Korhadt. *A' porlós tserfa odvába és ~ kérgébe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe* (413a/1006). 2. <Has> táplálékot kívánó. *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok ~ hasakat vigasztal* (330/314).

élve in (1)
Életben. *Nem tartom azt fájdalomnak, A' mi véget vét kinomnak. Ha ~ nem alhatok, Aluva meghalhatok* (443/183).

elvégez i (9)
1. <Selekvést> megtesz, végrehajt. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek megszerzése végett* (233/55). 2. <Selekvést> befejez. *A' nap megint le szálla, El végezé futását* (43/2). *Mellyet a' sikoltó láрма tisztelettel A' forgószeleknek szárnyán végezett el* (225/114). 3. Életet ~: meghal. *Éhj, előbb mintsem azt lássam, felkötöm fegyveremet, 'S vitéz-módra trombitaszón végzem el életemet* (259/504). *el végzed* (266/61), *végzed el* (213/99), *el elvégzette* (330/501), *el végezte* (92/308), *elvégezték* (268*/22/2).

elvégződik i (1)
Véget ér. *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/201).

elvelyítve in (1)
Beleelvelyítve. *Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszvességgel Van ~ a' szép Szamócza' bíborában* (273/18).

élvén in (6)
1. Élve, életben. *Ez, a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, ~ el temeti* (193/48). 2. Életben eltöltve. *Megholt! életének legjobb szakasszában, Fél századot ~ az élők sorában* (217/86). 3. Táplálkozva. [Pegaze] *Éj-jel, nappal, hegyen völgyön, vizen egyaránt megyen Széllel ~, nem kell róla gondolkodni mit egyen* (358/52).

~ (268/145, 413a/831, 428/170).

lk: el~.

elvenni in (4)
Feleségül venni. *Én, mint a' Fársángi tábor' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok ~* (330/1455). *el venni* (301/13, 309/38, 330/420).

élvény fn (2)
Életerős, életrevaló. *A' Gráziák pedig óldott övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's ~ Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz hágnak* (330/2023). ~ (300*/204/8).

elver i (2)
1. Elüz, elkerget. *De te örizz meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költek én ellenem* (160/10). 2. <Jég> lever, tönkretesz. *A. Szöllőknek. Nagyobb. Részét. A. Jég. Elverte* (232/4).

elverselhet i (1)
Verseket írhat. *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig ~* (330/1563).

elvesz i (27)
1. Elfogad vmit. *És te, Nanét! töllem szíves-séggel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel* (330/21). 2. *Vkitől vmit ~: erővel magához vesz, elragad vmit. Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal* (13/19). *El vette gróf Túródványnak Pikxisét és óráját* (114/737). *Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket Vagy a' milyen mezőt szegény Mantuától elvettek* (413a/726). 3. Csökkent, enyhít vmit. *Mikor hideg szelek vagynak, Elveszed mérgét a' fagnak* (433/30). *De sem e' romlások, sem sok düledéki Hajdani felségét el nem vették* (306/194). 4. <Jutalmát, büntetését> megkapja. *Ditső Lélek! te elvetted Méltó sorsodat: Ne felejtsd el, ha szeretted Hív galambodat* (299/66). *Az egeknek áldásait bőven vedd el* (179/8). 5. Megszüntet. *Még must korába is a bor víggá téssen, 'S minden reá-hatást a' szívből el vészen* (199/70). *Mikor Kedvesének mondott, Elvett minden bút és gondot Ez az édes nevezet* (447/80, 134/80). 6. *Halál/ég ~ vkit: meghal. Óh nem, bár a' halál tölletek el vette, Rendelt más pártfogót tinétek helyette* (214/81). *Tölled végsőképpen el*

nem venne az ég (209/102).

El veszi (213/16), *el-vette* (267*/15/6), *el vette* (135/5, 213/27). — *Végy el* (443/174); *vedd el* (172/7, 212/112, 379/143), *Vedd el* (68/25, 184/47, 423/47), *elvegye* (299/122), *el vegye* (317/182), *vegyétek el* (419/3).

elvész i (30)

1. Nem marad meg; odalesz. *Tsiklándik ben-nem minden rész, Hogy majd az eszem is ~* (309/96). *De az én egyenességem És hívségem El nem vész* (460/15). **2.** Elpusztul. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41). *'S Ha ~ is e' test, jobb részemmel élek* (454/48). *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A rémültt Palótz fél, hogy a' világ ~* (267/84). **3.** Fokozatosan fogyva megszűnik. *Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész* (38/5). **4.** *Vki számára ~ vki:* nincs vele további kapcsolata. *Lillát kerestem örök-ké: De minthogy Ő elveszett, Az emberek törz-sökökké, A' világ pusztává lett* (428/82).

~ (324/48, 432*/203/5), *Elvész* (438/31), *el vész* (41/11, 146/36, 148/48, 70), 197/58), *El vész* (259/255), *vész el* (63/6), *Elveszel* (454/44), *elvesztek* (150/41), *elvesznek* (74/8), *el veszett* (231/488), *El veszett* (317/38), *el-veztek* (415/25), *elvesztetek* (100/5), *vesztek el* (202/85), *el veszett vala* (317/37). — *veszne el* (186/44). — *Elvesszen* (454/104), *vesszen el* (460/188), *el vesszenek* (195/42).

elveszendő fn (1)

Halálán levő személy. *És ha el kell múltnom, mi szükség volt élni? Egy ~nek miért kell remélni?* (454/18)

elveszés fn (1)

Eltűnés, elpusztulás. *Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/205).

elveszet i (1)

Kihasztnálatlanul hagy. *És mivelhogy a' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ifjú hó-napok Virítanak el ne is vessessük őket* (288/92).

elveszhet i (1)

Eltűnhet. *De legkissebb rész sem veszhet el kezéről, Ő tsak bont, de számol minden rés-zetskéről* (454/81).

elveszt i (18)

1. *⟨Személytől⟩ elszakad.* *Most feltalálom, majd ~em Lillát 's belső nyugalمامat* (430/3). *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírtá szívemet, 'S miolta már ezt ~ettem, Örök tél dűlja létemet* (426/31). **2.** *Vki ~ vkit:* hozzátartozója meghal. *Ha már ~ettem, Kit hí-ven szerettem: Tsupa jaj, Kín, meg baj Lész az életem* (299/61). **3.** *Vki ~ vmit:* nem bírja hatalmában megtartani. *Megválok javamtól, éhe-zek, koplalok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok: Tsak ez a' hív angyal maradjon meg velem; Mert a' mit ~ek, benne mind fellelem* (268/88). **4.** *Vmi ~i vmijét:* vmely dolognak, tárgynak eddigi tulajdonsága megszűnik. *Ínyem el vesztette Szám ízét el vette Minden tsak ízetlen volt* (135/4). **5.** *Vkit ~:* vesztét okozza, megöli. *Óh, ha tsak felséges szavad nem ijeszti, Egymást a' balgatag halandó ~i* (337/86). *És el is vesztette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupi-ter e' párákat* (114/980).

~ed (155/46), *Elveszti* (413a/773), *Elvesztitek* (150/18), *el vesztk* (238/102), *el veszté* (216/116), *~ettem* (312/11, 361/2), *el vesztetted* (222/69), *el-vesztette* (216/122), *el vesztette* (213/33). — *~enének* (285/33).

elveszte fn (1)

Pusztulása. *Úgy éld virágít a' tavasznak, Hogy majd ha mellyeden megasztnak Elveszte-ket ne bánd* (391/6).

elveszteget i (2)

Kárt okoz. *Lám, tsak eggy rövid Nap mennyit ~: Ma tsak 30 arany jött bé a' kasszába, Még is 90 pénzt adtam ki hijába* (189/24). *el veszteget* (6/22).

elvesztett mn/fn (6)

I. mn 1. Meg nem tartott. *Úgy van! ezt maga Milton-is éppenn nem tagahattya, Mert a' Po-kol az el-vesztett Paraditsom magzatya* (216/118). **2.** Elpusztult, odaveszett. *Öregem! barátom! jer te is velem, Elvesztett kintsemet te benned fel lelem* (202/138). *~* (216/70), *el-vesztett* (216/15), *Elvesztett* (216/cím).

II. fn Milton műve, Az elveszett Paradicsom. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájá-val, A' ki Miltont ólsárollyá ezzel a hibájá-*

val: *Hogy a' mit az el vesztettbenn nyert fenn járó múzsjája, Azt a' vissza nyertben mind el veszté lassú hárfája* (216/115).

elvesztvén in

(1) Veszni hagyva. 'S kétségbeesését tsak az enyhítette, *Hogy kintsét ~ magát meg menthette* (202/72).

elvet i

(13) 1. Eldob vmit, többé nem használja. *Már a' nádat ~ettem, Mellyen véled hajdani Gyermekekörünkben szerettem Fel 's alá lovaglani* (401/8). 2. Elvászott. *Oh iszonyú bútsú vétel, Melly két igaz szívet vét el* (184/10). 3. (Szemet, tekintetet) elfordít. *És te, kegyes Szűz, ne vedd el A' halandókról szemedet* (148/77). 4. Hátráltat. *Semmi minket el nem vét, Mégyünk víg dobszóval: Bár az ellenség tüzeit Ontsa ránk tsmóval* (257/177). 5. (Csizmát) lehúzó. *Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vedd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530). 6. (Vki ajánlkozását) elhárítja. *Óh, ne vessen el!* (188/171, 172). 7. (Vetőanyagot) földbe juttat. *Tavasszal vess el lóherét a' nedves barázdába* (413a/226). 8. (Kígyó a bőrét) leveti, leesni engedi. *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal ~i, az felette vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). *vét el* (423/10), *~i* (413a/117), *Elvetettem* (322/47). — *vedd el* (413a/234).

elvéttvén i

(1) Miután elvéttetett. *Elsőbb állapotom el vétettvén töllem Ama nemző erő származott belőlem* (453/259).

elvetni in

(1) Elhárítani. *De szívérről a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni, 'S a' magáé lenni óhajt; Min-dent elszenvedhetni* (208/62).

elvetetve in

(1) Elszórtan. *Kívül a' gyeplője mintegy ~, Ánglus-kert formára fákból van ültetve* (239/65).

elvetvén in

(1) Félretéve. *Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó hadi trombitádat* (260/34).

elvéve in

(1) Férjhez ment. *És a' kik el vagynak véve, vagy*

jegyezve, Egy veres kereszttel vagynak megjegezve (330/393).

elvévén in

(1) (Könnyet) letörölve. *Az érettem folyó könnyűt szemetekről El vévén, viseljen gondot éltetekről* (212/108).

elvezetvén in

(1) (Sereget) hadba vezetve. *El vezetvén újabb ellenség' hadára* (78/33).

elvirágzik i

(1) Virágát elveszti. *Az Aloé, egy fejedelmi virága a' fejedelmi kerteknek: mihelyt el-virágzik és magzik, azonnal meghal* (393*/72/1).

elviselni in

(1) Elszenvedni. *Mert-ah! ki tudna ennyi Fájdalmat el viselni* (186/52).

elvisz i

(13) 1. Vkit, vmit helyéről máshová visz. *De mint-hogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/70). 2. Magával visz. *Miskoltzra írtam három ízbe, egygyű Vitte arra el Levélkém'* (161/42). *Szerelmem véletek marad, szívemet el nem viszem* (241/18). 3. Megszerez és magával visz. *Ezek sok dámának 's Úrnak Selymét el rágván, Mundúrnak És zászlónak el vivék* (114/363). 4. Vkit ~ a halál: meghal. *Ha (a' kit hamar el vitt az irigy Halál) Pézselihez tsak nem háládatlan valál* (126/67). 5. Szent Mihály lova ~ vkit: meghal. *De jaj, engem ide-tova Elvisz a' Szent Mihály' lova* (433/58). 6. Vmennyebe kerül, rámegy. *Mind a' pénzes Urak annyit adtak nálók, A' mennyit nálunk sem visznek el a' Bálók* (245/40). 7. Elvezet. *Kövesd őtet: el visz' Afrika végére* (126/55). *viszem el* (342/13), *el vivé* (333/27). — *Vigy el* (358/14); *vidd el* (268/31, 119).

elvitte fn

(1) Elvitel. *Hát a' Nadrág' ~ből Illyen kárt kell vallahom?* (317/64)

elvon i

(2) Távol tart. *De azért ha bánt is; meg ne rettenj tőle, Bátor szívvel vond el magadat előle* (191/18). *~tad* (155/5).

elzár i

(9)

1. Akadályoz. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat* (330/322). 2. *Utát ~: megakadályozza, hogy érintkezzék vkivel. De a' könnyű sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlök az útát ~ta* (330/1292). 3. *Magát ~ja vmitől: távol tartja, kivonja magát vmiből. A' vígságtól Múlatságtól Magam' el nem zárom* (99/29). 4. *Panaszt ~: nem panaszkodik tovább. Nem! — nem! — még szenvedek 's panaszim ~om* (453/279). 5. *Vkit ~ a gyászbolt: meghal. 'S ez az, hogy én halva élek, Míg el nem zár a' gyász bólt* (428/172). 6. *A Napnak fényét és melegét ~ja: akadályozza a tudás, a tudomány terjedését. Melly a' babonának felhozván fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét* (313/64). ~t (299/39); *el zárja* (212/96), ~ta (8/16).

elzárt in

(3)

Elzárt ég: felhőbe borult ég. Szakadoz a' felhők' setétes kárpitja, Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja (202/60). *el zárt* (56/25, 60).

elzárván in

(1)

Felhőbe borítva. Bé borúl hirtelen a' nap' nyájas fényje, Elzárván a' setét felhők' szövevényje (202/2).

elzavar i

(1)

Megszüntet. Ah ez édes hibát ne zavard el tőlem? (454/364)

elzsibbadt in

(1)

Fásult, közömbössé lett. Tsupán az örvendő Fársáng' víg zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vígasztalója (197/28).

Emathia fn

(1)

Helynév. <Thessalia, ill. Macedónia.> *Nem is sajnálták a' Hemus térjét az ég' Isteni És ~t vérünkkel kétzer kövériteni* (413a/499).

ember fn

(248)

1. A legmagasabb rendű élőlény. *'S ha igaz, Hogy ~ majom közt nexus van: te vagy az* (254/46). *Átkozott az ~ a' Viperák fajja!* (453/232) — *Fel sem vesz senkit is nagy rátartóságban Mintha csak ő volna ~ e' világban* (58/8, 194/8). 2. Emberi test. *Hiszem ha porrá lesz testünknek porfala: Tsak semmivé válik,*

a' mi semmi vala; Az ~ egy bűzös dögbálvány-nyá léssen; Bomlani kezdenek a' részek egészen (454/611). 3. Az emberiség. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedve-telve átsorog, 'S érzi hogy az ~eknél Az ország nem így forog* (456/63). 4. E faj egyedeinek vmilyen típusa. *'S nyomorúlt ~ az, kinek homlokában Látszik szerentséje, mint tükörformában* (191/45). *Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ~ volt örökké* (190/82). 5. Ez az élőlény egyedi voltában. *Ne hadja ked magát, Pajtás! felkiáltok, Ti is az ~ból tsúfot mért tsináltok* (330/1706). *Hogy felhők közt lakik ditső palotába Azzal nem derekabb ~ valójába* (60/14). *De erőtlen Múzsá! halkal beszélj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy ~ről* (337/388). 6. Kellő értelmi, erkölcsi színvonalon álló személy. *De minthogy csak ugyan ~ kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/69). *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ~ ~ré kezd válni?!* (313/106) 7. Meghatározatlan személy, valaki, akárki, senki. *Ember ennek fávörából Várat, pendelt meg vehet* (317/218). *Az Halálnak jöttét egy ~ sem tudja, Az erő 's a' szép szín gyakran el hazudja* (204/13). *A' földi földije' vérétől habozik, Ember az ~nek ~rel áldozik* (337/76). 8. Vmely közösséghez tartozó személy. *A' hely, szokás, rang, mód, 's mások' ítélete, A' körültünk lévő ~' élete, Midőn — ezek jönnek a' virtussal perbe; Ekkor kell értelem 's erő az ~be* (454/814). 9. <Megszólításként> te, aki itt vagy. *Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat?* (217/1, 204/1) — *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/68). *Ha eltarthatnak egy papot ketek édes ~em, Csökölbe sem hal éhhel, nálunk sok széna terem* (326/37). 10. *Vkinek az ~e: híve, barátja. Légyetek az Isten kedves ~ei* (217/142). *Most már az ő ~ei Látom, engem okolnak* (114/448). *Itt hosszas törődésemnek Egy kis pihe-nése lett, Vivén egy jó ~emnek Házához a' tiszteket* (357/51). 11. *Vminek az ~e: tagja, kedvelője. Hadd legyek e' nyájasb Seregnek ~e* (238/7). *Vigasságnak, fájdalomnak, Szerelemnek ~e Istenhozzád!* (436/2) 12. *Haza ~e:*

hazafi. *Megholt egy haza' ~e, Megholt, és idegen por fedi Béts alatt* (386/1). **13.** Férfi. *Sokszor arany tseppé kész az ~ válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/5). *Izenget már valahára A' Párosság Istene, Hogy már az ~' ágýára Egy emberné illene* (401/3). ~ (2/5, 8/6, 15/13, 41/cím, 66/2, 19, 85/10, 87/1, 123/61, 126/6, 135/1, 185/124, 190/78, 195/55, 197/10, 69, 199/1, 78, 202/97, 103, 113, 133, 209/13, 65, 211/4, 213/28, 215/99, 216/119, 217/13, 225/8, 233/54, 237/108, 248/37, 266/24, 268/150, 269/30, 304/48, 309/74, 313/76, 122, 314/1, 315/18, 316/16, 318/7, 23, 39, 55, 71, 87, 103, 322/46, 330/1116, 1637, 1799, 330*/149/5, 330*/183/3, 330*/200/11, 330*/200/20, 337/38, 342/27, 368a/92, 368a*/31/6, 6, 385/19, 389/24, 55, 413a/92, 298, 579, 984, 435/48, 439/36, 452/52, 453/41, 103, 108, 117, 156, 454/271, 308, 336, 355, 359, 365, 371), *Ember* (190/100, 248/48, 304/56, 310/38, 313/25, 382/30, 396/cím, 435/56, 453/81), ~' (397a/290, 433/19, 454/494), ~ek (66/22, 114/70, 185/58, 192/41, 202/110, 214/59, 228/20, 267/134, 313/50, 87, 314/22, 330*/164/10, 397a/535, 403/29, 406/8, 413a/133, 361, 511, 795, 428/83, 432/118, 453/61, 114, 246, 454/275, 795), ~ek' (247/39, 288/71, 313/21, 330*/188/16, 357/82, 397a/238, 439/54), *Emberek* (194/19, 200/37), *Emberek'* (454/95), *Emberem* (161/8, 283/1), ~e (253/61, 413a/884), ~t (13/cím, 62/2, 123/72, 190/100, 192/46, 51, 193/47, 194/24, 200/48, 216/26, 257/11, 315/24, 326/24, 330/580, 798, 342/30, 379/149, 453/13, 258, 454/661, 723), ~eket (2/18, 3/4, 26/7, 114/95, 330*/143/5), ~ét (192/4, 368a/14), ~nek (28/19, 54/12, 71/15, 114/510, 839, 194/23, 31, 200/88, 209/24, 238/20, 245/15, 316/26, 326/36, 357/6, 377/38, 389/85, 453/200, 454/333), ~eknek (193/39, 424/29, 442*/221/1, 454/127), ~einek (368*/31/4), ~be (337/268), ~ekbe (304/33), ~ekbe' (435/33), ~ekben (374/9), *Emberekből* (397a/258), ~re (209/120, 328/1, 379/139), *Emberre* (188/76), *Emberekre* (200/73, 248/20), *Emberhez* (439/11), ~ekhez (454/529), ~től (114/123), ~ré (210/124, 406/8, 453/246, 454/278, 521), ~rel (5/1, 193/8, 290/12, 379/149), ~ekkel

(397a/207, 413a/74, 465/10), *Emberekkel* (222/30).

Ö: *gaz~, félig~, fő~, hajós~, köz~, mester~, öreg~, paraszt~.*

emberbarát fn (1)

Embertárs, felebarát. *'S érezd hogy a' Menny' kedve is egy igaz Hérósi szívben megszaporodhatik, Ha nemzetét 's ~ját Virtusibann öröködni látja* (418/119).

emberecske fn (1)

Emberecske vkivel: emberként megbecsüli. *Vagy légyetek véltünk emberetskék ti is, Így több betsületet fogunk adni mi is* (194/21).

emberevő fn (1)

Gazember. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó ~k* (337/112).

emberfia fn (2)

Ember, költő. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia* (245/22). *'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn hallgathat még minden ember' fia* (200/80).

emberforma fn (1)

Emberi test. *Kedves test! hát itt szemlélek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött — A' keskeny ~ba' Minthogy meg nem fért* (299/5).

embergyűlölés fn (1)

Az emberek megvetése. *Semmi Virtust nem kerestem, Embergyűlölésbe estem, 'S már egészen ellepe Lelkestől a' sárepe* (322/34).

embergyűlölő fn (1)

Olyan személy, aki az embereket gyűlöli, megveti. *Az Ember gyűlölő* (62/cím).

emberi mn (32)

1. Emberhez tartozó, emberrel kapcsolatos. *Ezt az ~ ész soha fel nem járja Bár minden titkoknak légyen nagy búvárja* (15/17, 204/17, 217/17). *A' hol a szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az ~ sors megsirathatatlan* (313/70). **2.** Embertől eredő, ember alkotta <dolog>. *Óh Múzsám! ... mi kegyetlen időket Szültek az emberiség' kinjára az ~ lármák?* (253/3) **3.** Emberre jellemző, emberhez illő <magatartás, tulajdonság>. *Más módokat az ~ szorgalmatos-*

ság lele (413a/546). Az ~ hitvány kevelység' truttzára, Letésem az eddig viseltt méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot (454/280). **4.** Emberekből álló (csoport). Mikor Prometheus a' meg készítetett Sárból ki gyurta az ~ nemzetet (26/2). Bódúlt ~ Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Záróköt tulajdon kezedre (200/39). **5.** Emberséges, humanus. Lesz még az a' Kor, melybe' felettem is, Egy hív Magyarnak lantja zokogni fog, 'S ezt mondja népünk: Óh miért nem Éltek ez ~ Századunkban?! (395/44) **6.** Emberi formában: emberként. Kár hogy ~ formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak (231/491).

~ (190/47, 193/9, 210/1, 212/22, 213/54, 62, 215/12, 337/268, 341/4, 413/10, 413a/535, 991, 432/10, 452/21, 453/249, 454/177, 335, 512, 524), Emberi (222/10, 313/17).

emberiség fn (16)

1. Az emberi nem, az emberek összessége. Maga kél fel győzni itt az ~, 'S talp' alatt semmivé válik a' semmiség (337/291). Ne hagyj szent Igazság, dördülj le az égből, 'S az ~et vedd ki az inségből (337/88). **2.** Emberség, emberiesség. Itt van a' legvégső oltára Pallásnak Az ~nek, a' tsinosodásnak (313/78). ~ (190/54, 97, 313/144.), ~' (253/3, 397a/997), Emberiség (241/27, 322/cím), ~nek (216/106, 281*/40/3, 313/15, 454/334, 454a/22, 31).

emberkedik i (1)

Vitézkedik, küzd. Együtt emberkedtünk, együtt nyeltük a' hartzok' porát (259/532).

emberkor fn (4)

1. Felnőtt kor. [A halál] mikor ember korra jutnak, akkor gyűjti be bús felelt sorra (213/73). **2.** Életkor, az ember életének időtartama. Sok ember kort végig élván [a tölgy], truttzol az Esztendőkönn (413a/831), ~od' (452/31), ~t (327/1).

emberné fn (2)

Nő. Véletek hát szívet váltok Szép ~k, 's így kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret (322/50). ~ (401/4).

emberölő mn (2)

Embereket elpusztító. Emberölő háborúkkal Erőltetted lantodat (400/3). Bár itt' ember ölő savakra találok (457/5).

emberség fn (6)

1. Emberiesség, jóindulat. Ajánlod kebled a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen 'S az ~' legsúlyosabb terhétől Magad feloldod édesen (377/39). **2.** Emberséges magatartás. Emberséget színelétek, A' midőn azt megtörétek: Véres bosszú verjen le! (257/41) **3.** Becsület, tisztesség. Ki durva, vagy szelid, ki társas, vagy rideg: Még is mindeniknek szívéen van egy petsét, Melly jegyzi és őrizi az ~' betsét (454/344).

~' (257/139, 313/12), ~et (257/149).

emberséges mn (3)

Jóságos, jóra való (személy). Kár egy ilyen ~ embernek olly ronda hely (326/36).

~ (114/839, 190/82).

embertárs fn (15)

Az emberi nemnek velünk egyenrangú tagja. Zordon erdők! Durva bértzek! szirtok! Har-sogjátok jajjaim!' Tik talám több érézéssel bírtok, Mint sem ~aim (304/18, 435/18).

ember társam (453/193), ember társunk (195/48, 454/224), ~amnak (454/355), ~át (202/102, 454/350), Ember társát (241/23), ember-társadnak (202/122), ember társának (192/37), ~onn (190/103), Embertársaira (313/26), Embertársától (200/65), ~ával (454/808).

embertelen mn (1)

Kegyetlen, kíméletlen. Igazán! Többet tesz Ámor' kis puzdrája, Mint az ~ Mársnak a' dárdája (337/338).

emberül hsz (4)

1. Becsületes, értelmes emberként. Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre; Mert mind vesztembe kerül. — Meg is álltam emberül (322/20). **2.** Derekasán. Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak erede. Maga volt a' Vezér, a' többek követték, Kik a' Lengyel tempót emberül megtették (330/538). emberül (169/168, 188/15).

embervér fn (2)

Emberek testében ereken keringő piros nedv.

Minden vizek' árka ~rel teli, Márs a' vén Ótzeán hátát megnyergeli (337/47).
ember vérrel (201/66).

eme nm

(2)

Ez a, itt levő. *De lelke e' dalok közt Édes lebágyvadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé: Miként ~' madárka, Melly már alélva hullt le A' rózsza' szép ölébe* (373/114).
~' (290/8).

emel i

(38)

1. (Vki, vmi) felfelé mozgat vmit. *Ditső szépséggel ~i Az angyal minden tagját A' te termeted is deli Szép Julim Angyal vagy hát* (269/21). *Az én Lelkem' sóhajtatástól Reszket a' fák-nak levele, Mellyeket itt mély panasztól Las-sú zúgással ~e* (130/20). 2. Levegőben tartva visz, cipel. *Mikor a' táborban mindent elrendele: Últ egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz ~e* (330/1214). 3. Vminek a terhét ~i: felelős vmiért. *A' ki ez egész Had terhét ~i erőss Vállal* (216/85). 4. Vki tollát ~i: írásra készíti. *Az az önnön érzés ~i tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat* (454/1001). 5. (Víz) visz. *A' Duna szól — melly annyi kö-vér rétekre lefolyván Sok gályákat ~ hátán* (259/603). 6. Feldicsér, magasztal. *Legalább Muzsámát tinétek szentelem, 'S vitéz tettete-ket az égig ~em* (267/240). *Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek 's Glória' Vára felé ~nek* (188/99). 7. (Tulajdon-ságot) fokoz, növel. *A' Nagy-Világ őtet galán-túl nevet, Mellyel természeti kellemét ~te* (330/176). 8. (Személyt) erkölcsileg, szellemi-leg jobba tesz. *A' Szív ~, az Ész lesijjeszt* (430/15). 9. Létesít, épít. *Sátort a' veszteg álltt mezőben ~e* (341/22). *Nevednek óltárt a' ma-radék ~* (440/14). 10. Szívében oszlopot ~ vki-nek: emlékét megőrzi. *Ennek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkben örökös oszlo-pot ~ünk* (214/118). 11. Sójajtatást égig ~: az égiekhez fohászkodik. *Lelkem' sűrű sohajta-sát Égig ~em; De szívem' Vigasztalását Sehol nem lelem* (299/41). 12. A feledésből feleleven-ít. *Ő a feledékenységnak gyászból kötött fe-dele Alól a Honor várába két nagy nevet ~e* (111/66).

~ (53/2), ~sz (335/3), ~nek (9/16, 251/4), ~e (330/1214), ~t (338/19), *Emelt* (210/20); ~em

(223/20, 454/9), ~ed (16/34, 205/34), ~i (52/22, 70/12, 71/2, 72/10, 306/276), *Emeli* (172/12), ~te (1/7, 450/25), ~lek (454/836). — ~je (259/157), ~jetek (432/70); ~jék (315/13).

Ik: fel~.**emelés fn**

(1)

Hordozás, vivés. *Költsön esik ~e, Gondollya, szép terhének, Melly édes elő érzés e' Gyula-dozó szívének* (231/247).

emelgethet i

(2)

Flaskót ~: iszogathat. Flaskót ~ 's fogát piszkáhatja (266/10, 310/10).

emelhet i

(2)

Építhet. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvend-hetel, Méltán Diadalmi-Kaput ~el* (306/308).
~ (330/1564).

Ik: fel~.**emelít i**

(1)

Emel. Déltzeg nyakot ~nek [a lovak], *Mellyet lágy sörény kerít* (397a/149).

Ik: fel~.**emelkedhetik Ik: fel~.****emelkedik i**

(7)

1. Felfelé száll, halad. *Gyors repdeséssel mennybe emelkedem* (454/764). *Múzsám! — Emelkedj most fellyebb minden hadnál, Zeng-jél Vitézeket 's légy nagyobb magadnál* (267/7). 2. Szárnyra ~: száll. *Már, már szárnyra emelkedem* (432/72).
~ (440/6). — *emelkedj* (454/750), *Emelkedj* (405/31), *emelkedjenek* (297/39).

Ik: fel~, felül~.**emelkedő Ik: fel~.****emelkedve in**

(1)

Fennen ~: magasra, magasba. A' Patsirta az egekre Fennyen ~ száll (397a/166).

emeltett hsz

(2)

Ezenfelül. *Ember társát ki szereti és híve Ha-zájának, Még e' mellett a' Tudományt tartja főfő javának* (241/24).
E' mellett (330/1429).

emelni in

(2)

Fénylő szárnyakra emelni: sok jóval kecse-gtetni. Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni [a sors], *'S páva módra fénylő szárnyakra ~, Ne hidj néki, ne hidj* (55/4, 191/4).

- emelő fn** (1) Segítője. *Lett amannak magos poltzra ~je* (83/50).
Ö: szív~.
- emeltet Ik:** meg~.
- emeltetik i** (1) Építetik. *Vagy mivel te nem tudsz szólni, e táblának, A' melly állítottott egy édes Anyának, A' melly emeltetett az emlékezetnek Kezei által a' buzgó szeretetnek* (210/57).
- emelvén in** (2) 1. *A hajnal ~ a fáklyát:* virradatkor. *De felylyebb emelvén a' rózsaszín fáklyát, bontotta az álom' szenderítő mákját* (225/43). 2. *Az égre ~ szemét:* az égre felnézve. *Az égre siralmas szemeket ~, Így szólnak egyenlő szívvvel nyögdetségűen* (214/27).
Ik: fel~.
- émelygős mn** (1) Émelyítő, émelygést okozó. *Azóltá, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/88).
- emeritus (lat)** (1) Használatra alkalmatlan. *Mert jól tudhatják az Urak, hogy még nem régenében, Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében* (310/20).
- emészt i** (4) 1. Pusztít. *Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él, és véle hal 'S ~i sarjaival* (443/144). 2. *Napjait ~i:* búsan, keservesen él. *De imé aggságban ~em napja-im', Az idővel együtt terjednek kínjaim* (330/789). 3. (Érzés) gyötör, epeszt. *'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velőket, Édes tsiklandással ~ette őket. Héj te, ravasz Amor! miket fel nem találsz?* (330/1346) ~i (352/14).
Ik: el~, meg~.
- emésztetik i** (1) Háborítatik. *Óh! óh! égj szívemnek szótalan fájdalom Melytől ~ Lelkem nyugadalma* (453/230).
- emészthetetlen mn** (1) Olthatatlan, örök lánggal égő. *'S tisztelő fényt vetett, kik látták azokra; Mint ~ Mó'ses' tsipkebokra* (225/60).
- emészthetvén Ik:** meg~.
- emésztni in** (1) <Lelkileg> gyötörni. *Ah! örökkéig fog ez a' sebess tűz Engem ~* (381/12).
- emésztfő mn** (4) 1. Perzselő, növényzetet kiszárító. *Az ~ tűz* 107/cím). 2. <Lelkileg> gyötörő, kínozó. *Jaj, enyhítsétek ~ Tüzemet, mert már megemészt ő!* (175/19, 412/19). ~ (453/10).
Ik: el~, meg~.
- emésztfődik i** (1) <Lelkileg> gyötörődik. *De mit? — hát hallgatva emésztfődjünk mindég? Ah, nem — a mérőkön segít Amor 's az ég* (157/9).
- emésztvén in** (1) Pusztítva. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska rágott Emésztvén édesen* (391/15).
- emez nm** (2) Ez. *Ha Az kötött nekik borostyán ágokat Emez ősz fejeokről le-tépte azokat* (78/8). *Emezt* (397a/345).
- emiatt hsz** (5) Ez ok miatt, ezért. *Ez okozza hogy ők a' vért nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra* (454/499).
e' miatt (397a/831), *E miatt* (192/10), *E' miatt* (260/8, 317/224).
- eml. l. emlékü**
- emleget i** (6) <Vkit, vmit> gyakran beszél róla. *Az ő kedves nevét ~ik máig A' Drávától fogva Ádria' partjáiig* (306/273). *Szépségidet ~em, Még sem gyengülök jobban: Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobban* (208/25). ~nek (304/20, 435/20); ~em (222/90), ~jük (377/1).
Ik: meg~.
- emlegetni in** (1) Beszélni róla. *A' hív Magyar mindenkor Kívánja ~, Nem fogja bétemetni A' vén idő' mocha* (259/270).
- emlegetvén in** (1) Beszélvén róla. *S ~ édes epedt vágyódással* (221/6).

emlékezés fn**(1)**

Emlékkép. *Mikor már én itt tündöklök, 'S a' kék égen kikönyöklök Hallom tőled nevemet. Valamelly'k tsillag sugára Rá festi szemed' héjjára Hív ~emet* (454/928).

emlékezet fn**(14)**

1. *Vkinek az ~e:* vkinek a tudatban megőrzött képe. *Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' ~ét, Minden zugban feltaláltam Mennyei tekintetét* (428/130). **2.** Emlékezés. *A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakták fel sorjában, Mellyet sok tsókok közt a' Hív ~ Háláló könnyekkel öszvetzémentezett* (237/89). **3.** Emlék. *Valakik erántam hív szívvel voltatok, 'S a' jó ~' könyvébe íratok, ... Legyetek áldottak!* (454/982) *~ek* (306/150), *~em* (443/212), *~e* (152/6, 176/20, 418*/176/7), *~et* (450/50), *~nek* (209/4, 210/57), *~ével* (307/23), *~eddel* (454/857), *~ivel* (306/261).

emlékezetű mn**(1)**

Emlékű. *Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... szebb és méltóbb kifejezéssel Nemeses Tántznak neveztek* (330*/156/1).

emlékezik i**(14)**

1. Emlékezetében megőriz vkit, vmit. *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál számot tart minden emberre* (209/119). *Szépségidet emlegetem, Még sem gyengülök jobban: Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobban* (208/27). **2.** Visszagondol rá, tudatába visszaidéz vmit. *Gondot az ég rólad Úgy viseljen, Ha rám emlékezel Minden helyen* (268/131). *Meghűl minden vérem bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem várta árulásodról Emlékezem, hitszegő!* (324/28) **3.** *Vkiről, vmiről ~:* vkinek, vminek kegyelettel adózik; megemlékezik róla. *Majd mikor fjiaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva neveznek* (442/15). **4.** Képes emlékezetébe idézni vmit. *Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval ki-tenni* (330*/204/9). *emlékezem* (314/3), *emlekezem* (259/613), *emlékezel* (279/10, 454/987) *emlékezett* (63/12). — *Emlékezz* (414/13), *emlékezzetek* (217/108).

emlékeztető mn**(1)**

Olyan, ami arra való, hogy eszébe juttasson vkinek vmit. *Arany helyett légyen Híved' Emlékeztető jele Mind az, a' mit szemed, szíved Lillában édest lele* (436/10).

említ i**(17)**

1. *⟨Beszédben v. írásban⟩ röviden szóba hoz vkit, vmit. Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, ... A' millyet nem ~ semmi Istória* (330/7). *De egy bölts Istenről azt állítani vétek, (Sőt hogy ~em is, tán azzal is vétek* (454/90). **2.** Ilyen módon felsorol. *Vagy kettőt ~ek, kit a' szent hagyomány' Útján nem vezet még az ész és Tudomány* (454/389). *Említnek* (78/3), *~e* (114/496); *~em* (77/21, 231/462), *Említem* (432*/207/1), *~i* (330*/165/8), *~lek* (337/259). — *~nél* (190/108). — *~sek* (330*/188/8, 413a/985), *~sen* (454/107); *~sem* (413a/640), *említettsem* (215/31), *Említstsem* (413a/684).

Ik: meg~.**említeni in****(1)**

Már jó volna ~: már el kellene kezdeni. *De most már jó volna azt is ~, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni. Kezdjük hát — Bálint élj sokáig, sokáig* (266/31).

említés fn**(1)**

Említést tenni: említeni. *Félek virtusidról több ~t tenni* (454/825).

említett in**(6)**

Korábban szóba hozott. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az ~ Iródeák' Könyvében, a' Mándi Úr' fordításában* (418*/175/1). *~* (330*/137/6, 330*/199/12, 432*/204/1, 439*/219/4, 445*/233/1).

emlő fn**(5)**

1. A nők mellkasi páros tej kiválasztó szerve; mell. *Vagy ledúlván a' kútfokhöz Apró violát szedtek, Hogy ártatlan ~tökhöz Bokrétát bigygyesszetek* (397a/111). **2.** Kocsány. *A' sárgáló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak ~jén kevélyek* (199/12, 87/12). *~k* (373/166, 397a/1115).

en l. chef**én nm****(576)**

1. Egyes szám 1. személyű személyes névmás.

'S ha álom, mibenn áll? — ~ fel nem találok (201/50). Úgy ~ a' borostyánt ~ meg fogom vetni (219/42).

2. (Birtokos jelzőként.) *Kitsiny az ~ károm* (99/30). *Én Életem, néhánykor ezt mondotta, 's Én Reményem, ah tsak te vagy* (170/41–2).

énáltalam hsz (1)

A szóban forgó személy segítségével. *Én általam élnek 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1929).

énbelőlem hsz (1)

A szóban forgó személyből. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók* (180/6).

énbennem hsz (5)

1. A szóban forgó személy belsejében. *Buzog még én bennem elhunyt ősink vérek* (248/49).

2. A szóban forgó személy lelkében, szívében. *Én bennemis van eggy tűz, Mondják, hogy az Cupidó* (107/9, 352/9).

én bennem (259/506, 268/54).

Encelad fn (1)

Személynév. (Az istenek ellen lázadó titán a görög mitológiában, akit Zeusz ezért villámmal sújtott.) *Vagy ha tüzes menyköveid Nem hullatod ellenek, ... 'S a' mellyekkel ~ot És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/949).

Endímion fn (3)

Személynév. (Endümion, regebeli szép görög ifjú, akit Zeusz egy barlangban örök álomba szenderített.) *Te csendes éjnek királynéja, ~ szép barátnéja, Te ott a' fél felhő megett! Ínts hallgatást nárcispáltzáddal* (431/2).

Endimion (460/131), *Endimionnyától* (77/120).

ének fn (101)

1. Emberi hanggal megszólaltatott szöveges zene. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúttya énekem 's Pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti ~em* (16/68). *Ahol a' Magyarok' erős Istenének' Zsámoly széke alatt harsog magyar ~* (306/20). **2.** Zenemű. *Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos ~je A' szellőkön elrepül* (415/29). **3.** Dal. *Sok siralmas sípnak visitnak ~i* (267/49). **4.** Dallam. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves ~et, Melyhez maga az érzékeny Bánat szabjon verseket* (162/7). Mások

siralmas ~ekkel Bőgettsék az Óboát (424/25). **5.** Költemény. *Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leírjon ~em* (330/500). *Reggeli Ének a' Rózsához* (250/cím). *Bólt's Gróf! tsak fiatal Műzsám erősödjön ... Téged fog zengeni hatyúi ~em* (306/232). **6.** Hosszabb költemény egysége, fejezete. *I. Ének* (259/1, 220/1). *Az ~ek* (188/119). **7.** Madárdal. *Danol a' pacsirta 's a' pinty; Az egész berek' homálya Zeneg édes ~ekkel: Egyedül csak én kesergek* (350/9). *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik eggy víg madár Játékba, ~be* (142/4). **8.** A szél által okozott hang. *A' szelek-is áldó ~et suttognak* (89/25).

~ (74/2, 307/62, 83, 308/16, 433/23), *Ének* (188/110, 149, 220/25, 41, 225/cím, 11, 19, 105, 131, 137, 146, 251/15, 259/33, 89, 141, 431, 491, 561, 595, 667, 453/6), *~em* (103/1, 184/26, 293/8, 308/3, 358/36, 382/30, 413/14, 423/26, 427/44, 437/1, 454/1003), *Énekem* (418/93), *~em'* (67/7, 114/7, 205/68), *~ed'* (278/50), *~e* (397/25, 450/50), *Éneke* (410/cím), *~i* (55/16), *Énekünk* (218/13), *~im* (413a/1105), *Énekim* (245/10, *~i* (191/16), *~et* (164/10, 188/124, 306/13, 337/345, 386/5, 400/54), *Éneket* (188/4), *~eket* (336/51, 397a/616), *~emet* (190/107), *Énekemet* (308/20), *~edet* (111/54, 178/2), *~ét* (338/18, 446/6), *~emnek* (308/29, 413a/565), *~ünknek* (128/63), *~embe* (97/6, 114/11, 317/29), *~ébe'* (397a/1135), *~ében* (397a/797), *~éből* (373/65, 139), *~idben* (344/9), *~én* (399/16), *~re* (162/59), *~kel* (128/25, 51, 188/137, 220/51, 308/14, 424/51), *~ekkel* (148/38, 178/5).

Ö: innep~.

énekecske fn (1)

Dal. *Víg éneketskéket, a' mint van szokásom, Danoltatott vélem nyájas andalgásom* (237/13).

énekkel i (44)

1. Vki emberi hanggal dallamokat szólaltat meg. *A' hol zengjen száján az a' dicső Ének, Mellyet ~nek a' Húszonnéggy Vének* (225/106). **2.** (Madár) dallamos hangot hallat. *A' mada-rak, mellyek a' bársony reggelnek Ujj óráinn ékes hangonn ~nek* (65/4). **3.** (Költő) verset ír

vkiről, vmiről. *Ezt minap egy jámbor Magyar ~te; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). *Víg vőlgyek! Ha innen mind így szélednek el, Rólatok majd senki verset nem ~* (219/22). *Éneklek a' Fársáng' napjait 's Dorottyát* (330/1). **4.** (Hangszer) dallamos hangon szól. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, ~* (400/85).

~ (35/4, 83/26, 397a/488, 414/10, 442/20), *Énekel* (317/4), *~ek* (225/31, 433/40), *éneklek* (450/2, 37), *~nek* (67/4, 188/98, 251/3, 373/173, 432/93), *éneklenek* (290/31, 306/298), *éneklének* (306/134, 390/25), *~tek* (418*/176/4), *Énekeltek* (307/59); *~em* (196/35, 380/33), *~i* (216/15, 52, 306/90, 450/48), *Éneklük* (238/110), *~ik* (42/4), *éneklek* (397a/1141), *~ték* (267*/13/10), *~lek* (413a/526). — *Énekeljek* (308/40), *~jen* (251/27, 269/35), *Énekeljünk* (285/1, 8), *~jetek* (397a/742); *Énekeljük* (285/15).

énekeltet i (2)

1. Vki emberi hanggal többször dallamokat szólaltat meg. *Apolló maga ~; Az Ekhó rá visszafelelget* (110/13). **2.** Többször előad vmit. *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt ~ték virtussok' hírére 'S az ifjú Leventák' felsekertetésére* (267/29).

énekelni ~ éneklenni in (6)

1. Emberi hanggal dallamokat megszólaltatni. *'S a' Nimfák versentt próbálnák Érzésim' éneklenni* (375/36). **2.** Versben leírni. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem éneklenni* (188/2). *énekelni* (373/133, 413a/4, 698, 454/28).

énekelő ~ éneklő mn/fn (14)

I. mn 1. Emberi hanggal dallamokat megszólaltató. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/15). **2.** Verselő. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájihoz zárnak* (190/28). **3.** (Madár) dallamos hangot hallató. *Sok fatetőn éneklő Fülemüle rád vár* (172/6). *Az éneklő madarkákkal A szép napot tisztelem* (16/49). **4.** (Hangszer) dallamos hangon szóló. *Jertek vigan énekelő Lanttal elő!* (188/122).

énekelő (25/42, 205/49, 340/18).

II. fn 1. Énekmondó, regös. *Maga mikor evett a' Vitéz Etele Illy éneklőkkel volt palotája tele* (267/34). **2.** Verselő. *De mivelhogy nagyok A' látások, és én kis éneklő vagyok: Te beszélld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot?* (237/20) **3.** Vki éneklője: vkiről verset író. *Vajha én reám tekintene Nyájas szemekkel Melpómene, És éneklője lehetnék!* (255/33) *éneklőd'* (337/258), *éneklője* (53/15, 451/33).

énekelve in (1)

Emberi hanggal dallamokat megszólaltatva. *Zengedeznek ~ Pándion' Leányai* (164/17).

énekés fn (9)

Költő. *Légy idvez, óh Hafíznak Sirhalma, melybe' nyugszik A' Rózsabokrok alján Kelet' édes ~se* (373/16).

~ (290/32), *~se* (373/44, 72, 97, 120, 145, 180), *Énekesse* (373/12).

éneklés fn (1)

Éneklést tesz: énekel. Eggy szép Szűz Szerelmébenn Illy bús Éneklést tett (145/22).

Ö: vers~.

énekű mn (1)

Csalárd ~: csábító dalokkal félrevezető. *Tudván, hogy a' tsalárd ~ Sirenek Sok Nagyot halálos sírba temettenek* (188/19).

énellenem hsz (1)

A szóban forgó személy ellen. *De te örizz meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költek én ellenem* (160/10).

énelőttem hsz (1)

A szóban forgó személy számára. *Juliánna kedves Név én előttem is* (290/26).

énérettem ~ énérttem hsz (4)

1. A szóban forgó személyért cserébe; helyette. *Mivel áldott férjnek bízálok kezére: Én érettem a' lesz életed vezére* (210/106). **2.** A szóban forgó személy miatt. *De jaj mikor viszsztatértem, Már az apró viola, És minden Remény, én érttem Hervadásra hajola* (428/107). *én érettem* (454/277), *én értem* (77/280).

enged i (35)

1. Könnyebben mozdítható lesz, ellenállása csökken. *Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről*

megerednek *A' hóvizek, és Zefírtől a' lány rö-
gök ~nek* (413a/52). **2.** *⟨Fájdalom⟩ enyhül.
Hogy a' nagy fájdalmak rolla nem ~nek Hal-
dokló szemei immár nehezedenek* (77/243). **3.**
Vki ellenállása gyengül, megszűnik. *Ő is,
hogy engemet megesmer Urának, Mindenkor
~, mint parantsolójának* (239/150). **4.** *Eltűri,
hogy vmi megtörténjen. Te kit zöld pálmái Vi-
téz érdemednek Nevestől a' sirba dűlni nem
~nek* (382/6). *De egy égő szívet hagyni magá-
nosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan,
Nem ~i a' szövetség, 's a' szerelem* (184/17,
423/17). **5.** *Vminek ~:* addigi álláspontját meg-
változtatja. *Ő is sok szép kérésére Engedett a'
szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott
Gavallérjának* (231/436). **6.** *Nem ~ vminek vé-
get:* nem engedi, hogy vmi befejeződjön. *Mél-
tán nem ~nek véget a' nyögésnek Sok bajai
ezen Nemes Teremtésnek* (210/5). **7.** Engedel-
meskedik. *Fiaim! igazat tészek én köztetek,
Tsak köz pert megosztó szómnak ~jetek* (268/
110). *Oh hogy ne ~nék, drága Angyal, néked!*
(306/175). **8.** *Az ég/Ur ~ vmit:* megad, lehetővé
tesz vmit. *De reménylj, az egek hűséges fér-
jednek Szárnya alatt néked nyugovást ~nek*
(212/98). *Az Ur tehát ... Engedjen éltednek,
kívánom, e végett Sokáig terjedő Nestori vén-
séget* (74/21). **9.** Nem akadályoz meg vmit.
*Nékünk Poétáknak úgy is az ébredett Képzelés
eszméünk sok titkot ~ett* (225/34, 136). **10.**
Vkit nem akadályoz abban, hogy vhova jus-
son. *Ha másként nem; Kis Bálintot vérekkal
sem ~ik* (326/12). **11.** Hagyja, hogy vki birto-
kába vegyen vmit, rendelkezzen vele. *Hallá
Élízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Ha-
zám' Bárdusa' énekét, És réz piramisán,
mellyet emelt maga, Néked fő helyet ~e* (338/
20). *Ezt kötötte öszve, 's a' mindég mellette
Órtálló Zichynek kezébe ~te* (188/74).
~ (176/100, 413a/753), ~nek (77/86, 215/49,
413a/577), ~e (106/6), ~ett (14/6, 201/6), ~tek
(77/98); *Engedi* (212/124), ~é (372/6). — *En-
gedjen* (259/303); ~d (321/25, 337/9), *Engedd*
(158/9, 188/5), ~je (92/245), *Engedjétek* (215/
151).

Ik: át~, el~, fel~, meg~.

engedelem fn

(4)

1. Beleegyezés, engedély. *Kanál-nyéllel ten-*

*nék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt
loccsintnék belé* (169/98). **2.** Bocsánat, elné-
zés. *Engedelmet! – Gyenge volt e' Szív: Nem
cserélt azért szerelmet, Hív fog lenni, hív*
(291/9).

~ (56/57), *engedelméből* (231/463).

engedetlen mn

(1)

Engedetlen lángok: pusztító tűz. *Vagy menje-
tek vitéz táborral ellenek, Hogy ez ~ lángok el
vessenek* (195/42).

engedetlenség fn

(1)

*Engedelmesség megtagadása. Ah, az ~ Semmi
jót nem szüle még!* (257/108)

engedhet i

(3)

1. Nem tud ellenállni. *Itt a' bujálkodó pazér
természetnek A' legjobb ízek is tudom ~nek*
(90/14). **2.** *Amint ~ik az elporlódások:* amíg le
nem kopnak. *E' veres márványba bévéselt
írások, A' mint ~ik az elporlódások Mutatják
az Árpád' 's Hunyadi' neveit* (306/52).

~nek (77/116).

engedni in

(3)

1. Keménysége kezd csökkenni. *És a' nedves
göröngy kezd ~ már a' Tavaszi szellőknek
lány fuvallására* (413/57). **2.** Addigi álláspont-
tot megváltoztatni. *Utóljára hogy egymásnak
nem akartak ~ Botra Valaskára kezdett a' do-
log kerekedni* (326/3). **3.** Csillapodni. *De ha
kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a ha-
ragos tenger is ~* (10/32).

Ik: meg~.

engedvén in

(1)

Vminek ~: addigi álláspontot megváltoztatva.
*Leánykáknak E' még ma is szokása: Hogy mi-
dön győzni szeretnek, Meg győzetni kívánnak,
'S Engedvén a' szeretetnek, Ha könyörgünk:
meg szánnak* (231/433).

engem ~ engemet nm

(161)

Az egyes szám 1. személyű személynév más
tárgyként használt alakja. *Kedvére nyugodt
ágyában Engem ölelvén álmában* (112/8). *De
biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Ötse
Sem teszi ki a' szűröm* (92/159). *Lehetne é
néktek elhagyni engemet?* (330/962)

engesztelhetetlen mn

(1)

Csillapíthatatlan, vad (indulat). *A' szegényt, a'*

Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen kemény indulatja (211/36).

anglisch (ném)

Angol. *Jól szabott ~ Sackjába Minden egygy egygy Tag ki ül 'S Kivált elöl varrásába A Sack' majd szélllyel feszül* (231/343).

énhelyettem hsz

A szóban forgó személy helyett. *Ah szóljon én helyettem E' néma könnyek' árja, Ez elfojtódott szív* (259/488).

én helyettem (337/265).

énmellettem hsz

Mellette van/szól vkinek: támogatja, segíti a szóbanforgó személyt. Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem Legyetek óh egek én mellettem (160/5). *A' természet maga szól én mellettem, 's előre számot merészlek tartani a' Poéták' borostyánjára* (368/20).

ennek nm

Az ez névmás *-nek* ragos alakja. *Igy szólnak: hogy ~ mind esze, mind keze A' ránk omló veszej ellen védelmeze* (68/17). *Akkor kegyetlenek és háládatlannak Mondhattak volna mind ~ mind annak* (176/106). *Az öregek, mondják, hogy ~ engednek* (215/49). *A' többek mindnyáján ~ Udvarolni láttattak* (231/119). *Mért van ~ 's ~ most olly ritkasága? A' kává, a' tzuikor, mért olly méreg drága?* (330/307)

énnekem ~ énnékem hsz

1. A szóban forgó személy számára. *Óh! Mert ez a' hely énnékem Irtóztató* (333/5). **2.** A szóban forgó személy felé. *A gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnékem* (205/66, 16/66). **3.** A kell szó mellett. *De ki előtt kell danolni már énnékem?* (184/25, 423/25) *énnekem* (208/33, 447/147), *Énnékem* (39/8.), *énnékem* (114/97), *én nékem* (453/281), *Énnékem* (106/21, 372/21).

ennél nm

Az ez névmás *-nél* ragos alakja. *A' Pegazus vizeit Látom csergedezve itt ... Ennél jobb helyt nem lelek* (88/11–2). *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt bizonyly Hertzegi hatalom* (212/20).

~ (77/188, 140/10, 215/67, 222/43), *Ennél* (114/896, 148/57, 306/121, 447/124).

ennélfogva hsz

Ezért, tehát. *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva* (222/14).

enni in

Táplálkozni. *Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet ~ és inni* (314/50).

~ (330/624, 413a/168, 453/94), *Enni* (133/33, 37); *ennem* (162/13), *ennünk* 454/256).

Ennius fn

Személynév. (Római költő i. e. 239–168.) *Hadd danoljak hartzot én is ~sal* (330/20). *~sá* (219/41), *~sal* (317/27).

ennivaló mn/fn

I. mn *Ennivaló fészek:* ehető fecskefészek. *Mert a'hol a' tisztelt elefántok laknak'S ~ fészket a' madarak raknak* (454/458).

II. fn Táplálék, élelem. *'S hogy az enni valót feltalálhassátok, 'S a' múltó életet jobban kóstoljátok* (454/217).

Enók fn

Személynév. (Az ószövetségi Matuzsálem atyja. Istenfélő élete végén Isten az égbe ragadta) *Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint amaz életbe fel ragadt ~kal* (209/40).

énrám ~ énreám hsz

1. A szóban forgó személy testén levő helyre. *Óh, vajha én reámis, Az én alélt fejemre Eggy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatozna!* (107/25) **2.** A szóban forgó személy számára. *Hogy tukmálhatjátok én rám e' világot* (330/1520). **3.** A szóban forgó személy felé. *Ha hát én reám tekintene Nyájás szemekkel Melpomene* (53/13). *én reám* (168/10, 255/31, 352/25, 451/31).

énrólám hsz

A szóban forgó személyről. *Ah, ah, emlékeztetek jól, Kedvesim! én rólám is* (241/16).

enthusiasmus fn

Lelkesedés, felbuzdulás. *Mikor Virgilius a' háborúra felköltt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni, így kiált fel egész ~sal* (330*/175/2).

éntőlem hsz

1. A szóban forgó személy tartózkodási helyé-

től. *Mert Lilla egy tavasz' nyíltában Én tőlem messze vettetett* (379/46). **2.** A szóban forgó személy tulajdonából. *Vedd el te is ezt én tőlem, kegyes Lélek!* (423/47) **3.** A szóban forgó személytől mint a jelzett cselekvés végzőjétől. *Ha a' Kisasszony azt maga Nem kérdené én tőlem, Bámulásom okát senki Ki nem venné belőlem* (169/30).

énvelem ~ énvélem hsz (8)

1. A szóban forgó személlyel mint társsal. *Ha tsak egyg Éjtszaka nem vóltis én velem, Melly hosszúnak tetszett az a' Késedelem* (176/59). *Én velem egyget érthetnek, Ha úgy tetszik a' Nemzetnek Bölts 's hatalmas képei* (114/459). **2.** A szóban forgó személlyel mint a cselekvés végzőjével. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol volna, Ha én velem a' Kis-Asz-szony Olly helyen parancsolna* (169/87). **3.** A szóban forgó személlyel mint a cselekvés történés elszenvetőjével. *Óh Fátom! már, már képelem, Hogy a' szerentse laptaképpen Ját-szik mindenha én velem* (379/136). **4.** A szóban forgó személy iránt. *Óh remény! Oh Sze-relem! Tegyetek jól én velem!* (443/248) *én velem* (148/21, 395/38), *Én vélem* (454/902).

enyeleg i (5)

1. Tréfálkozik, évődik. *Enyelgenek bárdolat-lan versekkel 's hahotával* (413a/932). *Már a' nyájasság is pillangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett az Urakkal* (330/334). **2.** ⟨Nyáj⟩ békésen legelészlik. *Enyelegnek a' juhnyájak, Tehenek, lovak futosnak, Danol a' pacsirta 's a' pinty* (350/5). **3.** ⟨Szellő⟩ lengedez. *Nézd, a' vékony patyolat' Vigály felhője alatt A' szerelmes Zefírek mint ~nek* (139/84). *enyelgenek* (338/4).

enyelegni in (1)

Játszadozni. *Érzém, hogy élni, 's Tháliának Rózsanyakán ~, édes* (396/4).

enyelegve in (2)

1. Játszadozva. *Enyelegve szároгатják Hajok vizess aranyját* (355/14). **2.** ⟨Állat⟩ párosodásra készülve. *A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját berzeszti* (330/495).

enyelgés in (4)

1. Szerelmeskedés, szerelmi játék. *Bóldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' meghitt ~ekben Lelke' lángját szíhatám* (443/51). **2.** Évődés, tréfálkozás. *A' romlott szív titkos bűnét palástolja, 'S [az] apró ~t, tréfát korbátsolja* (382/16). *~eket* (231/314), *~nek* (453/203).

enyelgő mn (7)

1. Könnyelműen élő. *Az élet rövidségéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez ~ Világban torkig bugyborékolnak* (162/76). **2.** ⟨Nyáj⟩ békésen legelésző. *Jámbor falúk! Óh ~ Nyájak!* (397a/121). **3.** Szállodgáló. *Kedvesebb kezd lenni nálam Egy ~ lepke már* (449/16). **4.** ⟨Szellő⟩ lengedező. *Tsak némelly ~ zefírek játtzanak* (84/25, 196/25, 380/25). **5.** Lebegő. *Néreus' karjain ~ szűz leán: Anglia* (337/261).

enyém l. enyim

enyészet fn (6)

1. Pusztulás. *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó ~ével. Most az eggyik nagyra nő, 'S a' másik elműlik saját nevével* (288/38). *Így alusznak mi! — de vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és ~* (201/76, 454/628). **2.** ⟨Napé⟩ hanyatlás, lenyugvás. *A' Napnak hanyatlík tiündöklő hintaja Nyitva várja a' szép ~ ajtaja* (4/2, 200/2). *~en* (432/13).

Ö: nap~.

enyészik i (1)

Pang, sorvad. *Semmi mesterség nem ~ ottan, Gazdag a' Kalmár, 's az egész közönség* (287/29).

Ik: el~.

enyészvén in (1)

A nap ~: esteledve. Hogy ~ a' Nap, az égnek Tetején sűgári nem égne (412/11).

enyh fn/mn (5)

I. fn **1.** Enyhe idő. *Itt a' Tavasz, az ő ~ében Elovadt a' hó és a' jég* (379/1). **2.** Hűvös hely. *Itt a' Liget. — Zöld rejtekébe, Lillám, a' végre hívtalak, Hogy e' cserfák' setét ~ébe' Velek szemközt állítsalak* (446/3). *~ébe* (413a/1025), *~ében* (341/24).

II. mn Enyhet adó. *A' szikár gyertyán legjob-*

*ban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' ten-
gerpartra, Bacchus az ~ hegyekre* (413a/635).

enyhes mn (1)

Enyhe. *Levegő ege is dél után ~ebb* (199/33).

enyhít i (13)

1. Gyengébb fokúvá, enyhébbé tesz. *Hegyet-
ke ... Árnyékos Hátaddal ~ed tüzetet* (176/4).

2. Vminek kellemetlen v. fájdalmasabb hatá-
sát csökkenti. *Minden a' mi tsak szépíti Az
egész természetet Bennem a' gondot ~i* (16/47,
205/47). **3.** Vmin könnyebbít, javít. *Szállj le,
's ~s, óh kegyelmes Isten! E' bús sorsokon!*
(376/11). **4.** Száját ~: kellemes szájízt okoz.
*Szamócza ... Szép színe drágalátos, Mézize
száját ~* (273/21).

~i (413a/124), *~ette* (202/71). — *Enyhítetek*
(175/27), *Enyhítetek* (412/23); *~sd* (389/118),
~sének (175/19, 412/19), *~sék* (397a/187).

enyhítés fn (1)

Vmi kellemetlen v. fájdalmas hatásának csök-
kentése. *A' ki szívén más bajait olly mérték-
benn hordozza, Hogy annak ~éért mindenét
fel-áldozza* (216/112).

enyhítget i (1)

Vminek hatását folyamatosan csökkenti. *'S se-
be mérgét ~i flastromja* (216/108).

enyhíthet i (1)

Vmi hatását folyamatosan csökkentheti. *De e'
belső gyűladásnak Tüzén nem ~ek* (425/28).

enyhítő mn/fn (4)

I. mn 1. Kellemes, üdítő. *Most már kedves
Személyednek Enyhítő látására Minden szí-
vek megélednek* (220/26). **2.** Enyhítő tekintet:
vigasztaló tekintet. *Derült benne szívet ~ te-
kintet Melyről vigasztalás' lágy balzsamát
hintett* (225/61).

II. fn 1. Csillapító orvosság. *De most Lilla, új
tüzemnek Semmi ~je nints* (425/14). **2.** Segítő
társ. *Nints a' kiben feltaláljam Veszteségemet,
Nints ~m, hogy kiálljam E' gyötrelmemet*
(299/59).

Ik: meg~. **Ö:** szív~.

enyhítvén in (1)

Könnyebbítvén. *Majd élesztő balsamjával
Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szag-
jával Enyhítvén Ájúlását* (231/362).

enyhős mn (5)

1. Enyhe. *'S az ~ szelek szélesztik E' dagá-
lyos habokat* (397a/965). **2.** Kellemesen me-
leg. *Az ősz is sok gyümölcsöt hoz és a' meleg
napokon Főződik a' szelíd szüret az ~ kő
szirtokon* (413a/1081). **3.** Hűvös. *Így jár az a'
szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja ~ odvát
délközépen* (330/1262).
~ (397a/996, 1088).

enyhül i (3)

1. ⟨Szomj⟩ csillapodik. *Tiszta forrás vízzel
enyhül igaz szomja* (198/63). **2.** ⟨Fájó, kelle-
metlen érzés⟩ enyhébbé, elviselhetőbbé lesz.
*Tsak egy napot kérek itt maradásodra, Hadd
enyhüljön kinom: 's menj osztán dolgozdra*
(268/90). **3.** Hü. *Tsak igyunk, kellemes Doris,
Jól szeretett a' jó Bor. Ha Bakhus', Tzéres'
Tüzével, Melegével Nem enyhül, fázik Amor*
(156/5).

enyhülés Ik: meg~.

enyim ~ enyém nm (17)

Egyes szám I. személyű birtokos névmás.

I. mn-i Hozzám tartozik, az én tulajdo-
nom(ban van). *Ha enyim leszsz a' Vár, bizo-
nyosan hallá, Néki úti füvet kötnek talpa' alá*
(239/169).

enyim (114/46, 174/10, 299/28, 331/51),
enyim (278/37, 288/87, 443/67), *Enyim*
(278/29).

II. fn-i 1. A dolog, ami hozzám tartozik. *Az
Úr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest
jég volt* (309/26). **2.** *Az enyém — a tied:* a
magátulajdon elve. *Az enyém a' tiéd mennyi
lármát szüle, Miólta a' miénk nevezet elüle*
(200/45).

enyimbe (184/44), *enyimben* (423/44), *enyi-
men* (363/5), *enyimre* (134/45, 447/45),
enyimmel (148/64).

ennye l. ejnye

ennyi nm (41)

Mutató névmás. **1.** Bizonyos mennyiségű. *Ha
téged én, Galambom, Tisztellek ~ Tsókkal:
Tisztelj te is Galambom, Engem meg ~ Tsók-
kal! 'S meg ötven ~ Tsókkal!* (180/10–13) **2.**
Ilyen sok. *'S mondd, hogy rövid időre Ki mú-
lok én örökre, Mert ah! ki tudna ~ Fájdalmat
el viselni* (186/51). **3.** Ilyen kevés. *Csak ezt te-*

gyék síromnak a' kövére: *Útas! Itt Fekszik Vitéz. Egy Nap XXIV Óra: Ennyit Ére* (288/80).

4. *Ennyiben:* ebben a tekintetben. *Nunc est bibendum! ~be Horáttzal egyet értek. Igyunk, eb a' ki nem barát!* (166/19) **5.** *Ennyire:* ilyen nagyon. *Istenek! Istennék! ugyan millyen zsinat, Melly ~re borzaszt minden érző inat?* (330/208) **6.** *Ennyiszer:* ilyen sokszor. *Rajta! ne késsünk már szenvedő társaim! Duplázzuk meg azt a' tsúfot az Ifjaknak, A' mit már ~szer reánk raktak* (330/944). **7.** *Ennyivel:* ezzel. *Még a' mellé pogácsát is Sütők egy jó tepsivel Meg érheti fölöstökre Talán az Úr ~vel* (169/152).

~ (134/12, 139/40, 195/47, 52, 199/112, 251/27, 259/443, 444, 310/41, 330/302, 1294, 336/20, 340/3, 8, 418/110, 436/29, 447/12, 454/100, 779, 1004), *Ennyi* (195/48, 196/50, 259/466, 299/49, 304/42, 306/103, 330/873, 380/48), ~*t* (330/534, 330*/200/15, 454/179), *Ennyit* (413a/803).

enyv fn (1)

Állati csontokból készült ragasztóanyag. *A' harmadik ~ gyanánt fogja össze ezeket* (111/102).

enyves mn (2)

Enyvvvel bekent. *Azért tudta vinni a' lopást annyira Azért ragad minden ~ ujjaira* (26/42). ~ (26/20).

Éolus l. Aeolus

ép mn (10)

1. Eredeti állapotában levő, sértetlen. *A Kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipőket, Mert ~ talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30). **2.** *(Ember) egészséges. Ép, beteg voltunk, 's torunk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/55). *Verjük meg győzdelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/475). **3.** *(Gondolkodás) értelmes, világos, kerek. Egyébként ~ 's tsendes elmével diktálok* (330/1531). **4.** *Ép idő: egészségben eltöltött időszak. Én ugyan betsülöm őket, És örökre tisztetem: Míg az Ég víg 's ~ időket Éltet e' földön velem* (163/51) ~ (117/7, 195/58, 330*/140/4), *Épen* (254/39), *Éppen* (61/43).

epe fn (2)

Keserű gúny. *Válj bennem ~vé Hajdon édes hang!* (409/19) — *Leírhatnám szerentsétlen Életem, De Könyvim ellen az Irigy Epét felgyújtani nem akarom* (171/16).

eped i (3)

Gyötrődik. *Életemet sok ezer gond terheli, Lelkem a' búk között ~* (100/10). ~*jek* (330/661), ~*jen* (397a/88).

Ik: el~.

epedő mn (1)

Vágyódó. *'S mennyei mézetek egy ~ bús fülemilének Édes jajja között, a' Szép Íz, gyenge tejével Lepje-meg a' híves forrást* (450/40).

epedt mn (2)

Epekedő. *Epedt vágyódással lihegek felétek* (219/86). ~ (221/6).

epedve Ő: szív~.

epekedve in (1)

Gyötrődve, szomorúan. *Múzsám ... a' hőléd fény alatt ~ zokogja A megavúlt emlékezetet — legyen éneke édes* (450/49).

eper fn (3)

Szamóca; a földi eper gyümölcse. *Gyakran a' mennyei illatú ~nek Apró levelei közt kigyók hevernek* (28/5). ~*rel* (345/14, 371/20).

epés mn (1)

Bántóan csípős, kesernyész (személy). *Már ő az Istent dítserő, De a' halhatatlan lelket nem esmérte, Egy foggal fellyebb volt amaz ~ böltsőtől* (454/591).

epesár fn (1)

Az epe túlzott besűrűsödése. *Ordas ~ral torkig tölt vkit: nagyfokú rosszindulattal elárasztja. Hálá Istenimnek, hogy Társaságtokba' Vén banyák is vannak; búvok majd azokba. Ordas ~ral torkig töltöm őket* (330/667).

epeszt i (8)

1. *(Kellemetlen testi érzés) kínoz, gyötör. Nem bánya ha testét ~ik sok bajok* (5/20). **2.** *(Érzés, gondolat) emészt. Hogy a' melly bánat most ~ benneteket El múlván, az öröm bírja szíveteket* (212/115). *Remény s kétség között ~em Édes kinok közt magamat* (430/1).

~em (175/5, 412/5), ~ed (183/1). — *epesszem* (383/6), *epessze* (99/6).

epesztő mn

(2)

1. Emésztő. *A' te szivednek bálványja Az ~ fősvénység* (205/6). 2. Riasztó, bántó. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet ~ Rettenetes dörgés!* (253/9)

ἔφα 1. αὐτός

Epicurus fn

(1)

Személynév. <Epikurosz, ókori görög filozófus>. *Tám ~ is tsak ebbe tanított, A' Gyönyörűségre mikor igazított* (239/9).

epigramma fn

(2)

Rendszerint disztichonban írt rövid, csattanós költemény. *Thais — Epigramma Ssecundus-ból* (95/cím).

Epigramma (96/cím, 393/cím, 408/cím).

Epirus fn

(1)

Helynév. <Észak-görögországi tartomány>. *Más felől ~ nevel oly' derék Paripákat A' mellyek gyözve futják meg az Élisi pályákat* (413a/69).

épít i

(15)

1. <Épületet> összerakva létrehoz. *Márvány Templomot ~ek zöld mezőbe A' víz mellett* (413a/1117). *Várost ~* (465/23). 2. <Műszaki alkotást> szerkeszt. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Haragusznak, márvány hidat ~enek* (66/6). 3. Vmit gondoz. *Egy gazda virágzó kertjét ~ette* (72/20).

~sz (454/59, ~enek (190/104), ~e (337/263, 450/22), ~ettek (415/46); ~ik (83/40, 190/65), ~ék (237/115), ~ette (255/8, 451/8). — ~sél (313/125).

Ik: fel~.

epitaphium (lat)

(1)

Sírfelirat. *Epitaphium Marci Marcus sírfelirata* (118/cím).

építés fn

(1)

Építkezés, épület létrehozása. *Ez egy jeles példája a' Gottusi ~ módjának* (432*/203/4).

épített in

(1)

Építéssel létrehozott. *Úgy látszik, mint a' hegy tetején ~ Fejér kastély* (239/31).

építhet Ik: fel~.

épitmény fn

(2)

Alkotás. *Állott A' Természet örök Épitményje* (190/53).

~ben (237/120).

építő in

(1)

Épület építésében résztvevő. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod, Hogy legyen házadat ~ Esdrásod* (225/100).

Ik: fel~.

épitmetik i

(2)

Épitmény létrejön. *Felén egy Vesztalis templom épittekkék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1551).

épittekkék (239/45).

epocha (gör-lat)

(1)

<Emberi> kor. *A' kik már tizenkét esztendő el-hadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak: Mert ez a' két határ amaz Epochában, Mellyben már, 's mellyben még van tűz a' Dámában* (330/385).

éppen hsz

(55)

1. <Annak nyomatékos kifejezésére, hogy a szóban forgó időben nem egyéb történik, mint az, hogy...> *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forrórt alád ~ az alatt tsepegtet* (55/10). *Azt veszem már észre ~. Hogy nem tűrhet semmiképpen* (309/45). *Néműljatok meg hát ~ Ti reszkető Hegedűk; így az Urat méltóbbképpen Tisztelitek* (397a/917). 2. <Azonosság, pontos megfelelés nyomósítására> *Így jár az a' szegény bagolyfi is ~, Ki el-hagyja enyhős odvát délközépen* (330/1261). *Éppen míg még el nem száradt a' törsökje Illyen volt a' Jonás fél érésű tökje* (61/41). 3. <Hasonlítás, egyezés kiemelése> pontosan. *A' le tördeltt tengerik közt épen úgy menék elé Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/31). *De már az élőfának Mélyebb 's ~ nyakig érő vermek kívántatná-nak* (413a/825). *Ah majd magát ~ illyennek mutatja* (259/409). 4. Pontosán, közvetlenül. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém ~ a' felhőkig dagadt* (313/6). 5. *Éppen nem:* semmiképpen sem. *Minthogy ez a hely a' fényt ~ nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi* (237/65). 6. *Éppen csak a:* ugyanaz. *Még is a' mi fényünk épen*

tsak a' léssen, Tsak hogy a' vak világ nem lát-hat egészen (191/41). **7.** Ugyan. *Melylyeket idő' javába mind elkészits előre, Ha ~ méltó műves vagy a' Mennyei mezőre* (413a/184). **8.** (Vonakodás kifejezésére:) tulajdonképpen. *Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! Méltó just: Én elégtelen vagyok ~ Megjutalmazni egy virtust* (379/75).

épség fn (3)

Vkinek ép, egészséges volta. *Egy szóval nintsen már benne semmi ~, Már elfelejtette nevét is a' szépség* (330/239). *Óh vajha megnyerném régi ~emet, 'S megiffútana még az Isten engemet* (267/203). *~et* (330/1693).

épül i (3)

1. Vmely építmény készül. *Maga a' Fellegvár közép pontra épült* (239/57). **2.** Keletkezik. *A' sík mezőn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's őszve dülnek* (66/7). *épül* (238/15)

Ik: fel~, újra~.

épülés fn (1)

Az a tény, hogy vmi épül. *Magossabb Tetőre Épülést akkor vár Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár* (238/91).

épület fn (5)

1. Szilárd anyagból készült, állandó jellegű építmény. *Klobusiczky Pálnak, s Pallai Erzsébetnek A kik fundálói voltak ez ~nek, Adasék Istentől kegyelem s idvesség* (404/2). **2.** Női test. *Fellyül az ~ pompásabb díszére Csupa remek gombot tettek tetejére* (239/27). *~* (310/20), *épület* (77/95), *épületjét* (330*/180/7).

épületes mn (1)

Tisztességes, erkölcsnemesítő. *Méltó 's épületes, ha, a' kik még élünk, Egy ilyen haldoklót gondosan szemléliünk!* (454/733)

épült in (3)

Építettett. *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen* (237/70). *épült* (77/126, 79/5).

Ik: fel~.

ér¹ i (50)

1. Vmit érint. *Mert megemészti tüzemnek He-*

ve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit (425/44). **2.** (Ütközben, mozgás közben) kívánt helyre jut, érkezik. *Mihelyt népünkre rontanak És határinkhoz ~nek, Verjük meg! Rajta! Füljanak Özönébe a' vérnek* (114/470). *És mikor ennek a' fetskendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz ~nek ... Tetszenek Tirusi bársony szín pirosnak* (77/228). **3.** (Nagysága, magassága) vmeddig terjed, nyúlik. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök váráig ér* (268/24). *Szent öröm foháskodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén. A' vigadó völgyekből felhat, 's az Egekig ~* (225/13). **4.** Vki vmire jut, elér vmit. *Hogy míg élsz, életed folyjon békességbe, Míg fő boldogságot fogsz érni az Égbe* (222/84). *Azt véltem, hogy szívem tört el, 'S tán Haláloamat ~em* (208/60). **5.** Vmihez hozzáér. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ~t* (188/68). *Leöntötték szegényt: az még is szerentse, Hogy veres nadrágát nem ~te a' lentse!* (330/1688). **6.** (Érzés, folyamat) bekövetkezik, utolér vkit. *Iszom ha szívem örvend, Iszom ha bánat ~i* (354/24). *Azt a' komor Lelket, Melly nem ~t Szerelemhez, Míg tsak nem ~ Tüzemhez, Nem ~i öröm* (460/50). *Már Lelkemig ~ a' Poklokknak hóhérra, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri Megéra!* (223/5). **7.** (Időt, kort, élményt) megér. *A' ki esztendő' sokságát Élni méltó volt, Alig ~te ifjúságát Véletlen megholt* (299/16). *Én már gyötrődve élek, Én már több jót nem ~ek* (158/6). **8.** Hat, hatással van. *Édes hangja lelket ér* (317/214). **9.** Érvével vmit: vmire megy vele, hasznát veszi vminek. *Ugyan tehát mit ~sz azzal 's Mi hasznod e munkába* (16/1). *Édes uram! Mit is ~tél eddig vele?* (202/90). **10.** Egymást ~i: gyorsan, sűrűn követi egymást. *Egymást ~i a' tsók már* (397a/352). *~* (213/112, 238/46, 330/945, 454/460), *~ek* (171/20), *~sz* (205/1), *~e* (317/159, 330/846), *Ére* (288/80), *~t* (96/10, 222/55, 259/590, 267*/18/7, 347/18, 428/128, 454/668), *~tem* (239/185), *~tenek* (238/49); *~ed* (7/2), *~i* (5/12, 460/51), *~ik* (1/11), *~te* (330/1742, 385/31). —*ték volna* (176/103). — *~jen* (225/103, 336/60), *~jete* (211/80), *Érjete* (287/

62); ~je (128/47, 212/118).

Ik: be~, el~, fel~, hozzá~, ki~, le~, meg~, utól~.

ér² i

(39)

1. Olyan v. annyi értéke van. *Mit ~ a' kártya-pénz? Kétséges nyereség. Mit ~ a' bál-dáma? Másé a' feleség* (197/73–4). **2.** Vmilyen mértékben értékes. *Mit ~sz öröm? Ha nincs Lili* (278/18). *Mit ~ úgy az élet, ha tsendességünk nints? Mit ~ az elégség nélkül akármi kints?* (202/95–6) **3.** Vmivel felér. *Óh haza! Tartozol azoknak melly sokkal, Kik néked szolgálnak illyen magzatokkal. Nem hajt ennyi hasznat gyomra a' hegyeknek, A' melly termője a' drága ércz nemeknek, Nem ~ oda soha, ámbár légyen tele Drága gyöngyökkel a' Tengernek kebele* (212/41). **4.** *Vmire ~: vmire való. Tsak üldözésre ~ a' henyé gonosság* (341/41). *De minthogy a' bennem megfagyott vitéz vér A' belső buzgásnál már egyébre nem ~* (267/210).

~ (31/15, 15, 17, 21, 60/5, 12, 27, 28, 213/111, 134/109, 155/40, 215/88, 219/38, 245/15, 25, 268/176, 330/1115, 389/17, 19, 447/109, 454/721, 460/164), ~nek (213/91, 413a/619), ~e (231/85, 453/131), ~t (330/763, 379/67). — ~ne (213/34, 233/4, 330/811).

ér³ fn

(15)

1. Vérkeringést vezető csőrendszer egy szakasza v. ága. *De bár megfáradt testemben az erek már megfagytak* (259/541). *Vágasson magán eret!* (322/52) **2.** Növényi levelen levő csőszerű rész. *Húll már! — de jaj! — hijába Csepeg le harmatod már, Hijába mert ki száradt Ere be nem fogadja* (186/20).

erek (330/418), erem (239/208), ere (172/26, 259/450), ereim (425/12), erejim (418/112), erei[m] (129/11), erekben (215/35), erekbe (186/11), eremben (385/14), érbe (453/118), érbe' (395/32).

Ö: élet~, rúgó~, verő~.

ér⁴ fn

(5)

1. Keskeny kisebb folyóvíz. *Akkor súgjátok meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sójajtán szép Nevét Itt e' Kis patak' ere megett!* (172/30) **2.** Könnyek ere: könnycsatorna. *Oh Szent forrás! Hát te vagy é*

keservimnek tengere? Melybe omlik bús szívemből áradt könyveim ere (162/18).

~ (213/111), Ere' (397a/679), Érnél (381/9).

Ö: víz~.

eránt nu

(3)

1. Vmi felé, irányába. *Mikor Chiron nyila ~ vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg először élet adó fényedet* (162/83). **2.** Vki irányában. *Telly bé, kettős szent köteleesség Az orvos és Barát ~* (455/56). **3.** Vminek a dolgában, ügyében. *Múzsám, ne tsüggedj! bár vak irigyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak, Múzsám, zsinatjokbann az Ország 'S a' tudományok ~ ne tsüggedj!* (440/4)

Ö: egyaránt.

eránta hsz

(11)

1. A szraggal megjelölt személy iránt. *Hogy tanúja légyen azon tiszteletnek, Mellyel ~ a' Múzsák viseltetnek* (188/88). *A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet szeget, Ben-nem még forróbbá tsinálja Az ~d gyúltt meleget* (379/116). *Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel, 'S még a' sír szélén is erántunk érezel* (454/988). **2.** A szraggal megjelölt személyhez. *Ah légy ~m hív!* (259/485) **3.** A szraggal megjelölt személyért, személy érdekében. *Köszönöm valamit ~m tettetek, Légyetek áldottak!* (454/983)

~ (185/19), ~m (217/138, 376/5, 454/981), ~d (233/31), Erántad (222/74).

Ö: teerántad.

Érató fn

(5)

Személynév. (A szerelmi költészet műzsája az ókori görögöknél.) *Most Erató szűnjék, dörögbb hangokra tanítson Melpomene!* (253/15) ~ (111/5), Erató (395/20), Eratóm' (428/204), Erátónak (348/3).

érc fn

(4)

1. Fémet tartalmazó közet. *Elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/442). **2.** Nemes érc: aranyat, ezüstöt, platínát tartalmazó közet. *Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az otromba tökök fenn úszkálnak* (194/43). **3.** Fémet tartalmazó közetből olvasztott fém. *Boldogító érttze válnak a' harangok* (190/102). **4.** Ötvözet, bronz. *Mások értzen vagy márvánban Bámultassák magukat, Kö-*

rültük látván nagy számban a' térdeplő Sklávokat (397a/481).

Ö: réz~.

érbástya

(1) Szilárd védőfal. *Ditső Hazánknak Nagyjai, Él-jetek! Járjék az Érdem' Istene Véletek, A' Virtus értz bátyája légyen 's Több Koszorút Fe-jetekre tégyen* (188/114).

érkebel fn

(1) *A sír ~e:* a sír belseje. *Ah, erős Lelked leha-tolhat e' sír Értz kebelébe* (454/860).

érckő fn

(1) Fémet tartalmazó közet. *Ez is nem sokára, bár értzkő volna is, Egy rakás agyaggá változik maga is* (454/615).

ércnem fn

(1) Hasonló sajátságú érccek csoportja. *Nem hajít annyi hasznót gyomra a' hegyeknek, A' mely termője a' drága ércz nemeknek* (212/40).

erdei mn

(7) **1.** Erdőhöz tartozó, erdőben levő (dolog). *Most már terád jutottam Bakkhe 's téged éne-kellek az ~ bokrokkal* (413a/526). **2.** Erdőben termő, erdőben élő (állat, növény). *Sótt az Er-dei bivalyok, és ketskék belé tsapnak* (413a/918). *'S bé van terítve a' mező ~ bogyótskák-kal* (413a/709). **3.** Erdőben történő. *Erdei sétálás* (397/24). **4.** Erdőben szóló (hangszer). *A' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ropog, közzé zendülnek az ~ kürtök* (400/78). *~ (298/21, 413a/658), Erdei* (39725).

érdekel i

(6) **1.** *Vkit ~:* érdeklődést, figyelmet kelt, ébreszt vkiben. *A' tántz Lillát gyújtja fel, A' dal en-gem' ~* (443/240). *Sírok: de sírásom nints kit ~jen; Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen* (196/47, 380/45). **2.** Süjt vkit. *De mint bölts férfitú végved tűrő szívvel, Hogy az ég ~ illy sérelmes ívvel* (212/84). *~nek* (452/71). — *~jen* (454a/18).

érdekelve in

(1) Erkölcsi érdek fűzi hozzá. *Most el nem állott volna nyelve Valóba győzött volna ~* (170/65).

Erdély fn

(4) A Kárpát-medence keleti részén levő ország-rész. *~ tsudálkozva hirdeti 's hálával Miket*

tesz a' Magyar Literatúrával (306/277).

~t (267*/15/7, 313/97), *~ig* (428/150).

erdélyi mn

(1) Erdélyben uralkodó. *Ennek maradéka volt az a' Gyula, Erdélyi Fejedelem, a' kinek leánya volt Sarolt, Sz. István K. anyja* (267*/15/5).

Erdélyország fn

(1) Erdély. *Tuhutum, Árpád után leg-nevezete-sebb Vezér. Ez foglalta el, és ez birta Erdély országot* (267*/15/5).

érdem fn

(88) **1.** Elismerésre méltó tett, életmű, magatartás. *De főképpen meg lehetett Esmérnem minden-iket, Hallván a' hazával 's néppel Tett sok ~ei-ket* (307/40). *'S ekként Oziris és Ízis Egyiptom' két Istene, Az ~ útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/19). *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt ~ed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkal Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/49) — *Érdemed már elég nagy, Hazádért sokat hartzoltál; Munkát győztél: ember vagy!* (368a/90) **2.** Vmilyen tettel v. tulajdonsággal kiérdemelt elismerés. *'S ekképen nyert ~eid' Ruháidra varratod, Szolgátságod' szép jeleit Azokon fitogatod* (205/21). *Ah üljön sírjokon az ~ 's tisztelet Szent árnyék lebegjen áldott hamvok felett* (259/115). *Ollyan nagy ~ e egygy két Liturgia Hogy az ember azzal lehet Isten fia?* (190/77) **3.** (Vmely dolog) értéke, tulajdonsága. *Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretinknek ~e kitsi* (188/101). *Édes versengésre ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség ~ét* (330/182). *Tsak a' Ma-gyar tántz az, mely bír olly ~mel, Hogy leg-jobban egyez a' szűz szeméremmel* (330/583). *~* (111/108, 108, 192/42, 306/236, 315/2, 454/876), *Érdem* (237/94, 259/393, 267/59, ~' (306/258), *Érdem'* (188/10, 22, 113, 251/18, 259/352, 288/76, 415/40), *~ek* (237/39, 432/100), *~em* (288/113), *~em'* (316/12), *~ed* (111/48, 445/18), *Érdemed* (188/105), *~eid* (16/21), *Érdemeid* (342/32, 454/868), *~id* (225/81), *~e* (281*/40/1), *~ei* (306/216, 330*/188/17), *Érdemi* (251/5, 259/462), *~itek'* (418/56), *Érdemitek* (251/8), *~et* (163/18, 168/7, 259/212, 299/126, 306/50, 266, 307/50, 439/13, 454/178), *Érdemet* (251/10), *~edet* (237/

129, 368a/58), ~ét (188/50, 235/2, 241/26), *Érdemét* (451/14), *Érdemidet* (188/103, 236/23), ~eit (124/8, 235/15), ~it (306/62), *Érdem-it* (439/40), ~ednek (382/5), *Érdemednek* (445/56), ~ének (225/27), ~idnek (16/16, 400/39, 442/10), *Érdemidnek* (205/16), ~inek (315/14), *Érdeminek* (217/79), ~re (267/25), ~ére (111/60), ~idhez (237/136), ~idtől (259/236), ~eidért (233/33), *Érdemmel* (188/26), ~ekkel (267*/18/2), ~emmel (290/14, 304/57), ~eddel (179/1, 220/41), ~ivel (306/299), *Érdemivel* (251/28).

Ö: *hadi~.*

érdemel i (14)

⟨Személy⟩ méltónak bizonyul vmire. *Szemeim e' Házban még sokakat lelnek, Kik vitézi nevet méltán ~nek* (259/98).

~ (53/1), ~nek (256/2), *érdemlenek* (12/3), ~e (213/57, 216/77), *érdemlettem* (160/3, 330/765), *érdemlettél* (307/80), *érdemlett* (217/82, 307/11); *érdemli* (368*/31/13), ~jük (454/97), *érdemlette* (237/83).

Ik: *meg~.*

érdemelhet i (1)

Méltónak bizonyulhat. *Egek! illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is díszít ~ett* (298/10).

Ik: *meg~.*

érdemelni in (1)

Rászolgálni, kiérdemelni. *Atyjok' ditsőségét kívánják nevelni, 'S a' nemesi nevet duplán ~* (267/96).

érdemes mn (15)

1. Olyan, akinek v. aminek vmiben érdemei vannak. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az ~ Nevet rám: Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, Arankám!* (168/2) — *Úgy van; kisdéd ország e' Haza, de nemes, Ha szegény is de sok virtussal érdemes* (337/370). **2.** Vmire ~: olyan ⟨személy⟩, aki méltó vmire, megérdemel vmit. *Vezette mindenik osztályt egy olly Nemes, Ki Gavallér, 's illyen fő rangra ~* (330/120). **3.** Tiszteletre méltó, tekintélyes ⟨személy⟩. *Adj ételet a' Leventáknak, ~ Hazám Fia!* (405/39). **4.** Olyan, ami megéri a fáradságot, időt, költséget. *Ebből táplálja hazáját és apró unokáit Ebből ~ tinóit 's ökreinek tsordáit*

(413a/1073). **5.** *Vkihez ~: méltó hozzá. Mert ha hozzám lessz ~ Ajánlom barátságom* (114/40). *Mert nagy Őseihez nem lehet ~, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes* (267/97).

~ (245/57, 268/6, 288/83, 410/8), *Érdemes* (368a/98, 445/64), ~ek (454/134), ~sé (111/88).

érdemlett in (2)

Megérdemelt. *Sírodra ~ borostyánt plántálunk* (398/8).

~ (111/56).

Ik: *meg~.*

érdemoszlop fn (1)

Emlékmű. *Te, ki midőn énekletted Az Alpesek' bérteit, Érdem-oszlopiddá tetted Az égnek tölöpjeit!* (397a/1143)

érdempántlika fn (1)

Vmilyen érdemért adományozható szalag. *Hadd hallja meg Aurórával Hesperus e' dalomat: 'S Lilla érdem-pántlikával Fűzze érte lantomat* (397a/23).

érdemzengő in (1)

Vki érdemeit dicsérő. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat* (400/48).

erdő fn (73)

1. Fáknak együtt élő és a köztük lévő más növényekkel egységes tenyészetet alkotó tömege. *A' meg éledt barmok 's vadak ugrándoznak, A' víg madarakkal az ~k hangoznak* (198/36). *Az ~k tilalmas Korlát közt állanak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak* (200/71). **2.** Magasba nyúló tárgyak, dolgok sokasága. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megsördül, Közte a' mennydörgő kariáts bombi dördül* (267/51). **3.** *Hadi ~: a harcok forgataga. Melly kellemes vidék mosolyog előttem Mielta a' hadi ~ből kijöttem* (306/82).

~ (253/21, 267/83, 397a/713, 413a/1026, 454/155), ~' (306/34, 317/98), *Erdő* (208/46, 397/23), ~k (65/11, 214/14, 253/36, 258/10, 259/599, 304/15, 341/29, 397a/122, 413a/951, 980, 435/15, 454/202), ~k' (396/11, 428/66), *Erdők* (397a/1163), *erdeje* (267/41, 413a/707), *erdei* (413a/658, 1105), ~t (306/126, 352/19, 413a/736, 883, 454/302), *Erdőt* (107/19, 413a/725), ~ket (111/61, 397a/199, 676,

413a/488), *Erdőket* (413a/463), *erdejét* (326/30, 403/8, 413a/989), *Erdejét* (413a/88), *~nek* (159/2, 214/2, 397a/773), *~knek* (379/21, 397a/655, 413a/365), *Erdőknek* (170/20, 413a/167), *~be* (85/16, 197/16, 304/64, 460/107), *Erdőbe* (413a/265), *~kbe* (123/25), *~dbe'* (305/42), *~ben* (435/64), *Erdőben* (413a/962), *erdejében* (267/68), *~n* (326/9, 413a/185), *Erdőn* (397a/803), *~nn* (34/3), *Erdőkön* (413a/178), *~re* (66/14), *Erdőtől* (149/16).

Ö: *citrom~*, *hársfa~*, *kémény~*, *laurus~*, *Nagy~*.

erdőske fn

(1) Növényeknek egységes tenyészetet alkotó, sűrű erdőhöz hasonló tömege. ... *mind az, a' mi nekünk ilyennek látszik, egynéhány ezer apró plántákból öszveszoportozott erdőske* (330*/200/22).

Erdődy fn

(5) **1.** Gróf Erdődy Zsigmond. *Ha már a' mit Czinderydnek Sirattál gyász hantjain, Nemes szívű Erdődydnek Találtad-fel karjain* (428/199). **2.** A' Nádor, Erdődi Gróf Pálffy János, Fővezér (259/9). **3.** Erdődy Lajos, Szabolcs megye főbírája s földbirtokosa; verset is írt. *Szép elméd nézzem é, vagy nemes lelkedet? ~! Mind kettő naggyá tett tégedet* (398/2).

~ (330*/188/6, 398/cím).

Erdődyné fn

(1) Gróf Erdődy Zsigmondné. *Gróf ~ Ő Nagyságához* (428/cím).

erdős mn

(2) **1.** Erdővel borított <terület>. *Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózzák Karpatus' ~ Köszálai* (267/248). **2.** Erdőt alkotó. *Igy nő minden bokor 's ~ fái a' szent ligetnek* (413a/545).

erdőség fn

(1) Nagy kiterjedésű erdővel borított terület. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség, Lassú andalgásban hallgat az ~* (330/514).

erdőszámra hsz

(1) Nagyon nagy mennyiségben. *Kiknél a' fűszer-szám erdő számra fekszik, Kiknek gyomjaival Schönbrun is ditsekszik* (454/503).

erdővágni in

(1) Fákat kivágni az erdőben. *A' nagy Süvegű*

Csökliek kikeltek eb-rendébe, Mint midőn űk erdő vágni mentek vala Gigébe (326/6).

erdővágó in

(1) Erdőben fákat kivágó. *Hát ti lenpogátsán hí-zott, erdő-vágó, megsapott Csökliek! nem akarjátok adni néküink a' Papot?* (326/21)

ered i

(5) **1.** Keletkezik. *Az égig ért kevély Hegyek el s ijednek Rajtok feneketlen tengerek ~nek* (59/10). **2.** Vmibe kezd. *Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak ~e* (330/536).

~nek (195/10, 211/14), *fog eredni* (253/71).

Ik: *el~, meg~, utána~*.

eredet fn

(6) Származás. *Felségedet meg követem, Nemzettségem 's ~em Vallyon miért kérdezi?* (114/68) *~e* (432*/203/4), *~et* (330/1534), *~ét* (212/54, 445*/233/5), *~emnek* (454/319).

eredeti mn

(3) **1.** Kiinduló, származási <hely>. *Eredeti hazájába Innen vissza tér* (299/7). **2.** Igaz, őszinte. *Hígabb éggel táplált Múzsádat ölelem, Eredeti Magyar Szívedet tisztetem* (398/4).

~ (454/231).

eredett ~ eredt in

(3) **1.** Keletkező. *A' füstből eredett éjjelt hozó ködnek Közepénn egy mással izzadva küszködnek* (70/7). **2.** Szívből eredt: szívből jövő. *Így biztatta az ég e' nyomorúltakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat* (214/96). *eredett* (432/18).

eredetű mn

(1) Származású. *Kiki magáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót ~* (330*/156/6).

eredj i

(4) **1.** Indulj, menj el. *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál számot tart minden emberre* (209/119). **2.** Eredj: ugyan, ne mondj ilyet nekem! *A' virgontz Belinda szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad vigyorgó ortzával, Mosszió! az Úr is tsak kan-életet él ... Eredj te kis Pajzán! a' Lyánkának így szóll, Tudod már sok ízben ellenem pártoltál* (330/1384). *Eredj* (209/121, 426/21).

erejű mn (1)
Erővel rendelkező. *Kénszerít tartós ~ szerel-med Visszaszeretni* (381/3).

erémi (gör-lat) (2)
Erémi szállás: olyan remetei, magányos hely, ahol vki megszállhat. *Oh, van é még egy ~ szállás, Régi barlang, szent fedél, Mellyben egy bölts csendes nyugtot, hálást E' setét hegyekben lél?* (435/43, 304/43)

érésű Ő: fél~.

eresz fn (1)
A tetőnek a falhoz csatlakozó pereme. *Mormoló szelei a' hideg északnak A ház ~ére jég csapokat raknak* (66/4).

ereszkedik i (2)
Óvatosan lehajol. *Mikor mellé ereszkedtünk, 'S végre, hogy sok kérést tettünk, Ezt mon-dotta: Szeretek!* (447/61, 134/61)

ereszt i (18)
1. (Folyadékot) enged, kibocsát. *Eggy sem ~ bort az apró Argitisnál bővebben* (413/622). 2. (Folyadékot) folytat. *Hogy túl felöll négyes fejr vizet ~* (238/11). 3. Növeszt. *Már kartsú nyakad' simáján Hasat ~ a' toka* (392/40). 4. Kibocsát, terjeszt. [A hajnal] *Setét völgyeinkre sugárit ~i* (203/11). 5. Vkit, vmít enged vhoval. *Futni akart Jantsi, de nem ~ették* (330/1698). *A' Gyönyörűségnek, melly a' Vir-tust veszti, Bádgyasztó karjai közé nem ~i* (188/18). *Jól meg egyengeti őket tridensével Igy mind haza felé ~i békével* (202/52, 56/52). 6. *Bort útjára ~: megissza. Eresszük ezt a' bort a' többek' útjára* (330/358). 7. *Vminek gyeplőt ~: szabadjára engedi. Szabad gyeplőt ~ minden haragjának* (330/750). 8. *Sírásnak ~: sírni kezd. Nem nyughatom, és csak epeszt-em Magamat sírásnak ~em* (412/6, 175/6). 9. *Égre ~: az égiekhez intéz. Így ~i égre bokros panaszait* (298/26). 10. (Pillantást) lövell. *Az Ámorok, miként rajmódra dongnak Kökény szemed körül? Ki kis nyilat belőle rám ~i, Ki ellobbant szövénekét gerjeszti* (320/10). 11. *Hajat szélnek ~: hagyja, hogy a szél lobogtas-sa. A' szélnek ~i öszvetsapzott haját* (330/675).
~ (356/7), ~i (298/8), ~ette (211/18).

Ik: el~, le~, széjjel~.

ereszteni Ik: meg~.

eresztetik i (1)
Vitorla szélnek ~: szélirányba fordítják. Vitor-lajok szélnek alig eresztetett, Már akkor hajó-jok széjjel feszítettett (211/39).

eresztett Ik: le~, meg~.

eresztve in (2)
Engedve. *A zúgó habja [a tengeré] ~ kerül* (39/6).
~ (38/2).

eresztvén Ik: fel~.

éretlen mn (2)
Komolytalan, idétlen. *Széjjel szórnam a' vi-lágnak Éretlen bánatait* (397a/514).
Éretlen (239/76).

érett mn (2)
Teljesen kifejlődött, érése befejeződött. *Lát-tam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden hada Melly minden ~ Gabonát tövestől fel ragada* (413a/327).
éredt (2/21).

érette ~ érte hsz (62)
1. A szóban forgó személyért, dologért cseré-be. *De a' ki ötet ismét Lappangtató helyéről Önként ölembe hozza: Az más egyéb jutalmat Várjon magának érte* (185/78). 2. A szóban forgó személy v. ügy érdekében. *Néped a' sí-rig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted* (337/151). *Nyúgodj ditső test: én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vérem Értte foly, értte fogy, értte hül-meg* (395/40). 3. A szóban forgó személy kedvéért; neki. *Ah! Jöjj vissza! 's akkor érettem Engedd meg azt az egyet is Hogy pásztor lehessen mellettem Az én kedves barátom is* (379/129). *Óh érttem teremtet Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem!* (430/29). 4. A szóban forgó személy v. dolog miatt; miatta. *Fizignát mivel Printzeket A' Tó-ba süllyesztette, Azért ők haddal titeket Tá-madnak érette* (114/423). *Nyomorúlt emberek, bizony ha tudnátok, Illyen keservesen érte nem sírnátok* (214/60). 5. A szóban forgó szemé-lyért; iránta. *Pirulsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/52).
érette (114/820, 330/564, 386/9, 400/23), *éret-tem* (210/95, 212/107, 379/155), *éretted*

(272/17, 301/14), *Éretted* (259/224, 337/155); *érte* (77/284, 123/63, 213/42, 236/18, 259/480, 310/38, 377/52, 397a/24), *értte* (330/824, 368/15, 369/1, 17, 418/57, 434/23, 454/142), *Érte* (257/131), *Értte* (295/30, 309/30), *értem* (268/77), *érted* (126/70, 186/33, 217/96, 227/8, 272/11, 305/59, 337/272), *Érted* (225/15, 389/108, 433/71, 438/52), *értted* (295/25, 305/57, 324/12, 433/3), *Értted* (295/14, 302/7, 433/3), *Értetek* (287/14, 16, 438/24), *értek* (330/1095), *érttek* (428/195).

Ö: *énérettem, teéretted, tiérettetek, őérettek; énérttem, teérted, őérte.*

érez i

(106)

1. Érzékel vmit. *Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet ~ tsupánn egy bõlts szív (123/3). Nem érzed é, miként zsi bong a' vak Ámor' rajja szemed körül? (136/5)* **2.** Érzékelésre képes. *Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett (200/21, 4/21). Ájúllok, érzek, és ostúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás! (455/31)* **3.** Fájdalmat észlel vmi-lyen szervében. *Ezt a' kint, ezt a' fájdmalt Nem régõlta érzem én (425/52). 'S Ah én nem érzénék olly nagy kint Szívembe Mint a' milylyet érzek, ha jutnak eszembe Ama szép gyümölsök (176/97–8).* **4.** Vminek sajátos jellegét, tulajdonságát, bekövetkeztét felfogja, érti. *Béhúnyom hát fülem' szemem', Érzem tulajdon érdemem (316/12).* **5.** Vmilyennek talál, vél vmit. *Mégis, ah, bõldognak érzem Ezt az árnyék életet (443/206).* **6.** Ösztönösen sejt, felfog vmit. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem tudva érzette önnön maga javát (454/376). Pillants reám; 's azonnal, Szép Dõris, én elértem, Hogy érzed, a' mit érzek (384/7). Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom (443/82).* **7.** Gondol. *Zártt koporsómnak fedelén belõl is Érez a' szívem szeretett nevedre (454/846). Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel, 'S még a' sír szélén is erántunk ~el (454/988).* **8.** Vmit ~: vmely érzelem fogja el, vesz erõt rajta. *Szánakozást te erántad Érzek, de nem szerelmet (460/142). De midõn Szátskád' daljára A' húrokat pengeted: Mit érzek! minden trillára Szívem ölõd 's élteted (375/11). Óh, ha Ámort meglátjátok*

Hó nyakán vagy kebelén, Egy pár tsókkal adjátok Tudtára, mit érzek én? (331/32) **9.** Érzelmekre képes. *Minden ~ gerjedelmet: 'S én kerüljem a' Szerelmet? (385/1)* **10.** Vhogyvan érzi magát: állapotáról, helyzetéről nem okoskodáson alapuló tudomása van. *Érzem, érzem feloldatva Tõreibõl Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá vált létemet (208/5).* **11.** Vkivel ~: átérzi gondját, sorsát. *Uram! mind egy forma teremtséd ezek, Kikkel én eggyaránt gondolok, ~ek (454/338).* **12.** Vkiért ~: szereti. *Le sütöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem (143/52).*

~ (216/91, 431/27, 454/544), *Érez* (456/60), ~ek (309/98, 454/52, 564), *érzek* (133/39, 257/21, 373/30, 181, 190, 454/357), *érzünk* (216/75), ~nek (368*/23/7, 454/392), *érzenek* (379/88), *érze* (381/2), *érzettem* (134/28, 92, 447/92), *érzett* (45/10, 228/6, 454/585); *érezem* (212/145, 259/445, 381/2, 397a/409, 550, 453/197, 454/7, 332, 905), *Érzem* (316/25, 381/2, 401/15, 427/53, 443/20, 145, 449/9, 454/7, 311, 315, 550), ~em (385/15, 439/6), *érzed* (454/53), *érzi* (164/23, 216/5, 428/147, 453/186, 454/525, 456/63), *Érzi* (454/348), *érzitek* (258/66), ~ik (330/1887), *érzik* (330/1921, 454/782), ~zük (216/104), *Érzém* (396/3), *érzé* (330/1891), *érzette* (267/19, 397a/29, 454/801), *érzettétek* (454/235). — ~nél (239/120); *érzeném* (176/104), *Érzené* (337/287). — ~zek (454/126); ~zd (418/117), *Érezd* (403/26), ~ze (152/8), *Érezze* (370/12, 13), ~zük (456/73).

Ik: meg~.

érezés l. érzés

érezhet i

(2)

Vmely érzelem hatalmába keríthet vkit. *Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkissebb nesztét! (379/35)* *Érezhettem* (277/23).

érezhető mn

(1)

Érthető, felfogható. *Itt lessz ~ sava Ezen Komédiának! (231/441)*

érezni in

(11)

1. Érzékelni. *Már nem tudok mást mit tenni, Tsak ~ és szenvedni (443/30).* **2.** Értteni. *Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol*

érzeni kezdik már *a'* napvilágot (313/98).
~ (313/122, 452/15), *érzeni* (132/11, 323/11, 337/114, 445/34); *ézenem* (304/25, 435/25), *Éreznem* (443/152).

érző l. érző

éreztet i (3)

1. *Vmit ~ vkivel*: odahat, hogy vki érezzen vmit. *Miolta kellemet velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta* (447/140). 2. Érzékeltet. *Éreztessük vélek, melly súlyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag* (330/949).
~i (216/106).

érezve in (1)

Tapasztalva. *Létel! te mennyország ezer inségbe' is, Nem-létel! te pokol még nem ~ is* 454/36).

érezvén in (3)

Érzékelve. *Mint midőn szerelmes gór-jértzéje megett A dagályos kakas ~ meleget Enyelegve játszik* (330/494).
~ (214/26, 330*/156/14).

Ik: meg~.

érhet i (11)

1. Eljuthat vhova, elérhet vmit. *Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem ~nek Késő vénségekbe' is* (368a/95). 2. Érinthet, elérhet vkit. *Dorottya, kit a' láng ama' Baldakintól Nem ~ett vala, mentt maradt e' kintól* (330/1352). *Mert az igaz Magyar nem ~i szűgyen* (248/52). 3. Megérhet (időt, kort). *Hát ha még férjfi kort ~ a' hordóba, 'S mint királyi székebe ki száll a' kantsóba?* (199/71).
~i (36/4). — ~nél (126/42), — érhessen (233/44, 433/72); érhessem (299/92), érhesse (245/20, 413a/77).

Ik: el~, meg~.

Érigone fn (1)

Csillagkép. *Vagy hogy a' lassú hónapok tsilagzatjává lesz az 'S magadnak hely't ~ 's az Ollók között teszel* (413a/40).

érik i (1)

(Gyümölcs) végleges minőségét, ízét eléri. *Érik a' gohér nagyon* (389/63).

Ik: meg~.

érint i (1)

Könnnyedén hozzáér. *Ha tsak újja' végével ~ene is* (330*/202/7).

Erisz fn (21)

Személynév. (A viszálykodás, egyenetlenség istennője.) *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden visszavonás, Ki a' jó szíveket öszveháborítja* (330/643).
Éris (330/653, 693, 708, 715, 728, 735, 882, 965, 1017, 1024, 1039, 1251, 1796, 330*/158/3), *Eeris* (330/458), *Éris'* (330/900), *Érist* (330/703, 747), *Érisnek* (7/9), *Éristől* (330/1050).

érkezés fn (3)

1. Vkinek megjövedele. *És ha ~e hallatik Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/25, 25/35). 2. Az az időpont, amikor vmi eljön, bekövetkezik. *Mert fejér borral fogom innepelni Boldog esztendőnk' ide ~ét* (287/3).

érkezett Ik: el~.

érkezhet i (1)

Megérkezhet. *Sokan még tsak alig ~nek erre A' nyomorúsággal meg rakott tengerre ... Már akkor hajójok széljel feszítettett* (211/37).

Ik: el~.

érkezik i (10)

1. Útjában vki vhova eljut. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatái, Mind eggyüvé érkezőnek A' nagy sereg osztályi* (114/674). 2. (Tárgy, jelenség, hír) eljut vkihez, vhová. *Mikor már sokára A' föld határára Már ár víz nem érkeze* (32/3). 3. Vki egy bizonyos fokra eljut. *Majd ha nyugalom' pontjára érkezek, Többet, jobbat, szebbet készítenek e' kezek* (279/15). 4. *Vkivel ~*: versenyez vele. *Elmondhatnám, a' mit éneklenek ezek, De mint kis énekes vélek nem érkezek* (290/32).

~ (32/18, 465/2), *érkezett* (330/154, 439/cím). — *érkezne* (181/3). — *érkezzen* (193/46).

Ik: el~, fel~, meg~.

érkezni in (1)

Elérni. *Már kezdtük, de gyengén, a' terhet érezni, Melly a' feljött nappal szokott ránk ~* (452/16).

érkező in Ik: el~.

erkölcs fn**(18)**

1. Vki, vmi magatartását irányító, annak megítélését segítő, társadalmilag helyesnek tekintett szabályok összessége. *Őket a' beléjek óltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta* (454/186). 2. Az erkölcsiség szempontjából helyes emberi magatartás. *Nem, barátom! Értem halni is kész lenne, Igaz magyar virtus és erkölts van benne* (268/78). 3. Nemi vonatkozásban tanúsított magatartás. *Szabadon ferednek az ártatlan vérbe, 'S a' Szűzek erköltsét nyerik érte bérbe* (454/142). *erkölts* (259/218, 397a/268, 454/781), *erkölts* (247/36, 330/180, 454/125), *erköltse* (454/727), *Erköltse* (401/28), *erköltsöt* (212/35), *erköltsöket* (212/21), *erköltsnek* (330/1036, 454/195), *erköltsre* (454/588), *erköltstől* (454/592), *Erkölttsel* (200/68).

erkölcsi mn**(2)**

Erkölcson alapuló (dolog). *Kinek az erköltsi világ tsak kárt tenne* (454/273). *Erköltsi jó 's rossz közt különbséget nem tett* (454/537).

erkölcsiség fn**(1)**

Vmely társadalomban kialakult erkölcsnek szabályokba leszűrődött tartalma. *Az erköltsiségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább serkentő rúgója* (454a/20).

érlel i**(4)**

1. Folyamatosan éretté tesz. *Mint ki az időt jártatod 's ~ed a' gabonát* (413a/33). 2. (Érzést) fokozatosan közelebb visz a megoldáshoz. *Hát a' mit annyi sok esztendő ~e Most vész el, 's nem lehet már most élni vele?* (63/5) *~ed* (199/77), *~é* (368a/82).

Ermenonville fn**(3)**

Helynév. (Helység Párizs közelében, ahol Rousseaut-t az ún. Nyárfa-szigeten eltemették.) *Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel* (454/283). *~be* (304/55), *~ben* (435/55).

érni in**(2)**

Elérni. *Óh nem ... nagy ditsőség hamar ~ véget, Pálya futásunkba ~ ditsőséget* (213/77–8).

Ik: *be~, el~, fel~, meg~.*

ernyő fn**(2)**

Lombsátor. *A' piramidál bokroknak Hűvös ~in belől Párvok előtt gyengén zengnek* (397a/724). *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ~ibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/76).

Erősz fn**(1)**

Személynév. (Az érzéki szerelem istennője a görög hitvilágban.) *Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén pihege Két kerek dombja alatt* (134/97).

erő fn**(125)**

1. Élőlénynek fizikai és fiziológiai tevékenységre való képessége. *Hát ha az egészség 's az ~ jár veled, Bizhattz, és a halált még meszsze képzeled?* (204/3, 217/3, 15/3) — *Érzem: e' kétségbe' Vólt ~m elhagy, Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy* (427/54). 2. Lelkierő, akaratérő. *Hah! Hogy lehet még is olly ~ Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe?* (454/307) 3. Erős ember. *Gyakran a' leg nagyobb ~k leroskadnak S ledült oszlopai ízekre szakadnak; 'S mikor így az erős a' földönnn fetrenge, Minden bajonn kívül nyugova a' gyenge* (217/7, 204/7, 15/7). 4. Erőszak. *Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre, Erővel is ifjat kerítez kezemre* (330/806). 5. Hatás. *A' Szépség' ereje a' bajnoki szíven* (368/cím). *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzditó erejét* (258/67). 6. Természeti erő. *Nem hadja hogy a' zöltséget a' hév Nap kiaszallya Vagy a kemény Északi szél ereje megfaglyalja* (413a/106). *Szózatom vilámi ~vel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283). 7. Fegyveres egység; katonai támogatás. *Trézia a' Magyarok' bátor szívébe' találá Védelmére ~t* (258/109). *Te tsak a Szent földet fogád el ~vel* (337/227). 8. Tehetség. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan ~vel felruházott Zseni, Láttá, a'mit mások nem láttak* (454/372). 9. Erőben van: erős. *Ti Fijaim! ti, ti körmön fontt termetek, Minthogy még ~ben vagytok, ám menjetek* (267/212). 10. Erőre kiszáll: szembeszáll. *Cerberus ordíttson, harapó fogakat vitsoríttson Még is ez ellene áll, velle ~re ki száll* (44/10). 11. Talaj termőképessége. *Itt van már helye, hogy szollyak a Földeknek*

tsinnyáról, Erejéről, színeiről, külömb termő-voltáról (413a/703). *Vagy azért hogy titkos ~t nyér a' föld, kövérséget* (413a/99). **12.** Vmely anyagnak élettani hatása. *E' szomszéd rétnék illatja, A' mint bongó szárnyakon Zefir ide fúvogatja, Erővel magához vonz* (397a/924).

13. Erőt vesz vkin/vmin: legyőzi. *Rátok is a' véres kardot kezdik fenni. Ah, ha ők rajtatok ~t fognak venni: Ama' boldogságban részetek nem leszen* (259/172). *Már az a' Nap itt va-gyon, Hogy Gángesi lehelléstek Erőt végyen a' fagyon* (331/8).

~ (15/14, 92/68, 204/14, 209/52, 215/40, 217/14, 259/432, 309/118, 317/170, 337/26, 375, 453/260, 454/547, 816, 818), *Erő* (208/78), ~m (330/499, 357/26), ~d (268/96), *Erőd* (114/153), ~d' (454/572), *ereje* (216/107), *Ereje* (170/73, 456/22), ~nk (104/5), ~tök (195/49, 418/82), *erejim* (268/67), ~t (8/12, 25/34, 114/900, 195/46, 197/64, 212/89, 259/446, 268/51, 306/231, 308/6, 323/8, 330/447, 743, 1360, 1851, 368a/139, 413a/821, 830, 430/41, 454/68), *Erőt* (132/11, 190/24), ~met (259/535), ~det (7/16, 337/8, 454/54), *erejét* (14/18, 201/18, 330/715, 368a/146), ~be (413a/906), ~mbe (454/50), ~nkön (353/5), ~re (413a/977), *erejére* (8/18), ~nkre (413a/979), ~tól (413a/1034), *erejétől* (30/6, 44/7, 231/363, 342/9, 413a/213), ~nkhez (14/18, 201/18), ~vel (10/35, 84/12, 92/304, 188/23, 196/12, 209/11, 114/929, 215/54, 142, 247/27, 257/64, 259/612, 267/80, 288/18, 380/6, 413a/844), ~mmel (392/55), *Erőddel* (390/12), *erejével* (7/13, 413a/867).

Ö: lélek~.

erő¹ in

1. Vmeddig terjedő. *Őszve szakadt háta bé fe-lé omladoz 's A pokolig ~ mélységig hasadoz* (59/6). ~ (67/13, 413a/825).

erő² in

1. Vmilyen értékű. *És bár sokat ~ kintseim vesztek el: Nem kereskedem már, 's innen nem megyek el* (202/85).

erő³ in

1. Megérő. *Van bíbor 's eleinn ~ (szőlő)* (413a/618).

erőlködik i

(2) Teljes erejével igyekszik elérni vmit. *Lelkem ~, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/702)
erőlködnek (211/10).

eröltet i

(2) Nagyobb erő kifejtésre késztet. *Még mindég tsak setét búkkal Rántzolván homlokodat, Em-berölő háborúkkal Eröltetted lantodat* (400/4). ~i (330/739).

erős mn

(61)

1. mn **1.** Nagy testi erejű. *Hát nem hív, nem ~ Magyarok vagytok ti is osztán?* (259/646) — *Adj serényt az ~ Oroszlán nyakára* (453/31). **2.** Egészséges, jól működő (szerv, szervezet). *Nagy még benned a' szív, és ~ a' tetem* (267/128). *Nem látott még a' föld ilyen ellen-séget? De nem is látott illy ~ szövetséget* (337/106). **3.** Károsító hatásoknak ellenálló. *Illyen ~ várat már sokat szemlélttem* (239/131). *Osztánn nem tsak eggy eggy nemek van az ~ szilfáknak* (413a/606). **4.** Nagy hatású, erőt adó. *Ahol a' Magyarok' ~ Istenének Zsá-molyszéke alatt harsog magyar ének* (306/19). **5.** Nagy tudású. *A' Természet' ~ búvárja az északi Linné* (348/1). **6.** Nagy hatással működő (eszköz). *'S örülnek a' rájok vert ~ bilin-tsen* (330/1608). **7.** Tartalmas, sok hatóanya-got tartalmazó. *Ollyan ~ az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fa-nénn is nem termenek* (413a/620). *Minden fű e' bő harmattal Újonnan feléledett, 'S gőzöl ~sebb illattal* (397a/1155). **8.** Nagy erővel végbemenő, ható. *Trombita! mellynek ~ roba-jától rengjen az erdő* (253/21). *Nem rongálják egymást ~ bajvivással* (238/34). **9.** Nagyfo-kú, nagymérvű. *Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem ~ duzzadozásinak* (432/62). *De édes Atyátok szerelmes karjai Lésznek ifjúságtok ~s óltalmi* (212/142). **10.** Határozott, szigorú. *Haragomba ilylyen ~ tör-vényt adék* (239/240). **11.** Erős erő: nagy erő. *Nem fél mérgétől, Basiliscus ~s erejétől* (44/7).

~ (77/285, 217/38, 253/7, 266/44, 330/1171, 1602, 413a/976, 432/30, 445/28, 450/16, 454/557, 859), ~s (204/38, 213/122, 216/85, 330/

1315, 338/41, 397a/927, 418/47), *Erős* (126/15, 254/51), *~sek* (215/33, 337/154, 373/38), *~en* (272/16), *~sen* (40/1, 258/5), *Erössen* (214/115); *~ebb* (114/273), *Erősebb* (254/52), *~b* (267/138, 457/4), *Erőssebb* (61/30), *~sebben* (413a/623); *legerőssebb* (413a/999), *leg erősebb* (238/37).

II. fn <Testileg, lelkiileg> nagy erejű ember. *Eröss* vagy, *le vered* az *~seket* is (61/29). *Amott egy Factio rontja a' másikat, Az ~sebb nyomja itt a' gyarlóbbikat* (337/74).

~ (15/9, 217/9), *~s* (204/9), *~eket* (254/51), *~nek* (454/375).

erősít i (2)

1. Vmi ellenállóképességét növeli. *Erősíttük a' Gránitzot, A' mozsarat 's Haubitzot Kettőztessük várain* (114/466). **2.** Vki teljesítőképességét segíti. *Irnám de pennámnak sok segítség kéne Jövel ~sél Musám Melpoméne!* (77/24)

Ik: meg~.

erősítés fn (1)

<Lelki> felkészítés, megerősítés. *Erősítést, vígasztalást, megnyugtatót ... kívánók ... fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni* (454a/8).

erősödik i (2)

Hatásában, tudásban fokozatosan növekszik. *Frissen pizskálgatnék benne, Hogy lángra erősödni* (169/126). *Bőltés Gróf! Tsak fiatal Múzsám erősödjön ... Téged fog zengeni hatytyúii énekem* (306/229).

erősség fn (5)

1. Vkinek erős volta; erő. *Egy felől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátorság, Erősség Nézik a, Vitézek' tettit a' tsatába'* (267/60). **2.** Megerősített hely. *Nints olly ~ melly szenvedhetné ki tsapását* (34/5). **3.** Támasz, oltalom. *Erősségűl producálta Az Apja Bibliáját Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/36).

~ (52/18), *~re* (26/12).

erőszak fn (3)

Kényszert alkalmazó erő kifejtés. *Néha ~kal rohantak ostromra, Néha rimázkodtak, sirtak, — de potomra* (330/1485). *~* (73/7), *~ja* (77/273).

erőtlen ~ erőtelen mn/fn (14)

I. mn **1.** Nagyon gyenge, lankadt <személy, növény>. *'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja* (453/117). *[Az öreg fa] Erőtlen lévén, fekszik oldalára* (214/10). **2.** Olyan <test(rész)>, amelyben nincs meg a szükséges erő. *A' forró nyavalyák reszkető hagymázza Erőtlen testünket tsak az ólta rázza* (213/90). *Midőn az esztendő rá dűlő terhei Miatt erőtlenné lettek tetemei* (214/20).

3. Csak csekély erővel ható <szellemi alkotás, kifejezőmód>. *'S bár Tempe' völgyén még fiatal vagyok Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok* (251/26). **4.** Kevésbé tehetséges. *De erőtlen Múzsá! Halkal beszélj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy emberről* (337/387). *erőtlen* (253/12), *erőtelen* (67/6, 73/19), *erőtlenek* (209/51).

II. fn Erőtlen személy. Gyakorta *sír halmot a' gyenge Ifjaknak A' Vénség reszkető erőtlenni raknak* (204/12, 217/12).

erőtleni (15/12), *erőtellenek* (214/87).

erőtlenít Ik: el~.

erőtlenység fn (1)

Gyengeség. *Test ~e?* (239/84)

erőtlenül(t) Ik: el~.

erre nm/hsz (46)

Az ez nm *-re* ragos alakja. **I.** nm Az említett dologra. *Hogy ezt cselekedjed, ~ hazánk kére* (68/26). *Sokan még tsak alig érkehetnek ~ A' nyomorúsággal meg rakott tengerre* (211/37).

II. hsz **1.** E felé a hely felé. *Ah, bár láthatnátok, melly szép A' halhatatlan Kép? — Ah fordulj ~ szép Istenné* (139/43). *Azóltá ~ jönni is Nem mertem én* (333/33). **2.** Ezen a helyen, környéken. *Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni gályások nem nyomtanak ~ vitorlát, Sem a' bajoskodó Ulysszes' társai* (327/59). **3.** Ekkor, ennek eredményeképpen. *El hűlt ~ szemek szájak Az Isten Statusoknak* (92/190). *A' ki engem szeret, igyék egyet velem! A' Vendégek ~ Éljent kiáltanak* (330/363).

erről nm/hsz (11)

Az ez nm *-ről* ragos alakja. **I.** nm Az említett dologról. *Ne szólj te ~ senkinek* (278/43). *Ho-zott is ~ levelet Az Egri Esperestől* ~ (92/50).

~ (111/26, 337/387, 330*/139/3, 330*/199/2, 418/49, *Erről* (267*/13/14, 268*/21/2, 330*/200/18).

II. hsz Jelzett irány felől, ebből az irányból. *Erről* bátorít, arról ijjeszt *A' tisztelet 's a' szerelem* (430/13).

érsek fn (1)

A főegyházmegye élén álló püspök a kat. egyházban. *Esztergomi Érsek* (259/5).

erszény fn (7)

1. Pénztárca. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele az ~je?* (245/16) **2.** Szűk ~: pénzhiány. *Minden írásimat mellyek meg maradtak, 'S szűk ~em miatt köz fényt nem láthattak* (245/54).

~je (330/1802), ~t (389/93), *Erszényét* (140/8), ~nek (339/15), *erszénnyel* (245/22).

ért¹ i (13)

Vmit, vkit ~: eszével felfogja vminek az értelmét, ill. azt, amit vki mond. Értik ezt a' Frantzok, ~ik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek (126/59–60). *Értelek én szívem jól!* (157/1)

~ (123/66, 126/58), ~esz (126/61); *Értem* (295/38, 313/38, 418*/173/6) ~ed (356/5), ~ette (231/200). — ~sem (287/50).

Ik: egyet~, el~, ki~, meg~.

ért² mn/fn (9)

I. mn Érett. *Hull az ~ kalással együtt a zöld zsenge* (2/22). *Ímé az ~t Cseresznye Melly édes és piross is?* (273/8)

~ (68/9, 413a/355), ~t (309/112, 330/237, 371/20, 432/68).

II. fn Komoly dolog. *És ezer Hasonló Gyermekekedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint ~eket* (170/39).

Ik: meg~.

ért³ in (1)

Vmeddig elérő, nyúló. *Az égig ~ kevély Hegyek el sijjednek Rajtok feneketlen tengerek erednek* (59/9).

érte l. érette

értelem fn (13)

1. A megismerő tevékenység legmagasabb foka, a logikus gondolkodás képessége. *Óh nagy Uralkodó! Előre képelem, Hogy a szent igaz-*

ság, az erkölts, ~ ... Általad a' régi por közzül kinőnek (259/218). *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az ~* (454/384). **2.** Vminek értelmét venni: megérteni. *Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni* (330/912).

~ (454/731, 816, 818, 454a*/257/6), *Értelem* (190/58, 94), *értelmed* (453/84), ~nek (239/53), *Értelemmel* (304/59, 435/59).

értelmes mn (1)

Gondolkozni tudó. *Oh már a' miolta E' földön ~ porképek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltanak!* (313/19)

értelmű mn (1)

Jelentésű. *Előbb menjünk: sok szavakra 's meghatározott ~ekre kell szert tennünk* (330*/204/7).

értés Ik: meg~.

értetlen mn (1)

Érthetetlen. *Hát az az ~ hat betűs nyavalya, Megorvoslódott-é, ugyan mi [a] baja* (279/3).

értetődik i (1)

A jelzett helyen ezt kell érteni. *Itt a' népes Ref. Collegium ~, melly az említett nagy égésben szintúgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1).

értetvén in (1)

Illetvén. *Tiszteltem, nagy Tudós! Annyi érde-medet, 'S hazafi tsókokkal ~ tégedet, A' magyarok' kegyes Istenét imádtam, Hogy illy magyar szívű polgártársam' láttam* (237/130).

érthet Ik: egyet~.

érthetetlen mn (1)

Nem érthető. *Érthetetlen hangokon adja elő* (358/2).

érthetni in (1)

Megérthető. *Jegyzés nélkül is ~, hogy itt M. Báro Vay Miklós Ő Nagyságára van a' tzelozás* (418*/175/3).

értő in/fn (3)

I. in Vmihez ~: jártassága, gyakorlata van vmiben. *Coquette, tetszeni kívánó, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez ~ Dáma* (330*/183/4).

II. fn Vmit ismerő, tudó személy. *Tudják a'*

Zsidó nyelvhez ~k (432*/203/6).

~k (454a/11).

értvén in

(2) Felfogva, megértve. *Jövel már, utazó, hív oktatásomat Értvén, végezetre halld származásomat* (213/102).

~ (213/93).

Ik: meg~.

érvén in

(3) 1. *Vmit ~:* vhova eljutva, elérve. *Fizignát a' Tó fenekét Érvén, magát el rejté* (114/239). 2. *Nagy korra ~:* felnőve. *Majd talám nagy korra ~ A' parányi Rózi is* (249/69). 3. Vmilyen eseményt, időt megérve. *Így ~n házaddal sok szerencsés Sábést, Még egyszer vénséggel jelylül múlod Jábest* (233/77).

Ik: meg~.

Erynnis fn

(2) Személynév. (Erinnys, a bosszúállás megszemélyesített nőalakja az ógörög mitológiában.) *Nem, nem: az ~ szült téged, oh fene!* (380/80, 196/82)

érzékeny mn/fn

(29) **I. mn** 1. Finom, gyengéd érzésű, széplelkű. *Egy ~ mátká, egy olyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség* (454/785). *Az emberi nemen oh melly méltó jussal Sírhat az ~ szív Heráklitussal* (210/2). 2. Érzelmi elemekkel telített, érzelmes. *Múzsája szelid 's ~ gondolatokkal teli Léven edgy'ügyű nótáját nyájasonn énekel* (216/51). *En Téji versbe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfaezni fog neked* (278/50). 3. Kéjes. *'S melly ~ bosszú, mellyet a' megsértett 'S gyalázott szerelem önnön magáért tett* (330/951). 4. Fájó, fájdalmas. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket, Melyhez maga az ~ Bánat szabjon verseket* (162/8). 5. Jó izlésről tanúskodó. *Földi' ~ Lantjára ... Es-küszöm* (243/5). 6. Együtt érző. *Gyakran vígasztalják szegénkét [a vén fát] a' Nimfák, Szánakoznak sorsán az ~ hímfák* (298/24). ~ (213/17, 233/31, 239/76, 268/54, 330/1863, 2030, 330*/173/10, 368*/24/7, 454/853, 454a/24), *Érzékeny* (397a/787), ~ek (368*/15), *érzékennyé* (454/826), ~en (202/81), ~enn (216/35), ~ül (212/133); *Érzékenyebb* (319/46),

~ebben (330/1890).

II. fn 1. Élőlény. *Nem hallá semmi ~ Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' félékeny Nyárfa, és a' jámbor rét* (428/69). 2. Gyengéd érzésű nő. *Ne légy szép Érzékeny Te is feledékeny Legalább álmodj velem* (359/4).

Érzékeny (299/129).

érzékenyedik i

(1) Elérzékenyül. *Ti mohos Kőszalak! érzékenyede, Ha a' szép' szíve nem indul* (349/3).

érzékenykedő fn

(1) Érzékenyen viselkedő személy. *Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/204).

érzékenység fn

(6) Érzékszerv. *A' versengő Érzékenységek* (447/cím). *Sótt érzékenyséгим a' kínos pokolnak Gyötreimiből érte mindent meg költenak* (77/283).

érzékenység (330/1446), *Érzékenységeit* (213/51), ~inket (14/7, 201/7).

érzékenytelen mn

(1) Érzéketlen. *Ez egy hív szeretőt kérne, de betstelen; E' vitét kívánna, de ~t* (268/114).

érzéketlen mn/fn/hsz

(5) **I. mn** Rideg, közönyös. *A' fiú az attya' véréit Itta ~ül, Őlte a' testvér testvérét* (257/33).

II. fn Olyan személy, aki rideg, közömbös vki iránt. *Mit tesz, ha egy ~ Téged és engem szünetlen, Mint egy mély tenger megoszt, És a' rózsáktól megfoszt?* (443/165)

~ekben (374/11).

III. hsz Érzéketlenül. *Érzéketlen' terülének El törődött tagjai* (231/319). *Érzéketlen', némán siketen és vakon Hevert a' láb' alá tapodott hamvakon* (237/45).

érzéketlenség fn

(1) Minden érzés hiánya. *Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partjai, ... Hol legédesb érzés az ~ Hol édesdenn altat a' feledékenység* (406/5).

éremény fn

(1) Érzés. *E' ditsöültek' országa' Eggyik legfőbb boldogsága Az a' kedves ~, Hogy barátinkról eszmélünk, 'S hogy majd vélek edgyütt élünk Legvígasztalóbb remény* (454/931).

érzeni l. érezni

érzés ~ érezés fn

(56)

1. Külső v. belső inger keltette érzet, benyomás. *Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés bé nem fér, Mint egy csókba* (289/30). *A' legédesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/1). *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel* (454/669). 2. Érzékszerv(i) érzékelés). *Édes ígésznek, másnak nevezzem é ... mikor ők Citére' eljöttét érezik? Sokan ezt hatodik érzésnek nevezik. Elég, hogy mind az öt érzés részt vesz ebben, Részt, és semmiben sem vesz érzékenyebben* (330/1888–9). *Itt az Érzésnek minden Neme Még az Élőben is meghal* (128/9). 3. Érzelem. *Zengd ki azt az okot, miért vagy fegyverbe', Hogy emberi érzést önts minden emberbe* (337/268). *Óh a' ti ihletés-tekre Melly kellemes fájdalom Nyomúl mindjárt a' lélekre — Melly lágy érzés — nyugalom!* (397a/632) 4. Jóérzés. *Zordon erdők! Durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim!' Tik talám több érzéssel birtok, Mint sem embertársaim, Kik keblekből számkivetnek* (435/17). 5. Kíváncsiság. *Tudom, tudni kívánnátok Csiklándozó érzéssel: Hogy itt lutskos kis Szépjével Mit csinált ő Felsége* (231/446). 6. Ismeret. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ihlése* (454/433). *érzés* (406/2, 5, 418/37, 454/236, 1001, 454a*/29), *érzés'* (330/180, 428/191), *érzések* (454/69, 725), *érezések* (273/7, 322/30), *érzésem* (131/12, 422/12), *érzése* (14/23, 201/23, 216/27, 453/187, 456/23), *érzésünk* (424/10), *Érzése* (198/56), *érzéseim* (430/6), *érzésim* (397a/600), *Érzésim'* (375/36), *érezésim* (454/754), *érzési* (454/49), *érzésitek* (454/209), *érzést* (89/24, 92/314, 330*/173/11, 450/30), *érzéseket* (196/56, 380/54), *érzésemet* (176/103, 447/148, 454/124), *érzését* (454/409), *Érzésimet* (134/4, 447/4), *érzéseit* (368*/24/2), *érzésit* (330/746), *érzéseinket* (14/19, 201/19), *érzésinket* (454/234), *érzésnek* (379/90), *érzése* (258/48), *érzésébe* (453/42), *érzésibe* (220/39), *érzésére* (454/134), *érzéseimre* (457/26), *Érzéssé* (417/32), *érzéssel* (89/22), *érzé-*

sekkel (216/73, 94).

Ö: *elő~, kölcsön~, köz~, öröm~.*

érzésű mn

(4)

Érzelmű. *E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes ~ Magyarok* (258/37). *~* (267/24, 368*/24/15, 454a*/256/17).

érzik i

(2)

Érződik. *Egy szóval nints állat, mellyben tűz nem ~* (330/1921). *Bórszag érzett rajtunk, nem könyv-szag* (228/3).

érző ~ érező mn/fn

(15)

I. mn Olyan aki, ami érez. *Honnyod tsupán az érező Szív, és szelíd falu 's mező* (305/39). *'S Könnyet csafarhatnak a' nem érző fából* (453/216).

érező (292/6), *érző* (68/2, 143/47, 288/103, 330/82, 1034, 375/14, 428/185, 453/200, 454/915), *Érző* (428/91).

II. fn Olyan személy, akiben van jóérzés. *Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/204). *Érző* (454/830).

érzőin fn

(2)

Érzékszerv. *Istenek! Istennék! ugyan millyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érzőinat?* (330/208) *érzőinak* (375/14).

Erzsébet fn

(7)

Személynév. *Nagy Kőrösön lakó Fényes Ersébetem, Madár Pétereddel Neved' emlegetem* (222/89).

~ (368*/31/18), *Ersébeth* (217/55, 125), *~et* (404/5), *~nek* (404/1), *Er'sébettől* (222/21).

es i

(1)

Esik. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zúz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg nem pötyögösíti* (454/428).

és¹ ksz

(1508)

1. Egyenrangú mondatrészek kapcsolására. *A' Duna ~ Száva tégedet szolgálnak, Szervia' ~ Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7–8). *Minden egy tulajdon pontot nyert magába Ez okos' ~ bolond', jó 's rossz' világába* (454/664). *Kedvesem, az édes csók, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem férnek* (77/93). 2. Melérendelt mondatok kapcsolására. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled Bizhatt ~ a' halált*

még messze képzeled (15/4). *Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? ~és ki az Úr?* (114/38) — *Óh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/27)

és² mn

(1) *É-s vers:* Varjas János csupa *e*-é magánhangzójú szavakból álló verse. *Itt Goráni, itt az É-s vers* (161/47).

esdekel i

(5) Esedezik, könyörög vkiért, vmiért. *Adj! óh, adj! több mézet, Mellyet szád ígézett! Óh adj! — így esdeklettem* (135/30). *Isten! A' kegyesség' jó Bírója 's Attya! Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökünket* (225/92). *esdeklek* (196/43, 380/41, *esdeklének* (220/21).

esdekelve in

(1) Esedezve. *Ő sem az ügyefogyottat ~ nem bánja Sem a' Gazdag elő mentét irígy képpen nem bánja* (413a/1056).

esdeklő in

(4) Könyörgő. *Ti is segítségért ~ nemzetek! A' Magyar nemzethez háládók légyetek* (337/403).
~ (25/13, 190/35), *Esdeklő* (105/cím).

Esdrás fn

(3) Személynév. (Ószövetségi személy, aki a zsidó államot megalapítani igyekezett.) *Légy ~ Szerepen az Úrnak házába* (233/66). *A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ad kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat* (225/117).
~od (225/100).

esedezik i

(1) Könyörög. *Limonőt a' többek között, Bár eleget esedezőtt, Vitézül meg frítskázta* (114/803).

esedt l. beesett

esenkedő in

(2) Esedező. *Bártsak téged' erős vad ész, Megtálhatna nemesb sorsra ~ Szívem* (454/558).
~ (386/9).

esés Ö: kétségbe~.

eset fn

(9) 1. Vmilyen esemény. *De szűnjék bánatod; e'*

síralmas ~, Mert a' bölts Istennek tettzéséből esett (210/97). 2. Olyan alkalom, amikor bekövetkezik v. bekövetkezhet vmi. *'S Ah semmit sem tudtam jövő ~emről* (176/38). 3. Buktás, baleset. *Hát a' vigasságnak leg vidámabb pontya, Komor ~ünkel kedvünket el bontya?* (77/6)

~ (211/16), ~et (225/31), ~be (176/91), ~én (453/240), ~re (330/1301), ~ekre (239/40).

esett mn

(5)

1. Vmilyen állapotba jutott. *Ha látom Őtet, felhevűlnék Rabbá ~ érzéseim* (430/6). 2. Elgyötört, legyengült. *Azért bár az ~ tagok reszketése, ... A' küszöbön álló Halált nem ugatja* (204/37, 217/37). 3. Megtörtént. *Addig az ~ kárt magadba fájlaljad* (212/74). 4. Házasságon kívül teherbe esett. *Ezt mondván, bús bánatjába Mint ~ Szűz, úgy-meg sírt* (317/79).

Ik: be~, el~. Ö: kétségbe~.

eshetik i

(1)

Juthat. *Mihelyt az oszlophoz közelébb eshetem, A' darab köveket sorra nézegettem* (237/95).

Ik: meg~.

esik i

(74)

1. Súlyánál fogva a levegőben lefelé mozog. *Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett* (330/1286). 2. (Csapadék) a föld felé közeledik. *Restellek már ki is menni Eső ~, mit kell tenni* (389/68). *No tehát ott kinn hadd essék Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába'* (308/43). *'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg nem pőtyögösíti* (454/428). 3. Harcban meghal; elesik. *Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' sebhedt bajnok is artzal reá ese* (330/1300). 4. Térdre ~: letérdel. *Előtte könyörgést tészek, térdre esek Lefestem kínomat, sápadtan, mint félholt* (380/74, 196/76). 5. Vmilyen állapotba kerül. *Méregben feresztett nyílak nem repdesnek Itt: de a' vitézek még is sebbe esnek* (71/6). *Semmi Virtust nem kerestem; Embergyűlölésbe estem* (322/34). *Nézd! Hektikába estek, 'S a' földre mind le dültek, Halál lebeg felettek* (186/6). 6. (Állatot) pusztítani kezd. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezetre áll a' tsepűs Baleári parittyá* (413a/315). 7. Vminek ~: cibálni kez-

di; nekiesik. *Vagy midőn Eurus sebessen a' vitorláknak* ~ (413a/630). **8.** *Vminek~:* hozzá-kezd vmit csinálni. *Mindjárt a' földjének* ~, 's *a' röögöt tördelteti* (413a/118). **9.** *Vhova ~:* vhova kerül, jut. *Ím karjaid közül setét sirba esem* (212/78). *Ha a' Halál szörnyű árnyékába esünk, Fényével meg újjít a' Jézus jegyesünk* (222/11). **10.** *⟨Vkinek hatalmába⟩ kerül.* *De ha rabbá ~, kedvezzen Hímennek* (330/1211). **11.** *⟨Hely, terület⟩ vhol fekszik, elterül.* *Kiknek lakóhelyek az Édenbe ese* (454/505). *Tátra Szepes, Mátra pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy. És így ez annak délre* ~ (267*/14/5). **12.** *Vmilyen időre ~:* vmely időszakban van. *Még a' Nyári vásár úgy is rám nézve soká* ~ (358/43). *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak A' kik engem különben-is főhazugnak tartanak?* (314/25) **13.** *⟨Vmely esemény, tett⟩ történik, végbe-megy; megesik.* *Szánkáz, 's ~ néha olyyan is a' szánba, A' millyent nem igen tennének Románba* (197/37, 85/37). *Van a' hegyen eggy kis szőlőm és szilvásom, Itt ~ ilyenkor leg szebb mulatásom* (199/36). *Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem* (231/131). **14.** *Keletkezik, létre-jön.* *Uttzu, egyszer láрма ~, Az Urak meg érkeznek* (92/225). **15.** *Vhogy ~ vkinek vmi:* vmilyen érzést okoz neki. *Sőt büszke lelkének az ~ terhére ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/15, 58/15). *Most még jobban ~, mert édes valóba, 'S különben sem látszik színe a' kantsóba* (199/99). ~ (310/44, 330/700, 1194, 330*/137/8, 330*/146/3, 330*/171/2), *esnek* (12/6, 211/44, 413a/758, 434/10, 454/936), *estél* (296/11), *esett* (114/664, 678, 198/59, 210/98, 212/18, 213/38, 214/12, 225/115, 231/163, 259/608, 267*/14/10, 330/799, 1070, 1127, 1422, 1635, 1729, 1778, 432*/203/1), *Esett* (231/384), *es-tek* (150/46), *Estek* (309/12), *estenek* (334/28). — *esne* (161/35, 213/40, 405/6). — *essék* (330/477, 1137, 1574, 336/23, 453/14), *essen* (413a/818), *Essen* (231/482, 331/43). **Ik:** által~, el~, le~, meg~, rá~, túl~. **Ö:** jól~, kétségbe~, kölcsön~. L. még **es!**

Eskuláp fn (1)

Személynév. *⟨Aesculapius, Aszklépiosz, a gyógyítás isteni a régi görög hitvilágban.⟩ Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani ~ Fiait hallja Magyar hangon szóllani* (124/2).

eskulus (lat) (1)

Aesculus, tölgy. *Az eskulusnak, mellynek ága az égbe A' mint tolúl úgy siet le gyökere a' mélységbe* (413a/826).

esküdhet Ik: meg~.**esküdt fn (7)**

A városi tanács választott tagja. *Mihályfalvi István vala édes Attya, Kiben egy Eskütyét Debreczen sirattya* (217/54). *Most az ezt követő jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe* (210/76). *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! Ezt illő tudni, ki vólt, 's mi vólt?* (222/19)

Esküdt (222/81), *Eskütt* (217/76, 113, 326/33).

Ik: össze~.

esküdve in (1)

Esküvel *⟨fogad⟩.* *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzu dar pereputtyát El törli a' békáknak* (114/905).

esküdvén Ik: meg~.**esküszik i (6)**

1. *Esküvel bizonyít.* *A' vén Kopátsi ~, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül* (356/17). **2.** *Esküvel fogad.* *Sőt minden Múzsák' szavára Esküszöm, hogy utóljára Függesztlek a' Bodzafára* (243/11). *Esküszöm* (275/1, 7, 13, 16).

Ik: fel~, meg~.

esküvés fn (5)

1. *Esküvel fogadás.* *Igy kötözzön össze Ámor minket Balzsamozván sebhedt szíveinket Élesztgesse tsókkal 'S több szerelmes szókkal Esküvéseinket* (272/35). **2.** *Eskü.* *Az ~' Szent-sége Szívébe már nem él?* (145/7) ~ (277/18), *Esküvés* (275/cím), ~*sel* (275/11).

esmér i (47)

1. *Vkiről, vmiről tudja, hogy kicsoda, micso-da. Megbótsáss! hogy Hozzád farsangra bé-szállnak Azok, kik ~nek, szeretnek csudálnak* (382/12). **2.** *Jártas vmiben, tud vmit. Én hall-*

gatok rólok, ti jól ~itek Kitsodák a' kiknek ezt köszönhetitek (337/413). **3.** Része volt a dologban, tapasztalatokat szerzett vele kapcsolatban. *Nem ~nek álmodt bésedt szemei* (5/16). *Hát az én hatalmam, a' mellyet mindenek Az egész világon eddig ~tenek, Így tsonkíttasson meg?* (330/658) **4.** Számol vkivel, vmivel, igazodik hozzá. *Regulát nem ~, hámját szerte széjjel szaggattya* (216/41). **5.** Ráismer vkire. *Én nem tudom, ki légyen, Nem ~em nevéről* (352/12). **6.** Elfogad vminek. *Én ugyan, ki parantsolásod' Szent törvényemnek esmerem* (417/10). *Engedi hogy szívét szívednek ~jed* (212/124). **7.** *Nem ~ hibát: tökéletes, hibátlan. Az angyal szép és ártatlan Nem ~ semmi hibát* (269/6). **8.** *Nem ~ magára: mintha nem is ő lenne. Már én nem ~ek magamra, Megzavarodtanak érezésim* (454/753). ~ (168/6, 453/85, 454/959), ~ek (6/1), *Esmérek* (189/1), *esmerünk* (330/1154), ~e (428/73, 123), ~t (111/83), ~tek (225/120, 330/1931); ~em (405/37), *esmerem* (107/12, 129/58, 425/58), ~ed (171/17, 337/24), *esmered* 454/698), ~i (330*/158/1), *esmeri* (413a/1050, 1059), *Esmeri* (253/67), ~jük (417/5), ~ik (83/53), *Esmérik* (114/70, 71), ~lek (259/359, 330/921), ~tem (427/29), ~ted (295/13), ~te (368a/13, 454/590, 801), *Esmérte* (267*/18/6), *esmerete* (306/267). — ~né (330/1793). — *Esmérd* (418/114), ~jétek (453/65).

Ik: meg~, rá~.

esmerés Ö: föld~.

esméret fn

(1) Ismeret, tudás. *Kis olvasás után emberré kezd lenni Földekről, népekről ~et venni* (454/522).

esméretes mn

(6) **1.** Akit, amit jól ismernek. *Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát* (445/40). **2.** Közismert. *Külömben pedig a' Jegyzésekben gyakorta ~ dolgok is világosítatnak* (267*/14/9). ~ (111/31, 330*/164/2, 330*/173/3, 413a/370).

esméretlen mn/hsz

(6) **I.** mn Akit, amit senki sem ismer. *És te ditső Sziget! ki Tézár' korában Ollyan ~ voltál még Romában* (337/256). *Mit tsináljak? merre*

tudjak menni Miskóltzon 's hova? Estve van — mind ~ — így futék ide 's tova (161/20).

~ (92/30, 177/41).

II. hsz Ismeretlenül. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába* (111/51). *Mert tán bizony megújra Titokba 's esmeretlen' Jár ő köztetek most* (185/94).

esmeretség fn

(2)

1. Ismerős személyek közötti kapcsolat. *Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tüztől Ifjú modon égne* (77/63). **2.** Ismeretségben van vhol: ismerős. *Pámpám nevű Pudlija volt Somogyban egy Uraságnak, kinek Házánál ~ben voltam* (330*/192/2).

esmérhet i

(3)

1. Felismerhet. *Ne tánn a' szerelmes Kínok felesebben Ütvén rám, egészen úgy el emésztetek Hogy már a' Színemből rám sem ~tek* (176/32). **2.** Tudhat. *De léznek néktek is derék Vezéritek, Kiknek fényes nevét jól ~itek* (267/194). *Szívét, esztét, lelkét minden ~i, A' ki ha származást Párisban vett volna* (454/788).

Ik: meg~.

esmérkedni in

(1)

Ismeretségbe kerülni. *Miolta véled esmerkedni, Óh szép Lilla, szerentsém volt!* (379/111)

esmérti in

(5)

1. Megismerni. *A' ki hát kíván ~, Útasítom magadhoz* (308/32). **2.** *Esmérni tud:* ismer. *Te ki ~ tudsz sok ezer dolgokat, Azoknak formáját, számát, nagyságokat* (454/55). **3.** *Esmérnetek lehetne:* ismerhetnétek. *Bár már esmérnetek lehetne szavamát Minthogy én szoktam vólt tinétek hajdani Kedves Örömmnek rendét elmondani* (176/24).

esmértünk (225/34, 136).

Ik: meg~.

esmérő in

(1)

Vmiről vmit tudó. *Azt gondolja a' természetet nem ~ ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes nyálkásság* (330*/200/20).

esmért in

(7)

1. Tapasztalt. *Egy nem ~ szent magánosságba Könyvezem le napjaim* (304/62, 435/62). **2.** Tudott. *Megbízta ~t Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/49). ~ (413/65, 413a/59), ~t (330/1568, 454/32).

esmértet i (1)
Ismerthé tesz. *Debretzen, és Patak Messze es-
tenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértette-
nek* (334/30).

Ik: meg~.

esni in (1)
Vkinek ~: megtámadni. *Ki kezét, ki haját, 's
köntösét rángatta. Lármás tsivogással mind rá
kezdték ~* (330/1259).

eső¹ fn (36)
Vízcseppek alakjában lehulló csapadék. *El is
jön az ~ néha nagy felhővel* (198/19, 86/19).
~ (199/85), *Eső* (389/68), *esső* (32/13, 87/55,
397*/76/20, 397a/1040, 454/428), *Esső*
(397/29), *essők* (379/6), ~*t* (86/18, 198/18,
314/8, 413a/223, 394), *essőt* (10/8, 397a/1075,
413a/358, 456), ~*ket* (413a/26), *essőket* (32/
10, 17, 413a/ 104, 382, 462), *essőknek* (397a/
1043), *essőbe* (413a/268), *essőkbe* (413a/245),
essőben (397a/1095), *essőből* (413a/400), *es-
sőn* (397a/ 1180), ~*ért* (186/16, 198/37), *esső-
ért* (86/35, 413a/176).

Ö: jég~.

eső² in (1)
Levő, fekvő. *Tátra Szepes, Mátra pedig Heves
Vármegyében ~ szörnyű hegy* (267*/14/4).

esőske fn (2)
Kellemes nyári eső. *Tegnap leszálla tsendes
Tseppekkel egy esőske* (352/18, 107/18).

esős mn (4)
Olyan <idő>, amikor esik az eső. *Midőn a' nap
feljötték a' felhőkbe rejtezik Motskok fedik
föltányérját: ~ nap következik* (413a/447).
~ (254/12, 314/4), *essős* (61/12).

esőszem fn (1)
Az eső egy-egy cseppje. *Oh! bár tsak egy eső
szem Cseppenne most reájok* (186/9).

esőzik i (2)
Eső hosszabb ideig esik. *Jupiter is mikor ~
legjobban, Lángozó villámja mindég akkor
lobban* (380/65, 196/67).

éspedig ksz (1)
Mégpedig. *És pedig az én Uram Kajos István*
(167/1).

esperes fn (1)
Az egyházmegye vmely kerületének élén álló

pap. *Hozoz is erről levelet Az Egri Esperestől*
(92/51).

est¹ fn (2)
*Este. Végre mit hoz a' késő ~, a' Szél honnan
hajtogat Száraz felhőket* (413a/464).
~ (450/39).

est² (lat) (2)
L. **bibendum, dictum.**

este¹ ~ estve hsz/fn (51)
I. hsz 1. A napnak abban a szakaszában, ami-
kor már sötétedik. *E' gyöngyel ki rakott me-
zőn estve reggel A' madárcák zengő con-
tzertje seregel* (72/5). **2.** A mai nap estéjén. *Ti
kedves Zefirkék! ti estve magatok Egy nyugta-
tó sátort keringve fonnyatok* (90/33). **3.** A teg-
napi nap estéjén. *Szép bársony burkokból ki
hívja azokat Az estve félig bimbó virágokat*
(89/10).

estve (26/3, 112/1, 161/23, 185/7, 198/62,
330*/143/2, 340/42, 344/1), *Estve* (429/1).

II. fn 1. A sötétedéstől az éjszakáig tartó nap-
szak. *Hiszen no tsendes este van, Nints semmi
szél* (333/9). **2.** Esti rendezvény. *Itt pengesd az
estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó
hadi trombitádat* (260/33). **3.** Az élet végső
szakasza. *Jobb az égbe menni éltünk reggelé-
be, Mint a' megvénülés komor estvéjébe*
(213/80).

este (368a/9), *Este* (374/1, 13, 25, 33, 37, 49,
413a/261), *estve* (3/7, 4/6, 8/1, 77/137, 90/
cím, 161/16, 20, 218/3), *Estve* (4/cím, 200
/cím, 6, 230/2, 8, 231/484, 330/608), *estvék*
(452/19), *estvém* (63/25), *estvét* (397a/647),
Estvének (3/cím, 77/143), *estvén* (90/2, 345/
2), *estvére* (228/10, 231/49), *Estvére* (167/8),
estvéhez (230/cím), *Estvéhez* (374/cím), *estig*
(197/66).

Ö: nap~.

este² fn (4)
1. Bukás. *A' várak' égetésit, És a' Királyok'
~t Nem kürtölöm Homérrel* (369/5). *Kesergi-
tek ~t az anya hűségnek* (212/52). **2.** Halál.
*Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld
színére Bélével eggyütt hája. Búrbő, Criőr Ad-
jutántja, Látván ~t Urának, Meg áll* (114/
701).

~*t* (330/1509).

Ik: el~, le~.

estefelé hsz**(1)**

A napnak estéhez közel eső szakaszában. 'S reméli, *este felé* Az egész napnak pompáját Szégyennel borítja bé (397a/418).

esthajnal fn**(2)**

Naplementét követő idő; alkonyat. *Vagy tán biztos almafádnak Allyában mulatozol, S az ~on Nimfádnak Nevére sohajtozol?* (420/11) *Esthajnalonn* (128/61).

Esthajnalcsillag fn**(1)**

A Vénusz bolygó; napnyugtakor legkorábban előtűnő csillag. *Ez ama Vénus planéta, mely mikor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajnalcsillagnak mondatik* (330*/143/2).

esti mn**(9)**

1. Este előforduló, létrejövő <dolog>. *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó ~ Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellyére egy csókomat* (312/30). **2.** Este szokásos <dolog>. 'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' fényes ~ tűz (230/10). *Zendülj, ekhózz, ~ tsendesség!* (455/53) **3.** *Esti hajnal:* alkonyat. 'S addig andalgunk az ~ hajnalon, Még egymás' ölébe hullunk a' dalon (424/63). ~ (403/14, 424/53, 432/2, 54, 454/449).

estike fn**(4)**

Kerti növény, de vadon is előfordul; éjjeli viola. *Legyen jutalma bár ezeknek A' kedves Estike* (424/32). *Estike* (397/19, 397a/413), *Estikék* (402/cím).

estve l. este¹**estvéli mn****(3)**

1. Esti, este szokásos <dolog>. *A' lenge Hold ... Estvéli hűs álommal elborítja a' tsendes éjnek angyalát* (305/19). **2.** Este előjövő. *Ott sem az akloknál nem bögnek az estveli medvék* (327/51). *estveli* (128/53).

estvélig hsz**(2)**

Estig. *Te szerentsés holló egynehány száz télig, Te szerentsés Kérész reggeltől ~, Ti a' természetnek szülöttei vagytok, 'S egy ily édes-nyát soha el nem hagytok* (454/192). *Estvélig* (330/458).

esve lk: le~.**esvén lk: ki~. Ö: kétségbe~.****ész fn****(108)**

1. Értelmi képesség. *Ezt az emberi ~ soha fel nem járja, Bár minden Titkoknak legyen nagy búvárja* (204/17, 217/17, 15/17). *Jer, Lillám! Csak néked lehellek, míg élek; Míg eszemet tudom, csak te rád eszmélek* (421/42, 127/42). **2.** Tudat, figyelem, emlékezet. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' negédes Észt magához kötheti* (163/44). *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd ~be, illetlül millyen sérelemmel* (212/14). *Nem jut eszembe a' Datum* (231/13). **3.** A gondolkodás menete, működése. *Ha pedig az Urat látom Ásítózok, számat tátom, Tsiklándik bennem minden rész, Hogy majd az eszem is elvész* (309/96). **4.** Szellemi képesség, tehetség. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ~ fel nevelé* (313/96). *Hány jó ~ lett vaddá, Hogy nem mivelték?* (334/14). **5.** Ravaszság, furfang. *Ámor — ki minden észszel Munkálja, hogy titokba Előttetek lehessen* (185/105). **6.** Az ész háza: fej. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sins* (60/6). **7.** Hányja-veti esztét: töpreng, goldolkodik. *Azon közbe menván Pirus magába Hánnya veti esztét illy kedves uttyába* (77/174). **8.** Eszén kívül: esztét veszve, szinte örülten. *Ní, mint küzdik az Éj' rettenetes fíja! Mint tájtézik atzél ínye, 's eszén kívül Mint ordítja kívért fogát!* (338/23) **9.** *Eszére ad:* tudomására hoz. *Ott Állapotját mind eszére adta* (170/51). **10.** *Eszére megy vmi:* felbukkan emlékezetében. *Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a gond megyen* (231/47). **11.** *Eszére jó:* okosabban kezd viselkedni. *Kurvannya! Hadd fetszegeen ő, Holdtöltre tán eszére jó* (316/36). **12.** *Ésszel:* megfontoltan, ügyesen. *Mellyeken ha ésszel felfelé czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn elázol* (239/19). ~ (61/cím, 54, 148/45, 246/38, 254/cím, 60, 288/7, 454/5, 185, 390, 512, 557), *Ész* (111/93, 430/15), *eszem* (316/21), *esze* (68/17, 386/8), *Esze* (231/63), ~t (190/74, 191/54, 219/50, 317/109, 318/29, 330/1343, 330*/147/1, 413a/421, 453/47, 454/713), *Észt* (195/46), *esztét* (330/767, 929, 1986, 454/788), *eszeket* (114/392), ~nek (454/196), *Észnek* (313/124, 373/

127), *Eszének* (222/31), *~be* (191/54, 330/445, 334/11), *eszembe* (176/98, 196/37, 259/609, 266/3, 302/4, 310/3, 374/45, 392/71, 426/41, 454/308, 457/12, 460/152), *eszedbe* (57/5, 210/121, 249/51, 330*/156/13, 356/4), *eszedenben* (253/60), *eszébe* (26/9, 209/14, 312/16, 330/561, 392/29), *Eszébe* (114/213, 209/18), *eszünkbe* (213/13), *eszetekbe* (258/88, 330/1167), *eszemben* (380/35), *ezoedben* (330*/185/8), *eszemből* (196/72, 380/70), *eszébül* (33/11), *eszemre* (168/8), *eszére* (330/775), *eszekre* (337/96), *ésszel* (231/172, 418/83), *Ésszel* (244/9, 418/55), *eszemmel* (61/52, 254/58).

Ö: férfi ~, költő~.

észak fn

(29)

1. A sarkcsillag irányában levő égtáj. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak* (72/25). **2.** Északi irányban fekvő táj, ország. *A' füz kedvel patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's ~ot* (413a/633), *Még Ez virtusival bétöltheti ~ot és délt* (259/471). *A' hatalmas ~' 's tehetetlen Dél közt Közép pontba lévén, tisztán kimutatja Millyen még az ember 's földünk ábrázatja* (313/74). **3.** Észak felől érkező időjárási körülmény. *Őrzi e kies hejt ~ hidegétől* (1/24). *És ha Észak mérges szelei omolnak* (72/27). **4.** Észak felé lakó személy. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott, 's Mindég perzselté Északot* (131/5, 422/6). *Észak* (313/107, 109, 337/336, 373/151, 413a/802), *~'* (257/154), *Észak'* (337/330), *Északot* (422/8), *~nak* (66/3, 85/1, 197/1, 255/25, 337/206, 451/25), *Északnak* (330/105, 454/393), 184/7), *Északra* (423/7), *~ról* (32/11), *Északról* (413a/848).

északi mn

(12)

1. Északon levő, fekvő, található (dolog). *'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki sarkon Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon!* (450/26) **2.** Északon lakó északról származó (személy). *A' Természet' erős búvárja az ~ Linné* (348/1). **3.** Észak felől jövő (dolog). *A Virtus nem fél, bár hánnya az ~ mord szél* (44/5). *~* (337/174, 330*/200/3, 4, 397a/51, 454/456), *Északi* (413a/106, 463, 792, 855).

északos mn

(1)

Hideg. *Mégis ~ vizével Ez nem oltja szomjamat* (425/39).

északsó mn

(1)

Északi. *...nem tudom, mi okon lehetne kitisúfolni azon Helységeket, mellyeknél szokásban vagyon az ~ napkeletű, délső, napnyugotsó terminatio?* (330*/197/5)

észcsíra fn

(1)

Ésszerű kezdeményezés. *Melly a' babonának felhözván fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét, 'S Hideg homályjában olly tsudákat térszen, Mellyek az Ész tsirát elfojtják egészen* (313/66).

eszél lk: fel~.

eszem-izsom fn/mn

(3)

I. fn Nagy evés-ivással járó mulatozás. *Az eszem izsom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás vers kuttog a' 'sebembe* (266/3).

~ (310/3).

II. mn Mulatózó. *Hát az a' sok lezsák eszem-izsom Pajtás, Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás* (330/1819).

eszerént hsz

(2)

Ebből következőleg. *Négyszer hat esztendő eléldegéltem, 'S e' szerént az emberek' Szűk életének harmadáig éltem* (288/71).

E szerént (289/17).

észhozó in

(1)

⟨A borivás miatt⟩ ihletet adó. *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők [a műzsák] Tokajban, Az ~ Tokajban; 'S nektárral élnek ottan* (343/11).

eszik i

(30)

1. Táplálékkul szájába vesz és lenyel vmit. *Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúczczából, Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából* (169/161–3). *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett* (248/13). **2.** Pusztít, mar. *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, Hét lyukra folyt az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/787).

eszem (202/82), *esznek* (397a332, 413a/308, 453/57), *eszünk* (154/23), *Eszünk* (199/39), *et-*

tem (135/27, 322/42), *evett* (267/33); *eszem* (316/19, 454/421), *Eszem* (454/296), *eszi* (198/62, 330/726), *esszük* (197/62). — *egyél* (233/60), *egyék* (453/96), *egyen* (200/60, 358/52), *együnk* (330/639), *Együnk* (330/640), *égyünk* (209/50), *egyetek* (198/58), *egyének* (12/4, 314/53); *Együk* (389/94).

Ik: meg~, össze~.

eszik-iszik i (1)

Lakmározik. *Az Öregek minden Név naponn báloztak, Ettek, ittak, még is nem pankrotiroztak* (248/28).

eszkába fn (1)

Bádogkapocs. *Azért lett kenyere világon jár-tába A fődozni való serpenyő 's ~* (26/36).

eszköz fn (8)

1. Vmely cél elérésére felhasználható vmi, vki. *Míg az ~ megvan, addig kergessünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667). *Megvan! A' büntetés pallosát felvevéd, A' világ' Nagyjait ~iddé tevéd!* (337/98) **2.** Az a módszer, amivel vmi elérhető. *De te, mennynek Ura, miért teremtettél? Miért adtál nekem több 's jobb tehetséget? Hogy sok ~ által érj el azon véget?* (454/644)

~e (454/665), ~t (454/655), ~eit (330*/173/7, 413a/179), ~eivé (330*/173/8).

Ö: játszó~.

eszmél i (9)

1. Helyzetének tudatára ébred. *'S e' setétségnek hideg éjjelében Rhédey! látlak: Látlak, ~ek, karomat fogadd el* (454/849). **2.** Tudatosan gondolkodik. *Méllyen alusznak ōk; 's mi, a' kik ~ünk, Ő rólok álmokat látunk és beszélünk* (454/605). **3.** Gondol vkire, vmire. *Jer Szépem! tsak néked lehellek, míg élek. Míg eszemet tudom; tsak Te rád ~ek* (127/42, 421/42). *De én, a' mit láttam, arra úgy ~ek, Mint-ha kísért volna egy mennyei lélek* (237/7).

~ek (208/20, 442/22), *Eszmélek* (454/62), ~ünk (454/932).

Ik: fel~.

eszmélés fn (2)

Gondolatvilág. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet* (454/571).

eszmélés (454/238).

Ik: rá~.

eszméletlen hsz (1)

Eszméletlenül, öntudatlanul. *Lángolt az ortzája, dobogó szíve vert, Élt még, de nem tudta, 's ~' hevert* (330/1404).

eszmélhet i (1)

Ráébredhet, megérthet. *De mióta idejére élettemnek ~ek, Sok századoknak láttának nekem e' néhány hetek* (162/77).

eszmélkedik i (1)

Gondolkodik. *Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermekek, ifjak, és Vének, el-lenetek* (215/63).

észrevehet i (1)

Idejében észlelhet. *Hogy haki látván észre vehetné futna elölle* (34/4).

észrevehető mn (1)

Észlelhető. *Az átkozott hideg jele nem oly' észre vehető Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő* (413a/788).

észrevesz i (14)

1. Hirtelen meglát, megpillant vmit. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot ráigitskálja belől* (141/3). **2.** Hirtelen tudomásul vesz vmit; megérez, tapasztal. *Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásinál Vélem ellekezőt tsinál* (309/45). *Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal: Mellyet mihelytt észrevettem, Inatok' felébresztettem Édes csikládozattal* (447/28). **3.** Megtud, felfedez vmit. *Ki buba tsak akkor ejtette vendégit, Mikor azok észre vették betegségit* (454/794). *Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasadásán egy rést tapasztalnak A' mellyet ... Senki sem vett észre abba a' szobába* (77/76). **4.** Észre veszi magát: észbe kap, ráeszmél hibájára. *Akkor vették észre a' Dámák magokat, Mikor már szabadon látták a' rabjokat* (330/1641).

észrevettem (322/41); *észre vészed* (413a/752), *Veszi észre* (460/160), *észre veszik* (162/72), *észrevészik* (413a/396), *észre vette* (114/745), *észre vették* (148/30). — *észre venné* (317/229).

észrevévén in (1)

Észlelvén. *Mihelyt szikrát kapnak szíveknek*

lángjától, Észre vévén nyájas el tsattanásáról, Tüzet lobbantanak ajakok ágyáról (238/42).

eszt. 1. esztendő

eszteke fn

(1)

Ösztöke. <Az ekevas tisztítására használt, a végén kétágú bot.> *Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza mozdította szökéjét* (11/11).

esztelen fn

(2)

Buta személy. *Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ellenek Hegyezenek.* (236/26).

~ek (197/71).

esztendei mn

(2)

1. Évi; egy meghatározott évre szóló. *Akkor vesd el el készített magod a' barázdába 'S Esztendei reményedet úgy tedd a' föld gyomrába* (413a/235). 2. <Bizonyos számú> évig tartó. *De négy ~ tündöklési után Elhúnyt egünkről a' több Csillagok után, Meghólt!* (217/83)

esztendő fn

(106)

1. Év; a január 1-től, december 31-ig tartó idő. *Az ~ négy szakasza* (182/cím). *Jertek vig ~k! Örömmel telendők!* (174/22) 2. Az időnek bármely időponttól számított, 12 hónapból álló szakasza. *Meg ifjudott mind a kettő ebb' a' két ~be, Mind a kettő Menyetskésen jár az újj főkörtöbe* (310/17). 3. Gazdasági év. *Nosza hát forgassák az új esztendő elejével Izmos Tulka-id a' kövér földeket az Ekével* (413a/75). 4. Életév, kor. *Ti tizen kilenc ~k, életem esztendei! Egy mást váltó siralmimnak ti hosszabb mértékei!* (162/97) — *Így repült el tőlem is Sok kedves ~m sebess-haladva* (288/66). *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele, Mellyre esztendeit az idő, miolta Fenn áll, fogaival reá rovátkolta* (214/3). 5. Trónon eltöltött év. *Mert ha felszámoljuk nagyságos tetteit Századnak mondhatjuk minden esztendeit, Óh nagy Uralkodó!* (259/216) 6. Esztendőre: egy év múlva. *Szívét, esztét, lelkét minden esmérheti, A' ki ha származást Párisban vett volna Esztendőre róla sok Memoires szólna* (454/790).

~ (63/5, 210/79, 215/45, 217/75, 233/27, 259/

214, 287/6, 61, 306/144, 330/219, 349/23, 413a/6, 1071, 1074), *Esztendő* (222/33, 413a/267, 443/219), ~' (287/19, 397a/186), ~k (83/60, 162/100, 210/85, 211/49, 214/7, 19, 310/65, 313/50), *Esztendő*k (222/41, 413/8, 413a/949) ~k' (259/187, 299/14, 454/114), ~nk (287/3), *esztendeje* (162/103, 215/1, 408/3), *esztendeim'* (259/542), *esztendei* (188/36), *Esztendeink* (288/2), *esztendeik* (259/273), ~t (217/99, 288/70, 314/55, 330/383, 340/35, 413a/228), ~ket (211/41, 314/58, 326/55, 453/140), *esztendejét* (166/14, 337/36), *esztendeimet* (162/79), *esztendeit* (290/15, 330/1630, 1941, 397a/912), *Esztendeit* (231/127), ~nek (389/1, 72), ~be (210/75, 413a/211, 346), *Esztendőbe'* (408/2), ~ben (310/24, 44, 413a/83), *Esztendőben* (314/cím, 413a/945), *esztendejében* (453/133), *esztendeiben* (281/4), *Esztendőkön* (413a/831), ~nél (259/495, 368*/31/12), ~re (87/34, 199/54, 288/74, 330/755), *Esztendőről* (413a/952), ~ktől (162/105, 330/946), *esztendeig* (259/213, 453/126), *Esztendeig* (222/26), ~kig (188/161, 454/487), ~nként (330/1549, 413a/91), *Esztendővel* (231/12), *esztendejével* (404/8), *eszt* (432*/232/3, 445*/231/35), *Eszt.* (445*/231/2, 445*/232/1, 445*/233/6).

Ö: arany~.

esztendőös Ö: fél~, hét~.

esztendőszám fn

(1)

Életkor, vki éveinek száma. *Elég, hogy a' Dámák hatvan négytől fogva Esztendő-szám szerént voltak itt kiosztva* (330/398).

esztendőszámra hsz

(2)

Évekig. *Egy sem ereszt bort az apró Argitishnál bővebben Sem bora Esztendő számra nem áll el erősebben* (413a/623). *esztendő-számra* (330*/200/26).

Eszter fn

(7)

Személynév. *Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni* (314/45). *T. N. Sárközi Istvánné, született Chernelházi Chernel ~ Aszszonynak tiszteletére* (308/cím).

~ (308/39), *Eszter'* (308/17, 61), ~ed (326/57), ~t (308/54).

eszterág fn

(1)

Gólya. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a'*

vizeket Az Eszterág prédájával Nézvén farkas-szemeket (397a/971).

esztergályozható Ik: meg~.

esztergomi mn (1)

Esztergomi székhelyű. *A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, Galántai Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek* (259/5).

Eszterházy fn (3)

Családnév. *Eszterházy, Pálffy, Splényi és Mézsáros, A' kiknek hírével már bétölt sok város* (267/195).

Eszterházi (259/5), ~' (330/44).

esztétika fn (1)

A szépről, a művészetről alkotott felfogás. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aestheticához valónak tartom* (432*/202/1).

eszű mn (1)

Gondolkodású. *Te tiszta polgár, víg egyenes barát Mély tudományú, tiszta ~ valál* (395/30).

et (lat) (1)

És. *Pro animis mortuorum Et pro sucessu suorum* Mind leitták magukat (92/293).

éte fn (3)

1. Étek, táplálék. *Néki a' munkaközt ~, álma édes* (198/68). 2. Étvágy. *Megvallom, hogy úgy kedvelem, Hogy még helyemet sem lelem; Étem sinsis, tsak nyújtózhatnám, Az Úr' karjára vágyhatnám* (309/91).

Étünk (454/205).

etcetera nm (3)

(É)s a többi. *Ha azt akarjuk, hogy jövőendőben a' tudományokban, muzsikában, képirásban, éc. előbb menjünk: sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk* (330*/204/6).

etc. (267*/19/17), *éc.* (330*/149/9).

étel fn (4)

1. Étel, táplálék. *Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hizlala* (60/11). 2. Muníció. *És a' ki most azért vájja Debretzennek dombjait, Hogy bő ~kel táplálja Az ágyúk' éh gyomrait* (368a/19). ~ (228/39, 413/10).

Étel fn (1)

Folyónév. *Volga (vagy Atil, Atel, ~) ... vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).

étel fn (15)

1. Sütéssel, főzéssel és ízesítéssel készült emberi táplálék. *Még illy ~e 's itala Egy nagy Királynak sem vala* (134/124). 2. Egy étkezés-re elkészített enniváló. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek kedve új életet nyere* (330/318).

3. Élelem, táplálék. *A' mint tartyák némellyek, Nints ezeknél a' Kígyóknak jobb ~ek 's lak-hellyek* (413a/745). 4. Evés, étkezés. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehesenek, Izsákék szép lejtő minétet kezdenek; Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy ~ után nagy a' test rengése* (330/470).

~ (198/45, 47), ~em (162/87, 248/4), ~e (16/8, 37/4, 114/146), ~t (133/26, 405/39, 454/645) ~ére (397a/497).

Etele fn (6)

Személynév. <Attila, hun fejedelem, 433—453.> *Maga mikor evett a' vitéz Etele, Illy éneklőkkel volt palotája tele* (267/33).

~ (237/103, 104, 267/151). ~ről (267*/13/8), ~nél (267*/13/9).

Etelka fn (6)

1. Személynév. *Jöttek a' Somogynak mosolygó Szépei. Kik közt a' szép Laura, Szemőnek Mátkája, Ollyan mint ~, a' világ tsudája* (330/170). 2. Dugonics András művének címe. *A' melly történetet tréfáson hoz-bé Prof. Dugonits az ~jában* (267*/17/2).

~ (248/35, 450/31), ~d (428/49), ~ja (237/104).

ételkivánás fn (1)

Étvágy. *Ugyan, ha már étel-kivánás van bennünk, És még sem lehetne itt e' földön ennünk* (454/255).

éter fn (7)

Ég, világűr. *Felhőkig göngyölög a' megoldhatatlan Tüzláng, és az aether közönséges katlan* (337/46).

Éther (330/113, 396/30, 397a/499), *Ether* (413a/332, 864), *aethert* (267/75).

- éteri mn** (1) vasorrú kísértettől (339/7).
Légi. *Tsillagok közt hordnak aetheri szárnya-
im, De a' sír' partjára húznak ón lábaim*
(454/11).
- etet Ik: le~, meg~.**
- etézia fn** (8) **etui (fr)** (2)
Enyhe nyári szellő. *Nints semmi zaj, tsupán a'
madárcák zengnek, Vagy a' virágok közt*
Etéziák lengnek (330/516). Tok, tasak. *Még a' Calepinus' tíz-nyelvű*
grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája
Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy
Etuisbe illő dirib-darab szernek (330/380).
~ (330*/149/7).
- Ethon fn** (1) **etuisbicskia fn** (1)
Aethon. (Phaeton egyik lovának a neve.) *De*
végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyön-
gös szekérét a' tengerbe le vonnya (77/139). Erszénybe való apró, női zsebkés. *Alma-evő*
kis kés, etuis bitskia (330/1237).
- ethruskus fn** (1) **Eufrátesz fn** (2)
Etruszk. *Illy életet éltek hajdan a' régi Sza-*
binusok, Illyet Remus és a' bátya 's a' vitéz
Ethruskusok (413a/1093). Folyónév. *Innen az Eufratesnek, onnan Ger-*
maniának Környéke, támaszt hadakat (413a/
516).
Eufrát' (337/237).
- etiam (lat)** (1) **Euler l. Eyler**
Tunc ~ moreris? (116/cím). L. **morior!**
- etika fn** (2) **Eumolpus fn** (1)
Erkölcstan. *Fére most az Étikával: Nints itt*
pap (318/93). Személynév. (Mesés dalnok az ókori görög
Ethikám (276/20). regevilágban.) *Főként ~ — a' tanítván — Bús*
húrjait feligazítván Zengette Ótet énekén
(399/14).
- etikett fn** (1) **euréka (gör)** (1)
A társadalmi érintkezés formáinak megszabott Megvan!, Megtaláltam! *Száz ökörre betsüli ő*
's kintsére a' Világnak Ha kiálthat egygy
évpékát valamely igazságnak (111/20).
- Etna fn** (5) **Euristheus fn** (1)
1. Helynév. (A tűzhányó neve.) *Mellyből sus-*
torékol sűrű kénkö langja Mint mikor fel lob-
ban az ~ barlangja (195/8). 2. Heves érzelem. Személynév. (Eurystheus, műkénei király.) *Ki*
nem tudja ~ kemény durvaságait (413a/1108).
- Etse fn** (9) **Európa fn** (28)
Személynév. *Az Igali Népnek vezére volt ~,*
Kinek sokra nézve lehetett illy betse (330/
137). 1. A földrész neve. *Jól tudom én mi esett*
hajdann Európa' vidékin (259/608). 2. A föld-
rész népei, lakossága. *Esmeri már Páris, 's az*
egész ~ tsudálja Ritka vitézséged' (253/67). 3.
Személynév. (Agénór király leánya.) *Nem így*
vitte ama' Bika ~t Krétába (114/225).
~ (231/283, 318, 253/2, 259/639, 267*/20/1,
450/23), *Europa* (76/8, 337/221, 379*/51/1),
~' (330/574), *Europa'* (259/473, 337/78), *Eu-*
ropát (25/1, 190/1, 231*/123/3, 337/181),
Europának (231/212, 485), *~nak* (259/301),
~ba' (244/43), *~ban* (313/132, 330*/201/2),
- ettől nm** (18) *(Az ez nm -tól ragos alakja.) Sorsom az ég ~*
mentse (16/39). *Óh Uram! őrizz meg ~ A'*

Európában (337/321), *~nál* (231/352), *Európával* (337/223).

európai mn/fn (5)

I. mn 1. Európában levő. *Ki Európai finnyás lakhelyeden Máig sem szenvedtél motskot szépségeden* (330/589). 2. Európában élő. *Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' Pannon bódog mezejére vezették* (450/6). 3. Európából érkező. *'S eggy Európai Gálya Száll pompásonn a' Partokra* (244/27).

Európai (330/109).

II. fn Európában élő nép. *Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak* (330*/177/3).

Eurus fn (5)

Eurosz. <Szárnyas férfi képében ábrázolt délkeleti szél a görög regevilágban.> *Vagy midőn ~ a' vitorláknak esik, A' Partokat Joniumnak hány hullámi vedesik* (413a/630).

~ (211/11, 327/53, 413a/377, 879).

Eurydice fn (4)

Személynév. <Orpheus felesége.> *Orpheus innepet tart ... Belé szeret ~be* (465*/313/3).

~ (465/313/5, 26, 29).

Euxinus (lat) (1)

Pontus Euxinus: Fekete-tenger. *Éjszín Tenger, Pontus ~, — mind színére, mind nemére nézve* (313*/99/1).

év Ő: negyed~.

Éva fn (9)

Személynév. 1. Az első nő. *Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor ~ által az élet meg hala* (213/32). 2. Fazekas Mihály költő húga. *'S mondom, Éljen Éva asszon!* (438/25) ~ (438/39, 54), *~m'* (139/69), *~mat* (438/9), *~nak* (342/24), *~n* (438/35), *~tól* (238/16).

éván (gör) (7)

Évoé! Bakhe, ~, évoé! Bacchus éltetése (318/2).

éván (318/18, 34, 50, 66, 82, 98).

Évatermészet fn (1)

Kíváncsi. *Be Éva természet! Most ugyan a' megtiltott fának tsak virágait szagolta, de az Egekre kérem, meg ne kósolja [!] gyümöltseit* (238*/147/4).

evedző fn (1)

Árgi evedző: argoszi evező. *Árgi ~kkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér Medéa is* (327/57).

végett hsz (2)

Az említett, ismert dolog végett; ezért. *Azért nyájas szelídséget Őltözik fel magára, Hallgat és vigyáz e' végett Minden mottzására* (231/209).

e végett (74/21).

végre hsz (2)

Ezzel a szándékkal, céllal; ezért. *Nem szükség e' végre semmi nagy babona A' ki ezt mind véghez viheti Broughton a'* (126/49).

e végre (167/9).

evés fn (1)

Étekezés, az étel elfogyasztása. *Asztalhoz ülnek, ~hez fogának, Edes tréfák között együtt mulatának* (330/641).

evés-ivás fn (1)

Lakmározás. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba* (197/68).

evez i (2)

Küzdelmesen halad. *Az a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek örökös vezére És minthogy itt olyan tengeren ~nek Mindenek, a' mellyben sok százan elvesznek* (74/7).

~ (347/13).

evezőlapát fn (1)

Hogy mint ~ja: az evezőhöz hasonló módon. [Az egér] *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező lapátja Segítsen a' vizeken* (114/215).

Évi fn (1)

Személynév. <Az Éva becéző változata.> *'S mondom Éljen Éva asszon! Mondom: Éljen ~ is!* (438/26)

evickélve in (1)

<Kisliba> szárnyait mozgatva. *Játékból a' szöske fattyúk Az úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek* (397a/320).

evoé (gör) (29)

<Bacchust éltető örömkialtás.> *Bort igyon ma minden ember: Évoé* (318/8).

évoé (318/2, 18, 34, 50, 66, 82, 98), Évoé (318/1, 3, 16, 17, 19, 24, 33, 35, 40, 49, 51, 56, 65, 67, 72, 81, 83, 88, 97, 99, 104).

evő Ik: meg~. **Ö:** ember~.

ex (lat)

L. totus.

excellencia Ö: őexcellenciája.

excerptálni in

Élvezni. [A szultán] *Mikor ~ akar unalmába Bé megyen e Dáma bibkiothecába* (25/37).

exekvál i

(Házat) lebont. *Hogy még ezt az újj házát is láthassa olly ótskának, Mint a' vólt, a' melyet taval innen ~ának* (310/52).

exkommunikál i

Kiátkoz, kiközösít. *Hagyjuk el; már is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő Muzsám' excommunicálja* (197/84).

exudantio (lat)

Áradás, árvíz. *Exudantio aquarum: A vizek kiáradása, árvíz* (32/cím).

Eyler fn

Családnév. (Leonhard Euler (1707–83), neves svájci matematikus.) *Meg lehet hogy nem múltatván sem ~rel sem Kanttal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanittal* (111/29).

ez nm/ne

I. nm 1. Az itt mutatott dolog v. személy. *Az atyámtól nyertem eztet A kettős arany keresztet* (114/116). **2.** Az imént említett dolog, személy. *Illatos kebele Flórához temjéne* *Hogy könyörüllyön már beteg seregénn ~* (86/16). *Ezek örvendjenek? én csak epedjek é?* *Óh nem! — a' triumphus nem lessz ám ~eké* (330/661–2). *Van hartz, vagyon fegyver, ~ekkel áll szembe* (215/43). **3.** (Jelzői használatban.) *Bús sohajtással tehát ~ Helynek is bútsút adék* (161/22). *Szűk határok közzé szorúlt ~ a' Világi élet* (162/64). *Hol találunk ilyen irgalmas özvegyet Örökös álomra botsátván ~ egyet?* (214/44) **4.** A mmondatban meghatározott (dolog). *Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy eredetét nemes vérből vette* (212/53). ~ (37/5, 44/10, 163/7, 198/48, 268*/22/6, 306/46, 314/43, 327/37, 36, 340/3, 390/21), *Ez* (104/14, 128/47, 143/59, 193/21, 267/179,

309/63, 310/5, 330/1301, 369/7, 415/3), ~ek (134/134, 237/115, 290/31, 330/1650, 379/85), *Ezek* (192/9, 446/5), ~t (126/59, 139/93, 231/20, 268/79, 330/358, 454/821), *Ezt* (114/182, 194/13, 266/47, 454/412), ~tet (6/2, 13/35, 284/3), *Eztet* (317/8), ~eket (114/96, 139/71, 197/88, 330/1910, 368/4), *Ezeket* (330/857, 453/154), ~eknek (126/5, 317/106, 424/31), *Ezeknek* (213/92), ~ének (215/92), ~ekbe (305/22, 356/13), ~ekben (164/11, 415/20), ~ekből (134/132, 197/50, 330*/197/2, 447/132), ~en (114/159, 793, 211/31, 358/47), *Ezen* (231/155, 313/79, 330*/202/3), ~enn (239/89), ~ekenn (77/57), ~ekhez (330*/102/3), ~ekre (77/26, 225/109, 313/93), ~eknél (92/10, 192/59, 413a/745), ~ekről (460/35), ~ektől (114/550, 267/139), ~ekhez (123/66), ~ekért (197/71, 287/60, 454/149), *Ezekért* (267/137), ~ekkel (60/12, 236/31), *Ezekkel* (446/25).

II. ne 1. (Személyt/dolgát jelentő köznév előtt.) *És a' Világ' kegyes Atyját, (Ki a' napsúgórokon Hinti rátok jó'karatját, 'S ~ essőn, harmatokon) Szépségtekben tisztelhessem* (397a/1180). *Ez elválás' pontján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ~ életet* (454/905). **2.** (Jelzős tulajdonnév előtt.) *Tsak három haldoklót látogatni mégyünk. Ez első Atheus, ki hogy nem láthatta Az Istent 's a' lelket, vakmerőn tagadta* (454/535). ~ (210/60, 233/50, 432/108, 454/807), *Ez* (114/784, 201/41).

Ö: em~, mind~, ugyan~.

L. még ebbe, ebben, ebből, ennek, ennél, erre, erről, ettől, ezért, ezzel!

ezalatt hsz

Míg az imént mondottak történtek. *Ez alatt a' hartznak legjobb divatjában Ámor, ki soha sem nyughatik magában, Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1327).

ezáltal hsz

Az imént említett dolog révén. *Rajta vitéz szívvel! ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félistenek* (191/31). *ez által* (212/18).

ezelőtt hsz

Régebben. *Ez a' Nagy Bajom Somogynak kö-*

zepén esik, sok Urak lakják, kivált lakták ez előtt (330*/137/9).
ez előtt (368*/31/1).

ezen nm**(38)**

1. Az imént említett, szóban forgó. *Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véle-tek nagyon hidegképpen bántunk: Nohát ~ vétküink' jóvá tételére ... Még ma egy Kisasz-szonyt kívánok elvenni* (330/1453). 2. Ez, e, emez. *Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ~ gyászos ágyadba fektetett* (77/278). *Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának!* (231/442) ~ (77/185, 114/477, 510, 130/7, 143/48, 209/5, 210/11, 214/22, 217/135, 238*/144/2, 239/21, 101, 258/48, 259/455, 330*/197/3, 348/17, 358/17, 397a/227, 454/395, 744), *Ezen* (77/135, 202, 214, 114/1013, 123/52, 211/21, 212/53, 231/51, 378, 419, 239/107, 330/1575, 446/21), *Ezenn* (127/26, 264/8).

ezenkívül hsz**(2)**

E dolgon, eseményen kívül, még. *Ezen kívül a' Tengernek Több betyár Istenei, ... Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában* (231/299).
Ezen kívül (413a/961).

ezennel hsz**(1)**

Rögtön, azonnal. *Ezt jól észbe vévén Carne-vál, ~ Hellyére téteti a' Könyvet Himennel* (330/445).

ezentúl hsz**(1)**

Mostantól kezdve; ezután. *Tud már ~ tenni is, írni is Nagy dolgokat földünk' vitézze 'S Lan-tosa* (418/106).

ezer szn**(96)**

1. Tízszáz száz (személy, dolog). *Több már ~ esztendőnél, hogy itt lakik a' Magyar* (259/495). 2. Nagyon sok. *Ajakid' harmatozása Sok ~ gondot elűz* (265/8, 444/8). *Ezer lakosok élesztik A' tarka tájékokat* (397a/967). *Tele már Szerelemrajjal mellyem, Sok ~ fiait hogy' neveljem?* (173/10) 3. Nagyon sokféle; sok és különféle. *Nyájaskodások, Tzivakodások: És ~ Hasonló Gyermekeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket* (170/37). *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszél-*

lésére nints elég nevezet (209/59). *Ti álmohin-tő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek* (431/33). 4. Ezer öröm: nagy öröm, nagy boldogság. *E' földről a' fé-nyes egekbe költözött, Él szerelmesivel ~ öröm között* (214/108). *Ekkép' ~ öröm és kiáltás kö-zött A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/281). 5. Ezerrel: ezerszámra. *'S tőlők az ellen-ség fut, 's omlik előttök ~rel* (253/19). 6. Nagy létszámú katonai erő. *Ha a két fejű Sas retten-tő ~e Számába íródni lágy szívem nem mere* (238/5). 7. Ezere: sokasága. *Szemem' egyszer-re magához Rántja a' Bált' tengere, E' kék mélység, 's a' partjához Vergődő hab' ~e* (397a/136). 8. Ezerekért: sok pénzért. *'S meg-jutalmazni azzal, a' mit Nemes szívű Bor-bélyja ~ekért nem adna — életadó pillantásá-val* (368*/24/20). 9. Ezerszer: nagyon sokszor, számtalanszor. *Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ~szer is* (199/42). 10. Fenséges. *Ezer Királyi szépség Tekintetén derüljön* (259/307).

~ (175/21, 177/49, 179/2, 190/67, 193/27, 201/9, 204/48, 215/3, 217/48, 218/19, 222/8, 225/88, 237/38, 71, 238/48, 239/29, 80, 253/30, 34, 258/10, 259/302, 365, 616, 617, 266/15, 268/170, 171, 178, 179, 270/3, 287/6, 315/5, 326/52, 1065, 1884, 330*/200/22, 336/29, 337/51, 422, 338/44, 348/37, 373/84, 397a/12, 786, 403/11, 418/22, 427/21, 443/53, 453/143, 454/19, 35, 55, 648, 460/162), *Ezer* (174/24, 177/50, 237/72, 265/11, 280/3, 309/57, 330/722, 1400, 375/3, 389/24, 397a/893, 413/18, 413a/16, 443/54, 444/11, 453/104, 454/416, 487, 460/121), ~t (257/189, 191), ~ét (413a/155), ~ből (330*/176/1), ~en (202/44, 211/78), ~szer (239/130).

Ö: három~, kilenc~, öt~, száz~, tíz~.

ezerfelé hsz**(1)**

Darabokra, szerteszt. *Retsegés ropogás hallik minden felé, Bomlik, törik, szakad minden ezer felé* (195/14).

ezerhétszázkilenvenkettedik szn**(1)**

Horváth Ádámhoz — 1792. 14a 7bris Cs. M. H. A. hoz B. Füredre (111/cím).

ezerhétszázkilencvennégy szn**(1)**

1794. évben. *Örömversek Professor Budai*

É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professor lejött) (220/cím).

ezerhétszázkilencvennyolcadik szn (2)
Mihály-napi Álom — Nagy Bajomban Szeptember 30dik Napján. 1798dik Esztendőben (314/cím).
 1798. (330*/155/4).

ezerhétszáznegyvenegyedik mn (1)
 1741-ben tartott. *Az 1741-diki Diéta, vagyis A' régi jó Magyar Szív Saját Királyihoz hív! (259/cím)*

ezerhétszáznyolcvanharmadik szn (2)
Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. A' Wurmser' húsár Regementjébe előmozdittatik (445/231/3).*
 1783. (330*/139/1).

ezernyi mn (4)
1. Mintegy ezer. *Számra már Lelkem kilebeg, hogy édes Ajkadonn által te beléd ~ Csókkal ömöljék (381/15).* **2.** Igen sok, rendkívül sok. *Nyögök itt sok ~ panasszal (175/16, 412/16).* ~ (259/443).

ezerrétű mn (1)
 Sok szíromból álló. *De az isteni Rózsának Több királyi dísze van: Ezerrétű kantussa, Szerelemszín artzai Magas tövises trónussa, És örök illatai (397a/397).*

ezért nm/hsz (15)
 <Az ez nm -ért ragos alakja.> **I. nm** *Hazám', szabadságom' jószágom', életem' Ezért az egy kedves kintsemért megvetem (268/82).*

II. hsz 1. Az imént említett ok miatt. *Ezt tudom, és ~ holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai lélek (213/113).* **2.** Ezzel a céllal. *Már ~ csókollak ám: Mert te véled Lilla' lelke Új napot deríte rám (282/32).* ~ (213/6, 7, 214/79, 259/136, 314/51), *Ezért (213/20, 59, 235/1, 237/83, 241/21, 330/2037, 413a/926).*

Ö: mind~.

ezután hsz (3)
 Mostantól fogva, ezt követőleg. *Lésznek ~ is, lesznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik (219/27).* ~ (326/59, 432/113).

ezüst fn (13)

1. Szürkésfehér színű, fényes felületű nemesfém. *Itt teremnek az ~nek folyási 's a' réz értzek Böven vannak és arannyal bővölködtek a' bértzek (413a/688).* **2.** Ennek rézzel való ötvözetéből készült pénz, tárgy. *Vén ugyan, vén a' kurvannya: De van ezüstje arannya, A' melybe ha markolhatnék, Hozzá jobb kedvet mutatnék (339/10).* **3.** Ezüstösen csillogó. *A gyönyörű Foszför ~ világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával (330/1855).* **4.** Ezüstsín, ősz. *Te kinek a' Tréfák s az Örömistenek Hajad ~jére rózsákat hintenek (382/10).* *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona (215/105).* ~ (68/8, 260/33, 338/55, 379/19, 397a/1069), *Ezüst (397a/408), ezüstye (9/19), ~ből (259/439).*

ezüstcsillag fn (1)
 Ezüsből készült csillag. *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén (306/202).*

ezüstflotta fn (1)
 Ezüstöt szállító flotta. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el; mikor az Ánglusok az Ezüst-flottát el nem tsiperítik (313*/101/3).*

ezüsthang fn (1)
 Magas fekvésű, kellemes, tiszta hang. *Hogy tudjon ezüst hangokat 's innepi Víg dalt adni nekem Calliopé, mikor Vulkán az Helikonnak Szent berkét tövig égete? (432/37)*

ezüstjácint fn (1)
 Fehér színű jácint. *Számlálgatja víg ortzával Az ezüst Játzintokat (456/54).*

ezüstkanál fn (1)
 Ezüsből készült kanál. *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek (330/612).*

ezüstkard fn (1)
 Olyan kard, amelynek ezüsből készült a markolata. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány (330/69).*

ezüstkés fn (1)
 Ezüsből készített kés. *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek (330/612).*

ezüstlant fn

⟨A költői alkotás jelképeként.⟩ ...te vitéz tárogatód' szavát Búdítsd, én meg ezüst lantomat izgatom: Zengjűk Festetítset, jere! (338/55)

ezüstlantocska fn

⟨A költői alkotás jelképeként.⟩ Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó hadi trombitádat (260/33).

ezüstsablya fn

Olyan sablya, amelynek ezüsből készült a markolata. *Arany sarkantyúja peng kartsú tsizmáján, Hármóniás ütést tesz ezüst szabljáján* (256/12).

ezüst szabljáján (82/14).

ezüstvilla fn

Ezüstbők készült villa. *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek* (330/612).

ezzel nm/hsz

Az ez nm -vel ragos alakja. **I. nm 1.** A korábban említett dologgal, cselekedettel. *Mivel hajójának a hit volt kormánnya; A' ki ~ bírhat, azt a' szél nem bántja* (211/56). *Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ~ magának mély tiszteletet vár* (60/20). *Mert ez a' felhő-*

(1) *ket ... Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ~ volt delünket ismét ki deríti* (75/12). **2.** ⟨Jelzőként.⟩ *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárollya ~ a' hibájával* (216/114). **2.** ⟨Utalószőként.⟩ *Ah ~ ejtenek Legmélyebb Bánatba hogy tudom millye nek Ha soha nem érték volna érzésemet* (176/101).

~ (28/12, 114/609, 205/15, 210/13, 213/57, 233/29, 239/178, 251/29, 257/78, 267/190, 308/22, 330/141, 330*/199/13, 374/56), *Ezzel* (16/15, 259/586, 348/13, 442*/222/3, 453/112).

II. hsz Rögtön, ezután. *No hisz, úgymond, szette vették, Meg tanítlak teremteték Vas kesztyűbe fűtyülni. Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel* (92/267).

~ (61/48, 114/382), *Ezzel* (92/281, 254/54, 306/145, 340/49).

Ézsaiás**(4)**

Személynév. *T. T. Professor Budai É'saiás Úrhoz* (221/cím).

Ésaiás (442*/221/3, 442*/222/3), *É'saiás* (220/cím).

F

f. l. felelet

fa fn

(103)

1. Kemény vastag törzsű, ágakat csak magasságban fejlesztő fás szárú növény. *Már a' mely ~t magról vetnek, lassan szokott az nőni* (413a/582). *Rózsinnak Isteni Nevét minden ~ba szoktam itt metszeni* (176/34). *Dóris! míg úgy virágzottál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétiákat ajánlottál Minden ifjú' hajára* (392/2). 2. Gyümölcsfa. *Ama szép gyümölcsök, a' mellyeket már ma Nem enged magáról szednem a' kevély Fa* (176/100). 3. E növény törzsének, ágainak anyaga. *Fársáng elmúlik, a' meg nem házasodott Ifjakkal, és férjhez nem mentt Leányokkal, valamely darab ~t vagy tőkét nevetségnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek* (330*/164/6). 4. Fából készült tárgy. *Mindjárt a' tsata mezején Állítsuk fel jó idején A' szabadság szent ~ját* (114/489). *Egy sokfejű Monstrum, mellynek még sinsz feje, Mellynek szabadsága virít száraz ~ban És egyenlősége áll veres sapkában* (337/33). 5. Magas törzsű rózsatő. *Éppen itt áll büszke ~ján, Itt az én betses rózsám* (397a/401). *Itt áll, — de tsak kóró magában, Ah, a' mosolygó Rózsaszál E' düledéknek oldalában Bús ~ja díszét-vesztve áll* (388/16). ~ (5/11, 66/15, 214/1, 85, 247/6, 298/7, 18, 30, 413a/789, 454/658), *Fa* (77/294, 263/4, 397a/289), ~ (397a/861), ~k (4/23, 87/50, 176/7, 200/23, 214/11, 330/520, 682, 333/38, 413/70, 413a/646), *Fák* (144/cím, 1, 297/49, 413a/572), ~k' (164/20, 199/80, 341/30, 397a/1058, 460/29), ~ja (413a/590, 440/10), *Fája* (199/13), ~ja' (388/4), ~jok (87/13), ~im (427/35), *Fáim'* (427/20), ~i (1/18, 413a/545, 610), ~inak (389/16, 397a/510), ~t (420/16), ~kat

(86/21, 198/21, 397a/745, 413a/175, 448), ~dat (413a/204), ~ját (397a/185), ~jit (413a/640), ~nak (77/153, 228, 153/5, 238*/147/4, 298/cím, 2, 413a/600, 824, 456/74), *Fának* (435/68), ~knak (87/15, 130/18, 172/15, 196/35, 90, 199/15, 210/10, 380/33, 88, 454/228), *Fáknak* (413a/561), ~ba (443/142), ~ból (453/216), ~kból (239/66), ~jából (330/1567, 1626, 413a/555), ~nn (73/17), ~kon (397a/801, 446/14), ~ról (188/67, 454/452), *Fákról* (413a/147), ~tól (61/28), ~nál (428/133), ~hoz (73/18), ~val (330/973, 413a/852), ~kkal (130/7, 200/74).

Ö: akasztó~, alma~, árbo~, babér~, bodza~, bükk~, ciprus~, cser~, dörgölő~, éger~, fenyő~, fű~, fűz~, gyertyán~, gyümölcs~, hár~, hárs~, kökény~, kőris~, körtvély~, luc~, makk~, meggy~, mogoró~, mutató~, narancs~, olaj~, pálma~, piszka~, platanus~, rekettye~, rózsa~, sittim~, som~, szil~, sátor~, szabadság~, száraz~, szeder~, ugorka~, vadolaj~, vadrózsa~.

Fábián fn

(5)

Személynév. (~ József 1762–1825) ...a' ki Magyar olvasóim közzül a' Hiénáról keveset vagy éppen semmit sem tud, ne múlassa el megolvasni a' mit RAFF után felőle beszélt T. *Fábián József Úr a' Természeti Históriajának (Veszprém. 1799. n. 8.) 497 és 498 lapj* (330*/199/5).

Fábián (330*/139/4, 330*/199/7, 12, 330*/200/6).

fabot fn

(1)

Dobverő. 'S a' buta rézdobokon *fabotok* repezgetik a' bőrt (400/79).

Fabull fn

(3)

Személynév. (Fabullus Catullus barátja volt.)

Ezt mondom, ha hozol, Fabull Barátom! Lessz itt jó vatsorád (140/6).

Fabullom (140/1), *Fabullhoz* (140/cím).

fácán fn (2)

Színes tollazatú tyúkféle erdei madár. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázda-billegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1998). *fátzányban* (454/478).

facio (lat) (1)

Tesz, csinál, terem. *Quem Dii oderunt Praeceptorem fecerunt* (12/cím). L. **deus**.

factio (lat) (1)

Párttűtés, egységbontó csoportosulás. *A' nyavalya töri itt a' Politikát, Amott egy Factio rontja a' másikat, Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat* (337/73).

factum (lat) (1)

Dictum factum: amint mondtuk, úgy is csináltuk. *Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem* (92/183).

facsar Ik: ki~.

facsart Ik: össze~.

fafestung fn (1)

Favár. *Ez egy kis Fa Festung, nagyon Fortélyos stratagéma* (114/135).

fagott fn (1)

Fából készült, billentyűs fúvóhangszer. *'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkordnál öblös hangon a' tompa Fagótnak Réz nyaka* (400/82).

fagy¹ i (4)

1. <Testrészt> megdermed, elhal. *Mert tsábító beszédedtől Jéggé ~ a' szívem is* (324/24). 2. *Vmihez ~*: ott marad vhol. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon, Szalupja, mentéje kanapéhoz ~jon* (340/44). 3. Nagyon fázik. *Sőt gyakran a' hóba fekszem Ott kinn a' Havasokonn: 'S ah! ~ok, mégis melegszen, Nints nekem tél azokon* (425/31).

fagy (289/11).

Ik: bé~, meg~.

fagy² fn (8)

1. *A télnek ~a*: a tél 0 Celsius-fok alatti hőmérséklete. *Így tehát azt sem a' télnek ~a meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, sem zápor többől ki nem forgatja* (413a/828). 2. Fagyos

föld. *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon Hogy Északi szél fútakor áss gödröket a' ~on* (413a/855).

~ (202/105), *Fagyod* (389/106), *~nak* (413a/917, 433/30, 452/50), *~on* (331/8).

fagyal fn (1)

Fehér bugás virágzatú, olajfaféle cserje. *Nem vetelkedik én velem A' lilium, ~, jázmin* (148/22).

Fagyas fn (1)

Helynév. <Kismarja alatt levő mező.> *Énekünk a' Fagyas Szászor visszaadja 's Azt kiáltja: vivát* (218/13).

fagylal Ik: meg~.

fagylalhat Ik: meg~.

fagylaló mn (1)

Búnak ~ tele: szomorúság, bánat. *Melynek ártatlan vígsággal illatozzon tavassza, Hogy azt a' búnak ~ tele meg ne fonnyassza* (162/46).

fagyos mn (24)

1. Fagytól megkeményedett, megfagyott. *A' bagoly a' ~ fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/15). 2. Nagyon hideg, hideget árasztó, hideg éghajlatú. *Mormolnak szelei a' ~ északnak* (85/1, 197/1). *Tél szállt ~ jegével Szívedbe* (182/12). 3. Fagyáshoz közel álló, hideg hőmérsékletű <anyag>. *Reszket néki keze lába Mint a' ~ kotsonya* (114/211). *'S Tsókokat rak rám pirúlván Két ~ kezemre még* (249/84). 4. Fagyos tetem, test: holttest. *Szóljál sírom felett tsak vagy fél szózatot. Akkor is szikrái a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/48). *Míg ~ testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Ur neved írja* (67/31). ~ (77/261, 83/7, 197/9, 231/325, 255/25, 259/233, 330/1916, 413a/951, 1038, 425/25, 451/25, 454/827, 455/11), *Fagyos* (217/97, 421/48, 454/394).

fagyott in (1)

Vmibe ~: a fagyos folyadékban benne maradt. *Úgy pislog békullott szeme' két tájéka, Mint a' kotsonyába ~ Varasbéka* (330/226).

Ik: meg~.

fagyvágó fn (1)

Csákány. *Kopátsnak hívják a' Tiszamenti Ma-*

gyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót (439*/219/1).

fahajszín mn

(1)

A fa kérgéhez hasonló színű, szürke. Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elöl-kelőink (114/168).

fáin l. fájin

faj fn

(7)

Fajta. Tanulmányok-meg hát Gazdák minden Faj művelését És tegyének szelidekké a' Fák-nak vad termését (413a/560). Átkozott az ember a' Viperák ~ja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal (453/232).

~ok (330*/200/27), ~a (330*/200/27), ~ja (202/99), ~ját (413a/773), ~nak (452/21).

fáj i

(4)

1. Kínzó, gyötrő érzés jelentkezik. Most is bú és álm nyom, Jaj be ~ a vékonyom! (389/90)
2. Fáj a szíve: rosszul esik neki. Óh nem fáj é a' szíve Minden Magyar-nak, Hogy a' Magyar fiakkal Gondolni nem akarnak? (334/44)
~ (231/175, 330/1802).

fájás Ő: fõ~, has~.

fájdalmas mn

(2)

1. Fájdalommal járó. Mikippen az vitéz Dorothia soc Zueecne hallatlan kesseruesighire az faidalmos halálval kuezkoednéc (330/1476). 2. Bánatot, szomorúságot okozó. Előbb kellett volna megbánnod; 's nekem bár Mindég, de kivált most legfájdalmasabb már (176/94).

fájdalom fn

(38)

1. Kínzó testi érzés, szenvedés. Testét hív vérebe fetrengeni láttya, Hogy a' nagy fájdalom rolla nem engednek (77/243). Csenedes Este! balzsamozd-el Durva kínomat, Vagy reám végtére hozd-el Vártt haláloamat Mert fájdalmam Többre-többre nő (374/41). 2. Lelki szenvedés, bánat, szomorúság. Életének tavaszára Alig juthatott, A' jó lelkek' fájdalmára Elragadtatott (299/20). Oh ártatlan mulatásnak szentelt kies ligetek! Nem lehet é fájdalmimat el-temetni bennetek (162/16). Bennem a' kedvet 's únalmat Ébreszté szelid remén': Ezt a' kint, ezt a' fájdalmat Nem rég-

olta érzem én (425/51). 3. <Sajnálkozó, udvarias kifejezésként v. kifejezésekben.> Lélektelelen szép test, és pengő zimbalom! Mért lettél tsak tzipra makhina, ~ (254/20).

~ (211/34, 238/16, 330*/173/3, 397a/630, 443/2), Fájdalom (149/8), fájdalmak (210/15, 453/143, 154), Fájdalmak (297/56, 428/47), fájdalma (330/1516, 453/229), fájdalmunk (454/239), fájdalmim' (431/13, 454/414), Fájdalmat (186/52, 212/7), fájdalmát (299/85), fájdalmamat (176/23), fájdalmít (453/186), ~nak (436/1, 443/181), fájdalmoknak (397a/721), fájdalmimnak (380/48), ~ba' (454/953), fájdalmában (431/47), fájdalmamból (330/937), Fájdalmára (304/39), fájdalmidról (157/5), fájdalmáról (330/1583), ~mal (428/39).

fájhat i

(1)

Szomorúságot okozhat. Isten hozzád hát Mathezi, Ha olly sokba ~ ez is (184/40).

fájin mn

(4)

Kiváló, finom. Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot. Hát a fáin poszpátokat, A' fánkot, a' tsöregét (114/105). Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott terem vele, Másiknál már a' pipája Fein Knaszterrel tele (231/66). Éljenek Ősök' portájin Soká az illy emberek, Kiknek illy híres és ~ Mind szívek, mind kenyerek (357/83). fájinok (454/209).

fájlal i

(8)

1. Vmijét ~ja: azt mondja, mutatja, hogy fáj vmije. Színli, hogy szárnyát ~ja, A' partra tsak séríkal (397a/977). 2. Vmit sajnál. Oh únalom! vad únalom! Óráimat be fájlalom, Hogy így homályosítod! (165/2) fájlalom (271/23, 295/3), ~ja (111/35), fájlalják (298/22), Fájlalják (330/1816). — fájlaljad (212/74).

Ik: meg~.

fájlalván in

(2)

Sajnálván. Az ég, e' siralmas ügyeket ~, El alélt szíveket illy szókkal ébreszt (214/46). ~ (330/1509).

fajta fn

(5)

Fajon belül létrejött változat. Nem egygy félék az almák is, az Alcinous fája A Crustum, Siriai 's fontos körtvély ~i (413a/611).

Fajtáji (330/1924), *~t* (330*/200/8), *~it* (397a/371), *~jokat* (413a/626).

Ö: magyar~ (256/10).

fajtalan mn

(2)

Erkölcstelen, romlott. *A' Páfusi Vénusnak a' fajtalanok áldoztak* (432*/206/6). [Kedvesemnek] *Már szárait, Már térdeit, Már tőmbjait, Tzombtőveit Nyelik el a' ~ habok* (139/102).

fajul Ik: *el~*.

fajult Ik: *el~*.

fajzás fn

(2)

Állati ivadék. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legeltetni Borjakat vagy a' Juhoknak ~it tenyészteni* (413a/723). *fajzásival* (413a/1075).

fajzat fn

(1)

Ivadék. — ...*Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajzattya* (216/42).

fakad i

(12)

1. (Víz) betör vho. *A hajóba a' víz mindenfelől ~ Romlik a sok kötél a' hajó repedez* (10/20). **2.** (Folyadék) kibuggyan. *Méz-forrás ~t a' Heszperi határba* (341/37). **3.** Önkéntelenül kitör belőle. *Óh Henrik! előtted tám sírva ~nak, Talám hisznek a' te atyai szavadnak* (337/301). *'S ha képed kezembe akad, Szememből örömkönni ~* (433/36). *Illy bosszús, de méltó panaszra ~a* (78/16). **4.** Tréfára ~: viccelődni kezd. *Egymás között sok furtsa tréfára ~tak: 'S az öreg szolgának egy pohár bort adtak* (330/1771).

~ (10/25, 330/652), *~nak* (432/87), *~ott* (237/128), *~tatok* (219/82), *~tak* (288/36).

Ik: *ki~*.

fakadó mn

(1)

Kibomlóban levő (levél). *Egek! még elején a' kies tavasznak Fakadó leveli szomorúan asznak* (298/6).

fakadt in

(1)

Létrejött. *Ah, ti máris abból ~t Indulatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok* (190/91).

Ik: *fel~*.

fakadva Ik: *ki~*.

fakaszt i

(1)

Létrehoz. *A' melly vígály ködöt lehell és lenge füstöt ~, Béissza a' nedvességet 's könnyen elbotsátja azt* (413a/746).

fakép fn

(2)

1. Fából faragott szobor. *Más eldugdossa arannyát és elásott kintsén ül, Ez a' szószollók székébe ~ módjára el hűl* (413a/1065). **2.** Érzéketlen, szenvtelen arc. *Hát a szépet S a' ~et Nem különböztetni meg?* (385/5)

fáklya fn

(17)

1. Rúd alakú, nyílt lánggal égő világító eszköznek alkalmas faág. *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen ~t hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak* (413a/982). **2.** Fény. *Idvez légy szép Hajnal ragyogtasd fákjádát* (81/29, 203/29). **3.** Utat mutató tényező. *Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe, Leg fényesebb ~ az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). **4.** Vminek működése. *Hatalmas Képzelés! Gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémben világos ~dat* (225/36). *Melleyen rám csillámlott Lilla? Szempillája, 'S tüzetől felgyúladt Ámor' ~ja* (380/38, 196/40). *Égni fog míg el nem alszik ~ja életemnek* (241/13). *~tok* (361/5), *~t* (162/125, 225/43), *Fáklyát* (136/8), *~dat* (172/2), *~knak* (425/23), *~jábann* (460/41), *~nál* (330/1952), *Fáklyákkal* (223/8).

fáklyaláng fn

(1)

A fáklya lobogó lángja. *Óh Óltári fáklyalángok — Óh élet — óh Szerelem — Óh ne játszatok velem!* (443/222)

fakó fn

(1)

Fakó ló. *És míg Bagamérba menne A' Fakóm, ígyunk egy sort* (438/44).

fakóság fn

(1)

Szintelenség, enyhángúság. *A' halvány ajjak? a' nyelv fakósága? A' mértéknél nagyobb gyomor forrósága?* (239/77)

faktum (lat)

(1)

Dictum factum: amint mondtam, úgy is legyen. *Diktom, faktom! Vesszen pokol-kurvanyába!* (330/1130)

fal¹ Ik: *be~, fel~. Ö: nyal~.*

fal² fn

(29)

1. Függőleges síkban emelt, teret elhatároló épületszerkezet. *Mond: minket ez háznak itt az irigy ~a Vénus bús kohába bánattal aszala* (77/89). *Oh te átkozott ~! Átkozott épület! Tes-tünk te miattad most nem edgyesülhet!* (77/95)
 2. Vmi körül védelműl épített, különböző anyagokból álló építmény. *Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly ~a alatt Constantzinápollynak* (25/4, 190/4). *Némelylyeik a' Trója' öszvetört ~ából Volt faragva Párosz' fejér márványjából* (237/97). 3. *Vminek a ~a(i):* nagyobb közösség, város területe. *Hal-lom tárogatód' tábori hangzatit, Hallom Pest' ~a közt és Buda' szirtjain* (338/14). *Itt únván a' gonoszoknak, 'S büszkéknek tsoportjait, El-hagynom a' városoknak 'S palotáknak ~ait* (397a/1172). 4. *Vminek függőleges oldala. Óltalmazza a' tüskéknek És bokroknak ~ai* (397a/296). 5. *Örökös ~at von: elválaszt. De lám más lappangott egy gyász fátum alatt, A' melly most közöttünk vont örökös ~at. Külön válunk tehát egymástól egészen, De lelkünk tovább is egymás körül lészen* (63/18). 6. *A halhatatlanság ~a: örök emlékezet. Azzal nagy nevetek' 's vitézi próbátok' A' halhatatlanság' ~ára írtatok* (259/128).
 ~ (330/1854), ~ak (188/53), ~a (238/95, 306/7, 187, 432*/203/4), *Fala* (238/57), ~at (306/32), ~akat (413a/681), ~ait (337/144), ~nak (77/93), ~ában (253/7), ~ába' (188/41), ~on (306/214), ~án (336/50, 432/25), ~ra (77/103), ~ától (305/38), ~lal (77/101).
 Ö: gőz~, kő~, köz~, moldon~, por~.

falat fn

(5)

Egy harapásnyi étel. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd útját minden ~* (330/322). *Hány fogásba esett jó ízűn egy ~, Hogy hasfájás nem jött reátok az alatt?* (198/59)
 ~ (54/12, 213/33), *Falataimat* (224/1).

falatni lk: fel~.

faldosó in

(1)

Evő. *Leg jobb akkor rakni szállót, ha piros ta-vaszra már Eljött a' nyulánk kígyókat ~ fejér madár* (413a/859).

falerni mn

(1)

A campaniai Falernusból származó, ott termő. *Van bíbor 's eleinn érő [szőlő]: a' retziát mi névvel Ditsérjem? de még sem érnek a' Fa-lerni pintzével* (413a/619).

falevél fn

(2)

A fa lehullott levele. *Toll, kóró, ~, ringyrongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban forgó ka-ringással* (330/525).
falevélről (413a/643).

faló¹ fn

(1)

Fából készült hatalmas ló. *Fel vetette tíz miná-val Tróját, 's hogy Trója azonnal Egy fa-lóvá változott* (113/35).

faló² lk: be~.

falomb fn

(1)

A fa leveleinek összessége. *'S ím a' beteg vi-rágok feléledének, A' kókkadó ~ok Zöld színbe jöttek ismét* (352/23).

falt lk: fel~.

falu fn

(14)

1. Városnál kisebb mezőgazdasági jellegű település. *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élödni tudós koldúlással* (245/26). *Nints szükségünk, hogy levágjuk a' más ~' er-dejét* (326/30). 2. A faluban lakó emberek. *Az-zal botra kelt a' ~* (326/15).
 ~ (267/83, 305/40), ~k (192/48, 337/58, 397a/121, 413a/927), *Faluk* (397/12), ~k' (287/34, 288/29), ~kat (397a/199), ~kon (330/2016).

Faludi fn

(1)

Személynév. {~ Ferenc, jezsuita szerzetes, költő (1704–1779).} *Jeles Sírverset készített e' fő vitézünknek ~ Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája* (267*/18/9).

faluhely fn

(1)

A falu környékével együtt. *Ezt [csigatészta] orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivőlgelyltt vagy kibarázdoltt deszkátskán, ~ett pedig a' szövő bordán* (330*/144/3).

faluvég fn

(1)

Az a hely, ahol a falu lakott része végződik. *Kinek Jenei úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/48).

falva Ö: Zsigárd~.

falvi **Ö:** *Mihály~.*

fama (lat) (2)

Hír. *Fama volat:* a hír repül. *A' Rosolisos Butellán illet akárki látott, Ha gondos szemmel meg nézte ott a' Fama-volatot* (326/44).

Fama (330/1788).

Fáma fn (2)

(A hír istennője a római mitológiában.) *Egy Nimfa — de ki ne esmerné Miss Fámát? Újabb zendülésbe hozott minden Dámát* (330/1793).

Fáma (330/1831).

família fn (18)

Család. *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ő benne el nem fogyott* (92/325). *Ti is a' Gyulay, Bár-czay, 'S Rhédei Fényes Familiák' minden vérségei, Hűséges Rokonok, nemes Atyafiak* (454/966).

~ (212/58), *familia* (330*/137/6, 330*/138/1), *Familia* (445*/233/5), *familia'* (330*/148/4), *~k* (313*/102/5), *Familiája* (310/68), *~d* (306/228), *familiáját* (267*/18/2), *~nak* (212/56, 330*/146/2), *Familiájának* (300/4), *Familiádnak* (306/227), *familiából* (330*/203/1), *familiáról* (330*/137/6), *Familiáknál* (217/64).

familiájú mn (1)

Nagy ~: híres családból való. *Bátor nagy familiájú Printz vala ő Nagysága* (114/751).

fanatizmus fn (2)

Vakbuzgóság, elvakultság. *Bár a Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstölgött a' Fanatismus' büzi* (337/20).

Fané fn (1)

Helynév. (Phanae a Chios déli csúcsa.) *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi ~nn is nem termenek* (413a/621).

fánk fn (2)

Kelt tésztából bő zsírban v. olajban kisütött tészta. *Hol tartják a' sódorokat ... A' ~ot, a' tsöregét* (114/106). *Kráfli, magyarul ~* (330*/160/1).

Fannius fn (1)

Személynév. *Lelkesen ohajtván ~, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/1).

fantasztá fn (1)

Képtelen terveket szövögető ember. *Bolond, különböző Fantasztá a' neve Vad gyűlölségeknek ki tárgyává leve* (453/169).

fantázia fn (4)

Képzelet, képzelőerő. *Szörnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Írtózással megy* (128/18). *'S megszakadt ruháit szedvén szemem körül Igéző ortzáját vetette tükörül, Melyben mit mutatott egy szent Fántázia, Te tudod, óh, mennyből szállott Uránia* (225/47).

~ (330/18), *Phantasia* (317/25).

fantom fn (1)

Petécses fantom: lázas látomás, agyrém. *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol petécse fantomának Bóbiskolt Hervey* (424/7).

fanyar mn (4)

1. Szájban összehúzódas érzését keltő (ízű). *Media termő hazája ama boldog almanak, Mellynek ~ íze legjobb a' méreg ártalmának* (413/649). 2. Húzos nedvet tartalmazó. *Többé akkor ki nem virít a' föld hasonló fával Tsak a' tsip tsup vad olajfa marad ~ ágával* (413a/853). 3. Keserű, elszomorító. *Az én lel-kem ... vidám 's eleven volt, ... De most lomha, 's hernyó' módjára Mászkál a' ~ bánaton* (426/38).

~ (413a/87).

faolaj fn (1)

Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó pressébe (413a/1078).

far fn (14)

1. Némely emlősön a medence hátsó részén levő húsos domborulat. *Ugrós kozák tántzra billegeti ~át* (85/32). 2. Nőnek a feneke. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép ~a mint imbo-lyog* (169/38). 3. (Vers) vége. *Mézet ereszt, ha vagy on hátul fulánkja, az apró Purgoma; hogyha utól a' ~a tompa, here* (356/8).

~a (330/2049, 339/4), ~om (169/103), ~t (330/1158), ~át (197/32, 239/116, 330/656), ~ának (169/155, 231/308, 330/602), ~rába

(330/1709).

Ö: hajadon~.

fárad i

(6)

1. Munkát végez, dolgozik. *Ihon a' Tislér czéh hijába ~a, Mivel a' sok böltső mind nyakán marada* (330/1803). 2. Fárasztja magát. *Estve van — mind esméretlen — így futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — így hijába ~ék!* (161/21) 3. *Vmiért ~:* vmi érdekében tevékenykedik. *Boldog Pár! a' melly népének Hasznáért így ~ott* (307/22).

~ott (126/70), ~t (368a/102, 460/180).

Ik: el~.

fáradás fn

(1)

Fáradozás, tevékenykedés. *Hasztalan minden ~* (129/47).

fáradoz i

(1)

Munkát végez. *Hát néktek míg másnak ~ két karja Kényes testeteket lágy lepel takarja* (70/3).

fáradozás fn

(1)

Tevékenység. *'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki ~sal izzadsz* (445/20).

fáradtság fn

(5)

Tevékenység, munka, fáradozás. *Így sok ~ot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed pontjára érhetnél* (126/41). *Fáradságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz* (317/141). *E' koronát, mellyet a' háladás keze A tisztaszívűség gyöngvével himeze Vedd el, s oh bár legyen fáradtságod bére!* (68/25)

Fáradságom (308/9), ~gal (8/10).

fáradtságos mn

(2)

Sok fáradtsággal járó. *Fáradtságos élet, aggodás és halál Vólt szüntelen társad, míg dús kalmár valál* (202/93). *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtven ~an, Munkájok' édes terhével Honnyokba beszállanak* (397a/1000).

fáradt mn

(9)

1. Vmely tevékenységtől kimerült, ellankadt (ember, állat). *En hát tsak utánnok ballagék ~tan, 'S imé a' Pégazus előmbe lepattan* (330/95). 2. Tevékenységtől kimerült (szerv). [Az álom] *Lágy karjain ~ érzékenységinket Ringatja 's egy másik világba tesz minket*

(201/7, 14/7). 3. *Megtört (lélek). Érzem e' kétségbe' Volt erőm elhagy, Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy* (427/55). 4. *Elalszom mint ~: meghalok. Elalszom mint ~, 's úgy fogok aludni, Hogy arról semmit sem fogok magam tudni* (454/599).

~ (368a/138), ~t (308/16, 386/3), ~ann (216/31).

Ik: el~, meg~.

fáradtság fn

(4)

Fáradt állapot, lankadság. *Balgatag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet unalom követ és fáradtság?* (197/42) — *Úzik már a' Far-sangot! Bor, Muzsika, Tántz, Mulatság, Kedves törődés, fáradtság* (133/3).

fáradtság (8/7), *Fáradtsága* (8/14).

fáradván in

(1)

A munkát elvégezve. *Óh! ha a' magvát magáért Szórná a' munkás paraszt, Óh, ha ~ boráért; Maga is inná meg azt!* (397a/183)

Ik: el~.

farag i

(5)

Mások karókat ~nak, és két ágú Villákat (413a/272).

~ (330/950), ~nak (413a/997), ~a (237/110); ~ták (237/91).

Ik: bé~.

faragsál i

(1)

Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál faragsájja baltával a' foklákát (413a/299).

faragva in

(1)

Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt ~ Párosz' fejez márványjából (237/98).

Faraho fn

(1)

Meg szollítom, megáll! nem felel rá, hahó Nem addig van ám a' fekete ~ (26/50).

fáraszt i

(4)

Úgy is tudjuk, hogy hosszason köszönnek a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senkit sem ~ok (326/62).

~juk (67/21, 74/3), ~ottam (438/7).

Ik: el~.

fárasztó mn

(1)

A' részeg nagy világ ~ Bált tsinál (200/84).

fardagály fn

(1) A női ruha fenékrészének növelésére szolgáló párna. *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legképtelenebb bolondság vala* (330*/188/12).

fark fn

(13)

1. Állat testének a törzsből hátul kinyúló, elvékonyodó része. *Ezek hát az egereknek El vagdalák farkokat* (114/1002). *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283). 2. Madár farktollainak összessége. *Mellettek truttzolva járván A' páva, és zöld farkát Szivárvány módra kitárván, Hányja színváltó nyakát* (397a/438). 3. Vminek elkeskenyedő nyulványa. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95). 4. Vminek a vége. *Szintúgy rugták egymás' tzipellője' sarkát, Tapodták, hasgatták egymás' Sleppe' farkát* (330/1466). 5. Férfi himesszeje. *Pellidókus Mint a' mokus Játsza önnön farka ... tsitt* (385/36).

farka (330/1704), *farkok* (397a/680), *Farkát* (114/214), *Farkában* (231/306), *farkadra* (358/39), *farkához* (231/478), *farkával* (413a/677).

Ö: láng~.

farkas fn

(9)

A kutyával rokon, szürkés szőrű vadállat. *A vadak 's Farkasok ülnek szenderedve Barlangjába mordul bömböl a' bús medve* (4/11, 200/13). *A' ~ a' róka együtt hébe hóba Az erdőre mennek együtt prédálóba* (66/13).

~ (27/2), ~ok (197/15), *Farkasok* (85/15), ~okat (413a/146), ~oknak (327/20), ~októl (413a/493).

Farkas fn

(1)

Személynév. *Tar István és ~ Ersébeth! néktek-is Légyen javatokra még ellenségték-is* (217/125).

farkasbunda fn

(1)

Farkasbőrből készült bunda. *Már mi is a' Világéből, Mint Görög a' Magyaréből Farkas Bundát vehetünk* (114/167).

Farkasd fn

(1)

Helynév. (Vágfarkasd a régi Nyitra vármegegyében.) *Vétzy és az ő flottája Addig addig té-*

velygett, Hogy sokára ~' tája Felé el érkezhetett (317/262).

farkasszem fn

(1)

Farkasszemet néz: mereven néz a másik szemébe. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág prédájával Nézvén ~eket* (397a/972).

farkú Ö: slepp~.**farmatring fn**

(1)

Lószerszám része, amely a ló farka alá húzva megakadályozza, hogy a nyereg előre csússzon. *Majd ha egy Magyar Huszár húz farkadra ~ot, Nem versre hanem attára portzogtatod a' fingot* (358/39).

Fárs fn

(1)

Helynév. (Perzsia régi Párs nevének változata.) *Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persiában Csak Fárs' kies vidékén* (373/162).

farsang fn

(19)

1. Vízkeresztől hamvázó szerdáig tartó időszak. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/27). *Éneklem a' Fársáng' napjait 's Dorottyát* (330/1). *S haddal Carnevála azért támadatok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe* (330/1941). 2. Ennek az időszaknak utolsó (három) napja. *Úzik már a' Farsangot* (133/1, 7).

Fársáng (133/cím, 330/255, 330*/164/5), *Fársáng'* (197/27, 330/251, 416), *fársángot* (330/1378), *Fársángot* (330/761, 330*/136/4), *Fárságon* (330/cím), ~ra (382/11), *fársángig* (330/2017), *fársággal* (330/412), *Fársággal* (330/1800).

Farsang fn

(12)

Személynév. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, Tudósítást venni a' Magyar Hazáról* (330/25). *Az egész avantgárd üssön a' Farsangra* (330/1208).

Fársáng (330/59, 64, 843, 953, 1429), *Fársángot* (330/829, 831), *Fárságnak* (330/51, 1131), *Fársággal* (330/1580).

farsangi mn

(6)

Farsággal kapcsolatos, ekkor szokásos. *Fársangi jó borral habzó Butellia! Mellytől a' Múzsákban gyúl a' fantázia* (330/17). *Fársán-*

gi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet (330/62). fársangi (330/1242, 330/136/1), Farsangi (60/21), Fársangi (330/1454).*

farsangló fn (1)

Farsangi mulatságon részt vevő személy. *Már elfelejtette nevét is a' szépség: Még is lám, a' kinek kén litániázni, Itt mér a' Fársanglók között botorkázni (330/242).*

farsangol i (2)

Farsangi mulatságon vesz részt. *Hogy ne lásson Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát. 's Fársangolok Véletek (133/53). Fársangolok (133/57).*

fársi mn (1)

Fárshoz tartozó. *Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persiában Csak Fárs' kies vidékén, 'S a' Fársi tartományban Csak a Sirászi földön (373/163).*

Farzal fn (1)

Helynév. (Farszalosz, thesszáliai ógörög város. Ennek közelében győzte le Caesar Pompeiust.) *Róma! szegyenülj meg fényes hatalmaddal, Mikor minden ország két büszke Fiaddal A' Farzal' mezejinn táborba kiszálla (337/109).*

fás fn (1)

Fás terület. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág (397a/969).*

fásult lk: el~.

faszariság fn (1)

Fukarság, fösvényiség. *Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet, Faszariságomért huntzfut a' ki nevet (248/6).*

fatető fn (2)

Fából készült tető. *A' Madarak kontzertjei tisztelnek már, Sok ~n éneklő Fülemüle rád vár (172/6). ~t (397a/478).*

fátum fn (18)

1. Az ember sorsát irányító felsőbb erő. *Óh Fátom! már, már képzelem Hogy a' szerentse laptaképpen Játszik mindenha én velem (379/134). Thisbé szívét a' mint indulati várták, A' Fátumok ennek szívébe bé zárták (77/38). Ah de a' kegyetlen Fátom Már kintsemtől elszakaszt (301/17). **2.** Sors, végzet. *Három**

*ember volt, barátom, Mind a' hármáról a fátom, Hogy ne éljen, már teve (385/20). **3.** Szerencsétlenség. Mindenik jó volt erántam — Az szerelmes, ez barát. Óh, be' szívepedve szántam Fátumok' gyászos sorát (376/8). **4.** Halál. *Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámborokat buba merité be (386/11). **5.** Jövő; elkövetkezendő állapot. Ezzel egy Fő-angyal ... Előállt, 's felszóval kizengé azokat A' Magyar hazának írott ~okat. — Miket hallottam én! (306/148)**

Fátum (367/9), Fátom (379/53, 97), Fátumok (413a/213), fátumok' (259/144), ~mom' (430/36), ~itok (306/152), ~ot (413a/1048), ~oknak (306/142), fátumoktól (397a/603), ~oknál (413a/421).

Ö: gyász~.

fátyol fn (8)

1. A nőktől fejükön v. kalapjukon viselt hálószerű ruházati cikk. *Itt megyen egy Dáma de irígy ~a Minden szépségeket töllünk el pakola (25/27, 190/17). **2.** Tiszta látást akadályozó áttetsző köd, pára. *Hátul egy thyrsusbotokkal Beültetett szőlőhegy. Egy része tisztán tsillámlik, Másutt ~fogja bé (397a/162). ~ja (447/99), ~id (305/69), ~t (436/25), ~át (77/205), ~lal (77/151).**

fátyolat fn (1)

Fátyol. *Míg tántorgó lábát futni sietteté Vékony fátyolattyát Thisbe el ejtette (77/166).*

fátyolka fn (1)

Virágszirom. *Ti álomhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek, Míg öszvehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' ~i, Testvéresen szendergenek (431/35).*

fattyú fn (2)

1. Kisliba. *Játékból a' szöske ~k Az úszáshoz kezdenek (397a/317). **2.** Házasságon kívül született gyermek. *Jupiter Ledaért lesz egy fehér hatyú Illyen e' Világon a' ki — ~ (76/10).**

fattyúgyermek fn (1)

Házasságon kívül született gyermek. *Azért adják ki a' bérít, Mert ő sem Fattyú Gyermekek (92/35).*

Faultier (ném) (1)

Lajhár. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtúnyább,*

leglassúbb és legostobább négylábú állatotska ... németül Faulthier (330*/199/10).

faun fn (3)

Szarvval és patával ábrázolt erdei istenség; a pásztorok védelmezője. *Itt a' vad Faunok' irtoványi Megtetszenek: Az ősz Dunának szép leányi Itt földenek* (294/5). *Faunok* (413/14, 413a/12).

faunus fn (2)

Faun. *Óh ha egy szép Nimfa úsz e' habok között Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe* (176/9). *Faunus* (418*/173/2).

faunussíp fn (1)

Több ágú nádsíp; pánsíp. *Völgyein éltető keleti szél lenge, De reá tsak Faunus' sípok' echóival zenge* (341/12).

favár fn (1)

Egércsapda, egérfogó. *Három fiam volt nekem már, Mind a' hármát meg ölék, Az egyiket ama' fa vár Által szélllyel dörzsölék* (114/324).

favor (lat) (2)

Jóindulat, pártfogás. *Te is hogy kedvet találhass Horváth Ádám szívébe A' Kazintzy fávórával mennyél Horváth elébe* (111/104). *Ember ennek fávórából Várat, pendelt meg vehet* (317/218).

favorita (ol) (1)

Szerelmi partner. *Szavát sem úgy szokta tenni, Mintha el akarna venni; Hozzám eddig tsak úgy szíta, Mint Gavallér, 's fávórita* (309/40).

Fáy-ház mn (1)

Fáy-család. ⟨Abaúji származású ősi Fáy-család.⟩ *A' ~, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem holt* (248/25).

fázás fn (1)

Viszolygás. *Hajdan egy pillantásodra Mint kótogott Kebelünk! Most már komoly virtuosodra Bölts ~sal úgyelünk* (392/24).

fazék fn (1)

Átmérőjénél magasabb, kétfülű hengeres edény. *Miheltyt a' konyhába a' fejét bedugta, Főbe verte egymást ~kal a' kukta* (330/690).

Ö: vajas~.

Fazekas fn (1)

Személynév. ⟨Fazekas Mihály, debreceni költő (1766—1828).⟩ *Főhadnagy ~ Úrhoz* (456/cím).

fázékony mn (2)

Hideget hozó. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel, A' ~ Auszter havat is hány szélllyel* (199/86, 87/56).

fázik i (10)

1. Hidegtől kellemetlen testi érzése van. *Bent didergek. Kint meg fázom; Szomorú Ősz!* (389/78) — *Minden fagy most, minden ~: Csak szerelmünk' lángja ég* (289/11). 2. Kellemetlen érzése van. *Bár belől szívekbe fázna, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól* (114/543).

~ (156/5, 196/61, 319/7, 380/59), *fázom* (309/122, 454/306, 455/29).

fázis fn (1)

Bús ~ában: rossz kedvében. *Húriel bús ~sába Nem kapván a' tsinoson, Ül a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/92).

fázó mn (1)

Hideg éghajlatú. *A' ~ Imaus' bértzeitől fogva, A' meddig a' déli tenger ér zajongva ... Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lélek megmarad, tsakhogy más testbe száll* (454/459).

fázott Ö: pizska~.

fázta fn (1)

Fáztában: mert fázik. A' gyapjas nyáj is ~ban Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl (397a/1089).

Fébus¹ ~ Fébe fn (4)

A Nap istene. *Mint a' szomorú Egek éjjel, Sírnak Mezeinkre le szélllyel, Hogy hunyvánn ~, az Égnek Tetejénn Sógári nem égnek* (175/11).

~ (87/19, 199/19), *Fébe* (413a/435).

Fébus² fn (3)

Személynév. ⟨Phoebus, a művészetek istene az ógörög mitológiában.⟩ *Foebus a' Poéták Attya* (53/3).

~ (330/914), ~nak (178/1).

fecerunt l. facio

fecseg i

Rosszindulattal beszél vkiről. *Kurvannya! hadd fetsejen ő, Hóld-töltre tán eszére jó* (316/35).

fecsegés fn

Beszéd. *Csak közel hozzám ne dörögjön ágyú, Hogy barátimnak ~it értsem* (287/50).

fecsél i

(Felhő) bőven ont (esőt). *Most már ugyantsak fecsélli A' felhő a' vizeket* (397a/1077).

feccsent i

Vki fülébe feccsent: (hírt) továbbít. *A' vén Adelgunda hallván e' szavakat, Dorottya' fülébe fetscenté azokat* (330/634).

fecske fn

Villás farkú, gyors röptű, rovarokkal élő madár. *Vagy a' dallos fetske repked a' tó körül* (413a/384).

fetskék (397a/1094), *Fetskék* (397/30).

fecskendező in

Szétfröccsenő. *És mikor ennek a' fetskendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz érnek* (77/227).

fecskendeztetni lk: ki~.**fed i**

1. Eltakar, borít. *Úgy az ő szépségei Mellyeket a' ruha ~ett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (127/38). *Frizérozott hajad hosszan ~i nyakad* (61/45, 254/33). *Nékem zöld olajág 's rózsalevél ~i Békés homlokomat* (338/1). 2. Óv, oltalmaz. *Nyúgodj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog Fa* (263/4). *Fedje Pindusunkat!* (188/173, 174). 3. Por ~i: a sírban van. *Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen por ~i Béts alatt* (386/2). *Hová teszed akkor illy ditső mivedet? A' milyet még semmi föld pora nem ~ett* (127/38). 4. Vmi fölött van. *Fekete bajussza ~i vidám száját* (330/263).

féd (397a/766), *~nek* (454/321), *~ett* (421/38); *~i* (222/19, 237/66, 306/87, 395/33), *~ik* (341/44, 413a/447), *Fedik* (397a/1099), *~é* (403/51), *~te* (413a/471).

lk: *be~*, *el~*.

fedd i

(Enyhén) dorgál, rosszalló szavakkal illet.

(1) *Serteperthy Uram azon kezd pörelni, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegelni: Koppóházy feddi, hogy az gorombaság, Holott még mulatni akar a' Társaság* (330/697).

feddhetetlen mn

(1) Olyan (személy), akit erkölcsi szempontból feddés nem érhet. *Szokrates ... Ez a' régi világ' ~ böltse* (454/728).

fedél fn

(16) 1. Épület teteje, tetőzete. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a fák, Ropog a' pásztornak kunyhója' fedele* (330/521). *'S hagyj engem' szabadon Dácia' pallagán Elnémúlva zokognom A' Nád-lepte ~ alatt* (432/16). 2. Hajlék, menedék. *Oh van é még egy erémi szállás, Régi barlang, szent ~, Mellybe egy böltés tsendes nyugtot hálást E' setét hegyekbe lél?* (304/44, 435/44). 3. Vmely tárgy felnyitható teteje. *Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem szeretett nevedre* (454/845). 4. A szem fedele: szemhéj. *Óh halál! ... Mikor vettz örök zárt szemem fedelére* (201/34). 5. Lepel. — *ti láttok testén Valamelly leplet — de, melly ritka Az a' ~, melly alatt van, szívem' kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén!* (139/68). 6. Felület. *A' gyenge ortzáknak rósaszín fedele Forró szeretetet sik szívben nevele* (64/23). 7. Feledékenység fedele: az elfelejtett múlt. *Ő a feledékenységnek gyászából kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele Midőn általa Hunyadi halhatatlanná leve* (111/65). *fedelek* (397a/624), *Fedele* (239/44), *fedelei* (137/15), *fedelére* (81/6, 397a/344, 454/594), *fedeléről* (432/19).

Ö: *ág~*, *szem~*.

Féder fn

(1) Személynév. (Jénai professzor volt.) *Látogassátok meg púderesen Fédert, A' hol Luidorért oktatgatván Mummon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/62).

fedett mn

(1) Befedett. *Szentebb tűztől égvén felhossa a' ~ Síról Magyarinkat, 's általok Tégedet* (442/13).

Ö: *fél~*.

fedez i

1. Huzamosabb ideig fed, takar. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik, Ki derül, 's magát szebben kedvelteti, Ha tsak vékony ködök ~ik* (137/12). **2.** Befed. Fedezd szent árnyékkal azoknak tsontjait, Kik vérekkal védtek hazám' kőfalait (306/77). **3.** Árnyék ~: beárnyékol. *Itt a' magános Völgybe' és tserében Megfrisselő árnyék ~* (305/10). **4.** Egy por alatt fedezzen: egy sírba kerüljön. *Ah! Megmeredjen szívem inkább, És veled egy por alatt ~zen* (395/24). ~ (10/22), ~ett (400/18).

Ik: be~, el~.

fedezés Ik: be~.

fedezni in

(1) Oltalmazni, óvni. *Nem; nem hír, nem bér, tsak tiszt Serkent védelmezni: Eggy Magyart tsupánn e' kiszit Vérrel is ~ A' Királyt és a' Hazát, E' kettőért hartzra hát!* (257/236)

fedező in

(4) Védelmező. — ...ezen árva hazádat Béfogadák ~ szent koronájok alá (259/456). **2.** Leplező. *Sőt a mosogó száj a' vigyorgó szemek Egy ártalmas lelket ~ tetemek* (28/14). ~ (259/432), Fedezői (215/110).

fedő in

(1) Eltakaró. *A' kies völgyeket bé-nyargalják vele, Sőt a' forrást ~ bokrokra le szállnak* (89/15).

fedve in

(2) **1.** Takarva. *Talpig gyász ruhával legyen tested ~, E' mutassa szíved hogy van keseredve* (212/9). **2.** Ködbe ~: a köd miatt. *Mert most setét ködbe ~ Sínlik az embereknek kedve* (389/84).

Ik: bé~.

fegyver fn

(71) **1.** Támadásra, védekezésre, élet kioltására alkalmas eszköz. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos ~ek tsattogási között El halgattak vala, szállani kezdjenek* (54/22). **2.** Puska, löfegyver. *Ama rettentő lármának Kezdek le írásába Fegyverek mint ropogának Márs szörnyű csatájába* (114/16). **3.** Szúrássra, vágásra, ütésre alkalmas eszköz. *Ott, hol az embert emberrel Fegyver' élére hányatod*

(379/150). *Öszve tsapja vértől párádzó ~ét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/3).

4. Fegyveres tett, harc. *Múzs! ... Töltsd be lelke' Spiritussal, Hadd harsogjam Ennius-sal a' Vitézek' Fegyverit* (317/28). *'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált!* (445/21) **5.** Fegyvert fog/fen: harcra kész. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, ~t fognak, A' Királyok tornáztiba tolongnak* (413a/1060). *E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük ~inket* (267/172). **6.** Fegyveres személy. *Már éppen kivitték a' szegény Carne-vált, Már éppen fegyver közt a' vesztőhelyen állt* (330/1634). **7.** Olyan eljárás, magatartás, amely alkalmas vki magatartásának megingatására. *Van egy hartz a' melyben az ellenség deli Ifjak ellen titkos ~ét emeli* (71/2-3).

~ (77/222, 192/18, 215/43, 268/170, 178, 330/1234, 454/430), ~ek (114/355, 403/36, 413a/817, 1101, 453/113), ~ek' (188/68), Fegyverek (170/29, 397a/202), ~em (239/207, 239/207), ~e (216/78, 253/59, 259/615), Fegyvere (257/14, 368a/38), ~ünk (114/475, 259/555, 669), ~t (259/123, 480, 267/208, 268/43, 330/1496, 413a/518), Fegyvert (27/8, 68/12, 170/57), ~emet (259/503, 268/57), ~ét (368a/16, 413a/814), Fegyverét (368a/27), ~it (337/401), Fegyvereit (450/17), ~nek (114/348, 306/42), ~ben (259/384), ~ében (259/564), ~eikben (259/649), ~be (114/529, 256/37), Fegyverbe (114/337, 463), ~be' (337/267), ~tól (413a/912), ~rel (413a/497, 1014), ~eddel (379/141), ~ével (114/869, 397a/235), ~ivel (92/270), ~ünkkel (259/533, 577).

fegyvercsörgés fn

(2) A fegyverek mozgatásával járó zaj. *A' fegyvercsörgésre mars! Óh ez a' legvígabb Mars* (257/181, 183).

fegyveres mn

(9) **1.** Fegyvert viselő fegyverbe öltözött (személy, csapat). *Le néz, láttya ~en A' Fizignát seregét* (114/553). *Juno, a' mint Ovidius beszéli, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' ~ Minervát foganta* (330*/202/2). **2.** Fegyverek hangjára emlékeztető. *A Tüzes mennykövek pattogva hullanak Rá dördül a felhők ~ tár házza* (56/13, 202/13).

~ (170/52, 260/16, 330*/176/1, 413a/813),
~en (268*/22/6).

fegyverropogás fn (4)

Lőfegyverek lövéseinek gyakran ismétlődő zaja. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! melly szívet epesztő Rettenetes dörgés!* (253/9)

~ (267/56), ~ok (267/40), ~t (403/24).

fegyverzörgés fn (1)

A fegyverek mozgatásával járó zaj. — ...a', ~eket Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta (413a/479).

fegyverzörgetés fn (1)

Fegyverek menet közben adott zaja. *Halljunk meg a' Királyért, És a' Magyar hazáért! ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következendő Tsatadal' zengése alatt a' házból kivont karddal 's ~sel kimennek* (259*/203/4).

fehér l. fejr

fein l. fajin

fej fn (117)

1. Ember állat, testének a szájnylást és a legfőbb érzékszerveket magában foglaló része. *Bár hó szín zászlóját az el aszott Vénség Fejed pusztult Várann nem lobogtattya még* (204/42, 217/42). *Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék holtak ~ek felett úszik* (56/22). *Innen a' hartzra termett Ló kiszáll gögös ~ével* (413a/668). **2.** Agy, ész, értelem. *Fejemet nem töröm, jobb annál az öröm* (99/7). *Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl* (443/26). *Bár ~e tsügged már a' kínos veszélybe, Még is bátorsággal fog nehéző dolgához* (29/12). **3.** (Az egész ember jelképeként.) 'S most ah szegény ~em Hónapokis mülnek Mégis várta Örömm elő nem fordulnak (176/61). *E' bölts ~ek' intzésén meg nyugodni jobb lészen* (326/47). **4.** Valamely közösség vezetője, irányítója. *Alvinczy lesz ~e e' nemes tábornak* (267/197). *Imé a' Német-ség Allya sepreje, Eggy nemes Nemzetség Ura és ~e* (246/28). **5.** Némely növény termése, gömbölyded része; virága. *A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat Vagy silány lednek magvakat, 's fanyar fige bab ~ét* (413a/87). *'S a' pipatsok' bíbor ~eit mind öszvetiporja* (253/50). **6.** Kalász. *Sárga kalászszi közt*

reménységgel arat Áldja nevét szásszor a' jó Teremtőnek Hogy földjébe arany színű ~ek nőnek (69/8). *A meg értt búzák gazdag ~e Múltattatták szíveinket* (123/39). **7.** Tárgynak, eszköznek külső, kidomborodó része. *Hol a' kevély kőszirt ~ét a' felhőkig tornyozza* (216/22). *Sok Mausoléumnak itt tört le a' ~e, Eltemetve van sok temetésnek helye* (237/31). **8.** Ráveti a ~ét vmire: ellene fordul vminek. *De tartok ám, hogy a' kik így elhánnyák a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' ~eket* (314/32). **9.** Töri a ~ét: gondolkodik, töpreng. *Mert ott is ébren tart az álom, 'S ~em' Lilin töröm* (302/24). **10.** Fejet hajt vkinek: főhaj-tással üdvözl vkit. *'S ~et hajtván minden vendéginek sorral* (330/354). **11.** Nem fér a ~ébe: nem érti. *Ki kísért sokakat a' holtak helyére, Hogy ő is oda jut, nem fér a' ~ébe* (209/22). **12.** Ki ver vmit a ~éből: elfelejtet vele vmit. *Ez a' butella másolás A' megdühödt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' ~emből* (369/10). **13.** Eget ver ~ével: nagyon bol-dog. *Ah kedves Szók! Ah édes Csók! Eget ve-rek ~emmel* (277/3).

~em (330/1417, 371/36), ~em' (452/68), ~ed (395/13), *Fejed'* (188/6), ~e (69/14, 114/655, 202/22, 259/598p, 330/899), *Feje* (330/1624, 337/359), ~ünk (454/206), *Fejünk* (445/46), ~et (377/14), *Fejet* (188/32, 306/169, 307/122), *Fejemet* (128/34), ~edet (61/38, 254/36), ~ét (56/47, 72/10, 114/718, 166/13, 197/29, 202/47, 237/48, 337/35), *Fejét* (85/29, 114/822), *Fejjét* (255/6, 451/6), ~eteket (198/64), ~eket (214/24, 413a/881), *Fejeket* (128/30), ~eit (397a/1158), *Fejeit* (445/48), ~emnek (100/4, 282/3, 430/43), ~ében (258/58, 330*/202/1), ~embe (259/435, 322/39), ~embe' (373/31), ~ébe (112/31, 268/155), *Fejébe* (266/20, 336/36), ~edből (212/80), ~emen (219/70, 330/774), ~én (114/537, 197/6, 237/44, 328/8, 379/14), *Fején* (299/128), ~énn (85/6), ~eken (259/353), ~emre (103/7, 107/26, 159/16, 213/110, 259/444, 465, 288/114, 352/26, 412/28), ~edre (326/52), *Fejedre* (114/271), ~ére (6/26, 42/8, 114/50, 189/28, 238/107, 259/395, 337/60, 450/35), *Fejére* (225/150, 415/52), ~etekre (217/140), *Feje-tekre* (188/115, 251/20), ~ekről (78/8), ~emről

(337/420, 351/7), ~emhez (433/76), ~éhez (92/175), ~jel (330*/165/9), *Fejekkel* (215/52), ~ével (310/14).

Ö: *hidra~*, *láb~*, *ravasz~*.

fejedelem fn (17)

1. Uralkodó, király. *Trézia, Károlynak 's olly sok tsászári atyáknak Gyermeké, sok gazdag földeknek örök fejedelme* (258/16). *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt* (258/73). **2.** Nemzetség, terület vezére. *Kupa hertzeg nagy és nevezetes Fejedelem volt a' Somogyságon. Szent István Király idejében* (330*/148/1).

Fejedelem (267*/15/5), *Fejedelmek* (195/51), *Fejedelme* (337/133, 246, 397a/245), *fejedelmed* (253/62), *Fejedelmink* (452/1), *Fejedelmek* (258/72), *Fej'delmek* (257/219), *fejedelmeket* (259/447), *Fej'delemnek* (400/63), *Fejedelmünknek* (306/225), *fejedelmekért* (259/654), *Fejedelmekhez* (397/14).

fejedelemasszony fn (1)

Az uralkodó leánya. <Déidamia, Lükomedész király lánya Scyrus szigetén.> *Ah szerencsétlen! ha most Most el nem állott volna nyelve Valóba győzött volna érdekelve. Méltatlanok, Fejedelem asszony, (Igy szóla néki) a te Kinjaid* (170/66).

fejedelmi mn (6)

1. Uralkodói. *Nézzed az én benned bízó ~ személynem* (259/463). **2.** Kitűnő, jól termő. *Olyan erős az Ammini szőlők bora, milyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem teremnek* (413a/621). **3.** *Fejedelmi virág:* pompás, szép virág. *Az Aloé, egy ~ virága a' ~ kerteknek* (393*/72/1).

~ (259/434), *Fejedelmi* (454/866).

fejenként hsz (1)

Személy szerint, egyenként. *Fel fegyverkezik ~ Az egész militia* (114/350).

fejér mn/fn (36)

I. mn 1. Olyan színű, mint amilyen a tiszta hó. *Vallyon még-is a' Grátziák ékessittő serege Nem egyedül ennek hósín ~ mejjénn lebeg e?* (216/62) — *Jupiter Ledaért lesz egy fehér hatyú* (76/9). **2.** Világos színű. *Tölts pohárt, gyermek! Nesze tölts ~ bort* (287/1). *Közel egy terepély ~ szederjének Sűrű árnyékába mind*

ketten futnának (77/131). **3.** Szürke <ször>. *A' komor bika' nyomában Sok szép ~ tehenek* (397a/154). **4.** Szűziesen tiszta, ártatlan. *Ha gazdag Vatsorát hozol magaddal, És fog jönni veled ~ Leányka, Jó bor, tréfa, egész sereg katzajjal* (140/4). **5.** Jó. *Te mutatod meg minékünk, Mi fejér, mi ~* (390/6). **6.** *Fejér jótétel:* emberbaráti, segítő cselekedet. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelid Múzsáknak, ott van pitvara a' ~ Jótételeknek* (439/34).

~ (61/25, 230/19, 237/98, 238/11, 239/17, 61, 254/25, 287/2, 317/212, 227, 321/17, 330/290, 330*/181/1, 1, 333/1, 397a/334, 403/62, 413a/373, 614, 859), *Fejér* (154/27, 238/80, 239/32, 397a/1032); ~ebb (356/14).

II. fn 1. Legvilágosabb semleges szín. *Így az édes anya ... Kinek hajszálait színelte ~re Ártatlanságának bizonyos jelére* (214/17). **2.** Vminek fehér része. *És kebletek' ~érét Rózsákkal ékesítvén, Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalocskát* (373/4).

~rel (239/83).

Ö: *hó~*.

fejéres mn (1)

Itt-ott fehér színű. *Első kikeletkor midőn a' ~ Hegyeknek hó levét issza már a' téres És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvallására* (413/55).

fejérlík i (6)

1. Fehérnek, fehér színfoltként látszik. *Az igaz, ~ ortzád igen szépen, A ketske hátujja úgy ~ éppen* (61/33–4). *Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán körtvélyvirág Fejérlík* (413a/597). **2.** Kitűnik, megjelenik. *Kinek szavain fejérle A' Magyar Őszinteség* (357/67). ~ (177/47, 258/94).

Ik: *ki~*.

fejérlő in (3)

Fehérnek látszó. *E' gazban ~ tetemmaradványok, E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, melyek a' szívet serkentik* (306/59). ~ (85/6, 355/3).

fejérnép fn (1)

Nők összessége. *E' tett nagy zavarást itt a' Fejér-néppel Új módit kapatott, főképpen a' széppel* (330/1717).

fejérség fn (1)
Ártatlanság, lelki tisztaság. *Gyönyörűségével kínálgató térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta ~* (77/48).

Fejérvár fn (1)
Helynév. <Székesfehérvár.> *Fejérvár' és Veszprém' tsínos két vidéki Tellyes örömeire szolgáltak ő néki* (330/29).

Ö: Görög~, Landor~, Nándor~.

fejet i (1)
Háziállat tögyéből, csecseből a tejet kézzel kinyomkodtatja. *A' megrémült banya teheneket ~, Háza' oltalmáért készíti a' tejet* (330/527).

fejezés Ik: ki~.

fejezven in (1)
Befejezve. *Egy derék Salve-ivással És egy Vivát kiáltással Fejezven Complimentünk* (308/66).

fejkő fn (2)
Kő síremlék, sírkő. *Itt árnyékos ákász fedi a' gyász hantot, Odább a' ~be látok metzve lantot* (306/88).
fejkövét (299/45).

fejlett in (1)
Fejlődése vmely fokára eljutott <növény>. *Ő a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félig ~ virágnak Lesi biztatásait* (456/43).

fejlik i (1)
<Virág> feslik, nyíladozik. *Tán a' Violák fejlenek* (426/20).

fejlő mn (2)
Nyíló. *Mosolygó ajaki ~ rózsabimbók, Melylyeken tűzkorra változik minden tsók* (330/197).
fejlő (443/34).

fejlődik Ik: ki~.

fejt Ik: ki~, meg~.

fejteget i (1)
Elmond. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az érdemes Nevet rám: Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, Arankám* (168/3).

fejtegetés fn (1)
Tárgyalás, magyarázás. *Itt az én verseimnek megértésére elég ennyit tudni: hosszabban ennek ~ébe ilyen helyen nem botsátkozhatom* (330*/200/16).

fejtés Ik: meg~.

fejtődik i (1)
<Virág> feslik, nyílik. *Itt a' kék Játzint ~ Hűs illatú kelyhivel* (397a/405).

fejtve Ik: ki~.

fejű mn (2)
Arcú, képű. *Meg állj, szép ostoba, 's festett ~ számár* (254/17).
fejű (61/17).

Ö: két~, sok~.

fék fn (1)
Hajókötel, amely a vitorlákat mozgatja. [Az idő] *fékje után ragad: magával ránt az elmúlásba. A' szirtok' 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak; az ősz idő Minden ~je után ragad* (338/36).

fekély fn (1)
<Növényen> sérülés bomlást okozó helye. *A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapván a' harapás helyénn, a' tőke kérge* (413a/923).

fekete mn/fn (32)

I. mn 1. A legsötétebb semleges színű. *Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosuló ortzáját* (330/263). *Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűit ~ festékekkel mázollya* (216/18). **2.** <A gyász, halál jelzőjeként> szomorúságot okozó, elszomorító. *Mikor már a' ~ gyász szennyes lepedőjébe Bé göngyölgetve mütattya az embert böltsőjébe* (216/25). *Szomorúan vádoljuk a' ~ halált* (442/3). **3.** <Vmely színben> nagyon sötét árnyalatú. *Fekete föld gyászos parlag, Az én kintsem azon ballag* (112/29). *Mint az Avernus Tó ~ levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/121). **4.** Fényben, világosságban szűkölködő, sötét. *Le hasad az éjnek ~ kárpítja* (67/10). *Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel ... A' mord éj ~ homályát* (172/10). **5.** Sötét bőrű. *Meg szollítom, megálly! nem felel rá, hahó Nem addig van ám a' ~ Faraho* (26/50). **6.** Ellenséges indulatú < magatartás, lelkület>. *Vége a' ~ Sárepe elteli, 'S minden más érzésit egyszerre elnyeli* (330/745). **7.** Feketén egyet kávézik: fekete kávét iszik. *Asszúszólót az Urak ivának, A' Dámák ~n egyet kávézának* (330/456). **8.** Fe-

kete vér: idős ember vére. — ...ezen hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát, mert vagy *fekete vére az ilyenekkel meg nem eggyezhetne* (238*/144/3). **9.** Rossz. *Te mutatod meg minékiünk, Mi fejér, mi ~* (390/6).

~ (81/6, 203/6, 215/19, 282/cím, 330/193, 271, 860, 866, 330*/165/7, 413a/281, 639, 789, 453/166), *Fekete* (314/9, 413a/328); *~ébb* (216/7), *~bbet* (356/14).

II. fn 1. Fekete föld. *Mellyik nehéz vagy könnyű föld, a' terhe megmutatja, A' ~ét, 's akár mi színt a' szem is megláthatja* (413a/787). **2.** Fekete ember, néger. *E, a' mit így képzél a' Feketék' neme, Az északi 's déli hitnek egy lántszeme* (454/455).

feketedni in (1)

Lassan kezd fekete színűvé válni. [A penész] *Ha ~ kezd, jele hogy megérett, 's már veszni tér* (330*/200/24).

feketekávé fn (2)

Megdarált szemes kávéból vízzel készített ital. *Habzó glazlikat kell ki inni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (266/26). *~val* (336/42).

Fekete-tenger fn (1)

Helynév. *A mord Mercurius szárnyainn repültem A' Fekete tenger partyára le ültem* (9/2).

fékszár fn (1)

⟨Folyók⟩ szabályozása. *Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek ~át nem követi* (397a/288).

fekszik i (26)

1. ⟨Ember⟩ Vízszintes helyzetben elnyúlva nyugszik, van. *Hadd hintsem [virágot] e' Boldog Gyermekek' bőltsőjére, Mellyben ~ annyi nagy Királyok' vére, Mellyben ~ ez a' jövő Világ' fényje* (259/418–9). *A vén Szilván barlangjánál hanyadtan Fekszik sebbe Endimion sápattan* (460/131). **2.** Alszik. *Eggyütt [a kulaccsal] be sokszor feküdtünk, Bár Papnak meg nem esküdtünk* (433/41). **3.** ⟨Halott⟩ el van temetve. *Itt ~ ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elhervadt nyiló korában* (388/1). *Itt ~, a' ki által Sokan feküsznek itten* (252/1–2). **4.** ⟨Fa⟩ kidől. *Vége a' rá jövő szélnek fúvására Erőtelen lévén, ~ oldalára* (214/10). **5.** *Férfi mellett ~: ⟨nő⟩ férfival hál.*

Egek! Már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férfji soha se feküdjék mellettem? (330/754)

6. *Vmerre ~: ⟨település, terület⟩ vhol elhelyezkedik, van. Melly'k sarokba fekszel, oh boldog tartomány, Hol semmi főfájást nem szül a' tudomány* (406/3). *Kapos Mérő, ahonnan nevezi magát a' T. Mérey familia, ~ Kaposvárhoz fél órányira* (330*/138/1). **7.** *Vkinek a birtokában van. Kiknek a' fűszerszám erdő számra ~, Kiknek gyomjaival Schönbrun is ditsekszik* (454/503). **8.** *Szívén ~ vmi: fontos számára. Mennyire szíveden Fekszik Hazádnak közjava?* (445/54)

~ (212/17, 27, 302/10, 368*/30/1, 443/192), *Fekszik* (288/79), *fekszem* (330/1504, 425/29, 455/2), *[feksz]em* (129/29), *Fekszünk* (197/60), *feküvének* (188/57), *feküdt* (330/1746).

Ik: *le~.*

fekte fn (2)

Fektében: a) fekvése közben. *Így ~mben illegetném A' medenczéje peczkét* (169/93). b) alvás közben. *Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy ~be' Rólám álmod é?* (263/31)

fektet i (5)

1. Alvás végett elhelyez vkit. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra ~ett; de pénzem néki mind ezért adám* (161/28). **2.** Elhelyez. *Göröngyeit az Északi szélnek hanyatt fektessed A' vidám szálló vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/792). **3.** *Gyászos ágyba ~: ⟨halottat koporsóba helyez⟩. Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ezen gyászos ágyadba ~ett* (77/278). **4.** *Porba ~: sírba dönt, elpusztít. Mivel ezeket is a' leg tettőbb korba Ez a' nagy ellenség [a halál] ~i a' porba* (215/38). *~ett* (212/122).

feküdni in (2)

1. Fekve elhelyezkedni. *Ti puhák, a' gyepre fekünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is sziszegve heverték* (198/49). **2.** *Feküdni készül: alváshoz készülődik. De — midőn már éppen fekünni készültek Egy új tüneményen mindnyájan elhültek* (330/1847).

feküdvén in (1)

Lefeküdvé, ágyba kerülve. *Ma mint a' Veres-*

hagyma megesküdvn, Estvére mellé ~, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván (167/8).

fekvés ~ feküvés fn (5)

1. Fekvő hely. *Lerogyik, 's fekvését festi szűz vérével* (330/1412). **2.** Együtt ~: szerelmeskedés, közösülés. *Nem tsak az édes eggyütt fekvéseket Sőt a' tsókokatis ... Megvonja már tőlem* (176/70). **3.** Elhelyezés, elhelyezkedés. *Se szőlődnek a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé* (413a/834). *Vagyon egy olly tenger ezen a' világon, Mellynek feküvése van minden országban* (211/2). **4.** Menet. *Elmétek egyforma, lábotok futósok, 'S eggyiket is a' szív lázzadt indulatja Szokott fekvéséből ki nem forgathatja* (454/212).

fekvő in/fn (3)

I. in **1.** Elhelyezkedő. *A' fagyos Sark alatt ~ Szibéria ... A' te érdemidről zengedez harsogva* (259/233). **2.** Porban ~: eltűnt, mellőzött. *Hogy a' porban ~ virtust felkeresse, Az érdemet fénys oltárra tehesse* (259/211).

II. fn Fekvő helyzetben levő személy. *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekerében: 's Fel ütven zászlóját egy barna felhőre Katzagva repül le a' vérbe ~re* (195/24).

fel hsz/ik (3)

I. hsz *Fel s' alá:* ide-oda. *Ámor egy narants héjjatskán Fel s' alá kormányozott* (366/2). *Fel s' alá* (401/11).

II. ik {Az elhangzott állítás nyomósítására.} *'S már letett Lantom' újonnan ... Felveszem, ~, víg lélekkel, 'S énekkal 's örömvversekkel Megpróbálom pengetni* (308/13).

Ö: oda~.

fel¹ i (60)

1. Veszélyt érez. *A ki általment a szélvészen, Bár elment a vad szél egészen, Még is ~* (460/149). **2.** *Fél vmitől:* az a szorongó érzése van, hogy vmi árthat neki. *Bár ne fély a' Király leg nagyobb mérgétől* (30/5). *Az adósságtól nem ~lek, Annak gondja nem fűr* (154/10). **3.** Nem mer vmit tenni. *Ditséretért semmit nem ~ vinni végbe Nagy nevével tsak hogy mehessen az égbe* (29/23). *De tüzemről beszélni ~ek, Hogy meg ne vessen engemet* (431/23). **4.** *Fél vkit:* hódol vkinek, tisztel vkit. *Kivált ~d az*

Isteneket s Céresnek esztendőbe Áldozz Tavaszkor a' gyenge fűvel vidult mezőbe (413a/346).

~ (5/9, 11/14, 29/22, 40/2, 6, 44/3, 5, 7, 8, 231/236, 267/84, 330/1378, 330*/204/10, 433/67, 452/6, 454/5), ~ek (114/123, 231/452, 287/38, 389/64, 430/31, 431/30, 454/63), *Félek* (454/825), ~sz (177/17, 246/24, 396/23), ~nek (77/84, 215/17, 413a/912, 454/119), ~tem (454/429), ~[t] (12/12), ~tenek (413a/472); ~em (157/18), ~ik (413a/1028). — ~j (103/3, 105/3, 114/277, 126/61, 184/51, 203/35, 214/91, 306/158, 158, 344/8, 423/50), *félly* (143/4, 25, 42), *féllyen* (231/395), ~jünk (454/242), ~jetek (139/23, 248/48).

fel² fn/mn (46)

I. fn **1.** Vmely két (egyenlő) részre osztott egésznek vmelyik része. *Felét süssék, felét főzzék* (92/125). — ...mert fele élének Dézmául ment a' lány álom Isteneének Felénn a' fáj dalmak 's ezer nyavalyának Magzati egyforma jussal osztozának (453/141–3). **2.** Testnek vmely része, oldala. *Óh, enged meg, hogy meghintsem Vélek orczád két felét* (289/26). **3.** Meghatározott társadalmi személyek, csoportok egyike. *A' gyenge ~ hitte az erősnek szavát* (454/375). *Négy erőss csoportot kiküld sietséggel, Hogy a' győzött ~nek legyen segítséggel* (330/1316). **4.** (Birtokos szraggal) felebarát. *Te esmered szívem fele, mind az én Gondolatimat szintén* (171/17). **5.** Áldozat. Sokaknak házához mikor ember korra *Jutnak, akkor gyűjti bús feleit sorra [a halál]* (213/74). ~ (326/45), *fele* (45/12, 191/38, 454/904), *felet* (233/4), *felét* (253/2), *Felét* (302/36), *felének* (368a/141), *felén* (313/92, 330/1547), *Felén* (330/1551), *feléig* (397a/115).

II. mn **1.** Vmely két egyenlő részre osztott egésznek vmelyik ilyen részét tevő. *E' kegyes anyának felséges magzatja, József, kinek nem lesz félvilágon párja* (259/207). **2.** {Párosan összetartozó dolgok közül} az egyik. *De most rám mindenik félszemmel hunyorgat* (206/13). *A' félsarkantyúja akadt a' szoknyába* (330/1699). **3.** Nem teljes, nem egész. *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sirom felett tsak vagy fél szózatot* (127/46). *Kapos Méro, ahonnan nevezi magát a' T. Mérey familia,*

fekszik Kaposvárhoz ~ órányira (330/138/2). Ki önt lelket belém eggy ~ pillantással? (184/28, 423/28)*

~ (86/31, 198/31, 330/628, 1524, 1986, 2012, 337/213, 348/25, 26, 368a/155, 382/21, 389/99, 413a/447, 421/46, 431/3, 445/29, 454/182, 456/2), Fél (210/79, 217/86, 432/105).

Ö: *ajtó~, al~, harmad~.*

felad i (2)

1. Feltálal. *'S ~juk terjedt tálakban a' füstölgő tagokat (413a/721).* **2.** Nem védekezik tovább. *Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi két Bomba, Míg az el halt Vezér az én Hatalmomba Kapitulációon fel adja azomba (238/76).*

feladogat i (1)

Tálal. *Hébe az ifjúság Istenaszszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a halhatatlanító nektárt s ambróziát (368*/30/6).*

feláldoz i (3)

1. Vminek érdekében önként lemond vmiről, ami neki becses. *Láttuk, hogy talál kinnyait könnyebbítő barátira; A' ki szívén más bajait olly mértékben hordozza, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza (216/112).* **2.** Veszni nagy vkit. *Tsak hogy fel ne áldozzátok Az első szülötteket (397a/243).*
~á (400/14).

feláldozni in (2)

Vminek érdekében önként lemondani vmiről. *Hol a' midőn egy jót szükség fénnyre hozni, Sok kedves dolgot kell azért ~ (454/812).*
fel áldoznunk (454/208).

félalélva in (1)

Félig aléltn. *Ennek hajnalszín ortzájin Sze-me-i meg állának A' Nagy Úrnak; 's tagotskáin Fél alélva nyugvának (231/126).*

féláll i (9)

1. Ülő helyzetből álló helyzetbe egyenesedik. *Elfordúl, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé (309/50).* **2.** Vmely magasabban levő helyre áll. *Már Priapus is fel állott az állóra (1/13).* **3.** *⟨Ször⟩ fölfelé egyenesedik a test környező felületére merőlegesen. — ...a' pőre Gatyáú legénynek fel áll minden szőre (85/14).* **4.** Megerősödik. *Az igasság fel áll 's minden felé ágoz (11/16).* **5.** *⟨Nap⟩ feljön. Fel ál-*

lott már a' nap a' Dél hév pontyára Egyenesenn omlik le felé ságára (84/1).

~ (353/6), Fel áll (104/6), fel álla (114/312, 498).

felállít i (3)

Létrehoz. *Mindjárt a' tsata mezején Állítsuk fel jó idején A' szabadság szent fáját (114/488). Ti töltitek még bé hírrel a' világot; Ti állítjátok fel a' köz boldogságot (259/364).*

Felállított (341/1).

felállítatni in (1)

Létrehozni. *Castrum Doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára ~ szokott Gyászalkotmány, melyben a' megholtak érdemei szoktak példázatokban előadódni (330*/188/16).*

felállván in (2)

1. Ülő helyzetből álló helyzetbe egyenesedvén. *Ki fel állván nagy pompával, Trokszartaksz Király szavával Így szóllott a' Conventbe (114/410).* **2.** Vmely magasabban levő helyre állván. *Mind eltsendesednek az egész Szálába', 'S Carnevál ~ bársony trónusába, Az egész Népséget körül megtekinti (330/368).*

felázik i (1)

Fel ázik a' bél: teljesen berúg vki. *Mennél jobb így múlatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél (154/35).*

feláztat i (1)

⟨Bor⟩ bőven meglocsol. Míg hát a' bor fel áztatná a' Gingivát, Az ivásban százszor tennénk recidivát (218/11).

félbe Ö: kezdő~.

félbehagy i (1)

Befejez. *Lelkem! térj vissza földedbe, 's hagyd félbe szent bútsúdat (162/57).*

félbehagyni in (1)

Befejezni. *De mikor meg unnya már hosszas futását És félbe akarja hagyni utazását El érkezik hozzánk az az édes estve (3/6).*

félben Ö: hasadó~, holt~.

felberzenkedik i (1)

Felemelkedik. *A tavasz szerelmes kénnyel Gyűjtván a' víg lovakat ... Duzzad és feszesedik Ere' ága, 's elvadúlva Farkok ~ (397a/680).*

felberzeszt i (1)
Felberzeszté rá taréját: felkészül a támadásra.
 (Célzás a francia forradalom jelvényére, a kakas a franciák nemzeti jelképe.) *Hallván ellenséges tzélját A' Trokszartaksz népének, Felberzeszté rá taréját* (114/429).

félbeszakad i (1)
 Befejeződik, abbamarad. *Most már egy kevésé szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben búszokogásaid* (212/72).

felbír i (1)
 Felel. *Láttam még iszonyú nagyságú követket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket* (237/108).

felbizgat i (1)
 Felserkent. *Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele* (413a/871).

felbocsát i (1)
Temjént ~: büzt kiáraszt. *Mindennap a' te ol-tárodra tész Természet' áldozatjait E' nagy világnak a' galántabb részei, 'S temjénét felbocsátja itt* (377/12).

félbolond fn (2)
 Kissé hibbant, hóbortos. *Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája mond, Ha Fébus meglepi, jövendől, 's ~* (330/914).
 ~ (342/10).

felbomlik i (1)
 Befejeződik. *Itt bomlik-fel a frigy, és béke kötetik, Szapora csókokkal itt petsételtetik* (239/55).

felbont i (2)
 Megszüntet. *Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit felbontja* (63/8). *Fel ne bontsák, El ne rontsák Kedvünket a' bánatok* (91/4).

felbontani in (1)
 Megnyitni. *Im' én a' Szent forrásokat felmérészem bontani És Ascra verseit Roma Városiban mondani* (413a/700).

felborsol i (1)
 Felingerel, feldühösít. *De hagyjuk el; 's a' Bál-istent ne gúnyoljuk, Mert a' nagy világnak orrát fel borsoljuk* (197/82).

felborzad i (2)
 1. Dühbe jön. *Kuttz Kriminal! ezenn nagyon*

~ék, Haragomba ilyen erős törvényt adék (239/239). 2. Szépen fejlődik. *Mire vigyázzon a' Gazda? és mit nézzen eleve Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve És a kalászos takarmány ~t a' mezőbe* (413a/322).

felbosszantván in (1)
 (Vitorlát) felduzzasztva. *Hajóját bízza a' szélre 's a' mélyiségre Viszi a' félelem színétől kékelő Tenger, fel bosszantván vásznait bőv szellő* (83/32).

felbújik i (1)
 (Ibolya) kidugja fejét a földből. *'S Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el* (231/324).

felbujt i (1)
 Felingerel, feldühösít. *De, hogy annál jobban megcségyenüljenek: Minden hajadon Lyánt ~ok ellenek* (330/834).

felbúsult in (1)
 Dühös, feldühített. *Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptoru névvel büntetnek Talált egy sok szeres büntetés sorára* (12/15).

felbuzdít i (1)
 Lelkesít. *Minő dal ez! — Hármóniával zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken, És minden embert ~* (257/11).

felbuzdítván in (1)
 (Személyt) vminek a megtevésére ösztönözve. *És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek ~ 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén* (167/2).

felbuzdul i (3)
 1. Fellelkesedik. *De ti, kiknek jobb vér szállott szívetekre, Nem buzdultok é fel lelkesen ezekre* (267/222). 2. Erősen hullámoz. *A tenger fel buzdul 's mindjárt ontja haragját* (39/3).
buzdulna fel (267/25).

felcifrázott in (1)
 Színpompás. [A rózsabokor] *Fel tziifrázott kevély virágának Bibor pompái széllyel szóródának* (139/9).

felcifrázva in (1)
 Virágba borulva. *Elszórtt virágligetekkel A' Rét feltziifrázva áll* (397a/960).

felcsap i

1. [Poharat] töltés és ivás előkészítésére felfordít. *Béke! Frígy! ... Négy betű: négy-négy poharat csapok fel Értetek én is* (287/15). 2. Felhajt, iszik. *Bé megy híves hájzlijába, Fel tsap egy pint pluttzer-bírt* (317/81).

felcsapódik i

Felkerül. Közbe megtörténik, hogy büntetésében, *Árnyék-módra bolyong az ég' üregében; ... Feltsapódik a' nap' tűz kementzéjébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/483).

felcsapván in

Megegyezvén. — ... 's Szándékát a' szent Há-zasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén, *Betsületes Szüléitől megkapván, Véle a' minap feltsapván* (167/6).

felcserél i

Felcserél vkit vmivel: lemond vkiről cserébe vmiért. *Egy szív, melly a' világ' kintsevel Fel nem tserélne téged* (379/96).

felcserélhet i

Bár tsak a' feleségemmel Téged tserélhetnélek fel (433/50).

felcsikland i

Ihletet ad. *Fársángi víg Húmor! tsiklándj fel engemet* (330/62).

felcsiklandott in

Felhevült. *Amor rá fel üle Melyemre repüle Feltsiklandott Szívünkben ég Egy forró hűség* (174/16).

felcsiklandoz i

Felhevít. *Míg aluszik játszodjatok Édesemmel, Majd ereit tsiklandozzá[-á-á-]tok-fel* (172/26).

felcsipeget i

Ébresztget. *Harmatos tsókokkal játszadozva Tsipegeti fel még alvó kis társait* (172/14).

felcsődül i

(Szél) felerősödik. *Láttam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden hada Melly minden érett Gabonát tövestől fel ragada* (413a/326).

felderít i

1. (Utat) megvilágít. *Vezetőid lesznek magok A' Tindarusi Tsillagok. És kedvező fényekkel Derítik utadat fel* (177/26). 2. (Bor) felvidít. *Mondom; és ezt addig mondom Míg a' vinkó ~* (438/30). 3. *Felderíti az öröm egét: megvi-*

gasztal. Oszlasd komor Bánatidnak gyászból szövött fellegét' Légy a' mienk, légy, derítsd-fel ismét örömed egét (162/120).

felderül i

Felvirrad. *Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! Nem soká felderül ősi ditsőséged; Ne félj, nagy Nemzetem! ne félj, nem lesz véged* (306/157). *A' szent barátság' csillaga Egemre felderült* (278/8).

felderült in

1. Felvirradt. *Végre ha e' mostann fel derült reggelnek Éjjeli el jövőn napjaid el telnek* (67/29). 2. *Felderült lélek/ajak: vidám lélek/ajak. Mikor a' mim vagyon, fel derült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül szegényekkel* (453/195). *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok lobbanának* (330/2043).

Feldmarschall (ném)

Tábornagy. *És, mintegy Feldmarsal, perspectiva helyett Hogy rá-ügyelhessen a' nagy ármádára, Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1216).

feldúl i

1. Elpusztít, tönkretesz. *Feldúlta már Itáliát egészen, Berontott a' Tseh földre tűzzel vassal, A' dolyfös Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét* (259/57). *És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől fogva* (413a/739). 2. (Kedvet) elront, tönkretesz. *Ne dúld fel minden kedvünket Enyhítsd megúnt életünket* (389/117).

~tam (330/1386).

feldúlás fn

Elpusztítás. *Az ártatlanoknak fel-kontzoltatása, A' szelid városok 's faluk fel-dúlása Ollyanok-e?* (192/48)

feldúlat i

Tönkretetet. *Gyarló tudatlanság! zablátlan indúlat! Két Daemon, melly minden szépet jót ~* (313/60).

feldúló in

Tönkretevő. *Hogy egy Légyen szódat fel-dúló*

Múljon-nal Minden szépségeket el-seperj
azonnal (127/35).

feldült mn (7)

Elpusztított, tönkretett. Lába aladt hever tündöklő ezüstye Mellyre sohajt fel dult sok váro-
sok füstye (9/20). Mivel szent Templomid
földre dönttenek, Feldültt oltáridon meghül-
tek a' senek (337/14).

~ (368a/24, 413a/795, 930), fel dült (52/22),
feldültt (337/187).

felduzzadt mn (3)

(Viz szintje) jelentősen emelkedett. Triton és
Nimfáji mennek seregébe, Kikkel együtt e'
vad tengert tsilapítja, 'S a' fel-duzzadt habok'
hátaít simítja (202/56).

felduzzadtt (413a/334), fel duzzatt (56/56).

feldül i (3)

1. Felborul. A' ki rá nem hallgat, düljön fel a'
Szánja! (330/92) 2. (Vki) elesik. A' bőgője
mellől feldüle Izráel (330/1023).
fel düle (114/548).

feldüljedett in (1)

Felduzzadt. Hát de mennyit szenvedett Már
ekkorig Földünknek állapotja, Hogyha a' fel-
düllyedett Tenger, vagy Etna' lángja szánto-
gatja? (288/27)

felé¹ nu/hsz (66)

I. nu 1. A szóban forgó vmi irányába, hozzá
közelítve. Lésznek ezután is, lesznek tán vala-
kik, ... Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak
Hegye ~ édes vágyódások vonnak (219/30).
El-ragadtatva vitettél a szentebbik Ég ~
(162/53). 2. A szóban forgó irányba. — ...úgy
le nyúlik Világunk dél~ Africába (413a/251).
Napnyugot ~ (313*/101/1). 3. A szóban forgó
vmi irányába fordulva. Azután az Edom Ten-
gere ~ tért 's Ottan Idvezítőnk koporsójához
ért (96/9). 4. A szóban forgó időpont, ese-
mény előtt. E' szerént mi Bőjt' havában
Ollyal kedveskedhetünk, A' mit csak tavasz'
javában 'S nyár ~ szemlélhetünk (289/20). És
ha majd Jövendőlésem Bé telik Szüret felé
Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet
é? (249/58) 5. Megnevezett számú részre
(oszt). Tizenhat ~ tette (231/130).

II. hsz 1. A szaggal jelzett v. az előzmények-
ből ismert vki, vmi irányába. Ki vagy Te, ki

hószín leplekbe Felém mosolyogva közelítsz
(455/34). Bár szemét rád a' sors mosojogva
nyissa Bár ~d forduljon tsalfa gojóbissa ... Ne
higgy neki (55/2, 191/2). Minn jajgatsz kis
dalló? Így szólék magamban, 'S ~ közelíték
andalgó útamban (306/108). Súgár Mogyoró-
fák körülte hevernek, De azok ~je fordulni
sem mernek (298/16). Eggy legédesebb meny-
nyei Öröm' gyönyörködése Repestek vígan
~nk (134/78). Epedt vágyódással lihegek ~tek
(219/86). Ezt mondván nyájason mosolyga
~jek (330/2019). 2. Azon a tájon, környéken,
amelyet a szrag kifejez. A' dühös Frantz szé-
leinkről Már ~nk is bényomúlt (257/118).

Ö: be~, elé~, este~, ezer~, fel~, haza~, két~,
ki~, le~, minden~, ő~, sok~, vége~, vissza~.

felé² nu (5)

Fölé. Párás hegyek, hadd juthassak Kies tető-
tők! ~ (397a/16) — Már napod itt vagyon,
Hogy tzelra jutván végy diadalmat a' Termé-
szeten, 's a' boldog élet' Szent palotái ~ emel-
kedj (454/750).

~ (188/99, 251/4, 338/32).

-féle Ö: af~, annyi~, ef~, egy~, jó~, kü-
lönb~, minden~, rossz~, semmi~, sok~.

felébred i (9)

1. Megszűnik aludni. Felébredek, Leánykák,
Ittam; de még sem érzek Az én fejembe' terhet
(373/29). Pirus! Szerelmem ébredj fel,
Thisbének Zokogó szóziati téged serkentének
(77/267). 2. Feltámad. Te ki Ermenonvill' ri-
deg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő
hívesében, Ébredj fel, és bámúlj eggy lelkes
állatot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot
(454/285). 3. (Érzés) működni, hatni kezd.
Lilla! Kellemességednek ... Intébreztő bal-
zsama Érzésimet megszedité, ... Hogy mellyik
az, ki Tégedet Megérezvén ~ett, 'S nékik ennyi
jót hozza? (447/11)

~nek (201/cím), ~tem (397a/597), Felébredett
(170/54), fel ébredett (134/11). — ébredj fel
(368a/41).

felébredés fn (2)

1. Alvásból való felserkenés. Felébredés, és
az azon való szomorkodás (397*/76/16). 2.
Kialakulás, keletkezés. [Csillagok] Bíbor

pompájokkal már mindjárt el-halnak Fel-
ébredésére a' piros hajnalnak (89/4).

félébredt in

(1)

Enyhén fújdogáló <szellő>. *Menj, 's fogj szür-
ke paripádhoz Fél-ébredt Zefireket Tégy ka-
kast is hintótskádhhoz, 'S kettőzd a' lépéseket*
(456/10).

Ö: fél~.

félébreszt i

(4)

1. Élőidézi, hogy keletkezzék <ézés>. *Jer, Lil-
la! Jer; érzésemet Mind ébreszt fel* (447/
149). **2.** Magára eszmél. *A' bámulás 's öröm
Félébreszt* (452/68). **3.** Serkent, ösztönöz. *A'
barmokat csak a' víg Tavaszi sugára Ébreszti
fel nemek szaporítására* (453/116).
~ettem (447/29).

félébreszthet i

(1)

Serkenthet, ösztönözhet. *A Hegyek hűs forrá-
sai Lelkem fel ébrezthetik* (16/58).

feledékeny mn

(1)

1. Olyan, aki hamar felejt. *Távollételembe Ké-
pedet szívembe Szent bélyegűl viselem, Ne
légy szép Érzékeny Te is ~ Legalább álmodj
velem* (359/5). **2.** Feledékeny álmom: feledést
okozó álmom. *Mert kiszárazsítják a' mezőt a'
lenek, 's a' zabok is 'S a' ~ álommal bé hinte-
tett mákok is* (413a/90).

feledékenységnél fn

(5)

Feledés. *Ó a ~nek gyászból kötött fedele Alól
a Honor várába két nagy nevet emele* (111/
65).
~ (406/6), ~' (237/87, 267/70), *Feledékenységnél*
(237/43).

feleget i

(1)

Felgyújtva elpusztít. *Ha más-külömben nem
lehet, Felegetem Azt a' vityillót, 's őtet is Be-
lévetem* (333/54).

feléje l. felé¹

felejt¹ i

(1)

Feldob. *Előbb, mint egy laptát a Szánról fe-
lejtett, Azután leejtett, s a földön felejtett*
(228/15).

felejt² i

(4)

1. Emlékezetéből folyamatosan eltűnik vmi.
De gyöngy farának mozgását Nem ~em soha
(169/156). **2.** Nem törődik vmivel. *Olly orvos*

*az álmom melly erőt tud adni A kire szunnyasztó
májkját bőven ejti Fáradsága terhet az köny-
nyen ~i* (8/14).

~s (443/213); *Felejtse* (319/34).

Ik: el~.

felejtteni in

(1)

Emlékezetből kitörölni. *Szép Kínzóm az alatt
kedvese' karjain A' Cythére' lugassa között
Próbálgatja nevem' messze ~* (338/9).

felejtet i

(2)

Felejtést okoz. *Hol őket az édes Andalgás
rengeti Vélek az Életnek gondját ~i* (290/6).
De az édesb képzelődés Felejtette Somogyot
(357/28).

Ik: el~.

felejtett Ik: el~.

felejthetetlen Ik: el~.

felejtkezvén Ik: el~.

Felejts Ö: ne~.

felejtven in

(1)

Felejtven vmit: elfelejtkezve vmiről, nem gon-
dolva vmire. *És te, a' márványokat Holtod fe-
lé vágattatod: 's ~ Sírodat, Kastélyt rakatsz*
(410/18).

Ik: el~.

félékeny mn

(1)

Félős. *Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a'
Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' ~ Nyárfa, és a'
jámbor rét* (428/71).

felel i

(31)

1. Válaszként közöl vmit. *Erre az egész Palo-
ta Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy
Despota Nein, Nixszel ~tenek* (114/934). **2.**
Feleletet ad. *Jövel! Még egyszer szollítlak. —
De nem ~sz szavamra* (358/31). *Hol az én
szökött fiatskám? De senki sem ~ rá* (185/90).
3. <Vmely cselekvésre> hasonló következik.
*Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek Mikor
hév tsókokkal egymásra tüzelnek, És Ha a'
várból is hasonló ~nek: Helyet a' Vitézek ak-
kor alig lelnek* (238/39).
~ (5/21, 26/49, 176/64, 330/1759, 432/112),
Felel (330/623), ~ek (452/47), ~sz (143/50),
~tek (185/188), ~e (114/595, 202/89, 238/31,
239/91, 138), ~t (228/19, 326/33), ~tenek
(62/3); ~em (127/21, 217/73, 421/21), ~ed

(217/74), ~i (231/220), ~é (114/936), ~te (202/136), fogják ~ni (453/227). — ~j (268/73), ~jen (196/48, 380/46).

Ik: meg~, vissza~.

feléled i (8)

1. (Halott) feltámad. *E' kis intést szíveteknek táblájára írtatok, Hogy jövendő futástokba legyen Cynosurátok. Mellynek mikor rátok nézve lesznek majd bőv hasznai Éledjen fel a' titeket szerető Csokonai* (241/32). 2. (Vmi) megújul, hat. *Egy szóra ~ a' hálá ő benne* (337/305). *Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt igazság ~* (259/230). 3. (Beteg állapotból) felfrissül, erőre kap. *'S im a' beteg Virágok Mindjárt ~ének* (352/22, 107/22). ~t (350/1), ~ett (397a/1154). — *Élesszék fel* (128/40).

feléledez i (1)

Megújul, tovább él. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiájában újra ~* (445/6).

feléledt in (2)

Meggyógyult. *A' ~ Pásztor* (174/cím, 441/cím).

félelem fn (33)

1. Vmi közelgő veszély okozta szorongó érzés. *Így szemem reád vetem, Veszélyed jutván eszembe Új dobogást kezd szívembe A megújult ~* (460/154). *'S gyáva félelmet önt a' gyengék' szívébe* (313/62). *Sárga a' ~, mert színét el vette, Hogy az ember magát veszélybe ejtette* (213/27). 2. Tisztelet vmely felsőbb lény iránt. *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). *Hogy a' partra ti is békével érjete: Az Úrnak félelme legyen vitorlátok* (211/81). 3. Fenyegető veszedelem, a félelem oka. *Hogy ~ nélkül lévén a' határok Bátran járhasanak benne a' Kalmárok* (54/15). *De jöszte be Múzsám a' Városba velem Téged nem rettenthet itt semmi ~* (190/8). *A' Fösvénység, és a' kevélység hagymázza a' nyomorult ember lelkét hányszor rázza ... 'S a' halál félelme hányszor meg zilálja* (453/110).

~ (56/30, 83/31, 41, 192/7, 32, 222/16, 260/5, 268/12, 305/29, 413a/1047), ~' (454/167, 455/6), *félelme* (222/71, 337/245), *félelmet* (330/

1646), *félelmét* (202/67), ~nek (454/431). *félelméről* (78/11), ~mel (14/13, 201/13, 204/51, 238/3), *Félelemmel* (244/34, 267/66), *félelem[mel]* (202/30).

feléleszt i (1)

Jobb kedvre derít. *Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints tsak egyszer, édes Nitzém! — tudod hogy engem Tekinteted fel éleszt* (186/40).

feléleszthet i (1)

Jobb kedvre deríthet. *A hegyek' hús forrásai Lelkem' fel éleszthetik, Ezt a' gazdagok' borai, Óh ezt, ritkán tehetik* (205/58).

felelet fn (6)

Kérdésre adott válasz. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál santa lova még mehet arra tova* (119/2). *Mindnyájan katagtak e' ~ére* (330/1769). ~ (209/65, 121), ~et (210/11, 330*/147/3).

felelget i (1)

Mond. *Erre egyik Csökli Eskütt így felelt: hallják ketek' Én a' ketek' beszédjére sokat nem felelgetek* (326/34).

Ik: vissza~.

felelhet Ik: meg~.

félelmes mn (4)

1. Félelmet keltő. *Bátrann jár a Kalmár nints már ~ út Nem fél hogy szekeren lássonn már többé bút* (11/13). 2. Félenk. *A' ~ Szerető* (157/cím). ~ (399/7), ~ek (337/4).

felelő mn (1)

Visszazengő. *És a' Világ' kegyes Atyját, ... Szépségtekben tisztelhessem, 'S szent borzadás lepvén el, Dítséretét hirdethessem A' ~ egekkel* (397a/1184).

felelvén in (1)

Válaszolva. *Kemény hangonn ~* (106/8).

felelemel i (22)

1. Alacsonyabb helyről, helyzetből magasabbra emel. *Sikra állott a' Legénység, fegyverét ~é* (413a/814). *Közte e' temjékezésnek, 's E' mennyei ihletésnek Kezeim' fel emelém ... Szent testét meg ölelém* (134/87). 2. (Madár) magát ~i: felszáll. *Amott egy sir mellől magát ~i Egy patsirta 's dalját nyersen énekeli* (306/89). 3. [Nap] magát ~i: feljön. *Míg a'*

nap egünkön magát fel emeli Musám neved napját ekképpen tiszteli (75/1). **4.** ⟨A kevély⟩ orrát ~i: kevélyen felhúzza. *Fel emeli orrát a' többiek felett Öblös vitorlája hajt igen nagy szelet* (58/3, 194/3). **5.** Szemét ~i: ránéz vkire. *E szókra a' kalmár szemét ~te: Térdére két könnyet ejtett, 's ezt felelte* (202/135). **6.** Or-cáját ~i a tavasz: szép tavaszi idő van. *Ekkor víg nevetésünkkel A' mosolygó tavasz szében, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortzáját fel* (148/36). **7.** *Felemeli szavát: vmi érdekében megszólal. Nem emelked még fel kiáltásod szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát* (190/49). **8.** Fáklyáját ~i a hajnal: virrad. *Szép Hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fáklyádat* (172/1). **9.** Megerősít. *Természet! emeld fel örök Törvényedet 'S mindenek hallgatni fogják beszédedet* (190/85). *'S József Sándor helyett lesz Nádorispányja, Ki a' Magyarságot úgy fogja kedvelni, Úgy fogja hazátok' díszét felemelni* (259/338). **10.** Létrehoz. *El-ragadtatva vitettél a szentebbit Ég felé Hol a' Mindenható ditső thronusát fel-emelé* (162/54). **11.** Felkinál. *Azért hazai Versekkel Bachust hívenn tiszteljük És néki Szent pogásánkat, 's Tálunkat felemeljük* (413a/941). *emelem fel* (173/15), *Felemeli* (259/201/1), *fel emeli* (59/24, 195/26), *emelik fel* (403/38), ~é (330/677), ~ém (330/881, 447/87).

felemelhet i

(1)

Lelkesíthet, ösztönözhet. *Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüzétől fellobban* (313/11).

felemelít i

(1)

⟨Harmattól⟩ felfrissül, erőre kap. *Örömmel ~i A' gyep ittas fejeit* (397a/1157).

felemelkedhetik i

(1)

Felmagasztosulhat. *Az Írónak Lelke ~ ebben, a' bõltstől fogva a' leggyengébbekig minden lélekre kiterjedhet* (454a*/257/3).

felemelkedik i

(5)

1. Feljut ⟨a mennybe⟩. *'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megditsóúlt Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök innepébe'* (299/133). **2.** ⟨Szem⟩ kinyílik. *Hal-*

dokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének (77/272). **3.** Felmagasztosul. *Emelkedj fel Lelkem! – előre képzelem Mint kiált felszóval egyet az Értelem* (190/93). **4.** Lelkileg magasra emelkedik. *A' földnek allyáról felemelkedém; A' felleg elnyelt, mennyei képzetim Mint az habok felfogtak, 's úsztam Gondolatim' tsuda tengerében* (396/17).

emelkedjenek fel (297/40).

felemelkedő mn

(1)

A hír ~ szárnyára veszi vki nevét: híres emberre válik. Látá ezt az örök Hír; 's ~ Két szárnyára vevé nagy nevedet, Virág! (338/25)

felemelvén in

(5)

1. ⟨Földről⟩ magasra emelvén. *De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja* (114/814). **2.** Fejét ~: emelt fővel, büszkén. *Tsupán az örvendő Fársáng' víg zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vígasztalója. Melly víg kiáltással fel emelvén fejét Ugrál az új havon, nem találja helyét* (197/29). **3.** Szemét ~: az égre tekintve. *'S ~ szemét: Óh édes Szerelem! Így szóll, tégy már egyszer, tégy kegyelmet velem* (330/869). **4.** Magát ~: felemelkedve. *Éris pedig szíve' tellyes örömben Felemelvén magát pudlis szekerekben, Titkos katzajok közt lebegett felettek* (330/1252). *fel emelvén* (85/29).

félemlik Ik: meg~.**félelged i**

(1)

⟨Időjárás⟩ enyhül, melegszik *De a' föld' zordon színére Még egyet lehelle ő [a tavasz], 'S éltető lehelletére Felengedt a' levegő* (397a/60).

félénk mn/fn

(8)

I. mn 1. Bátortalan. *Óh nyomorúltaknak ~ sokasága, Miért jajgattok, és mi szomorúság a'* (214/49). **2.** Gyáva. *A' ~ Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken* (114/371).

félénk (337/121, 397a/889).

II. fn Bátortalan, gyáva személy. *Számra, hosszú kardra tsak ~ek néznek, Tízzel kell felérni egy Magyar vitéznek* (267/129).

~ (327/38, 330*/204/10), ~et (267/69).

félénkség fn

(2)

Bátortalanság, gyávaság. *De ez helyben kevés*

Magyar fit találunk, Mert még a' ~ kül-por-téka nálunk (267/72).
félélnkség' (267/133).

felényi hsz

(1) Annyi mint vminek kb. a fele. *De imhol jó erre, az óhajtott halál 'S már rajta csak hatvan esztendőket talál Mit? — óh! felénnyit sem — mert fele éltenek Dézmául ment a' lágy álom Istenének* (453/141).

felépít i

(1) (Életet) rendbe hoz, boldoggá tesz. [Szerelem] *Ennyi Férjfi közzül juttass egyet nekem, A' ki fel építse pusztá düledékem'* (330/874).

felépíthet i

(1) Létrehozhat. *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhettyük* (114/484).

felépítő in

(1) Megörző. *Ezekből építék az oszlopot ezek A' Dugonits' hírét ~ kezek* (237/116).

felépül i

(1) Teljesen elkészül. *Szomotor, adj nekik tiszteletet; Mert ~t e szent egyház* (404/7).

felépült in

(1) Magasan ~: magasra épített. *Véren épült Város! vérrel meddig hízol? Magasan felépült Váradba míg bízol?* (79/6)

felér i

(2) 1. Ért annyit, mint az. *Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés bé nem fér, Mint egy csókba: hát egy csókkal Száz köszöntő fel nem ér* (289/32). 2. Ésszel ~ vmit: fel tud fogni vmit. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S Pasifaét illy formába Néhányszor nem kísérte* (231/172).

félérésű mn

(3) Félig érett. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsojkje, Illyen volt a' Jónás' fél érésű tőkje* (254/40, 61/42).
~ (348/27).

feleresztvén in

(1) (Vizzel) teletölt. *Tapodd színig azt az ilyen hitván mező földével Feleresztvén a' legtisztább forrás' édes vizével* (413a/777).

felérkezik i

(1) Megérkezik, megjön. *Hogy pedig ad Seytam*

Mai A' Rendek bé gyűlénék, Az ország tarka bandáji Vélek fel érkezénék (114/304).

felérni in

(1) Annyit érni, mint az. *Számra, hosszú kardra tsak félénkek néznek, Tízzel kell ~ egy Magyar vitéznek* (267/130).

feles mn

(3) Fölös, a szükségesnél több. *Más népek közt ~ példákat találok* (245/37). *Megmondom ki vagyok kételkedvén ebbenn Ne tánn a' szerelmes Kínok ~ebben Útvén rám, egésszen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhettek* (176/30).
~ (439/37).

feleség fn

(12) Női házastárs. *Egy érzékeny mátká, egy ollyan ~, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség* (454/785). *Osztán nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné* (92/118).
~ (197/74), *Feleség* (222/44), ~e (330/133), ~et (209/70), *Feleséget* (330/646), *Feleségnek* (222/48), ~eiknek (368*/31/19), *Feleségén* (114/551), ~emmel (433/49), *feleségül* (114/52).

felesküszik i

(1) Összefog. *'S az ő halálos gyötrésére Ég, föld, mind felesküdtenek* (426/52).

feleszel i

(1) Tanácsokkal ellát. *Orsolyát, Rebekát, 's a' több vezéreket Feleszelte, miként rendeljék népeket* (330/1838).

feleszmél i

(2) 1. Eszméltre tér. *Mikor bennem végsőt Nyög a' lélek, Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/144). 2. Felfogja vmi jelentőségét. *A békáknak 's egereknek Seregei meg rettentek, Soká volt, míg fel eszméltek* (114/975).

félesztendő szn

(1) Fél évet megélt. *Felemeli a ~ Józsefet* (259*/201/1).

felett nu

(53) 1. Függőleges irányban vkinél, vminél magasabban levő helyen. *Szóljál sírom ~ tsak vagy fél szózatot* (127/46, 421/46). *Ha pedig motskok láttanak tsillámló tüze ~, Akkor széllal és*

záporral zúdúlnak fel mindenk (413a/457). Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék holtak fejek ~ úszik (56/22). **2.** Vmi mellett. — ...az ő asztala ~ mindenkör Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit (267*/13/10). **3.** Vminek az idején. Egy kitsiny tsendesség volt az ebéd ~ (330/317). **4.** Vmely szintnél, foknál magasabban. Midőn a' terhet, melly vállát ereje ~ nyomja Könnyebbíti, 's sebe mérgét enyhítgeti flastromja (216/107). Mindenik nagy heveséggel Perlett, hogy e' ditsőséggel Birjon a' többek ~ (134/15). Ha nints is olly pompás, mint a' víg kikelet, De még is sok részben ditsekszik e' ~ (199/24). **5.** Vki ~: vki érdekében, vki miatt. A' Rendek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprintz ~ A' Mennyei Diétán (92/6). **6.** A szóban forgó ügyön. Őt hétig dévankozának A' Vallás dolga felett (114/309).

Ö: szer~.

felette¹ hsz/nu

(22)

I. hsz **1.** A szraggal megjelölt vki, vmi felett. Láthattam é ~tek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fonnyasztó víz tsepegett? (162/23) — Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák, Felettek a' tetőn áll Egy kláris-oldalú kút (371/17). **2.** A szraggal megjelölt személy sírja felett. Lesz még az a' Kor, melybe' ~m is, Egy hív Magyarnak lantja zokogni fog (395/41). **3.** A szraggal megjelölt vki számára. De jaj meggyűlt ~m A' kin, 's ajkam lezárja (259/486). ~ (191/40, 211/11, 17, 373/81, 402/1, 451/7), Felette (308/28), ~m (397a/301, 454/299), ~d (259/48, 266/56), ~k (126/75, 186/8, 330/113, 1253), Felettek (188/60, 330/98).

II. nu Felette a' Várnak terül kies halom (239/23).

felette² hsz

(4)

Nagy mértékben, igen nagyon. A' halhatatlanság ~ Örök templomát építette, A' mellybe meg holt a' halál (255/7), Az üllepe olly ~ Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek (114/961). ~ (330/45, 330*/205/1).

felfakadt in

(1)

Kiújult. Lilla is midőn eszembe Ötlik, elhalok, 'S újra ~t sebembe' Szinte meghalok (374/47).

felfal i

(3)

1. Pusztít. Az avúlt Régiség magát itt hizlalja, A' mit a' századok szűltek, ő ~ja (237/60). **2.** Felemészt. 'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe, Mely magát létele gyökerénn hizlalja 'S az élet leg betsesbb nedveit fel falja (453/120). ~ja (202/100).

felfalatni in

(1)

Lángokkal ~: leégetni Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal ~ (413a/98).

felfalt mn

(1)

Elpusztított, megevett. Hogy Orpheus, — kit a halál' fíjának Az Őr-ebtől ~tnak gondolának (399/2).

felfedett in

(1)

Félig fedett. Kis Zefir! melyére Csendesesen borúl, Felfedett csecsére Gyenge szárnynyal fűjj (263/27).

felfedezett in

(1)

Újra elismert. Nézd az ősz hagyomány által fel fedezett Tudomány mely kinos kétségekre vezet (453/79).

felfedezgető fn

(1)

Felfedező. Fel repülván nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett (111/10).

felfedeződik i

(1)

fedeződött fel: felfedezték. Polynesia melly a' XVIII Században fedeződött fel (379*/51/2).

felfegyverkezik i

(1)

Fegyverekkel felszereli magát. Fel fegyverkezik fejenként Az egész militia (114/350).

fél-fél mn

(1)

Alkalmanként az egyik fél. Ha' a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homállyba borít a' földön félfél lapot (413a/221).

felfelé nu

(5)

1. Magasabban levő rész felé. Mellyekenn ha ésszel ~ czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol (239/19). **2.** Felfelé cikornyáz: <dallamot> felvisz. A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leánykák! Most andalogva lejtőz, Majd ~ tzikornyáz

(373/102). **3.** Fokozatosan fel. Ő [a reménység] gondolatim javával Eggyütt növénn fel felé, Az örömnök zöld ágával Lelkem árnyékozta bé (177/8).

~ (306/73, 397a/164).

fél-felébredt in

(1)

Fél-felébredt szellő: fújdogáló szellő. Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's díszlett méltósággal, Már a' fél-felébredtt szellők által hozott Gángesi kellems szagtól illatozott (330/1869).

félfelől hsz

(4)

1. Az egyik oldalon. Érzem, hogy egy nagy hízakja Van szívemnek ~ (401/16). **2.** Oldalról. Alig pillantá meg Dorottya ~, Azonnal olly' édes öröm lepte belől (330/1581).

~ (397a/790, 830).

fel-feltámadván in

(1)

Lázadozva. A' Messzéniak ~ a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak (267*/12/1).

felfog i

(5)

1. Felemel, áthat. Érzem hogy ha itten bétöltöm helyemet, Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet, 'S így lebegvén az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig (454/316). **2.** Meghall, megért. A' Virtus' nevét ~ja, 'S örök trombitán harsogja A' Nap' két háza felé (415/34). **3.** Visszatükröz. Udvarában egy mosolygó Tó kínálja a' szemet, Mellyben félhőkkel gombolygó Kék ég fog fel engemet: Egy ég felettem elterjedt, Alattam áll másik ég (397a/300). **4.** Megért. Én hát tsak lantommal fogom fel szózatját, Hogy itt kirebegjem végső indulatját (454/843).

~tak (396/19).

felfogad i

(6)

Megfogad, megígér. És e' csók maga Légyen záloga, Hogy szerelmem' néked ~tam, Általadtam (295/35). Felfogadtam száz-meg-száz-szor Nem fogok szeretni másszor; Felfogattam semmi Lyány Rabbilintsre már nem hány (322/1, 3).

~tam (272/15), Felfogadtam (322/9, 17).

felfogadni in

(1)

Fogadást kötni, lefogadni. Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a'

miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti (185/198).

felfogván in

(1)

Felhúzván. Hurjel nem tom mit morogván, 'S a' Púdermantelt fel fogván Tükröt fordít Vétzynek (317/244).

felfordul i

(1)

Vmi fenékkal ~: nagy a zűrzavar vhol. Állt a' patália kinnt is a' konyhában, Már a' legénység is neki dühödött mordúlt, Egy szóval a' Kas-tély fenékkal felfordult (330/1734).

felforgat i

(4)

1. Felkavar. Fenekestől ~ták A' setét tengereket (397a/55). **2.** Felháborít. Némellykor kik titkonn a' Hazát kontzozják Haza Árúlással a' hívet vádozzák 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa (80/13). **3.** <Ital> ~ja az agyvelőt: részeg lesz vki. Tüstint közre vészi őket A' bor és pálinka szesz, Fel forgat sok agyvelőket 'S hirtelen nagy láрма lesz (317/164).

Fel forgatják (317/111).

felforr i

(2)

A természet ~: nagy hőség van. Tüzesül a' bádjadtt levegő ég 's hevül, Fel forott az egész természet merevül (196/4, 84/4).

felforrt ~ felforrott in

(3)

1. Forrásba jött. Apolगतó ölbe lihegve fogjátok, Bár fel-fortt bilissel mormolis reátok: Imhol pohártokat örökre le tészem, Mert az éles elmét olly drágán nem vészem (219/10). **2.** Felforrott méreg: mérhetetlen düh. 'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe'. Hát férhet illy harag angyali szívekbe? (330/13) felfort (413a/303).

felfortyan i

(1)

Nagyon felmelegszik. Felhágott már a' Nap a' Dél hév pontjára, ... Felforrtant az egész Természet merevül (380/4).

felfújt in

(1)

Kerekre duzzadt. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfútt po-fájával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1786).

felfüggeszt i

(1)

Felakaszt. *Te pedig trombitád' függeszd fel fűzfára, És szállj le újonnan a' Pindus alá* (337/391).

felfűz i

(1)

Olajágakat ~: koszorút készít belőlük. Jer hát, végy te babért, én olajágakat Fűzök fel (338/54).

felgerjed i

(1)

Érzéki vágygal telik el. *Tűzet lobbantanak ajakok ágyáról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától* (238/44).

felgerjeszt i

(2)

1. Érzéki vágyat felébreszt. *De szerelmek tüze a' mennyit lappangott Bennek gerjesztett-fel annál forróbb langot* (77/72). 2. *⟨Elmét⟩ megvilágosít. Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémbe világos fáklyádat* (225/35).

felgyújt i

(1)

⟨Érzést vkiben⟩ fellobbant. A' tántz Lillát gyújtja fel, A' dal engem' érdekel (443/239).

felgyújtani in

(1)

Fellázítani. *Leírhatnám szerentsétlen Életem, De Könyvim ellen az Irigy Epét ~ nem akarom* (171/16).

felgyújtván in

(1)

Meggyújtva. *Melleyen asztag temjént gyújtván fel a' szelek Az egész szent helyet bé füstölik vele* (89/19).

felgyúl i

(2)

1. Égni kezd. *Mint ha egy kénszallag a' tűzimunkába, Fel gyúl és szikrája ér a' másikká* (238/46). 2. Keletkezik. *Bennem az éltető Tűz ~a, 's elalva már* (454/553).

felgyullad i

(2)

⟨Érzés⟩ fellobban. Ah! mostis az a' nap forog az eszembe, Mellyen legelőször lobbant fel szívembe; Mellyen rám tsillámlott Rózsí' szempillája 'S tüzetől felgyúladt az Ámor' fáklyája (196/40, 380/38).

felgyulladott in

(1)

⟨Düh⟩ kitört. Vitte a' víz hig térségénn, Mintha Vér látásától Fel gyúladott dühösségénn Nem tarthatna magától (231/293).

felgyullaszt i

(1)

⟨Tehetséget⟩ fellobbant. Poéták! felöletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség, Mellynek égi Malasztja Tüzetek' fel gyúlasztja (132/5).

felgyúlt in

(2)

1. Kigyulladt. *Tipor karókat, szőlőket A' föld' színéig szintén, Felgyúlt* (397a/199). 2. *⟨Harc⟩ kitört. Az újra ~t hartzok után hogy ezt Megállhatóvá tégye Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit* (445/45).

felgyül i

(1)

El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábig fel gyűltenek Reggeli Templom után (114/565).

felgyülekezik i

(1)

Összejön, összegyül. *Az Urak meg érkeznek, A' Fő Rendekeket keresik, Kik fel nem gyülekeztek* (92/228).

felháborít i

(1)

Felizgat, ingerel. *Rajtok száz discordánt hangzatokat tsinál, Mellyek bérohanván a' fül' dobjainál, A' nyugovó lelket úgy ~ják, Hogy gondolatjait egymásra zúditják* (330/1031).

felháborodva in

(1)

Ingerülten, méltatlankodva. *Fel háborodva zúgának, Mint a' Jó'sef halálának Hirére a' Magyarok* (114/431).

felhág i

(7)

1. Fellép vmire. *Felhág hát oltára' pompás gráditsára A' szép szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára* (306/233). 2. *⟨Nap⟩ feljön. Biztattya Hazánkat ketsegető képe Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára* (81/15, 203/15). 3. Elér vmilyen szintet. *Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekre' is* (368a/93). ~a (188/65), *Fel hágott* (196/1), *Felhágot* (380/1).

felhagy i

(4)

1. Abbahagy, nem folytat vmit. *Azt is hányod a' szememre, Hogy most bús, komor vagyok, És hogy már ifjú-létemre Mindenemmel ~ok* (271/12). 2. Nem törődik vmivel. *Ő a' fős-vénység' házában A' dög kintsekkel felhagy,*

'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vágy (456/50). **3.** Figyelmen kívül hagy, visszautasít. *Ha e' kívánságot a' Szála ~ja, 'S követő-levelét nékem ki nem adja, 'S a' Mátrikulával ezt a' gaz Spitzbubot: Ellenségnek tartsa az Asszonyi Klubot* (330/1149). *Fel hagyok* (460/37).

felhajlik i**(1)**

Vki felemelkedik. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja, Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor nyalja* (169/41).

felhajtani in**(1)**

(Szoknyát) felemelni. *De szeretném ~ Hátul, de jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől* (169/45).

felhalad i**(1)**

(Nap) feljön. *Már a Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt, Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen* (231/46).

félhalott fn**(1)**

Megdermedt, megkövült. *Sokan, igen sokan mintegy fél-halottak A' földre, 's az Urak' ölébe hullottak* (330/1341).

felhang fn**(2)**

Nagy ~gal: hangosan kiabálva. *Dorottya kiválaszt egyet nagy ~gal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1075). ~gal (413a/354).

felhangzik i**(1)**

Megszólal. *Mikor a' meg gyilkolt virtus végnyögése 'S' Az Imádó arany bájoló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából* (453/215).

felhány i**(2)**

1. *Ekével ~:* kiszánt. *Lessz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hányja ekéjével a' rosda rágtá dárdákat* (413a/501). **2.** (Könyvet) átnéz, tanulmányoz. *Barátom! hányd fel bár a' könyvek' asztagát, Meglátod, hogy egy Nép sem formálta magát* (454/369).

felhat i**(4)**

1. Hatással van. [A számócának] *Szép színe drágalátos, Mézíze száját enyhít, 'S illatja a' velőkre Mint egy Nepente ~* (273/23). **2.** Felsőbb hatalomhoz, az égbe eljut. *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő*

Muzsikával örvend Papjának életén. A' vígadó völgyekből ~, 's az Egekig ér (225/13). ~ (330/1035), *Felhat* (307/84).

felhevül i**(3)**

Felindul, izgalomba jön. *Tőled ég Ámor' édes lángja is; Tőled még Felhevül a' lomha is* (318/76). *A' ti szavatokra lelkem felhevüle* (313/1). *felhevülnek* (430/5).

felhív i**(1)**

Feléleszt. *A' zablátlan szélveszeknek Felhitta csoportjait, Kik az északi bértzeknek Kitörvén barlangjait, Mendörgő hanggal rablották A' virdító berkeket* (397a/50).

felhívat i**(1)**

Elszólít (a menny). *De a' menyei szózatnak Szent törvényi ~nak, Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/882).

félholt fn**(6)**

Halálosan gyenge, alig élő. *Előtte könyörgést tészek, 's térdre esek, Le festem kínomat sápadtan, 's mint fél holt, Kintsemnek mondom* (196/77, 380/75). *Boldog ostrom! ha ki el esett is azon, Fel kél, bár fél holtan hevert is a Gazonn* (238/86). *félholtan* (330/1504), ~tan (424/20), *Félholt-tan* (128/20).

felhoz i**(5)**

1. Elővezet. *Végre megtétetvén rá a' szententzia Felhossa a' setét tömlőtzből Lídia* (330/1612). **2.** Meghoz, előidéz. — ...a' szép Hajnalis Felhossa kedves fényével Mosolygó tekintetével A' te békességed is (177/30). **3.** Vki emléket ápolja. *Szentebb tűztől égvén ~za a' fedett Sírból Magyarinkat, 's általok Tégedet* (442/13). ~za (413a/259), *Felhoztuk* (299/122).

felhozván in**(2)**

Előhozva, előtérbe állítva. *'S gyáva félelmet önt a' gyengék' szívébe, Melly a' babonának ~ fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét* (313/63). ~ (413a/461).

felhő fn**(82)**

1. Levegőben levő vízcseppek és jégkristályok halmaza. *De mihellyt a' setét ~k el repülnek A haragoss egek ismét ki derülnek* (86/29). *Jön*

az áldás valahára Jön a' ~kön ide, Ott tor-nyodzik 's nem sokára Patak-módra omlik le (397a/1054). **2.** Fél ~: áttetsző, vékony felhő. A mosdott nap egy fél ~re könyököl, A' meg szűrt áerben vidámon tündököl (86/31, 198/31). **3.** Veszéllyel, súlyos gonddal fenyegető dolog. Bár most szép Napodat ~k fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe (222/67). Oh e Nép-re oh melly sűrű ~t vona A szentség színével bé mázolt babona (25/15, 190/41). **4.** Borus hangulat, kedvetlenség. És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes ~. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét (177/12). **5.** Vmiknek a sokasága. A' virágok' ~jében A' víg Zefír sátoroz (397a/365). **6.** Patyolat ~je alatt: áttetsző lepel alatt. Nézd, a' vékony patyolat' Vigály ~je alatt A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: Ah, ezt mint irígylem e' játtzi seregnek! (139/83) **7.** Tüzes ~: háborúskodás. Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes ~ fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett) (400/18). **8.** Vminek hajnal-ló ~je: vmi kezdete. A' Gráziák pedig öldött övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló ~jén a' hintóhoz hágnak (330/2024). ~ (6/17, 56/9, 202/9, 237/49, 267/74, 330/1871, 2035, 389/75, 397a/1078, 431/3), Felhő (143/5, 413a/450), ~k (56/13, 67/15, 172/4, 192/30, 198/29, 200/5, 202/15, 63, 205/30, 225/112, 258/46, 397a/570, 642, 413a/331), Felhők (186/14, 397a/1111), ~k' (202/2, 13, 59, 260/26), ~t (10/7, 67/13, 253/30), Felhőt (162/124), ~ket (75/9, 413a/371, 427, 465), ~nek (71/13, 330/1879), ~knek (253/47), ~ben (259/141p, 306/132), ~be (154/6, 225/125), ~kbe (161/24, 413a/446), ~kbe' (258/12), ~ből (330/1875), ~kből (137/10, 202/61, 397a/691), ~jéből (306/116), ~n (254/55, 397a/25), ~nn (61/49), ~re (195/23), ~kig (74/9, 216/22, 313/6), Felhőkig (337/45), ~vel (86/19, 198/19), ~kkel (306/156, 397a/299), Felhőkkel (397a/1123).

Ö: atlác~, por~.

felhőgombolyag fn

(1) Füstfelhő. Minden berket lángba borít és szurkos köddel végre Barna felhő gombolya-got hömpörget fel az égre (413a/847).

felhömpörget i (1)

⟨A tűz által keletkezett füst⟩ felfelé hömpö-lyög. Minden berket lángba borít és szurkos köddel végre Barna felhő gombolyagot höm-pörget fel az égre (413a/847).

felhőnyi mn (1)

Felhőnyi por: porfelhő. Most is összekevertt viadal' ~ porában Látom Atyátoknak kardját villogni szememben (259/622).

felhörpent i (1)

Megiszik. A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hűl (231/81).

felhős mn (2)

Felhővel borított. Ti kiknek megtsaltt lelkére Az öröm' fénye közül, Mint a' tél' ~ éjjére Egy víg sugár sem derül (397a/79).

~ (52/1).

felhőz lk: be~.

felhőzés fn (2)

Felhőbe borulás. A' borongós égnek sűrű ~e Házba zárt szívünknek kedvetlenedése (87/57, 199/87).

felhúzott in (1)

Lövésre kész állapotba feszített. Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Rát teszi keményen ~ íjjára (330/2061).

felhúzza in (1)

Lövésre kész állapotban. Így gúnyolják sok Zoilok Érdemít a' porba, Fel vólt húzza mér-ges nyilok Nyelvek végénn egy sorba (236/24).

felibe hsz (1)

Föléje. Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S lebegő szárnyakon fennfüggve trombitál (400/89).

félíg hsz (8)

1. Részben. Ő a' tomboló vígságnak Futja un-szolásait, 'S egy ~ fejlett virágnak Lesi bizta-tásait (456/43). Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még ~ bimbó virágokat (89/10). **2.** Kisebb mértékben. Húzd össze, 's tsak ~ nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre (162/55). **3.** Félig holt: majdnem halott. S a még ~ holt reszkető tagokat bódúlt fővel Ta-

podgya 's nyalattya piross véreket a' mezővel (216/87).

~ (297/7, 397a/403, 454/770, 456/67).

feligazítván in (1)
(Hangszert) felhangolva. *Bús húrjait ~ Zengette Őtet énekén* (399/15).

felig-ember fn (1)
Primitív, a kultúra legalacsonyabb fokán álló ember. *Ne borzadna, vagy is ne sirna ezekre a' még boldogtalan félig-emberekre* (313/94).

felindít i (3)
1. Felgerjeszt. *Aeolus irigyl, a' kamarát nyitnya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/6). 2. (Érdeklődést) felkelt. *Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran vezethetjük akkor belé; a' gyönyörűségek nemes érzést fognak benne, mint a' Róma' és Athéne' nevendékiben, felindítani!* (330*/173/12)
fel indíttyák (13/36).

felír i (3)
1. Jól látható helyre ír vmit. *Sírára rózsákat plántálok 'S ezt írom fel: Szépek: de ez szebb volt nálok* (421/40). 2. Szívre ~: megfogad, megjegyyez. *Jertek ez egy két szót, melyet szól hozzátok, Kegyes szívetekre híven fel írájátok* (210/92).
írd fel (217/110).

felírat i (1)
Összeírat, számba vetet. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez menteket, 's őket felírassam* (330/424).

felírva in (2)
(Könyvbe) beírva, feljegyezve. *Mind ezeknek nevek hát lajstromképpen Fel vagynak ama' nagy könyvbe írva szépen* (330/392).
Fel írva (92/42).

félísten fn (4)
1. Félig isteni eredetű hős. *Rajta vitéz szívvel! Ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félístenek* (191/32). 2. Rendkívüli személyiség. *Írj, 's Félístenekké lesznek ama' Nagyok, Kik' ditséreténél én — én kisebb vagyok* (398/5).
Félístenek (439/1), *Félísteninknek* (439/26).

feliszik i (2)
1. Felszív. (A régi hiedelem szerint a szivárvány felszívja a vizet a tavakból.) — *...vagy a' tenger habjait Fel issza a' nagy szivárvány* (413a/388). 2. *Vki vérét felisszák:* elpusztítják, kivégzik. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' áldozatja És gyalázzal megholt. Vére ártatlan' folyt el, Mérgezen itták azt fel* (257/50).

felizgat i (1)
Erős izgalomba hoz. *Dámonom, Kintsem ... miket izgatott fel Néma kínoktól vizenyős szemeknek Szép tüze bennem!* (381/6)

feljár i (10)
1. (Teret, vidéket) bejár. *A' tavasz szerelmes kénnyel Gyújtván a' víg lovakat, Feljárják lengő serénnyel Az erdőket, síkokat* (397a/675). *Minap Magyar hangot adott Uránia szájába Kinek bátor le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végtelen abroncsait* (111/76). 2. (Égitest) feljön. *Ez ama' szép Vénus planéta, melly mikor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajaltsillagnak mondatik* (330*/143/2). 3. (Ész) megért. *Ezt az emberi ész soha fel nem járja Bár minden titkoknak legyen nagy búvárja* (15/17, 204/17, 217/17). 4. (Félelem) betölt. *Minden rendet fel-jár a' szörnyű setétség Ijesztő kódébe a' félelem 's kétség* (192/31).
Feljárók (185/208); *~ta* (237/80), *fel járta* (111/84).

feljárhatatlan mn (1)
Elolvashatatlan, megismerhetetlen. *De minden Szótárok között nem azok é A' tagasok? Melylyek a' sok Vallásoké. Olly fel járhatatlan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra egygy ember ideje* (126/5).

feljárni in (1)
(Égitest) feljönni. *Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már meg szünik* (413a/232).

feljárt in (1)
Bejárt, megismert. *Lelkem! térj vissza földedbe, 's hagyd félbe szent bútsúdat, Mérjed a' fel-járt Világok messzeségével búdat* (162/58).

feljebb hsz (10)
1. Jobban felfelé. *Ah, távozzatok, otsmány habok! Ha fellyebb vizitek vizeteket: Menten*

ösze tördellek benneteket (139/104). **2.** Magasabb szintre. *Múzsám! — Emelkedj most fellyebb minden hadnál, Zengjél Vitézeket 's légy nagyobb magadnál* (267/7). *Fellyebb bortsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus purpurát* (233/45). **3.** Magasabban levő helyen. *Fellyebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta élő halált okozának* (239/25). **4.** Magasabb szinten. *Egy foggal fellyebb volt amaz epés böltstől* (454/591). **5.** Magasabb hangon. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Fejjebb tsak a' dalló Fülemüle birta* (4/14). *Feljebb* (200/12), *fellyebb* (201/55, 225/43, 454/613).

feljebb-alább hsz (1)

Fel s alá. *De ha ragyog, fellyebb alább ugrádozik Fedele, kedvedre akkor játszadozik* (239/43).

feljegyez i (2)

1. Leír. *Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány, 'S a' mint róla fel jegyezte, Ollyan mint egy ékes Lyány* (317/115). **2.** Az utókor számára megörökít. *Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor* (267*/13/8).

feljegyezve in (1)

Összeírva. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendő't elhadtak* (330/381).

feljegyzet i (1)

Feljegyeztet, összeírat. *A Férjhez-mentteknek nevét feljegyzette* (330/428).

feljön i (11)

1. Lentről magasabban levő helyre megy. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának, A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába rendel mind fel jönnek* (77/110). **2.** Vminek a központjába megy. *Ti böltts Személyek, a' kik híreteknél Sokkal nagyobbak vagytok, Kik e' Királyi várba feljövéték, Hogy a' Magyar nevet nagyvá tegyétek!* (259/37) **3.** *⟨Égitest⟩ megjelenik, feltűnik. Ezekért jön é fel a' nap minden reggel, Hogy jót tenyésztessen fénnyel*

és meleggel? (454/151) **4.** *Feltűnik. Már is andalgó szememben Más scénáji jönnek fel* (397a/558). **5.** *Tálalásra kerül. Míg feljő a' leves, eleget játszhatunk* (330/615). *A' vén Kopátsi esküszik, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül* (356/18). **6.** *⟨Nap⟩ felvirrad. Ne is félj, óh Magyar! Talám akkorára Boldogabb Nap jön fel reád valahára* (203/36). **7.** *⟨Vmi ideje⟩ elérkezik. De ha kérdik — ki volt — ki ezt írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró. S mikor ez írásra feljött volt — az Hava, Akkor huszonnyoltzra tett karácson hava* (228/37).

~ (259*/205/2), *jön fel* (244/6), *jött-fel* (162/91).

feljött in (4)

1. Lentről magasabban levő helyre érkezett. *Óh, látom Tartarus' mély üregét, A' ~ Arnyékok' fergetegét!* (223/4) **2.** *⟨Nap⟩ felkelt, megjelent. Már kezdtük, de gyengén, a' terhet érezni, Melly a' ~ nappal szokott ránk érkezni* (452/16).

~ (189/17), *fel jött* (6/15).

feljötté fn (4)

⟨Nap⟩ felkelte. Oziris szép Ízisével Lám együtt fényeskedik, A' Hold a' Nap' ~vel Lám meg nem setétedik (307/95). *Midőn a' Nap ~kor a' felhőkbe rejtezik Motskok fedik feltányérját: esős nap következik* (413a/446). *Feljötté* (465/8), *~kor* (413a/436).

feljut i (2)

1. Lentről magasabb helyre megy. *Azután keresztül futnak A' harmatos völgyeken, A' kősziklára ~nak* (397a/687). **2.** *Kerül vhoval. Ő hát nyereségről így ment nyereségre, Míg nem a' Krisztushoz fel jutott az Égre* (222/58).

felkajdászván in (1)

Fellármázva. *Tsak az kedves az egekben A' kit nem kajdászván fel A' bolondok, hűs berekben Szunnyad, felkél, 's énekel* (397a/486).

felkap i (4)

1. *Hirtelen felemel. A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's akasztja azt a' jobb karjára* (77/206). **2.** *Felkapaszkodik. Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira* (397a/907). **3.** *Utánoz, divatba hoz. E' nagy*

Nimfa által a' Dáma felkapja, Hogy tsak patyolatja légyen, vagy kalapja, Hogy az Asszonyok is Lyányfővel járjanak, 'S még a' falukon is erre rá szokjanak (330/2013). 4. Előttem úgy kap fel: úgy lesz becsülete előttem. Előttem, bár nyalka is, Úgy kap fel a' Dáma is Ha kantsót köszön rám (154/41).

felkapván in

(1) *⟨A szesz⟩ ~ vkit: megártván neki. Fel kapván az ott menőket Fel forgatják fővel őket (317/110).*

felkárogi

(1) *Károgi hív. Az esőt a' Dévaj varjú fel károgi nagy fenyeen És egyedül séríkálgat magába a' főnyen (413a/394).*

felkavar i

(1) *Úgy kavar, hogy felszáll a levegőbe. 'S mint a' világa-úntt, és megszáradtt avar, Mellyet a' homályos déli szél ~ (330/442).*

felkavarodván in

(1) *⟨Madár⟩ megzavarodva. De mi búg ~ E' vén tölgy' oldalánál? (397a/821)*

felkél i

(33) **1.** Ültéből, fektéből feláll. *Boldog ostrom! Ha ki el esett is azon, Fel kél, bár fél hóltan hevert is a Gazon (238/86). 2.* Felszáll. *Nézd! Nézd! ama' kised Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidúlva szól (417/22). 3.* Alvásból felébred. *Felkél a' Táborok' atyja E' szókra az álomból (368a/61). Téged öllek ágyamban; És valahányszor felkelek, Szerelmedről énekelek (433/39). 4.* ⟨Ájulásból⟩ magához tér. *Elájúlt! ... Kelj fel én életem (268/44). 5.* ⟨Halott⟩ életre kel. *Oh Thisbéd hív, Píram, kelly fel (45/11). Te pedig a' porba nyugodj meg, hólt testem, Míg a' ditsősségre fel kelsz, mit kerestem (213/124). 6.* ⟨Tétlenség-ből⟩ öntudatra ébred. *Kelj fel azért, Magyar! Álmodból serkenj fel, Már ortzáidra süt e' nyájás égi jel. Kelj fel! (203/17–9) 7.* ⟨Szél⟩ feltámad. *Keljetek fel, nyájás Zefírek! keljetek, Mondjátok meg Néki, hogy hozzá sietek (380/91, 196/93). 8.* Harcba indul. *Hanem most is imé ~ hazájából ... És napnyugot felől oltalmaz titeket (337/409). 9.* Vki ellen támad. *De te örizz meg engem óh Istenem, Verd el, kik fel*

költek én ellenem (160/10). A' kik hajdan jó barátim voltak Még felköltek ellenem (435/23, 304/23). 10. ⟨Magyar nemesség⟩ fegyvert fog, hadba indul az ellenség ellen. *Felkél a' Nemes nép, pattan paripára, Hogy hazánkért vívjon Dentmagyar módjára (267/91). Ama' kis Ferdinánd, kinek védelmére Felkél még a' Magyar a' hartz' mezejére (259/412).*

~ (397a/488), fel kél (172/23, 231/55), Felkél (172/11, 306/171, 445/35), kél fel (337/291), fel kele (114/437), fel keltek (211/53). — Kelj fel (337/141, 368a/57), Kelly fel (81/17, 19), keljen fel (263/40), Keljetek fel (331/1, 5).

felkelhet i

(1) *Felemelkedhet. Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvén mint győző repkedhessek (413a/1112).*

felkelni in

(1) *Szembeszállni. Hogy mersz, pajkos madár, ~ ellenem (330/1388).*

felkelő mn

(2) **1.** Felbukkanó, kibontakozó. *Ifjú korom víg hajnalán A felkelő napot talán Örökre el borított? (165/5) 2.* Harcra készülő. *Az 1795dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává, v. Obersterévé tétetik (445*/232/1).*

felkelt¹ i

(3) **1.** Felébreszt, felver. *A' szunnyadt ekhót felkölték A' pásztorok' sípjai (397a/75). 2.* Előidéz. *Kellemes hangzások a' Szálát bétöltik, Az ifjú szíveket örömmre felköltik (330/462). 3.* Magában ~: megtestesít. *Kik most nagy nevekkel az Álpest bétöltik, 'S elhúnytt őseinket magokban felköltik (337/396).*

felkelt² in

(2) **1.** ⟨Harcra⟩ készülő. *Mikor Virgilius a' háborúra felkeltt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni (330*/175/2). 2.* Duzzadt. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg oldozza ruháit, Míg gyengén ölelő karja Szorította Tagotskáit (231/355).*

felkelvén in

(2) **1.** Felállván. *'S asztaltól ~ prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással (330/457). 2.* Bátorodván. *Én ~ és az Úr vén Ortzáját megbetsülván arra kérem, hogy ezen*

hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát (238*/144/1).

felken i (1)

(Mézzel) beken vmit. *Ezt a mézet egészen Rozim Rózsás Ajjakára kente fel* (152/4).

felkent mn/fn (6)

I. mn 1. Érvényesen felavatott, megkoronázott. *Őlte a' testvér testvérét Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkentt Királyt előltják* (257/37). **2.** Költészetre elhivatott <személy>. *Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkentt Fejemet, Mellynek Színe nem szomorú, 'S mülattya a' szebb Nemet* (128/34).

Felkentt (278/10).

II. fn Megkoronázott uralkodó. *De im az elenség magát összeadta, 'S az én Felkenttemet haddal megtámadta* (259/168).

Felkent (257/160), *Felkenttnek* (253/39).

felkér i (1)

Megkér, udvariasan felszólít. *Némellykor a várat fel kéri levele, Ámornak Nevébe ígérettel tele* (238/29).

felkerekedvén in (3)

1. Fellázadva. *És ~ a' népnek sepreje ... Más népeket rablott, pénzét kizsarlotta* (337/31). **2.** Felülve, felszállva. *Fel is kerekedvén hattyú hintájába, Fénybe hagyott mindent és ámb-róziába* (330/2057). ~ (330/517).

felkeres i (5)

1. Megkeres. *Ott, hol az embert emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151). **2.** Felkutat. *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtvé fátárságosan* (397a/998). *keresem fel* (368*/23/6). — ~se (259/211), ~sék (330/1145).

felkerül i (1)

Hajnal ~: virrad. Rósa színnel az hegy örmon már a' Hajnal fel került (161/30).

felkészített in (1)

Mindennel ellátott. *'S az így ~ sírjánál az Úrnak Kutyt, lovat, szolgát, 's ágyvast agyon szúrnak* (454/407).

felkészül i (2)

Szükséges dolgokkal felszereli magát. *Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/523). *Ezek hát, 's többek is véle felkészülnek, Denevérszárnyakon utána repülnek* (330/671).

felkevert in (1)

Felháborított. *Felkevert mellyemben A szerelem, a féltés, A dühösség s megvetés!* (460/115)

felkiált i (11)

Indulat, érzés hatására kiáltást hallat. *Fel kiált a' Klúb viváttal: Éllyen! a' Nemzet, éllyen!* (114/490) — *Fel kiált mondván: most ezen se-tét éjjel Két szerető szívet lát gyászos veszéjjel!* (77/185)

~ (294/20, 330/471), *kiált fel* (330*/175/2), ~ok (330/1705), ~ék (322/43), *fel kiálta* (114/265), *Fel kiálta* (77/277), ~ott (238*/147/7, 330/1273).

felkoncoltatás fn (1)

Megölettetés. *Az ártatlanoknak fel-koncoltatása, A' szelid városok 's faluk fel-dúlása Ollyanok e'?' mellyek által lehettenek Sok száz gaz emberek Hérók és Istenek?* (192/47)

felkoronáz i (1)

Mennyország ~: befogad. Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bődögságban jobbra tse-réltete, Kit az ég azért, hogy tégedet ruházott, Örök lakosának már fel koronázott (214/54).

felkölt l. felkelt

felköszönt i (1)

Köszöntőt mond. *Az Urak pedig addig is fog-janak karafinát Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/34).

felköt i (3)

1. *Fegyvert ~: harcra készül. Úgyis Vayt jól esmérte, E' hazánk Nagy emberét, Ki ~ötte volt érte A' Nemesség' fegyverét* (368a/15). **2.** *Nadrágját ~i: készülődik vmihez. Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszárosan, Nadrágjo-kat fel kötötték 'S Kardjokat Magyarosan* (114/380).

~öm (259/503).

felkötött in (1)

Felhajtott. *A' két szárnyán álltak mintegy*

könnyebb truppban A' fiatal Szűzek fel kötött Szalupban (330/1176).

fellármázván in

(1)

Felverve, felriasztva. 'S a' halál' ölében való setétséget Fellármázván, hátán viszi a' kétséget (306/58).

fellázad i

(1)

Békesség ~: megszűnik. Éljen a' szent Frígy nyomorult hazánkban, Fel ne lázzadjon soha békeségünk (287/18).

fellázaszt i

(1)

Fellázít, indulatba hoz. Hát még a' betsület hányszor búsít minket, Hányszor lázzasztja fel déltzeg érzésinket? (454/234)

felleg fn

(30)

1. Felhő. Kedvek jön mihellyt a' záport a' ~ek lehintik (413a/418). Csenedsítsed szíved háborúját, Oszlasd szélllyel ingerlő gyanúját, Mert ez bokrosítja Fellegként borítja Mind kettőnknek bűjét (272/4). 2. Gond, veszély. És ha mosojog ránk [ma] az öröm ege, De hólnap meg dördül a' bu mord ~e (74/16). Te a' baráti hűségnek Példája és béllyege, Kit nem borzaszt az inségnek Szélvesze és ~e (454/952). 3. Bánat. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' ~et (397a/936). ~e (212/113, 396/18), ~ek (25/18, 52/25, 159/1, 190/38, 202/65, 330/680, 373/184, 405/34), Fellegek (159/4), ~et (56/65, 456/4), ~eket (10/16, 124/11), ~ét (67/19, 162/119, 313/63), ~nek (162/31, 188/43), ~ekből (294/19), ~eken (432/71), ~re (59/29), ~ével (182/10, 247/11). **Ö:** por~.

fellegecske fn

(1)

Kis felhő. Ne fogd el Napomat, kis Fellegetske (137/22).

fellegi mn

(1)

Felhőkig érő. A' szirtok 's a' hegyek' ~ bértzei Elmállott hamuvá válnak (338/34).

fellegtartó mn

(1)

Felhőkig érő. Bömből a' szomszéd hegy felleg tartó töve (52/8).

fellegvár fn

(2)

Női szeméremtest. Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyepűjére mulatozni

járnak (239/1).

Felleg-vár (239/57).

fellehelő in

(1)

Fellehelő virradat: kora hajnal. Híg álmát a' fellehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegezi (397a/501).

fellel i

(10)

1. Megtalál. De különben, tudjuk, Vénus Márst kedveli: Bordáts is ezt sok nyers Dámáknál ~i (330/150). Öregem!, Barátom! Jer te is velem, Elvesztett kintsem te benned fel lelem (202/138). 2. Felfed, rábukkan. Ha rám szemesben ügyelve, Bennem sok titkot ~ne (309/4). Ollyatén titkoson vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az okos szeretet (77/80). Fel leltének (161/13); ~em (268/88, 454/319), Fellelik (304/67, 435/67), lellek fel (181/23).

fellengős mn

(3)

1. Pompás, fényűző. Azért ~ palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíort, 's tafotát Az öt világ kötözött (205/29, 16/29). 2. Dagályos, kiterjedt. És reptében a' ~ felhőket meghaladja (413a/371).

fellep i

(1)

⟨Érdemet⟩ kiérdemel. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére ~e (188/10).

fellobban i

(10)

1. ⟨Tűz⟩ lángra gyúl. Mellyből susterékol sűrű kénkő langja, Mint mikor fel lobban az Etna barlangja (195/8, 59/8). 2. ⟨Érzelem, szenvedély⟩ feltámad, felgerjed vkiben. De az élet bennem mihelyt szikrát vetett, Fellobbant a' hozzá vonzódo szeretet (454/34). ~ (313/12), Fellobban (330/1355), fel lobban-nak (77/58), fel lobbanátok (139/47), ~t (196/38), lobbant fel (380/36). — Lobbanj fel (453/10).

fellobbant¹ i

(1)

Feltüzel, fellelkesít vkit. De a' ki egy buzdító Versezetet mondván a' katonák előtt, annyira ~otta azokat, hogy meg-vervén a' Messzénia-kat, győzedelmet nyert nem annyira kardjával, mint Poézisával (267*/12/5).

fellobbant² in

(2)

Felgerjedt. Ti, élet' balzsamát lehellő Leá-

nyok, *A' szépség' tüzénél olvasztott bálványok, Kiket imád sok szív, áhítva reszketvén, 'S ~t oltárán a' temjént égetvén, — Óldjátok le rólam gyarló kötésteket!* (421/4, 127/4)

fellobbantván in

Felgerjesztve. *Távorról győz nyájas kátsingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó gránátokkal Ámort ~ két szembe, lángokkal: Az óhajítás szelén repíti azokkal* (238/27).

fellobbanván in

Felgerjedve. *És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választna tégedet* (379/83).

felmarad i

Megmarad. *Hogy régi fájdalunk ~jon ebben, 'S a' min által estünk, rágjon mérgesebben* (454/239).

felmász i

Kapaszkodva felkúszik vhova. *Vakarja — majd szarvára Kőti Virág köteleit 'S Ah! felmász a hátára* (231/242).
fel mászának (114/628).

felmászván in

(Füst) felszállva. *A' halálos füst a' levegőt nyargalja, Fel-mászván a magos felhők' hasát nyalja* (260/26, 192/30).

felmegy i

1. Feljut, felkerül vhova. *Az érdem' útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/20). 2. A dicsőségbe ~: megdicsőül. *Meg elégedve megy fel a' ditsőségbe* (215/120).
felmene (306/168).

felmérgesedik i

Dühbe jön. *E' szókra az Urak mind katzajt ütének, De a' Lyány-követek felmérgesedének* (330/1160).

felmetsz i

Felszánt. *De ha nem oly kövér a' Föld, jó lesz ha azt felmettzi Gyenge barázdákra mihelyt az Arcturus feltettzi* (413a/79).

felmetszette in

Bevésetve. *Vastag gyémánttáblák függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar Nagynak Neve 's érdemei ~ vagynak* (306/216).

felmetsződik i

Felhasad, szétnyílik. *'S megszakasztják a'*

gyenge bőrt: felmettződik a' tsimbók És ölébe belétévén más fának bimbóskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját (413a/599).

felmontgolfioztat i

Felrepített. *Plutóné ágyas házaiig most lekalimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfioztatod* (358/12).

felnevel i

1. (Gyermekeket) addig gondoz, míg fel nem nő. *Édes Anya! Vigyázz egyetlen egygyedre. Neveld fel* (217/105). 2. (Népet) öntudatra ébreszt, kiművel. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/96).

felnéz i

1. Tekintetét felemelve ránéz vkire/vmire. *Óh! tehát ne rettegj! — nézz fel! nézz csak erre!* (143/9) 2. Szemét kinyitja. *Oh Thisbéd hív, Píram, kelly fel! És szoll szíved fele, nézz fel!* (45/12) 3. Tisztel vkit/vmit. *Eggy hajdon szép országra nézek fel* (257/23).
Nézz fel (45/13).

felnézet i

Rávesz vkit, hogy feltekintsen vhova. *'S im a' hegy tetején, hová a' szeretet 'S az édes vágyódás vélem felnézetett, Láttam, magam láttam* (237/18).

félni in

1. Bajt, veszélyt érezni. *Meg-némül a' dörgés, nints hát miért ~* (159/6). 2. Tartani vmitől. *Miért szükség nekem az haláltól ~, Ha csak ugyan egykor meg kell szünnöm élni* (454/247).
~ (215/7).

fel nő i

1. Felnevelkedik. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak* (413a/690). 2. (Gyom) beborít, ellep vmit. *Bár a' kertet nőjjék fel a' durva gyomok Még is ki tettzenek a' szép liliomok* (29/5). 3. (Gomba) kifejlődik. *Többnyire hamar fel nő (nyáron 1-2 óra alatt, ha nedvességet, meleget, 's rekedt levegőt kaphat)* (330*/200/25). 43. (Szőlővessző) felnyúlik. *Midőnn osztánn a' szülfákra mászvánn izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel* (413a/911).

felnövik (413a/172); *~tte* (413a/715). — *fel ne nőjje* (413a/192).

felnőtt in (1)

⟨Hullám⟩ feltornyosult. *És minthogy itt olyan tengeren eveznek Mindenek, a' mellyben sok százan elvesznek Mivel a' felhőkig fel nőtt habok között Lappangó kőszálba hajójok ütközött* (74/9).

felnyergel i (1)

⟨Lóra⟩ felerősíti a nyeret. *Nyergeljétek fel jó sárga paripámat* (268/3).

felnyílik i (1)

⟨Felhő⟩ szétoszlik. *Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek a' Világ' szemét Fedik most, — a' gőz-karéjok — Ím felnyílnak szerteszétt* (397a/1100).

felnyílván in (1)

Kitárulva. *A' Menny' kapui ~ Cypris, Ámor, Kellemek A' tsillám felhőkre nyilván Ki-jövé, tündöklenek* (397a/581).

felnyit i (6)

1. Kinyit. *Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket, Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára* (306/14). 2. ⟨Virág⟩ kinyílik. *A' kis viola Kit ki burkola A' gypenn a' szép reggel, Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel?* (146/6) 3. Száját ~: beszél, szól. *Phi! arra a' névre fel sem nyitnám számat* (330/1113). 4. ⟨Szívet⟩ kitar. *Hogy hát meg ne haljak ~om Szívemet, És el mondom de tsak néktek keserüemet* (176/43). 5. Megújít. — ... bársak ez a' remény Felnyitná letsukott életem' ajtaját! (454/560) *nyitott fel* (397a/390).

felnyittat i (2)

Kinyittat. *Az Úr ... Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket váró fátumoknak* (306/141). *fo^ell nyittaia vala* (330/cím).

felnyitván in (1)

Feltárván. *'S ~ az egész Természetet, össze se-regli Tág elméjében az egész Hóldallyi világot* (348/5).

felnyúlik i (3)

1. Észak felé terjed. *A' mint a' Riféus hegyek*

felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk délfelé Africába (423a/251). 2. Kiemelkedik. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget* (397a/1010). 3. Felnő. *Az Alma fák is ... Magoktól is nagy sebessen az ég felé felnyúlnak* (413a/978).

felnyúl ni in (1)

Előjönni, megvalósulni. *Ni a' jövőndők', ni az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúl ni* (439/67).

felocsódik i (1)

Feléled, élénkül. *A' völgymetsző csergetegtől Felocsódtak ereim* (425/12).

felocsódván in (1)

Magához térvén. *Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bukfentezve ténferegnek Ez el-látatlan lapon* (397a/142).

felold i (3)

Felment, felszabadít. *De akár mint tűnik képzelődésünkbe, Valódi örömet terjeszt ő [az álom] szívünkbe; Apolgotó karral kötésink fel oldja, El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja* (201/17). *~od* (377/40), *fel olgya* (14/17).

feloldalt hasz (4)

1. Oldalról. *Ha nem mehetek is hartzra után-natok: Legalább ~t, trombitás' módjára, Buzdítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/37). *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldaltt reá tsapott* (134/39). 2. Jobb v. bal oldalára. *Maga innepnapot tart, a' fűvön ~ dül* (413a/1086). *~* (447/39).

feloldatva in (1)

Felszabadítva. *Érzem, érzem ~ Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá lételemet* (208/5).

feloldó in (5)

Felszabadító. *Lantom danold Liéust; A' szíveket ~, A' gondtörő Liéust* (319/2). *~* (319/13, 24, 36, 51).

feloldoz i (1)

Felold. *'S megroggyant alkotmányomnak Kötéseit oldozd-fel* (428/180).

felolvasztani in (1)
Megenyhíteni. *Óh, mért nem hagyod véremmel Lántzát* ~ (443/114).

felosztani in (1)
Cövekre ~: személyi használatra kiadni. *Nem volt szabad a mezőket tzővekre* ~ (413a/142).

felosztván in (1)
Megosztva. *Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott-é?* (151/10)

félő mn (1)
Attól kell tartani. *Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, különben ~, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kosztolni* (238*/143/7).

felől nu (27)
1. Vminek az irányából. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark ~ A' poltzon a' kövér sajtot ráguisálja belől* (141/3). 2. Vmi felé levő oldalon. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bárszonyozván az Eget jobb ~* (225/124). 3. Részről. *Sok ezren el hullának Addig mind a' két ~* (114/871). 4. Tisztelem ~: elismerésemként. *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tisztelem ~ tudóssá tegyelek!* (235/18) 5. Vmi javítása érdekében. *Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem, Hogy volna legjobb tenni inségünk ~?* (327/16) 6. (Vonzatként) -ról/-ről. *Jövendőllő képzet a' jobb élet ~* (397*/76/11). *Az a' tiszta Patak ... Zúgó morgásával Saját partjaival Az én Tüzem ~ Beszél belől* (460/22).

~ (26/25, 44, 43/16, 176/52, 201/43, 259/133, 267/160, 330/1178, 1204, 330*/154/2, 330*/156/8, 337/411, 397a/722, 1174, 405/33, 413a/318, 418/21, 430/42, 454/261, 601).

Ö: a ~, egy~, fél~, két~, más~, minden~, túl~.

felőle hsz (16)
Róla. *Ejnye, ejnye, egy Vén Mágnás Így judicál ~* (92/198). *Éppen akkor vált el tőlem, Vigan álmodott ~m* (429/6). *Poéták! ~tek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség* (132/1). ~ (217/106, 330*/199/5), *felőlle* (231/27, 462), ~m (112/6, 316/7, 32, 430/39), *felöllem* (453/267), ~d (129/59, 425/59, 428/31), ~tek (323/1).

Ö: tifelőletek.

felőlről **Ö:** két~.

felöltözük i (3)
1. Ruhát magára vesz. *Egy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/338). 2. (Vmi-lyen tulajdonságot) kezd mutatni. *Azért nyájas szelidséget Őltözik fel magára* (231/208). *felöltözöm* (330/1588).

felöltözni in (1)
Ruhát magára venni. — ...mert ő Kegyelme a' Lelkit keresvén, le vetkezte a' Testieket, és tsak titkon szokott fel öltözni (238*/144/10).

felöltözött in (1)
Mutatósan kiöltözött. *Mért vagyok most olyan gyáva, A' ki másszor, mint egy páva Voltam a' felöltözött Vig Gavallérok között?* (271/7)

felöltöztetve in (1)
Ruhával ellátva. — ...feje németesen, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van ~ (259*/205/5).

felpálinkázott in (1)
Pálinkát bőségesen ivott. *A' ~ Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó hátán tsoszogott* (326/7).

felparancsol i (2)
1. Parancsszóval összehív. *Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/215). 2. Felvetet. *'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/12).

felpattan i (5)
1. Ültéből hirtelen feláll. *Felpattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobába* (330/747). 2. Felugrik. *Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Mászkalja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét 's Végre kimerített erővel, izzadtan A' meredek bértznek szélére ~* (188/24). 3. (Szem) hirtelen kinyílik. *Bezzeg, el oszlott álmatok; Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem tűnyán, mint az előtt* (134/47). *Fel pattant* (231/261), ~tatok (447/46).

felperzsel i (1)
Felgyűjt, feléget. *Im' városinkat és szép mindenünket — Kegyetlenül fel-perzselé* (257/63).

felperzsel in (1)
Felégetett. *Ah, ti ~ legelők' parázsa! Őszvedültt várak' 's faluk' omladéki!* (287/33)

felpiperéz i

(2)

Feldíszít. Ezekkel a' magunk' képét Jer, pipe-
rézzük fel mi (397a/946).
piperézte fel (368*/30/10).

felpirul i

(1)

Elpirul. — ...hívására Ákilles megint Felébre-
dett, meglátta melly hibás volt: Szégyenletébe
felpírult: Mérgébe elhalványodott (170/55).

felpolcol i

(1)

⟨Virtus⟩ dicsőséges elismeréshez juttat. Említ-
nek sok híres, 's derék vitézeket De több 's
nagyobb részről szerentsétleneket A' kiket a'
virtus midőn fel-pótzola Az irígy Szerentse
még méjjebre tola (78/5).

felporcogtatni in

(1)

Belerágni. Tudom én, hol kell kutatni A' ke-
nyért a' fiókba, Hol kell jól fel portzogtatni A'
mákos kalátsokba (114/100).

felpörköl i

(1)

Kissé megéget. Ah! E' sebes tűz-láng hányat
~e, Hányat ejtett sebbe, hányat meg is öle!
(330/1339)

felpredálván in

(1)

Az ökoraklokat ~: számos ökröt megölvén az
akolban. A' midőn imé egy véres Oroszlány-
nak Tajtékos fuvási vad hangokat hánynak, A'
melly fel prédálván az ökör aklokat Szomju-
zott, ordítva keres' patakokat (77/159).

felragad i

(4)

1. Magasba ragad. Láttam én, hogy a' szelek-
nek fel tsődült minden hada Melly minden
érett Gabonát tövestől fel ragada (413a/327).
2. Az egekbe ~: a mennybe juttat. Végre az
Egekbe ragadd fel Illyéssel, A' hol zengjen
száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a'
húszonnégy Vének (225/104).
Felragadák (348/7), ragadt fel (176/50).

felragadt in

(1)

Életbe ~: a mennybe, az örök életbe juttatott.
Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint
amaz életbe fel ragadt Enókkal (209/40).

felrajzik i

(1)

Felvidul. Idvez légy Bakhe, áldott Istenség! ...
Szívünk úgy fel rajzik véled, Mint a méh
(318/13).

felrak i

(4)

1. ⟨Oszlopot⟩ felépít. A' feledékenység' setét
barlangjában Szedett követ ezek rakták fel
sorjában (237/88). 2. ⟨Mellnagyobbító ruha-
darabot⟩ felhelyez. Csali ruha, olyan pa-
tyolat-domb, a' mellyet Kebeleikre az olyan
Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutat-
ni. ... De, idővel, a' módiból, olyan fiatal és
ép Grátziák is ~ták, a' kiknek van mit mutatni
(330*/140/4). 3. Felvirágoztat. A' nagy Teré-
zia ... Kiterjeszti kisded Országtok' határát,
Pompáson ~ja Buda' 's Pozsony' várát (259/
192).
rakja fel (259/154).

felrándul i

(1)

Felsejlik. A' hajnal' sугári jőnek, A' homály
ellebege, Felrándul a' Jövendőnek Setétellő
szőnyege (397a/555).

felránt i

(1)

⟨Ravaszt⟩ felhúz. Látván estét Urának, Meg
áll, sárkánynyát fel rántja Mérgébe pisztolyá-
nak (114/702).

félre hsz

(11)

1. Vmely helyről távol. Bár ~ volt lakásom —
~, Északra lakván én, te Délre (422/5). 2. El
innen! Félre! nem imádlak többé benneteket
(127/6). Fére az eszemből systemás kétségek!
(380/70) 3. Elég volt belőle. Fére kintsek, és
nektárok! Én a' Mennyek felett járok (443/
245). Fére most az Étikával: Nints itt pap
(318/93).
Félre (196/72, 219/14, 418/102), Fére (310/
40, 318/62).

félrecsábít i

(1)

Félrevezet. De ha vígyázol a' sebes Napra 's
a' Hold rendére A' holnap és a' tiszta éj, soha
nem tsábít fére (413a/431).

félreccsap i

(1)

Félrelép. Kilentz ezer tallért [hagyok], az
ollyak' számára, A' kik tsúnnyák lévén, Völe-
gényt nem kapnak, 'S természeti tűzők miatt
fére-tsapnak (330/1546).

félrekedt mn

(1)

⟨Hang⟩ félig rekedt, nem tiszta. Ollykor, ha
ide jut világunk' lármája, Egy fél rekedt han-
got ad a' barlang' szája (237/54).

félremegy i

(5)

1. Oldalra húzódik. *Magrág unván a hartz szagát, Félre méne peselni* (114/827). 2. Vmi elől elvonul. *Egyebek mind híves helyeken pihennek, A' dél forró heve elől félre mennek* (196/22, 84/22, 380/22). 3. *Félremenj: távozz! De a' Jövön mit aggódom, Hasz'talan gond, fère menj!* (397a/610)

félremehet i

(1)

Messzire távozhat. *Ah, én nem mehettem olly félre* (131/8).

félrenyom i

(1)

Félreccsap, félrevág. *Lobog fején a' kokárda, Félre nyomja kalapját* (114/538).

felreppen i

(1)

Megszűnik. *Elordítja magát a' szelíd tsendesség, Felreppen fészkeből a' szunnyadt békesség* (337/42).

felrepül i

(1)

(Hír) elterjed. *Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélyiségből, Fel repül, hogy véle minden részt bé töltsön, 'S A' népek egymásnak adogassák költsön* (193/35).

felrepülvén in

(1)

Felszállva. *Fel repülvén nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fe-dezgetője lett* (111/9).

félretesz i

(1)

Eltesz. *A szűz Komáromot mi helyt így megvettem, 's A' Vízi Városnak külsát fère tettem: Amor mosolyogva nézi Vitéz tettem* (238/82).

félrevág i

(1)

Félretesz. *Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat, Nyalkán fère vágom, 's el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79).

félrevet i

(1)

Mellőz, hanyagol. *Mért adott ízlést a' szemnek, Költsönös bűbajt a' Nemnek 'E Világ bõlts ura? Hogy szeressük 'S félre vessük?* (385/11)

félrevon i

(1)

Félrevonja magát vmitől: tartózkodik tőle. *De azért ha bánt is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fère magad tőlle* (55/18).

felriad i

(2)

1. Hirtelen felébred. *Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/35). 2. Megretten, meg-rémül. *Ím-ím ~nak minden tartományok, Dül-nak a' magoknak just formáltt Zsiványok* (337/39).

felrózsász i

(1)

Rózsával díszít. *Derítsd-ki Házunk' ablakát, Te nyájas égi Jel! 'S Mantzim' fejér mellyét 's nyakát Kezed rózsásza-fel* (230/20).

felrózsászott in

(2)

1. Rózsával díszített. *Húzzátok a' Kikeletnek Felrózsászott hintáját* (331/12). 2. *Felrózsászott esztendő: ígéretes jövő év. De mit láttatsz a' jövendő' Tükörében, kék Remény? Óh ~ Esztendő — Óh Mennyből szállt Tünemény ... Óh ne játszatok velem!* (443/219)

felröppen i

(1)

Hirtelen felszáll. *Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen ~e Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől* (397a/828).

felrúg i

(2)

Megszüntet. *Már Szívemnek nintsen nyugta, Hallgatás' zárját felrugta, Ki is volna, ki ne szólna, Ha illy kínok között volna?* (309/86) *felrugta* (454/232).

felrúgdal i

(1)

Többször felfelé rugaszkodik. *Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/252).

felruházott in

(1)

Vmivel megáldott. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel ~ Zseni, Lát-ta, A' mit mások nem láttak* (454/372).

Fels. l. felséges**felség fn**

(19)

1. Uralkodó. *De most, Múzsám! békességnek Innepit kell zengened, És a' Császári Felségnek Nevét ditsőitened* (400/11). 2. *Felséged: <uralkodó megszólítása>. Felségedet meg követem* (114/67). 3. Uralkodói tekintély. *Ki előtt a' Király kihág trónusából, Büszke ~éből 's bíbor ruhájából* (330/1904). 4. Isten. *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' termétén, Melly itt a' tüskék közt játszik; Mint az ég' mennyezetén* (397a/857). *Mert a' hová*

mégyek, az égi tábor a', Innen vigyáz a' fő Felség ti reátok (212/101). El kezdem éneke, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni (67/8). 5. Ellenséges úr. De még is van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Az eggyik hatalmas Felség: Mossziö ölyv a' neve; A' másik még nagobbatska, A' neve Madam de Matska, E' kettőtől rettegek (114/128). 6. Fenség. Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért nyers ~e (341/6). E kettő ad néki kettős ékességet, Felséges kellemet 's kellemes ~et (256/36).

Felség (231/2), Felsége (114/184, 225/55), ~ed (413/41), Felséged' (397a/883), Felségtek (114/146), ~ét (306/194), Felségednek (114/75, 175), Felségével (114/91).

Ö: öfelsége.

felséges mn (35)

1. (Uralkodó rangjának jelölésére.) E' kegyes anyának ~ magzatja, József, kinek nem lesz félvilágon párja (259/206). 2. (Istenre vonatkoztatva) tisztelt, becsült. Hogy a' ki áldhatná ~ nevedet, Elvesszen, átkozván a' lételt 's tégedet (454/103). 3. Nagyszerű, nagyfokú tetszést keltő. Sultzer bevezetése e' képződési világba Mellybe az ízlésnek ~ Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklének (348/9). Markába fogja Tzapfliját Felséges tragerjének (114/188). Négy milliárd ember: ~ Társaság! (454/359) — Felségesen fénylett annak özönéből Két szeme (306/115). ~ (190/58, 259/231, 289, 295, 324, 354, 359, 366, 388, 461, 267/198, 306/228, 288, 313/5, 330/1444, 337/85, 450/10, 452/25, 454/809), Felséges (123/58, 171/10, 225/64, 256/36, 259/341, 510, 330/571), Fels. (368*/189), Fels. (418*/175/4); ~ebb (267/119).

felsegít i (1)

(Betegségből) gyógyít. Ki vagy Te, ki hősizin leplekbe Felém mosolyogva közelítsz, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobboldon ~sz? (455/36)

felsegítő in (1)

Segítséget nyújtó. Énekeljük ~ Karjait, 'S a' Szerelmek' lelkesítő Lángjait (285/15).

felserdült in (1)

A fejlődés magasabb fokára jutott. Gondol-

nám, hogy a' felserdült világ szopós korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és formába (413a/876).

felserken i (8)

1. Felébred. Nem, nem: mert álmunkkal oda van mindenünk, Eltűnik árnyéka, mihelyt ~ünk (237/6). 2. Öntudatra ébred. Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel (81/17, 203/17). 3. Kezdődik. El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye Fel serken a' kemény munka (83/15).

~ (263/48), fel serken (231/47), Felserkenek (208/19), fel serkentek (114/976).

felserkent i (1)

Lelkesít, buzdít. Ímé serkentsen fel ez Atyák' példája, 'S halljátok mint buzdít egy jó Öreg' szája (267/163).

felserkentés fn (1)

Lelkesítés, buzdítás. 'S azt énekelgették virtusok' hírére 'S az ifjú Leventák' ~ére (267/30).

felsimogtván in (1)

Simogatva. Húga sziláltn haját Felsimogtván, né! hogy okoskodik (418/42).

felső mn (16)

1. A magasabban levő. A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába rendel mind fel jönnek (77/110). 2. A felül v. kívül levő. Nyargal velle az ég ~bb határára (56/4). A' víz' ~ ábrázolja Öblögeti a' fűzfát (397a/1073). 3. Magas szintű. A' bosszúállásnak, trutznak kívánsága Benne a' legfelsőbb grá-ditsra hága (330/1060). 4. Sorban az első helyen van. És ott Karinton apámmal a'~ helyen ülök, 'S odvas kaponyákba töltött zab sertől részegülök (454/423). 5. (Hang) magasabb. Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most ~ zengzete a' tzedrusgallyra hág, Majd dörgő alhangja a' sír' mélyére vág (306/93). 6. Felső parlament: a parlament felsőháza. Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten (92/ 210). 7. Felsőbb időkben: régebben. — ... 's a' ~bb időkben híres munka volt a' tudósoknál (330*/149/3). 8. Felsőbb alsóbb rendű: mindenféle. Ti is ~bb alsóbb rendű Méltóságok (454/975).

~ (340/5, 413a/682, 836); ~bb (202/4, 330/99, 417/34); *leg felső* (413a/552).

felsőség fn

(2)

1. Felsőbbség, vezetés. *Mert lám a' ~ ellen egy két Polgár mit téssen* (326/48). 2. Királyi ~: királyi hatalom. *A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/88).

felsül i

(1)

Kudarcot vall. *Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen kurta Fársággal ereszt el, A' mellyben így felsült mindennek a' kényje, Kinek a' szíve fáj, kinek az erszényje* (330/1801).

felsült mn

(1)

Sikertelen. *Mint vertt had egyenként kiki visszatére Felsültt kívánsággal a' tábor' helyére* (330/1490).

felsüt i

(1)

Kigúnyol. *Feláll, mihellyt ülök mellé: Ha mit tészlok, mindjárt ~* (309/51).

felszabdal i

(1)

Feloszt (évekre stb.). *Óh Idő, te eggy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged: És csupán a' véges ész Szabdalt fel apró részeidre téged* (288/8).

felszalaszt i

(1)

Felüz. *Hát avantgárdámra vakmerőn ütöttek, Azt a' dombtetőkre már ~ották, Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/161).

felszáll i

(7)

1. Felmegy. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/17). 2. Felül. *Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villámnak kapjak-fel Kilövellt nyilaira* (397a/905). 3. Mennybe jut. *Amaz elfelejthetetlen Miotla ~t, Nekem e' világ kietlen Pusztasággá vált* (299/97). 4. Feltámad. *Mit szólna Etele, ha hozzánk ~na, 'S Magyar unokájit bilintsben találna?* (267/151) *szállott fel* (454/767). — *szálljatok fel* (303/5, 326/60).

felszállhat i

(1)

Felderülhet, (sors) jóra fordulhat. *Az által egy*

kövéreménység táplálhat, Hogy még napod fényes delére fel szállhat (203/24).

felszámlál i

(2)

Számba vesz. *Mert ha ~juk nagyságos tetteit, Századnak mondhatjuk minden esztendeit* (259/215).

~ja (397a/901).

felszámlálhatni in

(1)

Számba vehetni. *De nem is számlálhatni fel, fajtájokat, neveket, Mert számba sem számkészes venni olly szorossann ezeket* (413a/626).

felszámlálni in

(1)

Megszámolni. *Ezt produkálni 's hideg vérral ~ — tsak Anglustól és Magyartól telik* (330*/156/12).

felszámlálván in

(1)

Számba véve. *Akkor vigyázott a' hajós az Égnek forgására Felszámlálván, 's elnevezvén a' Tsillagok ezerét* (413a/155).

felszánt i

(1)

Elvégni vminek a szántását. *Keresztül ismét ~ja rézsút vetett Ekével* (413a/110).

felszántott in

(1)

Ráncos (arc). *Pedig már ~ tisztos ortzájának A' bőrén lúdgégét könnyen tsinálnának* (330/223).

felszárad i

(1)

Szárazzá válik. *Nézd! — a' füvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/22).

felszárad fn

(2)

Ötven év. *Meghólt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élvén az élők sorában* (217/86).

~ra (432/105).

felszed i

(10)

1. Összegyűjt. *Mind ~é Anákreon' Múzsája víg örömmel* (106/17). *Szedd fel azokat a' szép Tsókokat Szedd fel tsendes Szellet* (174/4–6). 2. Megszüntet. *Fel-szedte szemem helyjáról az álom édes mákját* (162/126). 3. Tetemét ~i: feláll. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt tetemét* (330/600).

~é (372/17). — *szedd fel* (263/44), *Szedd fel* (337/237, 238, 239).

- felszedett in** (1) *tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszított már az Ég* (443/162).
Felszabadított. *Látom mint tsókolják a' lántz-ból felszedett Szabad tartományok felséges térdedet* (259/387).
- felszedvén in** (1) *A szél szárnyára ~: elterjesztve, szétfújva. [A virágok] A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé fűszerszámozzák az egész vidéket, Mellyet hűss szárnyokra szedvén-fél a' szelek, A' kies völgyeket bé-nyargalják velek* (89/13).
- felszél fn** (4) *Északi szél. Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, 'S az aethert megúszván a' ~' szárnyain, Másikba ütközik Mátra kőszálain* (267/75).
~ (413a/427, 951), ~től (413a/874).
- felszemecskél i** (1) *Felszed. [A vadgalamb] Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszemetskéli Az asszú ágszálakat* (397a/839).
- félsemű mn** (1) *Egyik szemére vak (ló). Nem bánom én legyen sánta, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja bírni 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/55).
- félszenderedett in** (1) *Enyhe (szellő). Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot, 'S a' dobogó lábak zörgettek takatusra A' fél-szenderedett éjji Zefirusra* (330/894).
- felszentel i** (1) *Felajánl. Nagyságtoknak szenteljük fel mindnyájunkat* (188/175).
- felszikkad i** (1) *Felszárad, szárazzá válik. Nézd — nézd, a rétnek bő harmatja Még mostanság sem szikkadt fel* (446/18).
- felszív i** (6) **1.** Kiszárit, felszárit. *Mire vigyázzon a' Gazda? És mit nézzen eleve Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve* (413a/321). **2.** *⟨Ember, növény⟩ magába szív. Hosszas tsok-jaink fojtába[n] Örömmel alélnék el 's Szádból e boldog órában Édes Halált szívnek fel* (297/24). *A' sós és a' kövér részetskéek meggyűlvén Föld' színén maradnak; 's öszve egygyesűlvén, Azokat fel szívják a' fünek gyökerei* (201/63). **3.** *Az ég ~: felhallatszik az égig. Mit*
- felszívódik i** (1) *⟨Tápanyag⟩ a növénybe jut. A' sós és a' kövér részetskéek meggyűlvén Földszínen maradnak; 's összeeggyesűlvén A' plantagyökerek által felszívódnak* (454/621).
- felszól i** (1) *Megszólal. Ágyba? (felszól Este egyik szugolyába') Koporsóba! Úgy is ott áll a' fél lába* (330/627).
- felszólal i** (2) **1.** Véleményét szóban előadja. *De a' vitéz Bordáts végre felszólal: Uraim!* (330/554) **2.** *Megszólal. Együnk! (felszólalnak) majd elhűl a' leves* (330/640).
- felszólítván in** (1) *Megszólítva. Felszólítván ülő székéből mellőle, a' nagy mátrikulát előkéri tőle* (330/373).
- félszomszéd fn** (1) *Két ~: két szomszédos fél. Állj meg örökösen, 's pihenj utóljára E' két ~nak állandó nyugtára!* (79/4)
- felszóval hsz** (3) *Hangosan. Emelkedj fel Lelkem! – előre képezelem Mint kiált ~ egyet az Értelem* (190/94).
~ (306/24, 147).
- félzunnyadva in** (1) *Enyhén. A' mirtusligetek' lanyha Zefirjei Félzunnyadva enyelgenek* (338/4).
- félt i** (3) **1.** *Vmit ~: fél, hogy elveszik tőle. 'S ne ~sd Eleidnek örökös trónusát* (337/160). **2.** *Vkit ~: aggódik miatta. Nem tsuda hát, hogy Pál méltónak ítélte Annak lakására, kit leginkább ~e* (337/372). **3.** *Vkit ~: attól fél, hogy elcsábítják tőle. Szint' a' hatvant érte Hókus, Hitvesét ~ette Bókus* (385/32).
- feltajtékozott in** (1) *Tornyosuló. Buzognak a' fel tajtékozott hullám-tól a' tengerek* (413a/335).
- feltalál i** (14) **1.** Eddig ismeretlen tárgyat elsőként megalkot. *Mongolfier nevű Frantzia találta fel Parisban, 1783. A' levegőégbeli hajót* (330*/139/1). **2.**

Megtalál vmit vhol. *Nints a' kiben ~jam Veszteségemet* (299/57). **3.** Megtalál vkit vhol. *Most ~om, majd elvesztem Lillát 's belső nyugalmamat* (430/3). *És tsak az vigasztal, hogy még ~unk, Égi társak leszünk, 's többször el nem válunk* (454/991). **4.** Kitalál vmit. *De ugyan lehet é az álom? 'S ha álom, mibenn áll? — én fel nem találom* (201/50). *Héj te, ravasz Amor! miket fel nem találasz?* (330/1347) **5.** Visszagondol vmire. *Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden zugban ~tam Mennyei tekintetét* (428/131). **6.** Feltalálja magát: magára ismer. *A' Keszthely' és Czenk' istenülő Grófjaiban magadat találd fel* (418/116). *fel találom* (185/57), *~od* (306/302), *~juk* (330*/147/5), *~tam* (307/31), *Találtad fel* (428/200). — *fel találjam* (185/22).

feltalálhat i

(1)

Megtalálhat. *Látástok, hallástok, élesek ti néktek, Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségek, 'S hogy az enni valót feltalálhassátok, 'S a' múltó életet jobban kóstoljátok* (454/217).

feltalálni in

(2)

1. Megkeresni. *Tűrve méltó ~ Egy halandó Gráziát* (368a/121). **2.** Megfejtteni. *Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De, okát senki sem tudja ~* (330/702).

feltaláló fn

(1)

Találmányt alkotó személy. *Schwartz Berch-toldot tartják a' puszkapor' első ~jának — Európában* (330*/201/1).

feltalált in

(1)

Megtalált. *Acheolus vizébe A ~ szőlő levét vegyíti jó kedvébe* (413a/10).

feltaláltató in

(1)

Meglevő. — ...'a nyomorúlt emberiségnek közönséges és minden Tartományokban ~ vigasztalója (454a*/256/23).

feltámad i

(3)

1. Újra feléled. *Ha a' szegény Zrínyi már ma fel támadna, Magyar Emberekre tsak itt 's ott akadna* (248/19). **2.** Fellázad. *Éneklek a' Fársáng' napjait 's Dorottyát, Ki látván a' Dámák' bajos állapotját, Carnevál 's az Ifjak ellen ~a* (330/3). *fel támadna* (12/23).

feltámadási mn

(1)

Feltámadási Insurrectioval: kitörő lázadással. *Végre ha el végzed földi vitézséged, 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, A' ~ Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/63).

feltart i

(3)

Felemel. *Mihelyt a' legelső napfényt a' barok szippantották, 'S a' vasra ütött legények fejeket ~ották A kopogó parlag közzül* (413a/881). *~ja* (258/28, 34).

feltátott in

(1)

A' ~ réz torkokból: a kitágult torkú rézágyúkból. *A' ~ réz torkokból Tűzfelhők gombolyagnak* (397a/203).

felteker i

(1)

Felhoz. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket gyakor panaszkodásim Melyemből ~tenek* (446/16).

félteni in

(2)

Óvni. *Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket És ~ Jupitertől a' már meg értt fűrtöket* (413a/967). *~* (114/838).

feltenni in

(1)

Felépíteni. *Siess a Vitézek' oszlopát ~, 'S nemzetünk' nevében háládatos lenni!* (452/39)

féltés fn

(4)

Féltékenység. *Felkevert mellyemben A szerelem, a ~, A dühösség s megvetés!* (460/116) *~* (397a/345, 460/113, 187).

Ö: szerelem~.

feltesz i

(15)

1. Felhelyez. *Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1218). *Vígán tenném fel lantomat szekerembe, Ha Őtet is ültethetném az ölembe* (423/23). **2.** Gondol. *Szerentsét próbálni magamban feltettem* (239/134). *Fel tevék azért magokba, hogy ha fel nem lettenek, Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy hírt végyenek* (161/13). **3.** Feljegyez. *Erről, 's a' Vitéz kötésről 's a' t. Jeles jegyzéseket tesz-fel Prof. Dugonits Úr, magyar Hazánkknak méltó fíja* (267*/13/15). **4.** Ígér. *Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak mustráján* (413a/926).

~ (330/376); ~em (238/56), *Fel tévém* (161/38), *fel-tette* (77/233), *feltették* (330/1683). — *tenném fel* (184/23). — *tedd fel* (27/3, 400/41), *Tedd fel* (452/29).

feltétel fn

(3)

Elhatározás. *Nyissál könnyű utat, mérész ~em Jó kedvvel fogadd el, s meg szánván, légy velem* (413/51). *fel tétel* (77/135), ~em (413a/47).

feltetett i

(1)

Felhelyeztet. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármass liliom tüzimert a' Luvrére* (337/141).

feltetszés fn

(1)

Feljövetel. *A' Nap is sokat jelent meg, mind a' feltettségébe Mind mikor elrejté magát* (413a/442).

feltetszik i

(9)

1. Megjelenik, feltűnik. *A'mint a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már feltetszett a' tsillagok között* (330/1850), *Komor minden, minden szomorúnak tetszik, Mihelyt a' tél' borzas tsillaga fel tetszik* (197/24, 85/24). 2. Elérkezik. *Fel tettett reggele Ferentz várt napjának* (67/1). *feltettség* (413a/80), *fel tett* (64/21), *feltettségnek* (413a/445), *feltettség* (307/101), *feltettség* (307/78).

feltett mn

(6)

1. Eltökélt, szilárd. *Az én fájdalomból ti is részt vehettek, 'S ~ szándékomban méltán segíthettek* (330/938). 2. Kitézett. *Dorottya gondolván hogy majd mellé állnak Ezek is, és ~ tétlenségében szolgálnak* (330/1834). 3. Feltételezett. *És most, hogy munkámat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem ~ bűnöm* (454/674). 4. *Feltett tanya*: érkezési helyként kitézett kikötőhely. *Ugy sijnét a' hajós a fel tett tanyára* (10/34). *fel tett* (29/14, 77/118).

feltéve in

(1)

Felhelyezve. *Itt van páltája is ~, 's lámpása, Hogy a' mit ő már itt látott, más is lássa* (237/81).

feltisztul i

(2)

1. (Ég) kiderül. *'S ha az Ég újra feltisztul: Há-*

ladatlan Nitze! Én elmegyek (143/29). 2. (Ing) le hull. *Oszolj széllyel, kis selyem köd, tisztulj fel* (137/21).

feltol i

(4)

1. (Hullám) magasra emel. *Most a' hajót olyan magasra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' hőldat korholják* (202/19, 56/19). 2. Felhelyez. *Kiválaszt száz derék fekete balhakat; Augspurgi lántzokkal összevópóraszolja. 'S áldozó tüzére mindnyáját ~ja* (330/862). 3. (A nap) hintáját ~á: lemenőben van. *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá, A' pirosuló estve utját bársonyával rajzoló* (161/15).

feltolul i

(2)

1. Nagy erővel feljön. *Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' kinyílt Földből tolul fel hirtelen a' sereg* (445/38). 2. (Tenger) erősen hullámszik. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolulnak* (413a/362).

feltornyozott in

(1)

Felkorbácsolt, magas (hullám). *Tsendesedvén a szelek is illy gyönyörű szózatot Egyengeti fel tornyozott hajkait a Balaton* (111/42).

féltő mn

(2)

Féltett. *Én pedig szeretném, ha még meghódolna, Mert ~ váramonn lakat gyanánt volna* (239/174). *Elég igaz Magyar van még közöttetek Kik előtt ~kints régi betsületek* (259/94).

feltördelt in

(1)

Összetört. *Hogy az Érdem' templomában Tündököljenek sorjában Feltördeltt sírjok felett* (415/42).

felturkálhat i

(1)

Felzavarhat. *Tsak azért keresik Pegazus Vizeit Hogy fel turkálhassák kristáj szín tsepeit* (12/34).

feltűrött in

(1)

Felhajtott ingújjban levő. *A' búza markokat sűrűen forgatja Az öreg Céresnek két fel tűrtt karja* (69/11).

feltűrvén in

(1)

Felhajtván. *Fel tűrvén bodros Tászlját, Markába fogja Tzapflját Felséges tragerjének* (114/186).

feltüzesült in (1)
Felindult, meghatott. *Könnyek gördülnek az ifjak' Szikrázó szemiből, 's a feltüzesült öregeknek Ősz pillájokról folynak vérrel tele könnyek* (258/40).

féltvén in (1)
Gondosan őrizve. *És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ravasz Mint a' miként kevélykedett vele Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/4).

felugrik i (3)
1. Helyéből felpattan. *Felugrik haraggal, szidja sok attával 'S bémázolja képét egy tál kotsonnyával* (330/1691). 2. (Lóra) hirtelen felszáll. *Felugram e' szárnyas paripa' hátára* (330/97).
felugrott (330/915).

felúszik i (1)
Felszínre jön. *Jó, de meg esküdünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/26).

felül¹ i (10)
1. Közlekedési eszközre, állatra felszáll. *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe* (202/53, 56/53). *Előtte ülök fel erre a' sárgára* (268/56). 2. Harcba indul. *Rajta üljetek fel, löjjetek, vágjátok!* (267/215) — *Ne ülj fel! Vagy ha már a' serkentők nagyok, Legalább egy zálogtsókot nálad hagyok* (268/37).
Fel ül (92/284), *felúlsz* (268/125), *fel üle* (174/14), *felüle* (320/13), *ült fel* (231/260).

felül² hsz/nu (11)
I. hsz 1. Felső részen. *Hol alól, hol fellyül igazgatja útját* (239/59). 2. *Felülről*: felül levő helyről. *Ekkor gyenge babért füzvén gondlepte fejére Felveszi őt Linné és minden földi teremtest Fellyüről neki megmutogat* (348/22). 3. *Onnan ~: a mennyből. Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásodat* (225/151).
felyül (397a/378), *fellyül* (111/13), *Fellyül* (239/27).

II. nu 1. Vmi fölött. *Partjokon felyül úszkáltak a' patakok szerteszétt* (397a/33). 2. *Vmin ~ van*: ment vmitől. *Mert a' bűnön nemes szíve felyül vagy* (382/18). 3. Vmi fölé. *Plutóné ágyas házáig most lekalyimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfiroztatod* (358/

12).
felyül (439/18), *fellyül* (114/233).

Ö: bal~.

felülemelkedik i (1)
Vmely szintnél feljebb emelkedik. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérósba szállt Lelkedet, Melly a' mulandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).

felülés fn (2)
Harcra készülődés. *A' Nemes Magyarorságnak felülésére* (267/cím). *A' régi Felülés' módjáról ezt hagyta írásban Túrótzi* (268*/22/1).

felülhalad i (2)
Felülmúl. *A' tudományoknak olly bővibe vagy, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/236).
fellyül haladja (453/136).

felülhaladván in (1)
(Gáton) átsapva. *Mi erőtől rendül a' föld, a' tengerek dagadnak, Fellyül haladván gátjokat és ismét lelohadnak* (413a/1035).

felülhat i (1)
Felülmúl. *Sokszor a' mely Héros Atlást felyül hatya Egy tsalóka szemű Asszony el altattya* (76/3).

felülhet i (1)
Harcra készülhet. *Ha én felülhettem: ott a' kard, a' puska!* (268/27)

felülmúl i (2)
Túltesz vkin. *Így érvénn házaddal sok szerencsés Sábést, Még egyszer vénséggel fellyül mulod Jábest* (233/78).
fejül mujjon (13/6).

felülmúló in (1)
Fellegeket ~: felhökön túl erő. Hogy a' Beszkéd fellegeket fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre vissza-hangozt[ath]assa (124/11).

felülni in (2)
Harcba indulni. *Felülni tsak holmi gyávák nem akarnak* (267/220).
Fel ülni (268*/22/4).

felült mn/fn (5)
I. mn *Harcba induló. A' felültt Nemes* (268/93).
felültt (268/45, 73, 149).

II. fn Hareba induló személyek. *A' Felülttek' Karja* (268/158).

felültet i

Hareba küld. *Űltesd fel a' rabló Caucasus' lakosít* (337/202).

felütni in

Bevésni, gravírozni. *Fringia*. — *Ezt a' szót a' kardvasakra szokták ~ annak jóságának jeléül és bizonyosságául* (330*/177/10).

felütvén in

⟨Zászlót⟩ kitűzvé. *A' Halál a' füstnek 's por-nak közepében Kevéllyen kovájog véres szeke-rében: 's Fel ütvén zászlóját egy barna fel-hőre Katzagva repül le a' vérbe fekvőre* (195/23, 59/29).

felváj i

Felszánt. *A' földműves pedig görbe ekéjével fel vájja Szántóföldjét* (413a/1070).

felvált i

Felcserél. *Most pedig közzétek jöttem olyan véggel, Hogy ~sam a' múltt lármát békesség-gel* (330/1934). *A' kívánságokat ujjabbak váltják fel* (453/153). *fel váltotta* (413a/8).

felváltva hsz

Egymást követően. *Atlás és Herkules egymást fel-váltva tartják az eget* (267*/14/1).

félve in

1. Óvatosan. *'S a' Napra ~ kandikálnak A' csirák' nedves szemei* (426/15). 2. Lassan. *Félve tért meg ortzájára Reszkető pirossága, Mellynek gyakran hűlt nyomára Egy lankadó szín hága* (231/367).

felvegyít i

Feljavít. *Óh nem bír az annyi jókkal, Ha csak azt egy ilyen csókkal Fel nem vegyíti Hébe* (447/120).

felvenni in

1. Mutatni. *A kegyesség színét fel tudod rád venni Igy az emberek között emberré tudsz lenni* (453/245). 2. Elfogadni. *Ez az, melly egygaránt nézi A' személyt 's az érdemet, Ez az, melly papnak fel szokta venni mind a' két Nemet* (307/51). 3. *Vkit fel sem venni*: lenézni. *Melly nagy balgatagság, tsak embernek lenni, Még is a' hasonló embert fel sem venni!* (194/

24) 4. *Nyelvére ~: kimondani. Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül ~ nyelvünkre?* (267/150)

felvesz i

(39)

1. Felemel, kézbe vesz. *Egy vén matskát fel vesz a' patkáról* (141/5). *Im' imé a' Kráflit ~i A' gondatlan öreg, 's nagyon mohón eszi* (330/725). 2. Hátára vesz. *Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját* (358/25). 3. Magára vesz. *Azonnal hatyúi szárnyamat felvészem, Pindus' kőszálait véle megtetézem* (267/243). 4. *Fel sem/nem vesz*: a) figyelemre sem méltat. *Fel sem vesz senkit is nagy rártatóságban* (194/7). *A' nagy Világ a' főbkekkel Fel se vesz, és füstbe hagy, 's Néz rád megvető szemekkel* (280/18). b) nem veszi zokon, nem neheztel érte. *Tens Úr! Egy kurvától én ezt fel nem veszem* (330/1675). 5. Vmilyennek mutatkozik. *Mos[t] bárány képedet vedd fel* (27/1). 6. *A hír szárnyára ~i vki nevét*: híressé teszi. *Majd talám fel vérszi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' hallatára* (193/51). 7. *Lantját ~i*: a) játszani kezd rajta. *Így veszem fel víg Lélekkel Gyengén rezgő Lantomat, 'S majd Kedvesem egyg Énekkkel Lelkesíti Húromat* (128/49). b) ⟨költő⟩ írni kezd. *Rajta még is gyenge Lantom' ~em, És tsekély-ségem truttzára udvarlásom' megteszem. Emelkedj Múzsám a' mint tudsz* (405/29). 8. *Tollat ~: írni kezd. 'S ah! Tollam' illy' bús Lélekkel Felvégyem e', vagy ne!* (257/25) 9. *Kardot ~: kész harcolni. 'S esztendeim' terhe alatt vállaim leroskadtak: Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is, Ikrás ez az ellenségnek aluttvérétől ma is* (259/543). 10. *A Teremtő ~i*: Isten magához szólítja. *Ekkor a' Teremtő magához felvérszi, 'S önnön Istensége' részesévé teszi* (454/491). 11. *Ügyet ~: pártfogolja, támogatja. — ...az Úr ügyedet fel ve-gye* (215/136). 12. *Tündéres erejét ~i*: elvarázsolja magát. *Éris hát tündéres erejét felvevé, 'S magát egy gömbölyű kis formába tevő* (330/715). 13. *Szitokra ~ vkit*: szidja, ócsárolja. *Még-is, ti Tzenkek! Engemet Szitokra felvevé-tek* (316/28). 14. ⟨Szokást⟩ átvesz, elsajátít. *A' Vadgalambok felvették Daraboltt nyögésidet. Ők megtanulták tetőled, És őtőlök az Ekhó* (428/27).

Fel vesz (58/7), *vesznek fel* (245/11), *felvésznek* (454/575); *Felveszem* (308/13), *fel veszem* (208/35), *Fel veszem* (208/36), *veszem fel* (424/49), *Felvészem* (395/27), *~i* (330/1225), *Felveszi* (330/1027, 348/21), *fel vészi* (231/353), *felvevéd* (337/97), *felvevék* (330/1510), *fel vette* (231/194), *vették fel* (330*/177/3), *Fel fogja venni* (259/279). — *vedd fel* (253/28), *Vedd fel* (400/47), *fel vegye* (413a/355), *fel vegyék* (314/22).

felver i (1)

Felkavar. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port* (143/12).

felvet i (1)

Átgondol. *Mellyet ha ki tudni akar; vesse fel [azt] magába Mennyi fővényszemet kavar Zefirus Libyába* (413a/628).

felvetet i (1)

Felrobbant. *Fel vetette tíz minával Tróját* (113/33).

felvettet i (2)

1. Felrobbantat. *Minőrök a' tábornál azok, a' kik minát ásnak, ... azzal az ellenséget, vagy annak valamely épületjét ~ik* (330*/180/7). 2. *⟨A nőn levő szoknyát⟩ fellibbenti. Megértvén Ámornak e' parantsolatját Az apró Minőrök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mina alá vették, 'S a' Dámák ruhája' allyát felvettették* (330/1338).

felvetvén in (1)

Felnézvén. *Mikor im szemem az Égre fel vetvén meglátom végre Hogy környéke fejezlik És azután szürkéllek* (177/46).

felvévén in (5)

1. Felkapva. *Mellyeket a' gyors szél ~ hátára, Nyargal véle az ég' felsőbb határára* (202/3). 2. *⟨Árvíz⟩ feltöltve, elborítva. Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mident bé borít iszapjával* (413a/131). 3. *A hír szárnyára ~: terjesztvén. Ezt a' hír ~ szárnyára, Viszi a' világ' négy sarkára* (451/16). *fel vévén* (56/3, 255/16).

felvezet i (1)

⟨Vkit⟩ magasabban levő helyre irányít. *Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet* (306/29).

felvidulás fn (3)

Öröm. *A' Poëtai fel ~* (7/cím). *Felvidulás* (397/24).

Felvidulás (99/cím).

felvidulhat i (1)

Felderülhet, derüssé válhat. *Felvidulhatok é? Lám oda Tíburom, Hol víg gondolatim szárnyra repültenek* (432/49).

felvidult in (1)

Felfrissült. *A' felvidült mezők; kertek Tzifráz-zák kerületét* (400/33).

felvirgáz i (1)

Megvesszőz. *Pallas tzutzám ő kemével Le lódulhatsz 's eggy erővel Virgázzátok fel őket* (114/930).

felvirrad in (1)

Elérkezik. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok, A' kiket az égnek mind vissza kell adni, Mikor az utolsó nap fel fog virradni* (210/34).

felvirradás fn (1)

Jobb sors. *Nintsen tovább reményünk Felvirradás felől már* (43/16).

felvisz i (1)

Lelkét felviszik az égbe: meghal. *Te pedig földből lett Testem, nyugodj végre, Míg Lelkem' fel viszi Jézusom az Égre* (222/102).

felvonás i (3)

1. Történet. *Úgy is van már Ideátok Az ilyen fel vonásról* (231/456). 2. Szakasz. *Mikor az életnek, e sors játékanak Elsőbb (!) fel vonási már mind lefolyának Lelj ekkor valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg elégedtt volna* (453/150). *Fel vonásnak* (231/450).

felvont in (2)

Felhúzott. *A' meg görbült vénség fonnyadt rántzainak, A' kegyetlen halál fel vont nyilainak Még a' kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/34). *Az egész Népséget körül meglekinti, 'S ~t szemöldökkel figyelemre inti* (330/370).

felvonul i (1)

Az éj palástja ~: virrad. Így vonúl az ég aljáról A' vak éj palástja fel (317/247).

felzendít i

(3)

Felriaszt, harcra szólít. Nyúgovó vitézit ismét felzendíté, 'S holnapra egy újabb tsatához készíté (330/1835).

zendített fel (267/171). — zendítsd fel (337/181).

felzendül i

(3)

Harcra készül. Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott. Felzendült mind a' két népség 's öszvetsapott (330/1302). Az ősz Pálffy kivonja a' kardját; utánna az egész Magyarország felzendült (259/203/1).

felzendültenek (330/1798).

felzúdul i

(2)

1. Fellázad. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feletlenek (114/932). 2. (Vihar) kitör. Akkor széllel és záporral zúdúlnak fel mindek (413a/458).

fen i

(3)

(Vágóeszközt) élesít. Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet hajdan nagyapátok ellenségnyakra ~e (259/513).

~i (445/36), ~tük (267/172).

Ik: meg~.

fene fn/mn

(5)

I. fn (Szitokszóként) Nem, nem: az Erynnis szült téged, óh ~! (380/80) ~ (196/82).

II. mn 1. Dühödt, ádáz. Dúl, ront, mindent, mint edgy ~ Tigris dühös fajzattya (216/42). 2. Félelmetes, félelmet keltő. Ah, ti borzasztó ~ Látomások! (287/37) ~ (327/11).

fenék fn

(26)

1. Vmilyen tárgynak alsó része. Sok siralmas sípnek visítnek éneki, Kopognak a' zörgő doboknak feneki (267/50). 2. Vmely mélységnek, mélyedésnek legalsó része, alja. Mindgyárt a' sós tengert fenekig forgatták (10/13). Oh kegyetlen Venus kevély Urasága! Már hány ezret a' sir fenekére vága (77/16). Lám a' nemes értzek mind ~re szállnak, Mikor az otromba tőkök fenn úszkálnak (194/43). 3. Erkölcsei züllés. A' gaz Frantziáknál egy Nép is még Mélyebb ~re nem merült (257/146). 4. Fenékkal felfordul: nagy a zűrzavar. Már a'

legénység is néki dühödt mordúlt, Egy szóval a' Kastély ~kel felfordúlt (330/1734).

feneke (169/123, 397a/866, 400/97), fenekét (87/44, 114/238, 856, 199/64, 397a/915, 400/81), fenekében (217/34), fenekébenn (204/34), fenekén (114/94), fenekénn (231/285), ~re (194/43, 317/167), fenekére (114/255, 191/14, 215/58, 259/316), Fenekére (330/851), Fenekig (32/29).

Ő: hajó~.

fenekedő in

(1)

Fenyegető. Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' ~ Porszenának táborra (327/4).

fenekestől hsz

(1)

Fenekestől felforgat: alaposan felkavar. Fenekestől felforgatták A' setét tengereket (397a/55).

feneketlen mn

(2)

Nagyon mély. Rajtok ~ tengerek erednek (59/10, 195/10).

fenékfővény fn

(1)

Víz fenekén levő homokos talaj. Midőn a' tenger' örvényje Egymásba megütközött, 'S kilátszik ~je A' hullám-bértzek között (397a/879).

fenéktelen mn

(1)

Feneketlen, nagyon mély. És ahol hegy volt 's liget, Fenéktelen sós tengerek fakadtak (288/36).

fenevad fn

(2)

Vadállat. Fut minden ~, — én magamnak maradok (454/305). fene vad (348/39).

Féniksz fn

(1)

Főnixmadár. Már lelke új ~' módjára A' lángok közül éledsz (455/45).

fenn hsz

(4)

1. Vmi tetején. Fenn az agg tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/23). 2. Látóhatár felett levő. Fenn lengő Hold! Nézd mint kinlódok Mond meg nekem hol fekszem én? (455/1) fenn (194/44, 446/10).

fennáll i

(2)

Megvan, létezik. Nem láttad még a' gyilkos

Frantzok mint pusztítanak, Még házatok ~, 's mezőitek virítanak (257/173). Mint a' meg vénhedt fa ... Mellyre esztendeit az idő, miólta Fenn áll, fogaival reá rovatkolta (214/4).

fennállva in (1)

(Virág) állva. *A' Rózsa, mint Királyné; Űl tarka trónusában, 'S a' nártzisok körülte Fennállva udvarolnak (373/77).*

fennen l. fennyen

fennfüggve in (1)

Fentről. *Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S lebegő szárnyakon ~ trombitál (400/90).*

fenni in (1)

Élesíteni. *A frígyesek az ő híveit gyilkolják Örökös országit pusztítják, rabolják: Rátok is a' véres kardot kezdik ~ (259/171).*

fennírás fn (1)

Felirat. *Az igaz magyarnak, a' jó hazafinak. Illy ~a volt minden ajtajinak (306/198).*

fennjáró in (1)

Fennjáró mûza: magas szintû mûvészet. A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a' hibájával: Hogy a' mit az el veszettben nyert fenn járó mûzsája, Azt a' viszsza nyertben mind el vesz té lassú hárfája (216/115).

fennmarad i (1)

Nem merül feledésbe. *Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék Míg az áldott Hunyadi név fenn marad a Hazában (111/71).*

fenómon (gör) (1)

Tünemény. *Végre pudlis hintájával 'S meztelen fenómonjával Húriel Madám el tűnt (317/258).*

fent hsz (5)

1. Magasabban levő helyen. *Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/46).* **2.** Vminek a tetején. *Még egy nagyot dördül ~t a' hegytetőben (306/131).* **3.** A mennyben. *Éllyen sok esztendőt gyönyörű napokkal 'S vigadjon örökké ~ az Angyalokkal (340/36).* ~ (397a/688), *fennt (454/751).*

fentebb hsz (1)

Magasabban levő helyen. *Mert lám véle laknak ugyan ott az ebek Sőt még ~ laknak a' bagjok 's egyebek (60/16).*

fentereg i (1)

Élvhajhászásba merül. *Az Úr is Posonyban eleget fentergett (330/1119).*

fény fn (109)

1. Látható sugárzó energia. *Ha a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot (413a/221).* — ...ott mikor egy szírtén éneklí Vitézét Múzsám, 's a' hóld ~e alatt epekedve zokogja A megavúlt emlékezetet (450/49). *Te a' ~nek 's melegségnek Attya! tégy bizonságot (162/81).* **2.** Napvilág, világ(osság). *Nem süit ~ a' fergetegbűl, A' kortsmára ül vak Éj (317/192).* *Mikor a' setét Éj gyászos szövevényye' Ködéből ki derül a' szép Hajnal' fénnye (222/2).* *Nem mozdul semmije tsak a' bokrétája Mellynek kótsag tollból kötött szála között Arany bogláríba ~ meg ütközött (82/26, 256/24).* **3.** Világító eszköz által létrejött világosság. *A' gyertyák' nyomorultt fénnye halványodott (330/1853).* **4.** Ragyogás, csillogás. *Mennyei ~ ragyog állóképek körül; Hogy légyenek minden Királynak tükörül (259/355).* **5.** Szem. *Ni, ni, vigyázzatok, De ~etek rezeget pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllýed (139/16).* **6.** Vkinek a szeme ~e: **a)** vkinek a látása. *Húzd össze, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnye (162/55).* **b)** vkinek a legdrágább kincse, büszkesége. *Ki Európanak szeme' ~je lészen, 'S a' Magyarokkal is ezer jókat téssen (259/301).* **7.** Díszes külső, tündöklő szépség, pompa. *De Amor a' szép ~ 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből (330/2059).* *Nem gyönyörűség é nektek, mikor Őseiteknek Virtusit illy ~ben látjátok előttetek állni? (258/65)* **8.** (Múló) érték. *'S ~je önnön érdemidnek Arany almát függeszt rá (400/39).* **9.** Siker, dicsőség, tekintély. *A' Gara ház ~e meszsze virágozott (248/21).* *Felséges Nádorispány! Te léssz Budának ~je, Te a' Magyar' reményje, Kiért megáld az ég (259/342).* **10.** Élet. *De óh, ha a' mi ~ünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen tovább reményünk Felvirradás felől már (43/13).* **11.** Észnek ~e: felvilágosodás, haladás. *Vigyázz! Mert közel van a' Homálynak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnye meg nem tartja, A' kinek díszére építsél Templomot (313/124).* **12.** Boldog-

ság, öröm. *Úgyis most lettek Somogynak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagjai* (307/92). **13.** *Fényre kap:* boldogul. *Hát mi miként innepeljünk Neked, óh Keszthelyi Nap, Kitől Éden lesz lakhellyünk, Kitől Népünk ~re kap?* (390/36) **14.** Vmely belső, lelki erő tükröződése az arcon. *Ez jött le, 's olly' szent ~ omlott ortzájáról, Mint Mózesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). *Rajtad szemérem, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/566). *Hogy az öröm tiszta fénnjét látta volna Szívemenn* (162/92). **15.** Szeretett személy. *Piramus, jöjj, jöjj ide ~em!* (45/1) — *Szemeim mit nézzetek Ah mit nézzetek már? Ha az a' Fény töletek Ah, ha olly messzejár?* (145/11) **16.** Világ ~e: Isten. *Te mérted óh Világ fényre! Az én esztendeimet, Te számláldat minden naponn bokros keserveimet* (162/79). **17.** Fényre hozni: felmutatni. *Hol a' midőn egy jót szükség ~re hozni, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/811). **18.** Kilép a nap ~ére: megszületik. *Alig lép a' csirke ki a' nap fényére Rá talál egyszerre kis eledelére* (453/91). ~ (145/16, 330/1876, 397a/163, 454/381), ~ed (30/3, 417/29), fénnyed (13/2), ~e (74/20, 89/1), Fénye (397a/1064), ~je (202/1, 259/419), fényre (56/1, 83/5, 13), Fénnyre (117/2, 162/56), ~ünk (191/41, 307/101), ~t (56/64, 83/8, 191/38, 202/64, 225/59, 237/65, 390/23, 405/35), Fényt (297/47, 397a/264), ~edet (162/84, 163/48), fényét (450/24), ~ét (228/17), ~it (313/64), ~jét (202/61, 259/14, 458), ~jeket (445/10), ~nek (83/25, 413a/229), ~jének (148/26), ~ben (237/119, 400/89), Fényébenn (244/5), ~jében (307/97), Fénybe (330/2058), ~be' (338/46), ~én (435/5), ~jén (304/5), ~re (190/69, 337/168, 310), ~tól (193/30), ~étől (313/47), ~nél (330/1867), ~énél (4/28, 200/28, 225/37), Fénnyénél (128/13), ~inél (424/14), ~edtől (417/15), ~iről (379/122), fénnyel (161/29, 174/19, 306/38, 330/48, 337/139, 454/152), Fénnyel (137/20), ~ekkel (177/25), ~eddel (172/7), ~ével (151/13, 177/30, 222/6), Fényével (222/12), ~ivel (390/30), Fényivel (450/11), Fénnyével (25/20, 190/40). **Ö:** tsillag~, hold~, kölcsön~, köz~, nap~, szem~, verő~.

fenyeket i (4)

1. Megfélemlít. *Véres haddal ~nek Az egerek rendjei* (114/415). **2.** Veszélyeztet. *Nézd mint borítja el egy Felhő az Eget! Lásd, ez egy iszonyú Szélvésszel ~!* (143/6) ~ (259/443); ~i (211/12).

fenyeketni in (1)

Megfélemlíteni. *Ahonnán ha valakit meg akartak ~, ezt mondták: Várj rá, meg-vér még a' Magyarok Istene* (267*/19/15).

fenyeketve in (1)

Félelmet keltve. *Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ... Mint mérsékli kemény szarvát ~* (348/41).

fényes mn (61)

1. Olyan <fényforrás>, amely fényt bocsát ki magából. *'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' ~ esti tűz* (230/10). *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). **2.** Csillógó <anyag, felület>. *A' Kalamajka egy szörből való ~ matéria, melylyet kivált régi Magyarjaink Mentebéllésnek viseltek* (330*/193/1). *Te mint koronádnak ~ sugárával Bétöltöd a' földet virtussal, példával* (259/227). *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre ~ homályt vete* (192/34). **3.** Fénnyel elárasztott, kivilágított, fénylő <hely>. *'S ime – leszáll az Úr egy ~ felhőben* (306/132). **4.** Teljes fényben ragyogó, világos <napszak, évszak>. *Hát mikor Egünkön a' ~ nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/7). *Hogy tiszta időt és ~ napot mikor várhatni* (413a/401). **5.** Sok pompával ékeskedő, erről tanúskodó; pazar. — *...a' hol a' ~ Buda Vára Talpait, a' Gögös habokon úszó Duna nyalja* (450/43). *Látod-e szép Phebust ditső tronusában Űlni az ég boltján ~ ruhájában* (3/2). *Megiffült ~ ortzákkal Mosolyognak a' mezők* (397a/1129). *Egy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/338). **6.** Kiváló emberekből álló. *Kit tisztelt, szeretett egy illy ~ sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg* (454/777). **7.** Kiváló testi és lelki tulajdonságokkal tündöklő <személy>. *Hogy a' sok ~ Héróst Ennek minden fájában Mind itthon mind tsatában Imádja minden Száz* (259/371).

Fényes Napod' lenyugvását mért siratod? Tündöklük ő, azért hogy te nem láthatod (299/111). 8. Híres. De léznek néktek is derék Vezéritek, Kiknek ~ nevét jól esmérhetitek (267/194). 9. Kiváló, nagyszerű. Te bírsz virtusával minden Királyoknak, Te fogsz ~ példát adni mindazoknak (259/238). Eltemnek ~ Hórizonja Dült borzadó setéteességre (286/1). 10. A szokottnál sokkal nagyobb, kedvezőbb; nagyszerű. Örökre élnek az Históriába', E' ~ tettek egy summába (257/169). És bár ezek ~ jótétemények is: De léznek ezeknél még ~ebbek is (259/203–4). Már látom a' ~ Ditsőség' várába Mint mentek bé elhúnytt Őseink sorába (259/121). 11. Értékes. Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe ~ kints halmok lappangnak (64/2). 12. Nemes. Kellő ortázatokon ülnek a' hazai Forró szeretetnek ~ vonásai (259/92). 13. Fényes delére találhat/fel-szállhat: ragyogó időszaka következhet. Ez okból egy kövér reménység táplálhat Hogy még napod ~ Delére találhat (81/24, 203/24). 14. Fényes ég: mennyország. Az atyafiúi szeretet példája, E' földről a' ~ egekbe költözött (214/107). 15. Fényes égi tűz: villámlás. Ellepi az erdőt egy ~ égi tűz; Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja (306/126). 16. Fényes világosság: felvilágosodás, haladás. Már le hasadoztak a' hajdani gyásznak Komor fedelére vont fekete vásznak Mellyeket a' ~ világosság előtt Az el múlt időknek mostoha keze szőtt (81/7, 203/7). 17. Fényes buborékok: tetszetős álmok, vágyak. Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekegéből támadt ~ buborékok! (194/42) ~ (13/11, 162/124, 188/8, 33, 43, 214/72, 222/17, 225/71, 259/141, 212, 352, 435, 597, 337/107, 296, 330, 379/105, 450/21, 454/279, 831, 454a/3), Fényes (114/1010, 139/74, 222/14, 257/142, 258/14, 337/131, 403/36, 413a/462, 454/966).

Fényes fn

(6)
Családnév. Szomorú versek ~ István Úr halálának alkalmatosságával (222/cím). Nagy Kőrösön lakó ~ Ersébetem, Madár Péterreddel

Neved' emlegetem (222/89).

~ (222/18, 19, 21, 85).

fényesbíteni in (1)

Híressé tenni. Köszönjük, Boldogultt! példátlan Munkádat, Mellyel fényesbíteni akarád Hazádat (442/2).

fényesedett Ik: ki~.

fényesedik i (1)

Híressé válik. Egyedül a' Jésum, 's a' Mennyország fényes, Mellytől ~ az ide zárt Fényes (222/18).

fényesít i (1)

Megvilágít. Óh hát ~séterek Éjemet Ti, egy pár Halandó Tsillagok (138/7).

fényesíthet i (1)

Fejlődésben segíthet. Fénylenek setét Egünkön Egygyehány olly Tsillagok, Mellyek árva Nemzetünkön Fényesíthetnek magok (163/12).

fényeskedik i (3)

Tündöklük. Oziris szép Ízisével Lám együtt ~ (307/94).

~ (330/259, 397a/430).

fényíték fn (1)

Büntetés. 'S tsak ott őrizkedett világos vétség-től, Ahol rettegnetett földi ~től (454/542).

fényítő in (1)

Büntető. Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétnak és Folusnak, 'S a' Lapithákat kondérral ~ Hylaeusnak (413a/1011).

fénylik i (23)

1. Ragyogó, csillogó fényt áraszt. Tisztán ~ a' nap (330/513). Az én gyönyörű szépségem Egy villám, melly ~, 's el vész (148/48). 2. Fényt visszaverve ragyog, csillog. Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő Nevének Temploma ~ ott (418/14). 3. <Arc> örömet tükröz; boldogan mosolyog. Mint midőn ... A' hajnal' pirosuló ortája kiderül, ... Úgy ~ körűle rózsás tekintete (330/194). Felségesen fénylett annak özönéből Két szeme, mint a' Nap Május' felhőjéből (306/115). 4. <Vki, vmi> vmivel ékeskedik; ragyog, tündöklük. Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett (217/81). Á'siai színben ~ nemességed, 'S még a' módi

nem tett alatonnyá téged (330/591). *Apró Viola 's Hiattint Bár hajamon fénylene!* (128/44) — *Majd a' Halál ... Mindent a' mi tzifrán fénylett az életbe, Az emberrel együtt mély sírba temet be* (193/7).

~ (77/12, 82/11, 256/9, 450/9), *Fénylik* (415/24), *fénylenek* (139/25, 379/86), *Fénylenek* (163/9, 259/358), *fénylett* (225/54, 330/183). — *fénylenének* (259/276). — *fényljék* (432/113), *Fényjen* (413/60).

fénylő mn (10)

1. Csillogó. *Melly a gyémántokkal ~ falak mellett Örök tiszteletű árnyékkal zöldellett* (188/53). **2.** Pompázó. *Alla Örül hogy nagy nevét a' felhőkre hánnya Talpig zöld sejembe ~ Musulmánnya* (25/12, 190/34). **3.** Útmutató, irányt adó. *Oh Ti világunknak két ~ Lámpási! ... Bache! 's áldott Céres!* (413/7). **4.** Szép. *Patyolat ortáján a' ~ tsinosság Között jádzódzik gyengéd pirosság* (77/55). **5.** Nagyszerű. *Az ő esztendeik ~ virtussokért, 'S a' Magyar nemzettel közölt jóságokért A' Tréziánál még többek lennének* (259/273). ~ (55/4, 190/30, 191/4, 198/51).

fennyen hsz (7)

1. Magasra. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll* (397a/166). **2.** Nagy hangerővel. *Nagy göggel ül a' Bölts, te rád Büszkén tekint le és durrantja ~ A' zúgó mendörgést alád* (377/23). **3.** Hangosan. *A' virtus veszélyét ~n sirassátok* (453/226). **4.** Nagy erővel. *Ő pedig sustorékoló nyilat ~ elszüti* (413a/340). *fennyen* (358/6, 397a/151, 413a/394).

fenyő fn (5)

Örökzöld fa. *Innen tudjuk-meg előre, ... Mikor kell ... az Erdőbe a' Fenyőt jó időben levágni* (413a/265). *Itt, hol örökké zöldellő Fenyekkel a' bértz benőtt* (397a/114). ~t (413a/995), *fenyeket* (247/18), ~re (413a/935).

fenyőfa fn (2)

1. Örökzöld fa. *Dűlj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dűlj le!* (416/1). **2.** Hajóépítéshez használt fa. *Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi ~* (327/57).

fénypunctum fn (1)

Fényforrás. *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama'*

fény-punctumoknak Visszavertt lágy ragyogványja, Mellyek rólad omlanak (397a/870).

fényű mn (6)

1. *Isteni ~:* nagyszerű, kiváló. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem énekleni* (188/2). **2.** Köz ~ gyertya: a közösség javára világító. — ... *a' Poétának ... köz ~ gyertyáját elrejtí a' véka* (245/44). **3.** *El-ső ~ ragyogással égnek:* legszebben csillognak. — ... *'s ajánlja Őseinek a' kik már a' Ditsőségnek Egén első ~ ragyogással égnek* (188/40).

fényű (86/7, 198/7), *fényjű* (163*/114/2).

fenyves mn/fn (5)

I. mn Fenyőekkel benőtt. *A hűs forrásokon a' ~ bértzen, E' felséges Vidék úgy magához ragadt* (313/4).

II. fn Fenyőerdő. *A' 'lovak' ... Dübögnek, fennyen nyerítnek; A' ~ visszanyerít* (397a/152).

Fenyves (397/12), ~ek' (403/4), ~eknek (418/6).

fényvesztve Ő: szem~.

fér i (7)

1. *Vhova ~:* elegendő helyet talál magának. *Nem ~t volna ijedtébe Már egy zabszem a' seggébe* (114/207). **2.** *Vkihez, vmihez ~:* hozzáfér, eljut hozzá. *Már egy Dámának sints, akármerre térjen, Sem résse, sem módja, hogy Oporhoz ~jen* (330/1484). *Kedvesem, az édes tsókók, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem ~nek* (77/92). **3.** *Vhol ~:* elfér vhol. *Annyi volt a' Lélek, alig ~t a' Várba* (239/199). **4.** *Nem ~ a fejébe:* nem érti, nem tud vele megbékülni. *Ki kísért sokakat a' holtak helyére, Hogy ő is oda jut, nem ~ a fejébe* (209/22). ~e (428/121), ~t (428/126).

Ik: be~, belé~, el~, meg~.

ferdett l. fürdött

Ferdinánd (4)

Személynév. (Mária Terézia fia, a trónörökös.) *Ah szép Gyermek, te még ~ fogsz lenni!* (259/422)

Ferdinánd (259/411, 423, 306/289).

fered l. fürdik

feredés l. fürdés

feredett l. **fürdött**

feredni l. **fürödni**

feredve l. **fürödve**

féreg fn

(10)

1. Rovar. Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta (348/29). 2. Kukac. Ki az édes mézbe vegyíti a' mérget, A' legszebb virágba, gyümölcsbe rejt férget (330/648). 3. Farkas. Az Istenek másik állatban próbálják, Most egy jó Ifjúban, majd egy szép Leányban, Kigyóban, kutyában, ~ben, fátzányban (454/478). 4. Alávaló ember. És szép szín közbe te mérget Attz: 's más vérébe be mártott Fegyvert és rontod e férget (27/8). 5. Lelki fájdalom. Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsult szívembe Mit? Hát a' ~nek a' tapodó lába Alatt, nem szabad é reszketni kinjába (453/11). 6. Bosszúállás férge: bosszúszomj, bosszúvágy. Itt készül a' halványan Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszúállás férge (453/106). férgek (454/190), férget (111/14), férgeit (417/26), férgekkel (454/188).

Ö: dög~, rozs~.

Ferenc fn

(30)

Személynév. 1. (Lotharingiai ~, Mária Terézia férje.) Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek' édes atya (259/325). 2. (Szécsényi ~.) Gr. Szécsényi Ferencz Ő Excellentiájához (417/cím). 3. (Budai ~.) T. Budai Ferentz úr' Sírhalmanál (442/cím). Ferentz neve napjára hamarjába készítettett versek (67/cím). 4. (Nádasdi ~.) Gr. Nádasdi Ferentz, Fő-vezér, kinél többet a' Burkus háborúba senki se tett (267*/18/1). 5. (Tóth ~, Csokonai osztálytársa.) Te Ferentznek Karafinája Te Veress crapula hazája Ugass vissza reája (224/5). 6. (Hunyadi ~, superintendens.) Hunyadi Ferentzhez (225/cím). Ferencz (418*/176/5), Ferentz (67/1, 227/1, 1, 1, 2, 258/82, 259/288, 311, 312, 320, 362, 330*/155/3, 330*/188/2, 337/170, 439/cím, 442*/221/1, 442*/222/1), Ferentz' (259/283, 410), Ferentzet (259/278, 280), Ferentzben (259/317).

fereszt i

(2)

1. (Kiontott vérbe) márt. Ha a' fiut Attya vé-

rébe feresztetd ... Így az emberek között emberré tudsz lenni (453/243). 2. Öblödet füröszd: tor-kodat locsold. Ígyál! Ne, e' szőlő-gerezd' Le-vével öblödet fereszd (166/6).

Ik: be~, meg~.

feresztetni Ik: le~.

feresztett in

(1)

Mártott. Méregben feresztett nyilak nem rep-desnek Itt (71/5).

feret l. **féro**

férfi ~ férjfi ~ férfiú fn

(17)

1. Hímnemű felnőtt személy. De mint bõlts férfiú végyed tûrõ szívvel, Hogy az ég érdekel illy sérelmes ívvel (212/83). Oh férfiak' vas-törvényje, Melly alatt nyög sok szív' kényne! (309/75) 2. Férfi mint a nő párja. A' férjfi me-gannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nekem egy sajátom? (330/781) — ...óh be sajnálnálak, Ha bõlts Férfiúnak kezén nem hagynálak (212/130). 3. (Jelzőként) hímnemű (személy). Gyarló nép! egy ravasz el-lenség' szavára Úgy kellett rohanni a' Férjfi' tsókjára? (330/1498) férjfi (330/768, 787, 330*/202/5), Férjfi (330/754, 873, 450/11), férjfiú (330/771), férjfiak (413a/690, 454/712), férjfiakhoz (268/94), férjfiiai (76/12), férjfiaba' (309/65).

férficseled fn

(1)

Ház körüli munkát végző férfi alkalmazott. A' konyhára hordják a' pletyka beszédet, Mindég dérogálják a' Férjfi tselédet (330/1660).

férfiész fn

(1)

Férfiakra jellemző gondolkodásmód. Sok Férjfi ész saját Kapitoliumát Elhagyja 's tsókolni leszáll lábada' nyomát (330/1067).

férfikor fn

(1)

Érett állapot (boré). Még must korába is a' bor víggá téssen, 'S minden reá-tartást a' szívből el vészen. Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba? (199/71)

férfigor fn

(1)

Elporhadt férfi test. Testem pedig a' két Pá-zsimhoz temessék; 'S legalább porom is Férjfi porhoz essék (330/1574).

férfiszív fn

Férfiúi magatartás. *De még hogy próbára végyem Férfijt szíved' várfokát, ... Meggátolom útatad* (368a/114).

férfitárs fn

Férfitársak: férfiak. Úgy is az Asszonyszemélyekkel vélek születik ... valamely kellemetes Bizarria; mely a' Poétákat férjfitársaiktól különbözteti (368/17).

férfiúi mn

Férfiúi nem: férfinem, a férfiak összessége (szemben a nőkkel). Mért alkotott az Ég Asszonynak engemet? Vagy hát mért teremtett férjfiúi nemet (330/786).

férfiúkép fn

Férfi kinézete, külső megjelenése. *Felséges állásba tészik termeket, Valódiba szedik férjfiú képeket* (330/572).

férgecske fn

Rovar. *Béonthetem tüzem egy férgetskébe is, Bár kitsiny a' szíve, 's hideg a' vére is* (330/1917). *férgetske* (123/56).

fergeteg fn

1. Heves vihar, zivatar. *Fekete por fellegebe kavarta a' lengeteg Szalmát és repülő kalászt szertesézt a' fergeteg* (413a/329). *Hó, zúzmara, dér, ~, a' hajáról tsorgottak, Héség, dörögés, ragya, villám, két ortzáján látszottak* (314/13). **2.** Társadalmi, történelmi megrázkództatás. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, ... Mikor Vallásunkra készül új ~* (454/223). **3.** Heves kavargás. *Óh, látom Tartarus' mélyü üregét, A' feljött Árnyékok' ~ét!* (223/4). **4.** Viharos szenvedély. *A' mord indulatok szívében, 's a' megett Mind elterjesztették a' bú ~et* (330/902).

~ (330/524, 413a/848, 993), ~ek' (403/1), ~et (413a/331), ~ét (177/14), ~be (337/44), ~bűl (317/192), ~gel (85/3, 197/3, 317/139).

Ö: bor~.

fergeteges mn

Fergeteges hó: hóvihar. Mint mikor a' rohanó jégzáport, avvagy az omló Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter: Úgy kavarg minden részről a' Scytha vitézek' Tábora (258/50).

férhet i

Megférhet, együtt lehet. *'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe'. — Hát ~ illy harag angyali szívekbe?* (330/14)

Férhet (330*/137/1).

Ik: be~.

férj fn

1. Férfi házastárs. *De reménylj, az egek hűség ~nek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/97). **2.** A férfi mint nemi partner. *Követi sok gavar, tsirippol utánna Sok dáma, ki három ~et is kívánna* (197/40). **3.** A föld férje és bátyja: az éj. *Te is Földünknek ~e 's bátyja, Míg a' magánosság barátja, Coelus! Te rád báméskodik, Tekints le milliom szemeddel* (431/7). **4.** Az erszény ~je: tulajdonosa. *Tsak pénzében lennék vice; Megölelném histórice, Férje lennék az erszénynek. E' kén a' szegény legénynek!* (339/15)

~ (209/70, 410/26), *Férj* (330/837, 1186), ~e (210/76, 212/29), ~e' (337/61), *Férje* (415/43, 454/795), *Férjem* (454/851), ~ed (210/101), *Férjed* (212/123, 392/28), *Férjt* (330/646, 811), *Férjemet* (259/467), ~ét (210/30), ~nek (210/105), ~hez (301/5, 330/412, 419, 330*/164/5), *Férjhez* (330/1550), *Férjéért* (308/62), ~eddel (212/111), *Férjedd* (454/961), ~ével (210/80), *Férjével* (308/60).

férjfi l. férfi

férjhezment fn

Házass. nő. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A férjhez mentteket, 's őket felírassam* (330/424).

Férjhez-mentteknek (330/428).

Ferke fn

Személynév, (a Ferenc becéző alakja). *Jerke ~, éltesen a Freier, Vivát!* (227/13)

férkezik i

1. Férkőzik v. hova, csatlakozik v. hova. *E' szómra megállván, közéjek férkeztem, 'S Imé vélek együtt hozzád elérkeztem* (290/27). **2.** Jön. *A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Is-ten nem férkeze* (32/6).

Ferkó fn

Személynév, (a Ferenc becéző alakja). *Míg ~ egy lézán pihenteti magát, Ketté metszik lop-*

va a' gatya-madzagát (330/1711).

~ (330/1713, 1714).

ferneyi mn

(1)

Ferneyi úr: Voltaire; {Ferney az ő birtoka volt}. De tsak ugyan úgy jó lenni ám Voltérnak, Ha néznek Ferneyi Úrnak 's Gavallérnak (245/32).

férni Ik: hozzá~.

fero (lat)

(1)

Ad, nyújt. Sint Maecenates, feret Hungara Terra Marones (42/0).

fertály fn

(1)

Negyed. Változó Hóldodnak, a' melly most lemégyn, Kívánom utolsó ~ja e' légyen (79/14).

Ö: hold~.

fertályóra fn

(1)

Negyedóra. Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál (330/1993).

fertele m fn

(2)

Förtelem, undort keltő dolog. Azt mondod, barátom, hogy én otsmány vagyok, 'S ortzám' fertelmei irtóztató nagyok (254/2, 61/2).

Fertő fn

(1)

Víznév. Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát (432*/202/1).

férvén in

(2)

Helyet találva. Nem ~ árka a' duzzadt víz-özön, Ordító lármával görög a' szirtközön (306/97).

~ (418/23).

Fesit fn

(1)

Személynév. Obester Monsieur de Fesit Serget bellyebb vezeti (114/777).

feslett mn

(1)

Romlott. A' hol a' szív ~, a' fő meg agyatlan Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

Ik: ki~.

fest i

(10)

1. Festéssel ábrázol vkit; lefest. Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk A' mellyet minden Képirók ~enek szűz formába (326/41). 2. Vmilyen színűvé változtat. Lero-gyik, 's fekvését ~i szűz vérével (330/1412) 3. (Nyelvi eszközökkel) ábrázol, jellemez, leír. Most is a' lett oka az új galibának, Egy Nimfa,

kit Virgil, 's utánna mindenek Ollyan irtóztató formában ~enek (330/1782). Pihegtsélő mellye' Domború két halma A' gyönyörűségnek szenteltt arany alma. De mit ~em én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart teremteni? (330/203) 4. Teremt, alkot. Ama szerentsés Mezőkre, ... A' melyek zöld határjára Halhatatlan Tavasz néz 's örök Fényt ~hűs aljára Ama mindenható kéz (297/47). Mert tudós pennája ~e Néki ollyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet (163/17). 5. Nyomtat. Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom verral ~ené (340/26).

~ (330/188); ~ették (330*/165/9). — Fesd (397a/1134).

Ik: le~, meg~, rá~.

festék fn

(3)

Olyan anyag, amellyel tárgyakat vmilyen színűvé lehet festeni. Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűit fekete ~ekkel mázolja (216/18).

~et (330*/181/1), ~nek (330*/181/2).

festeni in

(2)

1. Festéssel ábrázolni. Maga a' Természet, mellyet Olly szépen tudsz ~ (428/18). 2. Leírni, szavakkal ábrázolni. Légy te nekem Szent Poësis Mindenem: Ami történt életembe, Hogy lehessen énekembe Festenem (97/7).

festés fn

(3)

Leírás, szavakkal történő ábrázolás. — ...a' mint a' Poétai ~ kívánja, kezében van az ő nádból, sásból, és tserfából kötözött koszorúja (259*/205/3).

Festés (397/5), Festésnek (397/8).

Ö: poéta~.

festet i

(2)

Megbíz vkit, hogy fessen. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1787).

~ (8/6).

Festetics fn

(11)

Családnév. Mélt. Gróf ~ György ő Nagyságára (418/cím). Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána! (307/120)

Festetits (306/218, 330*/146/2, 330*/188/ 4,

390/40, 445/57, 445*/233/1), *Festetitsünk* (418/53), *Festetitset* (338/56), *Festetitshez* (452/7).

festetik i (2)

Iratik, íródik. *Szinte annyi szelid 's vad scénák festetnek, Mennyit a' firkálók nem is képzelhetnek* (454/513).

festett mn (5)

Festéssel díszített ⟨vki, vmi⟩. *Nézd el bár a' világ' szélén mívelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' ~ Gelónokat* (413a/637). *És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak ~ nyoszolya 's hímes superlátok* (201/40). ~ (61/17, 63/22, 254/17).

festhet Ik: le~.

festő mn/fn (5)

I. mn 1. Olyan, aki, ami fest. ⟨A rózsza⟩ *Leveleit pedig olly szín palástolja Hogy azt a' ~ kéz hijjába majmolja* (64/18). **2.** *Festő* versezet: leíró költemény. *A' Tavaszi — Festő versezet Kleist' német munkáiból* (397/1).

II. fn Festőművész. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug ~ le rajzolja* (213/14). ~ (213/21, 357/71).

Ö: orca~.

festőpenzel fn (1)

Festőpennzli, ecset. *Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden műved meg alázza* (64/25).

Festung (ném) (1)

Erődítmény, ⟨itt a fa lóra utal⟩. *Akkor a' Trójaiakat Hogy verték le ~gal* (113/23).

festve in (1)

Leírva. *Ez a' Rózsalyugas, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem költeményes gondolat, hanem természet után van* ~ (432*/204/7).

Ik: le~, rá~.

festvén in (1)

Festéssel ábrázolva. *Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált ~ Skele-tonnak* (213/24).

fésű Ö: frizőr~.

feszeget i (1)

Vmin töpreng. *Figyelmesen, de tsendesesen vígyázz rá, mit* ~ (111/28).

fészek fn (25)

1. Madár lakóhelye. *Szomorún hangitsál fész-kén a' patsirta* (4/13). **2.** Otthon. *Ah! a' Frantziák is a' magok fészkeére Hazánk' hölgyeivel szállnak el végtére* (416/19). *Rózsa! engedd hadd heverjek Éltető bokrodba' már, 'S édes árnyékodba' nyerjek Fészket én rideg madár!* (321/28) **3.** Gondozatlan hely, búvóhely. *A' legutálatosabb úgy nevezet[t] Kreutzertheaternél mi közönségesebb fészke és menedékhe-lye a' közönséges bűnöknek* (330*/173/9). **4.** Vminek kiinduló pontja, gócpontja. *Éris ... Minden belsőrésze útát fúr magának, Kivált hol fészke van a' hiszterikának* (330/738). **5.** Állapot. *Elordítja magát a' szelid tsendesség, Felreppen fészkeből a' szunnyadt békesség* (337/42). **6.** *Fészket rak: meghonosodik. És abba a' vígság örök fészket rakjon* (266/39). *fészkek* (83/26), *Fészkek* 397*/76/15), *fészke* (397a/975), *fészkei* (413a/981), *fészkeik* (4/9, 200/9), *fészket* (413a/417, 454/458), *Fészket* (173/22), *fészkeket* (65/7, 397a/844, 413a/419, 740), *fészkedet* (190/56), *fészkében* (306/44), *fészkekbe* (413a/415), *fészkébe* (246/35), *fész-kén* (200/11).

Ö: bujnyik~, tonkin~.

feszes hsz (1)

Kimért. *Pedig melly kényesen-feszesen-begyese-n Járnak az Uratskák végig a' Pártesen?* (330/1117)

feszesedik i (1)

⟨Vízállás⟩ növekedik. *A' föld dübög megzúdúlva; Duzzad és ~ Ereke' ága* (397a/678).

fészkel i (2)

Fészket rak. *Verebek ~nek még ott utoljára, Hol szabadságsapka és zászló lebeg ma* (416/17).

Fészkel (117/3).

feszít Ik: széjjel~.

feszítő Ik: ki~.

feszül Ik: széjjel~.

feszülve in (1)

⟨Tejtől⟩ megduzzadva. *Ottan a' ketskék önként rotskára sietnek 'S tölgyét feszülve hozza a' szelid juh-nyáj* (327/50).

fetreng i (5)

1. ⟨Fájdalmában⟩ hanykolódik. *Mikor így az*

erős a' földönn ~e Minden bajonn kívül nyugova a' gyenge (15/9). 2. Küszködik. Itt ~ azok közt, kiket a' sors vélle Az élet kínjára méltóknak ítélle (453/17). 3. Sírban ~: haldoklik. Én már a' sírban ~em, Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin jár (443/214). ~e (204/9, 217/9).

fetrengeni in

(1)

Hánykolódni. *De midőn rettenve ártatlan bárátyta Testét hív vérébe ~ láttya (77/242).*

fetrengő fn

(1)

Hánykolódó személy. *Hízik az előtte ~ jajjától 'S tiszteletet kíván gyilkos szabljától (192/39).*

fi fn

(13)

1. Fiú(gyermek). *De a' ki másokkal örvendezve múltat Firól-fira száljon benne az indulat Hogy Unokái is mond hassák ha megholt Az én Atyám, 's Anyám vígszívű Magyar volt (336/38). 2.* (Vhonnan származó) férfi. *Élt ő a' XIII-dik Században: Freyburgi ~ volt, és Franciscanus barát (330*/201/2). Rajta, hát Magyar ~k! Istenben hartzolni (257/209), ~k (330/1126), fiak (413a/691), ~t (267/71), ~at (330/1920), fiakat (433/51), ~ra (266/22), Fiakra (257/19), Firúl (266/22), ~akkal (334/46).*

Ö: atya~, bagoly~, hangya~, haza~, király~, kutya~.

fia fn

(83)

1. Vkinek fiúgyermek. *Menj ~m! im megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök váráig ér (268/23). Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel ~it, 'S ezeknél inkább szerette Titán Attyafiait (92/9). 2.* Vhonnan származó személy. *Vidúlj Haza! ... Nem régen kezdik ~id nyelved betsűlni (111/89). A' Hazánk buzgó ~ így cselekszik (117/5). 3.* Utód, leszármazott. *Királyi házát fényre hozod megint, 'S újabb dicsőséggel tetézed Érdemes egy Fija Öseidnek (445/64). Majd mikor fíjaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva neveznek (442/15). 4.* Venus fia: Ámor. *Sok szerelmest kis nyilával Vérez a' Vénus' ~ (164/22). 5.* Vki követője. *Oh, mi is, a' mai Próféták' ~i Hadd lehessünk e' nagy Innep' lantos-sai! (225/17) 6.* Halál ~: halott. *Hogy Orphe-*

us, — kit a Halál' fíjának Az Őr-ebtől fel-faltnak gondolának (399/1). 7. Állat kicsinye, kölyke. *Három ~m volt nekem már, Mind a' hármát meg ölék (114/322). 8.* Múzsák fia: költő. *Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Múszak fíját Ki nem a' Poétás főben kikoholt Utopiát, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be járni (358/25). 9.* Mars ~i: a katonák. *Trombita kell! e' Márs' fíjait harsogva rikoltó Trombita! (253/20) 10.* Mostoha sors ~: a mostoha sors áldozata. *De most kezdjél Arionnal keservesebb Áriát, Hogy a' Delphin is meg-szánja e mostoha sors ~t (162/6).*

~ (92/30, 111/97, 190/78, 212/57, 342/1, 386/15, 413a/679), Fia (326/26, 405/39), fíja (267/45, 267/13/15, 267*/17/4, 306/26, 330/1877, 337/360, 338/22, 395/6), Fíja (222/47), ~m' (268/115), Fiam (268/26, 124, 368a/124), Fiamim (268/109), Fíjaim (267/165, 207, 211, 217), ~id (200/43), fíjaid (266/59), ~i (225/30, 235/24, 454/289), Fiai (220/23), ~ji (313/85), fíjai (368*/31/7), Fíjai (237/139), fíjaik (267/169), ~t (173/11, 338/27), fíját (222/46, 258/29, 35, 337/374), Fíját (170/3), fiait (117/3, 173/10, 398/9), Fiait (111/114, 124/2), fíjait (253/18, 337/143, 348/4), fíjamnak (330/1951), Fíjamnak (330/1953), ~nak (225/101, 257/92, 413a/441), fíjának (285/10), ~inak (190/50, 98), fíjában (259/372, 445/6), fiamra (185/187), Fiamra (185/206), ~ért (111/34), Fiává (337/374), Fiaddal (337/108), Fíjával (259/324), Fíjaival (188/78).*

Ö: atya~, ember~, hazám~, magyar~, világ~.

fiacska fn

(3)

Venus ~ja: Ámor. *Vezessetek reája, Hol az én szökött fiatskám (185/38, 65, 89).*

fiamuram fn

(1)

⟨Megszólításként.⟩ *No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájok (114/924).*

fias Ö: atya~.**Fiastyúk fn**

(2)

Csillagkép. *Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már meg szűnik ... Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/232). Fiastyúkot (413a/156).*

fiatal mn/fn

(18)

I. mn 1. Életének még kezdeti, fejlődő szaka-

szában levő. *Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit ~ korodban* (445/16). *Függjenek gyenge fánn a' gyenge virágok Nem vén fához valók a' ~ ágok* (73/18). **2.** Vmely állapotban nem régen levő. *'S bár Tempe' völgyné még ~ vagyok, Hárám' erőtlen húrjai sem nagyok* (251/25). *Másik szánban Madám Tserházyné vagyon, Szép kis Ifjasszonyság, még ~ nagyon* (330/174). **3.** Fiatal személyhez tartozó, reá jellemző. *'S még ~ fejünk gondba 's őszbe merül* (454/206). **4.** Nem régi. *A ~ Remény* (387/cím).
~ (298/21, 306/229, 330/1176, 330*/140/3, 339/cím, 397a/27, 214, 413a/905, 453/253), *Fiatal* (330/133).

II. fn 1. Fiatal férfi, ifjú. *Himent egy kellemes termetű ~t, Ki visel General-Násznagyi hivatal, Felsőllítván ülő székből mellőle* (330/371). **2.** Nem öreg növény. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját* (413a/186).

ficki l. ickificki

fickó fn (2)

Fiatalember, suhanc. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzkó' feje körül, Ki fészke mellett harátsol* (397a/974). *fitzkó* (114/919).

fidibusz fn (1)

Összecsavart papírdarab, amellyel pipára gyújtottak. *Eggyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szidta: Hát a' tűz maga hol maradt* (231/71).

figaró fn (1)

Egyfajta sapka. *Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/341).

fige l. füge

figebab fn (1)

Csillagfürt. — ...'s fanyar fige bab fejét Leapprítván töredékeny szárát zörgő Erdejét (413a/87).

figura fn (1)

Táncfigura, a verbunkos egyik részlete. — ...egy Ángulus az ott lévő Magyarok tántzában 300 ~t számlált meg (330*/156/11).

figurás mn (1)

Mókás, tréfás. *Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy ~an nyertem el az egrit* (228/24).

figyelem fn (8)

1. Fokozott érdeklődés vmi iránt. *Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolatán ~mel andalg* (418/48). **2.** Gondoskodás, törődés. *Milyen szorgalmatos figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/5). **3.** Megnyugvás, beletörődés. *Csak állapotj meg hát néma ~mel, Vedd észbe, illetél milyen sérelemmel* (212/13). **4.** Figyelemre vesz vmit: megfontolja. *Élők, vegyük tehát méltó ~re, Mitsoda bajnok tör az emberi nemre* (215/11). **5.** Figyelemre int: érdeklődést, odafigyelést kér. *Az egész Népséget körül megtekinti, 'S felvontt szemöldökkel ~re inti* (330/370). *figyelmét* (368/28p, 330*/173/5), *figyelmel* (11/4).

figyelmes mn (1)

Figyelmesen: érdeklődve. *Mu'sám! Ekkor meg ne szolltsd, állj meg a háta megett Figyelmesen, de tsendesen vigyázz rá, mit fesszget* (111/28).

figyelmezik i (2)

Figyel. *'S hallom daljaidat, Chloe, A' melylyekre letsendesül A' zengő Filoméla, És leskődve ~* (403/69). *figyelmezz* (454/699).

figyelmezni in (1)

Figyelni. *Szoktak é jól ~, mikor nagyon jól laknak?* (310/6)

figyelmezve in (1)

Figyelve. *A' szélvész egyet se kukkan, Olimp ~ ül* (397a/572).

fika fn (1)

Közkatoná, közlegény. *A' Fikák argumentuma Sem használna már néktek* (92/279).

Ö: köz~.

filegrán fn (1)

Filigrán, díszítmény. *'S ha az óságból is származik tisztelet: Kérkedik ez sok új ~ok felett* (306/196).

filemile l. fülemüle

- Filemon fn** (1) állítani nagyon merészelem, *Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem, 'S hogy minden nép előbb lett Theologussá, Mint kételkedővé és philosophussá* (454/386). *Philosophus* (111/80, 239/94).
- Filénó fn** (1) Személynév. *Lásd, hogy kedvelt ~, Bár mind haszontalan* (158/49).
- Filéta fn** (1) Személynév. *Szép volt ~, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' barátja* (354/8).
- Filippi fn** (1) Philippi, helynév, (macedón város). *Azért is látta ~, hogy tábori Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának* (413a/496).
- fillér fn** (1) Nagyon kevés pénz. *Sok bolond ki adja utolsó ~ét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét* (190/63).
- Fillis fn** (7) Személynév. *Így szól ~ Milonnak édesenn: Melly szép Virágos ez a' Rét!* (151/3) ~ (381/cím, 403/71), ~em (151/9), ~nek (330/1283), ~ének (151/5), ~hez (391/cím).
- Filó fn** (1) Személynév. *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stívát adjon néki Bayer, Mert meg égett a kis ~, Oda Catilina, Miló* (227/15).
- filoméla fn** (4) Fülemlé. *Alszom rózsalevél alatt, 'S hallom daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla* (403/68). ~ (117/1), *Filoméla* (375/23), *Philoméla* (432/52).
- filozófia fn** (5) 1. Bölcsélet, a lét és a gondolkodás viszonyát vizsgáló tudományág. *(A lélek halhatatlansága) — ...philosophiának legrégibb és legfőbb tárgya* (454a*/256/21). 2. Világ személet, élet-felfogás. *Óh jó Isten, ugyan hová Lett és lészen ama' szent Filozófia, Melly a' földi halált semmibe véteti?* (454/717) *philosophia* (454/387), *Philosophia* (454/527, 725).
- filozófus fn** (3) Filozófiával foglalkozó gondolkozó. *Én ugyan*
- finalissime** (lat) (1) Véglegesen. *Magát lelkiekre szánnya, Sőt minden apai Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/111).
- finc l. inc-finc.**
- findzsa fn** (1) Csésze. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hűl* (231/81).
- fing fn** (1) Végbélben hangosan távozó bélgáz. *Nem vers-re hanem attára portzogtatód a' ~ot* (358/40).
- fingás fn** (1) A végbélben képződő gáz kieresztése. *'S úgy bele bolondult ezen váróvásba, Mint a' piszkafázott matska a' ~ba* (239/102).
- Fingerkalender** (ném) (1) Vékony zsebnaptár. *Még a' Calepinus' tíz nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/379).
- finom mn** (7) 1. Érzékszervekre kellemes hatású. *A' Rózsá' színe bíbor. 'S illatja finom Ámbra* (273/13). 2. Vékony. *Ollyan ~ apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha lábát is megköthetni* (330*/165/1). 3. Finomabb íz: jó ízlés. *Jer, Szépem! ... Hadd mondják, a' kiknek van ~abb ízek: Te vagy a' remek kép, azok tsak a' Skizek* (127/11). 4. Kíméletes, gyengéd. *A' ~abb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét* (330/180) ~ (413a/351), *finom* (277/33); *finomabb* (421/11).
- fintorgat i** (2) Grimaszokat vág. *Fel emeli orrát ... Ezt mi-helyt valami szellő meg-mozgatja, Azonnal kétfelé büszkén ~ja* (194/6). *fintorgattya* (58/6).

finnyás mn

(5)

1. Túlzottan igényes. *Nemes Magyar Tánctom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki ditső nemzetünkkel, Ki Európai ~ lakhelyeden Máig sem szenvedtél motskot szépségeden* (330/589). 2. Kényeskedve válogató (személy). *'S ájulás nélkül bűzölget magába A' legfinnyásabb Dáma is* (377/8). 3. Finnyás orral: lekicsinylően. *Még azok is Laurust fűznek Hérósinkra Kik most ~ orral néznek Magyarinkra* (81/28). ~ (203/28), *Finnyás* (198/57).

fiók fn

(1)

Asztal kihúzható része. *Tudom én, hol kell kutatni A' kenyért a' ~ba* (114/99).

fiókos mn

(1)

Fiókos asztal: toalettasztal. Toalet, Toilette, teszen frantziául asztalkát, különösen pedig asszonyi ékesgetésre készült kis ~ asztalt (330*/183/2).

firhang fn

(1)

Függöny. *Tsendesség vólt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot* (330/892).

firhangos mn

(2)

Függönyös. *Jer Múzsám láthatsz még sok száz szebbet szembe Hogyha bé mégy ama ~ hárembe* (190/20, 25/30).

firkál i

(2)

1. Alig olvashatóan ír. *De részeg fővel ~ta* (92/47). 2. Verset ír. *Hogy kezdhesek Énekembe, Mellyet minap' hevertembe' Firkáltam a' térdemen* (114/13).

firkáló fn

(1)

Író. *Szinte annyi szelíd 's vad scénák festetnek, Mennyit a' ~k nem is képzelhetnek* (454/514).

firnacosz lk: össze~.**Fischleder (ném)**

(1)

Halbör(-ből készült széles torkú német csizma). *Akkor lábotokra vonván bőv fislédert, Látogassátok meg püderesen Fédert* (233/61).

fiskális fn

(1)

Ügyvéd. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Familiáknál is* (217/63).

fitogat i

(5)

Fitogtat, dicsekedve mutogat vmit. *Ekképpenn nyert érdemeid Ruháidra varratod Szolgásgos szép jeleit Azokonn ~od* (16/24, 205/24). *fitogasd* (61/49, 254/27, 55).

fitogtathat i

(1)

Kérkedhet, dicsekedhet. *Kiki elővette legtízrább köntösét, Hogy fitogtathassa magát, pénzét, Ősét* (330/68).

fityeg i

(2)

Lóg. *'S mint a' Hédervári bábán, Úgy ~ rajt' a' ruha* (317/91). *Lohadt mellyén tsomó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tetszei ~nek* (330/234).

fitty fn

(1)

Fittyet hány vkinek: semmibe se veszi. Még ő is mér hányini a' Dámáknak ~et: De megtanítjuk ma ezt a' kótyonfittyet (330/1133).

Ö: kótyom~, kotty~.

fiú fn

(6)

1. Vkinek a himnemű gyermeke. *A' ~ az attya' vérét Itta érzéketlenül* (257/32). 2. Fia-talembere. *Miskoltzra írtam három ízbe, egy ~ Vitte arra el Levélkém'* (161/41). 3. Borfiú. *Kantsót ~! veszendő Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/15). ~k (248/53), fiut (453/243), ~mat (185/5).

Ö: fér~.

fiúi Ö: fér~.

fizet i

(8)

1. (Munkabért) megad. *Alig van kenyere 's fűtője szegénynek, Pedig hetibért is ~ a' legénynek* (330/1806). 2. Fizetést teljesít. *Így buzdítja a' Sessiót És nagy hanggal pengeti, Hogy ő ígér négy milliót, A' köz nép meg ~i* (114/346). 3. Viszonoz. *Ezer ambrózia csókkal Fizetek csókjaidért* (265/12). *Ugyan nagyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet. A' nyári Napnak hésége Éltünk terhe, veszettsége Tsak, tsak ilyennel ~* (389/36). 4. Ad. *Igazság Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán ~el méltó árt?* (454/118) 5. (Növény) terem. *De várt gabonája üres kalászokkal ~ett* (413a/237). 6. Megbűnhődik, lakol vmiért. *Ugy is régi hitszegését Laomedon Várának Régen ~jük már betses vérével a' hazának* (413a/509).

Fizetek (444/12).

Ik: le~, vissza~.

fizetés fn

Jutalom. *Akkor, hogy az ellenkező contrast édes érzése Légyen a' bágyadt elmének százszoros ~e* (216/28).

fizetget i

Fukar módra fizet. *Így arany szerelmet aranyon vehetel, Réz lessz, ha tsak rézzel ~el* (206/22).

fizettet i

Adót ~: kötelességet teljesített. Tudod, hogy magános fogadástétele A' legfontosbb adót ~i veled (452/36).

Fizignát fn

Személynév, {a békák királya}. ~ a' *Tó fenekét Érvén, magát el rejté* (114/238). *Éllyen! a' Nemzet, éllyen! Éllyen a' Nép ~tal!* (114/492) ~ (114/149, 266, 333, 387, 420, 442, 532, 554, 852, 854, 863), ~nak (114/201), ~ra (114/434, 843).

Fizignátus fn

Szenélynév. *Én Printz ~ vagyok, E' nagy Tónak királya* (114/42).

fizika l. Physica

fl. 1. florenus

flaskó fn

Palack. *Csak el olvasom hát, a ki nem hallgatja, Flaskót emelgethet 's fogát piszkálhatja* (266/10, 310/10).

flastrom fn

1. Sebtapasz. *Midönn a' terhet, melly vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's sebe mérget enyhítgeti ~ja* (216/108). **2.** Vigasz, gyógyír. *Az öröm, az élet édes balsamoma Légyen bus szívednek gyógyító ~a* (75/4). ~ot (330/1521).

flektírozik i

Ragoz, ismételtet. *Mit moralizál itt? és mit ~? Philosophus bottal miért dorgállódzik* (239/93).

flinta fn

1. Kovás puska. *'S Frater Schwartztól fogva ezek az Istenek Kéziv helyett puskát, ~t szerzettenek* (330/1956). **2.** Férfi nemiszerv. *Egy*

jó ~t Júnó előtt Ki ránt két oszlop közül (92/309).

Flóra fn

Személynév, {a tavasz, a virágok istennője}. *Az égető Kutvátska A' zöld mezőt aszalta, 's Alatta ~' hímes Virági haldokoltak* (107/3, 352/3). *Szép Jázminok Flora' Dísze Látom nagyonn kevélykedtek* (150/1). ~ (186/5, 15, 220/13, 249/7, 330*/202/6, 448/7), ~' (426/14), *Flora* (1/14, 2/2), *Florának* (1/8), ~nak (331/13, 397a/429, 941), ~hoz (86/15, 198/15, 330*/202/6), ~val (70/15).

Florentina fn

Egy mű címe. {Szerelmi történet fordítása a XVII. századból.} *Ott volt ~ 's a' Tündér Ilna, 'S valamennyi tőkét életében vona* (330/855). ~ (330*/164/1).

florenus fn

Florenus, forint. *M. Rhédei Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl. ád* (445*/233/4).

flóta fn

Fuvola. *Ezzel a trombitát 's ~t Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval* (114/382). *Flótákat* (114/632).

flotta fn

Társaság. *Vétzy és az ő ~ja Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/260).

Ö: ezüst~.

fócesi mn

Fócesi népség: Phocaea lakói. *Legderekabb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Ravárosából átkozódva számkiment* (327/17).

fodor fn/mn

I. fn 1. Dúsan redőzött szalag női ruhán. *Alabástrom lába szárát A' slingolt ~ nyalja* (169/44). **2.** Zöld haboknak fodra: a lugas zöld leveleinek szellő okozta mozgása. *Egy látható hívség A' zöld haboknak fodrában Hempegyegve útát szég* (397a/639).

II. mn Fodor habok: fodrozó hullámok. *Így piroslott volt a' Concha És ~ habok felett, Venus Isten-iffasszonka A' midön világra lett*

(317/254).

Ö: haj~.**Fodor** fn(1)
Családnév. *Ímé, testem felett sír Fodor Susánnám!* (217/91)**fodorháj** fn(1)
Bélfodor, <itt: has>. *Patyolat czombja táján Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, ~án* (169/92).**fodros** mn(1)
Hullámos {haj}. *Mit ér a' ~ haj? a' másdsét? a' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115).**fog¹** i(42)
1. Kezével v, vmely eszközzel szorítva tart. *Dudolgtatván ~ja paraszt esztekéjét* (11/11). 2. Kézbe vesz, megragad. *Sokszor Herkules is orsót ~ kezébe Ha tüzetesen pillog Omphalis szemébe* (76/1). *Mankót ~, és megolvassa Minden tippenéseit* (392/67). 3. Elfogad. *Fogd e' fátvölt, mely keblemnek Őrzötte szent titkait* (436/25). 4. <Fegyvert> felkap és vkire irányít. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, fegyvert ~nak* (413a/1060). *E' miatt nem ~nak kardot gyilkolásra* (454/499). 5. <Igavonóként> befog. *És a' földnek szántására ~d az izmos marhákat* (413a/769). *Menj, 's ~j szürke paripádhoz Fél-ébredt Zefíreket* (456/9). 6. *Fogja (magát):* vmire határozza magát. *Fogják tehát az Actorok, A' Pápához indulnak* (92/204). 7. *Vmihez ~:* belekezd vmibe. *Még is bátorsággal ~ nehéz dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13). *Hát a' sok leány rebegve Mind a' szaladáshoz ~* (231/190). 8. *Kezet ~ vki ellen:* ellene fordul, rátámad. *Párt ütöz ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen ~ e kezét* (80/2). 9. *Helyet ~:* elhelyezkedik. *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittyá vitézink Innepi pompával ~tak helyet; óh deli látás!* (400/73)~ (199/78), ~ok (304/53, 435/53), ~sz (397a/569), ~unk (337/276), ~nak (92/56, 315/10, 330/619), ~ának (330/530, 641), ~ott (320/15), *Fogott* (337/368), ~tunk (340/41), ~tak (202/141, 211/6, 225/73, 244/37); ~ja (114/187, 330/506), ~játok (219/9), ~tam (454/1002), ~ta (57/4. — ~nék (267/208), ~na

(228/32); ~ná (413a/887). — ~junk (357/63), ~janak (310/33, 413a/1091); ~játok (361/4).

Ik: be~, bele~, el~, ki~, körbe~, körül~, le~, meg~, össze~.**fog²** si

(195)

1. <Nyomatékos jövő kifejezésére.> *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre ~ kerülni* (43/12). *El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy musámat ~ja segíteni* (67/8). 2. <Jövőbeli valószínűség kifejezésére.> *Talán engemet sem ítélnék hazudni Ha minden lélek tört ebbe ~ok tudni* (12/14). 3. <Feltételes jövő kifejezésére.> *Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál ~ná elszaggatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet* (176/54).L. még **ád, áll, állít, alszik, átalíródik, becsül, behoz, beszél, besző, betemet, bír, boldogít, bomlik, buzog, dall, danol, deklarál, díszesedik, ég, él, elfajul, ellenkedik, ellenkezik, előáll, elszaggat, elvisz, ér, ered, esik, felel, felemel, felindít, felvesz, felvirrad, folyik, fúj, gyullad, hallgat, hárfázik, hint, hisz, hullat, húz, illik, íródik, jár, jön, kaptivál, kedvel, keres, kerül, készül, kiáll, kijön, kimutat, kiszáll, kitetszik, kizeng, kóstol, követ, küld, lángol, lát, lenget, lesz, letör, marad, megment, megmutat, megnyúz, megvállik, megvet, megy, mér, mond, nevel, nevet, nő, nyargal, nyer, nyugszik, nyújt, okoz, országol, örül, őriz, összesereglik, ragyog, szab, szakad, száll, számosbít, származik, szenteltet, szeret, színesedik, szívárog, sző, talál, tart, tesz, tetet, tisztel, tud, tündököl, uralkodik, ül, ünnepel, üt, vádol, vár, vesz, vet, vezet, vigadozik, vigasztal, visel, visz, vivátozik, vonkál, zeng.****fog³** fn

(29)

1. Az embernek, állatnak szájüregében egymás mellé sorakozó, harapásra, rágásra való csontszerű képződmény. *A' szegény Dorottya, nem lévén már ~a, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga* (330/711). *Cerberus ordítottson, harapó ~akat vitsorítottson* (44/9). 2. *Csikó a ~a:* fiatal. *Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa; tsikó volt a' ~a, Serénnye loboga* (452/58). 3. *Irigy ~ak:*

irigy emberek. *És nem marnak is úgy már az irigy ~ak* (328/16). **4.** Az idő irigy ~a: az idő múlta. *A Jó'se'f' Nevétis Ezek után vágja, Hogy az Idő' irigy ~a meg ne rágja* (188/46). **5.** Szél ~a: a szél ereje. *Nézd a' hízkelkedő fűvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél ~a meg nem rágott* (90/16). **6.** Fok. *De a' halhatatlan lelket nem esmerte, Egy foggal fellyebb volt amaz epés bőltstől* (454/591). **7.** Vmilyen eszköz foka. *Maga a' föld bő nedvet ad a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának* (413a/973). *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye ~ával Megtőri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/107).

~a (58/13, 190/62, 194/13, 339/2), *Foga* (330/1912), ~ok (453/111), ~ai (237/30, 330/2042), ~amat (129/38, 425/38), ~át (266/10, 310/10, 338/24, 454/42), ~ait (330/228), ~nak (77/169), ~ának (204/32, 217/32, 413a/922), ~aival (214/4).

Ö: acél~, sárkány~.

fogacska fn (2)

1. Idős ember foga. *Egy két fogatskájok tsikorog szájokba', A' vénség' rántzait szedik több rántzokba* (330/439). **2.** Kiálló kis fok. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán, Sok millió nemzik fiat egy fogatskán* (330/1920).

fogad i (11)

1. Férőhelyet ad vkinek, vminek. *Igy minden állatot Kit a' Föld ~ott A Halál torkába ejt* (32/32). **2.** Elismer, szeretetében részesített. *Én szeretem de hijjába Nem ~ gráziájába* (309/108). *Vidülj Haza! s öröm könnyel ~d vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp tészik magokat* (111/87). **3.** Tudomásul vesz. *A' hatásos okosság Rabbá legyen, 's az elme Törvényjeit ~ja* (185/174). *Mit tsinálsz? ~j Szót!* (143/19) **4.** Megfogad. *Ne félj Vitéz! Tsak engem Zengj minden énekidben, Lillát adom jutalmúl. Fogadtam, és jutalmúl Lillát megadta nekem* (344/11). **5.** Fiává ~: pártfogásába vesz. *'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává ~ta Jesse' zömök fíját* (337/374). **6.** Méhében ~: fogan, megtermékenyül. *Flóra a' kertjébe viszi ötet, egy Virágot mutat néki, a' mellyet ha tsak újja' végével érintene is*

azonnal ~na méhében (330*/202/7).

Fogadj (454/429); ~jam (439/27), ~játok (454/969).

Ik: be~, el~, fel~, meg~.

fogadás fn (4)

Fogadalom. *Szerelmes ~* (183/cím). *Hát itt hattz, szívemet kínozó kegyetlen, Hát ~odat így tartod hitetlen?* (57/2) ~od (57/11), ~aid (363/3).

fogadástétel fn (2)

Fogadalom. *A' ~* (344/cím). *Tudod, hogy magános ~ed A legfontosbb adót fizetted veled* (452/35).

fogadni Ik: be~, el~, fel~.

fogadván in (1)

Keblébe ~: vendégül látván. *Kapos Fő-Város-sa Somogy' határának, 'S Hertzeg Eszterházy' Dominiumának, Melly az elmúlt Nyáron felette örvendett, Keblébe ~ annyi Uri rendet* (330/46).

Ik: el~.

fogan i (1)

Megtermékenyül. *Juno, a' mint Ovidius beszéli, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát ~ta* (330*/202/2).

foganat fn (1)

Eredmény. *Heloist jobb ~tal tanítja Szerelmére* (297/67).

fogás fn (4)

1. Tartás, érintés. *Mikor sok külföldi tántzban, a' módosság, 'S a' legúrabb ~, legnagyobb pajkosság* (330/586). **2.** Kézfogás. *Olly hatalmas volt ~a, úgy le fogtak ujjai* (161/9). **3.** Halaknak zsákmányul ejtése. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ... ~a' módját megolvashatni Földinél* (330*/200/5). **4.** Étkezésnek egy v. több ételből álló egysége. *Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek. Hány ~ba esett jó ízűn egy falat, Hogy hasfájás nem jött reátok az alatt?* (198/59)

Ö: kéz~, orca~, párt~.

fogat i (1)

Kezet ~ szívemben: elismerést vált ki. *Úgy vagyon! a' Kedves Poéta Nevezet Fogatott szívembe legelőször kezét* (235/10).

fogcsikorgató mn

(1)

Sorvasztó. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogcsikorgató Éh, 'S a' vad tábor, hányszor térszen Munkát, reményt semmivé* (397a/190).

fogdosni in

(1)

Vmik közül egyet-egyet elfogni. *Sőt sok dolgot Innepeken is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést beöltani, Madarakat ~* (413a/278).

foghat lk: *el~, meg~.*

foghatni lk: *meg~.*

fogható in

(1)

Kézzel ~ *setétség:* sűrű, korom sötétség. *A' kézzel ~ Setétség eltűnik, Az Éjnek Madara húholni megszűnik* (190/87).

fogház fn

(2)

1. Börtön. *Bé is tsukták őtet kemény áristomba, A' melly oly keserves ~ és kaloda* (330/1599). **2.** (A Lilla c. kötettről van szó, amely pénz hiányában sokáig elfeküdt a kassai nyomdában.) *E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' ~ában rég' senyvedő Lillám* (452/42).

foglal i

(3)

1. Tért nyer. *'S a' szerelmes kény helyett Gyűlölség ~t helyet* (322/24). **2.** (Versben) közöl, rögzít. *Én Téji versbe ~om Érzékeny éneked'* (278/49).

~om (289/34).

lk: *be~, el~.*

foglalát fn

(1)

Lényeg. Rövideden ide megyen *A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/233).

foglaló fn

(1)

Az, amivel örökre eljegyez vki vkít. *Én akkor Lillát sirattam, Azt a' szépet, azt a' jót, A' kinél szívemet hagytam, Mint örökös Foglalót* (428/56).

foglalva lk: *be~.*

foglalván in

(1)

Elhelyezkedve. *Már a' nagy sereg is a' tsata piartzot Magának ~, elkezd'te a' hartzot* (330/1270).

fogni lk: *be~, el~.*

fogó Ö: *kéz~, párt~.*

fogódik lk: *el~.*

fogoly fn

(2)

Vkinek a rabja. *Ám de a' kik tudják kimélni magokat, Sem azomba el nem vesztek kurázs-jokat, Azok fűzik arany lánczra a' foglyokat, Azok élék Vitéz módra Világokat* (238/103). *Foglyát* (170/4).

Ö: *hadi~.*

fogott in

(2)

1. Kifog, kiválaszt. *Mint a' Vad ménesből ~ déltzeg paripa rágia Tajtékszó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). **2.** Megfogott. *Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak, 'S főhajtva köszöntvén a' szép angyalokat, Le-segitik ~ karokkal azokat* (330/288).

lk: *el~.*

fogság fn

(2)

1. Alvilági lét, bűnhődés. *Tantalust és gyermeket Fogságba tartja* (410/38). **2.** Kiszolgáltatottság. *Mégis mennyi tsinos Urak 's Böltsek vannak, A' kik e' tömlöztbe víg szívvel rohanak, Sőt ezt a' ~ot vásárolják kintsen* (330/1607).

fogta Ö: *füst~.*

fogva¹ nu

(25)

I. (⟨-nál/-nél ragos szó mellett:⟩ **1.** Vmiből következőleg. *Az el tépett gyásznak rongyainál ~ Tündöklök egy nyájas hajnal mosolyogva* (203/9). **2.** Vmin keresztül. [A tűz] *Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan reppen az égre nagy retsege ropogva* (413a/842). ~ (81/9).

II. (⟨-tól/-től ragos szó mellett:⟩ **1.** Vmilyen helytől, időponttól, állapottól kezdve. *'S Talpától ~ tzombjáig Ott is minden ígézett* (231/137). *Már hét esztendőktől ~ virágzik ifjúságom* (162/105). *'S úgy vidít meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától ~?* (197/60). **2.** A névszóval jelölt személytől mint kezdettől számítva. *Rajta vitéz szívvel! Ez által lettenek Herkulestől ~ minden Félistenek* (191/32). **3.** Mindenestől, gyökerestől ~: egészen. *Mosojgó ajjaki mindenestől ~ A szerelem lántzánn tartják már meg fogva* (77/43). *És a' madaraknak régi hajlékait morogva*

Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől ~ kat (413a/1033).

~ (222/51, 238/16, 259/179, 235, 267/19/4, 306/274, 309/22, 313*/99/4, 330/397, 946, 330/1778, 1955, 337/175, 413a/737, 454/459, 454a/27).*

fogva² in (8)

1. Vmit megfogva. *Így mennek a' három Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen ~ (330/926).* **2.** Fogva van: őrizet alatt áll. *Maga a' dühösség a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz szorongattya (54/6).* **3.** Aki ~ tart téged: akit szeretsz. *Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki ~ tart téged (443/198).*

~ (188/16, 52, 193/42, 225/98, 330/1585)

Ik: át~, fel~, meg~. **Ö:** ennél~.

fogván in (2)

Vmit megfogva. *'S kezet ~ menjenek el Bálint' neve' napjára (326/50).*

Fogván (108/4).

Ik: el~.

fogy i (1)

Apránként kevesebb lesz. *Nyúgodj ditső test: én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vérem Értte foly, értte ~, értte hül-meg (395/40).*

Ik: el~, ki~, meg~.

fogyaszt i (2)

Egészségét rombolja. *Ne sírj! ne — Nítze, kérlek, Magad minek ~od! (186/58) — Miért fogyasztszam éltém Míg a' gohér virágzik? (354/21)*

Ik: el~.

fogyasztó in (1)

Sorvasztó. *'S ha bévetődsz is, zsibbadozva szülöd Ott a' ~ gondokat (305/28).*

fogyatéka in (1)

Maradék. *Boldog Ország az, 's az Aranyvilágnak Látszik ott némelly ~a (287/22).*

fogyatkozás fn (2)

1. Hiány, elégtelenség. *De én e' Remekbenn ~t látok (127/27).* **2.** <Égitest működéséről> csökkenés. *Ők mutassák meg az égnek jártát 's a' tsillagokat A' napnak ~it és a' hold fertályo-*

kat (413a/1033).

Ö: nap~.

fogydogál i (1)

<Égitest láthatósága> fokozatosan csökken. *Tolja a' nap a' napot, 'S új holdjaink sietve ~nak (410/16).*

fogyhatatlan mn (1)

Elfogyhatatlan, örökös. *Az Ur tehát a' ki életünk reménnye Légyen életednek ~ fénnye (74/20).*

fogyott Ö: ügye~.

fogyta fn (2)

1. Vége, megszűnése. *Olly hallgató leszek életem ~ig, Mint a' melly hív voltam hozzád ekkoráig (176/111).* **2.** Csökkenés. *A' ki megmutatta, hogy hazánk' határa Nem jutott még ma is a' hérók' ~ra (337/384).*

Ik: el~.

fogytig hsz (2)

A szóban forgó dolog elfogyásáig. *Nékem is ~ ki égett A' dohányom azomba (114/1015).* *De élte' lángja ~ ége, És elnyelé e' néma bolt (388/11).*

fogyván in (1)

Gyengülve. *Midőn az esztendők rá dülő terhei Miatt erőtlének lettek tetemei, Lassan lassan ~, el erőtlenüle, Eggy végső próbára ezen sírba düle (214/21).*

fohászzkodás fn (1)

Könyörgés. *Sok szív ~a az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár (221/9).*

fohászzkodik i (1)

Imádkozik. *Szent öröm ~ Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén (225/11).*

fojt i (2)

1. Vízbe lenyom, és így megöl. *Mert Fizignát Úr meg tsalá, És az átkozott Tó alá Fojtotta hitetlenül (114/335).* **2.** A légzést gátolja. *Innen savanyú Ázótyokkal Pusztás barlangok ~anak (455/26).*

Ik: bele~, meg~, el~.

fojtás fn (1)

Puskaporhoz használt tömítőanyag. *Már úgy megszűkültem töltésbe, ~ba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba (239/217).*

fojtó in (5)

1. Fullasztó. *Fojtó Szzirokkóknak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim* (455/9). 2. *Fojtó lélegzet: nehéz légzés. Szelídebb vidéket látok megnyitlani, A' ~ lélekzet kezd már tágitani* (306/68). 3. Nyomasztó. *Jaj de ~ unalommal Bánat szálla rám egy nyommal* (322/21). ~ (443/7), *Fújtó* (397a/101).

fojtódik i (1)

Haragtól ~: dül-fül, dühöng. Majd egyszerre tsügged feje komor bútól, Haragtól ~ és irigy gyanútól (330/742).

Ik: meg~.

fojtódott Ik: el~.**fojtós mn (3)**

Nyelést, lélegzést nehezítő. *Ellenben a' Dió-fába ~ vatzkort oltanak* (413a/594). ~ (77/2, 135/17).

fojtott Ik: meg~.**fojtva Ik:** meg~.**fok fn (1)**

Vminek kiemelkedő része. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom* (238/56).

Ö: hegy~, kapa~, vár~. L. még **fog 6., 7.**

fóka fn (1)

Ragadozó tengeri emlősállat. *'S Fókákkal pesegnek London' tört tornyai* (313/44).

fokhagyma fn (2)

A konyhakerti növény ehető hagymája. *Leg nagyobb büntetés[t] a kik érdemlenek Jól lakásul egy pár fog hagymát egyenek* (12/4). ~val (114/109).

fokla fn (1)

Világításra használt faszilánk, fáklya. *Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál faragsájja baltával a' ~kat* (413a/299).

foldoz i (1)

Foltoz. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/116).

foldozni in (1)

Foltozni, <edényre> foltot tenni. *Azért lett kenyere világon jártába A földözni való serpenyő 's eszkába* (26/36).

folt Ö: lélek~.

Folus fn (1)

Pholus, <ögörög mondai kentaur>. *Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és ~nak* (413a/1010).

foly i (34)

1. <Folyadék> vmely felület mentén (lefelé) halad. *Óh friss Patak a' melly kristály hőmpölygéssel Virágos partod közt ~sz édes tsörgeggel* (176/6). *'S míg a' zúgó léhón le felé ~ a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59, 87/39). *Vérpatakok ~nak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testei úsznak* (253/4). 2. <Folyadék> vmely nyíláson át a szabadba jut. *Talám Mászlással ~ a' Salétrom' tsapja* (457/16). *Ez Obester Püpos vala, Rekedi torkú és siket, Hét lyukra ~t az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/786). 3. <Cselekvés, esemény> halad, tart, zajlik, történik. *A' míg az Avantgardénak Így ~ának tsatái, Mind eggyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/673). *Azomba míg ezek ekképpen ~ának, Tréfából kezet nyújt Bordáts Dorottyának* (330/595). 4. <Élet, idő> halad, múlik. *A' földön pedig edesebb Boldogságba' ~ életem* (403/49). *Héj vizivók! be sűrű Potsolyába ~ világtok!* (354/7) 5. <Beszéd> hangzik, szól, jön. *Czúkorral ~t ajakáról Minden szó* (443/35). *Azóltá hány szíves beszédek valának, Mellyek szánkból költsön szívüinkből ~ának!* (235/26) 6. Hangoztat. *Óh, méznél edesebb ajakok! Melly ambróziát ~tatok Rózsaszín kelyhetekből* (134/128). 7. Van. Öröm ~ a' szellők' mentében: *Ég, föld, tenger, mind mosolyog* (379/23). 8. Könnyhullatása ~: sír. *Most is, ha ~ könnyhullatásom, Tsupán ez egy vigasztalásom* (391/31). 9. <Áldás> száll. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod* (225/99). ~ (267*/20/1, 395/40, 432*/205/6), *foj* (60/3), ~nak (258/41), *fojnak* (25/3, 190/3, 454/149), ~ának (170/18, 217/75, 259/284), ~t (299/33, 341/38), *fog ~ni* (253/70). — ~j (397a/733), *follyon* (222/83, 310/57), *Follyanak* (279/17).

Ik: be~, egybe~, el~, le~.

folyamat fn (2)

1. Folyás. *E' vérrel tajtékzó patak' ~ja, Melly sírjok' oldalát végig harsogtatja* (306/55). 2.

Folyó. Örültek a' ~ok, Örült minden part, sziget Örült hegy, völgy, mező, liget (399/10).

Ö: kristály~.

folyamodik i

(1) Igénybe vesz. A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak (267*/12/2).

folyamodni in

(1) Segítséget kérni. Ím hozzád kíván ~ ez árva leánya Károlynak; szabadítsd veszedelmes ügyébe Királynéd' (258/23).

folyás fn

(15) 1. Folyóvíz haladása. Parnaszsz' vadon hegyénél, Kasztál' folyása mellett ... Múzsákat óh Barátom, Híjába fogsz keresni (343/2). 2. Kisebb folyóvíz, patak. Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' ~, a' félékeny Nyárfa, és a' jámbor rét (428/71). 3. Folyása: menete, rendje. Itt nézem partotok' kétes messziségét, Az én lételemnek ~át vagy végét (454/40). 4. Kútfő, forrás. Néha a' Bőltesség nyitná Mélységes ~ait, 'S lelkemnek letsillapítná Tudományos szomjait! (397a/526) 5. Lelőhely. Itt teremnek az ezüstnek ~i 's a' réz értzek (413a/688).

~a (413a/255, 453/20), ~ai (231/322), ~i (219/2, 78), ~t (403/64), ~át (213/48), Folyástokat (219/85), ~ában (259/187), ~sal (413a/124).

Ik: el~, ki~.

folyat i

(1) (Szarvas) párizik. 'S olly tsuda szerelmek párosítják együvé A' vadakat, hogy tigriseken ~ a' puha szarvas, 'S a' héjja megpetéli a' galambokat (327/31).

folydogál i

(3) 1. Lassan, csendesen folyik. Vér helyett ~ kristálysín tsergeteg (306/70). 2. (Nap) telik, múlik. Gondolnám, hogy felserdült világ' szopós korába Nem ~tak a' napok más rendbe és formába (413a/877). fojdogál (77/134).

Ik: végig~.

folyó mn/fn

(8) I. mn 1. Folyékony. Bomlani kezdenek a' részek egészen; A' könnyebb 's ~ rész magát fellyebb vonja (454/613). 2. Hulló. Sok ~ könyvtől Aganippe árad (116/2). 3. Folyó el-

me: éles ész. Ám de hű szívem, 's ~ Elmém vagy (410/9).

~ (201/55, 212/107).

II. fn Szélesebb medrű folyóvíz. Tisztábbak 's jobban ujjítanak A' Folyók mormolási (297/52).

~kat (413a/1041), ~knak (247/4), ~kkal (445/31).

Ik: ki~.

folyócska fn

(1) Patak. Lassan le hempelyegve, Buzogjatok folyótskák (264/4).

folyosó fn

(1) (Itt az arcra vonatkozik.) Két felől a' postaházak építettek, Kerek ~val körül kerítették (239/46).

folyóvíz fn

(12) Forrásból eredő, mederben haladó víz. Egy ~ a' sziklából Vad morgással omlik le (397a/703). E szép kies kerthez közel egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes íz (1/19).

fojó víz (72/8), folyó-víz' (454/578), ~ek (349/13, 413a/485), ~eket (197/4), fojó vizeket (85/4), Folyó vizeket (413a/681), ~nek (209/30, 330*/171/1), folyó vizekbe (413a/159).

folyta fn

(6) Vminek menete, folyamata. A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának ~t közbe megakasztja (330/1000).

Ö: el~, le~.

folytában nu

(5) Során, folyamán. Mikor e titeket, éltetek folytába Hurtzolt a' tévelygés vak Labyrinthjába (453/51). 'S a' jövő idők' folytába' Élni fog majd híretek (259/23).

~ (379/121), folytába (222/33), fojtába[n] (297/21).

Ö: egy~.

folytat i

(4) (Megkezdett dolgot, cselekvést) tovább végez. Mellybe sok Hivatalt a' szerént ~ott, Hogy panaszt rá csak az Irigy sem mondhatott (222/35). Nagy bátorsággal mindég fojtattya uttyát (35/2).

~ják (397a/355), Folytatják (330/490).

folytatni in

(1)

Tovább végezni. *És most, hogy munkámat ~ megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem feltett bűnöm* (454/673).

folytatván in

(1)

Tovább végezve. *Tovább is tüzesen ~ a' hartzot, A' Gavallérokön tettek sok kudartzot* (330/1427).

folyván in

(1)

Megtörténve. *Ezek így ~ sorjával A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/79).

Ik: el~, le~.

fon i

(15)

1. Szálas anyagból fonalat készít. *Én ~jak? Én járjak szonyába' barátom? Éj, te engem kortsnak tartasz, a' mint látom* (268/97). **2.** (Szálakat, fonalakat) hajtogatva teker, és így egyesít. *Midőn két Hatalom ~ olyan kötelet, Mellyből egy korbátsá lesz Észak 's napkelet* (337/335). **3.** Ilyen eljárással készít vmit. *Most is Belgrád alatt új koszorút ~nak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35). **4.** Alkot. *Az én lelkem ... hernyó' módjára Mászkál a' fanyar bánaton, És a' mások mulatságára Magának vers-koporsót ~* (426/40). *Ti kedves Zefírkék! Ti estve magatok Egy nyugtató sátozt keringve fonnyatok* (90/34). **5.** Kötést ~: szerződést köt. *A' durvaság ellen közös kötést ~junk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139).

~ (418/26), ~nak (91/9, 103/7, 188/84, 382/8, 437/7), ~a (238/108); ~od (454/654). — *Fonj* (268/95).

Ik: le~.

fonal fn

(1)

Vmely folyamat menete. *Igy ember éltének mi volta hagyatott Az három Párkákra egészen bízott Kik személyl választás nélkül mindeknek Életek ~át vágják a' véneknek* (2/8).

fonás **Ö:** suhanc~, len~.

fonat i

(2)

Eszközli, hogy fonjanak vmit. *A' ki haza készül vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék koszorú* (266/20, 336/36).

fondogál i

(1)

Készítget. *Sem Lakóni bíborom' Nem ~ják érdemes Clienták* (410/8).

fonni in

(1)

Szálakat összetekerve készíteni. *Sövény is szükséges ~, 's a' Marhát el tiltani* [a szőlőből] (413a/914).

fonó fn

(1)

A fonást végző lányok, asszonyok együttes munkája, szórakozása. *De az idő változást észreveszik valóba Az éjtszakánként dolgozó lányok is a' ~ba* (413a/397).

fonószoba fn

(1)

Az a helyiség, ahol fonnak, (itt a földi lét). *Így lépdegél együtt a' három Párka is ... Kiki a' szerszámot vívén a' markába, Az élet' és halál' ~jába* (330/934).

font¹ in

(8)

1. Fonással készített. *Itt lesznek fejemen sásból ~ koszorúk* (219/70). *Már az ősz hajakból ~ ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/105). **2.** Karikába ~ karokkal: egymásba karolva. *Karikába ~t karokkal Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/6). **3.** Alakult. *Lelkeik eggy fényes ködből ~ fellegnek Szárnyain a' többi Hérókkal lebegnek* (188/43).

Font (413a/775), *fontt* (397a/28, 622, 454/913).

Ö: körmön~, össze~.

font² fn

(4)

Mérleg. *Mikor egy dobzodó vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltája A' ~ot lenyomja a' hamisság czélja* (453/219).

~ot (454/116), ~ját (337/22), ~jával (257/164).

fontos mn

(5)

Jelentős, lényeges. *E' rövid, de ~ áldásunk summája Légyen tiszteletünk örökös táblája* (340/37).

~ (267*/19/4, 281*/40/1, 413a/611), *legfontosabb* (452/36).

fonva in

(1)

Kezemet kezed közé ~: átkarolva. *Kezemet Kezed közzé ~ tartóztat sz engemet* (143/40).

Ik: be~.

fonván in

(1)

Készítve. *A' nap megint le szálla, El végezé*

futását; Sátort az éj tsinála, Fonván setét lakását (43/4).

fonnyad i

(5)

⟨Növény⟩ zsugorodni kezd, lekonyul. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva* (107/5, 352/5). *Virágzik is: de lassanként ~, és hervadoz már* (162/108). ~ (298/19), ~t (330/236).

Ik: el~.

fonnyadt mn

(4)

1. Zsugorodásnak indult. *Fonnyadt bimbót mutogatott tövisse közt vesszeje* (162/104). **2.** Öregesen vánnyadt. *Fonnyadt ő, de azt a' mély bánat okozza* (213/25). **3.** Hanyatlóban levő. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tölle valyon valójába Élt é?* (453/126) **4.** Petyhüdt. *A' meg görbült vénség ~ rántzainak ... Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/33).

fonnyaszt i

(2)

1. Hervaszt. *Nézd bár a' rósát ... A nap sugárát hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tüzével* (38/3). **2.** Sorvaszt, öregít. *Komor magánosság ~ja éltemet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet* (330/791).

Ik: meg~.

fonnyasztó mn

(2)

Sorvasztó, pusztító. *Most már a' Nyavalyák ~ serege Rá ütvén, régólta volt ennek betege* (222/49). ~ (162/24).

fordít i

(6)

1. Vmit más irányba térít. *Vitéz lángotokat jobbra ~sátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/137). **2.** ⟨Állapotot⟩ másra változtat. *Hogy az ő örömet ~suk bánatra, 'S duzzadt hegykeségét méltó gyalázatra?* (330/959) **3.** Mutat. *'S a' Püdermantelt fel fogván Tűkröt ~ Vétzynek* (317/245). **4.** Hátat ~: meghátrál, megfutamodik. *Vagy a' vér' mezején hátat ~anánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létiünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre?* (267/148) **5.** Szemét vmerre ~ja: vmerre kezd nézni. *De tsak visszahátrál; le-törli könyveit, 'S a' tágas tengerre ~ja szemeit* (454/444). **6.** Más nyelven mond el. *Írta Ko-*

tzebue, ~otta Csokonai V. Mihály (453/cím).

Ik: el~.

fordítani in

(1)

⟨Figyelmet⟩ irányítani. *És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a' külföldi Kanárikról nem átalja figyelmét az itthoni bokrok' madárcái felé is* ~ (368*/24/17).

fordítás fn

(1)

Szövegnek más nyelven írásban történő tolmácsolása. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Íródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' ~ában* (418*/175/2).

fordíthat i

(1)

Változtathat. — ...a' kik vagy könyveikkel vagy hatalmokkal hamarabb ~nak a' dolog' nevén! (330*/173/6)

fordítható in

(1)

Felhasználható. *Az ábrázat sokra ~ lárvá* (28/10).

fordítva Ik: meg~.

fordítván in

(2)

1. ⟨Tárgyat⟩ lefordítva. *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az oltára* (330/850). **2.** Felhasználva. *A' Szent barom meg sajditván Ezt a' Maskarájából 'S Maga hasznára ~, Ki búvik a' bikából* (231/333).

Ik: el~.

fordul i

(15)

1. ⟨Élőlény⟩ testével úgy mozdul, hogy tekintete más irányba kezd nézni. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla Némelly szemeit bé fedte És másfelé fordúla* (231/474). *Mihelytt a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264). **2.** *Vki, vmi felé ~:* vmi felé irányul. *Bár szemét rád a' sors mosolyogva nyissa, Bár feléd forduljon tsalfa golyóbissa* (191/2). *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/95). **3.** Eredeti iránytól eltér, irányt változtat. *Amott jár majd ~ gyors lépéssel elé* (2/16). **4.** *Vkihez, vmihez ~:* segítségét, támogatását kéri. *Sem bátyára a' tiszta hóld költsönfényért nem* ~ (413a/403). **5.** *Vmi ~:* vminek az állapota, jellege, működése megváltozik. *Bátor szívvel vonnyad fère magad tölle Ó Asszony 's sze-*

rentse, minden pontba fordul (55/19, 191/19). *Másképpen ~ az elme, más a' szív indulatja* *Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja* (413a/426). **6.** *Vmire ~: vmi után következik. 'S az özön áldásra özön liquor fordul* (233/20). **7.** *⟨Vér⟩ tolu, gerjed. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valami-kor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/61). **8.** *Háttal ~: eltávozik. Őszve ütném sarkantyúmat, meg indulnék, Még e' Város felé háttal sem fordulnék* (184/14, 423/14). *fordulj* (139/43), *fordujjon* (55/2).

Ik: *el~, elő~, fel~, meg~, vissza~.*

fordulás fn (5)

1. Irányváltoztatás. *Almás szürke tsödör lovát tántzoltatja, Lejtős fordulással kerengve ugratja* (256/14, 82/16). **2.** Cselekedet. *Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásnál Vélem ellenkezőt tsinál* (309/47). **3.** Variáció, változat. *Ennyi fordulást tesz tsattogó daljában A' kis fülemüle a' bokron búvában* (306/103). **4.** *Fordulást ejt: táncol. Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ejtenek* (325/6).

fordulat fn (1)

Útvesztő. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott: Mint a' mennyi összekevertt tekervények Között této-váznak itten az ösvények* (237/71).

fordulgat i (1)

Több irányból támad. *A' szárnyi könnyű nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson* (330/1199).

fordulni in (1)

Felé ~: ránézni. Sűgár Mogyorófák körülte hevernek, De azok feléje fordulni sem mernek (298/16).

forduló in/fn (2)

I. in Olyan, ami vmilyen irányba fordul. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talygája* (413a/182).

II. fn *Pál ~ja: Pál napja. Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ejtenek* (325/6).

fordult Ik: *le~, meg~, rá~.*

fordulta fn (1)

Nap egy ~: egy egész nap. És az ő egész élete A' nap' egygy fordultába áll (148/52).

Ö: *haza~.*

fordulván Ik: el~.

forgács fn (1)

Fárról eltávolított keskeny, összecsavarodott hulladék. *A' tsinosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek* (330*/164/8).

forgás fn (11)

1. Vminek változó jellegű folyamata, folyása, alakulása. *Hanem, vígyáz a' természet, 'S nintsen ~iban hízak és enyészet* (454/628). **2.** *A természet ~ának örök karikája: a természetbeli állapotok körforgása, ismétlődése. [A természet] Pontos ~ának örök karikája Egygynek el fogytával másikat táplállya* (201/77, 454/629). **3.** *Szeme ~a: tekintete, nézése. Bátorsággal tellyes két szeme ~a, Természeti vitézt mutat mozdulása* (330/265).

~a (288/21, 454/651), *Forgása* (244/13), *~i* (413/8, 413a/6), *~ára* (413a/154), *~sal* (413a/948).

forgat i (18)

1. Erre-arra fordít, ide-oda mozgat. *A' szegényt, a' Királyt egy formán ~ja [a tenger] Engesztelhetetlen kemény indulatja* (211/35). **2.** Ismételten úgy fordít, hogy a felső és alsó része helyet cseréljen. *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' tésztát mint ~om* (169/14). *Itt van a' szántó is, 's mély barázdát ~* (72/17). **3.** *⟨Eszközt, tárgyat⟩ megfelelően kezel, használ. Vért ontó szabjáját ebben nem ~ja* (71/4). *A' buza markokat sűrűen ~ja* (69/10). **4.** Könyvben lapozgat, olvasgat. *Ő a' Frantz és Német könyveket ~ta* (330/139). *Boldog! ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' írasit ~ a' kezébe* (454/510). **5.** *Vmit ~ az eszében, magában: fontolgatja, töpreng rajta. Menj el már utazó, de forgasd eszedbe ... Hogy nyomorúságos, kétséges az élet, Hogy bajra született, a' ki emberré lett* (210/121). *Árpádot 's Kinizsit forgasd az eszedben, Légy Magyar, és mint ők, légy Márs' embere: győzől!* (253/60). **6.** Irányít, vezet. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ... Ki a' jeges Tenger' habját igaz-*

gatod, Az északi Pólust páltzádon ~od (337/174). **7.** Hátat ~ vkinek: nem veszi számításba, elfordul tőle. De most rám mindenek félszemmel hunyorgat, Megvető nézéssel hátat ~ (206/14). **8.** Kulacsot ~: iszogat. Az újnak örülnek, 's ótól kurjongatnak, Mert markokban telyes kulatsot ~nak (199/56). **9.** Szemeit ~ja: <dühösen> szemeit le-fel, jobbra-balra mozgatja. Durva tekintettel szemeit forgattya tüzessen (36/1).

forgattya (2/17, 77/250), forgattyák (10/13), ~ták (239/213). — forgassák (413a/75).

Ik: fel~, keresztül~, ki~.

forgathat i (2)

1. Úgy mozgathat, hogy az forogjon. [Herkules] Ki vállán az Eget könnyen ~ta, Hanyatlik a piziny Ámornak alatta (94/1). **2.** Kezelhet, használhat. Semmi, hogy kezetek tágult markolatja A' Fegyvert mint régegn úgy nem ~ja (68/12).

Ik: ki~.

forgatható mn (1)

Forgatni lehet. Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és ~ palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni (330*/180/2).

forgatni in (2)

1. Szántani. Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal ~ a' rögöket (413a/898). **2.** Kancsókat ~: iszogatni. Mennél jobb így mulatni, A' kantsókat ~ Míg fel ázik a' bél! (154/34)

forgatott Ik: le~.

forgatván in (2)

1. Poharat ~: iszogatván. Mikor poharat ~, a' lány hantú Mezőkön Vigan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/928). **2.** (Szemet) le-fel, jobbra-balra mozgatva. [A nyúl] 'S piros szemét bámúlttában Forgatván be-be-rándúl (397a/336).

forgó mn/fn (6)

I. mn 1. Kavargó. Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban ~ karingással (330/526). **2.** Forgandó. Mi vetette élted illy ~ kotzkára? (77/266) **3.** Széltől ~ okosság: balga okoskodás. Nem! Hanem a'

kevély alázatosságnak, A' rendetlen széltől ~ okosságnak Tsalóka míve ez (454/326).

~ (288/38, 454/6).

II. fn Ízület. A rugó salétrom minden észt és tsontot Saját ~jából kihányt, szélllyel rontott (330/1344).

forgódik i (1)

Forgolódik, gyakran megfordul vhol. Külömben is Bétsben, 's más külső Országban Eleget forgódott ő a' Nagy-Világban (330/126).

forgódó in (1)

Forgó, járó. Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyepűjére mulatozni járnak, Vizenyős útszáit mindenek vizsgálják, Körülte ~ elmével strázsálják (239/4).

forgószeél fn (17)

1. Függőleges tengely körül sebesen forogva haladó szeél. Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei (56/42). Forgó szeél és jég eső A' mi a' munkánkra jó (389/59). **2.** Táncolástól felkavart légáramlat. Illy zavartt forgó szeél tódúlt a' Szobának, Hogy a' hebehurgya Langauszhoz fogának (330/529).

~' (397a/193), forgó szeél (86/21, 147/5, 198/21, 413a/829), forgó szelei (202/42), forgószelet (298/29, 330*/154/3), Forgószelet (143/11), forgószeleknek (225/114), forgó-széltől (330/520), forgó széltől (460/108), forgószelekkel (260/9), forgó szelekkel (192/11).

forint fn (5)

Pénznem. Ma tsak nyoltz száz ~ jött bé a' Cassába (6/23).

~ (317/228), ~om (433/70), ~ot (445*/233/2), ~jával (330/1809).

L. még rhénus forint.

forintos Ő: két~.

forma¹ fn (41)

1. Vmely tárgynak, személynek megjelenési módja, alakja. A' Szépek' ingerlő ~ja, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúltt meleget (379/113). Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy (445/14). Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalannak temploma Pozsonban (306/185). **2.** Vminek a szokásos, elfogadottnak tartott alakja. Te ki esmérni tudsz

sok ezer dolgokat, Azoknak ~ját, számát, nagyságokat (454/56). **3.** Olyan minta, amely vminek meghatározott alakot ad. 'S más ~kba ütik makhina-testemet A' dülő Elementumok (454/548). **4.** Közlésnek, érintkezésnek vmilyen módja. Hát az Itéletnek milyen lesz ~ja Ha ilyen iszonyu ichnográfiaja (59/31, 195/31). **5.** Üres formaság, formalitás. De mivel-hogy a' Dámáknak Magok vonogatása Csak ~—'s a' Leánykáknak E' még ma is szokása (231/429). **6.** Szíved ~ja: érzelmeid. Én is hát szíved' ~ját Úgy tekintsem, Hogy más Ifjaknak hibáját Rád is hintsem? (276/22) **7.** Vminek a ~jában, vmely ~ban: vmilyen minőségben. Lassan ölü mérget ad be méz ~ba (453/122). Láttya születő ~ban A' boldog jövődöket (231/251). Az olajos részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lidértz ~ba jelennek (201/60). **8.** Vmilyen ~ban: vmilyen módon. Gondolnám, hogy a felseződült világ' szopós korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és ~ba (413a/877). **9.** Vmilyen ~ra: vmilyen minta szerint. Kívül a' gyepűje mintegy elvettette, Ánglus-kert ~ra fákból van ültetve (239/66). **10.** A halál ~ja: halálfélelem. Ábrázatján ült még a' halál' ~ja, 'S kétségbeesését tsak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette (202/70). ~ja (231/177, 239/108, 317/211), ~jok (397a/1140), ~ját (330*/200/5), ~jának (77/31, 239/cím), ~ban (306/33, 330/1782, 431/33), ~jában (330/262), ~ba (77/53, 123/52, 212/22, 231/173, 335, 491, 326/41, 330/716, 1164, 1184, 1989, 413a/1003, 454/618), ~ba' (330/71), ~jával (330*/156/5).

forma² (lat)

(1) Alak, külső. *Forma venusta perit:* A vonzó külső elmúlik, a szépség múlandó (38/cím).

-forma L. csata~, egy~, ember~, gyémánt~, ilyen~, jérce~, olyan~, pamut~, sárgadinnye~, vadász.

formájú mn

(1) Alakú. Ottann nézegetvén a' kész embereket Tsudálták Isteni ~képeket (26/8).

formál i

(6) **1.** Alakít. Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét ~ja (330/

1180). **2.** Alkot. Isten! Hát csak azért ~sz illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket (421/33). **3.** Hírt ~: hírt ad. Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tseré' fűrtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken (328/12). ~ (213/16), ~ának (330/1171); ~ta (454/370).

Ik: ki~.

formálatlan mn

(1) Szervezetlen. Hát már, hogy A' Somogy Illy tudatlan, Formálatlan, Kié a' hiba? (334/25)

formálhat i

(1) Alkothat. Imádja mély tisztelettel az örök Mindenhatót A' ki tsak egy Légyen szóra illy ditsőt ~ott (111/16).

formált in

(2) **1.** Alkotott. Ő lesz az, és az ő böltsen ~szíve Ki könnyörül rajtad, ha sért a' bú íve (214/89). **2.** Támasztott. Dúlnak a' magoknak just ~t Zsiványok (337/40).

Ik: ki~.

formáltatott in

(1) Alkotott. Az ő érzékenyül ~szíve Tudom, gondoskodik rólla, mert vagy híve (212/133).

formán Ő: beszéd~, egy~, ily~, ilyen~, jó~, oly~.

formátlan mn

(3) Torz. Vén, komor, ~ ne légyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk hasonlóké légyetek (330/2033).

formátlan (61/51, 254/57).

forog i

(23) **1.** Többször fordulva táncol. Végezvén a' Lengyelt, Stájerén ~nak, A' Szála' közepén tipegnek topognak (330/545). **2.** Kering. Tudod e' világban minden nagy test ~ (191/33). **3.** Többször jobbra-balra fordul. Sőt maga Cupido rósás ágyon ~ Igéző nézéssel kevélyen vi-gyorog (71/9). **4.** (Személy) sűrög-forog. Mért nem forgott hasznosabba', A' mi vólna szükséges (236/8). **5.** Vhol ~: gyakran tartózkodik vhol, forgolódik vhol. A' te tőled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet (454/330). **6.** Jut, kerül vho-va. Szerentsétlen Belgrád! Óh meddig tántorogsz, Egyg kézzől másokra valyon meddig ~sz (79/2). **7.** Forog a nyelve: beszél. Morgásra áll

szája, ~ benn a' nyelve, *Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/731). **8.** *Vkinek vmi ~ az eszében/elméjében:* gondolkodik vmin, gondol vmire. *Ah! Mostis az a' nap ~ az eszembe* (196/37, 380/35). *'S elméjébe mindég a' drágaság ~* (189/10). **9.** Telik, múlik. *Lám melly zavartt lármák között ~nak A' büszke lelkek' Napjai* (305/65). *A töllünk rohanó esztendőök ~nak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/60). **10.** *Tizenennyolc esztendőben ~:* tizen-nyolc éves. *Azt mondod Leonora, hogy tizen-nyoltz Esztendőbe' ~sz* (408/2). **11.** *Merkur ~:* működik a kereskedelem. *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur ~ a' két kígyós bottal* (11/18). ~ (259/610, 317/196, 330/496, 454/80, 175, 456/64), ~nak (454/140), *forganak* (413a/249). — *~jon* (258/88).

Ö: *ürög~.*

forogva in

(1)

Többször fordulva. *Most repes víg pattanással ~, Majd rettenve komor gödribe süllyed* (139/18).

forr i

(7)

1. Nyugtalan mozgásban van, forrong. *Úgy ~t már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szenteltt Szűzek Veszta' Templomában* (330/1007). *A varjak, e' télnék madari a' tornak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak* (66/18). **2.** *⟨Gondolat, eszme⟩ kialakulóban van. Forr szívetekben a' Ditsőség' szerelme, Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/136). **3.** *⟨Erős érzelem⟩ kitörni készülő heveséggel emészt vkit. E' szókat alig rebegé ki: Orrán, szájján ~tak a' méreg' tajtéki* (330/844). *Tapasztalná mint ~ vérem, 'S mint küszködik a' Szemérem* (309/7). **4.** *⟨Téma⟩ kavarog. A' Dámák előtt is ~ sok Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija? Az a' jeles Kantus ugyan hol készülé?* (330/303) ~ (259/652).

Ik: *fel~, ki~, meg~.*

forrad Ik: *egybe~.*

forradás fn

(1)

Régi sebesülés látható helye, nyoma. *Így be-*

szélli a' Katona A' kegyetlen Hartzokat, A Had utánn így mutatja A' sok ~okat (208/84).

forradott ~ forradt in

(2)

Vmihez ~: vmivel egyesült. *Már hát külön választ a' végzés bennünket, Meg-osztja eggy-máshoz forradott szíviünket!* (63/2) — *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom, És szívemhez forradtt szívét Vérrel kiszakasztanom* (443/75).

forral i

(6)

1. *⟨Gonosz dolgot⟩ készít elő vki ellen. Mérges ~ életedre Sok kaján fő, sok fűrt agy Irigykedik jó szivedre* (280/9). **2.** *Bosszút ~:* bosszút készül állni. *Indúltak, 's mindenik már bosszút ~a* (330/970). **3.** *Haragját vki ellen ~ja:* fenekedik vki ellen, ellene tör. *Méltó haragját mind ellened ~ja* (176/85). ~ (203/37), ~a (317/63), ~vala (330/458).

Ik: *meg~.*

forralt in

(1)

Titkon ~: titokban előkészített. *A Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is merné azt mondani, hogy a Nap tud hazudni. Ő gyakran megint sok titkon ~ zenebonáról Fortélyokról 's alattomos hadak' közeljártáról* (413a/468).

forrás fn

(37)

1. A földből természetes úton felszínre törő víz. *A' tsonka gyertyányok' mohos tövében A' tiszta ~ tsergedez* (305/12). **2.** Az a hely, ahol a forrásvíz elötör. *Másutt a' ~nál egy mohos kőszálnak Tövíben a' játzó báránycák ugrálnak* (72/13). **3.** Az az ok, amelytől vmi származik, keletkezik. *A' finomabb érzés' és erkölts ~a, Édes versengésre ébresztették nemét* (330/180). *Vannak Helikonnak tsenedesebb Rózsási, Hol zúgnak az édes örömmek ~i* (260/32). **4.** Forrásmű, forrásmunka. *Im' én a' Szent ~okat felmérészem bontani És Ascra verseit Roma Városiban mondani* (413a/700). **5.** *Forrásként:* folyamatosan. *Isten légy e' Főpapoddal ... Mint a' Libánus' völgyére, Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásait* (225/150).

~ (1/17, 84/10, 162/17), ~' (196/10, 380/8, 413a/777), *Források* (176/113, 420/4), ~a (390/1, 397a/541), *Forrása* (371/22), ~od

(225/20), *Forrásim* (427/35), ~ai (16/57, 205/57), ~i (219/77, 413a/1105), ~t (89/15, 413a/119, 450/42), ~it (413a/148, 454/231), ~okon (313/4), ~ból (216/1), *Forrásból* (425/35), ~okra (274/4), ~ára (239/64), ~tól (149/16), ~ához (219/44), *Forrásivá* (210/4), ~sal (129/35).

Ö: könny~, méz~, víz~.

forrásvíz fn

(1)

A forrás vize. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz szomja: Mikor fejeteke a' sok bor el nyomja* (198/63).

forraszt Ik: eggyé~.

forrasztani Ik: össze~.

forrasztat Ik: össze~.

forrni in

(1)

Forrni indult: zajgó. Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult habjával rólta le fereszteni (216/66).

forró mn/fn

(36)

I. mn 1. Rendkívül meleg, égető. *Nézd! — a' fűvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' ~ Nap szárogatja Mind úntalan hév tüzével* (130/23). **2.** Felhevült. *Midőn egy szerelmes mirtus Hűsíti ~ fejét* (368a/148). *A' Hol Phaon bus Zafóját Meg öleli végtére 's Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/64). **3.** Nagy meleggel járó (időjárás). *Egyebek mind híves helyeken pihennek A' Dél ~ heve elől félre mennek* (196/22, 84/22, 380/22). **4.** Ilyen éghajlatú (vidék). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' ~ nap alatt laknak, Hírdetik, ki volt Homérus!* (255/26, 451/26) — *Téged' tartóztasson a' ~ Szummát-ra* (63/24). **5.** Igen erős, heves (érzés, lelkiállapot). *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint égeti mellyem' a' ~ szerelem* (196/36, 380/34). *Szívünkben ég Eggy ~ hűség* (174/21). **6.** Ilyen érzésre képes, azt kifejező. *Igy az el hűlt falra mikor el-halgatnak Sohajtással ~ tsókokat raggatnak* (77/104). *Forró Sohajtások — lelkemnek Elszagattott darabjai! Itt lengjete* (303/1). *Addig is, míg csak lehellek, Tégedet ~nn öllelek Hívemet* (183/13, 285/41). **7.** *Forró nyavalya:* hidegleléssel járó magas láz. *A' ~ nyavalyák reszkető hagymázza Erőtlen testünket tsak az ólta rázza* (213/89).

~ (198/55, 210/109, 221/7, 231/245, 259/234, 313/114, 337/203, 389/45, 413a/242, 454a*/257/2), *Forró* (64/24, 259/92), ~n (391/35), *főrrőnn* (241/1); ~bb (77/72), ~bbá (379/115); *legforróbb* (258/22).

II. fn *Forrót alád csepegtet:* bajba sodor. *Ne hidj; mert a' midőn legjobban ketsegtet [a szerencse], Forrót alád épen az alatt tsepegtet* (191/10, 55/10).

forroság fn

(5)

1. Vminek forró volta. *A mértéknél nagyobb gyomor ~a* (239/78). **2.** Hőség. *És ámbár tüzei a' kékelő égne Kettős ~gal feje felett égne* (69/14). **3.** Érzékiség. *Meg emésztő ~ van A' szép Rózsi két szemébe* (150/28). *Azok a' kézszerítések, Sohajtások, pillantások Nem módiból, galánságból Estek, hanem ~ból* (309/12).

Forrosággal (268/136).

forrt Ik: fel~.

fortély fn

(8)

Ravaszság, furfang. *Sem Burkus' fortéllyá törbe nem ejthete, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/175). *Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/7). *fortélyát* (231/191), ~ban (330/717), ~on (330/1329), *Fortélyokról* (413a/469), ~tól (397a/847), ~okkal (239/187).

fortélyos mn

(2)

Ravasz, furfangos. *Friss és gyönyörű nép! ~, vakmerő; Rebeka vezette, egy próbáltt Hadverő* (330/1187).

Fortélyos (114/136).

fortélyoskodik i

(1)

Ravaszskodik, ügyeskedik. *Illyenkor a' tsinál legtöbb nevetséget, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak* (330*/164/10).

fortyan Ik: fel~.

Foszfor fn

(2)

Hajnalcsillag. *A' gyönyörű ~ ezüst világával Játszott a' bíborba borúltt Ég' aljával* (330/1855).

Foszfor (330*/197/8).

foszt Ik: le~, meg~.

fosztat Ik: meg~.

fosztatik Ik: meg~.

fosztatni Ik: meg~.

fosztva Ik: meg~.

fosztatván Ik: meg~.

fosztó mn

(1) Fosztogató. Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt ~ emberevők (337/112).

Ik: meg~.

fosztogat Ik: le~.

fő¹ i

(3) 1. Válik vmivé. Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket özszverontod, A' Nap is hólt-szénre ~? (288/15) 2. Érzéken hevül. Illy lángban ~ Mind a' kettő, 'S csókot rak kis kincsére (277/40).

fő (182/5).

Ik: össze~.

fő² fn/mn

(109)

I. fn 1. Fej. De egy kard most vágja ~be (397a/225). Te a' ~be tartod minden szépségedet Meg nézetem tehát Musámmal fejedet (61/37). A' bokorra ájulttában Kókkadt ~vel esik rá (397a/808). 2. Ész, értelem. Ki megy ám a' ~ból minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia (245/21). 3. Tudatlan fő: műveletlenség. Tsak' a' tudatlan ~, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív (313/67). 4. Ittas ~vel: részegen. Ó is osztán ittas ~vel Bé bukott az ágyára (92/302). 5. (Vhány) személy, ember. Mérget forral életedre Sok kaján ~, sok fűrt agy (280/10). 6. Vezető személy. Ha Apolló helyett Bakhust tették ~nek (219/65).

~ (114/823, 313/69), ~nek (68/7, 72/23), ~ben (358/26), ~be (254/35), Főbe (330/690), ~ból (216/123, 266/8), ~n (259/638), ~tól (219/45), ~vel (81/32, 82/18, 84/11, 89/26, 92/9, 47, 196/11, 203/32, 216/87, 256/16, 258/13, 266/62, 267/242, 310/59, 317/111, 185, 330/278, 466, 792, 337/228, 358/34, 380/5); főbbeknél (280/29), főbbekkel (280/17);

II. mn 1. (Fontossági sorrendben) elől álló, vmely tekintetben alapvető, döntő, fontos. Hald, mit bizott az Ég leg főbb Angyalára (453/24). Vállá, mellye, tzombja, 's minden tetei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei (330/268). Négy ~ gyámolai a' négy ~ Vallás-

nak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak? (337/103) 2. Nagy. Ennél már mit reménylhetni Ritkább sorsot 's ~bb örömet? (148/58) — Az ő Szép szemei, oh legfőbb Győtrelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem (176/75). 3. (Nagyság, hatalom tekintetében) legnagyobb. Innen vigyáz a' fő Felség ti reátok (212/101). 4. Legfőbb jó: az élet. És te olly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb jónktól megfosztanál minket (454/111).

~ (78/24, 92/323, 145/17, 185/3, 222/84, 239/8, 267*/18/9, 267*/19/5, 313/53, 88, 314/26, 320/16, 329/3, 330/134, 162, 1191, 1983, 330*/177/4, 337/129, 418*/174/3, 421/31, 453/75, 77, 454/691, 454a/20), Fő (114/347, 217/77, 251/cím, 279/6, 330/161, 1240, 337/325, 368*/31/2, 3, 454/312); ~bb (267*/13/11, 337/388), Főbb (460/98); legfőbb (267/236, 306/210, 330/705, 337/360, 363, 380/68, 413a/564, 454/245, 930, 454a/22), leg-főbb (267*/19/5), leg főbb (196/70, 222/96, 453/24), Legfőbb (231/42, 239/35, 190, 454/971), legfővebb (330*/176/1), leg főbbnek (453/46). Ő: kút~, leány~, ló~, nyakra-főre.

főangyal fn

(1)

Vezető szerepet betöltő angyal. Ezzel egy Főangyal, kit én minapában Láttam melly zokogva sirt Buda' várában, Előállt (306/145).

főbíró fn

(2)

Országbíró, (a nádor utáni legfőbb méltóság viselője). Itt Országunk' Fő Birája, Kit méltán tisztel Hazája, Eljött Hazánk' Nagyjaival (188/130).
fő bírónak (268*/22/2).

főember fn

(1)

Vezető szerepet betöltő személy. Attikus, Római ~, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a tudományoknak barátja (368*/31/4).

főfájás fn

(1)

Gyötrő gond. Melly'k sarokba fekszel, oh boldog tartomány, Hol semmi ~t nem szül a' tudomány (406/4).

fő-fő mn

(4)

1. Legfontosabb. Ember társát ki szereti és híve Hazájának, Még e' mellett a' Tudományt tartja főfő javának (241/24). 2. Vezető szerepben levő. Lehel is egy főfő Vitéz vólt

(267*/15/7).

főfő (306/248), *fő fő* (30/2).

főhadnagy fn

(3)

Katonai rendfokozat. *Bajnokot éneklek! — 's a' bús Hadak Istene' bátor Hét Fő Hadnagya-it* (450/3).

fő Hadnagy (114/669), *Főhadnagy* (456/cím).

főhajolva in

(1)

Főhajással. *Három deli Dáma kiáll szép manérral: Frantziás tántzokat kezdik ~* (330/489).

főhajítás fn

(1)

A fejnek kecses meghajtása. *Negédes módra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajítással végezük tántzokat* (330/510).

főhajtvá in

(2)

Főhajítással. *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak, 'S ~ köszöntvén a' szép angyalokat* (330/287).

fő hajtvá (139/76).

főhely fn

(2)

1. A legtekintélyesebb személyt megillető hely. *És réz píraxisán, melyet emelt maga, Néked fő helyet engede* (338/20). 2. Vminek a szokott helye. *Gyenge kevély tzipő! ugyan mit nem tennél, Ha te a' süvegnek ~ére mennél?* (330/1064)

főispán fn

(4)

A vármegye élére kinevezett tisztviselő. *Mi? Hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Ispányunk béülvén székébe, A' legelső tántzot Magyarokon kezdette* (330/562).

Főispányunk (330*/155/1), *Főispányomat* (307/66), *Főispányját* (306/259).

főispáni mn

(2)

Főispáni szék: főispáni álláshely. *Nem nyert é örök dísz Főispányi széked* (306/283).

Főispányi (330*/155/3).

főispánság fn

(1)

Főispáni kinevezés. *Keblébe fogadván annyi Úri rendet, Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispánságának Hallatlan pompával 's fénnel udvarlának* (330/47).

főkapitány fn

(3)

Főparancsnok. *Az 1795dik Eszt. Bihar Várme-*

gye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává, v. Obersterévé tétetik (445*/232/2).

fő Kapitánnya (114/892), *Fő Kapitánynak* (114/735).

főkapitányság fn

(1)

Főparancsnokság. *A' kinél még könnyen hasad a' Pántlika, Fő Kapitányságot adna a' Taktika* (238/115).

főkar fn

(1)

Vezető testület. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölts sénátusnak hijját ő pótolta; Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett* (217/ 81).

főként hsz

(3)

Főleg, különösen. *Mivel tehát ~ azon aggodtatok, 'S haddal Carnevalra azért támadtatok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe* (330/1939).

~ (386/13), *Főként* (399/14).

főképpen hsz

(4)

1. Főleg, különösen. *Akármi esetben, de ebbe ~ 'S Ha megvan késő már gondolni másképen* (176/91). 2. Többnyire. *De ~ meg lehetett Eszménem mindeniket, Hallván a' hazával 's néppel Tett sok érdemeiket* (307/37).

~ (330/1718), *Főképpen* (413a/826).

főkötő fn

(7)

1. Asszonyi fejrevaló. *E' szókra Tesztilizs felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' ... Tintukkal bodrozott Főkötő vólt húzva* (330/1228). 2. A ~ úrrá tesz: ha megnősül úri dolga lesz. *Mond'ttam; hogy akárki legyen, hozzá megyek, ... Bóldogabb férjfiú nem lett volna, mint ő: Úrrá tette volna őtet egy ~* (330/772). 3. Szert tesz ~re: férjhez megy. *Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy rossz ~re* (330/756).

~t (330/1808), *Főkötőt* (301/7), ~be (310/18), ~vel (330/1553).

főkötő-spádé fn

(1)

Főkötőtű. *Egy Főkötő-spádé vala a' markába', A' mellyel úgy szúra Lajtsi' nadrágába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1323).

föld fn

(327)

1. Az az égitest, amelyen élünk. *Ez a' föld a'*

hasztalanság világánn oly Golyóbis Hol nyög
a' Virtus, 's kinlódik maga 'a' kegyes Jób is
 (162/27). *Szikrázott a' Napnak rúdja a' föld*
felett (330/2053). *Rendítsd meg Parnasszust*
dobbal, trombitával; Mellynek hallattára
zengjen a' föld 's az ég (267/15). **2.** Száraz-
 föld (a tengerekkel ellentétben). *Óh milyen*
bóldog az ember, Kinek hasznót hajt Föld,
Tenger (123/62). *Mindgyárt a' sós tengert*
fenekig forgatták Leg belsőbb gyomrát is a'
földnek mozgatták (10/14). **3.** Égítüstünk fel-
 színe. *Ki omlott a' föld színére Bélével eggyütt*
hája (114/698). **4.** A sír, a temető. *Mit vágysz*
nagyobbra? Egyaránt bevész A' kegyes föld
a' szegényt És a' királyt is (410/33). **5.** Meg-
 művelt, művelhető talaj. *Akkor vesd el el ké-*
szített magod a' barázdába 'S esztendei remé-
nyedet úgy tedd a' ~ gyomrába (413a/235).
Fekete ~ gyászos parlag, Az én kintsem azon
ballag (112/29). *A' föld' egész határi Alélva*
bágyadának (352/7). **6.** Földtulajdon. *E*
gyors szántó vető földének mellette Egy gazda
virágozó kertjét építette (72/19). **7.** Ország, tar-
 tomány, vidék. *'S a' Magyar föld az ő idejétől*
fogva Mint nagy Lajos alatt virít mosolyogva
(259/179). Biztattya Hazánkat ketsegtető képe
Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's
Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára 's
Meg világosítja földünket sugára (81/ 16).
Vérhabbal tsináljuk szigetté földünket, Még
sem hagyjuk könnyen édes mindenünket
(267/141). 8. Ég s ~ között: az élet s halál
 mezsgyéjén. *De a' sír partjára húznak ön lá-*
baim: Az ég 's a' föld között függök utóljára
 (454/13).

~ (58/10, 127/38, 192/24, 223/16, 313/90,
 313*/100/3, 327/52, 389/92, 413a/225,
 432*/205/5, 454/58, 175), *Föld* (231/93, 104,
 413a/79, 453/30), ~' (413a/485), *Föld'*
 (201/62), *föld* (32/2, 20, 36, 42/5, 59/1, 15,
 114/575, 162/41, 195/15, 200/41, 212/96,
 215/6, 14, 50, 216/40, 225/65, 87, 112,
 253/31, 259/244, 260/20, 306/129, 317/196,
 318/12, 337/49, 105, 269, 348/25, 357/5,
 379/24, 391/30, 397a/198, 264, 677, 413a/8,
 99, 474, 645, 710, 734, 736, 750, 756, 764,
 766, 770, 782, 784, 786, 794, 838, 852, 863,
 972, 1034, 443/32, 454/657), *föld'* (107/7,

193/32, 194/10, 195/1, 330/16, 337/101, 282,
 379/120, 124, 397a/57, 231, 357, 1014, 1105,
 421/28, 443/136, 454/202, 759), *Föld* (32/32,
 107/7, 170/25, 330/778, 413a/144, 285, 338,
 562), *földed* (413a/791), ~e' (258/11), *földe*
 (413a/697, 454/425), *földje* (454/446), ~ünk
 (313/76), ~ünk' (454/507), *földünk* (172/1,
 216/7, 330*/200/2, 454/581), *földünk'*
 (191/37, 418/107), *Földünk'* (454/461), *földe-*
tek (413a/114), ~et (201/3, 239/196, 313/13,
 413a/724), *földet* (9/26, 14/3, 32/24, 41, 54/
 13, 56/66, 85/3, 197/3, 202/66, 259/228, 267/
 57, 337/7, 227, 397a/695, 1052, 413a/317,
 677, 704, 762, 795, 857), *Földet* (9/26, 32/41,
 190/99, 413a/74), ~eket (267*/13/3, 313/92),
földeket (32/30, 413a/76, 124), *földedet* (413a/
 173), ~ét (413a/194), *földét* (225/152, 413a/
 111), ~eit (413a/94), *földeit* (413a/180), ~ün-
 ket (327/10), *földünket* (210/49), ~nek (453/
 25), *földnek* (56/66, 114/709, 202/66, 209/5,
 213/39, 396/17, 397a/41, 413a/59, 101, 769,
 887, 1015), *Földnek* (222/59, 348/23, 413a/
 61), *földeknek* (258/16, 397a/995), *Földeknek*
 (413/67), *Földeknek* (413a/702), *földemnek*
 (400/61), *földjének* (413a/118), *Földünknek*
 (431/7), *földünknek* (191/36, 337/207), *Föld-*
ünknek (288/26), ~be' (258/62), *földbe*
 (427/56, 413a/13, 15, 197, 547, 548, 615, 761,
 889, 971), *földembe* (413a/1115), *földedbe*
 (162/57, 413a/238), *földjébe* (69/8, 413a/551),
 ~ébe (69/8, 257/170), *földben* (426/13),
földből (222/101), *Földből* (445/38), ~ön
 (163/52, 204/9, 228/16, 267*/20/1, 313/19,
 330*/165/5, 373/164, 403/48, 413a/221, 1096,
 450/5, 19, 454/256, 297), *földön* (92/176,
 214/65, 215/83, 267/81, 330/2005, 330*/
 171/3, 337/2, 357/40, 413a/519, 443/160, 454/
 313, 662, 701), ~önn (217/9), *földönn* (15/9),
 ~eken (313/cim, 3), *földén* (225/85, 313*/100/
 2), *Földén* (52/16), *földénn* (413a/660), *föld-*
jén (253/70), *fölgyein* (410/25), ~re (341/51),
földre (58/9, 68/10, 114/813, 185/4, 186/7,
 194/9, 214/8, 216/84, 259/428, 610, 272/13,
 330/1342, 337/13, 357/39, 396/31, 416/1, 454/
 468, 918), *Földre* (13/24, 161/7, 416/25), *föld-*
dére (397a/175), ~jére (313/33), *földjére*
 (413a/324), *földünkre* (77/51, 159/4). ~ről
 (413a/129), *földről* (214/107, 215/126, 413a/

1113, 454/918), *földekről* (267/132), *Földekről* (454/522), *földtől* (114/18, 413a/820, 428/127), *~höz* (413/65), *~höz* (111/120), *földhöz* (317/84), *Földhöz* (114/555), *~ig* (225/72), *földig* (259/107), *Földig* (330/827), *~dé* (201/52), *~del* (413a/897), *földdel* (413a/134), *földével* (413a/776).

Ö: *anya~*, *Cseh~*, *ég~*, *mérő~*, *mért~*, *szántó~*, *Szent~*, *termő~*; *mennyre-földre*.

földesmérés fn (1)

Földismeret. *Most már a' föld esmérésre mondok egynéhány jelet* (413a/756).

földesúr fn (2)

1. Nagyobb földbirtoknak tulajdonosa. *El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágyok zsírja Hízlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról* (114/734). **2.** Vminek tulajdonosa, élvezője. *Óh áldott Természet! óh tsak te vagy nékem Mellynek én örökös földes Ura lettem Mihelyt te általad embernek születtem* (200/87).

földesúri mn (1)

Földesúrnak járó. *Abba tán a' földes-úri jussal Ellenkedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe helyt fogok* (304/50).

földi mn/fn (41)

I. mn 1. A természethez, az emberi léhez tartozó, evilági. *E' kívánságokkal, és e' szükségekkel, A' mellyekkel bírnak földi életekbe', Egy ehez hasonló helyre költöznek be* (454/397). *Óh Lilla, ~ Angyal, Távol vagyok te tőled!* (296/3). **2.** A földben termő. *Hát benem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfúladjon A' földi dudvák között?* (397a/548)

~ (185/209, 195/40, 201/71, 72, 266/61, 269/4, 454/542), *földi* (68/15, 209/46, 238/112, 330/72, 1867, 337/75, 346/11, 348/7, 21, 355/19, 373/172, 405/22, 443/37, 454/624, 718, 455/37), *Földi* (13/3, 231/25, 249/cím, 43, 269/40, 348/35).

II. fn 1. *Földiek:* emberek. *Jupiter az égieket 'S vélek minden ~eket Királyi Névvél birjon* (92/237). **2.** Az, aki ugyanabból a helységről v. ugyanarról a vidékről való. *A' földi földije' véréől habozik, Ember az embernek emberrel áldozik!* (337/75)

földi (357/44), *Földim* (268/119, 356/10), *Földiek* (92/248), *földinek* (357/44). *földiekhez* (299/110), *Földiekkel* (427/1).

Ö: *messze~*.

Földi fn (12)

Családnév. <Dr. Földi János (1755–1801), Csokonai költőtársa.> *Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára ... Esküszöm* (243/5). *Nem nem egy Leány se nyissa Büszke mellyeit te rád Földi Doktor szép Julissa Néked újabb kertet ad* (249/19).

Földi (395/2, 36), *Földi'* (330*/199/7, 13, 395/cím), *Földy* (419/1), *Földim* (348/12), *Földit* (348/2), *Földinél* (330*/200/6), *Földiről* (348/cím).

földindulás fn (4)

Földrengés. *Süsse ki a' kényyén élő gonoszokat, 'S egy nagy föld-indulás falja bé hamvokat!* (454/160)

A Föld Indulás (59/cím). *Földindulás* (195/cím), *föld Indulásnak* (195/38).

földlyuk fn (1)

Földbe ásott gödör. *Minőrok ... a' kik a' puskaport földlyukakba rejtven azzal az ellenséget, vagy annak valamely épületjét felvettetik* (330*/180/6).

földművelő fn (2)

Földműves. *Tsupán hasznos tizfraságot Szeret a' földművelő* (397a/374).

földművelő (432/97).

földműves fn (6)

Földet saját maga művelő személy, paraszt. *Ím fut a' földműves áldott ekéjétől, Habzik a' szőlőhegy a' munkás' véréől* (337/67).

földműves (397a/37, 413a/1070), *Föld-míves* (413a/996), *földműves'* (413a/948), *föld mívest* (413a/515).

földnyi Ö: *mért~*.

földövező in (1)

A szárazföldet körülvevő. *Ránk a' ~ Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41).

földövezte mn (1)

A szárazföldet körülvevő. *Ellepte a' te híred A' napkelet' vidékét, 'S a' földövezte tengert* (373/125).

földrengés fn

(1) A Föld kérgének belső erők okozta megrázkódtatása. *Népek' Jóltévőji! Fejedelmek! ha már Tsak egy Földrengésből köztünk ennyi a' kár, Leg alább az ilyen köz nyomorúság-bann Ti légyetek segéd egy káros Ország-bann* (195/52).

földszín fn

(2) A Föld felszíne. *A' sós és a' kövér részetskék meggyűlvén Földszínen maradnak* (454/620). *Lebegj te a' felhőn, 's fitogasd magadat, ... En földszínt maradok formátlan testemmel* (254/57).

fölé l. felé²**fölös l. feles****fölöstök fn**

(2) Reggeli. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó tepsivel Meg érheti ~re Talán az Úr ennyivel* (169/151). *~re* (169/170).

főméltóságú mn

(1) (Felsőbb testületek címében.) *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekhez a' Diétai Múza* (251/cím).

Fönícia fn

(1) Helynév. *Zeus vagy Jupiter ... Phoenicia Királynának ritka szépségű Hertzeg Kis Asz-szonykáját ... el ragadta* (231*/123/3).

főpap fn

(4) A legfőbb (egyházi méltóságok egyikét viselő) pap. *Isten légy e' Főpapoddal, Arnyékozd bé jósággoddal* (225/146). *Minden hiten lévő fő és alpapok* (454a/5). *~ot* (225/76), *~pal* (225/10).

főpapi mn

(1) Főpapot illető. *Így dűl ki a' midőn még tsak nem is véli, Fő papi székiből sok szomorú Éli* (215/60).

főrang fn

(1) Fontos hatáskör, beosztás. *Vezette mindenik osztályt egy olly Nemes, Ki Gavallér, 's illyen fő rangra érdemes* (330/120).

fördés l. fürdés**fördött l. fürdött****főrend fn**

(2) 1. A főrendi ház tagja. *Kezdjetek újj éneket, A'*

most jött Fő Rendeket Vélek tisztelvén (188/125). 2. Vezető az istenek körében. *Uttzu, egyszer lárma esik, Az Urak meg érkeznek, A Fő Rendeket keresik, Kik fel nem gyülekeztek* (92/227).

förödik l. fürdik**fősegéd fn**

(1) Katonai parancsnok. *Alvintzy lesz feje e' nemes tábornak, Mint ~je a' felséges Nádornak* (267/198).

fösvény mn/fn

(11) I. mn 1. Aki görcsösen ragaszkodik javaihoz, és nem ad belőle senkinek. *Olly' vetés tesz ~ Urának eleget A' mely kétszer állt ki hideget meleget* (413/61). 2. Ilyen személyre jellemző. *Mert ebből származott az a' ~ elme A mellynek tsak a' pénz minden segedelme* (5/5).

II. fn Fösvény személy. *Amott egy lejtős hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az édig emeli Ebben van az arany, a' ~ bálványja* (72/11). *Mikor a' Világnak Lármáját sokal-lom, Kevélynek, ~nek tsörtetését hallom* (200/36).

~ (5/7, 21, 200/42, 65, 305/33), *Fösvény* (6/cím), *Fösvénynek* (5/cím).

fösvénység fn

(4) Fösvényre jellemző tulajdonság. *A' te szivednek bálványja Az epesztő ~, Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' szegénység* (205/6).

~ (16/6), *Fösvénység* (453/107), ~' (456/49).

főtiszt fn

(1) Jelentős vezetői állásban levő személy; itt: főispán. *Ő az, kivel Somogy díszlik mint Fő Tiszttel, Ő az, kit a' Király betsűl, 's Hazánk tisztel* (306/251).

főtiszteletű mn

(1) (Felsőbb testületek címe.) *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekhez a' Diétai Múza* (251/cím).

fött in

(1) Fonnyadt. *Fája alatt hever a' ~ berekenye, A' kövér noszpolya, a' borzas gesztenye* (199/13). Ik: el~.

főúr fn

(1) Teremtő főúr: isten. *A mindeneknek Okához*

És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelküink (123/29).

fővár fn

(1)

Székhely. *Ő pedig azt kéri, hogy Pendelbergia Minthogy nem tsak ~, de académia, A' tudományoknak olly bővibe vagyon, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/234).

főváros fn

(2)

1. Az a város, amelyben a legfőbb állami szervek székelnek. *Édes születetföldemnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Magyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj lebeg* (400/62). 2. Város, amelyben a legfőbb megyei szervek székelnek. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának* (330/43).

fővel Ő: lány~, leány~.

fővény ~ fővény fn

(8)

1. Homok(os talaj). *Az esőt a' Dévaj varjú fel károga nagy fennyen És egyedül sérirálgat magába a' fővényen* (413a/395). 2. Porszem. *Méltán nem engednek véget a' nyögésnek Sok bajai ezen Nemes Teremtésnek, Mellyek számossabbak a' fővényeknél is, Többek a' mezőben lévő füveknel is* (210/7). 3. Arany fővény: aranyat tartalmazó homokos vízfenék. *Neki foj Pacholus arany fővennyével Neki telik háza Frigia pénzével* (60/3). 4. Fővényes. *Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot össze zúzta 'S a fővény Archeon zörgő neszét megsarkantyúzta* (413a/1049).

Fővényt (413a/986), fővényeit (231/264), fővényben (413a/369), fővényre (231/317).

Ő: fenék~.

fővényes mn

(1)

Homokos. *E' magános sziget' ~ partjában Bóldog szegénységben éled világodat* (202/76).

fővényszem fn

(1)

Porszem. *Mennyi ~et kavar Zefirus Libyába* (413a/629).

fővezér fn

(10)

Vmely hadsereg v. ország legfőbb katonai parancsnoka. *Jertek mind kövessük Pálffy Fővezért* (259/566). *Én, mint a' Fársángi tábor' ~e, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni* (330/1454). *A' hadi fő vezéreket Készületre*

készítette (114/520).

~ (259/9), *Fő-Vezér* (330/279, 267*/18/1), *~ek* (267/199), *Fő Vezére* (330/257), *Fővezérjeket* (330/1496), *Fővezérhez* (330/268).

főz i

(4)

1. Forró vízben főni hagy vmit. *Felét süssék, felét ~zék* (92/125). 2. Emészt. *Óh millyen két szörnyű Gond ~* (423/19, 184/19).

~te (114/307).

Ik: ki~.

főzés fn

(1)

Emésztés. *Mert hamar megromlik a' gyomor' ~e, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése* (330/469).

főzhet Ik: ki~.

főző Ő: salétrom~.

főződik i

(1)

Folyik, történik. *Az ősz is sok gyümölsőt hoz és a' meleg napokon Főződik a' szelid szüret az enyhős kő szirtokon* (413a/1081).

főzőget i

(1)

Lassan főz. *'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti: Vagy az édes mustnak levét pártúzon ~i* (413a/302).

főzve Ik: ki~.

fraj fn

(2)

Szobalány. *Mellé suhan két ~, 's mikor nem vigyázott, Szájából az égő pipát kitekerték* (330/1702).

~ok (330/1721).

franc fn

(30)

I. fn 1. Francia személy. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz versel-vén hárfa szavának örül* (42/2). 2. Francia nép. *Így tesz a' Gavallér itten a Dámának Kényes tempójára a' frantzok' tántzának* (330/498). 3. Francia sereg. *A' döllyös Frantz elepte táborával A' Rajna' szép vidékét* (259/59). 4. Francia betegség, vérbaj. *Hét lyukra folyt az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/787).

Frantz (257/74, 80, 117, 122, 127, 267/139), *Frantz'* (253/59, 267/214), *Frantzok* (126/59, 257/172, 416/4), *Frantzok'* (259/377), *Frantzot* (257/2, 267*/18/3, 268/65), *Frantzokat* (267/177), *Frantzról* (267/241).

II. mn 1. Franciákból álló <csoporth>. *Így tsap itt a' tsata össze a' tsatával, A' vitéz Magyar nép a' Frantz ármáddával* (267/86). **2.** Franciához tartozó, franciákra jellemző. *Kertjébe' szedtem drága Narantsokat; A' frantz mezőket láttam* (396/10). *Óh! lám — minket melly rettentő Inségbe — Ejtett a' Frantz' kegyetlenség* (257/61). **3.** *Franc* könyv: franciául írt könyv. *Ó a' Frantz és Német könyveket forgatta* (330/139). **4.** *Franc* kézre adódik: vérbajos lesz. *Meg rokkán és végre Frantz kézre adódik* (238/96). *Frantz* (257/185, 211, 259/441, 382/7).

francia fn/mn

(35)

I. fn 1. Franciaországban élő, újlatin nyelvet beszélő nép. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem említ semmi Istória; Meg nem merne tenni maga a' Frantzia* (330/8). **2.** E néphez tartozó személy. *Ah'! a' Frantziák is a' magok' fészkeére Hazánk' hőlgyeivel szállnak el végtére* (416/19). **3.** Francia sereg, katona. *Rabol, pusztít a' Frantzia: Hajh kelj ki a' Tsatába* (259/85, 87). *Salétromot ágyujoknak; hadd vesszen a' Frantzia* (405/40). *Frantzia* (267/46, 330/557, 330*/139/1, *Frantziáknak* (313/101), *frantziánál* (330*/204/3), *frantziáknál* (330*/147/2), *Frantziáknál* (257/145, 337/186).

II. mn 1. Franciák közé tartozó <személy>, franciákból álló <csoporth>. *'S mutasd meg a' képzés' forró hagymázzában Tébolgyó Frantzia népek valójában* (337/204). **2.** Franciához tartozó, franciákra jellemző. *Ragadós a' módi, kivált ha Frantzia, Pedig a' Magyarak árt az ő módija* (330/1725). **3.** A franciák nyelvvel kapcsolatos. *Etuis, frantzia szó* (330*/149/7). **4.** *Francia* könyv: franciául írt könyv. *Őltöztetik a Frantzia, Német s Anglus könyveket* (111/91). **5.** *Franciául*: francia nyelven. *Toalet, Toilette, teszen frantziául asztalkát* (330*/183/1). **6.** *Francia szőnyeget* szerez: vérbajos lesz. *Vitézim büszhítnék a' levegő-eget Vagy tán szereznének frantzia szőnyeget* (239/228). **7.** *Tarka ~ ruhában*: vérbajosan. ...'s *Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/99). *Frantzia* (114/625, 126/23, 253/40, 64, 259/

385, 330/1716, 330*/156/10, 330*/195/8), *frantziául* (330*/140/1, 330*/154/7, 330*/176/3, 330*/189/1, 330*/196/1, 330*/199/9, 330*/204/1).

Franciaország fn

(3)

Helynév. *Midőn kevély lelke Frantzia-országának Közönséges hadat izent a' világnak* (337/29).

Frantzia Országot (418*/175/5), *Frantzia Országba* (267*/20/2).

franciás mn

(1)

Franciáknál szokásos. *Három deli Dáma kiáll szép manérral: Francziás tántzokat kezdik főhajolva* (330/489).

franciaság fn

(1)

Francia nép. *A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsúffjára elallyasodott Frantziáság Terjeszteni meg nem szűnik* (257/143).

franciskánus fn/mn

(2)

I. fn Ferences szerzetes. *Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba, Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba* (92/115).

II. mn Ferences rendbe tartozó. *Freyburgi fi volt, és Franciscanus barát* (330*/201/2).

Francország fn

(1)

Helynév, Franciaország. *Legtisztább barátja 's híve Ausztriának, Ura két Frantzország' 's Ulimaroának* (337/278).

fránya fn

(1)

Fene. *Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya!* (326/26)

Frater fn

(1)

Családnév. *T. N. Frater István Úr 50 Rf. Adtak, hogy másokat ne említsek* (330*/188/7).

fráter fn

(1)

Szerzetes. *'S Frater Schwartztól fogva ezek az Istenek Kéziv helyett puskát, flintát szerzeteknek* (330/1955).

freiburgi mn

(1)

Freiburgból származó. *Freyburgi fi volt, és Franciscanus barát* (330*/201/2).

Freier fn

(1)

Családnév. <Hieronimus Freyerus, kinek szónoklattani tankönyvét, csak Freyernek emlí-

tették). *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stívát adjon néki Bayer* (227/13).

Freikorps (ném) (1)

Szabadcsapat. (Itt szabadelvű nő, kéjnő jelenésben.) *Az avantgárdába, melly mindnyája között A' legkatonásabb formába öltözött, Azok az eleven Freycorok valának, A' kik már Férfj nélkül szülni is tudának* (330/1185).

freikorság fn (1)

A szabadelvű nők csoportja. *Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött Már az avantgárda Carnevára ütött, A' pajzán Freycorság ötet megtámadta* (330/1257).

frequentia (lat) (1)

Sokaság. *Hogy a' több frekventzia elérkezvén, Jelenjen meg örvendezvén* (167/15).

fricskáz lk: meg~.

Friderik fn (2)

Személynév. (Nagy Frigyes (1712–1786) porosz uralkodó.) *'S ha ~ nagyobb léssen mindenkinél, József! Te nem léssel kisebb ~nél* (259/239-40).

Fridrik fn (2)

Személynév. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával, Leöntötte nyakát egy zsajtár tsávéval* (330/691).

Fridrik (330/1685).

Frigia fn (2)

Helynév. (Phrygia, történelmi terület Kisázsia északnyugati részén.) *Neki foj Pachtolus arany fővennyével Neki telik háza ~ pénzével* (60/4).

~ (60/27).

frigy fn (7)

1. Béke(kötés). *Visszatért immár olajággal a' frigy, A' kemény hadnak kialudt kanócza* (287/9). 2. Szerelmi kapcsolat. *Itt bomlik-fel a ~, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petsételtetik* (239/55). *Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' ~eit felbontja* (63/8).

Frigy (287/13, 17), ~et (413a/517), *frigyledet* (337/233).

frigyes fn (3)

1. Szövetséges. *A' frigyesek az ő híveit gyilkolják, Örökös országit pusztítják, rabolják*

(259/169). 2. Házastárs. *Hát, Te, Domokos Jakabnak Tiszta szívű Hitvese; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy, 's frigyese* (454/944).

Frigyeseken (337/100).

fringia fn (1)

Finom acélból készült magyar szablya. *Fringia. — Ezt a' szót a' kardvasakra szokták felütni annak jószágának jelül és bizonyosságul* (330*/177/8).

Ö: mosolygás~.

friss mn (33)

1. Gyors, fürge, élénk mozgású (személy). *Hát mikor Egünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai ~ebben nyargalnak* (77/8). *Módi Gavalér formába Frissen által költözik* (231/ 336).

2. Kellemesen hűvös, üdítő. *Az újj Nap leharmatozik a' ~ hajnali időn* (413a/295). *'S majd Lillám új énekekkel Lelkesíti húromat, Míg leng a' ~ esti szellő* (424/53). 3. Most készült. *Derék Frühstücköt tsapa Az Úr, 's a' ~ petsenyéből Négy jó portiót kapa* (231/465). 4. Újonnan termett, most szedett. *Amott Anákreonnak Kellő danáji vagynak Kaskámba' ~ eperrel* (345/14). *Jaj de ~ rózsáim Elhervadtanak* (427/33).

5. Éppen kialakult, új. *Ámor ... A kis szerelmeket mind öszvehívatta, Kénkövet, kanóztot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' ~ puskaporával Adott a' kezekbe* (330/1332). 6. Gyors ütemű (tánc, zene). *Az után pendüljön mindjárt egy ~ nóta!* (330/454)

7. Tiszta, hűsítő vízű (forrás, patak). *Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszéllyel? A' ~ patakokra, A' szép virágokra Repdesvén szerte széllyel?* (135/40) 8. Fiatalos. *Gyávabb egy ~ vénnél, kit meglep a' hatvan* (239/86). *Közép idejű ő, de a' virgontz termet És ~ elme benne vígasságra termett* (330/124).

9. Élénk, üde színű. *Felderült ajakán ~ rózsák nyitának* (330/2043). *Tsillog az ég ~ színekkel* (397a/1101).

~ (111/119, 148/40, 176/5, 239/238, 274/4, 318/77, 330/1187, 1880, 1913, 368a/53, 392/6, 413a/867, 417/20, 427/27), ~en (92/281), *Frissen* (169/125); ~ebb (360/6), ~ebbe (26/19); *legfrissebb* (239/106).

frisselő lk: meg~.

- frissesség** fn (1) kának Frühstückel szolgálhatok, Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe (231/402). Frühstücköt (231/464).
- frissít** i (1) Folyamatosan felüdít. Mivel mérsékelve mozgatván bennünket, Frissíti elménket, testiünket, vérünket (330/578).
- Ik:** meg~.
- frissítő** Ik: meg~.
- frizérozó** mn/fn (3) I. mn Hajsütő <vas>. A' Frizérozó vasat, mint sok olvasó nálam is jobban tudja, elébb holmi hánytt vetett papiroson próbálják meg, hogy nem éget é nagyon? (330*/137/3) Frizérozó-vasod' (330/24). II. fn Fodrász. Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka (330/1719).
- frizérozott** mn (2) Jól fésült, bodrozott. Frizérozott hajad hosszan fedi nyakad (61/45, 254/33).
- frizőrfésű** fn (1) Fodrászfésű, a haj rendezésére sűrűn álló fogakkal ellátott eszköz. Vagy holmi nagy Smukkos katulyát tartanak, 'S két frizőr fűsűvel azon dobolának (330/1248).
- frizura** fn (2) 1. Hajviselet. Vki nek vmilyen módon fésült haja. À la Titus nyírt hajának Bodrozott frizurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája (231/340). 2. <Épületen> díszítés. A Palotájára mesterség tífiráját Tékozlá a' szépség rá a' frizuráját (9/24).
- frónimus** (gör) (1) Phronimos, bölcs ember. De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van egygy kézen fogva vivő Frónimussa (188/16).
- front** fn (2) 1. Az a vonal, amelynek mentén az ellenséges csapatok egymással szemben állnak. Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé (330/1198). 2. Homlok. Sok ezer selyem szál lengedez körülé, Melly a' sík ~jára fűrtönként terüle (239/30).
- Frühstück** (ném) (2) Früstök, reggeli. 'S Míg majd a' Kis Asszony-
- fű ~ fúj** i (14) 1. Szél ~: egyik helyről a másikra áramlik a levegő. Keletről fű a' szél (313/31). 2. <Szél> mozgat, sodor vmit. Meg látod hogy tsendes Szellők Foglyák fűni vitorlátat (177/20). Egy szél fűjja hamvát itt egy jó atyának, Egy szelíd gyermeknek 's ezek gyilkosának (454/171). 3. <Dalt, nótát> hangosan, nagy hangerővel énekel. A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az árnyékon (397a/1086). 4. <Hangszeren> játszik. Midőn a' po-fók Tyrhenus fű elefánt sípokot (413a/720). A' Juhász köztök áll 's hangos furuáját Elővévén fűjja keserves nótáját (72/16). 5. Végződik. Bár Hectori vitézséged Itt mindent fejűl mujjon 's Mindeneknél kedvességed Gyönyörűségbe fűjjon (13/8). fűjja (454/88), Fűjja (397a/653). — fűjj (263/28), ~jon (397a/1173), fűjjon (40/1), fűjjanak (349/6), ~janak (268/75).
- Ik:** meg~.
- fűjkál** i (1) Hangoztat, hirdet. A' Ditsőségnek trombitája Érdemét harsogva fűkálja Mindenütt a' nemzeteknek (451/14).
- fűjt** Ik: fel~.
- fűjta** Ö: szél~.
- fűjtó** l. fojtó
- fűjván** in (1) Hangszert megszólaltatva. Ezzel a trombitát 's flótát Fűván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval (114/383).
- Ik:** széjjel~.
- fűkál** l. fűjkál
- fukar** mn (2) Fösvény, zsugori. Sőt mit? A' szomszéd mezők' Mesgyéit elszántattatod, 's ~ként A' Cliensid' földjein Túl lépél (410/24). A' hírnév' rab kívánója, A' ~, 's halvány kaján, A' bosszú'hev szomjuzója Hadd epedjen a' baján (397a/86).
- fűl** i (5) 1. Vmibe fullad. Verjük meg! rajta! ~janak

Özönébe a' vérnek (114/471). 'S a' töltt pohárba szállván Megaláztatott örömmel Fúl a' szelid habokba (319/22). **2.** Légzési zavarai vannak. Benn rekedtt indulatimtól Szívem dobog, mellyem ~ (443/28). **3.** Elsüllyed. Fúljanak a' zajgó habba minden gályák, Mellyek az öt Világ' kintsét vondogálják (454/153).

Fúlok (455/29).

Ö: dúl~.

fuldoklik i

(1) Kimerülés határán van. Sír, szenved, 's a' bűnnek körme között fuldoklik? (454/122)

fullad Ik: el~, meg~.

fullánk fn

(8) **1.** A méhek támadó és védekező szerve. Ha mézet ad is a' Méh, Fúlánkja néha megcsíp (411/4). **2.** Fájdalmat okoz. Midőn leg nyájasabb karokkal öleled Akkor rakja tele fúlánkal kebeled (55/12, 191/12). **3.** A halál ~ja: a halál közelsége. Fúlánkod', óh Halál! Mutasd már, És diadalmadat, óh Koporsó (454/765). fúlánkja (356/7), fúlánkot (453/118), fúlánkját (152/10), fúlánkkal (173/8).

fulmen (lat)

(1) Villám(lás). Fulmen describitur: A villámlás leírása (34/cím).

fundálás fn

(1) Alapítás. Gróf Tolnai Festetits György ... a' Magyar Országí Katona-Akadémiának ~ára 40000 forintot ajándékoz (445*/233/2).

fundáló fn

(1) Alapító. Klobusiczky Pálnak, s Pallai Erzsébetnek, A kik ~i voltak ez épületnek, Adassék Istentől kegyelem s idvesség (404/2).

fundált Ik: meg~.

fundáltatott in

(1) Alapítottatott. Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchényi Ferentz Ő Excell. által ~ Nemzeti Könyvtárra (418*/176/5).

fundamentum fn

(5) **1.** Épület alapja. Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott vén fundamentoma Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma (306/183). **2.** A föld felszíne. [A földindulás következtében] Meg rázott oszlopi [a föld] fundamentomának Rettentő

zugással egybe roskadának (59/3, 195/3). **3.** Vmely körülménynek az oka. Meg holt é valami, vagy pedig született, Hogy ennyi szép vendég egy házhoz gyűlhetett. Midőn így tűnődünk a' fundamentomon, Azt mondja a' hajdú kin' a' pódiumon (340/9).

fundamentomnak (77/97).

fundatio (lat)

(1) Alapítvány. Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundatiót állítok Pentelén (330/1548).

fundus fn

(3) Alapítvány, adomány. Elsőben is hagyok kétezzer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házában a' szerént Hogy fundussok légyen az olyan Szűzeknek, Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös pártába sültének (330/1539).

fundust (330/1560), fundusának (114/482).

fúr i

(2) **1.** Befurakodik vhoval. Éris ... Minden belső-részre útát ~ magának, Kivált hol fészke van a' hiszterikának (330/737). **2.** Bánt, aggaszt vkit vmi. Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem ~ (154/11).

Ik: ki~.

furtsa mn

(4) Különös, szokatlan. Egymás között sok furtsa tréfára fakadtak (330/1771).

furtsa (330*/164/10), Furtsa (330/cím, 330*/192/2).

furcsaság fn

(1) Díszes ~: kivételes szépség. Píramusba lévő díszes furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak (77/29).

furdalás fn

(1) Gyötrődés. Lelkiesméretek' belső ~a Nékik mint megannyi bombik' ostromlása (337/117).

furdaló mn

(1) Bántó, pusztító. De itten a' bánat sűrű tövissei Lettek szépségének furdaló ívei (298/14).

fúria fn

(5) **1.** Fúriák: a bosszú három istennője. Furiak mérgétől ugyan hogy maradhatsz Kik téged gyötörnek mert szegted hitedet? (57/8) **2.** Fel-dühödött nőszemély. Így mennek a' három

Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen fogva (330/925).

Furia (223/23), Fúriák (413a/284), Furiáknak (454/474).

Furmintházi mn (1)

Tréfás családnév. *Én. Furmintházi. Tartzali. Szőlősgazda. Néked. Szentelem. Ezt (232/5).*

fúrt in (1)

Fúrt agy: ravasz ember. Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fúrt agy Irigykedik jó szivedre (280/10).

furuglyás mn (1)

Furulyás. Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' ~ (418/30).

furulya fn (2)

Ajaksípként működő fafűvós hangszer. *A' Juhász köztök áll 's hangos furuját Elővévén fujja keserves nótáját (72/15). Hijába hangitsál a' duda, ~, Összebőg a' marha, megszalad a' gulya (330/1045).*

fut i (63)

1. Szaporán ugró léptekkel gyorsan halad. *Amott ~ az ól' mentében Egy kis furge dolgos Lyán' (397a/321). Tik, nemes Ifjak, Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára (258/105).* **2.** Gyorsan halad. *Fut a' felhő, 's a' fény hámlik Gráditsonként felfelé (397a/163).* **3.** Gyorsan menekül, visszavonul. *'S tőlők az el-lenség ~, 's omlik előttök ezerrel (253/19). A szem fül heréltek utánunk zúdulnak Jer fus-sunk hadjuk el kapuit Stámbulnak (25/44). Fut rezgő lábakon egy vadás barlangnak, Setét barlangjába rettegve lappangnak (77/163).* **4.** (Illat) betölt vmit. *Balzsam 's rózsza szagok fussák a' barna homálynak Árnyékit (450/38).* **5.** (Idő) gyorsan múlik. *Gyorsann ~ az idő 's Soha vissza nem jó Víg napjaiddal (155/34). Fussatok hát, víg Napok! (133/8)* **6.** Elmúlik. *Idvez légy Liéus, jóltévő Istenség! Te tőled szívünkéből ~ a' kedvetlenség (199/76). Ő mel-lőle futottanak Játék, Tréfa, Gyönyörködés (403/55).* **7.** Szárnyain ~: száll. *De ő bármely messziségre, Égből földre, földről égre Eggy-aránt ~ szárnyain (454/919).* **8.** Fut vmit: ke-rüli. *Ő a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félig fejlett virágnak Lesi biztatásait (456/42).*

~ (139/55, 60, 155/13, 330/1460, 337/67, 397a/324, 403/20), Fut (36/4, 77/153, 114/857, 142/8, 324/18, 397a/1059, 454/305), ~ok (219/39), ~sz (379/124), Futsz (288/57, 305/37, 38), füttz (186/41), ~tok (135/39, 274/3), ~nak (162/69, 192/7, 260/5, 391/10), Futnak (337/55, 397a/693, 700, 454/306), ~ék (161/20, 34), ~a (114/746), ~ának (231/277), ~ott (114/30), ~ottunk (330/1750), ~ottak volt (397a/768); ~ja (313/84). — ~na (34/4), ~ná-nak (77/132), ~ott volna (454/998). — fuss (409/12, 426/19), fussatok (327/40, 330/817), Fussatok (101/5, 133/12, 258/105, 330/818), fussanak (460/182).

Ik: át~, bé~, el~, elő~, keresztül~, ki~, meg~, oda~, össze~, széjjel~, végig~.

futás fn (8)

1. Az a tény, hogy vki v. vmi fut. *Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös Faj-zattya Nyargal, s talám a' szelet-is ~sal meghaladgya (216/43).* **2.** Égitest pályája. *A' nap megint le szálla, El végezé ~át (43/2).* **3.** Életpálya. *E' kis intést szíveteknek táblájára írjátok, Hogy jövőnd ~tokba legyen Cynosurátok (241/30).* **4.** Vmi időtartama. *A' téli nap, bár ~a rövid, és sugári Hamar hűnynek, színt' olly ditső, mint a' hosszú nyári (299/115).* *~ (231/191), ~a (216/45), ~át (3/5), Futásod-nak (379/70).*

Ö: pálya~.

futkározik i (1)

Szaladgál. A puha gyp füven az anyai téjjel Jőllakott gödöje ~ széjjel (83/22).

futkos i (1)

Ide-oda fut. Külömb tengeri madarak ... Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdos-nak Mind tsak a' fördésen vagynak 's a' vi-zekbe ~nak (413a/393).

futni in (3)

1. Távozni. *És ha tőled ~ akarok, Kezemet Kezed közzé fonva tartóztat sz engemet (143/39).* **2.** Menekülni. *Futni akart Jantsi, de nem eresztették (330/1698).* *~ (77/165).*

Ik: el~.

futó mn (4)

1. Gyorsan múló. *De a' tsendességet kevesenn*

esmerik, *Kik a' gyorsann ~ időt bőltsen mérík* (83/54). **2.** Hamar keletkező és gyorsan elmúló (érzelem). *Mind kárhoztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy ~ Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele* (176/87). **3.** *Verset ~: versenyző. Mint mikor a' verset ~ paripák valahára Kirohannak a' lánztoktól kiszabadúlt pályára* (413a/520). ~ (403/11).

Ö: földön~, pálya~.

futos i

(1) Üzekedik. *Enyelegnek a' juhnyájak, Tehenek, lovak ~nak, Danol a' pacsírtá 's a' pinty* (350/6).

futós mn

(3) **1.** Gyors. *Némellyik ditsekszik ~ agarával, Vagy ennyi lépésre járó puskájával* (330/301). **2.** Gyorsan muló. *Óh Idő, ~ Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek* (288/1). ~ok (454/210).

futott Ik: le~.

fúttá fn

(1) *Szelek fújtára:* szélfúvás miatt. *Kivált virági állandók és bármi dühös szelek Fúttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek* (413a/655).

futtában hsz

(2) Futása közben. *E' szómra egyikhez a' kostököt tsapja; A' másikat pedig futtába megkapja* (330/1708). ~ (443/105).

futtat i

(1) Szalajt vki után vkit. *Most már el sillyetek, utána ~ok Rolla hát többet nem historizálhatok* (26/51).

futurus (lat)

(1) Jövendőbeli, következő. *A' Rendek közt nagy lárma lett A' ~ Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/6).

futva in

(2) Gyorsan. [A nap sugara] *Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, ~ tűzével, A mit tsak látván, rontya bomolva tüze* (38/3). *A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt ... Sebes-futva kóborognak Nádon, vízen, szirtokon* (397a/669).

futván Ik: ki~.

fúvall i

(8)

1. <Szellő> fújdogál. *Nyusztos kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája* (330/270). **2.** <Ló> fújtat. *Oránn sebess szellőt fúvall és tekerít Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg* (82/20, 256/18). **3.** Lehel. *De a' Múzsáknak szózatja A' sirt is megrázkodtatja, 'S életet fúvall belé* (415/33). ~a (441/22), *fúvallának* (330/2052), ~t (430/39). — *Fuvaljatok* (264/2).

fúvallás fn

(2)

Fújdogálás, lengedezés. *És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy ~ára* (413/58). *Fúvallási* (297/50).

fúvallat fn

(7)

Enyhe légáramlás. *Ah ti tsendes szellők fúvallati jertek!* (4/15) — *Pihető ~októl Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/14). ~ (313/35), ~ok (380/29). *fúvallatok* (84/29, 196/29), *fúvallati* (200/15).

fúvallatú mn

(1)

Légáramlatú. *És reá nézve lassúnak És tsendes fúvallatúnak Látszik akármi gyors Szél* (177/43).

fúvallni in

(2)

1. Adni — ...ő mér ~ Lélekerőt az inas Magyarba (418/87). **2.** Lehelni, ihletet adni. *Andalító zöld hajlékok Fogjatok bé engemet; 'S kezdejetek belém fúvallni Egy édes versezetet* (397a/5).

fúván l. fújván

fúvás fn

(4)

1. Fújás, légáramlás. *Sőt te szerelmes szív! Még ahol a' szélnek Gyenge ~i is által járni félnek Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad suttogást engednek* (77/84). **2.** Fújtatás, lihegés. *A' midőn imé egy véres Oroszlánynak Tajtékos ~i vad hangokat hánynak* (77/158). ~ára (214/9), ~ával (148/42).

fúvat i

(1)

<Hangszert> fújat, megszólaltattat. *Így dobott üttettünk, trombitát ~unk, Büszke paripákon elébb ballagtattunk* (239/155).

fúvó in

Fújó, (levegőt) áramoltató. 'S jöttem 'a merre szívának A' hazúl ~ szelek (357/24).

fúvogat i

(1) (Levegőt) enyhén áramoltat E' szomszéd rétnak illatja, A' mint bongó szárnyakon Zefir ide ~ja, Erővel magához von (397a/923).

fű fn

(33) 1. Alacsony, lágy szárú, keskeny levelű, egyszikű növény. A' ~ a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát tol a' fején (379/13). 2. Füves terület, gye, pázsit. Kopog a' jég eső, tördel mindeket, Agyon veri a' szép virágos ~veket (86/28). Pán ökrei bátran a' fűvönn legelhet (11/8). 3. Mérges fűvek: rossz érzések. A' legédesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges fűvek 's keserű ürmök nőnek (216/2). ~ (397a/1153, 454/155, 658), fűvek (150/10), ~vek (89/26, 123/37, 130/21, 210/26, 413a/872, 454/622), ~vei (395/17), fűvet (90/15, 201/69), ~vet (397a/196), ~veket (413a/120, 729), ~nek (201/63), ~veknak (84/20, 196/20), ~ben (231/182, 229), ~ből (201/80, 454/632), fűven (83/21), ~vön (413a/1086), ~re (90/4), ~veknél (210/8), fűvel (413a/347, 711).

Ö: hatvanötöd~, szeg~, úti~, vesztő~.

fű-fa fn

(1) Mindenki. Kiáltozom fűnek, fának, Kedves Nevét itt Lillának (312/13).

füge fn

(4) A fügefá aszalt gyümölcse. Piskóta 's avas szalonna, Fige 's dió elég volt (114/90). ~ (327/46, 382/34), Fügénék (273/2).

fügecske fn

(2) 1. Aszalt füge. De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügecske, Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszveséggel Van elvegyítve a' szép Szamócza' bíborában (273/15). 2. Neve mellé ~t írnak: kicsúfolják. A' kik pedig örök pártába maradtak Nevek mellé asszú fügecskékat írtak (330/400).

függ i

(15) 1. (Dolog, tárgy) lóg. Vastag gyémánttáblák ~enek a' falon (306/214). Függjenek gyenge fán a' gyenge virágok Nem vén fához valók

a' fiatal ágak (73/17). 2. <Méh> csüng. Méhei a' szomszéd Rétekre kijöttek, 'S a' megharmatozott Zánóton ~öttek (341/36). 3. Vkitől, vmitől ~: vki, vmi okozhat, előidézhet vmit. Óh sok ~ a' fátomoktól Ez élet útján, óh sok! (397a/603) — Te nagy kevéj Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja Kitől ~ sokaknak mind élte 's halála (9/27). 5. Az ég és föld között függ: közel áll a halálhoz. Az ég 's a' föld között ~ők utoljára (454/13). ~ (413a/612), Függ (238/65, 306/292, 317/86), függ (188/34), függnek (330*/176/2), ~enek (330/275, 397a/320, 413a/225).

Ik: alá~.

függeszt i

(5) 1. Úgy rögzít vmit, hogy függjön. Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek [lantot] a' Bodzafára (243/12). A' népnek megkímélt vére Bibor bélést ad alá, 'S fénnye önnön érdemidnek Arany almát ~ rá (400/40). 2. Felakaszt. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' Hámán szellős ablakába (192/52). ~ (413a/1089). — függeszd (253/12).

Ik: fel~.

függesztetve in

(1) Lefelé csüngve. Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre ~ álnak? (68/10)

függesztve in

(1) Szívre ~: szíves gondjaira bízva. Az árvák, az árvák, a' kik a' kezetre Maradtak, légyenek ~ szívedre (215/134).

függhet i

(1) Csünghet. Ha tsokjaiddal tsokjaim Ugy egyesülhetnének 's Ajakidról ajakaim Örökké függhetnének (297/16).

függő mn/fn

(5) I. mn 1. Olyan, ami vmin függ, lóg. A' Ditsőség egyik laurusa felhága, 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága. Melly a' fáról ~ és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ért (188/67). 2. Függő tenger: felhő. Tsillo az ég friss színekkal, És a' ~ tengerek Elfolyván tiszta tseppekkal, A' szellőn ellen-genek (397a/1102). Függő (52/4).

II. fn 1. Fülbevaló, fülönfüggő. *Hószín nyakok 's fülök' aranyos ~je, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/80). **2.** Vmi ~ben tart vkit: képtelen vmit eldönteni. *Ez a' gondolkodásom tartott sokáig függőbe' a' halotti Tárgynak választásában* (454a*/256/13).

Ö: fülön~.

függtön hsz

(1)

Álló helyzetben a levegőben függve. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bódlog völgyekre, Függtön marad, 's jubilál* (397a/168).

függve lk: fenn~.

függvén in

(1)

Bizonytalan helyzetben állva. *Az halász függvén a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/33).

fűjt l. fűt

fül fn

(43)

1. A hallás páros érzékszerve. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak* (454/220). *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal dobját siketíti ~emnek* (258/4). **2.** A tudat a hallás útján szerzett értesülések szempontjából. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/49). *Itten meg áll, és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly ~ét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja* (176/67). *Es sügd az ő dugúltt ~ökbe, Hogy élet és tavasz van már* (426/11). **3.** Külső ~eknek: illetéketleneknek. *És minden bibéjét gyarló szép nemeknek Illették (de a' mit a' külső ~eknek Nem lehet most nekem elötrombitálni Szent Titok! Mellyeket tilos profánálni)* (330/1072). **4.** Fülébe hat/csendül vmi: meghallja. *Hát mikor mély sóhajtása 's Bádgyadt hangon tett szolgálása Ébredt ~embe hatott? Édes ájulás lepett el* (134/57, 447/57). *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése ~embe tsendül* (454/762). **5.** Fülébe visz: be-süg, beáru. *Mit fog maga a' Király is, ha a' ~be viszik: Hogy egynéhány okoskodó egy nappal odább iszik?* (314/37) ~ (278/19), ~' (330/1030), ~em (375/13),

~em' (316/11), ~e (403/54), *Füle* (128/11), ~ök' (330/80), *Fülüink* (424/11), ~eit (231/239), ~ének (453/5), ~emben (259/615), ~ünkben (257/74, 80), ~ekbe (197/75), ~embe (231/37, 239/73, 257/20, 330/209), ~embe' (277/9), ~ébe (77/113, 231/475, 330/634, 1135, 1790, 413a/1100, 451/18, 453/174), ~etekbe (259/603), ~eimbe (4/16, 200/16), ~éhez (330/405, 1524), ~eivel (92/128).

Ö: szem~, számár~.

fül i

(1)

Fültek csontjaim: meleg, jó érzés tölt el. Másutt is bőven valóán Jó napjaim 's uraim: De tsak fültek a' Hazának Szent tüzetől tsontjaim (357/15).

fülemüle fn

(17)

Éneklő madár, csalogány. *Ennyi fordulást tesz tsattogó dalgában A' kis ~ a' bokron búvában* (306/104). *A' zöld bokorba' hallom a' Filmilét danolni* (373/99). *Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ágaid közt danolatnál Fülemüle' képibe* (375/28).

~ (83/23, 306/91, 368/26), *Fülemüle* (4/14, 172/6, 200/12, 397/25), *Fülemile* (432*/204/6), *Filemile* (397a/762), *A' Fülemülék* (428/25), *filmilék* (373/187), *Fülemülém'* (428/194), *fülemilének* (450/40), *filemilével* (397a/615).

fülepte mn

(1)

Füvel benőtt. *Ne térj odább Hafíznak Fülepte sírja mellől!* (373/209)

füles mn

(1)

Nagy fülű. *Akkor essél az Őzeknek, és a' ~ nyúlaknak Ha kezrede áll a' tsepűs Baleári parittyá* (413a/315).

fülönfüggő fn

(1)

Fülbevaló. *Az a' ~ mennyibe kerüle?* (330/306)

fült mn

(1)

Meleg. *Könnyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' ~ szobája takar* (219/18).

lk: be~.

fürdés fn

(3)

1. Vízben mozgás, úszkálás. *A' Feredés* (139/cím). **2.** (Vízimadár) vízben történő játé-

ka. *Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak Mind tsak a' fördésen vagynak 's a' vizekbe futkosnak* (413a/393).
fördése (397/17).

fürdik i

(11)

1. Folyó, tó vizében uszkál. *Az ősz Dunának szép leányi Itt földenek* (294/8). *De míg ő a tóba fered, Néki is utána ered Nyalnádtői lóháton* (114/725). 2. *Vmiben ~: cseppfolyós anyagban ázik. Még a' Hijéna is, bár szeme szikrádzik, Foga vérbe fered, nekem megjuhádzik* (330/1912). 3. *Vérben ~: harcban áll. Mikor vérbe ferdett a' két Magyar haza, És több századokig népe és Királya A' Keresztységnék volt előbástyája* (337/406). *ferednek* (321/15, 413a/375, 454/141), *förde* (294/13), *fördött* (219/87), *fürödtek* (355/13), *ferdettek* (413a/727).

fördött in

(6)

1. Megtisztult. *És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/531). 2. *Ázott. Alolla altató mák olajt tsepeget, Mellynek hús balsama a' benne feredett Szem helyaknak édes nyúgovás[t] engedett* (14/5, 201/5). 3. *Borba ~ vidék: bortermő terület. Az Hernádi völgynek borba földött széliről* (161/4). 4. *Borban ~ csók: bortól vidám hangulatban adott csók. Ezt a' vidámabb Múzsáknak, 'S a' mosolygó Gráziáknak Fűzzék össze rózsa színű újjai, Élesztgessék borba ferdett csókjai* (424/40). *fördött* (368a/4).

Füred fn

(3)

Helynév. (Balatonfüred.) *Vigadoznak a' kies ~nek Kútfején és partjain* (304/10, 435/10). *~et* (111/2).

Ö: *Balaton~, Tisza~.*

füredi mn

(2)

A Balatonfüredhez tartozó. *A' Füredi parton* (304/cím). *~* (111/40).

fűrész fn

(1)

Fa darabolására való vékony acéllap, amelynek szélén éles fogak sorozata van. *Akkor éltek az Atzállal, 's a' zörgő ~ekkel* (413a/161).

fürge mn

(3)

1. Gyors mozgású (élőlény). *Amott fut az ól'*

mentében Egy kis ~ dolgos Lyán' (397a/322).

2. Gyors (zene). *Múlatják az asztalt muzsikaszerszámmal, Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy ~ Tust húzván az Ivók' számára* (330/344).

~ (427/26).

fürkész mn

(1)

Fürkésző, vizslató, szimatoló. *Akkor kezdtek törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat' 'S a' Bértezkekre kibotsátni a' ~ Agarakat* (413a/158).

fürödni in

(1)

1. Úszkálni. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül* (137/2). 2. *Borban ~: bort inni. Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borba feredni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van* (156/8).

fürödvé in

(1)

Borban ~: bort fogyasztva. Ha a' Poétának tsak borba feredve Lehet a' szűz múzsák' forrásához kedve (219/43).

füröszt l. fereszt**fürt fn**

(8)

1. *Vmiből göndörödő csomó. Sok ezer selyem szál lengedez körüle, Melly a' sík frontjára ~önként terüle* (239/30). 2. Hajtincs. Három szűz koszorút, három ~ hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/853). 3. Szőlőfürt. Mit ér zöldje a szőlőnek Ha rajta ~ök nem nőnek? (389/18). 4. Csere ~jei: cserfa lombjai. Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' ~jei Formálnak neki hírt Aeoli verseken (328/11).

~jei (294/26), *~öt* (436/13), *~öket* (413a/967), *~tel* (413a/585).

Ö: *haj~.*

fürtös mn

(1)

Göndör hajú. *És égi sors az ifjú, A barna ~ ifjú Lágy karjain szeretni* (373/48).

füst fn

(23)

1. Égéskor keletkező gázoknak fölfelé szálló tömege. *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek gombolyagin mennybe tolongani* (432/22). *Lába aladt hever tündöklő ezüstye Mellyre sohajt fel dult sok városok füstye* (9/20). 2. Áldozati füst. *Az oltári szent ~ gombolyog a' lángon* (330/865). 3. *Vminek porja*

és ~je: vminek rossz körülményei. — ... 's az ezer veszély' Porja 's ~je között a' zavarón belől Tsendes fénybe' ragyog Mennyei homloka (338/45). **4.** Füstbe, porba borít: pusztít. Ez a' szegény városokat borítja ~be, porba, Tsak hogy drága kőből igyék s takarózzék bíborba (413a/1062). **5.** Füstben hagy: veszni hagy. A' nagy Világ a' főbbekkel Fel se vesz, és ~be hagy, 's Néz rád megvető szemekkel (280/18). **6.** Füstbe megy, száll: semmivé válik, meghiúsul. — ...mindene ~be megyen (44/4). Sír tisztelő, kétségbe esvén, Mielta tőled távol esvén Reménye ~be szállt (302/15). **7.** Füstté lesz: vége van. Szűk határok közé szorult ez a' Világi élet, Rövid ez — alig kezd lenni, már ~té, semmivé lett (162/64). ~ (192/29, 260/25), ~öd (357/20), Füsti (460/110), ~öt (231/100, 267/58, 413a/746), ~jét (330*/171/4), füstytét (216/20), ~nek (59/27, 195/21, 267/53), ~be (317/35), ~ből (70/7).

füstfogta mn

(1)

Felperzselt. Hát ~ Hazámnak Nem borzasztanak üszögjei? (432/3)

füstöl i

(3)

1. Füstöt bocsát ki. Füstöl, Galambom! füstöl a' Kéményetek (333/41). **2.** <Szenvedély> múltban van. Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' elgázolta, Tsak ~ szövétéke (392/60).

Ik: be~.

füstölgő in

(2)

1. Felperzselt. Melpomene! hadakat látok, 's közepén a' hadaknak Rénus' ~ partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' vér görbe vasokról (253/17). **2.** <Étel> párolg. 'S feladjuk terjedt tálakban a' ~ tagokat (413a/721).

füstölög i

(5)

1. Hosszabb ideig füstöl. A' faluk hamvaik között ~nek (337/58). Ámor a' fejét búvában Balra hajtá, 's piszege; Füstölögött Hímen' markában Lefordult szövétéke (428/43). **2.** Orrán ~: érződik rajta. Bár a' Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstölögött a' Fanatismus' bűzi (337/20). ~nek (445/32), füstölgenek (397a/876).

füstölt Ik: le~.

füstölve in

(1)

Füstött eresztve. Sír Hímen és ~ hűlnek Leforgatott szövétéki (388/19).

füstös mn

(2)

1. Füstöt kibocsátó. Ezt így lehet megismérni: vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó szűrőd a' ~ háztetőből (413a/775). **2.** Barna. Mellynek ritkás árnyékára Lúna ingó fényt vetett, 'S a' Márs' ~ bajusszára Irtózva tekingezett (368a/31).

fűsű l. fészű**fűszál fn**

(1)

Egy szál fű. Sok száz Szűtske ugrál pattanó lábain A' hévtől elaszott ~ak' szárain (380/20).

fűszerez i

(1)

Kellemessé tesz vmit. Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi boldogsággal Fűszerezted azt (427/24).

Ik: meg~.

fűszerezve in

(1)

Ízesítve. Kívánom az jutalmúl Nyerjen magának egy pár Hév tsókot ajjakimról. Meg lesz ez édesítve És ~; hogy már Ne kelljen édeesebbenn (185/72).

fűszerszám fn

(4)

1. Fűszer. Fűszerszámot ételére A' munka hint, mellyett győz (397a/497). **2.** Fűszernövény. Rongyos birtokossi ők a' gyémántoknak Mord 's paraszt kertésszi a' ~oknak (313/118). **3.** Kedves ~ illat: kellemes virágillat. A' kis viola ... nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó (146/9). ~ (454/503).

fűszerszámos mn

(3)

Illatos. Mondjátok meg: Nimfa nem fördött é benne? Mert úgy t'án nagyonn is ~ lenne (219/88). ~ (89/16), Fűszerszámos (134/3).

fűszerszámoz Ik: be~.

fűszerszámozott in

(2)

Illatos. Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett. Suhogó szárnyain a' fák árnyékínál Egy ~ Theatrumsot tsinál (200/24, 4/24).

fűt i (1)
Üvegtömlőc nem ~: üvegház, melegágy nem nevel. *Bogátsok' ritka fajtaít Itt üveg tömlőzt nem ~* (397a/372).

Ik: be~.

fűtés fn (1)
(Kemence) felmelegítése. *Hogy a' bevetés a' ~ Miatt el ne késődné* (169/127).

fűtni in (1)
(Kemencét) felmelegíteni. *Úgye, hogy egyszerre tudnék Dagasztani, ~, sütni* (169/136).

fűtő fn (1)
Fűtőanyag, tüzelő. *Alig van kenyere 's ~je szegénynek* (330/1805).

fűtőgetni in (1)
Melegítgetni. *A' kemenczét ~ Hej! bezzeg nem restelném* (169/121).

fűtött Ik: be~.

fűtty fn (1)
Madárhang. *A' pirók Kenderike 'S a' Pinty hegyes ~öt térszen* (397a/751).

fűtyülni in (1)
Vaskesztyűben fűtyülni: a kínzás következtében üvölteni. *Meg tanítlak teremteték Vas kesztyűbe fűtyülni* (92/266).

fűvecske fn (2)
Fűszál. *Óh gyenge fűvetskék, 's kövér Virág-szálak Mellyek a' tavaszi lágy meleg Szelletek 's Bőv harmatok által illy nagyra nőttetek* (176/14).
fűvetske (123/55).

fűvente fn (2)
1. (Növény) zsenge, friss állapota. *A' nedves föld nagy gazt nevel: 's bár olly' kövér ne volna És ~ a' búzára oly' bő nedvet ne volna* (413a/785). 2. Fűventen: zsenge, friss állapotában. *Az illy' bujkálgató Vetést fűventen meggyomlálja Mihelyst az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája* (413a/127).

fűves fn (1)
Gyep, pázsit. *Szép hallgatni ülve a' ~enn A' Pásztort és a' Pásztornét* (151/1).

fűvész fn (1)
Botanikus. *Se tsomorka meg nem tsalja a' szegény ~eket* (413a/675).

fűviben hsz (1)
Kezdetén, nyomban. *Száraz parditsá ne tenne Szépséged' kezdetiben; 'S a' paraszt' reményét benne El ne ölné ~!* (397a/1048)

fűz¹ i (24)
1. Egymáshoz erősít, felfűz. *Jáztintkoszorúkat ~tél a' Tempében* (267/12). *Olaj fa ágakkal ~i bokrétáját Pallás úgy viseli békesség togáját* (11/1). 2. Laurust ~: babérkoszorút helyez. *Még azok is Laurust ~nek Hérósinkra Kik most finnyás orral néznek Magyarinkra* (81/27). *'S midőn laurust ~ők hív Tanítóimra, Édesen eszmélek bimbós napjaimra* (442/21). 3. Vmihez ~ vmit: hozzáerősíti. *A terhes gondokat rab lántzához ~i, Szívünkől a Léthe' partyaíra üzi* (201/21, 14/21). 4. Szemre rózsáláncot ~: szép álmot ad. *Mindkettő szemre Rózsáláncot ~. Nyúgodj csak kedvedre, Nyúgodj drága Szűz!* (263/14) 5. Amor nyílára ~: szerelembe ejt. *Már Amor is ki ballaga, Vigyázz — nyílára ~* (230/14). 6. Szárnyat ~ vminek: támogatja. *Rhédey, ki szárnyat ~ a' jó szándéknak* (452/65). 7. Szárnyat ~ vkinek: szárnyat köt rá. *Jer! Magunknak ~zünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal* (451/1, 255/1). 8. Akaszt. *Hát szűz oldaloknak kies márványjára Kulatsot ~tek ők is utoljára?* (219/58) 9. Aranyláncra ~: rabul ejt, elvarázsol. *Azok ~ik arany lántzra a' foglyokat, Azok élők Vitéz módra Világokat* (238/103). 10. Pántlikával ~ vmit: pántlikát köt rá. *'S Lilla érdem-pántlikával Fűzze érte lantomat* (397a/24). 11. Összeszed, összefoglal. *Most hát tisztelettel nézvén a' kantsóba, A' köszöntést ekképp ~zük egy Csomóba* (233/24).
~ (368a/50, 413/38, 413a/34), ~nek (203/27); ~i (450/35), ~ik (255/6, 451/6). — Fűzz (338/30, 453/32).

Ik: fel~, össze~, rá~.

fűz² fn (3)
Fűzfá. *A' ~ kedvel patakot Az Éger motsárt* (413a/632).
~ (413a/985), ~ek (397a/711).

fűzbokor fn (1)
Cserjésen, bokrosan nőtt fűz. *Mellyhez nyár-*

és fűzbokrokkal Árnyékozott róna megy (397a/157).

fűzér fn (2)

1. Sorba összekötött tárgyak. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszveköti hát A' Vitéz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját* (368a/125). 2. Koszorú. *Homlokomat ne érje Shakspeárnak akónitos Fűzérje* (128/48).

fűzfa fn (10)

Fűz². *Halász! te ez odvas ~' árnyékában, E' magános sziget' fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világodat* (202/75). *Laurám a' zöld ~k alatt A' vőlgýbe' sunnyadoz* (441/3). *Te pedig trombitád' függeszd fel ~ra* (337/391).

~ (294/2, 368a/28, 413a/539, 998), ~t (397a/1074), *Fűzfáit* (397a/778), *Fűz fáknak* (413a/607).

fűzfadeák fn (1)

Gyenge felkészültségű fiatal diák. *Többet hoztam egy Schlafroknál, 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék* (92/151).

fűzni in (2)

1. <Koszorút> kötni. *Igy Laurus koszorút igen nehéz ~ A bajt a' bánatot sokszor el kell űzni* (29/7). 2. *Lánczba ~: egymás mellé kötni. Lánczba ~ most szeretném Én a' jázmint 's violát* (289/1).

fűző fn (1)

Női ruhadarab. *Nem, nem! egy leány se nyissa Büszke ~jét te rád* (448/18).

fűzszál fn (1)

Fűzfavessző. *Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádakát És gonddal kell gyarapítani a' vadon fűz szálakat* (413a/963).

fűzve in (1)

Kötve. *Háj van ~ a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám szakasztja* (114/137).

fűzvény in (2)

Kötve. *Ekkor gyenge babért ~ gondlepte fejére* (348/20).

~ (78/14).

Ik: rá~, össze~.

G

gabona fn

(13)

1. Lisztes magvú gazdasági növény. *Éjjel az asszú Réteket, 's a' kartsú ~kat Leg jobb vágni* (413a/296). 2. A növény szemtermése. *Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem ~ra* (330/1460). *Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot, 's ~ját elhinté a' Mezőbe* (413a/166). 3. Gabonaföld. *Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? E' gyenge zöld ~kon?* (397a/125) ~ (413a/231), *Gabona* (413a/771), *~ja* (413a/237), *Gabonája* (413/63), *~t* (210/74, 413a/33, 305), *Gabonát* (413/37, 327).

gabonaszál fn

(1)

A gabona egy szála. *Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre függesztetve álnak?* (68/9)

gabonatermesztés fn

(2)

A gabona műveléssel történő szaporítása, ápolása. *'S tsak gabona termesztésre szántad minden gondodat* (413a/231). *Gabona termesztésre* (413a/771).

Gábor fn

(5)

Személynév. 1. {Szilágyi Gábor, debreceni teológiai professzor, Csokonai tanára.} *T. T. Szilágyi ~ Úr Professorhoz* (178/cím). 2. {Borbély Gábor tiszaroffi földbirtokos, egykori debreceni diák.} *T. N. V. Roffi Borbély ~ Úr betsületből nyugvó Ts. K. Kapitány. Itten mint Vőlegény* (368*/30/10). 3. *Jósa ~. T. N. N. és V. Pankotai Jósa ~ Úr, aranysarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füre-*

den (368*/31/10).

~ (178/3, 9).

gála fn

(2)

Ünnepi díszruha. *Egy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/337). *~val* (330/1101).

galagonya fn

(1)

Piros termésű tövises cserje. *A' Galagonya lóbálja A' part' szélén vesszeit, 'S a' vízbe nézván tsudálja Fejér 's piros diszeit* (397a/1029).

galamb fn

(15)

1. Szürkés, barnás, fehér tollazatú madár. *Most, miként a' Galamb a' karvaly' körmében, Úgy kezdünk nyugodni a' Frantzok kezében* (416/3). *Hadd legyek e' nyájasb Seregnek embere, A' Melynek két fejű Galamb a' Czimere* (238/8). 2. A galamb húsa mint étel. *Tudom én ... Hol tartják a' sódorokat És a' töltött ~okat 'S a jó Künsági sajtot* (114/103). 3. *Vkinek a ~ja: férfinak a kedvese. Mennj! Győzd meg ellenségedet Ismét meg látod kintsedet Térj meg árva ~odhoz, Téged sóhajto rabodhoz* (112/35). 4. {Megszólításként.} *Ha téged én, Galambom, Tisztellek ennyi Tsókkal: Tisztelj teis Galambom, engem meg ennyi Tsókkal!* (180/9–11) *Galamb* (397/17), *Galambok* (297/5), *Galambom* (139/53, 285/50, 296/5, 333/41), *Galambid'* (371/12), *~okat* (327/32), *~odat* (299/69). **Ö:** vad~.

galambi mn

(3)

Galambra jellemző. *Galambi szelidség lakozott házokbann* (211/65). *De mit könyörgök illy nagyon Galambi szívedért?* (278/32) —

Nézz erre ~ szemekkel: Jobban gyógyítol ezek-
kel (412/29).

galambka fn (3)

1. Kis galamb. Lágy düttzából hahotával A' kék Galambka kijő (397a/338). **2.** Vkinek a ~ja: férfinak a kedvese. Ha már felűlsz, kintsem, Paripádra: Vess végsőket nyögő Galambkádra (268/128). Galambkák (397a/359).

galambocska fn (1)

(Megszólításként) Galambotskám: kedvesem. Drága Kintsem, Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! (433/1)

galánt mn/fn/hsz (6)

I. mn Finom, előkelő. Már a' ~ lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszélgetni (330/337). Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ ötet ~ül nevelte (330/175). Minden nap a' te [árnyék-szék] oltárodra teszi Természet' ál-dozatjait E' nagy világnak a' ~abb részei, 'S temjénét felbotsátja itt (377/11). ~ (330/2005).

II. fn Finom, előkelő személy. Most is te szabsz törvényt ezer ~oknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak (330/1065).

II. hsz Udvariassan, előzékenyen. Az Úr a' Kis Asszonykával Illy ~ diskurála (231/374).

galántai mn (1)

Galántáról származó. A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, ~ Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek (259/4).

galántság fn (2)

Udvariasság, előzékenység. Azok a' kézszerítások Sohajtások, pillantások Nem módiból, ~ból Estek, hanem forróságból (309/11). ~ (306/280).

Galénus fn (1)

Személynév. (Galénosz (i. sz.131–201), görög származású neves római orvos. Örvendez a' Magyar Haza, hogy ... Galénus már Pestet lakja, szölván Magyar nyelven a' (124/5).

galiba fn (3)

Bonyodalom, baj. Galiba lett volna a' Compániába', De a' levest épen hozták a' szobába

(330/637).

galibacat (330/458), ~nak (330/1780).

Gallia fn (1)

Franciaország. Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettentsd meg dsidázó népeddel ~t (337/182).

gallus fn (2)

Gall (francia) ember. A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek: 'S a' bozontos Gallusok Ma már a' Hérósok' sorába ültek (288/43).

Gallus (418*/176/3).

galoppáta fn (1)

2/4-es, gyors ütemű körtánc. Jártak ~t, Straszburgert, Hanákat, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákat (330/551).

gálya fn (19)

1. Sok evezővel, vitorlával felszerelt nagy hajó. Füljanak a' zajgó habba minden ~k, Mellyek az öt Világ' kintsét vondogálják (454/153). **2.** Élet. Mecénás! Légy segítője elkezdett énekemnek. Jövel, szállj ki vélem edgyütt a' Tengernek hátára, Kérlek, adjál vitorlákot kisdéd Gállyám számára (413a/567).

~ (454/222), Gálya (244/27), ~k (211/13, 313/57), gállyák (413a/366), Gállyák (413a/310), Gállyám (177/35), gállyát (39/1), gáját (39/4), ~kat (259/603), ~dat (177/22), Gállyámnak (413a/460), ~ba (209/54), Gállyádon (202/108), Gállyákra (327/24), Gállyával (418*/175/6), Gállyákkal (413a/264).

Ö: hadi~, isten~.

gályabérc fn (1)

Gályák özöne a tengeren. Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja! Parantsold fel zászlód alá a' népeket, Tedd gályabértzekké a' sík tengereket (337/216).

gályás fn (1)

Személy, aki a gályát evezővel hajtja. Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni ~ok nem nyomtanak erre vitorlát (327/59).

gally fn (8)

Vékonyabb faág. Játsszanak vígann a' te Gallyaid közt a' levelenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen (153/8).

gajjai (164/20), ~ait (413a/832), gajjait (298/7), gajjnak (452/22), ~án (397a/861), ~ain

(368a/28), ~okkal (330/682).

Ik: cédrus~.

gallyas mn

(1)

A kert ~ boltja: a fák lombkoronája. *Ott a' hol éneklek ... a' szép Íz, gyenge tejével Lepjemet a' híves forrást, hogy majd mikor egy kert Gallyas bóltja alatt ... ott mikor egy szírtén éneklő Vitézét Múzsám, 's a' hólód fénylete alatt epekedve zokogja A megavúlt emlékezetet — legyen éneke édes!* (450/43)

Gámáliei fn

(1)

Személynév. <Gamáliei írástudó farizeus, aki Pál apostol tanítója, a zsidó tanácsban az apostoloknak kedvezett.> — ... *Mely látást csak alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ülő ~* (225/50).

gáncs fn

(2)

Gáncsot vet, hány: célja elérésében rosszindulatúan akadályoz. *Megbottság, oh szeretetnek Húga! Ha gáncsot vetett A' baráti Tiszteletnek A' testvéri Szeretet* (438/2). *Gáncsot lába alá nem hányhat semmi teremtes, Tiszteli a' virtust, egyedül csak arra igyekszik* (35/5).

ganéj fn

(2)

Trágya. El-aszott mezejét zsíros ~jal kövérttse, Vagy lúgos hamuval sovány földet be-terítte (413a/93).
~jal (413a/889).

Ö: ló~.

Gangesz fn

(6)

Folyónév. <India legnagyobb folyója.> *Így vonul az ég aljáról A' vak éj palástja fel. Míg a' Ganges oldaláról Balzsamos szellő lehel* (317/248).

Ganges (259/634, 413a/659), *Ganges'* (454/508), *Gangesnek* (255/29, 451/29).

gangeszi mn

(4)

A Gangesz folyóval kapcsolatos. *Jertek Gangesi Szellők, Mellyek Veszta' ölénél ért Al-máit gyönyörűn lengetitek puha Szárnyakkal* (432/67). *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők, a' melyek a Sz. Mihály nyarat olly édessé teszik* (432*/205/4).

Gangesi (330/1870, 331/7).

Ganimédes fn

(2)

Személynév. <Ganümedész, Zeüsz (Jupiter)

pohárnoka az ókori görög regevilágban.> *Nints a' nektár olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe* (134/116, 447/116).

garaboncás mn

(3)

Garaboncás deák: <a népi hiedelemben> vihar támasztására képes, ördögös vándor. *De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]-gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák; Már a' forgó-szálltól tsikorognak a' fák* (330/519).

garabontzás (330*/154/2), *Garabontzás* (358/24).

garád fn

(1)

Kerítés. A jó szívű földnek könnyű termésiből élődnek, Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély ~ja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja (413a/1016).

garádics l. grádics

Gara-ház fn

(1)

Gara-család. <Itt: Gara Lászlóra utal, aki Hunyadi László ellen a Habsburg V. Lászlóval működött együtt, de Mátyás trónra léptekor elvesztette a nádorságot.> *A' Gara ház fényle meszsze virágzott, De hogy a' Némettel edjűtt bogározott, Az Ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' porba le esett* (248/21).

gárda fn

(1)

A nemes ~: a királyi testőrség. *És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind bésom-málja azt a' nemes Gárdába* (259/194).

Ö: avant~, béka~.

garde (fr)

(1)

Kiséret, testőrség. *Barátságot Felségével De miként köthetek én? Holott egész Gárdéjével Lakik a' víz fenekén* (114/93).

Gargara fn

(1)

Helynév. <Hegycsoport Itália keleti részén.> *Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hán-tatja ~ bőv Aratását nem másért bámulhatja* (413a/116).

garnizon fn

(1)

Várőrség. *Magamnak is vagy on annyi Bátor-ságom, Hogy az ellentálló Gárnizont le vágom* (238/54).

gát fn**(8)**

1. Víz lefolyást elzáró v. akadályozó építmény. *Tábora; – mint a' hegyek' derekán bömbölve letódultt Téli patak, mikor a' ~at darabokra szakasztván, Tör mindent* (258/53). 2. *Gátat tesz vkinek: akadályoz vkit. Tót Blatowszki ott tserkésze, Hogy néki ~ot tegyen* (114/771). 3. *Kiáll a ~ra: kész megharcolni vkivel. Rajta Nemes Lelkek! Álljunk ki a' ~ra, Már Európában tsak mi vagyunk hátra, Hív-nak magok után a' többi nemzetek* (313/131). ~jait (413a/684, 443/138), ~jokat (413a/1035), ~ra (114/841, 233/69).

gától lk: meg~.**Gattung (ném)****(1)**

Fajta. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyúltz Findzsával Minekelőtte meg hűl. De e' se vólt jól kedvére: E' rossz ~ból való, Úgy mond* (231/84).

gatyá fn**(2)**

Vászonból készült férfinadrág. *Ezt meg látván a' kákába, Mind a' kettő a' ~ba Rezele ijedtébe* (114/236). *Szegény Legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyába' hagyj* (333/64).

gatyájú mn**(2)**

Pőre ~: egy szál ~. A vékony rokozás Leánynak, a' pőre Gatyáú legénynek fel áll minden szőre (85/14). *Gatyájú* (197/14).

gatyamadzag fn**(3)**

A gatyakorcba fűzött, azt összehúzó zsinór. *Minden bolond helyt ne peselj, Mert gatyá madzagodra Rá talál-nak pettzenteni* (114/836). *gatyá-madzagát* (330*/17/12), *gatyá madzagát* (114/828).

gavallér fn**(49)**

1. Divatosan öltözködő, jó fellépésű férfi. *Egy Magyar Gavallér* (82/cím). *Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija?* (330/304) — *Gavallérok minden Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől tsudát érdemelnek* (256/1). 2. Udvarló. *Ő is sok szép kérésére Engedett a' szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gavallérjának* (231/438). 3. Bátor ember. *Egyedül maga vólt olly Gavallér Albert, Hogy anny*

amazon ellen indúlni mert (330/1295).

~ (310/11, 330*/196/1), *Gavallér* (133/18, 22, 58, 197/85, 206/cím, 11, 256/cím, 5, 33, 231/335, 239/96, 266/11, 268/cím, 33, 41, 49, 50, 77, 91, 97, 103, 137, 309/40, 330/120, 497, 694, 1111, 1307, 1845), *Gavallérok* (271/8, 330/292, 1275), *Gavallérink* (231/29), *Gavallért* (330/262), ~okat (330/1054), *Gavallérok* (330/1320, 1776), *Gavallérnak* (169/79, 245/32), *Gavallérok* (330/1428), *Gavallérral* (330/153, 487).

gavallérság fn**(2)**

A gavallérok, az ifjak csoportja. *Mind rátódúla már kíváncsi vágyással A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra, hogy ötet mindjárt megtsókolja: De a' Gavallérság őket meggátolja* (330/1480). *Gavallérság* (330/1311).

gavar fn**(3)**

Lovag, gavallér. *Amott tolláskodik páva ként egy Gavar* (82/1). ~ (85/39, 197/39).

gaz fn/mn**(14)**

I. fn 1. Gyom, dudva. *A' nedves föld nagy ~t nevel* (413a/784). 2. A gabona szára. *A rezzentt gyikotska a' ~ között csereg* (380/17). 3. Szalma. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett* (161/28). ~ (84/17, 114/226, 196/17.), ~ok (413a/374), ~t (397a/314.), ~ban (306/59), *Gazonn* (238/86), ~okkal (413a/711). II. mn Alávaló, gazember. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' ~ Carnevált adják ki kezünkre* (330/1144). ~ (257/145, 330/1151).

gazda fn**(14)**

1. Vminek a tulajdonosa. *'S a' tseresznyének kutatják [a lepkék] Ismét a' virágjokat, Mellyeket a' kert ~ja Kökényfába oltá be* (397a/449). 2. Gazdálkodó ember. *Tanulmányok-meg hát Gazdák minden Faj mívelését És tegyétek szelidekké a' Fáknak vad termését* (413a/560). 3. Nagybirtokos. *Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' ~ az ezer eggyedik* (60/10). 4. Házigazda. *Ugy kerülje a kár 's*

bánat házad táját, Mint mi a' ~nak üres butel-láját (266/38).

~ (72/20), *Gazda* (413a/236, 320, 324, 553, 796, 952), ~nak (317/234), ~jának (413a/55), *Gazdához* (317/129).

Ö: szőlős~.

gazdag mn/fn

(49)

I. mn 1. Anyagi javakban bővelkedő, vagyonos. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden El-öl-kelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag kereskedőink* (114/171). **2.** Bőséges. *Megterhelte az ősz a' fáknak ágait Vastagonn ráfűzván ~ áldásait* (87/16). — ...zöld posztóját ragyogással szántja *Gazdagon pazérlott arany paszamántja* (256/8). **3.** Természeti kincsekben bővelkedő. *Láttuk a' ~ réteket, Azon termő élelmeket* (123/43). *Örömmel tapsolnak önéki A' Gágesnek ~ környéki* (451/29). **4.** Böven alkalmazott, pompázó. *Sugározik lován ~ brilliantya* (25/25). *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagonn pazérlott arany paszamántya* (82/10).

~ (31/25, 132/39, 140/3, 190/15, 192/14, 199/16, 202/68, 132, 205/25, 255/29, 258/16, 260/12, 318/26, 330/548, 349/27, 410/29, 413a/202, 658, 754, 938, 428/155, 454/501), *Gazdag* (16/25, 60/cím, 134/122, 163/28, 258/91, 287/30, 413a/57, 1057, 445/55, 447/122, 454/797), ~on (267*/13/4, 413a/717); ~abb (222/43, 248/25).

II. fn Gazdag ember. *Nem született senki ~nak szegénynek* (200/52). — ... *Gazdagok, szegények; Tudósok, tudatlanok* (454a/6).

~ok' (205/59), ~nak (453/207), ~gal (202/124).

gazdagítani in

(1)

Gazdaggá tenni. *Jer, Barátom! Pézeliddel, Gazdagítani Népedet* (163/30).

gazdagodik i

(1)

Gazdaggá válik. *Mindenünnen gyűl a' sok kints, Gazdagodik országunk* (114/162).

gazdagság fn

(4)

Anyagi javak bősége. *Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' innepén, Óh te ki fényt 's ~ot*

Hintesz el Pérú' gypén! (390/23)

~ban (2/20), ~gal (5/3, 13/1).

gazdaság fn

(3)

1. Gazdálkodás. *Óh nagy Uralkodó! Előre képelem, hogy a' szent igazság, az erkölcs, értelem, A' szép tudományok minden mester-séggel, A' jó ~gal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül kinőnek* (259/220). **2.** Birtok. *Jer múzsa, e' völgy' lapáján Nézzünk széllyel a' paraszt' Gazdaságán, 's háza táján, Jer, lá-togassuk meg azt* (397a/279). **3.** Vagyon, gazdagság. *Mit ér mit ér a' rabságban Kinlódni sok ~bann Mit ér minden ha köteled Békös lábadoon viseled* (31/16).

gazdasszony fn

(1)

Parasztasszony. *Mezei ~* (397*/76/9).

gazember fn

(1)

Jellemtelen, alávaló, gonosz ember. *Az ártatlanoknak fel-kontzoltatása, A' szelid városok 'S faluk fel-dúlása Ollyanok e'?* mellyek által lehettenek *Sok száz gaz emberek Hérók és Is-tenek?* (192/50)

Gazetta fn

(2)

Újság. *A' Novella, Zeitung, Gazetta és Journal mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/8).

~ (330/1792).

gázol i

(7)

1. Vízben, sárban – lábát nehezen emelgetve – jár, megy. *Ama' fás közt nagy lábával Gázol-já a' vizeket* (397a/970). *Az Hegyek' aljában a' sárt ~ja magában, Erre kövesse szagát, várja Kovátsi magát* (119/5). **2.** Eltipor, tönkre tesz. *A' Fárságot — azt, azt még lejjebb ~om, Haját széllyeltépem szemét kikarmolom* (330/831). *Más népeket rablott, pénzét kizsarro-lta, Az ember' 's nemzetek' jussait ~ta* (337/38). *Csúfol futtában, És ~ja szívemet* (443/106).

~nak (337/220); ~ják (453/183).

Ik: el~, le~.

gázolhat Ik: el~.

gázoltat Ik: össze~.

gazos mn

(1)

Gazzal benőtt. *Tovább, túl az Éjszín tengernek*

habjain, Vad Tatár lovagol ~ pallagjain (313/82).

gázság fn

(1)

Gonoszság, aljasság. — ...*nem sokat néznek itt igázságra, ~ra Annyi had jött, annyi nemű vétek itt a' világra* (413a/512).

gázsi fn

(1)

Fizetés, bér. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é ~ja* (245/23).

gebed i

(1)

Nyomorultul elpusztul. *Mit használ, mikor a hadi Tisztesség' szesze részegít? 'S ordó lántzok alatt ~sz* (403/32).

Ik: meg~.

Gedeon fn

(1)

Személynév. <Ószövetségi alak.> *Minő Dal ez! ... Olly' mint midőn Izráel Hadra készülőt vere Az Úr' 's ~' Fegyvere!* (257/14)

gége fn

(2)

Torok, nyelöcső. *Hanem inkább azt tanáts-lom, töltsünk bort a' ~be, Vigadozzunk a' mint tegnap 's tegnap előtt Gigébe* (326/63). ~n (330/332).

Ö: lúd~, spongya~.

Gellért fn

(1)

Személynév. *Azzal tartja az együgyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként megnyergelvén az embereket, a' Szent ~' hegyére járnak rajtok borsért* (330*/143/5).

gelón fn

(1)

Gelónok: szkíta néptörzs tagjai. *Nézd el bár a' világ' szélén mívelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637).

gém fn

(1)

Gázlómadár. — ...*ha esméretes tóit a' nyurga Gém el hadja És reptében a' fellengős felhőket meghaladja* (413a/370).

gémberedett mn

(1)

Hidegtől megmerevedett. *Akkor bészárja a' mezőt a' deres tél, 's nem hagyja, Hogy a' ~ gyökér a' földet megragadja* (413a/857).

gémberedik Ik: meg.

genealógia fn

(2)

Családfa. *Erősségül producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/39).

Genealogiáját (114/62).

general (fr)

(4)

Tábornok. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' rettentő Dáma-ármádának, Mellynek fő kormányát Dorottyá tartotta, 'S mint General en Chef maga mozdította* (330/1192). *General en Chef a' legfővebb Vezére egy sok ezerből álló fegyveres Seregnek* (330/176/1). *Generál* (114/764), *Generálja* (114/45).

generális fn

(3)

Tábornok. *Vitéz táborának nints Uniformissa, Mert meztelen maga a' Generálissa* (238/22). *Generálisok* (330*/176/2), *Generálissának* (78/24).

generalisszimusz fn

(1)

A legmagasabb rangú tábornok. *Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezde kuruttyolni* (114/438).

generalnásznagyi mn

(1)

Fő násznagyi. *Híment egy kellemes termetű fiataalt, Ki visel General-Násznagyi hívatalt, Felszóllítván ülő székéből mellőle, A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/372).

genieroz l. zseníroz**génusz fn**

(15)

1. Rendkívüli tehetség, lángész. *Egyszer tsak előmbe tűnik bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/24). **2.** A nemzeti szellem megtestesítője. *A' Génusz* (259/141). *Génusz* (259/167, 203, 249, 273, 293, 311, 333, 349, 375, 397, 452/59), *Geniussok* (244/36), *Génusza* (259/6).

gentium (lat)

(1)

Jus ~: nemzetközi jog. *Fizignát, így kell tsinálni? Ez é a' Jus ~?* (114/267)

Georgia fn

(1)

Grúzia. *Szép Szűzek ám az Ozman Anyáknak a' szülötti: Még is ~nak Karcsú leányit inkább Veszi 's becsüli Stambul* (373/148).

Georgicon fn

(4)

<Vergilius-mű címe, melyet Csokonai lefordí-

tott.) ~ (413/cím)

~nak (413/cím, 413a/524, 1104).

gereblye fn

Fésűszerűen fogazott, nyeles kerti szerszám. *Sokat segít Szántóföldjén ki ~ fogával Megtőri a' gyáva rögöt* (413a/107)

~ket (413a/970), ~jét (456/65), ~nek (413a/990), Gereblyével (413a/173, 502).

gerenda fn

Négylélre fűrészelt hosszú, vastag szálfa. *Maga a' Kaukasz bértzenn álló kopár rengeteg ... Külömb külömb termést nevel, ad hasznos ~kat, Hajóknak fenyőt, 's Házaknak Cédrus, és Ciprus fákat* (413a/994).

gerezd fn

Szőlőfürt. *Virít a' mező rakottan az ősziekkal Számodra és tájtézik a' szüret tölt tsebrekkel* (413a/532).

gerézd' (219/8), gerézdben (319/29), ~del (413a/625), ~ekkel (413a/937).

Ö: szőlő~.

Gergely fn

Személynév. <Nagy ~ csökölyi lelkész.> *Nagy Péter által nyert nemesség' Czimere, A' mellyet Nagy ~ ismét visszanyere* (300/2).

Gergő fn

Személynév. *Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla, Mellyre a' Lokajja, Gergő eképp' szólla* 330/1648). ~ (330/1653, 1729, 1755, 1758, 1759), Gergoenec (330/1476), ~vel (330/1754).

gerinc fn

Hegygerinc. *'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnak gerintzén lehömpörgő patatok, Nem fűvén árkába a' duzzadt vízőzön; Ordító lármával görög a' szirtközön* (306/96). *gerintzeit* (418/6).

gerjed i

1. <Tűz> gyullad. *Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejt, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan repen az égre nagy retseggel ropogva. A' Levélről az ágakba több erővel ~ Míg végre dadalmasan a' leg tetőre terjed* (413a/844). 2. (Érzelem) ébred, támad. *Ily örömtől a' jó szív*

hát nem gyengédebben éled-e? Melly a' háládatosságnak szent tüztől ~e? (216/102) 3. *Vmire ~: vkit a szenvedély, az indulat elragad. Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi? 'S annak Tudására ~tt* (244/20).

Ik: fel~.

gerjedelem fn

1. Hirtelen támadt erős érzés. *De óh az emberiséget mint tiszteljük, Látván e' nagy tekintetet, Hogy a' vitéz szív' gerjedelme, Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet* (257/151). 2. Szenvedély, vágy. *Minden érez gerjedelmet: 'S én kerüljem a' Szerelmet?* (385/1)

gerjedelmes mn

Szenvedélyes. *Szádra szám egy ~ Csókot ad, Mint igaz Szívem' szerelmes Zalogát* (285/57).

gerjendez i

Szenvedélyes vágytól hevül. *Szívem titkon azt beszéli Hogy egy szív rá ~* (362/2). *Óh, túl fog ez, sírhalmunkon Túl is fog lángolni ez, A' mi most indulatunkon Olly édesen ~* (443/132).

gerjedezés fn

Szenvedély, vágy. *Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenaszszonya, minden testi ~ nélkül* (432*/206/4).

gerjeszt i

1. Érzelmet kelt, fokoz. *Ki [Ámor] kis nyilat belőle rám ereszt, Ki ellobbannt szövétnekét ~i, Ki vesztmenn örül* (320/11). 2. <Tűzet> fokoz, hevít. *Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén szellővel, Gerjesztette tüzét az előköttövel* (330/858). *Mit tsináljak? - e' gyűlás Terjed; - a' szél ~i* (129/46). ~ették (330/1627). — ~ne (460/143).

Ik: fel~.

gerjeszthet i

<Tűzet> fokozhat, hevíthet. *Hisz' égek lám, mégis víz-cseppet hullatok. Ollyan tűz ez, mellyet ~ a' jég is, És lángokkal égvén, vizet áraszt mégis* (380/63). ~ (196/65).

gerlice fn

Gerle. *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára* (112/16). *Hószín nyakán örv van,*

mint a' gerlitzének, Gyengébb a' harmatnál bőre szép kezének (330/199).

gerlitze (429/16), *Gerlice'* (175/15), *gerlitze'* (412/15), *Gerliczét* (277/38), *gerliczeként* (299/55), *Gerliczeként* (312/1).

Ö: *rab~*.

gerlicecsók fn (1)

Gerlecsók. *Nézz erre galambi szemekkel: Jobban gyógyítol ezekkel, Jobban egy gerlitze-csókka! Mint minden sebrevalókkal* (412/31).

gerlicepár fn (1)

Gerlepár. *Kegyess Őzvegy vegyél bútsút keservedtől, Szűnj meg, óh bús Gerlitze! nyögésedtől* (299/106).

Germánia fn (4)

Németország. — ...*a' fegyverzörgéseket, Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta, 'S az Alpesekeket szokatlan rengés megindította* (413a/480).

Germania (327/7), *Germania'* (313/99), *Germaniának* (413a/516).

Geszner fn (3)

Családnév. <Salomon Gessner (1730–1788), svájci költő.> *Reggeli Ének a' Rózsához ~ után* (250/cím).

~rel (197/95, 290/11).

gesztenye fn (7)

1. Gesztenyefa. *Szedjetez mennyei illatot, szeggyetek, E vidám ~ alá úgy jöjjetek* (84/34). **2.** A szelídgesztenyefa ehető termése. *A ~ még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/93).

~ (196/34, 199/14, 91), *~k* (87/14), *Gesztényével* (413a/596).

gézengúz mn (1)

Semmirekellő ember. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, ~, Koszlobár* (330/1132).

Gibraltár fn (2)

Helynév. <Az Ibériai-félsziget legdélibb pontjához közel fekvő brit sziklasziget.> *Ez ama Gibráltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit haszonatlan lövell* (55/27, 191/27).

Gige fn (4)

Helynév. <Dunántúli település Kaposvár közeliében.> *A nagy Süvegű Csökliek kikeltek eb-*

rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala ~be (326/6).

~be (326/64, 332/1), *~től* (326/16).

gillotín l. guillotine

gilva fn (2)

Gombaféle. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indúltt gyertyán- [,] bikk- és sziltörzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

~ (330/254).

gingiva (lat) (1)

Íny. *Míg hát a' bor fel áztatná a' Gingivát, Az ivásban százszor tennénk recidivát* (218/11).

gipsz fn (1)

Vízzel keverve gyorsan kötő masszát alkotó fehér por. *Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy ~ból gyúrátták népetlen kassokat* (341/56).

gizgaz fn (1)

Gazfickó. *Néked szóll a' letzke te ~! Te selma* (330/1136).

Glaukus fn (1)

Mélyvízi démon, eredetileg halász. *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak ~nak, Panopeának, és az Inó fiának* (413a/441).

glazli fn (1)

Üvegphár. *Habzó ~kat kell ki inni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (266/25).
L. még **klázli!**

Gleim fn (2)

Caládnév. <~ János Vilmos Lajos (1719–1803), német költő.> *És te, Hémus' tetejéről, Nyílttszívű ~om! Leszállsz, 'S a' Téji lanton messzéről Vig örömmel játszodogálsz* (397a/578).

~hoz (397/22).

glória fn (6)

Dicsőség, dicsfény. *Eljöttetek hát, óh, Haza' Nagyjai! Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek 's ~' Vára felé emelnek* (188/99, 251/4).

Gloria (29/cím, 9, 35/cím, 3).

gohér fn (8)

Korai szőlő. *Sötétül a' ~ a' piross vesszőkön Barna színt vér vissza a többi szőlőkön*

(87/5).

~ (199/5, 17, 219/35, 354/22, 389/63), ~t (330/290), ~okat (199/39).

Góliát fn

(1)

Személynév. <Bibliai személy, a filiszteusok óriása.> *Nem tsuda hát, hogy Pál méltónak ítélte Annak lakására, kit leginkább félt; 'S hogy a' Státusok közt legnagyobb ~ Fiává fogadta Jesse' zömök fíját* (337/373).

gólya fn

(3)

1. Hosszú csőrű és lábú vándorló gázlómadár. *Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna Ha neki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' mellyben bújdossék* (454/263). 2. Gólyát ábrázoló pecsét. *A' Tanács Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/139). *Gólya* (397/28).

golyóbis fn

(9)

1. Golyó, lövedék. *Meg áll, sárkánytát fel rántja Mérgébe pisztolyának; Üregjárira rá süti, 'S szép bokkrétáját le üti a halálos ~* (114/706). 2. *Vágott ~: sörét. Vágott ~sal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1963). 3. Szemgolyó. *Bár szemét rád a' sors mosojogva nyissa Bár feléd forduljon tsalfa gojóbissa ... Ne hidgy neki* (55/2). 4. Földgolyó. *Ki dűl az Égablakába 'S Bokros füstöt botsát ott, Mellytől az Atmosphaerába A' Nap tsak alig látott. — Majd perspectiváján éppen A Föld Golyóbisára Le néz* (231/104). 5. Bolygó. *Tűvé tevém az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs' ~ával A' több tüzes ~t* (185/26, 27). ~ (239/218), *Golyóbis* (162/27), ~sa (191/2).

Ö: puska~.**golyóbiska fn**

(1)

Kis szemgolyó. *Egek! — mi tsuda? — ah! szemeim! Mit láttok? — Mint reszkettek? — Mint meredtek? — Mint fel lobbanátok? — Már ki pattannátok, 's Tán ~tok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/49)

gomb fn

(2)

1. Fejdisz. *Fellyül az épület pompásabb díszére Csupa remek ~ot tettek tetejére* (239/28). 2. Mellbimbó. *Most a' két kis fejér oszlop bámulása, Majd a' dombotskának 's ~nak tsu-*

dállása Vezeti a kezét az Ország-újtára (239/62).

gomba fn

(5)

1. Tönkből és kalapból álló növény. *Midőn az égő métsesbe az olaj tsak szikrádzik 'S Körülötte holmi apró ~ teremni látszik* (413a/399). 2. Levélzöld nélküli, spórákkal szaporodó telepes növények törzse. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendébe* (330*/200/29). ~ (61/12, 254/12), ~' (330*/144/5).

Ö: bolond~, pöfeteg~.**gombolyag fn**

(3)

<Füst, felhő> gomolyag. *Már a' fél-felébredtt szellők által hozott Gängesi kellemes szagtól illatozott [a Szála]: Midőn egy tündöklő felhő béhemperereg. Gombolyagjain ül a' szerelem-sereg* (330/1872). *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek ~in mennybe tolongani* (432/22). ~got (413a/847).

Ö: láng~.**gombolygat i**

(1)

Praktikát ~: vmiben mesterkedik. Amott a Tanácsos ~ praktikát A' nyavalya töri itt a Politikát (337/71).

gomolygó fn

(1)

Gomolygó. *Udvarában egy mosolygó Tó kínálja a' szemet, Mellyben felhőkkel ~ Kék ég fog fel engemet* (397a/299).

gomolyog i

(3)

<Füst, felhő> gomolyog. *Az oltári szent füst ~ a' lángon* (330/865). *De mely sűrű homály ~ felettem? Melly váratlan szélvész ordít, zúg mellettem?* (454/299)

gomolyganak (397a/204).**Gomora fn**

(1)

Helynév. <A bibliai történetben lakóinak erkölcsstelensége miatt kénköves tüzesőben elpusztult palesztin város.> *A' mint telik tőle, önnön kristélyozza, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza. Olyan bűdössége, hogy tán ~nak Kénköves bombái mind ide hullának* (239/117).

gond fn

(77)

1. Aggódás, bánat, baj. *Életemet sok ezer ~ terheli, Lelkem a' búk között eped* (100/9).

Ajakid' harmatozása sok ezer ~ot elűz (265/8). 2. Megoldandó feladat, probléma. Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' ~ megyen, Hogy visitet majd estére Mellyik Dámánál tegyen? (231/48) — Meg halunk; de semmi ~ az, Fére bú! A' ki búsul, mind bolond az (318/61). 3. Vmiről való gondoskodás, törődés. A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek ~ját (114/349). Ne félyen 's ~ja ne légyen Kedvesem itt semmire! (231/395) 4. Gonddal csinál vmit: körültekintő alapossggal, nagy figyelemmel csinál vmit. — ...egyszer megeshetik Hogy a' Páris helyét ~dal keresgetik Trója és Babylon jövő Tudóssai (313/42). 5. Gondot visel vkire/vmiről, ~ját viseli vkinek: gondoskodik vkiről/vmiről. Az Isten, ki ~ot visel az árvára, Kegyesen vigyázzon lelketek javára (215/143). Töröld el könnyvedet bánatos szemedről, Jó az Úr, ő ~ot visel életedről (222/66). Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh szálla reád, Hogy viseljed kedves árváim ~jokat (212/91).

~ (6/11, 114/307, 184/19, 189/13, 202/79, 310/40, 389/62, 397a/470, 610, 462/1), *Gond* (423/19, 453/56), ~ok (16/7, 93/1, 99/20, 110/32, 212/30, 216/9, 54), *Gondok* (235/31), ~om (169/36, 326/54, 383/4, 438/31), *Gondom* (231/398), ~od (166/9, 204/55), ~ja (154/11, 194/35, 330/705), ~jok (259/136), ~jaim (354/2, 26), ~ot (16/47, 91/3, 130/80, 154/3, 205/47, 212/108, 330/1586, 413/35, 413a/31, 444/8, 447/80, 453/148), *Gondot* (268/129), ~okat (14/21, 83/15, 201/21, 257/21, 305/28, 351/7, 413a/309), ~odat (413a/231), ~ját (290/6, 330*/176/4), ~jait (247/30), ~oknak (67/20), ~joknak (231/42), ~ba (454/206), ~ra (383 4), ~tól (5/15), ~dal (413a/3, 140, 963), ~al (413/4), ~okkal (460/162).

gondatlan mn

(2) Figyelmetlen, nem gondos. — ...a' tüzet a' ~ Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejti, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan repen az égre nagy retsegve ropogva (413a/840). Ím' ímé a' Kráflit felveszi A' ~ öreg, 's nagyon mohón eszi (330/726).

gondlepte fn

(2)

Gonddal teli. *Letörli bársony hajával Poros izzadságodat, Tsókolván rózsaszájával Gondlepte homlokodat (368a/112). ~ (348/20).*

gondol i

(27)

1. Vki, vmi jár az eszében. A' halhatatlanság' kezdeti már ezek, A' miket most bennem ~ok 's érezek (454/52). 2. Képzél, vél, hisz vmit. *Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi? (244/18) — Én az Urat nagy Marschalnak Gondolom természetből (114/57). 3. Sejt, gyanít. Gondolod-é, mi ez a' Behemót? (348/43) 4. Gondol vkivel: a) eszébe jut, emlékszik rá. Pán, Juhok őrzője! Légy jelen sípoddal Ha ~sz még a' te kedves Menaloddal (413/22). b) törődik vele, gondot fordít rá. Négy milliárd ember tölté be szívemet Uram! Mind egy forma teremtséd ezek, Kikkel én eggyaránt ~ok, érezek (454/338).*

~ (263/34), ~ok (196/63, 380/61), ~sz (330/809), ~t (258/78), ~ának (399/2), ~tak (330/1098); ~om (176/57, 435/50), *Gondolom* (231/89), ~ja (330*/200/19, 460/178), *Gondolja* (454/447), *Gondollya* (231/248), ~játok (421/20), ~ám (324/40, 454a/11), ~ta (244/9). — ~nám (413a/420), *Gondolnám* (413a/876). — *gondolly* (143/32).

Ik: ki~, meg~.

gondolat fn

(25)

1. A gondolás eredménye, az amit vki gondol. *Belől már bús szíve zavart ~tya Tanácsit mint habot tengeren forgattya (77/249). Te esmered, szívem fele, mind az én Gondolatimat (171/18). 2. Elképzelés. Onnan ide jövőn Tudománnyal tele, Itt két Esztendeig zöld Tógát visele. Ezt hogy egy ~ véle lerakatta, Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/27). De megútván böltselkedni Tévelygő Gondolatival; Elindultt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni (244/22). 3. Költeményes ~: költői fantázia terméke. Ez a' Rózsasalugas, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem költeményes ~, hanem természet után van festve (432*/204/6).*

~ (219/53, 239/75, 322/27), ~ok (219/46, 313/49, 330/818), *Gondolatok* (288/cím, 313/cím), ~im (177/7, 337/341, 432/50), *Gon-*

dolatim (427/25), Gondolatim' (396/20), ~jait (330/1032), ~jának (397a/623), ~iból (216/70), ~ra (233/7), ~tal (216/16), Gondolatiddal (155/33), ~okkal (216/51).

gondolatlan fn

(1)

Gondolat nélküli <ember>. Tudom, hogy léte-
det nem lehet tagadnom, És hogy nem vagy te
test, azt is meg kell adnom; Miért vitatja hát
olly sok ~, Hogy a' mi meg nem tud halni, hal-
hatatlan? (454/71)

gondolhat i

(1)

Lehet gondolni, sejteni. Azért, ha meghalnak,
sírkobba rakatják Mind azt, a' minek ott hasz-
nát ~ják (454/402).

Ik: el~, meg~.

gondolkodás fn

(2)

1. Elmélkedés, töprengés. Ezen ~ában El
merülve heverész — Hentsereg puha Ágyában
(231/51). 2. Vélekedés. Ez a' ~om tartott so-
káig függőbe a' halotti Tárgynak választásá-
ban (454a/13).

gondolkodik i

(5)

1. Rendszeresen tudatos, értelmi tevékenysé-
get fejt ki. A' Műzsáknak legjobb baráti a'
Gráziák: én is ezeknek képviselőit keresem fel
— a' kik éreznek, a' kik gondolkodnak (368/
7). 2. Tűnődik, töpreng. Már akkor a' serén
Gazda a' jövő Esztendőről Gondolkodik, és
lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus
görbe késével a' koszlóbar vesszőket (413a/
953). 3. Gondolkodik vkiről: foglalkozik vki-
vel. Carnevál felkiált: Urak, egyet szóllok. Itt
sok új mátká van: gondolkodjunk róllok. Úgy
is az útam' is ő érettek tettem (330/472).
gondolkodott (244/1). — gondolkodj (260/30).

gondolkodni in

(1)

Töprengni, tűnődni. Éjjel, nappal, hegyen völ-
gyön, vizen egyaránt megyen, Szélllel élván,
nem kell róla ~ mit egyen (358/52).

gondolkodó mn

(1)

Töprengő. Ah Egek! a' világ baját tsak neve-
tem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A'
mely az ugráló vért meg hívesíti 'S mely a' ~
elmét meg frissíti (90/6).

gondolkozású mn

(2)

Vmilyen látásmódú. Lehetetlen, így biztatám

magamat, lehetetlen, hogy minden ~, és érzésű
személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' do-
log ne érdekeljen (454a/17).

~ (454a/8).

gondolkozik i

(8)

1. Rendszeresen tudatos, értelmi tevékenysé-
get fejt ki. Te, ki által mozgok, nővők, és dol-
gozok, Eszmélek, itélek, vágyok, gondolkozok,
Örvendek, búsúlok, reménylek, és félek, Te
tsuda valóság, belém szállott Lélek! (454/62)
— 2. Elmélkedik, töpreng. Az emberiségnek
sorsán ~ (313/15). 3. Gondolkozik vkiről v.
vkivel: vkivel gondolatban foglalkozik. Hogy,
mivel engem elhagytál, Több hűségem hozzád
nintsen, Lábom nem tsörög bilintsen, 'S rólad
nem gondolkodom (324/16). Oh kedves Isten-
asszony! Én is értted Gyakorta mint sohaj-
tozom, Mert szívemet baráti módra érted, Mi-
dőn veled gondolkodom (305/60).
~ (231/151), gondolkodom (454/563), gondol-
koznak (454/392), gondolkozott (26/25).

gondolkozva in

(1)

Előre átgondolva. Gondolkozva kell bänni
nagy fával, Sok kézzel kell néki menni 's sok
baltával (330/973).

gondolkozván in

(1)

Töprengvén. Mikor a' feje le esett, Gondol-
kozván egy keveset Tsak úgy nézett utána
(114/656).

gondolni in

(4)

1. Vmilyen elhatározásra jutni. 'S Ha megvan
késő már ~ másképen. Előbb kellett volna
megbánnod (176/92). 2. Gondolni vkivel: fog-
lalkozni, törődni vele. Óh nem fáj é a' szíve
Minden Magyarinak, Hogy a' Magyar fiakkal
Gondolni nem akarnak? (334/47) 3.
Vmilyennek ~ vkit: vmilyennek vélni, képzelni
vkit. Ezért kell é őtet olly irtóztatónak Gon-
dolni, hogy oka illy különös jónak? (213/60)
~ (315/1).

Ik: meg~.

gondolt mn

(1)

Vélt, képzelt. Én vagyok az a' ki hánytatni
tsak ~ Boldogságom' néktek annyira szoktam
vólt (176/35).

Ik: ki~.

gondolván in

(7)

1. Törödvén. *Semmivel sem ~ már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe* (142/1). 2. Képzelvén, vélvén. *Caronhoz utazni hajós hívattatik Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad* (10/26).

~ (148/26, 176/87, 330/1833), *Gondolván* (169/67, 443/57).

gondos mn

(9)

1. Alapos, figyelmes. *A' Rosolisos Butellán illyet akárki látott, Ha ~ szemmel meg nézte ott a' Fama-volatot* (326/44). Ezek leg első módjai *a' ~ természetnek* (413a/544). 2. *Gondosan*: alaposan, figyelmesen. *Az árnyékban tsendesen, Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat* (397a/837).

~ (453/44), *Gondos* (3/16), ~an (306/217, 397a/998, 454/734), *Gondosan* (231/136).

gondoskodik i

(1)

Gondoskodik vkiről: gondja van rá. *Az ő érzékenyül formáltatott szíve Tudom, ~ röllad, mert vagy híve* (212/134).

gondtörő mn

(5)

Gondüző. Lantom danold Liéust; A' szíveket feloldó, A' ~ Liéust, Méltó danolni néked (319/3).

~ (319/14, 25, 37, 52).

gondviselés fn

(2)

Mindenre kiterjedő gondoskodás. *Férjemet és magamat bátor lélekkel ajánlom A' te vitézséged 'S ~ed alá* (259/468).

~e (210/67)

gondviselő mn

(1)

Vmiről gondoskodó. *Mások, mellyek puha fészkeket raktanak El altató meleg kebelébe vannak Hol a' természetnek ~ atja Azokat az álmó mákjával nyugtatja* (65/9).

gonosz mn/fn

(19)

1. mn 1. Kárt, bajt okozó. *Nyomul Trokszar-taksz utána, Mert egész zsákmányt kívánna Tenni ~ lelkéből* (114/60). 2. Rossz. *Nem bíjt el a' fösvény több Embertársától, Hogy mentt legyen pénze a' Haramiától, A' kit tán Tolvaj-já a' tolvaj Világ tett, Mert ~ Erkölttsel senki sem született* (200/68). 3. Kegyetlen. *Így a' vitézek' hív unokaiban (Bár régi pompás*

fényeket a' ~ Sors öszvedülta is) kitetszik A' magos elme 's az Ősi Virtus (445/10). 4. Rosszindulatú. *Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Míg ennek virtusinn motskot nem találnek* (453/171). 5. *Gonoszul*: gonosz módon. *A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzze, 'S rám ~ül több-több népet a' hadra loval* (259/442).

~ (196/81, 288/54, 380/79, 453/183), *Gonosz* (2/17), ~ok (454/290).

II. fn 1. *Gonosz ember. Az áldott nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kénnyén élő ~okat* (454/159). 2. *Gonoszság*. Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' ~ határa (313/120). 3. Rossz szándék, terv. *Az Dorothia penigh zuében gonozt forral vala* (330/458).

~t (454/648, 661), ~oknak (397a/1169, 454/139), ~okra (190/52).

gonoszság fn

(6)

1. A *gonosz mn*-vel kifejezett jellembeli tulajdonság. *Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből Nem láttzik ki ~a Bika tekintetéből* (231/233). 2. Rossz cselekedet. *'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták élet sok rút ~gal* (5/4).

~ (257/30, 337/7), *gonosság* (341/41), ~nak (313/24).

gonosztevő fn

(1)

Gonosz tetteket elkövető személy. Már már büntetődnek ama' ~k, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők (337/111).

górál i

(2)

1. ⟨Szél⟩ hord. *Mint mikor a' rohanó jégzáport, avvagy az omló Fergeteges havakat szanasztét ~ja az Auszter: Úgy kavarog minden részről a' Scytha vitézek' Tábora* (258/50). 2. ⟨Ágyú⟩ tüzel. *A' feltátott réz torkokból Tűzfelhők gombolyanak, Megdördülnek, s menkövekkel Górálnak mindannyiszor* (397a/206).

Gorani fn

(1)

Családnév. ⟨Giuseppe ~, a felvilágosodás egy elfeledett írója, akinek a neve alatt Martino-vics Ignác nyílt levelet intézett I. Ferenc császárhoz.⟩ Itt Goráni, itt az É-s vers: bár me-

hetnék most velek Hív Kazincymhoz! Kit óh jaj! már tsak ekkép tisztelek (161/47).

górjérce fn (1)

Nagytestű, kopasz nyakú tyúkfajta. *Mint midőn szerelmes gór-jértzéje megett A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját bereszti* (330/493).

goromba mn/fn (7)

I. mn 1. Durva, modortalan (viselkedés). *No legyen, nem is nézem hát, Nem leszek olly ~, De gyöngy farának mozgását Nem felejttem azonba* (169/154). **2.** Goromba személlyel kapcsolatos, rá jellemző. *Óhajtoz a' fösvény, de gyötrellemmel Goromba lelkét bünteted* (305/34). **3.** *Gorombán:* hangosan. *Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' ~n* (400/80). ~ (330/954).

II. fn Goromba ember. *Mért szomorkodnál meg holmi ~ miatt* (315/28). ~ (66/11, 254/11).

gorombaság fn (1)

Udvariatlanság, goromba viselkedés. *Serteperthy Uram azon kezd pörölni, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni: Koppóházy feddi, hogy az ~ Holott még mulatni akar a' Társaság* (330/697).

goronhang fn (1)

Ijesztő hang. (Gorgo(n), az antik görög regévilág félelmetes hangú női szörnyalakja.) *Ha ő [a szerencse] ~gal agyarkodik te rád: nevesd el magadat; 'S azonnal hátat ád* (191/51).

gótika fn (1)

A középkor építészeti stílusa. *Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalan-nak temploma Pozsonban* (306/185).

gottusi mn (1)

Gótikus. *Ez egy jeles példája a' ~ építés módjának, és eredete elvész a' Debretzen és Magyarország históriájában* (432*/203/4).

gouvernante (fr) (1)

Nevelőnő. *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy házaknál a' gyermekeket nevelő 's az azoknak gondját viselő Asszony-személy* (330*/176/3).

gödény fn (1)

Pelikán. *Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak!*

Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? ... Vagy e' tón? Mellynek ~ek Ússzák tsendes hajjait (397a/129).

gödölye fn (3)

1. A kecske nöstény kicsije. — *...a' vidám gyepen öszve ütközött Szarvakkal vinak a kövér ~k egymás között* (413a/1085). **2.** A Kecské csillag a Kocsis csillagképben. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödölyék 's a' ragyogó Kígyó szokott napjára, Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén* (413a/217). *gödöje* (83/22).

gödör fn (12)

1. Mélyedés a talajban. — *...és gödröket vájass a' magas Hegyen, Göröngyeit az Északi szélnek hanyatt fektessed* (413a/791). **2.** *Temetők sötét gödre: sírgödör. A' sirásóknál 's az ijesztő Temetők' setét gödribe', Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hanyatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/148). **3.** Kis mélyedés, gödröcske az arcon. *Olly sárgák ortzája gödrei, Mint aranyjára vert királyok' képei* (189/15). **4.** Szemgödör. *Ni, ni, [szemeim] vigyázzatok, De fényetek rezeg pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed. Most repes vig pattanással forogva, Majd rettenve komor gödribe süllyed* (139/19).

gödörök (413a/822), *gödrei* (6/13), *~t* (346/5), *gödöröket* (413a/855), *gödört* (413a/763), *~be* (358/56), *~ökbe* (413a/575), *~ébe* (413a/766).

Ö: gyémánt~.

gög fn (4)

1. Mások lenézésével párosuló erős önhittség. *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's vére; Még sem szállt kevélység, 's vad Gög a' lelkére* (454/796). **2.** *Göggel:* gögösen. *Mint Istenneknek trónusán a' mennyen Nagy ~gel ül a' Bólts* (377/22). ~ (397a/472), *~je* (330/573).

gögös fn (6)

1. Nagyon büszke. *Tündöklő serénnyé [lónak] játszik a' szellővel Az arany szerszámra hánnya ~ fővel* (82/18). **2.** *Gögös hab:* nagy hullám. — *...a' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gögös habokon úszó Duna nyalja*

(450/44). **3.** Pompás. *A' Dorottya' ~ Balda-kinja megett Fő hadi-muzsika gyűjtá a' Sereget* (330/1239).

~ (413a/668), *gőges* (256/16), *Gőgösen* (330/279).

gőgösség fn

(1) Önteltség. *Ő a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' ~' hagymázzától Irtózáván, kertész leve* (456/39).

gömb Ö: gőz~.

gömbölyű mn

(4) **1.** Gömbhöz hasonló. *A' kövér olaj bogyók is nem eggy forma testűek, Vannak ~k 's hosszások, keserű gyümölcsűek* (413a/609). **2.** Hengerhez hasonló. *Éris hát tündéres erejét felvéve, 'S magát egy ~ kis formába téve* (330/716). **3.** Telt formájú (emberi testrészt). *Fáradságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz, Tölgye, völgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek 's egész* (317/144).

Gömbölyű (317/211).

Göncöl fn

(4) Személynév. ~ *szekere*: csillagkép. *Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843).

Göntzöl szekere (83/7), *Göntzöl szekerét* (413a/256), *Göntzölszekerét* (413a/156).

göndör mn

(1) Gyűrűsen, csigásan csavarodó (haj). *Haja ~ és arany szín* (185/127).

göndörödött in

(1) Hullámzó, fodrozódó (víz). *A' tiszta Nap megtekinté A' szelíd patakokat, 'S játszi szikrákkal behinté Göndörödött hátokat* (397a/72).

göndörödvén in

(1) Hullámozván, fodrozódván (víz). *Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, (mellyek terjedő szélekkel Tűnnek el játékosan) A' víz' felső ábrázatján Öblögeti a' fűzfát* (397a/1070).

göngyölgetve lk: be~.

göngyölög i

(1) (Láng) tekeregve felfelé terjed. *Felhőkig ~ a' megolthatatlan Tűzláng, és az aether közönséges katlan* (337/45).

görbe mn/fn

(22)

I. mn 1. Nem egyenes. *Ezek dajkázkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek ~ partján önként árnyékot szőni* (413a/537). **2.** Ív alakúan hajlított. *Görbe kardunk hány ezért A' nyeregből már levert?* (257/189) **3.** Görnyedt, hajlott (hát). *Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeka, Kinek ősz a' haja, ~ a' dereka* (330/1080). **4.** Haragos, rosszálló (tekintet). *Görbe szemekkel jár az irigység* (37/1). **5.** Görbén néz: haragosan, rosszállóan néz. *Hamarább vét négy öt, mint illy nagy sokaság, Sőt ha ez mind ~n találna is nézni, Nem tartoznám szemem' szemekhez intézni?* (454/361) **6.** Görbe renddel: nem egyenesen. *És a' két övön keresztül egy nagy Utat vágtanak, A' mellyen az Égi jelek ~ renddel forganak* (413a/249).

~ (253/18, 41, 348/18, 358/55, 413a/21, 366, 954, 969, 1070, 418/6, 18, 445/36), *Görbe* (257/191), ~n (413a/550), ~re (413a/185).

II. fn 1. Görbe vonal, görbület. *Azok elhagyván fészkeket, magossann elrepültek, A' bémertzett Vastól pedig a' mezők kiderültek. Mivel sivatag porongya a' Dombok ~jének Alig hoz törpe Kácsiát, és Rozmarint a' Méhnek* (413a/742).

görbed lk: le~.

görbedés fn

(2)

(Test) görnyedése, hajlása. *Bár az erős vállak, lábak ~e, Bár a' száraz hurut koporsós szózatja A' küszöbön álló halált nem ugatja* (217/38, 204/38).

görbedt lk: le~.

görbít i

(3)

1. Görbévé tesz, hajlít. *A' kemény hadi szármot a' somfából készítik, A' Tiszafát Ituréli kézijaknak ~ik* (413a/10012.). **2.** Térdet, fejet görbít vkinek: tiszteletként meghajol vki előtt. *Olly bálvány vagy te, mellynek a' Királyok Térdet, fejet ~enek* (377/14).

~nék (397a/185).

lk: meg~.

görbül i

(2)

1. Görbe lesz. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Martinus bérzeit* (327/27). **2.** Görbül a térde vkinek:

meghajol vki. *Mit ér hogy szolgálnak Frigia Népei Mit ér hogy előttem görbülnek térdei Ha a' nád szálak is ekkép kiáltanak Hogy Midásnak számár fülei láttanak* (60/28).

görbület fn (1)

Hajlat. *Minden természet érzette Isteni lehelletét; A' hó végig hempelygette A' hegyek' görbületét* (397a/32).

görbült in (1)

Hajlott. *Herkules Ámort görbült vállal tartván* (94/cím).

Ik: meg~.

görcs fn (2)

1. Izmok akaratlan, fájdalmas összehúzódása. *Opor kilentz ánglus Kontratántot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/532). **2.** Csenevész. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt tetemét, Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot, Mellyből görts farának tsinált vala pótztot* (330/602).

görcsetlen mn (1)

Görcs nélküli. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják* (413/602).

görcsös mn/fn (2)

I. mn Görcs okozta. *Néhány Kráfli álla tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát apránként töltötte* (330/714).

II. fn Füttyös. *De mintha valaki sugdosna fülembe 'S egy moralis görtsöst nyújtana kezembe* (239/74).

gördül i (1)

⟨Könny⟩ végigfut, folyik. *Könnyek gördülnek az ifjak' Szikrázó szemiből* (258/39).

Ik: ki~.

görget i (2)

Vmit többszöri lökással gördülő mozgásra kényszerít. *A' szelek halomnyi habokat ~nek* (202/17, 56/17).

görgetvén in (1)

Gördülő mozgásra készítetvén. *Ki veszi gyökérét a' magos cserfának Mellyek az erősség oszlopinn állának Görgetvén le felé a' hegy oldalának Néki vitte a' már uszkáló tsordának*

(52/19).

görög Ik: le~.

görög¹ i (2)

Ömlik, özönlik. *Nem férven árkába a' duzzadt vízözön, Ordító lármával ~ a' szirtközön* (306/98). *Lám melly zavartt lármák között forognak A' büszke lelkek' Napjai, Kőről kövekre görgenek, zajognak Mint Rajna' bukkandásai* (305/67).

Ik: le~.

görög² mn/fn (22)

I. mn **1.** Görögökkel kapcsolatos. *Szégyenljék magok között a' Görög vezérek, Hogy ők Helenáért vesződtek Trójánál* (421/14). *Verse máig is megvan ~ nyelven* (267*/12/7). *A ~ elemének szép találmanya a Vénus övedzője* (368*/30/8). **2.** Görögül: görög nyelven. *Citére ~ül Cythere* (330*/197/8).

~ (330*/158/3), *Görög* (111/33, 124/3, 126/9, 356/1, 396/5, 418*/173/5, 418*/176/1, 442/11), ~ül (330*/198/1), *görögül* (330*/199/8, 330*/205/4).

II. fn **1.** Görög ember. *De Akhilles a' Törököt, A' Rátzot, Örményt, Görögöt Kí ágyúza Trójából* (113/27). **2.** Görögök: a görög nép. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől* (113/9). **3.** Görög származású magyarországi kereskedő. *Mindenünnen gyűl a' sok kints, Gazdagodik Országunk, Egy henyélő Hazafi sints, Mutatja a' nadragunk; Már mi is a' Világéből, Mint Görög a' Magyaréből, Farkas Bundát vehetünk* (114/166).

Görög (330*/195/7, 356/2, 413/49).

Görög fn (2)

Személynév. ⟨Görög Demeter (1760–1833), író szerkesztő.⟩ ~ *Úrhoz* (386/cím). *Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámborokat buba merít ebé, 'S főként tégedet, óh ~* (386/13).

Görögfejvár fn (1)

Helynév. *Igazság szerint ~, alba Graeca* (267*/19/3).

Görögország fn (2)

Helynév. ⟨Dél-Európai ország.⟩ *Bár Elizium mezejét Görög Ország dítséri 'S hívó anyját Persefone nem nagy kedvel kíséri* (413a/45). ~ (281/3).

- görögországi mn** (1) Tágos ~öt, hóbértzeket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget (348/36).
- görögség fn** (1) Görögországból való. Szégyenljék a' Görög Országi Vezérek, Hogy ők Helénáért vesződtek Trójánál (127/14).
- görögsvén fn** (1) A görög nép. Egész Görögség Álfeust 's Molorkberke vidékit Elhagyván, számomra térsi pályafutó játékit (413a/1124).
- görögsvén in** (1) Peregvén. Hószín vállán miként lebegnek Szeg fűrtjei, Görögsvén rólok a' vizeknek Sík gyöngyei (294/27).
- göröngy fn** (9) Földcsomó. És a nedves ~ kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvalatára (413/57). Még is szükség megkapálni 's törni a' ~öket (413a/966). ~ (201/56, 417/22, 454/614), ~ök (220/12), ~öket (413a/77, 768), Göröngyeit (413a/792).
- Göttinga fn** (3) Helynév. (Német város.) Sójajtott ~ felé a Tempe és Helikon (221/1). Götting. (330*/199/16), ~ig (220/24).
- gőz fn** (4) Párolgással keletkező légnemű anyag. A' sziszergő nádak közt Mellyem' erőss pihegtében Bészívom e' kedves ~t (397a/928). Egy homájos felhő lebeg körülötte Ezt a' sóhajtások ~i sűrítette (6/18). ~ (239/122), ~zét (397a/101).
- gőzburok fn** (1) Gőzfelhő. Gőzburkok ülték szent neveknek Erdemit a' buta Léthe partján (439/39).
- gőze-búze fn** (1) Vminek a bűdös kigőzölgése. Nagy veszély van innen 's túl! Mert kit itt el nem merít is, Túlhan a' kormos Mefitis Gőzi búzi fojtja meg (317/126).
- gőzfal fn** (1) Gőzfalat von vki körül: elszigetel vkit. A' barátság 's kedv megszűnék, Tréfa, nyájasság eltűnék; Tsak setétes gondolat Vont körültem ~at (322/28).
- gőzgömb fn** (1) Gőzfelhő. — ...ím a' végetlen üregben Földi hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén
- gőzkaréj fn** (1) Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek a' Világ' szemét Fedik most, — a' gőz-karéjok — Ím felnyílnak szerteszétt (397a/1099).
- gőzöl i** (1) Párolog. Minden fű e' bő harmattal Újonnan feléledett, 'S ~ erősebb illattal (397a/1155).
- gőzölgő in** (1) Gőzölgő fejek: ködös, vallási fanatizmussal eltelt fejek. Mások irtóztató Énekekkel Bőgessék bús Obojjokat, És siralmas Nótákat Jajgas-sák keserves Versekek; Kerítettse szürke Hesperis Gőzölgő Fejeket: Én nem óhajtom eggy-szer is Követni ezeket (128/30).
- gőzölög i** (1) Bús melancholia ~ a' fején: mélabús. Bús melancholia ~ a' fején, A' harag' rozsférge bántja ülő helyén (330/733).
- gőzös mn** (1) Kába, kábult. Két kezét bádogadtan tévén két szemére Botsátotta ~ fejét a' térdére (237/48).
- gőzősi mn** (1) Gőzölgő. Nézz fel tsak, kedvesed óhajd Mostann is látnia sohajd. Nem szoll és ~ kardal Hal meg hát Asszonyi karral (45/15).
- gőzü fn** (1) Güzü, mezei egér. Anyám, kit a' Gőzü Nemzet' Hatalmas Királlya nemzett, Volt Donna Lisztnyalótzi (114/81).
- grácia fn** (55) 1. Kecesség, báj. Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak E' hajdani szűz tanyái A' Test Gráciájának (231/330). 2. Három ~: három szép nő együttese. Most hogy meg holt Rozália, Három megint a' Grácia (207/5). 3. Csinos, bájos nő. De, idővel, a' módiból, olyan fiatal és ép Gráciák is felrakták [csalíruhát], a' kikinek van mit mutatni (330*/140/49). Minden kintsével Flórának — Felé szárnyaljatok, Hogy ott egy szép Gráciának Csókkal udvaroljatok (331/15). 4. Szurtos gráciák: cigánylányok. Azért henyélkedik tellyes életében A Szurtos Gratiak kebelébenn (26/38). 5.

Az antik mitológiában Zeusz lányai, a bájos-ság istennői. *Ortzyánn a' gondok helyett edgy edgy Grátzia látszik* (216/54). *Grátziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S kedvezőnn mosolyognak le Onnan a' kis Rózsira* (249/29). **6.** *Kegy, leereszkedés. Kérvén térdhajtással annyi Grátziáját, Hogy végye kedvesen vékony hederáját* (188/81). *A szegénytől gratziádat Sok graditsra emeled 'S tölle készült palotádat Még magad is tiszteled* (16/34). **7.** *Gráciájába fogad: kegyébe fogad vkit. Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár abból vőlegényt, Én szeretem de hijjába Nem fogad grátziájába* (309/108). **8.** *Vkinek a gráciáját kérvén: a kegyelmét kérve. S ha a' világ több névvel is Szólitja meg szűz Máriát Kérvén az ő grátziáját: Szólitja az enyimmal is* (148/63). *Grátia* (71/11), *Gratia* (38/11), *grátzia* (207/cím, 375/3), *Grátzia* (207/1, 3, 322/43, 330/184, 2026, 388/26), *grátziák* (219/79), *Grátziák* (216/61, 237/91, 238/108, 319/9, 330/336, 1883, 2021, 368/6, 371/10, 397a/953, 405/28, 428/39, 443/238, 454/782), *Gratiák* (4/25, 200/25), *Gráciák* (174/18), *Grátziák'* (93/8, 330/2038, 330*/188/14, 391/8, 426/47), *Grátziát* (337/343, 368a/122), *grátziákat* (421/36), *Grátziákat* (267/10), *grátziádat* (205/33), *Grátziának* (397a/461, 415/59), *Grátziáknak* (128/38, 424/38), *Grátziákhoz* (368/34), *Grátziákkal* (139/40).

grádics fn

(7)

1. *Lépcső. 'S az élő Istennek lábaihoz üle, Tsókolván gráditsát ditső Trónusának* (225/127). **2.** *Fok, szint. A' bosszúállásnak, trutznak kívánsága Benne a' legfelsőbb garáditsra hága* (330/1060). *gráditsra* (205/34), *graditsra* (16/34), *gráditsára* (306/233), *gráditsokon* (123/27), *Gráditsonként* (397a/164).

grádus fn

(1)

Fokozat. *A' deáknál ezek a' ~ok vagynak, vivens, vivus, vividus, vivax* (330*/204/2).

grádusú mn

(1)

Fokozatú. *Ezt is adjuk a' többihez, 's nekünk 4 ~ szavunk lesz az élet' ideájára* (330*/204/11).

graeca (lat)

(1)

Görög. *Igazság szerint volna Görögfejérvár, alba Graeca* (267*/19/3).

gránát fn

(1)

Robbanó lövedék. *Távolról győz nyájas kastingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó ~okkal* (238/26).

granatéros fn

(1)

Gyalogos katona. *Mikor mint a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros se-rege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/20).

Grand fn

(4)

Családnév. *Elsőben is ki mozdúla Báró Grand Brekeke* (114/636).

Grand (114/644, 646, 651).

grapsa fn

(1)

Nagyalakú könyv. *Himen a' székéből elfordulván balra Egy potrohod könyvet feltesz az asztalra. Még a' Calapinus tíz-nyelvű ~ja, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalandernek* (330/377).

Grassalkovics fn

(1)

Személynév. (Grassalkovich Antal (?1694–1771), kishivatalnokból feltört főnemes.) *Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér Így lett Urrá holmi Nitzki És ~* (246/46).

gratulál i

(1)

Örvendetes esemény alkalmából kifejezi jókívánságait. *Most tehát már egyéb módot nem találok, Hanem tsak, hogy innen hazúl ~ok. Éljen azért Pál Úr!* (325/4)

gravitás fn

(1)

Fenségesség. *A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszeméllyek is ug-rándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki magáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű, az Ázsiai ~sal és méltósággal áttalýában ellenkezik* (330*/156/6).

Grenouill fn

(1)

Családnév. *Markazső Fő Kapitánynak Ebbe látták tsatáját: El vette gróf Túródványának Pikxisét és óráját Hogy Madám de ~nak, Ha*

vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse egy tsókját (114/739).

gróf fn (44)

1. A bárónál eggyel magasabb rangú főnemes. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitzebánja* (306/272). 2. A névhez fűzött címként. *Gr. Szétsényi Ferencz Ő Exellentijához* (417/cím). 3. Hübéri tartomány kormányzója. *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittyá vitézink Innepi pompával fogtak helyet* (400/72).

~ (114/399, 737, 889), *Gróf* (114/39, 763, 188/cím, 1, 100, 104, 134, 134, 259/4, 9, 306/220, 221, 229, 240, 245, 248, 317/132, 330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/4, 6, 338/51, 382/4, 417/36, 418/cím, 418*/117, 428/cím, 432/121, 439/cím, 63, 439*/76, 445*/73, 454/885), *Gr.* (330*/188/2), *Grófod'* (235/11), *Grófnak* (188/80), *Grófjaiban* (418/116), *Gróftól* (317/103).

grófi mn (3)

Grófhöz tartozó, jellemző. *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints* (415/16). *Bízd el magad tisztségedbenn A Grofi méltósággal Kevéjkeid örökségedbenn Sok szép drága jószággal* (13/14).

Grofi (30/1).

grófné fn (5)

Gróf felesége. *Ím, kegyelmes Grófné! szemben Lehetünk ismét Veled* (307/69).

Grófné (307/63, 330*/188/3, 428/193), *Grófnénk* (307/124).

grófocska fn (1)

Fiatal gróf. *Mindjárt sok Grófotskák modernjéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2009).

grönlandi mn (1)

Grönlandhoz tartozó, azzal kapcsolatos. *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt keres a' fagyos Grönlandi habokba* (330/1916).

Grönlandia fn (1)

Grönland. *Terem [a balena] az északi és déli Oceánuson; legjelesben pedig az északi Pólus felé hajló kietlen ~nak környékén* (330*/200/4).

Guarini fn (1)

Személynév. (Giovanni Battista Guarini olasz költő (1538–1612).) *Ámor. ~ után* (370/cím). *~ból* (152/cím).

guba fn (1)

Kurta guba: Rövid, durva szövésű felsőkabát. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Kiket renddel ide hordván oskolába, Kántusra hitvesed jön kurta ~ba* (233/76).

guggol i (1)

Meghúzódik. *Más felől a' Halál, 's a' rémítő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alacsony völgyében Egy gyászos Tziprosnak setét erdejében* (267/67).

gugyorodik lk: le~.

guillotine (fr) (2)

Nyaktiló. *Hát mi hogy ne jajgatnánk Belgium' szegény lakóji! Kik tudjuk, mint törték ránk Népiünk meggyilkolói, 'S adtak, játszván tsalfa színt, Szabadságfát, 's Gillotint* (257/103). *Guillotin* (114/993).

gulya fn (7)

Szarvasmarháknak legelőn tartott csoportja. *Zöld pusztáitokon hány száz ~, tsorda fejtérlik?* (258/94).

~ (330/1046, 330*/171/5), *~i* (418/29), *Gulyának'* (231/295), (*Gulyába* (231/169), *Gulyánál* (231/301)).

gúnyol i (3)

1. Csúfol, gyaláz. *De hagyjuk el; 's a' Bálisent ne ~juk, Mert a' nagy világnak orrát fel borsoljuk* (197/81). 2. *Porba ~ vmit:* gyaláz, kicsúfol. *Így ~ák sok Zoilok Érdemidet a' porba* (236/22).

Gúnyol (280/14).

gúnyolás fn (1)

Csúfolás. *Az el tántorodott ~a végett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/181).

gúnyolva in (2)

Csúfolva. *Ezt sugják gúnyolva egymás vad fülébe* (453/174). *Úgy vagyon! Kit tegnap bálványolt a' Dáma, Szemeit ~ hánnya rá ma* (206/8).

- gustuos mn** (1) (330/604). **2.** Guta ütött. *Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' ~ vén Mostoha* (333/19).
- Finom, ízes.** *Ekkor kap a' pipájához 'S Eggy mennykövet zsebjéből Ki ránt — rá gyújt — és dohányoz Gustuos Knaszterjéből* (231/98).
- gusztus fn** (1) Nevelőnő. *Tizenkét ősz 's próbáltt Banyát melléje vett, 'S egy vén Guvernántnét Adju-tantjának tett* (330/1196).
- Jó gusztussal: jó ízléssel. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva* (231/348).
- gut (ném)** (1) *Guvernántné* (330*/176/3).
- Ist guter Wein: jó bor. Nálunk búza ám a' ke-nyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csö-kölbe; a' Visnyai ist gúter Wein* (326/28).
- guta fn** (3) **gymnasium (lat)** (1)
- 1.** *Majd megüti a ~: mérgében, nevéttében majd felrobban. Elfordúl, ha megyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé: Ha mit tészok, mindjárt felsüt, Majd hogy a' ~ meg nem üt!* (309/52) — *Nevettében majd a' ~ meg nem üti*
- gvárdián fn** (1) Középiskola. *A' Királyi Tábla, a' R. Catho-licum és Reformatum Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).
- Némely szerzetesrendben házfőnök. Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék* (161/34).

Gy

gyakor mn

Gyakori. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket ~ panasz-kodásim Melyemből feltekertenek* (446/15). ~ (397a/45, 413a/576).

gyakorlás fn

Az a tevékenység, hogy vki gyakorol vmit. *Ezer esztendőig tart így e' vándorlás; Míg a' sok kin, próba, bánat és ~ A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi más nem motskosítja* (454/488).

gyakorlott in

1. Aminek vmiben gyakorlata, jártassága van *Ebbe nem is hibázának Jól ~ lábai, E' mindenható Marhának Szerelmes Ugrásai* (231/256). 2. Gyakran ismételt, gyakran előfordult. *Idvez légy, Saturnus földé, imé egy hazád fia Kívánja a' te kedvedért énekelni azokat A' hajdan annyira betsült és ~ dolgokat* (413a/699).

gyakorol i

1. Gyakran tesz vmit. *Azért, hogy boszorkányságot, Mint ő Kemek, nem tudok, 'S holmi hókusz-pókusságot Soha nem ~ok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' szűröm* (92/158). 2. <Foglalkozást> rendszeresen folytat. *A ki szereti a' virtust Poësiszt ~lya Kötik annak a' szép mirtust A Halált nem kóstollya* (13/26).

gyakorta hsz

Gyakran. *A' bor bétölt örömmel, 'S mámort okoz ~* (411/6). *Szemét ~ hányja Villogva, öszsze-vissza* (185/135). ~ (90/32, 176/27, 185/42, 46, 211/53, 214/119, 239/26, 267*/14/9, 268/51, 299/85, 413a/712, 1007), *Gyakorta* (15/11, 130/12, 170/62,

(3) 185/35, 204/11, 217/11, 288/58, 294/9, 305/58, 446/7).

gyakran hsz

1. Viszonylag kis időközökben ismétlődve; sokszor. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! Megtekintem, Hol boldogságba éltem, Véded lakván hajdan* (158/25). 2. Nem egyszer, több esetben. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lappangnak* (64/1).

~ (15/14, 63/13, 72/26, 77/58, 204/14, 212/49, 215/74, 217/14, 231/369, 279/8, 302/17, 330/140, 999, 1371, 413a/556, 468, 670, 425/29, 428/15, 453/62, 454/808), *Gyakran* (15/7, 28/5, 64/3, 100/2, 109/4, 169/124, 131, 204/7, 217/7, 298/23, 305/23, 316/3, 397a/466, 413a/196, 198, 330, 372, 386, 897), ~n (208/32, 216/123, 239/69, 453/121); *Leg gyakrabban* (238/35).

gyaláz i

Becsémél, szid. *Ha ti ~tok is, majd mondják valakik Kár hogy az a' szép ész olly rút házba lakik* (61/53). ~tok (254/59).

gyalázat fn

1. Becsületen esett sérelem; megszégyenítés. *Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek* (330/1517). 2. Szégyen ~! <felháborodás kifejezése-ként> aljas dolog. *Phi! Szégyen! ~! Gyáva Teremtvények, Kikből így úzhatnak tsűföt a' Legények!* (330/1499) — 3. Gyalázattal: megalázottan. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' áldozatja És ~tal megholt* (257/48). *Gyalázat* (267/66), ~unk' (330/987), ~ba

(453/168), ~ra (330/960), ~jára (259/498, 453/75), ~tal (259/494).

gyalázni in

(1) Durva szavakkal szidni, becsmérlni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, ~ Tettetni — árulni — a' virtust alázni Ha tudsz hízkelteni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak* (453/235).

gyalázott mn

(1) Megalázott. *Éreztesük vélek, melly súllyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag, 'S melly érzékeny bosszú, mellyet a' megsértett 'S ~ szerelem önnön magáért tett* (330/952).

gyalog hsz

(2) 1. Saját lábán menve. *Maga meg' odébb áll ~ vagy paripán* (330/1044). 2. Gyalogos katonaként. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek, ti akár ~ állatok ottan A' próbára, akár paripán ütköztetek össze* (258/99).

gyalogjában hsz

(1) Gyalogosan. *Dob- 's trombitaszóval elhagyá már Mérőt A' Fársáng, vivén sok vezetőt, kísért. Ki szánon, ki lovon, ki tsak gyalogjába' Öröm-kurjantással siettek nyomába* (330/65).

gyalogkatona fn

(2) Gyalogos katona. *Hajdúknak nevezték a' Magyarok átallyában a' gyalog katonákat* (418*/174/1).

gyalog katonát (238/18).

gyalogság fn

(1) Gyalogos katonák. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3).

gyám fn

(1) Támogató. *Ím a' megtsaltt népek bilintset tsörgetnek, Europa' roskadt oszlopi reszketnek, A' törvények régi ~jokat keresik* (337/79).

gyámol fn

(12) Vkinek, vminek a segítője, támasza. *Édes Atyáimnak ~a tsak te valál* (259/454). *Tele*

olly lelkekkel termékeny kebeled, ... Kiket a' nemzetnek és a' két Hazának A' biztató Egek ~ül adának (313/130).

~a (209/116, 214/87, 259/472, 432/99, 439/62), ~unk (214/101), ~ai (337/103, 397a/240), ~t (259/651), ~nak (214/109).

gyámoltalan fn

(1) Gyámolításra szoruló személy. *E két ~t, oh! Írd be Könyvedbe 'S Attyai szárnyaid árnyékával fedd be* (222/77).

gyanánt nu

(11) A névszóban jelölt minőségben; vmiként. *Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még több hán't Pecsét ~ Az esküvés közt számra* (277/17). *Ezt kívánnám legfőbb jó ~ hazámban* (267/236).

~ (111/102, 155/27, 208/56, 239/174, 248/3, 267*/13/2, 267*/18/5, 379/8, 454/468).

gyanít i

(1) Sejt. *Édesdedenn esznek [az állatok] gyilkosok kezéből Nem ~nak veszélyt társaik véréből* (453/58).

gyanta fn

(1) Borostyánkő. {Itt: elektromosság, villám értelemben használja a költő.} *Lát'd; a' magános berki homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári ~k' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák* (440/7).

gyantaláng fn

(1) Sustorékoló ~: villám. *A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt rázkódtatja; Míg szólók, ím tserfám' menedék tövére A' sustorékoló ~ leére* (454/304).

Ö: hegedű~.

gyanú fn

(4) Sejtés. *Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd széllyel ingerlő ~ját* (272/2).

~nk (443/56), ~tól (330/742), ~val (330/650).

gyanús mn

(2) 1. Akiről rosszat lehet föltenni. *Gyanus Hímen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásaid* (363/1). 2. Gyanakvó. *Nem lehet hát itt ~ az elme Látnod hogy hív kedvesed' szerelme* (272/21),

gyanúság fn

(1) Bal ~: rossz sejtés. *Szokrates ez, kinél a' Po-*

gányok között Más világra szebben senki sem költözött ... Kit a' bölts Athénás nagy örömmel hallott, Hanem siettetvén bal ~ait, Egy napon ölte meg ötlet 's – gyilkosait (454/689).

gyapjas mn (1)

Gyapjat növesztő. A' ~ nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl (397a/1089).

gyapjú fn (2)

1. A juh szőrzete, mint textilipari nyersanyag. Se gyapjokat A' Siria Kenőtsébe nem mártják, [a szántóvetők] Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják (413a/1020). 2. Selyem. Mért említsem ... Hogy a' Szérek gyenge gyapjút a' falevélről szennnek (413a/643).

Ö: arany~.

gyapjúsál fn (1)

A juh szőrénék egy szála. Sem gyenge gyapju szálak a' levegőn nem repkednek, Se tollakkal a' jó meleg napra nem terjeszkednek (413a/404).

gyarapítani in (1)

Vminek a mennyiségét növelni. Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádatokat És gondal kell ~ a' vadon fűz szálatokat (413a/963).

gyarló mn (14)

1. Silány, gyatra. — ...kirepül lelkem testemnek ~ kalitkájából (368*/24/25). 2. Esendő; bűnre hajló. Hát mi, ~ szerzetek, mit várhatunk — mit várhatunk miattad? (288/51) — Gyarló nép! Egy egy ravasz ellenség' szavára Úgy kellett rohanni a' Férfi' tsókjára? (330/1497) 3. Ilyen személyre jellemző. Poéta vagy. Írod ~ szegénységed, Melly a' porig nyomván téged, Meggátollya serénységed (280/5). 4. Szűk korlátok közt mozgó. Gyarló tudatlanság! Zablátlan indulat Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat (313/59). 5. Testileg erőtlen, gyenge. Bámúlásra méltó vennem, Hogy lehet olly' erő bennem, Hogy ~ Lyánka létemre Halál nem jön életemre? (309/119) 6. Gyarlón: gyengén, erőtlenül. De itt is Lantom húrjai ~n leszállonganak (405/27). ~ (306/22, 330/1071, 368*/194, 421/5, 426/58), Gyarlón (278/22); ~bbikat (337/74).

gyárt i (1)

Csinál, készít. Ezekből ~ a' Föld-míves a' szerkérnek kereket, Ezekből faragnak küllőt 's horpadt hajó feneket (413a/996).

gyász fn (20)

1. Bánat, szomorúság, fájdalom. Oszlasd komor Bánatidnak ~ból szövött felleget' (162/119). Már le hasadoztak a' hajdani ~nak Komor fedelére vont fekete vásznak (81/5). 2. Gyászbba borul vki: a szeretett személy halála miatt szomorú lesz vki. Nékem is erős lesz arra gyenge karom Hogy véle életemet végezni akarom. Gyászbba borúlt szülék! (77/287) 3. Gyászbba von: szomorúvá tesz. Életemnek fényes Hóri-zonja Dült borzadó setéteességre, A' búk mord Éjje ~ba vonja (286/3). 4. <Jelzőként> gyászos, szomorú. Gyász idő! — Így kiált, vádolván az eget, — Lám, tsak egy rövid Nap mennyit elveszteget (189/23).

~ (216/25, 260/30, 306/106, 432/27, 416/24), ~a (161/29), ~t (312/5), gyászát (138/3), ~nak (203/5, 9), Gyászbba (402/3), Gyászbban (428/20), ~ból (111/65), ~ra (449/7), Gyászra (312/17).

Ö: vég~.

gyászalkotmány fn (1)

Híres halottak érdemeit bemutató dokumentum. Castrum doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállíttatni szokott Gyászalkotmány, melyben a' megholtak érdemei szoktak példázatokban előadódni (330*/188/17).

gyászbolt fn (1)

Sírbolt. Úgy van! Ez a' kedves Lélek Nékem még élvén megholt: 'S ez az, hogy én halva élek, Míg el nem zár a' gyász bólt (428/172).

gyászéj fn (1)

Sötétség, halál. A' szenekeket látom, látom mint dültének össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denevéri nyivognak (253/8).

gyászéjszaka fn (2)

Gyászéjszakába dül: meghal, elmúlik. Így múlik életünk el, Melly most ragvog körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjtszakába dülünk (43/8). Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le, 'S gyász éjtszakába dülték (186/24).

gyászfátum fn (1)
Elkerülhetetlen sors, végzet. *Véltem, hogy eggy-mástól holtig meg nem válunk, 'S megosztatónk lehet tsupán tsak halálunk: De lám más lappangott egy gyász fátum alatt, A' melly most közöttünk vont örökös falat* (63/17).

gyászhalom fn (1)
Sírhalom. *Halálát a' népek siratják Gyászhalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal béhulatják* (225/142).

gyászhanth fn (2)
Sírhalom. *Itt árnyékos ákász fedi a' gyász hantot, Odább a' fejkőbe látok metzve lantot* (306/87).
gyász hantjain (428/198).

gyászhely fn (1)
Temető. *Gyászhely! Mellytől lelkünk irtódzik, Hol minden érzésünk elhal, Fülünk csak csendességet hall* (424/9).

gyászkárpit fn (1)
Sötét felhőzet. *Szakadoz a' felhők setét gyász kárpittya Az el zárt egeknek kékségét megnyitva* (56/59).

gyászkoporsó fn (1)
Koporsó. *De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tisztem most szóllani* (454/831).

gyászköd fn (1)
Sötétség, szomorúság. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/94).

gyászlepel fn (2)
A halottat letakaró vászon, szemfedő. *E' kerek föld pusztán forog az üregben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/176).
gyász leplekben (428/47).

gyászol i (2)
1. Vkinek a halála miatt szomorúságot érez. *Azt mondják, hogy ezen földnek darabjai Gyászos tömlőtzebe rejtettek rabjai; Vagy pedig azoknak jajjaikról szólnak Kik az ide rejtett hóltakért ~nak* (209/8). 2. Üresen, megfosztottan árválkodik. *Rips raps a' szőlők már pusz-*

ta támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett (87/46).

gyászoló in (1)
Szomorúságot érző. *Él az Úr, és régi szenyvedből ki kelsz még, Borongós felhőkkel ~ magyar Ég!* (306/156)

gyászolván in (1)
Vki halála miatt szomorúságot érezvén. *Úlj sírjára Hazám' fia! 'S ~ keseregd tiszta barátodat* (386/16).

gyászos mn (47)
1. Gyászt kifejező, felidéző. *El multak a' hadak már meg némülának Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/2). 2. Szomorúságot, bánatot okozó. *Óh ~ végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja* (63/7). *No eljöttél valahára Gyászos tél, a' föld nyakára* (389/92). 3. Szomorú, fájdalmas. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem' ~ énekét* (446/6). 4. Sötét, fekete. *Kezde a' setétes Éj is vonni ~ szőnyeget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' kék Eget* (161/17). 5. Gyászoló. *Itten kell hagyni a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget, Ha lettél életedbe gyermekek atyává Szerelmes gyermeked ~ árvává* (209/72). 6. Gyászos ágy: halotti ágy. *Fel kiálta, mondván sirva: a' szeretet Téged ezen ~ ágyadba fektetett* (77/278). 7. Gyászos hant: sírhant. *Ezt (:oh kedves párom:) a' tulajdon karja Én értem e' ~ hant alá takarja* (77/280).
~ (28/23, 77/9, 186, 262, 294, 112/29, 158/1, 162/10, 91, 204/28, 210/17, 19, 53, 76, 212/27, 213/46, 56, 214/24, 215/102, 125, 217/28, 222/1, 225/137, 237/44, 247/12, 267/68, 282/20, 299/81, 304/38, 330/1527, 376/8, 413a/495, 443/93, 453/64, 86), Gyászos (209/6, 287/6, 386/4, 427/44).

gyászosság fn (1)
A gyász időszaka. *Fél eszetndő vala, a' míg ~ba Élt, már most férjével van a' Menny országba* (210/79).

gyászpántlika fn (2)
Gyászszalag, gyász jelül viselt fekete szalag. *Süvegét könnyel öntöztem Gyász pántlikám rá kötöztem* (112/18).
Gyász pántlikám' (429/18).

gyászpecsét fn

(1) Fekete színű pecsét. *Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd ki végre, mit hozál? Mit jelentesz bús fejemnek? Élet é ez, vagy halál?* (282/1)

gyászruha fn

(4) 1. Fekete színű ruha (a bánat, szomorúság jeleként). *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve, E' mutassa szíved hogy van keseredve* (212/9). 2. Az ég gyász ruhája: éjszakai sötétség. *Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel A' még iszonyú égneq gyász ruháját* (172/8). *gyász ruháját* (74/18), *Gyász ruhába* (162/102).

gyászszín fn/mn

(3) I. fn Sötét szín, fekete. *Ah, ti borzasztó fene Látomások!... Félek illy gyász színt ecsetemre venni* (287/38). II. mn Sötét (színű). *Az odvas Tziprosfák' ~ árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában* (306/39). *gyászszín* (327/46).

gyászszínű mn

(1) *Gyászszínű szőnyeg:* sötét felhő. *Tsak azért oszolnak szélllyel a' fellegek Hogy a' színt meg adván gyász színű szőnyegek Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek* (52/26).

gyásztemetőkert fn

(1) Temető. *Sírhalmok, Gyász Temetőkertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'lében heverték* (128/1).

gyásztrenódia fn

(2) 1. Gyászének. *Mások siralmas énekkel Bőgetessék az Oboát, És holmi gyász Trenódiát Rikassanak jajos versekkel* (424/27). 2. Szomorú dallam. *A' kis fülemüle a' bokron bűvában, Küszködik magával keserves nótája, Dombot, berket bétölt gyász trenódiája* (306/106).

gyásztűz fn

(1) Gyászt, kárt okozó tűz. *Lobog a' gyász tűz!* (459/10)

gyáva mn/fn

(20) I. mn 1. Félénk, félős. *Mért vagyok most olyan ~, A' ki másszor, mint egy páva, Voltam a' felöltözött Víg Gavallérok között?*

(271/5) — 'A Solymok fészékébe Gyáva banka száll (246/36). 2. Ilyen emberre jellemző. *Költött dolog, álmom kis gyönyörűség Gyáva az értelmed, csalárd böltsessed* (453/84). *Fussatok elméből ~ gondolatok* (330/818). 3. Ernyedt, erőtlén. *'S titeket oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások? Mikor a' Mesterség' ~ Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál* (200/83). 4. Száraz. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' ~ rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108). ~ (114/754, 239/75, 244/33, 259/500, 280/13, 313/62, 330/1499, 397a/423, 439/49), *Gyávának* (170/68); *Gyávább* (239/86).

II. fn Gyáva ember. *Illy nógatására egy öreg Magyarnek Felültni tsak holmi ~k nem akarnak* (267/220). *Ám maradj itt, ~, 's öltözzél szoknyába; Én a' férjfiakhoz megyek a' tsatába* (268/93). ~ (327/38).

gyávul Ik: meg~.

gyékény fn

(2) 1. Évelő vízinövény. *Nem kell nékem gyékén, káka, Mellyet terem Bajom, 'Sáka* (114/144). 2. A növény leveléből készült csemetevédő. *Meg kell szerezni [a csemete] számára hántott rüdből kopjákat, Sima gyéként, kőris karót, és kétágú villákat, Mellyek által a' szelekkel még jobban trutzolhasson* (413a/901).

gyémánt fn

(8) 1. Csiszolt, csillogó drágakő. *Rongyos birto-kossi ók a' ~oknak* (313/117). *Szelim! Ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében* (337/208). 2. Gyémántból készült tábla. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek Tégedet, Nagy Nevek' ~ra messed; Ők derítik fényedet!* (163/47) 3. Virág. *Ő a' fösვნenség' házában A' dög kintsekkkel felhagy, 'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vágy. Számlálgatja víg ortzával Az ezüst Játzintokat 'S az Ibolyák' arannyával, A' szagos ~okat* (456/56). ~okból (255/12, 451/12), ~ra (259/357), ~okkal (188/53).

gyémántbolt fn

(1) Gyémántboltozat. *Csak alig rendült meg a'*

föld' mély ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege. Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő omlással egybe roskadának. – Öszve rendült háta bé felé omladoz, 's A Tartarus gyémánt börtöjéig hasadoz (195/6).

gyémántforma mn (1)

Gyémánt alakú. A' gyémánt-forma tseppekkel
Mint villog a' tsikos rét! (397a/1145)

gyémántgödör fn (1)

Gyémántlelőhely. A' Magolnak nem kívánnám
Akkor gyémánt-gödreit, Hadd bírná ő, én nem bánám, Aranytermő bértzeit (397a/530).

gyémánthegy fn (1)

Gyémántot tartalmazó hegy. Külömben illy
gazdag országnak lakosi, Gyémánt hegyek' 's arany bértzek' birtokosi (454/502).

gyémántjárom fn (1)

Gyémántból készült járom. Eldülnek Babilon'
tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok (338/38).

gyémántjel (1)

Emlékljel. Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét
ússzák sok keresztek, Sok oszlop a' porba ül (415/25).

gyémántkopács fn (1)

Gyémántból készült csákány. Gyémánt kopáttal, nézd, Uram, a' komoly Történeteknek
termetes angyalát — Nézd, nézd, Neved' ropant betűkkel Vágja be a' Krapak' oldalába (439/69).

gyémántoszlop fn (3)

Gyémántból készült emlékoszlop. Állíts inkább nekik gyémánt oszlopokat: Hogy látván
a' késő maradék azokat (126/73). gyémánt oszlopába (267/62), gyémánt oszlopokon (405/17).

gyémántoz i (1)

Gyémánttal díszít. Boldogság keríti pásztori
páltáját, Bőség ~za áldott koronáját (259/258).

gyémánttábla fn (1)

Gyémántból készült emléktábla. A' mint végig menni mind a' két oldalon, Vastag ~k függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar
Nagynak Neve 's érdemei felmetszve vagynak (306/214).

gyenge mn/fn (140)

I. mn 1. Csekély (fizikai) erejű, erőtlen. Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből
Gyenge fiját, kimutatja nekik, 's még szólni kíván (258/35). Így szöll hát e' ~ portestbe öltözött Szép Lélek magához véghörgési között (454/741). Nekem is erős lesz arra ~ karom Hogy véle életemet végezni akarom (77/285). 2. Nagyobb megterhelést el nem viselő. Halgasd, óh szép! Ha! – mi bús szellő Suhog a' ~ ágakon (130/14). **3.** Olyan (személy), akiben nincs elég akarat. A' ~ fél hitte az erősnek szavát (454/375). **4.** Még ki nem fejlett, zsenge. A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskáit részekre hasítja (64/12). Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is (249/72). **5.** Fiatal. Nem kérde e, ki ez, Királly-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéjkedő Cirus Nem vigyáz senkire éredt-e vagy ~ Hull az ért kalással együtt a zöld zsenge (2/21). Gyenge korokban a' gyermeki időnek Tréfaival a' hív szerelemnek nőnek (77/61). **6.** (Mennyiség tekintetében) nem kielégítő. Istenek! Istennék! Kiknek oltalmába Állanak a' Mezők, gyertek edgy summába, Kik a' Magból ~ termést tsiráztattok (413/29). **7.** Csekély erővel megnyilvánuló. Síségd tehát utána, Síségd te ~ szellő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg engem (186/46). Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám ~n mennyei illatot lehellett (4/22). És gyengéded tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának (77/300). **8.** (Súly:) könnyű. Ekkor ~ babért fűzvé gondlepte fejére Felveszi őt Linné és minden földi teremtest Fellyűről neki megmutogat (348/20). — ...~ gyapju szálak a' levegőn nem repkednek (413a/404). **9.** Kismérvű. És ha az én már sirba szállt felséges Atyáim' Érdemi ~bbek, mintsem azokra ügyvelj (259/462). **10.** Békés, nyugodt. Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld, Most állt bé az öröm kora! Érezd a' ligetek között Azt a' ~ gyönyörködést, Mellytől messze van a' vitéz (403/27). **11.** Keskeny. Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasa-

dásán egy rést tapasztalnak (77/74). **12.** ⟨Arc:⟩ finom tapintású, hamvas. És ~ ortzáját fátyollal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve (77/151). **13.** Finom, gyengéd. A' többek közt Minervához Így szólla meg ölel-vén, 'S ~ száját szakállához Nyájassággal dörz-sölvén (114/583). Illy módi öltözetébe Toppan Európánál – 'S fel vészi ~n ölébe Át fogván derekánál (231/353). **14.** Gyengén: egy kicsit. Nem dagasztanám a' szélét Csak ~n csipegetném (169/106). A' sáfrányozott Ég már ~n pirúla, 'S a' homály és álom egygyaránt hígula (452/11). **15.** Gyengén sűg: hal-kan mond. Ti! óh Nimfák! Beszédembe Ha va-lamit el hagyok Sűgátok ~n fülembé (231/37). **17.** Gyenge szívű: engedékeny. Én néki anyja lévén 'S eránta ~ szívű, Meg szántam, és azonnal Haragom megínt el oszlott (185/19). **18.** Gyenge tejét szopott: nedveit felélt. Sem a' téli bőrbé öltözött Gyenge tejét szopott tsira Nem vágy Zefír' tsókjaira (220/10). ~ (2/25, 26/28, 64/23, 73/17, 17, 77/154, 224, 285, 90/17, 134/93, 158/38, 162/11, 176/14, 186/35, 204/11, 209/103, 212/137, 216/68, 217/11, 231/140, 278, 238/36, 249/5, 7, 258/33, 267/3, 290/11, 330/1632, 2041, 336/75, 337/357, 377, 344/2, 345/10, 373/106, 379/20, 27, 397a/125, 405/29, 413a/22, 126, 275, 347, 538, 599, 643, 870, 915, 1119, 418/3, 426/14, 441/11, 446/12, 447/93, 448/5, 7, 450/41, 454/804), Gyenge (76/11, 77/61, 84, 255, 249/4, 34, 82, 258/29, 263/28, 284/2, 291/10, 298/1, 330/73, 1063, 397a/463, 413a/80, 210, 448/4), ~n (77/298, 134/98, 188/62, 200/22, 231/357, 312/31, 314/6, 368a/63, 397a/725, 786, 430/42, 447/98, 452/15), Gyengén (128/50, 307/68, 330/270, 371/19, 397a/340, 424/50), ~nn (264/2); ~bb (129/49, 184/34, 196/74, 216/60, 380/72, 413a/319, 423/34), Gyengébb (330/200), ~bbek (134/95, 447/95), ~bben (216/101); Leg-gyengébb (216/14), leggyengébbe-kig (454a/27).

II. fn 1. Testileg gyenge ember. Mikor így az erőss a' földön fetreng, Minden bajon kívűl nyűgova a' ~ (204/10). **2.** Lélekben, jellemben gyenge ember. Gyarló tudatlandág! Zablatlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat. Melly a' Kegyetlennek botot ad kezé-

be, 'S gyáva félelmet önt a' ~k' szívébe (313/62).

~ (15/10, 217/10), ~ben (454/818).

gyengéd mn

(3)

1. ⟨Szin:⟩ halvány. Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság Között jádzodozik ~ pirosság (77/56). **2.** Finom, leheletszerű. És ~ tsókját nyújt-ván hív párjának Gyenge lehellet széjjel el oszlának (77/299). **3.** Még ki nem fejlett, zsenge. Hanem illendő kedvezni a' ~ szöllőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek (413a/904).

gyengédedett mn

(1)

Fiatal. Egy szép forrás tsereg e kert közepében Ninfak ~ fái nőtt szélében (1/18).

gyengeség fn

(5)

1. Annak tulajdonsága, aki gyenge. Képző-désim tüzesednek, Roskadtt inaim tsüggednek. Hát olly bűn a' ~, Hogy megverné azt az Ég? (443/23) — Kis Jónathánunkkal minden áldást adott, Kinek ~ét kötöm hív szívedre, Édes Anya! vigyázz egyetlen egyegyvedre (217/103). **2.** Kisebb (jellembeli) hiba. Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Míg ennek virtusinn motskot nem találnak Ekkor nagy az öröm szívek rejtekébe Ezt sugják gunyolva egymás vad fülébe „Ismét meztelenek társunk ~i (453/175). **3.** Fiatal kor. És hasznos tagokat adnak [az anyák] hazájoknak, Ha a' jó erköltsöt még ~ekbe Belé csepegtették ártatlan szívekbe (212/35). ~em' (454/7).

gyengít i

(3)

1. Gyengévé, erőtlenné tesz vkit. Lassan las-san őket mind addig ~i, Míg osztán végképpen el erőtlenníti (215/55). **2.** Enyhít, szelidít vmit. A' Lelket! A' Lelket! Tökélletesítsed, A' rossz indulatot mint lehet ~tsed (213/98). **3.** Kötésen enged. Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis mada-ratska' Lábann a' kötél ~i Játékból azt el re-píti, De lábát nem oldja meg (460/66).

Ik: el~.

gyengül i

(1)

Erejből veszít, gyengébbé válik. Szépségidet emlegetem, Még sem gyengülök jobban (208/26).

gyengülni in

Erejből veszíteni, gyengébbé válni. *Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár* (428/93).

gyengült in

Gyengévé vált. 'S gyengült ujjom' pattanás-
ra Kis lantom újra zengedez (455/47).
gyengült (162/61).

Ik: el-.

gyep fn

1. Fűvel benőtt terület. *A' kis viola, Kit ki burkola A' ~enn a' szép reggel, Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitha é fel?* (146/3) — **2.** Fű. Örömmel felemelíti A' ~ ittas fejeit, 'S úgy tetszik, hogy ditsóiti *Az égnek jótéteit* (397a/1158). **3.** Legelő, rét. — ...a' vidám ~en öszve ütközött Szarvakkal *vinak a kövér gödöl-
lyék egymás között* (413a/1084). **4.** Kihúzt a ~re: eltemet, felakaszt(at). *Alább irttal sem jár a' nyakamra senki; Ki tart adóssának, ki húz a' ~re ki?* (248/8) ~ (413/70), ~ek (413a/64), ~et (403/6), ~én (390/24), ~re (198/49, 294/18, 397a/117, 979), ~ére (371/27), ~éről (373/89), ~ével (413a/748).

gyepágyn

Gyepes terület, pázsit. *Itt egy üveg borotskát A' zöld ~ra tettem* (345/9).

gyepedző in

Füvesedő. *Felvészem a' Lantot, 's ~ Sírod előtt keseregve ülök* (395/27).

gyepes mn

Gyepvel benőtt. *Sok szép patak tsergett ~ halma között, De az tsak vadon nőtt berkeket öntözött* (341/9).

gyepfű fn

1. Rét, legelő. *A puha gyep füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje futkározik széjjel* (83/21). **2.** Fű. *Avar, azaz lábán maradt száraz ~* (330*/151/1).

gyeplő fn

1. Hosszú szíj, amellyel a befogott állatot irányítják. — ... *ragadják [a paripák] nyakra főre A' kotsist, 's a' zörgő kerék nem hallgat a' ~re* (413a/523). *És a [szőlő] vessző az ég felé*

*nyomúl virgontz erőbe 'S Néki tágitott gyeplű-
vel vágtat a' levegőbe* (413a/907). **2.** *Gyeplőt ereszt a haragjának: szabad folyást enged a haragjának. Felpattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobá-
ba, Hol egyedül lévén pályát nyit magának, Szabad ~t ereszt minden haragjának* (330/750).

gyepű fn

Sövény, ill. tuskével magasan megrakott árokpárt, kerítés. *Ne tsudáld Barátom! Hogy e' Felleg-várnak Mohos ~jére mulatozni jár-
nak* (239/2). *Kívül a' ~je mintegy elvettetve, Ánglus-kert formára fákból van ültetve* (239/65).

gyer(e) i

1. Jöjj! (A jön ige felszólító módú alakja.) *Gyere e' szobába, — jöttél jó idején, Gyer hamar* (330/920, 921). **2.** Gyertek: jöjjetek! *Gyertek edgy summába, Kik a' Magból gyen-
ge termést tsiráztattok* (413/28).
Gyer (268/151).

L. még **jer!**

gyerek fn

1. Nem felnőtt személy. *Míg perelt a' három Gyerek, A Vén Isten Presbyterek A Táblánál kushadtak* (92/82). **2.** Tapasztalatlan kiskorú. *Úgy se' volnék már ~. Négyszer hat esztendőtl
eléldegéltem* (288/69).
~ (185/115, 418/80), ~nek (185/114).

gyerekség fn

Gyerekes viselkedés. *'S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem tud ... Játéka mind ~, De tellyes ám veszéllyel* (185/119).

gyerkőc fn

Fiatál fiú. *Pázsí, frantziául Page, olyan ne-
mes gyerkőcz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek* (330*/189/1).

gyermek fn

1. Nem felnőtt, gyerek. *Ah, kérlek, Kis-Asszony! Kérlek ősz hajadra, Úgy sem vagy már ~: jól vigyázz magadra* (330/724). *Míg még gyengébb ~ valék: Melly könnyű volt pi-
hennem* (129/49). **2.** Szülők közvetlen leszármazottja. *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének ~i* (96/2). **3.**

Ivadék. *Fizignát a' tó fenekét Érvén, magát el rejté; Hogy egygy Király ~ét Ölné meg, el felejté* (114/240). **4.** Valamely közösség jellegzetes képviselője. *Illyen vitézt mutat a' Magyar ~e Ez a' szép természet nagyságos remeke* (82/33). **5.** Fiúgyermek. *Osztán nekik se ~ek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, Tsak egy Szakátsné* (92/117). **6.** Vmiben nagy mértékben részesülő személy. *Mellette tépett szárnyal ülnek A' víg Reménység' ~i* (388/18). **7.** Az ártatlanság ~i: a virágok. *Istenek hagygyatok békét a' mezőnek, Mert az ártatlanság ~i itt nőnek* (159/10).

~ (87/41, 199/61, 219/7, 287/1, 4, 397a/461, 413/24), *Gyermek* (259/422, 287/58, 413a/20), *Gyermek'* (259/417), ~ek (209/71), *Gyermekek* (215/64), *Gyermekek'* (397/16), ~ed (209/72), ~e (330*/202/5, 392/58, 395/5, 403/57), *Gyermeke* (256/39, 258/16, 452/1), ~ei (214/62, 215/122, 231/302), ~i (259/637), ~eink (418/84), *Gyermekink'* (267/136), *Gyermekeik* (267/160), ~et (92/16, 259/477, 368a/164), ~eket (330*/176/3), ~edet (454/26), ~eit (397a/942), ~it (410/37), ~nek (454/172), ~eknek (397a/239), ~inek (127/13, 421/13), ~in (267/154), ~ről (413a/1110), *Gyermekiért* (308/62), ~ivel (327/7).

Ö: fattyú~.

gyermekeskedés fn (1)

Gyermekes viselkedés. *Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermekeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint értéket* (170/38).

gyermekeskedik i (1)

Gyermekesen viselkedik. *Már ne gyermekeskedjete, Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba* (154/2).

gyermeki mn (2)

Gyermeki idő/kor: gyermekkor. *Gyenge korokban a' ~ időnek Tréfáival a' hív szerelemnek nőnek* (77/61). *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még ~korból* (2/10).

gyermekkor fn (3)

Az emberi életnek a csecsemő- és serdülőkor közötti szakasza. *Már a' nádat elvettem,*

Mellyen véled hajdani Gyermekkorunkban szerettem Fel 's alá lovaglani (401/10).

Gyermek korunk (288/53), *gyermek korába* (453/121).

gyermekség fn (3)

1. Gyermekkor. *Míg tartott ~emnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót mutogatott tövisse közt vesszeje* (162/103). **2.** Gyerekes képzelet. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből támadt fényes buborékok* (194/42).

~ (453/133).

gyertya fn (7)

1. Kanóccal égő világítóeszköz. *A ~k' nyomorúltt fénnyé halványodott* (330/1853). *És majd el haladván öblét Adriának, Loréomba ~t szentelt Máriának* (96/8). **2.** Útmutató fény. *Bennem az éltető Tűz felgyúla, 's elalva már; 'S most is ~ vagyok, ~ de melly nem ég* (454/554, 554). **3.** Az este ~i: a csillagok. *'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő ~ji* (413a/261).

~t (330/1737), ~ját (245/44).

Ö: kén~.

gyertyán fn (3)

Lombhullató erdei fa. *Óh, ti magas Nyárfák, Jegenyék, Gyertyának Tsemeték, Tövissek, Bokrok, Borostyánok* (176/17).

~ (413a/634), ~ok' (305/11).

gyertyánfa (1)

Lombhullató erdei fa. *Gesztenyével virít a' bükk, ~n körtvélyvirág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' disznónyáj makkot rág* (413a/596).

gyertyántörzsök fn (1)

A gyertyánfa törzse. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indúlt gyertyán- [,] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

gyertyavilág fn (1)

Gyertyafény. *Ilyen vígan állott közöttünk a világ, Hát egyszer estvére gyúl a gyertya-világ* (228/10).

gyíkleső fn (1)

Keskeny rövid tör vagy kard. *'S ez a' szép mulatság így mégyen előre Lármáról szitokra 's végre ~re* (197/80).

gyikocska fn (3)
Kis gyik. *A' rezzent gyikotska a' gaz között tsereg* (84/17, 196/17, 380/17).

gyilkol i (3)
Szándékosan öl. *A' frígyek az ő híveit ~ják, Örökös országát pusztítják, rabolják* (259/169).
~ (337/339); ~ják (453/114).

Ik: meg~.

gyilkolás fn (2)
Ölés. *'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot ~ra* (454/499).
~t (453/125).

gyilkoló mn (2)
Ölő, pusztító. *'S a' ~ Márs' táborában Bajnok-i fáradozással izzadsz* (445/19). *Mú'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S ~ bombáit lángszárnyra repítet?* (457/2)

Ik: meg~.

gyilkolhat Ik: meg~.

gyilkolt Ik: meg~.

gyilkoltat Ik: le~.

gyilkos mn/fn (17)
I. mn 1. Aki gyilkol. *Néha azt nevezik ~ párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). 2. Halált okozó. *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka* (77/222). *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' ~ kéz alvó szemeit ki vájja* (71/26).
~ (77/220, 295, 192/4, 40, 43, 257/172, 413a/650).

II. fn Aki gyilkosságot követett el. *Lajost is megölték szintúgy a' ~ok* (337/317).
~ (380/50), ~ok (453/57), ~om (454/246), ~ait (454/690), ~ának (454/172), ~okkal (453/234).

Ö: maga~.

gyilkosság fn (2)
Szándékos emberölés. *Hát már a ~, Szent Egek!! Isteni Ditső virtus? Annyi embert öldökleni* (192/45).
~ (77/191).

gyógyít i (5)
1. Betegséget megszüntet. *Tárházát az áldott emberiség nyitja, Édes fiainak sebeit ~ja*

(190/98). 2. *Lelki fájdalmat enyhít. Ah, Árt-hatsz é? azt felőled, Laura! hinni nem merem. Hisz' étellel ketsegettette Pillantásod szívemet? Úgy van: tsak azért sértett e', Hogy ~son Engemet!* (129/64)

~ol (412/30), ~ott (443/42). — ~son (425/64).

Ik: meg~.

gyógyíthatatlan mn (3)

Halálos. *A' bizonyos hogy meg kell halni mindennek De rendelt idejét ki tudhatta ennek Várhattya hát éltünk akár mellyik pontya Hogy ~ mérgét reánk ontja* (15/22).

~ (204/22, 217/22).

gyógyító mn (4)

1. Megkönnyebbülést hozó. *Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál ~ mesterek* (213/92). 2. Megnyugvást hozó, leki fájdalmat enyhítő. *Meg tört érzésinket simította [az álom] kezével Ujj életre hozván ~ mézével* (14/20). *Az öröm, az élet édes balsamoma Légyen bus szívednek ~ flastroma* (75/4).

~ (201/20)

gyógyított i (1)

Odahat, hogy vmit gyógyítsanak. *De még is ha látom, hogy a' lövöldözött Szívek sem keresnek irt a' Dámák között, Vagy pedig sebjeket titkon ~ják, És a' leánykérést mind tsak elmúlatják* (330/1969).

gyógyul i (1)

Felújul. *Látom már, 's látják mindenen Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki prémmjére, 'S végre mind lábára estek. Hogy lábától gyógyúljatok, Kik szemétől meghaltatok* (150/47).

Ik: meg~.

gyógyulás fn (1)

Az egészség helyreállása. *Ki vagy Te, ki hószín leplekbe Felém mosolyogva közelísz, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobbadon felsegítség? Te földi biztossa az égnek Arany Gyógyulás!* (455/38)

gyom fn (3)

1. Vadon tenyésző haszontalan v. káros növény. *Így a'mott a' kövér vetést nem fojtják el a' ~ok* (413a/81). 2. Fűszernövény. *Kiknél a' fűszerszám erdő számra fekszik, Kiknek ~jai-*

val Schönbrun is ditsekszik (454/504).

~ok (29/5).

gyomlál Ik: meg~.

gyomor fn

(28)

1. Belső szerv, a tápcsatorna része. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' ~ A' kis pokol meg ázik* (166/3). **2.** Vminek a gyomra: a belseje. *Mert itt van a Halál Kit akárhol talál A föld gyomrába el rejt* (32/36). — ...az ágyúk zúgván közelgettek Mellyeknek gyomraik halállal töltek (9/10).

~ (239/78), ~' (330/469), *gyomra* (193/32, 212/39, 348/23, 413a/485, 428/61, 443/229), *Gyomrom* (135/8), *gyomrunk* (228/1), ~t (318/78), *gyomrot* (310/7), *gyomrát* (10/14, 330/714), *gyomrait* (368a/20), *Gyomrunknak* (197/64), ~ba (330/315), *gyomrába* (198/46, 397a/41, 413a/235, 454/177), *gyomrába'* (330/747), *gyomrában* (237/61), *gyomrunkba* (197/61), ~ral (413a/388).

gyomroz i

(2)

1. Szorongat, dögönyöz. *Lelkemet ~zák, 's ő hijában Küszködik annyi Ámorral* (136/11). **2.** (Szót) gyakran használ. *Nyelvünkben még eddig tsak e' két szót ~tuk: élő és eleven* (330*/204/5).

gyors mn

(20)

1. Rövid idő alatt nagy távolságot megtevő. *Igy a' Szélnélis ~abban Repül szívem a' sok Habban* (177/39). **2.** Ilyen mozgásra képes. *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé ~ Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/292). *Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadászat már ~ agaraival* (11/6). *A' vízbe hullt minden dísze 's magokkal El tünt a' ~ habokkal* (147/8). **3.** Gyorsan dolgozó. *E ~ szántó vető földének mellette Egy gazda virágzó kertjét építette* (72/19). **4.** Gyorsan: hamar, szinte észrevétlenül telik (idő). *Gyorsann fut az idő 's Soha vissza nem jó Vig napjaiddal* (155/34). ~ (2/16, 32/9, 33/4, 56/3, 177/44, 202/3, 379/70, 397a/327, 413a/413, 861, 452/60), *Gyors* (454/764), ~an (83/59), ~ann (83/54).

gyökér fn

(17)

1. Növények földben növekvő része. *Ki veszi gyökerét a' magos cserfának Mellyek az erős-*

ség oszlopinn állának (52/17). **2.** Táplálék. *De megútván böltselkedni Tévelygő Gondolatival; Elindultt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/24). **3.** Vminek a kiindulása, alapja. *'S az erőten ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja 'S az élet leg betsesb nedveit fel falja* (453/119). **4.** Gyökerestől fogva: gyökeresen, egészen. *És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől fogva* (413a/739).

~ (413a/552, 555, 857), *gyökere* (413a/827), *gyökerei* (330*/200/23), *gyökəri* (201/63), *gyökeret* (443/142), *gyökereit* (397a/708), ~ról (413a/578), *gyökeréről* (413a/540), ~tól (330*/204/10, 11, 416/14).

Ö: plánta~.

gyökerez mn

(2)

Aminek gyökere van. *Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról metzte le Ez a' földbe betemeti a' ~ töveket* (413a/548). *Silváne! magad is segítsd Poétádat El hozván ~ cupressus páltzádat!* (413/26)

gyöngy fn

(19)

1. fn **1.** Igazgyöngy. *Nem ér oda soha, ámbár legyen tele Drága ~ökkel a' Tengernek kebele* (212/42). **2.** Üvegből v. más anyagból készült felfűzhető, tetszetős apró golyó. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség ~ével hímeze Vedd el* (68/24). **3.** Fénylő vízcsepp. *Rajtok képed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben, Mint midőn sok apró Nap játszik A' Harmatok friss ~iben* (417/20). **4.** Gyönggyel kirakott mező: harmatos mező. *E' ~el kirakott mezőnn este reggel A' madárcák zengő contzertje seregel* (72/5). **5.** Nap-keleti gyöngy: harmatcsepp. *Fel-ébredésére a' piros hajnalnak Melly már mosolyogván a' nagy hegy tetőkre Napkeleti ~öt hint a' zöld mezőkre* (89/6). **6.** Fagyöngy. *Illyen a' ~, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él és véle hal 'S emészi sarjával* (443/141). **7.** Gyöngyöm: (szerelmesek kedveskedő megszólítása). *Gyöngyöm, ~ violám* (463/1).

~ (40/3, 190/9, 379/8), ~ei (294/28, 400/30), ~ökké (443/228), ~ökkel (413a/875), ~ével (428/3).

II. mn Rendkívül szép v. különlegesen drága

⟨személy⟩. *Kész volnék éretted lenni Szőke, barna 's ordas is, Tsak szeretnél Gyöngy Julis! (304/16) Szánlak inkább, és magamban Megbocsátok gyöngy alak! (449/24)*

~ (169/155), *Gyöngy (301/4).*

Ö: *gyöngyvirág~.*

gyöngycsepp fn (2)

Fénylő vízcsepp. *Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj étellel biztató harmattya Göngy tsepeit a' nyílt rosákba hullattya (4/8, 200/8).*

gyöngyharmat fn (2)

(Könny)csepp. *Szememből Gyöngy harmatok csepegnek (186/32). Légyen szeme' példázatja Ez a' kötés Nefelets, Mellyen könnyem' ~ja Kérlel, hogy el ne felejtis! (436/23)*

gyöngykéz fn (1)

Kecses kéz. *'S Gyöngy kezét sebemre tévén Onnan az én Szívemet ki kapta (149/4).*

gyöngykincs fn (1)

Drága, szeretett személy. *Lemondok a' dicsőségről, bár szeretem [Lillát], Csakhogy ezen göngy Kincsemet megvehetem (423/38).*

gyöngykoszorú fn (1)

Menyasszonyi koszorú. *Karja közt a' búkat Elfelejténem, 'S a' göngy-koszorúkat Nem irígyleném (427/47).*

gyöngykönny fn (1)

Könnycsepp. *Szakad szemeidből gyöngy könyveid árja Hogy árvává lettél (210/102).*

gyöngyös mn (1)

Gyöngyökkel kirakott. *De végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyöngyös szekerét a' tengeberbe le vonnya (77/140).*

Gyöngyösi fn (3)

Személynév. ⟨Gyöngyösi István (1629-1704) költő.⟩ *Te beszéld el, Klió! Hogy' raktak a' kopott Kómaradványokból egy ditső Oszlopot? Kik rakták a' hegynek tetején? és kinek? Hol már egy nagy Oszlop állott ~nek (237/24). ~nek (243/8, 253/23).*

gyöngyszem fn (2)

Egy szem gyöngy. *Óh, mért nem hagyod véremmel Lántzát felolvasztani, 'S minden könynyét száz ~mel, Óh rabló! Megváltani? (443/115) — Szép Jázminok Flora' Dísze Lá-*

tom nagyonn kevélykedtek Örvendeztek 'S dítsekedtek Hogy tsak véletek hinti be Szép mellyét mint ~ekkel Rózsi szerelmes kezekkel (150/5).

gyöngyviola fn (1)

⟨Szerelmesek kedveskedő megszólítása.⟩ *Gyöngyöm, göngy violám (463/1).*

gyöngyvirág fn (3)

Apró, fehér illatos virágú növény. *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág vergődik Ezüst tsengetyűivel (397a/407).*

Gyöngyvirág (397/18), Gyöngyvirágot (321/20).

gyöngyvirágbarázda fn (1)

Gyöngyvirággal beültetett ágyás. *Pihegő fuvallatoktól Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák (371/16).*

gyöngyvirággöngy fn (1)

A gyöngyvirág egy-egy különálló kis darabja. *Ő a' fösvenység' házában A' dög kintsekkal felhagy, 'S Hügának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vág (456/52).*

gyönyörködés fn (10)

Nagy tetszéssel, élvezettel szemlélés. *Egy helyhez nem kötelezem Én ~imet 'S így magam le nem vetkezem Szabados tetzésemet (16/42). Ő mellőle futottanak Játék, Tréfa, Gyönyörködés, És Cypris' deli gyermeke (403/56).*

Gyönyörködés (200/7), ~ei (134/77, 447/77), ~t (403/27, 454a/9), ~emet (205/42), Gyönyörködésemet (460/98), ~ben (319/10).

gyönyörködik i (12)

1. Nagy tetszéssel, néz vmit/vkit. *Űl az Achmet Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szeme sok tizfraságábann (9/18). Így szállott fel az ég' tündöklő várára Ez a' nemes Lélek ... Kiben gyönyörködött ennyi Pallérozott, 'S kimúltakor még az Írigy sem átkozott (454/779). **2.** Élvez vmit, örül vminek. — ...tsak fiatal Múzsám erősödjön, 'S kitisztult lantomba hazám gyönyörködjön (306/230). Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe (142/3).*

~ (259/340, 397a/170), *Gyönyörködik (104/*

15, 353/15), *Gyönyörködöl* (305/22), *gyönyörködtem* (360/4), *gyönyörködött* (302/12). — *gyönyörködjem* (397a/617).

gyönyörködni in (2)

Nagy tetszéssel, élvezettel nézni vmit. *A Poëta tsak ~ szeret nem kíván ő semmi egyebet* (16/cím).

Gyönyörködni (460/105).

gyönyörködő in (2)

Akinek nagyon tetszik vmi. *A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' bennek lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent bögéseket halla Az ezekben igen ~ Alla* (25/10).

~ (231/2).

gyönyörködtet i (3)

Nagyon kellemesen szórakoztat. *Most talán ~i mélységes elméjét a' leg nehezebb Algebrának betűivel Viéta* (111/21). *Nem tudom, Szerelmes vagyok é; De tudom hogy Lángoló Tűzzé Lett Szívem, és gyötrettek, 'S e' kínok ~ik* (460/59).

gyönyörködtessen (413a/819).

gyönyörű mn (35)

1. Rendkívül szép. *Homloka kellemetes, ~ ortája hasonlít Egy istennéhez* (258/18). *Ezért olly ~k a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Gráziák' igaz Copiáji* (330/2037). *Itt ~ a' gyp, ott a' fák jól nőnek* (413/70). *Czéres kötetst fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipatsvirágok 'S kék Czianák ~n vegyítnek* (418/28). **2.** Nagyon kellemes. *Éllyen sok esztendőt ~ napokkal 'S vigadjon örökké fent az Angyalokkal* (340/35). *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak ~ zengzetit izgatod* (328/18). **3.** Remek, pompás. *Ember! te e világ okoskodó böltse Itt van böltességed ~ gyümöltse* (453/82).

~ (111/41, 126/28, 139/93, 148/47, 258/93, 270/1, 330/154, 1177, 1187, 1855, 348/10, 413a/750, 428/189.), *Gyönyörű* (199/67, 265/4, 397a/1086, 428/190, 444/4), ~en (418*/41), *Gyönyörűen* (397a/1036), ~n (432/69), *Gyönyörűt* (345/16); ~bb (140/10, 287/62, 348/4); *leggyönyörűbb* (395/10), *leggyönyörűbb* (199/31, 32).

gyönyörűség fn (45)

1. Különleges tetszés, élvezet. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúltta énnekem 's Pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti énekem* (16/65). *De meg maradt akkor még egy ékességem A' mellyben találtam volt ~em* (73/12). **2.** Testi élvezet. *Mert ez a testiség egy mulató helye, A' fő ~ summája 's veleje* (239/8). **3.** Öröm, szórakozás. *Igaz, hogy a' ménkö vén Dubranovszkija, Már elkomorítván a' Hypochondria, 'S irigylvén a' más ~eit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/415). **4.** Szépség. *Elrablod a' kikeletnek Tején hizott természetnek gyönyörűségét magad* (389/103). **5.** Gyönyörűségem: a kedvesem. *De látod é? nem mutatja Ő e' bokroknak kintsemet, Őrzi vékony Pátyolatja Gyönyörűségemet* (137/8). **6.** Gyönyörűséggel: nagy élvezettel. *Szomjan egy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére Szakállát le eresztette, 'S édes vizét hörpölgette Egész Gyönyörűséggel* (114/34).

~ (1/6, 175/30, 199/38, 205/65, 210/51, 216/4, 30, 258/64, 330*/200/24, 412/34, 432/7, 453/261, 269), ~' (447/136), *Gyönyörűség* (134/142), ~ek (204/54, 330*/173/11), ~em (312/6), ~ed (28/4, 330/813, 453/83), ~e (330/134), ~et (428/165), ~eket (330*/173/8), ~t (111/17), *Gyönyörűségidet* (204/50), *Gyönyörűségeit* (209/68), ~nek (200/26, 330/202), *Gyönyörűségnek* (188/17), ~be (239/20), *Gyönyörűségbe* (13/8), ~ben (397a/93), ~benn (216/34), ~re (239/14), *Gyönyörűségre* (239/10), ~gel (443/185), ~vel (77/47).

György fn (9)

Személynév. **1.** <III. ~ (1738–1820), Nagy-Britannia és Írország királya.> *Tsüggedhetetlen ~! Ótzeán' félelme, Te egy ásbst-szívű népnek Fejedelme* (337/245). **2.** <Festetics ~ (1755–1819), mezőgazdász.> *Mélt. Gróf Festetics ~ ő Nagyságára* (418/cím).

~ (330*/188/4, 337/257, 418/82, 445/73), *György'* (418/18, 445/57), *Györgyöt* (418/29).

gyötör i (16)

1. Testi v. lelki szenvedést, fájdalmat okoz. *Űzőbe vészi, és még Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni egyszer!* (185/178) — *Rég' nem valék te véled szem-*

ben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ládd, még-is távollétemben, Lilim! ~tél engemet (422/4). A' Fársángot mindig töltöttem vígsággal, Hogy tán nem ~tök többé a' lyánysággal (330/762). 2. Gyötri a fejét: gondolkodik. Más hadd ~je a' fejét Töltvén bolond esztendejét; Élünk rövid napunkkal Múltva víg igyunkkal (166/13).

~ (86/25, 198/25, 411/10), Gyötör (205/7), ~nek (57/9), ~t (391/24), ~tek (322/32); Gyötri (282/8), gyötirik (8/10), gyötötte (397a/345). — ~jön (454/24, 460/134).

gyötrelem fn (16)

Kínzó lelki fájdalom, szenvedés. És hogy a' ~ már ne kínozhassa Szívemet: im ez vér ez ruhát áztassa (77/215). Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyötrelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat (176/75).

~ (430/16), Gyötrelem (176/40), gyötrelmek (443/78), gyötrelme (428/191, 454/254), gyötrelmet (443/171), gyötrelmemet (299/60), gyötrelmeknek (2/23), Gyötrelmeknek (216/122), ~be' (302/5, 443/155), gyötrelmében (397a/799), Gyötrelmiből (77/284), ~mel (305/33).

gyötreni in (1)

Gyötörni, kínozni. Kár hijába Bolondjába Gyötreni szívemet (99/11). ~ (379/54).

gyötérés fn (1)

Lelki kínzás, szenvedés. De egy búbájós hang' neszére E' víg Scénák eltűntének, 'S az ő halálos ~ére Ég, föld, mind felesküdenek (426/51).

gyötretik i (1)

Vmitől ~: kínlódik, szenved vmi miatt. Míg örökre szemét maga bé nem hunnya A gondtól ~ lelke (5/15).

gyötrettetik i (3)

Gyöttrődik, szenved. Ah, mért jöttél bé most! ah be' szurdaló ív, Mellytől ~ láttodra ez a' szív! (268/34) ~ (5/22, 460/58).

gyötörő mn (1)

Kínzó, nyomasztó. Ah! szárnyad eszembe jut-

tatja Psychét, 's az ő bánatjait, És a' Psyche' ~ bánatja Tulajdon Lelkem' kinjait (426/43).

gyöttrődik i (3)

Szenved, kínlódik. Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak kíván, sóhajt, ~ (443/6). Ah mint gyöttrődöm majd Én Sok száz elmúlttnak képén (158/29).

gyöttrődjem (453/275).

gyöttrődve in (1)

Szenvedve, kínlódva. Én már ~ élek, Én már több jót nem érek (158/5).

győz i (17)

1. Legyőz, küzdelemben felülkerekedik. *Cyrus fél Asiát ~te 's igazgatta (382/21). Mikor pedig közel bírkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős bajvívással, Leg gyakrabban ~nek lágy ortza fogással (238/35). Oh millyen két szörnyű gond főz! Egek! Rozi! Oh mellyik ~? (184/20) 2. Képes teljesíteni vmit. Hazádért sokat hartzoltál; Munkát ~tél: ember vagy! (368a/92) 3. (Alig) ~i vmivel: (alig) elég vmi, kielégít vmit. Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg holtakat alig ~ik pappal (215/16). 4. Nem ~ vmit csinálni: alig képes vmit a szükséglet szerint tenni. Már a' galánt lelkek nem ~tek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszéllgetni (330/337).*

~ (238/25, 397a/498, 423/20, 454/73), ~öl (253/61), Győzől (413a/695), Győzött (330/1058), ~ni fog (315/20); ~ött volna (170/65); ~ték (267/178). — ~né (231/34).

Ik: meg~.

győzelem fn (10)

Győzelem. Rajta tehát Magyarok! buzdítson az ősi vitézség, 'S nyújtásatok vígann a' győzelem' mezejére ... Kardotokat magyaros karotokkal (258/102). Ettől a bakkantos ruhába öltözött pajzán Müzsától úgy őrizkedjen, kérem, mint azon ifjaktól, azoktól az elmés veres nadrágos Stutzerektől, a' kik szüntelen a' Kis Asszonykának ő rajtok való győzedelmeit pengetik szájakonn (238/143/5).*

~ (330/1224, 400/56), Győződelem (338/29), Győzedelmed' (436/30), győzedelmet (267/12/6), győződelmet (267/241), győződelmének (217/33), győzedelmének (204/33).*

győzedelmes mn

(1)

Győzedelmesen: diadalmasan. *Verjük meg győzedelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Epen fegyverünk elől* (114/473).

győzedelmeskedik fn

(1)

Győzelmet arat. *Ím a' feldúltt Világ néked reménykedik: Szólj, elmegy Szuvarov 's győzedelmeskedik* (337/188).

győzedelmi mn

(3)

Győzelmi. *Ámor mosolyogva nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát danolván mellettem* (238/84).

~ (185/100), Győzedelmi (209/1).

győzés fn

(1)

Küzdelemben vkin való felülkerekedés. *Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' ~ sullyosb lenne* (257/128).

győzetni lk: meg~.**győzhet i**

(2)

1. Bírhat. *'S bár derekán viselé az erős Hadak Istene' búsúlt Fegyvereit, még-is tsak alig ~ette halandó Vállaival szörnyű bajait míg meg-telepíté Nemzetit a' leg-jobb földön* (450/17). 2. Győzheti magát vmivel: fenntarthatja magát. *Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az Élet; 's a' vizét magad is zavarod. Lakosok számával hogy magát ~i, Minden ország tsupán ennek köszönheti* (211/23).

győzhetetlen mn

(2)

Legyőzhetetlen, akit nem lehet legyőzni. *Győzhetetlen Tsászár! Hazám' Fejedelme* (337/133). *Minthogy igazságnak hartzolnak 's Istennek, Látják, vívniok kell ~ Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal* (337/125).

győzni in

(9)

1. Küzdelemben vkin felülkerekedni. *Kardra vitéz lelkű Magyarim! – Kell ~ tinéktek!* (259/657) 2. Bírni, képesnek lenni vmire. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára. Ollyan derék Stutzer nints is tán Lomdonban, A' ki ennyit tudna ~ egy húzomban* (330/534). ~ (231/431, 257/176, 259/502, 337/190, 291, 418/52), Győzni (259/658).

lk: meg~.

győző in/mn/fn

(13)

I. in 1. Vmin felülkerekedő. *Apollo be hinté hegedű gyantával 'S Éjtzakákat ~ kanaforiával* (26/22). 2. Vmit bíró. *Itt vannak a' munkát ~ szükön élő legények* (413a/1027). *A' kősziklát ~ bástyák repedeznek* (337/53).

II. mn 1. Győzelmet jelző. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem ~ Mirtus ágom* (238/56). 2. Győztes. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett ~ nevetek* (258/99).

~ (258/57, 397a/479).

III. fn Győztes személy. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' ~t meggyőzni nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/376). *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra, mint vénhedett Törzsököd; a' ~ők várnak tégedet* (153/3).

~ (327/11, 413a/1113, 1122), ~nek (330/1284).

Ö: nép~.

győződik i

(1)

Legyőzetik. *De győződjön a' szerencse, Szégyenüllyön pénz és kints, Szíved irigy ne rettentse, Szitokra ne is tekints* (280/25).

győzőhintó fn

(1)

Diadalmi hintó, amely a győztest viszi. —... 's nem fél, *Hogy hadi-foglyommá teszem, megköttem, 'S győző-hintóm előtt kevélyen vitelem?* (330/1380)

győzött in

(1)

Vesztésre álló. — ... 's a' közép sereg' derekáról *Négy erőss tsoportot kiküld sietséggel, Hogy a' ~ félnek légyen segítséggel* (330/1316).

győzve in

(1)

Győztesen. *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek ~ futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

győzvény in

(2)

1. Bírván. *Héj, te, ravasz Ámor! Miket fel nem találsz? Egy felől nem ~, másutt is praktikálsz!* (330/1348) 2. Nem ~ vmivel: nem lévén elég vmi. *Ezeket meggyújtá; 's nem ~ szellővel, Gerjesztette tüzét az előkötővel* (330/857).

gyújt i (5)

1. Lángra lobbant, égetni kezd. *Ki mérget méz-
zel, ki bilintset rak, Fáklyát ~, nyilat köszörül*
(136/8). *Be tudnék vetni sötétben Szusztorát
nem ~anék* (169/112). 2. Érzelmet gerjeszt.
*Tsüggednek, mert benne újabb tüzet nem ~
A' nemes bátorság, melyet a' virtus nyújt*
(337/119). 3. Lelkesít, buzdít vkit. *A' Doroty-
tya' gőgös Baldakinja megett Fő hadi-muzsika
~á a' Sereget* (330/1240). 4. *Dalra ~ja a poé-
tát: írásra készíti. Ő ~ja a' Poétát Érzéke-
nyebb dalokra* (319/45).

~ok (412/24), ~tok (175/28).

Ik: fel~, meg~, rá~.

gyújtani in (2)

1. Előidézni vminek a meggyulladását. *Nem
voltam ott, reá meg nem esküdhetem – Mond-
ják gyertyát (vagy mit) akartak ~* (330/1737).
2. *Pipát ~: pipázni. Méltóztassék vélem egy
pipát ~* (330/1652).

Ik: fel~, meg~.

gyújtó mn (1)

Heves érzést keltő. *A' hűvös Etéziáknak Ám
megnyitom kebelem'; Mégis e' ~ fáklyáknak
Orvosságát nem lelem* (425/23).

gyújtván in (2)

*Heves érzelmet keltve, tüzelve. A' tavasz sze-
relmes kénnyel Gyújtván a' vig lovakat, Fel-
járják lengő serénnyel Az erdőket, síkokat*
(397a/674).
~ (330/1345).

Ik: fel~.

gyúl i (8)

1. Égni, lángolni kezd. *Ha a tűz vén erdőbe ~
S a forgó szélről elterjed, Ég, ropog, s barnán
elterjed Füsti a csillagokon túl* (460/107). 2.
Világítani kezd. *Ilyen vígan állott közöttünk a
Világ. Hát egyszer estvére ~ a gyertya-világ*
(228/10). 3. Heves érzelem, indulat támad
vkiben. *Gyúl nékem is tüzem, hevem, Poéta
lesz az én nevem* (437/5). 4. Láz melegétől
hevül vki. *Fúlok, lehellek; fázom, ~ok* (455/
29). 5. Támad, keletkezik vkiben vmi. *Fár-
sángi jó borral habzó Butellia! Mellytől a'
Múzsákban ~ a' fantázia* (330/18).

~ (177/49, ~nak (330/570). — *Gyúlj* (409/21).

Ik: fel~, meg~.

Gyula fn (3)

1. Személynév. *Ugyan ott Etelka ~val végtére
Egy Nemesest is járt a' Lehel kürtjére*
(248/35). 2. *Magyar törzsfő a X. században.)
Ennek [Tuhutum] maradéka volt az a' ~, Er-
délyi Fejedelem, a' kinek leánya volt Sarolt,
Sz. István K. anyja* (267*/15/5).
~ (418/62).

gyullad i (3)

1. Hevül. *De bár kútba ugranék is, Bár benne
nyakig állnék is; Még sem alunna el langom,
Mellytől gyúlad tűzbarlangom* (309/132). 2.
Hirtelen heves érzelem, indulat támad. *Szívem
kebeledben fog gyúladni A' tiédnek az
enyimben kell maradni* (423/43, 184/43).

Ik: fel~, meg~.

gyulladás fn (2)

Belső égés, hevülés. *Mit? a' fagyos Bóréás-
nak Szárnya alá sietek; De e' belső gyúla-
dásnak Tüzén nem enyhíthetek* (425/27).
gyulladás (129/45).

gyulladozó mn (1)

Lassan hevülő. *Melly édes elő érzés e' Gyúl-
ladozó szívének* (231/250).

gyullaszt Ik: fel~.**Gyulay fn** (3)

Személynév. *Gyulay Sámuel* (1723–1802),
császári-királyi altábornagy.) *A' ~ Grófnak se-
regéből Szittya vitézink Innepi pompával fog-
tak helyet* (400/72).
~ (454/965), ~dal (454/885).

gyúlt in (1)

Hevesen támadt, keletkezett érzelem. *A' Szé-
pek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet
szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az
erántad gyúltt meleget* (379/116).

Ik: fel~.

gyúlván in (1)

*Nagyobbra ~: idősebb korba lépven. Ezt látni
benned, Rhédey, Kedvesem! Formád 's nagy
elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink'
oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban. Na-
gyobbra ~ a' paloták' puha Pompáit immár
megveti érdemed* (445/17).

gyúr Ik: ki~.

gyúrat i

Nyomkodással készített vmit. *Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy gipszből ~ták népetlen kassokat* (341/56).

gyúrni

(Képlékeny anyagot) nyomkodással tömöríteni, alakítani. *Mindenik el kezdi a' vizess sárt ~ Az el készült masszát egy halmozba turni* (26/13).

Ik: meg~.

gyűjt i

1. Egy helyre hord. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem ~* (397a/370). **2.** Pénzt rak felre, spórol. *Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintsen, Azért, hogy a' bankót nem ~öm rakásra* (248/11). **3.** Vkiiket egymás után egy csoportba tömörít. *De tán kegyetlennek véled [a halált], az ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggottakat. Sokaknak házához mikor ember korra Jutnak, akkor ~i búis feleit sorra* (213/74). ~é (341/17).

Ik: be~, össze~.

gyűjthet i

Egy helyre hordhat. *Mennyi sok munkával, És idő' jártával Gyűjthettek [a méhek] egy kis mézet?* (135/45)
Gyűjthettek (274/9).

gyűjtöget Ik: össze~.

gyűjtögetvén in

Pénzt apránként összegyűjtvén. *Az aranyra ujjabb aranyt ~ Több kintset kintséhez kíván* (83/46).

gyűjtvén in

Több helyről összeszedvén. *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtvén fáradságosan, Munkájok' édes terhével Honnyokba beszállanak* (397a/1000).

gyűl i

1. Gyűlik, összejön. *Mindenünnen ~ a' sok kints, Gazdagodik Országunk* (114/161). *Mi pedig, valakik koporsódhoz ~ünk Valakik szertettünk, tiszteltünk, betsültünk Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel* (454/985). **2.**

(1)

Sokra/többre ~: egyre több lesz, halmozódik. Mert a' te bünöd sokra ~t (257/148). *A' fiú az attya' vérét itta érzéketlenül, Őlte a' testvér testvérét Sőt a' vétek többre ~* (257/35). ~nek (67/15), ~tek (65/5); ~e (330/1005).

Ik: be~, egybe~, fel~, körbe~, össze~.

gyülekezet fn

Összegyűlt személyek összessége, társaság. *Múlattat é olyan mis más ~, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet?* (197/53)
gyülekezet (330*/141/1). *Gyülekezetet* (454a/3).

gyülekezik i

Ami gyülekeze: ami összegyűlt, amit vagyontként összegyűjtött. Bár birj sok birodalmakat Mástól tsalárdásággal Végy el tsak városokat Uralkodj hatalmoddal De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya Mindent a' mi gyülekeze A Földre veti 's ontya (13/23).

Ik: fel~.

gyűlés fn

1. Közösségi jellegű csoportos tanácskozás. — *Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követit Posonyba* (445/47). **2.** A gyűlésen részt vevők összessége. *A' belső rendelkezéseket Hogy a' ~ megette, A' hadi fő vezéreket Készületre kistette* (114/519). ~ (330*/141/1), *Gyűlés'* (454/279), ~t (239/221), *Gyűlésre* (92/27).

Ö: ország~.

gyűlevész mn

Összegyűlt, összegyűjtött. *Azért, hogy nem kapok a' ~ kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintsen* (248/9).

gyűlhet i

Összegyűlhet, összejöhet. *Meg holt é valaki, vagy pedig született, Hogy ennyi szép vendég egy házhoz ~ett* (340/8).

gyúlik Ik: meg~.

gyűlöl i

Ellenséges indulatot érez vki iránt. *Azt beszéli Timon hogy ő mind egy eránt Gyűlöl minden embert's még senkit meg nem szánt* (62/2). ~ (267/19/14); *Gyűlölöm* (322/13, 15), ~i (176/56).

Ik: meg~.

gyűlölés Ö: ember~.

gyűlölő Ő: ember~.

gyűlölség fn

(3)

Gyűlölet. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja Mikor a' ~ s' üldöztetés jajja Közt csak egy baráti szív sem vigasztalja* (453/159).

Gyűlölség (322/24), ~eknek (453/170).

gyűlölt in

(1)

Nagyon utált. *'S a horgas ekéktől ~t perje felnőtte nagyon* (413a/715).

gyűlt Ik: egybe~.

gyűlvén Ik: meg~.

gyümölcs fn

(31)

1. Növények ehető termése. *Mit ér a' szép gyümölcs maga, Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/109) —

2. Növényi termés. *Bé takartuk sok kintseit A' mezőknek A' mezőknek gyümölcsseit, Hogy hasznokat végyük azoknak* (123/47).

3. Vmi-lyen tevékenység eredménye. *Ember! te e világ okoskodó bőltsé Itt van bőltsességed gyönyörű gyümölcsé* (453/82).

4. Vminek a hatása. *Ha ily édes ~ei Vagynak már kinjaidnak, Én lábaimra kapcsolom S édes örömet csókolom Mennyei békóidat* (460/169).

Gyümölcs (447/109), *gyümölcs* (199/28), *gyümölcsök* (176/99) *gyümölcsök* (28/2, 73/5, 413a/696), *Gyümölcsök* (176/101), *gyümölcsé*

(199/25), *gyümölcsé* (389/15, 413a/167, 452/31), *gyümölcséi* (127/73, 397a/188, 413a/581, 980), *gyümölcsöt* (77/229, 92/313, 4713a/1080), *gyümölcsöket* (418/25), *gyümölcsöket* (1/12, 392/10), *gyümölcsét* (238/121, 413a/1058), *gyümölcsbe* (330/648), *gyümölcsön* (213/41), *gyümölcsével* (239/21, 413a/1074).

gyümölcsfa fn

(4)

Gyümölcséért termesztett fa. *A termő gyümölcs fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümölcsöket vékával is méri* (1/11).

gyümölcsfák (413a/64), *gyümölcs fák* (123/73), *gyümölcsfákat* (389/112).

gyümölcsözik i

(2)

Terem. *Itt örök tavasz van 's a' Nyár Nyár havai különböznek Kéttzer ellenek a' barmok és a' fák gyümölcsöznek* (413a/673). *Maga a' föld bő nedvet ád a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának És a' szántás után bőven gyümölcsözik* (413a/974).

gyümölcsű mn

(1)

Ízü. *A' kövér olaj bogyók is nem egy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, keserű gyümölcsűek* (413a/609).

gyűrű Ő: veresgyűrűbot.

H

h fn

A mássalhangzó írásjegye. Itt Hallaert szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt (397*/1137).

ha¹ hsz/ksz

(808)

I. hsz Vajon ...(-e)? Azért jövök közétek Te-hát, szelíd halandók! (Kiknél tudom szokott ő Gyakorta mulatozni,) Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok lenn Az én szökött fiatskám? (185/37)

II. ksz **1.** ⟨Feltételes mm kötőszavaként.⟩ Itt hagynám én ezt a' Várost, ~ lehetne, Ha engemet az én Lillám nem szeretne (423/1, 2). Ha haragszol, megkövetlek (434/1). **2.** ⟨Önállósult mellékm-ban kételkedés kifejezésére.⟩ Óh bódogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája! (Ha ugyan közelíthetnek teremtések hozzája) Mikor jó egy új életnek az a' kedves Hajnala Mellybenn lehessen e' bódog helynek én is Angyala (162/48). **3.** ⟨Időviszonyt feltételesszerűen kifejező m-ban.⟩ amikor. És ~ majd Jövendőlésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é? (249/57) — Sír tisztelőd, ~ kél, ~ fekszik, Mielta Azzal nem dicsekszik, Kiben gyönyörködött (302/10). **4.** ⟨Megengedést kifejező mellékm-ban.⟩ Ha ...is: bár, noha. És így ~ meghal is kegyes Tréziátok, Az ég másikat fog küldeni hozzátok (259/293). És ~ nem sokat tészek is vén-létemre köztetek, Legalább a' Zrínyi útját megnyitom előttetek (259/547). **5.** ⟨Óhajtást kifejező egyszerű m-ban.⟩ A' szépség Angyala vezetvén karjain, Urrá teszi kedves földi Angyalain. Óh ~ rám kerülne az Angyalabbika! (238/113) **6.** Ha hát: ha, hogyha. Ha hát én reám tekintene Nyájás szemekkel Melpomene 's Ha énekelője lehetnék Mind a' halált mind

más veszélyt 's kárt Melly a' leg nagyobbaknak is árt Egy bátor szívvel nevemék (53/13). Ha hát egy déli hévségben El vész mulandó szépségem; Máriáért az én nevem Mind örök-ké tart az égben (148/69). **7.** Ha mi van: az, ami van. Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem lemenők újja reám mutat 'S néz mint Római lantverőt: Tőled van, ~ mi van, közbetsem 's életem (328/24). **8.** Ha mit: azt, amit. 'S bátor mást, akármit tészek, Értte jutalmat nem vészek. Sőt sokszor el sem fogadja, 'S ~ mit kezd is, abba hagyja (309/33). Elfordúl, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé: Ha mit tészok, mindjárt felsüt. Majd hogy a' guta meg nem üt! (309/51)

Ö: bár~, hanem~, hát~, hogy~, minden~, mint~, vaj~, vala~.

ha² msz

(1)

Hallga! Halgasd! Óh szép! ~! — mi bús szellő Suhog a' gyenge ágakon (130/13).

haa isz

(2)

Hallga! Haa! Mi szó Zeng ott? — óh! (144/6). Haa (144/11).

Haarnadel (ném)

(2)

Hajtű. Harnadel, 's a' t. — Nadel német szó, magyarul tűt téssen (330*/177/4). Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokol-nádel (330/1235).

hab fn

(113)

1. Folyó, tó, tenger vizének hulláma. Belé szeretvén a' rózsza magába Nézte díszét a' rétnél Egy sebes pataknak kristály ~jába (147/3). Tsendesedvén a szelek is ily gyönyörű szózatton Egyengeti fel tornyozott ~jait a Balaton (111/42). Gyenge lábon álnak a' tenger ~jai

Buborékiból nőtt Vénus férjfiái (76/11). *Ő, a' ki földünk' Pontusa' ~jait Törvényre húzá, száz lehetetlen Tett, 's tesz csudát: ő mér fuvallani Lélekerőt az inas Magyarba* (418/85). **2.** *Áradat. Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó ~bal meg-áradának* (162/112). *Habjaiból a' rettentő képzések Tengerének A' vissza-nyert Paraditsom képei születének* (216/55). **3.** *Az eke által felfordított széteső föld. Majd a' völgyelő ekére Dülvén, kihempelygeti A' barna ~ot földére* (397a/175). **5.** *A sors ~ja: a sors csapása. Remélt remélt egy Ifjatska Hányván a' Sors ~ja; Eltört, eltört a' Vas-matska, Imhol a' darabja* (387/2). **6.** *Az élet habjai: az élet gyönyörei, örömei. E' tsalfa tündér bús örömmel Meg nem zavarta gondja-it Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet ~jait* (247/32).

~ (40/6, 68/21, 139/110, 317/168, 413a/215, 428/134), ~' (397a/136, 454/38), ~ok (1/23, 9/5, 10/17, 40/2, 56/24, 44, 56, 74/9, 139/94, 102, 103, 176/8, 202/24, 44, 211/10, 214/114, 216/67, 231/284, 259/600p, 294/9, 317/254, 327/22, 396/19, 397a/1015), ~ok' (202/56), *Habok* (9/3, 70/10, 74/12, 259*/205/2), *Hab-jaim* (259/597), ~ja (39/6, 413a/474), ~jai (25/3, 52/4, 10, 190/3, 209/30, 57, 313/146, 317/60, 397a/476, 454/149), ~ot (39/2, 77/250, 114/217), ~okat (56/17, 74/14, 202/17, 397a/684, 966), ~ját (337/173), ~jait (397a/130, 400/94, 413a/387, 460/17), ~oknak (313/31, 397a/639, 413a/153, 443/83, 233), *Haboknak* (170/24), ~ba (317/171, 413a/366, 454/153), ~okba (319/22, 330/996, 455/17), ~okba' (330/1916), *Habban* (177/40), ~okban (397a/709), ~okból (216/57), ~on (379/15), ~okon (202/27, 397a/311, 450/44), ~okonn (56/27), ~ján (413/42), *Habján* (403/18), ~jain (202/80, 313/81, 357/30, 413a/38, 452/61), ~jainn (231/270), *Habokra* (177/34), ~októl (202/119), ~jaitól (413/333), ~bal (337/262), ~okkal (147/8), ~oddal (390/37), ~jával (56/10, 72/8, 202/10), ~jaival (216/66), *Habjaival* (174/1).

Ö: *muselin~, vér~, víz~.*

habar i

(1) Összeállít vmit. *Verbőtztyhez megyek: ti tán*

meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslé-kot ~tok (245/48).

habár ksz

(2)

Bár, noha. Én ugyan, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok (235/29).

ha bár (330/1783).

habeo (lat)

(2)

Gloria calcar habet: A dicsőség(vágy) sarkantyúz, ösztökél (29/cím).

habet (35/cím).

habkarika fn

(1)

Gyöngyöző hullám. A' zöld síknak közepében Egy kékellő Tó zsibong, Mellyen a' szellők' mentében Sok ~ tolong (397a/1008).

háborgat i

(2)

1. *Zaklat vkit. De mikor azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, ~ják, üldözőbe veszik, Verik, tömlőtözik, halálra hirtzolgák; Már ezek a' szívet nagyon martzongolják* (454/136). **2.** *Zavar, bánt vmi vmit. Rémült szemem ott mi ~tya?* (77/240)

háborgó in

(1)

Zúgó, morajló <tenger> Aeolus irigylí, a' kamarát nyitnya A ~ tengert mindjárt felinditnya (10/6).

háborít Ik: *fel~, meg~, össze~.*

háborító Ik: *meg~.*

háborodás fn

(1)

Indulat. Ne szólly Eggyetlenem! E' Pirúlásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé szóll (143/54).

háborodik Ik: *meg~.*

háborodva Ik: *fel~.*

háború fn

(18)

1. *Államok között hadseregekkel vívott fegyveres harc. El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő ~ba Szenvedvén kívül belől* (113/10). **2.** *Égiháború, vihar. A' tengeri ~. Bé borúl hirtelen a' nap' nyájas fénnyje, Elzárván a' setét felhők' szövevényje* (202/cím). **3.** *Baj, hányattatás. Szíved mindenkor szomorú, Életed tsupa ~* (280/23). **4.** *Nyugtalanág, háborgás. Csendesítsed szíved ~ját, Oszlasd széllyel ingerlő gyanúját* (272/1). ~ (330*/156/10, 368a/68), *Háború* (465/18),

~t (247/20, 330/218, 337/419), ~ba (267*/18/1), ~ba' (259/530), ~ra (330*/175/1), ~tól (239/132), ~val (330/649, 989), ~kkal (400/3).

háborúság fn

(1) Viszáj, civakodás. *DE – – ej igazán hogy a' ~ba, Melly Trójától fogva esett a' világba', Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának* (330/1777).

habos mn

(2) Hullámosan. *Mit érzek! A' virágok Bimbójikon kinéznek, Habosan terül az illat* (373/183). *Apró ezüst peretzekkel Göndöröd-vén ~an, (Mellyek terjedő szélekkel Tűnnek el játékosan) A' víz' felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát* (397a/1070).

habozás fn

(2) Tétovázás, ingadozás. *Habozás* (423/cím). *Egy fiatal házasulandónak ~a* (339/cím).

habozik¹ i

(1) Tétovázik, nem tud határozni. *Mért gondolko-zom én? 's Miért, Képződök, habozok, rette-gek, érezek?* (454/564)

habozik² l. habzik

habozva in

(1) *Habozva lengedez:* <illat> hullámokban terjed. *Pihető fuvallatoktól Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/15).

habzás fn

(1) Hullámozás. *Hogy annak minden Forgása, Ba-ja tsak abbann végződik, Ha a' Szigethez ve-rődik A' szomszéd Tenger' Habzása* (244/16).

habzik i

(6) 1. Habossá válik. *Ah de bő ágyéka mellett Tá-gas mély örvény hiúl, Habzik benne a' vi-zellet* (317/122). *Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat A' földi földije' vérétől habozik, Ember az embernek emberrel áldozik!* (337/75) 2. Csillámjától ~: csillog-villog. *Sík-ra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától ~ a' mező mindenfelé* (413a/815). 3. Az ész ~: vki mélyen töpreng. *Lát és ~ az ész, a' szív fél és óhajt, 'S bennem a' kérdésben forgó Lélek sóhajt* (454/5). *Habzik* (337/68), *habzottak* (413a/492).

habzó mn

(7)

1. Habossá váló. *Én pedig nem megyek többé a' pintzébe, Bár ~ Nektárral kínáljon is Hébe* (219/34). *Fársángi jó borral ~ Butellia!* (330/17) 2. Hullámozó. *Szép is látni a' puszpánggal ~ Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkődő Naritia erdejét* (413a/988). 3. Habzó csók: csókmámor. *Látom már; azokb' a' Biborokba ült [lelkem], 'S az ~ csókokba' Torkig elmerült* (347/11). ~ (228/2), *Habzó* (266/25, 336/41).

hacsak ksz

(8)

Hacsak ... nem/nincs: legfeljebb akkor, v. csak akkor nem, ha. *Óh nem bír az annyi jók-kal, Ha csak azt egy ilyen csókkal Fel nem vegyíti Hébe* (447/119). *Téged szült e' a' Vi-lág? Vagy a' Világot is te szülted éppen? Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen* (288/11). *Ha csak* (246/41), *ha tsak* (330/581, 337/85), *Ha tsak* (413a/211, 454/86).

had fn

(82)

1. Katonaság, hadsereg. *Azért kérem a' rende-ket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék rege-mentjeiket, Mennyünk ~dal ellenek* (114/339). 2. Harc, háború. *El multak a' ~ak már meg némúlának Gyászos harsogási Márs trombitá-jának* (54/1). *Az atyámtól nyertem eztet A' ket-tős arany keresztet Jeruzsálemi ~ba* (114/118). 3. Hadat üzen: háborúba kezd. *Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sírva könyörögtünk? Midőn kevély lelke Frantzia-orzágnak Közönséges ~at izent a' világnak* (337/30). 4. Hadra ver: harcra felhív. *Oroszok' Tsászára! Ímhol még mar-kodban Van e' ~ menköve, lödd ki haragod-ban, Verd ~ra a' Neszter' 's Visztula' városait* (337/200, 201). 5. Hadra loval vkit: harcra buzdít. *A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzze, 'S rám gonoszúl több-több népet a' ~ra loval* (259/442). 6. Hadra száll: háborúba in-dul. *Ugyan ha illy méltó ~ra nem szállanánk, Vagy a' vér' mezején hátat fordítanánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpi-rulás nélkül felvenni nyelvünkre?* (267/147) 7. Emberek nagyobb csoportja. *Éneklem a' Fársáng' napjait 's Dorottyát, Ki látván a'*

Dámák' bajos állapotját, Carnevál 's az Ifjak ellen feltámad, 'S diadalmat is nyert pártára úntt ~a (330/4). 8. Vminek nagyobb mennyisége. Láttam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden ~a Melly minden érett Gabonát tövestől fel ragada (413a/326). 9. Perlekedés. Oh! No! Mi volt hogy két kedves kedvesének Csókja látására edgyüvé menének? Így az irigy falal lett panaszos ~nak Utánn a' bánat közt halgatva maradnak (77/101). 10. Hadat ver az égen: égi háborút okoz. Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen Tifoeus, kik régen Összeesküött öttseikkel ~at vertek az Égen, Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket (413a/287).

~ (54/18, 114/306, 192/1, 257/171, 259/83, 327/1, 330/1489, 413a/513), *Had* (192/cím, 200/49, 208/83, 216/85, 260/cím, 397a/189), *Had'* (260/1), ~*ak* (71/3, 313/88, 330*/202/8, 445/41), *Hadak* (450/2, 16), ~*ak'* (259/615, 413a/469), ~*a* (78/15, 330/287/24, 882), ~*at* (330/930, 1057), *Hadat* (114/620), ~*akat* (253/16, 258/5, 413a/517, 450/1), ~*nak* (54/5, 70/5, 258/71, 287/10, 368a/37, 97, 397/13), *Hadnak* (259/380), ~*aknak* (253/16, 368a/22), ~*ba* (114/613, 267*/13/13, 317/7, 413a/812), *Hadba'* (287/40), ~*ban* (253/57), *Hadban* (454/968), ~*akon* (450/14), ~*ra* (257/65, 194, 259/647, 267/27, 45, 224, 413a/693), *Hadra* (257/1, 7, 13, 15), ~*ára* (78/33, 330/10), ~*nál* (267/7), ~*dal* (114/415, 422, 259/168, 330/1940), ~*val* (330*/152/8).

Hadas fn

(3) Családnév. (1. ~ Juliánna: Fényes István felesége.) *Szerelmes Hitvesem! ~ Juliánna! Kő szív vólna, melly egy Özvegyet ne szánna (222/61). (2. ~ Sámuel: ~ Juliánna testvére.) Véled Esküdt ~ Sámuel' Özvegye, Szathmári Mária, az Ég e' jót tegye (222/81). ~ (222/40).*

hadd hsz

(67) (Főleg 1. v. 3. személyű felszólító v. feltételes módú igék előtt) 1. (Kérés, óhajítás kifejezésére:) legyen mód arra, hogy... *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet (202/139). Kedves unokáim ~*

szóljak veletek (215/140). Vég-nyúgalmam utoljára Hadd legyen ti bennetek (397a/1188). Ám akkor holmi Törpének, Kik szomjúztak hartzokat, Az emberek ~ tennének Kőszállyi bálványokat, Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket (397a/535, 537, 538). 2. (Ráhagyás, megengedés kifejezésére:) engedni kell, hogy... — ... ~ fetsegjen ő, Hóldtöltre tán eszére jó (316/35). 3. (Cselekvés, történés kíváncsolt voltának kifejezésére.) Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként letapossa (337/183). Hadd mondják a' Donnál, Rénusnál, Ararnál: Hogy nints hatalmasabb vitéz a' Magyarnál! (267/249)

~ (90/10, 166/13, 190/69, 209/114, 215/151, 217/93, 308/43, 310/70, 321/25, 330*/204/8, 337/9, 397a/13, 15, 477, 1173, 405/19, 40), *Hadd* (114/926, 127/11, 39, 173/19, 188/110, 209/105, 212/137, 213/118, 215/124, 142, 225/18, 238/7, 251/15, 31, 259/417, 421, 267/247, 268/90, 304/34, 317/27, 29, 330/20, 337/185, 219, 349/6, 7, 372/2, 397a/21, 88, 531, 544, 611, 614, 616, 617, 743, 405/15, 421/11, 39, 435/34, 448/13).

Hadház fn

(1) Helynév. (Hajdúhadház, település Hajdú-Bihar megyében.) *Még is betstelen pusztá bogáts fedi ~' homokján szent tetemid helyét (395/34).*

hadi mn

(19) 1. Háborúval, hadviseléssel kapcsolatos. *A' belső rendeléseket Hogy a' gyűlés meg tette, A' ~ fő vezéreket Készületre kisztette (114/520). Ámor, ki soha nem nyughatik magában, Elméjét egy ~ fortélyon hánytatta (330/1329). 2. Harcra termett. Óh te nemes, te igaz, bátor, hív, és ~ nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok! (258/61) ~ (114/26, 279, 978, 253/29, 58, 69, 258/98, 259/538, 621, 267/19, 93, 306/82, 330/1596, 403/30, 418*/175/4), *Hadi* (330*/180/1).*

hadiélet fn

(1) Katonai élet. *Illyen a' ~ élet! Boldog, ki vitéz-zé lett (268/153).*

hadiérdem fn

(1) Községnek a megbecsülésére méltó tett,

magatartás, amelyet a harcok során tanúsít vki. *A' Békesség és a' Hadi érdem* (400/cím).

hadifogoly fn (4)

Háborúban foglyul ejtett ellenséges katona. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj polgárokká Ők a' Respublicába* (114/476).

hadifogllyá (330/1209), *hadi-foglyommá* (330/1379), *hadi foglyával* (330/1594).

hadigálya fn (1)

Sok evezővel fölszerelt hajó, melyet tengeri csatákban használtak. *Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a' vetést tenni. Mikor kell hadi Gályákkal a' Vad Tengerre hágni* (413a/264).

Hadik fn (1)

Családnév. (<~ András (1710–1790) tábornagy, részt vett a hétéves háborúban, amikor Berlint is megsarcolta.) *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló ~* (267/184).

hadikép fn (1)

Katonaszobor. *Mit használ, ha aranyba vontt Fényes fegyverek őrizik Sírhalmod'? ha ijesztő Pántzélbann emelik fel Márványból hadi képedet* (403/39).

hadikürt fn (3)

Harcok során használt fúvós hangszer. — ...vedd fel ~ kürtödet! *Ím az elosztott Táborok indulnak* (253/28).

hadi kürtjét (253/23). *hadi kürttel* (382/1).

hadiminiszter fn (2)

Hadügyminiszter. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/347).

Hadi Ministereket (114/394).

hadimuzsika fn (1)

Harcra buzdító zene. *A' Dorottya' gőgös Baldakinja megett Fő hadi-muzsika gyújtá a' Se-reget* (330/1240).

hadinép fn (3)

Katonák. *Óh millyen szép A' ~ nép' Pálmáján osztozni* (268/18).

hadi nép (258/97), *hadi népek* (258/6).

hadioskola fn (3)

Katonai iskola. *Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tüzét követvén árva Hazánk iránt Pompás ajándékkal segited Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/60).

hadi Oskoláról (330*/188/4), *Hadi Oskoláról* (418/cím).

hadirend fn (1)

Csatarend. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák mely szép hadi rendbe ragyognak* (400/75).

hadisereg fn (1)

Hadsereg. *A' Magyar Országi hadi Sergek fő Kapitánnya, Vitézeivel el jöve* (114/891).

hadiszekér fn (1)

Harcok során használt szekér. *Azomban Ámor is a' hartz' közepében Ákhillesként nyargal hadiszekerében* (330/1408).

hadiszerszám fn (1)

Harcok során használt eszköz, fegyver. *A' kemény hadi szerszámot a' somfából készítik* (413a/1000).

haditett fn (1)

Háborúban véghezvitt cselekedet. — ...'s rá hadi tettiért, *Hogy sok büszke Királyt leverte És hősí fejen Délusi ág lebeg, Nem néz a' Capitolium* (328/6).

haditiszt fn (1)

A hadsereg tiszti ranggal rendelkező tagja. *Vitéz Hadi Tisztek, a' kik a' tsatának Tüzén éltek 's haltok Királynak, Hazának* (454/977).

haditrombita fn (1)

Harcok során használt fúvós hangszer. *Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádat, Elvetvén borzasztó hadi trombitádat* (260/34).

haditűz fn (2)

Harc, háború. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek* (258/98). *Hadi Tűzre* (114/979).

hadivezér fn (1)

Harcoló hadsereg parancsnoka. — ...[Nándor-fejérvár] *a' Palatinusnak vagy Nádornak fő vigyázása alá rendeltetett, mint hazánk legfőbb Hadi vezérének* (267*/19/6).

hadnagy fn (12)

1. Hadvezér, tábornok. *Mert ha egy Dalomat*

Rózsai helybe hagyja, Nagyobb vagyok mint egy Tamerlán' Hadnagyja (260/36). Én Printz Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya, A' vitéz béka Hadnagyok Hatalmas generálja (114/44). **2.** Katonai egység parancsnoka. De maradj még — ügyis késnek a' ~ok (268/39). **3.** Vmely rendfenntartó erő vezetője. Imé a' halálos mérget mostan adja Ónéki könyvezve a' tömlőt ~ja (454/694).

~ (268/95), Hadnagy (225/4, 330/1474), Hadnagy (267*/17/1), ~unk (267/155), Hadnagyot (330/1219), Hadnagyit (418/98), Hadnagynak (330/1182).

Ö: fő~.

hadözön fn

(1)

Katonák sokasága. Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes ~, dörög és vilámlik az Iszter' Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít (258/70).

hadverő fn

(1)

Győztes hadvezér. Friss és gyönyörű nép! Fortélyos, vakmerő; Rebeka vezette, egy próbált Hadverő (330/1188).

Hafiz fn

(18)

Személynév. <XIV. századi perzsa misztikus költő.> És óh Hafiz! Tenéked Ím e' dicső Leányok Jöttek köszönni dal[l]od' (373/169).

~' (373/cím, 373/8), Hafiz' (373/86, 89), Hafiznak (373/9, 13, 34, 41, 63, 69, 94, 117, 138, 142, 177, 194, 208).

haereditario (lat)

(1)

Haereditario jure: örökös jogon, örökség jogán. Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom (114/47).

hág i

(10)

1. Lép. A' Gráziák pedig öldött övezett Reájok pillantván édes tekintetel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz ~nak (330/2024). **2.** Magasabbra jut, emelkedik. Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső zengete a' tzedrusgallyra ~, Majd dörögő alhangja a' sir mélyére vág (306/93). Örvend a' Drávanak ligetes Országa, Hogy főfő székére Szétsényi ~a (306/248). **3.** Nyomára ~: helyébe lép. Félve tért meg ortájára Reszkető pirossága, mellynek gyakran hült

nyomára Egy lankadó szín ~a (231/370). **4.** Nyakára ~: bánt, tönkretesz. Te azt, ki megvetette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára ~ott, Kiséred és apolgotod; Magát magával bíztatod (305/46). **5.** Az eget ~ja: meghal. És kik a' Királyhoz viseltt hűségjeket Vérrel petsételvén ~ják az egeket (337/398).

~ (337/308), ~nak (77/30), ~a (313/27, 330/1060), ~ott (111/79).

Ik: által~, fel~, ki~, meg~, rá~.

hághat i

(1)

Emelkedhet, magasra juthat. Van a' Magyar haza' hármás bértze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová tsak az ollyan nagy lelkek ~nak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak (306/3).

hágni in

(2)

1. Felkerülni vmi tetejére. Így teszi az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' kevélység válik szent törvénné; 'S mihelyt a' fagy ellen készített ruhára Paszamátnak is kell ~ utoljára (202/105). **2.** Tengerre ~: tengeri csatába indulni. Innen tudjuk-meg előre, milyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a' vetést tenni. Mikor kell hadi Gályákkal a' Vad Tengerre ~ (413a/264).

Hágó fn

(3)

Helynév. <A Királyhágó az Alföld és Erdély határán.> E' [Pégazus] már a' Dunának zajló-dó habjain A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratomra könnyen által viszen (452/62).

Hágónak (400/57), Hágón (452/54).

hagy i

(63)

1. Nem visz magával vmit. Bíz rá Elizeusodra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős mértékét (342/36). Legalább egy zálog-tsókot nálad ~ok (268/38). **2.** Enged, nem akadályoz meg vmit. Szép szóval: no osztozzatok Bruderek, tsak hogy ~jatok Engem is vegatálni (92/181). De véghez is vitte volna, Vitéz lévén, szándékát, Ha Jupiter ~ta volna A' már széllyel vert békát (114/912). **3.** Megváltoztatja vkinek/vminek előbbi állapotát. Ezt, a' kinek szegényt segítő karjai Az adakozásnak voltak sáfárai, Nem ~ád életben, az asszonyi nemnek Díszére

(214/37). *Kedves Úr! hogy tegnap, gyomrunk jól meg tele, Nem ~tuk a habzó poharakat tele* (228/2). **4.** Otthagya, távozik vhonnan. — ...a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment, 'S Hagyta saját mezejét, házát és templomit (327/19). **5.** Úgy megy el vkitől, hogy az vmilyen nem kívánatos állapotban marad. *Talám csak az égben laksz már, csak az égben, 'S minket halandókat itt ~sz a' kétségben?* (337/84). **6.** Gyámolítás nélkül hagy. *Isten! – Egek! – Jaj el fogyok! – Ne ~jatok! – Mindjárt le rogyok!* (139/59). **7.** Vmi észlelhető marad utána. *Magunk után egyszer hült nyomot ~unk, Már akár királyi méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba kolduskenyért égyünk* (209/48). *Én ugyan, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt ~ok* (235/30). **8.** Békét hagy ~ vki-nek: nem háborgatja. *Istenek, ~gyatok békét a' mezőnek, Mert az ártatlanság gyermeki itt nőnek* (159/9). **9.** Nem ~ nyugtot: háborgat, zavar. *Még a' halál álma közt is tanít élni 'S a' nem lételben sem hágy nyugtot reménylni* (453/54). **10.** Nem vitatkozik vele, látszólag igazat ad neki. *Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek Rá hadja az egész kompánia 's végre Köröm hegyig isznak nagyobb erősségre* (26/11). **11.** Adományoz. *Elsőben is ~ok két-ezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának* (330/1537). **12.** Nem fogyaszt el vmit. *A' borból holnapra egy tseppet se hadjunk* (266/30). **13.** Itt ~ vkit: meghal. *Most hát sírja széllinn meg áll 's Rokonyait És kedvesit ilyen bús szókkal ~ja itt* (217/88). **14.** Parancsol, meghagy. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit ~sz* (317/151). **15.** Nem ~ja magát: megvédi magát. *Ne hadja ked magát, Pajtás!* (330/1705) ~ (280/18), hágy (413/46, 457/8), Hágy (73/14), ~ok (330/1560), hattz (57/7), ~ott (330/1693, 2058, 420/16); ~om (454/706), ~od (190/74, 443/113), ~ja (217/147, 413a/104, 856), hadja (413a/105), ~á (299/26, 341/18), ~tam (428/55), ~ta (268*/22/1, 413a/139, 428/87), ~tuk (336/25). — ~nálak (212/130), ~tad volna (427/41). — ~j (333/64, 337/87, 432/14, 434/20), Hagyj (432/54, 55), hadj

(413a/835), ~jál (447/150), ~jatok (443/77), hadjatok (7/5); Hagyjam (317/76), hagyd (277/36), Hagyd (184/41, 43, 277/34), ~juk (267/142), ~játok (259/474, 330/1273), ~ják (330/1280).

Ik: abba~, el~, fel~, félbe~, meg~, oda~, ott~, rá~.

hagyás Ö: helybe~.

hagyatik i (1)

Bizatik. *Igy Ember éltenek mi volta hagyatott Az három Párkára egészen bízott* (2/5).

Ik: el~.

hagyatott Ik: el~.

hagyatva Ik: el~.

haghat i (2)

1. Otthagyhath. *Én pedig az embereket Nem ~om, mert ezeket Kell énnékem dézmálnom* (114/96). **2.** Gyámolítás nélkül hagyhat. *Hogy ~nád árván szerető szívedet?* (57/10)

hagyma Ö: veres~.

hagymáz fn (6)

1. Önkívülettel járó lázas állapot. *A' forró nyavalyák reszkető ~za Erőtlen testünket csak az ólta rázza* (213/89). **2.** Túlfűtött állapot. *'S mutatsd meg a' képzés' forró ~zában Tébohygó Frantzia népnek valójában, Melly vitézek azok, kik barlangban laknak* (337/203). *A' Fösvénység, és a' kevélység ~za A' nyomorult ember lelkét hányszor rázza* (453/107). ~za (454/213), ~zába (453/261), ~zától (456/39).

hagyni in (4)

1. Nem vinni magával vmit. *Itten kell ~ a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget* (209/69). **2.** Nem változtatni meg vminek az előbbi állapotát. *Homályba akarom ~ most egyszer ezt* (238/12). **3.** Vkit elhagyni. *De egy égő szívet ~ magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem* (423/15, 184/15).

Ik: el~, félbe~.

hagyó in (2)

1. Engedő. *Az igazságtévő Határkö és Halom, A' másét bántani nem ~ Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lärmára* (200/54). **2.** Itthon ~: pártában hagyó. *Húshagyó! Húshagyó!*

Engem' itthonn ~ (330/764).

Ö: *hús~.*

hagyomány fn (3)

Közösségben tovább élő szokás, felfogás. *Most már a' szentté lett régi ~ok' Partja mellől bellyebb visznek a' kormányok Ollyan emberekhez, kik a' Természetnek 'S tsupa okosságának útján lépegetnek (454/527). ~ (453/79, ~' (454/389).*

hagyott in (1)

Magának ~ természet: háborítatlan. A' mi magamat illeti: az én Külsöm ollyan, mint a' magának ~ természet (368/24/36).*

Ik: *el~.*

hagyva Ik:*el~.*

hagyván in (2)

1. Örízve. *És nevét béróva ~ a' gyémánt oszlopokon Ditsősségét lobogtatja a' testvér tsillagokon (405/17).* **2.** Folytatva. *Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis Katalinja, Bár mind kettőt kérte sokat, De ők nem ~ álmokat Végre így fakada ki (114/222).*

Ik: *el~.*

hah isz (3)

Elkeseredés v. rémület kifejezésére. *Hah! Hogy lehet még is olly erő Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe? (454/307) — Hah! Mint dördülnek, ropognak A' világ' két sarkai (443/89). Hah (443/73).*

hahaha fn (1)

Nevetséges dolog. *Mért adott ízlést a' szemnek, Költsönös bűbájt a' Nemnek 'E Világnak bölts ura? Hogy szeressük 'S félre vessük? — Éj, az ám a' ha-ha-ha (385/12).*

hahó msz (1)

(Figyelem fölkeltéseként.) *Meg szollitom, megállj! Nem felel rá, ~ (26/49).*

hahogy ksz (1)

Ha. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő minétet kezdenek; Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése (330/470).*

hahota fn (5)

1. Harsány nevetés. *Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' zimbalom, Szűnjetek meg,*

~k! (133/16) **2.** Hangos madárcsivitelés. *Lágy düttzából ~val A' kék Galambka kijő (397a/337).*

~k (432/20), ~ra (330/652), ~val (413/932).

Ö: *szél~.*

haj¹ fn (41)

A fejbőrt borító, vékony szálakból álló szőrszerű képződmény. *Frizérozott ~ad hoszan fedi nyakad (62/45). A' forgószelekkel tsatáznak ~ai (260/9).*

~ (259/549, 330/1115), ~ad (254/33), Hajad (382/10), ~ad' (433/17), ~a (330/193, 1080, 2045, 433/19), Haja (185/127), Hajok (355/15), ~ok' (330/79), ~ai (82/30, 192/11, 256/29), ~át (82/28, 256/26, 330/675, 1258, 368a/128, 418/41), Haját (330/823), ~unkat (373/196), ~ait (330/227), ~ának (231/339), Hajad-bann (460/96), ~akból (215/105), Hajamon (128/44), ~án (330/1690), ~ain (136/49), ~adra (330/723), ~ára (392/4), ~áról (314/13), ~áért (413a/411), ~jal (77/257, 212/1), ~ával (330/853, 345/6, 368a/109).

haj² fn (1)

Fakéreg. *Ezt az Égerfa ~ába Még ma méllyen bé vésem (231/385).*

haj³ isz (24)

⟨Csenedesebb érzések: bánat, sajnálkozás, vágy kifejezésére.⟩ *Ájúllok, érzek, és otsúlók: Haj! Melly szörnyű hányattatás! (455/32) — Haj, ~, no! Be elfáradtam Ugyan nagyon megiz-zadtam (389/31, 31). Haj Magyarim! Magyarim: tündökleni fogtok örökké (253/73). Haj, Istenek! Melly szép Halandó Jön ott elő (294/21).*

~ (318/48, 48, 389/71, 79, 79, 79), Haj (258/11, 289/7, 318/48, 432/60, 88, 455/18, 32, 456/35), Hajh (259/78, 79, 86, 88, 366).

háj fn (3)

1. ⟨Állatban⟩ a hasat borító zsírszövet. *Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével együtt ~a (114/699).* **2.** Zsiradék. *Tök vagy túrós étek, zsír vagy valami Háj (228/39).*

Háj (114/137).

Ö: *fodor~.*

hajadon mn/fn (2)

1. mn Nem férjezett nő. *De, hogy annál job-*

ban megszegyenüljenek: Minden ~ Lyánt felbujtok ellenek (330/834).

II. fn *Tihannak Ríjjadozó ~ja*: a tihanyi visszhang. *Ki az, ki kertté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag kopást Kit Tritonok' kürtje 's Tihannak Ríjjadozó ~ja hirdet?* (418/12)

hajadonfar fn (1)

Csupasz fenék. *Olly bálvány vagy te, mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítene, És a' kit, csak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süvegelnek* (377/16).

hajadonfővel hsz (1)

Leányként. *Komor magánosság fonnyasztja életet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet* (330/792).

hajdan hsz (40)

Nagyon régen, valaha. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! Megtekintem, Hol boldogságban éltem, Véled lakván ~* (158/28). *Hajdan a' régi Világnak Vólt egy híres Istene* (231/7). *Válj bennem epévé Hajdon édes hang* (409/20).

~ (12/2, 12, 69/21, 78/29, 114/390, 133/4, 190/47, 206/6, 208/88, 233/35, 237/33, 238/59, 257/141, 258/86, 259/513, 605, 267/161, 267*/12/9, 330/1081, 2012, 368a/73, 156, 413a/162, 663, 1092, 435/22), *Hajdan* (114/948, 154/29, 163/13, 200/47, 317/37, 337/221, 392/21), ~n (176/46, 259/608, 413a/699), *hajdon* (257/23).

hajdanában hsz (14)

Régebben. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt észszel fel nem érte* (231/171). *Itt fekszik ő – a' ~ Kedves mosolygó Rózsaszál* (388/1).

~ (257/226, 267/110, 306/49, 330/352, 379/47, 123, 392/61, 426/33), *hajdanába* (92/285, 259/101, 330/1603, 413a/1096).

hajdani mn (21)

Egykori, régi. *Már le hasadoztak a' ~ gyásznak Komor fedelére vont fekete vásznak* (81/5). *Vajha az ég visszaadná ~ jó erőmet* (259/535).

~ (87/46, 176/25, 203/5, 8, 231/329, 253/78, 259/446, 457, 479, 653, 313/99, 330*/147/7, 401/9, 432/74), *Hajdani* (176/20, 249/78, 259/644, 306/194), [*hajdani*] (123/31).

hajde msz (1)

Gyerünk, indulás! *Senki sem ügyelt már zászlóra, vagy sorra. Isten hozzád jó rend! ~ mind Oporra!* (330/1464)

Hájdén l. Haydn

hajdi msz (1)

Nosza, rajta! *Illyen a' hadi élet! Boldog, ki vétezzé lett. Ha bélőnek a' fejébe; Hajdi Ábrahám' keblébe, 'S más helyébe* (268/156).

hajdon l. hajdan

hajdonfar l. hajadonfar

hajdú fn (7)

1. Gyalogos katona. *Hajdúknak nevezték a' Magyarok átallyában a' gyalog katonákat* (418*/174/1). 2. Egyenruhás alkalmazott. *Ím a' Toporáni Zsidók békerülnek, És muzsikájokkal helyekre leülnek, Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott hasakat vigasztal* (330/313).

~ (340/10), *Hajdú* (340/15, 418/47), *Hajdúk* (330/611), ~ja (330/1701).

hajfodor fn (1)

Göndörített hajfürt. *Vedd e' fürtöt hajfodromból, Mellyet nem czirolgatsz már* (436/13).

hajfürt fn (4)

Hajszálakból összeállt fürt. *Te jöjj most, gyenge szellet! 'S lengvén ~je mellett, Súd néki ezt; hogy Tirzise Végsőt lehellett* (441/12).

Hajfürtötök (185/44), ~jein (397a/106), ~tel (382/2).

hajigál i (2)

Dobál. *A' Tüzes dörgő nyíjját hajigálja sebesen És az atzél tserfákat az erdőnn tördeli izre* (34/2). *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok alá vetnek: Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként ~, 's játszadozik vélünk* (193/12).

Ik: el~, vissza~.

hajít Ik: el~.

hajközép fn (1)

A fakéreg középső része. *Mert a' mint a' haj középéből kinőnek a' kis bimbók 'S megszakasztják a' gyenge bőrt: felmettződik a' tsimbók És ölébe beletévén más fának bimbóts-*

káját Össze forrasztják véle annak nedves mézgáját (413a/598).

hajkurászni in (1)

⟨Jószágot⟩ kergetni. Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal forgatni a' röögöket A' Szőlőbe hajkorászni a' küszködő ökröket (413a/899).

hajlandó mn (1)

Készséget mutató. Valakiket köztők ~knak láttok, Magatokhoz vévén, hozzám béhozzátok (330/991).

hajlandóság fn (2)

Vminek a megtételére irányuló készség. Szerelmes ~a Szerette a' Szépeket 'S Isteni szent tsalárdsága Meg győzte Szegényeket (231/19). ~' (368a/135).

hajlás fn (4)

1. Vminek az a része, ahol meggörbül. Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes ~a, Környűl vészi Polusunkat, mint egy nagy víz folyása (413a/254). 2. A lejtő alja; hajlat. Bár a' melly nép a' hegy ~ait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta (52/13). A' felhőnek mint egy mennyei pázsitnak Hajlásin friss rózsák és Játzintok nyitnak (330/1880). ~ánn (56/15).

Ö: részre~.

hajlék fn (13)

Nyugalmat, menedéket adó (lakó)hely. — ...az én ~om is közel volt a' nagy Templomhoz, és szomszédjában a' Collegiumnak (432*/204/4). E' lesz már az a' fa, a' mellynek árnyéka A' nyomorúltaknak lesz őrző ~a (214/86). A' kezeket sértő tövissek bokrai A' lágy tapintású Rósák ~ai (64/6). 2. Nyughely, koporsó. Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönötskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú ~ot, Más vesz kezére a' több maradékot (209/75). ~ok (397a/3), ~a (61/26, 254/26), Hajlékotok (454/202), ~i (299/100), ~ot (341/23), ~ait (413a/738), ~ában (452/20), ~hoz (341/25).

hajlik i (3)

1. ⟨Test⟩ egyenes helyzetből görbe helyzetet vesz fel. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Te-

kenőbe ~ (169/64). 2. Kérésnek, rábeszélésnek enged. Ő is sok szép kérésére Engedett a' szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gavallérjának (231/438). Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsóra (77/289).

Ik: fel~, le~.

hajlít Ik: meg~.

hajló in (1)

Vmi felé ~: arrafelé levő. Terem az északi és déli Oceánuson; legjelesebben pedig az északi Pólus felé ~ kietlen Grönlandiának környékén (330*/200/4).

hajlog i (1)

Hajlong. A' szelek-is áldó éneket suttoznak 'S rá tisztelő fővel a' füvek ~nak (89/26).

hajlós mn (1)

Hajlékony. Ezek [fák] dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek görbe partyán önként árnyékot szőni. Illyen a' ~ iglitze a' gyenge rakottyaival És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával (413a/538).

hajlott in (3)

1. Görbe vonalú, alakú. Ne tsudáld Barátom! ... Hogy benne [Felleget-vár] a' bús bőlts és a' komor Vének Két rét ~ karddal próbákat tevének (239/6). Egy néhány tsillagok már pislogva égne Hajlott boltozattyánn a' tsillagos égne (83/2). 2. Hajlott idő: öregkor. Mikor Maróthi a' Hármonicust írta, Már a' Bassust alább nállad egy sem bírta; A' honnan Scholánkba tactust addig vertél, Hogy ~ idődbe Praesességert nyertél (233/40).

Ik: össze~.

hajnal fn (54)

1. Napkelte. A' ~' sugári jőnek, A' homály ellebege (397a/553). 's Már a' ~ lobogtatván alól rózsaszín fákyát, Fel-szedte szemem hélyjáról az álom édes mákját (162/125). 2. Napkelte körüli napszak. Dafnis Hajnalkor (172/cím). Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel, Hajnalba víg tsergésekkel A' friss patak magasztal már (148/39). Én elmondom mit álmodtam. — Az éjjel ~ felé Édes ölébe az álom gyengén merített belé (314/5). 3. Szebb, jobb állapot kezdete. Magyar Hajnal hasad (81/cím). Mikor jó egy új

életnek az a' kedves Hajnala, Mellybenn lehessek e' bődög helynek én is Angyala (162/49). Gyászra dült étem' ~a: Bóldogságom' szép Angyala (312/17). **4.** Hófejér tekintetednek Hajnalán: [rózsa] mivolta, minősége kialakulásának kezdetén. Hófejér tekintetednek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között (321/14). **5.** Esti ~on: esti szürkületkor. 'S addig andalogunk az esti ~on, Még egymás' ölébe hullunk a' dalon (424/63).

~ (64/19, 81/10, 172/28, 203/10, 29, 219/91, 225/42, 397a/772, 443/45), Hajnal (67/17, 81/29, 89/18, 126/45, 161/30, 172/1, 177/29, 203/cím, 317/252, 330/1850, 413a/259, 413a/451, 456/1), ~' (330/191, 425/47), Hajnal' (222/2, 313/86, 454/575), ~a (306/170, 337/346, 452/26), ~t (66/9), ~unkat (43/18), ~nak (77/105, 89/4, 397a/1133), Hajnalnak (67/2), ~ának (77/107), Hajnalba (249/3), ~ába (218/6), ~án (165/4), Hajnalra (288/94), Hajnalánál (150/21), ~ig (26/40), Hajnalig (330/1476).

hajnalcsillag fn

(5) Esthajnalcsillag, Vénusz. Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borult az egész Napkelet. Eltűnván a' halvány Hajnaltsillag szinte: Népének Citére elkészült int (330/2055). Phosphorus, magyarul Hajnaltsillag. Ez ama' szép Vénus planéta, melly mikor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajnaltsillagnak mondatik (330*/143/1). Hajnaltsillag (330*/197/8), hajnal tsillag (83/6), hajnaltsillagokat (330/1858).

hajnalhasadta fn

(1) A hajnali derengés kezdete. Így ma a' melly öröm Hajnal hasadtára Napodat el hozta, mellyet szíved vára, Űzze el fellegét a' komor bánatnak 's A' gondoknak (67/17).

hajnali mn

(8) **1.** Hajnalban észlelhető. Szépen kékellik, És veressellik, Míg leng a' ~ szél (146/15). **2.** Lobogó ~ tűz: fényt, derüt hozó csillogás. Szemeid' szép ragyogása Lobogó ~ tűz (265/6). ~ (330/1841, 1875, 397a/503, 413a/295, 444/6, 450/34).

hajnalló mn

(1) Éledő, kezdeti. A' Grátziák pedig öldött övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz hágnak (330/2024).

hajnalszín mn

(3) Rózsaszínű. De Johanna, kinek rózsákba mártatott Ortzája született ~t mutatott, Johanna újonnan Etsét megtámadta (330/1364). ~ (231/123), ~e (330/1368).

hajnaltekintet fn

(1) Üde, tiszta arc. Lillám! midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígéri Elmerültt képzesemet (375/2).

hajó fn

(23) **1.** Nagyobb vízi közlekedési eszköz. Török az árbotz fá, ~ orra szakad A ~ba a' víz mindenfelől fakad (10/19, 20). **2.** Léghajó. Mongolfier nevű Frantzia találta fel Parisban, 1783. a' levegőégbeli ~t, melyen azolta Blanchard Úr, kiről az alábbi versekben szó lesz, sok ízben produkált, nevezetesen Bétsben is (330*/139/2). **3.** Tört ~: viszontagságokban gazdag sors. Már kétségem' törtt ~ja A' zöld parton nyugszik már, 'S Istenségem' Kalipszója Örök Ifjúságra vár (443/241). **4.** Hajót tör vki: kudarcot szenved. Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, — 'S a' révnél törtem ~t (443/72). ~ (10/21, 23, 33, 56/23, 202/21), ~k (211/29), ~jok (74/10, 211/40), ~t (40/4, 56/19, 202/19, 366/8), ~dat (57/4, 68/21), Hajóját (83/30), Hajóknak (413a/995), ~jának (211/55), Hajóba (10/22).

Ö: kereskedő~.

hajófenék i

(1) A hajótest legalsó (belső) része. Ezekből farnak küllőt 's horpadt hajó feneket (413a/997).

hajókázás fn

(1) Kedvtelésből tett kisebb hajóutazás. Illy tengereken való ~ának Vete véget, a' kit e' sírba zárának (211/45).

hajókázó mn

(1) Kedvtelésből hajón utazgató. A ~ Ámor (366/cím).

hajol i**(18)**

1. Görbült tartást vesz fel, és egy darabig így is marad. *Óh, halhatatlan Istenek! Mit érzet-tem? — ah, milyenek Vóltak gyenge tagjai! Mellyek hogy reám ~tak, Nálók gyengébbek nem vóltak A' Rózsa' harmatjai* (134/94). 2. Vonzódást, hajlandóságot mutat vki/vmi iránt. *Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez ~nék Mellyen már a' lágyság nyilván Megtet-szik mint az értt szilván* (309/110). *A' kik régen jó barátim voltak, Még felköltek ellenem, Üldözőim' pártjához ~tak* (304/24). 3. Kérésnek, rábeszélésnek enged. *Vagy, ha még hatalmas szódra sem ~nak, Ha engem' 's társaim' tovább is tsúfolnak: A' bosszúállásra se-géljed munkámat* (330/875). 4. Vmerre ~: vmilyen irányba fordul. *Sőt sokan az ég tájé-kát megrójják a' héllyban is, Hogy ki ki a' merre állott, arra állyon mostan is; A' mint vagy a Dél pirítá, vagy Észak felé ~t* (413a/802). 5. ⟨Idő⟩ télre ~: télre fordul. *Bártsak me-leg napfény volna, Vagy kemény télre ~na Már ez a' lotts potts idő* (389/82). ~a (428/108), ~tam (322/6), ~tál (392/43), ~t (277/29, 391/27, 449/2), ~tak (435/24, 447/94). — ~na (236/41, 392/75, 427/43). — ~ja-nak (326/49).

Ik: el~.**hajolni Ik:** meg~.**hajolva in****(1)**

Görbült tartást felvéve. *Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen: De hozzá simúl ~ A' hí-zelkedő szép Pár* (397a/349).

Ö: fő~, térd~.**hajolván Ik:** le~.**hajós fn****(13)**

Hajón dolgozó személy. *A ~ életét vetvén vak kétségre Hajóját bízza a' szélre 's a' mélységre* (83/29). ~ (10/24, 25, 34, 202/68, 324/17, 397a/370, 413a/154, 379), ~ok (413a/311), *Hajósok* (413a/440), ~oknak (413/218), *Hajósra* (10/27).

hajósemler fn**(2)**

Hajón dolgozó személy. *Vagy Istene leszel a' roppant Tengernek 'S tsak te lész' reménnye a' ~ embernek* (413/40). ~ (413a/36).

hajóslegény fn**(1)**

(Fiatal) hajós, matróz. *Neptun, minthogy Ang-liába Soká Hajós Legény vólt, A' nagy Operentziába Sok ideig vándorolt* (92/240).

hajótörés fn**(1)**

Hajónak súlyos szerencsétlensége. *Örül, hogy bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/76).

hajózik i**(1)**

Hajóval közlekedik. *Jer hajózzunk a' part megett* (413a/570).

hajszál fn**(1)**

A hajnak egy szála. *Így az édes anya, kinek ortájára Tisztes rántzokat vont az idő sokára, Kinek ~ait színlelte fejérre Ártatlanságának bizonyos jelére* (214/17).

hajszra hsz**(1)**

Balra. *Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol ~ mozdította szókéjét* (11/12).

hajt¹ i**(7)**

1. Folyamatosan mozgásban tart. *Öblös vitor-lája ~ igen nagy szelet* (194/4). 2. ⟨Befogott állatot⟩ vhová irányít. — ...az ő tiszteletére *Én mint győző 's tündökölvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit ~ok a' pataknál a' por-ba* (413a/1123). 3. Szemközt ~: lóval vkivel szembe megy. *Már tudod dühös Frantz agy, Hogy ha szemközt ~unk, Bátor számunk nints is nagy, Van magyar kar rajtunk* (257/186). 4. ⟨Belső erő⟩ cselekvésre készítet. *Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S gyilkoló bombáit langszárnyra repited? Irtózva lépek e' halál műhelyébe: De erősb ösztön ~ Bará-tom' ölébe* (457/4).

~ (58/4), ~anak (74/14). — *Hajtson* (32/12).**hajt² i****(13)**

1. ⟨Papírt, hajlékony anyagot⟩ behajt, fordít. *Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' Schreibkalenderből a' Böjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet, kétfelé ~ja azt* (330/1526). Első-ben is ~s görbére az erdőn egy Szilfának *Fia-talját s' ha meghódol tsináld eke' szarvának* (413a/185). 2. *Fejet ~:* hódolatát fejezi ki vkinek. *Fejet ~ott nekik a' Somogy' Angyala, Tudván hogy derül már napjának hajnala* (306/169). *Ím ezért mind lehajolván Fejet is ~unk méllyen* (307/122). 3. Vmilyen állapotba

hajszol, kényszerít. *Bár ortzád légyen, mellyt Gratia leljen el éppen, Bár villám szemed ~son maga lántza alá (38/12).* **4.** *Pihenésre ~: aludni késztet. Jönn az álom, 's mindent pihe-nésre ~a, Az éjjelnek barna palástya van rajta (14/1).* **5.** *Hajt vmire: meghallgat vmit. Én pe-dig azt mondom, hitvány pletykákra ne ~sál, Légy ember! 's iszonyú szíveket óva kerüld (315/17).*

~ (188/32), ~a (201/1), ~ottak (197/92); ~ja (397a/215), ~á (428/42). — ~s (445/71).

Ik: be~, el~, fel~.

hajt³ i (4)

Hasznot hajt: hasznot hoz, eredményez. *Óh millyen bódog az ember, Kinek hasznot ~ Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog ér-te (123/62).*

~ (212/39, 45), ~sanak (123/75).

Ik: ki~.

hajtani in (1)

Hajítani. Így szólla Márs, s le szállani Az Iste-nek nem mernek, Hanem menykövet ~ Tanáts-lák Jupiternek (114/954).

hajtás Ö: bor~, fő~, kancsó~, végre~.

hajat Ik: be~.

hajthat i (2)

Kényszerít. Égek, 's égésimet ortzámon muta-tom; De az orvoslásra ötet nem ~om (196/ 46, 380/44).

hajtó in (1)

Mozdító, mozgásban tartó. Légyen vége éle-temnek, légyen vége! Hajtó szellő tsónakom-nak fájdalmim' keménysége (454/414).

Ik: végre~.

hajtogat i (3)

1. *(Felhőt a szél) üz, kerget. Másképpen fordul az elme, más a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél ~ja (413a/427).* **2.** *Po-harat ~: egymás után kiissza a poharat. Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' furuglyás, 's Szittyá szokás szerint Bacchussa a' bódog Szigetnek Töltt poharát neki ~ja (418/32).*

~ (413a/464).

hajtott in (1)

(Állatot) menésre késztet. De sokkal drágáb-

ak voltak a' Romai Áldozatra ~ barmok ol-dalai (60/24).

hajtva Ö: fő~.

hajtván in (4)

1. *Kényszerítvén. Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre, Ha nem ~ semmi büszke szemérem-re, Az ilyen Búvótskát bízom testvéremre (238/63).* **2.** *Búra ~ a fejét: szomorkodva. Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra ~ (214/24).* **3.** *Fejet ~: főhajtással köszöntve. Egy nagy pohárt megtölt Zákányi jó borral, 'S fejet ~ minden vendéginek sorral, Adja Isten, így szól (330/354).*

~ (245/59).

hájvarróttú fn (1)

Háj varrására használt tű. Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' hájvarró, sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' bots-korfűző tű nem vala meg benne (330/177/6).*

hájzli fn (1)

Házikó, házacska. Bé megy híves ~jába, Fel tsap egy pint pluttzer-bírt (317/80).

hákog i (1)

Krākog, köhécsel. Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották (92/120).

hal¹ i (12)

Meghal; megszünik élni. Barátim! Hát már az oka Annak Fizignát vala, Hogy az ő Király fiok a' Tónak vizébe ~a? (114/444) — Egy pillantásokkal megöldöklük szintén Azt a' Re-ményt, mellytől élek és ~ok én (176/80).

~ (443/143), ~ok (63/26, 302/163, 433/3, 447/146, 454/298), *Halok* (189/64), ~unk (268/163), ~tok (454/978), ~t (454/784).

Ik: el~, ki~, meg~.

hal² fn (4)

Vízben élő kopolytús állat. Ti boldog Tigrisek, ti boldog madarak, Boldog ~ak, kígyók, fér-gek, és bogarak (454/190).

~ (453/34), ~ait (432/77), ~akkal (328/19).

Ö: körmös~.

hál i (3)

1. *Vhol alszik, nyugszik. Hanem még ma, míg*

a' késő hajnal kijő: Nálad ~ok, Bakhus! – de holnap Adiő! (219/92) — Két szemed' héjában Éltem 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Ámor ~ (263/12). 2. Vkiel ~: kedvesével tölti az éjszakát. Az éjjel is, tsak megintsem, Együtt ~unk úgy e Kintsem? (433/44)

hála ~ hálá fn (21)

1. A köszönetnek a jótevő iránti érzése. *Sándorffym ül ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek még? Zendülj, ekhózz, esti tsendesség! A' hála engem' dalra ránt (455/54). 2. Köszönet. De hálá az Égnek! Megvan a' mit kértem, Megvan; Személyedet mivel megismertem (235/19). Elég hogy elaludt a' tűz, hál' Istennek (330/1762, 1768). 3. Hálával tartozik vkinek: köszönettel tartozik. Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, olyan nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra botsátandó Professor Urnak (442*/221/6). 4. Hálát megad: viszonzoz vmit. Vagy ha még hatalmas szódra sem hajolnak, Ha engem' 's társaim' tovább is tsúfolnak: A' bosszúállásra segéljed munkámat. Dupla áldozattal adom meg hálámat (330/878).*

Hála (208/1), hálá (257/123, 306/65, 65, 322/41, 337/305, 357/1, 400/24), Hálá (330/665, 357/1), hálája (306/80), hálát (235/1, 307/11), hálával (306/277), Hálával (307/109).

háládás fn (1)

Hála. E' koronát, melyet a' háládás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el (68/23).

háládó ~ háládó mn (5)

1. Hálát kifejező. *Midőn általa Hunyadi halhatatlanná leve Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Hálá-adó tsokkal venni fog a késő maradék (111/70). Így biztatta az ég e' nyomorúltakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat, A' midőn e' sereg háládó nyelve Így szólt, szíve lévén örömmel bé telve (214/97). 2. Hálás. Ti is segítségért esdeklő nemzetek! A' Magyar nemzethez háládók légyetek (337/404).*

Háládó (308/23), háládó (454/990).

halad i (6)

1. Térben egyre előbbre jut. *Ámor reménységgel Jövéen elő, Édes sietséggel Halad ő (460/158) 2. <Idő> múlik, telik. Ez az élet oly sebensen oly alattomba ~: Hogy észre nem veszik sokann, mikor tőlők el-szalad (162/71). ~ (114/192), ~nak (77/179), ~ott (217/101), ~t (330/889).*

Ik: *el~, fel~, felül~, meg~.*

háladatlan mn (9)

Hálátlan. Távozz tőlem, ~! Távozz, ha vélem így tettél! (324/1) — Ha (a' kit hamar el vitt az irigy Halál) Pézselihez tsak nem ~ valál: Mutasd szívességed annak meg maradott Barátjához, a' ki érted így fáradott (126/68). ~ (176/41, 95, 324/49, 349/19), Háladatlan (143/30), ~nak (176/105, 107, 460/119), ~hoz (324/cím).

háládatos mn (3)

Hálás. Siess a Vitézek' oszlopát feltenni, 'S nemzetünk' nevében ~ lenni! (452/40) ~ (169/171, 237/128).

háládatosság fn (3)

Hála. Ezért érdemlette, hogy Helikon hegyen E' régi kövekből néki oszlop legyen, Mellynek buzgó szívvel első talpot vetett A' ~ 'S Hazai szeretet (237/86). Háládatosságod' (452/32), ~nak (216/102).

haladék fn (4)

1. Halogatás, késedelem. *Drága Királynén-kért, Magyarim, haljunk meg a' hartzon! Nints ~a ezen nemes érzéseknek (258/48). Álljatok, egy kised ~ra megálljatok itten Habja-im! (259/596) 2. Nyomaték, ráadás. Rhédey, ki szárnyat fűz a' jó szándéknak 'S paripát ad alá nyűgnek, ~nak (452/66). ~ (330/1145).*

Ö: *idő~.*

haladva in (1)

Telve, múlva. Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebens-haladva (288/66).

haladván Ik: *el~, felül~.*

hálakönny fn (1)

A hálát kifejező könny. Rajtok képed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben (417/18).

halál fn

(226)

1. A szervezet életműködésének teljes és végleges leállása. *Légyen semmi gondod a' templomra 's Papra Halaszd azt ~od előtt való Napra* (204/56). 2. Véletlen ~: váratlan halál. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy véletlen ~a A' pór német egereknek Rémülésekre vála* (114/757). 3. Élő ~: kín, szenvedés. *Fellyebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta élő ~t okozának* (239/26). 4. A halál megszemélyesített alakja, a halál előidézője. *Mert a' kit akárhol tzelba vesz a' ~ A nyila halálos sebet rajta talál* (2/11). *A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait orditva szorja el azokonn* (56/27). 5. Halált okozó lövedék. *A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Mellyenek gyomraik ~lal töltettek Az sok rakás bombi repült mindenfelé* (9/10). *'S már a' puskáknak lyukainn a' sárga ~ok Omlanak* (253/32). 6. Pusztulás. Rettenetes, bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenségre ~t 's végső veszedelmet izennek (258/43). 7. Halálakor: haldoklása közben. *Mondják, hogy ~akor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' nyögés közbe Klóris' Szép nevét jajgatta* (142/21). 8. Halálra: rendkívül nagy mértékben. *Nyár van nekem, 's ~ra fő Szívem tüzes hevében* (182/5). *Halálra gyöttri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni egyszer* (185/178). 9. Halálra: annyira, hogy belehal. *Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlötözök, ~ra hirtolják* (454/137). 10. Halálra jut: meghal. *Megy, s ijjet hogy közelébb is Juthatna ~ra elébb is* (45/6). 11. Halálból: nagyon. *Én meg az édes Múzsákhoz szítok mindennél jobban Kiket ~ból szeretek 's tömjénem nekik lobban* (413a/1031). 12. Megadja magát a ~nak: meghal. *Már ma tsak olyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk, Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta, A' midőn magát a' ~nak meg adta* (215/104). 13. Halálra igéz vkit: megigéz. *Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel ~ra igézi* (71/20). 14. Halálra száll: halálosan kimerül. *E pihenteti meg az törődött testet Az ember képére ujj életet festet Mert fáradtság miatt bár ~ra száltak De álom vitézi azok ellen áltak* (8/7). 15. Halált áll vmiért: kész meg

halni vmiért. *Magyar emberek maradtunk mi ma is; Készek ~t állni pajtásink' javáért, Gyermekink', rokonink' megmaradásáért* (267/135). 16. *Tud vkinek a ~ába: értesül vkinek a haláláról. Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárokdván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/86).

~ (2/cím, 10/27, 15/13, 77/18, 273, 295, 176/54, 192/26, 193/13, 29, 45, 198/65, 201/33, 202/27, 93, 204/34, 48, 209/12, 34, 56, 120, 213/35, 53, 92, 93, 115, 214/29, 81, 215/19, 30, 63, 90, 125, 217/34, 48, 225/68, 253/44, 255/9, 259/629, 260/11, 22, 267/18, 44, 268/161, 278/16, 282/4, 305/74, 306/48, 84, 324/36, 330/814, 337/81, 152, 156, 374/60, 379/44, 388/5, 443/88, 451/9, 453/53, 110, 124, 139, 454/30, 73, 348, 463, 543, 550, 593, 705, 724, 744, 457/3), ~' (202/70, 260/2, 267/251, 306/46, 57, 330/934, 399/1, 403/41, 454/32, 227, 696, 455/7), Halál (15/cím, 32/33, 34, 59/27, 126/67, 162/66, 186/8, 192/13, 193/5, 195/21, 213/1, 14, 120, 222/11, 223/18, 267/65, 299/11, 125, 309/120, 379/138, 421/43, 428/14, 440/16, 443/169, 454/765, 455/16), Halál' (302/41), ~a (99/27, 114/665, 714, 288/83, 442*/23, 454/410), Halála (114/6), ~unk (63/16, 297/36), ~ok (192/17, 27, 260/23), Halálok (457/6), ~t (15/4, 53/16, 54/3, 56/18, 114/258, 202/18, 204/4, 209/16, 213/24, 217/4, 40, 255/34, 267/137, 282/23, 338/21, 413a/1009, 418/78, 430/27, 442/3, 445/21, 451/34, 453/55, 454/102, 176, 718), Halált (13/28, 204/40, 222/55, 297/24, 330/941, 430/40), ~omat (330/1558, 374/40, 50), Halálomat (208/60), ~odat (202/78), ~át (282/9), Halálát (225/141), ~nak (192/35, 201/25, 204/30, 209/1, 211/44, 217/13, 30, 237/57, 453/155, 454/854), Halálnak (14/25, 204/13, 395/15), ~ának (77/193, 203, 114/432, 222/cím), ~ba (454/352), Halálban (297/27), ~án (210/86), Halálán (428/2), ~ra (28/16, 55/16, 191/16, 209/45, 59, 282/15, 454/692), ~ára (281/cím, 330*/188/16, 388/cím, 393/cím, 394/cím), ~ról (330/1584), ~tól (430/20, 454/247), Haláltól (246/24), ~hoz (213/84), ~áig (329/4), ~akor (413/470), ~lal (216/86, 453/60), Halállal (174/12), ~val (330/1476).

hálál i

Vmit jóval viszonz, megköszön. *Fagyos nyelvem igaz hűséged' ~ja, Rebeg, hogy síromnak szélinn prédikálja* (217/97). *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkel Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/52)

~ja (337/233).

Ik: meg~.

hálálhatatlan Ik: meg~.

háláló mn

Hálát kifejező, hálás. *Kelj fel' 's Ázsiai Múzsáddal köszöntséd, Elibe ~ indulatid öntséd* (203/20).

Háláló (80/20, 237/90).

halálos mn

1. Halált okozó. *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila ~ sebet rajta talál* (2/12). *Vénus ez, a' kinek szeme szivárványa A' szívébe ~ mérgű nyilat hánya* (71/18). *Az ő [a tenger örvénye] ~ torkának Harsány ordításai A' Felséged' nagyvoltának Magasztaló daljai* (397a/881). **2.** Halállal kapcsolatos. *Colbert kedvet talált ~ ágyában A' tsípós Boilau' szent Pulpitussában* (382/25). **3.** Halottól származó. *Mindnyájjan megáldlak utolsó órámonn, Nevetek ~ szókkal hangzik számonn* (217/132). **4.** Halált jelző. *A' ~ tsúvik sivákol fészében* (306/44). **5.** *Halálos fa:* sírok között levő fa. *A' Kupresszus halotti és ~ fa volt a' Rómaiaknál* (267*/14/2). **6.** *Halálosan:* rendkívül nagyon. *De olly égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne ~an, Nem engedi a' szövetség, 's a' Szerelem* (184/16).

~ (77/218, 111/36, 114/706, 188/20, 192/29, 213/44, 215/4, 222/53, 260/25, 317/178, 320/4, 324/20, 402/4, 413a/145, 426/51, 432/27, 443/205, 454/693), *Halálos* (54/22, 70/6), ~an (413a/411, 423/16).

haláloz Ik: meg~.

halálseb fn

Halált okozó seb. *Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halál-sebet ása* (330/1298).

halálszemű mn

Halálszemű aegis: halálfejes pajzs. *Ő új Mi-*

nervát ugrat elő Zeüsz Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S ~ Égist kezébe (418/91).

hálálva in

Megköszönve. *Majd mikor fíjaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel ~ neveznek* (442/16).

hálálván in

Megköszönvén. *Köztte e' temjenezésnek, 'S e' mennyei Ihletésnek Kezeim' felemelém, És jótételét ~, Ez imádni-való Bálván' Szent test megölelém* (447/88).

~ (134/88).

halandó mn/fn

I. mn Olyan, akinek, aminek a sorsa az elmúlás, a halál, a pusztulás. *Így szólt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! Élő Templomaim* (330/1893). *Őh hát fényesítsétek Éjemet Ti, egy pár Halandó Tsillagok!* (138/8) — *És mikor ~ nyelven a' halhatatlanságról mér énekelni, az értelem és az érzés, a' Természet, és a' Vallás erősítik meg az ő szójátját* (454a/28).

~ (176/12, 225/73, 286/8, 368a/122, 450/17, 454a/30), *Halandó* (330/1445, 1899, 455/40).

II. fn Az ember, akinek a lényéhez tartozik, hogy meg kell halnia. *Nem soká él a' ~, A' jó szerentse múlandó* (401/5). *Győzedelmi pompát adnak a' halálnak E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak S Betűik, mellyeket a' ~k keze Az emlékezetnek vágni igyekeze* (209/3).

~ (209/23, 217/50, 294/17, 319/11, 33, 337/5, 86, 354/3, 396/21, 405/14, 36, 418/35), *Halandó* (294/21), ~k (162/51, 185/33, 348/31, 413a/339), ~' (390/3), *Halandók* (220/4, 413a/140), ~t (313/11), ~kat (337/84, 453/40, 454/252), ~knak (413a/247), ~ra (215/22), ~król (148/78).

halandóság fn

1. A halál(ozás). *Truttzoltok a' ~' Nyomorúltt határain* (368a/133). **2.** Feledés. *Ne légy a' leg nagyobb elmékhez mostoha, Kiket bé nem fog a' ~ moha* (126/72).

~ (453/21), ~' (454/769).

hálás fn

Éjszakai fekvőhely, szállás. *Oh van é még egy erémi szállás, Régi barlang, szent fedél, Mellybe egy bölts tsendes nyugtot hálást E'*

setét hegyekbe lél? (304/45)

~*t* (435/45).

halász fn

(5)

Halászzal foglalkozó személy. *És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az ~' Elsuhanó ladikától* (403/21).

~ (83/33, 202/143), ~' (202/87), *Halász* (202/75).

halászik i

(1)

Igyekszik halat fogni. *Pán ökrei bátran a' fűvönn legelhet Neptun is haszonnal halássza tavait* (11/9).

halászó in

(1)

Halászzal kapcsolatos. *Az halász fűgven a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt ~ hogokonn* (83/34).

Ö: szív~.

halaszt i

(2)

Vminek az elvégzését későbbre hagyja. *Légyen semmi gondod a' templomra 's Papra Halaszd azt haláloed előtt való Napra!* (204/56)

~*ottuk* (336/21).

halasztgat i

(1)

Vminek az elvégzését egyre későbbre hagyja. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végörám' ~od* (379/152).

halavány l. halvány

halaványodás fn

(1)

⟨Arc⟩ sápadása. *Mély álmod, 's vérednel fagyos elállása, Ortzádnak örökös ~a, Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Ámbár érzékennyé megszűntél már lenni* (454/828).

halcyon fn

(1)

Madárféle. *Kedvellet Haltzionjai Thetisnek a partokon, Sem nem tépászsznak a' disznók holmi rongyot órokon* (413a/406).

haldogálni in

(1)

Meghalni. *Lilla' vesztén sírdogálni Drága sors nekem, Sírdogálva ~ Szép halál nekem* (374/59).

haldoklani in

(1)

Meghalóban lenni. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyságban Elbúttam ~* (428/120).

haldokló mn/fn

(18)

I. mn 1. Halálán levő. *Haldokló Pásztor, állly meg! Tartóztasd Szádon Lelkedet* (174/9). **2.** ⟨Fény⟩ gyengülő, halványuló. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja Haldokló sugári halavánnnyá lesznek Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (4/3). **3.** ⟨Szem⟩ végleg lecsukódó. *Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ablakait a' halál erőszakja Örökös álmra tsendesen bé rakja* (77/271). **4.** ⟨Virág⟩ hervadó. *A tölle [a nyártól] meg aszalt természetnek szomja A rétek ~ virágít le nyomja* (86/12). **5.** ⟨Ajak⟩ erőtlen, gyenge. *Haldokló ajjakam anyai szóllása Hadd találhassa meg hív szeretetedet, Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/104). **6.** ⟨Lélek⟩ gyenge. — *...Sőt a' tsókokatis, mellyekről az előtt Haldokló Lelkemis mindjárt életre jött* (176/72).

~ (210/89, 330/1299, 441/15, 454/730), *Haldokló* (77/244, 198/12, 200/3, 222/87).

II. fn A személy, aki haldoklik. *Tsak három ~t látogatni mégyünk* (454/534).

~ (428/164), ~*t* (454/734), ~*tól* (454/573).

haldokol i

(2)

⟨Virág⟩ hervad. *Az égető Kutyátska A' zöld mezőt aszalta, 's Alatta Flóra' hímes Virági ~tak* (107/4).

~*tak* (352/4).

haldokolván in

(1)

Halálán lévén. — *... 's Utolsó Szavait egy nagy Sohajtással egészenn elfojtotta, Én lankadok, néhánykor ezt mondotta, Tsak te érted ~* (170/45).

halhat Ik: meg~.

halhatatlan mn/fn

(24)

I. mn 1. Örökkévaló. *Óh, ~ Istenek!* (134/91) — *Ti ~ Lelkek!* (439/13). **2.** Akinek, aminek értéke, emléke beláthatatlanul hosszú ideig nem múlik el; el nem múló. *Egyedül a tudományok teszik ~ná az embert kivált a' Poésis* (13/cím). *Jól tudom én, melly tartatlan Ez az én pompás szépségem: De van egy szebb betsem nekem, Melly ditső, és ~* (148/56). *És tán az én Nevemis még véletek Triumfálván a' Léthénn, Halhatatlan Hirt fog nyerni magá-*

nak (171/6).

~ (139/42, 216/77, 259/393, 267/252, 330*/156/13, 405/12, 445*/78, 447/91, 454/72, 590, 680), *Halhatatlan* (297/46, 299/124, 337/298), ~nak (342/30,), ~ná (111/67, 306/48, 317/45).

II. fn Személy, aki örökké él. *Örvendhetsz é egykor örvendhetsz e' annak Hogy halált menydörögj egy ~nak?* (454/102)

halhatatlanítani in (1)

Halhatatlanná tenni. *Nemes Lélek! Légyen szabad Múzsátskámnak szóllani. Sokszor tud egy kis halandó ~* (405/14).

halhatatlanító mn (1)

Halhatatlanná tevő. *Hébe az ifjúság Isten-asszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a ~ nektárt s ambróziát* (368*/30/6).

halhatatlanság fn (12)

Örökkévalóság. *Egy nagy magyar vitézt zengedez hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megsúfolt békesség' Bosszúllójának szültt a' vitéz Szepesség, Ki magyar Hazánkból ment Olaszországra, Olaszországból a' ~ra* (337/382).

~ (255/7, 454/249), ~' (259/128, 454/51), *Halhatatlanság* (451/7), *Halhatatlanság'* (188/35, 299/109), ~át (454a/2), ~ról (454a/28), ~áról (454/15), ~gal (453/281).

halhéj fn (1)

Fűző. *Kartsú derekadon a' Váll Halhéj nélkül is szépen áll* (433/14).

halk mn (1)

Zaj nélküli, csendes. *Ínts hallgatást nárcispáltzáddal, 'S ~an nyomd pamut hintócskával A' harmattól nyirkos eget* (431/5).

halkal hsz (11)

1. Halkan. *Pengess ~ az alsó C-én egy keserves Áriát* (162/7). *De erőtlen Múzsá! ~ beszélj erről* (337/387). **2.** Gyengén, finoman. *A' lenge Hold ~ világosítja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). *Más oldalra Chloris, kinek természetben Minden kellemesség volt tsak a' szemében, (Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása ~ megigézte* (330/1394).

~ (259/600p, 306/117, 397a/734, 440/6), *Hal-kal* (397a/44, 473, 733).

hall i (68)

1. Hangot fülével érzékel. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést ~ a kamarába* (141/2). *Gyászhely! Mellytől lel-künk irtózik, Hol minden érzésünk elhal, Fülünk csak csendességet ~* (424/11). **2.** Beszédet fülével érzékel, felfog. *Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani Eskuláp' Fiait ~ja Magyar hangon szóllani* (124/2). *Füleit bé dugta, a' mellyek ~ották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/49). **3.** <Hírt, eseményt> szóbeli közlésből megtud, értesül róla. *Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot ~ották* (92/121). **4.** Hallgat vkit. *Szokrates ez ... A' kit Apolló is legböltsebbnek vallott, Kit a' bölt Athénás nagy örömmel ~ott* (454/688). **5.** Hallá: hallja (megszólításban). *Hallá kend, Bátsi! Van-e még jó messze Kovátsi?* (119/1). **6.** Halld!: figyelj! *Óh, ~d! Királyod millyen bízva hív, Menj hartzra győzni termett szív* (257/175). *Halld csak, Lillám! mi bággyadt szellő Sohajtoz fenn az ágakon* (446/99). **7.** Hallod é?: érted? *Ha az én arányos szívem Változna a' szerelembe'; Akkor mond osztán szemembe Hogy: hazudtál ~od é!* (324/56). **8.** Hírét sem ~otta: semmit nem tud róla. *E' két utolsóból Ceasar semmit sem bírt, sőt hírét sem ~otta* (379*/51/3).

~ (128/11, 330*/204/14, 397a/894), ~ok (400/68, 432/58), *Hallok* (432/57, 455/23), ~ék (271/2), ~a (25/9), ~ottam (306/149); ~om (149/25, 200/36, 208/14, 373/98, 403/66), *Hallom* (338/13, 14, 439/68, 443/99, 454/925), *Hallod* (136/16), ~ja (202/5, 212/64, 304/31, 315/7, 397a/654, 435/31), *hajja* (56/5), *hallyuk* (454/738), ~játok (148/11, 259/146, 526, 454/409, 838), ~á (239/169, 428/69), *Hallá* (338/17), ~átok (431/13), ~otta (231/93, 413a/480), ~ottuk (188/127), ~ották (130/10, 446/5). — ~d (213/102, 371/33), *Halld* (186/63, 320/18, 454/751), *hald* (77/269), *Hald* (453/24), ~jad (212/73), *Halljunk* (454/592), ~játok (267/164, 330/1900), *hallyátok* (159/13, 413/14), ~ják (326/33).

Ik: meg~.

hallani in (3)

1. Beszédet füllel érzékelni, felfogni. *Eggy egygy világot kell /:szörnyűség ~:/ Minden szá-*

zad alatt el takarítani (215/9). **2.** Hallgatni. *De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tisztem most szólni, A' mit te pirulva szoktál volt ~* (454/834). **3.** Hallatszani. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak. Vagy távolról kezd ~ a' partok harsogása* (413a/364). ~ (231/453).

Ik: meg~.

hallás fn (4)

1. Halószervekkel való érzékelés. *Látástok, ~tok, élesek ti néktek, Hogy meg ne ronthatson ravasz ellenségtok* (454/215). **2.** Vminek a hallására: miután vmit meghallott. *Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének* (77/272). *Hallás* (134/54, 447/55).

Ik: meg~.

hallat i (1)

1. Vmilyen hangot ad. *Mondják, hogy halálakor is Nyögését ~ta* (142/22). **2.** Hallatszik. *Az élet' és pokol' költsönös szélében, Hol tsak jajszők 's bilints-tsörgések ~nak* (454/439).

hallata fn (4)

1. Vminek a ~ra: vminek a hatására. *És im egy illy fényes Gyűlés' hallattára, Az emberi hitvány kevélység' truttzára, Letésem az eddig viselt méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot* (454/279). **2.** Vminek a ~ra: úgy, hogy az hallja. *Ó hír! Vidd hírül ezt kérlek te magadnak, Hogy verseim néked illy dítséretet adnak? Majd talám fel vészi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' ~ra* (193/52). ~ra (267/15, 337/193).

hallatik i (5)

1. Hallatszik. *A' Theatruban hirtelen nagy zúgás és vízómlás, melyre a' Muzsika lármáson zeng reá ~* (259*/205/1). *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1862). **2.** Hírlík. *És ha érkezése ~ Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/25). ~ (25/35), *hallatott* (231/286).

hallatlan mn (3)

1. Sosem hallott. *Hallatlan Történetekbe 'S*

borzasztókba kezdek most (257/26). **2.** Sosem tapasztalt, rendkívüli. *Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispánságának Hallatlan pompával 's fénynyel udvarlának* (330/48). ~ (330/1476).

hallatódni in (1)

Hallatszani. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imádságokra, vagy áldozások' idején ~* (330*/166/2).

halleluja isz (4)

⟨Vallási énekekben hálaadó, dicsőítő öröm kifejezésére.⟩ *Te Chria öntő Nesze köszöntő. Halleluja* (227/7). *Halleluja* (227/12, 17, 17).

Haller fn (1)

Személynév. ⟨Albrecht von Haller, költő, orvos (1708–1777).⟩ *Itt ~t szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt* (397*/116/1). ~hez (397*/76/19)

hallgat i (41)

1. Figyeli mások beszédét. *Musák a' Párnassust békességgel lakják Apollo letzkéjét figyelmel halgatják* (11/4). **2.** Csendben van, nem beszél. *De senki nem felel rá? – Mind ~!* (185/91) — *Hallgass! Indulatimat El ne árújjad!* (157/7) **3.** Hallgat vmiről: nem beszél róla. *Ah, hallgass fájdalomról!* (157/5) **4.** Hallgat vkire/vmire: szót fogad. *A' ki rá nem ~, düljön fel a' Szánja! Így szóllék hozzájok* (330/92). *Hallgass igaz mondásomra: Most is szépek tartalak* (208/49).

~ (330/514, 413a/523), *Hallgat* (231/209), ~ok (316/13, 337/413), ~sz (379/133), ~nak (210/16), ~ott (306/122, 428/64, 144), ~tak (330/93); ~ja (215/85, 266/9, 342/4), *halgatja* (310/9), ~tad (428/193), ~ta (159/11, 330/879), ~ni fogják (190/86). — ~na (309/63), ~nának (309/83), *Hallgatnának* (309/84). — *hallgassak* (309/81), *hallgass* (198/70, 239/87, 330/639, 379/137, 137, 413a/854), *Hallgass* (157/7, 453/23), *hallgasson* (200/58), *hallgassatok* (397a/246), *Hallgassatok* (373/100); *halgasd* (130/13).

Ik: el~.

hallgatás fn

(3)

1. Csend. *A' néma Hallgatás őrzy e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/51). 2. Nem beszélés. *Már Szívemnek nintsen nyugta, Hallgatás' zárját felrugta, Ki is volna, ki ne szólna, Ha illy kinok között volna?* (309/86)

~t (431/4).

Ö: jég~.

hallgathat i

(1)

Lehet hallgatni. *'S tégedet, oh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn ~ még minden ember' fia* (200/80).

hallgatni in

(5)

1. Figyelni mások beszédét. *Szép ~ űlve a' füvesenn A' Páztort és a' Páztornét* (151/1). 2. Nem beszélni. *De a' többi tüzes miniszternék mellett Ő néki többnyire csak ~ kellett* (239/168).

~ (225/77, 266/6, 330/1651).

Ik: el~, ki~, meg~.

hallgató mn/fn

(3)

I. mn Némáságba burkolódzó. *Utolsó panasza ellened e' léssen Mellyet rebegő szám mások előtt téssen. Olly ~ leszek életem fogytáig Mint a' melly hív voltam hozzád ekkoráig* (176/111).

II. fn Aki vkinek a szavait, előadását figyeli. *'S Hazám' Lantosi közt középszerű vagyok; Az az önnön érzés emeli tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat, 'S hogy most is egy méltót magasztalt énekem, 'S ennyi, nagy, bölts, tsínos Hallgatóm volt nekem* (454/1004).

Hallgatók (454a/11).

hallgatva in

(2)

Csendben maradva, szótlanul. *De mit? – hát ~ emésztődjünk mindég?* (157/9)

halgatva (77/102).

hallgatván in

(1)

Vmire ~: vmire reagálván. 'S gyakorta ~ szomra e' Barlangok Vissza felelének belőlök a' Hangok (176/27).

hallhat i

(4)

1. Hangot fülével érzékelhet. *'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások Hallhatnak a' szégyen Pásztorok 's Munkások* (200/82). 2. Be-

szédet érzékelhet, felfoghat. *Mentsvára a' magán szomorkodónak Tsak a' te szent erdőbe' van, Hol biztatásit titkos égi szónak Hallhatja a' boldogtalan* (305/44). 3. *Vkit ~: vkit hallgathat. Mondhadd hogy kellemes vagy, Mondhadd hogy hívséged nagy; De ne szóljál szerelmekről, Mert nem ~lak ezekről* (460/35).

~d (237/56).

Ik: meg~.

hallik i

(9)

1. Hallatszik, hallható. *Az égből a' pompás tornyok le hullanak Retsegés ropogás ~ minden felé* (59/13). 2. *Úgy hírlík, azt beszélík. Egy Főkötő-spádé vala a' markába', A' melylyel úgy szúra Lajtsi nadrágába, Hogy a' mint sok tréfás társaságban ~, Még most is meglát-szik puliderjén a' lík* (330/1325).

~ (99/24, 71/7, 110/15, 195/13, 259/62), *hal-lott* (330/1841), *Hallott* (413a/482).**hallott** in

(1)

Hangot füllel érzékelt, ismert. *Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' kötözve Lantolván ekkorig nem ~ éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13).

hallván in

(8)

1. Hangot érzékelve, felfogva. *Így sohajtanak ezek, a' mellyeket ~ Az ég, e' siralmas ügyeket fájlalván, Az alélt szíveket illy szókkal ébreszti* (214/45). 2. Beszédet felfogván, érzékelvén. *A' vén Adelgunda ~ e' szavakat, Dorottya' fülébe fetszenté azokat* (330/633). 3. Értésülvén vmiről. *Hallván ellenséges tzélját A' Trokszartaksz népének, Fel berzeszté rá taréját A' Klúb kevély lelkének* (114/427).

~ (1275, 1797), *Hallván* (114/385, 307/39, 453/40).

Ik: meg~.

halmaz¹ ~ **halmoz** i

(2)

Gyűjt, összehord. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Halmoz sok száz asztagot* (357/48). *Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz, Szép Elmédért úgy jutalmaz* (280/14).

halmaz² fn**(5)** *paritty*a (413a/314).

1. Egynemű dolognak kisebb-nagyobb tömege. *Mindenik el kezdi a' vizesz sárt gyúrni Az el készült masszát egy ~ba turni* (26/14). 2. *Halmaz*sal: nagy mennyiségben. *Ugyan tehát mit érsz azzal 's Mi hasznod e munkába Hogy kintseid nagy ~zal Gyűjtöd bé a' ládába* (16/3). *Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó sárt kezére, Morzsalopóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván egy ~zal Tsak nem megvakította* (114/810). ~zal (150/16, 205/3).

halmazva in**(1)**

Halmozva. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel ~ megnyerétek* (241/10).

halmos mn**(1)**

Domború. *Szép Lilim! ~ melyedre Rózsazáport hintonék* (289/5).

halmozott in**(1)**

Nagy mennyiségben gyűjtött és egy halomba rakott. *Az aranyra ujjabb aranyt gyűjtögetvén Több kintset kintséhez kíván. A mellyel lett Szegény a' ~ arany hegyek mellett* (83/48).

halni in**(6)**

Meghalni. *Ez nékem minden Napok Között legtisztább Napom: Élni így óhajtok, Így óhajtok ~* (143/62). ~ (204/26, 217/26, 268/77, 409/30, 443/80).

Ik: meg~.

haló mn**(2)**

I. *Pénz után haló:* pénz után nagyon sóvárgó. *Hát én külömb ember lések úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is száno, Mint némely pénz után haló Publikánok?* (248/40)

II. fn Meghaló. *Teremtél állatot, hogy egy önként való Sokaság mozogjon, légyen élő 's ~* (454/660).

háló fn**(3)**

1. Csel, csapda. *Magok az álnokság' ~ját hintik-el 'S a' törvény kötelét tsúfolva tépik el* (454/145). 2. *Hálót vet:* <vadnak> csapdát állít. *Akkor vess a' Szarvasoknak ~t, 's tört a Darvaknak Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári*

~ba (142/16).

halom fn**(33)**

1. Dombnál kisebb felszíni kiemelkedés. *Mert tetszik nálad nélküls Az Erdő, Mező, Halom* (208/46). 2. A birtokhatár jelzésére használt földhányás. *Az igazságtévő Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/53). 3. Egy rakásban levő, egymásra hányt dolgok összessége. *Jobb ditsőséggel meghalni a' holttestek' halmain, Mint gyalázattal tapodni Atyánk' Szent hamvain* (259/493). 4. Domborulat <testen>. *Meg csüggedt ortzáid halavány halmára A bánat ülljön 's légy valójába Mára* (212/5). *Pihegtsélő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szentelt arany alma* (330/201). 5. Sírhalom. *Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett: Légy idvez, oh Hafiznak sírhalma* (373/8). *Szóljad gyászos ~ ez igazságokat, Meg tanítván rájok az itt utazókat* (210/53). 6. *Pindus halma:* a költészet jelképes hegyének dombja. *Tudom hogy a' Músák e' ditső reggelnek Tiszteletére vig hangonn énekelnek Én is azért, bátor Pindus zöld halmára Erőtlen Músám még nem sokat jára, El kezdem énekem* (67/5). 7. *Dicsőség halma:* a dicsőség emelvénye. *Monddmeg: a' Ditsőség' halmán' Károlynak Mint adódott fényes Széke Atyjának* (188/6). 8. *Boros halmok:* szőlődombok. *Adj kontzertet az Ekhónak Hazám' boros halmain* (400/60).

~ (238/15, 15, 239/23), *halmok'* (397a/817), *Halmok* (176/113), ~ja (373/174), *halma* (210/35, 341/9), *halmaink* (114/1020), *halmokat* (397a/62, 596), ~ját (373/86), *halmát* (299/83), *Halmainkat* (390/9), *halmának* (238/13), ~ba' (373/109, 136), *halmokon* (306/71, 379/12, 397a/1066), *halmain* (432/81), *halmára* (21313/2), ~hoz (373/202).

Ö: gyász~, hó~, kincs~, kő~, sír~.

halomka fn**(1)**

Kis domborulat, <testen> női mell. *Mit álmodám az éjjel! Oh Dóri! Mint tsudállék Két domború ~t Citére' templománál* (371/3).

halomnyi mn**(4)**

Halom, domb nagyságú. *A szelek ~ habokat*

görgetnek, Mindenikbe egy egy halált hem-pelygetnek (202/17).

~ (39/2, 56/17, 74/14).

hálósüveg fn

(1)

Hálósapka. *Le néz, láttya fegyveresen A' Fí-zignát seregét, Földhöz tsapja nagy mérgesen Singes háló süvegét* (114/556).

halott fn

(10)

Meghalt ember. *És a' mit beszélnek a' ~ak fe-lől, Hogy holmit tsinálnak még sírjokonn be-lől, Azok az élőknék setétes álmai, Mert tsendések minden hóltak alvásai* (201/43).

~ (330/796, 454/679), ~' (189/17), ~ak (6/15, 215/62), ~ak' (454/604), ~at (439/60), ~unkat (454/738), *Halottal* (213/76).

halotti mn

(5)

Halállal, temetéssel kapcsolatos. *Közepén a' sűrű nyálkás setétségnék A' ~ métsék pisle fénnyel égnék* (306/38). *Halotti versek* (454/cím).

~ (267*/14/2, 282/10, 454a/13).

Ö: fél~.

halovány l. halvány

halt lk: el~, ki~.

haltzion l. halcyon

halva in

(2)

Holtan. *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/168)

~ (428/171).

lk: el~, meg~.

halvány ~ halavány ~ halovány mn

(23)

1. Sápadt, vértelen {arc, bőr}. *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak* (231/328). *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). *Chlórís oda ugrott, 's a' maga tsók-jára Kitsalta lelkét is halvány ajjakára* (330/1406). *Ott egy halvány asszony megöltt férje' 'S attya' Vérbe, porba kevertt testét mo-sogatja* (337/61). *A' hírnév' rab kívánója, A' fukar, 's halvány kaján, A' bosszú' hév szomjúzója Hadd epedjen a' baján* (397a/86). **2.** Nem élénk, nem telt {szín}. *Hogy a' nagy fájdalma rolla nem engednek Haldokló sze-mei immár nehezednek. Sárga halavánnyá*

vált, és ajjakára Már alig szolgált egy kis él-te-tő pára (77/245). **3.** Gyenge, bágyadt {fény}. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja Haldokló sugári halavánnyá lesznek* (4/3). **4.** Homályosan lát-szó, elmosódó. *Hallott Óriás Szó is a' tsendes berkekben széllyel, Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). **5.** Halvány irigység: kicsinyes irigység. *Itt készül a' hal-vány Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszuállás férge* (453/105). **6.** Halványon: gyengén, bágyadtan. *A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt* (397a/1064). *halvány* (304/5, 330/2055, 330*/204/2, 435/5), *Halvány* (431/39), *halavány* (77/142, 212/5, 239/77), *Halavány* (312/21), *halovány* (330*/204/ 2), *halaványra* (77/182), *Halvá-nyon* (413a/451), *halavánnyá* (200/3).

halványodik i

(2)

1. {Fény} fokozatosan halványabbá válik. *A' gyertyák' nyomorúltt fénnye halványodott* (330/1853). **2.** {Arc} egyre sápadtabb lesz. *Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik, Öltözöm csak negligzébe, Két orczám* ~ (271/20).

lk: el~.

halványodván lk: meg~.

hám fn

(3)

1. Lószerszámnak az a része, amely a szűgyet és a törzset fogja körül. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékzó zablját 's a' föld hantyait rugja, vágja. Regulát nem esmér, ~ját szerte széjjel szaggattya* (216/41). **2.** {Ember} szabadságát korlátozó, rendre, fe-gyelemre szoktató vmi. *Oh szegény Orszá-gunk! Oh szegény Hazánk! El mult szabadsá-gunk, Nyakunkon a' Hám* (246/4). **3.** Vénusi hám: szerelmi iga. *Carnevál elbámúlt, mely kevés a' számok [a férjhez menteknek], A' kiknek készülnek a' vénusi ~ok* (330/430).

Hámán fn

(1)

Személynév. {Az Ószövetségben, Eszter könyvében Ahasvérus király kegyeltje.} *Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' ~ szellős ablakába* (192/52).

hamar hsz/mn

(32)

1. hsz 1. Gyorsan, rövid idő alatt. *Most az egy-*

szer lehetett látni valahára, Hogy ő piros színt is vehetett magára; De az ő pirossa ~ elenyészett, Pirja kékké, kékje ~ sárgává lett (330/909, 910). **2.** Hamarosán, rövid idő múlva. Óh Bártsak ~ nyár lenne E' silány Tavasz elmenne (389/27). **3.** Hamarébb: előbb. Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél ~ébb fíjaid legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek (266/59).

~ (15/6, 38/5, 77/224, 126/25, 67, 146/36, 204/6, 213/77, 217/6, 222/22, 267*/19/6, 269/27, 310/66, 326/24, 330/469, 921, 1757, 330*/200/25, 340/30, 341/34, 389/12, 413/617, 454/700), Hamar (239/70, 299/116); ~ább (330*/173/6), Hamarább (454/360).

II. mn Gyors. Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó, idvez légy! (426/1)

hamarjában hsz

(3) Gyorsan, sietve. Ferentz neve napjára hamarjába készítettett versek (67/cím). Az is tüzet kapván tőle hamarjába, Ontanak ezer szikrát egymás szikrájába (238/47). hamarjába (235/35).

hamarszerelem fn

(1) Rövid idő alatt kialakult szerelem. A' kis szerelmeket mind öszvehívatta, Kénkövet, kanótzot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puszkaporával Adott a' kezekbe, hogy azal menjenek A' házba, megmondván mitévők legyenek (330/1332).

hamis mn

(5) **1.** Az eredetit utánzó, nem valódi. Oh Jupiter ha már az ~ arannak Illy tiszta jelei 's bizonyági vannak (28/17). **2.** Hamis szívű: álnok, csalárd. Ugyan hát a' ~ szívű rossz embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek (28/19). **3.** Hamisan: nem őszintén, hazug módon. De hogy hamissann birja ezt a' Szívet Ámor, Melly néki volt ígérve, a' Ditsőség Sokáig ezt nem tűrte (170/48). ~ (231/217, 316/30).

hamisság fn

(3) Hazugság. Mikor egy Királynak hiu kegyelmeért Egy bájos szerető meg ejthetéséért El adják (:oh szegény:) a' szűz Igazságot El

fedik a' vétket és a' ~ot (453/224). ~ (453/205, 219).

hámlík i

(1) Hámlík a fény: egyre világosabb lesz. Fut a' felhő, 's a' fény ~ Gráditsonként felfelé (397a/163).

hámor fn

(1) Kisebb vastermékeket kovácsoló üzem. 'S most már az ázur Menny' palotáiban, A' Mennyköveknek ~ain felyűl Megistenített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt (439/18).

hamu fn

(8) Szürke porszerű égéstermék. A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Mátrikulát ~vá égették (330/1628). ~ (330/967, 396/32), ~t (330/230), ~ját (432/34), ~vá (28/4, 338/35), ~val (413a/94).

hamuhodni in

(1) Hamuvá válni. Megkönnyezetlen' kell ~ hát Akászod' allyán, Földi! Tenéked is? (395/1)

hamv fn

(18) **1.** Vkinek az elporladt maradványai. Forró Sohajtások — lelkemnek Elszagगतott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott ~ai (303/4). **2.** Vki holtteste. És gyengéd tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának Így szerelmes teste ám bátor el hűle De ~ak a' setét sírba eggyesüle (77/302). ~ak (193/14), ~ok (259/116), ~aik (337/58), ~át (454/171), ~okat (454/160), ~ait (337/311), hamvait (12/9), ~ainkat (297/29), ~ának (306/123), ~akon (237/46), ~ain (259/494), Hamvain (400/64), ~aikon (188/59), ~ainál (454/778), ~amért (304/70, 435/70).

hamvasszerda fn

(1) Hamvazószerda; a nagyböjt kezdetét jelentő, húsvét előtti 40. nap. Jaj! jön, — jön a' Hamvas Szerda! Bé hamvazza szemeim': Jaj, sies-sünk, Híveim! (133/40)

hamvaz Ik: be~.

hán hsz

(1) Hát. Azt mondja a' hajdú kin' a' pódiumon: Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok úri vendégek, mennyenek be kentek (340/11).

hanák fn

1. A Haná-síkságon élő cseh népcsoport tagja. *Uraim! Az Urak Magyarinak tartanak Mago-kat; de ki Tót, ki Német, ki Hanák* (330/556).
 2. Morva eredetű tánc. *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákot, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/551).

hanem ksz

1. (Tagadó mondat után olyan állító tagmondat bevezetésére, amely ellentétes értelmű megállapítást tartalmaz:) sőt, ellenkezőleg. *Nemis menti magát hogy azért nem jött el Mert lehetetlen volt, ~ még így felel: Hogy nem tetszik neki lenni többé szeretőnek* (176/64). *Sok ellenségeit bátor szívvel vágni Nem retteg, ~ megy míg csak vége nintsen* (29/17).
 2. (A tagmondatok közötti lazább összefüggés érzékeltetésére:) de, azonban. *Még sinsz azért csak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószin, de kő melyében, Ahol tsupán vadonság Lakik makats haraggal. Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájás emberek közt* (185/56). *A' Hetedik nap sze-rentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat bordába vetni. A' tizedik nints olyan jó: de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken, ~ ártalmas tsenni* (413a/293).
 3. (Állító értelmű közléssel szembeállított állítás bevezetésére:) de, azonban. *Eddig, úgy-mond, mindenkénnél A' hal nyelv vigeála Kárára egész Hazánknak ... Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába E' segíti Nemze-tünket Ki pallérozásába* (114/504).
 4. (Más tárgyra való áttérés bevezetésére.) *Úgy is tudjuk hogy hosszason köszönnek a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senki sem fárasztok. Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégébe* (326/63). *Semmi! Külömben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám. Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hálók, Bakhus! – de holnap Adiő!* (219/91).
 5. (Mondatrészek szembeállítására.) *Deakúl akartam írni. De azt gondoltam-meg, hogy nem Római katonáknak, ~ Magyar vitézeknek írok* (267*/12/12).
 6. *Nemcsak ..., ~ ...; Ne(m) csak ..., ~ ... is:* (fokozást is tartalmazó hozzátoldás bevezetésére.) *Bár keze 's lábai legyenek bilintszen A Pindusnak*

- (2) *járkál nem tsak a' szélébe Hanem vígassággal dombol közepébe* (29/20). *Köztök dörög, és nyilait hánnya a' rossz szerentse, Hogy szívünk ne tsak búsítsa; ~ meg is rettentse* (126/34). *Boldog Pár! A' melly népének Hasznáért így fáradott, 'S tisztelt emlékezetével Bétöltött sok Századot, Melly nem tsak a' tengeren túl Vitte nevét Rómába, Hanem ma is tiszteltetik A' Bóltsek' templomába'* (307/27).
 ~ (12/25, 215/27, 267/24, 267*/14/10, 309/12, 330/821, 330*/173/7, 330*/173/5, 358/40, 432*/67, 445/5, 454/325), *Hanem* (61/6, 77/129, 114/424, 819, 954, 170/31, 193/37, 204/45, 213/95, 215/73, 217/45, 247/13, 299/32, 309/133, 326/40, 330/384, 330*/200/9, 337/409, 358/28, 400/31, 405/4, 413a/173, 408, 422, 666, 820, 875, 904, 909, 1022, 418/97, 454/59, 627, 689).

hanemcsak ksz

- (3) *Csupán. És hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem tsak egy meggyfán lebegő tamásnak* (254/6). *Mert kit barátta tesz a' bál tántza 's bora, Az nem barát; hanem tsak pajtás 's tzimhora* (197/56).
Hanem tsak (325/4)

hanemha ksz

- (1) *Ha. Régen elsüllyedtem volna még A' kegyetlen Tenger mélyében. Ha nemha az Édes Reménység Űlt volna Szívem' Rejtekében, Ki vígasztalván engemet Meg tartatta vélem Életemet* (177/3).

hanemhogy ksz

- (3) 1. *Hanem. 'S a' tengerek határa Nem tolt szárandok fenyeget Nem horda más határra Vagy háborút vagy kintseket: Hanem hogy a' boldog Világnak E' drága jót adá az Ég* (247/21). 2. *Miután. A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett. Hanem hogy a' Német a' Dunán át úszott A' sok bolond módi Országunkba tsúszott* (248/15). 3. *Mintahogy. Most nints egyéb, hanem hogy tudhassam A' férjhez menteket, 's őket felírthassam* (330/423).

hang fn

- (96) 1. *Hallószervekkel felfogható rezgés (keltette érzet). Vígadaj Magyar haza, meg ne tagadd tömött Javaidtól azt a' valódi örömet, A*

mellyért víg ~al echozik a' Mátra Az egész Hazábann harsogó Vivátra (81/3). Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal Mellynek ~ja esméretes már mind a két Hazába Vissza verődven a Tihan mohos kő sziklájába (111/31). Meg borzad a' setét tenger, mivel hajja Melly bús ~on mormol a' rémült ég a'ja (56/6). **2.** Ember, állat hangképző szerveivel keltett hang. Hald kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának (77/270). Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos ~gal Így kezde kuruttyolni (114/439). **3.** Madarak koncertje. Danolnak — bokrokat, fákat Zendítenek mindenfelé A' tágas Árnýékszálakat Symphónia tölti bé: Az egész Táj ~gá lészen (397a/749). **4.** Szó, mondat. Eloszolnak a szent 's a' panaszos ~ok, Boldogító értté válnak a' harangok (190/101). Ah, ti máris abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb ~okat ontsatok (190/92). Magyar ~: magyar szó, magyar beszéd. Zengjed vizek nagy Királlya dítséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar ~ot adott Hoff-mannak (124/10). **5.** Magyar ~on: magyarul. Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek. Ha egyet sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar ~on minden titkait Mindszenti (126/62). **6.** A mesterség gyáva hangja: zenekari muzsika. 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szégyén Pásztorok 's Munkások: Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fásasztó Bált tsinál (200/83). **7.** Egyező hanggal: egyöntetűen, egyhangúan. Mi tehát kívánjuk mind edgyező ~gal, Hogy élj vígan ez újj Se-niori ranggal (233/49). **8.** Új hang: az akkoriban terjedő, újnak számító időmértékes verselés. A' zöld Pannoniát 's Dátzia' Szűzeit Új ~okra tanítgatod (338/12). ~ (259/45, 269/15, 306/6, 338/28, 400/83, 409/20, 432/64, 454/897), Hang (257/4, 41, 54, 113, 132, 396/22, 403/12), ~' (426/49), ~ok (77/170, 375/17), Hangok (176/28, 443/221), ~ok' (330/1049, 397a/787), ~ja (317/214, 330/1356), Hangja (368a/36), ~jai (399/5), ~ot (111/61, 74, 216/14, 237/52, 54, 337/377, 432/5), ~okat (77/158, 432/37, 439/50), ~ját (453/48), ~jokat (432/117), Hangjait

(454/174), ~nak (216/123), ~jában (397a/169), ~okra (253/15), ~jára (259/386, 540), Hangjára (225/132), ~on (114/250, 124/2, 134/56, 69, 202/6, 267/3, 306/24, 330/1996, 400/82, 447/56, 69), ~onn (65/4, 67/4, 106/8), ~okon (358/2), ~ra (162/4), Hangra (400/78), ~okra (348/4), ~jánál (330/1250), ~tól (397a/715), ~gá (417/32), ~gal (114/344, 188/64, 203/3, 251/22, 253/23, 36, 258/45, 306/296, 397a/53, 759), Hanggal (307/62, 337/282, 397a/742), ~al (269/13), Hangal (450/30), ~okkal (424/57), Hangjával (397a/775).

Ö: al~, ezüst~, fel~, goron~, láрма~, muzsika~, zaj~.

hangabokor fn (1)

Örökzöld, törpe, cserje bokor. Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fijában újra feléledez, 'S szent magva porhanyós egerfát Nem terem, és henye hangabokrot (445/8).

hangicsál i (5)

1. <Madár> énekel. Barlangjába mordul bömböl a' bús medve Szomorún hangitsál fészken a' patsirta (4/13). **2.** <Hangszer> szól. Híjába hangitsál a' duda, furulya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya (330/1045). **3.** <Virág> nyílik. A' hangok virággá válnak Mosolygó ajjakidon, 'S a' virágok hangitsálnak Teremtő ujjaidon (375/19). hangitsál (200/11, 397a/658).

hangos mn (7)

1. Erősen, ill. messze hallatszó. Mondjatok mindnyájan tátott Torokkal ~ Vivátot (188/147). A' Juhász köztök áll 's ~furuáját Elővévén fujja keserves nótáját (72/15). **2.** Hangos szóval: hangosan. Sok más nemzetek is követik tzipiterával Apollót Kis ~ szóval verseket énekelik (42/4). ~ (42/7, 117/1, 239/53), ~ann (83/25).

hangoztat i (4)

1. Hallat, megszólaltat. Ezzel a trombitát 's flótát Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval (114/384). Noha Hárjátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe. Tágúlt húrjait Hangoztassa itt E' kies berekbe (188/144). **2.** Visszhangoz(tat). Thaliának kebelében ülven magát mulatja A füredi hegy tetőkben az Ek-

hót ~ja (111/40).

Hangoztatja (111/62).

hangoztathat Ik: vissza~.

hangpor fn

(1)

Hangfoszlány. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' ~ a' Pesti homokon* (400/102).

hangszer fn

(1)

Vminek a~: megszólaltatója. Minő Dal ez! – – Hármóniával zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken, És minden embert felbuzdít. Sok szózat ez – de egy a' hang' szere; Olly' mint midőn Izráel Hadra készülőt vere Az Úr' 's Gedeon' Fegyvere! (257/12)

hangú mn

(1)

Hangzású. *'S tégedet, óh legszebb ~ Szimfónia! Ingvén hallgathat még minden ember' fia* (200/79).

hangzás fn

(3)

1. Hang(ok)nak, szónak fülre tett vmilyen hatása. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája, Kellemes ~ok a' Szálát bétöltik, Az ifjú szíveket öröme felköltik* (330/461). *Itt egymással Víg ~sal Tántolgotnak Az örömek* (110/26). 2. *Koncerti ~: szép hangzás. 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások: Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál* (200/81).

hangzat fn

(5)

1. Hangzás. *Kellemes szavok' ~ja A' kék levegőbe zeng: A' tsillagok' boltozatja Örömkonzertjekre reng* (397a/585). 2. Dallam, zengzet. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz discordánt ~okat tsinál* (330/1029). *~it* (338/13, 455/24), *~okat* (328/20).

hangzik i

(11)

1. Hallatszik. *Galénus már Pestet lakja, szólván Magyar nyelven a', Hangzik a' Dunának mind két partjain Avitzenna* (124/6). *Nevetek halálos szókkal ~ számonn* (217/132). 2. (Mádárdal) hallható. *A meg élett barmok 's vadak ugrándoznak A víg madarakkal a' mezők hangoznak* (86/40). 3. (Hangszer) szól. *Mellette a'*

nótán tíz hárfa hangozott, Húszt tambura 's doromb akkompanyírozott (330/1243).

~ (212/63, 277/9), *Hangzik* (115/1, 397a/783, 454/856), *hangoznak* (198/36), *hangzottak* (413a/493).

Ik: fel~, vissza~.

hangzó in

(1)

Hallatszó. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövőn ki a' Poétai izléssel; megtartottam a' gyönyörűen ~ Görög szózatot* (418/173/5).

hangya fn

(2)

Nagy közösségekben élő, fekete, rendszerint szárnyatlan, apró rovar. *Gyakran szörnyű zsákmányt télesen a' zsiszik a' búzában A' ~ is hogy szükségét ne vallyon vén korában* (413a/199).

~ (413a/387).

hangyafi fn

(1)

A hangya kicsinye. *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta [a földön], balénák, Hány bogarak járvák túlnan? Mind bértzi vadökrök, Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' ~ak hitvány munkába nyüsögnek* (348/32).

Hannibál fn

(2)

Személynév. (Karthágói hadvezér (i. e. 247–183), a rómaiak ellenfele.) *Ákhill, és maga ~ Szintügy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni* (403/40).

Hannibal (327/8).

hant fn

(12)

1. Összeállt földdarab, nagyobb rög. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ránya Tajtékzó zablátját 's a' föld hantyaait rugja, vágja* (216/40). *Itt van a' szántó is, 's mély barázdát forgat A' mellynek ~jára öröm könyvet tsorgat* (72/18). 2. Sírhant. *Már is ditsekednek Debreten' ~jai, Hogy itt nyugszik a' mást éltető Budai* (442/17). 3. Vidék, táj. *El kívánom arany lanton E' vidulást dallani, Melly most kezd e' bóldog ~on Körültem mosolygani* (397a/19). *Szörnyű Környék! Kérkedj Yungodal, Ki ~odon ragyog* (424/22). 4. Az Érdem darabos ~jai: a dicsőség rögös útja. *Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 'S Követvén Ósinek ditső*

nyomdokait, Botlás nélkül járta darabos ~jait (188/12).

~ (77/280), ~ok (216/20), ~jai (215/110), *hantyai* (28/8), ~*jain* (136/15), ~*okkal* (77/22).

Ö: gyász~, *sír*~.

hántott in

(1) Kérgétől megfosztott. Gyakran szükség leszsz új földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal forgatni a' rögöket A' Szőlőbe hajkorászni a' küsködő ökröket, Meg kell szerezni számára a ~ rúdból kopját (413a/900).

hantú mn

(1) Lágý ~ mező: enyhén dombos. Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak mustráján A' Nagy Athene Lakosi a' faluk 's utak táján, Mikor poharat forgatván, a' lágý ~ Mezőkön Vigan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/928).

hány¹ i

(50) 1. Dob(ál), szór vmit. A' Palota ajtajába Kített Bellica Cassába Tíz kontz Papiroost ~tak (92/21). Míg a' Tenger hánnya ide 's tova őket, Végre veszedelmes örvényre talál (211/42). Ebben van az arany, a' fösvény bálványa Mellyet a' természet mély tömlőtze ~a (72/12). Futnak a' bikák, 's orrokkal Nőszőhevet lehellenek, Hányják a' földet szarvokkal (397a/695). 2. Vmit akadályként dob. Kerengeést ~ok dolgozba, Meggátolom útadat (368a/117). 3. (Csókot) ad. Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még többet hán't Pecsét gyanánt Az esküvés közt számra (277/16). 4. (V mely részét a növény) kibontja, növeszti. A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa ~ vitlák (413a/998). 5. (Nyilat) lö. A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekerében 's Fel ütven zászlóját egy barna fellegre Nyilait hánnya e szégyen seregre (59/30). 6. Vmibe hatol. Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, székfűt, futva tüzével (38/2). 7. Hánytorgat, emleget. De mit ~om, balgatag ész! Illy tündér kellemességem? (148/45). 8. Barázdát ~: ekével a földbe hosszú mélyedést vág. És ki a' mely barázdákat ~t első menésé-

vel Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével (413a/109). 9. Hányja vmijét: (állat, ember vmely testrészt) többször egymás után kapkodva mozditja. Tündöklő serényje játszik a' szellővel, Az arany szerszámra ~ja göges fővel (256/16). A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak Mellyre rá tekintvén sűrű[n] halaványra Változott ortzáját az Egekre hánnya (77/182). Szemét gyakorta ~ja Villogva, összevissza (185/135). 10. Szemére ~ vkinek vmit: vádolva hibáztatja vmiért. Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre, Ha nem hajtván semmi büszke szeméremre, Az ilyen Bűvötskát bizom testvéremre (238/62). 11. Vkit ~ a sors: küzdelmes, nehéz sorsa van. Óh Tihannak ríjjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül: Egy, kit a Sors eddig annyit ~a Partod' ellenébe ül (304/3). 12. Nevét a felhőkre ~ja: egekig magasztal, dicsér vkit. A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent bőgéseket halla Az ezekben igen gyönyörködő Alla Örül hogy nagy nevét a' felhőkre hánnya Talpig zöld sejembe fénylő Musulmánnya (25/11). 13. Hangot ~: ordító hangot hallat. A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos fuvási vad hangokat ~nak (77/158). 14. Zavart ~: zavart, bizonytalanságot kelt. 'S te elmés Tanátsos! Ki ülven kormányra, Egy Plánummal zavart ~sz sok Tartományra (195/36). 15. Áldást ~ vkire: jókívánságokkal lát el vkit. Vívát, Éljen köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel ~ja, Hogy éjjen sokára Sok ezer pipára Élete dohánnya (218/17). 16. Bilincsre ~ vkit: bilincsbe ver vkit. Mennyi ellenségink 's rablóink voltanak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak, Hogy hazánkat 's minket földig raboljanak, Kedveseinkkel együtt bilintsre ~janak? (259/108). 17. Törbe ~ vkit: foglyul ejt. Engem is nyájas fíjának Tegze bánt, A' miolta szép szemeddel, Rózsaszín tekintetteddel Törbe hánt (285/14). 18. Ostromot ~: ostromot indít. Vigyázz! mert közel van a' Homálynak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnyé meg nem tartja, A' kinek díszére építsél Templomot, És a' vakság ellen ~j több-több ostromot (313/126). 19. Nyűgbe ~: hatalmába

kerít. *Gyanus Hímen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe ~ják Komor fogadásaid* (363/2). **20.** *Vminek a javát ~ja vhová: pazarolja. A' Semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába, Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/3).

~ (322/4, 397a/490), ~tok (453/50), ~a (71/18, 435/3); ~od (271/9), ~ja (198/4, 330/730), *Hányja* (397a/440, 460/150), *hánnya* (16/7, 37/1, 40/4, 44/5, 82/18, 86/4, 162/33, 190/33, 206/8, 413a/159, 604), ~ják (154/22). — ~d (208/33, 320/2), *hánd* (413a/782).

Ik: el~, fel~, ki~, le~, széjjel~.

hány² nm (36)

1. Szám szerint mennyi, milyen sok. *Hány a' Grátzia* (207/cím). *Hányat fogsz látni majdan Az új Lakóhelyedbe'* (158/41). *Görbe kardunk ~ ezert A' nyeregből már levert?* (257/191) **2.** *⟨Felkiáltásban:⟩* milyen sok! *Hadd szakasszalak le, édes Rózsaszál: szép vagy te már. Héj, ha meglát, ~ negédes, Hány katzér leánya vár!* (448/15, 16)

~ (77/16, 114/395, 222/42, 235/25, 249/15, 257/189, 258/94, 98, 313/20, 330/808, 1630, 413a/631), *Hány* (72/2, 4, 77/17, 101/3, 198/59, 221/7, 238/52, 249/16, 258/96, 334/14, 16, 348/30, 379/109, 110), ~at (330/1339, 1340), *Hányat* (330/1340, 354/19), *Hányan* (434/10).

Ö: a~, vala~.

hányás fn (1)

Vminek egy helyre való dobálásából keletkező halom. *Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt kinn a' ~ból: sűrű a' természete* (413a/767).

Ö: szemre~.

hányat i (2)

1. *Fegyver' élére hányat:* felkoncoltat. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/150). **2.** *Poklokra ~:* pokolra juttat. *Ha egy testek meg hal, poklokra ~nak, És a' Furiáknak kezekbe adatnak* (454/473).

Ik: vissza~.

hanyatlani in (1)

Öregedni. *Dóris! Dóris! Mivé lettél Szent jármód alatt te is! De mit? jaj a' kit szerettél, Hanyatlani kezd az is* (392/52).

hanyatlik i (7)

1. Erőtllenül dől, roskad. *Ki vállán az Eget*

könnyen forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatta (94/2). **2.** *⟨Vkinek az ereje, képessége⟩* gyengül, visszafejlődik. *Én is hanyatlok időmmel, És kergetlek tégedet; Nekem is roskadt erőmmel Szívem meggémberedett* (392/53). **3.** *Hanyatlik a nap:* lemenőben van. *A' Napnak ~ tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja* (4/1). **4.** *Hanyatlik az éjszaka:* hajnalodik. *Tsak alig hanyatlott a' komor éjtszaka, Mellyet a borzasztó homályosság raka: A' múltó setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával* (225/39). ~ (200/1, 210/43, 216/109).

hanyatlott Ik: el~.

hanyatt hsz (6)

1. Háton. *Ujjait össze szorítván A' vízen ~ tsúszik* (114/248). *Az magát ~ el nyújtja, A' porba vissza zúzva* (114/817). **2.** Hátra. *'S a' nagy katzaj miá majd ~ hullanak* (330/626). **3.** Háttal. *Egész földed, és gödröket vájass a' magas Hegyen, Göröngyeit az Északi szélnek ~ fektessed* (413a/792). **4.** *Hanyattan:* hanyatt, háton. *A vén Szilván Barlangjánál hanyattan Fekszik sebbe Endimion sáppattan* (460/130). ~ (430/7).

hanyatt-homlok hsz (1)

Eszeveszett gyorsasággal. *Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok sietének A' tsata helyről haza* (114/1006).

hanyattatás fn (2)

Szenvedés, kinlódás. *Ájúlók, érzek, és otsúlok: Haj! Melly szörnyű ~!* (455/32) ~ (455/18).

hanyattatik i (2)

Ide-oda dobálódik, hanyódik. *Törnek a' vas matskák, hajó ~ Caronhoz utazni hajós hívatatit* (10/23). *Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp ~* (229/2).

hanyhat i (1)

Gáncsot ~: elgáncsolhat. *Gántsot lába alá nem ~ semmi teremés, Tiszteli a' virtust, egyedül tsak arra igyekszik* (35/5).

hánykódik i (1)

Hánykolódik. *'S a' tágas tengerre fordítja szemeit, Melly hazája között, a' hová vágó-*

dik, 'S nyomorgatásának földje közt, ~ (454/446).

hánykódó in (1)

Erősen hullámzó. *Mikor merité Lovait a' Tenger kék Ölébe: Merítette Szívem a' Bük ~ tengerébe* (162/96).

hánykódva in (1)

Ide-oda csapódva. *A' sebes patakok a' víztől áradnak Sikóltó hajjai ~ dagadnak* (52/10).

hánykolódik i (2)

1. Fektében nyugtalanul forgolódik, testét dobálja. *Ágy é, a' mellyben hánykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén?* (455/3) 2. <Tenger> erősen hullámzik. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltöhlőnek, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak* (413a/363).

hányni in (3)

1. Dobni, hajítani. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak ~, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3). 2. *Hányni vmijét:* <Szemet> forgatni. *Szemét gyakorta hányja Villogva, összevissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Új lángot ad azoknak. Egyenes tekintetéssel Nem szokta ~ őket Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/140). 3. *Fittyet hányni vki-nek:* rá se hederíteni, semmibe se venni. *Még is ő mér ~ a' Dámáknak fittyet: De megtanítjuk ma ezt a' kótyonfittyet* (330/1133).

hányó in (1)

Dobáló. *Más felől a' Halál, 's a' rémitő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alacsony völgyében* (267/66).

hánszor nm (15)

1. Hány ízben? *Szaári, ha ed kisz bort vennél Szaári! — ~ tserfelik?* (438/38) 2. <Felkiáltásban:> mily sokszor! *Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi ~, Értetek ~, 's be' heven sohaj-tánk!* (287/13, 14) ~ (313/23, 397a/191, 453/108, 110, 454/233), *Hánszor* (235/17, 267/177, 313/21, 413a/476, 454/234, 435), *hánszor* (86/35).

Ö: vala~.

hányt Ik: el~, előre~, ki~, le~, széjjel~.

hánytat i (4)

1. Dobál. *Az el oldott szél vész ~ víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegeket* (10/15). 2. *Az elméjét ~ja vmin:* azon töpreng, gondolkodik. *Ámor, ki soha nem nyughatik magában, Elméjét egy hadi fortélyon ~ta* (330/1329). 3. *Hánytatja magát:* büszkélkedik, henceg. *Sokan, hogy öneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel ~ták magokat, Vagy gipszből gyúratják népetlen kassokat* (341/55). 4. Mutogat. *Szántó-Vetők! Nedves Nyarat, száraz Telet kérjete, Porzó Télbe Búzatok jó, sikeres a' földetek. Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hántatja Gargara bőv Aratást nem másért bámulhatja* (413a/115).

hánytatni in (1)

Hencegve, dicsekedve emlegetni. *Én vagyok az a' ki ~ tsak gondolt Boldogságom' néktek annyira szoktam vólt* (176/35).

hányt-vetett mn (1)

Ócska, kopott, használt. *A' Frizérozó Vasat, mint sok olvasó nálam is jobban tudja, elébb holmi hánytt-vetett papirosra próbálják meg, hogy nem éget é nagyon?* (330*/137/4)

hányva Ik: ki~.

hányván in (2)

1. *A sors habjától ~:* megpróbáltatások között. *Remélt remélt egy Ifjatska Hány-ván a' Sors habja* (387/2). 2. *Zsákmányra ~:* prédára hányva, prédaként felosztva. *És zsákmányra ~ kevés vagyonunkat, Koldússá 's szolgává fog tenni magunkat* (267/107).

hány-vet i (3)

1. Magában jól megfontol vmit. *Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának* (330/997). 2. *Hányja-veti az eszét:* morfondíroz, töpreng. *Hánnyák vetik az eszeket, Vagnak mind in anxio* (114/392). *Hánnya veti* (77/174).

hányván-vetvén in (1)

Morfondírozva, töprengve. *Itt ül 's hányván vetvén saját szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű pazérlását* (6/19).

hap msz (3)
 <Vidám felkiáltás> hopp! *Fére most az Étikával: Nints itt pap: Tántzra vig kompániával Hap, ~, ~!* (318/96, 96, 96)

háphápol i (1)
 <Kacsa> rekedtes hangját hallatja. 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak [récék] a' nád közt (397a/312).

hara fn (2)
 Durva, vastag szövetből összetakolt ruhaféle. *És hogy én ne végyek reám semmi ~t, Magam képe is tud játszani maskarát* (254/9, 61/9).

hára Ő: vala~.

harács fn (1)
 Haszon. *Az árúból veti a lármás tanácsot A haragból 's perből keresvén ~ot* (83/52).

harácsol i (1)
 Fosztogat. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harácsol, 'S a' káka közt lesben ül* (397a/975).

harag fn (36)
 1. Bosszús indulat vki ellen, ill. ebből fakadó tartósabb ellenséges érzelmi állapot. *Én néki anyja lévén 'S eránta gyenge szívű, Meg szántam, és azonnal Haragom megint el oszlott* (185/21). 2. Az ilyen indulatnak testi kifejeződése. *Ortájánn a' ~ sok ezer színekbe tsatázik* (36/5). 3. <V mely természeti jelenségben> vad, pusztító háborgás, tombolás. *A tenger fel buzdul 's mindjárt ontya ~ját, A gáját rontván* (39/3). 4. Tartós neheztelés vkire: ellenséges viszony vkivel. *'S nem buzog é Magyarom benned az ősi ~?* (259/460). 5. <Állatban> tomboló indulat. *Lova, mely dühös ~ját Zabljánn tajtékozza, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza* (216/89). 6. Haragjában: mérgében. *Kuttz Kriminal! Ezenn nagyon felborzadék, Haragomba illyen erős törvényt adék* (239/240). 7. Haraggal: mérgesen, dühösen. *Felugrik ~gal, szidja sok attával 'S bémázolja képét egy tál kotsonnyával* (330/1691). 8. Haragban van vki iránt: haragszik vkire. *Tudjuk, miért vagytok ~ban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk* (330/1451). ~ (247/8, 318/44, 330/14, 949, 999, 330*/137/1), ~' (330/734, 906), *Haragom* (208/28), ~ja (32/7, 36/3), ~ja' (330/971), ~ot (208/11),

~odat (57/15), ~ját (40/5, 176/85), *Haragját* (143/36), ~tokat (267/126), ~jokat (330/1775), ~jának (330/750), ~odban (337/200), ~jába (453/15), ~jokban (330/1507), ~ból (83/52), ~tól (330/742), ~jától (453/212), ~ra (33/8), ~gal (185/55).

Ő: vénlány~.

haragos mn (6)

1. Dühös, mérges. *Ne zárjátok bé ablakotokat[at]. Ott nem ~ Istenség látszik, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik* (139/22). 2. Félelmet keltő, fenyegető <természeti jelenség>. *De ha kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a ~ tenger is engedni* (10/32). *De mihellyt a' setét felhők el repülnek A ~s egek ismét ki derülnek* (86/30).

~ (198/30, 209/57, 253/47).

haragszik i (8)

1. A haragnak külsőleg is kifejeződő érzelmi állapotában van. *Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Ürög-forog körülötte És turbékol begyesen* (397a/346). 2. Haragszik vkire: nagyon neheztel. *Csak azt mondtam hogy szeretlek, 'S a' szóért haragszol rám?* (431/4). *'S gondolom ~ és búsul Lelkébe Hogy engem valaha tartott Szerelmébe* (176/57). ~ (330/1829), *Haragszik* (199/61), *Harakszik* (87/41), *haragszol* (434/1), *Haragusznak* (66/6).

Ik: meg~.

haragudva in (1)

Mindent ~tekint: mindenre dühös. E' viperát martzong egyedül tsak ez étel[e] ennek 's Így be esedt szemmel mindent ~ tekint ez (37/5).

haragudván in (1)

Neheztelve. *Ti halljátok Villámok! 's meg rontott hitem bosszúnylátok, 'S méltán ~ meg rontott hitemre, Búsúltt mennykövetek tsapjon le fejemre* (159/15).

harámbasa fn (1)

Rablóvezér, haramiavezér. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek Némellykor kik titkonn a' Hazát kontozják Haza Árúlással a' hívet vádolják 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa* (80/15).

haramia fn (1)

Rabló, betyár. *Nem bújt el a' fösvény több*

Embertársától, Hogy mentt legyen pénze a' ~tól (200/66).

harang fn

(2)

Bronzból öntött, (templom)toronyba felszerelt jeladó eszköz. *Kongatják a' Harangot! Úzik már a' Farsangot* (133/6).
~ok (190/102).

harap Ik: ki~.

harapás fn

(1)

Annak nyoma, hogy vmit harapnak. *Sótt nem árt annyit a' Dérnek zuzmarás keménysége sem a' tüzes kősziklákat sütő nyárnak hésége A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapvänn a' ~ helyénn, a' tőke kérge* (413a/923).

harapó in

(1)

Harapásra kész. *Cerberus ordíttson, ~ fogakat vitsoríttson* (44/9).

haraszt fn

(3)

1. Avar. *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' makk 's haraszt?* (334/6) **2.** Száraz fű. *Ha így vettek és így töltitek a' nyarat Ősszel két kezetek tsak ~ot arat* (70/20).
~ (263/42).

harc fn

(45)

1. Csata, fegyveresek összecsapása. *Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld* (403/23). *Nyoltz ezen valának Kiknek a' hartzba lett végek* (114/879). *Van egy hartz, a' melyben az ellenség deli Ifjak ellen titkos fegyverét emelei* (71/1). **2.** Harcon: harcban. *Drága Királynénkért, Magyarim, haljunk meg a' hartzon* (258/47). **3.** Harcot dalol: megénekli a csatát. *Te tölts bé engemet élő Spirittussal, Hadd danoljak hartzot én is Enniussal* (330/20).

hartz (71/cim, 15, 114/826, 215/43, 259/412, 330/1301, 454/430), *hartz'* (267/42, 330/1289, 1355, 1407), *hartzok* (209/55, 445/45), *hartzok'* (259/532), *hartzot* (330/1270, 1427), *hartzokat* (397a/534), *Hartzokat* (208/82), *hartzomat* (330/1557), *hartznak* (215/154, 330/1327), *hartzoknak* (368a/1), *Hartzaiban* (450/6), *hartzon* (253/53, 259/119, 126, 330/1309, 454/422), *hartzra* (257/176, 238, 259/552, 655, 668, 267/36, 38, 170, 413a/497,

417a/668), *Hartzra* (253/54, 337/151).

Ö: békaegér~.

harcol i

(19)

1. Fegyveres harcot vív. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ágyú dörög: A' Királyért, a' hazáért Bátran hartzoljunk* (268/173). **2.** Kitaró küzdelmet folytat vkiért, vmiért. *Jobb hogy le tetted Nyilad Ámornak, Mert te éretted Ő hartzolt már* (460/90). *Érdemed már elég nagy, Hazáért sokat hartzoltál* (368a/91). **3.** Ellenáll vminek, küzd vmi ellen. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strázsálnak És ha Észak mérges szelei omolnak Ellenek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/283). **4.** Vmely érzelemmel, eszmével küzd. *De egy égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálósan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem, mely lángoló tüze által harczol velem* (423/18). *Ne hartzolj hát, ah ne A' magad vesztetre Gondolatiddal* (155/31).

hartzol (184/18, 215/53, 63), *Hartzol* (215/14), *hartzolnak* (337/124), *hartzolátok* (257/129, 135), *Hartzolt* (337/12), *hartzoltunk* (239/179), *hartzoltanak* (239/614). — *hartzolj* (213/95), *hartzoljunk* (268/181), *hartzollyatok* (114/424).

harcolni in

(3)

1. Harcot vívni. *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni* (330/12). *Rajta, hát Magyar fiak! Is-tenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni* (257/210). **2.** Küzdeni vmi ellen. *Vén vagy, a' meghűltt bőrt már hijába nyúzkod. Mit érne hartzolnod? Férjt azzal nem kapnál* (330/811).

harcoló mn

(1)

Harcot vívó. *Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget* (337/166).

hárem fn

(2)

Ahol többnejűség van: a ház asszonyainak elkülönített lakrésze. *Jer Múzsám láthatsz még sok száz szebbet szembe Hogyha bé mégy ama firhangos ~be* (190/20).
~be (25/30).

hárfa fn**(12)**

1. Húros pengetőhangszer. *Mellette a' nótán tiz ~ hangozott* (330/1243). 2. A költői tevékenység jelképe: lant. *Te is Múzsám! Újj énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orfeus húrjaival lelkesítsd bús ~dat* (162/60). 3. Költészet. *'S bár Tempe' völgyén még fiatal vagyok, Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok, Hogy ennyi Héróست énekeljen* (251/26).

~ (42/2), ~ja (216/116, 239/54), ~tok' (188/140), ~t (269/14), ~dat (267/3), *Hárfájába* (235/36), *Hárfájára* (243/3), *Hárfákkal* (290/19).

hárfázik in**(1)**

Hárfán játszik. *Én Téji versbe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfázni fog neked* (278/52).

hárfázó in**(1)**

Hárfán játszó. *Lizette, a' szépen ~ Lizette A' Lyányok' fársangi Marsát elkezdette* (330/1241).

harmad szn**(1)**

Az egésznek 3 egyenlő része közül egy. *Úgy se' volnék már gyerek. Négyszer hat esztendőt eléldégettem, 'S e' szerént az emberek' Szűk életének ~áig éltem* (288/72).

harmadfél szn**(1)**

Két és fél. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a likakban* (330/540).

harmadik szn**(15)**

1. A sorban a második után következő. *Egy, hét Leány-nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hirdetés* (330/422). III. *Ének* (259/89). 2. A sorrendben a második után következő személy. *Három fiam volt nekem már ... A ~, ki Annyának 'S nekem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/329).

~ (111/102, 238/15, 267/183, 337/315, 319, 453/193), *Harmadik* (330/882, 454/679), III. (220/41, 225/19), ~nak (163/33), *Harmadiknál* (231/70).

Ö: ezerhétszáznyolcvan~.

harmadnap hsz**(1)**

Azelőtt harmadnappal: három nappal azelőtt.

De részeg fővel firkálta, Hogy meg holt, recognoscálta Az előtt ~ nappal (92/49).

harmadnapi mn**(1)**

Harmadik napi. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor?* (197/52)

harmadszor szn**(3)**

1. Harmadik alkalommal. *Most elnéztem; de ~ el nem nézem ám ugyan* (314/48). 2. (Felsorolásban) harmadikként. *Elsőben ... Másodszor haladék nélkül felkeressék A' nagy Mátrikulát, hogy megégettessék; Harmadszor, valakik most is nőtelenek, Minket solenniter mind megkövessenek* (330/1147).

Harmadszor (330/1547).

hármas mn**(6)**

1. Három hasonló részből, tagból álló. *De ~ halmának tzeiyát kitalálom, Mert amikor végbe megy a' Diadalom, Két halom közt épül egy harmadik halom* (238/13). *Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, Hármásával az órája Bársony tokba takarva* (231/349). 2. *Hármas villa*: három ágú villa. *Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat, És te Neptun, ki a földbe ütvén ~ villádat Ki ontád méhéből első hortyogó paipádat* (413a/13). 3. *hármás lilium címer*: a Bourbon család címere, a francia királyi hatalom jelvénye. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármás lilium tizimert a' Luvrére* (337/142).

~ (306/1), *Hármás* (164/11).

harmat fn**(33)**

1. Hajnalban lecsapódó légköri nedvesség. *Nézd! – a' füvek' lútskos ~ja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21). 2. Nedvesség, vízcsepp. *Sőt talám sympathiából Könnyezte is sorsomat, Mert ~ önté boltjából Égre nyújtott karomat* (428/79). 3. Könny. *Ezek az én olvadt szívemnek Vizzé vált párázatjai, Ezek a' két ki száradt szemnek Könnytseppé vált ~jai* (130/28). 4. *Az egek ~ja*: eső(csepp). *Az egek ~ja kövér tseppel hulljon, Hogy lankadt ortzátok ró'sája vidúljon* (209/109). 5. *A csók ~ja*: a csók íze. *Míg tsókjaid ~ja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételet meg nem*

únhatja (109/5). **6.** *A méz ~ja:* a méz íze. *Hát az édes méznek élesztő ~tya Alatt a szerelem mérgét kostoltattya* (77/3).

~ (305/70, 413a/297), ~ok (77/107, 176/16, 397a/988), *Harmatok* (417/20), ~od (186/18, 250/8), ~ja (215/147, 446/17), ~tya (1/10, 4/7, 200/7), ~jai (134/96, 446/22, 447/96), ~ot (89/18, 374/19), ~ját (71/21), ~okon (397a/1180), ~ján (173/13), ~nál (216/60, 330/200), ~tól (431/6), ~tal (397a/1153), ~jával (456/7), *harmattyával* (413a/731).

Ö: gyöngy~, méz~.

harmatos mn

1. Harmattól nedves. *Harmatos völgyek, lapások, hol sok ezer virág leng!* (397a/11) **2.** Gyengéd. *Felkél a' rózsákból, 's illatozva Emeli Zefir Nektárral töltt szárnyait, Harmatos tsókokkal játszadozva Tsipegeti fel még alvó kis társait* (172/13). ~ (162/94, 330/1849, 397a/686, 456/67).

harmatozás fn

Harmatként csillogás. *Szemeid' szép ragyogása Lobogó hajnali tűz; Ajakid' ~a Sok ezer gondot elűz* (265/7). ~a (444/7).

harmatozik i

Harmat esik. *Óh, vajha én reámis, Az én alélt fejemre Egy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatozna* (107/28). *Későre harmatoztok! Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le* (186/21). *harmatoznak* (321/7). — *harmatoznék* (352/28).

Ik: le~.

harmatozott Ik: meg~.

hármaztat i

Háromszoroz. *Most már kedves Személyednek Enyhítő látására Minden szívek megélednek, Indúlnak víg nótára; Ezt az öröm ~ja, Tarka szárnyát tsattogtatja* (220/29). *Most is sohajtásit azért hármoztattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya* (6/7).

Ik: vissza~.

hárminc szn

Háromszor tíz. — ...a' hadi Oskoláról írott Ódámért 100 Rf. Más ízben 25 Rf. Ismét 30 Rf. Ismét 40 Rf. (330*/188/5).

Ö: húsz~.

hármincad szn

(2)

1. *Vkinek a ~ja:* vkinek a pusztulása. *Major de Su meg pillantván A' Bürbő harmintzadját A' tó felé el illanván Oda hagyá századját* (114/722). **2.** *Megszabadul az ebek ~jától:* nem koncolják fel, nem pusztul el. *Búván a' tónak mélyére, Meg szabadult szerentsére Ebek harmintzadjától* (114/244).

hármincadik szn

(2)

A harmincnak megfelelő sorrendi helyen álló. *Nagy Bajomban Szeptember 30dik Napján. 1798dik Esztendőben* (314/cím), *30dikra* (314/23).

hármínckét szn

(1)

Háromszor tíz plusz kettő. *Bételének gyenge hússal agg rántzai, Kinövének mind a' harmintzkét fogai* (330/2042).

hármónia fn

(6)

Összhang. *Minő Dal ez! – Hármóniával zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken* (257/9). *Szárnyán egy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És menntei Hármóniát tsinálnak* (128/56). ~ (330/1053), *Hármóniát* (337/344), *Hármóniával* (367/11).

hármóniás mn

(4)

1. Dallamos. *Hármóniás dal tölté-be A' pitymalló ligetet* (397a/67). *Ezer ~ sorral (Melly't hall az egész maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga Hatalmadnak 's kegyelmednek Nagyvoltát mindenfelé* (397a/893). **2.** Ritmusos. *Arany sarkantyúja peng kartsú tsizmáján, Hármóniás ütést tesz ezüst szablyáján* (256/12). *Hármoniás* (82/14).

hármóniátlan mn

(1)

Zavaros, fülsértő. *Mi ~ lárma jön fülembé, Mintha nyóltz kutyafi zúgna egy verembe'* (330/209).

hármóniázik

(1)

Szépen szól. *Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz? Óh mért nem onthatsz olly teli hangokat, A' millyekenn az Égi Sférák Hármóniáznak az Isten áldó Mindennek öblén?* (439/52)

Hármónikus fn

Mű címe. <Maróthi György: *Harmonikus soltár* (1756).> *Mikor Maróthi a' Hármónicust írta, Már a' Bassust alább nállad egy sem bírta* (233/37).

Harnadel l. Haarnadel**három szn**

(43)

1. Kettőnél eggyel több. *Három fiam volt nékem már Mind a' hármat meg ölök* (114/322, 323). *Miskoltzra írtam ~ izbe, egy fiú Vitte arra el Levélkém', 's hát reményem mind hiú!* (161/41) 2. Három személy együtt. *Mert hármán contradicáltak, A' Gyűlésre apelláltak Az Újj Electióért* (92/26). 3. Hármat: háromszor. *A' Jehova hármat mennydörgött ezekre A' változhatatlan végű kérésekre* (225/109).

~ (2/6, 96/16, 126/12, 161/41, 197/40, 207/1, 222/51, 259/537, 306/275, 313/48, 317/33, 330/853, 924, 925, 931, 1142, 330*/165/9, 337/209, 270, 343, 340/34, 382/3, 443/176, 454/534), *Három* (207/5, 317/158, 330/487, 488, 853, 337/101, 385/19, 397a/290, 413a/352), *hármat* (306/133), *Hármán* (257/215, 223, 231), *hármáról* (385/20).

Ö: két~, mind~, nyolcvan~.

háromezer szn

(1)

Háromszor ezer. *És itt, hol nagyot szült a' Lu' tartományja, Hol virágozik egy szép folyó-víz' párkányja, Három ezernél több tanítványok között Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/579).

háromképű mn

(2)

Háromfejű. *Háromképű Hekaté. — A' régi mesék szerint azonegy istenasszony ... három fejjel festették; közbül állott a' leányfő, jobbról a' lőfő[,] balról pedig a' kutya* (330*/165/4).

három-képű (330/863).

háromszáz szn

(1)

Háromszor száz. *Mikor a' Frantzia háború idején sok Ánglus nagyemberek lakának vala Bétsben, egy Ánglus az ott lévő Magyarok tántzában 300 figurát számlált meg* (330*/156/11).

háromszázhatvanötször

(1)

Háromszázhatvanöt alkalommal. *Mert ha mind Miklós nap volna, mikor temjénezek én,*

Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén (405/6).

háromszázmilliom szn

(1)

Háromszázmillió. *Bangó képzelődés! — de nem bolondság a' Háromszáz milliom ember' boldogsága* (454/494).

háromszín mn

(1)

Három színű. *Egyszer tsak előmbe tűnik bámultomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/24).

háromszor szn

(2)

Háromszor kiáltott szentet Jehovának (225/128).

Háromszor (225/128, 413a/288).

háromszor-négyszer szn

(3)

Három v. négy alkalommal. — *...mert minden Esztendőben Háromszor, négyszer kapálni szükség* (413a/946).

hars fn

(1)

Harsány hang. *Egyik kürtjét tartja Pestnek és Keletnek, Másikat Budának vagy Napenyészetnek, Az ősz Duna vígan duplázta ~ait 'S megtanítja rájuk tomboló habjait* (400/93).

harsány mn

(2)

1. Áthatóan erős, harsogó. *Az ő halálos torkának Harsány ordításai A' Felséged' nagyvöltának Magasztaló daljai* (397a/882). 2. Harsánt: harsányan. *Fújja trillás tilinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok síp hogy' futja bé, Itt harsántt vág a' bikkfára, Amott alig hangitsál* (397a/657).

hársfa fn

(3)

1. Mézillatú virágú, szív alakú levelű fa. *A' hajlékhoz élő vízforrást vezetett, Partjaira körül ~kat ültetett* (341/26). 2. Ennek faanyaga. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík ~ba Éles vassal sok szép metzést tehet küllönb formába* (413a/1002).

~ (447/45).

hársfaerdő

(1)

Hársfával beültetett erdő. *Ollykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől ... Kedves párját bétsalá* (397a/792).

harsog i

(17)

1. Erős, átható hangon hosszan szól. *Trombiták ~janak, A' dobok dobogjanak, Zászlóink lobogjanak* (268/166). *Felszállok a' Templom' tornyának Tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába, Ahol a' Magyarok' erős Istenének Zsámolyszéke alatt ~ magyar ének* (306/20). 2. Ilyen hangot visszhangoztat, ilyen hang tölti be. *Említsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' boszszankodó tengernek ott tsikorgó zajjait, Hol ~ Julius vize vervénn a' Tengert vissza* (413a/686). *Zordon erdők, durva bérczek, szirtok! Harsogjátok jajjaim* (435/16). 3. Ilyen hangon mond, énekel. *Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd ~jam Enniussal A' Vitézek' Fegyverit* (317/27). ~ (306/249, 373/103, 400/85), *Harsog* (257/10), ~*nak* (259/562p, 306/130), ~*tak* (225/131, 413a/1100), ~*tanak* (259/627); ~*ja* (415/35). — *Harsogjon* (306/79); *Harsogjátok* (304/16).

harsogás fn

(4)

1. Erős, átható hang hallatása. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak. Vagy távolról kezd hallani a' partok ~a* (413a/364). 2. Trombita hangja. *El multak a' hadak már meg némülának Gyászos ~i Márs Trombitájának* (54/2). ~*ára* (192/19, 260/15).

harsogó mn

(5)

Erős, átható hangon hallatszó. *Király! Vitéz! Most egy ~ szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas békóddal* (195/33). *Zengj ~bbann, Énekem* (418/93). ~ (81/4, 203/4); ~*bb* (190/92).

harsogtat i

(2)

Erős, átható hangot hallat. — ...e koldus kevélység szózatja *Ditsekedő hangját miképp ~ja* (453/48). *E' vérrel tajtékozó patak' folyamatja, melly sírjok' oldalát végig ~ja, 'S a' halál' ölében alvó setétséget Fellármásván, hátán viszi a' kétséget* (306/56).

harsogtathat i

(1)

Harsogó hangon megszólaltathat. *Vajha te Gyöngyösinek hadi kürtjét olly teli hanggal Harsogtathatnád Magyaridnak* (253/24).

harsogtatni i

(1)

Erős, átható hangon megszólaltatni. *Hát eggy-szer a' Trombitákat El kezdik ~, A' dobokat és Flótákat Nagy lármával kongatni* (114/631).

harsogva in

(6)

Harsogó hangot adva. *A' ditsőségnek trombitája Nevét ~ prédikálja Mindenütt a' nemzeteknek* (255/14). *Most büszkén rug kapáll majd ~ nyerít* (82/24). ~ (253/20, 256/17, 259/236, 451/14).

harsogván in

(1)

Harsogó hangot adva. *Ontsunk ezer áldást zengő tisztelettel, Harsogván a szíves vívátot tutzettel* (336/30).

hársvölgy fn

(1)

Hársfás völgy. *A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1092).

hártya Ő: kigyó~.**hárul i**

(3)

1. Vminek a következménye vkire visszahat. *Külömbenn ki milyen portékát árul Azoknak jutalma mind magára ~* (28/22). 2. (Víz) folyik, áramlik. *E szép kies kerthez közel egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes víz* (1/20). 3. Vkiről áterjed vmi vkire. *Ezt bizonyította maga Máro Hogy a' ki ellene járul Rolla ha bánat rá hárul Aztat el nem szenvedheti 'S bánat szívét nem sebhethi* (33/16).

has fn

(12)

1. A törzsnek a belső szerveket magában foglaló része, ill. ennek külső fala. *Eltapodta ötet az Amor' szekere, Átjárta szép melljét, szép ~át kereke* (330/1414). *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott ~akat vígasztal* (330/314). 2. Vkinek a gyomra v. a belei. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/66). 3. Hasat ereszt a toka: ráncos, lötytyedt lesz a nyakán a bőr. *Már bút terem barázdáján Asszonyóságod' homloka, Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' toka* (392/40). 4. Vminek a ~a: vminek az alja. *A' halálos füst a' levegőt nyargallya, Fel-mászván a' magos felhők ~át nyallja* (192/30). 5. A ~áról olvas vmit: irathártyáról olvas vmit. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot A' Hasáról olvassa* (92/231).

~ (198/57), ~át (260/26), ~okat (114/692), ~adra (114/153), Hasnál (114/689), ~ával (114/731).

hasad i (3)

1. *Hasad a hajnal*: jobb kor kezdődik. *Magyar Hajnal* ~ (81/cím). 2. *Könnyen* ~ vki a pántlikája: még elég fiatal vki. *A' kinél még könnyen ~ a' Pántlika, Fő Kapitányságot adna a' Taktika, Tudom, bár ha még most lennék is köz Fika* (238/114).

~ (203/cím).

Ik: le~, meg~.

hasadás fn (3)

Hasadék, nyílás. *Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge ~án egy rést tapasztalnak* (77/74). *Szebb ~nak kell lenni A' Kis-Asszony alfelén, Mint a' tiszta mundlisztból sült Piros zsemlye tetején* (169/73).

~in (237/112).

hasadék fn (1)

Hasadással keletkező nyílás, rés. *Őszve ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjánn ürmös panaszokat sugnak* (77/114).

hasadófélben fn (1)

Hasadófélben áll: <bimbó> kibomlóban van. *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris mellyén ~ áll* (330/206).

hasadoz i (2)

Hasadások keletkeznek rajta, több darabra hasad. *Meg rázott oszlopi fundamentóának Rettentő zugással egybe roskadának Őszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig* ~ (59/6).

~ (195/6).

Ik: le~.

hasadt mn (1)

Virradó. *'S a' setétrel szőtt ablakba Rózsa és hó szín alakba Az ~ Hajnal virít* (317/252).

hasalhat i (1)

Hason fekkhet. *Hasalhatnék a' sötétben Köldökén, fodorháján* (169/91).

hasfájás fn (1)

A gyomor vagy a belek táján érzett fájás. *Hány fogásba esett jó ízűn egy falat, Hogy ~ nem jött reátok az alatt?* (198/60)

hasgat i (3)

1. *Tépked, rángat. Szintügy rugták egymás' tzipellője sarkát, Tapodták, ~ták egymás' Sleppje' farkát* (330/1466). 2. <Hőség> kiszárítja a földet, amely így repedezik. *'S A' tik-kadt mezőt hasgattyá hév kutyája a' nyárnak* (413a/895). 3. *Villám ~ja*: megvilágítja. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja ... Mikor komor éjjét csak villám ~ja* (453/162).

hasgató mn (2)

Fájdalmat okozó. *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly ~ tekintéssel* (136/2).

~ (320/2).

hasít i (4)

1. <Fát> úgy vág, hogy az széthasad. *Mert hajdan a' Szilánkos fát ~ották ékekkel* (413a/162). *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen fáklyát ~nak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak* (413a/982). 2. *A bimbót részekre ~ja*: kibontja a virág szirmait. *Majd osztán levelit [a rózsá] széljelebb taszítja Gyenge bimbótskát részekre ~ja* (64/12).

~ott (413a/549).

Ik: meg~.

hasíték fn (2)

Ruhadarabon nyílás. *Így szólla Márs, s le szállani Az Istenek nem mernek, Hanem menykövet hajtani Tanátslák Jupiternek, Ki is ezek tanátsából A' nadrág ~jából Ki húza egy nagy menykőt* (114/957).

~jából (114/960).

hasított mn (2)

1. Alulról fölfelé vmeddig nyitott <ruha>. *Egy ~ Puder-mantel Függ nyakán, tsak negligzé, Mellyen a' kis Zuckerman del Át virít, mint egy izé* (317/85). 2. Vágott, szakított. *'S ekképp a' setétbe összevte ötégette Végre meg béllelte a' majom lelkével Egy végből ~ vékony veezzével* (26/32).

hasmenés fn (1)

Kórosan gyakori híg székelés. *Hát még a Hasmenés? Halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette* (239/87).

hasonlatos mn (1)

Hasonló. *Sőt csak beszélni tudnál, És csókat adni; mindjárt Hasonlatos lehetnél A' Lilla' ajjakához* (273/30).

hasonlatosság fn

(1)

Hasonlóság. *Ez az egész ~ van véve a' Henriásból, de újonnan öltöztetve és megmagyarosítva* (267*/14/7).

hasonlít i

(5)

1. Többé-kevésbé olyan, mint egy másik vmi. *Szép Virágok, de egyik sem Hasonlít e' szép Ortzának Virághoz* (151/7). *Ah, szűz lányok! A' rózsá' szép Tanácsát szabjátok rátok; És ha ~ hozzátok, Légyen néktek tükör és kép* (148/75). 2. Vmihez: összehasonlít vmivel. *Mennyei Házasság! A' mellyet magához Hasonlítok a' két Sas' házasságához* (337/328). ~ (215/80, 258/18).

hasonlíthatatlan mn

(2)

Semmihez nem hasonlítható. — ...'s azonnal megterhesedett. *Ebből szülte a' ~ szépségű Hébet, az Ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' pohárnoknáját* (330*/202/10). *Szívesen uralkodni fogsz, Mihelyt ~ Képeddel rá mosolyogsz* (368/159).

hasonló mn

(19)

1. Vkihez/vmihez hasonlító. *Belső ~ a' Tavaszhoz, melly mikor borongós is, játszik és terem* (368/36). *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez ~ köny források nőnek* (71/14). 2. Csaknem azonos, lényeges vonásokban vele megegyező. *Vén, komor formátlan ne legyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk ~k légyetek* (330/2034). *Hogy a' Plánták is szaporodnak, 's magvaikból ~ fajtát tenyésztenek; azt a' paraszt ember is tudja* (330*/200/8). 3. Hasonlón: ugyanúgy. *Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek, Mikor hév tsókokkal egymásra tüzelnek; És Ha a' várbólis ~n felelnek: Helyet a' Vitézek akkor alig lelnek* (238/39). 4. Vminek ~: vmihez illő, méltó. *Azért is látta Filippi, hogy tábori Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának* (413a/497). ~ (194/24, 208/52, 330*/202/3, 371/36, 373/22, 413a/852, 1008, 454/292, 398, 460/7), *Hasonló* (170/38), ~k (454/771), ~vá (324/44).

hasonlóképp hsz

(1)

Vmihez hasonlóan. *Hasonlókép' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400).

hasrágás fn

(1)

Hascikarás. *Sok mustos kólika sok ~ sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47).

használ i

(7)

1. Vmi hasznára, javára van, segít. *Mit ~t, hogy kintsed' őszve gyűlytögetted, Ha retteg-tél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/91) *E' sok Szarándokság, kérded, mit ~a? Haza menvén három gyermeket találta* (96/15). 2. *Használja az időt: vmivel tölti idejét. Haj! Az én Nemes Barátom Hogy ~ja az időt!* (456/36) ~ (403/30, 35, 456/80), ~na (92/280).

használhat i

(2)

Segíthet, javára lehet. *Vagy ha a' Kabinét jobb módot találhat, Tán a' Politika még többet ~* (195/44).

~ (114/940).

használni in

(1)

Segíteni, javára tenni. *De ah, igazán-hogy valakik ~ Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni* (341/39).

használó in

(1)

Kicsinyt használó: keveset segítő. Jó szívű, de kitsinyt ~ Barátok, Kezsegető Múzák: már Isten Hozzátok! (245/3)

hasznavehető mn

(1)

Hasznos, jól használható. *Calepinus Ambrus Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot írt ... Most is ~* (330*/149/4).

hasznos mn

(9)

1. Olyan tárgy, amelynek használatából haszon származik. *Maga a' Kaukaszus bértzenn álló kopár rengeteg Mellyet untalan tör, sodor keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ád ~ gerendákat* (413a/994). 2. Nem káros, nem baj. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal ~ az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/96). 3. Olyan ⟨személy⟩, akinek a tevékenysége értékes. *És ~ tagokat adnak hazájoknak* (212/34). 4. A kívánt eredménnyel járó. *Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/104). *Útazó, így értvén a' halál jóságát, Ne utáld meg igen ~ barátságát* (213/94). ~ (397a/373, 413a/176, 279), ~abba' (236/8).

hasznú mn

Vmilyen hasznót jelentő. *Hát Bacchus millyen hasonlóságot ~ adományt talált?* (413a/1008)

Ö: köz~.

haszon fn

1. Anyagi előny, nyereség, érték. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó ~nal bízott December* (330/1814). *Ettől a ~tól jóval marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra* (212/43). **2.** Hasznát látja/veszi vminek: előnyét, eredményét látja. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába. Erre sokan rá állanak, Látván hasznát tanácsának Ezen okos embernek* (114/509). *Mit használt, hogy kintsed' össze gyűlytögetted, Ha rettegtél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/92). **3.** Hasznát veszi vminek: hasznosít vmit. *Bé takartuk sok kintseit [a réteknek] A' mezőknek gyümöltseit, Hogy hasznokat végyük azoknak* (123/48). **4.** Mi haszna: mi értelme? *Ugyan tehát mit érsz azzal 's Mi hasznod e munkába Hogy kintseid nagy halmazzal Gyűjtöd bé a' ládába* (16/2). **5.** Vkinek a hasznára: vkinek előnyére, javára. *De ezzel semmit nem mondok A' békáknak hasznára* (114/610). *Boldog Pár! A' melly népének Hasznáért így fáradott 'S tisztelt emlékezetével Bétöltött sok Századot* (307/22). *hasznod* (205/2, 330/815), *hasznai* (241/31), *hasznót* (123/62, 75, 212/39, 295/26), *hasznát* (215/47, 313/138, 413a/21, 454/402), *hasznára* (231/333, 330/357), *~nal* (11/9, 413a/205).

haszontalan mn/fn/hsz

1. mn **1.** Haszon nélküli. *Óh millyen bódog az ember, Kinek hasznót hajt Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog érte, De még is sok, mint oktan Azt véli, hogy ~* (123/65). **2.** Értelmetlen, hiábavaló. *Boldogok azok, a' kik úgy alusznak, hogy többé fel nem ébrednek. Sőt ez a' kívánságom is ~, ha az álmodozások ostromolják a' sírhalmokat* (201/cím). **3.** Léhűtő, rossz. *Ámott miért terheled? Hasz'talan! — Csúfol futtában, És gázolja szívemet* (443/105). *~* (55/26, 158/52, 418/102), *Hasz'talan* (397/610).

(1)

II. fn Fölösleges dolog, tárgy. *M'ért nem élnél te a' többől mint egy bölts? Tsak ~ra 's rosszra soha se költs* (202/126).

III. hsz Hiába, fölöslegesen. *Ez ama Gibraltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit ~ lövell* (55/28). *Kedvet ~' kerestem Másutt, mihelytt attól elestem Ki édesen gyötört* (391/22).

~ (191/28, 214/115), *Haszontalan* (149/29).

haszonvehetetlen mn

Nem lehet hasznát venni. *Unalmas a' létel — komor, tehetetlen A' test, elme, lélek, ~* (453/138).

(1)

hasztalan mn/hsz

I. mn **1.** Hiábavaló, fölösleges. *Könyörgök, esdeklek néki mind úntalan: Minden könyörgésem rá nézve ~* (380/42). **2.** Semmirevaló, értéktelen. *Ez a' Criör egy oktan De nagy szájú Úr vala, A' hazának egy ~ Hasnál mást nem hízlala* (114/688).

~ (114/217, 196/44, 317/14), *Hasztalan* (129/47).

II. hsz Hiába, fölöslegesen, hasztalanul. *Mennyi munkát tett hiába, S melly ~ fáradt ő* (460/180). *Én kértem untalan' Szívét; de hasz'talan* (441/10).

hasz'talan (397a/328, 432/46).

hasztalanság fn

Hiábavalóság. *Mért olly édes nekem az halhatatlanság, Ha ez a' reményem merő ~?* (454/250) — *Ez a' föld a' ~ világánn oly Golyóbis Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' kegyes Jób is* (162/27).

(2)

hat¹ i

〈Térben〉 vmeddig terjed, eljut. *Midőn a' Lármahang fülembé ~, Indulok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívembe* (257/20). *Ejts egy sohajtást mellyedből, És az, mint rózsailat A' szellőn házamig ~* (414/16).

~nak (454/440), *~ott* (134/57, 447/57). — *~na* (337/284)

Ik: be~, el~, fel~, felül~, ki~, meg~.

hat² szn

Ötnél eggyel több. *Hat Leányi egy Banyának a' kotzikba ültének* (161/26). *Négyszer ~ esztendőt éléldegéltem* (288/70).

~ (233/74, 239/85, 337/210), *Hat* (330/418), **6**

(10)

(267*/12/8, 330/188/6), ~a (330*/200/28), *Hatra* (161/40).

Ö: öt~.

hát¹ fn

(42)

1. A testnek a hasi oldallal ellentétes oldala. *Én bé viszem a' ~amon, Hogy segge meg ne ázzon* (114/180). *Most büszkén rug kapáll majd harsogva nyerít Oránn sebess szellőt fúvall és tekerít Ragyg ~ánn sellyem posztóval vont nyereg* (82/21). **2.** A testnek a mellső oldallal ellentétes egész felülete. *Mért áll az Úr ~am megett Mindig, mikor dagasztok?* (169/1) **3.** A földnek, víznek vagy vmely részének domborodó felszíne. *Tsak alig ren-dült meg a' Föld mély ürege...Öszve szakadt ~a bé felé omladoz 's A pokolig érő mély-ségig hasadoz* (59/5). *Nem látod a' sebes fellegek hogy jönnek, 'S mint tsattog már ~a megett az erdőnek* (159/2). *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe Triton és Ninfái mennek seregébe Kikkel együtt a vad tengert tsi-lapította 'S a' fel duzatt habok ~ait simította* (56/56). *Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők' szövevénye Mellyeket a' gyors szél fel vevén ~ára Nyargal velle az ég felsőbb határára* (56/3). *A' felpálinkázott Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó ~án tsoszogott* (326/8). **4.** *Hátat ad/fordít:* megfutamodik. *Ha ő goronghanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magad; 's azonnal ~at ad* (191/52). *Ugyan ha illy méltó hadra nem szállanánk, Vagy a' vér' mezején ~at fordítanánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre!* (267/148) **5.** *Hátat forgat:* hátat fordít. *De most reám mindenik félszemmel hunyorgat. Megvető nézéssel ~at forgat* (206/14). **6.** *Háttal sem fordul vminek:* vissza se néz, látni se akarja többet. *Itt hagynám én ezt a Várost, ha lehetne, Ha engemet Rozáliám nem szeretne. Öszve ütném sarkantyúmat, meg indulnék, Még e' Város felé ~tal sem fordulnék* (184/14).

~a (111/27, 195/5), ~at (337/48), ~okat (397a/72), ~ait (202/56), ~adon (358/20), ~án (256/19, 259/603, 306/58, 337/282), ~akonn (337/114), ~okon (114/991), ~ain (413a/1004), ~ára (52/22, 92/282, 114/185, 202/3,

231/242, 259, 330/97, 1743, 413a/153, 566, 453/33), ~aikra (413a/392), ~áról (231/317, 397a/331), ~ánál (330/708), ~tal (423/14), *Hátaddal* (176/4).

Ö: ló~, számár~, Tisza~.

hát² hsz/ksz

(335)

I. hsz **1.** Kérdést bevezető szóként. *Hát a' Nadrág' elvittéből Illyen kárt kell vallanom?* (317/64) — *Hát a' világnak illy bolondja sok van-e?* (194/37) **2.** Kérdésben érzelmi hangsúllyal. *Mért nem jut ~ köztök nekem egy sajátom?* (330/782) — *Mit szóljak ~?* (405/ 29) **3.** Felszólítás, biztatás, kérés nyomosítására. *Rajta ~ Magyar fiak! Istenben hartzolni* (257/209). *Múljatok ~ szép szándékok!* (184/35) — *Üzzétek el ~Éjjetem Ti, két halandó Csillagok!* (286/7)

II. ksz **1.** Kérdő m-ok kapcsolására. *Mi? ~ valójában láttam e' szememmel, Vagy tsak álom játszott képzelődésemmel? – De ~ álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa ki?* (237/1, 3). — **2.** (Mellérendelt következtető m kötőszavaként:) tehát. *Minden válasz erre megy ki nálom, Hogy, ha elmég, nyugtom' nem találom, Hát, ha hívem vagy: Mellettem maradj* (295/21). **3.** A következmény nyomatékos kifejezésére. *A' te termeted is deli Szép Julim Angyal vagy ~* (269/24). **4.** (Feltételes m-ot követő fm viszonyító szavaként.) *Adja ki kend jussomat, mert ha nem, ~ majd meg láttya Püspöki hatalmasmat!* (92/171)

Ö: no~.

hatalmas mn

(34)

1. Az átlagosnál sokkal nagyobb. *Az Angyalok ~ Szárnyokkal bétakarnak* (259/345). *A' ~ Szerelemnek Megemészto tüze bánt* (265/1). **2.** Nagyon nagy erejű. *Végre de Grand Brekekének Hatalmas tsapására Nyalnádtői életének Jutott vég órájára* (114/652). *Mint vetődtem e' meg áldott Földre? Azt ha kérdez: Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezéd. Olly ~ volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonai* (161/9). **3.** Nagy hatalmú. *De mégis van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Az egyik ~ Felség: Mosszió öllyv a' neve* (114/128). **4.** Nagy tettekre képes. *Mikor mint*

a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros serege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra (114/19, 22). ~ (72/29, 114/461, 185//83, 188/118, 195/34, 210/99, 251/31, 259/383, 267/181, 313/74, 317/32, 208, 330/875, 1443, 397a/287, 454/417, 797), Hatalmas (114/19, 45, 82, 315, 413, 225/35, 259/33, 137, 444/1); ~abb (267/250).

hatalmasság fn

(2)

1. Vminek a hatalmas volta. *Ekkor nékik meg mutatja A' szörnyű sokaságot, Vélek rendre tsudáltatja E' nagy ~ot, Millyen Az Óriásoknak Avagy a' Centaurusoknak Rettentő nagy Táborok (114/570).* **2.** Ami hatalommal van felruházva. *Eggyik a' szerentse ... A' másik a' mindent össze-rontó halál ... E' két ~ alatt van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk (193/15).*

hatalom fn

(29)

1. Vmin való uralkodásra, irányításra alkalmas erő. *Bár bírj sok birodalmakat Mástól tsalárdsággoddal Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal (13/20). De még e' lenne, héj Bátya, Adj ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmat! (92/172) — A' betegség mindent hatalma alá vét (193/3).* **2.** Hatalmat nyer: uralkodásra jogot szerez. *Még elmémbé' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel, mint nyertének ebbe' hatalmat Árpád és ama' hét Kapitányok véres erővel (259/611).* **3.** Erős, befolyásos állam. *Nagy dolog valóban, 's bámulhatni rajta, A' mit senki sem várt, és minden óhajtja, Midőn két Hatalom fon olyan kötelet, Mellyből egy korbátság lesz Észak 's napkelet (337/335).* **4.** Erő. *Stambul' kőfalait rendítsd meg szavaddal, Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal (337/218). Lám a kedves Hébe A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett (98/9). Zengjétek, óh Leánykák Ez égi bor' hatalmát (373/33).* **5.** Lelki, szellemi hatóerő. *Jól tudta azt Éris, hogy a' szív útjának Birtokán hatalma van a' muzsikának! (330/1040)* **6.** Oltalmazó erő. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze Ki nyujtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni óltalma*

(75/7).

~ (212/20, 105), hatalmak (193/20), hatalmam (185/81, 330/655, 657), hatalmam' (330/1938), hatalmad' (288/50), hatalma (209/115, 214/99, 327/2.), hatalmatok' (397a/234), hatalmadat (293/2, 454/98), Hatalmadnak (397a/897), Hatalmomba (238/75), hatalmaddal (337/107), hatalmával (413a/111), hatalmokkal (330/173/6).*

határ fn

(77)

1. Vminek a széle, szegélye. *Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnyé Bé fonván a setét felhők szövevénnye Mellyeket a' gyors szél fel vévén hátára Nyargal velle az ég felsőbb ~ára (56/4). Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' gonosz ~ (313/120).* **2.** Országhatár. *Az ellenség rettentí már ~od', Szabad törvényed' és Királyi széked' (259/70).* **3.** Ország. *Zengjétek Ligetek Mély tiszteletet tévén érdemének, Mellyet már más ~' Tudós, bölts fiaí tevének (225/29).* **4.** Vminek a tér- vagy időbeli végpontja. *Szűk ~ok közzé szorúlt ez a' Világi élet (162/63). Ah kínos állapot! Bár tsak valahára Ennyi kínaimnak lehetne ~a (196/50).* **5.** Vminek a szélső értéke, legnagyobb foka. *Ez tehát az a' különbség' ~a Mely az állatoktól téged külön zára (453/87).* **6.** Vmely helységhez tartozó külső földterület. *Mihelyt népünkre rontanak És ~inkhoz érnek, Verjük meg! (114/470) — El ment túl Piréne hóval telít ~án Áldozatot tenni Szent Jakab oltárán (96/3).* **7.** Megművelt földterület. *Fonnyadtak a' Ligetek Zöld-ségi meg konyúlva: A' Föld' egész ~i Alélva bádgyadnak (107/7).* **8.** Szótár határa: szótár terjedelme. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjedt ~ok (126/2).* **9.** Határt szab vkik között: elkülönít, megkülönböztet vkiket. *Tiéd volt ez a' föld tiéd volt egészenn, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát vészen. Mért szabtal hát Határt önn fiaid között, Ládd é, már egymástól mind megkülönbözött (200/43).* **10.** Határt vet vminek: véget vet. *És ha az ő szent Szavára Éltemnek ~t vetek; Vég-nyúgalmam utoljára Hadd legyen ti bennetek! (397a/1186) — Az ember éltének igen ~t vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Próféta (215/99).* **11.** Véget-

len ~okban: a végtelenségben. Ugyan a számtalan napok végetlen ~okbann ... Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi szegelet (162/39).

~ (330/385, 341/16, 454/348), *Határ* (257/104), ~ok (54/15), ~a (75/14, 200/56, 211/3, 25, 247/17, 267/48, 337/354, 383, 357/41, 380/48, ~id' (259/46), ~ai (406/2), ~i (114/709, 352/7, 450/23), *Határi* (306/310), ~t (9/12, 83/45, 86/6, 111/83, 198/6, 454/117), *Határt* (246/10), ~át (259/191), ~ját (397a/997), ~it (162/37), ~nak (358/17), ~ának (330/43, 413a/645), ~ba (239/200, 341/37), ~ába (307/82, 453/101), ~on (114/539, 259/62), ~án (56/48, 202/48, 258/11, 373/159), ~ain (288/29, 313/113, 368a/134, 413a/477), ~in (413a/931), ~inn (216/7, 313/142), ~itokonn (258/92), ~ra (247/19, 313/111, 379/63), ~ára (32/2, 202/4), ~jára (297/45), ~aidra (259/53), ~ról (257/155), ~aitól (259/235) ~áig (400/96).

Ö: diófa~, lát~, vég~.

határkő fn

(1)

Határjelül állított kö(oszlop). *Az igazságtévő Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa* (200/53).

határos mn

(2)

1. (Terület) egy másikkal közös határu. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fájit ... Vagy az Otzeán' vizével ~ Indiának Ligetit, hol végső öble van a' föld határának?* (413a/644) 2. *Vkinek a szíve ~ vkiével:* szeretik egymást. *Mit említem? Azt hogy Píramusnak páros Thisbével vala hív szíve ~* (77/22).

határoz Ik: körül~, meg~.

határozott mn

(1)

Pontos, egyértelmű. *A' régi Böltsek valamennyitskére sajdították ezt a' dolgot: de világosan' ~an legelőször Millingthon nevű Ánglus írt a' plántáknak nembéli külömb-ségekről* (330*/200/12).

Ik: meg~.

határtalan mn

(1)

Nagyfokú, nagymértékű. *Te szüld a' Virtust, tsupán te tetted Naggyá az olyan böltseket,*

Kiknek ~ra terjegetted Testekbe' kised lelkeket (305/51).

hátas mn

(1)

Kissé domború <terület>. *Ha domború tájékokat és a' ~ lejtőket Választottad, vigály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413/808).

hatbetűs

(1)

Hat betűből álló. *Hát az az értetlen hat betűs nyavalya, Megorvoslódott-é, ugyan mi [a] baja* (279/3).

hátha hsz

(13)

1. <Bizonytalanságot kifejező kérdés bevezetésére:> abban az esetben, akkor. *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé: Boldog élted, szép Madárka, Lenne-é?* (285/29) — *Hát ha az egészség 's az erő jár veled, Bizhattz és a halált még meszsze képzeled?* (204/3) 2. <Esetlegesség kifejezésére:> az is lehet, hogy... *A' kevéj hát ha meg neheztel? – Hát ha ki vér? – 'S kemény szitokkal ereszt el* (157/15, 16). 3. *Hátha még:* <olyan föltevésben, amelynek érvényessége esetén az előző állítás még inkább igaz volna:> pláne, sőt még ha. *Még must korában is a' bor víggá téssen, 'S minden reátartást a' szívből el vészen. Hát ha még férffi kort érhet a hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba?* (199/71)

~ (254/34, 330/1728, 430/27, 431/28), *Hátha* (313/45), *hát ha* (199/107), *Hát ha* (217/3, 385/16).

hathatós mn

(4)

1. Hatásos, eredményes. *A' zöld bokorba' hal-lom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leánykák! Most andalogva lejtőz, Majd felfelé tzikornyáz ... Be ~! Be vidám Be gyenge és szerelmes!* (373/105) — *'S azonn nagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje; A' ~ okosság Rabbá legyen, 's az elme Törvényjeit fogadja* (185/172). *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon, Kire leghathatósb dögséget árásszon* (330/706). 2. *Vminek a ~ jelensége:* vminek az egyértelmű, világos bizonyítéka. *És még a' kis füvetske is, A leg kisebb férgetske is Annak ~ jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges, Meg mérhetetlen böltessége* (126/57).

hat-hét szn (1)
Hat vagy hét. *Megvarrtak húsz-harmintz főkö-
tőt potomra; Ötöt ha eladtak ~ forintjával*
(330/1809).

hái Ő: tiszá~.

hatlovas mn (1)
Hatlovas hintó: hat ló által húzott hintó. *Tudok
én már annyit Oláhúl, mint Tótúl, Hogy nem
ijjedek meg hat Lovas hintótúl* (248/56).

hatni lk: meg~.

ható lk: által~, be~. **Ö:** minden~, legszívre-
hatóbb.

hatodik szn (2)
A hatos szám sorrendi helyén álló. *Édes ígé-
zésnek, másnak nevezem é azt a' nem tudom
mit, melly mind a' két nemé, Mikor ók Cítére'
eljöttét érezik? Sokan ezt ~ ézésnek nevezik*
(330/1888).
VI. (259/491).

hatodmagával nm (1)
Vele együtt hatan. *Fridrik szakáts éppen az
ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával
Mantzi rátámadott* (330/1686).

hatolhat lk: le~.

hatos mn (1)
Hat tagból álló. *'S ki tudja? Hát ha még tán-
tztot is kell várni? 'S ~ minéket is fogunk ketten
járni?* (199/108)

hatóság Ő: minden~.

hatóskodik Ő: minden~.

hátra hsz (4)
1. Hátrafelé, visszafelé. *Bár én nyomorogjam
Spitzberg' havassain, Te lakjál a' festett Hot-
tentót' partjain; Én Amérikán túl vonjam ma-
gam ~, ... Még is együtt élek, 's együt halok
veled* (63/23). 2. Időben visszafelé. *De tégyük
most ~bb tíz nappal magunkat, 'S hallyuk vég-
óráján önnön halottunkat* (454/737). 3. Nincs
egyéb ~: nem marad más. *Hogy a' vád
Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván,
hogy nints egyéb ~, A' Conventbe fel kele; Ge-
neralissimus ranggal Bírván, méltóságos ha-
raggal Így kezdé kuruttyolni* (114/436).
~ (330/423).

hátrahanyatlík i (1)
Magatehetetlenül hátrafelé dől. *Mi-dönn a'*

*szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlík hátra,
Láttuk, hogy talál kinyait könnyeb-bittő ba-
rátra* (216/109).

hátraköttetvén in (1)
(Vkinek vmely testrészt) hátracsavarva meg-
kötözve. *Strimfli-galandokkal jól ~, Két kezét,
's Drabantok között kísértetvén, 'S így nem is
ügyelvén az ő mentségére, Ezt a' szententziát
olvasták fejére* (330/1615).

hátrál i (2)
1. Meghátrálóban van. *Nem fél mérgétől,
Baziliscus erőss erejétől, Nem fél, nem ~, mó-
dot ölelésre talál* (44/8). 2. Hátráltat. *Az első
~ták az utólmenőket, A' hátúlsók visszahúzták
az elsőket* (330/1467).

lk: vissza~.

hátrálni in (1)
Visszahúzódni, meghátrálni. *És mivel a' karén
által nem törhetek, Szégyennel, bosszúival ~
kezdetek* (330/1488).

hátráló mn (1)
Tünőben levő. *Tavasszal jön a' köles is és a'
bab is munkába Midőn a' Bika esztendőt nyit
aranyos szarvával 'S helyt ad a' ~ fénynek a'
Kutya elhunytával* (413a/229).

hátráltatás fn (1)
Akadályoztatás. *Eddig, úgymond, mindenek-
nél A' hal nyelv vigeála Kárára egész Ha-
záknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy ~ára*
(114/503).

hátramarad i (1)
Lemarad, elmarad vmitől. *Ettől a haszontól
jóval marad hátra, Bár sok kintsek szűljön In-
dia, Sumátra* (212/43).

hátratér i (1)
Meghátrál. *Ha népünk hátra nem tér: Újra
zöld borostyánt nyér, Megmutatja, hogy mit ér
A' magyar szív, Scytha kéz* (268/174).

hátravan i (1)
Csak ezután kerül rá a sor. *Rajta Nemes Lel-
kek! Álljunk ki a' gátra, Már Európában tsak
mi vagyunk hátra* (313/132).

hátraver i (1)
(Ellenséget) visszaszorít. *Verjétek hátra a' ke-
vély ellenséget, Melly már a' széleken pusztít,
öl és éget* (267/103).

hatszeres mn

Hatszoros. *Az ifjak ~ karéba állának, 'S Opor-nak eleven sántot tsinálának* (330/1481).

hátul hsz

1. Vminek az elejével ellentétes részén, felén. *Hát mihelyst ezt ki vette Nadrág hasítékjából, Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul* (114/962). **2.** Vminek a végén, vége felőli részén. *E' gyönyörű népet vezérelte elől Magda-léna a' bal, Márta a' jobb felől. Hátul a' Vasasok' nehezebb osztálya* (330/1179). **3.** Más személyek mögött, a szemlélt jelenettől távolabb. *Csak hátul szeretek állni, Innen többet tanúlok, Nem akarok én Pék lenni, Nem is azért bámúlok* (169/25). **4.** Hátulról: vki hátát tekintve. *Ahol megy! – ah melly Isteni kép-nek kell lenni, Melly hátulról is ennyi Grá-tziákkal kezd jelenni?* (139/40) *hátul* (114/833, 330*/197/3, 356/7), *Hátul* (169/46, 397a/159, 381).

hátulja fn

Vminek a hátsó része, fara, fenéke. *Az igaz, fejeérlik ortzád igen szépen A ketske hátujja ugy fejeérlik éppen* (61/34).

hátulsó mn/fn

I. mn Hátul levő. *A' ~ Sereg még most szótól várjon, Minden rést és utat keményen bészárjon* (330/1205). ~ (330*/197/4).

II. fn Hátul levő csapat. *Az elsők hátrálták az utólmenőket, A' ~k visszahúzták az elsőket* (330/1468).

hatvan szn

1. Hatszor tíz <életév>. *Azért idejére ki alig négy hat van, Gyávább egy friss vénnél, kit meglep a' ~* (239/86). **2.** Hatvan Személyek: a városi tanács, szenátus. *Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Város Nagyjai bőv példát adának, Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űltették a' Hatvan Személyek' sorá-ba* (222/34). ~ (330/755, 453/140), ~t (385/31).

hatvanhét szn

Hatvan plusz hét <életév>. *Már ma tsak ollyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk, Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta* (215/102).

hatvannégy szn

Hatvan plusz négy <életév>. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendő't elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/384). *hatvan négytől* (330/397).

hatvanötöd szn

Hatvan ötöd füre lesz menendő: hatvanöt éves lesz nemsokára. *Még nem ólthatta meg annyi sok esztendő, Bár már hatvan ötöd füre lesz menendő* (330/220).

hattyú fn

Hosszú nyakú, kecses, fehér vízimadár. *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára Fűzz kérget a' fának izmos derekára Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára* (453/33) ~ (76/9), ~k (330/1882, 397a/319, 413a/727), ~kon (330*/198/2), *Hattyúba* (306/163), *Hattyújinn* (432/112).

hattyúhangzat fn

Hattyúdál, a hattyú szép, panaszos éneke. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyö-nyörű zengzetit izgatod, Óh a' néma halakkal is Hattyú hangzatokat kedvre közöltetd!* (328/20)

hattyúhintó fn

A hitregében Vénus fogatát hattyúk vontatták. *Népének Citére elkészült int; Fel is kere-kedvén hattyú hintajába, Fénybe hagyott min-dent és ámbroziába* (330/2057).

hattyúi mn

Hattyúra jellemző, olyan. *Azonnal ~ szárnya-mat felvésem, Pindus' kőszálait véle megteté-zem* (267/243). *Tsak az ég olly lelket 's erő't adjon nekem: Téged fog zengeni ~ énekem* (306/232). ~ (330/1558).

haubitz (szl)

Tarack(ágyú). *Erősítsük a' Grénitzot, A' mo-zsarat 's Haubitzot Kettőztessük várain* (114/467).

havas fn

(Csúcsain nyáron is havas) magas hegy. *Sőt gyakran a' hóba fekszem Ott kinn a' Havaso-kon* (425/30). *Te vad ~ok' Kösziklája, Te,*

szomorú Ekhó' hazája! (102/5)
~t (267/57), Hovos (418*/174/4), ~ok (261/5),
~sa (124/11), ~sai (454/150), [Havasok]on
(129/30), ~sán (418/50), ~sain (63/21).

Haydn fn

(1)

Családnév. (Joseph Haydn (1732–1809) osztrák zeneszerző.) *Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül* (415/29).

ház fn

(92)

1. Állandó lakhelynek való épület. *Mormoló szelei a' hideg északnak A' ~ eresztére jég csapokat raknak* (66/4). A' barmokat szörnyű örvényibe nyeli A' fel dült ~akat hátára emeli (52/22). 2. Lakás, otthon. *Ugy kerülje a kár 's bánat ~ad táját Mint mi a' gazdának türes butelláját* (266/37). *Helye a Diétának Trokszartaksznak ~a légven* (114/296). 3. A ház lakói, a ház népe. *Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett. Ennek Áronjával, És egész ~ával Lakozz mind éjjel nappal* (225/6). *Igy érvénn ~addal sok szerencsés Sábést, Még egyszerűséggel fellyül mülod Jábést* (233/77). 4. A ~ asszonya: a ház úrnője. *Urak, ma itt mindnyajunktól dupla kedvet kívánnak Neve napja van a' ~nak, és a' ~' Asszonyának* (310/16). 5. Család. A' haboktól maradt még annyi jószágod, *Hogy abból boldogul élheted világod'*: *Élj magadnak már most 's tulajdon ~adnak* (202/121). *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy ~aknál a' gyermekeket nevelő 's az azoknak gondját viselő Asszony-személy* (330*/176/3). 6. Királyi ház: uralkodó család, dinasztia. *Virágozzék örökre Olly sok ditső Királyért, A' Nemzetek javáért Ez a' Királyi Ház* (259/370). 7. Templom. *Hogy az ember ditsérjen, Alle-lúját zengjen Házadban e' Főpappal* (225/10). Mind ezek az Isten titkának ~ba Sorra vagynak metzve Adamás táblába (15/15). Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, *Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak mannájában* (454/973). 8. (Ember) feje. *Ha ti gyalázatok is, majd mondják valakik Kár hogy az a' szép ész olly rút ~ba lakik* (61/54). *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze ~ában semmi portéka sint* (60/6). 9. Csigahéj. *Sok*

faluk' határain Ma Delfinek cziczáznak a' vizekben, 'S a' Csi-gáknak ~ain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyekben (288/31). 10. A Nap két ~a: Kelet és Nyugat. A' *Virtus' nevét fel fogja, 'S örök trombitán harsogja A' Nap két ~a felé* (415/36).

~ (189/6, 310/73, 74, 397a/344), ~' (259/15), *Ház* (368/166), ~ad (326/56), ~a (60/4, 213/120, 336/58, 432*/204/3, 413a/377, 1083), ~a' (397a/279), *Háza'* (330/528), *Házunk'* (230/17), ~atok (68/6, 257/173), ~at (215/76, 310/22), ~adat (225/100), ~át (60/5, 310/51, 327/19, 413a/637, 445/62), ~nak (77/89, 310/16, 404/4), *Háznak* (259/398, 425), ~aknak (413a/194), *Házaknak* (413a/995), ~ának (77/59, 228/14), *Házának* (432/34), ~akat (10/22, 83/16), ~ba (254/60, 330/1334), *Házba* (87/58, 170/15, 199/88), ~amba (410/2), ~ába (6/10, 161/34, 162/51, 204/15, 233/66, 238/100), ~ába' (225/81), ~ban (258/37), *Házban* (259/97), ~ában (330/1966, 456/49), *Házában* (217/15), ~okbann (211/65), ~ból (259*/203/4, 337/55), ~ából (259/361), *Házából* (190/59), ~on (237/101), ~ára (330/1543, 336/61), ~áról (432*/203/1), *Házánál* (330*/193/1), ~hoz (340/8), ~adhoz (308/36), ~ához (26/4, 213/73), *Házához* (357/52), ~amíg (414/16), ~akkal (213/137), ~ommal (330/1561), ~ával (336/9, 83).

Ö: ágyas~, bolondokháza, Bourbon~, egy~, élés~, Fáy~, fog~, Gara~, had~, király~, mag~, major~, Patay~, posta~, tivornyázó~.

haza¹ fn

(294)

1. Az az ország, ahonnan vki származik, vagy ahová tartozónak vallja magát. *Nemes Magyar! ~d' földébe még Nem jött a' had 's kegyetlenség* (257/170). *Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis ~tok Sok boldogságot lát* (259/165). A' *Duna és Száva tégedet szolgál, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/8). 2. Szülőföld. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek tégedet* (163/45). 3. Az ország lakosságának közössége, a nemzet. *Eljöttek hát, óh Haza' Nagyjai, Ditső Személyek* (251/1). A *harmadik, ki Annyának 'S nekem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/331). 4. Hely, ahol vmi leginkább előfordul. *Sok drágasá-*

goknak e város ~ja (9/21). *Te vad havasok' Kösziklája, Te, szomorú Ekhó' ~ja!* (102/6) **5.** Tartózkodási hely, ahol vki otthonra talál. *Nagy Körös Városa volt kedves Hazája, mellynek sok ideig tartá Oskolája* (222/23). **6.** *Istenek ~ja:* mennyország. *Hát mikor a' Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek ~ja* (77/12). **6.** *Égi ~:* mennyország. — *...te az égi ~ba repültél, Hol sok Sérafimok 's a' mennyei Szentek ölelnek* (258/80).

~ (68/13, 203/1, 212/37, 259/651, 287/45, 337/406), ~' (259/527, 306/1, 386/1), *Haza* (80/7, 12, 111/60, 87, 124/1, 237/124, 241/27, 306/4, 63, 337/369), *Haza'* (188/78, 96, 251/24, 257/152, 259/6, 306/cím, 212, 400/41, 445/68, 450/28), ~*m* (306/230), *Hazám* (111/95, 124/19, 395/39) ~*m'* (193/52, 306/15, 78), *Hazám'* (268/81, 306/10, 74, 337/133, 338/18, 386/15, 395/25, 400/60, 405/37, 39, 420/2, 452/24, 454/1000), ~*d* (267/17, 348/35, 413/19, 413a/697), *Hazád* (126/66, 418/114), *Hazád'* (452/29), ~*ja* (162/19, 209/85, 215/110, 224/6, 261/6, 299/127, 306/250, 337/258, 390, 357/5, 373/122, 413a/638, 648, 454/445), *Hazája* (80/2, 4, 10, 162/47, 188/131), ~*nk* (68/20, 192/57, 306/242, 267*/19/5, 368a/14), *Hazánk* (42/10, 117/5, 235/23, 246/2, 257/53, 306/167, 252, 357/9, 413a/504, 445/33, 58, 454/221), ~*nk'* (259/510, 267/100, 306/268, 337/383), *Hazánk'* (188/132, 306/7, 222, 223, 291, 307/99, 398/9, 415/45, 416/20), ~*tok* (258/103, 259/125, 201, 267/165), ~*tok'* (259/178, 338), *Hazátok'* (257/125, 259/153, 334), *Hazájok'* (390/31), *Hazáé* (306/9), ~*t* (259/118, 205, 556, 327/36, 413a/1069), *Hazát* (80/11, 257/237, 259/671), ~*dat* (259/455), *Hazádat* (259/84, 442/2), ~*ját* (267/122, 299/23, 413a/1072), ~*nkat* (203/13, 253/66, 259/107), *Hazánkat* (81/13, 330/559), ~*nak* (114/414, 688, 211/72, 212/46, 213/104, 105, 259/264, 306/148, 337/361, 368a/163, 397a/271, 413a/509), *Hazának* (78/23, 161/5, 188/61, 164, 257/90, 96, 259/41, 306/219, 293, 313/129, 330/121, 349/15, 357/15, 21, 368a/137, 454/978), ~*mnak* (267/246, 337/352), *Hazámnak* (313/7, 432/3), ~*dnak* (337/378, 368a/99), *Hazádnak* (202/122, 203/37, 266/49, 306/228, 445/54), ~*nknek* (267/45, 337/329), *Hazánknak* (114/501, 188/112, 251/17, 267/213, 267*/13/15, 306/263, 418/15),

~*toknak* (258/74, 259/472), ~*jának* (114/708), *Hazájának* (111/97, 124/26, 217/76, 241/23), ~*joknak* (212/34), ~*ba* (114/425, 259/102, 123, 453/262), *Hazába* (111/31, 114/505, 233/65), *Hazádba* (445/24), ~*jába* (209/89, 299/7), ~*nkba* (221/11, 342/26, 356/2), *Hazánkba* (400/16), *Hazánkba'* (114/795), ~*ban* (259/188, 291, 267/208, 306/50, 368a/74), *Hazában* (111/71, 257/228), *Hazábann* (81/4), ~*mban* (267/236, 337/355), ~*dban* (259/44, 299/78), ~*nkban* (287/17, 413a/612), *Hazánkban* (257/77, 259/113, 330*/197/2), *Hazánkban* (244/cím), ~*ból* (348/7), ~*jából* (337/409), *Hazánkából* (337/381), ~*tokon* (259/148), *Hazátokon* (439/14), ~*mra* (287/8), ~*nkra* (373/93), *Hazáról* (330/26), ~*járól* (330*/149/5), *Hazájokról* (244/39), ~*dhoz* (259/67), ~*ért* (259/647, 564p, 267/116, 268/172, 180), *Hazáért* (92/93, 259/655), *Hazámért* (268/61), *Hazáéért* (368a/91, 395/3), ~*nkért* (259/568, 572, 582, 592, 267/92), ~*ül* (337/1), ~*val'* (307/39), ~*jával* (307/9).

haza² hsz (3)

Lakóhelyére, otthonába. *Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok sietének A' tsata helyről* ~ (114/1007). ~ (266/19, 336/35).

Ö: ide~.

hazacipel i (1)

Súlyos terhet szállít otthonába. *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél sikeres, Sehonnan sem tzepele haza több terhet a' szekeres* (413a/735).

hazafelé hsz (2)

Otthona, hazája felé. *Igy mind haza felé ereszti békével Akkor nyájas színnel fel ül szekerebe* (56/52). *haza felé* (202/52).

hazafi mn/fn (23)

I. fn Hazáját szerető, érte önzetlenül tevékenykedő ember. *'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végve kedvesen; Nyújtya ezt egy igaz Magyar, egy Hazafi szívesen* (124/24). *És benned Országunk' ügyében Szíves, erős ~t csudálunk* (445/28). *Hazafi* (114/163, 188/70, 306/284, 349/24, 442/9), ~' (124/16), *Hazafiak* (114/5312, 126/76, 454/968), *Hazafiak'* (188/57), *Hazafit*

(386/6), *Hazafinak* (306/197), ~ra (268*/22/11), ~ról (267/185), ~nál (114/453), *Hazafinál* (111/43, 124/22).

II. mn Hazafias, hazaszerető. *Mi? Hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Is-pányunk béülvén székebe, A' legelső tántzot Magyaron kezdette, 'S minden ~ szív betsülte érette* (330/564).

~ (217/70, 237/130, 125).

hazafordultára **hsz** (1)

Amikor hazaér. *Azt írják: hogy midőn haza fordultára Borostyán ágakat fűzvén homlokára Meg győzetett volna Scipiótól hada Illy bosszús, de méltó panaszra fakada* (78/13).

hazafut **i** (1)

Futva hazamegy. *De Rozó észre vette Haza futa szállására, Rá bízván d'O Májorjára Az egész compániát* (114/746).

hazai **mn** (5)

A hazához tartozó, arra jellemző. *Kellő ortzátokon ülnek a' ~ Forró szeretetnek fényes vonásai* (259/91). *Azért ~ Versekkel Bachust hívenn tiszteljük* (413a/940).

~ (267*/12/13, 413a/504), *Hazai* (237/86).

hazajön **i** (2)

Otthonába visszajön. *Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy figurásan nyertem el az egrit* (228/23).

haza jöttünk (199/96).

hazakerít **i** (1)

Visszaszerz. *Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél hamarébb fíjaid legyenek* (266/58).

hazaküld **i** (1)

Vkit a saját otthonába küld. *Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők végezének, Jelentsem meg tinéktek* (114/417).

hazamegy **i** (1)

Otthonába megy. *Már próbánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza megyünk* (336/72).

hazamehet **i** (1)

Otthonába mehet. *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/474).

hazamenés **fn** (1)

Otthonába való menés. *Ő is most már lassult, de hajdan vitézi Lépéseit a' haza menésre intézi* (69/22).

hazamente **fn** (1)

Hazafelé menés közben. *Kinek kedve nem volt, vagy pedig nints kedve, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve* (340/48).

hazamenvén **in** (1)

Haza érkezve. *E' sok Szarándokság, kérded, mit használa? Haza menvén három gyermeket találá* (96/16).

hazámfia **fn** (5)

Honfitárs. Méltóságos Urak, jó Hazámfijai, Tekintetes Rendek, Országunk' Nagyjai (259/89).

Hazámfia (235/7), *hazámfija* (237/133), *Hazámfijai* (337/153); *hazánkíjajai* (267/18/8).

hazájú **mn** (1)

Egy ~ vkivel: ugyanoda tartozó. *Békákkal egy hazáúak, Vélek szoktak mulatni* (114/994).

házas **fn** (1)

Házasságban élő ember. *Az első Társaság mihelytt elvégzette, A' rendet a' többi új ~ követte* (330/502).

házasodik **Ik:** meg~.

házasodni **in** (1)

⟨Férfi⟩ készülni házasságot kötni. *Nem soká él a' halandó, A' jó szerentse mulandó Házasodni kellene* (401/7).

házasodott **Ik:** meg~.

házaspár **fn** (1)

Házastárs. *Kiknek nem jutott ~: Úton-útfélen elég jár* (133/29).

házasság **fn** (4)

Férfinak és nőnek jogilag elismert és szabályozott életközössége. *És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén* (167/3).

Házasság (337/327), ~ához (337/328), ~gal (337/368).

házastárs **fn** (1)

A feleség. *Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany Kul-*

tsos Kis-Rhédei Lajos ~ának eltemettetésekor (454/cím).

házasulandó fn (1)

Nősülni készülő. *Egy fiatal házasulandónak habozása* (339/cím).

hazatérni in (1)

Otthonába, hazájába visszamenni. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/25).

hazatérő mn (1)

Otthonába, hazájába visszamenő. *Illy átkot 's mindent elmondván, hogy haza térő Kedvünk elesék, hadjuk el mind ez hazát!* (327/35)

hazavisz i (2)

Vkit otthonába, hazájába visz. *A' kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipőket, Mert ép talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30).

vigyél haza (358/19).

házi mn (5)

1. Háznál, otthon használt, végzett. *Jer nemes lelkek' remeke, 's Királyok' És magyar hérók' Fejedelmi vére, A' ki laurussal 's olajággal ékes Érdemeid közt Házi virtussal szereted tetézni Nyertt ditsőséged!* (454/869) **2.** Hazai. *Attikus, Római főember, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a tudományoknak barátja. Egy ~ Hérós* (368*/31/5). **3.** Házi kereszt: feleség. *Nemzeti Czímerénn láttzik kettős Kereszt, Mert két Személyre néz itt a' Házi kereszt* (238/10). **4.** Házi nő: a ház asszonya. *A' vidám kellemességek Bélylyege, a' ~ Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában szó, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454).

Házi (410/27).

Ö: *Furmint~, semmi~.*

háznép fn (1)

Egy családhoz tartozó személyek összessége. *Amott az éhhez holt ~ a' tűz megett Egymásra béhullott szemekkel nézeget* (337/63).

háztető fn (3)

A házat fedő tetőzet. *Vaj! Hijába borúl a zöld levél a' lágy Szöllőre, Annyi jég ugrál kopogva akkor a' ház tetőre* (413a/453).

~t (397a/478), *~ből* (413a/775).

hazudik i (7)

Nem mond igazat, valótlant állít. *Vagy én poé-*

ta nem vagyok, vagy azok hazudtanak Kik Poéta fővel néked, szárnyat 's lételt adtanak (358/33). *Hogy Heléna a' nadragért Hajdan el veszett vala, El veszett e' szép virágért Pergamumnak kő fala; 'S hogy Homerus, a' mint tudta, Ezt a' tréfát jól hazudta, Im örök laurust nyere* (317/41).

hazudtál (324/56), *hazudtam* (454/429), *hazudott* (454/586), *hazudtam volt* (333/25). — *hazudna* (236/21).

Ik: *el~.*

hazudni in (3)

1. Nem mondani igazat. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal A' kik között ha tudsz ~, gyalázni Tettetni – árulni – a' virtust alázni Ha tudsz hízlekedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak* (453/235). **2.** Becsapni, félrevezetni. *Vége mit hoz a késő est, a' Szel honnan hajtogat Száraz felhőket, 's a' nedves Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is merné azt mondani, hogy a Nap tud ~* (413a/467). *~* (12/13).

hazudó in (2)

Nem igazat mondó. *Ez az a' Jóltévőnk, melylyet ha megvetünk, Életet ~ halál lesz életünk* (225/68). *Víg hangot ~ Posta! Mit únszolod Pernyében heverő lantomat?* (432/5)

hazug mn (2)

Megtévesztő, hamis. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' ~ festő le rajzolja* (213/14). *Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak* (213/23).

hazugság fn (2)

Hazug állítás. *'S még is a' halálnak végső kívánása Az ember szívének titkos ~a* (453/156). *Hazugság* (453/187).

hazul hsz (2)

Hazulról, otthonról. *Túlhan a' Magyar hazának Végéről utra kelek, 'S jöttem 'a merre szívának A' hazúl fúvó szelek* (357/24). *Most tehát más egyéb módot nem találok, Hanem tsak, hogy innen hazul gratulálok* (325/4).

házsártosság fn (1)
Zsörtölődés, veszekedés. *Perpatvart, há'sártosságot. Mlg kemény tsatákkal ám, — 'S egy arany sújtásos nadrágot Énekel kis trombitám* (317/1).

Hébe fn (13)
Személynév. <Az ifjúság istennője, Zeus és Hera lánya.> *Lám a kedves ~ A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett* (98/7).
~ (134/120, 219/34, 249/6, 368a/43, 125, 368*/30/6, 428/37, 447/120, 448/6), ~' (371/29) ~t (330*/202/10, 368a/63).

hébe-hóba hsz (5)
Nagyon ritkán. *A' farkas a' róka együtt hébe hóba Az erdőre mennek együtt prédálóba* (66/13).
hébe hóba (85/15, 197/15, 279/10, 330/700).

hebehurgia mn (1)
Meggondolatlan, kapkodó. *Illy zavartt forgó szél tódult a' Szobának, Hogy a' ~ Languaszhoz fogának* (330/530).

hebehurgyaság fn (1)
Meggondolatlanság, kapkodás. *Nékünk is kárt tehet a' ~* (330/977).

Hebrus fn (1)
Helynév. <Az Égei-tengerbe ömlő ókori folyó: a ~ völgye volt Orpheus tartózkodási helye.> *Hogy Orpheus, — kit a' halál' fijának Az Őrebiől felfalttnak gondolának, 'S barlangjaikba jajgatának ~' szelid leányai'S a' bértzi Ekhó' hangjai, — Véletlen a' kies Hémus' hegyére ... kiére* (399/4).

hectori mn (1)
Hectorra jellemző. <Hector, nagy erejű trójai királyfi a görög mitológiában.> *Bár Hectori vitézséged Itt mindent fejűl mujjon 's Mindeknél kedvességed Gyönyörűségbe fujjon* (13/5).

hedera (lat) (1)
Repkény, borostyán, amellyel a babérhoz hasonlóan a győztesek homlokát övezték. *Kérvén térdhajtással annyi Gráziáját, Hogy végye kedvesen vékony ~ját Mellyet az örvendő Magyar Hélikonnak Artatlan Leányi tisztelettel fonnak* (188/82).

hédervári mn (1)
Héderváron lakó. *Nincs pantoffel egyik lábán, 'S mint a' Hédervári bábán, Ugy fityeg rajt' a' ruha* (317/90).

Hedrahely fn (8)
Helynév. <Somogyi település.> *Tegnap Csököl és ~ szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván botsátni a' másoknak a' papot* (326/1).
~ (326/8, 31, 35, 35), ~ed (326/69), ~be (326/10), *Hedrahellyel* (326/23).

hedrahelyi fn (2)
Hedrahelybe való személy. *Hedrahelyiek' bírāja így izent a' Csökölinek* (326/20).
Hedrahelyiek (326/13).

hegedű fn (3)
Négyhúrú vonós hangszer. *Várván az az ebédet, ~t, tizbalmot: Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És muzsikájokkal helyekre leülnek* (330/310).
~ (26/40), *Hegedűk* (397a/918).

Ö: bőgő~.

hegedűgyanta fn (1)
A hegedűvonó bedörzsölésére való szilárd gyanta. *Apollo be hinté hegedű gyantával 's Éjtzakákat győző kanaforiával* (26/21).

hegedűs mn (1)
Hegedűs kar: éneklő madarak. Ott tiztoráz víg réjával, Ott tsattog, süvölt, kereng, Hangzik a' völgy a' pusztával. A' hegedűs Kar így zeng (397a/784).

hegy¹ fn (88)
Dombnál magasabb felszíni kiemelkedés. *Bár a' melly nép a' ~ hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta* (52/13). *Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben a szánakozó lélek 's torok lakik, Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak Hegye felé édes vágyódások vonnak* (219/30).

~ (52/8, 9, 72/9, 142/13, 221/8, 237/17, 239/31, 267/83, 267*/14/4, 288/35, 305/13, 399/12, 413a/712), ~' (237/26), *Hegy* (129/36, 188/89), *Hegy'* (188/121), ~ek (178/2, 219/15, 225/20, 259/628, 368*/30/1, 397a/15, 122, 413a/250, 363), *Hegyek* (16/57, 59/9, 110/21, 161/21, 23, 195/9, 413a/938), ~ek' (205/57, 253/37, 258/52, 338/34, 368a/5, 397a/32), *Hegyek'* (119/5), ~ed (304/2, 413a/839, 435/2),

~e (96/14, 219/23, 306/244, 327/29, 336/54), *Hegye* (358/17), ~ünk (342/5), ~ei (79/8), *Hegyeink* (225/23), ~et (306/306), ~edet (432/73), ~ét (219/59), *Hegyeket* (123/35), ~eit (330/1564), *Hegyeit* (413a/18), ~nek (237/23, 373/19, 413a/1095), *Hegynek* (413a/122), ~eknek (212/39), *Hegyeknek* (413/56), ~einek (267*/14/6), ~ekbe (304/46), ~ekben (164/9, 288/32, 397a/573), ~ekbenn (60/7), *hegyekben* (435/46), ~edben (259/45), ~en (199/35, 330/523), *Hegyen* (413a/791), ~ünkön (342/22), *Hegyre* (306/29), ~ekre (413a/635), ~ére (306/306, 330*/143/6, 399/6), *Hegyekről* (413a/51), ~éről (113/5, 413a/1114), ~énél (343/1), *Hegytől* (149/17).

Ö: ág~, Aon~, arany~, gyémánt~, Helikon~, Sion~, szőlő~, víz~.

hegy² fn (5)

Vminek csúcsba végződő része. *Fújván egy ág ~énn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti el* (83/23). *Ezt [csigatészát] orsó' ~ével kanyarítják meg egy kivőlgvelyt vagy kibarázdolt deszkátskán* (330*/144/2). *Ahol szent újjaid' ~ét végig vonod, A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod* (454/653). *Tisztán megy az Egen 's nem is tömpe a' szarva ~e* (413a/437).

~én (413a/903),

Ö: ág~, köröm~.

Hegyalja fn (1)

Helynév. Kinek szárnya alá vonja A' magyar Pindus magát, A' Hegyallya' Hélikonja Úgy nézi mint tsillagát (368a/79).

hegyecske fn (1)

Kis hegy. Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske (176/2).

hegyes mn (5)

1. Csúcsban, hegyben végződő. *Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja Fénnyével az égi holdak számát töldja* (190/39). *Toll síp vala trombitájok, Dobjok bőrből készüle, Egy ~ tö a' szabályjok, Ez Dámáktól kerüle* (114/366). 2. Hegyes fütty: éles fütty. Az egész Táj hanggá lészen. — A' pirók Kenderike 'S a' Pinty ~ füttyöt térszen

Egy sörje' tetejibe (397a/751).

~ (330*/180/1), *Hegyes* (25/19).

hegyez i (2)

1. Hegyesre formál, vág vmit. *Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat ~nek Csónakot vájnak, vagy marhát, és boglyát bélyegeznek* (413a/270). 2. Mérges nyilat ~ vki ellen: vkinek a rosszindulatú bírálatára készül. *Így gúnyolák sok Zoilok Érdemidet a' porba, Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okokosoknak ellenek Hegyeztének* (236/28).

hegyfok fn (1)

Hegy kiugró (meredek) nyúlványa. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjött a' jégen Tihany' ~ánál* (330/32).

hegyi mn (2)

Hegyvidékről származó, ott levő. *Eggybe jó Pap lesz, ~ bort ha kóstol Minden Apostol* (120/3). *Sűrűk a' Hegyi árnyékok, az álmok kellemesek* (413a/349).

Hegy (227/3).

hegyesség l. hetykeség

Hegyköz fn (1)

Helynév. (Tájegység Észak-Magyarországon.) *Lésznek ezután is ... Kikkel a' Noétól bé plántáltt Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' borözön* (219/31).

hegyközi mn (1)

Hegyközből származó. *Ti ~ Nimfák, a' hordók' Driási!* (219/1)

hegyorom fn (1)

Meredeken felmagasló hegycsúcs. *Másnap a' nedves homálynak gyásza hogy fénnel derültt, Rósa színnel az hegy órmon már a' Hajnal felkerültt* (161/30).

hegytető fn (6)

A hegy legmagasabb része, teteje. *Thaliának kebelében ülven magát mulatja A füredi hegy tetőkben az Ekhót hangoztatja* (111/40). *Még egy nagyot dördül fent a' ~ben, 'S ime — leszáll az Úr egy fényes felhőben* (306/131). *hegy tetőnek* (667/13), *hegy tetőkre* (89/5), *Hegytetőnn* (188/34), ~kkel (397a/383).

hegy-völgy fn (4)

Hegyek és völgyek váltakozó sora. *Éjjel, nap-*

pal, hegyen völgyön, vizen egyaránt megyen (358/51).

hegy völgy (247/10), hegyen völgyön (358/51), Hegyen Völgyön (257/10).

hegyzett lk: meg~.

hej ~ héj **isz** (11)

Vidámság kifejezésére. *A kemenczét fűtögetni Hej! Bezzeg nem restelném* (169/122). *Héj, héj, az én szívembe' is Nagy tűz vagyon Héj, héj azért sohajtok én Illyen nagyon* (333/45, 45, 47, 47).

Héj (309/1, 413a/177, 448/15), [*Héj*] (249/15), *Hejh* (169/161).

héj¹ **fn** (7)

1. A szem szemgolyót védő külső burka. *Két szemed' ~jában Eltem 's holtom áll* (263/9). 2. <Fa> külső védőburka. *Tenéked [fenyőfa] lenyüzzák kérgedet 's ~jadat*, --- letépik minden ágszáladat (416/5). 3. Rágja a fa ~át: a fukarságra célzó népi kifejezés. *Akár mi vétket nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénz telhessen be Tsak hogy pénzt aggyanak rágja a' fa héjját* (5/11).

hélyban (413a/800), *~jára* (379/29, 454/927), *hélyjáról* (162/126).

Ö: rozskenyér~, szem~.

héj² **msz** (4)

<Megszólításként> *De még e' lenne, ~ Bátya, Adj ki kend jussomat* (92/169). *Héj te, ravasz Ámor! Miket fel nem találsz?* (330/1347) *Héj* (354/6, 13).

héja **fn** (1)

Ragadozó madár. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Matinus' bérteit Vagy ha ... a' héjja megpetéli a' galambokat* (327/32).

héjacska Ö: narancs~.

Hekaté **fn** (2)

Személynév. <A görög mitológiában a varázslás, a sötétség és az éjszaka istennője> *'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja. Mint midőn a' három-képű Hecatenak Innepén áldozni kell egy vén Papnénak* (330/863). ~ (333*/165/4).

hektika **fn** (3)

<Növény> kiszáradása. *Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt Mellyeket belől egy száraz*

hectika bánt (86/14, 198/14).

~ba (186/6).

Hektor **fn** (3)

Személynév. <Trójai herceg> *Nem köldül ugyan a' Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy familiának, De még is szebb ~, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus mellett a' nagy familia* (212/57).

~ (256/37), *Hektort* (215/45).

Hekuba **fn** (1)

Személynév. <Priamosz trójai király felesége> *Ettől a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra, A' mellyet hajt egy illy ~ Trójának Kegyes magzatokat szűlven a' hazának* (212/45).

Heléna **fn** (6)

Személynév. <A görög mitológiában Zeusz és Léda leánya> *Felfogadtam, hogy míg élek, Egy asszonnyal sem beszéllek; 'S bár ~ volna is, Még sem kapnék rajta is* (322/11).

~ (317/36), *Helena* (113/29), ~ért (127/15, 421/15), ~nál (127/16).

Helikon **fn** (22)

Helynév. <A költészet jelképes hegye az ókori görögöknél> *Itt a' Músák Laurust fonnak, Hélikon tetejébe örvendő nótát vonnak* (91/10). *De tán jó Olly idő, mellyben nekünk A' vidékünk Új Hélikon lesz* (334/52).

~ (113/6, 221/1, 225/19, 330/1165, 330*/175/1, 338/47, 342/5), *Helicon* (178/6), *Hélikon* (237/9, 336/54, 342/28), ~' (358/17), *Hélikonja* (368a/79), *Héliconunk'* (450/29), ~nak (260/31, 382/7, 432/39), *Hélikonnak* (188/83, 219/29), *Heliconba* (114/1018).

Helikon-hegy **fn** (1)

Helynév. <A költészet jelképes hegye az ókori görögöknél> *Ezért érdemlette, Hogy Helikon hegyen 'E régi kövekből néki oszlop legyen* (237/83).

Héloá **fn** (1)

<Rousseau *Julie ou la Nunvelle Heloïse*-ának téves kiejtésű alakja> *Most a' Böltsek' sok ál-mára Hol ébred, hol szunnyadoz, Majd a' képzeltt ~ra Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/59).

Helois **fn** (1)

Személynév. <Pierre Abélard (1079–1142) francia szerzetes unokahúga: a vele folytatott

szerelmes levelezés révén bekerült a világirodalomba. > *A' Hol kevesebb bánattal Néz Abé-lard hívére ~t tanítja Szerelmére* (297/67).

helvétus fn

(1)

Helvétusok: Svájcban területén élő kelta nép. *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy le-dönt a' vitéz Helvétusok' karja* (416/26).

hely fn

(161)

1. Terület térbeli része, amelyet vki/vmi elfoglal v. el szokott foglalni. *Egy helyhez nem kötelezem Én gyönyörködésimet* (16/41). *Elme-het dolgára, nints is itten ~e* (239/92). *Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri Tiltsa a' szeleket, mellyek ki rontanak Hellyekből 's ha-lomnyi habokat hajtanak* (74/14). **2.** Tartózkodási hely, lakhely. *Élj Kis Bálint, ezt kívánja az egész Hedrahelyed, A' melly egész éltedbe lesz, állandó tsendes ~ed* (326/70). **3.** A térnek meghatározott célra használt része. *Azért olly találós azért tud követni Azért nem tud soká egy hejbe ülhetni* (26/34). *A' sze-rentsét, 's virtust egy helyen mulatni Illy szép egyezéssel könnyen láthatni* (78/1). **4.** Ülőhely. *És ott Karinton apámmal a' felső ~en ülök* (454/423). **5.** Vmilyen vidék, tájék. *Egy magos kő szikla a' habok mérgétől Őrzi e kies hejt észak hidegétől* (1/24). *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott világa hív* (123/4). **6.** Feladat, küldetés. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel, Hogy rendelt ~emet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bántam* (454/671). **7.** Beszéd, írásmű, vmely része. *Méltó az egész ~et meg olvasni. Chron. P. I. Cap. X. Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' ~ is szűk, tudósabb hazafira is bizom* (268*/22/10, 11). **8.** Körülmény, helyzet, állapot. *Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy ~ből más ~be miképp hányattatik* (229/2, 2). **9.** *Nem találja a ~ét: nyugtalanul izeg-mozog. Ugrál az ujj havonn, nem találja hejét* (85/30). **10.** *Vki/vmi helyébe(n)/helyére: vki/vmi helyett. Ha meghal is Ferentz, Segédországlótok, A' bölts Ferentz, kegyes szívú pártfogótok: Helyébe a' jó ég fog másikat tenni, Ki Pannóniának Tzirusa fog lenni* (259/313). *Ha*

a leg keményebb büntetés helyébe Azt tette volt hajdan Horatz egy versébenn (12/1). *A' József' tündöklő országa végtére Elmúlván, új öröm áll annak ~ére* (259/250). **11.** *Vmi helyt: vmi helyett. Ugy van ha éltednek reggelét át sirtad Ha a dél szikrázó hevét alig birtad Óh akkor rád lankadt élted ujjítása Helyt — gondot hoz, élted bé alkonyodása* (453/148). **12.** *Kedvébe helyét jól találá: kegyeibe jutott. Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja Kitől függ sokaknak mind élte 's halála Boldog ki kedvébe helyet jól találá* (9/28). **13.** *Helyt ad a bánatnak: szomorú, bánatos lesz. Hát vígadok, ~t nem adok Már a' bánatnak* (99/17). **14.** *Hely(e)t fog vki/vmi vhol: megtelepszik vhol. Abban tán a' földes-úri jussal Ellenkedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe ~ fogok* (304/53). *Szívem titkos várába bérepüle [Ámor], És ott ~et fogott* (320/15). **15.** *Helyén van a szíve: nem ijed meg. Titkot közlök véled; szíved legyen ~én* (330/919). **16.** *Nincs ~e vhol vminek: ott nem érvényes, nem jogosult. Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem lakozhatnak, 'S a' hol a' világi Tettetésnek nints ~e, itt fogadd el Trézia' szívét* (454/863). **17.** *Itt van a ~e vminek: itt van az ideje. Itt van már helye, hogy szolylyak a Földeknek tsinnyáról* (413a/702).

~ (162/35, 208/47, 220/33, 237/65, 267/43, 305/8, 306/5, 9, 326/32, 36, 330/1603, 333/5, 454/813), hely (313/72), ~' (330*/200/19, 397a/1134), ~ek (330*/173/4, 413a/71), ~ek' (219/64), helyed (126/42), ~e (237/32, 267/42), Helye (114/295), ~t (88/11, 12, 114/835, 158/25, 209/62, 330/1193, 435/53, 439/35, 453/30), hely't (413a/40), helyt (413a/229, 796), ~et (89/20, 322/24, 327/38, 330/94, 1215, 1657, 330*/185/1, 330*/197/7, 368a/10, 400/73, 413/44, 413a/633, 760), Helyet (238/40), ~eket (306/14), ~emet (309/90, 454/315, 677), ~ét (139/109, 197/30, 313/42, 395/34), helyét (67/12), Helyét (330/1024), ~nek (162/50, 348/17), Helynek (161/22, 290/10), ~eknek (368*/182), ~ének (390/27), helyének (77/129), ~be' (305/7), ~ekbe' (303/7, 305/21), ~ébe (233/73, 268/157, 454/509), Helyébe (330/1503), helyébe (310/22, 453/41), ~ekbe

(259/280), ~ben (267/71), ~ekben (211/28), ~ében (337/140), hejében (310/20), ~en (110/34, 161/12, 169/88, 237/117, 268*/22/6, 298/28, 330/1827, 330*/166/4, 330*/200/16), Helyen (238/60), helylen (268/132, 313/71, 330/250), helylenn (77/11, 200/78, 216/21), hejjen (77/235), ~eken (111/81, 196/21, 231/421, 330*/158/1, 330*/164/4, 413a/804), Helyekenn (190/76), helyyeken (380/21), hejekenn (84/21), ~én (336/6, 439/21), Hellyén (316/21), ~énn (413a/923), Hellyénn (77/156), ~re (111/108, 126/38, 139/91, 239/11, 330/507, 330*/164/7, 445/70, 454/398), helyyre (28/9), ~ére (93/4, 163/31, 317/160, 330/1490, 454/523), helyyére (209/21), Hellyére (330/446), helyyekre (330/312), ~ről (330*/164/7), ~éről (185/75, 450/3), ~hez (205/41), ~ektől (162/118), ~étől (306/10), helyyig (416/21).

Ö: búvó~, csata~, edő~, egyhelyben, fő~, gyász~, Hedra~, játéknéző~, köz~, lak~, lap-pangtató~, menedék~, mulató~, mulatozó~, nyögdecselő~, sír~, üldő~, temető~, mű~, Vásár~, vesztő~.

helybehagy i

(1) Jóváhagy, elfogad. *Mert ha egy Dalomat Rózi helybe hagyja, Nagyobb vagyok mint egy Tamerlán' Hadnagyja!* (260/35)

helybehagyás fn

(2) Jóváhagyás, elfogadás. *József, a' Virtusnak már megholt Péládja. Kitől helybenhagyást nyerni annyit térsen, Mint minden érdemet befogni egészen* (306/265). *helybe hagyása* (335/4).

helyes mn

(5) 1. Rendben lévő, helyén való. *'S engem így halálra vetvén, Azt jelenti e' pecsét. Helyyes Ok. Meghalok* (282/17). 2. Helyesen: a szabályoknak megfelelően. *Így ejtik ezt néhol Magyar Hazánkban, és ítéletem szerént nagyon ~en* (330*/197/2). 3. Helyesen: illően. *Csaliruha, olyan patyolat-domb, a' melyet Kebeleikre az olyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni. Azt tartom, ~en* (330*/140/3). *~en* (330*/140/5), *helyyesen* (330*/204/10).

helyett nu

(2) 1. A szóban forgó személyt/dolgot pótolva,

helyettesítve. *Ha Apolló ~ Bakhust tették főnek A' Múzsák azok közt, kik hozzájuk jönnek* (219/65). *Ortájánn a' gondok ~ edgy edgy Grátzia látszik* (216/54). 2. A szóban forgó személyért/dologért cserébe. — *...ő a' ki ti néktek Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77).

~ (238/20, 259/336, 306/70, 322/23, 330/802, 1216, 1956, 374/15, 400/27, 413/10, 11, 436/9), *helyett* (428/19, 453/177), *helyet* (214/84, 101.), *helytt* (257/125, 397a/606).

Ö: a~.

helyette hsz

(8)

A szóban forgó személy/dolog helyett. *Légvetekek helyettem bölts Prédikátorok* (210/21). *Te bírod, óh tudod magad, Szép Lilla! szívemet: Azért te is ~ add Cserébe' szívedet* (278/27).

~ (214/82, 109, 432*/202/2), ~em (333/71, 438/19), ~ed (405/25).

Ö: énhelyettem.

helyezett i

(1)

Helyez. *Bévivék szomorúan az oldalszobába, Ahol ~ték puha nyoszolyába* (330/1512).

Ik: egybe~, körül~.

helyi Ö: Hedra~.

helyreáll i

(1)

Ismét rendes, eredeti állapotába kerül. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglelt volna köztök a' kívánt békesség* (330/1773).

helyrehoz i

(4)

Rendbe hoz, kijavít. *Vizeket oszlattya 's A Földet szárazsáttya Hejre hozza kedvünket* (32/42). *És már megindult, Hogy Hibáit helyre hozza széppenn* (170/58).

helyre hozza (413a/772), *hozza helyre* (231/206).

helyrehozás fn

(1)

Rendbe hozás, kijavítás. *Ha hibáztam: hibám' ~ára Előtted ülök fel erre a' sárgára* (268/55).

helyrehozhat i

(1)

Rendbe hozhat, kijavíthat. *Ha engemet gyávának óhajtsz, helyre hozhatom A' veszteséget mind* (170/68).

helység fn

(3)

Település. *Zákány nevezetes ~ Somogy Vár-*

megyében (330*/148/3).

Helységet (330/197/5), *~ünknek* (326/29).

helyt *Ö*: *mi~*.

helytartó mn/fn (3)

I. mn *Helytartó tanács*: a Habsburg hatalom magyarországi kormányzó szerve. *Mélt. Vajai Vay József Úr, Ts. K. Tanácsos, ez előtt a Fels. Helytartó Tanács' Tanácsosa* (368/31/1).

II. fn *Vkit/vmit távollétében helyettesítő személy. Megszántam a' Magyart, 's azt a' jó Tréziát, Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy benne egy kegyes Helytartóm' nézzétek* (259/152). *Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' ~ja vagyok* (454/312).

helytelen mn (2)

A szabályoknak nem megfelelő, a helyzethez nem illő. *Az illy' kérdést tartom igen ~nek* (330/1761).

~nek (330/1767).

hempelyeg i (2)

Hömpölyög, áramlik. *Pest palotái között a' népek tengere zúgbug Hempelyeg* (400/71). *Hempelye roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom* (395/31).

hempelyegve in (1)

Hömpölyögve. *Egy látható hívenység A' zöld haboknak fodrában Hempelyegve útát szög* (397a/640).

Ik: *le~*.

hempelyget i (6)

1. Hömpölyget. *Nézd bár a nagy gallyát, melly a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot* (39/2). *Az szelek halomnyi habokat görgetnek Mindenikbe egy egy halált hempejgetnek* (56/18). **2.** *⟨Eszében⟩ forgat. Jaj! Egek! melly szörnyű képzeletek, Mellyeket elmémbe ~ek* (223/2).

~nek (202/18), *hempely[e]getnek* (159/19); *~te* (397a/31).

Ik: *ki~*.

hempelygő mn (1)

Hömpölygő. *Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain, Lebotsátkozván a' Pádus' ~ hullámjain* (413a/1005).

hempereg i (1)

Gördülve halad. *Sebhedtt szívemre millyen Ír! -- Belőle véres könnyek ~nek* (257/137).

Ik: *be~*.

hemperget i (1)

Fekvőt hossz tengelye körül (ide-oda) forgat. — *...im a' végtelen üregben Földi hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén Tágos gőzgömböt, hóbértzeket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint ~* (348/37).

hempergetvén *Ik*: *le~*.

Hemus fn (4)

Helynév. *⟨A mai Balkán-hegység.⟩ Oh ki visz engem a' ~' híves völgye allyába, Ki sátoroz bé a' fáknak temérdek árnyékába* (413a/1044).

~ (413a/498), *Hémus'* (397a/577, 399/6).

Hencse fn (2)

Helynév. *⟨Falu Somogy megyében.⟩ ~, ~, mily szerencse, Hogy magadnak van papod* (311/1, 1).

hencsereg i (1)

Forgolódik. *Ezen gondolkodásában El merülve heverész Hentsereg puha Ágyában* (231/53).

henger fn (1)

Henger alakú talajművelési eszköz. *Kivált szükség nagy ~rel a' szerűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával keményíteni* (413a/190).

Henriás fn (2)

Voltaire Bourbon Henrikről szóló eposza. *Ez az egész hasonlatosság van véve a' ~ból, de újonnan öltöztetve és meg-magyarosítva* (267*/14/8).

~a (115/2).

Henrik fn (4)

Személynév. **1.** *⟨III. Henrik, francia király (1551–1589).⟩ Nemes lelkű ~! Megöltek tégedet, De szét nem törhették királyi székedet* (337/313). **2.** *⟨IV. Henrik, francia király (1589–1610).⟩ Ímé a' Bourbonház' 's a' Menny ajándéka, A' negyedik ~' ditsőültt árnyéka* (337/294).

~ (337/301, ~' (337/309).

hentes fn

Sertés levágásával, feldolgozásával foglalkozó szakember. *Bár hazánk is, mellynek minden Kronikája Még eddig tsak ilyen Hentesek táblája, Adna már ezeknél egy szebb matériát, Így írhatnék én is ditsőbb Históriát* (192/58).

henye mn/fn

I. mn Lusta, tunya. **1.** *De ah, igazán-hogy valakik használni Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni, Tsak üldözésre ér a' ~ gonosság; Kenyér nélkül marad a' munkás okosság* (341/41). **2.** Haszontalan. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feléledez, 'S szent magva porhanyós egerfát Nem terem, és ~ hangabokrot* (445/8).

II. fn Lusta, tunya ember. *Finnyás ~k, kiknek a' has istenetek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/57).

henyél i

Tétlenkedik. *Éris sem ~e a' többi társával, 'S minden rést és utat megrakott minával* (330/1017).
~ (198/67, 413a/306, 454/526), ~sz (268/28).

henyélkedik i

Tétlenkedik. *Azért ~ tellyes életében A Szurtos Gratiak tzondor kebelébenn* (26/37).

henyélő in

1. Tétlenkedő. *Gazdagodik Országunk, Egy ~ Hazafi sints, Mutatja a' nadrágunk* (114/163). **2.** Terméketlen. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' régtől fogva ~ Berkeket kiirtotta* (413a/737).
Henyélő (330/2008).

henyélvén in

Tétlenkedve, lustálkodva. *'S azt képzelem magamnak Hogy én a' Hébe' bódog Vánkossain ~ Mint égiek' barátja Nektárral ittasúlok* (371/30).

henyeség fn

Tétlenkedés, tunyaság. *Nem hagyta a' ~tól el lanyhulni Népeit Búval, gonddal köszörülvén a' Halandók szíveit* (413a/139).

Heráklitus fn

Személynév. <Herakleitosz (i.e. 535–475), filozófus.> *Az emberi nemen óh melly méltó jussal Sírhat az érzékeny szív ~sal* (210/2).

herceg fn

1. Legmagasabb rangú főnemes (névhez fűzött címként). *A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, Galántai Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek* (259/4). **2.** Az uralkodó családjának férfi tagja. *Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet* (259/470).
Hertzeg (231/4, 330/44, 330/148/1), *Hertzeg'* (330/52, 283), *Hertzegnek* (114/6), *Hertzegé* (330/352), *Hertzeget* (259/403).

hercegi mn

Herceghez tartozó, hozzá kapcsolódó. *Szánakozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józsefet, a' példás, nagylelkű hercegi ifjat* (258/85). *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt bizonyly Hertzege hatalom* (212/20).
Hertzege (114/107).

hercegség Ő: őhercegsége.**here fn**

1. A méhcsalád nem dolgozó hím tagja. *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa ~ket* (356/9). **2.** Naplopó ember. *Finnyás henyek, kiknek a' has istenetek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/58).
~ (356/8), *Here* (356/7).

Ő: ló~.

herég i

Hörög, fullad. *De tán, Lilim! Te is keseregsz? Rabgerliczém saskézbe heresz, 'S kéred segédemet?* (302/38) — *A' Kővár' gyomra széttdüllyed, A' rabló zúg, ~, süllyed* (443/230).

herégő l. hergő**heregve in**

Hörögve, fulladva. *Dorottya elkezd diktálni ~* (330/1528). *De – jaj – alig – lehellek. Adj – tsókot – és – azon-nal Halld, ím – he-reg-ve – mon-dom* (186/63).

herélt fn

Ivartalanított keleti (rab)szolga vagy háremőr. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak. A szem fül ~tek utánnad zúdulnak Jer más Oldalára a' fénylő Stámbulnak* (190/29).
~tek (25/43).

herélttetetik Ik: ki~.

- hergés** fn (1) *Máskál a' fanyar bánaton* (426/37).
Hörgés. *Én aludtam, 's bádjadtt Hergésed' szomorú Szele Halállal tele Itt nyögdétséle* (174/11).
- hergő ~ heregő** mn (2) *Hörgő. Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal ujjítsátok heregő mellyemet* (90/27). *Sőt azolta jobban vérzi A' rögzött kín szívemet, 'S a' mint hergő lelkem érzi, Siettetí végemet* (428/147).
- Herkules** fn (7) Személynév. *⟨A görög mondavilág egyik legismertebb hőse.⟩ Sokszor ~ is orsót fog kezébe Ha tüzesen pillog Omphalis szemébe* (76/1). *Atlás és ~ egymást fel váltva tartják az eget* (267/14/1). *Plátánról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrisfa 's ~ árnyékos Koronája* (413a/591).
~ (94/cím, cím, 237/110), ~től (191/32).
- herkulesi** mn (1) Herkulesre jellemző. *Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk ... Akár erőtlének légyünk, akár merő Derekunkban lakjon Herkulesi erő* (209/52).
- hermelin** fn (1) Menyétféle ragadozó értékes fehér prémje. *Sibéria minden nyusztal, ~nel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/107).
- Hermus** fn (1) Helynév. *⟨Lydiai folyó.⟩ De sem a' Médusok gazdag országának erdei Sem a' szép Ganges, sem ~ aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn* (413a/659).
- hernádi** mn (1) A Hernád folyóhoz tartozó. *Jer, Kazinczym, jer, öleled meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni Tégedet. Honnan? – azt kérde – talám a' Debretzen' vidékiről? Oh nem! Az Hernádi völgynek borba földött széliről* (161/4).
- hernyó** fn (4) A lepke hosszúkás, puha testű álcája. *Hernyóm, kiben gyönyörködtem Pillangóvá vált előttem, 'S frissebb Rósákra repült* (360/4). *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- hernyócska** fn (2) Kicsi hernyó. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyócska rágott Emésztvén édesen* (391/14).
hernyócskában (397a/862).
- hernyóélet** fn (1) A hernyóéhoz hasonló élet. *Óh, mikor lesz, hogy bús kínjában Letöltöm hernyó-életemet, És szemfedelem' púpjában Kialszom szenvedésemet?* (426/54)
- héro** fn (15) Rendkívüli hős. *Sok Vízézek, derék Hérók itt valának, Agamemnon előtt a' kik virágzának* (237/41). *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy anyja, Itália* (413a/696).
~k (194/19), ~k' (299/75, 337/384, 454/866), *Hérók* (192/50, 306/5), *Hérók'* (258/63, 337/394, 428/202), *Hérókat* (368a/168), *Héróknak* (188/55), *Heroínak* (299/134), *Hérókkal* (188/44).
- héroina** fn (1) Hősnő. *Hogy pedig e' ditső Tájon Az ő Húgok is sort álljon A' Héroínak között* (415/51).
- héros** fn (18) Rendkívüli hős. *Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok, Hogy ennyi Héróst énekeljen, 'S illy Nagyok' Érdemével be teljen* (251/27). *Sokszor a' mely Héros Atlást felyül hattyu Egy tsalóka szemű Asszony el altattya* (76/3).
~ (267*/18/5), *Héros* (170/28, 368*/31/5, 432/11, 439/59), *Héros* (299/121), ~ok (259/473), *Hérosok* (259/351, 287/41), *Hérosok* (257/4), *Hérosok'* (288/44), *Héróst* (259/371), *Hérosba* (405/15), ~inkra (81/27, 203/28), *Héróssá* (170/69).
- hérósi** mn (4) Hősi. *'S rá hadi tetteiért, Hogy sok büszke Királyt leverte És ~ fején Délusi ág lebeg, Nem néz a' Capitólium* (328/8).
~ (337/377), *Hérósi* (72/23, 418/118).
- hervad** i (4) *⟨Növény⟩ nedveit veszítve fonnyad, szárad. Mihellyt dögletes fényű tsillagzattya [a napnak] Magát a' Tsillagos Égen ki mutattya*

Azonnal a' tavasz szépsége ~nak A nyájas ligetek 's mezők el fonnyadnak (86/9). Hervad a' Pindus, maga Tempe szárad Sok folyó könyvtől Aganippe árad (116/1). ~tok (150/26), ~nak (198/9).

Ik: el~.

hervadás fn (2)

Hervadásra dől/hajol: hervad. Tavaszlott éltet bimbója De titkon rágván hernyója: Korán ~ra dült (360/3). De jaj mikor visszatértem, Már az apró viola, És minden Remény, én érttem Hervadásra hajola (428/108).

hervadatransz fn (1)

Virulás, nem hervadás. Teremj édes magzatokat, Tölts sok vidám Tavaszokat, Végre a' Mennysországba' Élj ~ba (414/8).

hervadó mn (3)

1. (Növény) fonnyadó, száradó. *Tegnap le szálla tsendes Tseppekkel egy esőtske ... 's A ~ Levélké Új életet kapának (107/23).* **2.** (Kedv) lankadó.; *Majd meg jön tán egéssége, Hervadó kedve, 's szépsége (133/62).* ~ (186/3).

hervadoz i (1)

Fokozatosan hervad. Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyílra kezdő virágom, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba; melybenn bár Virágzik is: de lassanként fonnyad, és ~ már (162/107).

Ik: el~.

hervadozó mn (2)

Fokozatosan hervadó. A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas türeklét; és sok ezer betses Áldási nem férven beléje Hervadozó mezeinkre ontja (418/24).

hervadt mn (3)

Hervadástól fonnyadt. Könnyes szemekkel sírkövére Hervadtt virágot szórjatok (388/24). Ím' már ~an Áll a' szegény viola! (146/23) ~t (443/190).

Ik: el~.

hervaszt i (1)

Vminek a hervadását okozza. Szentebb Egek! van talám egy bódog hely ezek felett, Mely az

ártatlan örömmek virágzó Tempéje lett. Melynek a' bánatok' tele nem ~ja határit (162/37).

hervasztani in (1)

Vkinek sorvadást okozni. E' szerentsétlenség pedig nem mostani Kezdet már ez engem tavaj ~ (73/10).

Hervey fn (4)

Személynév. (James ~ (1714–1758) angol író.) ~t, Youngot betsülni Megtaniulta Nemzetem (163/37).

~ (128/8, 163/24, 424/8).

héség l. hévség

hesperis (lat) (1)

Estike (virág). Mások irtóztató Énekkel Bőgessék búss Obojokat, És siralmas Nótákat Jajgassák keserves Versekkel; Kerítettse szürke ~ Gőzölgő Fejeket: Én nem óhajtom egyszersen is Követni ezeket (128/29).

Hesperus fn (4)

A Vénusz, esthajnalcsillag görög neve. Sőt véle jár új fényjében A' Hesperus' tsillaga, Melly Hazánk' setét egében Bő sugárt hinthet maga (307/98). Hadd hallja meg Aurórával Hesperus e' dalomat (397a/22).

~nak (330*/143/2), Hesperus' (432/58).

Hesper fn (1)

Hesper vidéke: a Hesperidák kertje a görög hitregében távoli nyugati vidék, ahol a Hesperidák, Atlasz és az Éj leányai, az aranyalmát termő fát őrzik. Felállított Ariszt egy Méhest nem régen ~' vidékébe ama' szép térségen (341/2).

hesperi mn (2)

Hesperhez tartozó. A Hesperis Méhes' története (341/cím, 37).

hét¹ szn (1)

Hatnál eggyel több. Még elmémbe' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel, mint nyertének ebbe' hatalmat Árpád és ama' ~ Kapitányok véres erővel (259/612).

~ (161/39, 162/105), Hét (114/786)

Ö: hatvan~.

hét² fn (11)

Hét napból álló időtartam. Két ~ mulva már a' mérték egyesülvén a' Nappal Egenlővé lesz a' rövid éjj és a hosszú Nappal (111/117).

~ (330/419, 421, 413a/1095), *Hét* (330/418, 450/3), ~e (133/9), *hetek* (162/78), ~re (114/51), ~ig (114/308), *Héttől* (222/51).

hétágú mn (1)
(Villá) aminek hét ága van.— ...egy oszlophoz áll az ő ~ villájával (259*/205/5).

hetedik szn (5)
A sorban a hatodik után következő. *VII. Ének* (259/561).
~ (114/78), *Hetedik* (413a/290), *VII.* (330/175/3), *VII-ik* (143/cím).

hétesztendő mn (1)
Hét évig tartó. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hétesztendő háborúba Szenvedvén kívül belől* (113/10).

hetibér fn (1)
Egy hétre kapott bér, fizetség. *Alig van kenyere 's fűtője szegénynek, Pedig ~t is fizet a' le-génynek* (330/1806).

hétmagyar fn (4)
Anonymusnál s a krónikákban Hetu mogor: a vérszerződést kötött hét magyar vezér neve. *Véres fegyverünkkel együtt vágtattunk a' tsatába, Együtt mentünk trombitaszón a' Hétmogor' nyomába* (259/534).
Hetumoger (418*/66), *Hétmogorok* (418/49), *Hétmagyaroknak* (452/38).

hét-nyolc szn (1)
Hét vagy nyolc. *Így lépked, így kereng Békés Vármegyében, Az alföldi Magyar' gazdag szű-rűjében Hét-nyolts nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzája-ba* (330/549).

Hetruria fn (1)
Helynév. (Etruria: tartomány Itáliában, a mai Toscana.) *Rajta vitéz lelkek, ti ne sirjatok asz-szonyi módra, 'S ~nak partjain túl fussatok* (327/40).

hétszáznegyvenegy szn (1)
Hétszáznegyvennél eggyel több. *Kik buzgó lélekkel gyűlték hajdan egybe Tréziáért vívni hétszáz negyven egybe?* (267/162)

hétszáznyolcvanharmadik Ő: ezer~.

hétszer szn (1)
Egymás után hét alkalommal. *Hogy megint bé*

kellett lövöldözni menni, Kedvéért ezt talám ~ kellett tenni (239/216).

hetvenkilencedik szn (1)
A sorban a hetvennyolcadik után. *A' LXXIX 'Sólt. nótájára* (225/cím).

hetvenöt-hetvenhetedik szn (1)
A 75., 76. és 77. Olvashatni erről a' híres *Makhináról a' TF.G Fabián Úr', köznép' számára kiadott, magyar Physicájában (Veszprém. 1803. n. 8.) a' 75-77 lapp* (330*/139/5).

hetykeség fn (1)
Hetyke viselkedés, magatartás. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állani, Ha e' tanácsomat mérészem ajálni, Hogy az ő örömet fordítsuk bánatra, 'S duzzadt hegykeségét méltó gyalá-zatra?* (330/960)

heuréka l. euréka

hév mn/fn (71)
I. mn Forró, heves, szenvedélyes. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' ~ Nap kiaszallja* (413a/105). *Szemét sok hazafi könnyekkel áztatta, Sok ~ indulatok buzogtak alatta* (237/126). *E' ~ tsókban, melyet szádra ragasztottam, Lel-kem minden indulattal ki bugottam* (184/45). *Sokszor várom; de tsalódom, Sokszor látom; de nints módom. Szól, szól; de egy ~ Dámának Kényjei többre vágnának* (309/43). *Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi hányszor, Értetek hányszor, 's be' heven sohajtánk!* (287/14)
~ (84/1, 86/1, 90/32, 109/3, 123/9, 127/47, 130/24, 134/104, 151/14, 176/52, 196/1, 198/1, 238/38, 241/7, 257/107, 268/139, 295/14, 306/123, 369/11, 380/1, 397a/87, 413a/885, 895, 917, 421/47, 423/45, 433/31, 436/7), *Hév* (134/32, 185/70, 259/399, 402/2, 447/132), *heven* (309/27, 324/34).

II. fn 1. Vminek a heve: a forrósága, melege. *Sok száz szütske ugrál pattanó lábain, A ~tól el aszott fűveknek szárain* (196/20). *Mert megemésztí tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit* (425/42). **2.** Szenvedélyesség, hevület. *Tsak nem földön futó leve A' Plútó Testvér Bátyya, De hogy az Öttsének heve Múltni kezd, immár látyya* (92/178). *De a' kéz-szorítás' és sohaj-tás' heve Sok szépek' szívében nagy pusztítást*

teve (330/1305).

~ (103/2), *heve* (84/22, 196/22, 380/22, 413a/321), *Heve* (129/42), ~*m* (103/5, 437/5), *hevet* (337/115, 397a/694), *hevét* (323/17, 405/26, 417/34, 453/146), *Hevébe* (150/30), *hevében* (182/6), ~*től* (84/20, 380/20), *hevétől* (84/24, 196/24, 327/62, 380/24, 447/103, 455/9), ~*vel* (114/682), *hevével* (352/14, 413a/78).

Ö: nősző~.

hevenyében hsz

(1)

Előkészület nélkül, hirtelen. *Mégis bízván jó szívében, Énekemet ~, Mint tudom, lepengetem* (308/20).

hever i

(35)

1. Kényelmesen, tétlenül fekszik vhol. *Rózsa! Engedd hadd ~jek Éltető bokrodba' már* (321/25). Gyakran *a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók ~nek* (28/6). **2.** Vmi vhol van, fekszik. *A bús gond bé esett ortájába ~ Mérget kedveltető kintseiből kever* (6/11). **3.** Dologtalanul terv nélkül él: tétlenkedik vki. *Esmeretlen ~tél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/51). **4.** Kihasztnálatlanul, elhanyagoltan fekszik v. van vhol. *Sírhalmok! Gyász Temető kertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'leben ~tek* (128/4). *Óh szomorú sorsa Egy szép Megyének! Hol a' Magyar lelkek Megvetve ~ének* (334/43). **5.** Tehetetlenül, elhagyatva hosszabb ideig fekszik vhol. *Az úton a' megölt kalmárok ~nek* (337/70). *Ti holtak, a' kik itt ~tek* (424/4). **6.** Vkinek a hatalmában, tulajdonában van vmi. *Lába alatt ~ tündöklő ezüstyé Mellyre sohajt fel dult sok városok füstye* (9/19).

~ (189/13, 199/13, 297/42, 313/115, 454/169), *Hever* (353/16), ~*nek* (28/20, 231/301, 298/15, 306/41, 413a/391, 1023, 453/199, 454/188), ~*t* (238/86, 330/1404, 454/156), *Hevert* (237/46), ~*tek* (84/30, 196/30, 198/50, 237/40, 380/30, 397/953, 400/35). — ~*jen* (413a/562).

heveredik i

(1)

Vhová fekszik. *Vázsony' szent Omladé kában A' Napra heveredém, 'S még reményem' dívatjában A' violákat szedém* (428/102).

heverész i

(3)

Gondtalanul (hosszabb ideig) hever vhol. *Ezen gondolkodásában El merülve ~ — Hentsereg puha ágyában* (231/52).

~*ett* (190/48). — *heverészen* (199/98).

heverni in

(1)

Elhagyatva kallódni vhol. — ...száz tarka karkárdát, *Száz sapkát látok lov' alatt a' porba' ~* (253/46).

heverő in

(2)

Nyugvó. *Ti temető helyek gyászos sírhalmai, Ti holtaknak benne ~ csontjai* (210/18).

~ (432/6).

heverte fn

(1)

Hevertemben: miközben hevertem. Hogy kezdhessek Énekembe, Mellyet minap' ~mbe' Firkáltam a' térdemen (114/12).

heverve in

(2)

1. Tétlenül. *Hát Musák? ~ töltitek a' nyarat?* (70/1) **2.** Holtan fekvé. *Lehet e' szívnek keserve Olly mint az enyim, Midőn itt látom ~ Kedves Czinderym?* (299/29)

hevervén in

(3)

1. Kényelmesen fekvé, tétlenkedve. *Hevervén ingó árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már tsak magamnak* (397a/509). **2.** Holtan fekvé. *Ott a' Tóba ver-vén Meg ölé dárdájával, Már most a' parton ~ El nyúlt kövér hasával* (114/730).

~ (27/2).

heves mn

(7)

1. Nagy erővel megnyilvánuló, gyorsan történő <cselekvés>. *Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Plesziúrt kap a' ~ Tszatába* (238/98). **2.** Indulatokkal telített, szenvedélyes <megnyilatkozás>. *Erre meg bú-sult szívébe Üregjári ~en Kiált, 's Obester Krötebe Üti kardját mérgesen* (114/659). **3.** *Heves gyomor: égő gyomor. Úgy megy majd gyomrunkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esszük a' bálba, a' mi jó? Igaz, van retzi-pe: meg-terhelt és ~ Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/63).

~ (134/17, 447/17), ~*en* 117/6); *leghevesebb* (454/257).

Heves fn
Helynév. *Tátra Szepes, Mátra pedig ~ Várme-
gyében eső szörnyű hegy* (267*/14/4).

hevedesség fn
Indulatokkal telítettség, szenvedélyesség. *Jaj,
be nagy kín a' ~, Még nagyobb a szemérme-
ség* (309/61). *Mindenik nagy ~gel Perlett,
hogy e' ditsőséggel Birjon a' többek felett*
(134/13).
~gel (447/13).

hevíttni in
Melegít. *Ha belsőrészem' ~ Kezdte a' szikrázó
Rák: Megtudták mindjárt újjítani A' híves
Etéziák* (425/5).

hevítvén in
1. Belül melegítvén. *De az étel, ital ~ a' belet,
'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendé-
gek' kedve új életet nyere* (330/318). 2. Lel-
kesítvén, ingerelvén. *Olykor ~ lelkeket is be-
lől Új képzelések 's büszke vetélkedés* (396/
13).

hévség fn
1. Hőség, forróság. *Uram! Szüntesd a' hé-
séget, Mert magunkat is el éget* (389/37). *Ha
hát egy déli ~ben El vész múlandó szépségem*
(148/69). 2. Szenvedély. *Egy szerelmes Hé-
ség, Melly szerelemért ég, Lelkünk' táplálja*
(155/49).
~ (129/14, 298/27, 441/7), *Hévség* (352/cím),
héség (310/31, 413a/319), *héség'* (397a1037),
Héség (314/14), *hésége* (389/34, 413a/921),
héséget (413a/358), ~ivel (446/20).

hevül i
1. Forróvá, izzóvá válik. *Tüzesül a' bádjjatt le-
vegő ég 's hevül Fel forott az egész természet
merevül* (84/3). 2. Vmilyen indulatra gerjed.
*Amor rá fel üle, Melyemre repüle Feltsiklan-
dott Szívem mindjárt rád hevüle* (174/16).
hevül (173/3, 196/3, 380/3), *Hevül* (86/3,
198/3), *hevüle* (441/28), *hevült* (162/93).
Ik: fel~.

hevülő mn
Forróvá váló. *Én ajánlom bíbor szádnak
Szám' hevülő csókjait* (289/24).

hevülve in
Lelkesedve, rajongva. *Ti Ifjak! A' kik szép*

*szemére Hevülve olvadoztatok, Könnyes sze-
mekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok*
(388/22).

hexameter fn
Hat verslábból álló sor; a verslábak daktilusok
v. spondeusok. *Distichonokban van a' munka
öntve: a' melly vers' nemét, minthogy a' He-
xametera 6, a' Pentametera 5 lábból áll, még
hajdan már sántának tsúfolta a' játszi Ovidius*
(267*/12/8).

Heyne fn
Személynév <Heyne, Christian Gottlob (1729–
1812) német klasszikus filológus.> *Írt is ő szép
Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek
el veszéseket ~ se hozza helyre* (231/206).

hézag l. hízak

hiába hsz
1. Eredmény, haszon reménye nélkül. *Ma tsak
nyoltz száz forint jött bé a' Cassába Még is
kilentzven pénzt adtam ki hijába* (6/24). *'S a'
ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/668). 2.
Fölöslegesen. *Nyög, sír, s gondolja magába,
Mennyi munkát tett ~, S melly hasztalan járadt
ő* (460/179). 3. Nincs értelme további próbál-
kozásnak; már mindegy. *Sok az Örömtől fut
Vélvénny hogy így nem jut A' bú' markába: 'S
elélvén tavasszát Látja vak Hibáját De már
hijába* (155/18). *De, ah hallom egy kemény
szó Ezt mondja: Óh, Hijába keresgéled!
Rózs' el tette, Ámornál van Haszontalan*
(149/27).
Hiába (377/50), *hijába* (99/9, 161/21, 170/61,
186/17, 189/26, 259/104, 302/40, 330/727,
775, 810, 1803, 391/2, 413a/112, 266, 452,
443/14), *hijába* (397a/83), *Hijába* (186/19,
330/1045, 343/5, 413a/522), *Hijába* (302/40),
hijjába (64/18, 209/53, 239/186, 309/107),
Hijjába (209/53, 215/33, 34, 35, 418/65), *hijá-
ban* (136/11).

hiábavalóság fn
Hiábavaló dolog. *Bizony drágán vesszük ama'
színes jókat, Mellyek eltsábitják a' vak halan-
dókat, Ha ez a' vágysunk tsak magunk' sze-
relme, 'S hijábavalóság és Lélek' gyötrelme!*
(454/254).

hiacint fn
Jácint. *Apró Viola 's Hiatzint Bár Hajamon*

fénylene (128/43).
Hiacintok (350/13).

hiányosság fn (3)

Hiány, hiba, tökéletlenség. *A Kevélyeknek lábait Örvendezve tsókolod 's Ezzel hillyánosságait Erdemidnek pótolod* (16/15). *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal, Semmi hijánosság rajtad meg ne tessen, Melyet a' meg pirúlt irigység nevensen* (233/51). *hijjánosságait* (205/15).

hiba fn (29)

1. Tévedés, kifogásolható tett. *Sok az Örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába: 'S elélvén tavasszát Látja vak Hibáját De már hijjába* (155/17). *Fegyvert kért magának: És már megindult, hogy Hibáit helyre hozza széppenn* (170/58). 2. Hibából történik vmi: nem szándékosan, tévedésből történik vmi. *Ő [Ámor] tegnap este nyájas Ölembe játszadován (Akár akartva történt, Akár tsupán ~ból,) Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte* (185/10). 3. Testi, lelki, erkölcsi fogyatékoság, tökéletlenség. *Állj-ki irigy! Találj motskot tagjaiba, Nézd leg-kényesebb ízlés! Van é benne ~! Ha valamely részét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek* (127/18). *Ti szóljatok, reája Hült Csókjaim! Ha méltó Dühödés e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén Imádni az ~t* (355/20). *Ki tudja? ah, talám bennem van a' ~, Járatlan vagyok még Ámor' titkaiba* (196/87). 4. (Természetben) tökéletlenség, hiányosság. *Néha jó a' természetlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden ~t 's rossz nedveséget* (413a/100). 5. Vkinek a bűne, felelőssége. *Hát már, hogy A' Somogy Illy tudatlan Formátlan, Kié a' ~?* (334/26). 6. Tudományos munkában téves felfogás, helytelen állásfoglalás. *Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött ... Conficius, – kinek nemes munkáiba' Eltűnik egy vagy két aprólékos ~* (454/584). ~ (127/25, 380/85, 421/18), ~m (454/674), ~m' (268/55), ~ja (434/5), ~t (269/6, 294/29, 421/27, 453/178, 454/364), *Hibát* (208/54), ~kat (454/287), ~mat (114/3), ~ját (276/24),

~jokat (314/51), ~nak (330/186), ~knak (247/23), ~ban (316/31), ~jával (216/114).

Ö: köz~.

hibás mn (5)

1. Aki hibát követ el, aki vmiért hibáztatható. *Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett, meglátta melly ~ volt: Szégyenletébe felpirúlt* (170/54). 2. Fogyatékos, tökéletlen. *Ha valamely részét ~nak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek* (127/19). 3. Hibásan: rosszszul, tévesen, nem megfelelően. *Minden szavát ~on, Tsonkán, rebegve ejti* (185/146). *Péterváradját ~an hívják sokan Péterváranak* (330*/140/7). ~nak (421/19).

hibátlan mn (1)

Hiba nélküli. *Az égi tűz, A' vídám, a' ~, Lángolt bennetek, Édesim!* (432/103)

hibáz(ik) i (10)

1. Hibát követ el. *Ha hibáztam: hibám' helyrehozására Előtted ülök fel erre a' sárgára* (268/55). 2. Téved vki v. vmi. *Ha valamely k részét hibásnak mondjátok: Hibáztok. A' szépet rútnak gondoljátok* (421/20). *Vagy — vagy a' te hitvány törvényed hibázik* (380/60). 3. A törvény ellen hibáz: vét a törvény ellen. *De e' törvényére mostan nem vigyáza És ellene imé, mely nyilván hibáza!* (78/22) *hibázik* (196/62, 268/116), *Hibáztok* (127/20), *hibáznak* (454/354), *hibáza* (217/78), *hibázának* (231/255).

Ik: el~.

híd fn (1)

Víz fölött az áthaladást lehetővé tevő építmény. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Hargusznak, márvány hidat építenek* (66/6).

hideg mn/fn (67)

1. mn 1. Alacsony hőmérsékletű. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel* (87/55). 2. Olyan idő, éghajlat, amelyben a levegő nagymértékben lehül. *Mormoló szelei a' ~ északnak A' ház eresére jég csapokat raknak* (66/3). 3. Már nem meleg, kihűlt. *Vigyétek a sírba ~ tetemimet* (212/146). 4. Meleg érzelmek, szeretet híjával levő. *Ki dolgoz, ki lomha; ki tüzes, ki ~* (454/341). *Szakad szemeidből gyöngy könyveid árja Hogy árvává lettél; de bízzál, az*

egek Szomorú szívedhez nem lesznek ~ek (210/104). *Ha elérte: mért ment el Ollyan ~ komplementtel* (309/18). **5.** Tartózkodó, közömbös. *És így ~ lehet Rózi bár szívem ég* (196/71). *De csak elnéztem zokogva Tegnap is a' tántztól fogva, Melly ~en traktál véle, Bár én a' szót nem kímélem* (309/23). **6.** Hidegképpen bánik vkivel: keményen bánik vkivel. *Tudjuk, miért vagytok haragban érántunk; Mert véletek nagyon ~képpen bántunk* (330/1452).

~ (4/32, 66/15, 77/93, 86/2, 198/2, 199/83, 200/32, 210/88, 212/75, 220/12, 237/58, 272/24, 288/106, 298/2, 330/751, 1842, 1918, 330*/202/12, 380/69, 385/3, 389/44, 413/20, 413a/268, 294, 345, 358, 633, 860, 428/186, 433/29, 454/411, 562, 709, 847, 854, 460/187), *Hideg* (87/50, 199/80, 85, 313/65, 392/20, 454/197), ~en (306/36, 367/6, 395/16),

II. fn 1. Hideg levegő, hideg idő(járás). *Tsak az a' baj, hogy más hívesek a' szelek Néha egy kis ~ és dér is jár velek* (87/18). *Bort igyunk hát illy' ~ben, Bort, bort, bort!* (318/79) **2.** A vizet megköti ~gel: megfagyasztja vizet. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre vastag jég tsapokat raknak El lepik a' földet sűrű fergeteggel A fojó vizeket meg kötik ~gel* (85/4)

~ (87/53, 199/18, 298/27, 330/629), ~et (413/62, 413a/56, 788), ~étől (1/24, 29/21), ~gel (197/4).

hidegszik i (1)

(Érzelem) egyre inkább veszít melegségéből; hidegül. *Tudom, hogy jó szíved érettem ~ Hogy a' koporsóba testemet szegeznek* (210/95).

hidegvér fn (4)

Nyugodt, józan magatartás; nyugalom. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könnyezve a' tömlőt hadnagyja, A' Bölts hideg vérrel vészi azt kezébe* (454/695).

hideg vérrel (267/1, 330*/156/12.), *hideg Vérrel* (288/105).

hidegvérű mn (1)

Hüvös, rendíthetetlen nyugalom. *Az az Isten-asszony, Citére, én vagyok ... Kit jóltévőjének*

szóllongat szívében A' hideg vérű Bölts Kedvesse' ölében (330/1906).

hidegvette mn (1)

Hideg vérű, kihűlő testmelegű. *Horgas lába tittyen-tottyán; Sovány fara egyvet lottyán. Mégis, noha hidegvette, Legényes a' szedte-vette* (339/5).

hidrafej fn (1)

Polip alakú, édesvízi állat feje. *Látják, vívniok kell győzhetetlen Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal* (337/126).

hiéna fn (3)

A kutyára emlékeztető dögevő állat. *Még a' Hijéna is, bár szeme szikrázik, Foga vérbe fered, nékem megjuhádzik* (330/1911).

Hijéna (330*/199/1), *Hiénáról* (330*/199/3).

híg mn (15)

1. Nem sűrű, a szokásosnál folyósabb. *De bezzeg mikor a' fejére tapinta, Már a' haján folyt le a' ~ palatsinta* (330/1690). **2.** Lágú. *Neptun pedig szigonnyára Dűlvén ezt kiáltotta: Bátyám: kedves prosittyára Essen a' ~ rátotta* (231/482). **3.** Szilárd, de nem eléggé összeálló (anyag). *Verődnek a' habok egy máshoz ezerenn Meg érzi Neptunus, meg jelentvén néki Híg palotájának le hűlt omladéki* (56/46). **4.** Szétáradó, elterjedő. *Termékenység tsepeg minden meződre, Híg nyugalom 's öröm lebeg feletted* (259/48). **5.** Híg kűtfő: tiszta patak. *Ha virágos réteket lát, 'S talál ~ kűtfőre; Tsattogatja tarka szárnyát, Fut mind a' kettőre* (142/6). **6.** Vizes. *Vitte a' víz ~ térségénn, Mintha Vér látásától Fel gyűladott dühös-ségénn Nem tarthatna magától* (231/291). **7.** Könnyű. *Híg álmát a' fellehellő Virradatkor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegezi* (397a/501). **8.** Tiszta, derült. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti érettetek van ez; Ím leng, és zeng a' ~ égben, A' vőlgýben virít 's rügyez* (397a/95). *Nisus a' ~ levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan* (413a/410). **9.** Gyenge. *Béhűllt szememnek már elaludt tüze, Híg éltetóm széllyel osztoltanak!* (454/756) **10.** Híg szellő: enyhe szellő. *Amonnan kerti balzsamokkal Hígabb szellők újjítanak* (455/28). **11.** Hígabb éggel táplált

Múzsa: arra utal, hogy derűsen, könnyedén verselt, rögtönzött. *Higabb éggel táplált Múzsád ölelem, Eredeti Magyar Szívedet tiszteltem* (398/3).

~ (310/61), *Híg* (202/46); *leg-higabb* (219/82).

higgad lk: *le~*, *meg~*.

hígul i

(1)

Fokozatosan oszlik, tisztul. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom egyaránt hígúla* (452/12).

hihet i

(1)

Lehet hinni. *Midőn az ő élete' leírását olvasuk, alig ~jük, hogy ő ember volt* (368/31/5).

lk: *el~*.

hihető mn

(3)

Amit el lehet hinni; valószínű. *Újabb zendülésbe hozott minden Dámát, Mivel elhírelé a' Bálban egyszerre (Hihető hogy Éris vette ötlet erre)* (330/1796).

~ (267*/19/17), *Hihető* (330/1770).

híja fn

(8)

1. *Vmi ~val van:* vmi hiányzik. *Nyertes vagy szép Megye! Nints nyertesebb nálad, Most, a' mi híjjával valál, feltalálod* (306/302). **2.** *Vminek a hiánya. Egy híjját esmértem Örömminek még: Lilla' szívét kértem; 'S megadá az Ég* (427/29). *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak híjját ő pótolta* (217/80).

hijja (413a/183, 188), *hijja* (413a/540), *híjját* (454/782), *híjjával* (415/18).

Hilás fn

(1)

Személynév. (Hylas szép ifjú, Herkules társa.) *Ki nem szólt ~ gyermekről, Latona Délusáról* (413a/1110).

hím¹ fn

(4)

1. *Megtermékenyítő ivarsejteket termelő élőlény. Hogy a' Plánták is zaporodnak, 's magvaikból hasonló fajtát tenyésztetnek; azt a' paraszt ember is tudja. Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Him és Nöstény Nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban, azt már nem tudja minden ember* (330*/200/10), **2.** *Ilyen állat. Minden megvan, és ~jéhez A' ház fedelére*

száll [a galamb](397a/343). 3. Férfi. És ha érkezése hallatik Szelimnek Sok száz élő kontyú turbi-kol egy ~nek (190/26).

~nek (25/36).

hím² fn

(2)

Színes ~mel: virágokkal, színpompával. *Megifjúlt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes ~mel 's bokrétákkal Megrakva néznek rák* (397a/1131)

~mel (397a/126).

Hímen fn

(22)

1. Személynév. (Hymen, a nász és a házasságkötés védőistene a görög mitológiában.) ~ *a' székéből elfordulván balra, Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra* (330/375). **2.** *Hímen sorompója:* szűzhártya. *Hímen sorompóját bé törvén Vért ontok* (238/71).

~ (330/405, 425, 1273, 1639, 363/1, 4, 388/19, 428/175), *Hymen* (266/56), ~' (330/246, 1290, 428/43), ~t (330/371, 1280), ~nek (330/404, 1211, 1276, 1431), *Hymennek* (77/65), ~nel (330/446).

hímes mn

(4)

1. *Hímzett, díszesen kivarrott. És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak festett nyoszolya 's ~ superlátok* (201/40). **2.** *Tarka, színpompás. Az Égető Kutjátka A' zöld mezőt aszalta, 'S Alatta Flóra ~ Virági haldokoltak* (107/3).

~ (352/3), *Hímes* (426/2).

hímetlen mn

(1)

Virágok nélküli, kopár. *Nékem már a' rét ~, A' mező kisültt, A' zengő liget kietlen* (427/57).

himetti mn

(1)

Himetre jellemző. (Hymettus, márványáról híres hegy volt Afrikában.) *Nints elefántstont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak? És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Afrikába' vágott Oszlopok* (410/3).

hímez i

(6)

Díszít, széppé tesz. *Hogy ámbár a' pazér Természet bőv keze Minden szépségeket ez egyre ~e* (127/30). *E' koronát, mellyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével ~e Vedd el* (68/24).

~ (397a/458), ~e (421/30); ~i (379/18), *Hímzi* (397a/644).

hímfa fn (1)

Megtermékenyítő ivarsejteket termelő fa. *Gyakran vigasztalják szegénkét a' Nimfák, Szánakoznak sorsán az érzékeny ~k* (298/24).

Himfy fn (1)

Személynév. <Kisfaludy Sándor írói álneve.> ~hez (420/cím).

hímvarrás fn (1)

Díszítő minták varrása. *Muzsika, ~, könyvek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét* (330/179).

hímvarró fn (1)

Díszítő minták varrója. *Varróm ez: szíves Varró Kit bár mi jó verselő, Bár mi festő és him varró Jol nem adhatna elő* (357/71).

hímzeni in (1)

Utánozni, követni. — ...vajha te Horváth' Trombitaszóra tanultt Múzsáját ~ tudnád (253/25).

hímzett in (2)

1. Díszített. *Én a' tarka virággal Hímzett rét-be' tekintgetem A' rám integető egert* (403/59). 2. Csillagokkal tarkított. *Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak elmés költeményit hinti a himzett Égre* (111/78).

hínár fn (1)

Deák hínár: latinos műveltség. *Mondjad hogy a' téged hozzá Debretzenből botsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hínárral zavart vízből itattya* (111/114).

hínáros mn (1)

Hínárral benőtt. *Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mindent bé borít iszapjával, A' Lapályok tele vannak ~ motsárjával* (413a/132).

hinni in (3)

1. Vélni, gondolni. *Ah, árthatsz é? — Azt felőled, Lilla, ~ nem merem* (425/60). 2. Bizakodni, reménykedni. *Botsáss meg, Istenem! Ha vakon nem lehet hinnem, reménylenem* (454/328). ~ (129/60).

hint i (31)

1. <Vmiből több darabot> szórva hullat vhová. *Mostann a' nyomorúlt; tsak zokog, és maga Házának hamuját ~ fejére már* (432/34). 2. <Rendszerint virágot, vmely érzélem megnyilvánulásaképpen> vhová szór, beszór vele vmit. *Tíz rósát ~ék lovára Meg annyi tsókot magára* (112/19). 3. Kis mennyiségben szétszórva, cseppekben hullat vmire. *Apolló rám tekint, 's El-alélt Lelkem sebére édes balsamot ~e* (162/116). 4. Csókot ~: egymás után többször csókot ad vkinek. *'S Egymásra szapora tsókot ~enek* (238/50). 5. <Nem érzékelhető, elvont dolgot> áraszt vkire, ilyenben részesít. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyúgóvást ~sen* (200/34). *Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmod szemhéjjára* (312/26). *Én is hát szíved' formáját Úgy tekintsem, Hogy más Ifjakkal hibáját Rád is ~em?* (276/25). ~ (89/6, 249/6, 397a/250, 498, 448/6, 453/123), ~esz (417/1), ~enek (382/10), ~e (413a/223), ~ett (225/62), fogsz hinteni (413a/238); ~i (111/78, 402/5), Hinti (397a/552, 1179), ~ék (429/19). — ~enék (289/6). — ~s (173/12, 288/120), Hints (351/5), ~sen (203/16), Hintsetek (450/33); ~sem (259/417, 295/2). **Ik:** be~, el~, le~, meg~, rá~.

híntálva in (1)

Himbálozva. *'S mint félérésű tzitrom ~ tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/27).

hínteget i (2)

1. Szórogat. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 'S a' biztató barázdába Arany záport ~* (397a/180). 2. Csókkal hínteget vkit: csókolgat. *Jósa pedig, hogy szent tzélját A' két Pár elérheté, Barátját és barátnéját Tsókokkal ~é* (368a/172).

hintetett Ik: be~.

hintetik Ik: meg~.

hintett Ik: be~.

hintette Ik: be~.

hinthet i (1)

Árasztthat. *Sőt véle jár új fényjében A' Hesperus' tsillaga, Melly Hazánk' setét egében Bő sugárt ~ maga* (307/100).

hintó fn (16)

1. Négykerekű, díszes lovas kocs. *Tudok én már annyit Oláhúl, mint Tótúl, Hogy nem ijjedek meg hat Lovas ~túl* (248/56). 2. A nap hintáját feltolja: a Nap feljön. A' Nap a' magos tetők közt hintáját már feltolá, A' pirosló estve utját bársonyával rajzoló (161/15). ~ (301/1), ~m' (330/1951), ~ja (126/47), hintaja (4/1, 200/1), hintáját (330/676, 331/12), hintájába (188/25, 330/2057), hintájába' (397a/479), ~jábann (162/90), Hintajánn (177/27), ~hoz (330/2024), hintájával (317/257).

Ö: győző~.

hintócska fn (2)

Kis hintó. *Menj, 's fogj szürke paripádhoz Fel-ébredtt Zefireket, Tégy kakast is hin-tótskádhoz, 'S kettőzd a' lépéseket* (456/11). *hintócskáddal* (431/5).

hintószán fn (1)

Díszes, lovak által húzott szánkó. *Fiatal ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége, Kinek tzafrangozott hintószánja megett Pompáson vezérli a' lovas se-reget* (330/135).

hintó Ö: álom~.

hintvén Ik: széjjel~.

hipochondria fn (1)

Magát betegnek képzelő ember szorongásos állapota. *Igaz, hogy a' ménkö vén Dubra-novszkija, Már elkomorítván a' Hypochondria, 'S irigylvén a' más gyönyörűségeit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/414).

hipp-hopp msz (1)

⟨Gyors helyzetváltoztatás érzékeltetésére.⟩ *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pé-gaze! Te is hipp hopp hírivel jársz, óh Pé-gaze, igaz é?* (358/30)

Hippodám fn (1)

Női név. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, ~ról 's lovász Pelops Elefántstont válláról?* (413a/1111)

Hippokratész fn (1)

Személynév. ⟨Görög orvostudós: i. e. 460–377?⟩. *Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani Eskuláp' Fiait hallja Magyar hangon*

szóllani? Hogy Görög-módi ruháit Hippokra-tes le-tette, 'S Magyar köntösre váltotta, 's már azt-is meg-szerette (124/3).

Hippokréné fn (1)

⟨A költészet szent forrása az ókori görög re-gevilágban.⟩ *Illetlen gondolat, 's szégyen a' múzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól. Hát borrá változtak már ~k?* (219/55)

hír fn (67)

1. Vkiről, vmiről szerzett értesülés. *Fel tevék azért magokba, hogy ha fel nem letlenek, Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy ~ végye-nek* (161/14). *Fel berzeszté rá taréját A' Klúb kevély lelkének; Fel háborodva zúgának, Mint a' Jó'sef halálának Hírére a' Magyarok* (114/433). 2. Értesítés, üzenet. *El mereszi szemét száját, Seggbe rugja szép Dámáját, 'S az Au-lánál ~t téssen* (114/286). *Szolgái minden ~t bé visznek hozzája* (239/37). — *Vidd ~ül ezt kérlek te magadnak Hogy verseim néked illy ditsérést adnak* (193/49). 3. Vminek ismert volta, közismertség. *Magyar vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik ~eteknél Sokkal nagyobbak vagytok* (259/35). 4. *Hírét sem hallotta*: egyál-talán nem ismeri. *E' két utolsóból Caesar semmit sem bírt, sőt ~ét sem hallotta* (379*/51/3). 5. Vkiről, vmiről széles körben elterjedt vélemény, szóbeszéd. *Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hír' nyelvén'?* (188/129) — *Hírbe ke-ver/hoz vkit*: módot ad rá, hogy pletykáljanak róla. *Azért nem vádolkak káromra tégedet Nem akarom hírbe keverni nevedet* (176/84). *Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn ~be hozzák, Nagyítják, szépitik, ki raffinirozzák* (453/179). 6. Hírnév, dicső-ség. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdön az alattson Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/53).

~ (8/1, 116/5, 193/43, 49, 220/47, 253/77, 255/16, 257/233, 267/17, 185, 337/389, 451/16), *Hír* (193/cím, 21, 259/3, 33, 326/45, 338/25), ~' (259/124, 649, 306/79), *Hír'* (267/62), ~ek (259/632), ~ed (342/29, 373/123), ~e (192/43, 253/74, 337/185, 373/91, 397a/899), ~etek (259/24), ~t (219/46, 245/25,

267/13/3, 287/39, 326/13, 328/12, 330/1790, 341/46), *Hirt* (171/6, 257/217), *Híremet* (288/117), *~ét* (237/116, 253/58), *~it* (315/26), *~nek* (454/871), *~emnek* (413/564), *~re* (267/146), *~ére* (267/29), *Hirtől* (188/119), *~rel* (259/363, 314/20), *~emmel* (330/1924), *~ével* (267/196), *~ivel* (327/24, 358/30).

hirdet i (13)

1. Több helyen elmond; híresztel. — ... én magam is minden partommal örökre Hirdetem áldandó Bajnokjait a' Magyar égne (259/636). 2. Vki nek a jó hírét terjeszti. *Ah, hirdesse ötet mind a' négy Kerület, Nyúgodjon vitézi porán a' betsület!* (267/191) 3. Előre hirdet vmit: megjósol. *Herveyt, Joungot betsűlni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek fog űlni, Ezt előre ~em* (163/40). *~* (418/12), *~em* (171/13), *Hirdetem* (267/246), *hirdeti* (306/277), *Hirdeti* (306/260), *Hirdeti* (397a/887), *Hirdetik* (255/27), *Hirdetik* (323/2, 451/27), *~ték* (225/23).

Ik: ki~.

hirdetés fn (2)

1. Vmi ténynek a közzététele. *Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim nagy Dítséreteknék ~én* (418/111). 2. A házassági szándék bejelentése a templomban az esküvő előtt. *A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hirdetés* (330/422).

hirdethet i (1)

Lehet hirdetni. *'S szent borzadás lepvén el, Dítséretét hirdethessem A' felelő egekkel* (397a/1183).

hirdettet Ik: ki~.

hirdetvén in (1)

Dícsérvén. *Ezer hármóniás sorral (Melly't hall az egész maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga Hatalmadnak 's kegyelmednek Nagyvoltát mindenfelé* (397/895).

híres mn (8)

Vmiről széles körben ismert, nevezetes. *Hajdan a régi Világnak Vólt egy ~ Istene* (231/8). *Borai ~ek és kelendők* (330*/148/4). *~* (267*/18/2, 330/260, 330*/139/3, 330*/149/3, 357/83, 413a/1104).

hirintószik i (1)

Hintázik. *Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain — A' mellynek sok pajkos szellő Hirintószik ágain ... Lekukuttsál sűgárával A' Nap a' felhők felett* (397a/636).

hirintózik i (2)

Hintázik. *És hogy te nem tennél már engemet másnak Hanem tsak egy megy fánn lebegő Tamásnak Mellyen ha illy tziomos képpel hirintóznék A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/7). *hirintóznék* (254/7).

hírlel Ik: el~.

hírlelvén in (1)

Terjesztve. *Ezt ~ Fáma, 's több ilyen formákat, Ismét zűrzavarba hozta a' Dámákat* (330/1831).

hírmondó fn (2)

1. Hírvivő. — ...akkor egy véres szablyát hordozzanak-el a' Honnyosok' sátoraiban, 's egy ~ ezt kiáltsa-ki (268*/22/5). 2. Magyar Hírmondó: hírlap. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében. Lásd a' M. Hírmondó N° 38 Told.* (432/206/1).

hírnév fn (3)

Vki nek, vminek a jó híre elismert neve; dicsőség. *Hív az örök ~, a' közjó, régi betsület* (258/107). *Istenhozzád hír név! A' fegyvert levetem: Nem megyek táborba* (268/43). *~* (397a/85).

hirtelen hsz (17)

Észrevehető előzmény nélkül, váratlanul gyorsan. *Bé borúl ~ a' nap nyájas fénnyé Bé fonván a setét felhők' szövevénnye* (56/1). *Ezt mondván, hirtelen eltűnt a szemem elől* (225/123).

~ (10/9, 77/9, 217, 259/595p, 391/11, 397a/329, 445/38), *hirtelen* (139/2, 65, 202/1, 259/266, 317/165, 330*/147/1, 442/221/2), *Hirtelen* (397a/828).

hirtelenség fn (1)

Nagyon gyorsan. *Sietnek éltednek szempillantásai, Mint a' folyóvíznek nyargaló habjai, Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napjaid ~gel* (209/32).

hírű mn

Utálatos ~: utálatosnak tartott. *Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az utálatos ~ Buzilis oltárait?* (413a/1109)

Hirzel fn

Személynév. <Hirzel, Hans Caspar (1725–1803) svájci német író, orvos.> *Böltéség baráti! Kedves Spaldingom és ~em, Kik által zöldellett nedves Kődje közt a' múltt telem* (397a/930).
~hez (397/27).

história fn

1. Történelem, történettudomány. *De az ilyen bonnós lelket minden valóságos Nagyemberekben feltaláljuk az egész Világ' ~ján keresztül* (330*/147/6). — T. T. Budai Ésaías Úr, a' Historiának és Literaturának Debretzenben Professora (442*/221/4). **2.** Elbeszélés, regényes történet. *Eddig van az osztózasnak Egész Históriája, Az egész Ta-nátskozásnak Rövid Theoriája* (92/331). *Egész Históriát lehetne az ő életéről írni* (267*/18/7). **3.** Különös eset. *Halld meg a' népek' tsatáját, A' nadrág' ~ját* (317/55). **4.** Széphistória. *Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából* (77/cím). **5.** Istória: szórakoztató verses népkönyv. *A' mint beszéll Trattner, Patzkó, Most jött ki egy Istória* (236/2).
~k (330*/147/3), ~ját (418*/175/1), *Históriáját* (330/1992), *Históriát* (192/60), *Históriának* (330*/199/5, 14), *Historiának* (231/440), *Históriába'* (257/168), ~jában (432*/203/5), *Históriájára* (330*/199/12).

historice (lat)

Valójában, történetesen. *Tsak pénzben lennék vice; Megölelném historice, Férje lennék az erszénynek* (339/14).

historizálhat i

Mesélhet, elbeszélhet. *Nem addig van ám a' fekete Faraho Most már el sillyetek, utána futatok Rolla hát többet nem ~ok* (26/52).

hisz¹ i

1. A valósággal egyezőnek, igaznak, biztosnak tart vmit. *Nem, Barátném, hisszük jószívűségedet, Nem úgy kémeleltük ki e' nyáron lelkedet* (279/11). **2.** Vél, gondol vmit. *Ha tudna,*

(1)

tán hozzánk szólna, Olly szelíden néz felénk, Nem ~em, hogy hamis volna, Még is hogy meg ijjedénk (231/217). *Szint' a' hatvant érte Hókus, Hitvesét féltette Bókus, És magáról egy se hitt* (385/33). **3.** Elhisz, igaznak fogad el. *No ez, úgymond, magamnak Derék leves-tikon vala, Meg mondta ezt a' Kabala Még tavaly, de nem hittem* (92/259). **4.** Hiszi vkinek a szavát: elhiszi, amit mond. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát* (454/375). **5.** Vkinek/vminek ~: igaznak fogadja el, amit vki állít v. vmit mutat. *Ne hidj hát, barátom! Ne hidj mondom neki, Mert halálra tsalnak szíréni éneki* (191/15). *Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt szerettet, meglásd, ha lenyeled* (330/721). **6.** Meg van győződve Isten létéről. *Azért, hogy' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' jó Istent* (248/12). **7.** Bizik vkiben/vmiben, reménykedik. *Tavasznak, parasztnak mindkét fő ravasznak, Ne higgy haláláig soha a parasztnak* (329/4). *Hanem ~em, 's reménylem, Hogy fel találom ötet A' nyájas emberek közt* (185/56).

~en (452/64), ~ek (454/565, 567), ~ünk (92/327), ~nek (337/302, 453/200, 454/353), *Hittem* (427/15), *hittek* (267*/19/11), *fogsz hinni* (208/91); ~em (231/457, 241/17, 248/51), *Hiszem* (176/48), ~ed (208/73, 436/30), ~i (443/12), *Hiszi* (454/352), ~ik (454/463), *hittem* (443/65), *hitte* (454/680), *hittük vala* (337/11). — *hitt volna* (231/178); *hinném* (408/2). — *hidjek* (454/126), *higgy* (449/18), *Higgy* (329/2), *hidj* (191/7, 7, 9, 391/7, 9), *hidjen* (231/219), *hidjetek* (257/66); *hidd* (330/390, 391/12).

Ik: el~.

hisz² ksz/hsz

(7)

I. ksz <Vminek magától értetődő kifejtő m. bevezetéseként:> ez természetes (is), mert... 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; ~ tanultam En is, mikor iffjú voltam (92/152). ~' (330/475), *Hisz'* (425/61).

II. hsz **1.** Persze, tudvalevőleg. *Ah, árthatsz é? azt felőled, Laura! hinni nem merem. Hisz' étellel ketsegettette Pillantásod szívemet* (129/61). **2.** <Fenyegetés, ijesztés bevezetésére.> *No ~, úgymond, szette vették, Meg tanítlak*

teremtették Vas kesztyűbe fűtyülni (92/264).
Hisz (196/64), Hisz' (380/62).

hiszem fn

(3)

1. Önbizalom. *A' nagyravágyót kérkedő ~mel A' láрма közzé kergeted* (305/35). 2. Jó ~ben: reménykedéssel, hittel. *Mindég, jó ~ben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759). 3. Hízkelkedő ~ben: öncsaló hitben. *Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek kiömleni, Hogy a' hízkelkedő ~ben Tengődtetvén bús napomat, Elsorvadjak a' szerelemben* (379/57).

hiszen ~ hiszem ksz/hsz

(19)

I. ksz (Vminek magától értetődő kifejtő m. bevezetéseként:) ez természetes (is), mert... *De hová, hová ragadsz el méltatlan bosszankodás? Hiszen mind magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok* (259/517).

hiszen (248/2), Hiszen (197/78, 201/51, 314/30).

II. hsz 1. Persze, tudvalevőleg. *Hát Músák? Heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok ugy arat* (70/2). 2. (Érzelmi színezetű, csodálkozó megállapítás bevezetésére:) de hát... *Lám, hiszem a' népek mint földi Istennek Tiszteletetekre seregestül mennek* (68/15).

hiszen (248/47, 405/20), Hiszen (92/143, 185/193, 213/61, 314/39, 333/9, 426/6, 460/123), hiszem (212/11), Hiszem (68/8, 454/609).

hisztérika fn

(1)

Hisztériás betegség, ingerlékenység. *Minden belsőrészre utat fűr [Éris] magának, Kivált hol fészke van a' hiszterikának* (330/738).

hit fn

(17)

1. Meggyőződés Isten létéről, a vallási tételek igaz voltáról. *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' ~, mint sem az értelem* (454/384). *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' ~ volt kórmánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem bántja* (211/55). 2. Vmilyen ~en lévő: vmilyen vallású. *Minden ~en lévő fő és alapok; Méltóságok, nemesek ... fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni* (454a/4).

3. Bizalom. *Midőn ezer tördeltt szókkal, Ezer petsételő tsókkal A' ~ egymáshoz tsatolt* (443/55). 4. Eskü(vés). *Furiák mérgétől ugyan hogy maradhatsz Kik téged gyötörnek mert szegted ~edet?* (57/9) 5. Hittel csinál vki vmít: becsülettel csinál. *Fel fogja magához e' boldog párt venni, 'S helyekbe Ferentzet 's Tréziát fog tenni, Kik népét törvénnyel 's ~tel kormányozzák* (259/281).

~ (454/495), Hit' (337/134), ~em (159/14), hitünk (416/16), ~et (159/18, 379/114), ~nek (454/456, 454a/18), ~emnek (275/7), ~en (454/972), ~emre (159/15).

hites fn

(1)

Hitvestárs. — ... *kedves ~em, Ím karjaid közzül setét sírba esem* (212/77).

hitespár fn

(1)

Hitvestárs. *Tudom, hív szívedre keserves bút vona ... Hogy szemeid elől kedves ~ párod A' setét koporsó tömlőztébe zárod* (212/81).

hitet Ik: el~.

hitetlen mn/fn

(7)

I. mn 1. Hütlen, hitszegő. *Hitetlen nép! — így nyög Dorottya nékiek — Hát a' vitézeknek így kell é tennie?* (330/1493) — *Hitetlen Sors! Ki jobbadára Tsak a' bohóknak kedvezel, Kerestelek, de más határra Futottál en előlem el* (379/61). 2. Hitetlenül: becstelenül, álnokul. *Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala; Mert Fizignát Úr meg tsalá, És az átkozott Tó alá Fojtotta ~ül* (114/335). ~ (57/2, 186/43).

II. fn 1. Hiteltelen ember. *De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, ~nek* (176/108). 2. Hitszegő ember. *Nálam erősebb nem valál A' szárazon, ~ Azért, hogy most így meg tsalál Nem mardasz büntetetlen* (114/274).

hitetni Ik: el~.

hitető mn

(1)

Ámitó, csábító. *Én is egyszer képzésemnek Meghódoltam, Két ~ szemnek Rabja voltam* (409/17).

hitjegy fn

(1)

Zálog. *'S ha még ennyi ~emből Győzedelmed'*

nem hiszed: Végy mindenből! Végy Szívemből (436/29).

hitzegés fn (1)

Eskü, ígéret be nem tartása. *Ugy is régi ~ét Laomedon Várának Régen fizetjük már betses vérével a' hazának* (413/508).

hitzegő mn/fn (5)

I. mn Esküjét, ígéretét megszegő. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S ön-nön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a naponként ~ Allobrogok* (327/6). *Ő is jöjjön! Hogy ott tsalfa praktikáját Kitruttoljam, És ~ száját – Megtsókoljam* (409/35). ~ (391/33).

II. fn Hűtlen, csalfa személy. *Soká jön erre Lilla, A' ~ soká jön* (351/2). ~ (324/28).

hitt Ik: meg~.

hitvány mn (17)

1. Rossz <minőségű>, silány. *Nem kell nékem tök 's káposzta, Sás és béka lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje* (114/143). *Én pedig azt mondom ~ pletykákra ne hajtsál, Légy ember!* (315/17) **2.** Jellemtelen, semmirekélő <ember>. *Óh, szégyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lyánnak mond egy ~ halott is* (330/796). **3.** Értéktelen, semmirevaló. *Érzem? Ez a' halál! Melyen túl mi van? A' mi volt Hitvány létem előtt* (454/552). ~ (196/62, 249/40, 254/13, 267/131, 336/70, 348/32, 380/60, 454/188, 280), *hitván* (127/6, 413a/238, 585, 776).

hitves fn (9)

Feleség. — ...*a férj ~ével együtt Házi Istenit 's tzudar Magzatjait keblébe tartva elfűt* (410/26). *Szerelmes Hitvesem! Hadas Juliánna!* (222/61) ~*ed* (233/76), *Hitvese* (368*/31/18, 454/942), *Hitvesse* (222/46), ~*etek* (342/17), *Hitvesét* (385/32), *Hitvesednek* (445/25).

hitvesi mn (1)

Házastársi viszonnal kapcsolatos. — ...*jövel, és ne vesd meg Annyi jó hírnek jubiléumában Hitvesi bútsúm'!* (454/872)

hitzálog fn (1)

Biztosíték. *De végre szép kezét ám Adá Hitzálogbann* (158/36).

hiú mn (10)

1. Önmaga túlbecsülésében tetszelgő. *Sem a' ~ katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368/2). **2.** Hiú személyre valló. *Nézd meg gondos szemmel minden elsőségét Mely által magát a' Teremtés Királya Hiu okossággal leg főbbnek csudálja* (453/46). **3.** Hiábavaló <törekvés>. *Miskoltzra irtam három izbe, egy fiú Vitte arra el Levélkém', 's hát reményem mind ~!* (161/42) **4.** Üres. *Boldog volt a' Világ! s' e' ~ név: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség* (190/51). **5.** Finomkodó. *A' mi ~, szapora és rendetlen tántzunk ... egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű* (330*/156/3). **6.** Hiú kegyelem: kegyes jóindulat. *Mikor egy Királynak Hiu kegyelmeért Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:őh szegény:) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamisságot* (453/221). ~ (247/25, 416/13) ~*k* (454/290), ~*vá* (454/803).

hiúl i (1)

Tátong. *Ah de bő ágyéka mellett Tágas mélyly örvény ~* (317/121).

hiúz fn (1)

Macskaféle ragadozó. *Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, ~nak* (219/40).

hív¹ i (35)

1. Szól vkinek, hogy jöjjön. *Itt a' Liget: hús árnyékába Melynek tsak azért ~talak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak* (130/6). **2.** Felszólít vkit, hogy vmilyen céllal jelenjen meg. *Gyűlésre ~ja Nemzetünknek Hű fejeit 's Követit Posonyba* (445/47). *Fussatok azhova ~ Uratok' védelme tsatára* (258/105). **3.** Csábít, vonz. *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott világa ~* (123/6). **4.** Vmely névvel, szóval nevez vkit/vmit. *Hozott is erről levelet Az Egri Esperestől, Hogy ő az, a' kit meg evett Az apja mindenestől, 'S Őt Jupiternek is ~ják* (92/54).

Kopátsnak ~ják a' Tizsamenti Magyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót (439*/219/1).

~ (45/11, 178/3, 257/175, 258/103, 103, 268/36, 306/76, 313/68, 409/2, 430/22, 443/96), *Hív* (210/88, 258/106, 107), ~nak (267/40, 330*/144/2), *Hívnak* (313/133), ~tál (233/8); ~ja (246/29, 413a/1088), ~ják (330*/140/7, 330*/187/1, 453/204), *híjják* (413a/354), ~ta (248/32), ~ták (118/1), *Hívták* (244/47), ~talak (446/2), *híjják vala* (310/50).

Ö: be~, elő~, fel~, ki~, össze~.

hív² mn/fn

(177)

I. mn 1. Hü, hűséges. *És gyengédted tsókját nyújtván ~ párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának* (77/299). *Hanem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltatok 'S vagytok ~ Pátrióták* (114/426). *Piramus Thisbével a' megszokott helyenn Hogy most is örömmel ~ szívek be tellyen Öszve ülnek* (77/112). **2.** Öszinte, igaz. *Miért nem engedtek ~ kívánságomnak Oh! No! Mi volt hogy két kedves kedvesének Csókja látására edgyüvé menének?* (77/98) — *Hát egy csókkal Száz köszöntő fel nem ér. Én azért ~ tisztelése'm Illy rithmusba foglalom* (289/33). **3.** *Híven:* hűségesen, kitaratóan, őszintén. *Végre lövésére halálos Nyilának Lelkét ~en vissza adta Jó Urának* (222/54). *Híven apolgassad kis unokáimat* (210/107). *Szétt-néztem, és sehol se láttam Azt, a' kit oly ~enn imádtam* (391/29).

~ (63/30, 30, 77/22, 57, 62, 242, 149/24, 158/43, 164/23, 176/112, 177/21, 181/19, 188/71, 208/101, 209/43, 105, 210/30, 59, 94, 212/33, 48, 50, 79, 131, 143, 213/101, 217/103, 111, 222/39, 73, 225/79, 83, 235/6, 237/123, 241/17, 28, 258/61, 87, 259/cím, 72, 164, 200, 269, 305, 321, 328, 485, 646, 267/230, 268/35, 87, 112, 113, 121, 268*/24/1, 272/22, 26, 287/54, 291/12, 297/5, 8, 12, 29, 36, 57, 63, 299/37, 304/28, 324/7, 326/57, 368a/89, 377/17, 395/42, 404/7, 418/54, 420/7, 428/191, 435/28, 439/46, 442/21, 445/9, 454/857, 899, 981, 457/26), *hív* (453/208), *Hív* (144/9, 14, 15, 16, 161/48, 176/46, 179/6, 210/67, 219/5, 235/24, 237/89, 140, 285/62, 291/12, 297/12, 299/69, 130, 305/63, 330/1222, 432/106, 454/928, 945), ~ek (257/113, 259/

60), ~en (193/40, 210/92, 214/75, 217/77, 268/120, 299/62, 301/22, 454/873, 973), ~enn (413a/940), *Hívenn* (181/15, 460/74); ~ebb (268/71), *leg hívebb* (337/273, 368/151), *leg hívebb* (215/79).

II. fn 1. Hűséges személy. *Ím egy korona; a' mellyet Készít néked minden Hív* (400/26). **2.** *Vkinek/vminek a híve:* hozzá szívvel-lélekkel ragaszkodó személy. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tüdője holyagjai Addig igaz tisztelője 's ~e lesz Csokonai* (111/116). *Jaj, siessünk Híveim!* (133/38). *Te a' ki tiszteled A' köz igazságot, kezét fogunk veled, Legtisztább barátja 's ~e Ausztriának* (337/277). **3.** *Vkinek a szerelmese, kedvese. Ah, kedves Hív! — (Ketten) Ne félj: néked dobog e' Szív!* (423/49) — *Addig is, míg csak lehellek, Tégedet forrónn öllelek Hívemet. Csak te is Hívedre nézzél Kedvesenn* (183/14, 15). **4.** (Levél udvarias befejező fordulataként.) *Maradok állandó ~ed: Csokonai* (279/18).

~ (184/50), *Hív* (443/95), *Hívek* (190/24), ~em (268/137, 295/21), *Hívem* (249/67, 423/41, 454/939), ~ed (276/29, 299/124), *Híved* (249/51), ~ed' (285/24), *Híved'* (436/9), ~e (124/20, 27, 212/134, 241/23, 259/253, 276/17, 299/72, 306/225), ~et (80/12, 295/11), *Hívemet* (285/42), ~edet (161/1), ~ét (209/96), *Híveim* (133/42, 134/140, 447/134), ~imet (259/438), ~it (259/169), ~edre (285/43), ~ére (297/66), ~től (208/98), ~emmel (423/6).

hívalkodó in

(2)

Kérkedő, dicsekvő. *Én felkelvén és az Úr vén Ortáját megbetsülvén arra kérem, hogy ezen hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát* (238/14).

hívalkodó (330*/183/3).

híván in

(1)

Nevezvén. *Eleget szól a' hír több illy hazafiról ... Ki pajtásnak ~ 's vitéz barátjának, Szívét adott ezzel minden katonának* (267/189).

hívás fn

(5)

1. Szólás vkinek, hogy jöjjön. *Hívás Spaldinghoz és Hirzelhez, a' mezőre 's a' virtusra* (397/27). **2.** Felszólítás. [Uliasz] *Láttára, ~ára Ákilles megint Felébredett, meglátta*

melly hibás volt (170/53).

Hívás (397/10, 30), *~hoz* (413a/50).

hívat i

(3)

1. Vki közvetítésével hív. *Dorottya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulkát, 's ~ta a' Papot* (330/2064). 2. Nevezet vki által vminek. *Fárságnak ~ná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, gézengúz, Koszlobár* (330/1131).

hívattya (32/21).

Ik: *fel~*, *össze~*.

hivatal fn

(5)

1. Állás, tisztség, hatáskör. *Hogy míg ama 9. esztendők folyának, mellyekben mint Eskütt szolgálta Hazájának, Fő Hivatalira olly híven vigyáza, Hogy a' nagyokban is soha nem hibáza* (217/77). 2. Hivatalba járt: Szerepkörében eljár. *Melly Hivatalba járt melly igaz Lélekkel, Bizonyíthatnám itt sok jó Emberekkel* (222/29).

hívatalt (330/130, 372), *Hivatalt* (222/35).

hivatás Ik: *el~*.

hívatni in

(1)

Vki közvetítésével hívni. *Hallván avandzséroztatni Annyi sok regementet Fizignát kezdi ~ A' Nemzeti Conventet* (114/387).

hívattatik i

(1)

Vkihez/vhova ~: eljut hozzá. *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz utazni hajós hívattatik* (10/24).

híves l. hívös

hívhat Ik: *vissza~*.

hívni in

(1)

Hosszasan ~: kérlelni. *Nem kellett hosszasan ~ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt temét, Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot* (330/599).

hívó mn

(2)

Aki vkit hív. *Bár Elizium mezejét Görög Ország dítséri 'S ~ anyját Persefone nem nagy kedvel kíséri* (413a/46).

~ (413/50).

hívott in

Felkért. *A' Tanúnak ~ liget* (446/cím).

Ik: *meg~*.

hívő fn

(1)

Aki hisz. *Haza Árúlással a' hívet vádojják 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa* (80/13).

hívság fn

(6)

Hiúság, hivalkodás. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, dévajságra veti* (330/740). *Itt van egy fő Nimfám, ki a' nagy-világban A' mai Dámák közt lábra keltt ~ban, Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti* (330/1984).

~' (330/2002), *~ra* (199/112, 330/580), *~tokért* (330/1501).

hívség

(5)

Hűség. *Hívséged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/13). *~em* (460/15), *~ed* (460/33), *~edet* (222/64), *~be* (183/19).

hízak fn

(5)

1. Hézag, hiány, kívánnivaló. *Így alszunk mi! – de vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és enyészet* (201/76). 2. *Hízakot ejt:* hibát vét. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel, Hogy rendeltt helyemet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bántam* (454/672). *~* (454/628), *~ja'* (401/15), *~ot* (401/18).

hízelkedés fn

(1)

Kedveskedve hízelgés. *Nem sovány ~ból, mellytől szívem irtózik ...Hanem belső tiszteltből köszöntlek meg Téged* (405/2).

hízelkedik i

(4)

Kedveskedve hízeleg. *Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan, Hízelkedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg* (397a/465). *Bár jöjjön kintsekkal talpig bé takarva Nálta hízelkedjen a' bőség szarva Ne hidgy neki, ne hidgy* (55/6). *hízelkedel* (432/1). — *hízelkedjen* (191/6).

hízelkedni in

(1)

Kedveskedve hízelegni. *Ha tudsz hízelkedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/237).

hízelkedő mn/fn**(8)**

I. mn 1. Kedveskedve hízelgő. *Courtisan, udvari ember, ~, Dámák körül hívalkodó* (330*/183/3). *El vett minden bút és gondot Ez az édes Nevezet, 's Hízelkedő beszédének Mézzén le tsorgó szívének Mindnyájunk temjénezt* (134/82). **2.** Vki számára kellemes. *A' ~ habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simulnak* (139/94). *Nézd a' hízelkedő füvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél foga meg nem rágott* (90/15). **3.** *Hízelkedő hiszemben: öncsaló hitben. Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek kiömleni, Hogy a' ~ hiszemben Tengődtetvén bús napomat, Elsorvadjak a' szerelemben És holt-ra sírjam magamat?* (379/57)

II. fn Kedveskedve hízelgő ember. *Vigyázz! Ha a ~ Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen találsz* (364/1). ~ (397a/350, 447/82).

hízelkedve in**(2)**

Kedveskedően hízelegve. *Azok alázatos kérelemhez nyúlnak, 'S ~ urok' lábához borúlnak* (202/58). *Hízelkedve* (56/58).

hízik i**(3)**

1. *Hízik vmitől: nagyon élvez vmit. A' halálnak sok száz czifra Mészárossa ... Örül mikor láttya, hogy ember társának Vér tseppjei dühös karjára omlának. Hízik az előtte fetrengő jajjától 'S tiszteletet kíván gyilkos szabljájától* (192/39). **2.** *Vérrel ~: véres csatákban bővelkedik. Szerentsétlen Belgrád! ... Véren épült Város! Vérrel meddig hízol?* (79/5) **3.** *Reménnyel ~: reménykedik. Inti, hogy szerentsés bűnébe ne bízson, Kárt szülő ösztövére reménnyel ne — hízzon* (337/300).

hízal i**(10)**

1. (Állatot, embert) úgy táplál, hogy az kövérebb legyen. *De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda az ezer eggyedik Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel csak disznót hízlala* (60/13). *Miért adtál nékem több 's jobb tehetséget? ... Hogy egy romló testet neveljek 's hízlaljak* (454/647). **2.** Vmi kövérebbé tesz vmit. *Már*

most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával Mellyet sok jobbágyok zsírja Hízalt (114/733). **3.** *Növeszt. Az avúltt Régiség magát itt hízlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/599). **4.** *Hízalja a hasát: csak eszik és lustálkodik. Nálunk is vagynak olyanok, Kik nagy szájuk, tudatlanok 'S tsak hasokat ~ják* (114/692). **4.** *Reménnyel ~ vkit: reményt kelt vkiben. Őket a' beléjek óltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta* (454/186). *hízlala* (114/689, 204/30, 217/30); ~ja (453/119).

hízalhat i**(2)**

Remény ~: reményt kelthet. Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat? (217/1, 204/1)

hízott in**(3)**

Vmin ~: vmitől kövérebb lett, növekedett. Hát te lenpogátsán ~, erdő-vágó, megtsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot? (326/21) — *Azért így szoll rollam veled sok goromba Hogy e tsak egy essős időbe nőtt gomba Hogy egy ló ganéjonn ~ rút pőfeteg Mellyre tekinteni a' szemnek viszketeg* (61/13). *Elrablod a' kikeletnek Tején ~ természetnek Gyönyörűségít magad* (389/102).

hja isz**(1)**

(Lemondó sóhajtaszként.) *Hja egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23).

hó¹ fn**(29)**

1. Jégkristályokból összetapadt pelyhenként lehulló fehér, téli csapadék. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte: Míg nem az alkalmatlan tél esőt és havat hinte* (413a/223). **2.** Hópelyhek lehullott tömege. *Mint a' ~ a' Nap tüzetől: Úgy az ő hév szerelmétől Mind el olvadva valánk* (134/103). **3.** *Vminek a hava: vminek a fehérsége. Szép virág vagy, azt megvallom: Mert a' Rózsa bíborához, És a' Liliom havához Színed hasonlóna tész* (324/43). ~ (326/8, 379/2, 397/9, 397a/31, 413a/317, 447/103), *Hó* (228/17, 314/13), *havak* (85/5, 197/5, 337/197), *Hava* (228/37), *havat* (87/56, 199/86, 397a/48), *havát* (432/44), *havakat* (258/50), ~ba (425/29), ~kba (413a/130), ha-

von (197/30), havonn (85/30), ~ra (355/2), ~kra (413a/344), havára (77/49, 150/32), ~val (96/3).

Ö: hébe~.

hó² fn (4)

Hónap. *De miként a' Május' mosolygó havában, A' természet tsendes lévén ő magában, Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség* (330/511).

Havai (413a/672), *havában* (289/17), *Havában* (413/cím).

hó³ msz (3)

Állj! *Talán szemek fényét mind elfogta a Hó, Mert közölök egy sem kiáltotta, hogy ~! Én mondtam, – s a nádból felelt rá az Ekhó: Itt van a Legátus! ~, vak emberek! ~* (228/18, 20).

Hobbes fn (1)

Személynév. <Thomas Hobbes (1588–1679) angol filozófus.> *Midőn az ő élete' leírását olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt! — illy gyarló, illy ~' ideájához szító ember, mint a mi Világunk fiai!* (368*/31/6)

hóbérc fn (1)

Hóborította hegycsúcs. — *...ím a' végtelen üregben Földi hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén Tágos gőzgömböt, hóbértzeket összetululó Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget* (348/36).

Hoche fn (2)

Személynév. <Lazare Hoche (1768–1797) francia hadvezér.> *Generál ~ halálára* (281/cím).

Hós (281/1).

hócsoport fn (1)

Nagyobb mennyiségű összeállt hó. *Így midőn a' téli szélveszektől hozott Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott, Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak* (337/196).

hódít i (2)

Másik nembelinek a tetszését megnyeri. *Ti, élet' balzsamát lehellő Leányok ... Nem tudlak imádni többé benneteket; Mert minden szépséget, mellyel ~átok, Már az egy Lillában bésummálva látok* (421/7).

~átok (127/7).

hódítás fn (2)

Hatalom alá hajtás. *Ez okozza hogy ők a' vért nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra, Puskát védelemre, ágyút ~ra* (454/500). ~ (313/89).

hódíthatatlan mn (1)

Amit nem lehet meghódítani. *Te is e' ~ Szíven uralkodni fogsz* (368a/157).

hódító mn/fn (2)

I. mn Megnyerő, vonzó. *Bóldog Héliconunk' szent Szűzei! Mellyek az édes Hangal ~ érzést egyelítetek össze* (450/30).

II. fn Győztes hadvezér. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már mennyország-gá lett az ő országa; Egy nap a' ~ véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki* (313/29).

hódítottat i (1)

Rendeltetik. *Azon szép várakat Amazonok bírják, Bezzeg a' törvényt is asszony módra írják. Mert bár a' Vitézek alá hódítottattak, Még is sok ezerszer másnak átadattak* (239/129).

hódol i (3)

<Szokásnak, szenvedélynek> enged, teret ad. *Huntzfut a' ki ~ otsmány manérjának* (248/42). — *'S lantot ragadván Hódolok ellene-állhatatlan Sógáritoknak* (439/8).

Hódolnak (375/15).

Ik: meg~.

hódolás Ik: meg~.

hódolni Ik: meg~.

hódolván in (1)

Vkihez ~: hűségesnek lenni hozzá. Térjetelek hát útatokra, Rontsatok Tirannustokra Hódolván Királyunkhoz (257/112).

hódtők fn (1)

A hód ivarszerve. <Az ivarszer mellett lévő mirigyzacskóban található anyagot gyógyszerészeti alapanyagként használták.> *De a' mesztelen Chálíbsok hozzánk atzélt küldenek, Orvosló Hódtökök pedig a' Pontusba termenek* (413a/68).

hofdéma fn (1)

Udvarhölgy. *Nézd, be nyájas a nézése így szóll egy Hofdémának* (231/214).

hófejér mn

(2)

1. Ragyogóan szép fehér. *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' bíborba borúltt Ég' aljával, 'S a' hó' feje'r egén elszórá azokat A' ragyogó kisdéd hajnaltsillagokat* (330/1857).
 2. Tiszta, őszinte. *Hófejér tekintedednek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között* (321/13).

Hof-maitresse (ném)

(1)

Udvarhölgy. *Bár próbát Romános elmésséggel teszek, 'S ékebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek* (330/1420).

Hoffmann fn

(1)

Személynév. (Hoffmann, Friedrich (1660–1742), német orvos.) *Zengjed vizek nagy Királya dítséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott ~ak* (124/10).

hogy¹ hsz

(120)

I. kérdő hsz. 1. Milyen módon?, miképpen?, hogyan? *Mi gondod a' továbbira, 'S világodat ~' éled?* (166/10) — *Te beszéld el, Klió! ~' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy dítső Oszlopot?* (237/21) 2. (Csodálkozás, megütkezés kifejezésére:) *hogyan? Ugyan ~ hághatod itt szegény Didodat Ki jó szívvel fogta jukatsos hajódat?* (57/3) — *Hogy jöhet egy Gavallérnak Illyen beszéd szájára* (169/79). *Most vagy Homerusból nézi miként pusztít a Görög Akhillesnek a fiáért Priamus ~ könyörög* (111/34). 3. *Hogyan lehetséges, hogy... Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez, ~ vihette* (231/160).

II. von hsz 1. (Időhatározói mm kötőszavaként a vele kapcsolt mm-ban megjelölt időpont, esemény után közvetlenül:) *amikor. Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották* (92/121). *Fel tettett reggele Ferentz várt napjának Ma ~ a' Hajnalnak rósái nyílnak* (67/2). 2. (A mm-ban megjelölt idő, cselekvés, folyamat alatt:) *miközben, mialatt. Víg aratóit (:mert ő azoknak Attya:) Tréfás szávaival szüntelen biztatja Ekkor ~ a' piros várt Nap enyészetnek Altató Zefíri feléje sietnek* (69/19). 3. (A mm-ban megjelölt idő, cselekvés, folyamat kezdete óta:) *amióta. Hogy a' Vén Saturnus ki holt Az Egek Thronusából, Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz sexusából* (92/1). *Ah, tsak azólta vise-*

lem, Hogy egyszer meg láttalak (129/56).

Ö: *ha~.*

hogy² ksz

(1138)

(A főmondat vmely mondatrészét kifejező mellékmondat kapcsolására.) *E' versekben titkos tzelom takarom 'S mert okom van, az igaz, Hogy Columbus nagy Virtusit hirdetem* (171/13). *Urak, Asszonyóságok ügye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtiünk egy keveset* (336/18). *Tudom ~ azt a' víg órát békételen' várjátok, Mellyben a' trombiták' nemes serkentését halljátok* (259/525). *Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom verral festené* (340/26). *Ne reszkess, ne borzadj! — én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhelleyek* (143/3). *Négy erőss tsoportot kiküld sietséggel, Hogy a' győzött félnek légyen segítséggel* (330/1316). *Örül, ~ bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/75). *Halál! Ez az a' szó melly annyi könyveket Áraszt, ~ bé vonná, koddal az egeket* (213/2). *Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézit elfogván, ~ bészorongattam* (239/188). *Mert úgy is már akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/218). *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé* (33/1198). *Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni, Nem szeret nem betsül már többé engemet* (176/54). *'S örülj, ~ néked fog olly szerentséd lenni, Hogy a' Burbon nevet fényre fogod tenni* (337/168). **Ö:** *a~, akár~, alig~, csak~, hanem~, hogy~, mint~, ne~, úgy~.*

hogyan hsz

(3)

1. (Csodálkozás kifejezésére:) *szinte lehetetlen az, hogy... Nints semmi szél: Még is ~, ~ rezeg A' nyárlevél* (333/11, 11). 2. (Csodálkozó kérdésben.) *De mérget ~ kóstolna Önként a' haldokló is?* (428/163)

hogyha ksz

(23)

1. (Feltételes m kötőszavaként) *ha. És el is vesztette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupiter e' párákat* (114/982). *Hogyha vetekedni akar Salamonnal, Királyi pompával meg győzi azonnal* (90/21). 2. (Időhatározói mm-ban:) *amikor. Múzsám lát-*

hatsz más sok száz szebbet szembe Hogyha bé mégy ama firhangos hárembe (190/20).

~ (140/13, 288/81, 356/8, 358/23, 413a/7, 430/28, 454/570), *Hogyha* (288/27, 304/52, 317/107, 321/24, 435/52, 449/11), *hogy ha* (418/81), *hogy, ha* (443/65, 454/315), *Hogy ha* (1/14, 34/4, 35/1, 42/8).

hogyhát ksz (1)

Hogy. Hogy hát meg ne haljak felnyitom Szívemet, És el mondom de csak néktek keserve-met (176/43).

hogyhogy hsz (1)

(Csodálkozás, megütközés kifejezésére:) *Itt a' vég: megivám kelyhedet: óh halál, 'S néhány pertzek után testemet itt hagyom. — Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Abrázattal?* (454/707)

hogyne hsz (3)

(Felt. módú állítmánnyal:) persze (hogy). *Oh, hogy ne engednék, drága Angyal néked!* (306/175) — *Négy fő gyámolai a' négy fő Vallásnak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak?* (337/104) — *A' mi egyszer szép, hogy' ne tudná mi a szép?* (368/13)

hóh msz (1)

(Beszédet v. gondolatmenetet megszakító szóként.) *Hóh barátim, a' hol legtöbb kedvet vártok, Ahol nyerekedni készültök, ott ártok* (330/663).

hóhalom fn (1)

Egy kupacba hányt nagyobb mennyiségű hó. *A' sík mezőségenn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's őszve dülnek* (66/7).

hóhér fn (4)

1. Ítélet-végrehajtó. *Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettessék, Maga ~ által kiheréltetessék* (330/1622). **2.** Vérengző gyilkos; kegyetlen zsarnok. *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kérdem, Ez e' a' valódi virtus és az érdem? Mellyért nagy híre lett sok gyilkos Hóhérnak, Pennáján az ötlet ditsérő Homérnak* (192/43). **3.** Pokloknak ~a: Plútó, az alvilág istene a görög mitológiában. *Már Lelkemig ér a' Pokloknak ~a, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri Megéra!* (223/6) ~om (454/246).

hóhédrabant fn (1)

Hóhérségéd, hóhérszolga. *Eljöttek széleink felé Hóhédrabanti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S moraliter majd meggyilkolnak* (257/83).

hóhérkard fn (1)

A hóhérok által a lefejezéshez használt kard. *Ha van szíve a' Magyarnak Ha van benne ész, A' bugyogós Hóhér kardnak Áldozatja lesz* (246/39).

Hókus fn (2)

Személynév. ~, *Bókus Pellidókus Ő Kegyelemnek neve* (385/22). ~ (385/31).

hókuszpókuszág fn (1)

Bűvészkedés, szemfényvesztés. *Azért, hogy boszorkányságot, Mint ő Kemek, nem tudok, 'S holmi hókusz-pókusságot Soha nem gyakorolok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' szűröm* (92/157).

hol hsz/ksz (216)

I. hsz (kérdő) Melyik helyen? *Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat?* (149/15) — *Fő java Éltémnek Hol múlatozol te?* (145/18)

II. hsz (vonatkozó) **1.** Ahol. *Kapos volt a' vidám Fársángnak is tzelja; Hol szállásává lett a' Hertzeg' Kastéllya* (330/52). *Ott hallik a' Víg muzsika, Ott zengedez, Hol a' szagos Bokrok között Agannipe tsergedez* (110/18). *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynek, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak, Hol a' midőn egy jót szükség fényre hozni, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/810, 811).

III. hsz (határozatlan) Szükség a Földnek magános tsínnyát is megesmernem, *Hol miként szokták mívelni, mi ~ terem, és mi nem* (413a/62, 62).

IV. ksz (Páros használatban:) néha..., néha...; egyszer..., másszor. *Hát az én hatalmam? (így szóll bús kedvében, Hol orrát, ~ farát vakarván mérgében)* (330/656). *Hol meg telik, ~ el apad hasam kíváncsi csője* (169/65).

Ö: a~, akár~, im~, vala~.

Holberg fn (2)

Személynév. (Ludvig ~: (1684–1754) norvég-dán író.) *Donka Olympia, egy nagy familiából*

való, de szegény és büszke Spanyol Úri asz-szony a' ~' egyik Vígjátékjában (330*/203/2). ~' (368/31/19).

hold fn (40)

1. Földünk mellékbolygója. A' Tziprus a' Hóld' fénnyénél Árnyékát mutatja (128/13). Fenn lengő Hold! Nézd mint kínlódom Mond meg nekem hol fekszem én? (455/1) 2. A hold szárvai: a félhold két csúcsa. Ha az új Hóld setét szárval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren (413a/432). 3. Mellékbolygó. Ti is itt állatok kő szányi Metsetek ... Hegyes tetőtöknek aranyozott ~ja Fénnyével az égi ~ak számát tóldja (190/40, 25/20). 4. Változó Hóldodnak ... utolsó fertálya: a szójátékban a török félholdat a fogyó hold utolsó negyedéhez hasonlítja a költő. Szerentsétlen Belgrád! ... Változó Hóldodnak, a' melly most lemégyen, Kívánom utolsó fertálya e' légyen (79/13).

hold (4/28, 77/162), Hold (305/17, 307/7, 95, 413a/282, 360, 430, 428/23), hóld (330/889, 413a/403, 450/49), Hóld (123/63, 183/24, 307/77, 330*/165/5, 450/9), Hold' (312/21), Hóld' (200/28, 460/92), ~jaink (410/16), ~at (56/20), hóldat (202/20), Hóldat (315/5), ~nak (304/5), Holdnak (314/10, 435/5), hóldnak (424/14), Hóldnak (405/26), ~nál (83/49), ~dal (330/680), Holddal (195/9).

holdalji mn (1)

Hóldallyi világ: a földkerekség 'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli [Földi] Tág elméjében az egész Hóldallyi világot (348/6).

holdfény fn (1)

A Holdról visszaverődő, éjszaka halványan világító napfény. 'S olly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' ~tól újonnan Megaranyozott harmatok (397a/987).

holdfertály fn (1)

A hold változásának szakasza. Ők mutassák meg az égnek jártát 's a' tsillagokat A' napnak fogyatkozását és a' hold fertályokat (413a/1033).

holdtölte fn (1)

Kb. 28 naponként ismétlődő jelenség időpontja, amikor Holdnak a Földre néző oldalát a

nap teljesen megvilágítja. Kurvannya! Hadd fetsegen ő, Hóld-töltre tán eszére jó (316/36).

holdvilág fn (1)

Holdfény. Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donáziót nem hozott a' Világ (200/75).

hólé fn (1)

A megolvadt hóból keletkező víz. Első kikeletkor midőn a' fejéres Hegyeknek hó levét issza már a' téres És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvalására (413/56).

holló fn (5)

A varjúfélék családjába a legnagyobb termetű, fekete tollazatú madár. Zörgő szárnyakon repülnek a' ~k nagy táborral (413a/389). Átilla keretsény tollú bokkrétája, Árpád' buzogánya, István' koronája, A' Mátyás ~ja, és a' József neve Ez oltárnak legfőbb ditsőséget teve (306/209).

~ (454/191), ~k (413a/414, 429).

hollószín mn (2)

Hollófekete szín. Barna szemöldöke, holló szín bajussza Képének pirosuló tejét büszkén ussza (82/29).

~ (256/27).

holmi fn/nm (33)

I. fn Közelebből meg nem határozott mindenféle dolog, tárgy. Etuis, frantzia szó átallyában minden tokot tesz, a' miben sok darab ~ tartatik (330*/149/8). Azután a' sok Barére A' Convent itéletére Más ~ket említe (114/496). ~t (341/47).

II. nm (határozatlan) valami. 1. Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszároson (114/379). ~t (201/44, 454/602). 2. Vmi(féle) közelebből meg nem határozott és jelentéktelen. A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S ~ egyébnek gondját (114/349). Barátom! Miért szomorkodnál meg ~ goromba miatt (315/28). 3. Akármiféle. 'S Ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának (92/328).

~ (92/157, 246/45, 267/220, 314/22, 330/712, 1247, 1964, 330*/137/4, 330*/171/3, 397a/533, 413a/25, 280, 399, 407, 789, 819, 424/

27, 452/22), *Holmi* (246/47, 48, 357/62, 367/7, 397a/1090, 418/80).

holnap hsz/fn (9)

I. hsz **A** maira következő napon. *A' ki ma az öröm könnyeit öntözi Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/18).

~ (15/2, 154/21, 219/92, 268/76, 413a/431), *Holnap* (218/6), *hólnap* (74/16, 204/2, 217/2, 453/97).

II. fn **A** mai után következő nap. *De még tsak azt mondom, hogy igyunk, vígjadjunk, A' borból ~ra egy tseppet se hadjunk* (266/30).

~ra (154/19, 330/1836).

Ö: ma~.

holott ksz/hsz (16)

I. ksz **1.** Bár, noha. *Hát ugyan ezt Ámor nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe* (196/70). **2.** Hiszen. Barátságot Felségével *De miként köthetek én? Holott egész Gárdéjával Lakik a' víz fenekén* (114/93).

~ (330*/200/21, 330*/202/11), *Holott* (127/15, 213/69, 267/27, 314/24, 330/698, 797, 1783, 342/12, 380/68, 413a/512, 421/16).

II. hsz **Ahol.** Mikippen az *Carneval* nagy pompával *Kapos Várott be menván, holoth is ebidöl vala és az Matricullat föll mutatia vala* (330/cím).

holt mn/fn (52)

I. mn **1.** Halott, élettelen. *A' szép szemű Chlöríst, ki elandaloda Holtt bajnokja mellett, 's nem vigyázott oda; Chlörisz elütteti a' rúdnak végével* (330/1410). *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhe holt kitsinnye szájából A' szent Névre vágyó balgatag anya is* (190/60). **2.** *Holt* csendesség: Halotti csend. *Itt kastélyok állnak 's gályák a' partokon, Ott holt tsendesség ül az omladékokon?* (313/58). **3.** *Holt húrok:* széthangolt húrok. *A' szép hármónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba szállong, és azokról A' lélekbe felhat, 's a' szívbe bényomúl ... Egyszerre elhagyá a' húr, az inakat* (330/1033).

holt (216/87), ~t (337/63), *Holtt* (397a/810).

II. fn **1.** Halott ember, állat. *A' midőn a' ~ak rakásokra hulltak, A' sűrűn hulló népek meg ritkúlnak* (215/69). *A' békáknak Újjságai Ellenbe így íranak, Hogy az egerek ~jai Tíz*

ezeren valának (114/884). **2.** *Holtig:* élete végéig. *Véltem, hogy egymástól ~ig meg nem válunk* (63/15). *Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem ~ig való Praeceptorra tenné* (12/25). **3.** *Vkinek a holta:* vkinek a halála. *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poétai lélek* (213/113). **4.** *Holtra:* rendkívüli mértékben. *Nem szenvedtek semmi bajt, A' kik jó atyjok szemébe Otthon az híves pintzébe Holtra részegedtenek* (317/203).

Holtt (454/819), *hólt* (201/39), ~ak (56/22, 424/4), ~ak' (306/46, 47, 397a/524), ~tak (299/2, 317/203, 439/63), ~tak' (253/75, 330*/165/6), *hóltak* (201/46, 209/21), ~om (263/10, 403/47), *hóltom* (330/1572), *Holtod* (410/18), *Holtunk* (406/10), *hóltat* (209/64), *hóltaknak* (210/18), ~ra (379/60), *hóltakért* (209/8), ~akká (14/26, 27), *hóltakká* (201/26, 27), ~ig (176/90, 330/801, 1563, 434/20), *Holtig* (12/18, 152/7, 272/8, 379/40), *hóltig* (159/13), *Hóltig* (202/140), ~omig (269/31), *hólttal* (215/76).

Ik: meg~. **Ö:** fél~.

holtáalom fn (1)

Mély álmom. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Mította tőled távol esvén Reménye füstbe szállt; Holtt-álmom ül zsibbadt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált* (302/16).

holtbeteg mn (1)

Halálos beteg. *Lelkem, testem hóltbeteg. Menny, föld, kintsem, botsáss meg!* (443/31)

holtfélben fn (1)

Halál közeli állapotban. *És ott ama' Magyar jószívű Uraknál, Kik közt holtfélben is vidám szívvel laknál, Kipihenván magát, más nap késő reggel Megindúlt Kaposba parádés sereg-gel* (330/40).

holtszén fn (1)

Feketszén. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket özverontod, A' Nap is holtszén-re fő?* (288/15)

holttest fn (5)

Élettelen test. *Az egész mező el tellett A' sok száz holt testekkel* (114/874).

holt testek (259/493), *hólt testem* (213/123), *hólttestemhez* (433/75), *hólt testtel* (213/55).

hólyag fn**(1)**

(Élő szervezetben) vékony falú, tömlőszerű képződmény. *Tedd hozzá, hogy míg lehellenek tüdője holyagai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai* (111/115).

homály fn**(40)**

1. A világosság és a sötétség közötti átmeneti állapot. *A' viadalra kiszállt hadi népek, az éji ~ban Tsillog az egybe-zavart seregeknek kardja szemembe* (258/6). **2.** A levegőnek a távolba látást nehezítő párája, pora. *Le hasad az éjnek fekete kárpitja A' ködnek szemünket vakító ~a* (67/11). **3.** Sötétség, üresség. *Te a vak ~ba rakod a' Templomot, És onnan ígéréd a' Paraditsomot* (190/71). *E' szóra karjaim kinyúlnak, De sovány ~ba hullnak* (302/20). **4.** Butaság, ostabaság. *Vigyázz! Mert közel van a' Homálynak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnye meg nem tartja* (313/123). **5.** Homályba vonódik: fénytelen, átlátszatlan lesz. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka ~ba vonódik* (238/94). **6.** Homályba borul vmi: elfelejtődik. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajulni, Királyt, hazát készek lesztek megbosszulni, Készebbek a' hartzon vitézül kimúl-ni, Mint a' Magyar névvel ~ba borulni* (259/120). **7.** Homályba merül: eltűnik. *Az Éjnek Madara húholni megszűnik, Egy jóltévő Világ a' Mennyből kiderül, 'S a' sok ki gondolt Menny mind ~ba merül* (190/90).

~ (163/14, 397a/209, 554, 413a/258, 440/5, 443/88, 452/12, 454/299), ~' (417/2, 418/104), homállly (222/15), ~a (43/9, 350/8, 397a/147), ~ja (163/1), ~i (397a/627), ~t (192/34, 203/12), ~át (172/10), ~nak (161/29, 450/38), Homályba (238/12) homálllyba (413a/221, 402), homálllyába (330/927), ~ban (237/77), ~ában (258/2, 306/34), ~jában (313/65), homálllyában (330/678), homálllyából (341/29), homálllyal (239/41).

homályos mn**(8)**

Kissé sötét, nem elég világos. *Egy homájos felhő lebeg körülötte Ezt a' sóhajtasok gözi sűrítette* (6/17). *Ő [a Nap] Caesar' halálakor is megszánta Róma' népét Midőn ~ rosdával fedte tündöklő képét* (413a/471).

~ (111/81, 237/49, 330/442, 397a/333, 413a/580), *Homájos* (77/144).

homályosít i**(3)**

Homályossá tesz. *Oh únalom! Vad únalom! Óráimat be fájlalom, Hogy így ~od* (165/3). *Nagyságtok' élő Erdemi mind nagyok, De én tsak egy kis Múzsá-leány vagyok: És így talám ~nám Majd ha nagy Érdemitek' nagyítnám* (251/7).

~juk (188/102).

homályosság fn**(1)**

Sötétség. *Tsak alig hanyatlott a' komor éjtszaka, Mellyet a borzasztó ~ raka* (225/40).

Homérosz fn**(12)**

Személynév. < görög költő (i. e. 8. század)). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap alatt laknak, Hirdetik, ki volt Homérosz* (255/27).

Homér (114/5), *Homérosz* (42/9, 451/27), *Homerus* (317/40, 358/47), *Homérnak* (192/44, 245/30), *Homerusból* (11/33), *Homérral* (317/44, 47, 369/6).

homlít Ik: le~.**homlítás fn****(1)**

Szölőbujtás. *De az olaj-fát tövéről, a' Szöllőt ~sal Páfus Myrtusát szaporítsd vastag karó dugással* (413a/588).

homlítani in**(1)**

Szőlőt bujtani. *Se ~ valót ne szedj a' felső venyigéről, Se tsemétét ne ültessél a' fának ág hegyéről* (413a/836).

homlok fn**(32)**

A koponyának a szemöldök fölött a hajzatig terjedő része. — ... *s Barázdás ~át az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/15). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/106).

~om' (306/12, 36), ~a (338/46, 392/38), *Homloka* (258/18), ~omat (338/2, 413a/1126), *Homlokomat* (128/47), ~odat (368a/112, 400/2, 46), ~át (331/18, 413a/1047), ~okat (42/6), ~ait (188/86), ~oknak (439/55), ~odnak (212/7), ~ában (191/45), ~ából (185/133, 418/90), ~on (330/335), ~odon (111/55), ~odra (413a/34), ~ára (54/9, 78/14, 36, 216/80, 231/223,

368a/49), ~kal (413a/356).

Ö: hanyatt~.

homlokú mn

(1)

Koszorús ~: koszorúval díszített homlokú. *Amaz Anglusok koszorús ~ Poëtája, Milton-is, borzaszt először 's rémít bús trombitája* (216/11).

homok fn

(6)

1. Apró ásványi szemcsékből álló, sárgás színű laza anyag. *Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn* (231/268). **2.** Ilyenféle talaj. *'S mint rideg violák, a' pusztá ~on, Magánosan sírnak úntt árvaságokon* (330/435). ~ (413a/82), ~on (400/102), ~ján (395/34), ~jain (313/114).

homokpuszta fn

(1)

Homokos talajú pusztá. *Elég tágas a' Caspium' ~ja! Ott életében sem hall egy új szót is* (330*/204/14).

hon¹ fn

(7)

1. Haza, szülőföld. *És mivel tetézt érdemeit látta, Honjábann a' Tisza partján túl imádata* (235/16). **2.** Otthon. *A' mezőnek minden lakóját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). *Járd el Germánia' hajdani Bakonnyát, És tsudáld most benne a' Muzsáknak honnyát* (313/100). *Honnyod* (305/39), *Honnyomba* (439/6), *honyjába* (390/15), *honnyunkba* (267/242), *Honnyokba* (397a/1002).

hon² Ö: a~.

hónap fn

(14)

1. Az év tizenketted része mint külön névvel megjelölt naptári egység. *Itt van már November didergő ~ja* (87/49). **2.** Kb. 30 napnyi időtartam. *Itten egy ~ja telt el, míg szerentsémet lesém* (161/43). *Sem eső, sem szél nem támad azon az egész naponn, Sőt végig szép tsendes idő jár az egész ~onn* (413a/439). ~ (238/92, 306/144), ~ok (288/91, 413a/39), *Hónapok* (176/61, 413/43), ~ja (199/79), *honapja* (389/5), *hava* (228/38), *Hava* (228/37), *Holnapig* (317/34).

honi mn

(1)

Hazai. *A' kik valamelly tartománnyal jól tet-*

tek, annak Indigesz (vagy is honnyi) Istenévé lettek (418*/173/1).

honnan hsz

(8)

I. (kérdő) Melyik helyről, milyen irányból? *Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába?* (231/379)

Honnan (161/3, 413a/464, 452/56).

II. (vonatkozó) Ahonnan. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli, Honnan terhesedve a' nyílt Pokolra ül* (195/27).

Honnan (59/25, 455/22).

III. (határozatlan) (Határozatlanság kif-re.) *Azt sincs ~ magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg fázom* (309/121).

Ö: a~, vala~.

Hónor fn

(6)

A becsület, erényesség megszemélyesítése a régi rómaiaknál. *Ő a feledékenységnek gyászából kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele* (111/66).

~ (188/28), ~nak (255/4), ~tól (188/119), ~ral (220/45), *Honorról* (53/7).

honos fn

(1)

Honfitárs. — *...akkor egy véres szablyát hordozzanak-el a' Honnyosok sátoraiban* (268*/22/4).

hónyak fn

(1)

Hófehér nyak. *Óh, ha Ámort meglátjátok Hó nyakán vagy kebelén, Egy pár tsókömmel adjátok Tudtára, mit érzek én!* (331/30)

hopp fn

(1)

Hoppot mond: búcsút mond. *Hát vígadok, helyt nem adok Már a' bánatnak: Hoppot mondok! A' búk 's gondok nálam nem lakhatnak* (99/19).

Ö: hipp~.

Hora fn

(1)

Személynév. (Horia Nicolae (1730–1785) az 1784-es erdélyi jobbagyfelkelés vezére, akit lázadónak tartottak.) *Voltak sok párt Ütők találtunk sok ~t Ki Hazája ellen vezette Táborát* (80/3).

Horatius fn

(7)

Személynév. (~ Flaccus (Kr.e. 65–8) római költő.) *Én ezt a' tiszteletet olyan jussal adha-*

tom, mint ~ a' magáét (432/206/7).
~(13/33, 432*/205/1), Horatz (12/2), Horátz
(338/17, 410/cím), Horáttzal (166/20.)

hord i

(19)

1. Rendszeresen hoz, visz vmit v. vkit. *Nem ~a más határra Vagy háborút vagy kintseket* (247/19). *Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaiddal ~od a' Poétákat* (358/4). 2. Egy helyre szállít, gyűjt. *Mikor Méhetskék zsibongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/4). 3. (Természeti erő) magával sodor (és lerak) vmit. — ...a' patak a magos szirtokról lebuk-tában Hordja a' boldog iszapot (413a/714). 4. (Üzenetet, hírt) többször v. rendszeresen továbbít. *A' konyhára ~ják a' pletyka beszédet* (330/1659). *Maga ~ta a' hírt a' világ' fülébe* (330/1790). 5. Ruhadarab (használati) tárgy állandóan, szokásszerűen rajta, ill. nála van. *Nem ~ parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet* (185/98). 6. Vmi állandóan benne, nála van. *Elküldötte Ferentz tüstént e' második ötsét, A' ki az ő képét 's szívét úgy ~ja magában* (258/83).
~ (453/118), Hord (368/136), ~nak (454/11), ~ottak (237/106); Hordod (460/42), ~ja (238/109, 313/83, 418/100), ~tál (266/45). Hordtam volna (330/773). — Hordjon (295/32).

Ik: el~, ki~, vissza~.

hordatni Ik: meg~.

hordhat i

(1)

Lehet hordani. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' Jónás' fél érésű tökje. Tsak elől is volna egy keveset lompos, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/42).

hordó fn

(11)

Abronsokkal összefogott hengeres tartály. *Tántorgó lábával 'S reszkető karjával Még is sok ~kat tölt édes mustjával* (87/38).
~ (87/41, 199/60), ~k' (219/1), ~t (317/154), ~kat (199/58), ~ba (199/61, 71), Hordóba (87/41), ~ból (219/50), ~val (317/99).

hordogat i

(2)

Rendszeresen, ismétlődően hord. *Itt van a' víg szüret, 's mustos kádja körül A' szüretelőknek*

víg tábora örül. Mellybe ~ja a' meg-ért szőlőket (199/45).

~tya (87/25).

hordogatni in

(2)

Rendszeresen, ismétlődően hordani. *Tsak az ember ne restelje a' trágját ~* (413a/92).
~ (330/329).

hordoz i

(17)

1. Huzamosan, ill. ismételten ide-oda hord, visz vkit, vmit. *Lova, melly dühös haragját Zabljánn tájékozza, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé ~za* (216/90). *Téged [kulacsot] ~lak útamban, Téged öllelek ágyamban* (433/37). *Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünk A' ki szent Ortzádhoz vezérli népünket, Az élet vizével legettetvén nyáját, Hordozza a' tölled írt Törvény' tábláját* (225/96). 2. Vmit huzamosan (magában v. magán) visel, hord. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó ~ta is* (433/18). *Vége felé járván a' fagyos Detzember, Détzembert ~ már magán minden ember* (197/10). *Láttuk, hogy talál kinyait könnyebbítő barátira A' ki szívén más bajait olly mértékben ~za, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza* (216/111). 4. Hordoz vkit isten: védelmez, vigyáz rá. *Hordozzon, Fiam, az isteni kegyelem* (268/124). *Rajta! Tsak menjete, Fijaim, ellene: Hordozzon a' Magyar Seregek' Istene!* (267/218) 5. Vmin ~za a szemeit: vmit hosszabb ideig néz. *Tiltott helyeken ~za Mindenilátó szemeit* (231/421). 6. Gyászba ~á magát: tartós sötétségben van. *Míg az égi Nap felette Hév világát terjegette Gyászba ~á magát [az estike]* (402/3).
~ (85/10); ~za (216/21), ~zuk (204/25, 217/25), ~ta (217/56). — Hordozzon (217/144); Hordozd (225/98).

Ik: el~.

hordozván in

(1)

Magával hordva. *E' kerek föld pusztán forog az üregben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/176).

hordván in

(1)

Rendszeresen vívén vkit vhová. *Addig manuális Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Kiket renddel ide ~ oskolá-*

ba, Kántusra hitvesed jön kurta gubába (233/75).

horgas mn (3)

Görbe, hajlott. *Ezenn a' mord lélek igen megpirúla, Alig hogy a' ~ botjához nem nyúla* (239/90). *Horgas lába tittyen-totyan; Sovány fara egyet lottyan* (339/3). *A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas tüörkjét* (418/22).

Ö: hóri~.

horgaseke fn (3)

Ekefajta. *Légy jelen Minerva, olajfák szerzője, 'S te gyermek, a' horgas eke készítője!* (413/24) *horgas eke'* (413a/181), *horgas ekéktől* (413a/715).

hórihorgas mn (1)

Horgas. *Munkád után észre veszed, hogy az legjobb marhának, Hogy könnyen enged az eke' ~ vasának* (413a/753).

horizont fn (6)

Látóhatár, szemhatár. *Haldokló sugári [a Napnak] halavánná lesznek Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (4/4). *Régi víg kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setéségre* (138/1).

Horizon (163/114/1), *Hórizonya* (286/1), *horizonunk* (200/4, 405/24).

Horka fn (1)

Személynév. <Anonymusnál szerepel, Tétény (Töhötöm) fia.> *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, ~t* (248/32).

horkantó in (1)

Rövid horkolásszerű hangot hallató. *Tavas volt akkor és a' nagy világ tavszlott maga 'S deret ~ szusszával Eurus ki nem ballaga* (413a/879).

horog fn (2)

1. Zsinórra erősíthető hegyes végű kis kampó mint halászó eszköz. *Az halász függén a' redves kő szalakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). 2. *Horgára kerít vkit: sikerül vkit magának megszerezni. Jó volna, ha e' szép prédát Horgára keríthetné* (231/150).

horogi mn (1)

Horoghoz tartozó. *A' Horogi pusztá körül a' parasztság össze gyűlt* (326/17).

horpad lk: be~.

horpadás fn (2)

1. *Hajlat. A' mély völgyek' ~a Jajjaimmal megtele* (428/67). 2. *Völgy. Vagy a' Vasvári bértzeknek Horpadásit keresed* (420/6).

horpadt mn (3)

1. *Hajlott. Ezekből faragnak küllőt 's ~ hajó feneket* (413a/997). 2. *Mély. Meg telnek a' ~ völgyek potrohos gerezdekkel* (413a/937). 3. *Horpadt hegy: völgyekkel tarkított hegy. A' millyet gyakorta látunk a ~t hegy allyában Hová a' patak a magos szirtokról lebuktában Hordja a' boldog iszapot* (413a/712).

lk: be~.

horribilis mn (1)

Hallatlanul nagy. *A' Tanás Petsét nyomóját, Egy ~ nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140).

Hortobágy fn (4)

Helynév. <A Közép-Tiszavidék tájegysége.> *Ki 's mi hozott ugan 'E ~ pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, kérlek?* (439/3) ~ (330*/171/1), ~' (330/1041, 330*/171/1).

hortyog i (6)

1. *Öblös hangon horkol. Alúnni is bátran lehet tsak ne nagyon ~jon Lóggó fejével a' versnek tactusára bólogjon* (310/13). 2. *Mélyen hortyogva alszik. Páva módon fénylő baglyok, kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájából; Ti el puhult testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájultan ~tok* (198/54). 3. <Ló> *horkant, öblös horkolás szerű hangot hallat. Lova kedélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerít déltzeg fővel* (330/278). ~ (330/151), ~a (452/57), ~tak (330/686).

hortyogó mn (1)

Horkantó. *És te Neptun, ki a földbe ütvén hármas villádat, Ki ontád méhéből első ~ paripádat* (413a/14).

hortyogva in (2)

1. *Horkolva. 'S úgy vídít meg a' bor, ha délig ~ Fekszünk krápulába virradattól fogva?* (197/59) 2. <Ló> *horkantva. És Te, ki a földbe*

üttén nagy villádat Hortyogva ontád ki büszke paripádat (413/16).

horvát fn (1)

Horvátországban élő, déli szláv nyelvet beszélő néphez tartozó személy. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bétsi részen Olly' vígan téssen: Örökre élnek az História-ba' (257/165).*

Horváth fn (13)

Személynév. (Pálóczi ~ Ádám (1760–1820): költő, író.) ~ Ádámhoz (111/cím). *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára (243/2).*

~ (111/50, 72, 100, 103, 104, 110, ~' (253/24), ~ot (111/3, 95, 111), *Horvátot (337/393).*

Horvátország fn (2)

Helynév, (közép-európai állam a Balkán-félszigeten. A' ~' partjától Majd Erdélyig kergete (428/149). ~ (306/271).

horvátországi mn (1)

Horvátországban uralkodó. *Utoljára Horvát országi Bánná lett (267*/18/4).*

Hospinián fn (1)

Személynév. (Rudolf ~ (1547–1626), svájci egyháztörténész.) *Erős vállok terhe ~ maga, Pedig ennek tsak egy ösvényén ballag a' (126/15).*

hószín fn/mn (23)

I. fn 1. Tiszta fehér szín. *Nem vetélkedik én velem A' lilium, fagyal, jázmin; Mert ~jek nints olly szép szín, Mint az én piros kebelem (148/23).* **2.** Tisztaság, őszinteség. *Rózsa vagy, de tüske-termő; Liliom, de illatlatlan; Mert hűségednek tartatlan Hószíne mindjárt elvész (324/48).*

Hószín (185/53), ~nel (443/43).

II. mn 1. Hószínű. *Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak! (134/53)* **2.** Tiszta, igazi. *Ki a' véres diadalmat Népiért feláldozá, És a' ~ nyugodalmat Hazánkba visszahozá (400/15).*

~ (150/14, 216/62, 275/13, 289/7, 371/23, 455/33), *Hószín (294/25, 330/80, 199, 1510, 430/35, 447/53), hó szín (204/41, 217/41, 317/251, 413a/16, 727).*

hószínű mn (1)

Hűséges. *Hószínű szeretők! Már huszonöt tavasz' Rózsáját kötözém rátok (432/101).*

hosszabbodik Ik: meg~.

hosszan hsz (10)

1. Messzire nyúlva. *Lehetnél a' nyájba te első kolompos Frizérozott hajad ~ fedi nyakad (61/45). Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust (267*/19/1).* **2.** Hosszú ideig. *Az égnek megrendült sarka ~ dörög (56/40). Él sokáig, élj olly ~, a' míg híred fog élni (342/29).* ~ (114/214, 202/40, 254/33, 454/821), *Hosszan (225/124), hosszabban (330*/200/15).*

hosszas mn (20)

1. Hosszú ideig tartó. *Majd ha osztán belé únk abb' a' ~ vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe (310/63).* *Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' ~ éjjele (299/114).* **2.** Részletes, kimerítő. *Tens Uram! A' Casus minthogy ~ lévén, És ezek a' Lyányok igen sok tsint tévén, Meg is úván talán a' Tens Úr hallgatni: Méltóztassék velem egy pipát gyújtani (330/1649).* **3.** Hosszasan: sokáig, hosszú ideig. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt temét, Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot (330/599).* **4.** Hosszasan: részletesen. *Ennek is egész formáját, természetét, és fogása módját megolvashatni Földinél a' 108 és 109 lapp[.] hosszasan pedig Fábíán' Raffjának 588 lapj. egészen az 598 lapig (330*/200/6).* **5.** Hosszúkás alakú. *A' kövér olaj bogycok is nem egy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hosszások, keserű gyümölcstűek (413a/609).* ~ (3/5, 357/49, 397a/223, 413a/203, 300, 571, 452/19), *Hosszas (220/3, 225/82, 297/21), ~on (306/218, 326/61, 330/1137), hosszassan (336/55).*

hosszaság fn (1)

Hosszúság. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerektségén; mert 10-15 öl van ~a (330*/200/2).*

hosszú mn (26)

1. Egy irányban nagy kiterjedésű. *Egy nyoltz lábnyi ~ rúdat faragj bé az aljába (413a/187).*

Vesse le ázott ruháját 'S szárassza meg mindenét, Strimflijét és Viganóját 'S Kis ~ Ingetskejét (231/414). Haja göndör és arany szín; 'S mint a' Szerentse' képén, Hosszú, tömött előlről (185/129). **2.** Időben sokáig tartó. Örvendj hogy el múlván a' ~ éjjtaka Meg nyílt a' nap kelet bársonyos ablaka (81/21). A' szép napok hosszak valának, Az éjtszakák nem nyugtatának (391/25). **3.** Nagyobb terjedelmű (írásmű). Jantsi! az Árpádom' hosszúlod. Purgoma kell é? Kurta ez, óh Jantsim, 's kurta eszedhe' való (356/6). ~ (30/4, 43/cím, 111/118, 215/53, 267/129, 288/58, 299/116, 389/51, 397a/377, 413a/730, 426/21, 433/47), Hosszú (453/135), hosszú (204/26, 217/26), ~nak (176/60); hosszabb (127/45, 162/98, 389/98), Hosszabbra (330/1942).

hosszúl i**(1)**

Hosszúnak tart. Jantsi! az Árpádom' hosszúlod. Purgoma kell é? Kurta ez, óh Jantsim, 's kurta eszedhe' való (356/3).

hottentotta fn**(2)**

1. Dél-afrikai nomád pásztor nép. A' Hottentotákat akarod é látni? ... Kövesd ötet: el visz Afrika végére (126/53). **2.** Festett hottentót: kifestett hottentotta. Te lakjál a' festett Hottentót' partjain (63/22).

hová hsz**(39)**

I. (kérdő) **1.** Melyik helyre, milyen irányban? Ah már ki beszél! elő Hová ment ő 'S ~ vitte Szívemet? (149/11, 12) **2.** Hová levél/vesztél?: Mely helyre távoztál?, mi történt veled? Óh szép Katóm! Nem reszket úgy A' nyárlevél, Mint én te érted reszketek: Hová levél? (333/16) — Hová vesztél Pajtás? A' tábor régen vár (268/45). **3.** Hova legyek? (tanácsatlanság kifejezésére): mit tegyek? Piramus, meg holt-e reményem? Jöjj! Nem szóll, óh oda nékem Hova legyek, nints menedékem (45/4). **4.** Hová teszed?: mit csinálsz vele? Azért árasztassz rá minden Szépségeket, Hogy egy Légyen szódat fel-dúló Múljon-nal Minden szépségeket el-seperj azonnal? Hová teszed akkor illy ditső mivedet? (127/37) **5.** Hová ragadsz el?: milyen dologra ragadtatsz? De megvér a' magyar névért a' Magyarok' Iste-

ne! Megéritek még valaha, hogy az illy puhálkodás ... De ~, ~ ragadsz el méltatlan bosszankodás? (259/516, 516).

~ (143/19, 185/17, 223/10, 231/379, 268/29, 330/1094, 337/289, 347/1, 6, 454/716), Hová (92/73, 246/5, 330/625, 421/37, 454/166, 455/17, 459/11), hova (161/19), Hova (459/4, 4).

II. (vonatkozó) Ahova. 'S ím a' hegy tetején, ~ a' szeretet 'S az édes vágyódás vélem felnézetett, Láttam, magam láttam (237/17). Felháltál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekbe' is (368a/95).

~ (424/17, 454/425), Hová (162/69, 211/8, 306/3, 337/355, 413a/713), hova (454/875).

III. (határozatlan)

Nincs ~ legyek: nem tudok mit csinálni, elveszek. Hát mit is tegyek? Nincs más módom, Nincs ~ legyek (374/32).

Ö: a~, akár~, az~.

hovatovább hsz**(1)**

Idővel egyre inkább. Ím, engem is ki vete Jupiter hova tovább (92/165).

hóvíz fn**(1)**

Elolvadt hó. Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről megerednek A' hóvizek, és Zefirtől a' lágy rögök engednek Már nyögjön Tulkom be vágott Ekémnek a' sullyától (413a/52).

hoz i**(60)**

1. Ide, a közelünkbe juttat, szállít. Hozott is erről levelet Az Egri Esperestől, Hogy ő az a' kit meg evett Az apja mindenestől (92/50). Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd-ki végre, mit ~ál? Mit jelentesz bús fejemnek? (282/2)

2. Vmit a közelünkbe vezet. Az oltári szent füst gombolyog a' lángon, 'S a' fekete bikát ~ák az istrágon (330/866). **3.** Okoz, eredményez. Morgattya a' felhőt 's egyyiket másikhöz Üti össze és így a' könnyen essőt ~ (10/8). Talám már az Egek több bút rám nem ~nak, Vélem: hogy bánatim örömré változnak (77/177). **4.** Jó teljesítménnyel, sikerrel, tudással gyarapodva tér vissza vhonnan. Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon, Többet ~tam egy Schlafroknál, 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék (92/150). Majd mikor a' Frantzról győződelmet ~tok, 'S borostyános

fővel honnyunkban marsoztok (267/241). **5.** Vmit elrendel, létrehoz. *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem ~ott a' Világ* (200/76). **6.** Terem. 'S bár nem törék ekével Hegy völgy elég termést ~ott (247/10). **7.** Szül. Nánási Erzsébeth e' világra ~ta (217/55). **8.** Hoz vmi vmit: vele jön, vele jár. *Majd a' Bécsinálttak ~zák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat* (330/325). **9.** Magával ~ vmit: következményként v. követelményként vele jár vmi. *Akkor a' mint ezt magával A' bon ton ~ta nálla, Az Úr a' Kis Asszonykával Illy galant diskurála* (231/372). **10.** Vmibe/vmire ~ vkit: vmilyen állapotba juttat vkit. *Egy Nimfa — de ki ne ismerné Miss Fámát? Újabb zendülésbe ~ott minden dámát* (330/1794). *Minden pástort öröme ~nak A' virágok' illatai* (379/9). **11.** Észre ~ vkit: észhez térít. *Itt az idő hogy már ~d őket eszre* (337/96). **12.** Életre ~ vkit: feléleszt. *Ugyan Néked mit adjunk, Óh te, ki annyi halottat ismét Életre ~tál?* (439/61) — 'S beszéllvén egymásnak a' régi napokat, Új virtussal ~zák életre apjokat (267/232). **13.** Fényre ~ vmit: felvirágoztat. *Királyi házáat fényre ~od megint* (445/62). **14.** Nézőszínrre ~ vmit: (színpadon) bemutat. *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' régi játékot a' néző színre ~zák* (413a/925). **15.** Hirbe ~: előidézi, hogy beszéljenek róla. *Ezt a' világ előtt mentenn hirbe ~zák Nagytitkát, szépítik ki raffinirozzák* (453/179). **16.** Példát ~: példaként említ, mond. *És én hogy példát is ~zak a' népekről, Miként képzelődtek azok a' Lélekről; Vagy kettőt említek* (454/387). ~ (257/115, 301/2, 313/90, 330/1783, 413a/464, 743, 1080, 453/148, 454/875), *Hoz* (432/96), ~ok (413a/1116), ~ol (140/3, 6), ~nak (405/3), ~a (231/375, 375, 447/12), ~[a] (134/12), ~ának (247/3), ~ott (287/7, 330/1107, 439/2), ~tanak (413a/893), ~tak volt (393/3); ~om (330/1925), *Hozom* (277/39), ~od (358/9, 389/96), ~za (114/85, 185/76, 327/50), *Hozza* (149/23), ~zátok (90/26), ~ta (143/44, 210/71, 330/1287, 1832), ~ták (330/638). — *Hozz* (413a/281).

Ik: be~, el~, elő~, fel~, helyre~, ki~, le~, vissza~.

hozás Ö: helyre~.

hozhat i (1)

Zavarba ~: zavart okozhat. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé: A' szárnyi könnyű nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson* (330/1200).

Ik: helyre~.

hozni in (1)

Fényre ~: bemutatni. *Óh felséges Virtus, ott tetsesz te nagynak, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak, Hol a' midőn egy jót szükség fényre ~, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/811).

Ik: elől~.

hozó in (2)

1. Vhova vivő. *Jer te is, gyenge Cziprus fát tövestől ~ Silván* (413a/22). **2.** Vmit okozó, eredményező. *A' világosságot ~ Hegyeket meg aranyozó Nap sugarait szemlélhettük* (123/34). ~ (70/7, 209/36).

Ö: álom~, ész~, öröm~.

hozott in (2)

Ide juttatott, ide szállított. Már a' fél-fel-ébredt szellők által ~ Gángesi kellemes szagtól illatozott [a Szála] (330/1869). ~ (337/195).

Ik: elő~.

hozván in (3)

1. Eredményezve. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölcstöket, Kerülünk, óh Dóris téged* (392/10). **2.** Életre ~: erőt megújít. *El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja [az Álom], Meg tört érzésinket simíttya kezével Ujj életre ~ gyógyító mézével* (201/20, 14/20).

Ik: fel~, le~, meg~, vissza~.

hozzá hsz (127)

1. Vki, vmi mellé, közvetlen közelébe. *Menj közelebb ~ s add meg a tiszteletet* (111/59). *Közelítvén ~ le eresztett hajjal Sirattyá kedvesét kettőztetett jajjal* (77/257). *Ne higgy a' ~ja tsalogató partnak* (28/7). **2.** A szóban forgó személyhez intézve a szavakat. *Néha kívánságimatis Megelőzi 's ~m így kiált* (177/16). *Így szóllék ~jok* (330/93). *Könyörülvén ~ esdeklő táborán Szentebb lessz az illetet ígérő*

Alkorán (25/13, 190/35). **3.** A szóban forgó személlyel kapcsolatos, rá vonatkozó. *Mert ha ~m lessz érdemes Ajánlom barátságom* (114/40). *Tudjátok; hogy itt a' Fársáng; jól láttátok, Melly vad és goromba volt ~m, 's ~tok* (330/954). *Hát kegyetlen nevet ezzel érdemele, Hogy ~nk ilyen jó indulattal tele?* (213/58) — *Úgy rohannak rám mint ellenségre; Bár ~jok hív valék* (304/28, 435/28). **4.** Elérkezik ~nk az este: ránk esteledik: *El érkezik ~nk az az édes estve Melly az ég kárpittján van sűrűnn le festve* (3/7). **5.** Háládatos ~: hálás neki. *Hív tisztelő 's háládatos Leszek ~örökre* (169/172). **6.** Elég az ~ja: hogy rövid legyek. *Nem tudom, nem láttam: elég az ~ja, Azt mondják, kiégett a' Lizi' szonyája* (330/1739). **7.** Isten hozzád!: Isten veled! *Istenhozzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor* (170/71). **8.** <Vonzatként.> *Az éhség a' másik leg hívebb szolgálja, Igen hasonlít a' képe is ~ja* (215/80).

Ö: *tehozzád, mihozzánk, tihozzátok.*

hozzáaszik i

(1) Hozzáöregedik. *Egy szóval Úr és pap, Ifj-asszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon* (340/46).

hozzácsapván in

(1) Hozzádobva. *Ragad a' Tónak széliről Egy tsmó sárt kezére, Morzsalopóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván egy halmazzal Tsak nem meg vakította* (114/810).

hozzáér i

(1) Hozzásodródik. *Egyet szólsz [Tenger] a' szélveszekhez; Azonnal veszteglenek. Hozzá érsz a' nagy bértzekhez: És tüstént füstölgenek* (397a/875).

hozzáférni in

(1) Közelébe jutni. *Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős köröskörül* (330/1602).

hozzájárul i

(1) Vmihez még kiegészítésként kapcsolódik. *Nyelvünkben még eddig tsak e' két szót gyomroztuk: élő és eleven ... Ama' két régi szónkhhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem vethetni* (330*/204/8).

hozzákezd i

(1) <Munkát> elkezd. *De hogy praedicatióvá ne válylék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szántsa a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához* (310/47).

hozzáláncol i

(1) Olyan érzelmeket kelt vkiben, hogy azzal őt tartósan magához köti. *Igéz mikor játszik, bájol mihelyt tántzol, Ha discural, minden szívet hozzálántzol* (330/178).

hozzámegy i

(3) **1.** Közelébe megy. *A' Princess megbátorodik 'S már nem fél a' szarvától ... Hozzá megy hát, 's most füleit Vakarja* (231/239). **2.** Felelőlegül megy vkihez. *Mond'ttam; hogy akárki legyen, hozzá megyek, Kezetsapok vele; tsak leány ne legyek* (330/769). *hozzá méne* (330/917).

hozzányúl i

(1) Vki, vmi felé nyúlva hozzáér. *De nem merek hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' nézéssel meg érem* (169/53).

hozzásimul i

(1) Vkihez simulva odabújik. *Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen: De hozzá simúl hajolva A' hízelkedő szép Pár* (397a/349).

hozzásújt i

(1) Vmit vkihez nagy erővel hozzádob. *De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az magát hanyatt el nyújtja, A' porba vissza zúzva* (114/816).

hozzászokik i

(2) Lassanként megszokik vmit. *Jövel az útát nem tudó szegény paraszt munkához És még most szokjál hozzá a' segítségül híváshoz* (413a/50). *szokjál hozzá* (413/54).

hozzátartozó fn

(1) Családtag, közeli rokon. *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván* (214/23).

hozzátesz i

(1) Vmihez kiegészítésül mond vmit. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tudóje holyagai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai* (111/115).

hozzávet i

Hozzászámít vmit vmihez. *Vesd hozzá még oly sok jeles Városoknak számát is, És az ilyen Városokra tett költséges munkát is* (413a/678).

hozzávetés fn

Becslés. *Hozzávetőleges számítás. Esztendeit nyílt színéből A' mint jól ki nézhette, Tanult hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/129).

hozsánna fn

Dicsőítő, magasztaló felkiáltás. *A' föld ditsekedik, a' mennyben örölnék, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88).

hő mn

Szenvedélyes. *Óh, jó időbe jöttök! Megnyílna olvadoznak Hő szíveink reátok* (373/205).

hölgy fn

1. (Elegáns, érett) nő. *Síraszi barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe* (373/1).

Hölgyek' (397a/105), *~ed* (373/158), *Hölgyei* (432/86), *hölgyeivel* (416/20).

hömpölygés Ő: kristály~.**hömpölyget i**

Vmi lassan görgetve magával visz, sodor vmit. *Gyakran temérdek víz tábor lepi el a' szép eget A' tengerről tolult felhők rettentő fergeteget Vak záporral hömpölygetnek* (413a/332).

hömpölyög l. hempelyeg**hömpörget Ik: fel~.****hömpörög Ik: le~.****hörgés fn**

Fuldokláshoz hasonló hangjelenség. *A' végső káromlás' a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' ~* (454/174). *Így szöll hát e' gyenge portestbe öltözött Szép Lélek magához véghörgési között* (454/742).

hörpent i

Hirtelen egy kortyinit iszik vmiből. *Most már egyet ~ünk, Egy derék Salve-ivással És egy Vivát kiáltással* (308/63).

Ik: fel~.**hörpölget i**

Szürcsölget vmit. *Szomjan egy nagy Tóhoz fu-*

tott [az Egér], Annak külső szélére Szakállát le eresztette, 'S édes vizét ~te (114/33).

hőség l. hévség**hú isz**

⟨Öröm, vidámság kifejezésére.⟩ *Meg halunk; de semmi gond az, Fére bú! A' ki búsul, mind bolond az. Hú, hú, hú!* (318/64).

Huba fn

Személynév. ⟨Anonymusnál az egyik honfoglaló vezér.⟩ *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert már maga hívta innya ~t, Horkát* (248/32).

húg fn

1. Fiatalabb nőtestvér. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára* (92/304). *Tsak te légy ott én azoknak Szűkit meg nem fájlalom Óh te a' szép Angyaloknak Húga, Földi angyalom!* (269/40) — *Eredj, 's egy hosszú csókkal szídd ki Zefír elől illatait, És szárnyad' zörgésével hidd-ki A' Napra kised ~ait* (426/24). 2. ⟨A beszélőnél fiatalabb rokon nő v. ismeretlen megszólításaként.⟩ *A' Semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába Szép Húgom! Óh ne bán'd* (391/3).

Húgom (368a/173), *Húga* (418/41, 438/2), *Húgunk* (454/752), *Húgok* (415/50), *~aik* (310/71), *Húgának* (456/51), *Húgára* (438/15), *~omhoz* (330/1826), *Húgával* (432/98).

hugyos mn

⟨Becsmerlésként.⟩ — *...baszom az annya ~ Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány manérjének* (248/41).

huhog i

⟨Bagoly⟩ tompa, szaggatott, mély hangot hallat. *A' bagoly a' fagyos fa hideg odvába Kervesen ~ szüntelen búvába* (66/16).

húhol i

1. ⟨Bagoly⟩ huhog. *A' Nap szálltával a' bagolly nem huhol a' tetőkön* (413a/409). 2. Terjeszt. *Nappali altodban látsz ezer Álmokat, 'S Éjjel a' Népek közt ~od azokat* (190/68). *Víg völgyek! Ha innen mind így széllednek el, Rólatok majd senki verset nem énekel; El pusztúl Kágyának, Kóznak egész hegye, Kietlenbe ~ az egész Vármegye* (219/24).

húholni in

Huhogni. *A' kézzel fogható Setétség eltűnik, Az Éjnek Madara ~ megszűnik* (190/88).

hull i

(31)

1. (Vmiből sok darab v. rész) egymás után, folyamatosan esik. *Midőn az esztendő el múlt sokasága Miatt a' földre ~ el száradott ága, Végre a' rá jövő szélnek fúvására Erőtlén lévén, fekszik oldalára* (214/8). 2. *Mennykő ~: villámlik. Míg villámlik, míg a' mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nitze!* (143/27) 3. (Folyékony anyag) nagyobb mennyiségben, sűrű cseppekben folyik, esik. *Im Flóra kér lihegve 'S temjénnel egy esőért. Hull már!* (186/17). *Egek harmatja kövér tseppel ~jon, Hogy lankadt ortzárok ró'sája vidúljon* (209/109). *Már is hullnak Könyveim* (301/23). *Ő kihalt, 's porára hullttak Sok magyar' keservei* (163/21). 4. (Ember, állat) tömegesen pusztul; elhull. *Miólta olly sokan ~nak a' tsatába, Hogy a' föld már alig rejtheti magába* (215/5). 5. *Arcra ~: csatában elesik, meghal. Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik büszkén gázolnak a' népek' jussain* (337/219). 6. *Kebelére ~: keblére borul. Látom már, 'S látják mindenek Miként hulltok kebelére* (150/44). 7. *Vki ölébe ~: ölébe borul. 'S addig andalgunk az esti hajnalon, Még egymás' ölébe ~unk a' dalon* (424/64). 8. *Hanyatt ~: hanyatt esik. Hová viszed? — Ágyba. — Brávót kiáltanak, 'S a' nagy katzaj miá majd hanyatt hullanak* (330/626). 9. *Homályba ~: eltűnik, elvész. 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált. E' szóra karjaim kinyúlnak, De csak sovány homályba hullnak* (302/20). *~* (267/116), *Hull* (2/22), *~anak* (56/12, 298/3, 379/6), *~nak* (202/38), *hulnak* (56/38), *Húlnak* (443/154), *hullanak* (202/12), *~ának* (239/118), *~ott* (330/1309, 1742, 355/2), *húllt* (147/7), *~ottak* (330/1342, 1425), *~tak* (215/69, 330/1426). — *húlljon* (195/55). **Ik:** *be~, bele~, el~, le~.*

hullám fn

(7)

Mozgásban lévő vízfelület ütemes fölemelkedése, süllyedése. *Egy indulat erőt vesz más*

indulaton, Mint mikor ~mal zajog a' Balaton (330/744). *A' felhők záporrá váltak, Hullámokat tolt a' rét* (397a/36).

~i (413a/631), *~jait* (413a/146), *~jain* (413a/1005), *Hullámjain* (455/8), *~tól* (413a/335).

hullámbérc fn

(1)

Hullámhegy. *Midőn a' tenger' örvényje Egy-másba megütközött, 'S kilátszik fenékfövényje A' hullám-bértzek között* (397a/880).

hullámlík i

(1)

Hullámlíz. *A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlík a' parlagoknak Zöld mezején messzire* (397a/963).

hullat i

(18)

1. Hagyja, hogy vmi vhová hulljon. *Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj élettel biztató harmattya Gyöngy tseppjeit a' nyílt rosákba ~tya* (4/8). *Így szólott a' kalmár, 's a' halász' kezeit Meg fogván, rá sűrűn ~ta könnyejeit* (202/88). 2. *Vkit ~: elpusztít. Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, ~ta* (330/1398). 3. *Könyveket ~: sir. Sem könyveket nem ~ok, Sem nem sohajtok, jajgatók* (278/5). 4. *Tüzes mennykővet ~: ellenségre golyózápport ereszt. Vagy ha tüzes menyköveid Nem ~od ellenek, Mellyekkel ellenségeid Hajdan le verettenek* (114/946).

~ok (196/64, 380/62), *~tok* (413/30, 413a/26), *~nak* (255/23, 451/23), *Hullatnak* (259/140), *hullatnak* (454/219), *~ott* (188/70, 213/30); *~ja* (215/148, 259/224), *~tya* (200/8). — *Hullallasson* (126/75).

Ik: *be~, el~.*

hullatás Ö: könny~.**hullatni in**

(3)

Könyveket ~: sírni. Hát szükség é ezért könyveket ~, Illy meg bóldogúltan illik é jajgatni? (214/79)

~ (214/57), *Hullatni* (124/15).

Ik: *el~.*

hullatván in

(1)

Könnyét ~: könnyet ejtvén. Istenem! Melly szép Szűz könyökölt le erre, Sűrűen ~ könnyét a' vederre (306/114).

Ik: *el~.*

hulló in

1. (Vmiből sok darab v. rész) egymás után, folyamatosan nagy tömegben eső. *Néha könnyű gazok 's ~ leveletskék repkednek Vagy a' víz színén a' pellyhek jártzodozva ferednek* (413a/374). **2.** (Könny) nagyobb mennyiségben, sűrű cseppekben folyó. *Szűnjék sűrűn ~ könyveid zápora* (212/99). **3.** (Ember) tömegesen elpusztuló. *A' midőn a' holtak rakásokra hulltak, A' sűrűn ~ népek meg ritkúlnak* (215/70).

Ik: le~.

hullóhó fn

Hóféhér. *Szemetek tűz légyen, rózsa ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok* (330/2032).

hullott ~ hullt in

1. Kiontott (vér). *Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel 's okossággal tanúlják Őrzeni érdemtek' jutalmát, Melly értte ~ véreitek miatt Zsengés* (418/57). **2.** Reája hullt: neki adott. *Ti szóljatok, reája Húllt Csókjaim! Ha méltó Dühödése e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén Imádni az hibát is?* (355/17)

Ik: be~, el~, le~.

hullta Ö: virág~.**hullván in**

1. *Vhova ~: vhova esve. Sebes bukással földre ~ Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/31).

humor fn

1. Szellemes tréfálkozás, jókedv. *Fársáangi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet* (330/62).

huncut mn/fn

I. mn Tiszteletlen. *Senki nem ruházza rám a' 'Sobrák nevet, Faszariságomért huntzfut a' ki nevet* (248/6).

Huntzfut (248/42), *Huntzfutnak* (114/268).

II. fn Huncut, csalafinta ember. *Ni, A' huntzfut tőlem Trészit el ragadta!* (197/77).

Hungara (lat)

1. Magyar. *Sint Maecenates, feret ~ Terra Marones* (42/cím).

Hunnia fn

1. Magyarország. *Hanem ki lészen Bárdusaink közül, Ki a' sok elmés ~' Hadnagyit A' Léthe'*

(3) *zsibbasztó vizétől Trombitaszón az Egekre hordja?* (418/98)

hunus fn

(1) Magyar ember. — *...az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő főbb Hunnusok buzgottak, 's ittak* (267*/13/11).

huny i

(1) (Napfény) kialszik. *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar húnynak, színt' olly ditső, mint a' hosszú nyári* (299/116).

Ik: be~, el~.

Hunyadi fn

(9) Családnév. **1.** (~ János (1407–1456), a nádorfehérvári hős.) *E' veres márványba bévésett írások, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják az Árpád' 's ~' neveit* (306/53). **2.** (~ Ferentz (1743–1795), lelkész, superintendens, Csokonai pártfogója.) *Ád Superintendens a' millyet tsak kértek, Ollyat mint ~, a' kit már esmértek* (225/120). ~ (111/71, 225/cím, 121, 139), ~' (225/22.), ~t (253/26, 259/522).

hunyni Ik: el~.

hunyorgat i

(1) *Vkire fél szemmel ~: megvetően néz vkire. De most rám mindenik félsszemmel ~, Megvető nézéssel hátat forgat* (206/13).

hunyorít i

(1) *Vkire kancsal szemekkel ~: nem tetszést, megvetést kifejezve néz vkire. Múzsám, ne tsüg-gedj! Bár vak irígyeid Kantsal szemekkel rád ~anak* (440/2).

hunyt in

(1) *Hunyt szemmel: becsukott szemmel. Hát az én hatalmam, a' mellyet mindenek Az egész világon eddig esmértenek, Így tsonkittasson meg? Így nézzem húnýt szemmel?* (330/659)

Ik: be~, el~.

hunyta fn

(1) *A csillagok ~: a csillagok kialvása. Nem is hijába vigyázunk a Csillagok ~ra Kőltére, 's az Esztendő négy egyenlő szakasszára* (413a/266).

Ik: el~.

hunyván in

Kialudva. *Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnak Mezeinkre le szálllyel, Hogy ~n Fébus, az Égnek Tetejénn Sűgári nem égne* (175/11).

Ik: el~.

húr fn

1. <Hangszeren> rugalmas szál, amely kifesztve és rezgésbe hozva zenei hangot ad. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúttya énnekem 'S pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti énelem* (16/67). **2.** A költészet jelképe. *Te is Műzsám! Újj énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orfeus ~jaival lelkesítsd bús hárfádat* (162/60). Eddig bár a' mord szerentse rád komorann pillantott: Még is vig ~okkal, 's vidám hangra verted a' lantot (162/4). **3.** Meghajlított íj két vége közt kifeszített rugalmas szál, amelyre a kiröpítendő nyílveesszőt illesztik. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zűz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' ~ját meg nem pötyögösi* (454/428). **4.** *Ruszándai ~ok:* Fazekas Mihály: *Ruszánda, moldvai szép című verse. Már men-nem kell: de Évámát Még is tsak meg tisztel-em. Megtisztelem és Druszámát Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára Russzándai ~okat* (438/14).

~ja (220/35, 439/49), ~jaim (392/70), *Húrjaim* (456/30), ~jai (251/26, 405/27), ~t (330/1037), ~okat (330/1027, 375/10), ~omat (424/52), *Húromat* (128/52), ~jait (188/143, 205/67, 216/13, 399/15), ~on (330/505), ~okról (330/1033).

hurcol i

(2) Vkit erőszakkal magával visz vhová, ill. követésre kényszerít. *De mikor azt látom, hogy őt tsűffá teszik, Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlötözik, halálra hirtzolja; Már ezek a' szívet nagyon martzangolja* (454/137). *Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok Mikor e titeket, éltetek folytába Hurczolt a' tévelygés Labyrintjába* (453/52).

hurgya Ő: hebe~.

hurgyaság Ő: hebe~.

Húriel fn

(7) Személynév. <Alexander Pope The Rape of the Lock c. vígeposzában szereplő tündér.>

(1)

Zúgnak a' Vág' habjai; A' midőn bús bánat-jába ~ tűndér magába Illyen mérget forrala (317/62).

~ (317/92, 128, 176, 242, 259), *Hurjel* (317/243).

Húron fn**(1)**

Helynév. <Az észak-amerikai Nagy-tavak egyike; környékének lakói az irokézok.> *A' London útszája, a' ~' posványja A' jövőendő boldog életet kívánja* (454/345).

húru Ő: négy~.

hurut fn**(3)**

1. Nyálkahártyának fokozott nyálkatermeléssel járó gyulladása. *Sovány szelek sűvöltése, Száraz porral kerengése Torkot mellyet tehelő Huruttal kerül elő* (389/10). **2.** *Száraz ~:* tüdőbaj. *Bár a' száraz ~ koporsós szózatja A' küszöbön álló halált nem ugatja* (217/39), *hurút* (204/39).

hús fn**(5)**

1. Az ember és az állatok testének izomzatból és vérből szövetekből álló része. *Mint a' sírból fel jött rémítő halottak Mellyekről minden ~t Párkák lefosztottak* (6/16). **2.** Vágott állat hú-sából készült étel. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat; De már a' Hús után a' discurs kezdődik* (330/323).

hus (228/41), ~t (189/18), ~sal (330/2041).

húshagyó fn**(3)**

Húshagyókedd; a farsang utolsó napja, a nagyböjt kezdete. *A' Fársángot mindég töl-töttem vígsággal, Hogy tán nem gyötörtök többé a' lyánysággal: Mit ért? Nem is véltem, 's már itt volt Húshagyó* (330/763).

~ (330/764), *Húshagyó* (330/764).

hústorony fn**(1)**

Hatalmas testű ember. *Egy embertől még nem félek Hogy meg öljön, a' míg élek, Bár hús to-rony légyen is* (114/125).

húsz szn**(5)**

Kétszer tíz. *Ki is ment ~ Dáma az oldalszobá-ból* (330/1625). *Melly hírt a' Hedrahelyiek a' midőn meghallának, A' Csökli Deputatusra jó ~at nyomatának* (326/14).

~ (330/1552, 418/18), *Húsz* (330/1244).

huszadik szn (2)
A húszas szám sorrendi helyén álló. *Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' ~ századot képzelte* (203/34).
20dik (217/101).

huszár fn (3)
A huszársághoz tartozó lovas katona. *Ott kardra termett ujjait egy Huszár A' messzelátó csőhöz egyengeti* (418/45).
Huszár (330*/154/7, 358/39).

huszárregement fn (1)
Huszárhadsereg. *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. a' Wurmser'huszár Regementjébe előmozdítatik* (445*/231/3).

húszas fn (1)
Régi pénznem. *Húszas, Márjással, petákkal, Körmözt, Császárs, Szúferint, Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/225).

húsz-harminc szn (1)
Húsz és harminc közötti körülbelüli mennyiség. *Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harmincz főköttöt potomra* (330/1808).

huszonkét szn (1)
Húsz meg kettő. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg* (330*/177/7).

huszonkilencedik szn (1)
A huszonkilences szám sorrendi helyén álló. *Hát szabad-é már Szent Mihályt 30dikra teni, Holott 29dik Napon kell annak lenni?* (314/24)

huszonnégy szn (2)
Húsz meg négy. *Vége az Egekbe ragadd fel Illyéssel, A' hol zengjen száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a' huszonnégy Vének* (225/106).
~ (233/79).

huszonnyolc szn (1)
Húsz meg nyolc. *Akkor huszonnyolczra telt karácsony hava* (228/38).

huszonöt szn (2)
Húsz meg öt. *Hószinű szeretők! Már ~ tavasz' Rózsáját kötözém rátok* (432/101).
25 (330*/188/5).

húz i (19)

1. Úgy mozgat vkit, vmit, hogy az utána halad. *En futok előle, bár elébe ~nak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, húznak* (219/39). *Két kis pudli ~za lebegő hintáját* (330/6769). *Tsil-lagok közt hordnak aetheri szárnyaim, De a' sír' partjára ~nak ön lábaim* (454/12). 2. Vmit úgy tesz vmire, hogy azt betakarja, ill. körülvegye. *Majd ha egy Magyar Huszár ~ farkadra farmatringot, Nem versre hanem at-tára portzogtatod a' fingot* (358/39). 3. Iszik vmiből. *És ha az elsőől még kedved nem dűz-zad, A' másik kantsót is köröm hegyig ~zad* (199/102). 4. Vonós hangszeren játszik. — ...Pallás, a' megkoszorúzott Grófnak Múzsái-val örömnótát ~ott (188/80). 5. Vki vmeddig ~za az életét: vmeddig tengődik. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig ~ta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é?* (453/126) 6. Kihúz a gyepré: eltemet, ill. felakaszt(at). *Alább irttal sem jár a' nyakamra senki; Ki tart adós-sának, ki ~ a' gyepré ki?* (248/8) 7. Vminek a nevét/eredetét vhonnan ~za: onnan eredezteti. *Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust, de hol vette magát, megval-lom, nem tudom, De én a' Nándor-fejérvár nevét örömetst ettől ~nám* (267*/19/3). *A' Rhédey Familia eredetét ~za Magyar Országi Királynak Abanak (ki is 1031. Eszt. Or-száglott) nemzetségéből* (445*/233/5). 8. Tör-vényre húz: szabályoz. *Ő, a' ki földünk' Pon-tusa habjait Törvényre ~á, száz lehetetlen Tett, 's tesz csudát* (418/86).
fogsz húzni (301/9); *~ándja* (328/5). — *~zon* (310/28); *~d* (301/4, 6), *Húzd* (301/4, 5), *Húz-zatok* (331/11).

Ik: el~, ki~, le~, meg~, össze~, vissza~.

huzam Ö: egyhuzamban.

huzamos mn (1)
Hosszabb ideig tartó. *Ha egy ősz az örök gyil-kolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é? e ~ idők lefolytába?* (453/128)

húzni in (1)
Ujjat ~ vkivel: összetűz vele. Hedrahellyel új-jat ~ bátorkodik a' Csököl, Mellynek paraszt indultatja hamar embert öldököl (326/23).

húzódás fn

Feszülés. *Inak ~a? a' bőr sárgulása? A' fejérel piros képnék komorsága? Mind ettől származik vad bika komorsága?* (239/82).

húzott in

Vkitől ~ muzsika: vki által vonós hangszeren játszott muzsika. *Az Éristől titkon ~ muzsikára Tódúlt a' Dámáknak nagyjok és aprajok* (330/1050).

Ik: fel~, össze~.

húzza in

Vhová vmi van ~: azt beborítja, körülveszi. *E' szókra Tesztis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúzza Tintukkal bodrozott Főkötő volt ~* (330/1228).

Ik: fel~.

húzáv in

Zenekar által gyors akkordokat játszva. *Míg a' Toponári Akszáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fürge Tust ~ az Ivók' számára* (330/344).

Ik: le~, össze~.

hű mn

1. Vkihez, vmihez ragaszkodó, mellette kitarató {személy, csoport}. *Azért is Szívedbe ajánlom Szívemet, Tarts ~ Barátodnak örökre engemet* (279/14). *Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követeit Posonyba* (445/48). **2.** Ilyen személyre jellemző {érzelem, magatartás, cselekvés}. *Leánya! ~ szerelmem' Tüzét miért kerülöd?* (105/1) — *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 'S Familiáknál is, A' kiknél melly igaz ~ egyeneséggel Bánt volt a' vállára tett kötelességgel* (217/65). **3.** Házastársát meg nem csaló, hozzá nem hűtlen. *Hű, 's nemes Férjem, Lajosom, barátom, Látlak, öllelek* (454/851). ~ (276/27, 295/32, 381/13, 410/9, 431/39, 439/27), *Hű* (285/50, 397a/522.), *hűk* (267/101).

L. még **hív²!**

hűl i

1. Egyre hidegebbé válik. — *...az olly mada- rak, a' mellyek nyárára Hozzánk jőnek, de el*

mennek nem sokára, El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyst az idők egy kevés- sé ~nek (210/50). **2.** {Érzelem, indulat} hevéből, szenvedélyességéből veszít. *Ekkor szelid- séggé válik előbbi büszkesége, Hűl a' szilaj- ságnak tüze, melly szinte lánggal ége* (216/48). **3.** *Füstölve ~:* temetéskor használt fák- lyák, amelyekkel meggyújtották a halotti mág- lyát, kezdenek kialudni. *Sír Hímen és füstölve ~nek Leforgatott szövétneki* (388/19).

Ik: el~, meg~.

hűlni in

Hévből, szenvedélyességből veszíteni. *A' nya- kasság büntet már 'S hév buzgóságunk kezd ~* (257/107).

hűlt mn

1. Hideggé vált, kihűlt. *Ah Egek! a' világ ba- ját tsak nevetem, Mikor a' ~ fűre testem lete- hetem, A' melly az ugráló vért meg hívesíti 'S melly a' gondolkodó elmét meg frissíti* (90/4). **2.** Élettelen, kihűlt {test}. *Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Hogy ez így lesz, hidd el, mert a' bizonyítja, Kinek ~ testét e' sirha- lom borítja* (209/80). **3.** *Hűlt nyomokat hagy vki maga után:* nyomtalanul eltűnik. *Ezek a' halálra vezető ösvények, Mellyeken járnak a' földi jövevények, A' mellyeken bizony mind- nyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer ~ nyomokat hagyunk* (209/48). ~ (209/19, 212/96, 137, 217/93, 222/60, 231/369, 330/389), ~t (209/103).

Ik: meg~.

hűlve Ik: meg~.

hűs mn

1. mn Üdítően friss, hűvös. *Itt a' Liget: ~ ár- nyékába Melynek tsak azért hívtalak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak* (130/5). *Egy illy ~ essőért hánszor sohajtozott A kit az izzadság 'S a' por be sározott* (86/35). *Az utazó, ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' ~ forrás vize mellett* (84/10). *A' lenge Hold halkal világosítja A' szőke bikk- fák' oldalát, Estvéli ~ álommal elborítja A' tsendes éjnek angyalát* (305/19). *Itt a' kék Já- tzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/406). ~ (14/5, 16/57, 90/2, 196/10, 198/37, 201/5, 205/57, 228/32, 230/1, 7, 231/363, 266/56,

297/33, 47, 313/4, 380/8, 397a/10, 487, 1049, 413a/731, 1024, 428/181), *Hűs* (107/28, 352/28, 397a/66, 292, 413a/987), *hűss* (89/13).

II. fn Kellemesen hűvös idő. *Ha ~ lessz, igyanak kávé, ha hűség, limonádét* (310/31).

hűség fn (40)

Vkihez, vmihez való állhatatos, kitartó ragaszkodás. *Mikor mézes beszédére Örök ~et ígére, 'S illy biztató hangon szólt* (134/68). *A' ~, szeretet az asszonyi nembe Tűnik kiváltképpen mindnekél szembe* (213/23). *Te a' baráti ~nek Példája és béklye* (454/949). *Merjete óh Magyarim! Tudom én hogy bennetek is forr A' viadalra szokott bátorság 's hajdani ~* (259/652). *Van a' Magyar haza' hármass bérteze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová csak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt ~et mutatnak* (306/4).

~ (174/21, 210/19, 212/27, 214/31, 93, 258/22, 259/431, 479, 337/158, 431/12), ~' (447/137, 454/886), *Hűség'* (134/143), ~em (324/14), ~ed' (217/97, 454/957), ~e (145/5, 176/52, 214/71), ~tek (259/644), ~et (447/68), ~eket (210/69), ~ét (7/12), ~eket (337/397), ~ednek (324/47), ~ének (397a/223), *Hűségtekre* (258/73), ~be' (285/47), ~ére (397a/229), ~edért (210/109), ~gel (214/112, 228/31, 255/21, 443/187, 451/21).

Ö: *anya~, király~, kölcsön~.*

hűséges mn (5)

Vkihez, vmihez kitartóan ragaszkodó. *De reménylj, az egek ~ férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/97). *Hűséges Rokonok, nemes Atyafiak ... Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok* (454/967). *Hűségre való. Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára álltán elhanyaglott időmet, Melyel három Királyomnak ~en szolgáltam* (259/537).

~ (210/65, 330/1509).

hűségtelen mn (1)

Nem hűséges. *Nem ügyel az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással tizivódó ~ rokonokra* (413a/1053).

~ (239/246).

hűsít i (2)

Kellemesen lehűt. *Úgy van: az ellankadt virtus Megújítja erejét, Midőn egy szerelmes*

mirtus Hűsíti forró fejét (368a/148). *Kedvet és tüzet lehellenek [a lovak], 'S hogy ~sék lángjokat, A' partokról leszökellnek, Tördellik a' habokat* (397a/682).

hűt i (1)

Folyamatosan hidegebbé tesz. *Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kimélni kár a' tzipellőket Ha meleg van hűttsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban léphetni a' Sleppel* (336/45).

Ik: *el~.*

hűteni in (1)

⟨Indulatot⟩ csillapítani. *Már kezdik ~ az előbbi hevet, Kezdek már rettegni a' Tsászári nevet* (337/115).

hűvel fn (1)

Vágó- szűrőfegyves pengéjére húzható hosszúság, lapos védőtok. *Bellóna' markos Báltya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen, Zöld pálmaággakkal takarván A' ~ére tapadt aluttvért* (418/20).

hűvös mn (40)

I. mn Egy kissé hideg. *Tsak az a' baj, hogy már ~ők a' szelek, Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (199/17). *A barmok terepélly tserfák alá mennek Híves árnyékjokban lihegve pihennek* (84/7). *Ah! a' híves Esthajnalonn Így alszunk el egy szép Dalonn* (128/61). *Óh ti életet adó híves lehelletek Töllem egy kevésé még el ne menjetek* (90/23).

~ (345/2, 425/21), *Hűvös* (397a/724), *híves* (4/6, 77/133, 84/7, 21, 23, 87/17, 90/cím, 23, 29, 35, 123/68, 129/7, 12, 35, 39, 196/7, 21, 23, 200/6, 237/10, 317/80, 202, 380/10, 21, 23, 413a/124, 1044, 425/8, 450/42), *Híves* (196/6, 263/19),

II. fn Hűvös hely. *Amott egy Nyárfa' ~ében A' fűzfa közt Találni a' sziget mentében Egy tiszta Közt* (294/1).

hívesében (454/284).

hűvösös mn (1)

Hűvös. *Ti ~ Szellőtskék, Fuvaljatok, de gyengén* (264/1).

hűvösség fn (1)

Látható ~: észlelhető hús légáramlat. *Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain — A' mellynek sok pajkos szellő Hirintődzik ágain,*

'S a' mellynek boltozatjában Egy látható hí-
vesség A' zöld haboknak fodrában Hempe-
lyegve útat szég (397a/638).

Hygiene fn

(1)
Személynév. (Hügieia, az egészség istennője a
görög mitológiában.) Bús a' Poéta- 's orvos-
isten Jaj! Erató 's ~ sorvad (395/20).

Hylaeus fn**(1)**

Személynév. (Herkules által megölt kentaúr.)
Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze ha-
lált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és
Folusnak, 'S a' Lapithákat kondérral fenyítő
~nak (413a/1011).

Hymen l. Hímen

I, Í

- I. fn**
Első. <Az i hangnak írásjegye sorszámnev helyett.> *Lásd az I. K.[önyvet]* (330*/197/9).
- iam** (lat)
Már. *Acta ~ demonstrarunt* (92/336).
- Ibérus fn**
Ibériai félsziget. *Örömmel tapsolnak ő néki A' Gágesnek gazdag környéki, Vissza ekhózik ~* (255/30, 451/30).
- ibolya fn**
Apró illatos virág. 'S *Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el* (231/323).
Ibolya (397*/76/7), *Ibolyák'* (456/55), *Ibolyának* (397a/409).
- icce fn**
1. Kb. 8 dl-nyi <bor>. *Eggy két itsze borra való Kár eggy tökfőtől érte* (236/17). 2. Ilyen ür-mértékű edény. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8).
itze (233/19).
- ichnográfia** (gör)
Kicsinyített formában való ábrázolás. *Hát az Itéletnek millyen lesz formája Ha ilyen iszonyu ~ja* (59/32).
ichnográfiaja (195/32).
- ickés mn**
1. *Iskés ritmus: pergő ritmus. — ...és a' zepp Venus Isten Azzonnac is mikint toerténéc az ő alá-zállassa ickes Rithmusocval elodben adattatnac* (330/1476).
- icki-ficki fn**
Hetyke, nagyképű idegen. <-icki, -ficki szláv családnévképző.> *Így lett Urrá holmi Nitzki És* (1) *Grassalkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Rácز its vics* (246/47).
- ics-vics fn**
(1) Hetyke, nagyképű idegen. <-ics, -vics szláv családnévképző.> *Így lett Urrá holmi Nitzki És Grassalkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Rácز its vics* (246/48).
- Ida fn**
(1) Személynév. <Eredetileg egy görögországi hegy neve, Csokonai a kifigurázás kedvéért női névként kezeli, és török basa lányául teszi.> *Minthogy el ragadta ~t A' Török Basa' Leányát A' Trójai Plébánus* (113/12).
- idai mn**
(1) Idán élő. <Ida phrygiai hegyorom.> *Osztánn nem tsak eggy eggy nemek van az erős szil-fáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Fűz fáknak* (413a/607).
- Idália fn**
(2) Helynév. (Idalion, Ciprus szigetének keleti hegylánca, amelynek magaslatán Aphrodité temploma áll.) *Játszodtasd altába' Kedves képekkel, Vidd ~b a, Hogy ne keljen fel* (263/39).
~nak (353/1).
- ide hsz**
(28)
1. Erre a helyre. *Piramus, jöjj, jöjj, ~, fényem!* (45/1) — *Ha czélja az, mellém álljon, Akár ~ előmbe* (169/10). 2. *Ide: jer ide! Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek* (413a/528). 3. Ettől a helytől. *Debretzen, és Patak Messze estenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértet-tenek* (334/29). 4. *Ide s tova: ide-oda. Estve van — mind esméretlen — így futék ~ 's tova* (161/20). *Mások el tölthetnek számos eszten-*

dőket, Míg a' Tenger hánnya ~ 's tova őket (211/42).

~ (111/79, 139/1, 4, 33, 209/8, 210/63, 222/18, 25, 233/75, 239/118, 298/9, 299/87, 327/57, 330/409, 1107, 340/18, 397a/768, 1054, 413a/530, 445/50), *Ide* (397a/369, 923, 938).

Ö: *idestova*.

idea fn (5)

1. Eszme. *A' ki az új szókat nem tűrheti, mondjon le az új ~król is* (330*/204/13). **2.** Ismeret. *Úgy is van már Ideátok Az ilyen felvonásról, Mert nem hiszem, hogy tudnátok Annyit a' len fonásról* (231/455). **3.** Ötlet. *Úgy vig egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnék az Ideák* (233/10). *~jára* (330*/204/12), *~jához* (368*/31/6).

Ideal (ném) (1)

Eszmény. *A Világ — ezt fogják nevetve felelni Nem Ideal, nem kell ellene ki kelni* (453/228).

ideáll i (2)

Az általam megjelölt helyre áll. *Állj ide a' nagy lelkek' kapuiba sorral* (220/46). *állj ide* (358/13).

idébb hsz (1)

Közelebb. *Jöszte idébb, úgy mond, Földim, nesze lant, nesze korbáts* (348/12).

ideérkezés fn (1)

Eljövétel. *Mert fejér borral fogom innepelni Boldog esztendőnk' ide érkezését* (287/3).

idegen mn/fn (10)

I. mn 1. Ismeretlen <személy>. **2.** Más népi közösségekben kialakult, ott hasznát. *Kiben ~ színesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szívenesség Eltűnjön a' szók között* (357/57). **3.** Ismeretlen <dolog>. *De tsak ugyan rá levének, Hogy már vég bútsút vennének Ez ~ hal nyelvtől* (114/517). **4.** Szokatlan. *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein ~ lángok lobbanának* (330/2044). **5.** Idegen láncot csörget: más nép rabságában él. *Mi tsörgetnének é ~ lántzot szabad létünkre?* (259/501) **6.** Idegen por fedi: más országban temették el. *Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen por fedi Béts alatt* (386/2). ~ (162/2, 356/15, 413a/605, 1021).

II. fn Külföldi személy. *E' jószívű Idegenek,*

Ammi tsak szép valójába', És tsínos Európába' Mindent előbeszélltenek (244/41).

idehaza hsz (2)

Hazánkban. *A' madarak nagyobb része elutaza Tsak veréb tsak varjú maratt ide haza* (85/20, 197/20).

idei fn (2)

Ez évi termésű bor *Az ideit szűrik, isszák a' tavalyit, Jövő esztendőre tartják majd a' mait* (199/53, 87/33).

idejön i (2)

Hozzánk csatlakozik. *Ez a' Lotsperdi is, az ebágyról esett, Mit tesz? mért jött ide? nálunk mit keresett? Lé-hűtni jött ebbe a' Kompániába?* (330/1128) *ide jön* (432/112).

idejötté fn (1)

Az adott helyre érkezése. *De, hogy követségem hosszason ne essék, Ide-jöttöm' okát meghallgatni tessék* (330/1138).

idejövés fn (1)

Jövetel. *Par Dieu! Boldog órába Esett ide jövésém* (231/384).

idejut i (1)

Az adott helyre érkezik. *A' néma Hallgatás őrizi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot; Ollykor, ha ide jut világunk' lármaja, Egy fél rekedtt hangot ad a' barlang szája* (237/53).

idejű mn (1)

Korú. *A' meglett ~ Urak a' Dámákkal Körülttök 's utánnok tsúszkáltak szánkákkal* (330/165).

idelent hsz (1)

A földön. *'S már is kinyílt Mennyországunk Egymás' karján ide lent* (443/60).

idemegy i (1)

Arra megy ki, az a lényege. *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, mivel Király magzattya* (92/232).

idén hsz (7)

1. Ebben az évben. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az ~ kevés a' stólája* (330/1830). **2.** Esztendőben. *Nőjj szerentséssenn és te Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldeégi*

több ~n ki nem nyílnának (153/6). Nem fogsz húzni többször tőké; Mert lelsz a' jövő ~ Vagy egy barnát, vagy egy szőkét (301/10). ~ (314/43, 330/1949, 336/67, 405/6).

idestova hsz

(1)

Hamarosan. Végre el jöttével a' setét éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/147).

idétlen mn

(1)

Ostoba. A' gyönyörű Lelkek tündöklenek; a' sok ~ Elme pedig nyomorultt nyűg közt a' porba: rikátsol (348/10).

idő fn

(158)

1. A valóságnak az a vonása, hogy azt egymás után következő mozzanatok összefüggő folyamatának fogjuk fel. A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés ~ alatt tőlünk el repülnek (67/16). De ezt az ~ vas keze Egészen mind le rontya (13/21). 2. Vminek az időpontja. A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De szabott idejét ki tudhatja ennek? (217/20, 204/20, 15/20) — Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje (330/1844). Óh, jó ~be jöttök! (373/203) 3. Időszak. Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép ~k' lefolytaig Virágzó egészségben (308/56). Nagy Kőrös Városa volt kedves Hazája, Mellynek sok ideig tartá Oskolája (222/24). De mióta idejére életnek eszmélhetek, Sok századoknak láttának nekem e' néhány hetek (162/77). A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt (64/9). 4. Nyugodalmas, elmélkedésre alkalmas időszak. Illyenkor [este] vehetnek a' musák ~ket Pallás taníttya [a] tudományra őket Mert ekkor szűnik meg a' Városi láрма (3/13). 5. Az élet tartama. Olly fel járhatatlan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra egy ember ideje (126/6). Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná elhanyagolt ~met (259/ 536). 6. Életkor. Én is hanyatlok ~mmel, És kergetlek tégedet (392/53). 7. A történelem, a társadalmi, politikai élet folyama, ennek vmely szakasza. Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja (416/25). A' békesség idejébe A' béka Nemzet képébe Ambassadeur volt neve (114/403). 8. Időjárás.

El hadják földünket [a madarak], messzire repülnek, Mihelyest az ~k egy kevéssé hűlnek (210/50). Hasonlókép' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta ~t és fényes napot mikor várhatni (413a/401). 9. Idején: idő előtt. Hár hijába, Bolondjába Gyötreni szívemet; A' siralom, Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet (99/15). 10. Jó idején: megfelelő időpontban. Mindjárt a' tsata mezején Állitsuk fel jó idején A' szabadság szent fáját (114/488). 11. Rövid ~re: hamarosan. 'S mondd, hogy rövid ~re Ki múlok és örökre (186/49). 12. Idővel: idő múltával. Mert ihol lám mindenek, Bár birtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek, Vagy semmiségbe mentek ők ~vel (288/20).

~ (53/6, 73/13, 135/44, 155/34, 214/3, 237/30, 118, 259/643, 268/149, 274/8, 330/417, 334/49, 389/83, 413a/262, 312, 396, 439, 500, 453/101), Idő (143/20, 288/13), ~' (306/160, 413a/183), Idő' (188/46), ~k (5/23, 77/75, 114/740, 163/26, 189/23, 212/25, 238/92, 288/1, 5, 37, 413a/318, 453/128), Idők (188/98, 251/3), ~k' (258/88, 259/23, 413, 454/320), ~t (83/54, 211/63, 257/71, 259/282, 306, 288/12, 110, 336/57, 413/37, 413a/33, 456/36), Időt (290/36, 428/138), ~ket (30/4, 163/51, 225/103, 253/2, 259/247, 287/62, 288/90), idejét (397a/290), ideit (128/59, 290/16, 330/416), ~nek (77/61, 111/38, 330/387, 413a/422, 450/20), ~knek (81/8, 413a/60), idejének (330/444), idejébe' (330/1789), ~ben (254/12, 16, 413a/265, 435/66), ~kben (313*/102/4, 330*/149/3), idejében (169/115, 330*/148/2), ~be (61/12, 267*/19/7, 304/66, 341/58, 413a/269), ~be' (452/5), ~dbe (233/40), idejébe (209/118), ~n (114/608, 203/15, 413a/295), ~nn (81/15), ~könn (413a/830), idején (330/920, 330*/154/1, 330*/156/10, 330*/166/2), ~re (405/7), ~kre (299/121, 310/72), idejére (239/85), ~tól (215/7, 314/4), ~ktől (267*/19/4), idejétől (259/179, 313*/99/3), ideig (92/242, 211/17, 214/111, 266/49), ~kig (188/160, 193/46, 258/79), ~vel (215/53, 247/25, 317/183, 330/790, 330*/140/3, 330*/149/2), Idővel (288/22).

Ö: arany~, ősz~.

időhaladék fn

(2)

Az idő előre haladása. Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem

emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék (111/69).
Idő-haladék (124/13).

időjárta fn (1)

Időjárás. De míg a' nem esmért földhöz kéne nyúlni Szelek' 's időjártát jól meg kell tanulni (413/66).

időnap fn (1)

Időnap előtt: korán, hamar. Óh ti e' hősök' magvát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok dűlni ~ előtt (259/474).

idős mn (3)

1. Öregedő, koros. *Vagy azt megmutatom, hogy ~ létemre, Erővel is ifjat kerítek kezemre* (330/805). *Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára nézve [Ámor] Idős öreg: de mégis Ollyan parányi* (185/110). **2.** Régi. *E' tíz székulomnál ~ebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ostromnak* (306/189).

időszakasz fn (1)

Az időnek hosszabb része. Te a' fénynek s' melegségnek Attya! tégy bizonságot, Te ki idő szakaszokkal méred ezt a Világot (162/82).

időtöltés fn (1)

Az időnek vmivel való eltöltése. Vallásosak, buzgók, babonások, és szabad gondolkodásúak; erősítést, vigasztalást, megnyugtatót, gyönyörködést, vagy tsak tsupa időtöltést kívánók (454a*/256/10).

idvesség fn (1)

Boldogság. Adassék Istentől kegyelem s ~, E szent háznak pedig állandó békesség (404/3).

idvességes mn (1)

Elismerésre méltó. Nintsen az egész Darabba' Eggy Versis ~ (236/11).

idvez mn (21)

Idvez légy: üdvözöllek. Idvez-légy Szép Istenasszon! (307/85) — *Idvez légy, szép Hajnal! ragyogtasd fáklyádat* (203/29, 81/29). *Hamar-követje a' Tavasznak, Himes Pillangó, ~ légy!* (426/2)
Idvez (199/75, 223/24, 250/1, 307/86, 318/9, 373/19, 3, 41, 69, 94, 117, 121, 142, 177, 390/1, 413a/696, 697).

Idvezítő fn (1)

Jézus Krisztus. Azután az Edom Tengere felé tért 's Ottan ~nk koporsójához ért (96/10).

idvezlés fn (1)

Köszöntés. Té's, ha tetszik, ~em' Így fogadd el, angyalom (289/35).

idvezlett mn (1)

Üdvözölt. Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek (397a/628).

idvezöl i (4)

Köszönt. Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat (172/3). *Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' furuglyás* (418/29).
idvezlém (307/65), *idvezlették* (225/76).

idvezülni in (1)

A mennyei örök életben részesülni. Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe. De még sok esztendőök után kéne annak el sülni, Mert még magam sem akarnék olly hamar idvezülni (310/66).

idvezült in (2)

Megboldogult. Különbenn nem lehet ~ Törökké Ámbár emberséges ember volt örökké (190/81).
idvezült (214/56).

ifjacska fn (3)

Fiatl ember. Remélt remélt egy Ifjatska Hányván a' Sors habja (387/1).
Ifjatska (460/64, 69).

ifjantan hsz (3)

Fiatl korában. A' vén Kopátsi esküszik, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül (356/17).
ifjantan (356/19), *Ifjantan* (413a/803).

ifjasszony fn (9)

Fiatl asszony, menyecske. Uratskáim! Engem azok küldötenek, ... Az a' sok Ifjasszony 's drága szép Leánka, Kiknek, bár magokat olly' nagyra nézik is, Lába' kaptzája sem lehetne egyik is (330/1108). *Egy szóval Úr és Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon* (340/45).
Ifjasszony (268/29, 37, 69, 89, 101, 125, 330/1091).

ifjasszonyka fn

Fiatl asszony, menyecske. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint a' lába legyen tsonka* (268/151).

O: isten~.

ifjasszonyság fn

Fiatl asszony, menyecske. *Másik szánban Madám Tserházyné vagyon, Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon* (330/174).

ifjít lk: meg~.

ifjodhat lk: meg~.

ifjú mn/fn

I. mn 1. Fiatl <személy>. 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; hisz tanultam Én is, mikor ifjú voltam (92/153). Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt énekelgették virtussok' hírére 'S az ~ Leventák' felserkentésére (267/30). **2.** Fiatl személyhez tartozó. Megvetvén hát ~ szíve' puha kényjét, Mászkálja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét (188/21). **3.** Fiatl életkorhoz tartozó, rá jellemző. Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tüztől Ifjú modon égnék (77/64). És mivelhogya' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ~ hónapok Virítanak, el ne is vesszessük őket (288/91). **4.** Életének, fejlődésének első szakaszában levő <állat, növény, dolog>. Én hozom az ~ rózsát bíbor színbe (330/1925). Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele 'S az ~ napra a' fűvek biztosan katsingatnak (413a/872). **5.** Ifjú szél: szeleburdiság, meg gondolatlanlanság. Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe leltém: Bolondság, ~ szél! (154/32) ~ (271/11), Ifjú (77/31, 146/26, 33, 165/4, 197/85, 210/119, 267*/13/12, 330/153, 462, 1839).

II. fn 1. Fiatl (nőtlen) férfi, legény. Rajta vitéz ifjak, bajnokok, pajtások, Ím hívnak a' do-bok, fegyverropogások (267/39). De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból (2/9). **2.** Az idősebbekhez viszonyítva fiatalabb személy. Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermek, ifjak, és Vének, ellenetek (215/64). Ezt ifjak, vének, leányok, Mind keresztények 's

pogányok, Tisztelik mind egy aránt (317/215). **3.** Ifjúként: mint a fiatalok. Ifjúként szaladtak még a' vénlantok is (330/1473).

~ (330/485, 354/8, 373/47, 48, 392/32, 414/4), Ifjú (330/1095, 443/112), ~' (392/4), ifjak (142/26, 258/96, 330/1947, 388/21), Ifjak (71/2, 77/63, 258/104, 330/3, 990, 1062, 1086, 1289, 1293, 1426, 1432, 1481, 373/200), ifjak' (258/39), Ifjai (77/30), ifjat (78/18, 330/806, 373/60), Ifjat (258/85, 413a/506), ifjakat (213/71), Ifjakat (330/1397, 1532), Iffacat (330/458), Ifjainkat (330*/173/11), ifjaknak (15/11, 385/25), Ifjaknak (204/11, 276/24, 330/450, 943, 1435, 1960, 330*/173/4), Ifjaknak (217/11), Ifjúban (454/477), ifjaktól (238*/143/3, 309/70), ifjakhöz (330/1644), ifjakká (330/2036), Ifjakkal (330/1303, 330*/164/5).

ifjúdott lk: meg~.

ifjúi mn

1. Ifjúhoz tartozó. Csak egy nyavalyát küld el-lene, és merő Derekból ki fogy az ~ erő (215/40). És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját? (452/28) ifjúi (238*/144/16, 288/108).

ifjúkor fn

<Az ember életében> az ifjúság kora, ideje. Gyermek- ifjú- vén korunk, A' bú, öröm, 's a' jó, gonosz szerentse, Ép, beteg voltunk, 's torunk – Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse (288/53). Ifjú-korod' (391/2).

ifjult in

Megújult. 'S kezdjete belém fúvalni Egy édes versezetet, Mellyel fogom magasztalni az ifjúlt Természetet! (397a/8)

lk: meg~.

ifjúság fn

1. Az a kor, amikor az ember ifjú. Az deli Ifjú-ság Olly mint egy szép Virág (155/7). **2.** Vkinek fiatal volta. De édes Atyátok szerelmes karjai Lésznek ~tok erőss óltalmi (212/142). Így ~odbann míg bírsz Venusi képpel, Míg ró-sás száddal tsókolod akkezeit A szép szűzek-nek (38/7). **3.** Az ifjak, fiatalok összessége. Hát az ~ot említettsem é? Már a' Megy igazán a' leg súlyosabb próbára (215/31).

~ (368a/44, 368*/183, 385/13), *Ifjúság* (155/cím, 288/97), ~' (258/17, 330*/202/10), ~om (162/105, 290/15), ~om' (426/25), *Ifjúságom'* (425/1), ~ot (426/64), ~át (299/16), *Ifjúságnak* (330/2023), ~ába (95/2), *Ifjúságra* (443/244), ~gal (188/9).

iga fn (10)

1. Járom. *Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az ~t vonzó barmokna[k]* (123/45). **2.** Súlyos teherként viselt életkörülmény. *Szánjátók, Egek, nyavalyámat, Könynebbítetek ~mat, Enyhítetek állapotomban* (412/22, 175/26). *Oh, Vénus' terhes ~ja! Hogy kell magam' adnom alája?* (175/1). **3.** Függetlenség hiánya. *Maga adta néked István' koronáját Örömmel viselte Béts szelíd ~ját* (337/162). **4.** Édes ~: kellemes dolog. *Így szóllott, és magát a' Nimfa megadta, Tudván, édes ~ nyögni ő alatta* (330/1390). ~ja (175/31, 412/1, 35, 413a/181).

igali mn (1)

Az igali járásban élő. *Az Igali Népek vezére volt Etse* (330/137).

Igali járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/10).

igaz mn/fn (68)

I. mn 1. Ami a tények összefüggéseit, a valóságot híven tükrözi. *Az ~, fejezlik ortzád igen szépen* (61/33). **2.** Valóságosan átélt, őszinte. *Bús hang jön sírom' szélétől, És ~ sóhajtozás* (454/898). *Őh te nemes Nemzet! mellybenn a' régi vitézség' És az ~ hűség legforróbb lángjai égne* (258/22). **3.** Becsületes, feddhetetlen. *Minden ~ Hazafinál a' leg-nemesebb vég e'* (124/22). *Panaszkodik egy mindenbe szerentsétlen de ~ lelkű ember* (41/cím). **4.** Valódi, igazi. *Az ~ magyarnak. A' jó hazafinak. Illy fennírása volt minden ajtajinak* (306/197). *Igaz magyar virtus és erkölts van benne* (268/78). **5.** Helytálló. *Hallgass ~ mondásomra: Most is szépek tartalak* (208/49). *Ah elég jutalma lészen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám ~* (249/64). **6.** Természetes. *Tiszta forrás vízzel enyhül ~ szomszárja: Mikor fejeteket a' sok bor el*

nyomja (198/63). *Igaz szomszárkat Kristály vízzel óltja* (454/201). **7.** Élethű. *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert űk a' Grátziák' ~ Copiáji* (330/2038). **8.** Egymást szerető, egymásért dobogó. *Oh iszonyú bútsú vétel, Melly két ~ szívet vét el* (184/10). **9.** Igazságos. *Ha az embereknek dolgait vizsgálom, Azt a' jó, bölts, ~ Istent nem találom* (454/128). **10.** Szent ~: bizonyos, hogy úgy van. *Soknak kárt Tészen a' bor: szent ~* (318/90). *De hogy kezd egy Isteni Erőt Lelkem érzni, Már az szent ~* (132/12).

~ (12/5, 78/12, 92/63, 111/116, 124/16, 20, 24, 143/49, 171/12, 191/26, 193/38, 212/19, 214/93, 120, 217/65, 97, 222/29, 31, 64, 241/8, 248/52, 254/45, 258/61, 259/93, 267*/15/3, 285/59, 306/215, 315/20, 323/12, 330*/140/8, 330*/156/1, 8, 358/30, 386/14, 397a/993, 418/117, 454/515, 697), *Igaz* (68/1, 155/25, 197/63, 71, 216/119, 245/29, 330/413, 1589, 337/361, 397a/825, 432/31); *igazabb* (258/73).

II. fn 1. Igazság. *Fiaim! ~at tészek én köztetek* (268/109). **2.** Igaz ember. *A' jóknak, a' melylyek az ~ számára Tartatnak, ne légyen rád nézve határa Mint Nestornak, élted terjedjen sokára* (75/13).

~nak (74/5).

igazán hsz/msz (13)

I. hsz. 1. Valóban. *Mi ~ akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját* (233/17). **2.** Bizonyosan, kétségtelenül. *Hát az ifjúságot említsem é? Már a' Megy ~ a' leg súlyosabb próbára* (215/32). **3.** Hamisság nélkül. *Illyen a' szív, a' mely ~ szerető: Társától sokáig messze nem lehet ő* (210/81). **4.** A szó igaz értelmében, lényegében. *No most megfordultak ~ a' Pálok!* (325/1). **5.** Igazságosan, helyesen. *Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet ~ érdemlett* (217/82).

II. msz Az utána következő közlés nyomósítására. *'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe'. — Hát férhet illy harag anygali szívekbe? Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok esnek meg a' föld' kerekéségén!* (330/15) — *Igazán hogy nints Helikon' Hegye ezen határnak, Mert itt a' szegény Poéták a' magok lován járnak* (358/17).

~ (341/39, 330/1777), *Igazán* (330/249, 1654, 337/337, 389/97).

igazándi mn

Valóságos, igazi. *Tisztább 's ~bb képetskék valának, A' mellyek elméink körül zsibongának* (452/13).

igazgat i

1. Irányít. *Hogy viseljed kedves árváim gondjokat, A' leg böltsebb tzelra igazgasd dölgoakat* (212/92). *Ült egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele, 'S onnan ~ta a' Népet* (330/1215). **2.** Előkészít, keres. *Maga a' Felleg-vár közép pontra épült, Azért múlatozni a' ki belé készült, Hol alól, hol fellyül ~ja útját* (239/59). ~od (337/173), ~ta (382/21). — *igazgassa* (239/139).

Ik: meg~.

igazgató fn

Irányító. *Te ~ja e' pormakhinának, Teremtett Istene e' kis Planétának, Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet* (454/65).

igazit i

1. Kisebb javítást végez. *Az halász fűgvén a' redves kő szálakonn Igazit a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). **2.** Irányít. *Tán Epicurus is tsak ebbe tanított, A Gyönyörűségre mikor ~ott* (239/10). ~á (341/51).

Ik: széjjel~.

igazítván Ik: fel~.

igazság fn

1. Vminek igaz volta. *Múlandóságodat így meg nem foghatod, Mellynek ~át kézzel tapogatód* (209/26). **2.** A helyesnek felismert valóság; tény. *Mikor egy Királynak hiu kegyelméért Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot* (453/223). **3.** Vmely közösségben kialakult meghatározott erkölcsi eszmény. *Az Igazság' Dialema* (337/cím). *Leg-alább e' közös végveszedelemben, Az a' vizagztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem, 'S az igazság karját egy részről dítse-rem* (454/164). *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva* (222/13). *Igazság szerint volna Görögfejevár, alba Graeca* (267*/19/3). **4.** A

fennálló törvényeknek való megfelelés. *Kapós, hol másként is ~ot tenni, A' Megye' Tisztjei öszve szoktak menni* (330/49). **5.** Igazságszolgáltatás, törvény. *Az igazság fel áll 's minden felé ágoz* (11/16). *Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt ~ feléled* (259/230). **6.** Vminek jogos, igaz volta. *Veres sapka váztól ők meg nem rettennek; Minthogy ~nak hartzolnak 's Istennek* (337/124). **7.** Vkinek ~a: igaza. *Hákoztak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották, Igazságokat mindenek Egy szájjal kiáltották* (92/122). **8.** Legszenetebb ~: isteni útmutatás. *Legszenetebb Igazság! Hagydel az Egeket, Szálljle, 's ujjaiddal illesd ez Éneket!* (188/3) **9.** Igazság istene: igazságos isten. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírása!* (454/113)

~ (216/124, 259/218, 287/32, 413a/1029, 453/206), *Igazság* (54/18, 259/190, 337/1, 23, 24, 82, 87, 90), *Igazság'* (337/22, 454/732), ~ot (233/11), *igasságot* (454/329), ~okat (210/53), ~nak (111/20, 337/170), ~ra (413a/512).

Ö: köz~.

igazságtévő mn

1. A tulajdon határát jelző. *Az ~ Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa* (200/53).

ige fn

3. Szó. *Halál! Ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt, hogy bé vonnák, köddel az egeket. Nyomorúlt élők! im tsak egy ~ hát, óh! Miért okoz olly sok könnyhullatást e' szó* (213/3). ~ (267*/15/2), *íge* (292/4).

igen¹ hsz

37. **1.** Nagyon. *De ki ~ vastag ki meg ~ lenge Ki igen durva volt ki meg ~ gyenge De mind tzikkejenként még is öszve szette* (26/28). *'S a' mit nem hiszek, a' betses Élet 's boldogodás, melly ~ édesít!* (454/568) **2.** Igen nagyon: ugyancsak, nagyon is. *Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon dítsekedel Erőd 's hasadra nézve* (114/152).

~ (2/18, 3/16, 9/8, 25/10, 28/9, 29/7, 31/8, 58/4, 61/33, 80/1, 114/599, 1017, 126/43, 127/31, 188/90, 194/31, 213/94, 215/99, 239/68, 89, 280/2, 330/1341, 1554, 1650, 1761,

1767, 418*/173/7, 454/565), *Igen* (114/685, 215/80, 330/396).

Ö: *nem~.*

igen² msz (2)

1. <Korábbi állítás nyomosítására.> *Igen! e' magyar szók olvasása között Ösetek' nagy lelke belétek költözött* (267/225). 2. <Részleges elfogadás kifejezésére, utána következő ellenvetéssel.> *A' szem, fül, és egyéb tagok Múlat-hatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/21).

igenis msz (3)

Úgy van. *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, ifjak, vélünk? Igen is, de károsabb sints, Mihelyt vissza élünk* (142/27).

igen is (330*/188/9), *Igen is* (201/37).

igér i (10)

1. Kinyilvánítja, hogy részesíteni fog vkit vmiben. *Hol az öröm arany hegyeit ~i Az áldás javait bő marokkal méri* (14/11). 2. Vmi kecsegtet vmivel, valószínűsít vmit. *Mikor mézes beszédére Örök hűséget ~e, 's Illy' biztató hangon szólt: Szeretek! téged' kedvellek* (134/68, 447/68).

~ (114/345, 450/51), ~sz (335/3), ~t (341/6); *igéri* (438/23). — ~jen (30/4); ~d (379/97).

igérő in (1)

Vmit ~: vmivel kecsegtető. Könnyörülven hozzá esdeklő táborán Szentebb lessz az illyet ~ Alkorán (25/14).

igért in (1)

Kilátásba helyezett. *De az ~ estve ohajtott órája Kedvek ellen Phébust küldeni sajnállya* (77/137).

iget l. üget

igéz i (5)

1. Bűvöl. *Igéz mikor játszik, bájol mihelyt tántzol* (330/177). *Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel halálra ~i A' ki még csókjai harmatját öntözi A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi* (71/20). 2. Álomra ~: elaltat. *Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bógóst, kit altató méze Mindjárt a legméllyebb álomra igéze* (330/1022).

igézett (135/29), *igézi* (375/3).

Ik: *meg~, vissza~.*

igézés fn (1)

Bűvöllet. *Édes igézésnek, másnak nevezzem é Azt a' nem tudom mit, melly mind a' két nemé, Mikor ők Citére' eljöttét érezik?* (330/1885)

igézett Ik: *meg~.*

igéző in (4)

1. Elbűvölő hatású. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen vigyorog* (71/10). 2. Elbűvölően szép. *A' kis viola ... Szemet igéző Színnel a' néző' Lelkét meg víditja ő* (146/10). *Ti pedig szemeim, ti ide vigyázzatok, Mit akar ott a' ti igéző Nimfátok?* (139/34)

igéző (77/41).

iglice fn (1)

Tövises törpe cserje. *Illyen a' hajlós iglitze a' gyenge rakottyaival És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával* (413a/538).

iglicevessző fn (1)

A cserje egy ága. *Ezen kívül az iglitze vesszőket Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádakat* (413a/961).

ignavus (lat) (1)

Lajhár. *Lajhár, ... deákul Ignavus vagy Tar-digradus* (330*/199/9).

így hsz/ksz (367)

I. hsz 1. Az itt látható v. most mondott módon, állapotban. *Mikor ~ az erős a' földön fetrenge Minden bajonn kívül nyugova a' gyenge* (15/9). 2. Az említett, ill ismert módon, körülmények között. *Ah te irgalmatlan! ~ válsz meg hát tőlem? Így akartál szökve futni el előlem?* (268/69) — *Nem ~ vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residentziájába* (114/224). *Igy emelem vígan fel karomat Így ölelem kedves Dafnisomat* (173/15). *Illyen valál: ~ hervadál el Óh Sárközy Terézsia!* (388/27) 3. Ekképpen. *Erre egyik Csökli Eskütt ~ felelt: hallják ketek' Én a' ketek' beszédjére sokat nem felelgetek* (326/33). *Véletek hát szívet váltok, Szép embernek, 's ~ kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret!* (322/50)

II. ksz 1. Tehát, ennél fogva, eszerint. *A' viszsza nyert Paraditsom, melly el-törölje lett e' Gyötrelmeknek, a' mit nyerett, egészszenn elvesztette. Így gyakrann némelly Kritikus főből*

származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak (216/123). Mit tsináljak? merre tudjak menni Miskóltzon 's hova? Estve van — mind esméretlen — ~ futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — ~ hijába fáradék! (161/21) — Mert eledelt messzebb határ adott néki Mellynek drága pénzén gyűjté adományát, 'S így parlagba hagyá saját tartományát (341/18). Így hát pihen a'szántó föld ha termése változik (413a/95).

igyekszik i (9)

1. Mindent megtesz vmi érdekében; törekszik, fáradozik. Bár igyekszel nyomni le mély bánat árja De nem, mert víg öröm a' szívemet járja (7/7). Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbban mutatják magokat (176/76). 2. Vmilyen határozott irányba megy, halad. 'S te Útazó! ki a' szép Váras felé igyekszel, Ne térr odább Hafíznak Fülepte sírja mellől! (373/207) ~ (35/6, 418/53), igyekeze (209/4), igyekeztem (368*/24/33), Igyekezett (330/36). — igyekeznek (259/459).

igyunk fn (1)

Múlatva ~kal: igyunk felkiáltással. Éljük rövid napunkkal Múlatva víg ~kal (166/16).

ihat i (2)

Italt fogyaszthat. Sokat. Nem. Ihatok. Keveset. Nem. Akarok (232/12). És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihassunk (438/52).

ihlés fn (2)

Ösztönzés. Hol jártok, óh Félistenek, óh nemes Arnyékok, itten? ... Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, 'új fényt: érzem isteni Ihlésteket (439/7). Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ~e (454/434).

ihletés fn (4)

1. Sugallat. Közte e' temjénezésnek, 's E' mennyei ~nek Kezeim' fel emelém (134/86, 447/86). 2. Hatás. Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom Nyomul mindjárt a' lélekre — Melly lágy érzés — nyugalom! (397a/629) ihletése (373/191).

ihog-vihog i (1)

Nevetgél. Ihogtak-vihogtak, nyakunkra tódultak (330/1671).

ihol hsz (5)

1. Itt. Mert ~ lám mindenek, Bár birtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek (288/17). 2. Íme. Ihol, úgymond, már dobolnak, Már itt van a' Parádé Még is széllyel kóborolnak (231/59). ~ (258/69, 439/21), Ihol (361/5).

ihon hsz (3)

1. Itt. Szegény Legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyába' hagyj (333/63). 2. Lám. Ihon a' Tislér czéh hijába fáradá, Mivel a' sok bőltő mind nyakán marada (330/1803). Ihon (350/11).

ij fn (1)

Nyíl kirőpítésére való húros fegyver. De Ámor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára (330/2061).

Ö: kéz~, számszer~.

ijed i (1)

Hirtelen félteni kezd. A' tátos felszálltól kotrott záportól sem ijjednek (413a/874).

Ik: el~, meg~.

ijedés fn (2)

Félelem, megrettenés. Illy víg Napját Szívem mindég óhajtozta: De ezt Ijjedésed — 's nem Szerelmed hozta (143/44). Ijjedésed (143/48).

ijedt in (1)

Félő. Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár (428/96).

ijedtében hsz (3)

Félelmében. Mind a' kettő a' gatyába Rezele ijedtébe (114/237). ijedtébe (114/207), Ijjedtébe (114/677).

ijeszt i (4)

Elriaszt, elrettent. A' kártékon Madarakat ~ed keleptzével (413a/174). Óh, ha tsak felséges szavad nem ~i, Egymást a' balgatag halandó elveszti (337/85).

~ (454/566), *ijeszt* (430/13).

Ik: *el~*.

ijeszthet Ik: *el~*.

ijesztő in

(8)

1. Félelmetes hatást keltő. *Minden rendet feljár a' szörnyű setéség Ijesztő kódébe a' félelem 's kétség* (192/32). 2. Szörnyű, borzasztó. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő Ijlesztő Tsata van bennem!* (223/13)

~ (302/17, 379/147, 403/37, 413a/933), *Ijlesztő* (192/15, 260/13).

Ikarus fn

(1)

Személynév. <Mondai hős a görög-római mitológiában, mesterséges szárnyain felrepült, de a Nap közelébe érve a viasz megolvadt a szárnyakban, s ő a tengerbe zuhant.> *Óh meny-nyszer óhajtottam néked udvarolni már: De jaj egy kis ~nak, ha a' naphoz közel jár!* (405/10)

ikra fn

(1)

Lábikra, a lábszár vastag húsa. *Megvette a' hideg már benne az ~t, Vén üszög a' Madám, nem vethet már szikrát* (330/629).

Ö: *vér~*.

ikrás mn

(1)

Ikrás kard: alvadt vérrel pettyezett kard. *Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is, Ikrás ez az ellenségnek aluttvérétől ma is* (259/544).

iktatás Ik: *be~*.

Ikva fn

(3)

Víznev. *Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát: Ikvának szeme ég, ragyog* (432/84).

~ (432*/205/6), *~t* (432/83).

Iliás fn

(1)

<Ókori görög eposz.> *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élödni tudós köldülés-sal?* (245/25)

illantván Ik: *el~*.

illat fn

(35)

1. Kellemes szag. *Az Estike tsendességgel Nézi a' virágokat, Midőn egész büszkességgel Szórják el ~jokat* (397a/416). *Ott kevélykedj bíboroddal Ékesebb bimbója közt Ott kevély-*

kedj ~oddal Kedvesebb ~ja közt (249/23–4, 448/23–4). 2. Jellegzetes szag. *A' szerelmes Zefir sereg Sohajtozik fűvásáival, 'S én, szám' kedves ~jával, Magam édesítem azt meg* (148/43). *Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei ~ot lehellett* (4/22, 200/22). 3. Érzés. *Ki a' virtust önmagában Betsúlvén szemfényt nem vesz, 'S rejtekkje' szent árnyékában Jóság' ~ját terjeszt* (397a/428).

~ (373/183), ~' (330/2059), *Illatok* (397/27), *~ja* (89/21, 146/9, 273/13, 22, 397a/491, 921), *Illatja* (273/1), *~jai* (379/10, 397a/74, 364, 400, 646), *~ot* (84/33, 196/23), *~okat* (403/16), *~jait* (397a/1028, 426/22), *~it* (397a/952), *~oknak* (397a/961), *~tal* (134/27, 397a/1155, 447/27), *~oddal* (373/85).

Ö: *rózsa~*.

illatatlan mn

(1)

Illat nélküli, szagtalan. *Rózsa vagy, de túske-termő; Liliom, de ~* (324/46).

illatos mn

(7)

Kellemes szagú. *Tsupánn tsak az munkás apró méhek dongnak Széllyel az ~ rétekenn zsi-bongnak* (84/14). *Az illatos virágok Sárgulva hülltanak le* (186/22).

~ (196/14, 380/14), *Illatos* (86/15, 198/15, 306/72).

illatozik i

(5)

Kellemes szagot áraszt, jó szaga van. *Illatoz-on másnak az édes muskotály* (219/37). *Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyúgoti széltől minden ág* (123/13).

illatoznak (350/13), *illatozott* (330/1870). — *illatozson* (162/45).

illatozó in

(2)

Kellemes szagot árasztó. *Tmorus ~ sáffránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India* (413a/65).

~ (413a/201).

illatozva in

(1)

Kellemes szagot árasztva. *Felkél a' rózsákból, 's ~ Emeli Zefir Nektárral töltt szárnyait* (172/11).

illatú mn

(2)

Kellemes szagú. *Gyakran a' mennyei ~ eper-*

nek Apró levelei közt kígyók hevernek (28/5).
~ (397a/406).

illatoztat i

(1) Illatot áraszt. *Illatoztasd Kebledet, Édes Violám* (109/1).

illeget i

(1) Piszkálgat, mozgat. *Így fektemben ~ném A' medenczéje peczkét* (169/93).

illendő in

(2) 1. Hasznos. *Hanem ~ kedvezni a' gyengéded szöllőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek* (413a/904). 2. Megfelelő. *Hanem azért is, mert más képp a földtől nem vehetnek Illendő erőt 's az ágak jól el nem terjedhetnek* (413a/821).

illet i

(15) 1. Érint. *Te ~éd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant boltjait* (455/41). *Így minekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát ~te* (77/212). 2. *Vkit ~: vkire érzelmi hatást tesz; lelkiileg érint. Vagy pedig az, mellynek édes 's élesztő lehelleti A' Lelket nyájas 's bájoló érzésekkel ~i?* (216/94) — *Legszentebb Igazság! hagydel az Egeket, Szálljle, 's ujjaiddal illesd ez Éneket!* (188/4) 3. *Vkit ~: vkire tartozik. Horvátot ~ az, vagy pedig Mátyásit Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását* (337/393). 4. *Vmit ~: vmire vonatkozik. Én bízást el merném rakni kitsiny barázdába is A' mi a' szöllőt ~i* (413a/824). 5. *Vkit ~ vmi: vkinek jár vmi, joga van vmihez. Kard ~ engemet ősi nemes névvel* (268/99). 6. *Vkit kár ~: kárt szenved. Hatalmas Rendek! jóllehet A' kár engem ~e* (114/316). *Vkit csúfsággal ~: csúfol vkit. Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal ~ték, Ragódván a' Farkában* (231/305). 7. *Megtárgyal. És minden bibéjét gyarló szép nemeknek Illették (de a' mit most külső jülemeknek Nem lehet most nékem előtrombitálni)* (330/1072). ~ (368/35); ~i (92/33, 89), ~é (106/13).

illetik i

(1) Illetetik. *Sérelemmel ~: sérelmet szenved. Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, ~tél millyen sérelemmel* (212/14).

illetlen mn

(3) 1. Nem illő. *Illetlen gondolat, 's szégyen a'*

múzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól (219/53). 2. Nem méltó. *Meg ne szólj ezekkel A' te érdemidhez ~ versekkel* (237/136). 3. Illemet sértő. *A' nélkül nem esett egy tántz, vagy egy játék, Hogy ~ dolgot, vagy motskot nem láték* (330/800).

illetlenség fn

(1) Nem méltó dolog. *Titeket a' vígaságnak Alkotott a' kegyes ég; Virtusnak 's ártatlanságnak Aggódni ~* (397a/92).

illető in

(1) *Vmit ~: vmire vonatkozó. A' Kapitányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink, hogy midőn valami közöniséget ~ dolog adja magát elő, vagy a' népnek mind fel-kell ülni; akkor egy véres szablyát hordozzanak-el* (268*/22/3).

illik i

(13) 1. Kiegészül vele; rá lehet illeszteni. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32, 254/30). 2. *Illik vkinek, vkire, vmire, vmihez: jól, szépen áll rajta. Köntöseikből is azt vették magokra, A' mi jobban ~ egy illy' Angyalokra* (330/78). *Haj, Lilim! hősizin öledre A' piros mint illenek!* (289/8) 3. *Illik vmihez: megfelel neki. Láttá hogy a' szíve nem kiált ellene, 'S hogy ez az ő nemes sorsához illene* (454/378). 4. Az illendőség szabályaival megegyezik. *Néked azt nem ~ kérni, Mond Antal, parantsolhatsz; Nekem ~ a' bort mérni 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/148–150). *Hát szükség é ezért könyveket hullatni, Illy meg bóldogúltan ~ é jajgatni?* (214/80) ~ (233/5, 330/1121, 1681). — *illene* (401/4, 424/44).

Ik: be~, össze~.

illozgat i

(1) Illatozik. *Itt Zefir virágít mikor tsókolgattya Édesen ~ mennyei harmattya* (1/10).

illő in

(10) 1. Vkihez való, neki megfelelő. *Vállá, mellye, tzombja, 's minden tetemei Fővezérhez ~k, 's az ég' főmívei* (330/268). *Vajha az ég vagy olly angyal szemeket Vagy olly tigris szívbe ~ érzéseket Beléd, szép kegyetlen! ne teremtett volna* (196/56, 380/54). 2. Vkihez méltó. *Ha-*

zárnak szolgáltatál ez ideig sokat, Illő hát, hogy vígan számláld a' napokat (266/50). **3.** Vmely alapon elvárható. Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! ezt ~ tudni, ki vólt, 's mi vólt? (222/20). **4.** Az illendőség szabályaival egyező. *De fáradtt lant, rezgő ének Mit tesz? Azt Eszter' nevének Nem ~ szenteltetni* (308/18). ~ (259/512, 308/31, 330/380), Illő (413a/1103).

Ilona**(2)**

Tündér ~: A széphistória címe. *Ott volt Florentina 's a' Tündér ~* (330/855).

Ilona (330*/164/1).

ily nm**(200)**

Ilyen. Éppen ott sétál egy, én ha ily mazurnak Nem látnám, itélném egy szárnyas Merkúrnak (26/47). *Szájamból buzog ki ijj tisztelő ének* (74/2). *Te pedig szemes légy ily nagy érdemű Hazafinál Előbb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/43). *De semmi, jó neven veszi talám Kata, Azt is, a' mit Műzsám ily hamar írhatta* (340/30). *A' Rosolisos Butellán ilyet akárki látott* (326/43). *Külömben nem lehet várni olly Remeket, Melly közel érhesse Virgilt 's több ilyeket* (245/20). *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Ilyeknek hijjával nints* (415/18). *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát ilyekben nem ártja, Van dáma beszélhni, van játszani kártya* (197/69).

ilyen nm**(125)**

1. Az itt láthatóhoz, v. szóban forgóhoz hasonló, ill. vele többé-kevésbé egyező. *Ilyen az Ámor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jó* (460/111). *E' lesz ama' Jós'ef, a' világ tsudája, Ama' nemzeteknek atyja és Királya. — Ah majd magát éppen ilyennek mutatja a' Második Ferentz' 's Trézia magzatja* (259/409). **2.** *Ilyen rossz. Az igaz, barátom! Megvallom hogy szégyen, Mikor egy Gavallér ilyenekre mégyen* (268/50). *Nem írhatom tovább reszkető kezemmel Az irtózás el hal képzelődésemmel. Te szelidebb Műzsa! fuss el e' stzénáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról* (260/30). **3.** *Ilyen jó, kiváló. Drága kin-*

tse Nemzetemnek, 'S jobb idők zsenéje is! Óh! hol ilyenek teremnek, Gazdag a' szegényje is! (163/27) — *Óh nem bír az annyi jókkal, Ha tsak ezt egy ilyen tsókkal Nem egyvelíti Hébe* (134/119). **4.** Ennyire, ilyen nagy mértékben. *Ilyen vígan állott közöttünk a Világ, Hát egyszer estvére gyűl a gyertyavilág* (228/9). *Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, ezen vitézséget veve Egy ilyen ütött kopott* (114/794). *Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen korán* (298/12).

ilyen-amolyan nm**(1)**

Ilyen amolyan atta: enyhe káromkodás. *Hát a' tűz maga hol maradt? Ilyen amolyan atta!* (231/74)

ilyenformán hsz**(1)**

Ilyen módon, valahogy így. Most már belé-lépven a' halál révébe, Ilyen formán érez el-fásult szívébe' (454/544).

ilyenkor hsz**(5)**

1. A mostanihoz hasonló időben. *Az ég boltozattya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött Ez a' ki plántákat öntözi könyvével Kellemetes Zefir tsókojja szelével Ilyenkor vehetnek a' musák időket* (3/13). **2.** *Ilyen alkalmakkor. Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Ilyenkor kimélni kár a' tzipellőket* (336/44). ~ (199/36), *Ilyenkor* (330*/164/9, 413a/274).

ilyen-olyan nm**(1)**

Ilyen olyan atta: enyhe káromkodás. *Tanúlt lova hortyog 's ugrándoz alatta, Ura' száján pereg ilyen olyan atta* (330/152).

ilyes nm**(1)**

Ilyenféle dolog. A' melly áldás miből állott, én most mindjárt elmondom, Mert az ilyest elmondani, másként is az én gondom (326/54).

Illyés fn**(3)**

Személynév. (Illés, ószövetségi próféta, akit a Biblia szerint tüzes szekér ragadt fel az égbe.) *Végre az Egekbe ragadd fel ~sel, A' hol zengjen száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a' huszonnégy Vének* (225/104). ~ (209/42), ~sel (342/33).

ím msz

(96)

Íme. 1. *⟨Közelben levő vkire, vmire való rámutatásként.⟩ Ím e' ditső Leányok Jöttek köszönni dal[l]od' (373/170). 'S ~ a' hegy tetején, hová a' szeretet 'S az édes vágyódás velem felnézetett, Láttam, magam láttam (237/17). Ím' imé a' Kráflit felveszi A' gondatlan öreg, 's nagyon mohón eszi (330/725). 2. *⟨Érzelmi nyomósításra.⟩ Mit? mond a' többek közt, lám a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések (77/176). Légy jó! ~ kezet fog az ember te veled (199/78). 3. *⟨A következő idézetre rámutató szóként.⟩ Bűszke Jázminotskák, ~ én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett volna állani A' füvek 's virágok rendén (150/7).***

imád i

(22)

1. Istenként, isteniként tisztel. *A' magyarok' kegyes Istenét ~tam, Hogy illy magyar szívű polgártársam' láttam (237/131). 2. Imába foglal. Jobbágyid ~ják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt igazság feléled (259/229). 3. Rendkívüli mértékben szeret, bálványoz. Mielőtt kellemet velem Éreztetétek; tisztelem, És ~om azolta (447/141). Mint örülök e' pompának, Látván azt hogy minden imád, 'S minden virág koronát ad Hogy tégyen királynéjának (148/14). ~ (127/3, 421/3), ~tak (206/6, 12); ~ja (105/6), ~ják (413/34, 413a/30), ~tam (208/56, 391/29), ~ta (235/16), Imádja (111/15, 259/374), ~juk (395/12), Imádjuk (195/46, 47), ~lak (127/6). — ~játok (134/141, 447/135).*

imádandó in

(2)

Imádni való. *Hogy ez nap, melly ~ Nevének szenteltetett, 'S mellyen kívánok állandó Egészséget, életet (331/37). Imádandó kegyes képének Mindennap temjénezhettek (430/9).*

imádás fn

(1)

Tisztelet. *Egész Majorod elmenjen Céres ~ára (413a/350).*

imádkozhat i

(1)

Tisztelhet. *Jöjj ki a' Nappali fényre hadd láthassunk, 'S Mennyei Képedet látván, imádkhassunk (190/70).*

imádkozás fn

(1)

Istenhez való könyörgés. *Szent tömjénit előltá az Imádkozás (432/29).*

imádkozik i

(3)

1. Imával Istenhez fordul. *Egy örök lételtől ébrenn álmodozik Okoskodik — lármáz — nyög — és ~ (453/100). És mikor szükség, a' hasznos essőért imádkozol (413a/176). 2. *⟨Étkezés előtt⟩ hálát ad Istennek. Imádkozzunk! együnk! tsitt! hallgass! ne ne vess! (330/639)**

imádni in

(6)

1. Tisztelni. *A' Hottentotákat akarod é látni, Isteneket miként szokták ők ~? (126/54). 2. Szeretni. Dühödés e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén, Imádni az hibát is? (355/20) — Hiszen mást én nem csinálhatok, Csak imádnom lehet őtet (460/124). ~ (134/89, 421/6, 447/89).*

imádó mn/fn

(2)

I. mn 1. Kapzsi, mohó *⟨szem⟩. Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e' (6/9). 2. Imádott. Mikor a' meggyilkolt virtus vég nyögése 'S Az Imádó arany bájjoló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából (453/214). II. fn Vmiért rajongó személy. Most is te szabasz törvényt ezer galántoknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak (330/1066).*

imádott mn

(1)

Nagyon szeretett. *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy ~ Szépséget Halva szemléljen, vagy mi? (428/167)*

imádság fn

(3)

Könyörgés. *Vagy hogy Istenévé leszel a' te mérdék Tengernek 'S ~a csak te hozzád megy a hajós embernek (413a/36). ~ára (330*/166/6), ~okra (330*/166/2).*

imádtatás fn

(1)

Az a tény, hogy vkit imádnak, vkihez könyörögnék. *Jöjj az út nem tudó mezei munkáshoz, 'S még most szokjál hozzá az ~hoz (413/54).*

Imaus fn

(1)

Helynév. *⟨A Himalája ókori neve⟩. 'S ennivaló fészket a' madarak raknak, A' fázó ~' bérteitől fogva (454/459).*

imbolyog i (1)
Jobbra-balra mozog. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint ~ (169/38).*

ímé ~ íme msz (36)
1. (Közelben levő vkire, vmire való rámutatásként.) *Jer! ímé Nimfái már a' víg Dunának Elődbe koszorús fővel indulának (203/31, 81/31). Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ímé Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol (348/38).* 2. (Érzelmi nyomósításra.) *Oh egek! mondani akarom is, nem is, Hogy én őt szeretem — Ah íme félem is! (157/18)*

ímé (77/157, 78/22, 268/160, 306/109, 330/96, 725, 789, 797, 337/409, 413a/517, 697). Ímé (211/79, 217/91, 231/165, 267/163, 268/111, 273/8, 277/37, 330/88, 337/293, 397a/827, 454/693), imé (142/17, 314/7), Imé (143/8, 18, 246/25, 290/28, 413/45, 454/333), íme (306/132, 313/141).

ímé-ímé hsz (1)
Lám, lám. *E' Templomba mentem én be Zengvén inneoéneket; 'S ímé-ímé ott találok A' Somogyi Szépeket (307/55).*

ímént hsz (2)
Alig vmivel ezelőtt. *Intem én a' Szeretőket Az együgyű Szeretőket Mint tikteket is az ~ (150/52).*
~ (397a/307).

Im-Hoff fn (1)
Családnév. (Híres könyvnyomtató volt Bázelen, könyvében a híres uralkodói famíliákat írta le.) *Van é Im-Hoffja vagy jár é Felségednek Tituláré-Kalendárium Bétsből (114/74).*

ímhol hsz (6)
Íme. *Jössz már? — de ah sokára Jöttél, ki múltok ~, Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én is (186/54). Eltört, eltört a' Vasmatska, Imhol a' darabja (387/4).*
~ (337/199), *ímhol (439/58, 453/139), Imhol (219/11).*

ímígy-amúgy hsz (1)
Alig, félig-meddig. *Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szólltanak, Bár a' hal nyelven magok is Imígy amúgy tudtanak (114/514).*

ím-ím msz (2)
Lám, lám. *Ím fejedelmeteket látjátok elöttetek állni, Ím-ím könnye vitéz karjaitokra pereg (259/448).*
Ím-ím (337/39).

imitt-amott hsz (1)
Egyik-másik helyen. *Még most nem kell metztző késsel sértegetni ágait, Hanem tsak kézzel tshipkedni imitt amott kattsait (413a/909).*

immár hsz (13)
1. (Jelelegi állapot, helyzet kiemelésére:) most már. *Ah de elég! — E' bús Scénát nem tűrhetik ~ A' nemes érzésű Magyarok (258/36). Hal-dokló szemei ~ nehezednek (77/244).* 2. (Közelbeli múlt jelölésére.) *Visszatért ~ olajággal a' frígy (287/9). Mikor ~ docte vóltak, Tsak komáztak egymással (92/295).*
~ (92/179, 211/48, 215/151, 327/1, 330/1001, 1093, 416/2, 445/18, 41).

impedio (lat) (1)
Akadályoz, gátol. *Impedit ira animum: A harag megrontja a lelket (36/cím).*

imperium (lat) (1)
Birodalom, hatalom. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz (92/97).*

importunus (lat) (1)
Tolakodó, szemtelen. *Méltatlan panasz az, hogy Nemzetünkben Metzenások nintsenek; vagynak igen is, tsak Íróink vagy importunusok ne légyenek, vagy sordidusok (330*/188/9).*

Imre fn (5)
Személynév. 1. *Eszterházi ~, Esztergomi Érsek (259/5).* 2. *Salétrom Inspector Kiss ~ Úrhoz (457/0).*
~ (457/15, 25), ~nek (457/20).

in fn (9)
1. Az izmot a csonthoz rögzítő rostos képződmény. *Óh, be' kedves álom, melly az el fáradott Inaknak szükséges meg táguilást adott (198/44).* 2. *Lábikra, lábszár. Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az ~ára (330/532).* 3. *Időt ~ára állit: visszahoz, visszaállit. Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha ~ára*

állítná elhanyaglott időmet (259/536).

~ak (413a/491), Inak (239/82), ~a (310/38), Inatok' (447/29), ~aim (443/22), ~akat (330/1038).

Ö: érző~.

inas mn

(1)

Erős, izmos. Tett, 's tesz csudát: ő mér fuvallni Lélekerőt az ~ Magyarba (418/88).

inc-finc fn

(1)

Jelentéktelen személy. Mit szólna, ha látná, e' népek' bírója, Hogy gyermekin tsörög egy intz-fintz' békója? (267/154)

India fn

(8)

Helynév. 1. Földünk' legszelidebb 's legrégibb nemzeti, China, és ~, 's a' jó szag' Szigeti (454/462). 2. A' három India: Elő-India, Hátsó-India, s a Nyugat-Indiának nevezett közép-amerikai szigetcsoport. Hogy a' föld és tenger szódra talpon álljon, A' három India zászlód alá szálljon (337/270).

~ (212/44, 413a/66, 639, 661), ~nak (400/29, 413a/644).

indiges (lat)

(4)

Kisebb istenség, jótevő. Keszthelyi Indigesz: Gróf Festetics György. Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigesz? Az ő Nevének Temploma fénylik ott (418/13). 'S im a' földmivelő Keszthelyi Indigesz' Húgával jön az én Calliopém' kegyes Dísze 's gyámola (432/97).

Indigeszt (418/38, 418*/173/1).

indít i

(8)

1. Mozgásba kezd hozni. Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen ~ja (413a/214). 2. Vmit okoz, előidéz. 'S egy szívbe e' kis vasmatskán Kikötni szandékozott: De a' sors szelet ~ott (366/5). Ha valaki meg háborítja És mérgét haragra indítja (33/8). 3. (Vizet) vezet. Vagy hogy a' meleg a' földnek nyílását kitágítja 'S vetésünkre a' nedveket több úton ~ja (413a/102). 4. Késztet, kényszerít. De ha ma a' szükség arra ~otta Hogy egyék, a' példa járnai tanította (453/95).

~ott (413a/1009); Indítom (177/35), ~otta (447/6).

Ik: el~, fel~, meg~.

indított Ik: előre~.

indsenéri mn

(1)

Mérnöki. Te vagy még, Éltető Levegő! a' mellyenn, Indsenéri Duktus nem járt semmi helyenn (200/78).

indul i

(20)

1. Haladni, menni kezd. Jer! imé Ninfai már a víg Dunának Elődbe koszorús fővel indulának (81/32). 2. Útra kel. Egybe sereglenek, indulnak, verik össze kirántott Kardjokat (258/44). Itt van mind a' rövid, mind a' szebbik róna: Mellyiken induljon; áll az útatón a'? (126/30) 3. Vmilyen tevékenységbe kezd. Minden szívek megélednek, Indulnak víg nótára (220/28). Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára (429/15, 112/15). 4. (Érzelem) gerjed éled. Ti mohos Kőszálak! Érzékenyede, Ha a' szép' szíve nem indul (349/4).

indul (139/37), indulok (330/964), Indulok (257/21), indulnak (92/205, 253/29, 330/109), indulának (203/32), Indultam (357/36, 37), indult (306/179), Indultak (330/970). — Indulj (111/1), induljunk (114/617).

Ik: be~, el~, ki~, meg~.

indulás Ö: föld~.

indulat fn

(45)

1. Hirtelen gerjedt düh, harag. Csak a kevés ember dühösködő mejje Ezer vad ~ lángoló műhejje (453/104). És újabb lángoktól lobbantatván vére, Az oldal-szobában egy Com-módhoz ére; A' hol öszveszedvén minden indulatját, Így tette meg a' Vén Lyányok' áldozatját (330/847). Benn rekedt indulatimtól Szívem dobog, mellyem fül (443/27). 2. Szenvedély. E' hev tsókban, mellyet szádra ragasztottam, Lelkem minden indulattal ki buzgottam (184/46). 3. Vki, vmi iránt érzett erősebb érzelem. Thisbé szívét s' mint ~i várták, A' Fátumok ennek szívébe bé zárták (77/37). Kedvezetek néki, 's régi indulattya Változásának én legyek áldozattya (159/19). Isten! A' kegyesség' jó Bírója 's Attya! Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja (225/92). E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük fegyverinket (267/171).

indulat (239/76, 266/22, 313/59, 330/743, 336/38), Indulat (239/197), indulatok (237/126, 330/901), Indulatok (190/91), indulatom

(337/289, 454/880), *indulatja* (211/36, 379/92, 413a/426, 431/25, 454/211), *indulattya* (216/71), *indulati* (77/92), *Indulati* (77/42), *indulatim* (212/132, 138, 454/676), *indulatid* (81/20), *indulatid* (203/20), *indulatot* (217/137, 241/7), *indulatodat* (426/28), *indulatját* (454/844), *indulatimat* (157/7), *indulatomnak* (308/23), *indulatodnak* (212/8), *indulaton* (330/743), *indulatunkon* (443/131), *indulattal* (314/54, 423/46, 454a*/257/1), *indulatokkal* (216/99).

Ö: jó~, rossz~.

indulni in

(3)

1. Menni. *Én magamonn semmi sérelmet nem szánok Cháronhoz ő véle indulni kívánok* (77/282). **2.** *Vki ellen ~: szembeszállni vele. Egyedül maga volt olly Gavallér Albert, Hogy annyi amazon ellen indulni mert* (330/1296). *Indulni* (330/1290).

Ik: meg~.

induló in

(1)

Veszni ~: pusztulásra jutó. Nem ülünk a' veszni ~ gályába (209/54).

indult in

(2)

Kezdett. Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult habjaival rólla le-fereszteni (216/66). *indultt* (330*/144/5).

indulván Ik: el~, meg~.

indus fn

(3)

Távol-keleti lakos, személy. *Az Indus' Szemét Könny telte* (244/45). *Indus* (373/132), *Indust* (413a/695).

industria (lat)

(1)

Tevékenység, ipar. *Nékünk a' Nationalis Industria azt tette, Hogy mint az Anglusoknál is, Birodalmunk vetette* (114/155).

ing¹ i

(1)

Hajladozik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. ... Át-tsörgi a' kivájt fák-nak Mez'telen gyökereit, Mellyek az omló habokban Elhajolnak 's ~anak* (397a/710).

ing² fn

(3)

Felsőtesten viselt fehérnemű. *Decembert hor-doz már minden okos ember Szellős volna na-*

gyon az ~ 's a' paputs ma (85/11, 197/11). *~be* (413a/306).

ingadozás fn

(1)

Hajladozás. [A fa] *Ingadozás nélkül megáll, erőt vesz az időkönn, Sok ember kort végig él-vén, trutzol az Esztendőkönn* (413a/830).

ingadozó in

(1)

Ingadozó bélyege: csalóka jele. Mit hízkelked, óh lengeteg, óh tsalárd Elmék' ~ bélyege, esti szél? (432/2)

ingat i

(6)

1. *Úgy hat vmire, hogy az inog. Nézd, mint ~ja [a szellő] a' zőldellő Levélt a' gyenge lombokon* (446/11). **2.** *Mozgat. A' Lepkék ... Lengnek a' virágokon; Majd visszafelé ~ják Onnan tarka szárnyokat* (397a/445). **3.** *Magát ~ja: lebeg. A' tsendes berkeknek barna rajzolatya Magát az hold rezgő fényénél ingattya* (4/28, 200/28). **4.** *Fejét ~ja: helyeslően bólint. Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztes fejét ~ja* (413a/939). *~ja* (424/15).

ingecske fn

(1)

Női fehérnemű. *Vesse le ázott ruháját 'S szá-rassza meg mindenét, Strimflijét és Viganóját 'S Kis hosszú Ingetskéjét* (231/414).

ingénieur (fr)

(1)

Mérnök. *Báró vay Miklós Ő Nagysága, Ts. K. Ingenieur Kapitány* (368*/30/4).

ingenium (lat)

(1)

Elme. *A' Vízital, vagy-is Vinum acuit Ingeni-um* (219/cím).

ingerel i

(4)

1. *Készítet. Im' városinkat és szép mindenün-ket — Kegyetlenül fel-perzselé, — 'S vad Nemzetként — erővel Nemzetünket — Polgári hadra ingerlé* (257/65). **2.** *Irányít. Életét 's dolgait a' szerént követte, A' mint az állati ösztön ingerlette* (454/540). **3.** *(Érzékszervet) kellemesen kielégít. Itt ingerl sok ezer futó Hang közt a' tsalogánynak Zengő dalja az ágakon* (403/11). *Ingerelsz* (432/36).

ingerlő mn

(4)

1. *Vmilyen vágyat keltő. Addig az álomra ~*

pásitnak Zöldellő bársonyánn a' Musák ásitnak? (70/13) **2.** Bosszantó. Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd széellyel ~ gyanúját (272/2). **3.** Érzéki vágyat keltő. A' Szépek' ~ formája, Melly másokkal hitet szeget (379/113). ingerlőbbé (368*/24/4).

ingó in (5)

1. Bizonytalan. Lankadnak ~ ujjaim ennyi nagy Ditséreteknak hirdetésén (418/110). **2.** Mozgó. Hevervén ~ árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már tsak magamnak (397a/509). **3.** Ingatag. Lilla! Míg ~ kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, 'S alva tartott szép szerelmed: Boldogabb nálam ki volt? (449/1) ~ (368a/30); ~bb (83/49).

ingovány fn (1)

Lápos, mocsaras talaj. Az ~ok tátognak Belé-süppedt nyomokon (397a/671).

ingyen hsz (8)

1. Pénzbeli v. más ellenszolgáltatás nélkül. 'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn hallgathat még minden ember' fia (200/80). Sőt míg bírt is véle, magában tartotta, Mert mondani másnak ~ sajnálotta (189/4, 6/4). **2.** Ingyen sem: semmiképpen sem. De mint bölts férfiú végyed tűrő szívvel, Hogy az ég érdekel illy sérelmes ívvel, Hogy a' kivel — nyarat szépen éltél, Meg fosztatott, a' mit még ~ sem véltél (212/86). ingyen (6/30, 189/32, 358/9, 439*/219/5).

ingyenélő fn (1)

Naplopó, semmittevő. Te ki ingyen hozod viszed amaz ingyen élőket 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket (358/9).

inka fn (1)

Inkák: Hajdan fejlett kultúrájú indián nép. Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' Kuszko' szenthelyének Minden beavattjai (390/25).

inkább hsz (26)

1. Nagyobb mértékben, jobban. Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel fiait, 'S ezeknél ~ szerette Titán Attyafiait (92/10). Rejti magát; 's még ~ nő Disze a' szemérmességéből (148/7). **2.** (Összehasonlításban, annak kifejezésére,

hogy a vele kiemelt állítás jobban megfelel a valóságnak.) Torzonborz bajussza eléggé mutatja, Hogy Bordáts ~ Márs' mint Vénus' magzatja (330/148). **3.** (Helyesbítésben:) helyesebben szólva. Ez olyan Magazin vagy ~ kalitka A mellybe tsirippol a' Zultánnak titka (25/31, 190/21). **4.** Ellenkezőleg. Én így kötelezvé magam, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója (239/148). **5.** Jobb, kedvezőbb volna. Izzadtságot kéne ~ csepegetni Hogy sem mint piperás rósát tsipegetni (70/17). Nekem inkább olly bokréta Árnyékozza képemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Mulatván a' Szép nemet (424/33). **6.** Szívesebben. Menjen az Úr! ne álljon itt, Soha mikor dagasztok, Inkább minden sütésemből Egy egy czipót szakasztok (169/147). Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek (330/1518). **7.** Az előzőkben említett vmi helyett. Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet? Bennem tenger vers vagyon Csókolj ~ engemet (407/49). **8.** Leginkább: legjobban. 'S a' mitől leginkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni mindég szív epedve (239/15). ~ (126/73, 128/33, 315/23, 326/63, 330*/177/8, 358/41, 373/149, 395/23, 426/9, 449/23), Inkább (168/3, 309/110, 374/53); leginkább (337/372).

innen hsz (28)

Erről a helyről, helységből, vidékről. És bár sokat erő kintseim vesztek el: Nem kereskedem már, s ~ nem megyek el (202/86). Vesszen ~, vesszen el (460/188). **2.** Ettől az időtől, eseménytől kezdve. Ott meg gyúlnak a' pirosló Este késő gyertyáji. Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni (413a/262). **3.** Ebből mint magyarázó okból. És a' Matrikulát hamuvá égették. Innen van, hogy ma már nintsen többé vén lány (330/1629). **4.** Innen s túl: mindkét oldalon. Nagy veszély van ~ 's túl! (317/123) ~ (209/65, 219/21, 233/70, 310/52, 325/4, 330/1311, 330*/197/3, 397a/270, 413a/1071, 428/128), Innen (114/623, 169/11, 26, 212/101, 217/59, 267*/19/6, 299/8, 374/36, 413/428, 516, 668, 439*/219/3, 455/25).

innenső hsz (1)

Közülük a közelebb elvő. Valamint ezekből

túl, innen, vég, hátul, elő vagy elő[l], utól, kö-zép, 's a' t. ezen szók jönnek, túlsó, ~, végső, hátulsó, első, utolsó, középső (330*/197/4).

innep fn (21)

1. Jelentős esemény, személy, isten, eszme emlékének szentelt nap. *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az óldalánn tokaival teli* (66/19). *Mint midőn a' három-képű Hecatenak Innepén áldozni kell egy vén Papnénak* (330/864). *Óh örök valóság! Engedd hadd tiszteljünk, 'S néked ma ~et és oltárt szenteljünk* (337/10). *De most, Múzsám! Békességné Innepit kell zengened* (400/10). 2. Ünnepnep, vasárnap. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez* (413a/276). 3. Szűkebb közösség, család, személy számára jelentős esemény napja, évfordulója. *'S ha én nem tisztelkedhetném Óhajtott innepedért: Zengjen és igyon helyettem A' te egészségedért* (438/18). *Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' ~én* (390/22). 4. Örök ~: mennyországi lét. *'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megditsőültt Kedvesed' ölébe Vígadni a' Heroinak örök ~ébe'* (299/134). 5. A' Nap' Innepé: az égítést ünneplése (390/cím). 6. Ünnepet szentel vkinek: megünnepel vkit. *Tegyél ma druszáddá bennünket 's légy velünk, Velünk, kik ma néked ~et szentelünk* (266/68). *Innep'* (225/18, 390/17), *~et* (432/108, 465/cím, 1), *Innepet* (340/27), *~ében* (251/24, 330/251), *~ébe'* (331/41), *~én* (375/24), *Innepedre* (164/12).

Ö: öröm~.

innepel i (4)

1. Ünnepet szokásos módon megtart. *Tölts pohárt, gyermek! Nesze tölts fejér bort; Mert fejér borral fogom innepelni Boldog eszten-dőnk' ide érkezését* (287/2). 2. Ünnepel vkinek: vkivel kapcsolatban örömet, lelkesedését fejezi ki. *Mézes szájakon angyali Hanggal tsengett az ének, 'S Néked, Méltóságos Grófné, Örömmel inneplének* (307/64). *Hát mi mi-ként ~jünk Néked, óh Keszthelyi Nap* (390/33). ~ (413a/357).

innepének fn (1)

Ünnepi ének. *E' Templomba mentem én be Zengvén innepéneket* (307/54).

innepi mn (9)

1. Ünneppel kapcsolatos, akkor szokásos. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel ~ pompával Érdemzengő lantodat* (400/47). 2. Ünnepi ének: szép hang, dallam. *Édes a' te danolásod, Jértze-forma kotyogá-sod: Kittykottyod ~ ének Bús Szívemnek, sze-génykének* (433/23). ~ (231/337, 432/37, 57), *Innepi* (314/11, 400/73, 432/65, 439/32).

inneplés fn (1)

Az a cselekvés, hogy vkit ünnepelnek. *És ha egy részt tisztá Szívem Abb' az ~be vész Mellybe két valódi Hívem Költsönös vígságba lész* (249/66).

inneplő in (2)

1. Ünnepen szokásos. *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén* (225/12). 2. Ünnepsé-gen részt vevő. *Hárfákkal jövének 's ~ sereg-gel* (290/19).

innepnap fn (1)

Ünnepnapot tart: nem dolgozik. *Maga ~okat tart, a' fűvön féloldalt dül* (413a/1086).

innét hsz (2)

1. Innen, ettől a helytől. *Innét lefelé a' Tanáts-házba mentünk, A' hol kötelező írást petsétel-tünk* (239/145). 2. Innen, ebből következik. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Impe-rium Isten Uttse övé lesz* (92/96).

inni in (6)

1. Szeszesisalt fogyasztani. *Ha Lyánkánk víg a' Máslásonn Úgy duplásonn Inni 's szeretni lehet* (156/15). *Hozz elő négy-négy poharat! Ma ~ Kell ezekért is* (287/59). 2. (Fuldokló) nyel. *De hasztalan, a' sok habot Mind jobban kezdi innya* (114/218). ~ (314/50, 356/20), *innya* (248/32).

Ik: ki~.

Inó fn (1)

Személynév. (Athamis király második felesé-ge, tengeri isten, a hajósok segítője.) *'S a' par-ton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, Panopeának, és az Inó fiának* (413a/441).

inscriptio (lat)

Felirat, felterjesztés. *Bakkhushoz. Inscriptio* (232/cím).

ínség fn

1. Nagy nyomor, nélkülözés. *Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem, Hogy volna legjobb tenni ínségünk felől* (327/16). **2.** Nyomorúság, baj, szenvedés. *Mennyi sok veszély volt 's ínség hajdanába, Melly sereggel rontott ez árva hazába* (259/101). *A' döllyfös Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét. Mindenfelé elterjedt már az ínség, A' jajgatás hallik minden határon* (259/61). **3.** Megpróbáltatásokkal tele állapot. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas ínség gyász küszöbéig vont* (416/24). ~ (337/81), *ínséget* (389/96), *Ínségbe* (257/60), *ínségbe'* (454/35), *ínségébe* (5/22), *~böl* (337/88), *ínségnek* (259/114, 454/951).

inspector **Ö:** *salétrom~.*

instál i

Kér. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/8). *~ok* (228/27); *~ja* (330/598), *~ta* (231/425); *Instálljuk* (340/50).

Insulaner (ném)

Borfajta neve. *Értem a' Muraközt, ahol teremnek a' kereskedésben Insulaner név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).

insurgál i

Hadba száll, támad. *Meg nem merne tenni maga a' Frantzia: Miként insurgála Amazon' módjára Egy nagy Dáma-tábor Carnevál' hadára* (330/9).

insurgens fn

Nemesi felkelő. *Azomban ő Insurgens volt 'S Vért ontott a' Hazáért* (92/92). *Insurgens* (330/298, 368*/30/5).

insurrectio (lat)

Feltámadási ~: a feltámadás reménye. *Végre ha el végzed földi vitézséged 'S invalidus fővel a' sir be fog téged, A' feltámadási Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/63).

int i

1. Kézmozdulattal jelt ad vkinek, vminek. *Int:*

(1)

Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz, 's ő így szól Somogy' nimfájának (306/237). **2.** Intéssel jelt adva közöl vmit. *Ínts hallgatást nárcispáltzáddal* (431/4). *Ő a' kegyelmes Isten, Ő a' ki képzetünkben Teremthet új világot. Ő ~ Polimniának* (319/42). **3.** Intéssel hív vkit. *Én úszok, az ég segéll: Lilla ~, és nekem él* (443/232). **4.** *Vmire ~ vkit:* felhív vkit vmire. *Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra ~* (368a/36). *Az egész Népséget körül megtekinti, 'S felvont szemöldökkel figyelemre ~i* (330/370). **5.** (Élőszóval, írásban) figyelmeztet vkit vmire. *Intem én a' Szeretőket Az eggyűgyű Szeretőket Mint tikteket is az imént: Szép Mellyén ne mulassatok Két Szemébe ne bizzatok* (150/50).

~ (371/26, 457/14), *~esz* (417/3), *~e* (291/7, 330/256), *~ék* (239/135); *Inti* (337/299). — *~setek* (195/38).

Ik: *meg~.*

intabuláltat i

(1) Bejegyeztet, nyilvántartásba vetet. *Jupiter tsak azt vitatta, Hogy övé az Elsőség 'S Már rég ~ta; A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti* (92/87).

integet i

(1) Bízgatgat. *Lát'd! ~nek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' maradék emel* (440/13).

integető in

(1) *Rám integető:* felém hajladozó. *Én a' tarka virággal Himzett rétbbe' tekintgetem A' rám ~egert, Az hozzám nevető berek' Ékességeit* (403/60).

intendencia **Ö:** *szuper~.*

intendens **Ö:** *szuper~.*

interes fn

(1) Kamat. *Melly bőv Nyereségnek e' lett Interesse, Hogy egy Jó'sef fiját szült kedves Hitvesse* (222/45).

interessál i

(1) *Minthogy pedig a Barátot Nem is interessálják A' Földiek a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállyák* (92/247).

interim (lat)

(1) Azalatt, közben. *Interim jobbann öregbül Tör, ront, mindent a' veszély, Nem süt fény a' fergetegbül* (317/190).

(15)

intés fn

(6)

1. Intő mozdulat. *A midőn kezének tsak egy ~sére Önként költöznek le a' sir fenekére* (215/57). 2. Figyelmeztetés, óvás. *De mi az erköltsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek, e' tőlünk vállalt mostohának, Hideg ~ein makatsúlva járunk* (454/197). 3. Intő, figyelmeztető szavak. *Halld meg ki légyen, ki ilyen ~t teve Hozzád, és szívedre légyen írva neve* (209/83). ~ (397*/75/11), *Intés* (397*/76/3), ~t (241/29).

intéz i

(7)

1. Irányít. *Ő is most már lassult, de hajdan vi-tézi Lépésit a' haza menésre ~i* (69/22). 2. Rendez, tervez. *Így mindég zaklatja földét, 's hatalmával ~i* (413a/111). *Ma már a' táborokat befűlt Szobákba ~ik tsatának; 'S penna után viszik ütközetre* (418/59). *Ne nekem ~z tárogatót, tömént* (439/30). 3. Magát ~i: viselkedik. *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak És tettzésem szerént magokat ~ték Mert pénzemért szavam mint törvényt úgy nézték* (5/25). ~ték (114/970). — ~d (439/29).

intézés fn

(1)

Döntés, eljárás. *E' bölts fejek' ~én meg nyugodni jobb lészen* (326/47).

intézet fn

(1)

Intézkedés. *'S ha magam elkezdem ez ~emet; Lehetne é néktek elhagyni engemet?* (330/961)

intézni in

(1)

Hasonlóvá tenni. *Hamarább vét négy öt, mint illy nagy sokaság, Sőt ha ez mind görbén találna is nézni, Nem tartoznám szemem' szemekhez ~* (454/362).

intézve in

(1)

Rendezve. *Úgy légyen ~ ifjú életetek, Hogy mi meg holt Szülék éljünk ti bennetek* (210/119).

invalidus mn

(3)

Rokkant. *Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszúrt kap a' heves Tsatába; 's Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/100). ~ (266/62), *Invalidus* (330/1966).

invidus (lat)

(1)

Irigy. *Invidus* (37/cím).

invitálván in

(1)

Barátságosan hívogatva. *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis ~, Hogy a' több frekventzia elérkezvén, Jelenjen meg örvendezvén* (167/14).

íny fn

(4)

1. Foghús. *Ínyem el vesztette Szám ízét el vette Minden tsak ízetlen vólt* (135/4). 2. Nincs ~éhez: nincs kedve hozzá. *Nints az is ~edhez* (356/5). 3. Ínyt ébresztő: vágyat keltő. *Lilla! Kellemességednek És mosolygó szépségednek Intébresztő balzsama Érzésimet megszédíté* (447/3). ~e (338/23).

Ö: márvány~.

Io fn

(1)

Személynév. (A görög regevilágban szépséges argoszi királylány, akit Zeusz tehénne változtatott.) *Tám a' Téj is savanyú vólt, Mert tsak nem öszve szaladt Gondolom jobbatskát kóstolt az Ió tölgye alatt* (231/90).

ír¹ i

(34)

1. (Mondanivalót) betűkkel rögzít. *A' békáknak Újjságai Ellenbe így ~ának, Hogy az egekrek holtjai Tíz ezeren valának* (114/883). 2. (Isten, író) alkot. *El megy a' víg hajnalt köszöntő patsirta Mellynek köszöntőjét a' Teremtő irta* (66/10). *A' Kétségbe esés — Írta Kotzebue* (453/cím). 3. Irodalmi tevékenységet folytat. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ~ az ember fia* (245/22). *De ha kérdik — ki volt — ki ezt ~ta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény versvarró* (228/35). 4. Üzenetet küld. *Miskoltzra ~tam három ízbe, eggy fiú Vitte arra el Levélkém'* (161/41). *Írod gyarló szegénységed, Melly a' porig nyomván téged, Meggátollya serénységed* (280/5). 5. Bejegyez v. hova. *Ne ketsegetsd magad még is, hogy a' sírnak Lakossai közzé még sokáig ~nak* (204/44, 217/44). *Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Ur neved ~ja* (67/32). ~ok (267*/12/12, 368/4), ~unk (454/990), ~nak (330*/199/3), ~a (284/1), ~ának (114/876), ~t (330*/149/2, 330*/200/13), *Írt* (231/203), ~tatok (454/982); ~om (127/40), ~od (395/7), ~ja (114/733), ~játok (259/128), ~ják

(78/13, 239/128), ~tam (237/138), ~ta (233/37). — *Irnám* (77/23). — *Írj* (398/5); ~jam (454/839, 840), *Írja* (330/425), ~játok (241/29).

Ik: alá~, be~, fel~, le~.

ír² fn

(6)

1. Gyógyító hatású kenőcs. *És midőn az egyik kezéd meg sebhete, A' másik sebünkre ~at kötözgete* (214/104). **2.** Gyógyító hatás. *A' hatalmas Szerelemnek Megemésztő tüze bánt. Te lehetsz ~ja sebemnek Gyönyörű kis tulipánt!* (444/3) **3.** Vigasz. *Igaz ~ét Vallásába se lelheti Mostann a' nyomorúlt; tsak zokog, és maga Házának hamuját hinti fejére már* (432/31).

Ír (257/136), ~t (330/1587, 1986).

Ö: tolvaj~.

ira (lat)

Harag. *Impedit ira animum* (36/cím).

L. impedio!

iránt ~ eránt nu

(5)

Érzelmileg a névszóval jelölt vki, vmi felé fordulva; érzését arra irányítva. *Van a' Magyar haza' hármias bértze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová tsak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak* (306/4). *Mi is ezt illy' okonn halasztottuk mára Hogy ma szert tehessünk szebb Compániára Hogy több személy előtt essék tiszteletünk Mellyel ily tisztas Úr eránt viseltetünk* (336/24).

~ (326/72, 445/58), *eránt* (330/990).

iránta ~ eránta hsz

(4)

1. A szóban forgó személy iránt. *Tartson hív szerelmet, Leányom! erántad, Hogy őtet pálmákért küszködni nem bántad* (268/121). **2.** Vele. *Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk* (330/1451). **3.** Róla. *De senki eránta semmit se jelentett, Hogy még ma Katának tegyünk Komplimentet* (340/19). *erántam* (342/18).

irány fn

(1)

Törekvés. *A' buzgó Hazafit zengeni szent ~* (386/6).

írás fn

(12)

1. Az a cselekvés, hogy vmit írnak. *A' gyászos*

íráshoz készül keseregve. Dorottya elkezdí diktálni heregve (330/1527). **2.** Felirat. *E' veres márványba bévéssett ~ok, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják az Árpád' 's Hunyadi' neveit Őrizik a' Magyar vitézek' tetteit* (306/51). **3.** Írásmű. *Boldog! ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' ~it forgat a' kezébe* (454/510). **4.** Irat. *Innét lefelé a' Tanátsházba mentünk, A' hol kötelező ~t pentséltünk* (239/146). **5.** Öreg ~: mérgezést, rontást elűző vmi. *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' mérég ártalmának. Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő fűvet, és öreg írást vetnek* (413a/651).

~ (306/211), ~ai (397a/524), ~t (433/76), ~imat (245/53), ~ának (397*/75/8), ~ban (268*/22/1), ~ra (228/37).

Ik: fenn~, le~. **Ö:** kép~, vers~.

írat i

(2)

1. Feliratot készített. *Azt kerékre teszi, a' neve Pyrata, Ennek örök Márvány oszlopot irat a'* (192/56). **2.** Rajzoltat. *A' kik pedig örök pártába maradtak, Nevek mellé asszú fűgétskék ~tak* (330/400).

Ik: fel~.

íratott in

(2)

Készítettet. *Név napra ~ Versek* (74/cím). ~ (75/cím).

irgalmas mn

(3)

1. Bajban levőn segítő. *Hol találunk ilyen ~ özvegyet Örökös álmra botsátván ez egyet?* (214/43). **2.** (Felkiáltásban, állandósult szókapcsolatokban:) kegyelmes. *Ah, mit látok? — ~ Egek* (139/51). ~ (430/18).

irgalmatlan mn

(4)

1. Irgalmat nem ismerő, könyörtelen. *Ah te ~! így válsz meg hát tőlem?* (268/69). — *Állj meg! állj te irgalmatlan!* (443/101) **2.** Kemény. *'S mellyem' Tsontbóltján ~ Sarkával rúgdos két halál* (455/15). *Irgalmatlan* (276/18).

irha fn

(1)

Bőr. *Akár nézz elaszott bőr és tsont karjára, Akár két, ~val bévontt rakontzára* (330/232).

írhat i

1. Feljegyezhet vmit. *Nagy sír! De a' mellyre tsak ennyit ~ok: Itt laktak tollatlan két-lábú állatok* (454/179). 'S ezt ~juk rólad a' késő világnak: *Ferentz tett eleget minden igazságnak* (337/169). **2.** Irodalmi tevékenységet folytathat. *Igy tűnődik: 's most is neheztel reátok Hogy ő rolla ingyen verset ~átok* (6/30). *Adna már ezeknél egy szebb matériát, Így ~nék én is ditsőbb Historiát* (192/60). ~a (340/30); ~om (260/27).

Ik: le~.

írigy mn/fn

I. mn 1. Aki más javain, sikerein bosszankodik, és mindazt inkább magának kívánja. 'S *Itália, melly mint ~ mostohám Most jó szemet se tett rám* (171/7). *Mért pörölsz olly nagy csatával? Mért vagy olly írigy?* (291/4). **2.** Ilyen személyre jellemző. *En nem vetnék pompájokra Soha írigy szemeket* (397a/540). *Kárt az ~ nyelv szerentsédnek soha ne tegyen* (179/3). **3.** Aki a tulajdonát, jobb helyzetét önzően félti. **4.** Vmit féltő, védő (állat). *És jámbor is jár ott, ahol Egy két írigy kuvasz tsahol* (316/6). **5.** Vmitől vkit megfosztó (tárgy, dolog stb.). *Itt megyen egy Dáma de írigy fátyola Minden szépségeket tollunk el pakola* (25/27). *De ha végezési az írigy Párkának E' szép szerentsétől engem megfosztának: Legalább Muzsámat tinétek szentelem* (267/237). *Ha (a' kit hamar el vitt az ~ Halál) Pézselihez tsak nem háládatlan valál* (126/67). *A Jó'sef Nevétis Ezek után vágja, Hogy az Idő' írigy foga meg ne rágja* (188/46). *Írigy* (171/16), *írigy* (77/89, 97, 101, 78/6, 190/17, 299/125, 327/5, 328/16, 330/742, 395/11, 417/26).

II. fn Irigy ember. *Állj-ki írigy! találj motskot tagjaiba* (127/17). *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szóllunk, mi se': Hogy a' Világ' írigyinek Vakúljon a' szeme* (278/45). *Írigyemet vigasztald meg, Örvendj hogy ülhetsz ölébe* (324/29). *Múzsám, ne tsüggedj! bár vak írigyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak* (440/1). *írigy* (267/2, 18, 278/42, 280/27), *Írigy* (222/36, 421/17), *Írigy* (445/66, 454/780), *írigye* (315/24), *írigytek* (287/48), *írigyid* (315/19).

írigyel i

1. *Írigyel vkit:* irigységet érez vki iránt, vmi miatt. *Aeolus írigyli, a' kamarát nyittya A háborgó tengert mindjárt felindittya* (10/5). *A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: Ah, ezt mint írigylen e' jáltzi seregnek!* (139/85). **2.** *Írigyel vmit vkitől:* sajnál vkitől vmit. *Eszünk körtvélyt, almát, 's barna gohérokat, Nem írigyünk semmi rakott asztalokat* (199/40). *Karja közt a' búkat Elfelejténem, 'S a' gyöngy-koszorúkat Nem írigyleném* (427/48). *írigyletek* (111/63); *Írigylem* (139/63), *írigyled* (198/70), *írigyli* (413a/510), *Írigyli* (257/70). — *írigyellyétek* (77/291).

írigyelvén in

Irigységet érezvén. *S' ~ a' más gyönyörűségeit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/415).

írigykedik i

Tartósan írigyel. *Sok kaján fő, sok fűrt agy Írigykedik jó szivedre* (280/11). *írigykedett* (321/10).

írigyképpen hsz

Irigykedve. *Ő sem az ügyefogyottat esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét írigy képpen nem bánja* (413a/1057).

írigység fn

1. Irigykedés. *Mikor az ~ és a' bal itélet Miatt pokollá lett rá nézve az élet* (453/163). *A Habok mormolva verik a' kő szirtot De ezek tsufolván, mellyet ki nem irtott Még a' dühös habok mérgek 's irigységek* (9/5). **2.** Megpirult ~: megszágyenült irigyek. *Semmi hijánosság rajtad meg ne tessen, Melyet a' meg pirült irigység nevensen* (233/52). *Írigység* (453/105, 242), *írigység* (37/1, 330/669).

írmag fn

Vkiből egyetlen példány. *Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

írni in

Irodalmi művet alkotni. *Jobb volna addig aludna, Vagy Verset ~ ne tudna, Ne hazudna* (236/20). *Tud már ezentúl tenni is, ~ is Nagy dőlgoakat földünk' vitézze 'S Lantosa* (418/106).

írni (267*/12/11, 267*/18/7).

Ik: *le~.*

író fn (7)

Iridalmi művek alkotásával foglalkozó személy. *Ki önt lelket belém egy fél pillantással? Árva Musa! árva Író! Oh lessz é egy biztató szó?* (184/29, 423/29) — *Bolingbrok 'S Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Írójának* (382/28).

írók (267*/13/8), *Íróink* (330*/188/9), *Íróit* (439/38), *Íróinak* (454a/26).

Ö: *kép~.*

íródeák fn (3)

Kancelláriákon írásbeli teendők ellátására alkalmazott személy. *Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6).

Irodeák' (418*/175/1), *Irodeákjánál* (418*/174/2).

írodik i (2)

1. (Írásmű) vkinek az írása által létrejön. *'S a' mi több mind igaz, a' mi itt ~* (454/515). **2.** Bejegyeztetik. *Te kivált, oh Césár, kiről nem tudjuk mostanába, Hogy az istenek közt melylyik tanátsnak a' sorába Fogsz jövendőbe irodni* (413a/29).

írodni in (1)

Jelentkezni. *Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába ~ lány szívem nem mere, Hadd legyenek e' nyájasb Seregnek embere* (238/6).

íródva Ik: *által~.*

írogat i (1)

Ismételten alkot irodalmi műveket. *Sőt talán most éppen maga ~ olly verseket* (111/37).

írókalendárium fn (1)

Olyan naptár, amely különböző értékű írásműveket is tartalmaz. *Schreibkalendernek, vagy Író-Kalandárjomnak hívják a' Németek a' negyed rétű árkusra nyomtatott Kalendárjomot* (330*/187/1).

iromba mn (2)

Tarka. *Az únalom 's bánat ~ szárnyakon Kirepül lekókkadt fővel az ablakon* (330/465). *Iromba* (330/1369).

írópenna fn (1)

Író toll. *Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iro pennájának meg nyíl ni kívánnak* (25/40).

írott ~ írt mn/fn (4)

I. mn 1. Írásban rögzített. *A'ki szent Ország-hoz vezérli népünket, Az élet vizével legeltetvén nyáját, Hordozza a' tölled írt Törvény' tábláját* (225/96). *Előállt, 's felszóval kizengé azokat A' Magyar hazának írott fátumokat* (306/148). **2.** Költött. — ... *a' hadi Oskoláról írott Ódámért 100Rf. ... adtak* (330*/188/5).

II. fn Írásba foglalt szöveg. *Alább ~tal sem jár a' nyakamra senki: Ki tart adóssának, ki húz a' gyepre ki?* (248/7)

Ik: *meg~.*

irt i (1)

⟨Gazt⟩ kiszaggat. *Meredek kösziklák' bémohodzott szirtja, Mellynek vén tüskéjét semmi kéz nem ~ja* (306/28).

irtani in (1)

Ritkítani. *Háromszor, négyszer kapálni szükség, 's a' porondokat Kapafokkal mindég törni, 's ~ a' lombokat* (413a/947).

irtódzás fn (2)

Borzadás, félelemmel vegyes undor. *Szörnyű Környék! mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Írtódzással megy, 's rémülve* (128/19). *irtódzás* (192/2).

irtódzik i (4)

1. Utálattal, borzadással viseltetik. *A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/8). *Gyász-hely! Mellytől lelkünk ~, Hol minden érzésünk elhal* (424/9). **2.** Nem szereti, kerül. *Nem so-vány hízelkedésből, mellytől szívem ~* (405/2). *irtódzik* (128/12).

irtódzó in (1)

Borzadó. *Követi sok gavar, tsirippol utánna Sok öreg bíraktól irtódzó Susánna* (85/40).

irtott Ik: *ki~.*

irtovány fn (1)

Irtvány, kiirtott erdő rész. *Itt a' vad Faunok' ~i Megtetszenek: Az ősz Dunának szép leányi Itt földenek* (294/5).

írtózás fn (6)

1. Félelem. *Miért száll ~ ezért a' szívekbe 'S*

reszketés az egybe verődött térdekbe? (213/7) — *A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait ordítva szorja el azokon Az írtozás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt szélllyel* (56/29, 202/29). **2.** Borzadás. *A' betegségeknek sujtoló kinnyai Nem lehetnek itt az ~ okai* (213/82). *írtózás* (260/2, 28).

irtózik i (2)

Utálattal, borzadással viseltetik. *A' veréb még felém jönni is irtóznék* (254/8). *Tagjai ennek a' merő szeretetnek Mint a' Nyári levél írtoznak, reszketnek* (77/248).

irtóztató mn/hsz (14)

I. mn 1. Félelmetes, irtóztatós. *Iszonyító romlás írtoztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (59/21). *Óh! mert ez a' hely énnekem Írtóztató* (333/6). *Az elmét rettenetesenn 's ~nn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti* (216/19). **2.** Szenvedést okozó, szörnyű. *A' mit csak újakban a' földön találunk, Abból ~ prédálást tsinálnak* (267/82). **3.** Nagyon nagy. *Oh nem! ~ mennykövek nem, bár a' Nékem tett hitet meg-szegi valahára* (159/17). *írtoztató* (63/7, 213/20, 330/1782), *írtoztató* (195/29), *irtóztató* (128/25), *~nak* (213/59); *leg-irtóztatóbb* (216/9).

II. hsz Nagyon. *Az[í] mondod barátom hogy én otsmány vagyok 's Ortzám fertelmei irtóztató nagyok* (61/2, 254/2).

irtózva in (8)

1. Utálattal, borzadva. *A' Hijéna egy kegyetlen ragadozó állat, ... Irtózva kell olvasni, a' miket erről az állatról írnak az utazók és természetvisgálók* (330*/199/2). **2.** Félve. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege* (59/2, 195/2). *'S a' Márs' füstös bajusszára Irtózva tekingetett* (368a/32). *~* (454/108, 485), *Irtózva* (202/73, 457/3).

irtózván in (1)

Borzadva. *Ó a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' gőgösség' hagymázától Irtózván, ker-tész leve* (456/40).

Irus fn (1)

Személynév. *⟨Az Odüsszeiában szereplő kol-*

dus, a szegénység jelképe.⟩ [A halál] Nem kér-di e, ki ez, Királly-e vagy ~ Vagy nagy gaz-dagságban kevéjkedő Cirus (2/19).

írva in (5)

1. Írásban rögzítve. *Ebbe' azt kérde: Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, nagyítja* (114/2). **2.** Feljegyzve. *Ti gyászos oszlopok, mellyeket a' hű-ség Emelt, kiken ~ van a' keserűség, Légyetek helyettem bölts Prédikátorok* (210/20). *~* (209/84), *Írva* (114/26), *írva* (314/9).

Ik: be~, fel~, le~, meg~.

is ksz/hsz (1560)

I. ksz 1. *⟨Annak kifejezésére, hogy vmely megállapítás két v. több személyre, dologra egyaránt vonatkozik.⟩ Ha éneklője lehetnék Mind a' halált mind más veszélyt 's kárt Melly a' leg nagyobbaknak ~ árt Egy bátor szívvel nevetnék* (53/17). *Kukrikol a' tsírke-! Enni kell a' bőjtbe' ~!* (133/36) — *Jól tudom, hogy mígcsak élek, Hív leszel tés, ['te is'] drága Lélek: Csócsi hát!* (285/62) **2.** *(Hasonlí-tásban.) Néked ~ véged lesz, mint másnak vége lett* (209/28). *Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én ~* (186/56). **3.** *⟨Fokozást jelentő szó után, v. ilyen mondatban.⟩ Erőss vagy, le ve-red az erőseket ~, Erősebb az ökör, 's le ver tégedet ~* (61/30, 254/51). *Él ~ az ő tetemes hírek még sírjok után ~* (259/ 632). *Azonban Európa ~ A' habok közt jajgatott, Még a' Tenger fenekénn ~ Borzasztó jaj hallatott* (231/283–5). **4.** *⟨Ellentétként szembeállított dolgok összefüggésének kifejezésére.⟩ Óh Egek! mondani akarom ~, nem ~, Hogy én őt szeretem — Ah íme félem ~!* (157/18) — *Sokan, a' tudatlanok ~, Ellenére szóltnak, Bár a' hal nyelven magok ~ Imígy amúgy tudanak* (114/511). *Szomorú Ősz! haj, haj, haj! Benn ~ baj most, kinn ~ baj* (389/80). **5.** *⟨Következte-tő, következményt jelentő mondat kapcsolásá-ra.⟩ A angyal szép és ártatlan Nem esmér semmi hibát, Szíved és Ortzád motskatlan Né-ked-; Angyal vagy hát* (269/8). **6.** *Ha ... is: bár, noha. Úgy van; kisedd ország e' Haza, de nemes, Ha szegény ~ de sok virtussal érdemes* (337/370). *Igaz: de van olly ~ Ki ha meg fogja ~, Kints gyanánt tartja* (155/25).

II. hsz 1. *⟨Kijelentés, felszólítás, tagadás, til-*

tás nyomósítására, fokozására.) *Ha úgy tetszik azt szívesen Meg ~ fogom mutatni* (169/24). *Akkor ~ szikrái a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/47). *A propos! Bizony majd el ~ felejtettem, hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/1). *Ne merjen senki ~ akadályt okozni* (239/230). *Én nem óhajtom egyszer ~ Követni ezeket* (128/31). *Ha nints ~ abba hév 's tűz: Ne félj* (103/2). **2.** (Sorrendre, értékrendre utaló hsz-k nyomósítására.) *Először ~ Vulkán a' képit meg mászsa Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/15). *Tanúljon meg legelőbb ~ Komlós korpát áztatni* (169/21). *Meg, sijjet hogy közélőbb ~ Juthatna halálra elébb ~* (45/6). *Elsőben ~ ki mozdula Báró de Grand Brekeke* (114/637). **3.** (Kérdő m-ban bizonytalanság érzékeltetésére.) *Édes uram! mit ~ értél eddig vele?* (202/90) — *Én aggodom: Hát mit ~ tegyek?* (374/30). **4.** *Különben ~: az előzőktől függetlenül, úgys. 'S Minthogy különben ~ Barát, Öltözzön kámzsás Maskarát, Pusztúlyon az Alföldre* (92/250). *Semmi! Különben ~ én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám* (219/89). **Ö:** *már~, még~, úgy~, vagy~.*

Isidorus fn**(1)**

Személynév. (Sevillai Isidor, Sevilla egykori érseke (560–636).) *'S ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi ~oknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/328).

iskola l. iskola**ismer l. esmér****ismét hsz****(51)**

1. A szóban forgó cselekvést, történést megismételve. *Ismét megzendülvén a' húron a' Minét, Etse kézen fogja Madám Tserházynét* (330/505). *Noha magát fel rugdalá a' vizek tetejére, De ~ süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/254). *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/10). **2.** A szóban forgó cselekvés, történet folytatásaként. *Mennj! győzd meg elenségedet Ismét meg látod kintsedet* (112/34). *Oh! Bár tsak egy eső szem Cseppenne most reájok, Hogy 'sibbadott erekre Új vér cseregne ~* (186/12). *Alig várom, hogy érhessem Kimúlásomat, Hogy ~ megölelhessem Kedves*

Pálomat (299/94).

~ (75/12, 77/105, 109, 253, 86/30, 162/120, 185/74, 190/100, 198/30, 213/52, 231/152, 257/113, 258/69, 72, 259/645, 300/2, 306/136, 154, 307/70, 330/1353, 1386, 1835, 330*/188/5, 5, 336/67, 78, 337/310, 352/24, 368a/36, 397a/660, 788, 406/8, 413a/110, 497, 555, 762, 1035, 439/60, 453/154, 454/640), *Ismét* (330/1832, 397a/41, 448, 1113, 453/175).

isolírozva in**(1)**

Izolálva. *Az Otahajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagy-világtól beszígetelve, (isolírozva)* (244/cím).

ispaháni mn**(1)**

Ispahánban levő. (Ispahán: szőnyegeiről híres perzsa város.) *És tztitrom erdeidben Száz verselők danolnak, Kiknek szavára zengnek Az Ispaháni tornyok* (373/131).

ispán Ö: *fő~, nádor~.*

ispáni Ö: *fő~.*

ispánné Ö: *nádor~.*

ispánság Ö: *fő~.*

ispékelő Ö: *nyúl~.*

ispotály fn**(2)**

Kórház. *Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok?* (215/18) *ispotály* (219/38).

ist (ném)**(1)**

Van. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe; a' Visnyai ist güter Wein, mert a' Sitty* (326/28).

istálló fn**(1)**

Lovak tartására való gazdasági épület. *Benn az ~ban a' lovak hortyogtak* (330/686).

isten fn**(228)**

1. A világ ura, teremtője és fenntartója. *E' szómra hallgassatok; Hogy az Istennek kegyelme Meghallgassa szavatok'!* (397a/247) — *Sírva nézed szerte szét A' Magyarok' Istennét!* (257/206, 208) — *Hazámért magamnak egy nagy útát mérek; Ha az Isten éltet hozzá visszatérek* (268/62). *Isten! a' kegyesség' jó Birája 's Attya!* (225/91) **2.** (Köszöntésre, üdvözlésre használt szókapcsolatokban.) *Isten hozta! Isten hozta! Kintsem, a' Kis Asszonykát* (231/375) — *Kedv! Remények! Lillák! — Is-*

ten véletek! (427/64) **3.** <Felkiáltásban csodálkozás, fájdalom, félelem kifejezésére.> *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok!* (139/58) — *Isten ments meg azoktól!* (231/454) **4.** <Fohászkodásban.> *Óh Isten! Ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket is szíved táblájára* (217/109). *De te őrizd meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költék én ellenem* (160/9). **5.** <Jókívánságban.> *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen örök Menny-Országgal* (222/91). **6.** <Örömtől, hálát kifejező szókapcsolatokban.> *Elég hogy elaludt a' tűz, hál' Istennek!* (330/1762) — *Hála Istenimnek, hogy Társaságtokba' Vén banyák is vannak* (330/665). **7.** A világ vmely jelenségét megszemélyesítő, az emberek életébe tevékenyen beavatkozó emberfölötti lény. *Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhöz le szálla Rátz Kalugyer képébe* (113/30). *Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia* (413a/624). *'S mond: Nem tserél ~ekkel A' ki egymást szereti!* (368a/131) — *Prüszkölt a' sok kupak ~, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbőtzivel* (92/1279). **8.** Nagy hatalom (megtestesítője). *Emberek! vagy hérók légyetek 's ~ek, Ha kevélységekkel lehettek illyenek* (194/19). **9.** Kék Isten: Neptunus, a tengerek istene a római regevilágban. *A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Isten nem férkeze* (32/6). *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérjéhez Hogy külgye a' szeleket Kik tengert zavarják* (32/25). **10.** Kis Isten: Amor. *Mérgébe' a' kis Isten E' mézet ujjá' végén Lilámnak ajjakára Kené* (370/4). **11.** Erdei fiatal ~ek: Pán és különböző nimfák fiai. *Ah! e' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? Magok az erdei fiatal ~ek Kinjait fájlalják; de mit segítenek!* (298/21) **12.** Vmi az ~e: vmit mindennél többre becsül, jobban szeret. *Finnyás henység, kiknek a' has ~etek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/57).

~ (413a/939), *Isten* (15/15, 76/13, 114/563, 622, 127/33, 140/2, 190/78, 204/15, 210/99, 215/143, 217/15, 116, 142, 222/75, 88, 225/66, 146, 231/cím, 161, 272, 287, 470, 257/130, 140, 163, 267/204, 268/165, 268*/22/5, 293/3, 295/42, 310/24, 25, 314/55, 319/ 5, 16,

27, 39, 330/355, 359, 333/49, 337/344, 368a/34, 376/12, 381/6, 421/33, 424/23, 450/15, 454/267, 321, 570, 698), *Isten'* (259/605, 337/344, 450/4, 454/681, 716, 984), ~ek (92/cím, 267/145, 413a/28, 432/118), *Istenek* (12/15, 26/3, 66/5, 77/12, 92/120, 114/71, 564, 617, 628, 932, 953, 963, 134/91, 159/9, 181/1, 192/50, 208/4, 290/29, 294/14, 21, 297/17, 330/207, 1955, 405/31, 413/27, 32, 413a/23, 246, 420, 671, 718, 424/55, 447/91, 454/476), *Istenek'* (330*/202/11, 368*/30/7), *Istenem* (112/27, 162/113, 306/113, 334/9, 453/197, 454/243, 327), *Istened* (337/90), ~e (196/81, 330*/147/8, 368a/22, 380/79), *Istene* (139/38, 161/6, 163/8, 188/113, 203/38, 211/ 54, 225/1, 231/8, 258/92, 259/514, 267/218, 267*/19/16, 268/103, 306/135, 153, 167, 307/ 18, 318/60, 401/2, 413/39, 450/31, 454/66, 113), *Istene'* (450/2, 16), *Istenjek* (267*/19/12), *Istenei* (231/300), *Isteni* (375/34, 413a/498, 504, 450/32), *Istent* (5/12, 126/7, 139/20, 248/12, 267*/19/11, 413a/1028, 454/128, 536, 589, 460/42), *Isteneket* (114/915, 413a/346), *Istenét* (237/131, 267*/19/12, 17, 330*/202/8), *Isteneiket* (126/54), *Isteneit* (413a/1050), *Istenit* (410/27), *Istennék* (26/9, 68/15, 92/29, 132/16, 171/3, 210/98, 222/94, 225/79, 126, 330/1768, 337/124, 247, 397/26p, 453/3), ~eknek (330*/165/7), *Istenneknek* (126/9, 273/25, 377/21, 454/417), *Isténének* (82/7, 177/38, 188/111, 251/16, 267*/19/12, 13, 306/19, 453/142), *Istenninek* (450/23), *Istenben* (257/210), *Istenére* (267*/19/17), ~einkre (439/28), *Istenről* (454/89), *Istenjeikről* (418*/176/3), *Istentől* (404/3), *Istenitől* (450/26), *Istenhez* (337/148), *Istenihez* (431/cím), *istenért* (185/49, 185/162), *Istenévé* (413a/35, 418*/173/2), *Istennel* (126/12, 454/421).

Ö: bor~, fél~, orvos~, öröm~, poéta~, szerelem~.

istenaga fn (1)

Főisten. *Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283).

istenáldó in (1)

Istent dicsőítő. *Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz? Óh mért nem onthatsz olly teli hangokat, A' millyenek az Égi Sférák Hármom-*

niáznak az Isten áldó Mindennek öblén? (439/52)

istenasszony fn (21)

Istennő. *Én Vénusz a' nagy égből, — Hol mint örök királyné'S fő ~ ülök ... Amort keresni jöttem (185/3). Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe Vagy itten bámulja Szépségét a les-be Valamellyik kedves Istenasszonyának (176/11). Kedves Szamócza! téged Én — én az Isteneknek 'S az Istenasszonyoknak Tennélek asztalára (273/26). A' régi mesék szerint azoney ~ az égen Luna, vagy a' Hóld (330*/165/4).*

Istenasszony (305/57, 330/1901), Istenasszon (307/85, 317/208), Isten Azzon (330/458), ~a (330/165/6), Istenasszonya (330*/198/1), Isten-Asszonya (317/70). Istenasszonya (368*/30/7, 432*/206/4), Istenasszonyát (330*/158/3, 330*/202/11), Isten Azzonnac (330/1476), Isten asszonyába (216/64), Istenasszonyok (330/1166, 454/416), Asszonyok (413a/23).*

istenasszonyka fn (2)

Fiatal istennők. *Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat (92/316). Isten Asszonykák (114/966).*

istenel i (1)

Istenít, istenként tisztel. *'S túl a' tsillagokon Melpomené' fiát Istenlé diadalmi hang (338/28).*

istenes mn (1)

Istenben hívő. *A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ád kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózsést, Istenes Papokat (225/118).*

Istengálya fn (1)

Zeus. *Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette 'S meg lökvén az Istengályát Jól elébb segítette (231/309).*

istenhozzád fn (28)

1. Búcsúzó köszöntés. *Mostan kedves színed' tám utólszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom! (63/28) — Istenhozzád kintsem! maradál békével (268/100). Isten hozzád! többet nem szólt, Nyakamba borúlt, 's megsókolt (429/23, 112/23). Ah szeretett kedves Lelkek Isten, Isten hozzátok! (241/34) **2.** Vmi véget ér, befejeződik. *Isten hozzád jó**

rend! Hajde mind Oporra! Szintúgy rugták egymás' tzipellője sarkát (330/1464). Istenhozzád hír név! A' fegyvert levetem: Nem megyek táborba (268/43).

Istenhozzád (158/2, 170/72, 268/59, 148, 306/75, 436/3, 443/196, 201, 454/891), Istenhozzád (436/5), Isten hozzád (128/23, 170/71, 184/39, 217/145, 222/95, 98, 268/36), Isten hozzátok (176/116, 222/100, 245/4, 299/91).

isteni mn (33)

1. Istenhez tartozó, őt megilletőnek tartott <dolog>. *Jó hogy az ártatlanságnak E' Tolva el vezett 'S Nem adunk a' csalárdságnak Isteni tiszteletet (231/490). Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen kész óltalom (212/105). De mit festem én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart teremteni? (330/203) **2.** Isteni Felség: Isten. El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni (67/7). **3.** Istentől eredőnek tartott <dolog>. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni, Láttá, a' mit mások nem láttak (454/371). Hordozzon, Fiam, az ~ kegyelem (268/124). Ezer Kánont is koholtak Isteni sugallással (92/298). **4.** Fenséges, elbűvölő. *Ottan nézegetvén a' kész embereket Tsudálták Isteni formájú képeket (26/8). **5.** Istennői szépségű. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnek kell lenni Melly hátúlról is ennyi Gráziákkal kezd jelenni? (139/39) — Virágok' királynéjának Köszönténélek ugyan; De az ~ Rózsának Több királyi dísze van (397a/395). **6.** Nagyon jó, remek. *Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borbá ferdenni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/9). Minden természet érzette [a tavasz] Isteni lehelletét (397a/30). **7.** Isteni fényű virtus: örökre fennmaradó érdem. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem énekeni (188/1).******

~ (323/10, 330/166/1, 337/113, 439/6, 454/10, 743), Isteni (57/16, 75/8, 132/10, 176/33, 188/48, 116, 192/45, 195/49, 216/65, 231/6p, 21, 133, 439/24, 450/11).*

istenifjasszonyka fn (1)

Fiatal istennő. *Igy piroslott volt a' Concha És*

fodor habok felett, Venus Isten-iffasszonyka A' midőn világra lett (317/255).

istenít Ik: meg~.

istenítő in (1)

Kellemes érzést, szerelmet ébresztő. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! Ti minket ~ Nyilakkal öldököltök (353/3).*

istenkép fn (1)

Istenről alkotott fogalom. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképet, Mellyet a' matkasság ortzámról letépett (454/323).*

istenné fn (10)

1. Istennő, nő alakban elképzelt isten. *Istenek! Istennék! Ugyan millyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat? (330/207)* **2.** Istennőként tisztelt dolog. *És hogy minden észre venné, Zeng a' jóltevő Istenné A' kegyes Pecúnia (317/230).* **3.** Nagyon szép nő. *Ah fordúlj erre szép Istenné — Egek! — mi tsuda' — ah! Szemeim! mit láttok? (139/43)*

Istenné (382/3), Istennék (413/27), Istennének (216/60, 306/118, 307/43, 430/11), istennéhez (258/19).

istenpajtás fn (1)

Istenpajtások: az istenek társasága. *Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások Collatiot tsapának (92/290).*

istenpresbiter fn (1)

Presbiteri feladatot ellátó isten. *Míg perelt a' három Gyerek, A Vén Isten Presbyterek A Táblánál kushadtak (92/83).*

istenség fn (21)

1. Isten lényege, mibenléte. *Bújjátok az Istenségnek Tündöklő mélyiségeit, Át-élvén a' végességnek Milliomm esztendeit (397a/909).* **2.** Isten(i) lény. *A Poétákba' lakó Istenség (132/cím, 323/cím). Ott nem haragos Istenség lát-szik, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik (139/22).*

Istenség (132/3, 150/20, 196/70, 199/75, 222/80, 318/10, 323/3, 380/68, 443/135, 453/15), Istensége' (454/492), Istenségek (431/31), Istenségem' (443/243), Istenséged (413a/37), Istensége (231/165), Istenségnek (427/3, 453/75).

istenstátus fn (1)

Istenstatusok: isteni rendek, klérus. *El hűlt erre szemek szájak Az Isten Statusoknak, Tűzbe jött egész Ortzájuk A' Deputatusoknak (92/190).*

istentelen mn (1)

Istentagadó. *'S az ~ Századok örök éjtől félte-nek (413a/472).*

istenuccse hsz (2)

Bizony mondom; igazán. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz (92/98). Isten uttse, ez a' fitzkó Mind meg eszi a' békát (114/919).*

istenülő in (1)

Nagy tiszteletet érdemlő. *Mátyás' ditsőültt Lelke! tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád, A' Keszthely' és Czenk' istenülő Grófjaiban magadat találđ fel (418/115).*

istória l. história

istráng fn (1)

Istrágon hoz: kötélen vezet. *'S a' fekete bikát hozzák az ~on: Így áldozik itt is Dorottya (330/866).*

István fn (17)

Személynév. **1.** *És pedig az én Uram Kajos ~ (167/1). T. N. Mihályfalvi ~ Úr utolsó Tisztes-ségére (217/cím). Tar István és Farkas Ersé-beth! néktek-is Légyen javatokra még ellen-ségtek-is (217/125). Szomorú versek Fényes ~ Úr halálának alkalmatosságával (222/cím). Kis ~ is Tyúkodival (314/18). T. N. Frater ~ Úr 50 Rf. adtak (330*/188/7).* **2.** Szent István király. *Leszállván a' Mennynek fényes udva-rából, Szent ~, és László' örök trónusából, Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit (259/142). Maga adta néked ~' koronáját (337/161). ~ (217/49, 53, 222/21, 267*/15/6, 330*/148/2), ~' (306/208, 330/1994), ~' (222/19, 259/637).*

Istvánné fn (1)

István nevű férfi felesége. *T. N. Nádasdi Sárközy ~, született Chernelházi Chernel Esz-ter Asszonynak tiszteletére (308/cím).*

isz hsz (1)

Hisz, hiszen. *Már ~' akkor lessz, a' mikor —*

most elég az hozzája, Éljen soká az Asszony-ság 's egész Famíliája! (310/67)

isza **Ö:** víz~.

iszap fn (4)

1. Vizek tapadás, pépes üledéke. Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mindent bé borít ~jával (413a/131). 2. Lelkesedett ~: ember. Mérész halandó! lelkesedett ~! Így zenge hozzám egy levegői Hang (396/21).

~ot (413a/714), ~ba (413a/385).

iszik i (68)

1. Folyadékot nyelve a gyomrába juttat. Léthe' vizét iszom már; még is elmém Lilin jár (443/215). De ti sem ajánlottátok, én sem iszom a' kávé (342/20). A' fiú az attya' vérét Itta érzéketlenül, Őlte a' testvér testvérét (257/33). 2. <Szeszes italt> az alkohol kedvéért fogyaszt. Tsak igyunk, kellemes Doris, Jól szeretett a' jó Bor (156/1). Igyatok barátim! eb a' ki nem iszik! Egyikőnk sem ~, ha a' sírba viszik (248/57–8). 3. Rendszeresen sok italt fogyaszt. A' régi Magyarország is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett (248/13). 4. <Vmilyen egyezséget, eseményt> szeszes ital ivásával megerősít, megünnepel. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb bizonysgára Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye rovássára (310/26). 'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust (199/60). Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit (228/23). Zengjen és igyon helyettem A' te egészségedért (438/19). 5. <Kellemes hatást, élményt> magába fogad, élvez. Idd mennyei édességgel A' Hérók' szeretetét (428/201). Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet' habjait (247/32). Halhatatlanság' kelyhének örömnedvét issza: A' nyomorúlt földiekhez hogy vágya hát vissza? (299/109) 6. <Anyag folyadékot> magába szív. Első kikeletkor midőn a' fejtér Hegyeknek hó levét issza már a téres (413/56).

~ (87/40, 314/38), iszunk (383/9), isznak (26/12, 413a/308), ivának (267/32, 330/455), ivott (342/10), ittak (248/28, 267*/13/4, 11); iszom (373/50, 383/1), Iszom (354/23, 24), iszsa (87/33, 330*/151/2, 400/98), iszsa (413a/687), isszák (199/53), ivám (432/120), ittam

(425/35), Itta (436/28). — innánk (166/cím). — Igyál (166/5), igyék (7/9, 330/362, 413a/1063, 426/64), igyon (318/7, 23, 39, 55, 71, 87, 103), igyunk (266/29, 318/79, 438/44), Igyunk (154/24, 156/cím, 166/1, 21, 24, 383/7), igyatok (248/47), Igyatok (248/47, 53), igyanak (310/31, 314/53); igyam (287/47), Igyuk (389/95).

Ik: be~, fel~, ki~, le~, meg~.

iszom **Ö:** eszem~.

iszonyító in (2)

Iszonyatot keltő, borzasztó. Iszonyító romlás irtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta (59/21, 195/29).

iszonyodik i (1)

Irtózik. Eggy Leány sem ~ Ma is a' szép bikától (231/237).

iszonyodni in (1)

Irtózni. Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegit? 'S ordó lántzok alatt gebedsz, Vidámon ~ A' koszorút viselő bakóktól? (403/33)

iszonyú mn (11)

Iszonyatot keltő; iszonyatos, borzasztó. Ah szegény szív, melly ~ Fájdalom 's bú Közt hagyott el engemet? (149/7) — Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel A' még ~ égnek gyász ruháját (172/8). 2. Ijesztően rendkívüli, szokatlan. Légy ember! 's ~ szíveket óva kerül (315/18). ~ (143/6, 184/9, 237/107, 327/13, 413a/285, 423/9), iszonyu (59/32, 195/32).

Iszter fn (1)

Víznév. <Ister, a Duna latin neve.> Rettenetes hadözön, dörög és villámlik az ~ Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít (258/70).

iszteresen hsz (1)

Duna melléki módon, magyarosan. Ha téged említlek; meg ne ítélj engem', Hogy a' Rómás Tameszt Iszteresen zengem (337/260).

isztmusi mn (1)

Iztmusi próba: Neptunus tiszteletére három-évenként megrendezett vetélkedések, játékok. Melly emberre születtekor Egyszer, Melpomené! Szép szemeket vetél, Nem nyér Isztmusi próba közt Bajvivó nevet az (328/3).

- ita** fn (1) (236/36), ~ed (208/94), *itéli* (111/25), ~te (337/371).
Itala. *Étünk, itunk, ruhánk izzadságba kerül* (454/205).
Ik: meg~.
- ital** fn (8) **ítélet** fn (10)
1. Ivóvíz, ill. ivásra használt egyéb folyadék. *A' vizek bősséggel jó ~t adának* (77/168). *Az-ólta, könnyekkel töltvén ~om, és ételem* (162/87). 2. Szeszies ital. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom úalmait Szerzé e szent ~ is* (135/9). ~a (16/8, 134/124, 330/318, 447/124), ~t (77/168, 454/645).
Ö: bor~.
- Itália** fn (4)
Helynév. 'S ~, *melly mint irigy mostohám Most jó szemet se tett rám* (171/7). *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy anyja, ~* (413a/696). ~ (413a/660), ~t (259/57).
- itáliai** mn (1)
Itáliába való. *Virgilius a' háborúra felköltt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni, így kiált fel egész enthusiasmmussal* (330*/175/2).
- itat** i (3)
1. Inni ad vkinek. *Fiait Deák hinárral zavart vízből ~tya* (111/114). 2. <Növényt> vízzel ellát. *Ott egy setét tó ~ja Fűzfáit a' partokon* (397a/777).
Itatla (111/120).
Ik: meg~.
- ítél** i (15)
1. Vitás ügyet eldönt. *Ki Párt Ütő, ki nem, ~lye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmaz* (80/7). 2. Értékelő véleményt alkot vkiről, vmiről. *Verseidről azt ~em, 'S Másokis úgy ~nek; Hogy azokba együtt vélem Egy nagy Lelket szemlélnék* (236/36–7). *Szépeink közt megjelenvén Angyalnak ~tenek* (393/8). 3. *Vmire ~:* erre a sorsra juttat. *Itt fet-reng azok közt, kiket a' sors velle Az élet kinyára méltónak ítélle* (453/18). *Méltónak ~te erre minden Dáma, Hogy Mátrikulája porrá égettessék, Maga hóhér által kiheréltetessék* (330/1620). 4. *Vmilyennek, vminek minősít. Éppen ott sétál egy, én ha illy mazurnak Nem látnám, ~ném egy szárnyas Merkúrnak* (26/48). ~ek (454/62, 357), ~nek (12/13, 236/37); ~em
- ítélhet** i (3)
1. Értékelhet. *Te is Muzsám! úgy szedd össze minden tehetségedet Hogy méltónak ítélhesse Horváth tiszteletedet* (111/100). 2. Minősíthet. *Tökélletes tehát, mind így ~nek, E' pompás munkája a' szép Természetnek* (421/25). ~nek (127/25).
Ik: meg~.
- ítélhetni** in (1)
Minősíthetni. *Ha mind belé nem megy a' föld, ritkának ~ Jó lesz ott marhát tartani 's áldott szőlőt ültetni* (413a/764).
- ítélni** in (2)
1. Itélkezni. *Ki ~ is mersz* (454/57). 2. Tartani. *Élj sokáig, élj olly hosszán, a' míg híred fog élni, Jaj, de úgy halhatatlannak kén az embert* ~ (342/30).
Ik: meg~.
- Ithaka** fn (1)
Helynév. <Sziget a Ión-tengerben, Ulisses (Odysseus) hazája.> *Némellyeket köves sziklájából raka Bölts Ulisszesének a' sovány Ithaka* (237/100).
- itt** hsz (434)
1. Ezen a helyen, helységben, vidéken. *Itt a' halvány holdnak fényjén Jajgat és sír elpusztult reményjén Egy magános árva szív* (304/5).

Igy mulatott ~ elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába (170/27). És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz szégyen Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig ~ légyen (169/20). A' Hegyek ~ mindig zöldellők (110/21). **2.** Az események, körülmények ebben a szakaszában, ezen a fokon. Amott a' Tanácsos gombolygat praktikát A' nyavalya töri ~ a' Politikát (337/72). Mikor már egy hív Párt keresni kívánna, Itt is nyereség lett Hadas Juliánna, Kivel, míg tizenhat Esztendőök telének, Egymásba hány bődög Napokat nyerének! (222/40) **3.** Most (van), bekövetkezett. Ennye már az esztendőnek Silány napjai eljönnek, Itt a' kedvetlen Tavasz (389/3). **4.** Szövegnek ennél a pontjánál, ebben a részében. Itt a' népes Ref. Collegium értetődik, mely az említett nagy égésben szintűgy a' lángok zsákmányja leve (462*/204/1). (Vkinek, vminek a meglétéről, jelenlétéről szólva.) ~ (van): van, rendelkezésre áll. Rózsa színű Juliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utánna A' parányi Rózsikát (249/46). Itt Phoebus, ~ Pallás is, Itt Naso, ha kell, más is Mulatok velek (88/5). Mert ~ van a Halál Kit akárhol talál A föld gyomrába el rejt (32/34). Fére most az Étikával: Nints ~ pap (318/94).

ittas mn**(2)**

1. Nem teljesen józan. Ő is osztán ~ fővel Bé bukott az ágyára (92/302). **2.** Nedves. Örömmel felemelíti A' gyep ~ fejeit, 'S úgy tetszik, hogy ditsőiti Az égnek jótéiteit (397a/1158).

ittasul i**(1)**

Mámorossá válik. 'S azt képzelem magamnak Hogy én a' Hébe' bődög Vánkossain henyélvén Mint égiek' barátja Nektárral ittasulok (371/32).

itten hsz**(30)**

1. Ezen a helyen, helységben, vidéken. Elmehet dolgára, nints is ~ helye (239/92). Nem jut-e eszedbe mennyi sok jót tettem Veled, ugyan még is előttd hogy lettem Illyen utállatos, hogy el még 's ~ hattz? (57/7) **2.** Ezen a földön. Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Eggyik a' szerentse, mely míg ~ élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik vélünk

(193/11). **3.** Az események, körülmények ebben a szakaszában, ezen a fokon. Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a tsatában. Másként is sok ~ a' mi titok, és szent (330/1423). **4.** Itten hagyni: meghalva elhagyni. Itten kell hagyni a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget, Ha lettél éltedbe gyermekek atyává, Szerelmes gyermeked lesz gyászos árvává (209/69–70).

~ (161/45, 176/10, 185/205, 211/15, 237/74, 252/2, 259/596, 298/13, 330/497, 330*/185/1, 340/6, 348/16, 358/16, 413a/717, 439/2, 453/1, 454/315), Itten (161/43, 176/66, 233/36, 263/2, 368*/30/10), ~n (188/129, 330*/158/3).

itthon hsz**(10)**

1. Vkinek ezen a helyen levő házában, a családban. Húshagyó! Húshagyó! Engem' ~n hagyó! Mivel érdemlettem? Egek! ugyan mivel? (330/764) **2.** A szóban forgó személy lakó- v. szülőhelyén. Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi ~n 's Kaposvárbán Fáradságom és bajom (308/8). **3.** Itt az országban, hazánkban. Itthon és a' Hadban példás Hazafiak, Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok (454/968). Hogy a' sok fényes Héróst Ennek minden fi-jában Mind ~n mind tsatában Imádjá minden Száz (259/373).

~ (92/213), Itthon (266/44), ~n (61/51, 330/1120, 1124, 1816).

itthoni mn**(1)**

Hazánkbeli, hazai. És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a külföldi Kanárikról nem átalja figyelmét az ~ bokrok' madárkái felé is fordítani (368*/24/16).

ittlét fn**(2)**

Vkinek az szóban forgó helyen tartózkodása. Elhírlélé, mondom, hogy hallván mindenek Carnevál' itt-létét, rá felzendültenek (330/1798).

itt létemben (330/477).

ituréi mn**(1)**

Iturében készült. (Ituré, a híres íjász palesztin ituraeus nép lakhelye.) A' Tiszafát Ituréi kéz-íjajknak görbitik (413a/1001).

ius (lat)**(3)**

1. Jog. Felreppen fészkeből a' szunnyadt b-

kesség; *Jus, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl* (337/43). **2.** *Haereditario iure*: örökség jogán, örökös módon. *Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom* (114/47). *Jus* (114/267).

ív fn

(9)

1. Íj. *Nem hord parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ~et* (185/99). **2.** *Az ~et vkire felteszi*: az íjjal vkit megcéloz. *És ~ed másra te tedd fel* (27/3). **3.** Hatás. *Ki könyörül rajtad, ha sért a' bú ~e* (214/90). **4.** Mérges ~: maradandó hatás. *Leányka! E' lopásom Szádon jegyül maradjon, És a' ki csókot ejt rá, E' Méhnek is, magamként, Érezze tiszta mézét, Érezze mérges ~ét* (370/13). **5.** Szurdaló/furdaló ~: fájdalmas hatás, ok. *Ah, mért jöttél bé most! Ah be' szurdaló ~, Mellytől gyötrettetik láttodra ez a' szív! Elhagylak angyalom* (268/33). *De itten a' bánat sűrű tövissei Lettek szépségének furdaló ~ei* (298/14).

~et (213/18), ~ét (259/391), ~vel (212/84).

Ö: kéz~.

ívás fn

(2)

Szeszes ital fogyasztása. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ~ba, tántzba, ug-rálásba* (197/68). ~ban (218/12).

Ö: salve~.

Ivo fn

(1)

Személynév. <St. Yves, a jogászok védőszentje.> *Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tisztelet sok apró kard és rövid mente, Tegyel ma druszáddá bennünket 's légy velünk* (266/65).

ivó fn

(3)

Szeszes italt fogyasztó személy. *Az ~nak szem-száján ezer új rózsza virít ki* (270/3).

Ivók' (330/344), *IVóIát* (111/120).

Ö: víz~.

ivogat i

(1)

Iszogat, szeszes italt lassanként fogyaszt. *Szerentsenn mindnyájann edjütt ivogattak, Az áldomás közbe nagyot kurjantottak* (248/33).

ivott Ik: meg~.

íz¹ fn

(20)

1. Étél, ital által a nyelven, az ízlelőszervben keltett érzet. *Mit ér a' szép gyümöls maga,*

Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints ~e, melly tesszen? (134/111) — *De a víg kortyok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ~t érzett rajta a szám* (228/6). **2.** Vminek kellemes volta, az, ami a dolgot élvezetessé teszi. *'S mennyei mézetek egy epedő bús füle-milének Édes jajja között, a' szép Íz, gyenge tejével Lepje-meg a' híves forrást* (450/41). **3.** Vminek jótékony hatása vmire. *E szép kies kerthez közel egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul böv édes ~* (1/20). **4.** Vminek összehatásába vegyülő jelleg. *Elfelejtven a' régi ~t, az almák elfajulnak* (413a/584). **5.** Vmilyen érzet. *Bár itt azt a' czúkort öntitek kristályba Melly keserves ~t hágy a' Népbe 's Királyba* (457/8). **6.** Ízlés. *Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ~ek, Te vagy a' remek-kép, ők pedig a' Skizek* (421/11, 127/11). *Itt a' bujálkodó pazér természetnek a' leg jobb ~ek is tudom engedhetnek* (90/14). **7.** Vkinek szája ~e: az elfogyasztott étel, ital után maradó íz-érzet a szájban. *'S Érezze a' ki tsókot oszt véle-letek Ennek a' méhnek mint én Mérgesítő fulánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája ~ébe* (152/11). **8.** Vmi vkinek a szája ~ét elveszi: el-megy a kedve tőle. *Sok az ember baja Egy belső nyavalya Engemet is megrontsolt; Ínyem el vesztette Szám ~ét el vette Minden tsak ízeten volt* (135/5). **9.** Édes ~zel: nyugodtan, békésen <alszik>. *Ah, melly édes ~zel Alszik Kintsem itt!* (263/45) ~e (199/28, 273/11, 413a/649, 780), ~ére (134/113), ~zel (134/121, 447/111), ízével (98/5).

íz² fn

(22)

1. Íz(ek)re: darabokra. *És az atzél tserfákat az erdőnn tördeli ~re* (34/3). *A háládatlannak Szívét tulajdon kezemmel Ezer ~ekre tépem el* (460/121). **2.** Ízről ~re: darabokra. *Azonn véres szájjal midőn el motskollya Körmeivel ~ről ~re darabollya* (77/172). **3.** Az emberi testnek vmely közelebből meg nem határozott része. *Ótet úgy nézhetni, mint egy tókél-letest, Kinek minden ~én Vénus egy Vénust fest* (330/188). **4.** Ízben: alkalommal, esetben. *Miskoltzra irtam három ~be, egy fiú Vitte arra el Levélkém'* (161/41). *Három ~be kerül-tesd meg áldozati barmoddal Az új vetést*

(413a/352). **5.** Minden ~ig: minden tekintetben. *A' Stiksze esküszöm meg, Hogy minden ~ig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/86). ~ben (330/1385, 330*/139/3, 330*/188/5, 413a/56, 438/7, 460/174), ~be (210/112, 413a/958, 959), ~ekre (100/12, 204/8, 217/8, 432/56), *Ízekre* (428/60).

izé fn

(1)

Vmilyen dolog. *Egy hasított Puder-mantel Függy nyakán, tsak negligzsé, Mellyen a' kis Zuckermantel Át virít, mint egygy ~* (317/88).

ízél i

(1)

Ízlel. *M'ért állsz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkán? Nem ízled te azokat; M'ért marsz el hát másokat* (443/119).

izen i

(4)

1. Üzen, közvetítővel közöl, tudat vmit. *Hed-rahelyiek' bírāja így izent a' Csöklinek: Hát ti lenpogátsán hízott, erdő-vágó, megsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nékünk a' Papot* (326/20). **2.** Háborút ~: bejelenti, hogy háborút indít. *Midőn kevély lelke Frantziaországának Közönséges hadat ~t a' világnak* (337/30). **3.** Végső veszedelmet ~ vkinek: tudatja vele, hogy el fogja pusztítani. *Rettenetes bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenség-re halált 's végső veszedelmet ~nek* (258/43). ~nek (239/141).

Ik: be~.

izenget i

(3)

Ismételten, gyakran üzen. *Tántzos szobájába víg musikát penget Kurjongat 's a' búnak ádjíót ~* (85/36, 197/36). *Izenget* (401/1).

izes mn

(2)

1. Jóízű. *Áldozz Tavaszkor a' gyenge fűvel vidult mezőbe, Akkor már kövér a' bárány, és a' borok ~ek* (413a/348). **2.** Tetszetős, kellemes hatású. *Vagy ti már nem vagytok ma olyan kedvesek, Vagy az én Énekim néktek már nem ~ek* (245/10).

ízetlen mn

(3)

Nincs meg a megszokott íze. *Kóstoltam kelletlen, Hát fojtós, ~ Mint a' zöld vatzkor leve* (135/17). *Itt a' Böjt! koplaljatok! Itt van; 's ~ olajja A' tsókokat majd le nyalja* (133/24). ~ (135/6).

ízetlenség fn

(1)

⟨Barátság⟩ ~re válik: elhidegül. *Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De okát senki nem tudja feltalálni* (330/701).

izgat fn

(2)

Fokoz, erősít. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit ~od* (328/18). ~om (338/55).

Ik: fel~.

izgató in

(1)

⟨Képzelődést⟩ keltő. *A' hitnek, és a' vallásnak ez a' sarkalatja ... egy Poétának is szép, bő, érzékeny, indulattal tellyes; képzelődést ~, melegítő, és kifeszítő, nagy, nemes, és forró materiája* (454a*/257/2).

Izis fn

(12)

Személynév. ⟨Jótevő egyiptomi isten, a nap istene.⟩ *Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek* (307/15). *Jótevő Oziris! Élet-adó Atyánk! ~, nyájas Anyánk! éljete! Éljete!* (432/90). *Ízis* (307/cím, 5, 17, 79), *Ízis'* (307/41, 45), ~ek (92/132), *Ízisnek* (307/48), *Ízisre* (307/35), *Ízisével* (307/93).

ízlel Ik: meg~.

ízleltet i

(1)

Elősegít vmit, hogy más is megismerje. *Mégis tudott élni ez élet' javával 'S gyakran ~te azt embertársával* (454/808).

ízlés fn

(12)

1. Ízlelő képesség, ízlelés. *Ha a' szép virág is olyan kedves maga; Hát a' gyümölcs, mellynek íze is van 's szaga? Az ugyan ébreszti, de tsak látásunkat, Ez ~ünket is, 's véle szaglásunkat* (199/30). **2.** A szép, a helyes és illendő iránti érzék. *Állj-ki irígy! Találj motskot tagjaiba, Nézd leg-kényesbb ~! van é benne hiba!* (127/18, 421/18) — *Mért adott ~t a' szemnek, Költsönös bűbájt a' Nemnek E' Világnak bölts ura* (385/7). Ezzel az ~nek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek (348/13). *Ízlés* (134/108, 447/109), ~' (348/2), *Ízlés'* (452/3), ~nek (348/9, 451/4), *ízléssel* (418*/173/5).

ízletű mn

(1)

Ízü. ⟨Édes méreggel bevont nyilakról van szó.⟩

Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök (104/3).

izmaromat fn (1)

Ismarusi, Ismarus tráciai városból való. Ne heverjen tunyán a' Föld Izmaromat szöllővel (413a/562).

izmos mn (7)

1. Fejlett izomzatú, erős testalkatú (ember, állat). *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőtök* (418/81). *Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével* (413a/76). 2. Vastag. *Fűzz kérget a' fának ~ derekára* (453/32). *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind ~an nőnek* (413a/573). ~ (413a/769, 795, 910).

izom fn (1)

(Emberi testben) a mozgató szervének ki-domborodó kötege. *És a' marhák őrzőinek telt függeszt a' Szil fára, A' melyet sebes nyilakkal versent arányozzanak Vagy mezítelen izmokkal küszködéshez fogjanak* (413a/1091).

Izráel fn (5)

1. Helynév. (Bibliai zsidó állam.) *Sok szózat ez — de egy a' hang' szere; Olly' mint midőn ~ Hadra készülőt vere* (257/13). 2. Személynév. *Álommézzel kezdi ~t lotsolni, ~t a' Bőgőst* (330/1020–1). ~ (330/1023), *Izrael'* (267*/19/13).

ízre-porrá hsz (1)

Egészen apró darabokra. *Ízre porrá törvén el temetődtenek* (211/30).

ízromban hsz (1)

Ízben. *Már ugyan láthattam volna Lillát több ízromba is* (428/162).

ízú mn (1)

Olyan, aminek vmilyen íze van. *Ádám sem evett jobb ~t A' meg tiltott almából* (169/163). **Ö:** jó~, muskatály~.

izzad i (5)

(Test) verejtékezik, verejtéket termel. *Lásd a' sarlós Céres miként ~'s arat* (67/26). 2. Fáradozik. *'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki fáradozással ~sz* (445/20). 3. Vérben ~: vér-

ben fürdik. *Hát míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos mezején a' vérbe ~nak* (70/6).

4. (Fa) váladékot termel magából. *Minden fa mézzel izzadott* (247/6).

~nak (413a/487).

Ik: ki~, meg~.

izzadó in (1)

Vért ~: véres. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ért* (188/68).

Ö: balzsam~.

izzadság fn (6)

1. Verejték. *Barázdás homlokát az ~ árja Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/15). *Szakadt az ~ mind egyik vendégről* (330/609). 2. Izzadságba kerül: sokat kell dolgozni érte. *Étünk, itünk, ruhánk ~ba kerül* (454/205). ~ (86/36, 198/38), ~odat (368a/110).

izzadt in (6)

1. Verejtékes. *A lankadt arató le dül izzatt fővel* (84/11). *Letörölvén ~t tseppjeit ujjával* (188/29). *Mászkálja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét 's Végre kimerített erővel, ~an A' meredek bértznek szélére felpattan* (188/23). 2. Vizes. *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izzattann Születtetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan* (216/57). ~ (196/11), ~t (380/5).

izzadstság fn (1)

Izzadság. *Ekkor az árnyékonn jární kézen fogva Izzadsástgot kéne csepegetni* (70/17).

izzadva in (1)

Verejtékesen. *Hát míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos mezején a' vérbe izzadnak a A' füstből eredett éjjelt hozó ködnek Közepénn egy mással ~ küszködnek* (70/8).

izzaszt i (1)

Izzadást okoz. *E' néma tsendesség lelkemet borzasztja, Szent volta homlokom' hidegen ~ja* (306/36).

Izsák fn (3)

Megpendül egyszerre ~k' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája (330/459). ~ék szép lejtő minétet kezdenek (330/468). ~ (330/567).

J

J. I. Joannes

Jábes fn

(1) Személynév. <Bibliai személy.> *Így érvénn házaddal sok szerentsés Sábést, Még egyszer vénséggel fellyül mülod ~t* (233/78).

jábési mn

(1) *Jábési időket ér:* hosszú életű. *Jábési időket érjen örvendéssel* (225/103).

Jablonski fn

(1) Családnév. <Paul Ernest ~ (1693–1757) német teológiai tanár.> *Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istennel három könyve nagyon teli* (126/11).

jácint fn

(6) Liliommal rokon illatos virág. *Itt a' kék Játzint fejlődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/405). *Játzint* (288/95, 424/43), *Játzint* (397*/76/7), *Játzintok* (330/1880), *Játzintokat* (456/54).

jácintkoszorú fn

(1) Jácintból készített füzér. *Ahol az ártatlan mulatság' berkében Játzintkoszorúkat fűztél a' Tempében* (267/12).

jácintus fn

(1) Jácint. *Tulipántok és kükörcsök, 'S Játzin-tusok borúlnak Királyi zsámolyára* (373/79).

Jacquet fn

(1) Családnév. (Henri-Louis ~ (1752–1791) svájci fizikus.) *Vagy ha itt alatt keresi gyönyörűségét: édes Múlatságot szerez neki ~ vagy Archimedes* (111/18).

jádzodozik l. játszadozik

Jaffa fn

(1) Helynév. <Szíriai város.> *Reszkettesd meg ~t 's Kajrót hatalmaddal* (337/218).

jahahabaj isz

(1) <Ijedség, rémület kifejezésére.> *Ropog a' bús Ég! Jahahabaj! mit tégyek? Kopog a' sok jég!* (459/2)

Jaik fn

(1) Víznév. *Volga (vagy Atil, Atel, Etel) és ~ (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) víze körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).

jaj isz/fn

(106) **I. isz 1.** <Fájdalom kifejezésére.> *Óh mennyit vívok kínommal! Küszködésim melly nagyok! De, ~, nem bírok magammal: Érzem, hogy beteg vagyok* (443/19). *Éljetek! ~! Nem érzem szívemet, Vigyétek a' sírba hideg tetemimet* (212/145). **2.** <Lelki fájdalom, bánat kifejezésére.> *Rózsím is, ~, gyászos életemnek Fájdalmára már megholt* (304/38). *Jaj szabadítások, Öldöklő bánatok! Mert e' kín engemet Sírba temet* (101/9). **3.** <Együttérzés, szánakozás kifejezésére.> *Dóris! Dóris mivé lettél Szent jármód alatt te is! De mit? ~ a' kit szeretél, Hanyatlani kezd az is* (392/51). *De ~ a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mérgével el szakasztatának* (77/67). **4.** <Ijedség, megdöbbenés kifejezésére.> *A' Patakot látom de — ~ Egek Attya! Rémült szemeimet ott mi háborgattya?* (77/239) **5.** <Félelem, aggodás kifejezésére.> *De ~ meggyült felettem A' kín, 's ajkam lezárja* (259/486). *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok!* (139/58). **6.** <Bosszúság, bosszankodás kifejezésére.> *Ama boldog idők ~, úgy mond el múltak Melylyekben a szegények lábamhoz borultak* (5/ 23). *Barmaim, ~, be' soványok Elfogyott a' takarmányok* (389/21). **7.** <Utálat, undorodás kifejezésére.> *Jaj iszonyú lá-*

tás! Tetemit szétszórja Kirínnak (327/13). **8.** (Megütközés, csalódottság kifejezésére.) *Jövel! Még egyszer szollítalak. — De nem felelsz szavamra, Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32). De fűttz te! ~! — kegyetlen! Szép Nitze! — jer, 's ne fuss el (186/41).* **9.** (Figyelemfelkeltés kifejezésére.) *Jaj fuss a' Szépektől. Mint a' tigrisektől, Jámbor lélek! (409/12)* **10.** (Öröm, kellemes dolog kifejezésére.) *Élj sokáig, élj olly hosszsan, a' míg híred fog élni, Jaj, de úgy halhatatlannak kén az embert itélni (342/30).* **11.** Tanácsalanság kifejezésére. *Atyáim' Istene! ~ mondd meg, mit tégyek? (268/103) — Hová légyünk? Jaj! Mit tégyünk? (246/5)*

II. (Állítmányi névszóként:) ~ vkinek, vminek: rossz, keserves sors vár rá. *De ~ egy kis Ikarusnak, ha a' naphoz közel jár! (405/10) — Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok (453/49). Jaj lesz! Ha a' tele szívott lopótökök' Kortyaival lesznek Voltérfők sok tökök (219/51).*

III. fn 1. Bánatos, fájdalmas felkiáltás; jajkiáltás. *Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó ~ hallatott (231/286).* **2.** Bánatos panaszkodás, panasz. *El is vész alatta a' ~ a' a' siralom (259/255). Keserves könnyeit, sok ~ok között e' Már a' szinte meg hűlt sebekbe töltötte (77/259).* **3.** Fájdalom. Jajgatás éltének első jelensége Jajj első folyása, ~ közt jön el vége (453/20). **4.** Madárdal. Kegyes Grófné! *Ki hallgattad Fülemülém' ~jait (428/194).*

jajdal fn

(1) Szomorú madárdal. *Majd újra zendül ~ján, 'S éjjel sints nyugta neki, Úgy tetszik hogy minden jajján Saját lelkét nyögi ki (397a/813).*

jajdít i

(1) Hallat. *Jövel Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdít bánatos éneket (386/5).*

jajdul i

(1) Fájdalmas, riasztó hangot hallat. *Mint a' kő meredtten állék Egy ledültt boltozaton. És mikor sorsom elválék — Rám jajdúld a Balaton (428/112).*

Ik: el~.

jajgat i

(22)

1. Jajkiáltásokat hallat. *Azonban Európa is A' habok közt ~ott, Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó jaj hallatott (231/284). Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sir elpusztúlt reményén Egy magános árva szív (435/6, 304/6).* **2.** Keservesen panaszol vmit. *Mások irtóztató Énekkel Bögessék bús Obojjokat, És siralmas Nótájokat Jajgassák keserves Verssekkel (128/28). Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán? Te most is ~sz a' tsergő Források megett talán? (420/3)* **3.** (Némely madár) panaszosnak ható, elnyújtott hangot hallat. *Minn ~sz kis dalló? (306/107) Zokog ~ egy folytában, Míg végre kinja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fövel esik rá (397a/805).*

~ (6/26, 189/28, 330/651, 397a/714), *Jajgat (443/95), ~ok (278/6, 441/6), ~tok (214/50), ~nak (210/15, 454/220), ~ék (428/58), ~ának (399/3); ~tya (77/262), ~ta (142/24). — ~nánk (257/98).*

Ik: le~, vissza~.

jajgatás fn

(8)

1. A jaj indulatszó többszöri hangoztatása. *Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti, Hogy végre ~sal 'S vérevel adja azt ki (185/203).* **2.** Sírás. Jajgatás éltének első jelensége Jajj első folyása, jaj közt jön el vége (453/19). **3.** Fájdalmas panaszkodás, könyörgés. Mindenfelé elterjedt már az inség, A' ~ hallik minden határon (259/62). *Jere velem az Egeket Jajgatással Kérni bús Ekhó! (102/3, 10) ~ra (10/25), ~sal (261/3, 10).*

jajgatni in

(2)

Sírni. *Hát illy örömeért kell könyveket hullatni, Illyen ditsősségért zokogva ~? (214/58) ~ (214/80).*

jajgatva in

(1)

Sírva. *A' ki ma az öröm könnyeit öntözi Hólnak gyász ruháját ~ öltözi (74/18).*

jajgatván in

(1)

Jajveszékelve. *Itt szalad egy özvegy apró árvaival, Jajgatván fejére kütsoltt karjaival (337/60).*

jajos mn**(6)**

1. Fájdalmasan keserves. *Halál! ... Miért okoz oly sok könnyhullatást e' szó, Zokogó szájából a' bádjadtt nyögőnek Jajos párázatok ezért miért jőnek* (213/6). 2. Fájdalmat hozó. *Most az ezt követő ~ esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe* (210/75). 3. Jajos vers: szomorúságot, fájdalmat kifejező vers. *Mások siralmas énekekkel Bógettessék az Óboát, És Holmi gyász Trenódiát Rikassanak ~ versekkel* (424/28). ~ (176/114, 210/29), Jajos (460/28).

jajszó fn**(9)**

1. Jajkiltás, panaszkodó, keserű kifakadás. *A' sok ~ feléd jön a' Dunával, Az ellenség retenti már határod'* (259/69). 2. Jajgatás. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli* (195/25). 3. *A ~ századja: sok megpróbáltatást hozó évszázad. Az eget verdesi a' ~ századja, Mellyre az a' választ mennykövesen adja* (202/25). ~ (287/11), ~k (454/439), Jaj szók (56/25, 59/23), ~t (454/893), Jajszómban (428/98).

Jakab fn**(3)**

Személynév. *El ment túl Piréne hóval teltt határán Áldozatot tenni Szent ~ oltárán* (96/4). *Hát, Te, Domokos ~nak Tiszta szívű Hitvese* (454/941). *Nints Composteli ~ ott, Sem Senis Katalinja* (114/219).

Jákob fn**(1)**

Személynév. *⟨A zsidó nép egyik pátriárkája.⟩ ... ők a' magok' egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákob, Izrael' 's a' t. Istenének* (267*/19/13).

jámbor mn/fn**(27)**

I. mn 1. Szelíd, békés, jóindulatú ⟨személy⟩. *Jámbor öreg! Millyen érzékenyen veszem E' kenyérkét tőled, mellyet sírva eszem* (202/81). *Jaj fuss a' Szépektől. Mint a' tigrisektől, Jámbor lélek!* (409/14) 2. Jóhiszemű, hiszékeny. *Ezt minap egy ~ Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). 3. Jóságos lelkiültre, jó szándékra valló ⟨magatartás, cselekvés⟩. *Éljenek a' ~ virtus ellen-ségei* (453/176). *Galambi szelidség lakozott házokbann, A' ~ kegyesség járkált udvarokbann* (211/66). 4. Istenfélő, kegyes. *Ugyan*

ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplán-jának, annak a' kegyes és Jámbor Szentembernek megparantsolni (238*/144/8). 5. Tisztes erkölcsű, példaadó magatartású. *Ha lehettek oly mérészek Jámbor Eleink! Mért nem olyan bátrak, készek A' mi szíveink?* (246/14) — *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki ~ létére ellenségem leve* (239/164). 6. Csendes, szép, kellemes. *Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' félékeny Nyárfa, és a' ~ rét* (428/72). 7. Ártalmatlan, nem veszélyes. *Jámbor zörgéssel tsördül azon egy minutában A' puskapromenád* (400/76).

~ (214/34, 238/62, 266/24, 313/119.), Jámbor (231/211, 397a/121), Jámbor' (185/158).

II. fn 1. Jámbor ember. *Mikor valakinek nemes indulatokkal teli Szívét sok nyomorúlt ~ öröm-könnyel tiszteli* (216/100). 2. Tiszta erkölcsű, becsületes ember. *Itt edgyütt hever a' lator' palotája, A' ~ kunyhója és akasztófája* (454/170). *Más az hibában torkig ül; Még is darál felőlem: Bár engem' a' ~ betsül, Tsijést teszen belőlem* (316/33).

~ (316/5, 453/240), ~ok (337/4), ~t (315/11), Jámbort (433/78), ~okat (386/12), ~nak (454/165).

jámborság fn**(2)**

1. ⟨Vkié⟩ jóság. *A' midőn ötlet meg szánta Jámborságáért az ég* (317/207). 2. ⟨Állaté⟩ szelidség. *Már a' zöld fűben nyugtattya A' szép bika tagjait. Kérődzik, és ~a Ki tiündököl szeméből* (231/231).

jambus fn**(5)**

Egy rövid és egy hosszú szótagból álló versláb. *Vad Jámbusid, barátom! Hadd zengjenek Szerelmet* (372/1).

Jámbussaid (106/1), Jámbusait (372/12), Jámbussait (106/5, 11).

jan. l. január**Jancsi fn****(6)**

Becézett személynév. *Egy szép tavaszi éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/4). *Űstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *Ah de bezzeg rossz idővel Jára a'*

jó Jantsi (317/184).

Jantsi (330/1698, 356/3), Jantsim (356/4).

János fn (3)

Személynév. *A' Nádor, Erdődi Gróf Pálffy ~, Fővezér* (259/9). *Fényes ~ Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárokodván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/85). *Meg állt erre szeme, szája Plútó ~ Uramnak* (92/254).

január fn (1)

A naptári év első hónapja. *Rhédey Lajos Úr-hoz 24. Jan. 1804.* (452/cím).

jánusi mn (1)

Jánusi vig Nap: január 1. (Ianus római istenség nevéből ered a hónap neve.) *Érjetek még több 's gyönyörűbb időket: Véletek legyen nekemis sok ilyen Jánusi vig napom!* (287/64)

Japéth fn (1)

Személynév. (Japetus, Uranusnak és a Földnek titán fia.) *A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek: Zeus, ~, 's a' kegyetlen Tifoeus* (413a/286).

japponika fn (1)

Japán szabású ing. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/260).

jár i (130)

1. Egymás után lépve helyét változtatja. *Bár a' lankadtt vintzellér a' sor végén dudolva ~* (413a/965). *Amott ~ majd fordul gyors lépéssel elé* (2/16). **2.** Járkál, jön-megy. *És jámbor is ~ ott, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol* (316/5). *Kiknek nem jutott házaspár Úton-útfélen elég ~* (133/30). **3.** Szokásosan, rendszeresen megy, közlekedik. *Bátran ~ a Kalmár nints már félelmes út* (11/13). *Citére, görögül Cythere, deákul Vénus, a' Szerelem' Istenasszonya, ki hattýukon ~* (330*/198/2). **4.** *Vki után ~: igyekszik közelebbi kapcsolatba kerülni vele. Ha kivalljuk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettettünk; Ha szólni meg' nem kívánunk, Az ördög sem ~ utánnunk* (309/72). **5.** *Vmilyen táncot ~: azt táncolja. Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Míg Céresnek tserfaággal koszorúzott homlokkal Tárituppos tántzot nem ~* (413a/357). *Opor kilentz ánglus Kontratántzot ~a* (330/531). *Ugyan ott Etelka Gyulával végtére Egy Nemesest is ~t*

a' Lehel kürtjére (248/36). *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákat, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákat* (330/551). **6.** *Vhogyán öltözködve, vmilyen külsővel mutatkozik. Ő talpig aranyba 's talpig bíborba ~ Már ezzel magának mélyly tiszteletet vár* (60/19). *Mind a' kettő Menyetskésen ~ az újj főkötőbe* (310/18). **7.** *Vmi vhogyán mutatkozik. Görbe szemekkel ~ az irígység* (37/1). **8.** *Követ. A' bánat nem ~ nyomában* (397a/493). *Kérded? A' rövidebb vagy szebb útát ~d é?* (126/21) **9.** *Vmilyen körülmények közé kerül. Így ~ az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen* (330/1261). *Úgy ~tok, a' miként ~ Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti* (185/200). **10.** (Ló) *Kellemes lejtőt ~: szép tartással halad. Kardja briliántos, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt ~ kiseded paripája* (330/160). **11.** (Idő) (folyamatban) van. *Vége felé ~ a' didergő December* (85/9). **12.** *Vhol tartózkodik. Most ugyan még kinn ~ a' tseléd-szobában* (330/1727). **13.** *Behatol. Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon ~ja* (212/70). *Láng-özön ~a tetemin' keresztül* (381/10). **14.** (Hír) *terjed, kering. Járjon a' ditsóosság nagy neveddel Szégeleitein mindenütt a' világnak* (220/43). **15.** (Elme) *töpreng. Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin ~* (443/216). **16.** *Vmivel ~: vmilyen következménye van. Tsak az a' baj, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és dér is ~ velek* (87/18, 199/18). *Hát ha az egészség 's az erő ~ veled Bizhatt és a' halált még messze kébzeled* (15/3, 204/3, 217/3). **17.** *Vmivel együtt érkezik. Jövel felénk hús szárnyadonn Jövel, szép Estve már! Ketsegtető sugárodonn Vénusz' Szerelme ~* (230/4). **18.** (Kiadvány) *rendszeresen megérkezik. Van é Im-Hoffja vagy ~ é Felségednek Tituláré-Kalendáriom Bétsből* (114/74). **19.** *Hírvél ~: híret viszi. Te is hipp hopp hírvél ~sz, óh Pé-gaze, igaz é?* (358/30) **20.** *Messze ~: messze van. Szemeim mit nézzetek Ah mit nézzetek már? Ha az a Fény töltek Ah, ah olly messze ~?* (145/12) **21.** *Nyakára ~ vkinek: vmi miatt többször felkeresi. Alább írttal sem ~ a' nyakamra senki* (248/7). **22.** *Negyvenben ~: el-*

múlt negyvenéves. 'S majd ha kedves Anyja vélem Akkor a' negyvenbe ~ (249/76). **23.** <Testrészt> vhogyan működik. Nézz meg jól, kezem mint ~, A' téstát mint forgatom (169/13). Mérgessen ~t keze lába (92/271). **24.** Fohászkodás ~ vhova: vkihez fohászkodik. Sok szív fohászkodása az ég kapuira ~ (221/9). **25.** <Sors> egy nyomban ~: közös. Mert egy nyomban ~ A' mi sorsunk már (295/27). **26.** Makacsulva ~ vmin: szigorúan betart vmit. De mi az erkölcsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek e' tőlünk vállalt mostohának, Hideg intéseinek makacsulva ~unk (454/197). **27.** Végére ~ vminek: tisztáz vmit. Meddig tartson ennek széle, és határa, Annak soha senki végére nem ~a (211/26). **28.** Vmit ~: vmit felkeres. Lúdak sárga libáikkal Sétálva ~ják a' gazt (397a/314).

~ (35/1, 43/14, 185/29, 190/76, 95, 210/112, 233/22, 239/69, 307/97, 330/780, 1813, 330*/154/3, 333/35, 379/30, 397a/812, 405/10, 413a/439, 579, 424/19, 443/148, 452/34, 454/525, 460/26, 86), Jár (185/95), ~ok (443/246), ~sz (405/24), ~tok (439/1), ~nak (61/22, 87/31, 199/51, 209/46, 235/31, 239/2, 254/22, 330/1982, 330*/143/6, 358/18, 413a/894, 453/56), Járnak (114/168), ~a (67/6, 78/27, 113/8, 235/11, 330/575, 621, 1430, 413a/1028, 453/256), Jára (317/184), Jártam (291/2), 200/78, 222/29, 246/12, 327/58, 330/59, 1311, 341/45, 349/10, 358/47, 413a/440), ~t vala (77/234), fogunk járni (199/108, 239/142); ~ja (7/8, 377/41, 413a/297), ~ják (12/31, 348/30), ~ta (188/12). — ~na (304/48, 435/48), ~t volna (237/28). — ~jak (268/97), ~j (111/56), Járj (454/888), ~jál (454/939), ~jon (54/24, 222/71, 309/67, 330/1553), Járjék (188/113), ~janak (211/68, 330/2015); ~jam (397a/614).

Ik: által~, át~, be~, el~, fel~, körül~, le~, meg~, oda~, össze~, végig~.

járás¹ fn

Mód, irány, amely szerint vmi mozogni szokott. Szükség szeleknek, s időknék ~át megtanulni (413a/60). Fekete palástján írva voltak az égi jelek, A' Napnak, Holdnak ~át ki jegyezte velek (314/10).

Ö: szavajárása.

járás² fn

(2)

A megyénél alacsonyabb fokú államigazgatási egység. A' lovak és szának öt Osztályt tévének Öt Járása szerint Somogy Vármegyének (330/118).

Járásai (330*/140/9).

járast Ö: mind~.

járatlan mn/fn

(5)

I. mn 1. Olyan <hely>, ahol nemigen járnak. Óh meztelen Kövek, oh ~ utak (176/13). **2.** Vki vmiben nem eléggé jártas; tapasztalatlan. Ki tudja? Ah, talám bennem van a' hiba, Járatlan vagyok még Ámor' titkaiba (196/88, 380/86). ~ (330*/199/11).

II. fn Vmiben nem eléggé jártas személy. De mind azokat bajos volna ilyen szűk helyen eléggé megmagyarázni az azokban ~oknak (330*/166/5).

járatni in

(1)

Vmilyen állapotban meghagyni. Tens Úr! Kár ezeket Lyányfővel ~ (330/1664).

járatván in

(1)

Vhol vmit rendezve. Mikippen az Dorotthia Kiss Azzon az tametalan Zuezekvel tháborn járatván (330/882).

járhat i

(3)

1. Közlekedhet. Úgyhogy méltán lehet félni az időtől, Mellyben nem ~unk a' sok temetőtől (215/8). **2.** Követhet. Legfényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után ~ az Emberi vak elme (222/10).

járhassanak (54/16).

Ik: meg~, össze~.

járhatatlan Ik: fel~.

jári Ö: Üreg~.

járkál i

(5)

1. Közlekedik. A Pindusnak ~ nem tsak a' szélébe Hanem vigassággal dombol közepébe (29/19). **2.** <Állat> füvet tépdelve halad, legelész. Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn (60/8). **3.** Honol. A' jámbor kegyesség ~t udvarokbann (211/66). ~ok (16/56, 205/56).

járkálás fn

(1)

Sétálás. Hogy e' Völgybenn ~unk A' Virág

közt mulatásunk Előtted kedves légyen és bölts (123/10).

jármol Ik: be~.

járni in (5)

1. Menni, sétálni. Szégyen barátaim Flórával suttogva Ekkor az árnyékonn ~ kézen fogva (70/16). 2. Élni. De úgy, hogy mindnyája járjon főköttövel, Mert igen éktelen ~ leányfővel (330/1554).

~ (453/94, 96); járnunk (454/532).

Ik: által~, be~, bele~, elől~, fel~.

járó in (6)

1. Mozgó, közlekedő. Ez mindön tzélba vesz eggysszerre sokakat 'S tsinál elevenen ~ tsont vázakat (215/82). 2. <Lövedéket> röpitő, hordó. Némellyik ditsekszik futós agarával, Vagy ennyi lépésre ~ puskájával (330/302).

~ (4/6, 33/13, 35/4, 200/6).

Ik: fenn~.

járom fn (7)

1. Elnyomás. Oh szegény Országunk! Oh szegény Hazánk! ... A jármot szabad testedre Tették, 's még-is élsz? (246/21) 2. Nehéz munka. Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma A Gondos musáknak igen nehéz járma (3/16). 3. Szerelmi kapcsolat. Mind kárhóztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy futó Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele (176/88).

jármód (392/36, 50), jármot (267/106), ~ba (356/15).

Ö: gyémánt~.

járt Ik: fel~.

járta (4)

1. Menése, haladása. Ők mutassák meg az égnek ~t 's a' tsillagokat A' napnak fogyatkozásit és a' hold fertályokat (413a/1032). 2. Az előtte levő határozóval megnevezett helyen való járása. Azért lett kenyere világon ~ba A fődozni való serpenyő 's eszkába (26/35). 3. <Idő> múlása. Mennyi sok munkával, És idő' ~val Gyűjthettek egy kis mézet? (135/44, 274/8)

Ö: idő~, közel~.

jártas mn (1)

Járatos, a helyet jól ismerő. Magam ~ voltam

mind Márs táborába, Mind pedig Minerva bölts Museumába (213/107).

jártat i (1)

Működtet. A' mellyért a' roppant Világ úgy fog téged tisztelni, Mint ki az időt ~od 's érleled a' gabonát (413a/33).

járul i (5)

1. Vhova megy. Sértegető lábbal hozzá nem járúlnak (77/52). 2. Vmihez ~ vmi: a meglevőt növeli. Baj is ~t a' búzához, az üszög megégeti (413a/169).

járul (33/15), járúlnak (313*/102/4), járúltanak (161/46).

Ik: hozzá~.

járván in (5)

1. Menvén. Mellettek truttzolva ~ A' páva (397a/437). 2. Barangolván. Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy árván, Kietlen pusztákon ~ (312/4). 3. <Idő> közeledvén. Vége felé ~ a' fagyos Detzember, Détzembert hordoz már magán minden ember (197/9).

~ (40/3, 382/20).

játék fn (21)

1. Az a személy, akivel vki, vmi tetszés szerint bánhat. Játéka vagyok így a' fő Valóságnak 'S Örökké nyomorúlt tagja e Világnak (453/77). 2. Játzsás. Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe (142/4). 3. Többé-kevésbé szabályozott formák között folyó játzsás. Avagy nem jó lessz é egy ~hoz ülni? (330/614) — Midőn A'! Kit szeretsz? Ez a' ~ jára, Reá megy a' kérdés egyszer Dorottyára (330/621). 4. Szerelmi ~: enyelgés, évődés. 'S Mi a' Játék velejével E' fel vonásnak vége' De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól (231/449). 5. Játékból: a játék kedvéért. Játékból a' szöszeke fattyúk Az úszáshoz kezdenek (397a/317). 6. Félrevezető viselkedés. Játéka mind gyerekség, De tellyes ám veszélyvel. Könnyen meg is haragszik, Könnyen meg is juhádzik (185/119). 7. Vminek vmilyen alakulása, tevékenysége. Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez élet tsak a' szerentse ~a (210/60). Itt tsak a' remény' ~a Áll a' Való helytt elő (397a/605). Igaz é? Vagy ~ával Tsak képzésem rezzent e? (397a/825) 8. Előadott jelenet, darab. Bakhus

oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' ~okat a' néző színre hozzák (413a/925).

~ (330/799, 823), *Játék* (403/56), ~ot (330/1913), ~ait (114/5), ~it (413a/1125), ~ának (453/149), *Játékból* (460/67), ~okon (294/10), ~okhoz (330/619).

Ö: sakk~, vég~.

játéknézőhely fn (1)

Nézőtér. Ez a' játék-néző-helybe meghökkent száját tátyja (413a/1066).

játékos mn (1)

Gyorsan tova tűnő. [A víz] Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, (Mellyek terjedő szélekkel Tűnnek el ~an) (397a/1072).

játszadzik i (12)

1. ~ vmivel/vmitől: <természeti erő> ide-oda mozgat, lenget, himbál vmit. Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn ~ A' Nyúgoti széltől minden ág (123/14). Meg halva el hullnak a' sárga levelek, Játszadziknak vélek a kegyetlen szelek (199/82). 2. <Állat> ugrándozik. A' borjú a' szabad tér mezőnn játszadzik (83/19). 3. <Élettelen dolog> játékosan mozog. Amott, hol a' nyájas patak Követtsin jádszadzik (441/2). 4. <Fény, szín> meg-megjelenik vhol, majd újra eltűnik. És most csak egy világos Kődből sugározik, Mellyből sugára méltóságos Fénnyel ~ (137/20). Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság Között jádszadzik gyengéded pirosság (77/56). 5. <Szerencse> kerülget. Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's ~ vélünk (193/12).

~ (239/44), játszadziknak (321/5), jádszadziknak (87/52), játtzadziknak (65/12), jádtzadziknak (413a/369).

játszadzikva in (3)

<Természeti erőtől> ide-oda mozogva. Fel tizfrázott kevély virágának Bibor pompái szélllyel szóródának. ... Némellyek úsznak az itt lengő És játszadzikva kerengő Zefírek szárnyain (139/13).

~ (172/13), jádtzadzikva (413a/375).

játszadzikván in (2)

Gondtalanul hosszasan játszva. Itt örvendhetsz a' víg ekhóval Játszadzikván muzsikaszóval (93/6). Ő [Ámor] tegnap estve nyájas

Ölembe ~ ... Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte (185/8).

játszani in (4)

1. Időtöltésre alkalmas foglalatosságot üzni. Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van ~ kártya (197/70). 2. Előadni, bemutatni. És hogy én ne vegyek reám semmi harát Magam képe is tud játtzani maskarát (61/10).

~ (254/10, 401/14).

játszdogál i (1)

<Hangszeren> előad. 'S a' Téji lanton messzéről Vig örömmel ~sz (397a/580).

játszhat i (3)

1. Időtöltésül játékkal foglalkozhat. Míg feljő a' leves, eleget ~unk, Tán egy sor zálogot addig kiválthatunk (330/615). 2. Szólhat. Most is hogy tréfás versembe' Játszhatnak még húrjaím (392/70). 3. <Természeti erő> játékosan mozgathat. [Zefír] Vár, hogy játszhassék a' Hölgyek' Bodrozott hajtfürtjein (397a/105).

játszi mn (8)

1. Játékos kedvű. Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét ... hajdan már sántának tsúfolta a' ~ Ovidius (267*/12/9). 2. Játékosan, vidáman mozgó, gyorsan tovatűnő. A' tiszta Nap megtekinté A' szelíd patakokat, 'S ~ szikrákkal behinté Göndörödött hátokat (397a/71). A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: Ah, ezt mind irigylem e' játtzi seregnek! (139/85) 3. Játszi szerencse: forgandó, kiszámíthatatlan szerencse. Te, ha ortzád' épen más színre vonítod, A' ~ szerentsét öszve tébolyítod (191/48). 4. Színekkel ~: színekben játszó. Nézd e' sok színekkel játtzi szép sereget (90/19).

~ (193/2, 367/11), Jádzi (239/34).

játsszik i (39)

1. Játékkal időtöltésül foglalkozik. Igéz mikor ~, bájol mihelyt tántzol (330/177). Még bosszúságomra kuglival játszanak (239/244). 2. Szerelmet igyekszik ébresztetni. Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott é? (151/12) 3. Tréfálgozik. Még a' lóhátról is ~ a' Dámákkal, Múlattatván őket sok elmés tréfákkal (330/143). 4. Enyeleg. A' tseléd, a'

Vendég, az Úr, a' Dámával Játészott, tréfált, tántzolt, vígadtt az Udvarban (330/897). **5.** (Természeti jelenség) játékosan mozgat vmit. Míg barna szép hajával Zefir susogva ~ (345/7). Tündöklő serényje ~ a' szellővel, Az arany szerszámra hányja göges fővel (256/15, 82/17). **6.** (Zefir) fújdogál. Tsak némelly enyelgő Zefirek játszanak, Mellyek a' levelek alól kiugranak (380/25). **7.** Kénye-kedve szerint bánik vkivel, vmivel. Óh Fátom! már, már képzelem Hogy a' szerentse laptaképpen Játészik mindenha én velem (379/136). Óh élet — óh Szerelem — Óh ne játészatok velem (443/224). **8.** Mutatkozik, látszik. Ti kiknek szemében élet és kedv ~, Ortzátonkon saját képvonásom látszik (330/1895). Mint midőn sok apró Nap ~ A' Harmatok friss gyöngyiben (417/19). [A múzsa] Ha amott rettent, itt édes mosolygások közt ~, Ortzáján a' gondok helyett edgy edgy Grátzia látszik (216/53). **9.** (Fény) megvilágít. A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játészott a' bíborba borúlt Ég' aljával (330/1856). **10.** (Ámor) kerülget. Óh kellemes leánykák! — Mert bár gyakorta ~ Ortzáitok körül is Hajfürötők körül is Édesdeden repesvén (185/ 42). **11.** Vmi ~ vmit: utánozza. Az Homér' játékait Játésza újabb tréfa itt (114/6). **12.** Vki becsületevel ~: piszkál, bosszant vkit. Földig legázolom őket a' nyelvemmel: Másszor ne játészának a' betsületemmel (330/828). **13.** Az álom ~ a képzelődéssel: álmodik. Mi? Hát valójában láttam e' szememmel, Vagy tsak álom játészott képzelődésemmel? (237/2) **14.** (Állat) ugrándozik. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játészik édes Anya körül (453/90). **15.** (Állat) párzási szándékot mutat. Enyelegve ~, taréját berzeszti, Oldaltt forog, tiped, 's szárnyát leereszti (330/495). ~ (330/1877, 368*/24/25, 397a/467, 859, 418/ 37), játészik (139/23), játészol (209/23), játészának (84/25), 196/25), játészott (330/334, 341/3), játészott (231/114), Játészott (231/118), jádzott (225/55), játészottak (447/51); játésza (284/2), Játésza (385/ 36). — Játészának (153/7).

játészó mn/fn (3)

I. mn 1. Csábító. Földiekkel ~ Égi tünemény (427/1). **2.** (Állat) virgonc, eleven. Másutt a' forrásnál egy mohos kőszálnak Töviben a' játészó báránycák ugrálnak (72/14). **3.** Isten ujjain ~: Istentől létrehozott. Vegyétek hozzátok a' három Grátziát, 'S az Isten' ujjain ~ Hármóniát (337/344).

II. fn Szereplő. Ezért tették fel jutalmul a' játészóknak mustráján (413a/926).

játészódik i (3)

1. Játészadozik. Fussatok hát, víg Napok! Tíz hete már, hogy vígsággal Játészódtatok e világgal (133/10). **2.** Játészik. Mikippen roppant Tancz tartatic vala és le ülénec vala hogi yacczodnánac (330/458).

játészodjatok (172/25).

játészódtat i (5)

1. Elbűvöl, bámulatba ejt. [Az álom] Lány karjain fáradt érzékenységeteket Ringattya 's egy másik világba tesz minket Hol sok ezer képpel elménk jádtészottattya (14/9). **2.** Megtéveszt. E' tsalódás ~ é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket? (139/70)

jádtészódtattya (201/9), Jádtészottatták (123/41). — Játészódtasd (263/37).

játészódva in (1)

Játészva. Melly jól esett ha ~ lépven utánnam nyomba Kis koszorúkat raktatok tiszteletül markomba (241/5).

játészódván in (2)

Játészva. Múzsáddal játészodván Múzsám, hamarjába E' dalotskát zengé kiseded Hár fájába (235/35).

játtészódván (204/53).

játészóeszköz fn (1)

Játék. Mennybéli lángnak kellemes isteni Szikrája! Hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet: Te játészó-Eszköze a repeső örömmek Búnak, reménynek! (454/745)

játészván in (2)

1. (Zefir) borzolván. Zefir ~ szép hajain Elefánttetem vállain Melly szép színeket adtak? (134/49) **2.** Csalárdul. Kik tudjuk, mint törtek ránk Népünk meggyilkolójai, 'S adtak, ~ tsalfa színt, Szabadságfát, 's Gillotint (257/102).

java fn**(42)**

1. Vminek értékesebb, legjobb része. *A' semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/2). *Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek* (413a/529). 2. Vkinek az értéke, tulajdona. *Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal perzselik ősi ~t* (259/476). *Óh nem! Nints betesebb javunk az életnél* (454/109). *Ah, fő ~ Éltémnek Hol mulatozol te?* (145/17) 3. Vminek érdekesebb része. *Ekkor — itt lessz már a' ~ E' kis Historiának: Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának!* (231/439) 4. Vkinek, vminek haszna, előnye, érdeke. *Mert melly'k nép lehet az, melly' a' természet' öléből Több áldást és több ~kat vett volna ki, mint Tik?* (258/90) — *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem tudva érzette önnön maga ~t* (454/376). 5. Az élet ~ban: java korában. *Az élet ~ba ki múlt* (214/64). 6. Az idő ~ban: jó időben. *Mellyeket idő' ~ba mind elkészíts előre* (413a/183). ~i (397a/590), *Javai* (210/39), ~t (168/4, 443/199), *Javát* (190/50), ~it (14/12, 77/78, 201/12), ~nak (158/10), 241/24, 397a/1165), ~knak (410/12), ~ban (289/19), ~ra (77/187, 215/144, 259/7, 19, 27, 339, 413a/247), *Javunkra* (114/486), ~tokra (217/126), ~mtől (268/85), *Javaidtól* (81/2, 203/2), ~ért (259/369, 267/135), ~val (72/2, 177/7, 336/10, 454/807), ~iddal (225/97).

javall i**(1)**

Javasol. *Azomba Thisbé, hogy ő is meg ne tsallya Kedvesét: a menést magának javallya* (77/232).

javallás fn**(1)**

Javaslat, tanács. *Atyám! így felele Pallás Jupiter tanátsára, Nem tetszik ez a' ~, Nem állhatok szavára* (114/597).

javasol i**(1)**

Ajánl vmit. *Jobban javasolom, hogy ezeket elfordítván tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa [magát] mulatni* (238*/143/9).

javasolni in**(1)**

Ajánlani. *Tetszik-e? vagy tud más jobbat ~?* (327/23)

jázmín fn**(5)**

Közepes nagyságú díszcserje. *Illatos ~nal beszótt lugasokon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/72).

jázmín (148/22), *Jázmínok* (150/cím, 1), ~t (289/2).

jázmínocska fn**(2)**

A cserje virága. *Bűszke Jázmínotskák, im én Azt merem néktek mondani* (150/7).

~ (150/49).

jázmínos mn**(1)**

Jázmínból kialakított. *Most ~ lugasban E' nyári hűvös estvén Lillámmal ülök egygütt* (345/1).

Jázon fn**(2)**

Személynév. <Az ógörög regevilágban az Argonauták vezére, aki megszerezte az aranygyapjút a sárkánytól.> *Élni fog ditső nevébe Vétzy a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez ~ is* (317/18).

~ (237/102).

jé isz**(2)**

1. <Meglepődést, elámulást kifejező szóként.> *Oh jé! ha Mihály Árkangyal meg találja hal-lani, Hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani?* (314/35) 2. <Bosszankodást kifejező szóként.> *Ah, ha én elvesztenélek, Mit tsinálnék, drága Lélek! Óh — oh — jé!* (285/35)

Jeanette fn**(2)**

Személynév. <Vajai Vay Jeanette.> *A' Szépség' ereje a' bajnoki szíven — A' szép Jeanettéhez* (368/cím).

~ (368*/31/8).

Jebuzéus fn**(1)**

Bibliai eredetű néptörzs. <Itt a zsidó zenészre vonatkozik.> *Nemzeti tántzunknak légyen első jussa: Magyart! Illyen atta vén Jebuzéussa!* (330/566)

jég fn**(16)**

1. Megfagyott víznek szilárd halmazállapotú tömege. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjött a' ~en Tihany' hegyfokánál* (330/32). *Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakálla Tsörög a' ~ miatt minden szőri szála* (85/8, 197/8). 2. A talajt borító megfagyott

vízréteg. *Itt a' Tavas, az ő enyhében Elolvadt a' hó és a' ~* (379/2). **3.** Jégeső. *Vaj! hijába borúl a zöld levél a' lány Szöllőre, Annyi ~ ugrál kopogva akkor a' ház tetőre* (413a/453). **4.** Érzésnek, magatartásnak hideg volta. *Így fordítom el ortalmat Én is bájoló képedtől, Mert tsábitó beszédetől Jéggé fagy a' szívem is* (324/24). **5.** Olyan hideg, mintha jég volna. *Az Úr' keze mikor tántolt Az enyémhez képest ~ volt* (309/26).

~ (196/65, 289/10, 380/63, 459/3), *Jég* (232/4), ~*be* (413a/245), ~*től* (403/5), ~*gé* (253/49), *jégével* (182/12).

jégcsap fn (3)

Lefelé vékonyodó, kúp alakú jégdarab. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak, A' zsindegyre vastag jégcsapokat raknak* (197/2, 85/2).

jég csapokat (66/4).

jegenye fn (3)

Jegenyefa, a nyárfaféléknek magasra növő faja. *Vagy tölgyfát vagy vén ~t tappon le derékba* (348/42).

~ (239/33), *Jegenyék* (176/17).

jeges mn (3)

1. Olyan (víz), amelyen jégdarabok úsznak. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ... Ki a' ~ Tenger' habját igazgatod* (337/173).

2. Hideg, barátságtalan (magatartás). *Egyenes természet! Hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga ~ légyen?* (196/60, 380/58)

jégeső fn (5)

Esővel vegyes jég szemekből álló csapadék. *Kopog a' jég-eső, tördel mindeneket* (198/27). *Forgó szél és jég eső A' mi a' munkánkra jó* (389/59).

~ (330/1684, 397a/194), *jég eső* (86/27).

jégfog fn (1)

Kemény téli hideg. *Gyászos Tél ... Ki mormolsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/116).

jéghallgatás fn (1)

Síri csend. *Hová ütődöm az habokba? Haj! melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresz-szusos partokba Hol rémlet ül 's ~* (455/20).

jégsátor fn (1)

A halál ~a: a sír. 'S kéred segédemet? Hijába már, Kincsem, hijába! Csak az Halál' ~ába' Ölelsz meg engemet (302/41).

jégtábla fn (1)

A földet borító jég réteg. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezre áll a' tsepűs Baleári parittyá: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borittyá* (413a/317).

jégzápor fn (1)

Hirtelen keletkező esővel vegyes jég szemekből álló csapadék. *Mint mikor a' rohanó ~t, avvagy az omló Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter* (258/49).

jegy fn (5)

1. Vmilyen elváltozás a bőrön. *Ugyan hát a' hamis szívű rossz embernek Testinn ilyen ~ek miért nem hevernek* (28/20). **2.** Csillagkép, az állatövnek vmelyik meghatározott része. *Ha negyedik feljöttekor (: mert leg biztosabb Jegy e':) Tisztán megy az Egen 's nem is tömpe a' szarva hegye* (413a/436).

~ (238/105), ~*ek* (162/89), ~*ül* (370/9).

Ö: *hit~*.

jegyese fn (3)

1. Mátka, az a nő, aki eljegyezte magát vki-vel. *Ah, szóljatok, Nimfák! Hol van Jegyesem? Hol van, hol van Jegyesem?* (144/4–5)

2. Megváltó. *Ha a' Halál szörnyű árnyékába esünk, Fényével meg újjít a' Jépus ~ünk* (222/12).

jegyez i (5)

1. Vmit folyamatosan felír vhoval. **2.** Mutat. *Tán keservét — tán halálát Jegyzi ez halotti szín* (282/10). *Még is mindeniknek szíven van egy petsét, Melly jegyzi és őrizi az emberség' betsét* (454/344). **3.** Megbélyegez. *Jegyzem azt a' Kevélyt háládatlan Névvel Ha beszéllek róla: a' Világ nyelvével* (176/41).

jegyzé (225/63). — *Jegyezze* (297/36).

Ik: *fel~, ki~*.

jegyezget Ik: ki~.

jegyezve Ik: el~, fel~, meg~.

jegyruha fn (1)

Jegykendő (eljegyzéshez). *Majd minden Kal-*

márok Bankrótokká lettek, A' kik sok ~t előre megvettek (330/1812).

jegyzés fn (10)

1. Jegyzet. Jegyzés nélkül is érthetni, hogy itt M. Báró Vay Miklós Ő Nagyságára van a' tzelezés (418*/175/3). 2. Megjegyzés, mondas. Holberg' elmés ~e, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, rabjai sok Nemzeteknek (368*/31/19). 3. Észrevétel. Sovány ~eket téznek a' szívére 'S bal magyarázatot cselekedetére (453/201). Jegyzések (368*/30/1), ~eket (267*/13/14, 268*/22/11), Jegyzéseket (231/203), Jegyzését (330*/199/13), Jegyzésekben (267*/14/9, 397*/116/1).

Ik: meg~.

jegyzet Ik: fel~.

jegyző in (1)

Jelző, vmire utaló. Innepi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző kereszteteket sűrűn raktak reája (314/12).

jegyzőkönyv fn (1)

Anyakönyv. Carnevál a' jegyző könyvet ki nyitattja 'S előbb curiose keresztül forgatja (330/401).

Jehova fn (6)

Isten. Ti pedig mind, mind örülljete, a' ~' Lelke lakozik veletek (225/116). ~ (225/56, 109), ~nak (222/51, 225/102, 128).

jel fn (39)

1. Vmely cselekvésre, magatartásra felhívó mozdulat, cselekvés. Jupiter is a' tsatára, Rá ütven a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény melől (114/636). Ámor ezt hallgatta, nevette ~ül Egy kiseded mennydörgést durranta bal felül (330/879). 2. Vmely érzést kifejező megnyilvánulás. 'S tiszteletemnek e' tsekély ~ét végye kedvesen (124/23). 3. Emlékel. E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly ~ek, mellyek a' szívet serkentik, ... Olly ~ek, mellyeket te állítasz, Haza! (306/61–3) 4. Bizonyított. Hajdani hűségtek ~eit napfényre tegyétek, És a' Márs' mezején kardot pengessetek ismét? (259/644) 5. Írott, rajzolt ábra. 'S a' mint mutatják a' ~ek oldalában,

A' Kupa Hertzegé vala hajdanában (330/351). 6. Megkülönböztető jegy. De mondok én tinétek Sok olly ~et, hogy arról Könnyenn reá akadtok (185/103). 7. Olyan jelenség, esemény, amelyből vminek a meglétére, bekövetkezésére, okára következtethetünk. Hogy megtudhassuk az essőt, héséget 's hideg szelet Maga Jupiter előre rendelt bizonyos ~et (413a/359). Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra süt e nyájas égi ~ (81/18, 203/18). 8. Olyan jelenség, amelyet vmilyen célra fel lehet használni. Sőt még a' beszéd is eggy olly tsalható ~ Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel (28/11). 9. Jelkép. 'S korona légyen páltzával Szent hatalmatok' ~e (397a/234). Maradjon a' pogácsa is Mert az szerelem ~e (169/158). 10. Csillagkép. Ettől tartván tsillagokra, és hókra vigyáz nagyon Hogy a' hideg Sátorus és Merkur melyk ~be vagy (413a/345). 11. Égi ~: csillagkép. Fekete palástján irva voltak az égi ~ek, A' Napnak, Holdnak járását ki jegyezgette velek (314/9).

~ (230/18), ~ek (413a/249, 415/25), ~e (330*/200/24, 400/42, 413a/708, 788, 436/10), ~ei (28/18), ~et (413a/756), ~t (185/184, 413a/444), ~eket (259/360), ~ét (445/56), ~eit (16/23 205/23), ~nek (330*/166/1), ~ekből (413a/380, 466), ~ére (214/18, 413a/240), ~éül (330*/177/11), ~ekkel (185/195).

jelen hsz (5)

1. Ott. Pán, Juhok őrzője! légy jelen sípoddal Ha gondolsz még a' te kedves Menaloddal (413/21). 2. Vhol vkivel együtt. Mert ő az Édenben szintén ~ vala, Mikor Éva által az élet meg hala (213/31). ~ (306/289, 413/23, 413a/19).

jelenés fn (1)

Jelenet. Szívemelő ~! a' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák melly szép hadi rendbe ragyognak (400/74).

jelenik i (2)

Megjelenik. Az olajos részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lidértz formába jelennek (201/60, 454/618).

Ik: meg~.

jelenlét fn (1)
Helyszínen levés. *Ha ~emben nem elég vagyok az ő mulattatásokra* (368*/24/12).

jelenni in (1)
Tündökölni. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnek kell lenni, Melly hátulról is ennyi Gráziákkal kezd ~?* (139/40)

Ik: meg~.

jelenség fn (4)
1. Vmit bizonyító jel. *És még a' füvetske is, A leg kisebb férgetske is Annak hathatós ~e, Hogy a' Teremtő Felséges* (123/57). 2. Esemény. *Bátor akkortájba elég ~et tettenek Maga a' föld, a' tengernek habja, az undok ebek, Az nem kedvest jövendőlő madarak, és egyebek* (413a/473). 3. Megnyilvánulás. *Jajgatás éltének első ~e Jajj első folyása, jaj közt jön el vége* (453/19). 4. Éji ~: álom. *Ti álmhintő Istenségek! Kiknél az éji ~ek Ezer formában lengenek* (431/32).

jelent i (17)
1. Tudtul v. hírül ad vmit. *Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd-ki végre, mit hozál? Mit ~esz bús fejemnek?* (282/3) — *E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik, 'S a' régi vitézek' érdemit ~ik* (306/62). 2. Vmi vminek a megtörténtét jelzi. *Ha kékes, úgy essőt ~, ha lang színű, úgy Szelet* (413a/456). 3. <Szó> vmely szemléleti, gondolati tartalmat képvisel. *Vitz, német szó ~ elmességet* (330*/147/1). ~ (126/63, 330*/205/2, 413a/360), ~enek (143/16), ~ett (267*/13/12, 268*/21/1, 340/19); ~i (282/16, 330*/149/8, 330*/158/4), ~ette (330/427). — ~se (288/56, 310/43).

Ik: be~, ki~, meg~.

jelenteni in (2)
Jelezni. *A gazdag paszamántokkal Láttatol ~, Hogy több paszamántosokkal Tartozunk beszülleni* (16/26, 205/26).

jelentés fn (2)
Hivatalos közlés. *'S mindjárt a' Nádor Is-pánnak Illy ~t tevének* (114/290). ~t (114/294).

jelentésű mn (1)
<Szó> vmely szemléleti, gondolati tartalmat

képviselő. *Élvény ... Ellenkező ~ azzal hogy halovány, halvány* (330*/204/2).

jelentő in (3)
1. Vmit kifejező. *Siralommá váltá öröm könyveidet, Bút ~ jajjá víg nevetésidet* (212/128). 2. <Nyelvi jel> vmely szemléleti, gondolati tartalmat képviselő. *Kivált hogy a' só és só suffixumok mindég helyet~ szókhöz ragasztódnak* (330*/197/7). ~ (413a/491).

jelentvén Ik: meg~.

jelenvaló mn (1)
Adott pillanatban levő. *Nem lehet ~, Csak múltt, 's jövendő pont lehet te benned* (288/61).

jelenvén Ik: meg~.

jeles mn (11)
1. Kiváló, kitűnő <személy>. *Két ~ Szűz is volt, Batori, Matskási, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási* (237/113). 2. Elsőrendű, nagyszerű <dolog>. *Az a' ~ Kantus ugyan hol készüle?* (330/305) 3. Említésre méltó, nevezetes. *Jeles Sírverset készített e' fő vitézünknek Faludi Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája* (267*/18/8). 4. *Jeles nap:* farsang utolsó napja. *Szépek! Ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' ~ Napról megemlékezzetek* (330/2028). ~ (167/18, 267*/13/14, 330/1098, 330*/156/9, 413a/678, 432*/203/4, 454/77).

jelesben hsz (2)
Főképpen. *Hívás a' mezőkre, intés az örömré: ~ a' Leánykákhöz* (397*/75/11). *legjelesben* (330*/200/4).

jelesség fn (1)
Kiválóság, erény. *De bár tovább nézd meg minden ~ét* (453/43).

Jéna fn (1)
Helynév. <Tübingiai német város, egyetemét sok magyar protestáns diák látogatta.> *Minden Magyarságtól koppaszson meg ~, Mikor klompér mellé megy seres Lagéna* (233/57).

Jenei fn (1)
Családnév. *Kinek ~ Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/47).

jer i

(102)

1. Jöjj! (A jön ige felszólító módú alakja.) *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére* (93/1–2). *Jere, jere, seregünkbe!* (459/14) 2. *Jertek: jöjjetek! Jertek mind kövessük Pálffy Fővezért* (259/565). *Jertek vig esztendő! Örömmel telendők!* (174/22) ~ (143/21, 161/1, 186/42, 199/21, 217/93, 379/141, 447/148), *Jer* (25/29, 44, 81/31, 87/59, 127/9, 41, 137/3, 143/19, 159/3, 161/1, 163/29, 33, 164/1, 172/7, 173/12, 183/22, 186/1, 29, 34, 37, 190/19, 30, 199/89, 113, 203/31, 212/1, 3, 109, 217/93, 95, 223/20, 255/1, 261/3, 10, 297/71, 351/3, 4, 338/53, 397a/277, 280, 941, 946, 400/41, 49, 57, 413a/22, 530, 570, 421/9, 41, 447/148, 451/1, 454/752, 865, 873, 456/69, 73, 77, 78, 79), ~e (338/56, 397a/544), *Jere* (102/3, 10, 224/3, 459/12), ~tek (4/15, 196/29, 200/15, 336/6, 380/29, 413a/24, 432/70), *Jertek* (4/16, 84/29, 123/1, 4, 188/122, 200/16, 210/91, 212/136, 259/545, 546, 322/45, 373/88, 397a/103, 937, 413a/12, 432/67).

Ik: bejertek, el~, eljertek, kijertek. L. még gyere!

jérce Ő: gór~.

jérceforma mn

(1)

Jércére emlékeztető. *Édes a' te danolásod, Jértze-forma kotyogásod* (433/22).

jerke fn

(1)

(Szójáték.) *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát!* (227/13)

jertek el l. elgyere

Jeruzsálem fn

(2)

Helynév. *Mikor Titus a' jajt kívülről hallgatja, E' Jeruzsálemet belől szorongatja* (215/86).

Jeruzsálemnek (225/11).

jeruzsálemi mn

(1)

Jeruzsálemben levő. *Az atyámtól nyertem eztet A' kettős arany keresztet Jeruzsálemi hadba* (114/118).

Jesse fn

(1)

Személynév. (A Biblia szerint Dávid Jesse törzséből származott.) *'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává fogadta ~' zömök fiját* (337/374).

Jézus fn

(5)

Személynév. *Te pedig földből lett Testem, nyugodj végre, Míg Lelkem' fel viszi Jésum az égbe* (222/102).

Jézus (222/12, 17), ~t (211/82), *Jésumért* (217/146).

jesuita (lat)

(1)

Jezsuita. *De meg is adom a bérít More Jesuitarum* (92/168).

jó mn/fn

(398)

I. mn 1. Olyan (tárgy, anyag, jelenség), amely szervezetünkre, ill. vmelyik érzékszervünkre kellemesen hat. *Fársáangi ~ borral habzó Butellia!* (330/17) — *Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió; melyik kell? mind ~ bor-kortsolya* (199/92). *Már a' kékszemű Valkiráak a' legjobb sert készítik* (454/419). *Úgy megy majd gyomrunkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esszük a' bálba, a' mi ~?* (197/62) — *Ti ~ szagú virágok Leheljetek Nepentét* (264/5). *Ti, kiknek nem édes sem álmom, sem étel, Lássátok, millyen ~ ez a' dolog-tétel* (198/48). **2.** Kíváncsalmainknak megfelelő, illő. *De most már ~ volna azt is említeni, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni* (266/31). *Bízom az érdemes késő Maradékra, Melly több szívességgel néz a' ~ szándékra* (245/58). **3.** Kellemes, kedvünkre való. *Ki ~ órát tészek néha a' vénnek is* (330/1907). *Nem ~ benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/3). *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/79). **4.** Erkölcsi követelméinknek megfelelő. *Bóldog lehetsz tehát; tsak ~ ember legyél, Vigan 's mértékkal élj, szeress és jól tegyél* (202/133). *Légy ~! Ím kezét fog az ember te veled* (199/78). **5.** Jószívű, jóindulatú, gyengéd érzésű. *De bízzatok, bizony a' siralmas árva Előtt a' ~ egek nintsenek bé zárva* (210/118). *Tudom, hogy ~ szíved érettem hidegszik Hogy a' koporsóba testemet szegeznek* (210/95). **6.** Betegségtől mentes. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' ~ egészségnek semmi ártalmára* (330/576). **7.** Szerető, gondos. *Ki példája volt a' ~ édes anyának* (213/106). **8.** Okos. *Hány ~ ész lett vaddá, Hogy nem mivelték?* (334/14) **9.** Tisztelt, tiszt-

teletre méltó. *Bizonyíthatnám itt sok ~ Emberekkel* (222/30). *Melly akkor származik, mikor edgy könyörülőt látunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk-is ~ barátunk* (216/104). *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt* (258/73). **10.** Ajánlatos. *Pedig ~ ám azt féltetni Emberséges embernek* (114/838). *Jobb volna addig aludna, Vagy verset írni ne tudna, Ne hazudna* (236/19). **11.** Nagy, bőséges. *Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr, 's a' friss petsenyéből Négy jó portiót kapa* (231/466). *Még a' mellé pogácsát is Sütők egy ~ tepsivel* (169/150). **12.** Elismerő. *Mégis egy ~ nézést tőle nem nyerhettem* (196/79). **13.** (Köszönésben, búcsúzkodáskor) kellemes, kedvező. *Szűz Mantzikám, ~ éjtszakát, Neveddel alszom-el!* (230/21) — *Kurjongat, 's a' bűnnek ~ 'tszakát izengget* (197/36). **14.** Jó szemet se tesz vkire: nem segíti. *'S Itália, melly mint irigy mostohám Most ~ szemet se tett rám* (171/8). **15.** Jó reggel: kora reggel. *Sajnáljuk valóba, hogy ma még ~ reggel Nem jöhettünk ide éneklő sereggel* (340/17). **16.** Életének legjobb szakaszában: élete teljében. *Meghólt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élván az élők sorában* (217/85). **17.** Jobb rész: többség. *Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem* (327/15).

II. fn 1. Erkölcsei elveknek megfelelő dolog. *Óh melly sok ~ vele sirba temettetett* (210/64). *Nem jut-e eszedbe mennyi sok ~t tettem Veled* (57/5). *Isten! ... A' te tőled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, ~ra akkor vezet* (454/331). *Hány polgár [lett] Búnyikká, Hogy ~ba nem nevelték!* (334/17) **2.** Jó ember. *Igazság Istene, ~k 's rosszak bírója!* (454/113) **3.** Kedvező helyzet, körülmény. *És láthatnék annyi szép vitézt egy számban: Ezt kívánnám legfőbb ~ gyanánt hazámban!* (267/236) — *Én már gyötrődve élek Én már több ~t nem érek* (158/6). **4.** Vmilyen szempontból kiváló, értékes, kellemes dolog. *Néha még többet tesz a' nyomorult körül, ... egy kis kenyér, 's egy vígasztaló szó; Mint a' gazdag kézből nyújtott panaszos ~* (202/132). *Bár most megszűnnek De el nem tűnnek Ah nem bennem A' régi ~k*

(181/12). **5.** Legfőbb ~: az élet. *És te olly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb ~nktől megfosztanál minket* (454/111).

Ö: köz~. L. még java!

jóakarat fn (1)

Támogatás, áldás. *És a' Világ' kegyes Atyját, (ki a' napsúgórokon Hinti rátok jó'karatját, 'S ez essőn, harmatokon Szépségtekben tisztelhessem* (397a/1179).

jóakaró mn (1)

Jó akaratú. *Bízik mert Apollo jó akaró attya* (29/10).

Joannes fn (1)

Személynév. (<~ Secundus, latinul verselő XVI. századi költő.) *Herkules és Ámor — Herkules Amort görbült vállal tartván. (J. Secundus után.)* (94/cím).

Jób fn (1)

Személynév. (Bibliai személy.) *Ez a' föld a' hasztalanság világánn oly Golyóbis Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' kegyes ~ is* (162/28).

jobb¹ mn/fn (11)

I. mn 1. A szív oldalával ellentétes oldalon levő. *A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's akasztja azt a' ~ karjára* (77/206).

2. Jobb szárny: sereg jobb oldalon levő része. *De a' könnyű sereg' ~ szárnyával Márta Kिरukkolt, 's előlők az utat elzárta* (330/1291). ~ (212/87, 413a/337, 454/116).

II. fn 1. Jobb kéz. *'S a' partról e' szagos be- rekbe Áldott ~odon felsegítség?* (455/36) **2.** Jobb oldal. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bársonyozván az Eget ~ felől* (225/124).

~ (330/1178, 418/21), ~ra (313/137), ~ról (330*/165/9).

jobb² hsz (2)

Jobban. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kotyfity stutzerrel* (197/96). *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől?* (327/16)

jobbacska fn (1)

Jobbféle anyag. *Gondolom jobbatskát kóstolt Az Ió tölgye alatt* (231/89).

jobbadára hsz

(1)

Jobbára, leginkább. *Hitetlen Sors! Ki ~ Tsak a' bohóknak kedvezel, Kerestelek!* (379/61)

jobbágy fn

(9)

1. A földesúr földjén gazdálkodó paraszt, aki ennek fejében dézsmával és robottal tartozott, és személyes szabadságában is korlátozva volt. *El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok ~ok zsírja hízlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról* (114/732). 2. Alattvaló. *József, kinek nem lesz félvilágon párja, Ki minden Országit maga öszvejárja, Hogy megesmérhesse saját ~ait* (259/209). 3. <Jelzői használatban> alattvalóként szereplő. *Kinek trónust a' mély örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Ámfitríte* (337/264).

~i (307/3, 337/311), *Jobbágyid* (259/229), ~inak (259/254), ~itól (259/321), *jobbággyá* (268*/22/9).

jobban hsz

(53)

1. Egy másikhoz viszonyítva még inkább jól. *Most még ~ esik, mert édes valóba, 'S külömben sem látszik színe a' kantsóba* (199/99). *De szeretném felhajtani Háttul, de ~ elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől* (169/46). 2. Nagyobb mértékben. *Ah! Ennek láttára még ~ remegek* (52/28). 3. Erősebben. *Lábával ~ szorítja Társa oldal bordáját* (114/205). 4. Mind ~: jobban-jobban, fokozódó mértékben. *A' veszély mind ~ nő* (317/172).

~ (32/19, 169/11, 176/81, 208/26, 231/200, 221, 393, 238/24, 238*/9, 257/19, 259/276, 297/51, 309/19, 310/55, 313/11, 326/31, 330/78, 833, 978, 1681, 330*/156/2, 368*/14, 413a/294, 758, 902, 1030, 424/44, 428/145, 453/184, 454/218, 841), ~n (317/ 190, 330*/137/3), *Jobban* (110/2, 185/132, 330/972, 1978, 412/30, 31); *legjobban* (191/9, 330/584, 710, 380/65, 413a/634), *leg jobban* (55/9, 196/67, 215/61), *Leg jobban* (231/10).

Ö: mind~.

jobban-jobban hsz

(3)

Egyre inkább. *Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A, Conventbe fel kele* (114/435). ~ (330*/156/14), *jobban jobban* (111/94).

jobbára hsz

(1)

Többségükben. *Egy tágas sarokban Belinda' szavára Leülnek a' Dámák 's az Urak ~* (330/618).

jobbítás fn

(1)

Javító szándék. *Jobbítás helyett az el tévedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek* (453/177).

jobbra-balra hsz

(2)

Jobbra is, balra is. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' tengerben magára Jobbra balra nézeget* (397a/1128). *jobbra balra* (413a/244).

jóféle mn

(1)

Jó minőségű. *A' ~ ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).

jóformán hsz

(2)

1. Jobbára, nagyrészt. *Az égés, pusztítás, aluttvér ~ Megtetszett még most is oldalán és ormán [a templomnak]* (306/191). 2. Alaposan. *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsege A' Föld hallotta lármáját És mennydörgésnek vélte* (231/92).

Johanka fn

(1)

Személynév. *T. N. Vajai Vay Jeanette (olv. Zsanét, magyarosan ~)* (368*/31/8).

Johanna fn

(3)

Személynév. *De ~, kinek rózsákba mártatott Ortzája született hajnalszint mutatott* (330/1363). ~ (330/1365, 1367).

jóindulat fn

(2)

Vki iránti jó szándékban megnyilvánuló érzület. *Hát kegyetlen nevet ezzel érdemele, Hogy hozzánk ilyen jó indulattal tele* (213/ 58). *Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77).

jóízű mn/fn

(3)

I. mn *Jóízűen*: jó étvággal. *'S a' munkás kenyérét, sajátját elő veszi: Délbe, estve, mindig jó ízűen eszi* (198/62). *jó ízűn* (198/59).

II. fn *Jóleső*, jó étvággal elfogyasztott étel. *Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúcczából* (169/161).

jókedv

(16)

1. Derűs elégedettség, vidám kedélyállapot. *Mert láttam jó kedve másnak is támadott* (228/8). *Eb a' kinek jó kedve nints, eb a' kinek nem is lessz* (310/39). 2. Méltóztat vkit jó kedvére: örömmel fogadja. *Bellona dárdával, Clio hadi kürttel A' szép Cythera elbontott hajfürttel, E' három Istenné, megy tiszteletedre: Tudós Gróf! Méltóztatd őket jó kedvedre* (382/4).

jó-kedv (336/34), *jó kedv* (210/52, 266/18), *jó kedvem* (433/27), *jó kedve* (397a/376), *jó kedvet* (120/2), *jó kedvébe* (330/1555, 413a/10, 864), *jó kedvekbe* (397a/731), *Jó kedvel* (87/28, 199/48), *Jó kedvvel* (413/52).

jókívánság fn

(1)

Boldogságot, boldogulást kívánó mondás. *Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis* (227/8).

jókor hsz

(3)

1. Kellő időben. *Jobb a' vizitáló hogy ~ szalad-el* (239/42). 2. Korán. 'S *Mint a' mérész Ibolyára, Midőn ~ búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el* (231/324). *Jókor* (330/917).

jókori mn

(1)

Korai. *Megholt! 's ~ Fátuma Minden jámborokat buba meríté bé* (386/11).

jól hsz

(101)

1. Kielégítően, megfelelően, helyesen. *Talpig ~ készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' buzgó Hazafiak* (114/529). *Ezt a' Szent Atyák ~ látják* (114/270). *Jól tudom én, melyly tartatlan Ez az én pompás szépségem* (148/53). 2. Kedvezően, elismerően. *Neveld fel, és tegyél egy olyant belőle, Hogy majdan minden száj ~ szóljon felőle* (217/106). 3. Nagyon, ugyan-csak, alaposan. *Kedves Úr! hogy tegnap, gyomrunk ~ meg tele, Nem hagytuk a habzó poharakat tele* (228/1). *Ki a' hatvan hetet már ~ meg haladta, A' midőn magát a' halálnak meg adta* (215/103). *Vegyük ~ eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug festő le rajzolja* (213/13). 4. Jól tehet vkivel: segítheti. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod ~ tehe-*

tek (202/124). 5. *Jól van: <elismerésképpen>. Jól van, ~: az idő maga megmutatja, Mit sírtok? az ember végét sem várhatja* (268/149). *Jól van Gergő! ~ van: de a' tűz hogy esett?* (330/1729) 6. *Jól emlékezik vkire/ vmire: emlékezetében gondosan megőriz vkit/vmit. Rólatok ~ emlékezem már mikor meg váltam is Ah, ah, emlékezzetek ~, Kedvesim! én rólam is* (241/15–6). *Még ~ emlekezem sok tábori ütközetekre* (259/613).

jólesik i

(4)

1. <Étel, ital:> ízlik. *Be' jól esik a' szűk étel* (198/45). 2. Kellemes, megnyugtató. 'S *a' nem alvás után jól esik az álom* (197/65). *jól esett* (241/5, 336/17).

jóllakás fn

(1)

Jóllakásul: étvágya kielégítésére. Leg nagyobb büntetés[t] a kik érdemlenek Jól lakásul egy pár fog hagymát egyenek (12/4).

jóllakhat i

(1)

Étvágát kielégítheti. *Pedig tsak olly helyen néha jól lakhatott* (330/1827).

jóllakik i

(1)

Annyit eszik, amennyivel étvágya kielégül. *Szoktak é jól figyelmezní, mikor nagyon jól laknak* (310/6).

jóllakott mn

(2)

1. Étvágát kielégített. *A puha gyepe füven az anyai téjjel Jóllakott gödője futkározik széjjel* (83/22). 2. Étellel tele <gyomor>. — és ~ gyomorra *Zörgő szárnyakon repülnek a' hollók nagy táborral* (413a/388).

jóllehet ksz

(3)

Bár, noha. *Ez ~ tsinos, 's módija mostani, Még sem merne reá a' tzinke szállani* (254/37). ~ (114/315), *jól lehet* (61/39).

jóltevő mn/fn

(20)

I. mn 1. Olyan <személy, intézmény>, aki, amely vkivel jót tesz, vkin segít. *Soha sem jóltévőbb a' dúzs, mint a' szegény* (202/127). *Idvez légy Liéus, jóltévő Istenség!* (199/75) — *Óh, jóltévő Halál! Ki borzasztóm valál, Jer, karom' emelem!* (223/18) 2. Olyan, ami kedvező, jó hatást fejt ki. *Édesdeden pihent, még a' töltt hóld haladt A' jóltévő álom' su-*

perlátja alatt (330/890). **3.** Jótéteményre irányuló, ill. kedvező eredményt hozó.

~ (317/230), *Jóltevő* (432/89), *jóltévő* (190/89, 241/33, 259/251, 313/22, 450/36), *Jóltévő* (450/31), *Jól-tévő* (222/80), *jól tévő* (216/96).

II. fn Jótevő személy. *Kit jóltévőjének szílongat szívében A' hideg vérű Bölts Kedvese' ölében* (330/1905).

jóltévője (193/37), *jóltévője* (307/6), *jól tévője* (281*/40/3), *Jóltévőnk* (225/67), *Jóltévőji* (195/51).

Jónás fn (2)

Személynév. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' ~' fél érésű tökje* (254/40).

Jonás (61/42).

Jonatán fn (2)

Személynév. *Az én hív Susánnám, kedves Jónathánom, Légyenek Tiéid, már csak ezt kívánom* (217/111).

Jónathánunkkal (217/102).

Jonium fn (1)

Viznév, (Jon-tenger). *A' Partokat ~nak hány hullámi verdesik* (413a/631).

Jordán fn (1)

Viznév. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' ~' partjain* (337/219).

Jósa fn (3)

Családnév. *T. N. N. és V. Pankotai ~ Gábor Úr, aranyasarkantyús Vitéz, több T. Várme-gyék' Táblaülője* (368*/31/10).

~ (368a/85, 169).

jóság fn (12)

1. Vminek jó volta, jó minősége. *Fringia. — Ezt a szót a' kardvasakra szokták felütni annak ~ának jelül és bizonyágául* (330*/177/10). **2.** Szeretetből fakadó jóindulat, vkinek jó, emberséges volta. *A' ~, a' hűség, az igaz szeretet Mivel maradandó szállást nálla vetett* (214/93). **3.** A jóságnak magatartásban, cselekedetben, szavakban való megnyilvánulása. *Hív Uray Juliánna, Kitől a' végpertzen is Több ~ot nem kívánna Még a' békételen is* (454/947). **4.** Vkinek jóságos volta. *Az, a' mi most örvendővé, Vagy szomorúvá téssen,*

Nem a' te ~od többé (208/43).

~ (397a/853), *Jóság'* (397a/428), *~át* (213/93), *Jóságnak* (454/99), *Jóságának* (222/31) *~jokért* (259/274), *~oddal* (225/147, 397a/1051).

jóságú mn (1)

Nagy ~: nagyon jó. *Ábrahámnak nagy ~ Istene!* (225/1)

Josepha fn (3)

Személynév. *Jősepha Kisasszonhoz* (331/cím).

~ (331/51), *~é* (331/52).

jószág fn (9)

1. Földbirtok. *Hazám', szabadságom' ~om', életem' Ezért az egy kedves kintsemért megvetem* (268/81). **2.** *Nemes ~:* nemesi birtok. *A' Nemes ~okból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát kívántak* (92/215). **3.** Vagyontárgy. *A' haboktól maradt még annyi ~od, Hogy abból boldogul élheted világod'* (202/119). **4.** *Plutó ~a:* arany. *Míg Plutó jós[z]ágát nem közlé emberrel* (5/1).

~ot (456/75), *~omnak* (330/1547), *~ba* (413a/1023), *Jószágomról* (330/1536), *~gal* (13/16).

jószerral hsz (1)

Úgyszólván. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151).

jószívú mn (5)

1. Akinek jó szíve van, aki szívesen segít másokon. *Jó szívű, de kitsinyt használó Barátok, Ketsegtető Múzák: már Isten Hozzátok!* (245/3) **2.** *Jószívű föld:* termékeny föld. *A' jó szívű földnek könnyű termésiből élődnek* (413a/1015).

~ (244/41, 330/39), *jó-szívű* (341/19).

jószívűség fn (1)

Segítőkészség. *Nem, Barátném, hisszük Jószívűségedet, Nem úgy kémlítettük ki e' Nyáron Lelkedet* (279/11).

jótét fn (7)

1. Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *A' nagy világ ~edet Nem tudja, 's útál tégedet* (305/31). **2.** *Az ég ~e:* az ég áldása. *Örömel felemelíti A' gyp ittas fejeit, 'S úgy*

tetszik, hogy ditsőíti Az égnek ~eit (397a/1160).
~ed' (390/19, 397a/543), ~edet (417/6), jó téteit (417/28), ~éért (357/53).

jótétel fn (4)

Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *Megtevéd Gazdag 's okos ~eddel Drága jelét örök Érdemednek* (445/55).
~ét (134/88, 447/88), Jótételeknek (439/35).

jótétemény fn (2)

Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *Hadd fizessem vissza ~edet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet* (202/139).
~ek (259/203).

jótett fn (1)

Vkin segítő cselekedet. *E' két ditső Személyek Bár hirtelen kimúlnak, De sírba nem borúlnak Jó tetteik soha* (259/265).

jótevő mn (1)

Olyan, aki vkivel jót tesz. *Így lészen ő tirannus Leg jótevőbb urán is* (185/176).

jour (fr) (1)

Nap. *Bon Zsur Jó napot! Meg látta ezt egygy körmös hal Így szóllítá meg: Bon zsur!* (114/36)

Journal fn (2)

Újságnév. *De most nála bérért szolgálnak mint Úrnál, A' Novella, Zeitung, Gazetta, és* ~ (330/1792).
~ (330*/195/8).

jóval hsz (2)

Nagyobb mértékben, sokkal. *Ettől a haszontól ~ marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra* (212/43).
~ (330/1311).

jóvátesz i (1)

Kipótól, gyarapít. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék* (336/74).

jóvátétel fn (1)

Az a cselekvés, amellyel vmit jóváteszünk. *Nohát ezen vétünk' jóvá tételére Én, mint a' Fársángi tábor' fővezére, Még ma egy Kissasszonyt kívánok elvenni* (330/1453).

jóvolta fn (2)

Vki jóakarata. *Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásodat, Míg az élők' földét*

lakja: Jóvóltod légyen sisakja (225/153).
Kenesei Mihály Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr' ~val (217/122).

józan fn (1)

Megfontolt, mértéktartó személy. *Ah ezeknek mérges szessze Hogyha egyszer résre kap, El ragad sok ~t messze És sok észt örvénybe tsap* (317/108).

józanság fn (1)

Mértéktartó magatartás. *Vétzy már magát el szánta, Józanság, vagy vesztesség!* (317/205)

Józsa fn (1)

Helynév. *Hegyi bor, kerti bor, ~ bor, Mind, mind, mind bor* (227/3).

József fn (24)

Személynév. *József is, Hazánkna ama' bőlts Királya* (306/263). *Gróf Károly Jós'ef Úrnak* (188/cím). *Mátyási ~ Úrnak* (235/cím).
~ (259/207, 226, 240, 241, 336, 306/264, 330*/199/5, 368*/31/1), ~' (259/249, 306/209), *Jósef* (222/69), *Jó'sef* (114/432, 222/46, 233/18, 26, 259/407), *Jó'sef'* (188/45), ~et (258/85, 259/469), *Jó'sefet* (188/1), ~énél (259/276), ~fel (259/315).

Ö: József~.

József-nap fn (1)

E nap alkalmából rendezett összejövetel. *(Lengyel József szenior úr tiszteletére.) Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját* (233/17).

jöhet i (2)

1. Vhova érkezhetsz. *Sajnáljuk valóba, hogy ma még jó reggel Nem ~tünk ide éneklő se reggel* (340/18). 2. Szájára ~: beszélhet. *Hogy ~ egy Gavallérnak Illyen beszéd szájára* (169/79).

Ik: ki~.

jön i (140)

1. Felénk, a beszélő felé közeledik. *Ahá! itt ~ egy Szán, 's benne két vén zsana* (330/212). *De erre jó — Melly szép!* (294/34) 2. Ide, a beszélő helyére érkezik. *Adelgunda hozzá méne — Jókor jövé! Mond néki Dorottya* (330/917). *Ah, az a' Kints' az Égnek Hol van, miért nem jó?* (145/2) 3. Vkivel együtt azonos helyre megy. *Ezt láttuk; 's tsak azért jöt-*

tünk udvarodra, Hogy azt, a' mit láttunk, ad-hassuk tudodra (225/133). **4.** Vhonnan szár-mazik, ered. A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges fü-vek 's keserű ürmök nőnek (216/1). Hát ben-nem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? (397a/546) **5.** <Illat, hang> terjed. Úgy va-gyon; nedves Kelyhéből Kedves Fűszerszám' illatja jó (146/9). A' sok jajszó feléd ~ a' Du-nával (259/69). **6.** Vmely megjelölt helyre kerül. Jöjjön az asztalra auszprug és piskóta (330/453). **7.** Bekövetkezik, történik vmi. Hogy midőn azt megvettem, Vélttem, a' ha-lál ~ rám (324/36). Sok nagy pénzes Úrasá-g-ra A' Betsület 's a' podágra E' miatt ~ úgy reá (317/224). **8.** Időbelileg közeledik, kö-vetkezik. De tán jó Olly idő, Mellyben nekünk A' vidékünk Új Hélikon lessz (334/48). Mikor jó egy új életnek az a' kedves Hajnala, Mely-benn lehessen e' bódlog helynek én is Angya-la (162/49). **9.** Vmilyen állapotba kerül. Ked-ve jó Antal gazdának, 'S nyájasan néz Vétzyre (317/234). Hány ezer bú 's átok Jöve-rátok (101/4). **10.** <Termés> terem. Testünket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis termésünk jött (389/43).

~ (133/40, 40, 176/9, 233/76, 309/120, 330/209, 1784, 330*/204/11, 330*/205/5, 351/1, 2, 413a/227, 418, 432/98, 445/44, 454/897), Jön (201/1, 368a/43, 397a/1053, 1054), Jönn (14/1), jó (182/4, 249/36, 288/3, 294/24, 305/16, 313/33, 316/36, 368a/46, 374/44, 389/60, 86, 87, 397a/376, 608, 453/139), jövők (185/32, 259/145, 436), jössz (57/13), Jössz (186/53), jövünk (454/203), jöttök (373/203), jőnek (159/1, 210/48, 213/6, 214/114, 219/66, 259/222, 330/1656, 389/71, 71, 397a/553), Jőnek (317/228), jönnek (330*/197/3, 454/815), jövék (322/40), jöve (52/7, 212/125), jövétek (418/51), jövének (290/19, 442/6), jöttem (185/6, 330/409, 1933), Jöttem (357/23), jöt-tél (330/920), Jöttél (186/54), jött (92/192, 255, 112/1, 117/2, 129/34, 161/2, 176/72, 198/60, 237/49, 257/94, 95, 171, 259/609, 314/7, 20, 330/775, 1128, 1129, 1746, 379/102, 413a/513, 425/34, 429/1), jöttem (143/2), jöttek (239/159, 211, 330/1860, 352/24), Jöttek (330/168, 373/171), jötteknek (225/90),

fog jönni (140/4). — jöttek volna (330/1860). — jöjj (45/1, 1, 368a/69, 441/11), Jöjj (45/3, 413/53), jöjjön (55/5, 191/5, 310/73), Jöjjön (32/9), jöjjön (409/32, 460/186), Jöjjön (220/6), jöjjetek (84/34, 196/34, 313/134), Jöjjetek (135/49, 52, 274/13, 16), Jöjjetek (263/23), jöjjenek (357/76).

Ik: által~, be~, bele~, el~, elő~, fel~, haza~, ide~, ki~, le~, meg~, rá~, vissza~.

jönni in (4)

Közeledni. A Varju tsak felém ~ is írtodznék (61/8).

~ (254/8, 333/33), jőni (290/17).

Ik: bele~.

jöszte i (6)

1. Gyere (ide)! Jöszte idebb, úgy mond, Földim, nesze lant (348/12). **2.** Jösztetek: gyer-tek. — ~tek, Kedves unokáim hadd szóljak veletek (215/139).

Jöszte (93/cím, 291/14, 381/13, 454/857).

Ik: be~.

jött in (2)

Érkezett. Kezdtetek újj éneket, A' most ~ Fő Rendekeket Vélek tisztelvén (188/125).

~ (321/14).

jötte fn (6)

1. Érkezése, megérkezése. Fogadd el ez ap-róságot Hozzánk-jöttöd' innepén (390/22). A' halálnak ~t egy ember se tudja (217/13, 204/13, 15/13). **2.** Jöttödre: amint megérkez-tél, azonnal. Siess késő Század, jövel oh bol-dog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már akkor, De jöttödre vígann zengem énekemet, Vajha te tsak egyszer említnél engemet (190/107).

jöttödet (288/56).

Ik: el~, fel~, ide~.

jövel msz (25)

1. Jöjj hozzám/hozzánk! Halld, azt kiáltják fennt amaz Angyalok: Jer drága Húgunk, égi rokon, ~! (454/752) **2.** <Várt időszak, állapot> köszönts be hozzám! Jövel felénk hús szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! (230/1, 2, 7, 8) — Áldott Magánosság, ~! (305/1, 88) — És te, a' szelíd Álomnak Áldott testvére [halál], ~! (428/176)

~ (77/24, 190/105, 386/3, 454/870), Jövel

(209/103, 213/101, 116, 119, 215/146, 297/25, 25, 358/25, 31, 413a/49, 566), *jövel* (215/129, 141).

jövén in

(4)

1. Érkezve. *Onnan ide jövén Tudománnyal tele, Itt két Esztendeig zöld Tógát visele* (222/25). **2.** <Gyökér> eredve. *Sőt nagy tsuda, az olajfa, ha levágják, a' tövén Kivirít, száraz fájából ismet újj gyökér* ~ (413a/555). ~ (83/9), *jövén* (330/1006).

Ik: *el~*, *elő~*, *ki~*.

jövendő mn/fn

(25)

I. mn A mostani idő után következő. *Mit látok? Előmbé mi nagy Látás szaladt A' ~ idők' setét leple alatt?* (259/350)

~ (241/30, 259/296, 413, 288/62, 454/241, 346).

II. fn **1.** A jelen után következő idő; jövő. *De mit láttatsz a' ~' Tűkörében, kék Remény?* (443/217) — *De bezzeg előre Nem tudta, mi szélvész támad ~re* (330/54). **2.** A jövőben osztályrészüljutó sors. *Az állatok halált 's ~t nem várnak Gond és remény nélkül kedvek telve járnak* (453/55). *Láttya születő formában A' boldog ~ket* (231/252). **3.** *Jövendőt mondani:* jóslni. *Azért tud másoknak ~t, mostani Állapottok felől szerentsét mondani* (26/43).

~ (306/143), ~' (418/105), ~k (313/49, 439/65), *Jövendők* (174/24), 342/9), *Jövendőnek* (397a/555), ~be (397a/227, 413a/29), ~ben (330*/204/6), ~re (413a/85, 453/60), *Jövendőre* (154/17).

jövendől i

(2)

1. Jósl. *Ha Fébus meglepi, jövendől, 's félbolond* (330/914). **2.** Előre jelez. *De felhóznán, 's levivén a' Napnak világosságát Fényes Tányérral tündöklök, ne jövendőly* (413a/462).

jövendölés fn

(1)

Jóslat. *És ha majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é?* (249/57)

jövendőlő mn

(2)

Előre jelző. *Bátor akkortájba elég jelenséget tettenek, ... Az nem kedvest jövendőlő mada-*

rak, és egyebek (413a/475).

Jövendőlő (397*/21).

jövés fn

(2)

1. Jövetel. *Hálával is fogadjuk el Egünkre ~edet* (307/110). **2.** Hajtás, növényi szár. *Middönn osztánn a' szilfákra mászvánn izmos ~sel Fel nőttek [szölővesszők]; tépd le lombjait, mesd meg veszszzeit késsel* (413a/910).

Ik: *ide~*.

jövet Ik: *vissza~*.

jövevény fn

(1)

Földi ~: ember. *Ezek a' halálra vezető ösvények, Mellyeken járnak a' földi ~ek* (209/46).

jövő mn/fn

(19)

I. mn **1.** Olyan, aki/ami jön (vhonnan). *Ti az égből ~ kedves lehelletek Zefírkék! mellyemre, kérlek, repüllyetek* (90/7). **2.** <Vmely módon> bekövetkező. *'S Ah semmit sem tudtam ~ esetemről!* (176/38) **3.** Az utána következő. *Az ideit szűri, issza a' Tavait Jövő esztendőre tartya majd a' mait* (87/34, 199/54). **4.** Leendő. *És hogy a' Treszka Kis Asszony ~ Kis Asszonyának Kéz fogóján is láthassák tántzát a' Nagy Annyának* (310/53). **5.** *Vmire ~:* vmit érő. *Végre a' rá ~ szélnek fúvására Erőtelen lévén, fekszik oldalára* (214/9).

~ (259/23, 247, 419, 301/10, 310/69, 313/43, 330/887, 2017, 336/67, 413a/952), *Jövő* (330/1949).

II. fn **1.** Ezután következő idő. *Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe; Hosszabbra szabatom azt is a' ~be* (330/1942). **2.** Az a sors, ami ezután következik. *De a' Jövőn mit aggodom Hasz'talan gond, fère menj!* (397a/609)

jubilál i

(1)

Örvend, ujjong. *A' Patsirta az egekre Fenynyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog völgyekre, Függtön marad, 's ~* (397a/168).

jubiláte (lat)

(1)

Íh haj! <Szó szerint: Ujjongjatok!, Örvendjete!> *Nagyot kurjant: Jubilate!* (114/189).

jubileum fn

(1)

Örömnünp. *Házi virtussal szereted tetézni Nyertt ditsőséged! jövel, és ne vesd meg Any-*

nyi jó hírnek jubiléumában Hitvesi bútsúm'! (454/871)

júdás fn (1)

Áruló. Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások (28/15).

judikál i (1)

Ítélt, vélekedik. Ejnye, ejnye, egy Vén Mágnás Így judicál felőle (92/198).

judicium (lat) (2)

Ítélet, döntés. Felét süssék, felét főzzék: E' volt a' Judicium (92/126). Judicium (92/202).

juh fn (8)

Gyapjáért, tejéért és húzáért tenyésztett páros ujjú, kérődző állat. Néki ezer ~a legel a' hegyekenn (60/7).

~ok (123/21), Juhok (397/30, 413/21, 413a/17, 919), Juhokat (413a/279), Juhoknak (413a/723).

juhádzik Ik: le~.

juhász fn (1)

Juhnyáját őrző és gondozó pásztor. A' Juhász köztök áll 's hangos furúáját Elővévén fujja keserves nótáját (72/15).

juhnyáj fn (2)

Juhokból álló nyáj. 'S tölgyét feszülve hozza a' szelid juh-nyáj (327/50).

~ak (350/5).

jul. l. július

Juli fn (2)

Becenév. Te is kísérelj holtomig ~m 's légy Angyalom hát (269/32).

~m (269/24).

Juliánna fn (9)

Személynév. ~ kedves név én előttem is (290/26). Mikor már egy hív Párt keresni kívánna, Itt is nyereség lett Hadas ~ (222/40). Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána! (307/120)

~ (222/61, 249/45, 290/21, 36, 454/945), Juliánát (415/6).

Julis fn (2)

Becenév. Földi Doktor szép ~sa Néked újabb kertet ád (249/19).

~ (301/16). L. még X..issa.

július fn (4)

Az év 7. hónapja. Hol harsog Julius vize vervénn a' Tengert vissza (413a/686).

Jul. (330*/155/4, 368*/247/26, 399/cím).

júnus fn (2)

Az év 6. hónapja. Jun. 14-dik napján esett a' tűz (432*/203/1).

Jun. (445*/233/1).

Júnó fn (8)

Személynév. <A szülés és a házasság istennője az ősi itáliai mitológiában.> Juno, tőlid ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat (57/15).

Juno (32/39), Júnó (330*/202/3), Júnó (92/309), ~' (330/1975), Júnót (92/14, 64, 304).

Jupiter fn (41)

Személynév. <A legfőbb isten a római mitológiában.> ~ Ledaért lesz egy fehér hattyú (76/9). ~ is mikor essőzik leg jobban Lángozó villámja mindig akkor lobban (196/67).

~ (28/17, 32/7, 52/5, 92/29, 85, 107, 165, 229, 236, 299, 114/547, 596, 634, 912, 938, 983, 134/117, 327/63, 231*/123/3, 231/39, 330*/202/1, 330*/202/8, 380/65, 413a/137, 289, 336, 359, 424), ~' (447/117), Juppiter (327/56), ~t (92/ 45, 66), ~nek (92/54, 245, 114/936, 955, 418*/176/1), Júpiternek (445/1), ~től (413a/ 967).

jurátus fn (1)

Esküdt deák.. Fellyebb botsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus purpurát (233/46).

juss fn (24)

1. Vkit megillető örökség. De míg e' lenne, héj Bátya, Adja ki kend ~omat (92/170). 2. Vkit megillető törvényes jog(igény). Hiszen nekünk is Jussunk van, Tehát protestálhatunk (92/143). Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! méltó just (379/74). 3. Jogosultság, követelés. Jussod van rá és ~a van magának is Ammonnak, Kihez engem tanítványi kötelességim vonnak (342/15). 4. Első ~: előjog, elsőbbség. Nemzeti tántzunknak legyen első ~a: Magyart! ilyen atta vén Jebuzéussa (330/565). 5. A természet ~a alá szorít: kivon az élők sorából. Hát a' mikor törvényt írod, 'S Pitvarait kinyitod minékünk

Akkor szorít é ~a alá korán? (395/9)
just (92/109, 337/40), *~ait* (337/38), *jusnak* (337/130), *Jusnak* (337/247), *~ába* (337/18), *~án* (330/1447, 337/326), *Jussán* (338/52), *jussain* (337/220), *jushoz* (453/278), *~al* (210/1, 304/50, 314/42, 432*/206/7, 435/50, 453/144).

Justinus fn

Személynév. *⟨Ókori szerző.⟩ Tirtének a' történetit bőven elő adja Jusztinus* (267*/12/10).

jut i

1. Időben vhova érkezik. *Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá ~ottunk, Méltó lesz örvendeni* (308/50). **2.** Munkájában, szándékában vmeddig elér. *Most már terád ~ottam Bakkhe 's téged énekellek az erdei bokrokkal* (413a/525). *Éris kívántt tzelra ~ott szándékába'* (330/728). **3.** Vmely helyzetbe, vmilyen állapotba kerül. *Nyalnádtói életének Jutott vég órájára* (114/654). *Ezek tsak új rózsákra futnak, És hirtelen vénségre ~nak* (391/11). *Sok az Örömtől fut Vélvén hogy így nem ~ A' bú markába* (155/14). **4.** Vminek belsejébe kerül. *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba ~unk ennél fogva* (222/14). **5.** Eszébe ~: felbukkan a tudatában, emlékezetében. *Hát egyszer eszébe a' ~ egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek* (26/9). *Nem ~e eszedbe mennyi sok jót tettem Veled* (57/5). **6.** Vkinek ~ vmi v. vki: övé lesz. *Kinek szíve másnak ~, Tsak szeretni, 's halni tud* (443/79). *A' férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem ~ hát köztök nekem egy sajádom?* (330/782)

~ (209/18, 231/13, 259/182, 266/3, 330/561, 1167, 392/30, 454/308), *~ok* (312/16), *~sz* (302/4, 457/12), *~tok* (392/71), *~nak* (176/98, 259/609), *Jutnak* (213/74), *~a* (327/14), *~ott* (114/28, 133/29, 310/3, 337/384, 454/368), — *~na* (288/74), *~ott volna* (330/1720). — *Jusson* (330*/156/12, 358/42), *jussék* (249/51), *jussunk* (287/19).

Ik: *be~*, *el~*, *fel~*, *ide~*, *oda~*.

jutalmaz i

Jutalomban részesít. *Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz,*

Szép Elmédért úgy ~; Nem tsuda: Poéta vagy (280/15).

Ik: *meg~*.

jutalmazás fn

Jutalomban részesítés. *Azoknak ~a Légyen rang és tisztelet, Kiknek éjjeli lámpása Fényt terjeszt a' föld felett* (397a/261).

jutalom fn

1. Vmi elismeréseként adományozott pénz v. ajándék. *Csak a kontyhoz illik az olly Salve s Ávé, Melynek a jutalma Rosolis és kávé* (233/6). *Fáradtságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz* (317/141). **2.** Hála kifejezése. *'S mi lesz Lilim' jutalma? — Csók!* (278/54). **3.** Megbecsülés, elismerés, kitüntetés, amelyben vki vmely tetteért részesül. *Bétölt benne nemes Hazánk' bizodalma, Függ mellyén Nápoly' tsillagos jutalma* (306/292). *Ah elég jutalma lészen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/61). *Ah azólta nintsen semmi nyúgodalmam, Még sints e' kinomért leg kisebb jutalmam* (196/42). **4.** Következmény. *Nékem pedig bú, siralom Szerelmemért a' ~; Miolta azt elvesztettem, A' kiért élni szerettem* (312/10). *De lám hívságtokért megvan a' ~: Od' a' szép betsület, od' a' diadalom* (330/1501). ~ (35/1, 337/151), 380/40), *jutalma* (28/22, 214/55, 424/31, 431/29, 454/165), *Jutalma* (214/72, 238/88), *jutalmat* (176/96, 185/77, 79, 249/60, 262/4, 309/30), *Jutalmat* (231/418), *jutalmomat* (453/280), *jutalmodat* (454/960), *jutalmát* (263/23, 299/122, 418/56), *jutalmára* (454/768), *jutalmul* (413a/926), *jutalmúl* (185/68, 344/10, 11).

juthat i

1. Elérhet vhova. *Párás hegyek, hadd juthassak Kies tetőtök felé!* (397a/15). **2.** Megérhet vmit. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen ~unk* (215/94). *~ott* (299/19). — *~na* (45/6).

Ik: *el~*.

jutott in

Érkezett. *'S a' révpartra ~ Remén' Vasmatskáján pihentem én* (365/3).

juttat i

1. Elősegíti, hogy vki vhova, vmilyen állapotba elérjen. *Jó Isten ... juttass hamar engemet E' földön lefutott vándori napjaim' Bol-dog tzelja felé* (454/700). *Egek! ... Miért ~ta-tok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy rossz főkörtőre* (330/ 755). **2.** Juttat vkinek vmit: részesíti vmiben. *Óh édes Szerelem! ... Ennyi Férfi között juttass egyet nekem* (330/ 873). **3.** Egy sorsra ~: egyenlő mértékkel mér mindent. *E' kerek föld ... Bús gyomrába zárta az emberi nemet, 'S egy sorsra ~ta a' vétket 's érdemet* (454/178). **4.** Eszébe ~ vkinek vmit: vkinek emlékezetébe idéz vmit. *Ah!*

(5)

Szárnyad eszembe ~ja Psychét, 's az ő bánatjait (426/41).

juttatván in**(1)**

Elősegítve, hogy vki vhova elérjen. *Ki tették hát szegény Júnót A' Papok Contójára, Jupitert, Neptunt és Plútót Juttatván Thronusára* (92/67).

jutván in**(5)**

1. Vhova elérkezve. *Majd lejtőre ~ aléltan nyöszörög* (306/101). **2.** Eszébe ~: emlékezetébe idézve. *Így szemem reád vetem, Veszélyed ~ eszembe Új dobogást kezd szívembe A megújult félelem* (460/152).

~ (114/213, 454/748), yutván (330/1476).

Ik: el~.

K

K.¹ l. király

K.² l. királyi

K.³ l. könyv

kába mn/fn

I. mn Ostoba, dőre személyre jellemző. *Mikor össze főttök a' forró dunyhába, Érzések zsidbadt, agyvelőtök ~* (198/56). *Oszlassátok el a' ~ Kétséget 's aggságokat* (397a/81).

II. fn Ostoba, dőre személy. *Mást hadd nézzen a' sok ~, Mászván ház- és fatetőt* (397a/477).

Kába (238/97).

kabala fn

Babonás hit. *Megmondta ezt a' Kabala Még tavaly, de nem hittem* (92/258).

kabát fn

Felsőruha, gombolható ujjas ruhadarab. *A' Földiek, a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállyák* (92/248).

kabinet fn

1. Kormány. *Vagy ha a' Kabinét jobb módot találhat, Tán a' Politika még többet használhat* (195/43). **2.** Szoba. *Ez azért volt, hogy magába Múlassa magát reggel, Mert akkor Kabinettyába Eggy lány sem ment örömmel* (231/77).

kacag i

Vidáman nevet. *E' szókra az Urak 's Dámák katzagának* (330/1753), *katzagtak* (330/1769), *Katzagtak* (330/1097).

kacagva in

Kárörvendő, gúnyos nevetést hallatva. *A' Halál ... Fel ütven zászlóját eggy barna felhőre Katzagva repül le a' vérbe fekvőre* (195/24).

kacaj fn

Kacagás. *A' katzaj Bosszantó gyönyörűség A'*

bóldogtalanok között (432/6). *'S folytatják tördeltt katzajjal A' kert felett útjokat* (397a/355).

katzaj (319/31, 330/626), *katzajok* (330/1253), *katzajt* (330/328, 1159), *katzajra* (330/740), *katzajtól* (330/1696), *katzajjal* (104/7, 140/5, 231/303, 353/7).

kacér mn/fn

I. mn Magát kihívóan kellető <nő>. *Héj, ha meglát, hány negédes, Hány katzér leányka vár!* (448/16)

katzér (104/1), *Katzér* (353/2).

II. fn Magát kihívóan kellető nő. *Sem a' hiú katzéroknak ... sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368*/23/2).

kacérozó mn

Kacérkodó, fújdogáló <szél>. *Óh, óh még is örökre Ingerelsz, te katzérozó* (432/36).

kacik fn

Kacika <indián törzsfőnök>. *Másként veszett a' másikja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr evé ezt meg* (114/327).

kacs fn

<Szőlő> hajtása. *Még most nem kell metző késsel sértegetni ágait, Hanem tsak kézzel tsipkedni imitt amott kattsait* (413a/909).

kacsi msz

Ne nyúlj hozzá! *Már most tsak az ő számára Kell neked virítani; Katsi! A' más almájára Számot sem kell tartani* (392/15).

kacsingat i

Tekintget. *'S az ifjú napra a' fűvek biztosan kacsingatnak* (413a/872).

kacsingatás fn

Csábító pillantás. *Távrolról győz nyájas ka-*

tsingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó gránátokkal (238/25).

kacsingató mn (1)

Több ízben kacsintó. *Így az Ifjúság maga Majd elrepül vidor tekintetéről, És az Ámor' csillaga Eltűnik ám ~ szemedről* (288/100).

kacsint i (2)

Csábít. *Jer, kacsint e' Tulipánt* (456/78). *kacsintott* (148/28).

kacsintás fn (2)

Csábító pillantás. *Ah, mikor új pillantása 's Elevenebb kacsintása Kétszer az enyimre lőtt!* (134/44) *~a* (447/44).

kacsintó mn (1)

Csábító. *Ah e két kacsintó szem Szerelmes fáklyájábann Hordod te a Nyilas Istent magá-bann De Szívedbe nem* (460/40).

kacsringozva in (1)

Kacsringós vonalban haladva. *'S az szelek szárnyán a' tűzvész kacsringozva lódul* (413a/849).

kacsong i (1)

Kacsint. *Zengj a' kis Balaton' partja körül, hol a' Természetnek örök Szüze 's az emberi Mesterség, ez a' Hérós, Egy tükörbe katson-ganak* (432/12).

kacsongat i (1)

Kacsingat. *Szép szemével úgy kacsongat, Hogy sokat magáhot tsal* (317/118).

kád fn (5)

Fából készült, nagy ürtartalmú, nyitott tetejű edény. *Itt van a' víg szüret 's mustos ~ja körül A szüretelőknék víg tábora örül* (87/23, 199/43). *~at* (413a/531), *Kádba* (457/17), *Kádra* (457/6).

kádár fn (1)

A magyar mondakörben bírói tisztség viselője. *A' Kapitányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink* (268*/22/2).

Kadarkút fn (2)

Helynév. *Az erdőn által útafván, ~ra bé men-tek* (326/9). *~ba* (326/18).

kadencia fn (1)

Rím. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia* (245/21).

kádvíz fn (1)

Egy kád fürdővíz. *Mért kell nékem ilyen bő-ségben szűkülni, 'S szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni?* (330/784)

Kágya fn (1)

Helynév. *El pusztúl ~nak, Kóznak egész he-gye, Kietlenbe húhol az egész Vármegye* (219/23).

Kairó fn (1)

Helynév. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót ha-talmaddal* (337/218).

Kaister fn (1)

Víznev. <Caystrus, hattyúíró híres kis-ázsiai folyó.> *Külömb tengeri madarak, 's a' mellyek ~nek Édes tói közt Asia zöld réttyein hevernek Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/390).

kaján mn/fn (5)

I. mn 1. Olyan <személy>, aki irigykedve, rosszindulattal szemlél vmit. *Mérget forral életedre Sok ~ fő, sok fűrt agy Irigykedik jó szívedre* (280/10). **2.** Ilyen személyre jellem-ző <magatartás, megnyilatkozás>. *Éris ~ szemmel nézvén a' vígságot, A' melly múltat-tatta e' szép társaságot* (330/653). **3.** Ilyen személyre emlékeztető <jelenség, dolog>. *Óh szásszor boldog nemzetség, Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' ~ veszettség, Sem ke-vély gög meg nem száll!* (397a/471) *Kaján* (185/123).

II. fn Kaján személy. *A' hírnév' rab kívánó-ja, A' fukar, 's halvány ~, A' bosszú' hév szomjúzója Hadd epedjen a' baján* (397a/86).

kajánság fn (1)

Csúfondáros irigység, rosszindulat. *Lát'd! In-tegetnek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' maradék emel: Megpukkad annál a' ~, És a' Halál elalél előtte* (440/15).

kajászván Ik: fel~.

Kajos fn (1)

Családnév. *És pedig az én Uram ~ István* (167/1).

káka fn (4)
Sásféle vízinövény. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harátsol, 'S a' ~ közt lesben ül* (397a/976).
~ (114/144, 219/72, ~ba (114/235).

kákai Ö: Nagy~.

kákakosár fn (1)
Kákából font méhkas. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ártatlan arany folyt a' káka-kosárba* (341/38).

kakálás fn (1)
Széklet ürítése. *Hát még a Hasmenés? halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette* (239/88).

kakas fn (2)
A tyúkfélék himje. *Tégy ~t is hintótskádhoz, 'S kettőzd a' lépéseket* (456/11).
~ (330/494).

kakasátor fn (1)
Kákából készített sátor. *Két hegy között a' tónak és pataknak Nimfái ~okba laknak* (305/14).

kakasszó fn (1)
A kakas kukorékolása. *Mert már a' kakas-szó is hallott, Szőkült már a' hideg setétség, 's pitymallott* (330/1841).

kákogva in (1)
Károgva. *Vígak a' marhák 's a' hollók ~ örvendenek* (413a/429).

kákompilli fn (2)
Élhetetlen, pipogya személy. *Azért mert az Urak mind csak ~k!* (330/1122)
Kákompilli (330*/173/2).

kalács fn (2)
1. Finomlisztből tejjel készített, tepsiben sültött kelt tészta. *Mint a' Korinti-szőlő A' czúkoros ~on* (355/6). 2. Rúd alakban sültött töltött sütemény. *Hol kell jól fel portogatni A' mákos kalácsokba* (114/101).

kalamajka fn (2)
Egyfajta fényes szövet. *Ritka olly' szobalyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1720).
Kalamajka (330*/193/1).

kalap fn (6)
1. Merevebb anyagból készült, karimás fejfe-

dő. *Lobog fején a' kokárda, Félre nyomja ~ját* (114/538). 2. *Leveszi vhol a ~ot:* tiszteletet teszi vhol. *Kár, hogy meg nem tudtuk elébb azt a' napot, A' melybe le vegyük nálla a' Kalapot* (340/24).
~om (358/22), ~ja (330/2014), *Kalapjok* (114/368), ~pal (317/152).

kalapács fn (2)
1. Kovácsolásra, ütögetésre használt kéziszerszám. *Jupiter a' maga fejében a' fegyveres Minervát foganta, kit osztán a' Vulkánus kalapáttsa szabadíta ki onnan* (330*/202/2). 2. *Ver a szív ~a:* ver, dobog a szív. *'S Keményen vertek szívének Tüzes kalapáttsai* (231/142).

kalapmocskok fn (1)
A kalapra belől lerakódott zsíros piszok. *Az alföldi Legelők körül, szokások holmi pajkosoknak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmocskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte szélyyel szaladoz* (330*/171/4).

Kalári fn (1)
Személynév, Klári. *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' fűlsarkantyúja akadt a' szoknyába, 'S ~val együtt zuhé a' tsávába* (330/1700).

kalász fn (10)
1. A kenyérgabona-félék összetett füzérvirágzata. *Sok Gazda még Majának a' lenyugta előtt vetett, De várt gabonája üres ~okkal fizetett* (413a/237). 2. Sisak dísz. *'S A' Sisa-kos vitézeknek ~i borzadának* (413a/665).
~ok (413a/125), ~i (68/10), ~szi (69/6), ~t (413a/329), ~okat (413a/85), ~iból (418/26), *kalásszal* (2/22), ~okkal (413a/8).

kalászos mn (1)
Olyan <növény>, amelynek termése kalászt alkot. *És a ~ takarmány felborzadt a' mezőbe* (413a/322).

kalauz fn (2)
Vezető. *Kultsárom! Itt vagy? Tán te valál dítső Félisteninknek jó kalaúzza, szólj?* (439/26).
Kalauz (126/23).

kalendárium fn (7)
Olyan naptár, amely különböző színvonalú

írásműveket is tartalmaz. 'S imé Dubranowszky előmbé jött álmomba, Az, a' ki esőtmit meg mond a' Kalendariomba (314/8). Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne űlni (340/26).

Kalendárjomot (314/56), Kalendárjomat (330*/187/2), Kalendárjomba (314/33), Kalendariomban (314/44), Kalendáriomon (314/39).

Ö: író~, tituláre~.

kalendáriumcsináló fn (1)

Naptárszerkesztő. Stanislaus Dubranowszky Mátématikus és Kalendárjon-tsináló volt a' XVIII Században (330*/150/1).

kalender Ö: Finger~.

kaliba fn (4)

Fából készült kunyhó. Melly nyugodva ülök zsombokos párnádon, A' zűr zavart kívül látván kalyibádon (202/84).

kalyibák (379/104), kalyibája (439/12), kalyibától (397a/265).

Kalipszó fn (1)

Személynév. <Kalüpszó, Atlasz leánya az ógörög mitológiában.> Már kétségem' tört hajója A' zöld parton nyugszik már, 'S Istenségem' Kalipszója Örök Ifjúságra vár (443/243).

kalitka fn (4)

1. Madár fogságban tartására való rácsos házikó. Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' ~ (31/9). 2. Harem. Ez ollyan Magazin vagy inkább ~ A mellybe tsirippol a' Zultánnak titka (25/31). 3. Mell, kebel. Kirepül lelkem testemnek gyarló ~jából, 's mint a' magános fülemüle, láthatatlanul zeng ő körülöttök (368*/24/13).

~ (190/21).

kalkulálván Ik: össze~.

kalmár fn (11)

Kereskedő. Semmi mesterség nem enyészik ottan, Gazdag a' ~, 's az egész közönség (287/30).

~ (202/87, 94, 135, 144), ~ok (337/70), Kalmár (11/13, 40/cím, 2), Kalmárok (54/16, 330/1811).

kalmári mn (1)

Kereskedői. Isten hozzád Kalmári Társaság, Légyen oltalmazód a' leg főbb Uraság (222/95).

kalmárkodván in (1)

Kereskedelemmel foglalkozva. Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárkodván, nem tudsz semmit Halálomba (222/86).

kalmárság fn (1)

Kereskedelem. Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/28).

kálmuk fn (1)

Kalmük személy. Vad Tatár lovagol gazos pallagjain Túl a' zömök Kálmuk hordja sátor fáját (313/83).

kaloda fn (1)

Fából készült büntetőeszköz az elítélt kezének, lábának rögzítésére. Bé is tsukták ötet kemény áristomba, A' melly olly keserves fogház és ~, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda (330/1599).

kalpag fn (4)

Karimátlan szörme fejedő. Nyusztos ~jának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája (330/269).

~ (454/404), ~jának (82/27, 256/25).

kalpagos fn (1)

Sisakos férfi. A' fenyveseknek görbe gerintzeit Megmászom, 's onnan messze nézvé, Kalpagosink' örömét kifívom (418/8).

Kalpe fn (1)

Helynév. <Az ókorban a gibraltári szirt neve.> Láttam még iszonyú nagyságú köveket, ... Roppanttak valának, mint a' miket maga Herkules Abila' 's ~nál faraga (237/110).

kalugyer fn (1)

Görög keleti szerzetes. Az Ostromlókhöz le szálla Rátz Kalugyer képébe (113/32).

kálvinista fn (1)

Református. Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista Hogy lenne hát az elsőbb? (92/103)

kalyiba l. kaliba

kalyimpáztat Ik: ki~, le~.

kamara fn (5)

1. Kincstár. Legyenek bár ~id Sok kintsekkel

telyesek És szép Palotáid Cirádákkal ékesek (13/9). **2.** Zárt, elkülönülő hely. *De tám a' természet titkos ~ja El rejtett javait ezektől sajnálly* (77/77). **3.** Szív része. *Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/111). **4.** Éléskamra. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' ~ba* (141/2). ~t (10/5).

Ö: kincses~.

kamarás fn (1)

Az uralkodó által adományozott udvari rang. *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr' ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. ~ ő nagyságához* (445/cím).

kámzsás mn (1)

Csuklyás. *'S Minthogy külömben is Barát, Őltözzön ~ Maskarát, Pusztúlylon az Alföldre* (92/251).

kan fn (1)

Férfi. *A' ki az időnek e' két pontja közt van, Annak mint meg-annyi Angyal, olyan a' ~* (330/388).

Kánaán fn (1)

Helynév. <Palesztina, az ígélet földje.> *'S nézőtsövek nélkül jövétek E' Kánaán' mezejére győzni?* (418/52)

kanafória fn (2)

Gyanta. *Készítsék a' Zsidók a' Kanafóriát ... Azután pendüljön mindjárt egy friss nóta!* (330/452)
kanafóriával (26/22).

kanál Ö: ezüst~.

kanálnyel fn (1)

A kanálnak az a része, amellyel kézbe veszszük. *Kanál-nyéllel tennék kovászt* (169/97).

kanapé fn (2)

Fekvő- és ülőbútor. *A széken, ~n maradának ülve* (330/480). ~hoz (340/44).

Ö: bőr~.

kanári fn (1)

Szobamadarént tartott pintyfélé énekesmadár. *És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a Külföldi Kanárikról*

nem átálja figyelmét az itthoni bokrok' madárkái felé is fordítani (368*/24/28).

kanász fn (3)

Disznópásztor. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/7)
Kanász (334/20, 21).

kánconetta fn (1)

Canzonetta, rövid dal. *A' Szabadulás (Nitzéhez egy Kántzonetta Metasztazióból.)* (208/cím).

kancsal mn (1)

Kancsal szemekkel hunyorít vkire: barátságtalanul, ellenségesen tekint rá. *Múzsám, ne tsüggedj! Bár vak irigyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak* (440/2).

kancsó fn (13)

1. Bor tartására való nagyobb, füles, csörös edény. *Maga innepnapokat tart, a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai a' tűz körül* (413a/1087). **2.** A kancsóban levő ital. *Kantsót fiú! Veszendő Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/15). **3.** Vmiből annyi, amennyi egy kancsóba belefér. *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/12). **4.** *A ~ jár közöttünk:* iszunk. *Az az orros kantsó megint jár közöttünk, Tudod, mint tegnap is, mikor haza jöttünk* (199/95).

kantsót (154/42, 199/102), *Kantsót* (232/9), *kantsókat* (154/34), *kantsóba* (199/72, 100, 233/23), *kantsókba* (266/18), *kantsóra* (26/5).

kancsóbajtás fn (1)

Ivászat. *Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás* (330/1820).

kancsószej fn (1)

A kancsó csúcsos nyílása. *Most a' kantsószejig düllyed, Majd meg a' fenekére süllyed A' sok nyughatatlan hab* (317/166).

kancsuka fn (1)

Vminek a ~i: szigorú felügyelői. *Ők az ifjakknak tűzéről És ledér természetéről Szüntelen zsorváltanak, A' Világnak Dámaságnak Kantsukai voltanak* (385/30).

kandalló fn (1)

Nyitott tűzhelyű, falba beépített fűtőberende-

zés. *A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' ~nál* (199/94).

kandidál i (1)

Kijelöl, kiválaszt. *Mit tenne e' kurta kis gyönyörűséged, Midőn a' halál is candidált már téged?* (330/814)

kandikál i (3)

Kíváncsian tekinget, leskelődik. *Amott homályos odvában Kandikál a' feje nyúl* (397a/334).

~nak (426/15), ~tam (330/395).

kanélet fn (1)

Nemileg szabados életforma. *Mosszió! Az Úr is tsak kan-életet él* (330/1377).

kánikula fn (3)

1. Nyári hőség. *Uram! Szüntesd a' héséget, Mert magunkat is el éget, Tikkasztó kanikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/39). 2. Boldogság. *Nyár van nekem, 's halálra fő Szívem tüzes hevében, Mert Ámor ég egében, 'S caniculát tett benne ő* (182/8).

Kanikula' (330*/154/1).

Kanizsa fn (1)

Helynév. *Betegség ne szálljon házára, 's magára Doktorért ne küldjön soha Kani'sára* (336/62).

kankalin fn (2)

Sárga virágú, élő növény. *A' barna, 's tsillámló porral Béhintett Kankalinok Úgy állnak ott ékes sorral Mint tömött tsillagzatok* (397a/434).

Kankalinok (397*/76/19).

kankó fn (1)

A húgycső gyulladásos, fertőző nemi betegsége; tripper. *Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/99).

kannibál fn (2)

Emberevő. *Másként vezett a' másikja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr evé ezt meg* (114/327).

Kannibál (454/349).

kanóc fn (3)

1. Gyűjtőzsinór. — *ma már Száz Dentmagyart is porba düjtne Holmi suhantz gyerek egy kanóttzal* (418/80). 2. *A hadnak kialudt*

~a: véget ért a háború. *A' kemény hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömminket áldott Béke tetézi* (287/10).

kanóczot (330/1331).

kánon fn (1)

Törvény. *Ezer Kánont is koholtak Isteni sugallással* (92/297).

kanonizálás fn (1)

Szentté avatás. *De tartok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket* (314/32).

Kant fn (1)

Családnév. (Német filozófus.) *Meg lehet hogy nem mulatván sem Eylerrel sem ~tal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal* (111/29).

kanta fn (1)

Kanna. *Sok pint, itze 's ~ Víg salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8).

kantárszár fn (1)

A zabla két végéhez csatlakozó szíj. *Nem kell ennek sem zabola sem ~ soha is* (358/49).

kantáta fn (2)

Ének- és zenekarra írt lírai jellegű zenemű. *Serkentés a' Nemes Magyarokhoz — Kántáta* (257/cím).

Kántátája (143/cím).

kántor fn (2)

Az énekes szertartásokat orgonán és ének szóval vezető egyházi alkalmazott. *De tudd meg, hogy a Dél előtt tett tisztelet A Kántorok előtt nem érne egy felet* (233/4).

~ (218/2).

kántordeák fn (1)

Egyes alkalmakkor kántorként közreműködő diák. *Úgy víg egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnek az Ideák* (233/9).

kantus fn (9)

1. Egybeszabott, ujjas bő felsőruha. *Az a' jeles Kantus ugyan hol készül?* (330/305) 2. Felhőfoslány. *A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szótt ~a szétterül* (330/192).

~sa (397a/397), ~t (254/3, 426/7), ~[t] (61/3),

Kantusát (317/84), ~odban (371/11), ~oktöl (330/83).

kántus fn

(1) Énekkar. *Kántusra hitvesed jön kurta gubába* (233/76).

kántuspraeses fn

(1) Az énekkar vezetője, karnagy. *Kántus praeses lészesz az Egek Egébe* (233/80).

kánya fn

(1) Ragadozó madár. *Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsátsognak* (330/1265).

kanyarít Ik: meg~.

kanyarog i

(2) (Dallam) mélyebb majd magasabb lesz. *Kanyarog, siet, rezeg, nyújt, Be hathatós* (373/104). *Most lejtőre nyög nótáján. 'S gvingén kanyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján* (397a/786).

káosz fn

(4) A világ létrejötte előtti ősállapot. *Hogy a' Vén Saturnus ki holt Az Egek Thronusából, Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz sexusából* (92/4). *Kaosz'* (288/4), *Chaosz'* (338/43), *Cháosz'* (454/41).

kap i

(38) 1. Vmit adnak neki, és így az övé lesz. *Élelmet, pártfogást ~nak a' szegények* (259/186). *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ajándékot osztogatott és földeket. Sőt a' jó hírt meg-vívó is gazdagon ~ott* (267*/13/4). 2. Vmilyen hatás éri. *Ah, mikor a' több szem között Látásunk össze ütközött 's Eggymástól lángot ~ott!* (134/42) — *A hervadó Levélkék Új életet ~ának* (107/24). 3. Talál, észrevesz, meglel vmit. *Mert nem ~ok egy szárnyatlan lovatskát is Kardszagon* (358/ 15). *A' kik tsúnyák lévén, Völegényt nem kapnak* (330/1545). 4. (Betegséget) szerez, az úrrá lesz rajta. *Azomba kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszürt ~ a' heves Tsatába* (238/98). 5. Hirtelen megfog, megmarkol vmit. *Lábon ~ja Petsenyésit A' Tóba belé veti* (114/779). *Kapj az általaghoz, ne szégyenld barátom, Ne szégyenld* (199/65). *Ekkor ~ a' pipájához ... rá gyújt és dohányoz*

(231/95). 6. Hirtelen felvisz. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír sátoroz, A égre ~ja reptében [az illatot], 'S vélek onnan záporoz* (397a/367). 7. (Tűz) hirtelen áterjed vhoval. *Ő is ha tűz ~ott a' piszkafájába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába?* (239/97) 8. Kap vmin, vkin: szeretné megszerezni magának. *Hiszen az ördög se ~ úgy a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy nyomon* (314/39). *Azért, hogy nem ~ok a' gyülevész kintsen, Még is, Jó Barátom! Semmi bajom nintsen* (248/9). *Felfogadtam, hogy míg élek, Egy Asszonnyal sem beszéllek; 'S bár Heléna vólna is Még sem ~nék rajta is* (322/12). 9. *Víg kedvet kap: jókedve lesz. Melly eleveniséget, és víg kedvet ~nak Mindeknek, fényével a' jót-tévő Napnak* (222/5). 10. *Kapja magát: gyors elhatározással elkezd vmit tenni. Ezzel frissen ~ja magát, Nyerget tesz a' hátára* (92/281).

~ (239/71, 317/107, 330/1728, 1977, 373/51, 52, 390/36), ~nak (92/81, 238/41, 413a/919), ~ (231/466), ~ának (77/220), ~ott (326/1, 330/1301, 397a/1110, 447/42), ~tatok (330/1503); ~ja (330/1027). — ~nál (330/811, 812), ~na (337/288).

Ik: által~, bele~, el~, fel~, ki~, me~.

kapa fn

(5) Gyomirtásra használt nyeles kézieszköz. *Már meglátott: gereblyéjét És ~ját elteszi* (456/66). ~nak (413a/973), ~ra (330/1817), ~val (330/1331, 413a/897).

kapafok fn

(1) A kapa tompa fele. *Háromszor, négyszer kapálni szükség, 's a' porondokat Kapafokkal mindég törni* (413a/947).

kapál i

(1) (Ló) első lábával kaparva dobog. *Lova kevélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, ~, nyerít déltzeg fővel* (330/278).

Ö: rüg~.

kapálás fn

(1) A gyom irtása kapával. *Első légy a' kapállásba* (413a/956).

kapálni in

(1) Kapával irtani a gyomot. *Háromszor, négyszer*

szer ~ szükség (413a/947).

Ik: meg~.

kapált in (1)

Kapával kivájt. *Béoltanak vagy elrakják őket ~ gödrökbe* (413a/575).

kapargat i (1)

⟨Madár lábbal⟩ vakaródzik. *Lágy düttzából hahotával A' kék Galambka kijő, Nyakát pirosuló lábával Gyengén ~ja ő* (397a/340).

kaparta Ö: eb~.

kapat i (1)

Szokásba hoz. *E' tett nagy zavarást itt a' Fejér-néppel, Új módit ~ott, főképpen a' széppel* (330/1718).

kapca fn (1)

Vkinek a lába ~ja: méltatlan hozzá. *Lába' kaptzája sem lehetne egyik is* (330/1110).

kapcsol i (2)

1. Rögzít. *Én lábaimra ~om S édes örömet csókolom Mennyei békóidat* (460/171). 2. Kapcsolatba hoz. *És te szép Szűz, örülj néki Hogy Vitézhez kaptsolnak, Mert leghívebb martaléki A' vitézek Ámornak* (368a/150).

Ik: által~.

kapcsolt Ik: össze~.

kapcsolva in (1)

Csatolva. *Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutatom kéz'tsókolvá* (188/93).

kaphat i (4)

1. Vmit adhatnak neki. *Hol él most sok szegény Svalér e' nagy télben? A' ki bablevest is alig ~ délben* (330/1824). 2. Kölcsönt ~: viszonzásban részesülhet. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyémhez képest jég volt; 'S bár melly heven szorongattam, Szíves költsönt nem ~tam* (309/28).

~ (330*/200/26), ~ott (330/1828).

kaphatni in (1)

Hozzá lehet jutni. *Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

kapitány fn (14)

1. Katonatiszt, százados. *Óda Kapitány Besenyei Sándor Úrhoz* (403/cím). 2. Hadvezér. *Csáki! Hazánk' dísze, ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér*

(306/224).

Kapitány (266/43, 368/176, 368*/30/5, 11, 368*/31/9), *Kapitányok* (259/612), *Kapitányé* (368a/65), *Kapitánynak* (368a/87), *Kapitányoknak* (267*/13/2, 6, 268*/22/1), *Kapitányba* (357/79).

Ö: fő~.

kapitányság Ö: fő~.

kapitólium fn (1)

Szentély. *Sok Férfi ész saját Kapitoliomát Elhagyja 's tsókolni leszáll lábád' nyomát* (330/1067).

kapituláció fn (1)

Meghódolás. *Míg az el halt Vezér az én Hattalmomba Kapitulátzió fel adja azomba* (238/76).

kapkod Ik: el~.

káplán fn (1)

Segédlelkész. *Ugyan ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplánjának, annak a' kegyes és Jámber Szentembernek megparantsolni* (238*/144/19).

káplár fn (1)

Káplár alja: zászlóalj. *Egy Káplár aljával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok* (238/69).

kapni in (2)

1. Szerezni. *Alig lehet ~ ma is Egyebet egeréknél* (114/590). 2. Fogadni. *Szekerest nem ~, vagy pedig olly drága Hogy borsos az ember literátorsága* (452/51).

kaponya fn (4)

Koponya. Meg állly szép ostoba 's festett feű számár Kibenn tsak egy szóra kong a' ~ már (61/18, 254/18).

~kat (253/52), ~kba (454/424).

Kapos fn (9)

Helynév. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának* (330/49).

~ (306/250, 330/43, 51, 330*/138/1), ~' (330/122, 683), ~ba (330/42, 282).

Kaposi járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/9).

Kaposvár fn (8)
Helynév. *Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi itthonn 's ~ban Fáradtságom és bajom!* (308/8)
~ (330/678, 1623), ~a (306/242, 330/112), ~hoz (330*/138/1), ~tól (330*/146/3), *Kapos Várott* (330/cím).

káposzta fn (1)
Leveleiért termesztett konyhakerti növény. *Nem kell nékem tök 's ~ (114/140).*

kappan fn (2)
1. Herélt kakas. *Lájéké meg öltünk tyúkot, lúdat, ~t* (340/13). 2. Nemileg erőtelen férfi. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, ~nak tsúfolták a' szegényt* (330/1670).

kaprodzik i (1)
Káprázik. *Fülinék csak csendességet hall, Szemünk a' semmitől ~ (424/12).*

káptalan fn (1)
A katolikus egyházmegyében a kanonokok testülete. *Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalannak temploma Pozsonban* (306/186).

kaptivál i (1)
Bebörtönöz, fogva tart. *Ne félj, még boszszút fog állni, Siklóson fog captiválni Az Egerek serege* (114/278).

kapu fn (17)
1. Épületen, kerítésen a szabadba vezető nagyobb nyílás. *Vajha Stíriának Bértzei már itt a' ~nál volnának; Vajha már a' döllyfös Frantzot itt láthatnám* (268/64). 2. Ezt a nyílást lezáró szerkezet. *Ott látszik ama' ~ meggett Egy ház* (189/5). 3. Olyan térség, hely, amelyen át vhova lehet jutni. *Mert hol az út keskeny és szoros a' ~ (239/13).* 4. Diadalmi ~: vmilyen győzelem, jelentős esemény emlékére emelt építmény. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvendhetel, Méltán Diadami-Kaput emelhetel* (306/308). 5. Az ég ~ira jár: vmiért könyörög. *Sok szív fohászkodása az Ég ~ira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár* (221/9)). ~ (239/193), ~k (306/60), ~i (397a/581), ~t (418/70), ~ját (418/68), ~it (25/44), ~iba (220/46), *Kapujánn* (185/47), ~ra (114/137,

454/418), ~kra (413a/1016), ~jáig (112/14).

Ö: vas~.

Kápua fn (2)
Helynév. (Capua, Campania fővárosa.) *Illyen a' gazdag ~, és a' Vesuv' környéki* (413a/754). *Kapuának* (327/5).

kaput fn (2)
Hosszú felsőkabát. *Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva* (231/347). *Kaputjába* (114/261).

kaputzseb fn (1)
A felsőkabáton levő zseb. *Sok ifjú Gavallér öszve szid engemet 'S ki veti a' kaput' zsebjéből könyvemet* (197/86).

kapván in (3)
1. Óhajtván. *Húriel bús fázisába Nem ~ a' tsínoson, Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/93). 2. (Betegséget) szerezve. *Fekélyt ~n a' harapás helyénn, a' tőke kerge* (413a/923). ~ (238/47).

Ik: fel~, ki~, meg~.

kar¹ fn (122)
1. Az ember páros felső végtagja. *Nékem is erős lesz arra gyenge ~om Hogy véle életemet végezni akarom* (77/285). 2. Ez a testrész mint a fegyveres küzdelem eszköze és jelképe. *Légyetek hűk, bátrak, védelmező ~, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (257/188). *Már tudod dühös Frantz agy, Hogy ha szemközt hajtunk, Bátor számunk nints is nagy, Van magyar ~ rajtunk* (257/188). 3. *Isten/Úr (mindenható) ~ja:* jóindulata. *Isten! Ki könyörül sz az Árván, 's Özvegyen Mindenható ~od ezekkel jól tegyen* (222/76). *Étem sints, tsak nyújtózhatnám, Az Úr' ~jára vágyhatnám* (309/92). 4. (Védelem, oltalom szimbólumaként.) *Gyakran a' természet láthatatlan ~ja A' keserű alá az édest takarja* (64/3). *Ím ~otok közzé most könyörögve jövők* (259/436). *Most hogy az egybe-tsatolt ellenség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbeli reményem'* (258/26). 5. (Szelelem szimbólumaként.) *Látlak, eszmélek, ~omat fogadd el Óh szerelmemnek deli tárgya* (454/849). 'S már is kinyílt Menny-

országunk Egymás' ~ján ide lentt (443/60). **6.** Az igazság ~ja: az igazság érvényesülése. Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem, 'S az igazság ~ját egy részről dicsérem (454/164). **7.** Vmely tárgynak kinyúló, mozgatható, mozgó része. Mellyre a' zöld venyigének Tsimpajkóznak ~jai (397a/ 294). **8.** Vmilyen ~ban áll: vmilyen állapotban van. Földi nedvesség nevelte Mindenik [rózsaszál] jó ~ba áll (249/44). **9.** Vminek a ~jain (van/ül): vmilyen állapotban (van). Mellybe a' Gratiák örömmel repülnek, A gyönyörűségnek lágy ~jain ülnek (200/26). Míg azok, kik bút, bajt nem szenvednek A' boldogság' ~jain, Vigadoznak a' kies Fürednek Kútfejen és partjain (304/9).

~ (259/528), ~ok (337/154), ~om (212/137, 314/16), ~om' (223/20), ~od (259/480), ~od' (443/204), ~ja (9/25, 67/23, 69/11, 70/3, 77/279, 212/87, 215/137, 217/127, 231/357, 294/31, 416/26, 443/40, 445/25), Karja (427/45, 449/17), ~jaim (209/103, 217/107, 222/79, 297/28, 302/19, 397a/562, 454/935), Karjaim (212/120), ~jaid (212/78, 454/874), ~jai (134/107, 188/18, 210/88, 212/141, 214/35, 41, 217/113, 266/54, 379/126, 447/93, 107), ~omat (173/15, 428/80), ~jait (16/65, 205/65, 368a/54, 86), Karjait (285/16), ~jának (75/7), ~on (188/52), ~ján (331/48, 413a/215), ~jain (4/26, 14/7, 179/1, 188/32, 192/16, 201/7, 238/111, 260/14, 330/1640, 337/261, 338/7, 373/49, 400/8, 428/200, 435/9, 447/143, 454/32, 227, 886), Karjainkonn (183/20), Karjainkon (285/48), ~jai-konn (348/7), ~jára (77/206, 192/38, 330/231), ~jaikra (330/1510), ~jaitokra (259/448), ~ral (1/16, 14/17, 45/16, 86/37, 198/39, 201/17, 258/28, 34, 397a/1021), Karral (110/30), ~okkal (55/3, 11, 191/3, 11, 266/41, 330/288, 373/6, 453/233), Karokkal (186/30), ~jával (87/37, 379/27, 397a/463), ~otokkal (258/104), ~jaimmal (217/93), ~jai-val (212/75, 337/60).

kar² fn

(49)

1. Karok: előkelőségek. És ti tisztelt Karok! Tőlem tán várjátok Hogy e' Boldogúlnak életét halljátok (454/837). **2.** Kórus. Ki tsu-

dálhatja már, hogy egy éneklő ~ Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar (233/15). **3.** Madarak hangja. Hangzik a' völgy a' pusztával. A' hegedüs Kar így zeng (397a/784). **4.** Képzeletbeli lények csoportja. Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei (330/1862).

Kar (257/7, 80, 96, 116, 135, 145, 185, 193, 201, 233, 259/87, 159, 195, 241, 265, 285, 303, 325, 341, 367, 389, 423, 318/5, 17, 33, 49, 81, 97, 454/761), Karja (257/1, 15, 38, 44, 51, 57, 110, 129, 177, 259/1, 2, 7, 561, 268/158, 299/104), Karjától (259/141).

Ö: fő~.

kár fn

(56)

1. Anyagi veszteség. Melly szörnyű ~! Egy szél kedvem el rablotta Lantornás ablakom ketté szakasztotta (6/27). Éllyen ez az Ujj ház, és belé ~ avagy bú ne jöjjön (310/73). **2.** <Vkinek testi, lelki, szellemi állapotában> hátrányos változás. Különben ~ volna magad rettenteni, Gyönyörűségidet meg nem eresztetni (204/49). Állj meg, szerelmes nyögéseit halljad, Addig az esett ~t magadba fájlaljad (212/74). **3.** Hiába való dolog <megtenni vmit>. Kár hijába, Bolondjába Gyötreni szívemet (99/9). **4.** Sajnálatos dolog <megtenni vmit>. Tens Úr! ~ ezeket Lyányfővel járatni (330/1664). **5.** Kár, hogy: sajnálatos <dolog>. Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak (231/491).

~ (6/27, 61/54, 114/316, 173/8, 189/29, 195/52, 266/37, 336/44), Kár (208/71, 212/118, 236/18, 239/68, 254/60, 294/33, 326/36, 340/23, 413a/557), ~om (6/25, 99/30, 189/27), ~a (77/265, 212/16), ~t (53/16, 57/14, 114/127, 599, 141/9, 169/129, 255/34, 297/20, 317/65, 318/89, 330/977, 341/40, 53, 358/48, 413a/134, 380, 922, 451/34, 454/273), Kárt (179/3, 337/300), ~ait (216/15), ~án (194/34), ~omra (176/83), ~ára (114/501, 313/68, 330/1435), ~ával (330/559).

karácsony fn

(2)

1. Jézus születésének keresztény ünnepe. Akkor huszonnyolczra telt karácson hava (228/38). **2.** Karácsonya van: boldog. 'S rozs-

kenyérhéjából is Karácsonyja legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen (200/59).

karafina fn (2)

Széles, öblösszájú üveg. Az Urak pedig addig is fogjanak ~t Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát (310/33). ~ja (224/5).

karakter fn (4)

1. Jellem. De a' Nagy Karakter nem tart olyan nagyon, Mert a' bűnön nemes szíve felyül vagy (382/17). 2. Jellegzetesség. Jusson eszedbe, édes Magyarom! a' halhatatlan Kaunitznan ama mondása, hogy nemzeti Karaktere tsak az Ánglusnak és a' Magyar-nak [táncnak] van (330*/156/14). Karaktere (454/767), ~be (306/280).

Karcag fn (5)

Helynév. Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép térség-re Halmoz sok száz asztagot (357/46). Kardszag (228/4, 357/cím), Kardszagon (358/15), Kardszagra (357/75).

karcagi mn (1)

Karcagi egri: karcagi bor. Hazajöttem s ittarrá kardszagi Egrit (228/23).

Karcagújszállás fn (1)

Helynév. 'S Hogy áldjam Kardszagújszállást Ez is egy új ösztönöm (357/87).

karchinos (gör) (1)

Rák. El küldötte segítségére A' Karchinos Nemzetet (114/986).

karcsú mn (8)

1. Nyúlánk, de nem sovány; jó alakú. Még is Georgiának Karcsú leányit inkább Veszi 's becsüli Stambul (373/149). Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa (452/58). 2. Vékony, kecses alakú. Arany Sarkantyúja peng kartsú tiszáján (256/11, 82/13). Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' toka (392/39). kartsú (239/33, 413a/296), Kartsú (433/13).

kard fn (65)

1. Markolattal ellátott, törnél hosszabb pengéjű, vágásra és szúrásra való fegyver. Hartzra vitéz nemzet! Természet is arra tanított Hogy paripán üljél, hogy ~ legyen a' te kezeden

(253/55). 2. Ez a fegyver hüvelyével együtt. Ím az eloszlott Táborok indúlnak; tsörög a' ~, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt (253/29). 3. Apró ~: (a joghallgatók viseltek kis rövid kardot). Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tisztel sok apró ~ és rövid mente ... légy velünk (266/66). 4. Fegyveres harc. Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait (253/18). Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét ~ra int (368a/36). 5. Kardot fogó személy. De egy ~ most vágja főbe (397a/225). A' mi ~unk vesse őket A' setét pokolba be (257/39). 6. Kardra kel: karddal párbajozik. Most is a' legényért mindjárt ~ra kelne (330/221)

~ (268/27, 454/403) ~' (259/528), Kard (268/99, 453/113), ~ok (54/4, 192/33), ~ok' (337/242), Kardom (330/1387), ~ja (258/7, 267/54), Kardja (330/159), ~unk (257/189, 191), ~jok (114/618), Kardjai (253/5), ~ot (259/171, 512, 543, 645, 268/1, 46, 454/499), ~okat (267/178, 337/137), ~ját (114/661, 259/623, 259/203/1, 330/1362, 337/22, 418/18, 445/36) Kardotokat (258/104), Kardjokat (114/381, 541), Kardjokat (258/ 45), Kardjoknak (190/15), Kardján (253/44), Kardján (190/46), ~ra (259/630, 656, 267/129, 337/415, 418/45), Kardra (259/567, 571, 581, 591, 657), Kardotokra (259/666), ~dal (238/67, 239/6, 259/203/4), ~al (45/15, 77/295), ~jával (213/103, 267*/12/6).

Ö: ezüst~, hóhér~.

kardéba hsz (1)

Veszendőbe. Az észt és a' Virtust hagyod tsak ~ (190/74).

kardinál(is) fn (2)

Bíboros, főpap. — ...Hogy mind a' Királyok, Pápák, 's Cardinálok, Mind a' pénzes Urak annyit adtak nálók, A' mennyit nálunk sem visznek el a' Bálok (245/38). Azomba teremtetteste A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnásokat (92/261).

kardos mn (1)

Kardfogató. Hazámfijai is, a' ~ Magyarok, ... Éretted őseik' lelkébe öltöztek (337/153).

kardoskodó mn (1)

Vmiért harciasan kiálló. És az ártatlan vér,

mellyet a' bolond ont, Hassa meg az érted ~ Londont (337/272).

kardszag fn (1)

Kard által kiontott vér szaga. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag, Kisértvén szomjunkat a vinum de Kardszag* (228/3).

kardvas fn (1)

A kard pengéje. *Fringia. — Ezt a' szót a' ~akra szokták felütni annak jószágának jeléül és bizonyágául* (330*/177/8).

karé (fr) (3)

Carré, négyszög. *Carré, tesz itten különösen négy szegeletre álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot* (330/185/1). *Az Ifjak hatszeres ~ba állának, 'S Opornak eleven sántot tsinálának* (330/1481). *És mivel a' ~n által nem törhettek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487).

karéj Ö: gőz~.

karessíroz i (1)

Udvarol. *Éppen ott ~a Obester Pörtznyi Ur: El mereszi szemét száját* (114/282).

kárhozott mn (1)

Kárhozatra méltó. *Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' ~ bűnöst menkövezzétek le* (337/132).

kárhoztat i (4)

Átkoz, szidalmaz. *Így te is motskolsz engemet, 'S ~od jó szívemet* (460/13). *'S öszve calculálván saját számadását, Nyögve ~ja szörnyű pazérlását* (189/22). *~ (176/86); kárhoztattya* (6/20).

kárhoztatván in (1)

Vmire ~ vkit: nehéz körülmények közé juttatva. Így örök számkivetésre Kárhoztatván magamat, Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útamat (428/114).

karika fn (7)

1. Körmozgás. *De vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és enyészet; Pontos forgásának örök ~ja Egynek el fogytával másikat táplállya* (201/77). 2. Karikába font karokkal: kart karba öltve. *Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/6). 3. Kígyózó mozgás. *Sem a'*

kígyó nem tsavarog temérdek ~val (413a/676).

~ja (454/80, 629), *~nk'* (454/651), *Karikájábann* (162/89).

Ö: hab~.

karingás fn (1)

Keringés. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák, ... Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyet-mással, Zúg a' poroszlopban forgó ~sal* (330/526).

Karinton fn (1)

Személynév. *És ott ~ apámmal a' felső helyen ülök* (454/423).

karjeli mn (1)

Karéliai. *Karjeli kőszálon volt metszve Etele, Etele és kedves Etelkája vele* (237/103).

Kármel fn (1)

Helynév. *(A Földközi-tengerig nyúló hegy Palesztinában.) A' le tördeltt tengerik közt épen úgy menék elé; Mintha ~t látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/32).

kármin fn (1)

Bíborvörös. *A' jóféle ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).

karmol Ik: ki~.

karmoló mn (1)

Kaparó. *Nem kívánják a' ~ gereblyéket ha végre Meg ragadtak már a' földbe* (413a/970).

karnevál fn (3)

Farsangi bál, multság. *CARNEVAL (Carnaval, Carnoval) olasz szó; tészí azokat a' nagy farsangi maskarás bálokat 's multságokat, a' mellyeket az Olaszországi nagy város[ok]-bann, kivált Velentzébenn, szoktak tartani* (330*/136/1).

karó fn (7)

Egyik végén kihegyezett vékonyabb farúd. *Mások ~kat faragnak* (413a/272).

~ (413a/589), ~k (413a/957), ~kat (397a/197, 413a/549), ~kból (330/180/2), ~jához (413/3).*

Ö: kőris~.

karocska fn (1)

Vékony női kar. *De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek ... Csak a' Sirászi föl-*

dön Legszebb szemek, ~k, És szájak, artzok, emlők, Nyájás leányi szívek (373/165).

káro

(3) (Varjú) kellemetlen, rikoltásszerű rekedt hangon szól. *Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak ~nak* (330/1266).

~ (85/22, 197/22).

Ik: fel~.

Károly¹ fn

(12) Személynév. 1. (III. Károly császár.) *Ez a' Kegyes Királyné, Kit a' nagy Károly nemzett, Hogy benne minden nemzet Tiszteljen jó anyát* (259/160). 2. (Károly Lajos főherceg (1771—1847) osztrák hadvezér.) *Éljen soká Printz Károly! Éljen!* (257/89). 3. (Fiatalember.) *Oda ugrott ~, a' prédát már hozta: De Rozinka ötet agyon tsiklandozta* (330/1287). ~ (257/86, 259/196, 330/1285), ~' (258/58, 259/361, 390), *Károlyt* (259/379), ~nak (258/15, 24).

Károly² fn

(11) Családnév, Károlyi. *Gróf Károly Jós'ef Úrnak* (188/cím). *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem éneklenni* (188/1). ~ (405/37), *Károly* (188/104), *Károlyak* (188/58), *Károlynk* (188/152), *Károlyt* (188/38, 134), *Károlynak* (188/7), *Károlyval* (188/77, 133).

káromkodik Ik: ki~.

károlás fn

(1) Szidalmazás, gyalázás. *A' végső ~', a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' hörgés* (454/173).

káromol i

(4) Durva szavakkal szidalmaz, gyaláz. *Élsz még szent Igazság; él még szent Istened. Élsz te még, bár a' bűn 's bolondság káromlott* (337/91).

káromlám (196/86, 380/84), *káromlotta* (337/16).

káros mn

(6) 1. Kárt okozó, ártalmas (dolog). *Vajha a' hétség' nagyvonta, Melly már szinte ~ lett* (397a/1038). *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, ifjak, vélünk? Igen is, de ~abb*

sints, Mihelyt vissza élünk (142/27). 2. Károsult. *Leg alább az ilyen köz nyomorúságban Ti légyetek segéd eggy ~ Országban* (195/54).

~ (114/715, 413a/617), ~t (9/8).

Kárpátok fn

(2) 1. Pozsonytól az Al-Dunáig ívben húzódó hegylánc. *Hallom tárogatód' tábora hangzatit, ... Már a' Karpátokat verdesik, s a' Tisza' Síkján messze terülnek el* (338/15). 2. Kárpát-medence. *A' lángok már a' Karpátokra sütnek, A' sok jajszó feléd jön a' Dunával* (259/68).

Karpatus fn

(5) Kárpátok. *Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal; Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózzák ~' erdős Kőszálai* (267/248). ~ (267*/14/5), ~' (251/22, 267/74, 418*/174/4).

kárpit fn

(19) 1. Nehéz textilanyagból készült vastag függöny. *Nagyságodnak ~okkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék* (415/1). 2. Terítő. *Az Arany békesség Templomát megnyitja Ujjul szakadozott óltárán kárpittya* (54/8). 3. Sötétség, homály. *Lehasad az éjnek fekete ~ja A' ködnek szemünket vakító homálya* (67/10). *Vonj szemére, Álom! Dupla ~ot* (263/36). 4. Lepel. *'S a' szép Tavasz felette Kék ~ot lobogtat* (373/82). *De ~ja alól a' kék reménységnek A' testvér tsillagok mosolyogva égne* (454/45).

~ (351/10), ~ok (190/95), ~ja (75/9, 202/59, 313/103, 330/189, 403/45), *Kárpitja* (397a/1062), ~jai (397a/1168), ~ot (305/74), *kárpittyán* (3/8), ~oddal (351/6), ~jaival (306/204).

Ö: köd~.

kartácsbombi fn

(1) Kis ólomgolyókkal, vasdarabokkal töltött, repesz hatású tüzérségi lövedék. *A' pusák' erdeje tűz láng közt megtsördül, Közte a' mennydörgő kartács bombi dördül* (267/52).

kartácsvilág fn

(1) Háborús idők. *Azonn igyekszik Festettségünk, hogy e' Kartács-világban hív unokáitok Ész-*

szel 's okossággal tanulják Őrzeni érdemitek' jutalmát (418/54).

kártékony mn/fn (4)

I. mn Kárt okozó. *A' kártékon Madarakat ijeszted keletkezével (413a/174). 'S nem hagyja bészivárogni a' ~ essőket (413a/104). ~ (413a/193).*

II. fn Kárt okozó egér. *A' jó matska a' ~t mindjárt ki végzette (141/7).*

kártétel fn (1)

Kár okozása. *A' hadnak ~ei (397*/79/14).*

kártya fn (2)

Meghatározott számú és ábrájú kartonlapokból álló játékeszköz. *Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van játszani ~ (197/70). ~val (330/854).*

kártyapénz fn (1)

Kártyázással nyert pénzösszeg. *Mit ér a' kártya-pénz? kétséges nyereség (197/73).*

kártyázó fn (1)

Kártyával játszó személy. *'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dámázók között 's a' ~k között (197/76).*

karvaly fn (1)

Ragadozó madár. *Most, miként a' Galamb a' ~' körmében, Úgy kezdünk nyúgodni a' Frantzok kezében (416/3).*

kas fn (5)

1. Méhkas. *Vagy gipszből gyúrták népetlen ~sokat (341/56).* **2.** Nagyobb kosár. *Vedd le sűrű vesszőből Font Kasod (413a/775). ~ban (330/1009), ~sában (313/108), ~ból (356/9).*

kása fn (2)

Kölesből pépszerűvé főzött étel. *Mintha nyúlt kutyafi zúgna egy verembe', Vagy mintha az elfőtt ~ poffangana? (330/211) ~t (330*/154/4).*

kaska fn (3)

Kosár. *Amott Anákreonnak Kellő danáji vagynak Kaskámba' friss eperrel (345/14). Kaskákat (413a/274), Kaskáikban (390/20).*

Kásmír fn (1)

Helynév. (Ország India északi részén.) *És ró-*

zsaszínnal ékes, Óh Kásmír, a' te hölgyed! (373/158)

Kassa fn (2)

Helynév. *A' munkám Váradon, Bétsben, Pesten, ~n. Magam meg' a' padon (452/70). ~' (452/42).*

kastély fn (15)

1. Parkkal övezett fényűző vidéki lakóépület. *Kapos volt a' vidám Fárságnak is téljé; Hol szállásává lett a' Hetzeg' Kastélyla (330/52).* **2.** A kastélyhoz tartozó gazdasági udvar. *Itt minden halait Czenkre sietteti Tétis, túl az öreg Pán teli tulkait A' ~ba behajtja (432/79).* **3.** Isteni lakhely. *Kiket a' hatalmas Odin, az Istenek Ura, Állított ki Kastélyából előmbe a' kapura (454/418).*

~ (239/32, 336/50, 413a/1016), Kastély (330/859, 1734), ~ok (313/57), Kastélyla (410/6), ~t (379/109), Kastélyt (410/19), Kastélyokat (305/26), Kastélyába (330/283), Kastélyodban (428/7),

kasza fn (3)

Hosszú nyelű, hegyes pengéjű szálás növények levágására való szerszám. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese ~kat köszörül? (69/4) ~ját (86/37), ~ra (330/1817).*

kaszál i (1)

Nyakat ~: lefejez. Báró Morzsalopó állá Bosszút a' meg holtakért, Ő ötven nyakat ~a 'S vága le egy két nyakért (114/800).

kaszálhatni in (1)

Le lehet vágni. *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen fáklyát hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak (413a/982).*

kaszáló fn (1)

Füvet termő hely. *Mert lám a' Papnakis kövér a tinója, Ha temető kertben van a' kaszálója (201/66).*

Kaszás fn (1)

Csillagkép. *Akkor vigyázott a' hajós az Égnek forgására Felszámlálván, 's elnevezvén a' Tsillagok ezerét A' Kaszást, a' Fiastyúkot, és a' Göntzölszekekrét (413a/156).*

kászolódó mn (1)
Fújdogáló. 'S a' ~ alszáltól a' szőlők nem tarthatnak (413a/873).

kassza fn (5)
1. *Bellica cassa*: hadi célokra szánt pénz gyűjtésére használt doboz, láda. A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak (92/20). 2. *Bellica cassa*: hadi pénztár. Nem lesz senkinek panaszsza, Teli a' bellica ~ (114/341).
~ját (198/39), ~ba (189/25), Cassába (6/23).

Kasztál fn (2)
Víznev. (Kasztália, Apollónak szentelt forrás Delphiben.) Az a' ~ vígabb elmét tsinál a' Poetába (342/21).
~' (343/2).

Kata fn (7)
Személynev. Hán, bizony hogy ~ napján megjelentek Sok úri vendégek (340/11).
~ (340/15, 25, 29), ~t (333/70, 340/49), ~nak (340/20).

Katalin fn (3)
Személynev. 1. II. ~ cárnő. II. ~ és Pugatsew' idejétől fogva (313*/99/3). 2. *Senis* ~: Sienai Szent ~ (1347—1380). Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis ~ja (114/220).
~ (96/14).

katalógus fn (1)
Könyvek, műtárgyak rendszeres jegyzéke. Mely említett Catalogus Bteca [=Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen oszttatja ki (439*/76).

katángkóró fn (1)
Gyomként tenyésző kórós évelő növény. De még is kárt tsinálnak. Néha a' tsintalan Lúdak, és a' Strimon Darvai Vagy az Árnyék 's a' keserű ~ szárai (413a/136).

katarakta fn (2)
Zuhatag, vízesés. Nem férvén árkába a' duzzadt vízözön, Ordító lármával görög a' szirtközön; Most ~ként bög a' bükkök között (306/99).
~ (52/16).

katedra fn (2)
1. Főiskolai tanszék. Küldjétek hazánkba, ülvén Katedránkba, A Tudomány édes mézét

rakja szánkba (221/11). 2. Szószék. Éljen Kis Bálint, ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem pököl (326/68).

kategória fn (1)
Nagy Categoriával: kategorikusan, ellentmondást nem tűrve. De Márs szólla végre belé, 'S Jupiternek ezt felelé Nagy Categoriával (114/937).

katlan fn (3)
1. Tüzfészek. Felhőkig göngyölög a' megolthatatlan Tüzláng, és az aether közönséges ~ (337/46). 2. Tüzhányó krátere. Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant ~jain (413a/476).
~jává (454/157).

Kató fn (6)
Személynev. A' szívem is majd meghasad, Kedves ~m! (333/58)
~ (333/8), ~m (333/13, 17, 17, 37).

Kátó fn (1)
Személynev. <Cato, ifjabb Catóra (i. e. 95—46) vonatkozhat.~ ~ így felele, Elmehe dolgára, nints itten helye (239/91).

katona fn (13)
Hadseregben szolgálatot teljesítő személy. Így beszéli a' Katona A' kegyetlen Hartzokat (208/81).
~ (29/1, 114/755, 238/cím, 105), Katona (238/61), ~k (267*/12/5), Katonák (209/53, 238/100), ~k' (330/1966), ~nak (267/190), ~knak (267*/12/11), ~mba (239/151).
Ö: gyalog~.

katonaakadémia fn (1)
Katonatiszti főiskola. Gróf Tolnai Festetits György ... A' Magyar Országai Katona-Akadémiának fundálására 40000 forintot ajándékoz (445*/233/2).

katonacsoport fn (1)
Katonákból álló egység. Carré tesz itten különösen négy szegeletre álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot (330*/185/2).

katonadolog fn (1)
Katonához illő dolog. 'S katona-dolog kiállni Fiam, a' strapáziát (368a/123).

katonás mn (2)
Katonára jellemző. *A' Katonaságot viseltt Bordáts', Sziget' Lobogója előtt ~on iget* (330/146).
legkatonásabb (330/1184).

katonaság fn (2)
1. Vmilyen nagyságú katonai alakulat. *A' ~ot mindjárt össze szedte, Vivat kiáltással seregem vezette* (239/191). 2. Katonai szolgálat. *A' Katonaságot viseltt Bordáts', Sziget' Lobogója előtt katonáson iget* (330/145).

katonáskodik i (1)
Katonai szolgálatot teljesít. *Ha katonáskodnak minden szerelmesek, Köztök egy jó zsoldot magam is keresek* (238/1).

Kátsándi fn (1)
Családnév. *Halotti versek ... Néhai Méltóságos Kohányi ~ Therézia Asszony ... eltemetteésekor* (454/cím).

Katull fn (1)
Személynév, Catullus. *Lessz itt jó vatsorád; mivel ~od' Erszényét merevül be szőtte a' pók* (140/7).

katulya fn (2)
Skatulya, doboz. *Vagy holmi nagy Smukkos ~t tartának, S két frizőr fűsűvel azon dobolának* (330/1247).
~ba (330/673).
Ö: *púder~*.

Katuska fn (1)
Elpuhult, asszonyos természetű férfi. *Menj, és Atyáidnál ne légy alábbvaló. ... Itt bizony nem henyélsz úgy mint egy ~* (268/28).

Kaukázus fn (2)
Közel 1200 km hosszú hegylánc. *Verd hadra a' Neszter' 's Visztula' városit, Ültesd fel a' rabló Caucasus' lakosit* (337/202).
Kaukaszus (413a/992).

Kaunitz fn (1)
Családnév. *Jusson eszedbe, édes Magyarom! a' halhatatlan ~nak ama mondása, hogy nemzeti Karaktere csak az Anglusnak és a' Magyarnak [táncnak] van* (330*/156/13).

kavar i (4)
1. (Szél) körbe-körbe forгат. *Mennyi fővény-szemet ~ Zefirus Libyába* (413a/629). 2.

(Szél) felkavar. *Hogy külgye a' szeleket Kik tengert zavarják 's Fenekig ~ják* (32/29).
~ (82/2); *~ta* (413a/328).

Ik: *fel~, meg~*.

kavarodik i (1)
Kavarog. *Lármák 's porfelhők sűrűn kavarodnak az égre* (258/8).

kavarodván Ik: *fel~*.

káva Ö: *rózsá~*.

kavarog i (4)
1. (A széltől) ide-oda düllöng, szál, kering. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a fák, ... Kavarog a' vetés, a' víz habbal tele* (330/522).
2. (Embertömeg) nyüzszög. *Az omló Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter: Úgy ~ minden részről a' Scytha vitézek' Táborá* (258/51). 3. (Láng) villog, csapkod. *Lángok ~nak, ahol összeütnek, Mellyek már a' Szala' bértzeire sütnek* (397a/1060),
~nak (267/87).

kávés fn (6)
1. Kávésbab. *A' ~, a' tüzükor, mért olly méregdrága* (330/308). 2. Ebből főzött ital. *Ha hús lessz, igyanak ~t, ha húség limonádét* (310/31). 3. Reggeli kávéfogyasztás ideje. *Reggel is csak annyit tudtunk volna tenni, Nem szükség hát mindég ~n meg jelenni* (340/40).
Kávés (233/6), *~t* (342/20), *~val* (330/1513).
Ö: *fekete~*.

kávés mn (1)
Kávét termő. *Zengi új örömét és elmúlt kínait, 'S átkozza a' ~ kertek' vad urait* (454/454).

kávészik i (1)
Kávét iszik. *Asszúsözölő az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának* (330/456).
Ik: *rá~*.

kazán fn (1)
Felforrt ~: az üst forrásban levő tartalma. *Vagy az édes mustnak levét pár-tűzön főzőgeti 'S a' felforrt ~ tajtékját zöld levéllel le veti* (413a/303).

Kazinczy fn (6)
Családnév. (Kazinczy Ferenc (1759—1831).) *~! Földy! Kik belőlem Már-már poétát tettek, Kérlek vegyétek el ma tőlem, Mit rég'*

megérdemlettetek (419/1).

Kazinczi' (243/6), Kazintzy (111/104), Kazyncym (161/1), Kazincynak (161/12), Kazincymhoz (161/48).

kázsia fn

(2)

Cimetfa, fahéj. *Se gyapjokat a' Siria Ke-nőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják, Hanem tsendesen nyugodnak, élnek ártatlanságba* (413a/1021).

Kázsiát (413a/743).

kebel fn

(78)

1. Az ember felső testének elülső része; mell. *Óh hogy' kótot a' ~ed, Mellyben szívemet viseled!* (433/9) 2. Női mell, emlő. *Szépek! ... Szemetek tűz legyen, rózsá ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok* (330/2032). 3. Mell a rajta levő ruhával együtt. *Illatoztasd Kebledet Édes Violám!* (109/1) 4. A mell és a rajta levő ruha közötti rész. *'S nyúlj saját kebledbe bé* (317/56). *Sírok, zokogok keseregvén, Könnyem ~embe peregvén* (412/14). 5. A szív mint az érzések jelképes székhelye. *Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1234). *Látván Citére' virágit Olvadni kezd ~em* (375/6). 6. Vminek öblös belseje. *Sőt sokszor ~e a' rengő böltsőnek Halottal áldozik a' mord temetőnek* (213/75). *Nem ér oda soha, ámbár legyen tele Drága gyöngyökkel a' Tengernek ~e* (212/42). [Árnyékszék] *Ajánlod kebled a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen* (377/37). *Óh Tulipánt! Szent kezével Kinyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/392) 7. Vmely szervezet, csoport belső, saját köre. *Tik talám több érezéssel bírtok, Mint sem embertársaim, Kik keblekből számkivetnek, És magok közt tsúfra emlegetnek Egy szegény boldogtalant* (304/19, 435/19). 8. Vmely vidék területe. *Ez áldott környéknek temékeny ~e Hány javával van a' Természetnek tele* (72/1). *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos ~e* (214/2). 9. Isten/Ábrahám ~e: mennyország. *Lelkem erőlködik, És áldott ~dbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/703) — *Együtt menjünk az Ábrahám ~ébe, az égbe* (310/64). 10. Vminek a körében, hatalmában. *Élj vígan, játzódván a'*

vígság keblébenn, A' gyönyörűségek kies ligetébenn (204/53). *Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszíta a' komor halál ~ébe!* (77/18) — *Sok dűlős, zűrzavar keblébe rejtett* (211/5).

~ (196/32), ~ek (198/15), ~em (16/52, 84/32, 148/24), ~em' (205/52, 425/22), ~ed (55/12, 313/127), ~ed' (191/12), kebled' (430/35), ~e (64/15, 86/15, 188/63), Kebele (215/28), keble' (355/12), ~ünk (392/22), kebletek (373/4), kebledet (263/6), ~ét (146/5, 199/26), ~eket (89/11), keblemnek (436/25), ~embe (4/20, 200/20, 443/153), Kebelembe 460/62), ~edbe (184/43), kebledbe (349/16), ~ébe (65/8, 336/64, 454/860), keblébe (217/120, 268/156, 410/28, 456/27), Keblébe (330/46), ~ébe' (253/13, 287/23), ~ibe' (172/16), kebletekbe (304/34, 380/31), ~ekbe (216/67), ~edben (423/43), kebledben (443/163), ~ében (53/8, 111/39), ~ébenn (26/38), Keblébenn (190/48), Keblében (128/4), Kebeledből (421/44), keblen (330/1310), ~én (331/30), ~énn (174/18), ~ére (150/44), Kebeleikre (330*/140/2), ~éhez (297/1), Kebeléhez (170/47).

Ö: érc~, ólom~, vas~.

kecsegtet i

(16)

1. Vki vmivel ~ vkit: vmilyen ígérettel biztat vkit. *Édes ájulás lepett el, Melly egy menygyei étellel Ketsegtetett, biztatott* (134/60, 447/60). *Ezer jókkal kecsegtetnek a' Jövendőők!* (174/24) 2. Hiteget, áztat vkit. *Síma száddal mit ~sz? Mért nevetsz felém?* (427/9) — *Édes mézharmattal ~ A' nyíló rózsá ajjakán* (430/25). *Ha ő [a szerencse] mosolyogva kecsegtet tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/49). 3. Kecsegteti magát: reménykedik, bizakodik. *Ne kecsegtess magad még is, hogy a' sírnak Lakossai közzé még sokáig írnak* (204/43). ~ (55/9), kecsegtet (191/9), ~sz (168/12), kecsegtetel (305/61); kecsegtetem (331/26), ~te (129/61, 425/61). — kecsegtess (217/5, 43).

kecsegtetés fn

(1)

Biztatás. Mondása rakva szíves Kedvvel, kecsegtetéssel (185/150).

kecsegtető mn

(6)

1. Olyan aki, ami kecsegtet vkit, vmit. *Jövel*

felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! Ketsgetető sugárodonn Vénusz' Szerelme jár (230/3). 2. Biztató. E' ketsgetető Szózatokra Ujjonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám (177/33).

ketsgetető (81/13, 257/66, 330/173/8), Ketsgetető (245/4).*

kecske fn (7)

Állán szakállszerű szörzetet viselő, jól tejelő háziállat. *Az igaz, fejérlik ortzád igen szépen A ketske hátujja úgy fejérlik éppen (61/34).*

ketske (327/34), ketskék (327/49, 413a/918), Ketskéi (397a/663), Kestkét (413a/924), ketskéket (413a/724).

kecskecsécű fn (1)

Nagy, hosszúkas szemű szőlő. *Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia, 's tömött gerezddel kínáló ketske-tsetsű (413/625).*

Kecskemét fn (2)

Helynév. *Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain, 'S a' Kecskemét' pusztájának Szélllel bélelt szirtjain (357/31).*

Kecskemét (235/1).

kecskepásztor fn (1)

Kecskét őrző pásztor. *Kecskepásztor (397*/76/24).*

kecskés fn (1)

Kecskepásztor. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Űl a' ketskés, a' komondor 'S a' virágszálak között (397/651).*

kecskeször fn (1)

Itt az áldozati állat jelképe. *Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét Hogy mikor az óltárt építik számodra Ketske szórt vihessen ő is oltárodra (190/66).*

kecsketömlő fn (1)

Kecske bőréből készült tömlő. *Vígan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/929).*

ked l. kend

kedv fn (104)

1. Vkinek vmely időpontban uralkodó érzelmi állapota, hangulata. *És ha az elsőől még ~ed nem dúzzad, A' másik kantsót is köröm*

hegyig húzzad (199/101). Csak eltűnt ~em esmére, És a' kínzó Szerelem (428/123). 2. Vidám érzelmi állapot, jó hangulat; jókedv. Kedv! Remények! Lillák! Isten véletek! (427/63) — A' barátság 's ~ megszűnének, Tréfa, nyájasság eltűnének (322/25). Kinek ~e nem volt, vagy pedig nints ~e, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve (340/47). 3. Állandó jellegű lelki hajlam, készség vmely tevékenységre. Sem ~em, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leírjon énekem (330/499). Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden ~em ebbe letem (154/31). 4. Vmire irányuló vágy, kívánság; tetszés. Ha kell, ~em szerént eszem (316/19). Távozz Frantz! Magyar fülinkben Tsalfa szód ~et nem lél (257/75). Ám szívesenn hányd énnekem, Ám kevélyen szemedet: Megvetésed' fel sem veszem, Fel sem veszem ~edet (208/36). 5. Kedvét tölti vhol: jól érzi ott magát. Még a' pompás Bétsbe töltöd Te ~edet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet (179/7). 6. Kedvét tölti vkinek: mindent vki kedve szerint tesz. De hogy egyik szómat másikba ne öltsem, És a' Tens Úrnak is Űri ~ét töltsem (330/1666). 7. Nem nagy ~vel: nem szívesen. 'S hívó anyját Persefone nem nagy ~el kíséri (413a/46).

~ (41/6, 330/1895), ~em (6/27, 239/229, 257/227, 350/16), ~em' (138/1, 278/11, 392/59), ~ed (413a/722), ~e (31/11, 53/10, 133/62, 219/44, 330/320, 389/11, 85, 418/117, 454/270), Kedve (317/234, 456/62), Kedvünk (327/36), ~ek (77/138, 453/56), Kedvek (413a/418, 892), ~et (77/36, 111/103, 208/23, 216/10, 222/5, 228/7, 257/81, 266/27, 283/6, 310/15, 330/663, 336/47, 339/12, 382/25, 389/110, 425/49, 427/11, 432/120, 460/137), Kedvet (391/22, 397a/681, 426/48), ~emet (99/5, 200/32, 460/80, 94), Kedvemet (460/75), ~edet (155/48), Kedvedet (183/4), ~ét (163/36, 330/903, 415/21), ~ünket (4/32, 32/42, 77/6, 91/6, 7, 210/45, 389/117), ~eket (315/12, 413a/416), ~ének (83/49), ~ébe (9/28), ~ébe' (271/17), ~ben (397a/611), ~ében (330/655), ~re (266/69, 328/20, 330/1728), ~edre (239/44, 263/15), ~ére (231/83), Kedvére (112/7, 170/2,

397a/200, 429/7), ~ekre (314/52), *Kedvekre* (397a/156), ~edért (413a/698), *Kedviért* (410/13), ~ekért (267*/14/10), *Kedvekért* (239/216), *Kedvvel* (185/150, 413a/309).

Ö: jó~.

kedvel i (23)

1. *Kedvel vkit*: vki iránt rokonszenvet, kisebb vonzalmat érez. *Hogy híve voltam szívednek, 'S ~tél te is... Kedves Pál* (299/73). **2.** *Kedvel vmit*: szereti, kedvét, örömét leli benne. *Csak a nyíl és a kéz ív, Mellyet ~l ez a' szív* (460/39). *Tölts bort, Leányka, tölts bort, Kedvellem a' piros bort* (373/18). *Nem ~lek társaságot, Sem leányt, sem tziifraságot* (271/21). **3.** Szeretettel, szerelemmel szeret. *Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár abból vőlegényt, Én szeretem de hijjába Nem fogad gráziájába* (309/105). *Ah, ~ hát, 'S ambróziát Tölt Lilla mélyly sebembe* (277/10). **4.** (Növény, állat) ~ vmit: csak vmi természeti tényező megletekor fejlődik megfelelően. *A' füz ~ patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot* (413a/632).

~ (287/44), ~ék (283/5), ~lett (233/34), ~lt (158/49); ~em (309/89), ~led (413a/511), *Kedvelled* (413a/19), ~i (330/149), ~li (13/32, 330/172), ~lek (134/70, 447/70), ~te (253/14), ~ték (330*/156/2), *fogom ~ni* (413a/1040), *fogja ~ni* (259/337).

kedvelő mn/fn (4)

I. mn Szerető. *Ha a' Magyar nemet kedvellő Sándorban Hazátok' reményjét térszitek a' porban: Az ég a' Nemzetnek siralmát megszánja* (259/333).

II. fn Az, aki vkit/vmit szeret. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren szívja lelketet; Mond meg neki, hogy szellőd Mellyemből kerekedett* (456/17). *Ollyat kap hát ettől ennek kedvellője, A' mit az Anglusnak szerez levegője* (239/71).

kedvellőd (259/297).

kedvelt ~ kedvellett mn (6)

1. Olyan aki, ami iránt vki vomzalmat érez. *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt szelid olaj fát* (413/975). **2.** Szeretett. *'S tölünk kedvellett Húgára Terjesszen áldásokat* (438/15).

kedveltt (219/75, 330/1445), *Kedveltt* (409/22), *Kedvellet* (413a/406).

kedveltet i (2)

1. *Vkit ~*: kedve telik benne. *Az ékes virágok, mellyek ~tek Szánakozás nélkül rólam le tépettek* (73/3). **2.** *Magát szebben ~i*: szebbnek mutatkozik. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik, Ki derül, 's magát szebben ~i* (137/11).

kedveltetni in (2)

1. Megszerettetni. *Mit nyájaskodsz? Bánat 's akarod magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat* (7/2). **2.** Szórakoztatni. *Mindenemmel felhagyok, Én, ki másszor a' lyánykákat, És egész kompániákat, Kedveltetni jól tudám* (271/15).

kedveltető mn (3)

Kedves. Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költőnös Kedveltető Elhívatas (170/32).

~ (6/12, 189/14).

kedves mn/fn (225)

I. mn **1.** Olyan (személy), aki iránt szeretetet, vonzalmat érzünk. *Voltam a' Dámáknál ~ egy Gavallér, Tisztelték, imádtak módjok szerint* (206/11). *Mostan ~ színed' tám utólszor látom, Ah! Már isten-hozzád, szerelmes barátom!* (63/27). **2.** Különösképpen, legjobban szeretett. *Igy emelem vígan fel karomat Így ölelem ~ Dafnisomat* (173/16). *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kít ~ Hazája tart védelmezőnek* (80/10). *A harmadik, ki Annjának 'S nekem is ~ vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/330). **3.** (Bizalmas, baráti megszólításban:) *Óh legkedvesebb Barátim! Beh édesenn képzelem Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem* (241/3). **4.** Olyan (tárgy, dolog), amelyet vki különösen kedvel. *Ezért ~ munka a' tapasztás nála* (26/45). *Kérded ~ Emberem E' titok mi részbe áll, Hogy legkedvesb tziimerem Egy elhervadt Rózsaszál* (283/3). *Az olly madár igen ritka Mellynek ~ a' kalitka* (31/9). **5.** Jóleső (étel). *Az embernek ~ legyen minden falat* (54/12). **6.** Szeretetre méltó, megnyerő, nyájas (személy). *Lám a ~ Hébe A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett* (98/7).

Vagy itten bámulja Szépségét a lesbe Valamellyik ~ Istenasszonyának (176/11). **7.** Barátságos, szíves. 'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végye ~en (124/23). **8.** Megnyerő (beszéd). Hald ~ szavait Édesed szájának (77/269). **9.** Kellemes. Ti az égből jövő ~ lehelletek Zefírkék! Mellyemre, kérlek, repüllyetek (90/7). Úgy vagyon; nedves Kelyhéből ~ Fűszerszám' illatja jó (146/8). Üzik már a' Farsangot! Bor, Muzsika, Tántz, Múltság Kedves törődés, fáradság, Kik hajdan itt múlattatok, A közhelyről oszlojatok (133/3). **10.** Tiszteletre, elismerésre méltó. Légyen ~ az Úr előtt Nemzetem Ditsősége (124/21). **11.** Kedvesen: szerelmesen. Csak te is hívedre nézzél Kedvesen, Csókra új csókot tetézzél Szívesen (285/44, 183/16).

~ (68/1, 72/3, 73/5, 76/8, 77/99, 174, 263, 279, 297, 90/11, 33, 111/30, 95, 106, 117/3, 123/12, 124/19, 126/43, 143/23, 145/15, 148/43, 158/49, 162/49, 172/19, 177/30, 184/50, 198/41, 43, 199/27, 206/1, 209/70, 210/90, 101, 211/61, 212/77, 81, 91, 214/62, 215/110, 217/111, 142, 218/6, 220/25, 222/23, 46, 231/481, 237/104, 238/112, 239/68, 144, 241/34, 249/75, 253/77, 257/125, 259/72, 259, 267/165, 267*/17/3, 267*/18/5, 268/82, 269/3, 273/7, 276/1, 8, 277/1, 288/66, 290/26, 295/1, 305/57, 306/273, 309/1, 312/29, 326/56, 330/87, 248, 872, 1910, 331/20, 336/69, 342/23, 368/12, 368a/ 43, 376/2, 379/132, 380/55, 382/30, 392/72, 397a/97, 485, 928, 929, 1147, 1161, 413/22, 413a/838, 423/49, 424/32, 425/16, 428/169, 447/110, 448/19, 449/6, 454/812, 931, 961), Kedves (1/6, 4/30, 32/26, 129/54, 146/29, 159/3, 169/81, 133, 176/26, 185/63, 215/122, 140, 220/36, 228/1, 235/9, 259/145, 397, 263/38, 273/24, 276/30, 295/4, 299/1, 30, 77, 95, 306/152, 239, 312/14, 333/58, 357/20, 388/2, 397a/590, 796 433/79, 454/ 877), ~ek (245/9, 413a/615), ~en (115/1, 188/82, 266/46), ~enn (123/13), ~sé (209/106); ~ebb (309/33, 460/53), Kedvesebb (225/86, 249/24, 448/24, 449/15); leg-kedvesebb (63/9), leg kedvesebb (30/7, 204/27, 217/27).

II. fn 1. Vkinek hozzátartozója; gyerek, családtag, rokon. Most karjaim közzül ~im!

Mennyetek, Adjakat vég tsókot, rám emlékezetek (217/107). Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan, Hízlekedik (397a/462). **2.** Hitves. 'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megdicsőült Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök innepébe' (299/133). **3.** Vkiel szerelmi viszonyban levő személy; szerető. Én is, Kedves! Mással szívet Nem cserélek. — Én is szeretlek Édesem! — Én is téged, Kedvesem Míg csak élek (276/31–4). **4.** (Megszólításképpen:) Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába? (231/380) — Ne félylen — 's gondja ne légyen Kedvesem itt semmire! (231/396) **5.** Kedves dolog. Bátor akkortájba elég jelenséget tettenek ... Az nem ~t jövendőlő madarak, és egyebek (413a/475). **6.** Az ég ~e: a mennyországba költözött halott. Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött, Egy, földünk barátja, és az ég' ~se (454/581).

Kedves (212/103, 295/30), ~em (275/15, 460/100), Kedvesem (77/91, 128/51, 137/1, 139/55, 60, 395/14, 445/13), Kedvesem' (138/5, 312/25), ~ed (45/13), ~ed' (272/22, 420/8), ~e (330/1299), ~e' (338/7), Kedvesse (330/1906), ~im (217/115), Kedvesim (222/79, 241/16, 253/75), Kedvesid (326/74), Kedvesink (268/164), Kedvesét (77/232), ~it (217/88), Kedvesemnek (282/1, 303/3), ~ének (77/99), Kedvesének (134/79, 447/79), ~sének (397a/221), Kedveseden (428/36), Kedvesemről (176/37), Kedvesinktől (268/159), ~eddel (179/7, 454/963), ~ével (336/13), Kedveseinkkel (259/108).

kedveskedhet i (1)

Kedvében járhat vkinek. E' szerént mi Bőjt' havában Ollyal ~ünk, A' mit csak tavasz' javában 'S nyár felé szemlélhetünk (289/18).

kedveskedik i (1)

Kedvében jár. És a' melly oltáron tömjént Ozirisnak égettek, Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek (307/16).

kedvesség fn (4)

1. Szeretetreméltóság. A' te bájoló ~ed, Melly a' teremtés' remeke, 'S nemes lelked méltóz-

tat téged A' királyok' szerelmire (379/77). **2.** Kellemes érzés. *Ámor ... Ha ilyen ~ei Vagynak már láncaidnak ... Én lábaimra kapcsolom S édes örömet csókolom Mennyei békóidat* (460/167). **3.** Barátságos, előzékeny viselkedés. *Bár Hectori vitézséged Itt mindent fejtül mujjon 's Mindeneknél ~ed Gyönyörűségbe fujjon* (13/7). ~gel (73/24).

kedvetlen mn (4)

1. Olyan (személy), akinek nincs kedve, levert kedvű. *Én illy ~ embereknek Nem lézsek egyyike, Legyen jutalma bár ezeknek A' kedves Estike* (424/29). **2.** Kellemetlen. *Itt a' ~ Tavasz. Lottsos pottsos minden napja* (389/3). ~ (239/40, 389/74).

kedvetlenedés fn (2)

A jókedv elvesztése. *A' borongós égnek sűrű felhőzése Házba zárt szívünknek ~e* (87/58, 199/88).

kedvetlenít Ik: meg~.

kedvetlenség fn (2)

Rossz hangulat. *Idvez légy Liéus, jóltéví Istenség! Te töled szívünkől fut a' ~* (199/76). ~ (330/447).

kedvez i (9)

Kedvében jár vkinek, különösen kedvesen bánik vele. *Hitetlen Sors! Ki jobbadára Tsak a' bohóknak ~el* (379/62).

~ (214/25), *Kedveztek* (239/213). — ~ne (397a/505). — ~z (2/25), ~zen (193/45, 330/1211), ~zetek (159/19), ~zenek (326/19).

kedvezni in (1)

⟨Növény⟩ fejlődését segíteni. *Hanem illendő ~ a' gyengéd szőlőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek* (413a/904).

kedvező mn (5)

1. Olyan, ami vkinek kedvez. *Éljen Úri házával, Az ég minden javával, Hogy minden bútól mentse A' ~ szerentse* (336/12). *Gráziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S Kedvezőnn mosolyganak le Onnan a' kis Rózsira* (249/31). **2.** Tevékenység folytatására előnyös. *Vezetőid léznek magok A' Tindarusi Tsillagok. És ~ fényekkel Derítik utadat fel*

(177/25).

~ (10/31, 30/11).

kedvözön fn (1)

Ragyogó jókedv. *Mondom; és ezt addig mondom Míg a' vinkó felderít Elvész minden bűm és gondom 'S a' ~be merit* (438/32).

kedvtelve in (1)

Jókedvvel. *Az erdőknék zöld éjjelében Ámor ~ tébolyog, Öröm foly a' szellők' mentében: Ég föld, tenger, mind mosolyog* (379/22).

kefélt in (1)

Kefével megtisztított. *Egyyik a' bugyogójával Futott rettegve elő, Másik ~ Schlafrockjával* (231/69).

kegyelem fn (15)

1. Megtorlás elengedése. *Mi köldülnánk é kegyelmet gyáva ellenséginktől?* (259/500) **2.** Az emberiséget a kárhozattól megmentő isteni szeretet. *Világ' minden Fejedelme! E' szómra hallgassatok; Hogy az Istennek kegyelme Meghallgasa szavatok'!* (397a/247) **3.** Uralkodói kegy, jóindulat. *Az öröm 's boldogság lakik a' hazában. A' nagy Terézia mindkettőt meg ójja, Igazság 's ~ lévén őrállója* (259/190). **4.** Leánynak az őt szerető legény iránt tanúsított szívbeli hajlandósága. *Lilla! Míg ingó kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, ... Boldogabb nálam ki volt?* (449/1) — *Látod hogy hív kedvesed' szerelme. Látja ezt az ég is: Mért hideg hát még is Szívednek kegyelme?* (272/25)

~ (268/124, 404/3), *kegyelme* (445/67), *kegyelmet* (330/870, 413a/48, 460/140), *kegyelmednek* (397a/897), ~ért (453/277), *kegyelmeért* (453/221), ~mel (215/132).

kegyelmed fn (2)

⟨Megtisztelő megszólításként.⟩ *Komám Uram subscribállya, Kegyelmeden már a' sor* (92/135).

kegyelmeteknek (185/49).

Ö: ő~.

kegyelmes mn (14)

1. Kegyes. *Ábrahámnak nagy jóságú Istene! ... Légy ~ Hadnagy kis Néped mellett* (225/4). *Ő a' ~ Isten* (319/5, 16, 27, 39). *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, óh ~ Ég!* (397a/1050) **2.** ⟨Uralkodók, főnemesek megszólításában.⟩

Ím, ~ Grófné! Szemben lehetünk ismét Veled (307/69). **3.** Uralkodói kegyként adományozott. *Amint a' halhatatlan Mária Terézia' Kegyelmes Diplomája bizonyítja* (445*/233/7). **4.** *Kegyelmes szívvel: jó szándékkal. Ama' kedves Sándor ~ szívével Fog segédje lenni Nádorispány névvel* (259/259). **5.** (Leánytól:) ~ válasz: a szeretet kinyilvánítása. *Adj ~ választ hív rabodnak Mondd Szeretlek* (272/26). ~ (376/11), *Kegyelmes* (214/99, 415/43), ~en (231/5).

kegyes mn/fn

(59)

I. mn 1. Kegyet gyakorló, osztogató (személy). *Hanem ő, a' millyen ~ jóltévője Annak, ki a' virtus igaz követője; Olly nagy ellensége azon embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a véteknek* (193/37). **2.** Viszonzott (szerelem). *Pedig tám a' ~ Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe* (196/91, 380/89). *Szép vagy te, Lilla, 's édes, Vidit ~ szerelmed* (411/8). **3.** Szíves, kedves, jó. *Lelke ~; de negédjétől Ójlatok irgalmas Egek!* (430/17) — *Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutom Kéz' tsokolva Végye tőlem ~en!* (188/95). **4.** Hasznos. *És hogy minden észre venné, Zeng a' jóltevő Istenné A' ~ Pecúnia* (317/231). **5.** Buzgón vallásos (személy). *Isten! ... Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig ~ Püspökünket* (225/93). *Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' ~ Jób is* (162/28). **6.** Kegyelmes. *Hadd zengjen ilyen szíves Ének A' Magyarok ~ Istennének* (188/111). *Az ég vigyázzon rád mindég ~ szemmel* (215/131). *Óvjuk a' Magyar hazát, 'S a' ~ Teréziát* (259/557). *Rekesszük mindnyájunkat Nagyságok' ~ Szívembe!* (188/166, 168). **7.** Áldott. *Egyaránt bevészi A' ~ föld a' szegényt És a' királyt is* (410/33). **8.** Kedves, szép (nő). *És te, ~ Szűz, ne vesd el A' halandókról szemedet* (148/77). *Most vagyok Veled szemben Először mióta élek; Mégis belől szívemben Mindég kinzál Kegyes Lélek* (131/4). ~ (184/47, 225/80, 117, 117, 148, 237/131, 238*/20, 251/16, 259/152, 159, 163, 195, 199, 206, 293, 312, 401, 368*/27, 397a/90, 1177, 400/23, 99, 412/25, 423/47, 432/86, 98,

439/48, 450/31), *Kegyes* (104/13, 210/92, 212/46, 277/13, 299/105, 413a/4, 428/193, 445/46), *Kegies* (330/1476), ~en (368*/30), *Kegyesen* (215/144).

II. fn 1. Kegyet gyakorló személy. *Mert csalárd az emberekben Már a' szív nagyon, És az érzéketlenekben Több ~ vagyon* (374/12). **2.** Kedves, szép nő. *Imádandó ~ képének Mindennap temjénezhettek: De egy nyájas kis Istennének Tekintetére reszketek* (430/9). *Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy ~nek* (330/74).

kegyesség fn

(5)

1. Vallásos buzgóság. *A' kegyetlen halál felvont nyilainak Még a' ~ is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/35). **2.** Vkinek jóindulata. *Bache 's áldott Célres, hogyha ~tek alkotta Hogy a' szelid kalászokkal a' föld is felváltotta Chaonianak makkjait* (413a/7). ~ (211/66, 453/245), ~' (225/91), ~gel (428/203).

kegyetlen mn/fn

(44)

I. mn 1. Kínt, gyötrelmet okozó (személy, dolog, érzés). *Oh te gyötrelmeknek ~ Királlya Nints, ki veszélyedet valaki ki állja* (2/23). *Így mutatja, el oldatván A' rab, örömmel tele A' ~ Lántzot osztán, Mellyet hajdan visele* (208/87). *Tsak rettentő képzelések, Tsak ~ érzések Ostromolták lelkemet* (322/30). **2.** Ilyen személyre valló, tőle származó (tett, külső). *Hát ~ nevet ezzel érdemele, Hogy hozzánk ilyen jó indulattal tele?* (213/57) — *E' ~ lángot szíttam ki szemedből* (196/54, 380/52). **3.** Jóindulatú érzések viszonzására képtelen, érzéketlen (személy). *De fiútt te! Jaj! — ~! Szép Nítze! — jer, 's ne fuss el* (186/41). **4.** Erős, nagy fokú (szél, idő, hang). *Igy noha truttzára a' ~ télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21). *Meg halva el hulnak a' sárga levelek Játzadoznak vélek a' ~ szelek* (87/ 52, 199/82). *Majd a' trombiták' ~ Hangja ismét kardra int* (368a/35). **5.** Halállal fenyegető, halált okozható. *Régenn elsüllyedtem volna még A' ~ Tenger mélyében* (177/ 2). *Úgy jártok, a' miként jár Ki a' ~ áspist Saját ölébe rejtí*

(185/201). **6.** Könyörületet nem ismerő, ki-méletlen. *Ah de a' ~ Fátom Már kintsemtől elszakaszt* (301/17). *Mert nem csak a' harczok vérengző mezeje A' ~ halál mulatozó helye* (209/56). *Oh Halál! Hogy valál Ilyen ~?* (299/13) **7.** Vérengző (állat). *A' Hijéna egy ~ ragadozó állat* (330*/199/1). ~ (77/15, 208/82, 209/34, 211/9, 215/30, 253/2, 324/26, 397a/789, 413a/163, 286, 1099, 453/158, 454/110), *Kegyetlen* (268/107), ~nek (176/105, 107, 213/71), *kegyetlenül* (63/10), *Kegyetlenül* (257/63).

II. fn 1. Kint, gyötrelmet okozó személy. *Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat. Melly a' Kegyetlennek botot ad kezébe* (313/61). **2.** Lelki fájdalmat okozó személy. *Én szenvedek, 's pedig miattad, Miolta szívem' elragadtad, Édes Kegyetlenem!* (302/3) — *Vajha az ég vagy olly angyali szemeket Vagy olly tigris szívbe illő érzéseket Beléd, szép ~!* *Ne teremtett volna* (196/57). ~ (57/1, 186/27, 196/52, 268/40, 460/137).

kegyetlenkedik i

(1) Pusztít, öl, gyilkol. *Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik, A' pusztító Márs az egész földön ~* (413a/519).

kegyetlenség fn

(6) Kegyetlen cselekedet. *Óh! lám — minket melly rettentő Inségbe Ejtett a' Frantz' ~* (257/61). *Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/260) ~ (257/171, 268/91), ~' (397a/212), ~ed (257/202).

kehely fn

(7) **1.** Díszes, talpas ivópohár. *Halhatatlanság' kelyhének örömdelvét issza: A' nyomorúlt földiekhez hogy vágya hát vissza?* (299/109) **2.** Szenvedés átélésének jelképe. *Itt a' vég: megivám kelyhedet: óh halál* (454/705). **3.** Virágnak összeálló szirmai, ill. belső öble. *A' kis viola ... nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó* (146/8). *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/406). *kelyhedet* (375/33), *kelyhetekből* (134/129, 447/129).

kék¹ mn/fn

(37)

I. mn 1. A derült ég színéhez hasonló színű. *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos szőnyegget, A' Szemekről el takarta a' mezőt 's a' ~ Eget* (161/18). **2.** A kékhez közelálló színű, árnyalatú. *Apró Viola 's Hiatszint Bár Hajamon fénylene! Apró, és ~ Töltsérjei Ollyak, mint Szépem' Szemei* (128/45). *Lágy düttzából hahotával A' ~ Galambka kijő* (397a/338). *Itt készül a' halvány Irigység ~ mérge Itt nő az álnokság, 's bosszúállás férge* (453/105). **3.** Véraláfutástól kékesen sötét. *Hószín karjaikra felvevék ~ testét, Bévivék szomorún az oldalszobába* (330/1510). **4.** Kéknek látszó (messzeség). *'S eltűnvn a' ~ messziségben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31). **5.** *Kék Isten: Neptunus, a tengerek istene a római regvilágban. A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Isten nem férkeze* (32/6). **6.** *Kék rette-gés: a víztől való félelem. A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait ordítva szorja el azokonn Az irtozás véle a' ~ rettegéssel* (56/29, 202/29). **7.** *Kék remény: (kék a remény színe). De mit láttatsz a' jövendő' Tűkörében, ~ Remény?* (443/218) ~ (32/25, 67/12, 162/95, 227/1, 244/8, 247/14, 259/40, 367/3, 397a/135, 379, 405, 586, 405/34, 414/11, 418/28, 450/26, 454/45, 419, 924, 456/4), *Kék* (373/82, 397a/209, 300).

II. fn 1. Kék szín. *Bár most szép Napodat felhők fedették be, Ki fog még derülni Eged, vidám ~be* (222/68). **2.** Vminek kék felülete. *Pirja ~ké, ~je hamar sárgává lett* (330/910). **4.** *Nem visel még semmi ~et: nincs semmi ki-ütéses betegsége. Nem visel még semmi ~et, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez* (317/145).

kék² l. kell

kékellik i

(2)

Kékhez közelálló színű. *A' kis viola ... Szépen ~, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél* (146/13). *Kékellnek* (371/6).

kékellő mn

(7)

A derült ég színéhez hasonló színű. *A' ragyo-gó napnak diszes ábrázattya Magát a' ~ égen mutogatya* (10/2). *A hajós ... Hajóját ... Viszi*

a' félelem színétől ~ Tenger (83/31). Minde-nik barna essőkbe 's ~ jégbe borúlt (413a/245). ~ (69/13, 313/103, 397a/115, 1006).

kékes mn

(2)

Kékhez közelálló színű. *A' kis viola ... Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel? (146/4) ~ (413a/456).*

kékség fn

(3)

Vminek kék (színű) volta, kék színe. *A' ki derült Ég ~e Tündöklött a' szemében (231/115). ~ét (56/60, 202/60).*

kékült mn

(1)

Kékhez hasonló színűvé vált. *A' forgószelekkel tsatáznak hajai Zöld tajtékot túrnak kékült ajjakai (260/10).*

kel i

(18)

1. Fekvőhelyét elhagyja, felkel. *Sír tisztelőd, ha kél, ha fekszik (302/10).* 2. <Növény> a földből fokozatosan kibújik. *A' kis viola ... De végtére mire kél? (146/18)* 2. <Kifejezésekben.> *Vmire ~: vmit kezd, vmely cselekvésbe kezd. Néped a' sírig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted (337/151). Szárnyra ~ a' víznél A' több Zefírek' nyájas kisedd rajja (172/17). Repül szívem a' sok Habban, 'S esméretlen Partra kél (177/41).* 3. Keletkezik. *Úgy víg egy Poéta és egy Kántor De-ák, Ha a' Lagenából kélnék az Ideák (233/10).* 4. Indul. *A' mely nagy kintsért sok népség ... Véres hadba ~t vala (317/7). Fut ő, kél, mindent rontván, ahogy érheti tzéjját (36/4).*

~ek (357/22), ~ünk (331/46), ~ének (259/630), ~t (326/15, 413a/1107). — ~ne (330/221). — ~jete (196/93, 331/2, 34, 380/91).

Ik: által~, fel~, ki~, meg~, túl~.

kelendő mn

(1)

Jól eladható, keresett. *Borai híresek és ~k (330*/148/5).*

kelepece fn

(1)

Csapda, tör. *A' kártékon Madarakat ijesztet keleptével (413a/174).*

kelet fn

(19)

1. Az az égtáj, amerre a napot felkelni látjuk. *Ki az a' kit hozánk hoznak ~ felől az Egek (405/33).* 2. A tőlünk ebbe az irányba eső táj, országok. *Légy idvez, óh Hafíznak Sírhalma, mellybe' nyugszik A' Rózsabokrok' alján Kelet' édes énekesse (373/16).*

~ (313/73), Kelet (373/72), Kelet' (259/235, 373/12, 44, 97, 120, 145, 159, 180, 454/582, 456/7), Keletnek (400/91), ~re (43/12), Keletre (313/79), ~ről (413a/993), Keletről (313/31).

Ö: nap~.

keleti mn

(2)

Kelet felől jövő. *Völgyein éltető ~ szél lenge (341/11).*

~ (330/197/1).*

Ö: nap~.

keletső mn

(3)

Keleten levő, keleti. *Hajnal már feltetszett a' tsillagok között, ... Bésütött a' Szála' ~ ablakán (330/1852).*

~ (413a/637), Keletső (330/197/1).*

Ö: nap~.

kelhet i

(1)

Fekvőhelyét elhagyhatja, felkelhet. *Ott feküdt, és álom nem jött a' szemére: ... Valami baja volt, mindjárt nem ~ett (330/1748).*

Ik: fel~, ki~.

Kelist fn

(1)

Családnév. *A' ~' Odáji közül (403/cím).*

kell i

(247)

1. Vkinek szüksége van rá, szükséges. *Enni kell a' Bőjtbe' is! (133/33) — A' Hadi Ministereket Kérdik, ~ hány millió? (114/395) — Nem ~ nekem tők 's káposzta (114/140). Nem kell, magad se ~esz; Csak menj el, édes Álom! (351/11)* 2. Kíváncsi vki számára, hogy legyen neki. *Számra Hérosok nem néznek Egy valóságos Vitéznek Bátorság ~, nem sereg (257/6).* 3. Szükséges, szükségszerű <vmit megtenni, ill. hogy vmi megtörténjék>. *Kityiny volt a' kapu, le ~ett rontani (239/215). Óh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni, És mégis élni ~! (302/27) — Múljatok hát szép szándékok! Maradjatok, Ha Rózimát el ~ hagyni miatta-*

tok (184/36). *A' bizonyos hogy meg ~ halni mindennek De rendelt idejét ki tudhatta ennek* (15/19). **4.** Az előzmények, a körülmények alapján szükségszerű vagy valószínű. *Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-ortzát kell vennem* (133/50). *Látván, hogy el ~ patkolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákóti Nótáját* (114/249). *Tízzel ~ felérni egy Magyar vitéznek* (267/130).

~ (29/8, 58/13, 18, 88/6, 112/28, 114/98, 100, 144, 266, 456, 126/47, 52, 56, 128/41, 47, 133/37, 139/39, 154/39, 162/13, 14, 169/57, 73, 175/2, 32, 184/5, 8, 25, 44, 194/13, 18, 199/92, 104, 107, 111, 202/106, 204/19, 206/23, 24, 209/69, 210/33, 213/59, 214/57, 215/9, 217/19, 219/73, 223/10, 17, 233/69, 239/141, 182, 253/12, 20, 53, 257/72, 213, 215, 259/659, 262/2, 266/25, 267/43, 268/53, 268*/22/4, 272/30, 288/64, 295/6, 299/53, 302/5, 304/25, 306/6, 308/34, 54, 310/32, 314/24, 316/19, 317/65, 330/61, 558, 783, 795, 801, 802, 816, 819, 864, 973, 974, 1212, 1494, 1495, 1536, 1653, 1682, 1779, 1820, 330*/195/3, 330*/199/2, 330*/ 204/7, 336/41, 43, 337/125, 342/6, 349/8, 9, 15, 356/3, 358/37, 49, 52, 389/68, 392/16, 26, 395/1, 400/10, 409/1, 412/2, 36, 413/2, 3, 66, 67, 413a/2, 3, 177, 179, 216, 222, 222, 264, 535, 552, 563, 586, 759, 900, 908, 963, 964, 968, 969, 1112, 414/12, 416/22, 423/5, 8, 25, 36, 44, 424/41, 425/53, 432/60, 61, 435/25, 438/9, 443/15, 74, 125, 152, 453/1, 2, 94, 228, 277, 454/15, 17, 18, 70, 208, 243, 244, 248, 425, 532, 812, 816, 893, 894, 460/118), *Kell* (111/82, 114/97, 454, 259/ 658, 287/60, 392/14), *~esz* (358/35), *~ett* (63/3, 92/95, 112/10, 209/62, 216/65, 238/ 60, 239/168, 193, 216, 259/625, 313/23, 330/1498, 1695, 379/55, 429/10, 450/13, 14), *kelet* (330/599). — *~ene* (340/28, 330*/ 173/7, 401/7, 454/710), *kéne* (70/17, 77/23, 126/18, 231/147, 310/65, 330/1126, 413/65), *kén* (231/226, 278/35, 330/241, 339/16, 342/ 30, 389/70, 401/12, 413a/59), *kék* (26/10, 213/64), *~ett volna* (413a/269), *~ett volna* (176/89, 90, 93). — *~jen* (63/4, 185/73, 266/32, 397a/843, 428/118), *kellyen* (31/12, 413a/263).

kellem fn (14)

1. Kedvesség, báj. *Dorilla, ez a' te Szép Kel-lemed végre Még mivé lészen?* (155/2) **2.** *Kel-lemek:* a görög-római regevilág Gráciái. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Amor, Kel-lemek A' tsillám felhőkre nyilván Kijöven, tündöklenek* (397a/582). *Czúkkal folyt aja-káról Minden szó, és minden tsók, Annak a' földi Kellemnek, Ki asszonya volt szívemnek* (443/37).

Kellemek' (299/132, 353/13, 431/20), *~ed* (434/6), *~id* (321/9), *~et* (256/36), *~eket* (421/30), *~ét* (330/176), *~it* (447/139), *~iddel* (269/1, 275/2).

kellemes mn (27)

1. Jóleső érzést keltő. *Gágesi ~ szagtól illa-tozott* (330/1870). *Bár a' több virágok között Ő légyen is első szülött, A' ~ kis viola* (148/20). *Melly ~ vidék mosolyog előttem Mioletta a' hadi erdőből kijöttem* (306/81). *Óh a' ti ihletésekre Melly ~ fájdalom Nyomul mindjárt a' lélekre* (397a/630). **2.** Megnyerő modorú, rokonszenves. *Tsak igyunk, ~ Doris, Jól szeretett a' jó Bor* (156/1). *Ah! Így danol-gatott ő, A' ~ Poéta* (373/108). **3.** Kedvező, előnyös. *E' kettő ad néki kettős ékességet, Felséges kellemet 's ~ felséget* (256/36). **4.** Csinos, szép. *Híment egy ~ termetű fiatal, ... Felszólítván ... A' Nagy Mátrikulát előkéri tő-le* (330/371). *Termetetek deli, ortzátok ~* (330/2029). **5.** Tetszetős, mutatós. *Kardja briliáns, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt jár kised paripája* (330/160).

~ (7/14, 185/41, 238/20, 306/176, 397a/961, 432/94, 454/743, 460/32), *Kellemes* (87/27, 184/49, 199/47, 289/22, 330/461, 397a/585, 423/49), *~ek* (413a/349); *leg kellemesebb* (199/34).

kellemesség fn (9)

Kedvesség, báj. *Lilla! ~ednek És mosolygó szépségednek Intémbresztő balzsama Érzésimet megszédíté* (447/1).

~ (330/1392, 397a/567), *~ek* (4/26), *~em* (148/46), *Kellemességed* (460/44), *~nek* (330/2023, 397a/453), *Kellemességidne(k)* (134/1).

kellemetes mn (8)

1. Kellemes, jóleső érzést keltő. *Ez a' ki plán-*

tákat öntözi könyvével *Kellemetes Zefir tsókojja szelével* (3/12). **2.** Csinos, szép. *Homloka ~, gyönyörű ortzája hasonlít Egyg istennéhez* (258/18).

~ (110/22, 176/88, 368*/17, 413a/710), *Kellemetes* (219/77, 397a/1023).

kellete fn (1)

Szükséges, kíváncsú mértéke. *A' boldogság ~n is Ültem mintegy Retecen Hogy nem szemlélhettem én is Kedves füstöd, Debretzen!* (357/17)

kelletik i (1)

Kell. *Bár sok töviss ösvényt ~ meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni* (29/15).

kelletlen mn/hsz (3)

I. mn 1. Teherként elviselt. *Mindenik úgy su-sog és morog magában El-élt idejének ~ voltában* (330/444). **2.** Kedvetlen. *Most van az az idő, melly mezítenül Hágy egészszen 's mások előtt ~ül* (73/14).

II. hsz Kelletlenül, nem szívesen. *Kóstoltam ~, Hát fojtós, ízetlen Mint a' zöld vatzkor leve* (135/16).

kellő mn (13)

1. Olyan, amilyen kell, megfelelő. *Illatja Rozmarinnak, Mézize a' Füգének, És a' Rukertz' pirossa Szájunknak és szemünknek, 'S orrunknak is mi ~?* (273/5) **2.** *Vminek a ~ közepe: vminek éppen a közepe. Ezt győzedelmének ~ közepébenn Verte le az halál a' sír fenekébenn* (204/33, 217/33). **3.** Helyes, szép. *De ébredj fel! A' tserébe' Egy szép Szűz megszólala, Jön a' kedves ~ Hébe!* (368a/43) — *Látom amott, látom, koronázott fővel az Ország' Fényes rendei közt a' ~ Trézia mint áll* (258/14). **4.** Kellemes. *Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly ~ szagok lengenek* (426/18). *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellyére egy csókomat* (312/29). **5.** *Kellő csók: édes, forró csók. Óh méznél édesbb ajjakok, ... Melly ~ csókok valának, Mellyeket kölcsön szopának Hév ajjakim ezekből!* (447/130)

~ (293/2, 306/84, 425/54), *Kellő* (259/91, 328/14, 345/13).

kelme **Ö:** *ő~.*

kelmed nm (1)

Maga, ön, kegyed. *Egy darab Petsenyére, Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/14).

kelni **Ik:** *fel~, ki~.*

kelő mn (1)

Kelő, feljövő. *Sőt feltetszett két új fényünk E' kellő plánétával, Kiket nézünk már reményünk' Teleskópiumával* (307/102).

Ik: *elő~, fel~.*

kelt in (2)

1. *⟨Tojásból⟩ kibújt. Itt sír egy Tyúk, ... 'S az imént költt kis rétzeket Tsalja a' száraz felé* (397a/307). **2.** *Lábra ~: terjedőben levő. Itt van egy fő Nimfám, ki a' nagy-világban A' mai Dámák közt lábra ~t hívságban, Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti, Hogy a' fél világnak könnyen eszt veszt* (330/1984).

Ik: *fel~.*

kelta fn (1)

A kelta nyelvet beszélő nép. *A' Bárdusok valának a' Celta, Gallus 's a' t. népeknek Poétáik* (418*/176/3).

kelte l. költe

kelvén **Ik:** *által~, fel~.*

kémél(ni) l. kímél(ni)

kemence fn (2)

1. Kenyérsütésre használt nagyobb térfogatú zárt tűzhely. *A' kemencztét fűtögetni Hej! Bezeg nem restelném* (169/121). **2.** *A nap tűz ~je: a forró nap. Feltsapódik a' nap' tűz kemenczéjébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/483).

kemény mn (42)

1. Nyomásnak, megmunkálásnak ellenálló *⟨szilárd anyag⟩. Szétt zúzik az Ekhó a' ~ szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/101). **2.** Határozott, erős. *Hadra, Pajtásim! Serényen, Vágjuk a' Frantzot ~en* (257/2). *De ah, hallom egy ~ szó Ezt mondja: Óh, Híjjába keresgéled!* (149/25) — *Kemény hangon felelvén* (106/8). **3.** Kitartó, szívós. *El kell mondanom a' ~ Parasztnak eszközeit* (413a/179). *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' ~ Frantz nyak meg nem kezd hajolni* (257/211). **4.** Nagy

erőpróbával járó <feladat>. *Fel serken a' ~ munka* (83/159). **5.** Szigorú <eljárás>. *Bé is tsukták ötet ~ áristomba* (330/1598). *'S ~ szitokkal ereszt el* (157/16). **6.** Nehezen elviselhető, súlyos. *Ki nem tudja Euristheus ~ durvaságait?* (413a/1108) — *A' ~ hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömmiket áldott Béke tetézi* (287/10). **7.** Zord, kegyetlen hideg <idő>. *Bártsak meleg napfény volna, Vagy ~ télre hajolna Már ez a' lotts potts idő* (389/82). *Nem retteg Boreás ~ hidegétől* (29/21). **8.** Heves <tüzelés, harag>. *Marsal Criór két regiment Vasasokkal ellene ment Igen ~ tűz alatt* (114/685). *A' szegényt, a' Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen ~ indulatja* (211/36). ~ (7/16, 29/3, 257/121, 309/116, 317/2, 330/1181, 1272, 1961, 348/41, 413a/74, 106, 590, 761, 886, 922, 1000, 454/797), *Kemény* (418/82), *~eket* (52/6), *~en* (259/629, 330/1206, 2061, 397a/788), *Keményen* (231/141); *~ebben* (413a/912); *leg-keményebb* (267*/19/15), *leg keményebb* (12/1).

Kemény fn

(1) Családnév. (Kemény János erdélyi fejedelem (1607—1662)). *Úgy se ~t, se magát Hunyadiat később Unokáink A' te vitézidnél nem fognák tartani többre* (253/26).

kémény fn

(6) A füstöt a tüztértől a szabadba kivezető építmény. *Füstől, Galambom! füstől a' Kéményetek* (333/42). ~ (114/636), *Kémény* (333/40), *kéménnye* (114/629), *kéménnyi* (59/19, 195/19).

kéményerdő fn

(1) A leégett házakból megmaradó kémények sokasága. *Futnak a' porrá lett házból a' lakosok, Tsak kémény-erdőkké válnak a' városok* (337/56).

keményíteni in

(1) Szilárd halmazállapotúvá tenni. *Kivált szükség nagy hengerrel a' szerűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával ~* (413a/191).

keményített Ik: meg~.

keménység fn

(4) **1.** Vminek nehéz volta. *A' hosszú napnak*

terhétől, A' munka' ~étől Tsigázódik életünk (389/52). **2.** <Betegség> Súlyossága. *Légyen vége életemnek, nem bánom, légyen vége! Hajtó szellő tsónakomnak fájdalomim' ~e* (454/414). **3.** Megpróbáltatás, csapás. *Hagyj el, óh Reménység! Hagyj el engemet; Mert ez a' ~ Úgyis eltemet* (427/51). **4.** <Időjárás> zord volta. *Sótt nem árt annyit a' Dérnek zuzmarás ~e* (413a/920).

keménységű Ö: kő~.

kémlel i

(1) Fürkészve megfigyel. *Nincs Cipri, nincs. De ~ itt néhány irigy* (278/41).

Ik: ki~.

ken i

(2) <Lágy anyaggal> vékony rétegben bevon vmit. *Mérgébe a' kis Isten E' mézet uja' végén Lillámnak ajjakára Kené* (370/7). *kente* (162/22).

Ik: fel~, ki~, össze~.

kéncsillag fn

(1) Tűzijátékban használt kéntartalmú szikrázva szétrobbanó anyag. *Mint ha egy kéncsillag a' tűzimunkába, Fel gyúl és szikrája ér a' másikkba* (238/45).

kend nm

(12) <Megszólításban:> maga. *Hallá ~, Bátsi! van e még jó messze Kovátsi?* (119/1) — *Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok úri vendégek, mennyenek be kentek* (340/12). ~ (92/170, 114/925), *ked* (330/1705), *kentek* (438/33), *Kentek* (358/54), *ketek* (326/37), *ketek'* (326/33, 34), *kenteket* (330/1157), *Kenteknek* (358/54).

kenderike fn

(1) Piros begyű kis pintyféle énekesmadár. *A' pírók Kenderike 'S a' Pinty hegyes fűttyöt téssen* (397a/750).

kendőző fn

(1) Szépítőszer. *Cerussa, tesz fejér festéket, fejér ~t* (330*/181/1).

kén(e) l. kell

Kenesei fn

(1) Családnév. ~ *Mihály Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr jóvoltával* (217/121).

kenet fn (2)

1. Kenőcs. *Mert Lyánkám' ~ét adom te néked, Ezt adták Neki Vénus és Cupidók* (140/11). 2. Szentelt olaj. *Isten! ... Hordozd kézen fogva több Prófétáiddal, Follyon rá, mint drága ~, szent áldásod* (225/99).

kengyel fn (1)

A nyeregről kétoldalt szíjon lecsüngő fém lábtartó. *Kengyel és sarkantyú nélkül mindent megtesz maga is* (358/50).

kéngyertya fn (1)

Gyertyaként használt kénezett fonál. *Fenekére rakott ~t, 's e' felett Néhány bálbilétet 's szerelmes levelet* (330/851).

kénkő fn (5)

1. Kén. *Kénkövet, kanótzot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puskaporával Adott a' kezekbe* (330/1331). 2. Rossz szellemű személy. *És ha szavatokból semmit el nem követ, Vessétek tömlőtze e' földi Kénkövet* (195/40). ~ (59/7, 195/7), *kénkövek'* (216/120).

képköves mn (1)

Kénes. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza. Olyan büdössége, hogy tán Gomorának Képköves bombái mind ide hullának* (239/118).

kenőcs fn (1)

Zsíros, olajos pépes anyag. *Se gyapjokat a' Siria Kenőcsébe nem mártják* (413a/1020).

kent in (1)

Vmivel bemázolt. *Megfagylalja benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel ~ívet* (213/18).

Ik: fel~, meg~.

-ként Ő: ak~, ek~, mi~.

kentaurus fn (3)

A görög mitológiában félig ló, félig ember testű szörny. ...*'s Miként Creusa meg szaladt Centaurus társaival* (113/25). *Centaurusoknak* (114/572, 413a/1010).

kény fn (14)

1. Szabad elhatározás, kedv, tetszés. *Míg a' zöld füzek azokban Kényjek szerint mosdanak* (397a/712). *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot,*

Szántogat minden, 's kiki szőlejében Kényire munkál (287/28). 2. Kéj, gyönyör, boldogság. *Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy nyommal, 'S a' szerelmes ~ helyett Gyűlölség foglalt helyet* (322/23).

~je (245/13, 330/1801), *kénnye* (309/76), ~ünk (158/38), *Kényjei* (309/44), ~jét (188/21), ~en (330/2007), *kénnyén* (454/159), *kénnyekre* (454/140, *Kényjektől* (200/38), *kénnyel* (397a/673).

kenyarog l. kanyarog**kenyér fn (13)**

1. Gabonalisztból vízzel dagasztott, sózott, kelesztett tésztából sült emberi táplálék. *Tudom én, hol kell kutatni A' ~t a' fiókba* (114/99). *Alig van kenyere 's fűtője szegénynek* (330/1805). 2. Megélhetéshez szükséges anyagiak. *Azért lett kenyere világon jártába A fódózni való serpenyő 's eszkába* (26/35). *Tsak üldözésre ér a' henye gonosság; Kenyér nélkül marad a' munkás okosság* (341/42). 3. Kenyér gabona. *E' ~' sík Óceánja [az Alföld], Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánja És susog kínjairól* (428/157).

~ (202/131, 326/27), *kenyerek* (357/84), ~t (190/59), *kenyeret* (248/50), *kenyerét* (198/61, 453/161, 454/144).

Ő: koldus~.

kenyérháj Ő: rozs~.**kenyérke fn (2)**

Kenyér mint táplálék. *Jámbor öreg! Millyen érzékenyen veszem E' ~t tőled, melyet sírva eszem* (202/82).

~m (287/46).

kenyérmezei mn (1)

Kenyérmezei bán: a kenyeret megrágó egerek vezére. *Ekkor a' Kenyér mezei Bán vitéz seregével Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel* (114/679).

kényes mn (8)

1. Külső ártalomra, hatásra túlzottan érzékeny. *Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testeteket lágy lepel takarja?* (70/4) 2. Válogatós, kifinomult (ízlés). *Nézd legkényesebb Ízlés! Van é benne hiba?* (421/18) 3. Mesterkélts, finomkodó. *Pedig melly ~en-feszesen-begyesen Járnak az Uratskák*

végig a' Pártesen? (330/1117) — Így tesz a' Gavallér itten a' Dámának Kényes tempójára a' frantzok' tántzának (330/498). **4.** Büszke, rátarti. Az embernek igen ~ természeti, 'S magát meg-vettette látni nem szereti (194/31). ~ (410/36); ~ebb (309/34); legkényesebb (127/18).

kényesítő mn (1)

Kiváló, elismerő. Tisztelsz, de a' ki Engemet Ugyan valóba esmér Olly ~ Érdemet Tsekély Eszemre nem mér (168/7).

kényszerít i (1)

Úgy hat vkire, hogy nincs lehetősége mást tenni. Kényszerít tartós erejű szerelmed Visz-szaszeretni (381/3).

kényszerítés fn (1)

Hatás. Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útamat (428/115).

kényszerítő mn (1)

Kényszerként ható. Béjöttek sok mesterségek: a' kegyetlen serénység Meggyőz mindent 's a' szűkségben kényszerítő szegénység (413a/164).

kénytelen mn (3)

Olyan {személy}, aki kényszerül vmit tenni. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kénytelen Csokonyay (161/10). kénytelen (403/41, 445/34).

kép fn (103)

1. Vkinek, vminek síkban ábrázolt mása. Mellyeknek olly sárgák sovárgó gödrei Mint az aranyra vert Királyok ~ei (6/14). 'S ha ~ed kezembe akad, Szememből örömkönni fakad (433/35). **2.** Tükörkép. Látom már Nizidernek Csendes tükribe' ~emet (432/76). **3.** Arc(kifejezés). Tsak alig virágzott ifjúsággal ~e, Már az Érdem' köves bértzére fellépe (188/9). Rajtok ~ed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben (417/17). És hogy én ne végyek reám semmi harát, Magam ~e is tud játszani maskarát (254/10, 61/10). **4.** Vkinek hasonmása. De egy Bólts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga ~ére teremtett Nemes Valóságot tsak azért teremtett, Hogy a' bú, baj közül semmiségre híjja (454/91). A Halálnak ~ét öltöztén magára Bennünket

holtakká téssen utollyára (14/25). **5.** Látvány. De látjátok! Már a' Patakba lépett, Melly kettőssé teszi ezt a' gyönyörű ~et (139/93). Bízattya Hazánkat ketsegetető ~e Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe (81/13). **6.** Em-lékkép. E' ~ állá az én elmémbe (258/60). Távollétembe Képedet szívembe Szent bély-lyegül viselem (359/2). **7.** Vminek megtestesí-tője, példaképe. Ezt választották ki, Dorottya 's a' Szépek, Hogy az Ifjak előtt legyen az ő ~ek (330/1086). Képe ő a' nagy léleknek, Ki-nek a' bámuló nép, Mint sok gyáva Vitézek-nek, Buzdiására nem lép (397a/421). **8.** Álomkép. Hol sok ezer ~pel elménk jád-tzottattya [az álom] Valóság ~ébe tűnő ábrá-zattya Hol az öröm arany hegyeit igéri (14/10). **9.** Vezér, vezető. Hatalmas Béka nemzetnek 'S A' hazának ~ei! Véres haddal fenyegetnek Az egerek rendjei (114/414). **10.** Vkinek, vminek a képviselte. Én pedig ké-rem az Urat kedves Hazám ~ében (124/19). Az Ostromlókhoz le szálla Rátz Kalugyer ~ébe (113/32). Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! Egyszeribe, 'S ágaid közt danolhat-nál Fülemüle' ~ibe (375/28). **11.** Szépség. Ahol megy! — ah melly Isteni ~nek kell lenni, Melly hátúlról is ennyi Grátziákkal kezd je-lenni? (139/39) **12.** Vminek a mivolta. Az éh-ség a' másik leg hívebb szolgálja, Igen hason-lít a' ~e is hozzája (215/80). Hol az ártat-lanság vidám ~e örül Kedves gyönyörűség tántzolja jár körül (1/5). De hát álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' ~ét illy nyíl-ván lássa ki? (237/4) **13.** Visszhang. Zeng benn a' messzi hegyekben Notád ~e édesen (397a/574). **14.** Remek ~: remekmű. Jer szé-pem! ... Te vagy a' remek ~, azok tsak a' Skí-zek (127/12).

~ (148/76, 322/15), Kép (139/42, 431/53), ~ek' (216/50), ~ed' (105/6), ~e (8/2, 203/13, 306/288), Képe (339/2), ~ei (6/14, 114/450, 461, 189/16, 216/56), ~i (317/82), ~et (36/2, 199/111), Képet (431/37), ~eket (26/8), ~emet (424/34), ~edet (27/1, 38/6, 191/50, 333/59, 403/39), Képedet (190/70), ~ét (201/25, 258/83, 307/4, 315/25, 330/768, 1631, 1692, 397a/945, 413a/471), Képét (397a/1035), ~it (26/15), Képit (249/28), ~eket (330/572),

~nek (239/83), ~ének (82/30, 368a/143, 430/9), Képének (256/28), ~ben (454/770), ~edbe' (208/55), ~ébe (114/404, 201/10, 231/415, 309/100), ~eden (428/34), Képeden (321/12), ~én (158/30, 185/128, 415/59), Képén (330/171), ~eteken (259/360), ~re (454/78), ~emre (453/37), ~edre (307/75), ~ére (8/6), ~ire (258/74), ~éről (78/12), ~edtől (324/22), ~pel (38/7, 61/7, 87/31, 199/51, 201/9, 254/7, 330/433), ~ekkel (263/38), Képeddel (232/8, 368/160), ~ével (313/7), ~eivel (216/23).

Ö: álló~, árnyék~, elefánttetem~, fa~, márvány~, por~, remek~.

képecske fn

1. Álomfoslány. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom egyaránt hígúla, Tisztább 's igazandibb képetskéek valának, A' mellyek elméink körül zsi-bongának* (452/13). **2.** Kis tükörkép. *A' mosdott nap egy fél felhőre könyököl, A' meg szűrt éderben vidámon tündököl. Szépen villogtatja a' szagos rétekben, Apró képetskéjét a' kristály tseppekben* (198/34). *képetskéit* (86/34).

képes mn

Színes, tarka. *Ni a' jövendőök', ni az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak susogni* (439/66).

képest nu

1. A vele kapcsolatos szóval jelölt dologhoz viszonyítva. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyímhez ~ jég volt* (309/26). **2.** Vminek megfelelően, vmi értelmében. *A' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez ~ Frantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/5). ~ (330/379, 330*/200/19).

képirás fn

Festészet. *Ha azt akarjuk, hogy jövendőben a' tudományokban, muzsikában, ~ban, éc. előbb menjünk: sok szavakra, 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk* (330*/204/6).

képiró fn

Festőművész. *Hanem szerentsére az a' Nimfa*

szállott hozzájuk A' mellyet minden Képirók festenek szűz formába (326/41).

képmázolás fn

Arcfestés, sminkelés. *Így halnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, kik rá szoktak a' ~ra* (330/1372).

-képp Ö: ak~, ek~, hasonló~, minden~, volta~.

-képpen Ö: ek~, fő~, kivált~, különös~, méltó~, méltóbb~, mi~, semmi~, sok~, suhánás~, végső~.

képtelen mn

Hihetetlen, lehetetlen. *Sok nemesebb lelkek' meg-botráncozása Ez helyek' ~ travesztialása* (219/64). *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legképtelenebb bolondság vala!* (330*/188/13)

képtelenség fn

Lehetetlen dolog. *De mi ~ — Márs könyvet olvas!* (418/40)

képű Ö: három~.

képviselő fn

Megtestesítő. *A' Múzsáknak legjobb baráti a' Grátziák: én is ezeknek ~it keresem fel* (368*/23/6).

képvonás fn

Arckifejezés. *Ti kiknek szemében élet és kedv játszik, Ortzátokon saját ~om látszik* (330/1896).

képzeli i

1. Vkit, vmit vmilyennek elgondol. *A' kopor-só után éppenn azt ~em, A' mi Böltsöm előtt történt vala velem* (201/87). *Most a' barlang' éjjelében Déli Napot ~ek* (425/18). **2.** Maga elé ~ vkit, vmit: emlékezve felidézi. *Óh legkedvesebb Barrátim! Beh édesenn ~em Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem* (241/3). **3.** *Vhova ~ vmit: gondolatban ottlevőnek érzi. Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot ~te* (203/34). ~ (454/455), ~nek (330/1936); ~em (127/22, 190/93, 259/129, 217, 278/15, 367/1, 371/28, 379/134, 421/22, 454/320), kébzelem (12/27), ~ed (204/4, 217/4, 454/54), kébzeled (15/4),

~i (209/20, 397a/811), ~itek (127/20), ~tem (162/115).

képzelés fn (5)

1. Fantázia, képzelet. *Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmém-ben világos fáklyádat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' testi szemektől elrejtett dőlógokat!* (225/35) 2. Gondolat. *Tsak rettentő ~ek, Tsak kegyetlen érzések Ostromolták lelkemet* (322/29). *Képzelés* (225/34, 136), ~ek (396/14).

képzelet fn (4)

1. Fantázia. *De mit? hát már felébredtem? Hol vagy dicső ~? (397a/598)* 2. Gondolat. *Itt a' szent árnyékban, ah! szép ~ek, Múlándó társaim, hadd legyenek veletek* (90/9). ~ek (223/1), ~eket (213/22).

képzeltet i (3)

Gondolhat. *Szinte annyi szelíd 's vad scénák festetnek, Mennyit a' firkálók nem is ~nek* (454/514). ~tük (123/33). — ~d (290/34).

képzelőds fn (9)

Ábrándozás. *Sok volt a' baj 's a' törődés, Melly alatt erőm rogyott, De az édesb ~ Felejtette Somogyot* (357/27). ~ (454/493), *Képzelőds* (358/2), ~t (454a/257/24), ~imet (162/114), ~ünkbe (201/15), *képzelődsünkbe* (14/15), ~emmel (237/2, 260/28).

képzelődik i (1)

Vélekedik, gondolkodik. *És én hogy példát is hozzak a' népekről, Miként képzelődtek azok a' Lélekről* (454/388).

képzelt mn (4)

Képzelet szülte. *Thisbém! Szerelmem! Te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy ~ álom* (77/210). ~t (453/69, 456/59), ~teket (454/198).

képzeltet i (2)

Elképzeltet, kikövetkeztethet. *Mint a' meg vénhedt fa, ... Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg őszült vénségét vélünk ~i* (214/6). ~te (216/24).

képzeltető mn (1)

Emlékeztető. *Vedd ortzámnak, melly ágyául Csókodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot* (436/19).

képzés fn (8)

1. Képzelet. *Lillám! Midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígézi Elmerültt ~emet* (375/4). *Igaz é? Vagy játékával Tsak ~em rezzent e? (397a/826)* 2. Képzelőds. *'S mutasd meg a' ~' forró hagymázában Té-bolygó Frantzia népek valójában, Melly vitézek azok, kik barlangban laknak* (337/203). ~ek (216/55), ~e (453/188), ~eim (443/156), ~emnek (409/15), ~be (454/516).

képzet¹ i (4)

Képzelt. *Az Urak, a' Dámák a' költsön víg-ságban Képzették magokat bódogabb világban* (330/886). *Carnevált már saját lábánál ~te, 'S mint tsókolják kezét az Iffak mellette* (330/1061). *képzettem* (357/37, 452/17).

képzet² fn (10)

1. Képzelet. *Már is andalgó szememben Más scénáji jőnek fel A' dolgoknak, 's ~emben Új vidékek nyúlnak el* (397a/559). 2. Elképzelés, elgondolás. *Bájoló lány trillák! Tarka ~ek! Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek!* (427/62) 3. Tükörkép. *Ottan a' ragyogó patak' Habján a' kivirágzott Bokrok' ~e tündököl* (403/19). ~ (397*/21), ~ek (443/7), ~im (396/18), ~et (90/2), ~ében (302/17), ~ünkben (319/40), *Képzettel* (415/56).

képződés fn (1)

Képzelőds. *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsügednek* (443/21).

képződési mn (1)

Természeti. *Sultzer bévezetése e' ~ világba Mellybe az izlésnek felséges Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklének* (348/8).

képződik i (1)

Képzelődik. *Mért gondolkozom én? 's Miért Képződök, habozok, rettegek, érezek?* (454/564)

kér i

(74)

1. Szeretne vmit kapni. *Érted a' mit kér* (225/159). *Ha csak Bécsi telket Rókától nem* ~ (246/42). 2. Felszólít vkit vmire. *Kére engemet is, kísérjem őt nyomba* (306/173). *Teljesítsd angyali szókkal Szeretőd a' mire kért* (265/10, 444/10). *'S vigasztald meg, ki tégedet Kér a' rózsá' szép nevével!* (148/80) — *Im Flóra ~ lihegve 'S temjénnel egy esőért* (186/15). 3. Kérem, ~lek: <udvariasság kifejezésére>. *De méltóztassanak meg engedni ~em, Hogy ezt az uriás lármát nem dítserem* (197/89). *Hol jártok, óh Félistenek, óh nemes Árnýékok, itten? Ki 's mi hozott ugyan E' Hortobágy pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, ~lek?* (439/4) 4. Kérdez. *Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? És ki az Úr?* (114/37)

~ (158/46, 258/27), *Kér* (185/49, 162), ~ek (248/50, 268/89, 295/38, 454/282), *Kérünk* (307/88), ~nek (5/8), ~e (68/26, 326/16), ~tem (114/115, 135/35, 235/19, 239/186), ~t (170/57), ~tek (225/119), *Kértek* (267*/12/3); ~em (114/60, 336, 122/2, 124/19, 222/87, 238/3, 13, 121, 454/995), *Kérem* (308/46), ~ed (302/39), ~i (239/233, 330/90, 410/40, 40), ~lek (90/8, 143/49, 186/57, 193/49, 215/151, 258/27, 276/1, 8, 313/52, 330/723, 723, 922, 413a/506), *Kérlek* (2/25, 176/115, 185/185, 275/10, 295/37, 374/51, 397a/739, 413a/567, 419/3), ~tem (427/31, 428/140, 441/9), ~te (114/221), ~ték (413a/144). — ~ne (268/113). — ~jete (413a/113); ~jük (336/53).

Ik: fel~, ki~, meg~.

kérd i

(24)

1. Kérdez. *Ott be szállván, egybe ~em: Regmetz esne mennyire?* (161/35) 2. Keres. *Elég, hogy kik az Országba Tiszta szívét ~enek, Tsak Kardszagra a' Kúnságba Varró Úrhoz jöjjenek* (357/74).

~em (149/16, 158/19, 192/41), *Kérdem* (239/159), ~ed (96/15, 114/1, 161/3, 413a/822), *Kérded* (126/21, 283/1), ~i (2/19, 114/574), ~itek (127/21, 421/21), *Kérditek* (323/16), ~ik (114/395, 228/35, 245/23), *Kérdém* (306/117). — ~ené (169/30). — ~jen (330*/202/

4); ~jétek (397a/265).

Ik: meg~.

kérdeni in

(1)

Kérdezni. *'S midőn épen el bámulván azt akarám ~, Mit akar?* (314/19)

kérdés fn

(10)

1. Kérdés. *Midőn A' Kit szeretsz? Ez a játék jára, Réá megy a' ~ egyszer Dorottyára* (330/622). 2. Vkihez intézett, feleletet váró mondat. *Az illy' ~t tartom igen helytelennek* (330/1761, 1767). 3. Megoldásra, eldöntésre váró dolog. *Lenni? Vagy nem lenni?* — ~ek' ~e! (454/1)

~ (454/3). ~t (92/124), ~ben (454/6), ~re (210/11), ~emre (126/32).

kérdéz i

(5)

1. Kérdéssel tudakol. *Felségedet meg követem, Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért ~i?* (114/69) 2. Kérdést tesz fel vkinek. *Beszéllek, — de nem ~em, Azt millyennek ítéled?* (208/93)

~ed (161/7), ~i (111/111, 327/15).

Ik: el~, meg~.

kérdezkedik i

(1)

Kérdezget, érdeklődik. *Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla* (330/1647).

kérdezni in

(1)

Faggatni. *Tovább akarám ~: de el tűnt szemem elől* (162/123).

kérdzén in

(1)

Érdeklődve. *Ki pihent erővel ugy tsendesenn mennek Mi baja, ~, volna annak 's ennek* (10/36).

kérdhet i

(1)

Kérdezhet. *De itt ~i egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek tudására?* (454/367)

kerecsentollú mn

(1)

Kerecsen tollából készült. *Átilla keretsény tollú bokkrétája, Árpád buzogánya, ... Ez ol-tárnak legfőbb dítsőséget teve* (306/207).

kéreg fn

(10)

1. Fás növény vastag külső burka. *Dűlj a' földre, szegény Fenyőfa, ... Tenéked lenyúzák kérgedet 's héjjadat* (416/5). *A' mennyi kárt a' nyáj téssen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapváln a' harapás helyénn, a' tőke*

kérge (413a/923). **2.** Vastag burok. *De a' szívek, melyek ~ közt hevernek Látják ezt 's nem hisznek az érző embernek* (453/199). **3.** Avar, lehullott vastag lombréteg. *Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér ~ alatt magát előbb elrejtí, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan reppen az égre nagy retsege ro-pogva* (413a/841). **4.** Vmit körülvevő réteg. *Mikor lesz, hogy Lelkem letévén A' testnek gyarló kérgeit, 'S angyali pillangóvá lévén Lássá Olympus' kertjeit* (426/58).

kérgek (454/380), Kérgek (190/96), kérget (453/32), ~be (413a/933), kérgébe (413a/1006).

kéreget i

(1)

Koldul. *A' Garabontzás Deák felől az a' me-se van Népiünknel, hogy sárkányon jár ... rongyos köpenyegjében ~* (330*/154/4).

kerek mn

(13)

1. Többé-kevésbé a körhöz hasonló. *Két felől a' posta-házak építették, Kerek folyosóval körül kerítették* (239/46). **2.** Gömbölyű, gömbölyded. *Mellyét Érosznak melege Ol-vasztván, gyengén pihege Két ~ dombja alatt* (134/99). **3.** Olyan (természeti alakulat), amelynek kiterjedése nagyjából minden irányban egyforma. *E' ~ föld pusztán forog az üregben* (454/175). — *nints olly szöge a' ~ égnek, Mely nagy tetteidet ne beszélné, óh hadi nemzet!* (253/68). **4.** Befejezettség, tel-jesség hatását keltő. *Rebeka visszatért a' ~ réporttal: Seregét Dorottya mindjárt össze-szedte* (330/1162). **5.** Kereken: körben. *Vég-tére ki nyilván egészen [a rózsa] kebele Ke-reken egymásra tekerül levele* (64/16). **6.** Kereken: kertelés nélkül. *Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ott tsintalan fiak* (330/1125). ~ (309/123, 317/144, 211, 433/6, 453/35), *Kerek* (456/1).

kerék fn

(7)

1. Kör alakú, tengelyen forgó alkatrész, ame-lyen vmely jármű gördül. *Ezekből gyárt a' Föld-míves a' szekérnek kereket* (413a/ 996). **2.** Hatás. *Eltapodta őtet az Ámor szekere Át-járta szép mellyét, szép hasát kereke*

(330/1414). **3.** Folyamat, iram. *Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén* (379/70). **4.** Az idők kereke: a fejlődés folya-matának mozgatója. *Kilátok az örök létel' köz-pontjáig, Hol eredetemnek kezdetét felle-lem, 'S a' végetlen idők' kerekét képzelem* (454/320). **5.** A zörgő ~ nem hallgat a' gyep-lőre (413a/523): ha vmi egyszer elindul, ne-héz megállítani. **7.** Kerékre tesz: kerékbe tör, kivégez. *Ha valaki meg öl egy embert ma-gába, ... Azt Kerékre teszi, a neve Pyrata* (192/55).

kerekeinn (162/70).

kerekded mn

(2)

Nagyjából a gömbhöz hasonló; gömbölyded. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki* (330/2049). ~ (355/8).

kerekedik i

(1)

Keletkezik. *Mondd meg néki, hogy egy szel-lőd Melyemből kerekedett* (456/20).

kerekedni in

(1)

⟨Verekedéssé⟩ fajulni. *Utóljára hogy egymás-nak nem akartak engedni Botra Valaskára kezdett a' dolog ~* (326/4).

kerekedvén Ik: fel~.

Kerekes fn

(1)

Családnév. ⟨Kerekes Sámuel hírlapíró (1755k —1800).⟩ *Megholt egy haza' embere, Meg-holt, és idegen por fedi Béts alatt A' fáradt Kerekest* (386/3).

kerekség fn

(2)

A föld ~én: az egész világon. *Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok es-nek meg a' föld' ~én* (330/16). ~én (330*/200/2).

kérelem fn

(2)

Kérés. *Azok alázatos ~hez nyúlnak, 'S hízel-kedve urok' lábához borúlnak* (202/57). *Kérelem* (444/cím).

kéremény fn

(1)

Kérés. *Kedves vagy az égben: szíved' ~i Bol-dog véget nyertek* (306/239).

kereng i

(9)

1. ⟨Égitest⟩ körhöz hasonló ellipszis alakú pá-lyán halad. *Hol a' szélllyel szórt Világok ~nek*

abrontsokban ... a' föld felett (162/40). **2.** (Tánc közben) forog. *A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszemélyek is ugrándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki magáért és párjáért tántzol* (330*/156/4). **3.** Körben jár. *Így lépked, ~ ... Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájában* (330/547). **4.** (Madár) körhöz hasonló formát leírva repül. *Mérték nélkül örvend, ~* (142/11). **5.** (Patak) kanyargósan folyik. *És ti mosolygó réttájok, Kiken hús patak ~!* (397a10). **6.** (Ész) képzelődik. *Érzem: a' leányi elme Nyári árnyékként ~, Hogyha más Nyalánk' szerelme, Mint Zefír, körülte leng* (449/10). ~ (397a/782, 413a/1118), ~ének (237/76); ~em (358/20).

Ik: körül~.

kerengés fn (2)

1. Kavargás. *Sovány szelek süvöltése Száraz porral ~e Torkot mellyet terhelő Huruttal kerül elő* (389/8). **2.** Kerengést hány vki dolgába: megnehezíti a dolgát. *Kerengést hányok dolgozdba, Meggátolom úadat* (368a/117).

kerengő mn (8)

1. Körhöz hasonló ellipszis alakú pályán haladó (égitest). *Már hólnap az Égnek csillagait méri 'S Kerengő utjába a Napot kíséri* (453/98). **2.** Kavargó. *Tsak némelly enyelgő zefírek játtzanak Mellyek a' levelek aloll ki ugranak Tzitáznak ~ szárnyal a' bokrokonn* (84/27, 196/27, 380/27). **3.** Kanyargó. *Tsörögve ~ kristály folyamatok, Mellyek a' leg-higabb égből fakadtatok?* (219/81). **4.** Visszhangzó. *Zöld tetők' lakosi! Zengő Hanggal énekeljete; Hadd tanuljam meg ~ Nótátokat töletek* (397a/743). ~ (139/13), *Kerengő* (397a/169).

kerengve in (3)

1. Körbe jártatva. *Almás szürke tsődör lovát tántzoltattya Lejtős fordúlással ~ ugrattya* (82/16, 256/14). **2.** Körbe-körbe. *Ti kedves Zefírek! Ti estve magatok Egy nyugató sá-tort keringve fonnyatok* (90/34).

kerengvén in (2)
(Szellő:) fújdogálva. *Már susog a' fáknak te-*

tején ~ (172/15).

~ (237/15).

keres i (42)

1. Megtalálni igyekszik (vkit, vmit), akinek, aminek a hollétét nem ismeri. *Boldog Pár! sokat ~tem Párod a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Másod a' Somogságban* (307/29). **2.** Találni igyekszik (vkit, vmit, akire, amire szüksége van). *Setét üregibe a' mély barlangoknak Buvó helyt ~nek a' vadak magoknak* (66/12). *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt ~ a' fagyos Grönlandi habokba* (330/1916). **3.** Mit keres vki, vmi vhol?: **a)** miért van ott. *Mit ~nek ezek Fársáng' innepében* (330/251). **b)** hogy került oda? *Ez a' Lotsperdi is, az ebágyról esett, Mit tesz? mért jött ide? nálunk mit ~ett?* (330/1128)

~' (77/160), ~ek (196/75, 238/2, 245/12, 380/73), ~nek (55/8, 69/2, 77/36, 117, 188/14, 191/8, 330/1968), ~tem (213/124, 322/33), ~tél (162/2), ~ett (248/23, 368a/10), fogsz keresni (343/5); ~em (144/2), ~ed (16/12, 205/12, 420/6), ~i (111/17, 126/24, 413a/160), ~ik (12/33, 92/227, 215/52, 330/1710, 337/79), ~lek (403/73), ~tem (391/22, 428/81), *Kerestelek* (379/63). — nének (77/124). — ~s (413a/725); ~d (190/50).

Ik: fel~, meg~.

kérés fn (14)

1. Az a cselekvés, hogy vmit, vkit kérnek. *Mikor mellé ereszkedtünk, 'S végre sok ~t tettünk, Ezt mondotta: Szeretek!* (134/62, 447/62). **2.** Az a tény, hogy vki kér vmit, vkit vmire. *Azok engedelem ~ére nyulnak 's Hízelkedve urok lábához borulnak* (56/57). ~ek (225/90), *Kérést* (175/18, 412/18), ~ekre (225/110), ~emre (330/838), *Kérésemre* (454/699), ~ére (32/38, 114/719, 231/435), ~ünkel (67/22, 74/4).

Ö: leány~.

kereset fn (1)

Jövedelem. *Mind közre ment a' ~, 's a' szabadon maradt Föld is, bár nem kérték, mindent önként megadott* (413a/143).

keresett in (1)

Keresett jószág: jövedelem. *Harmadszor ~*

jóságomnak felén Pia fundátiót állítok Pen-
telén (330/1547).

keresgél i

(2)

Hosszasan keres vmit. *Egy Vadgalamb ... Keresgél bókóló nyakkal Az árnyékban tsendesen* (397a/835).
~ed (149/27).

keresget i

(3)

Hosszasan keres. *Tán nem is! ki tudja? egyszer megeshetik Hogy Páris helyét gonddal ~ik Trója és Babylon jövő Tudóssai* (313/42).
~nek (397a/719); *Keresgettem* (431/18).

kereskedés fn

(2)

Kereskedelem. *Értem a' Muraközt, ahol teremnek a' ~ben Insular név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).
~ért (397*/76/15).

kereskedik i

(2)

Kereskedelemmel foglalkozik. *És bár sokat érő kintseim veszték el: Nem kereskedem már, 's innen nem megyek el* (202/86).
kereskedünk (114/160).

kereskedő fn

(1)

Adásvétellel hivatásszerűen foglalkozó személy. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elől-kelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink* (114/171).

kereskedőhajó fn

(1)

Kereskedő áruját szállító hajó. *De mi is van ennél gazdagabb nyereség? Kereskedő Hajó, ha jó a' Feleség* (222/44).

keresni in

(4)

Keresve megtalálni. *Az én szökött fűmat Ámort ~jöttem* (185/6).
~ (114/454, 222/39, 330/1260).

kereső fn

(1)

Olyan személy, aki vkit keres. *De más tsalfa Leányt a' rest Keresőis ölhet* (208/104).

keresvén in

(3)

1. Vmi megtalálása közben. — *mert ő Kegyelme a' Lelkit ~, le vetkezte a' Testieket, és tsak titkon szokott felöltözni* (238*/144/ 21).
2. {Hasznót} szerevezve. *Az árúból veti a lár-más tanátsot A haragból 's perből ~ harátsot* (83/52).

~ (454/329).

Ik: ki~.

kérész fn

(1)

Rövid életű rovar. *Te szerentsés holló egynehány száz télig, Te szerentsés Kérész reggeltől estvélig, Ti a' természetnek szülöttei vagytok* (454/192).

kereszt fn

(8)

1. Két egymást derékszögben metsző faké-szitmény. *Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák sok ~ek, Sok oszlop a' porba ül* (415/26). 2. Egymást merőlegesen metsző két rövidke, írott vagy egyéb vonal. *És a' kik el vagynak véve, vagy jegyezve, Egy veres ~tel vagynak megjegyezve* (330/394). *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző ~eket sűrűn raktak reája* (314/12). 3. Kettős ~: amelynek függőleges szárát egy hosszabb és egy rövidebb vízszintes szár metszi. *Nemzeti Czimerénn láttzik kettős Kereszt* (238/9). 4. Kereszt alakú kitüntetés. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék* (415/2). 5. *Keresztet tesz a kancsóra:* kiissza a benne levő italt. *Mikor már ~et tettek sok kantsóra* (26/5).
~ (238/10), ~et (330/396).

Ö: arany~.

keresztelőkori mn

(1)

Keresztelő alkalmából tartandó. *Paszit, vagy Paszita, túl a' Dunán a' Keresztelőkori Vendégség* (330*/157/1).

keresztelt in

(1)

Kereszttségben részesült. *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/492).

keresztény l. keresztyény**kereszttség fn**

(1)

Az a szertartás, amelynek révén az ember keresztnevet kap. *Senior 's Praeses Úr! Ki mi-helyt születél, Jó 'sef nevet a' Szent Kereszt-ségbe vettél* (233/26).

keresztül hsz/nu

(8)

I. hsz Keresztbe. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét fel-szántja rézsút vetett Ekével* (413a/110).

II. nu 1. Át. *Nem nyughatik már ezektől, A' Feleségén keresztül Le ugrik az ágyáról* (114/551). **2.** Vmi révén. *Éppen itt áll büszke fáján, Itt az én betses rózsám, 'S félig kinyíltt bimbótskáján Keresztül mosolyog rám* (397a/404). **3.** A szóban forgó idő egész tartama alatt. — *de az ilyen bonmós lelket minden valóságos Nagy-emberekben feltaláljuk az egész Világ' históriáján keresztül* (330*/147/6). ~ (418*/174/4), *keresztül* (96/13, 358/10, 413a/248).

keresztülforgat i (1)

Átnéz, vmit. *Carnevál a' jegyző könyvet kinyitattja, 'S előbb curiose keresztül forgatja* (330/402).

keresztülfut i (1)

Vmin ~: vminek egyik végétől a másikig fut. Azután keresztül futnak A' harmatos vőlgye-ken (397a/685).

keresztüljár i (1)

Vkit átjár, szétterjed benne. *Elfuték, sírék, le-rogynán az Érnél. Láng-özön jár tetemim' keresztül* (381/10).

keresztülmenni in (2)

1. *Vmin ~: vmely területen áthaladni. Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/78). **2.** Átélni. *Sok történeteken kellett neki menni keresztül* (450/13).

keresztülnyargal i (1)

(Szellem) átjár, áthat. *Pattantja Bellóna rettentő ostorát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát* (260/4).

keresztülpillantva in (1)

Átnézve. *Egyenes tekintgetéssel Nem szokta hányni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/141).

keresztülrontani in (1)

Áthatolni. *Keresztül próbálnak az Ifjak rontani: De ennyi szép ellen ki tudna állani?* (330/1293)

keresztülúszkál i (1)

Megismer. *Óh Teremtő, ki úszkálja Keresztül méllységedet?* (397a/904).

keresztülver i (1)

Vki szívét ~i: elsomoritja. S talám, ha szívedet keresztül verték is, Ha most Unokádnak nyakát metszették is (337/303).

keresztülvetél i (1)

Összezavar, összekever. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztülvetéli Vászonszálkint ezeket* (397a/1079).

keresztyény fn (4)

Megkeresztelt, vmely egyházba tartozó személy. *'S a' pogány Keresztyént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/441).

~ (404/6), *keresztyények* (317/216), ~t (454/730).

keresztyénség fn (2)

A keresztyének összessége. *Mikor vérbe ferdett a' két Magyar haza És több századokig népe és Királya A' Keresztyénségnek volt előbástyája* (337/408).

Keresztyénség (454/725).

kerget i (13)

1. Futásra kényszerítve üldöz. *Ím a' rettenetes Nisus nagy robajjal ~i* (413a/412). **2.** Arra kényszerít vkit, hogy vhowa menjen. *A' nagy-ravágyót kérkedő hiszemmel A' lárma közzé ~ed* (305/36). **3.** (Gondot) megszüntet, elhárít. *Minden gondot kergessetek Ördögbe, pokolba* (154/3). **4.** Vágyódva jár vki, vmi után, hogy elérje. *Én is hanyatlok időmmel És ~lek tégedet* (392/54). *Halász! ... Áldott tsendességgel várod halálodat; Mellyet én aggódo gond közt siettetek, 'S a' tenger' rémítő habjain ~ek* (202/80). **5.** Törekedik vmit megvalósítani. *Míg az eszköz megvan, addig kergessünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667).

~e (428/150); ~i (194/29, 211/11), *Kergeti* (465/4), *Kergettem* (428/85, 443/71). — *Kergesd* (390/16).

Ik: be~, ki~.

kergető in (1)

Követő. *Melly után a' nappalt ~ Estvének Homájos seregi el következének* (77/143).

Ö: bú~.

kering l. kereng

keringve l. kerengve**kerít i****(11)**

1. Vmit szegélyez, körös-körül határol. *A' vízekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet ~ koszorúson Nyárfa- és bokorliget (397a/1011).* 2. (Kört, gyűrűt) alkot vki, vmi köré. *A' Hol a' hív Szeretőket Örök lántzok ~ik 'S egymással szerelmek őket Örökre egyesítik (297/58). Nyakamat vaslántza ~i, Szívem' siralomba meríti (412/3).* 3. Utánjárással szerez. *Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre, Erővel is ifjat ~ek kezemre (330/806).* 4. (Sörény) beborít. *Déltzeg nyakot emelítnek [a lovak] Mellyet lágy sörény ~ (397a/150).* 5. Védelmez. *A' tsendes Békeség lakik hazádban, ... Minden határid' bátorság ~i (259/46).* 6. Körülvesz, eredményez. *Boldogság ~i pásztori páltzáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját (259/257).* 7. Kézre ~ vkit: elfog. *Mihelytt Rebekával előbeszélltette, Hogy kézre Carnevált miként ~ette (330/1592).* 10. Kezéhez ~ vmit: megszerez. *És a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, ... Kerítse kezéhez az ellenség elől (330/1203).* — *Kerítettse (128/29).*

Ik: haza~, körül~.**keríthet i****(1)**

Horgára ~: megszerez. Jó volna, ha e' szép prédát Horgára ~né (231/150).

kerítő fn**(1)**

Kerítőnő, szeretők szerzője. *Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeka, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka, Ki hajdan magának, most pedig másoknak, Sok próbán általment Kerítője soknak (330/1082).*

Ik: be~, körül~.**kerített Ik:** körül~.**kerítve Ik:** körül~.**kerítvén in****(1)**

Övezve. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat (400/46).*

Ik: be~.**kérkedhetik i****(1)**

Rendelkezhetsz. *'S a' mit óhajtozott ötvenkét*

vármegye, Azzal ~ most a' Zselitz' hegye (306/244).

kérkedhetni in**(1)**

Rendelkezhetsz. *Ha nem ~ semmi Mecoénással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással! (245/27)*

kérkedik i**(14)**

1. Büszkélkedik. *Mert nemes nemzete régen fényeskedik, 'S vitézséggel híres Ősökkel ~ (330/260).* 2. Rendelkezik. *Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz: De mégis, ah megengedek Mert vele úgy ketsegtetsz (168/9).* 3. Feltünő módon dicsekedik. *Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon ditsekedel Erőd 's hasadra nézve (114/151).* 4. Kérkedik vmi felett: túltesz rajta. *'S ha az óságból is származik tisztelet: Kérkedik ez sok új filegránok felett (306/196).*

~ (299/113), Kérkedik (306/281), kérkednek (25/7, 190/31, 421/10), kérkedtek (454/187). — *kérkedj (128/21, 424/21), kérkedjen (44/1, 368a/167).*

kérkedő mn**(3)**

1. Díszelkedő. *Itt, ki szerette a' Múzsákat, Nevével ~ táblákat Merő gyémántokból talál (255/11, 451/11).* 2. Kérkedő hiszem: megvallott hit. *A' nagravágyót ~ hiszemmel A' láрма közzé kergeted (305/35).*

kérkedve in**(1)**

Dicsekedve. *Betsülnek tántzodért? Ne mondd azt ~, Több betsülőt talál még egy oláh medve (254/49).*

kérlel i**(1)**

Szelíden kér vkit vmire. *Légyen szeme' példázatja Ez a' kötés Nefelejts, Mellyen könynyem' gyöngyharmatja Kérlel, hogy el ne felejts! (436/24)*

Ik: meg~.**kérlelhetetlen Ik:** meg~.**kérni in****(6)**

1. Udvarias formában közölni, hogy adjanak neki vmit. *Néked azt nem illik ~, Mond Antal, parantsolhatsz (317/148).* 2. Kérlelni. *Jere velem az Egeket Jajgatással Kérni bús Ekhó! (102/4, 11)*

Kérni (224/4, 261/4, 11).

Ik: meg~.

kérő fn (4)

Az a férfi, aki feleségül kér vkit a maga számára. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy ~ nállam Complimentet* (330/760).

~ (330/1974, *Kérőt* (301/2), *~jöknek* (330/1540).

Ö: leány~.

kérődzik i (1)

⟨Állat⟩ a nagyjából megrágva lenyelt táplálékot felbőfögi, és újra megrágja. *Már a' zöld fűben nyugtattya A' szép bika tagjait. Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből* (231/231).

kérődző mn (1)

Táplálékát felbőfögve és újra megrágva emésztő ⟨állat⟩. *Míg nem egy ~ állat utóljára Plánta életemnek végére nem jára* (453/255).

kérődze in (1)

Táplálékot felbőfögve és újra megrágva. *A' barmok terepély bikkfák alá mennek, A' híves árnyékban ~ pihennek* (380/10).

kert fn (52)

1. Házhoz tartozó, bekerített telek. *Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan a' ~ek' allyáig* (429/14). 2. Virágoskert. *Rózsabimbó! Nyílj ki már ... Óh, miként fog díszesedni Véled e' parányi Kert!* (448/10) 3. Lakott területen kívül levő gyümölcsös. *'S a' tseresznyének kutatják Ismét a' virágjokat, Mellyeket a' ~' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/449). 4. Vmilyen növény termelésére körülkerített hely. *'S átkozza a' kávé ~ek' vad urait* (454/454). 5. Temető. *Sírhalmok, óh ködlepte ~ek! Te szívborzasztó éjtszaka! Te alvilág' vak ablaka! Ti holtak, a' kik itt heverték!* (424/1)

~ (1/cím, 17, 249/12, 397a/356, 454/155), *Kert* (249/39, 397/17, 450/42), *~ek* (400/33), *~ek'* (397a/955), *Kertem'* (389/16, 427/17), *~et* (29/5, 249/20, 341/3, 448/20), *~eket* (397a/258), *Kerteket* (183/23), *Kertemet* (330/1561), *~jét* (72/20), *Kertünket* (389/112), *~jeit* (426/60), *Kertnek* (397a/362), *~eknek* (393*/72/1, 397a/1042), *~embe* (231/

391), *~ébe* (1/8, 313/101, 144, 414/2, 439/43), *~ébe'* (391/8), *~jébe* (155/12, 330*/202/6, 465/29, 456/25), *Kertjébe'* (396/9), *~ekben* (298/10, 397a/575), *Kertedben* (428/33), *~ében* (425/3), *~jében* (220/13), *~en* (350/12), *~eken* (135/37, 274/1), *~hez* (1/19), *~té* (418/9).

Ö: anglus~, éden~, kis~, öröm~, temető~, vadas~.

kertész fn (4)

Kerti növények gondozásával foglalkozó személy. *Nézd bár a' rósát kit ~ ültet* (38/1). ~ (456/40), *kertésszi* (313/118), *~nek* (72/21).

kerti mn (4)

Kertben termő. *Nyílj ki gyenge ~ Zsenge Hébe Nektárt hint te rád* (249/5, 448/5). ~ (227/3, 455/27).

kerubim fn (3)

Hatalmas, értelmes szellemi lénynek képzelt angyal. *Illyen szók lebegtek az Úr' zsámolyánál, Melly a' Kerubimok' rettentő vállán áll* (225/108).

Kerubimban (397a/864), *Kerubimmel* (225/58).

kerül i (32)

1. Közelébe sem megy vminek, igyekszik nem találkozni vkivel. *Kerülünk, óh Dóris téged, 'S álomtalan tsőszödet* (392/11). *Szent rémülés tartóztatván kerültem tornáztodat* (405/11). 2. Vhova megy, jut. *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/12). 3. Adódik, akad vmi. *Kerülni fog tüzem 's hevem Poéta lessz az én nevem, 'S babért fejemre fonnak, Miként Anacreonnak* (103/5). 4. Vmilyen állapotba jut. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek* (288/42). 5. Vkitől ~ vmi: vki adja, vkitől származik. *Eggy hegyes tő a' szablyájok, Ez Dámáktól kerüle* (114/367). *Tudom Laura! E' kin tőled Került* (129/58). 6. *Vki kezére ~ vmi: megszerzi. Úgy is lett, hogy a' vár kezemre kerüle* (239/171). 7. ⟨Érzés⟩ nem érint, nem hat vkire. *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül* (7/3). 8. *Vmennyibe ~: vmennyit kell érte fizetni. Az a' fülönfüggő mennyibe kerüle?* (330/306) 9. *Vmibe ~: vmilyen áldozatot, erőfeszítést kö-*

vetel. *Étünk, itunk, ruhánk izzadságba kerül* (454/205). **10.** *Vmennyi időbe ~: vmennyi időt vesz igénybe. De meg lesz a' pogácsa is, Az nem olly sokba kerül, Csak viselje az Úr magát Becsülettel, emberül* (169/166).

kerül (39/6, 208/72, 322/19), *kerülnek* (206/5), *került* (356/12), *Került* (425/58), *kerültek* (330/346); *kerülöd* (105/2, 305/25), *Kerülöd* (305/26), *kerülik* (413a/382). — *kerülne* (238/113). — *kerüljön* (266/18), *kerüllyön* (336/34); *kerüljem* (385/2), *kerüld* (315/18, 403/24, 413a/283), *kerülje* (266/37), *Kerüllyék* (77/125).

Ik: *be~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, vissza~.*

kerület fn (7)

1. (Fáé) kéreg. *Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg öszült vénségét vélünk képzelteni* (214/5). **2.** *⟨Víz⟩ folyásának vonala. Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek Fékszarát nem követi* (397a/286). **3.** Terület, környék. *Ti andalgás' szent tanyáji, Vídító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek* (397a/626). *A' felvidült mezők; kertek Tzifrázzák kerületét, Mellyek elhagyva hevertek Lakos nélkül szertesétt* (400/34). **4.** *⟨Katonai⟩ körzet. Szívet adott ezzel minden katonának: Ah, hirdesse őtet mind a' négy Kerület* (267/191). **5.** *⟨Szemé⟩ tekintet. Tavasz virít, 's száz rózsa nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó* (182/3). *kerülete* (452/8).

kerülni in (1)

Vkivel nem találkozni. *Én pedig őket is kerülni kívánom* (454/291).

kerültet Ik: *meg~.*

kérvén in (4)

1. Udvariasan felszólítva. *Megtisztelem és Druszámat Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára Russzándai húrokat* (438/13). **2.** Esdekelve vmiért. *S ha a' világ több névvel is Szóltja meg szűz Máriát Kérvén az ő grátziáját: Szóltja az enyímmel is* (148/63).

~ (258/87), *Kérvén* (188/81).

kés fn (6)

Nyeles vágó szerszám. *Gondolkodik, és le-*

hánnya a' meg tarólt szöllőről Saturnus görbe ~ével a' koszlobár vesszőket (413a/954).

~ (330/1237, 330*/149/9), *Kés* (223/21), *~eknek* (413a/969), *~sel* (413a/911).

Ö: *ezüst~, metsző~.*

késedelem fn (4)

1. Késés, vminek teljesítésében mutatkozó elmaradás. *Melly hosszúnak tetszett az a' Késedelem* (176/60). **2.** *Késedelem nélkül:* azonnal. *Ekkor hát hirtelen minden ~ nélkül, végbe megy az halálos sérelem* (77/217).

~ (268/107), *Késedelem* (209/36).

késel Ik: *meg~.*

kesely mn (1)

Világos színű. *Vigyázz, bátor hátul ~ Légy is, vigyázz magadra* (114/833).

keselyű Ö: *sas~.*

késér l. kísér

keserédes mn (1)

Örömet is szerző, bánatot is okozó. *Keser'édés* (411/cím).

L. még **keserű-édes!**

keseredett mn (1)

Szomorú. *Ők tanúim; ők ~ Szívem' siralmát hallották* (130/9).

keseredik Ik: *meg~.*

keseredni Ik: *el~.*

keseredve in (1)

Keseredve van: szomorú. *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve, E' mutassa szíved hogy van ~* (212/10).

kesereg i (18)

1. Nagyon bánkodik, szomorkodik. *Azomban, míg ekként ~ a' szép Szűz, Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz* (306/125). **2.** *Sirat vkit/vmit. Bús sorsomat kesergem én, 'S a' szép Katát* (333/69). *'S gyászolván ~d tiszta barátodat* (386/16). **3.** *Kesereg vmihez:* panaszkodva fordul vmihez. *Még is betsetlen puszta bogáts fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét, Még sints, ki Lantján a' Dunához Így ~ne: Kimúla Földi!* (395/36)

~ (268/105, 298/1, 397a/809, 432/41, 454/778, 460/30), *Kesereg* (306/92), *kesergek* (333/67, 350/10, 374/2), *kesergesz* (302/37),

keseregenek (397a/818); *Kesergítek* (212/52).
— *~jünk* (454/242).

keseregve in (2)

Szomor kodva. *Felvésem a' Lantot, 's gyepedző Sírod előtt ~ülök* (395/28).
~ (330/1527).

keseregvén in (2)

Panaszkodva. *Sírok, zokogok ~, Könnyem kebelembe peregvén* (412/13).
~n (175/13).

kesergeni in (1)

Bánkódni. *Mit is ér sírni, sohajtani, 'S e' történetemen nyögve ~* (454/722).

kesergés fn (1)

Panaszkodás. *A' számkivetett Ovidius háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal; lásd a' ~ét* (432*/204/4).

keserget i (1)

Megsirat. *Már nekem is éltem csak egy képzelt álmom Így minekutánna szívből ~te Számtalan tsókokkal a' ruhát illette* (77/211).

kesergő mn (7)

1. Szomorú. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a ~ Boldogtalan szántóvető* (460/176). *Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon járja* (212/70). 2. Szomorúan panaszkodó, bánatos. *Egy ~ magyar* (100/cím).
~ (220/19, 299/cím, 420/1, 454/726).

keserít Ik: meg~.

keserű mn/fn (15)

1. Az epe ízéhez hasonló kellemetlen ízű. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's ~ ürmök nőnek* (216/2). *A' kövér olaj bogyók is nem eggy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, ~ gyümölsűek* (413a/609). 2. Kínos, terhes. *Az öröm 's a' víg élet Keserű örömmé lett* (100/8). *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/732). 3. Fájdalmat okozó. *Édes ugyan a' Szerelem; De ~n bánik velem* (309/102). 4. Elkeseredett, nekikeseredett. *Óh melly méltán lehet ~ könyveknek Forrásivá válni a' síró szemeknek* (210/3).
~ (258/20, 259/449, 397a/664, 413a/136),

~nek (413a/770), *Keserűvé* (210/12); *~bb* (63/4).

II. fn 1. Keserű íz. *Össze húzott szájját majd a' ~ elvásollya* (413a/781). 2. Kellemetlen (hangulatú) dolog. *Gyakran a' természet lát-hatatlan karja a' ~ alá az édest takarja* (64/4).

keserű-édes mn (1)

Egyszerre keserű és édes ízérzetet keltő. *A' Szerelem szívem' rejtkebe' dong, A' ~ Méz-be' zsibong, Mellyet száz' rózsáiról szedett* (173/6).

keserül Ik: meg~.

keserűség fn (12)

Fájdalmas, emésztő szomorúság. *Ti gyászos oszlopok, mellyeket a' hűség Emelt, kiken írva van a' ~* (210/20).

~ (175/29, 330/936, 412/cím, 33), *Keserűség* (45/8), *~ek* (212/3), *~et* (77/296), *~nek* (212/109), *~ébe* (5/21), *~ibe* (298/19), *kesserű-sighire* (330/1476).

keserv fn (26)

1. Bánat, lelki fájdalom, keserűség. *Lehet e' szívnek ~e Olly mint az enyim* (299/27). *És el mondom de csak néktek ~emet* (176/44). 2. Könny(hullatás). *Ő kihalt, 's porára hullttak Sok Magyar' ~ei* (163/22).

~e (63/14, 77/256, 161/11, 465/6), *Keserve* (465/9), *~ei* (45/cím), *~emet* (196/90, 374/8, 379/40, 380/88), *~ét* (282/9), *~eimet* (162/80), *~eidet* (428/26), *~eit* (162/9), *~emnek* (176/22), *Keservemnek* (428/75), *~ének* (306/117), *~imnek* (162/17), *~eknél* (280/30), *~ektől* (428/59), *~edtől* (299/105), *~vel* (299/33), *~ekkel* (101/6).

késérvén l. kísérvén

keserves mn (28)

1. Keserűséget okozó, fájdalommal tele. *Édes kínzója, Kedves békója Keserves rabságomnak!* (146/30) 2. Keserűséget, fájdalmat kifejező. *A' Juhász köztök áll 's hangos furúáját Elővévén fujja ~ nótáját* (72/16). *Mások irtóztató Énekek Bőgessék bús Obojjokat, És siralmas Nótájokat Jajgassák ~ Versekkel* (128/28). 3. Nehezen elviselhető. *Bé is tsukták őtet kemény áristomba, A' melly olly ~ fogház és kaloda* (330/1599). 4. Keservesen:

fájdalmasan, bánatosan. *Nyomorúlt emberek, bizony ha tudnátok, Illyen ~en érte nem sírnátok* (214/60). *A' bagoly a' fagyos fa odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/16).

~ (100/13, 114/825, 158/54, 162/7, 62, 176/39, 195/48, 212/79, 215/107, 225/140, 268/42, 302/25, 306/105, 454/895, 906, 457/8), *Keserves* (433/61), *~en* (210/94, 441/21); *~ebb* (162/5), *Keservesebb* (428/76).

késés fn (1)

Időbeli eltolódás. *Fizignát egy kis ~sel Így kezdette szavait* (114/149).

keshed Ik: ki~.

késhet i (1)

Halasztódhat. *Nem ~ett tovább; kezdik az isteni Büntető korbátsot hátaconn érzeni* (337/113).

késik i (18)

1. <Személy> nincs ott, ahol időben ott kellett volna lennie. *Lám, a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések* (77/175). 2. *Vmivel ~:* nem teszi meg idejében, késlekedik. *Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/571). És *Mit késsel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját?* (452/27)

kések (77/203, 297/71), *késünk* (340/32), *kés-tek* (313/134, 135, 331/5), *késnek* (133/31, 268/39), *késtünk* (336/18). — *késs* (223/22), *Késs* (4/31, 200/31), *késsünk* (330/921, 942), *késsetek* (330/985).

keskeny mn (5)

1. Ami hosszához képest kisebb szélességű. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/387). 2. Vékony. *Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött A' ~ emberformába' Minthogy meg nem fért* (299/5). 3. Szűk. *Nézd a' munkás Észak, mint nyüzög és zsibong, 'S Dolgos méh módjára ~ kassában dong* (313/108). ~ (239/13, 330/31).

késleltet i (1)

Vmit ~: vminek folyamatát lassítja. *Tsorgó vérét és páráját Útjában ~i* (397a/218).

késő mn/hsz/fn (26)

I. mn 1. Elkésve jelentkező. *Ott meg gyűlnak a' pirosló Este ~ gyertyáji* (413a/261). *Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni, 'S ne kel-lene ilyen ~n bé tsődülni* (340/28). 2. Jóval a kezdeti időszak után levő, vége felé járó <napszak>. *Vége mit hoz a ~ est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket* (413a/464). 3. Vége felé járó <életkor>. *És ha elköltözik ~ vénségébe Száljon a' Szentekkel Ábrahám keblébe* (336/63). 4. Távoli jövődőben élő, levő, bekövetkező; kései. *Ambár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feleledez* (445/6). *Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a ~ maradék* (111/70). *Siess ~ Szá-zad, jövel óh boldog Kor!* (190/105) ~ (126/74, 219/91, 241/26, 245/57, 267*/19/18, 330/1844, 337/169, 413a/583, 950, 1037, 450/12), *Késő* (237/139, 368a/96), *~n* (161/23), *~nn* (171/9).

II. hsz 1. A szóban forgó napszak vége felé. *Kipihenvén magát, más nap ~ reggel Meg-indúlt Kaposba parádés sereggel* (330/41). 2. *Későre:* későn, megkésve. *Későre harmatoz-tok! Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le* (186/21).

III. fn Kései idő(pont). *Késő volt már akkor.* (330/1643). *'S Ha megvan ~ már gondolni másképen* (176/92).

később mn (2)

Későbbi, kései. *Úgy se Keményt, se magát Hunyadit ~ Unokáink A' te vitézidnél nem fognák tartani többre* (253/26). *Ebből osztán ~ időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája Nándorfejevárárt* (267*/19/7).

késődik Ik: el~.

kész mn/hsz/fn (38)

I. mn 1. Aminek elkészítése már befejeződött. *A' mezőnek minden lakóját ~ honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). 2. Rendelkezésre álló, felhasználható. *Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen ~ óltalom* (212/106). 3. Vminek megkezdésére, elvégzésére elkészült. *Sokszor arany tseppé ~ az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/5). *Nem,*

barátom! Érttem halni is ~ lenne (268/77). E' kettő áll ~en mindenkor ellenünk (193/16). **4.** Hajlandó <vmi megtenni>. Kész leszek el-menni számkivetésbe is, Kész lántzot tsörget-ni véle tömlőtze' is (268/83–4). **5.** Be van fe-jezve, megtörtént <a baj>. Mondják gyertyát (vagy mit) akartak gyújtani, Vagy a' mi ~ tűz volt, azt is elöltani (330/1738).

~ (26/7, 193/14, 231/54, 288/77, 299/130, 330/37), Kész (288/77, 301/14, 453/271), ~ek (246/15, 259/118, 653), Készek (267/ 135), ~en (77/208, 204/45, 46, 215/21, 217/ 45, 46, 259/174, 268/2, 364/3, 443/65), Készen (379/143); Készebb (267/121), ~ebbek (259/119).

II. hsz Készen van. Pajtás, pajtás, ~ az asztal (154/1).

~ (249/52).

III. fn A munka eredménye. Mutogattya ma-gát a' pompás természet. Mesterség tizfrái tündököltet ~et (1/2).

készít i (19)

1. Vmiből használatra alkalmas dolgot hoz létre. A' kemény hadi szerszámot a' somfából ~ik (413a/1000). Ím egy korona; a' mellyet Készít néked minden Hív Mellyen Brillióntok helyett Van egy egy jó Magyar szív (400/26).

2. Vmit odakészít vkinek. Töröljetez puskát, kardot ~setek, Ruhám' 's szerszámommal mind készen legyenek (268/1). **3.** Írásban összeállít, fogalmaz. Jeles Sírverset ~ett e' fő vitézünknek Faludi Atya (267*/18/9). **4.** Vkit/vmit felkészít, előkészít vmire. Készítém Vitézim pompás parádára, A' Várba akarván menni vatsorára (239/153). S bár sok vetni való magot vigyázva ~enek, Gyenge tűzőn meg párolják (413a/209). **5.** Asztalt ~: terít. A' Hajdúk, lokajok asztalt ~enek, Ezüst kések, villák, kanalak pengenek (330/611).

~nek (111/92, 279/16); ~ed (413a/230), ~i (330/528), Készíti (192/4), ~ik (454/419), ~é (330/1836). — Készítss (400/54); ~sd (162/59), ~sék (114/338, 310/29), Készítsék (330/452).

Ik: el~.

készíteni in (1)

Vmire előkészíteni. Mindenütt a' Vendég

kezd már örvendeni, 'S visztegetes lábát tántzra ~ (330/464).

készített in (4)

1. Létrehozott. 'S mihelyt a' fagy ellen ~ ru-hára Paszamántnak is kell hágni utóljára (202/105). **2.** Előkészített. A Többi állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel ~ alom-ba (85/18, 197/18).

~ (330*/180/2).

Ik: el~, fel~.

készítő fn (1)

Létrehozó, alkotó. Légy jelen Minerva, olaj-fák szerzője, 'S te gyermek, a' horgas eke ~je! (413/24)

készítettet in (1)

Készült. Ferentz neve napjára hamarjába ~ versek (67/cím).

Ik: meg~.

készítve Ik: el~.

készség fn (1)

Hajlandóság. És ha e' példára nem lesz sen-kinék is ~e, Rajta! Haljon meg én bennem Nemzetem' ditsősége (259/505).

készít i (1)

Késztet. Eggy Magyart tsupánn e' kízst Vér-rel is fedezni A' Királyt és a' Hazát (257/235).

készttet i (4)

1. Vmire ~: ösztönöz. Annak minden motsza-nása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' ta-pintásra Késztteti és nógatja (169/52). **2.** Ins-pirál, ihlet. 'S így mindég új dalra ~ új öröm (424/48).

~é (77/156), kízstette (114/521).

Keszthely fn (2)

Helynév. Mély tisztelettel borzadok! A' ma-gas Mennynek Leányit látom az Áoni ~be' (418/35).

~' (418/115).

keszthelyi mn (4)

1. Keszthelyen lakó. Él a' Keszthelyi Gróf, és az örök Napok' Jussán Nagy neve tündököl (338/51). **2.** Keszthelyi Nap: Festetics György. Hát mi miként innepeljünk Néked, óh Keszthelyi Nap (390/34).

Keszthelyi (418/13, 432/97).

kesztyű fn (1)
Kézre való dolog. *És küszködik nyers ~vel: én magam homlokomat Olaj ággal koszorúván, viszem ajándékomat* (413a/1126).

Ö: vas~.

készül i (29)
1. Átmegy az elkészítéséhez szükséges műveleteken. *Dobjok bőrből ~e* (114/365). *Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bódogok között az Ur neved írja* (67/31). 2. Az előjelek szerint keletkezőben, alakulóban van. *Mikor Vallásunkra készül új fergeteg* (454/223). 3. Készülődik, felkészül. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül* (137/2). *Készülnek immár az hadak, és liheg A' Szitytya népség vívni* (445/41). *Készül a' halálra megnyugodtt Lélekkel* (454/692). 4. Szándékozik vmit tenni. *A' ki haza ~, vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék tövisből koszorú* (336/35, 266/19). ~ (453/105), *készül* (216/120, 239/58, 330/1527, 358/28), *Készül* (454/704), *készülisz* (143/7), *készültök* (330/664), *készülnek* (212/120, 330/430), ~e (330/305), ~t (432*/205/5), *készült* (170/61, 330/915), *készültek* (330/1847), *készültenek* (330/276), *fog készülni* (31/13, 330/613). — *készüljön* (114/409, 330/1569), *készüllyön* (143/58).
Ik: bele~, el~, fel~.

készület fn (3)
1. Készülődés. *Mind a' két részből való Ország' Gyűlése 's hadi készülétek* (114*/41/cím). 2. Készülék. *Nem hord parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet, 'S több büszke győzedelmi Készületet magával* (185/101). *készületre* (114/521).

készülget i (1)
Készülődik. *Sokszor hol öröme készülget az elme, Ott lepi meg nem várt baja 's veszedelme* (330/55).

készülő mn/fn (2)
I. mn Olyan, ami vmire készül. *Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint repülni Készülő ijedt Madár* (428/96).
II. fn *Készültöt ver:* készülődik. *Sok szózat ez — de eggy a' hang' szere; Olly' mint midőn*

Izráel Hadra készültöt vere Az Úr 's Gedeon Fegyvere! (257/13)

Ik: el~.

készült in (4)
Vmely anyagból bizonyos módon készített <dolog>. *A' szegénytől gráziádat Sok grádsra emeled, Tőle ~ palotádat Még magad is tiszteled* (205/35). *készült* (16/35, 114/529), ~t (330*/183/2).

Ik: el~.

készülve Ik: el~.

készülvén in (2)
Készülödvén. [A halál] *Elrejtett nyilait hordozzuk testünkkel, Csal halni készülvén hosszú életünkkel* (217/26). *készülvén* (204/26).

két szn (213)
1. Egynél eggyel több. *Oh iszonyú bútsú vétel Melly ~ igaz szívet vét el* (184/10). 2. Mindkét. *Hah! Mint dördülnek, ropognak a' világ' ~ sarkai* (443/90). 3. Kétszer: két alkalommal. *Ah, mikor új pillantása, 's Elevenebb kacsintása Kétszer az enyimre lőtt!* (134/45) ~ (63/10, 222/26, 307/18, 313/129, 330/225, 337/172, 398/10), *Két* (192/6, 197/94, 237/47, 321/6, 443/191), ~szer (314/43), *Kétszer* (447/45), ~zer (413a/499), *Kéttzer* (413a/673).

Ö: egy-két, harminc~, huszon~, mind~, ötven~, tizen~.

kétágú mn (2)
Olyan <tárgy>, amelynek két kiálló része van. *Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat* (413a/272). ~ (413a/901).

kételkedhet i (1)
Nem tudja, hogy igaznak tarthatja-e a szóban forgó dolgot. *Százsor már nem mondtam é? Mégis ~sz é?* (276/13)

kételkedik i (1)
Nem tudja, hogy igaznak tartsa-e a szóban forgó dolgot. *Ha ezek mind hisznek, én kételkedjek é?* (454/353)

kételkedő fn (1)
Olyan személy, aki nem hisz vmiben. *'S hogy*

minden nép elébb lett Theologussá, Mint ~vé vagy philusophussá (454/386).

kétkelkedvén in (1)
Hitetlenkedve. *Megmondom ki vagyok ~ eb-benn* (176/29).

kétkell i (1)
Kétkelkedik vmiben. *Tudom, hogy hívem vagy, Nem is kétkellem* (268/138).

kétes mn (7)
1. Bizonytalan kimenetelű, hatású <állapot, cselekvés>. *Tréfaság egy ilyen ~ félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel* (204/51). *Kétes kedvet mért csepegtetsz Még most is belém?* (427/11) 2. Bizonytalan, homályos jellegű, vitatható <dolog, hang>. *De a' ~ fegyverek közt Márs tébolyog középben* (413a/817). *Hallom ~ sikóltását: De az Egek siketek* (443/99).
~ (454/2, 39, 455/5).

kéteség fn (1)
Kétely. *Oszlass széllyel minden ~et Nem találhatsz bennem színességet* (272/6).

kétezer szn (1)
<Összeg megnevezésére.> *Elsőben is hagyok ~ Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának* (330/1537).

kétfejű mn (3)
1. Olyan <állat>, amelynek két feje van. *Hadd legyenek e' nyájashb Seregnek embere, A' Melynek két fejű Galamb a' Címere* (238/8). 2. *Kétfejű sas: a Habsburg uralom jelképe. Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába íródni lágy szívem nem mere* (238/5).
Két fejűek (114/996).

kétfelé hsz (4)
Két irányba. *Ezt mihelyt valami szellő megmozgatja, Azonnal ~ büszkén fintorgatja* (194/6).
~ (267/125, 330/190, 1526).

kétfelől hsz (4)
1. Két irányból. *Reng a' föld, a' dombok, a' berkek mormognak Kétfelől a' kürtök, trombiták harsognak* (306/130). 2. Két oldalon. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték ~* (306/

182).
Két felől (239/45), *két felől* (330/1010).

kétfelőlről hsz (1)
Kétoldalt. *Úgy leng két-felőlről haja, melly fekete* (330/193).

kétforintos mn (1)
Értékes, erényes. *Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez* (317/147).

két-három szn (2)
1. Kettő vagy három. *Vagy nagy birodalom' fényétől sугároz, Vagy benne két három medvefi kopároz?* (313/48) 2. Néhány. *A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb dologra ment el — Borra avagy Disznóra* (334/32).

kétlábú mn (1)
Tollatlan ~ állat: ember. *Nagy sír! De a' mellyre tsak ennyit írhatok: Itt laktak tollatlan két-lábú állatok* (454/180).

kétnap i mn (1)
Kétnapos. *Egy Lyánka' kezéből Kisded teste miatt kitsuzsamlott két napi bolha* (348/44).

ketrec Ő: arany~.

kétrét hsz (1)
Kétrét hajlott: nagyon meghajlott. Hogy benne a' bús bölts és a' komor Vének Két rét hajlott karddal próbákat tevének (239/6).

kétség fn (23)
1. *Kétségbe ejt: elkeseredést kelt vkiben. Barátom! Kitsiny az, kit vagy el felejtett Szűrni a' szerentse, vagy ~be ejtett* (191/30). 2. *Kétkedés. És így hideg lehet Rózsi bár szívem ég, — Félre az eszemből oskolai ~!* (196/72) 3. Teljes reménytelenség, kétségbeesés. *Remény 's ~ között epesztem Édes kínok között magamat* (430/1). *Hol a' félelemmel rettentí lelkünket 'S a' Kétség szélére viszi életünket* (14/14). *Érzem: e' ~be' Volt erőm elhagy* (427/53).
~ (201/14, 222/16, 443/88), *kétség* (192/32), *Kétség'* (267/67), *~ek* (380/70), *Kétségek* (418/103, 454/cím), *kétségek* (453/72), *~em* (454/8), *~em'* (443/241), *~et* (306/58), *Kétségget* (428/87, 397a/82), *~ébe'* (431/38), *~ben*

(337/84), *kétségre* (83/29) *kétségekre* (453/80).

kétségbeesés fn (6)

Vkinek elkeseredett, reménytelen lelkiállapota. 'S ~ét *csak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette* (202/71).

Kétségbe esés (453/cím), *kétségbeesés* (453/185), *kétségbe essésébe* (231/289), ~*sel* (202/30), *kétségbe eséssel* (56/30).

kétségbeesett mn (1)

Reménytelen, elkeseredett. *Eggy ~ Magagylkosa* (223/cím).

kétségbeesik i (3)

Súlyos helyzetben reményét veszti. *Europa' roskadtt oszlopi reszketnek, A' törvények régi gyámjokat keresik: Eljajdul a' Világ és kétségbe esik* (337/80).

kétségbe estem (41/1). — *essél Kétségbe* (143/42).

kétségbeesvén in (2)

Reményét veszítve, reménytelenül. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Miotla tőled távol esvén Reménye füstbe szállt* (302/13).

Kétségbeesvén (170/61).

kétséges mn (7)

1. Bizonytalan. *Még alig kezdődik a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája* (215/25). *Mit ér a' kártya-pénz? ~ nyereség* (197/73). 2. Kétkedő, gyanakodó. *Hát mikor a' Thisbe véres patyolatnya Kétséges szereit arra tsalogattya* (77/184).

~ (313/49), *kétséges* (77/237, 210/123), *Kétséges* (413/32).

kétségeskedik i (1)

Aggodalmaskodik. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bátyánn a' nép kétségeskedett* (239/202).

kétszeres mn (3)

1. Kétszer akkora. *Te kire a' Magyar 's a' Frantz Helikonnak Múzsái ~ Olajágot fonnak* (382/8). 2. Kétféle szempontból tekintett. *De ha te sem sajnálsz vélem meg jelenni, Ez a' gyönyörűség ~ fog lenni* (199/38).

Kétszeres (454/901).

kettédarabol i (2)

Szavait kettédarabolja: szaggatottan beszél.

Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt szólja, Remegő szavait ketté darabolja (202/34), *ketté darabollya* (56/34).

kettémetsz i (1)

Két részre vág. *Míg Ferkó egy lészán pihen-teti magát, Ketté metszik lopva a' gatyamadzagát* (330/1712).

kettészakaszt i (2)

Szétrombol. *Melly szörnyű kár! Eggy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta* (189/30).

ketté szakasztotta (6/28).

kettévág i (1)

Megszüntet. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' muzsikát ketté vágja a' siralom* (330/58).

kettéválik i (1)

Szétoszlik. *Pedig ha scarlattyá szádba ketté válik Várt gyönyörűség mind hamuvá válik Gyakran a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók hevernek* (28/3).

kettő szn (41)

1. Egynél eggyel több. *De meg holt post Christum natum Eggynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Eggyel é, vagy ~vel* (231/14). *Vagy ~t emlétek* (454/389). 2. Két egyed. *Szívében Vénus is Bellóna is el fér. E' ~ ad néki kettős ékességet* (256/35). *De nem bánom, legyek mindentől meg fosztva Légyen ékességem ~ közt meg osztva* (73/16). 3. Két különböző dolog. *Hol a' Gyönyörködés lakik a' Böltesség, Tsak itt lévén eme' ~ közt egyesség* (290/8).

~ (114/236, 193/16, 237/56, 277/41, 307/9, 309/82, 310/17, 18, 317/195, 397a/303, 413a/244), *Kettő* (136/13), *Kettőé* (268/104), ~*jök* (77/59), ~*nk* (342/4), ~*t* (413a/246), ~*nek* (439*/219/2), ~*nknek* (295/26), *ketten* (114/642, 184/51, 193/20, 199/108, 351/13, 397a/354), *Ketten* (257/78, 94, 276/35, 295/37, 423/50), *kettenn* (144/17), ~*n* (330/228), ~*re* (142/8), ~*nél* (267/138), ~*től* (114/132, 326/10), ~*ért* (257/238).

Ö: *mind~*.

kettős mn (14)

1. Kétféle. *Bízd rá Elizeusodra a' Próféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked ~*

mértékét (342/36). **2.** Kétszeres. *És ámbár tüzei a' kékellő égne Kettős forrósággal feje felett égne* (69/14). **3.** Kettős Duna: az öreg Duna s a Vág-Duna Komáromnál. *E' boldog Környékről jőni látszatának A' Kilentz Aszszonykák a' ~ Dunának* (290/18). **4.** Kettős sas: kétfejű sas, a Habsburg uralom jelképe. *Meg iffjúlt általa Kettős Sasunk, bár óh! Meg iffiodna maga is E' Báró!* (78/37) **5.** Kettős taps: kétszeres erejű taps. *Ez a játék-néző-helybe meghökkent száját tátyja Köszöntvén a' Tanáts és nép ~ tapsa, viváttya* (413a/1067). **6.** Kettős dal: duett (276/cím). **7.** Kettősön: kétszeresen. *Mellyet egy Zefirke, kerengvén lejtősön, A' bokrokról vissza-süvölte ~ön* (237/16). ~ (111/60, 114/117, 238/9, 256/35, 455/55), Kettős (395/14), ~sé (139/93).

kettőz i (1)

Szaporáz, gyorsít. *Tégy kakast is hintótskád-hoz, 'S ~d a' lépéseket* (456/12).

kettőztet i (8)

1. Megkettőztet, megkétszerez. *Panaszaimat elegyes Óhajással kettőztetem, óh!* (102/2, 9) **2.** Szaporáz, gyorsít. *Indulj Músám! kettőztessed mind addig lépésedet Míg meg látod a Balaton kies partján Füredet* (111/1). *Kettőzteti* (114/493), *Kettőztetem* (224/2, 261/2, 9). — *kettőztessük* (114/468).

kettőztetett in (2)

Kétszeres erővel hallatva. *Sirattya kedvesét ~ jajjal* (77/258). ~ (212/2).

kettőztetvén in (2)

Megkétszerezve. *A' nap ~ hév tüzét a' Rákon, Magossan tündöklik a' hideg klímákon* (198/1, 86/1).

kettőzve in (1)

Megkettőzött erővel. *Víg nótát ~ zengedezzen Hunyadi' nevéen örvendő ekhózásod* (225/21).

kettőzvén in (2)

Megkétszerezve. *Etelkád visszasohajtá Sűrű sóhajtasidat, 'S fejét öledbe lehajtá Kettőzvén bánatidat* (428/52). ~ (178/6).

kettyegyet i (1)

Csettintget. *Melly egy pertzbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló, Mihelyt nagy fennyen ~ hozzád egy rongyos dalló* (358/6).

kéve fn (2)

Levágott gabonából összekötött nyaláb. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros ~kbe takarja* (69/12).

~jével (413a/1075).

Ö: árpa~.

kevély mn/fn (56)

I. mn 1. Olyan ⟨személy⟩, aki magát túlzottan nagyra tartja; dölyfös, felfuvalkodott, pöf-feszkedő. *Nem állott volt még ki a' ~ Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/57). *Jer szépem! Mutasd-meg azt ~ nemednek A' miből ők eggyel alig ditsekednek* (127/9). **2.** Ilyen emberre jellemző ⟨külső, megnyilvánulás⟩. *Óh szásszor boldog nemzet-ség Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' kaján veszettség, Sem ~ gög meg nem száll!* (397a/472) — *Oh kegyetlen Venus ~ Urasága! Már hány ezret a' sir fenekére vága!* (77/15) **3.** Kevély emberhez hasonló, emlékeztető. *Hol a' ~ köszírt fejét a' felhőkig tornyozza* (216/22). *Fel tífírázott ~ virágának Bibor pompái széllyel szóródának* (139/9). **4.** Kevély emberek lakta, hozzájuk tartozó. *Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly fala alatt Konstantinápolynak* (190/4, 25/4). *Gyenge kevély tzipő! Ugyan mit nem tennél, Ha te a' süvegnek főhelyére mennél?* (330/1063) ~ (114/430, 146/27, 176/100, 185/164, 186/60, 259/378, 267/103, 317/9, 337/29, 421/9, 440/11, 453/21, 103, 454/325), *kevélyly* (59/9, 83/43), *kevéj* (9/17), *kevéjj* (9/25), ~ek (199/12), *Kevélyek* (454/290), *kevéjek* (87/12), ~en (71/10, 111/14, 194/1, 202/27, 208/34, 330/1380), *kevélylen* (56/27, 58/1, 114/493, 542), *Kevélylen* (25/23, 59/28, 190/13, 195/22); ~ebb (185/164), *leg kevélyebb* (202/99). **II. fn** Kevély ember. *Sőt már a' ~ek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem ~, már azt tartják annak* (194/39). *Úgy van! Mert a' ~ a' világ' bolondja* (194/36).

~ (194/cím), *Kevély* (58/cím, 200/42), *kevéj* (157/15), *Kevélyt* (176/41), *Kevélynek* 200/36), *Kevélyeknek* (16/13).

kevélykedik i (9)

Kevélyen viselkedik, büszkélkedik. *És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ravasz Mint a' miként kevélykedett vele* (170/5). *Kevélykedtek hajdan sok tornyok, templomok, Melylyeknek a' porban alig van már nyomok* (237/33).

kevélykedtek (150/2). — *kevélykedj* (13/15, 38/9, 249/21, 23, 448/21, 23).

kevélykedő in (3)

1. Pöffeszkedő. *Nem kérdi e, ki ez, Királya-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéjke-dő Cirus* (2/20). **2.** Büszkélkedő. *Rajtok királyságot mutogatni akar A' veres bársonyba ~ bakar* (199/10, 87/10).

kevélykedve in (1)

Büszkélkedve. *Ha sétálok, szép úton Liliomonon sétálok, 'S ~ a' Salamon' Ditsőségén járkálok* (205/55).

kevélykedvén in (1)

Büszkélkedve. *Lova ~ a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerít déltzeg fővel* (330/277).

kevélység fn (10)

1. Gög, dölyf, felfuvalkodottság. *Még sem szállt ~, 's vad Gög a' lelkére* (454/796). *Így térszi az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' ~ válik szent törvénné* (202/104). **2.** Büszkeség. *Ha sétállok szép utamon Liliomonon sétállok S kevélységgel a' Salamon' Ditsőségén járkálok* (16/55). **3.** Vkinek kevély volta. *De a' Bán is szabályával Meg nyomá kevélységét* (114/696).

~ (194/35, 453/47, 107), ~' (454/280), *Kevélységek'* (330/945), ~tekkel (194/20).

kever i (8)

1. (Folyékony, pépszerű anyagot) egyesít. *Ti mézzel édesítitek, Ha maszlagot ~tek* (104/10). **2.** Vmit keveréssel létrehoz. *Mérget kedveltető kintseiből ~* (189/14). **3.** Vminek az állapotát, rendjét felforgatja. *Sikoltnak Éolus' dühös seregei, Nagy tsatát ~nek vad forgó szelei* (202/42). *Hol a' mennyei tetőkre Zúzt a' bús tél nem ~* (297/44). **4.** Nemkívánatos

helyzetbe juttat vkit. *Holott imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor ~ik az embert tsűf-ságba* (330/798).

~ (6/12), ~nek (56/42), ~tek (353/10).

Ik: be~, el~, meg~.

keverni in (2)

Hirbe/szóba ~ vkit: rossz híret kelteni vkinek. *Azért nem vádollar káromra tégedet Nem akarom hirbe ~ nevedet* (176/84). *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ugatja, És ki az ártatlant szóba ~ meri* (315/6).

keverő in (1)

Vmit keveréssel létrehozó. *De Éris, egy mérget ~, babonás, A' kitől származik minden visszavonás* (330/643).

kevert in (2)

Vmivel beszennyezett. *Ott egy halvány aszszony megöltt férje' 's attya' Vérbe, porba ~t testét mosogatja* (337/62).

~t (403/50).

Ik: fel~, össze~.

keverve in (2)

Összevegyítve. *Be' gyakran méreggel van mézed ~* (63/13).

~ (432/43).

Ik: meg~.

kevervén in (1)

Elegyítve. *Így bokros buba ~ Ronts minden, nyelved is ártott És szép szín közbe te mérget Attz* (27/4).

kevés szn (44)

1. Csekély számú, kis mennyiségű. *Nékem is fogytig ki égett A' dohányom azomba, Pedig igen ~ termett A' Magyar Heliconba* (114/1017). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálok Bennetek melly ~ örömet talállok!* (197/48). **2.** Rövid (idő). *A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kéves idő alatt tölünk el repülnek* (67/16). **3.** Nem sok (személy). *De ez helyben ~ Magyar fit találunk* (267/71). **4.** Kevesen: kevés személy. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk* (215/94). **5.** (Értékelés, siker, eredmény kis fokának kifejezéseiben.) *Elsőbb simogatva kezdtem kísértetni, De ezzel ~re lehetett ám menni* (239/178). *Az ember ~sel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez méri*

(202/97). **6.** A megszokottnál v. szükségesnél kisebb mennyiség(ü). *De ah! Benne, a' mint oda kandikáltam, Igen ~ veres kereszetet talál-tam* (330/396). **7.** Egy keveset: **a)** rövid ideig. *Mikor a' feje le esett, Gondolkozván egy ke- veset Tsak úgy nézett utánna* (114/656). **b)** rövid utat. *Sokan alig mennek itten egy keve- set Mingyárt el merülnek* (211/15). **c)** kisebb mértékben. *Illyen volt a' Jónás' fél érésű tök- je. Tsak elől is volna egy keveset lompos, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/41). **8.** Kisebb mérvű, fokú. *De ez ~ még egy bizonyos veszélyt 'S halált okádó bombi előtt* (418/77). *Ti, ti mind ezeket még nem ér- zettétek; Kevés, de jó 's nyugodt érzés a' tié- tek* (454/236). **9.** Kevésbe múlik: kis híján. *És tsak — tsak ~be mûla, Hogy fejembe nem lövék* (322/38). ~ (83/39, 111/48, 208/69, 211/63, 215/65, 228/27, 245/35, 267/107, 177, 330/429, 1070, 1353, 1830, 334/31, 342/4, 400/43, 453/132), *Kevés* (31/23), *keveset* (61/43, 330/1069, 1285, 1730, 330*/199/4, 336/18, 368a/12), *Keveset* (232/13), *kevesset* (123/ 66), *kevesenn* (83/53); *kevesebb* (297/65, 454/365).

kevésbé hsz

(1)

A mmondatban levőhöz viszonyítva arányo- san kisebb mértékben. *Az ő Szép szemei ... Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál ~ várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat* (176/77).

kevéssé hsz

(6)

Egy ~: valamennyire, egy kicsit. Most már egy ~ szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús zokogásaid (212/71). *Óh ti élet adó híves lehelletek, Töllem egy ~ még el ne menjetek* (90/24, 30, 36). ~ (210/43, 50).

kéz fn

(197)

1. A karnak a csuklótól az ujjak hegyéig ter- jedő folytatása (néha a karral együtt értve). *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom* (169/13). *Az Úr' keze mikor tán- tzolt, Az enyémhez képest jég volt* (309/25). **2.** Munkát végző személy. *Meredek kősziklák' bémohodzott szirtja, Mellynek vén tüskéjét*

semmi ~ nem irtja (306/28). *A' gyilkos ~ alvó szemeit ki vájja* (71/26). **3.** *⟨A munka, a tett jelképeként.⟩ Porlott követ lepte a' régiség' moha, Mintha még ~ sem járt volna rajta so- ha* (237/28). *De rajta emberi ~' nyoma nem látszott* (341/4). **4.** Az erő, a fegyver jelképe- ként. *Megmutatja, hogy mit ér A' magyar szív, Scythá ~* (268/177). **5.** *⟨Állandósult szó- kapcsolatokban: a közelség, a hozzáférhető- ség, az alkalom, lehetőség kifejezésére.⟩ De, hogy ~nél legyen, tsukják bé azomba. Bé is tsukták ötet kemény áristomba* (330/1597). **6.** *⟨Állandósult szókapcsolatokban: a birtokba- vétel, birtoklás kifejezésére.⟩ De még nem adom el ötet. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére* (358/42). *Végre veszedelmes örvényre talál- nak, Mellybe keze közzé esnek a' halálnak* (211/44). *De mintha valaki sugdosna fülembé 'S egy moralis görtsöt nyújtana kezembe* (239/74). **7.** *⟨Állandósult szókapcsolatokban: a hatalom, hatáskör, hatókör jelképeként.⟩ Ép, beteg voltunk, 's torunk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/56). *Tudod megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn öt Vármegyét keze alá veve* (306/254). **8.** *⟨A megbékélés jelké- peként.⟩ Itt a' ~! itt a' szív! Tsakhogy békél- jetek. Tudjuk, miért vagytok haragban erán- tunk* (330/1450). **9.** *Mindenható/mennyei/is- teni ~: Isten. 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet* (454/332). *A' melyek zöld határjára Halhatatlan Tavasz néz 's örök Fényt fest hűs aljára Ama mindenható ~* (297/48). *De mit festem én azt, a' mit az Iste- ni Kéz is tsak remeként akart teremteni?* (330/204) **10.** *Gazdag ~: gazdag ember. Néha még többet tesz a' nyomorult körül, ... Többet egy kis kenyér, 's egy vigasztaló szó; Mint a' gazdag ~ből nyújtott panaszos jó* (202/132). **11.** *Kezet ad vkinek: eljegyez vkit. Szelid vezetője ennek a' Colonnak Tsak most adott kezet egy szép Kis-Asszonynak. Mátkája portréját a' mellyén viseli* (330/156). **12.** *Ke- zet fog vkivel: szövetkezik vele. 'S hogy egy nagy Tsászárság illy kisded országgal Fogott mostan kezet ez új házassággal* (337/368). **13.** *Kezet fog vki ellen: ellene támad. Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura*

ellen fog e kezét (80/2). **14.** Kezében forgat: olvas. Boldog! Ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' írasit forgat a' kezébe (454/510). **15.** Kezet nyújt vkinek: táncra kéri. Tréfából kezét nyújt Bordáts Dorottyanak, Egy pár ugros tántzal ötet megkínálja (330/596). **16.** Kezet csap vkivel: házasságba beleegyeznek. Mond'ttam; hogy akárki legyen hozzá megyek, Kezet tsapok vele; tsak leány ne legyek (330/770). Dorottya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulját, hívatta a' Papot (330/2063). **17.** Kézről ~re ad: híresztel. A' vén Adelgunda hallván e' szavakat, Dorottya' fülébe fetsenté azokat; Kézről ~re adják egymásnak a' Vének (330/635). **18.** Kezére áll vmi: tudja használni. Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezédre áll a' tsepűs Baleári parittyá (413a/316). **19.** Vki kezére bíz vkit: vki életének irányítását rábízza vkire. Mivel áldott férjnek bizálok kezére Én érettem a' lesz életed vezére (210/105). **20.** Kéz-től vár: türelmesen várja a sorsát. Kőszív volt abb' a' férjfibá Ki béhozta a' módiba, Hogy ő bátran szóljon 's járjon, A' Dáma tsak ~tól várjon (309/68). **21.** Állat mellső végtagjainak vége. Ezek hát az egereknek El vagdalák farkokat, El metélék szegényeknek Kezeket és lábokat (114/1004). ~ (64/18, 297/29), kezek (237/116, 123, 279/16), kezem' (418/2), kezéd (30/8, 74/11, 161/8, 162/61, 214/103), Kezed (143/40, 230/20), kezéd' (223/26, 307/123), keze (6/26, 29/18, 72/21, 75/5, 81/8, 127/29, 189/28, 203/8, 209/3, 421/29), kezetek (68/11, 70/20), Kezeim' (134/87, 447/87), kezeid' (439/64), kezei (77/220, 222/52), Kezei (210/58), kezét (199/78, 202/141, 211/6, 235/10, 239/63, 184, 326/50, 330/812, 337/276), Kezet (188/109, 244/37), kezeket (64/5, 231/278, 368a/129), Kezemet (134/100, 143/39, 169/51, 447/100), kezédet (381/5), kezét (158/35, 237/47, 306/124, 330/1062, 1258, 1616, 454/43), Kezét (26/19), kezeimet (77/192), kezeit (38/8, 188/48, 202/87, 213/43, 368*/24/38), ~nek (72/29, 77/40, 216/96), Kéznek (455/14), kezeknek (413a/991), kezének (215/57, 330/200), kezembe (108/3, 433/35), kezébe (76/1, 111/58, 188/74, 213/18, 313/

61, 314/15, 317/117, 330/404, 1225, 413a/337, 418/91, 454/695), kezetekbe (188/142), kezekbe (330/1333, 454/474), kezédben (253/55), kezében (259*/205/3, 330/1283, 337/400, 368a/46, 397a/323, 416/4), kezekben (330/1234, Kezekben (259/353), kezéből (267/44, 330/1210, 348/43, 397a/193, 453/57), ~en (70/16, 78/29, 188/16, 193/42, 225/98, 306/221, 330/506, 926, 413a/291), kezén (212/130, 220/42), ~re (238/96, 330/1592), kezemre (239/171, 249/84, 330/806), kezédre (200/40, 215/133, 259/56, 275/13), kezére (114/808, 150/45, 209/76, 310/58, 330/1368), kezünkre (330/1144), kezetekre (259/655), ~ről (79/2), kezéről (454/81), kezéhez (330/1203), ~zel (70/10, 74/12, 83/35, 137/23, 190/87, 199/57, 209/26, 216/36, 220/14, 258/91, 330/974, 413a/680, 909, 443/96), Kézze (114/997), kezekkel (150/6, 368a/129, 431/44), kezemmel (260/27, 460/120), Kezemm (169/118), kezéddel (454/116), kezével (14/19, 98/4, 201/19, 247/38, 397a/389), Kezével (397a/622), kezivel (114/788), kezeiddel (61/27, 254/27).

Ö: gyöngy~, köz~, sas~, vas~.

kézbeadás fn (1)

Ígéret. Tér[í] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz bé adásod (57/12).

kézcsofolás fn (1)

Nő kezének megcsófolása. 'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortzá és kéz-tsófolással (330/458).

kézcsofolva in (2)

⟨Tisztelet jeléül⟩ vki kezét csófolva. Éljen Károlynk éljen! Mi térd' hajolva És kéz' tsófolva Mind tiszteljük méllyen (188/154). kéz'tsófolva (188/94).

kezd i (114)

1. Cselekvés, folyamat első mozzanatát megteszi. Ama rettentő lármának Kezdek le írása (114/15). De ha kedvező szél ~ szépen lengedni (10/31). **2.** Vminek kezdeti szakaszába lép. És a' nedves göröngy ~ engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvallására (413/57). A' nyakasság büntet már 'S hév buzgóságunk ~ hűlni (257/107). 'S ha munká-

jok után testek ~ lankadni (8/11). **3.** Vmit ~ vmivel: felhasználja vmire. Mit próbálsz? Mit ~essz? Belőlle mi hasznod? (330/815) **4.** Vki-vel ~: alkalmat kerít rá, hogy kapcsolatba kerüljön vkivel. Ha valamelly Társaságba' Kezdek velle nyájasságba: Mindjárt szérioz 's valódi (309/54).

~ (92/179, 132/10, 139/40, 148/11, 156/9, 159/5, 162/64, 257/212, 306/68, 309/32, 313/105, 106, 323/10, 330/406, 463, 694, 695, 701, 330*/200/24, 375/6, 392/52, 397a/19, 119, 413a/364, 428/156, 449/15, 454/105, 521, 757, 460/153), Kezd (258/39, 460/61), ~ek (257/27), ~ünk (330/975, 416/4), ~enek (148/10, 201/54, 330/338, 468, 397a/318, 454/612), ~e (77/150, 114/196, 199, 250, 693, 314/20, 330/1104), Kezde (161/17), ~tem (239/177, 181, 295/5), ~ett (73/10, 162/110, 326/4, 428/20, 93, 454/29), ~ettek (330/1488), Kezdetek (237/120), ~tek (330/1259), Kezdek (447/78), ~ett volt (176/53); ~em (188/2), ~i (86/38, 114/218, 387, 198/40, 249/9, 253/66, 330/1020), ~itek (267/124), ~ik (111/89, 259/171, 313/98, 330/329, 489, 337/113, 115), Kezdik (337/116), ~é (225/78), ~ék (290/22), ~ette (114/150, 330/563), Kezdette (330*/155/2), ~te (114/440, 330/218, 413a/138), Kezdte (425/6, 428/12), ~ettük (225/77), ~tük (452/15), ~ték (239/194, 330/1514, 1775, 413a/157). — ~ené (330*/175/2). — ~jél (162/5), ~jünk (330/1222), ~jetek (397a/5), Kezdetek (188/124), ~jenek (54/23, 336/79); ~je (84/12, 380/6), Kezdjük (266/33), ~jétek (432/92).

Ik: el~, hozzá~, meg~, neki~.

kezdeni in

(1) Cselekvés első mozzanatát megtenni. Hogy e' zűrvarra Múzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszélésemet (330/61).

kezdet fn

(7) **1.** Kezdő mozzanat, a megindulás szakasza. A' halhatatlanság' ~i már ezek, A' miket most bennem gondolok 's érezek! (454/51) **2.** Kezdés. A' mint láttam a' Novákba Írva 's a' hadi Actákba Így volt első ~e (114/27). ~ed (288/6), ~ét (454/319), ~be' (259/606), ~iben (397a/1046), ~ével (413a/860).

kezdet Ik: el~.

kezdhet i

(1) Cselekvés első mozzanatát megteheti. Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat: Hogy kezdhessenek Énekembe (114/11).

kezdő mn

(4) Olyan aki, ami vmely cselekvést, folyamatot kezd. Bár a' most sérdülni ~ Áltzidesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek (188/13) De le-szakasztá a' bal sors nyíltni ~ virágom (162/106). ~ (259/149, 306/30).

kezdődik i

(5) Vminek első mozzanata bekövetkezik. Még alig ~ a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája (215/25). ~ (330/323, 454/651), Kezdődik (330/487), kezdődöl (454/652).

kezdőfélbe hsz

(1) Kezdő-félbe megy. kezdődőben van. Gondolván, hogy boldogságunk Még csak kezdő-félbe ment (443/58).

kezdvén in

(1) Kezdvén lenni: kezd. Itt akart hát megpihenni A' hadaknak istene Únalmára ~ lenni A' feldúlt várak' szene (368a/23).

Ik: el~.

kezecke fn

(1) Kis kéz. Tsókolom Kezetskéit (238*/11).

keze-lába fn

(3) **1.** Keze is és lába is. 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának (330/1476). **2.** Mindene. Reszket neki ~, Mint a' fagyos kotsonya (114/210). **3.** Mérgessen járt keze lába: kézzel-lábbal hadonászott (92/271).

kezes mn

(1) Biztató, reménnyel kecsgetető. A ti mosolygástok ~ is 's nekem életet ígér! (450/51)

kézfogás fn

(1) Megerősítés. Mátyási József Úrnak Csokonai Vitéz Mihály Az örökös Barátságának szent ~át! (235/cím)

kézfogó fn

(3) Eljegyzés, eljegyzési ünnepség. 'S ekként ~jok itt létemben essék, Hogy megemlegessék

(330/477).
kéz fogót (92/307), *kéz fogóján* (310/54).

kézj fn (1)

Kézzelel kezelt ij. *A' Tiszafát Ituréli ~aknak görbítik* (413a/1001).

kézív fn (3)

1. Kézj, kézzel kezelt ij. *Látod, hogy én vadász vagyok, A vadakkal fel nem hagyok Csak a nyíl és a kéz ív, Mellyet kedvell ez a' szív* (460/38). **2.** Nyíl. *Bámúlván áll meg előtte, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét* (45/9). *Kézív* (330/1956).

kézszerítés fn (2)

Szeretetet kifejező kézszerongatás. *Azok a' ~ok, Sohajtások, pillantások Nem módiból, galánságból Estek, hanem forróságból* (309/9). *kéz-szerítés'* (330/1305).

kézszerongatás fn (1)

Szeretetet kifejező többszöri kézszerítés. *Leggyakrabban győznek lágy ortza fogással, Öleléssel 's gyenge ~sal* (238/36).

Khalchfresszer fn (2)

Személynév. *⟨A 'mész' jelentésű német Kalk és a 'zabáló' jelentésű fresser összetétele.⟩ E' ~t, egygy nagy száju Német Marsalt le vága* (114/749). *~nek* (114/756).

ki¹ nm (878)

I. (kérdő) 1. Mely(ik) személy? *Ki tart adósának, ~ húz a' gyepre ki?* (248/8) — *Ah már ~ beszél elő Hová ment ő 'S hová vitte Szívemet?* (149/10) **2.** *⟨Vkinek kiléte felől tudakozódva.⟩ Ollyan szerencsés több van é? Van é? 's ha van, Ki a'?* (278/40) — *Esmérek én egygy Vént. — Ki az?* (189/1) — *...raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot? Kik rakták a' hegynek tetején? És ~nek?* (237/23)

II. (vonatkozó) 1. Aki. *Követi sok gavar, tsirippol utánna Sok dáma, ~ három férjet is kívánna* (197/40). *Ugyan hogy hagyhatod itt szegény Didodat Ki jószívvel fogta jukatsos hajódat?* (57/4) **2.** Amely. *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). *Ezt látván a' halál, ~ annak előtte Nyilait tsak a' vad állatokra lőt-*

te (213/35). *Azért idejére ~ alig négy hat van, Gyávább egy friss vénnél, ~t meglep a' hatvan* (239/85). *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/493).

III. (határozatlan) 1. Valaki. *E szívéből a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni* (208/62). **2.** Némelyik személy, tárgy ..., más személy, tárgy. *Ki dolgos, ~ lomha; ~ tüzes, ~ hideg; Ki durva, vagy szelíd, ~ társas, vagy rideg* (454/341–2). *Egy nagy tsomó lélek főtöt elő hozott De ~ igen vastag ~ meg igen lenge Ki igen durva volt ~ meg igen gyenge* (26/28). **3.** *Ha ~: ha valaki. Zengene köztünk [is] hangos versekkel Apollo Hogy ha ~ zöld koszorút tenne fejére neki Virgiliust lelnék köztünk is lenne Homérus* (42/8). *Hogy ha ~hez jutalom jár, úgy annál örömeztőbb Nagy bátorsággal mindég fojtattya az uttyát. Gloria ~t ha vezet, nagy örömmel sijjet utánna* (35/1–3).

Ö: *a~, akár~, minden~, vala~.*

ki² hsz (1)

Kint levő helyre. *De sírjál Píramé! Panaszolkodj Thisbé, Hogy szabados uton nem mehetek ~ 's bé* (77/88).

Ö: *oda~.*

ki³ ik (1)

Vki vhonnan távozik. *Jössz már? — de ah sokára Jöttél, ki múlok imhol, Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ~ én is* (186/56).

kiábrázol i (1)

Ábrázol. *Oziris szántásvetésre Tanította meg népét, Mellyért jobbágyi a' Napban Ábrázolták ki képét* (307/4).

kiad i (13)

1. Kifelé nyújt vmit. *Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti, Hogy végre jajgatással 'S vérevel adja azt ki* (185/204). **2.** *⟨Pénzt⟩ elkölt. Még is kilentzven pénzt adtam ki hijába* (6/24, 189/26). *Sok bolond ki adja utolsó fillérét* (190/63). **3.** Kifizet. *De míg e' lenne, héj Bátya, Adja ki kend jussomat* (92/170). **4.** Átad. *'S követő-levelét nekem ki nem adja* (330/1150). **5.** Kivet *⟨a föld⟩. Mikor testiünk felett ül a' sírhalomra [a halál], Hogy prédáját ki ne adja a' föld' gyomra* (193/32). **6.** *Férjhez ~: férjhez ad. Férjhez ~janak tizenkét*

vén Dámát (330/1550).

adja ki (190/59, 330/1566). — adják ki (92/34, 330/1144).

kiadás fn

(1) Nyomtatásban megjelentetett mű. *Van némelly ~ában Magyar nyelv is mellette* (330*/149/4).

kiadhat i

(1) Bérbe adhat. *Most is sohajtásit azért hármosztattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya* (6/8).

kiadhatván in

(1) Megjelentethetvén. *Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embe- rek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében, melyet ... halála miatt ki nem adhatván* (442*/221/3).

kiadott in

(1) Megjelentetett. *Olvashatni erről a' híres Makhináról a' T. Fábián Úr', köznép számá- ra kiadott magyar Physicájában* (330*/139/4).

kiadva in

(1) (Idő) elrendelve. *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva. 'S meglehet hogy nékem is A' véghatár ma is ki lészen adva* (288/68).

kiágyúz i

(1) Ágyútűzzel kiűz. *A' Rátzot, Örményt, Görögöt Ki ágyúzá Trójából* (113/28).

kiáll i

(24) 1. Kívülre áll. *Nem állott volt még ki a' kevély Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/57). 2. Vhonnan, vmiből kilép, és ott megáll. *Ki is állt nyúlborös Szalupban a' Dada* (330/1087). *Három Gaval-lérral Három deli Dáma ~ szép manérrel: Frantziás tántzokat kezdik főhajolva* (330/488). 3. Kész megmérközni vkivel. *Bátran vínak, végre ketten A' Vezérek ki állnak. Ösze tsapnak* (114/643). *Vagy mért ki nem állassz! Mért nem ontassz vért?* (246/17) 4. Kiáll vkiért: védelmére kel vkinek. *E' bánatos édes-anyának 'S gyenge szülöttének ki fog ol-talmára ~ni?* (258/33) — *Ő érettek pedig mindég ~ a' leg-keményebb bosszú-állásra*

(267*/19/14). 5. A környező felületből ki-emelkedik. *Nagy Tenger! Mellynek nem áll-ki Sem partja, sem feneke* (397a/ 865). 6. Kibír, elvisel. *'S minden hadi veszedelmet magyar szívvvel ~tam* (259/538). *Olly' vetés tesz fös-vény Urának eleget A' mely kétszer állt ki hi-deget meleget* (413/62). 7. Elszenved(ni kénytelen). *És a' Furiáknak kezekbe adatnak, Hol ha a' kiszabott büntetést ~ják* (454/475). *ki állassz* (114/586), *állsz ki* (259/384, 454/656), *áll ki* (114/840), *állott ki* (413a/56), *~tak* (330/1317); *ki állja* (191/44), *ki állja* (2/24, 413a/799). — *Állj ki* (421/17), *Állj-ki* (127/17), *álljunk ki* (313/131); *~jam* (299/59).

kiállani ~ kiállni in

(2) Kibírni, elviselni. *Sövényt is szükséges fonni, 's a' Marhát el tiltani, Kivált míg gyenge, és a' bajt ki nem tudja állani* (413a/915). *'S ka-tona-dolog kiállni Fiam, a' strapátziát* (368a/123).

kiállít i

(1) Elrendeli, hogy vki vhova kiálljon. *Kiket a' hatalmas Odin, az Isteneknek Ura, Állított ki Kastélyából előmbé a' kapura* (454/418).

kiálltat i

(1) Közfényre ~: felkelti az érdeklődést vki iránt. *Ki Nemzetünknek Lantosit és feles Íróit a' közfényre ~á* (439/38).

kiállván in

(2) 1. Szembeszállva. *És ha Észak mérges szelei omolnak Ellenek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/28). 2. Elviselve, kibírva. *'S a' Nap hevét ki nem állván e' szelíd Hóldnak szóljak* (405/26).

kialszik i

(2) 1. *A had kanóca ~:* befejeződik a háború. *Visszatért immár olajággal a' frigy. A' ke-mény hadnak kialudt kanócza* (287/10). 2. *Ki-alszik vmit:* alvás közben nem érzi. *És szem-fedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet* (426/56).

kiált i

(33) 1. Hangos szóval mond vmit. *Balgatag (így ~, tekintvén az eget:) Lám tsak egy rövid nap mennyit el veszteget* (6/21). 2. *Kiált vkit:* hangosan hív, szólít. *Holtt-álom ül szibbadtt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit,*

Lilit ~ (302/18). **3.** <Tűrhetetlen dolog> sürgetően követel vmit. *Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek vére ~ a' bosszuért végre Hozzád 's az Istenhez* (337/147). **4.** Mutat, jelez. *A' kinek millyen vitézenn dült, 's pusztított Tábora, Kiáltya a' földre rontott pompás Városok pora* (216/84).

~ (177/16, 189/23, 190/94, 282/24, 25, 330/1713, 454/377), *Kiált* (114/660, 330/1362), ~ok (322/50), ~anak (60/29, 330/363, 625), *Kiáltanak* (330/1636), ~ott (114/846, 225/128), *Kiáltott* (330/1284), ~ottunk (330/1749), ~ottak (306/166); *Kiáltom* (158/22, 299/46), ~ja (218/15), *Kiáltjuk* (307/124), ~ják (326/73, 454/751), ~otta (228/18, 231/480), ~ották (92/123). — ~suk (266/70).

Ik: fel~, ki~, vissza~.

kiáltás fn (6)

1. Annak a hangja, aki v. ami kiált. *Melly víg ~sal fel emelvén fejét Ugrál az új havon, nem találja helyét* (85/29, 197/29). **2.** Kiáltozás, láрма. *Rettenetes dörgés! Mint verdesik a' magos égre A' port a' paripák! Melly mérges láрма, ~!* (253/11) — *Ekkép' ezer öröm és ~ között A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/281). **3.** *Felemeli ~a szavát: jelez. Nem emelked még fel ~od szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát* (190/49). *Kiáltásokra* (244/25).

Ö: vivát~.

kiálthat i (1)

Hangos szóval mondhat. *Száz ökörre betsüli ő 's kintsére a' Világnak Ha ~ eggy' évpekát valamely igazságnak* (111/20).

kiáltni in (1)

Hangosan mondani. *Azonnal így kezdték ki-áttni utánna* (290/22).

kiáltozás fn (1)

Annak a hangja, aki kiáltozik. *A Békák ~a Mind örömiünknek nevelése* (123/23).

kiáltozik i (5)

1. Többször, ismételten kiáltva mond vmit. *Kiáltozom fünek, fának, Kedves Nevét itt Lil-lának* (312/13). **2.** <Madár> többször, ismételten hangos hangot hallat. *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' part felé kiáltoznak* (413a/368).

Kiáltozod (420/8), *Kiáltozza* (114/193, 397a/804).

kiásott in (1)

Ásással kibontott. *Gereblyével kotzogatja az üres sisakokat És tudállya a' ~ sirba a' nagy tsontokat* (413a/503).

kiaszal i (1)

Kiszárit. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' hév Nap kiaszallja* (413a/105).

kiballag i (2)

1. <Ámor> megjelenik. *Már Ámor is ki balla-ga, Vigyázz — nyílára fűz* (230/13). **2.** <Szél> fújni kezd. *'S deret horkantó szusszával Eurus ki nem ballaga* (413a/879).

kibarázdolt in (1)

Kivájt. *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivölgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán* (330*/144/3).

kibélyegez i (1)

Kijelöl. *De, ki bélyegzett ki színedre? Mék az a' boldog Valaki?* (430/37)

kibeszelés fn (1)

Elmondás. *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints elég nevezet* (209/60).

kibeszelhetetlen mn (1)

Elmondhatatlan. *'S a' mellyet jó nagyító üve-gen szemlélni kibeszélhetetlen gyönyörűség* (330*/200/24).

kibocsátni in (1)

<Vadászatra> kiengedni. *Akkor kezdték törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat' 'S a' Bértzekre kibocsátni a' fűrkész Agarakat* (413a/158).

kibújik ~ kibúvik i (4)

1. *Vki vmiből ~:* átváltoztatja magát. *Majd ki búva ő Felsége Bőriből a' bikába* (231/243). **2.** <Zefír> lengedezni kezd. *Bujjatos ki bár-sony ágyából, bujjatos, El bádjatt kebelem piheg utánatok* (84/31, 196/31). *Ki búvik* (231/334).

kibukkan i (1)

Megjelenik. *Lanthoz fogs; 's a' Nap ~ A' tömött felhők közül* (397/569).

kiburkol i (1)

Előidézi, hogy kinyíljon <a virág>. *A' kis viola Kit ki burkola A' gyepenn a' szép reggel, Ké-*

kes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel? (146/2)

kibúvik l. kibújik

kibuzog i

1. (Forrásvíz) felszínre jön. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni* (413a/778). **2.** (Hang, szó) kiárad. *E tisztán tündöklő [névnap] reggelének Szájamból buzog ki ijj tisztelő ének* (74/2). *Tám azért buzog ki szátokból az átok, Hogy roskadt házatok vinni meg untátok?* (68/5) **3.** Vmit ~: kiáraszt. *E' hév Csókban, mellyet szádra ragasztottam, Lelkem' minden indulattal kibuzgottam* (423/46, 184/46).

kicsafar i

(Könnyezést) előidéz. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki* (216/96).
L. még **kifacsar!**

kicsal i

1. (Sírást) előidéz. *Mikor egy harmadik ember társam jajja Szememből a' könnyek özönit ki csolja* (453/194). **2.** Hatni kezd, okoz vmit. *Míg ismét örömré más rosás hajnalnak Aranyos sugári más napot ki tsalnak* (77/106). *Chlórís oda ugrott, 's a' maga tsókjára Kitsalta lelkét is halvány ajjakára* (330/1406).

kicsap i

(Tűz) fellobban. *Kicsapott már a' láng: lármát kiáltottunk* (330/1749).

kicsapás fn

Villámcsapás. *Nints olly erősség melly szenvedhetné ki tsapását* (34/5).

kicsapongó mn

Féktelen. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, ... A' sok szófi beszéd, kistsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor?* (197/51)

kicsapott in

Kitámadott. *Azomban a Dámák megmozdít-hatatlan Nagy ármádiája mégis mind úntalan' Attakban vólt sok szép Ifjaknak kárára, Vagy a' két szárnyáról kitsapott portára* (330/1436).

kicseppentvén in

Kilötytyintve. *Maga innepnapot tart, a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai a' tűz körül, Bachust hívja, kitseppentvén a' bort az ő számára* (413a/1088).

kicserepesedett mn

Felrepedezett. *Midőn ki-tserepesedett sebeit kötözgeti Az emberiségnek, 's véle jó szívét érezteti* (216/105).

kicserző fn

Érdes felületűvé tevő anyag. *A' melly rothadt balzsam volt a' ~jök* (239/125).

kicsi mn/fn

I. mn 1. Kis terjedelmű. *Betsüld a nagy mezőket 'S kitsit mívelj* (413a/961). **2.** Csekély, jelentéktelen. *Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretinknek érdeme tsak kitsi* (188/101).

II. fn Kicsibe múlt: majdnem bekövetkezett. *Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/162).

kicsikar i

Kikényszerít, kieroszakol. *Nem birt még a' Király 20, 30 milliót Nem csikart ki tőlök dézsmát és portziót* (200/62).
kitsikarják (259/439).

kicsinál i

Kitervez. *Mindennek tzélt, rendet és eszközt tsinálsz ki, 'S egy részért az Egész' útjából nem állsz ki* (454/655).

kicsinálás fn

Elkészítés. *Ha Scaliger kinek tisztelik hamvait A léleknek minden únalmit 's kinyait Egy kurta lexicon ki tsinálásábann Nem félt bé foglalni hajdan egy summában* (12/11).

kicsiny mn/fn

I. mn 1. Kicsi, csekélyebb kiterjedésű, nagyságú. *Legyen kitsiny, vagy nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült* (330/389). *Látod e melly kitsiny itt a' föld* (348/25). **2.** Kevés (mennyiségű). *Kitsiny az én károm!* (99/30) **3.** Rövid ideig tartó. *Egy kitsiny tsendesség volt az ebéd felett* (330/317). **4.** Fiatal. *A' Parnasszus babérja is így ül kitsiny korába Bé borítatva annyának temérdek árnyekába* (413a/542). **5.**

Nem elég jelentős, nyomós <indok>. *Ah jó szíve, Magyar tüze Közjóért pihegő Lelke, serény esze, Ah érette esenkedő Népiünk mind kitsinyek voltak az ég előtt. Megholt!* (386/10) **6.** *Tábort ~ számra vesz: sok tagját elpusztítja. Számtalan táborát kitsiny számra vette [a pestis]* (215/78).

kitsiny (191/29, 330/1918, 413a/823), *Kitsiny* (239/193), *kitsinynek* (454/729).

II. fn Kisgyermek. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe* (233/74).

kitsinnye (190/60).

kicsinyég hsz (1)

Egy kissé. *Uram! Mind egy forma teremtesid ezek, ... Tsakhogy némely része már kifejtve vagyon, A' többi még buta, kitsinnyég vagy nagyon* (454/340).

kicsinyt hsz (7)

1. Kis mértékben, nem nagyon, kissé. *Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk* (310/35). **2.** Rövid ideig. *Nyúgodj szelídhettelen Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int* (368a/34).

kitsinyt (135/23, 216/10, 245/3, 460/112), *Kitsinyt* (460/112).

kicsírázik i (1)

<Szőlő> fűrtöt hoz. *Mellyért kitsiráznak minden szőlők bő termésekkel* (413a/936).

kicsíráztat i (1)

<A görög monda szerint az ember sárkányfogak vetéséből kelt ki.> *Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták Mint midőnn a' barázdákból hajdan kitsíráztatták A' szörnyű Sárkány fogait* (413a/663).

kicsit hsz (2)

Egy kissé. *Ez is a' többtől kitsit különbözött* (12/29).

kitsit (454/392).

kicsoda nm (3)

1. Mely személy. *Oh Egek! Javára pedig az életnek Méltóbbak már ennél kitsodák lehetnek* (77/188). **2.** *Vagy ~: vagy hogy hívják? Kijött Latzi, és még — Náni vagy kitsoda* (330/1752). **3.** Miféle ember. *Én hallgatok*

rólok, ti jól esmérítek Kitsodák a' kiknek ezt köszönhetitek (337/414).

kicsúfol i (1)

Nevetségessé tesz. *'S a' bíboros lomha népét Magunk közt tsúfoljuk ki!* (397a/948)

kicsúfolni in (1)

Nevetségessé tenni. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsúfolni azon Helységet, melyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletső, délső, napnyugotsó terminatio?* (330*/197/5)

kicsuszamlík (2)

Kicsúszik. *Hát egygy kígyó ki csuszámlla, Tüzelt szeme pillája* (114/231). *kitsuszamlott* (348/44).

kicsúszik i (2)

1. <Szánon> utazik. *Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Város-végre* (228/12). **2.** <Növény> kibújik <a földből>. *A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát tol a' fején* (379/13).

kiderít i (2)

1. <Időt> kitisztít. *Mert ez a' felhőket ... Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ezzel volt delünket ismét ki deríti* (75/12). **2.** Megvilágít. *Derítsd-ki Házunk' ablakát, Te nyájas égi Jel!* (230/17)

kiderítvén in (1)

<Nap> előbukkanva. *A' nap a' felhőkből ki derítvén fényjét, Édesen bíztatja a' vizek' örvényjét* (202/61).

kiderül i (13)

1. <Ég, idő> kitisztul. *A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül* (330/191). *Egy jóltévvő Világ a' Mennyből kiderül* (190/89). **2.** <Szem> csillog. *Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ragyogna egyszerre* (330/195). **3.** Megtisztul. *A' kik alatt kiderült országod a' hajdani szennyből* (259/457). *A' bémettett Vastól pedig a' mezők kiderültek* (413a/741). *kiderül* (330/1875), *ki derül* (137/11, 222/2), *ki derülnek* (86/30, 198/30), *kiderüle* (117/2), *ki derült* (450/8), *ki fog derülni* (222/68).

kiderülni in (1)

<Éj> kivilágosodni. *Az éj' homálya Ismét ki*

tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni (43/10).

kiderült mn (3)

Kitisztult. *A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek* (202/64, 56/64).

ki derült (231/115).

kiderülvén in (1)

Kitisztulva. *Borúlt napotoknak setétes fellege Széledjen el, vígan ki derülvén ege* (212/114).

kidomborodik i (1)

Kiemelkedik. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki* (330/2049).

kidörög i (1)

Hangzik. *A' bosszú' s a' halál dörgött ki az égre keményen Naggyaitok' száján* (259/629).

kidül i (3)

1. Kitámaszkodik. *Ki dül az Ég-ablakába 'S Bokros füstöt bocsát ott* (231/99). 2. Meghal. *Így dül ki, a' midőn még tsak nem is véli, Fő papi székiből sok szomorú Éli* (215/59). *ki dülne* (215/97).

kidülled i (1)

⟨Szem⟩ tágra nyílik. *Ni, ni, vigyázzatok, De fényetek rezeget pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed* (139/17).

kidülte fn (1)

Halála. *Az özvegy, az árva nem kedvez jajjának, Ki dültét érezvén e' jó Tábitának* (214/26).

kiég i (2)

1. Égés következtében kilyukad. *Azt mondják ~ett a' Lizi' szonyája* (330/1740). 2. Dohánya ~: befejezi munkáját. *Nékem is fogytig ki égett A' dohányom azomba* (114/1015).

kiér i (2)

Vhonnán kijut. *No! ki értünk már valahára A' Város unalmi közzül* (130/1). *Antal! Im mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vivő ki ér* (317/135).

kies mn (39)

1. Kellemes látványt nyújtó ⟨táj, vidék⟩. *Indulj Músám! Kettőztessed mind addig lépésedet Míg meg látod a Balaton ~ partján Füredet* (111/2). 2. Szelid örömköket adó; jóleső

hangulatot keltő; kellemes. *Élj vígan, játtzódván a' vígság keblébenn, A' gyönyörűségek ~ ligetébenn* (204/54). *Éljünk, barátim, e' szép Kies világ' ölébe* (43/22). *Jer, ~ Tavasz! Botsással Éltető lehelletet* (164/1). 3. Kedves, szép. *Az a' fedél, melly alatt van szívem' Kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén!* (139/68) 4. Formás. *A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: ... Eggyik ~ mellye alá rejtőzik* (139/87).

~ (1/cím, 3, 19, 24, 52/23, 89/14, 110/34, 158/25, 162/15, 170/19, 188/145, 198/10, 219/57, 231/107, 239/23, 298/5, 304/10, 313/2, 145, 330/31, 341/3, 342/28 355/10, 373/162, 397a/599, 399/6, 435/10, 454/425, 466), *Kies* (200/30, 239/108, 334/2, 397a/16).

kiesvén in (1)

Kikerülve. *Igaz, hogy ebből ki-esvén az ember, poklot nyere, Ebbenn készül a' sok tsudák' 's a' kénekövek' Tengere* (216/119).

kietlen mn/fn (12)

I. mn 1. Kopár, sivár, barátságtalan ⟨táj, vidék⟩. *Nékem e' világ' ~ Pusztasággá vált* (299/98). 2. Nyomorúságos, kellemetlen ⟨dolog⟩. *Olly ~ ködben tán nem kerengének* (237/76). *Én általam élek 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok ~ek* (330/1930).

~ (330*/200/4, 348/39, 397a/791, 427/59, 454/482), *Kietlen* (312/4), *Kietlenek* (428/100).

II. fn 1. Lakatlan, kopár terület. *El pusztúl Kágyának, Kóznak egész hegye, Kietlenbe húhol az egész Vármegye* (219/24). 2. Vminek örömtelen, sivár volta. *Síromba tsak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' ~én vezetni* (305/78).

kifacsar i (1)

⟨Fát⟩ kicsavar. *Vajha forgószelet támasztani valaki, Hogy tégedet vén fa többől fatsarna ki* (298/30).

L. még **kicsafar!**

kifakad i (1)

Vki indulatos szavakban kitör. *De ők nem hagyván álmokat Végre így fakada ki* (114/223).

kifakadva in (1)
 (Virág) kinyílva. *Idvez légy szép rózsá szál!
 Tegnap még bimbó valál, Im ki vagy fakadva
 már (250/3).*

kifecskendeztetni in (1)
 (Vért) hullatni. *Sok hadakon kellett fetsken-
 dettetni ki vérét (450/14).*

kifejérlik i (1)
 Előtűnik. *Elősször is Vulkán a' képit meg
 mássza Mindenütt ott marad szurtos kuli-
 mássza Mellyet hogy meg köpött Vénus utál-
 lással Két szem fejérlett ki tsalfa vigyorgással
 (26/18).*

kifejezés fn (1)
 Nyelvi fordulat, szókapcsolat. *Eleink, ...
 szebb és méltóbb ~sel Nemeses Tántznak ne-
 veztek (330*/156/3).*

kifejlik i (1)
 Kifejlődik. *Aludtam mélyen a' tsendesség
 ölébenn ... Még a' Természetből, mint egy
 annak meg holt Résztetskéje, akkor ki nem
 fejettem volt (201/84).*

kifejt i (3)
1. (Bimbó) kinyílását előidézi. *Vagy is a'
 melly bimbót nyerses természete Még bébur-
 kolt kérges alatt rejtegette, Mihelyt egy bol-
 dog fény, 's meleg ~ette, Mindjárt magáénak
 vallotta — 's szerette (454/381).* **2.** (Ajkat)
 kinyit. *A' vénség ... Kitördelte kettőn kívül a'
 fogait: Úgy hogy, ha bétortyant ajakit ~i, A'
 hamut mamunak, a' szösz pösznek ejti
 (330/229).* **3.** Elárul. *Gyász Pecsétje Kedve-
 semnek! Fejtsd-ki végre, mit hozál? Mit jelen-
 tesz bús fejemnek? (282/2)*

kifejtve in (1)
 Kifejtve vagyon: fejlett, okos. *Uram! Mind
 egy forma teremtesid ezek, Kikkel én eggya-
 ránt gondolok, érzek; Tskakhogy némely ré-
 sze már ~ vagyon, A' többi még buta, ki-
 tsinnyég vagy nagyon (454/339).*

kifelé hsz (2)
 Külső hely felé. *Uttzu a' sok Prókátorok
 Mind ki felé nyomúlnak (92/207). Jövel, Oh!
 Jövel, haljunk meg! Már megy Lelkem ki felé
 (297/26).*

kifényesedik i (1)
 Ragyogóan előtűnik. *Úgy az ő szépségei
 Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül
 ki fényesedett (137/16).*

kifeslik i (1)
 Kifejlődik. *Aludtam mélyen a' semmiség
 ölében ... Még a' Természetből, mint egy
 annak megholt Résztetskéje, akkor ki nem fes-
 lettem volt (454/636).*

kifesztő mn (1)
 (Érdeklődést) felcsigázó. *És egy Poétának is
 szép, bő, érzékeny, indulattal tellyes; képze-
 lődést izgató, melegítő, és ~, nagy, nemes, és
 forró matériája (454a/257/25).*

kifog i (1)
*Kifog vkin: túljár vkinek az eszén. 'S még sok
 fűz fa Deákon Ki is fognék (92/152).*

kifogy i (3)
1. (Erő) kimerül. *Csak egy nyavalyát küld el-
 lene, és merő Dereakból ki fogy az ifjúi erő
 (215/40).* **2.** (Zápor) eláll. *Ezek is ~nak végre;
 És egy sugárokból szőtt Aranyzápor száll az
 égre (397a/1117).*
 ~ (454/547).

kifolyás fn (1)
 Áradás, bőség. *Óh Ég, boldogság' forrása,
 Óh szeretet tengere! Óh jótéted' ~a Hadd
 itasson meg, jere! (397a/543)*

kifolyó in (3)
1. Olyan, ami vhonnan kifolyik. *A' Pallás
 Várából ~ vizelet Allyukán bé menni hajdan
 nem szégyellett (238/58).* **2.** Áradó. *Itt érzem
 az Ibolyának Kifolyó balzsamjait (397a/410).*
 ki folyó (231/361).

kiforgat i (1)
 (Fát) kidönt. *Sem a' forgó szél, sem zápor tő-
 ből ki nem forgatja (413a/829).*

kiforgathat i (1)
 Kimozdíthat. *'S egyiket is a' szív' lázzadt
 indulatja Szokott fekvéséből ki nem forgathat-
 ja (454/212).*

kiformál i (1)
 Vminek formát adva létre hoz. *Mikor ennek
 testét ki formálta, ott a' Természet edgyik
 bölts remekét alkotta (77/33).*

- kiformált in** (1)
Kiművelt. *A' jól ~t szív 's talentom Mit tegyen, itt Magyarink eléggé Láták Te benned* (445/51).
- kiforr i** (1)
Erjedő folyadék forrása véget ér. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen* (199/97).
- kifőz i** (3)
1. Megszüntet. *Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden hibát 's rossz nedvességet* (413a/100). 2. Kieszél, kitervel. *En addig az egész dolgot megforralom, Kifőzőm 's egyszerre nekik kitálatom* (330/994). 3. Haragja tajtékát ~i: a dolgot megfontolva megnyugszik. *De Dorottya, ki már haragja' tajtékát Jobban ~te vólt, így közlé szándékát* (330/972).
- kifőzhet i** (1)
(Földet szántás után) kiszáríthat. *'S a' porhanyó nyár a' napnak hevével kifőzhesse* (413a/78).
- kifőzve in** (1)
(Föld szántás után) kiszárítva. *Ezeket így tudva tartván előbb ~ legyen Egész földed* (413a/790).
- kifűj i** (2)
1. *Kifűjja magát:* lihegve kipiheni magát. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett* (161/27). 2. Szétkürtöl, híresztel. *A' fenyeseknek görbe gerintzeit Megmászom, 's onnan messze nézván, Kalpagosink' örömét kifívom* (418/8).
- kifűr i** (1)
Kikapar. *Sokszor a' földét házaknak és tsűröknek ki furja A' kis eger* (413a/194).
- kifut i** (1)
Futva kimegy vhonnan. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára Kifutott ordítva* (330/1744).
- kifutván in** (1)
Futva távozva. *'S azonn vagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje* (185/170).
- kigondol i** (1)
Kitervel. *Opor, hogy már végét vesse a' tsátának, Egy új stratagémát gondolt ki magának* (330/1440).
- kigondolt mn** (1)
Képzeletben megalkotott. *'S a' sok ki gondolt Menny mind homályba merül* (190/90).
- kiördül i** (2)
A halál ~: eljut vhová. Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egygy Bombin ki-gördül (260/22, 192/26).
- kígyó fn** (13)
1. Hosszú, hengeres testű, lábatlan, gerinces csúszómászó. *Hát egygy ~ ki csúszámla* (114/231). 2. A Sárkány csillagkép. *Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vészi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása* (413a/254).
~ (330/2040, 330*/205/1, 413a/676), *Kígyó* (413a/217), ~k (28/6, 454/190), ~kat (413a/859), *Kígyóknak* (413a/145, 745), *Kígyóban* (454/478), ~kkal (330/926).
- kígyóhártya fn** (1)
Kígyóbőr. Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar, és Leberis (330*/205/4).
- kígyós mn** (1)
Kígyós bot: a kereskedelem jelképe a régi rómaiaknál. *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két ~ bottal* (11/18).
- kígyúr i** (1)
Gyűrással kialakít vmit. *Mikor Prometheus a' meg készítettett Sárból ki gyurta az emberi nemzetet* (26/2).
- kihág i** (1)
Kilép. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Ki előtt a' Király ~ trónusából* (330/1903).
- kihajt i** (1)
(Növény) hajtást hoz. *Ha e' történt, sem a tőkék többé ki nem hajtának* (413a/850).
- kihal i** (4)
1. Meghal. *Ő ~tt, 's porára hullttak Sok Magyar' keservei* (163/21). 2. *Vkiből ~ vmi:* vmely tulajdonsága megszűnik. *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb vólt, Míg a' Magyar*

szokás belőlle ki nem holt (248/26).
ki holt (92/1). — *halnék ki* (190/110).

kihallgatni in (1)
Meghallgatni. *Illy' sok féle Hallgatók fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, ~, és megítélni* (454a/256/12).

kihalt mn (1)
Sivár, kopár. *Jer, kies Tavasz! Botsással Éltető lehetetet, Hogy ~t mezőnkbe' lássál Újra vidám életet* (164/3).

kihány i (1)
Szétvet, szétrombol. *A' rugó salétrom minden ész és tsontot Saját forgójából ~t, szélllyel rontott* (330/1344).

kihányt in (3)
1. Kiásozt <föld>. *Azután a' ~ földet ismét visszahányassad* (413a/762). 2. Ekével kiforgatott <föld>. *Nosza hát forgassák ... Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével, Hogy a' kihánt göröngyöket a' levegő érhesse* (413a/77). 3. Vmivel díszített. *Nem vágnak a' tzipra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szótt ruhákra* (413a/1018).

kihányva in (1)
Díszítve. *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája* (314/11).

kiharap i (1)
Harapással kialakít. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki* (330/2050).

kihat i (1)
Kiterjed. *Van még nagyobb ennél, mert sokszor ki hat a Roppant országokra a' pusztító tsata* (215/67).

kihempelyget i (1)
<Földet ekével> kifordít. *Majd a' völgyelő ekére Dülvén, ~i A' barna habot földére* (397a/174).

kiheréltettetik i (1)
Ivartalaníttassék. *Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettessék Maga hóhér által kiheréltettessék* (330/1622).

kihirdet i (1)
Összehív. *'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének: Hirdesse ki a' Diétát, Min-*

den felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz (114/291).

kihirdettet i (1)
Közhírré tétet. *Ki ~te mindennek, Hogy a' Nagy Monarchia Ótet illeti s Testvérit* (92/31).

kihív i (3)
1. Előhív. *Hol rejtekben él magának Óh innen hívjátok ki* (397a/270). 2. <Virág kinyílását> előidézi. *Szép bársony burkokból ki hívja [a hajnal] azokat Az estve még félig bimbó virágokat* (89/9).
Hidd-ki (426/23).

kihord i (2)
Vmely kint levő helyre visz. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/386).
Hordta-ki (330/1090).

kihorpadt mn (1)
Kidomborodott. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/116).

kihoz i (1)
Vmi ~ vkit vhova: vmi miatt elmegy vhova. Sárba is ~ott hozzád Imre napja, Talám Más-lással foly a' Salétrom' tsapja (457/15).

kihúz i (3)
1. Húzza kint levő helyre juttat. *A' nadrág hasítékjából Ki húza egy nagy menykőt* (114/958). 2. Kibír. *Nints új, elfogyott a' régi — Majd ~ az éhező* (389/26).
húza ki (114/842).

kiindul i (2)
Útnak ered. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, Tüdösítást venni a' Magyar Hazáról* (330/25).
kiindult (450/4).

kiinni in (2)
Ivással teljesen kiüríteni. *Habzó klázlikat kell ~ salvéval* (336/41).
ki inni (266/25).

kiürt i (2)
<Kártékony növényzetet> teljesen kipusztít. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' régtől fogva henyélő Berkeket ~otta*

(413a/737).
ki irtott (9/4).

kiiszik i (1)

Ivással teljesen kiürít. *Tajtékzó poharát Carneválnál kiissza, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza* (330/365).

kiizzad i (1)

(Művet) nehezen megalkot. *Milton-is mikor a' Komort 's Rettentőt ki-izzadgya* (216/49).

kijegyez i (2)

Kiemel, megörökít. *Kit Bellóna' babérjával, Kit a' polgári tserfával Jegyez ki a' Tisztelet* (415/39).

jegyzi ki (418/74).

kijegyezget i (1)

Ábrázol. *Fekete palástján irva voltak az égi jelek, A' Napnak, Holdnak járását ki jegyezgette velek* (314/10).

kijelent i (1)

Kifejez. *A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/29).

kijer i (3)

(Szél) fújjon. *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, Kik az ambróziás rózsák közt heverték* (84/29, 196/29, 380/29).

kijjebb hsz (1)

Távolabb tekintve. *Sőt ~ tsapongván a' Népek' sorsára, Hol örült, hol búsuult, mint Világ' polgára* (313/9).

kijöhet i (1)

Vmely kint levő helyre jöhet. *Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mostoha* (333/17).

kijön ~ kijő i (21)

1. Vmely kint levő helyre jön. *Végre a' Templomból mindnyájan kijőnek* (188/51). *Lágy düttzából hahotával A' kék Galambka kijő* (397a/338). 2. *Vhonnan ~: vhonnan kijöve kívül folytatódik. Vagy mikor egy felhőt érő hegy tetőnek Zugó üregiből a' szelek ki jőnek* (67/14). 3. Vándorlása során elhagy vmely területet. *Álmos Vezér a' maga 6 fő társaival, a' kikkel jött vala ki Scythiából* (418*/174/3). *Nemes Magyar Tántzom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki ditső*

nemzetünkkel ... Máig ... Á'siai színben fénylik nemességed (330/588). 4. *Vmi ~ vhoval: kihozzák. Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az avantgárda Carneválnál ütött* (330/1255). 5. *Vmiből ~: abbahagy vmit. Melly kellemes vidék mosolyog előttem Miolta a' hadi erdőből kijöttem* (306/82). 6. *A hajnal ~: megvirrad. Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hálók, Bakhus* (219/91). 7. *Költség ~: megtérül. A' Költség-is tán ki jő: Most nyúgodjunk: Ádió!* (133/63) 8. *História ~: előadják, elmondják. A' mint beszéll Trattner, Patzkó, Most jött ki eggy Istória* (236/2).

~ (330/108), *jön ki* (413a/451), *kijöve* (239/189), *Kijöve* (330/1613), *Kijött* (330/1752, 337/17), *kijöttek* (341/35), *fog Ki jönni* (177/28). — *ki jönnék* (77/195), *jönne ki* (169/116). — *Jöjj ki* (190/69).

kijönni in (1)

Megszületni. *Jó lesz é ki jönnöm a' semmi méhéből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből* (453/273).

kijövén in (2)

1. Megjelenve. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Ámor, Kellemek A' tsillám felhőkre nyilván Kijövén, tündöklenek* (397a/584). 2. *Nem jól ~ vmivel: nem egyezik meg vele. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövén ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szótatot.* (418*/173/4).

kikalyimpáztat i (1)

Kilövell. *Az Etna ... a' lánggombolyagokat 's a' megolvadt köveket Torkán ~ta?* (413a/479)

kikap i (1)

Gyorsan kiemel. *'S Gyöngy kezét sebemre tévén Onnan az én Tört Szívemet ki kapta* (149/6).

kikapván in (1)

Hirtelen elvéve. *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhez holt kitsinnye szájából A' szent Névre vágyó balgatag Anya is* (190/60).

kikarmol i (1)

Körömmel kiszed vmit. *A' Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom, Haját széllyelté-pem, szemét ~om* (330/832).

- kikáromkodik i** (1)
Kikáromkodja magát: káromkodik egyet. Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsége — A' Föld hallotta lármáját És mennydörgésnek vélte (231/91).
- kikel i** (12)
1. Harcba indul. *Rabol pusztít a' Frantzia, Hajh kelj ki a' Tsatába (259/88). Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sírva könyörögtünk (337/27).* **2.** *Kikel vmi ellen: megtámad vmit. Ezt látván a' halál, ... Ki költ a test ellen (213/37).* **3.** *Kikel vki mellett: mellé áll. Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted ~tem És nagy Nevednek ezekkel Zöld borostyánt szenteltem (236/30).* **4.** *Felkerekedik. A' nagy Süvegű Csökliek ~tek eb-rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala Gígebe (326/5).* **5.** *Kitisztul. Él az Úr, és régi szennyedből ki kelsz még, Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! (306/155) kelj ki (259/78, 78, 79, 86, 466, 337/224).*
- kikelet fn** (12)
Tavaszi. Virágozzál, szép Rózsaszál! Jó szüleid' kertébe, 'S ~kor plántáltassál Egy jó ifjú ölébe (414/3).
 ~ (199/23), *Kikelet (397/8, 426/6), ~nek (65/1, 389/101), Kikeletnek (331/11), ~re (330/541), ~tel (331/47, 415/55), ~kor (413/55), Kikeletkor (413a/51).*
- kikelhet i** (1)
Vki ellen ~: megharagudhat rá. És ha e' szó-mért Szeretlek Úgy ~sz ellenem: Egy pár csókkal megkövetlek; Tsak hagyj holtig vétenem (434/18).
- kikelni in** (2)
Vmi ellen ~: szembeszállni vele. Végzés! Mért nem lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet ellened ki kelnem (453/264). ki kelni (453/228).
- kikémlel i** (1)
Megfigyel. Nem, Barátném, hisszük Jószívűségedet, Nem úgy kémltünk ki e' Nyáron Lelkedet (279/12).
- kiken i** (1)
Kifest. Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente, Mellyel vidám ábrázatját ki kente (220/32).
- kikér i** (3)
Nyomatékosan kér vmit. Ha hát tsupán szerelmet, És bort fogok danolni: Magyarjaim! ~em, Ne szólljatok meg érte (369/16). ~em (369/2), ki kérem (238/61).
- kikeresvén in** (1)
Megkeresve. Osztán ~ Somogy' rubrikáját, Hímennek kezébe adja a' pennáját (330/403).
- kikerges i** (1)
Vhonnan kívül eső helyre üz vkit. Ki kerges-tett, 's lelúgozó Subámat is (333/31).
- kikerül i** (1)
Kimenekül. Titkos lyukakon a' Várból kikerüle (239/172).
- kikeshed i** (1)
Foszlani kezd. Hanem gyöngyökkel bimbóznak 's leveli ki keshednek (413a/875).
- ki-ki nm** (15)
1. *Mindenki, minden egyes ember. Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ~ üveget 'S ilyen jók kívánásával kotzogatassuk az eget (310/47).* **2.** *A szóban forgó tárgyak közül mindegyik. Sőt sokan az ég tájékát megrójják a' helyben is, Hogy ki ki [a csemeték] a' merre állott, arra álljon mostan is (413a/801). ki ki (266/27, 413a/803), Ki ki (310/78), kiki (268*/22/6, 287/27, 330/1052, 1489, 330*/156/5, 336/47), Kiki (330/67, 610, 933, 988).*
- ki kiált i** (1)
Kihirdet. 'S egy hírmondó ezt kiáltsa-ki (268/22/5).*
- kikísér i** (1)
⟨Halottat⟩ a sirig kísér. Ki kísért sokakat a' holtak helyére, Hogy ő is oda jut, nem fér a' fejébe (209/21).
- kikoholt in** (1)
Kigondolt. Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetás főben ~ Utopiát ... akar rajtad be járni, Hanem Debetzenbe készül (358/26).
- kiköltözik i** (1)
Vkiből a lélek ~: meghal. Kedves test! Hát itt szemléllek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött (299/4).

kiköltöző in (1)
Megszűnő. *Itt jára A' Világból kiköltöző igazság utóljára* (413a/1029).

kikönyököl i (2)
1. Könyökére támaszkodva kihajol. *Mikor már én itt tündöklök, 'S a' kék égen kikönyöklök Hallom tőled nevemet* (454/924). 2. (A nap) odasüt. *A' kősziklák' zöld pompája A' napra ~* (397a/1122).

kikötni in (1)
Bejutni. *Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányozott 'S egy szívbe e' kis vas-matskán Kikötni szandékozott* (366/4).

kiküld i (4)
Irányít, rendel v. hova. *Mert mikor ki küldi ama nagy bajnokot, A Pestist* (215/71). *Néktek hálá jó barátok, Kik stutzot küldétek ki* (257/124). *kiküld* (330/1315); *kiküldi* (259/317).

kilankaszt i (1)
Elfáraszt. *A harag, bosszúság gyakran ~ja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja* (330/999).

kilát i (1)
Vmeddig ellát. *'S így lebegvén az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létél' köz-pontjáig* (454/318).

kilátszik i (2)
1. Részben láthatóvá válik. *Midőn a' tenger' örvényje Egymásba megütközött, 'S ~ fenék-fővényje A' hullám-bértzek között* (397a/879). 2. Észrevehetővé válik. *Nem láttzik ki gonoszsága Bika tekintetéből* (231/233).

kilebeg i (1)
Kiszáll. *Számra már Lelkem ~, hogy édes Ajkadonn által te beléd ezernyi Csókkal ömöljék* (381/14).

kilehel i (3)
1. (Légnemű anyagot) száján át kibocsát. *Sőt büszke lelkének az esik terhére, ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/17, 58/17). 2. Elmond. *De e' violák kilehellik, Ki e' törpe versek magok, Hogy a' te fényedtől díszellik Új életek, színek, szagok* (417/13).

kilenc szn (6)
1. Nyolcnál eggyel több. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára* (330/531). 2. Kilenc személy v. dolog. *Ki is állt nyúlborös Szalupban a' Dada; Melléje Dorottya még kilentzet ada* (330/1088). 3. Kilencszer: kilenc ízben. *Nintsen Matusálem, a' ki még kerülne, A' Seculum elő kilentzer kerülne* (215/98). *kilentz* (238/92), *Kilentz* (290/18), *kilentze* (330*/200/28).

Ö: tizen~.

kilencedik szn (2)
1. A kilences számmal jelölt. *IX. Ének* (259/667). 2. Kilencedik nap. *A' Hetedik nap szerentsés újj szőlőket ültetni ... de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken* (413a/293).

Ö: hetven~, huszon~.

kilencezer szn (1)
Kilencszer ezer. *Másodszor testálok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért* (330/1544).

kilenc-tíz szn (1)
Kilenc vagy tíz. *Calepinus ... egy nagy Deák Dictionariumot irt, mellyhez idővel 9-10 nyelven való magyarázatokat adtak* (330*/149/2).

kilencven szn (1)
Kilencven pénz: kilencven forint. *Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába Még is kilentzven pénzt adtam ki hijába* (6/24).

kilendül i (1)
Mozgásba jön. *A' filmilék zenegnek, 'S egy szellet a' rozsának Bimbóiból kilendül* (373/189).

kilép i (6)
1. Vhonnan kijön. *Mellynek Várából végtére Nyájas Nézéssel ~e A' boldogabb Világ' Népe E' sovány Sziget' Szélére* (244/30). 2. (Vki napja) felvirrad. *Bíztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lép* (203/14, 81/14). 3. Megszületik. *Alig lép ki a' csirke a' nap fényére Rá talál egyszerre kis eledelére* (453/91). 4. Kinő. *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból* (2/10). *lépjen ki* (454/108).

kilő i (1)
(Lövedéket) lövéssel kiröpít. *Oroszok' Tsá-*

szárja! Ímhol még markodban Van e' had menköve, lödd ki haragodban (337/200).

kilöködik i (1)

Vki vére ~: tűzbe jön. *De nem merek hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' nézéssel meg érem* (169/54).

kilövellt in (1)

Lecsapott <villám>. *A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira* (397a/908).

kimagyarázás fn (1)

Kinyilvánítás. *Jertek, a' míg el nem állanak szózatim, Hadd légyen hűlt karom gyenge szoritása Belső indulatim ki magyarázása* (212/138).

kimarad i (2)

1. Nem kerül vmibe. *Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag rá-ró bokrétaival* (454/403). 2. *Kimarad a sorból: elkerül vmit. De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból* (2/9).

kimázolhat i (1)

<Arcot> kifesthet. *'S ha egyszer a' képét jól ~ja, Magát gyenge Szűznek szabadon mondhatja* (330/1631).

kimegy i (14)

1. Vhonnan kívül levő helyre megy. *A' házból kivontt karddal 's fegyverzőrgetéssel ki-mennek* (259*/203/4). 2. Kisebb helyiségből nagyobbba megy. *Így lévén Dorottya kiment a' Szálába, ahol a' tántz vala legszebb divattyába* (330/883). 3. Meghal. *Világi élet Rövid ez ... Eggy Tornázt ez, 's a' Születés ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők ki-mennek* (162/66). 4. *Vmiből ~ vmi: vminek az állapota megszűnik, eltűnik. Addig is, mivelhogy a' leányéletnek Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból lassanként azok is, Sőt Lyányfővel járnak még az Asszonyok is* (330/1981). 5. <Dolog, cselekvés> irányul vmire. *Minden válasz erre megy ki nálom, Hogy, ha elmegy, nyugtom' nem találom* (295/19). 6. *Kimegy a főből: elfelejtődik. Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia* (245/21). *megy ki* (336/56), *kiment* (330*/188/13, 357/

64), *Ki ment* (330/1625), *ment ki* (330/1593). — *ki menjek* (239/225), *menj ki* (233/55), *mennyünk ki* (25/41).

Ö: szám~.

kimél i (4)

1. Óv. *'S még az állatot is ~lik és szánják* (454/498). *Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet! Kiméld tántorogni kezdő lépésemet!* (306/30) 2. *Nem ~ vmit: nem takarékoskodik vele. De tsak elnéztem zokogva Tegnap is a' tántztól fogva, Melly hidegen traktál vélem, Bár én a' szót nem ~em* (309/24). *kiméllj* (430/41).

Ik: meg~.

kimélni in (4)

1. *Vkit ~: óvni. Ám de a' kik tudják ~ magokat, ... Azok fűzik arany lántzra a' foglyokat* (238/101). 2. *Vmit úgy használni, hogy baja ne essék. Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kimélni kár a' tzipellőket* (336/44). 3. *Magától ~ vmit: megtagadni a használatát. Vagy talám tsak szégyen annyi borral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/30). ~ (238/97).

kimélt Ik: meg~.

kimélte in (1)

Megóvott. *Kor-kémelte falán bús diadalma-dat Tapsoltad* (432/25).

kimélve in (1)

Takarékoskodva. *Kimélve bészárja száját [az estike] 'S remélli, este felé Az egész napnak pompáját Szégyennel borítja bé* (397a/417).

kimenekedik i (1)

Kimenekül vhonnan, elkerül vmit. *A' halál tőriből ki nem menekednek* (209/12).

kimenetel fn (1)

Lefolyása. *A' tsatának nagyja és ki menetele* (114/56/cím).

kimenni in (2)

1. <A faluból> a szőlőbe menni. *Restellek már ki is menni Eső esik, mit kell tenni* (389/67). 2. <Harcba> indulni. *Ne szégyeneljete a' hartzra ~* (267/170).

kiment i (1)

Megment. *De még az Isten módot ad ... Ki-*

mentlek én, vagy meggebed A' vén anyád (333/51).

kimentheth i (1)

Megmenthet. *Menj! míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' bátorság menthet ki 's a' sietség* (259/77).

kimenvén Ő: szám~.

kimér i (2)

1. Területet méréssel megjelöl. *És ha már az kövöven Mérted ki a' barázdákat, sűrűnn álljon a' vessző* (413a/806). 2. *Időt* előre megszab. *Az ember éltének igen határt vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Próféta* (215/100).

kimérés fn (1)

Méréssel történő kijelölés. *Minden útnak ~e egyenlő számmal essen* (413a/818).

kimerített in (1)

Kimerített erővel: elfáradva. *Vége ~ erővel, izzadtan A' meredek bértznek szélére felpattan* (413a/806).

kimível i (1)

(Földet) növénytermesztésre alkalmassá tesz. *Lakta ezt számos nép, de nem művelé-ki, Mert eledelt messzebb határ adott néki* (341/15).

kimívelt mn (1)

Lépj a' Frantziáknak ~ kertébe: ismerd meg a francia haladó eszméket (313/101).

kimond i (5)

1. Hallhatóan kiejt. *Még alig mondtam ki: előttem horthyoga Egy kartsú paripa* (452/57). 2. Nyíltan megmond, hangoztat vmit. *Kereken ~om: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ott tsintalan fiak* (330/1125). 3. Elhatározásként közöl vmit. *Mikor a' Légyen szót ki mondtad felöllem Teremtő! óh! ugyan megkérted é töllem?* (453/267) — *Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind más-lással, mind pedig Vinkóval!* (219/13) *mond ki* (430/40).

kimondani in (3)

1. Kiejteni. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, A[z] u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t* (194/11, 58/11). 2. Hangoztatni. *De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól, Ha meg találának hallani!* (231/451)

kimondhat i (1)

Hangoztathat. *Még jól tán ki se mondhattya A Princess e' szavait, Már a' zöld fűben nyugtatty A' szép bika tagjait* (231/227).

kimondhatni in (1)

Ki nem mondhatni: nem lehet szavakba foglalni. *Ha le szakasztattak, minek is teremtem? Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni!* (73/7)

kimosolyog i (1)

Megmutatkozik. *A' Müzsáknak legjobb baráti a' Grátziák: én is ezeknek képviselőit keresem fel, ... a' kik valódi nyájasok, és szép ortzajokból a' szép lélek mosolyog ki* (368*/23/8).

kimozdul i (2)

1. Lakóhelyéről megindul. *Vétzy még Zsigárdfalváról Jól nem is mozdúla ki* (317/58). 2. Megindul. *Elsőben is ki mozdúla Báró de Grand Brekeke, Mindjárt ellene nyomúla Nyalnádtői serege* (114/637).

kimúl i (12)

1. Meghal. *'S mondd, hogy rövid időre Ki múlok én örökre, Mert-ah! Ki tudna ennyi Fájdalmat el viselni* (186/50). 2. *(Növény)* elpusztul. *Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én is* (186/56). 3. *(Jelenség)* megszűnik. *A' pamut-forma párának Kárpítja alá vonúlt A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt* (397a/1064). ~ (397a/226), *ki múlok* (186/54, 383/5), *kimúlunk* (305/72), *kimúlnak* (259/266), *Kimúla* (395/36), *kimúlál* (288/60), *ki múlt* (214/64), *múlt ki* (454/725).

kimúlás fn (1)

Halál. *Akig várom, hogy érhessem Kimúlásomat, Hogy ismét megölelhessem Kedves Pálomat* (299/93).

kimúlni in (3)

Meghalni. *Készebbek a' hartzon vitézül ~, Mint a' Magyar névvel homályba borúlni* (259/119). ~ (267/121, 454/758).

kimúlta fn (1)

Halála. *'S ~kor még az Írigy sem átkozott* (454/780).

kimutat i**(8)**

1. Vmit láthatóvá tesz, megmutat. *Így szól, 's elbádogyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját, ~ja nekik* (258/35). 2. Vminek külső jelét adja. *És az essőt ~ja Mellyet a' szem még nem lát* (397a/1075).

~ja (313/75), ki mutatja (64/13, 198/8), ki mutattya (86/8), ki fogja mutatni (185/193). — mutassa ki (259/320).

kimutatván in**(1)**

Megmutatván. *Míg a' bámuló Rénus' mezején ~ Ősi vitézségét* (258/56).

kín fn**(95)**

1. Gyöttrő fájdalom, szenvedés. *Nints ezen békesség, nintszen nyugalom, Uralkodik benne a' ~, és fájdalom* (211/34). *Itt a' melylyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontott szívemet, Készen állok, éltet vedd-el; A' ~ nem rémít engemet* (379/144). 2. Nehezen elviselhető lelki fájdalom. *Jaj szabadítsatok Öldöklő bánatok! Mert e' ~ engemet Sírba temet* (101/11). *Szép vagy te, Lilla, 's édes, Vidít kegyes szerelmed; De mennyi — ah, de mennyi Kín is gyötör miattad!* (411/10) 3. Keserves sors, állapot. *Jaj, be nagy ~ a' hevesesség, Még nagyobb a' szemérmesség!* (309/61). *Rettentő jajjait még itt esmérjétek 'S A' Pokol ~jait még itt rettegetétek* (453/66). 4. Veszne az anyja ~jába: dögöljön meg! *Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind anyja' ~jába* (154/16).

~ (129/57, 259/487, 282/8, 425/57, 428/146, 430/44, 431/52, 453/276, 454/488), Kín (155/41, 299/64), ~ok (309/88, 430/2, 435/42, 454/440, 460/59), kinok (453/76, 158, 251, 272), Kínok (176/30, 460/54), ~' (454/448), ~om (176/39, 268/90, 309/57), ~om' (312/22), Kínom' (374/56), ~ja (379a/156, 806), ~unk (213/88), ~jaim (330/790), Kínjaid (170/67), Kínjai (309/cím), ~nyai (213/81), ~t (129/51), 176/97, 299/54), Kínt (208/23), ~omat (196/77, 374/38, 52, 380/75), ~ját (309/5), ~unkat (454/228), ~aidat (157/6), ~jait (426/44, 443/122), kinjait (208/80), Kínjait (298/22), ~nyait (12/10, 216/110), kínait (454/453), ~nak (379/42, 454/415), ~omnak (431/41, 443/182), ~jának (309/6), ~aimnak (196/50), ~jaidnak (460/170), ~omba (460/138), ~odban (428/5), kin-

jába (453/12, 266), ~jában (397a/215, 426/53), ~omon (299/54), ~ra (321/23), ~omra (299/48), ~jára (253/3, 453/18), ~unkra (454/237), Kínaimra (208/27), ~járól (397a/757), ~jairól (428/160), kintől (330/1352), ~októl (381/7), ~oméért (196/42, 380/40), ~nal (301/21, 443/205, 454/906, 916), Kínnal (175/30, 412/34), ~okkal (77/203, 460/161), ~ommal (443/17).

Kína fn**(3)**

Helynév. *Földünk' legszelidebb 's legrégibb nemzeti, China, és India, 's a' jó szag' Szigeti* (454/462).

China' (454/576), Chinába (92/188).

kínai mn/fn**(2)**

I. mn Kínába való. *A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu nemzetből való Chinai Császár* (313*/100/3).

II. fn Kínai ember. *A' tsendes Chinai, 's a' kóborló Tatár Érzi hogy a' halál nem legvégsőbb határ* (454/347).

kínál i**(12)**

1. Udvariasan felszólít vkit arra, hogy fogadjon el vmit. *Igyatok Barátim! Igyatok! Hiszen mit? Magyar ember ~, ne féljetelek semmit* (248/48). 2. Vmivel ~ vkit: vmilyen lehetőséggel kecsgeteti. *De a' Jövön mit aggódom, Hasz'talan gond, fere menj! Hadd legyék a' kedvben módom, A' mellyel ~ a' Menny* (397a/612). 3. Kínálja a szemet: csábít vkit. *Udvarában egy mosolygó Tó ~ja a' szemet* (397a/298).

~ (413a/309, 558), ~a (162/85); kínálja (87/8), ~ja (134/121, 199/8, 447/121), kínálja (71/25). — ~jon (219/34).

Ik: meg~.

kínálgat i**(1)**

Ismételten kínál vmit. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/83).

kínálgató in**(1)**

Kecsgetető. *Gyönyörűségével ~ térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejjérség* (77/47).

kínálkozik i**(2)**

Ajánlkozik, csábít. *Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért nyers felsége* (341/5). *Kínálkoztak ortzájáról A' fejlődő rózsabimbók, Czúkorral folyt ajakáról Minden szó, és minden tsók* (443/33).

kínáló in

(1) Kecsegtető. *Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia, 's tömött gerezddel ~ ketske-tsetsű* (413a/625).

kínáltat i

(1) Kecsegtet. *Ha ~sz ezen élet gyümöltseivel, Láttatol bírni a' Világ mindenével* (239/21).

kincs fn

(100)

1. Felhalmozott pénz v. különlegesen értékes ingó vagyontárgyak összessége. *Mindenün-nen gyűl a' sok kints Gazdagodik Országunk* (114/161). *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad na-gyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/2).

2. Gazdaságilag értékes, hasznot hajtó dolog. *A' gyümölts fák gyümöltsei, A' mezőknek sok kintsei* *Hogy nékie hasznot hajtsanak* (123/74). 3. <A szeretett nő:> mindenem, drágasá-gom. *Drága ~em! csak te bírod Szívemet, Míg örökre pusztá sírod Eltemet* (183/8).

Énekeljünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet'-asszonyának Párja nints (285/2). *Ah, más szomja van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints!* (425/16) 4. <A szeretett férfi:> mindenem, drágaságom. *Ha már felűlsz, kintsem, Paripádra: Vess végtsókot nyögő Ga-lambkádra* (268/125). 5. <A családnak> a gyermek. *De mi is nagyobb ~, mint ha van jó Fija?* (222/47) 6. A természet szépsége, pom-pája. *Minden kintseivel Flórának Felé szár-nyaljatok* (331/13). *Rózsa lészen ő magába Drága Rózsa, drága Kints, Minthogy illy szép Kert sorába Semmi hitvány dudva nints* (249/38). 7. Nagy szellemi, kulturális érték. *Drága kintse Nemzetemnek, 'S jobb idők zsengeje is! Óh! hol ilyenek teremnek, Gaz-dag a' szegényje is!* (163/25) 8. <Egyéni szempontból:> nagyra becsült dolog. *Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltő-kints régi betsületek* (259/94). *Az ő kintse lészen jobbágyinak szíve* (259/254).

kints (5/7, 60/5, 142/25, 202/96, 213/34, 368a/103, 415/15), *Kints* (155/27, 190/9), *kints* (280/26), *Kints'* (145/1), *kintsek* (9/14, 443/245), *kintsek'* (313/102), *~em* (460/132), *kintsem* (268/29, 100, 443/32), *Kincsem* (276/28, 295/1, 40, 302/40), *Kintsem* (112/4,

30, 139/52, 143/23, 155/11, 231/376, 263/46, 272/11, 285/22, 289/27, 433/1, 443/195, 381/1, 433/44, 69, 460/73), *Kintsem'* (299/45), *kintsed'* (202/91, 368a/116), *kintse* (60/1), *kintseim* (202/85), *kintseid'* (16/3, 205/3), *kintset* (83/47, 193/6, 212/44, 259/55), *kint-seket* (247/20, 313/110, 313*/101/2), *kintse-met* (202/138), *Kintsemet* (443/108), *kintse-met* (137/6), *kintsedet* (112/34), *kintsét* (202/72, 454/154), *kintseit* (123/46), *kintseit* (397a/256), *kintsnek* (195/47), *Kintsemnek* (196/78, 380/76), *kintsbe* (198/65), *kintsben* (454/774), *kintseiből* (6/12, 189/14), *kintsen* (6/2, 189/2, 248/9, 330/1607), *kintsén* (413a/1064), *Kintsénn* (190/45), *~ére* (277/42), *kintsére* (111/19, 397a/231), *kintsemtől* (301/18), *kintséhez* (83/47), *kintsért* (317/5), *kintsemért* (268/82), *kintsekkel* (13/10, 44/1, 55/5, 191/5, 456/50), *kintseivel* (331/27, 379/95).

Ö: gyöngy~.

kincsecske fn

(2)

Kincsecském: drágaságom, aranyom. Örven-dek, hogy itt kertembe Alásson tisztelhetem, Még jobban, hogy az ölembe Kintsetském! szemlélhetem (231/394). *Kintsetském* (238/8).

kincseskamara mn

(1)

Olyan hely, ahol kincseket őriznek. *Bár kint-ses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Én-nekem egy kisded 's kurta szerentse elég* (39/7).

kincshalom fn

(1)

Nagy mennyiségű összegyűjtött kincs. *Gyak-ran a' setétes üregű barlangnak Rejtekebe fē-nyes kints halmok lappangnak* (64/2).

kincstár fn

(1)

Értéktárgyak elhelyezésére használt helyiség. *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints* (415/17).

kinevezés fn

(1)

Vmilyen tisztséggel való felruházás. *A' Kapi-tányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink* (268*/22/2).

kinéz i

(2)

1. (Fátyol alól) figyel. *Itt néz ki egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket tollúnk bé-*

burkola (190/17). **2.** ⟨Bimbó⟩ kifeslik. *Mit érzek! a' virágok Bimbójikon ~nek, Habosan terül az illat* (373/182).

kinézhet i (1)

Megállapít. *Eszteideit nyílt színéből A' mint jól ki nézhette, Tanúlt hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/128).

Kinizsi fn (2)

Családnév. ⟨Kinizsi Pál, Mátyás király hadvezére.⟩ *Átillát, Hunyadit látom, és ~t benne* (259/522).

~t (253/60).

kinlódik i (2)

Kínzó testi fájdalmat érez. *Fenn lengő Hold! Nézd mint kinlódom Mond meg nekem hol fekszem én?* (455/1)

kinlódik (162/28). — *kinlódna* (454/276).

kinlódni in (1)

Szenvedni. *Mit ér mit ér a' rabságban Kinlódni sok gazdagságban Mit ér minden ha kötelek Békós lábadoon viseled* (31/16).

kinlódó fn (1)

Szenvedő ember. *A Styxnél ~k jajjával eggyesül* (195/28).

kinn hsz (12)

1. Az épületen kívül. *No tehát ott ~ hadd essek, Az Uraknak is csak tessék Ázni benn a' szobába'* (308/43). **2.** ⟨A lakásban⟩ a szobához viszonyítva külső helyiségben. *Mikor lárma esett ott ~ a' pitvarban* (330/1635). **3.** A település határában. *Vagy pedig ~ a' Mezőkre kívánsz gondot viselni* (413a/31). **4.** Az ország határain kívül. *Boldog Ország az, ... mellynek ... nincs hada ~ is* (287/24). **5.** Kinn marad: v. hova nem fér be. *Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt ~ a' hányásból* (413a/767).

~ (330/1578, 1727, 389/80, 413/35, 425/30), *Kinn* (415/55), *kin'* (340/10).

kínos mn (11)

1. Testi fájdalommal járó ⟨állapot⟩. *Ah ~ állapot! Bár csak valahára Ennyi kínaimnak lehetne határa* (196/49). *Így vesződöm, míg leélem Kínos életemet* (374/24). *Ha a' ~ szolgál bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/19). **2.** Testi kint kifejező ⟨meg-

nyilvánulás⟩. *Az ott valók ~ jajjával eggyesül* (59/26). **3.** Lelki szenvedéssel tele. *Bár feje tsügged már a' ~ veszélybe Még is bátorsággal fog nehéz dolgához* (29/12). **4.** Kellemetlen érzést keltő. *Égni ~: szólni szégyen. Már hát az ember mit tégyen?* (309/73). **5.** Téves képzetet kifejező. *Nézd az ősz hagyomány által felfedezett Tudomány mely kínos kétségekre vezet* (453/80).

~ (77/283, 380/47, 453/42); ~abb (193/48).

kínozó i (4)

1. Tartós lelki fájdalmat okoz vkinek. *Mégis belől szívemben Mindég kinzál Kegyes Lélek* (131/4). **2.** ⟨Kellemetlen lelki folyamat, érzés⟩ gyötör, bánt vkit. *Fonnyadt ő, de azt a' mély bánat okozza, Nyomorúlt voltunkért melly belől ~za* (213/26). **3.** ⟨Hangszeren⟩ fűlsértőn játszik. *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vité nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kinzottad énekedet* (111/54).

~z (320/1).

kínozhat i (1)

⟨Kellemetlen lelki bánat⟩ gyötörhet vkit. *És hogy a' gyötirelem már ne kínozhassa Szívemet* (77/215).

kínozó l. kínzó

kinő i (4)

1. ⟨Növény⟩ kibújik. *Mert a' mint a' haj közéből ~nek a' kis bimbók* (413a/598). **2.** ⟨Fog⟩ környezetéből kiemelkedve megnő. *Kinővének mind a' harmintzkét fogai* (330/2042). **3.** Kifejlődik, létrejön. *A' szép tudományok minden mesterséggel, A' jó gazdagsággal és a' vitézséggel Általad a' régi por között ~nek* (259/221). *nőve ki* (413a/578).

kint hsz (4)

1. ⟨A lakásban⟩ a szobához viszonyítva külső helyiségben. *Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában* (330/1732). **2.** Kívül. *Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom; 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna hogy lángolhat?* (309/122) ~ (389/77, 78).

kínzó ~ kínozó mn/fn (9)

I. mn 1. Fájdalmat okozó. *A' Stoicust mondva*

nem kínzó podágra? (239/79) 2. <Kellemetlen lelki fájdalmat> okozó. *Hát itt hattz, szívemet kínozó kegyetlen, Hát fogadásodat így tartod hitetlen?* (57/1)

kínzó (216/6, 428/124).

II. fn Vkinek lelki fájdalmat okozó személy. *Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' messze felejteni* (338/7).

kínzó (131/cím, 422/cím), Kínzóm (380/55), kínzója (146/28).

kinyargal i (1)

Lóháton csatába indul. *Víg lélekkel nyargal-nék ki az ellenség' nyakára* (259/539).

kinyer i (1)

Elér, megkap vmit. *Mert én Tréziának ~tem az égbe' Hogy soká lehessen anyátok egy végbe* (259/175).

kinyílás fn (1)

<Bimbó> kifeslése. *A' lány tapintású Rósák hajlékai Mellyeknek ha színét, 's ki nyílását nézem Csudálkozásomat szüntelen tetézem* (64/7).

kinyílik i (14)

1. <Bimbó> kifeslik. *Nyíl ki, nyájason mosolygó Rózsabimbó! nyíl ki már. Nyíl ki; a' bokorba' bolygó Gyenge szellők' csókja vár* (448/1–3). 2. <Fa> kizöldül. *Nőjj szerentsé-senn és te Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldségi több idénn ki nem nyílnának* (153/6). 3. <Ég> kitárul. *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembe tsendül* (454/760). 4. <Lehetőség> kitárul, megnyílik. *Ím néktek is újra ~ A' jó hír' ösvényje megint, a' mellybe' nagyokká Lettek Atyáitok is* (259/648). 5. Szíve ~: tartózkodó volta feloldódik, megszűnik. *Szívem ~ ettől, Öröm pezseg szememben, Boldog vagyok* (373/24). *ki-nyílnak* (77/42), *Ki nyíltam* (453/252), *ki-nyílt* (443/59). — *Nyíl ki* (249/1, 3, 5, 448/5).

kinyílt in (6)

1. Felhasadt, megnyílt. *Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' ~t Földből tolúl fel hirtelen a' sereg* (445/37). 2. <Virág> kifeslett, virágzó. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad, A' ~t játzint elasz* (288/95). 3. Kinyílt mező: virágzó mező. *Ihon a' ~t me-*

zőkben, Ligetekbe', rétbe', kerten, Hiaccintok illatoznak (350/11).

~t (77/25, 298/3, 397a/403).

kinyílva in (1)

Virágozva. *Kik úgy látszanak a' szépek seregében, Mint mikor a' rétnék virági kinyílva Mosolyognak* (330/253).

kinyílván in (1)

Kifeselve. *Végtére ki nyilván egészen ke-bele Kereken egymásra tekerül levele [a róz-sának]* (64/15).

kinyit i (5)

1. <Ajtót> kitár. *Fel serken a' kemény munka, a' gondokat Elő szedvén, mind ki nyitja a' házakat* (83/16). 2. Széthajt. *Mint midőn az Éjnek setétes kárpitja Bajatsin-szönyegét két-felé ~ja, A' hajnal' pirosló ortzája kiderül* (330/190). 3. *Az ég ~ja hajnalunkat: megvir-rad. Míg hát az ég ki nyitja Öröme hajnalun-kat* (43/17). 4. *A világ pitvarait ~ja: a világ dolgait tanítja. Hát a' mikor törvényt írod [a világnak], 'S Pitvarait ~od minékünk, Akkor szorít é jussa alá korán! [a halál]* (395/8). 5. *Magát ~ja: kitárulkózik. A' leányi elme ... Az olly ámitónak magát ki 's bényítja, A' ki elta-lálja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1015).

kinyíttat i (1)

Vmit ~: felszólít vkit, hogy nyissa ki. *Car-nevál a' jegyző könyvet ~ja, 'S előbb curiose keresztül forgatja* (330/401).

kinyítván in (1)

Nyitottá téve. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyítván ajtajait kezde bátorodni* (77/150).

kinyög i (1)

Minden jajján a lelkét ~i: keservesen, szomorúan énekel. Úgy tetszik hogy minden jajján Saját lelkét nyögi ki [a madár] (397a/816).

kinyugszik i (1)

Megnyugszik, megpihen. *Rhédey! ha munkás elméd kinyugodott: Halld meg egy Poéta ró-lad mit álmodott* (452/9).

kinyújt i (2)

Karjait ~ja vkinek: segíteni kezdi. A' gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnekem, 'S peng-etvén lantom' húrjait Édesíti énekem!'

(205/66)
ki nyúttya (16/66).

kinyújtott in (2)

1. Kitárt. *Jer Nítze! még ki nyújtott Karokkal és lihegve Sohajtózok, 's szememből Gyöngy harmatok csepegnek* (186/29). 2. Isten ~ karja: védelmező keze. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze Ki nyújtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni őltalma* (75/7).

kinyújtóztat i (1)

(Halottat) egyenes testhelyzetbe helyezve temetésre előkészít. *Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek pártába', Óh, majd a' szentek paraditsomába?* (330/793)

kinyúlik i (2)

(Kéz) vki, vmi felé irányul. *E' Szóra karjaim kinyúlnak, De csak sovány homályba húllnak* (302/19). *Meg köté kezeit, melyek ki nyúlának Levételére a' halálos almának* (213/43).

kiomlik i (1)

(Bél) kifordul. *Ki omlott a' föld színére Bélével eggyütt hája* (114/698).

kiomlott in (1)

Kinyílt. *Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat, A' ~ Nártzisokkal Bársonyozván útadat* (164/7).

kiolt i (1)

Megszüntet. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet* (454/570).

kiont i (5)

1. Okozza, hogy kifolyjon. *Midőn akkorba mélyly sebemnek Kiontottam vérhábjaít* (379/50). 2. Létrehoz. *És te Neptun, ki a földbe ütvén hármass villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat* (413a/14). 3. (Erőt) bevet, felhasznál. *A Músák táborát bánat meddig rontod Bár kemény erődet egészen ki ontod De nem árhatsz semmit bár meddig próbálsz* (7/16). 4. Megszüntet. *Így a' gyilkos kardal a' halál bús pontya A' kesrüséget vérével ki-ontya* (77/296). *ontád ki* (413/16).

kiontott in (2)

1. (Vér) kiömlött. *A' kinek sok Vitézséggel*

nyerett dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panaszsza keveri-be (216/82). 2. (Vér) folyását előidéz. *Az e, melyet érzünk bennünk sebessenn égni már a' Sok vért ki-ontott Vitéznek élte olvasására?* (216/76)

kioszt i (1)

Átnyújt, odaad. *Lehozom az égből Júnó virágjának Magvait, 's ~om minden leánykának* (330/1976).

kiosztat i (1)

Odaadat. *Mely említett Catalogus Bteca [= Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztattja ki* (439*/219/5).

kiosztva in (1)

Felsorolva. *Elég, hogy a' Dámák hatvan négytől fogva Esztendő-szám szerint voltak itt ~* (330/398).

kiöl i (1)

Kipusztít. *Én ugyan e' kasból ~ém a' tompa heréket* (356/9).

kiömleni in (1)

Kifolyni. *Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek ~* (379/56).

kiönt i (5)

1. Kibocsátja. *Éris öszevejárja belől minden tagját, Szívére, májjára ~i maszlagját* (330/736). 2. Kinyilvánít. *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' bús panasszait* (304/34). *'S mikor a' Magyarok e' képp' örömeiket ki-öntik: Akkor az Úr érdemeit szöllják, 's Nevét köszöntik* (124/7). 3. *Vérét ~ik: megölik. Mert óh vitéz Nemzetség! Ha nem leszel segítség, Majd trónusom' lédöntik, 'S tán vérem' is ~ik* (259/484). *öntsem ki* (435/34).

kiönthet i (1)

Szívét ~i: érzelmeit elmondhatja. Óh érttem teremtett Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem! (430/30)

kipallérozás fn (1)

Kiművelés, fejlesztés. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/507).

kipallérozott mn

(1)

Kiművelt. *Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi, 'S a' ~ hívság' leleményi* (330/2002).

kipáralgott in

(1)

Elpárolgott. *Bár, Barátom! Az itt ~ lének Tsepjei számtalan könnyekké lennének* (457/9).

kipattan i

(4)

1. Előretör. *Ím alföldi lován villám' módjára ~, Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte* (253/43). 2. Felriad. *Elsőben is mélyl álomból Tévelygő andalgásomból Nemde én pattanék ki?* (447/33) 3. <Szem> kiesik. *Ah! szemeim! Mit láttok? ... Már ki pattannátok, 's Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venne?* (139/48)
pattanék ki (134/33).

kipattant in

(2)

Lecsapott <villám>. *Ropog a' ki-pattant mennykő és le görög, Az égnek meg-rendült sarka hosszan dörög* (202/39, 56/39).

kipeder i

(1)

Hegyesre sodor. *Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszároson* (114/378).

kipemetel i

(1)

<Kemencét a kenyér bevetése előtt> kitisztít. *A' kemenczét fűtögetni Hej! bezzeg nem restelném, Hogy tisztább lenne feneke Gyakran ~ném* (169/124).

kipezsdül i

(1)

Kinő. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indultt gyertyán-, bikk- és szil-törzsökön pészül ki* (330*/144/6).

kipihen i

(2)

Kipiheni magát: addig pihen, míg fáradtsága el nem múlik. E' Kősziklák alá jer, öblösek ezek, Pihend ki magadat! — én te veled leszek (143/22). *Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/3).

kipihent in

(1)

Kipihent erővel: pihenten, kipihenve. Ki pihent erővel úgy tsendesenn mennek (10/35).

kipihenvén in

(1)

Kipihenvén magát: pihenéstől felfrissülve. Kipihenvén magát, más nap késő reggel Meg-indult Kaposba parádés sereggel (330/41).

kipótol i

(2)

1. <Késedelmet> behoz. *Mit? Mond a' többek közt, lám, a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések* (77/176). 2. Helyettesít. *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly nálad nagyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/4).

kipukkant in

(1)

Feltörő. *Hányszor láttuk, hogy az Etna ~ katlanjain Ártúzéval pusztított a' Ciklopsok' határain* (413a/476).

kipusztít i

(1)

Megfoszt. *Ki pusztítottak engemet Már minden költségemből* (114/604).

kiraboltatott mn

(1)

Mindenükből kifosztott. *Tsak kémény-erdők-ké válnak a' városok; A' ~ ártatlanok nyögnek* (337/57).

kirafiníroz i

(1)

Kicifráz, kiszínez. *Jobbitás helyett az el tévedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn hirbe hozzák Nagyítják, szépítik, ki raffinirozzák* (453/180).

kirak i

(3)

1. <Utcát> kikövez. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát, ha ugyan ki rakják* (266/35-6). 2. Megvételre ajánl. *Már ma a' szíveket ~ják vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb* (206/17).

kirakott in

(1)

Gyönggyel ~ mező: harmatos mező. E' gyönggyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő concertje seregel (72/5).

király fn

(120)

1. Monarchikus államnak férfi uralkodója. *Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem tudlak leírni, írjam le népedet* (337/251). 2. <Mitológiában, komikus eposzban uralkodó.> *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/234-5). *A' vizek' ~a, Pádus, sok erdőket kitepert* (413a/ 488). *Én vagyok Király Pszikharpaksz, Ezen a néven hetedik, Születésem Nagy Trokszartaksz Vérével ditsekedik* (114/77). 3. *Az ég ~a: a*

nap. Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' ~a Keletre fog kerülni (43/11). **4.** A teremtés ~a: Isten. Mely által magát a' Teremtés Királlya Hiu okossággal leg főbbnek csudálja (453/45). **5.** Az emberi élet elrendezője. Két ~ja van az emberi nemzetnek, ... Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik velünk; A' másik a' mindent össze-rontó halál (193/9). **6.** A berek zöld ~a: nagy fa. A' bereknek Századokig vala zöld Királlya, Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feleledéz (445/4).

Király (92/147, 114/240, 411, 443, 195/33, 200/61, 257/156, 258/86, 259/21, 443, 306/252, 314/21, 37, 330/1903, 337/319, 400/23, 43), Király' (257/152, 330*/148/2, 337/257, 418*/176/6, 445/67), Királly (2/19, 30/2, 5), ~ok (205/9), ~ok' (189/16, 379/80), Királyok (114/59, 626, 190/45, 215/17, 245/38, 259/135, 477, 377/13, 413a/1061), Királlyok (6/14, 16/9, 59), Királyok' (258/29, 259/75, 418, 305/25, 337/273, 351, 369/5, 379/80, 454/865), Királyom (337/165), Királyod (257/175), Királya (259/295, 408, 306/263, 337/157, 253, 407), Királlya (2/23, 114/43, 82, 124/9, 413/47, 413a/1098), Királyunk' (445/33, 43), Királytok (257/59, 258/103), Királyink' (445/15), ~t (410/34), Királyt (211/35, 257/37, 237, 259/118, 626, 671, 328/7, 330*/147/3, 337/254), ~át (253/65), Királynak (92/14, 58, 134/125, 259/356, 267*/13/6, 330/929, 445*/233/5, 447/125, 452/4, 453/221, 454/978), Királynak (9/8), Királyoknak (259/237), Királyomnak (259/537), Királynának (231*/123/3), Királyba (457/8), Királyhoz (337/397), Királyához (114/407), Királyunkhoz (257/112), Királyihoz (259/cím), Királyért (92/95, 259/368, 562p, 268/172, 180), Királyodért (259/80), Királyunkért (259/491, 545), Királyotokért (259/647), Királlyal (114/6, 259/663), K. (267*/15/6).

királyház fn

(2)

Uralkodóház; a család, amelyből az uralkodók származnak. A' Királyház' Magzatjáért Álljunk bosszút Tréziáért Kit Hazánk most is

sóhajt (257/51).

Királyház' (257/57).

királyhűség fn

(1)

Az uralkodó iránti ragaszkodás. Távozz Frantz! ... A' Királyhűség lelkünkben Lángol, 's még Hazánkban él (257/76).

királyi mn

(36)

1. Királyhoz tartozó, a király birtokában levő. Kik e' Királyi várba feljövétek, Hogy a' Magyar nevet nagyvá tegyétek! (259/37) **2.** Királytól származó, királynak köszönhető <dolog>. Hogy e' felséges Párnak Királyi oltalmában Örvendjen az hazában Minden Magyar-fija (259/290). Még házatok fennáll, 's mezőitek virítanak. E' boldogság ~ mív (257/174). **3.** Vmely királyságban állami igazgatás alatt levő <intézmény>. A' Királyi Tábla (313*/102/1). **4.** Királyi ház: uralkodóház; család, amelyből az uralkodók származnak. Virágozzék örökre Olly sok ditső Királyért, A' Nemzetek javáért Ez a' Királyi ház (259/370). **5.** Királyra jellemző; fényűző, fenséges, méltóságos. Magunk után egyszer hült nyomokat hagyunk, Már akár ~ méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba kolduskenyért égyünk (209/49). Hogyha vetekedni akar Salamonnal Királyi pompával meg győzi azonnal (90/22). **6.** Királyi szék: **a)** hatalom. Nemes lelkű Henrik! megöltek tégedet, De szét nem törhették ~ székedet (337/314). Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! ... Mikor levert erőnk felett Fel áll Királyi székeitek: Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset ütök (104/6). **b)** előkelő hely. Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba [a bor], 'S mint ~ székebe ki száll a' kantsóba? Melly édesen pezseg! (199/72) **7.** Királyi tiszt: fontos szerep, tiszttség. Ki mérészli meg sérteni most ~ tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott corrigálni engemet? (314/29) **8.** Királyi érdem: a legnagyobb elismerés. Mitsoda Hérósok állnak ott sorjába A' Királyi Érdem' fényes templomába! (259/352) **9.** Pompás, gyönyörű. De az isteni Rózsának Több ~ dísze van (397a/396). ~ (379/99, 413a/1052), Királyi (92/88, 238, 114/66, 170/15, 259/15, 71, 130, 307, 316, 425, 453, 337/6, 324, 373/80, 445/cím, 62,

353/6), *kir.* (445/cím), *Kir.* (454/cím), *K.* (368*/30/4, 10).

királyné fn (17)

1. Királynő; királyi rangban uralkodó nő. *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és szennyből hazátok'* (259/177). 2. Mitológiai főalak. *Én Vénusz a' nagy égből, Hol mint örök ~ 'S fő istenasszony ülök* (185/2). 3. Vmely együttesben a leg-szebb egyed. *Most nyílnak a' virágok: A' Rózsza, mint Királyné; Ül tarka trónusában, 'S a' nártzisok körülte Fenn-állya udvarolnak* (373/74). 4. *Az éj ~ja:* a Hold. *Te csendes éjnek ~ja, Endímion' szép barátnéja, Te, ott a' fél felhő megett!* (431/1) 5. Anyaméh. *Mikor Méhetskék zsi bongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/2). *Királyné* (259/159, 163, 195, 199), *Királynéd'* (258/24), *Királynétok* (259/126), *Királynénak* (92/72), *~jának* (148/16), *Királynéjának* (259/510, 397a/393), *Királynénként* (258/47), *Királynévá* (330/2012).

királyos mn (1)

Királyhoz méltó. *Trokszartaksz végre fel álla, 'S Királyosan perolála Utoljára ekképpen* (114/313).

királyölő fn (2)

Királyölők: franciák. *Vágjuk e' Királyölöket A' mi kardunk vesse őket A' setét pokolba be* (257/38, 44).

királyság fn (2)

Felsőbbség. *Rajtok ~ot mutogatni akar A' veres bársonyba kevélykedő bakar* (199/9, 87/9).

királyvár fn (1)

Királyi vár. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmatosságával* (259*/186/11).

kirángatván in (1)

Kipusztítva, kiűzve. *Kelj fel és Sasoddal tétessd fel végtére A' hármás lilium tízimert a' Luvrére, Mellyből ~ a' Burbon' fíjait Latrok' barlangjává tették szent falait* (337/143).

kiránt i (3)

1. Hirtelen elővesz. *Egy jó flintát Júnó előtt*

Ki ránt két oszlop közül (92/310). 2. *⟨Kardot⟩ hüvelyéből hirtelen előhúz. Szeme elé pattan, Ki rántja éles szablyáját* (114/851). *Ki ránt* (231/97).

kirántott in (2)

Hirtelen előhúzott. *A' ~ kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/33). *~* (258/44).

kirebeg i (3)

Halkan, meghatódva mond. *Én hát tsak lantommal fogom fel szózatját, Hogy itt ~jem végső indulatját* (454/844). *rebeg ki* (63/29); *rebegé ki* (330/843).

kirebegni in (1)

Halkan, meghatódva mondani. *El-aszik már — ki nem tudám a' többiét rebegni, A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/109).

kirepít i (1)

⟨Madar a fiai⟩ szárnyukra bocsátja. *Nézd el, a' hangos filoméla, ... Fészkel és kedves fiai segíti Majd ki repíti* (117/4).

kirepül i (2)

1. Elmúlik. *Az únalom 's bánat iromba szárnyakon Kirepül lekókkadt fővel az ablakon* (330/466). 2. Elhagy vmít, eltávozik vhonnan. *Ha jelenlétemben nem elég vagyok az ő mulattatásokra: kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' magános fülemüle, látatlanul zeng ő körülöttök* (368*/24/13).

kirepülni in (1)

Kalitkát elhagyni. *[Madar] Még is mindég fog készülni Ki repülni* (31/14).

Kirín i (1)

Személynév. ⟨Quiri(nus), a Rómába beköltözött szabinok Marssal azonosított nemzeti istene, akinek temploma állt Rómában.⟩ *Jaj iszonyú látás! Tetemit szétszórja ~nak Melyeknek sem szél sem Nap eddig nem juta* (327/13).

kirohan i (2)

1. Kifut. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára* (413a/521). 2. Fellázad vki ellen.

Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók ~tak trónusom ellen (259/437).

kirohanni in (1)

Kiállni. *Nem volt semmi veszély, sem semmi próba' előttök, Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni (259/624).*

kirózsádzott in (1)

Pompázó, díszes. *A' szép kantusoktól ~ szá-nak Pompásabban díszlő tavaszt nem kíván-nak (330/83).*

kirúg i (1)

Lábbal kilibbent vhonnan. *Az a' Kasztál ví-gabb elmét tsinál a' Poetába, Mellyet he-gyünkön rúgott ki a' Pegáz első lába rúgott ki (342/22).*

kirukkol i (1)

Kivonul. *De a' könnyű sereg' jobb szárnyá-val Márta Kirukkolt, 's előlök az útát elzárta (330/1292).*

kis mn (172)

1. Csekély térbeli kiterjedésű. *Van a' hegyen egy ~ szőlőm és szilvásom (199/35). Ni e ~ rózsabokor hirtelen Mint meg rezzen amott a víz szélén (139/2). Sőhajtván szép Nevét Itt e' ~ patak' ere megett! (172/30) — És még a' ~ füvetske is, A leg ~ebb férgetske is Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges (123/55–6). Fújván egy ág hegyénn a' ~ fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti le (83/23).* **2.** Nem felnőtt korú; fiatal. *Anyai ölében mindjárt meglátjátok, Meglátjátok mindjárt ama' ~ Hertzeget (259/403). Híven apolgassad ~ unokáimat (210/107). Megsíp-vén a' ~ Ámott Egy méh, mikor mézet lopott mérészenn (152/1).* **3.** Egy ~: csekély mennyiségű; kevés. *Testünket alig bírhatjuk Lé-lekszakadva aratjuk A' mi ~ termésünk jött (389/43). Ugyan nagyon megizzadtam, Adja-tok egy ~ vizet (389/33). Mennyi sok munká-val, És idő' jártával Gyűlthettek egy ~ mé-zet? (135/45)* **4.** Kevés egyedből álló; kisszámú. *Légy kegyelmes Hadnagy ~ Néped mellett (225/4).* **5.** Rövidnek tetsző (idő). *Fizignát, egy ~ késéssel Így kezdette szavait (114/149).* **6.** Rövid ideig tartó. *Ró'sában a' ~ Szerelmek megszállnak És mennyei Hár-*

móniát tsinálnak (128/55). Ekkor — itt lessz már a java E' ~ Historiának (231/440). **7.** Gyenge, enyhe (természeti jelenség, folya-mat). *Míg érzek míg szollok egy ~ nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett (4/21).* **8.** Szelíd, enyhe. *E' ~ intést szívetek-nek táblájára írástok (241/29). Eggy tsalfa ~ vigyorgás Új lángot ád azoknak (185/137).* **9.** Kevésbé jelentős, nem lényeges. *Én is attól tartok ám: Mert ez a' ~ Ethikám Csalhatatlan (276/20). Díszedbe ez által esett nem ~ tsorba (212/18).* **10.** Társadalmilag jelentéktelen (személy). *De mivelhogy nagyok A' látások, és én ~ éneklő vagyok: Te beszélld el, Klio! (237/20)* **11.** (Kedveskedés kifejezésére:) sze-retett, kedves, aranyos. *Eredj te ~ Pajzán! A' Lyánkának így szóll (330/1384). Fiatal ő, van egy szép ~ felesége (330/133). Ímé e' két Szép Gerlitzét Hozom neked, Citére! Illy lángban fő Mind a' kettő, 'S csókot rak ~ kincsére (277/42).*

Kis fn (9)

Családnév. **1.** (∼ István, pesti nyomdász és könyvkötő.) *Utánna ... ~ István is Tyúkodival 's utól Tóbi azokkal (314/18).* **2.** (∼ Bálint, csökli pap.) *El is jöttek, ~ Bálintom, a' te tisz-teletedre, Mind a' két rész ezer áldást kíván-ván a' fejedre (326/51).* ~ (326/12, 67, 69, 71, 73, 74, 74).

kisarjazott in (1)

Származó. *Hatalmas Rendek, óh vitézi vérből Kisarjazott nemes Magyar vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik híreteknel Sokkal nagyob-bak vagytok (259/34).*

Kisasszond fn (1)

Helynév. *Öröm nekem, hogy lakhelyedbe szálltam, Hogy itt ~on reád találtam (305/6).*

kisasszony fn (37)

1. Uri családból származó hajadon. *Egy szó-val Úr és Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/45).* **2.** (Ennek megszólítása.) *Kisasszony! (368/1)* **3.** (Nagyleány, fiatal nő udvarias megszólítá-sa.) *Egyet egyet fordul bennem A' vér és szin-te zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Teke-nőbe hajlik (169/63).* **4.** Öreg ~: vénlány. *Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki*

méltó, hogy reá örök párta asszon (330/215). *Kisasszony* (169/29, 143, 197/87, 368/9, 27), *Kis Asszony* (231/417, 310/11, 53, 69), *Kis-asszony* (368a/128), *Kisasszon* (388/cím), *Kis-asszony* (169/74, 87, 133, 330/719, 725, 1529), *Kis-Asszony* (169/81, 103, 169), *Kiss-Azzon* (330*/166/cím), *Kisasszonyok* (330/1461), *Kisasszonyod* (337/324), *Kisasszonya* (368*/31/9), *Kisasszonyt* (330/1455), *~t* (317/220), *kis-Azzonnak* (330/cím), *Kis-Asszonnak* (330/156), *Kisasszonnak* (330/1308), *Kis Asszonyának* (310/53), *Kisasszonyhoz* (368*/24/34), *Kisasszonhoz* (331/cím), *Kisasszonokkal* (330*/152/cím).

kisasszonyka fn (11)

1. Üri családból származó hajadon. *Éllyenek mind az Urak is, Asszonyságtok éllyenek, Éllyenek a' Kis Asszonykák, no éllyenek mindeknek* (310/76). 2. <Ennek megszólítása.> *Kis Asszonyka!* (238*/143/1) *Kis Asszonyka* (231/260, 408), *Kis Asszonykák* (310/29), *Kisasszonykám* (238*/147/1), *Kis Asszonykát* (231/376), *Kis Asszonykáját* (231/4), *Kis Asszonykának* (231/401, 238*/143/4), *Kis Asszonykával* (231/373).

Kis-Balaton fn (2)

Fertő tó. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aestheticához valónak tartom* (432*/202/1). *kis Balaton* (432/9).

kicsikó fn (1)

A ló kicsinye. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó hordozta is* (433/18).

kisdéd mn/fn (21)

I. mn 1. Kis (élőlény, tárgy); kicsike, kicsiny. *Nézd! Nézd! ama' ~ Patsirta, Hogy két fel a' göröngy alól* (417/21). 'S a' hó' feje egén elszórá azokat A' ragyogó ~ hajnalsillagokat (330/1858). Kiterjeszti ~ Országok' határát (259/191). 2. Kis természetű. *Kellemes lejtőt jár ~ paripája* (330/160). 3. A szokottnál kisebb. *Hamarjába E' dalotskát zengé ~ Hárfájába* (235/36). 4. Kevés, kisebb mérvű. *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy ~ 's kurta szerentse elég* (39/8). 5. Kis számú. *A' több Zefírek' nyájas ~ rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt liliumit*

nyalja (172/18). 6. Nem túl hangos. *Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül Egy ~ mennydörgést durranta bal felül* (330/880). 7. Rövid ideig tartó. *Álljatok, egy ~ haladéokra megálljatok itten Habjaim!* (259/595)

~ (305/52, 336/50, 337/367, 369, 341/23, 413a/567, 426/24, 460/24), *Kisdéd* (326/58, 348/44).

II. fn Kisgyermek, csecsemő. *És nem tsak magamért kérlek, kér vélem ez árva Kisdéd is, (elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját) im e' ~, sok régi Királyok' vére* (258/28-9).

kisebb-nagyobb mn (1)

Több különböző értékű, jelenségű. 'S annak kisebb nagyobb betségét Nézi a' Bólt hidegen (367/5).

kisebbség fn (1)

Vki ~ére: rangjához méltatlan. *De talám néki sem lesz kisebbségére Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére* (337/365).

kísér i (28)

1. Védelem nyújtása végett, tisztelet jeléül együtt megy v. jön vkivel. *Te azt, ki megvetette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára hágott, Kiséred és apolगतod* (305/47). A' kiket zokogva e' földön éltebe Kisért a' megholtak temető helyébe (214/66). 2. Követ vkit, vmit, vele együtt halad. *Úgyde az Angyal egy nyomig Kiséri ember nyomát Te is ~jél holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/30–2). *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés ~i nyomát* (253/45). *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri* (155/21). 3. Állandóan része van vmiben, nem hagyja el vmi. *Él is az ő tetemes hírek még sírjok után is, Él a' népek előtt, neveket ~i ditsőség* (259/633). 4. Büntet. Ez a' Hir. — A' virtust ez mindig ditséri, A' vétket büntető átkokkal ~i (193/22). 5. Együtt jár <az élettel>. [A halál] *Mivel mint az árnyék, a' testet követi, Kísér 's lábunk minden léptét számba veti* (204/24, 217/24). 6. Kiegészítésül vmely hangszeren játszik. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal ~i bandája* (330/460).

~nek (413/8, 413a/6); ~i (192/13, 260/11,

413/50, 413a/46), *Kíséri* (259/330), *kíséri* (453/98), *késéri* (330/89), *~ik* (330/280), *~tem* (306/179), *~ted* (454/955), *~te* (231/174), *~ték* (231/280). — *~t volna* (237/8). — *Kísérjen* (158/12); *~jem* (306/173).

Ik: *el~*, *ki~*.

kísérni in (1)

Követni. *Mint a' lidértz, ... A' ki ezt kergeti, el-repül előre, 'S azt szokta ~, a' ki szalad tőle* (194/30).

kísérő fn (3)

Vkit kísérő személy. *Éljen Zichyvel, 's Kísérőivel Éljen Károlynk éljen!* (188/151) *~t* (330/64), *~knek* (213/84).

kísérteni in (1)

Csábítani. *Elsőbb simogatva kezdtem ~, De ezzel kevésre lehetett ám menni* (239/177).

kísértés fn (1)

Csábítás. *Álmaim is mind nehezek: Mind csak ~t érezek* (309/98).

kísértet fn (3)

1. (Babonás hiedelem szerint) a halott lelke, amely megjelenik az élőknek. *Hallott Óriás Szó is a' tsendes berkekben széllyel, Tsuda halvány ~ek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). 2. Csúnya nő. *Óh Uram! Őrizz meg ettől A' vasorrú ~tól* (339/8). 3. Mennyei ~: a szeretett nő álmoképe. *Ah mert, bár eddig sok kin sértett, E' Kép — e' mennyei Kisértet — Visszaigézi nyugtomat* (431/53).

kisértetve in (1)

Kisérvé. *Phoebus. A' Hónortól, Pallástól, és Hirtől ~ a' Múzsákhoz* (188/119).

kisértetvén fn (1)

Őrizettel vezetve. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal ... 's Drabantok között ~* (330/1616).

kisértvén in (1)

Csábítva. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyvszag, nem kard-szag, Kisértvén szomjunkat a vinum de Kardszag* (228/4).

kisérvén in (1)

Követve. *Ki az a' kit hozánk hoznak kelet felől az Egek Mint pompás napot késérvén aranyos kék fellegek?* (405/34)

kisévál i (1)

Sétálva kimegy a határba. *De még is barátom jer, ha ki sétálunk, Az őszben is elég örömet találunk* (199/21).

kisfiú fn (1)

Nyilazó ~: *Ámor. Téjszin tzombján játszik nyilazó kis fija, Kinek szemén tűz van, száján ambrózia* (330/1877).

kisiet i (1)

Gyorsan távozik vhonnan. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak* (190/27).

kisír i (1)

Kisírja a szemét: vörösre és duzzadtra sírja a szemét. *Mikor sírja felett szemeit ki sírja, Eszébe is alig jut a' maga sírja* (209/17).

kisírt mn (1)

Kisírt szem: vörösre és duzzadtra sírt szem. *Hogy Páris' dámái bajnokid' rettegjék, 'S ~t szemeken a' könny tseperegjék* (337/244).

Kiss fn (1)

Családnév. *Salétrom Inspector ~ Imre Úrhoz* (457/cím).

kisugárzik i (1)

Kitünik. *A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisugárzott volna szép lelke abból is* (454/776).

kisül i (1)

Kiszárad. *A' mező kisültt, A' zengő liget kietlen* (427/58).

kisüt i (1)

Kipusztít. *Az áldott nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kénnyén élő gonoszokat* (454/159).

kiszab i (2)

1. Kivág. *Kiknek nyeregből szabta ki rendjeket Az üstökös Kund, a' bajszos Gyula* (418/61). 2. Meghatároz. *Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/416).

kiszabadít i (1)

Kijuttat. *Juno, a' mint Ovidius beszél, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát foganta, kit osztán a' Vulkanus kalapáttsa szabadíta ki onnan* (330*/202/2).

kiszabadult in

Szabaddá tett. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól ~ pályára* (413a/521).

kiszabott mn

1. Meghatározott. *Hát a' vitézeknek így kell é tennie? El kell é hagyniok ~ rendjeket, A' fegyvert, a' Zászlót, a' Fővezérjeket?* (330/1495) **2.** Megállapított, kimért. *És a' Furiák-nak kezekbe adatnak, Hol ha a' ~ büntetést kiállják, Az Istenek másik állatban próbálják* (454/475).

kiszabva in

1. Meghatározva. *Nints hát időre ~, nints az én tisztelem* (405/7). **2.** Kimérve. *Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' vér' mezeji már ki-szabva vannak* (260/18). *ki szabva* (306/144), *Ki szabva* (267/42).

kiszakad i

A lélek ~ vkiből: meghal. Mindjárt ~ a' lélek Belőlem, azt gondolám (324/39).

kiszakaszt i

1. Kizakít, kitép. *A' Schreibkalenderből a' Bőjtnél ~ Egy tiszta levelet* (330/1525). **2.** *⟨A kenyereket⟩ a megkelt tésztából megfelelő nagyságra kiformázza. Édesdeden bámúl reám, Míg csak ki nem szakasztok* (169/4).

kiszakasztani in

Eltávolítani. *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom, És szívemhez forradtt szívét Vérrel kiszakasztanom* (443/76).

kiszalad i

Szaladva kimegy vhonnan. *A' szobából minden ember ~a, 'S Carnevál odabé egyedül marada* (330/1637). *ki szalad* (114/190).

kiszáll i

1. Kimegy vhonnan. *Innen a' hartzra termett Ló ~ gögös fejével* (413a/668). *A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka Kiszáll az udvarló Szentek' pitvarából* (337/295). **2.** *⟨Járműből⟩ kilép. Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan ~nak* (330/286). **3.** *Vhova ~: állandó lakóhelyéről ismeretlen területre kimegy, kiindul. Jövel, szállj ki vélem edgyütt a' Tengernek hátára* (413a/566).

Ím már a' vérnek tágas mezejére ~nak A' se-regek (253/38). **4.** Kikerül vmibe. *Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba* (199/72). **5.** Megjelenik. *Ha az új Hóld setét szarvval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren* (413a/432). **6.** Kiáll vki ellen. *Hasonló fegyverrel ismét hartzra ki szállának* (413a/497). *Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/821). **7.** Erőre kiszáll: vállalja a harcot. *Cerberus ordíttson, harapó fogakat viisoríttson, Még is ez ellene áll, véle erőre ki száll* (44/10).

Száll-ki (397a/867), *~anak* (390/18), *~a* (337/109), *~ott* (270/2, 413a/812), *ki szállt* (317/210), *szállt ki* (337/193), *fog kiszállani* (257/194). — *Szállj ki* (304/2, 435/2).

kiszállni in

⟨Hadba⟩ menni. Hát ti Királyotokért 's a' hazáért hadba ~ Nem mernének e már? (259/647)

kiszállt in

⟨Hadba⟩ ment. Rettentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' viadalra ~t hadi népek (258/6).

kiszállva in

Harcra készen. *Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' vér mezején már ki szállva vannak* (192/22).

kiszállván in

Szárazföldre lépve. *Általjött a' jégen Tihany' hegyfokánál; 'S ~ Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/33). *Ki szállván* (357/34).

kiszárad i

1. *⟨Forrás⟩ Elapad. Forrásim, ... Kiszáradtának* (427/36). **2.** *⟨Növény⟩ vízhiány miatt elszárad. A' kinyíltt játszint elasz, A' rózsaszál egy délbe' is ~* (288/96). *~* (445/5).

kiszáradt in

1. Szárazzá vált. *Hüll már! — de jaj! — hijába Csepeg le harmatod már, Hijába mert ki száradt Erek be nem fogadja* (186/19). **2.** *Kiszáradt szem: már könnyezni sem tudó szem. Ezek' e' két ki száradt szemek*

Könnytseppé válttt harmatai (130/27).
~t (446/23).

kiszáraszt i (1)

⟨A föld termőerejét⟩ nagyon igénybe veszi, kiszívja. *Mert ~ják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is* (413a/89).

kiszed i (4)

1. ⟨Fogat⟩ kihúz. *De most, noha csípésével Majd ~i fogamat* (425/38, 129/38). 2. ⟨Bort⟩ kiszív. *Haragszik a' gyermek Bakhus a' hordóba, Míg egy részét ki nem szedik a' lopóba* (199/62, 87/42).

kiszeg i (1)

Kiteker. *Veri szárnyát 's imé nyakát Ki szegi egy legény* (142/18).

kiszegezett in (1)

Előre nyújtott. *Kik is ~ pagnétal kiálltak, 'S tujókkal eleven Sorompót tsináltak* (330/1317).

kiszikrádzik i (1)

Tűz szikrádzik ki szeméből: nagy erőt, elszántságot mutat. A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből! (253/42)

kiszív i (4)

1. ⟨Pipából⟩ elfogyasztja az égő dohányt. *Ott be szállván, eggybe kérdem: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/36). 2. ⟨Illatot⟩ felszív. *Eredj, 's egy hosszú csókkal szídd ki Zefir elől illatait [a rózsának]* (426/21). 3. Észlel. *'S Ámor mosolyogván szelíd nézéséből, E' kegyetlen lángot szívtam ki szemedből* (380/52). *szíttam ki* (196/54).

kiszólít i (1)

Az épületet az Úr ~ja: tönkremegy, lebontják. Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében. De azt az árnyék világból az Ur ki szólította 'S helyébe az Asszony ezt a szép házat álította (310/21).

kiszór i (1)

Bökezűen adományoz. *Gazdag ajándékit bő kézzel szórta ki Tzéres A' ti határitokonn* (258/91).

kísztet Ik: el~.

kiszületik i (1)

Kifolyik. *Ti, a' kik a' gyermek Bakhust böltsőjéből, Mihelyt ki születik a' gerézd' méhéből, Apolगतó ölbe lihegve fogjátok* (219/8).

kitágít i (1)

Lazává tesz. *Vagy hogy a' meleg a' föld nyílasít ~ja 'S vetésünkre a' nedveket több útkon indítja* (413a/101).

kitajtékoz i (1)

Kiizzad. *Nints semmi, a' mi [a ló] futása tzellyát meg-határozza, Míg nem egészsz testen minden mérgét ki-tajtékozza* (216/46).

kitakar i (1)

Vmit ~: a borító anyagot eltávolítja róla. Fel költ mejjét ki takarja, Meg óldozza ruháit (231/355).

kitalál i (3)

1. ⟨Vmely összefüggést⟩ helyesen lát meg. *De hármass halmának tzélyát ~om, Mert amikor végbe megy a' Diadalom* (238/13). 2. Feltalál, rájön vmire. *Hogy az elme, 's tapasztalás pótolná a' szükségét 'S találná ki lassan lassan mindenik mesterséget* (413a/150). *találja ki* (377/50).

kitálal i (1)

Részletesen elmond. *Én addig az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's egyszerre nekik ~om* (330/994).

kitántorgott in (1)

Lassan előjött. *Egy Síról ~ Szél Bádjattan mozgatja* (128/15).

kitárván in (2)

Kibontva. *Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még félig bimbó virágokat, A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé fűszer-számazzák az egész vidéket* (89/11). ~ (397a/439).

kitehet i (1)

Kifejezhet. *No már millyen soká éllyen, jobban ki nem tehetem* (310/55).

kiteker i (2)

1. Kiprésel. *Mikor az ősz szőlőinek friss levét ~i* (111/119). 2. Kicsavar. *Mellé suhan két Fraj, 's mikor nem vígyázott, Szájából az égő pipát ~ték* (330/1703).

kitekint i (1)
Felderít. *Egy messzelátó cső ~ené Szándékok* (418/69).

kitelik i (1)
Vkitől ~: birtokában van vminek. De sem tőlem ki nem telnék Illyen pompa, illyen kints (415/14).

kitenni in (3)
1. Kiejteni. *Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga közt szűrve kell ki-tenni, Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (194/13, 58/13). 2. Kifejezni. *Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol illyen formát akar az élénk szóval ~* (330*/204/10).

kiteper i (1)
(Fát) tövestül kicsavar. *A' vizek' királya, Pádus, sok erdőket ~t* (413a/488).

kitér i (1)
Elkerül. *Ne hajts a' Szírének' szavára, 'S térj ki az Acrocerauiniáktól* (445/72).

kiterít i (1)
Fa virágot ~: virágba borul a fa. Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki teríti Virágit, ... Ha levélnél több a' virág, gazdag lessz az aratás (413a/200).

kiterített in (1)
Ültetett. *Úgy látszik, mint a' hegy tetején épített Fejér kastély előtt sorba ki-terített Pálma vagy jegenye kartsú derekával* (239/32).

kiterjed i (3)
1. Elterjed. *'S mint a' világosság ~, És bekerül az egész Világon* (418/95). 2. Kitágul. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjed határok* (126/2). ~t (373/92).

kiterjedhet i (1)
Hathat. *Az Írónak Lelke felemelkedhetik ebben, a' bőltsőtől fogva a' leggyengébbekig minden lélekre ~* (454a*/257/27).

kiterjedt in (2)
Széttárt. *Egy Vadgalamb ... Suhan ~t szárnyakkal A' völgybe egyenesen* (397a/833). *ki terjedt* (213/121).

kiterjeszt i (3)
1. Kinöveszt. *És akkor vaska gallyait szerte-*

szét ~i 'S középen állván, temérdek árnyékát el terjeszti (413a/832). 2. *Oltalmát szárnyait ~i vkire, vmire: védelmezi. Terjeszd ki oltalmad szárnyait reájok* (453/28). 3. *(Területet) növel. Kiterjeszti kisedd Országatok' határát* (259/191).

kitesz i (7)
1. Elrendel. *Az Ég mindennek ki téssen egy véget 'S nem soká érek már én is vénséget* (171/19). 2. Elmond, kifejez. *'S tudom, hogy midőn ezt illy hosszán kitettem, Minden itt lévőeknek szíve szólt mellettem* (454/821). *De minden íge és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, szűk Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek?* (292/8). 3. *Kiteszi a szűrét vkinek: elzavarják, elküldik. Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/161). 4. *Kitesz vkit vmire: kellemetlen helyzetbe juttatja. De jaj mit beszéllek? Mikor én vétettem, Thisbémet, szerelmem, veszélyre ki-tettem!* (77/190). *tettem ki* (310/56), *Ki tették* (92/64).

kitétel fn (1)
Kifejezés, kimondás. *Lillám! Elég csak egy szó Annak ~ére, Hogy téged én szeretlek* (292/2).

kitetszik i (5)
1. Kitünik. *Bár a' kertet nőjjék fel a' durva gyomok Még is ki tettzenek a' szép liliumok* (29/6). 2. Megmutakozik, felismerhető. *Így a' vitézek' hív unokáiban ... ~ A' magos elme 's az Ősi Virtus* (445/11). *ki tettzik* (111/93), *fog ki tettzeni* (12/36). — *ki tessék* (77/213).

kitetsző in (2)
Megmutakozó, látható. *Gyönyörűségével kínálgató térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség* (77/48). *ki tetsző* (77/40).

kitett in (1)
Kihelyezett. *A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak* (92/20).

kitéve in (1)
Vminek ~: olyan helyzetben van, hogy vmi-lyen hatás éri. Ki van téve a' hév Napnak, 's a' sanyargató fagynak (413a/917).

- kitiltani in** (1)
Vkit vhonnan örökre kiutasítani. 'S Vétzyt Nyitra Vármegyéből Nem lehet ki tiltanom (317/67).
- kitisztázott in** (1)
Felvilágosult. Kit a' ~ értelem okosít, 'S ma-ga az Igazság' napja világosít (454/731).
- kitisztít i** (1)
Lelket ~: vétkeiktől megszabadít. Míg a' sok kín, próba, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelkét úgy ki nem tisztítja, Hogy virtu-sát semmi már nem motskosítja: Ekkor a' Te-remtő magához felvészi (454/489).
- kitisztult in** (1)
Tökéletessé fejlődött. Bölts Gróf! tsak fiatal Múzsám erősödjön, 'S kitisztult lantomba hazám gyönyörködjön, Tsak az ég olly lelkét 's erőt adjon nekem: Téged fog zengeni haty-tyúú énekem (306/230).
- kitölt i** (2)
1. (Folyadékot) vhonnan vmibe önt. Nints a' nektár olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe' (134/116). 2. (Indulatát) másokra kellemetlen módon vezeti le. Juno, töltd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat (57/15).
- kitöltni in** (1)
(Folyadékot) vhonnan vmire önteni. 'S azt a' nedvet, ... Arany tsészékből apránként ki tölti az oltárra (413a/719).
- kitördel i** (1)
Darabonként kitör. A' vénség béverte púder-rel hajait, Kitördelte kettőn kívül a' fogait (330/228).
- kitörík i** (1)
(Kéz, láb) eltörík. 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának (330/1476).
- kitörölhet i** (1)
(Személy lelkéből) eltávolít vmit. A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik kiváltkép-pen mindenkéül szembe: Ha azt szíveikből az idők mostoha Változási ki nem törölhetik soha (212/26).
- kitörül i** (1)
(Érzelmet) megszüntet. Ah, melly sirva kér-tem őt Hogy törölje ki belőlem Lillát, és a' bánatot! (428/141)
- kitörvén in** (1)
Vmiből letörve. A' zablatlan szélveszeknek Felhitta tsoportjait, Kik az északi bértzeknek Kitörvén barlangjait, Mendörgő hanggal rab-lották A' virdító berkeket (397a/52).
- kitruccol i** (1)
Meggátol. Hogy ott tsalfa praktikáját Ki-truttzoljam, És hitszegő száját Megtsókoljam (409/34).
- kitud i** (2)
Megtud. Sok Gavallér pénzt is adott a' Spi-onnak, 'S ~ta bibéjét a' szép Kisasszonnak (330/1308).
ki tudjam (185/36).
- kitündököl i** (2)
Látszik. Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből (231/232).
ki tündöklött (77/50).
- kitűnik i** (1)
Eltűnik, megszűnik. És eszéből ki nem is tű-nik Míg nem adja a' tromfolást (33/11).
- kitty-kotty fn** (1)
Kotyogó hang. Édes a' te danolásod [csikó-bőrös kulacs], Jértze-forma kotyogásod: Kittykottyod innepi ének Bús Szívemnek, sze-génykének (433/23).
- kiugrik i** (4)
1. Vhonnan gyorsan kiindul. Hanem most is imé felkél hazájából Kiugrik a' szelid béke-ség' ágyából, És napnyúgot felől oltalmaz ti-teket (337/410). 2. (Szellő) lengedezni kezd. Tsak némelly enyelgő Zefirek játszanak, Mellyek a' levelek alól kiugranak (380/26, 84/26, 196/26).
- kiújul i** (1)
(Növény) kihajt. A' Tavasz ... lehell, a zöld-ségek és virágok kiújulnak (397*/75/10).
- kiül i** (2)
1. Kidomborodik. Jól szabott englisch Sack-jába Minden egy egy Tag ki ül 'S Kivált elől varrásába A Sack' majd szélyel feszül (231/344). 2. Meglátszik. És ábrázatján dalodnak Egész formájok kiül (397a/1140).

kiültet i (1)
 (Facsemetét) végeleges helyére ültet. *Igy jár, tsak tágas mezőre az ember ültesse ki* (413a/579).

kiürít i (1)
 Vmi tartalmát elfogyasztja. *A' mely örömminket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/30).

kiürül i (1)
 Természetes úton eltávozik. *Himen sorompóját bé törvén Vért ontok, Míg töltésből ki nem ürül a' Patrontok* (238/72).

kiüt i (9)
 1. Ütéssel tüzet gyújt. *'S az elrejtett tűz szikráit ütné ki a' kovákból* (413a/152). 2. (A forrásban levő must a hordót) szétfeszíti. *Mérgébe tajtékját túrja a' szájára, Ki üti fenekét, 's el fut utóljára* (199/64, 87/44). 3. Kidug. *Ki üti a' fejét, széllyel tekint várán Hát láttya a' szörnyű pusztulást határán* (56/47, 202/47). 4. (Vizet) enged. *Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki* (413a/122). 5. (Zászlót) kitűz. *Ki üte Zászlóját a' had véres attya Az irtózás szörnyű szelin lobogtatya* (192/1). 6. (Harc) megkezdődik. *Vagy míg ki ne ütne jól elejét veszi* (195/50). 7. Sikerül. *Sok dolgok jobban ütnek ki hideg éjjel, vagy midőn Az újj Nap leharमतozik a' friss hajnali időn* (413a/294).

kiütő in (1)
 Keletkező. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strázálnak* (72/26).

kiütvén in (2)
 1. Kitűzve. *Ki ütvén zászlóját a' Had' véres Atyja A' halál' 's irtózás' szeklén lobogtatja* (260/1). 2. (Szikra) fellobbanva. *Az Éris' szikráji, ... Egyszerre ~, lángokká válnak* (330/968).

kivág i (4)
 1. Halál, ég ~ vkit: meghal. *Sokszor magamban képelem, Hogy az halál ~* (278/16). *Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég! Mért kívánjak élni?* (409/25) 2. Különbözik. *De abban ő rajta sem vág ki Dorottya, Hogy néki is kedves még az Ádám' botja* (330/247). 3. Túltesz vmin. *De sem a' Médusok gazdag orszá-*

gának erdei Sem a' szép Ganges, sem Hermus aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn (413a/660).

kiváj i (2)
 1. Vájva üreget csinál. *Hát azért vájták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak?* (219/61) 2. (Szemet) kikapar. *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szemeit ki vájja* (71/26).

kivájt in (1)
 (Folyóvíz által) kimosott. *Át-tsörgi a' ~t fáknak Mez'telen gyökereit* (397a/707).

kiválaszt i (4)
 1. Kijelöl. *Dorottya ~ egyet nagy felhanggal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1075). 2. Kiszemel vmit, amit megfelelőnek tart. *Előbb válassz ki szemeddel egy jó helyet* (413a/760). *Kiválaszt* (330/860), *választották ki* (330/1085).

kiválasztott in (1)
 Választékos. *Kik rózsákkal koszorúzva Kiválasztott pompában Énekeltek a' Szépnemnek Oltáránál sorjában* (307/58).

kiválasztván in (1)
 Kivéve. *De Ámor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára* (330/2060).

kivall i (1)
 Bevall, elmond. *Ha ~juk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettünk* (309/69).

kivált hsz (46)
 Főként, főképpen. *Heh jó ízűt eszem abból, De ~ a' dúcczából* (169/162). *Előbb kellett volna megbánnod; 's nékem bár Mindég, de ~ most legfájdalmasabb már* (176/94). *Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának* (330/998).
 ~ (13/cím, 239/213, 267*/14/3, 330/1725, 2000, 330*/154/3, 330*/166/3, 413/31, 413a/27, 454/139, 363), *Kivált* (31/26, 111/94, 114/966, 124/14, 217/69, 101, 222/51, 231/345, 238/37, 239/238, 267/31, 143, 186, 330/102, 738, 1399, 1655, 1815, 330*/136/3, 330*/137/8, 330*/193/1, 330*/197/6,

413a/130, 190, 346, 654, 848, 915, 457/13), *Kiváltt* (159/11, 330/829, 1014).

kiválthat i (1)

⟨Zálogba tett tárgyat⟩ visszaszerezhet. *Míg feljő a' leves, eleget játszhatunk, Tán egy sor zálogot addig ~unk* (330/616).

kiváltképpen hsz (1)

Főként, főképpen. *A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik ~ mindeneknél szembe* (212/24).

kiválva in (1)

Elkülönülve. *Rendes is volt látni, miként sok vén dada Többektől ~ a' széken kushada* (330/484).

kíván i (102)

1. Vmit megkapni szeretne; vágyik rá. *Az aranyra ijabb aranyt gyűjtögetvén Több kintset kintséhez ~* (83/47). **2.** Óhajt, szeretne. *El mondhatok, ha ~od, sok régi szokásokat* (413a/188). *A Poéta tsak gyönyörködni szeret nem ~ ő semmi egyebet* (16/cím). **3.** Kíván vkit: fizikai, testi vágyat érez iránta. *Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom? Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak ~, sóhajt, gyötrődik* (443/6). **4.** *Vkinek ~ vmit:* kifejezi vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. *Hogy ez nap, melly imáandó Nevének szenteltetett, 'S mellyen ~ok állandó Egészséget, életet* (331/39). *Ezzel jó éjszakát ~unk és Katát Instálljuk, hogy ő is ~jon jótszakát* (340/49–50). **5.** Nyomatékosan kér, követel. *Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál: A' Nemes jószágokból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát ~tak* (92/217). **6.** Szándékozik, akar. *Nem ~ok én csuklóig Kezimmel bent vajakálni, Csak kívülről babrálgatni* (169/117). *Ím hozzád ~ folyamodni az árva leánya Károlynak* (258/23). **7.** *Vmi ~ vmit:* vmi igényel vmit. *Ellenben az olaj fának nem kell semmi mivelés ... Nem ~ják a' karmoló gereblyéket ha végre Meg ragadtak már a' földbe* (413a/970). **8.** (Vmely cselekedet) büntetést, megtorlást tesz szükségessé. *Ha valaki meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt ~ bosszú állást* (33/9).

~ (148/60, 192/40, 258/35, 308/32, 413/36), ~ok (77/282, 176/21, 330/1455, 337/422,

413a/568), ~sz (259/74, 413a/31), ~nak (25/34, 40, 190/24, 231/432, 310/15, 330/84, 341/40, 413/5), *Kívánnak* (259/478), ~tam (235/34), ~tál (259/465), ~tatok (259/435), ~tak (225/89); ~om (74/21, 208/90, 217/112, 290/35, 397a/17, 453/282, 454/291), *Kívá-nom* (79/14, 185/68, 314/53, 368a/165, 454/556), ~ja (114/201, 126/45, 188/156, 158, 208/62, 218/16, 259*/205/3, 326/67, 69, 71, 327/9, 330/91, 454/346, 938), *kívánnja* (188/86), *kívánnya* (92/106), *Kívánja* (259/270, 413a/698), ~juk (233/49, 310/25), *Kívánjuk* (308/55), *kívánnjuk* (413a/733), ~ják (267/95, 358/28, 454/497), ~tam (237/135, 454/671), ~tad (233/32), ~ta (279/2, 428/15). — ~nék (287/43), ~na (114/859, 197/40, 44, 222/39, 268/114, 290/35, 454/272, 947); ~nám (209/112, 217/92, 267/236, 397a/529), ~nátok (231/445). — ~jak (409/27), ~j (413a/44), ~jon (191/3), *kívánnyon* (55/3), ~junk (266/14, 336/32), *Kívánjunk* (336/80); ~jam (454/555), *Kívánjuk* (340/33).

Ik: meg~.

kívánás fn (2)

1. Óhajtás. *'S még is a' halálnak végső kívánása Az ember szívének titkos hazugsága* (453/155). **2.** Kifejezés, mondás. *Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget 'S ilyen jók ~ával kotzogatassuk az eget: Éljen sokáig Krisztina* (310/48).

Ö: étel~, proszit~.

kíváncorog i (1)

Kívánszorog, lassan halad kifelé. *Akkor kívántzorogék a' várnak szélére, Resten néztem puszkám elrongált csövére* (239/209).

kíváncsi mn (5)

1. Olyan ⟨személy⟩, ki nagyon szeretne vmit megtudni. *Az a' vetés tesz kíváncsi gazdájának eleget, A' mely kétízben állott ki hideget, és meleget* (413a/55). **2.** Ilyen személyhez tartozó. *Pirosuló ujjait onnan ki mutatja Melylyel a' kíváncsi szemet csalogatja* (64/14). **3.** Táplálékot kereső ⟨állat⟩. *Rajta a' Juhok, 's kíváncsi Tinók is nagyon kapnak* (413a/919). ~ (169/66), *kíváncsi* (330/1477).

kivándorlott in (1)
Kitelepült. *Tsángó Magyar ... A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkbén egyszer mászszor ki-vándorlott Magyar és Székely familiák* (313*/102/4).

kívánhat i (4)
1. Óhajthat. *Hogy ~d hogy ne ditsérjük Vagy a' Napot vagy Tégedet?* (417/7). 2. Elvárhat vmit. *Egy szóval a' kedvet ki ki úgy meg tsapja A' mint ~ja tőlünk Bálint napja* (266/28). 3. Kifejezheti vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. *Engedd meg hadd kívánhassak néked örök napokat* (405/19). ~ják (342/17).

kívánczik i (1)
Vágyódik. *Mondd meg néki, hogy kertjébe Régolta kívánczom* (456/26).

kívánni in (1)
Óhajtani. 'S a' mitől leg inkább el vagyunk rekesztve. *Azt szoktuk ~ mindig szív epedve* (239/16).

kívánó mn/fn (4)
I. mn 1. Óhajtó. *Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó* (169/58). 2. Vmit elérni szándékozó. *Coquette, tetszeni ~, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/3). II. fn Vmit elérni óhajtó személy. *A' hírnév' rab ~ja, ... Hadd epedjen baján* (397a/85). ~k (454a*/256/10).

kívánság fn (18)
1. Vminek a birtoklására v. megvalósítására irányuló törekvés. *A pénz ~át addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/13). *Ezt látván a' halál, ... Ki költ a test ellen, mellynek ~a Miatt esett ez a' lélek romlottsága* (213/37). 2. Óhaj, vágy. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt ~át szükségéhez méri* (202/98). 3. Követelés. *Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy ~okat adjam elő pontban Az Uraknak* (330/ 1141). 'S mondja meg az ottan lévő vendégeknek, Mi a' ~a a' Dáma-seregnék (330/ 1078). 4. Az amit vki kíván, aminek a megvalósulását óhajtja. *A' bosszúállásnak, trutznak ~a Benne a' legfelsőbb garáditsára hága* (330/1059).

Kívánság (239/189), ~om (201/cím), ~ot (330/1149), ~okat (453/153), ~át (454/269), ~tokat (259/399), ~imat (177/15), ~oknak (162/70), ~omnak (77/98), ~gal (169/55, 330/1490), ~okkal (454/396).
Ö: jó~.

kívánt in (7)
Olyan (dolog), amit óhajt vki. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglett volna köztök a' ~t békesség* (330/1774). *Tsupán álmom által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/18). ~ (77/69, 126/42, 239/107), ~t (330/728, 1935).

kívántatik i (1)
Szükséges, kell. *De már az élőfának Mélyebb 's éppen nyakig erő vermek kívántatnának* (413a/825).

kívánván in (5)
1. Óhajtván. *Mindenik a' fiam' szívéért tsatázik; De sokat ~ mindenik hibázik* (268/116). 2. Kifejezván vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. *El is jöttek, Kis Bálintom, a' te tiszteletedre, Mind a' két rész ezer áldást ~ a' fejedre* (326/52). ~ (167/17), *Kívánván* (92/320, 457/20).

kivégez i (2)
Elpusztít, megöl. *A' jó matska a' kártékonyt mindjárt ki végzette, De osztán a' sajtot is mind egy tseppig meg ette* (141/7). *Fülok, lehellek; fázom, gyúlok, Vagy egy ~ már, vagy más* (455/30).

kivér i (6)
1. Elüz. *Hát ha ki vér? 'S kemény szitokkal ereszt el* (157/16). 2. Kibocsát. *Ha a' Felhő sok vak sugárt vér ki reggel magából Halványon jön ki a' Hajnal Tithon rózsás Ágyából* (413a/450). 3. Vmi ~ a fejből vmit: elfelejtet vele vmit. *Ez a' butella másolás A' megdühödtt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből* (369/10). 4. Ellep, beborít. *Nem fért volna ijedtébe Már egy zabszem a' seggébe Ki verte a' szar szeplő* (114/209). 5. Hangoztat. *És te, Nimfa! A, mit én nem bírok, Verd ki zengő bértzeden* (304/14, 435/14).

kivert in (1)
Kiütött. *Mint tajtézkiz atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja ~t fogát!* (338/24)

kivesz i (12)
1. Kiszakít, kitep. *Mint fel lobbannátok? Már ki pattannátok, 's Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/50) 2. Elövesz. *Hát mihelyest ezt ki vette Nadrág hasítékjából, Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul* (114/959). 3. *⟨Javakat⟩ kap. Mert melly'k nép lehet az, melly a' természet' öléből Több áldást és több javakat vett volna ki, mint Tik?* (258/90) 4. Kiemel, felvirágoztat. *'S az emberiséget vedd ki az ínségből* (337/88). *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és szennyből hazátok'* (259/178). 5. *⟨Az árvíz⟩ kimos vmit. Ki veszi gyökerét a, magos cserfának* (52/17). 6. *⟨Nevet⟩ megőriz, fenntart. Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélylősből* (193/34). 7. *⟨Szenvedést⟩ megtozrol. Szenvedésit rajtok így bőven ki venné* (12/26). 8. *Kivesz vkiből vmit: arra készteni, hogy megmondjon vmit. Bámulásom okát senki Ki nem venné belőlem* (169/32). 9. *⟨Panaszt⟩ megszüntet. 'S minden panaszt a' ti szátokból kivégyen* (259/156). *vedd ki* (379/138), *kivegye* (330/1210).

kivész i (2)
1. Elmúlik. *Lelkünkéből e' víg hangokkal Minden únalom ~* (424/58). 2. Eltűnik. *Féretőlünk gond, búbanat, vessz ki ma Korpádról, vessz* (310/40).

kivet i (4)
1. Kidob. *Sok ifjú Gavallér öszve szid engemet, 'S ki veti a' kaput' zsebjéből könyvem* (197/86). 2. *Vkit ~: becsap. Ím engemet is ki vete Jupiter hova tovább* (92/164). 3. *Vkit ~ vmiből: megfoszt vmitől. A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/91). 4. *Vkit szívéből ~: nem szereti többé. Sírba vár! Vagy mást szeretvén Szíviből engem kivét* (282/14).

Ö: szám~.

kivetés Ö: szám~.

kivetett Ö: szám~.

kivetette Ö: szám~.

kivetkezik i (1)
Kibújik. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik* (137/10).

kivén in (1)
Elővéve. *Ki vénen egy Perspectivát Látja, hogy már jól benn van* (114/194).

kividorult in (1)
Kiderült. *És míg a' Nemzetek ki vidorult 's deli Egének oszlopát ősz Atlás emeli* (70/11).

kivilágosít i (1)
Felvilágosít, tudatosít. *Ki tsak annyit mondott, mennyit érzett 's tudott, Ki világosított, de még sem hazudott* (454/586).

kivilágos-virradtig hsz (1)
Hajnalig. *Hogy a' hadba el fáradtam Miattok el nem alhattam Ki világos virradtig* (114/615).

kivirágozott in (1)
Virágba borult. *Ottann a' ragyogó patak' Habján a' ~ Bokrok' képzete tündököl* (403/18).

kivirít i (4)
1. *⟨Virág⟩ teljesen kinyílik. Az ivónak szemészáján ezer rózsza virít ki* (270/3). 2. *⟨Fa⟩ Kihajt. Sőt nagy tsuda, az olajfa, ha levágyák, a' tövén Kivirít, száraz fájából ismet újj gyökérjövén* (413a/555). 3. *Kilátszik. Mintha látnám, mint virít ki Bársony szín selyem szőre* (169/69). *ki virít* (413a/852).

kivisz i (1)
Kivezet. *Már éppen kivitték a' szegény Carnevált, Már éppen fegyver közt a' vesztőhelyen állt* (330/1633).

kivitetik i (1)
Kiszállítatik. *Egy más világ, melyet még nem esmér senki Egy gyászos sir, melybe vitetik minden ki* (453/86).

kivizsgál i (1)
Megismer, megtud. *Ki vagy, miért vagy, hol lakol? és kinek Szavára mozgasz?'s végre mivé leszel? Míg ezt ki nem vizsgálod, addig Por vagy, az is leszel* (396/27).

kivon i (2)
1. Kihúz. *Az ősz Pálffy ~ja a' kardját* (259*/203/1). 2. Felzavar. *A' redves vénségtől tiszt-*

tes fák' allyából, Egy serény de durvás méhraját ~a (341/31).

kivont in (3)

Kihúzott. *Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem* (238/67). *Ezt mondá le vett kalappal; És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, butykost* (317/153).

~t (259*/203/4).

kivölgyelt in (1)

Kivájt. *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivölgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán* (330*/144/3).

kívül hsz/nu (23)

I. hsz 1. Vminek a külső részén, felszínén. *Pompás volt a' Templom mind ~, mind belől* (306/181). *Bömből a' föld belől 's küszködik magával, Kívül echóztattya a' romlást lármával* (195/16). **2.** Kinn, a ház falaitól be nem zárt térben. *Itthon nagy tanátsú, kívül erős, bátor* (266/44). **3. Kívülről:** vminek a külső részéről. *Nem kívánok én csuklóig Kezemmel bent vágkálni, Csak kívülről babrálgatni* (169/119).

~ (443/44), *Kívül* (59/16, 19, 114/545, 195/19, 239/65), *kívül* (315/22), *Kívül* (306/211), *kívülről* (215/85).

II. nu 1. A ház falaitól be nem zárt térben. *Melly nyugodva ülök zsombokos párnádon, A' zűrzavart kívül látván kalyibádon* (202/84). **2.** Vki, vmi kivételével. *De kiket is tudtál volna e' mostani Frígyeseken kívül arra választani?* (337/100) — *A' vénség béverte púderrel hajait, Kitördelte kettőn ~ a' fogait* (330/228). **3.** Vmi nélkül. *Mikor így az erős a' földön fetreng Minden bajonn ~ nyugova a' gyenge* (15/10, 204/10, 217/10). *kívül* (452/72), *kívül* (330*/204/9, 338/23, 369/12).

Ö: azon~, ezen~.

kívül-belől hsz (2)

1. Mindenütt. *Magyarjaim! kívül-belől Mind a' ti lelketek felől Fog a' Világ beszélni* (259/132). **2.** Minden vonatkozásban. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belől* (113/11).

kívüle hsz (2)

Nélküle. *De egy égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem* (423/16, 184/16).

kizabolázni in (1)

Illő már ki zabolázni a tajtékozó paripát: a zabolát kivenni (a ló szájából), ideje megpiheni. *De mi messze tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékozó paripánkat* (413a/1103).

kizár i (2)

1. Távol tart. *Eggy Paraditsomot magának így tetet Minden Nemzet 's abból ki zár máss Nemzetet* (190/84). **2.** Elterít. *Szándékomból ki zár ki? A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki* (316/14).

kizeng i (5)

1. Kihirdet. *Előállt, 's felszóval ~é azokat A' Magyar hazának írott fátumokat* (306/147). *Én — mert szívbeli bánatod Megnémit — ki fogom zengeni siralmad* (386/18). **2.** Kifejez. *Múzsák ... jertek Zengjétek ki szóval, Lantal Éljen sokáig Antal!* (336/7) *Zengd ki* (337/265, 267).

kizúdul i (1)

Nagy erővel támad. *De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdukt, 'S dühösködő sereggel Rohan határidra* (259/51).

kizsarol i (1)

Vmit vmilyen módon kicsikar vkitől. *Más népet rablott, pénzét ~ta, Az ember' 's nemzetek' jussait gázolta* (337/37).

Kjabrerá fn (1)

Családnév. (Gabriello Chiabrera (1552–1638) itáliai költő.) *A' Távollétel — Dal ~tól* (145/cím).

L. még **Chiabrera!**

Klára fn (1)

Személynév. *Vályi ~ra* (280/cím).

klarinét fn (1)

Billentyűs fúvóhangszer. *Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80).

klárisoldalú mn (1)

Kláris-oldalú kút: korall övezte forrás. *Fe-*

lettek a' tetőn áll Egy kláris-oldalú kút (371/18).

klastrom fn (2)

Kolostor, zárda. *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, s Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék* (161/34).

~ba (92/112).

klázli fn (4)

Üveg pohár. *Habzó ~kat kell kiinni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (336/41).

~ja (326/65), ~t (310/78), *Klázlikat* (317/237).

L. még **glazli!**

Kleist fn (4)

Családnév. <Christian Ewald Kleist (1715–1759) német költő.> *Lillához — A' ~' Rap-szódiai közül* (379/cím).

~ (381/cím), ~' (379/cím, 397/1, 407/cím).

klerikus fn (1)

Pap, katolikus egyházi személy. *'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clericusok Magokat öszve tsapták* (92/220).

kliens fn (1)

Patrónusától függő személy az ókori Rómában. — *...a' szomszéd mezők' Mesgyéit el-szántattatod, 's fukarként A' Cliensid' földgyein Túl lépél* (410/25).

klíma fn (2)

Égöv, táj, vidék. *A nap kettőztetvén hév tűzét a Rákonn Magossan tündöklik a' hideg cli-mákonn* (86/2).

~kon (198/2).

Klio l. Clio

Klitzia fn (1)

Személynév. *Piros ortzámra ~, ... Szerelme-sen katsintott ma* (148/25).

Klobusiczky fn (2)

Családnév. <Szomotori birtokos család.> ~ *Pálnak, s Pallai Erzsébetnek, A kik fundálói voltak ez épületnek* (404/1)

~ (404/5).

klompér fn (1)

Krumpli. *Minden Magyarságtól kopaszson meg Jéna, Mikor ~ mellé megy seres Lagéna* (233/58).

Klóris fn (1)

Személynév. *Mondják, hogy halálakor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' nyögés közbe ~' Szép nevét jajgatta* (142/23).

klub fn (4)

Titkos összeszövetkezett társaság. *Felkiált a' Klub viváttal: Éllyen! A' Nemzet, éllyen! Éllyen a' Nép Fizignáttal!* (114/490)

Klúb (114/430), *Klubot* (330/1152, 1153).

klubista fn (1)

Titkos társaság tagja. *Bé is gyűl a' sok Klubista, Ki mint hajdan Novellista, Tudta a' Politicát* (114/389).

knaszter fn (2)

Dohányfajta. *Esze nélkül egy Lokájja Mind-járt ott terem vele, Másiknál már a' pipája Fein Knaszterrel tele* (231/66).

Knaszterjéből (231/98).

kobak fn (2)

Fej. *Hellyén van még az én eszem; Ollytól nem is tanúlok, Kinek ~ja korpavár, 'S a' tzinke is tart tőle már* (316/23).

~jokra (330/1684).

kóborló mn (1)

Vándorló. *A tsendes Chinai, 's a' ~ Tatár Érz-i hogy a' halál nem legvégsőnn határ* (454/347).

kóborog i (1)

Kóborol, erre-arra járkal. *A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt, ... Sebes-futva ~nak Nádon, vízen, szirtokon* (397a/669).

kóborol lk: széjjel~.

kóc fn (2)

Kender, len gerebenézésekor fennmaradó összegubancolódott szálak csomója. *Lohadt mellyén tsomó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek: ... mint midőn az ért uborkát leveszik, 'S a' napon meg-asván a' kózt közzé teszik* (330/238).

kóztot (330/601).

koccan fn (1)

Cuppan. *Kottzant a' tsóksákány a' keblen, az artzon* (330/1310).

- kócé fn** (1)
Legény, cimbor. *Uram, éltesd ezt a Cotzét, Hogy egyen meg sok száz plocét* (227/10).
- kocik fn** (1)
Kucik, kuckó, a kemence patkája. *Hat Leányi egygy Banyának a' kotzikba ültenek* (161/26).
- Kó cim fn** (1)
Helynév. (Chocim, Chotin, moldvai város.) *Szedd fel a' Szuákem' és Kóztim' környékén, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókát* (337/238).
- kocka fn** (1)
Forgó ~ra vetheti: veszélynek teheti ki. Mi vethette élte illy forgó kotzkára? (77/266)
- kocogtat i** (2)
1. Ütöget. *Gereblyével kotzogtatja az üres sisakokat* (413a/502). 2. Kér. *'S illyen jók kívánásával kotzogtassuk az eget: Éljen sokáig Krisztina* (310/48).
- kócsagbokréta fn** (1)
Kócsagtollból készült dísz. *Nyusztos kalpagjának kócsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúváll a' szellő reája* (330/269).
- kócsagtoll fn** (2)
A kócsag hátán levő hosszú, selymes toll. *Merőn meg ül rajta vitéz Leventája, Nem mozdul semmije, csak a' bokrétája, Mellynek kócsagtollból kötött szála között Az arany boglárba a' fény meg ütközött* (256/23). *kócsag tollból* (82/25).
- kocsi fn** (2)
1. Rugós személyszállító jármű; hintó. *Száz négylovas kotsit hajtok a' pataknál a' porba* (413a/1123). 2. Személyforgalmat lebonyolító lovas kocsi. *Pestreis egygy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiait egygyütt örömmel utazánk* (235/23).
- kocsis fn** (3)
A lovakat hajtó és ápoló alkalmazott. *Benn az istállóban a' lovak hortyogtak. Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *kotsist* (413a/523), *kotsisunkat* (330/1697).
- kocsonya fn** (3)
Csontos, bőrös húsból főzött étel, melynek leve megdermedt, rezgő állapotban van. *Úgy pislog béhullott szeme' két tájéka, Mint a' kotsnyába fagyott Varasbéka* (330/226). *kotsonya* (114/211), *kotsonyával* (330/1692).
- Koecher fn** (2)
Családnév. (Joh. Christoph ~ (1699–1722) német egyháztörténetíró.) *Az a' ~ uta, e' meg a' Picardé* (126/22). ~ (126/36).
- kofa fn** (1)
Női piaci árus. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akár-melly Kofa, Meg is van edződve ortzáján a' pofa* (330/1083).
- kofaság fn** (1)
Pletykázkodás. *Rajta! per! irigység! bosszúállás szégyen! Vénlányharag! kudartz! ~! — így legyen!* (330/670)
- koh fn** (5)
1. Kohó. *'S a' pogány Kersztyént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' ~ába* (454/442). 2. *Ámor, Vénus ~a: a szerelem. És bár Ámor' ~ában élek; De tüzemről beszélni félek* (431/22). *Mond: minket ez háznak itt az irigy fala Vénus bús ~ába bánattal aszala* (77/90). 3. *A gyász ~: bánat. Mégis e' gyász ~át édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom!* (457/11) 4. *Kínok ~a: gyöt-relem. Kész vagyok é élni e jajj Világába 'S tsüggedetlen élni e kínok ~ába* (453/272).
- Kohányi fn** (1)
Családnév. *Néhai Méltóságos ~ Kátsándi Therezia Asszony, ... eltemettetésekor* (454/cím).
- kohol i** (1)
Kigondol, alkot. *Ezer Kánont is ~tak Isteni sugallással* (92/297).
- koholó fn** (1)
Kitervelő, alkotó. *Ti Vadak! Mindennek aki ~ja Valék: légyetek most testem koporsója* (77/199).
- koholt Ik: ki~.**
- Kój fn** (1)
Helynév. *El pusztúl Kágyának, ~nak egész hegye, Kietlenben húhol az egész Vármegye* (219/23).
- kókadó mn** (1)
Lankadó, konyuló. *'S im a' beteg virágok*

*Mingyárt feléledének, A' kókkadó falombok
Zöld színbe jöttek ismét (352/23).*

kókadt mn (1)

Kókadt fővel: aléltn. [A madár] A' bokorra
ájúlttában Kókkadt fővel esik rá (397a/808).

Ik: le~.

kokárda fn (3)

Szalagesokor. *Kardján ül a' halál, rémülés
mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát; száz
tarka ~t, Száz sapkát látok lov' alatt a' por-
ba' heverni (253/45).*

~ (114/537), ~ja (114/234).

kokett fn (2)

Kacér, könnyűvérű nőszemély. *Sem 'a hiú
katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű
Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem
a' mély lelkeknek számára nem írok én (368/
3).*

Coquette (330/183/3).*

kokettnyelv fn (1)

Kokettekkel jellemző nyelvhasználat. *Ámbátor
a' fejem Toalettné volna is, Curtisán melyem-
ből Coquet nyelv szólna is, Bár próbát Ro-
mános elmésséggel teszek, 'S ékebben
szóllok, mint a' Hof-Maitressek (330/1418).*

koldul i (5)

1. Kéreget. *Nézd a' barna népet forró homok-
jain, Vagy hever 's éhez a' Paraditsomba,
Vagy koldul, vagy lop, öl, prédál alattomba
(313/116).* **2.** Megalázkodva kér. *Ha rajtatok
nem áll, hogy az ember hulljon, Leg alább az
Árva 's Özveggy ne kolduljon (195/56). Mi
koldulnánk é kegyelmet gyáva ellenséginktől?
(259/500).* **3.** Igényel. *Nem koldul ugyan a'
Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy
familiának (212/55).*

koldul (382/19).

koldulás fn (1)

Kéregetés. *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással,
'S falunként élni tudós koldulással (245/
26).*

koldulni in (1)

Könyörögni. *Óh! hát kegyelemért kell é ott
koldulnom A' hol a' tartozott jushoz szabad
nyúlnom (453/277).*

koldulva in (1)

Könyörögve. *Nemis Tsaták, 's Triumfusok
Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Ked-
veltető Elhívás ... Koldulva tett Pana-
szokodás (170/34).*

koldus fn (4)

1. Kéregetésből élő személy. *A' régi Magyar-
ság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a'
koldussá nem lett (248/14).* **2.** Tönkrement,
nincstelen ember. *Rövid nap' jármot fog
mindnyájunkra tenni [az ellenség]; És zsák-
mánya hányván kevés vagyonunkat, Koldús-
sá 's szolgává fog tenni magunkat (267/108).*
koldús (454/224), koldússa (200/51).

kolduskenyér fn (1)

Koldulással szerzett élelem. *Magunk után
egyszer hűlt nyomokat hagyunk, Már akár ki-
rályi méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba
kolduskenyért égyünk (209/50).*

kolduskevélység fn (1)

Oktalan dölyfösség, büszkélkedés. *E koldus
kevélység szózatja Ditsekedő hangját miképp
harsogtatja (453/47).*

koldustarisznya fn (1)

Koldustarisznyára szorul: nincstelenné válik.
*Gályádon sokféle portékát találtál, Mellyért
te nem szántál szorúlni deszkára, Az emberek
pedig koldús tarisznyára (202/110).*

koledál i (1)

Adományokat gyűjt. *Sőt a' Deákok is abban
~nak (330/2010).*

kólíka fn (2)

1. Mustos kólíka: hasmenés. *Sok mustos ~ sok
hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van
plántálva (87/47).* **2.** Vmilyen gyomorbeteg-
ség. *Megbóldogult T. T. Budai Ferentz Ur ...
a' Kólíkából hirtelen történt halála miatt
(442*/221/2).*

kolkisi mn (1)

Kolchisban levő. *Sokon vésve látszott a'
Kolkisi házon Artonautáival vitézkedő Jázon
(237/101).*

kolláció fn (1)

Vendégség, lakoma. *Szent Lakodalmat e'
végre tsinálván, Egy kis Kollatzióra, Egy da-*

rab Petsenyére, ... *Kelmedetis* invitálván (167/10).

kollega fn (2)

Kartárs. *A' bámúló Isteneket Végre így szólította meg: Collega uramék! mennykő Nagy do-log ez, úgy-e hát?* (114/917)

Collegája (114/185).

kollégium fn (3)

Bentlakásos tanintézet. *Itt a' népes Ref. Collegium értődik, melly az említett nagy égés-ben szintügy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1).

Kollégiomnak (368*/31/3), *Collegiumnak* (432*/204/5).

kolompos fn (2)

Kolompot viselő állat. *Lehetnél a nyájba te első ~* (61/44).

~ (254/42).

kolop mn (2)

Üresfejű. *Prüszkölt a' sok kupak Isten, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok ~ Mágnás Pesten A' Rongyos Verbótzivel* (92/129).

~ (92/194).

kolosszus fn (1)

Embermagasságúnál sokkal nagyobb szobor. *Kőhalom már, a' mit rakott Szemiramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus, Píramis* (237/38).

Kolumbus fn (1)

Személynév. (Kolumbusz Kristóf, olasz hajós, kereskedő, Amerika felfedezője). *E' versekben titkos tzelom takarom 'S mert okom van, az igaz, Hogy Columbus nagy Virtusit hirdetem* (171/13).

komámuram fn (2)

(A beszélő komájának megszólításaként.) *Komám Uram subscribállya, Kegyelmeden már a' sor* (92/134).

Kom (213/116).

Komárom fn (3)

Helynév. *Én is ~ba mégyek utánatok* (290/34).

~ (317/34), ~ot (238/81).

komáromi mn (1)

Komáromban lakó. *A' propos! Bizony el is felejtettem, Hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/2).

komázik i (1)

Bizalmasan élcelődik. *Mikor immár docte vóltak, Tsak komáztak egymással* (92/296).

komédia fn (1)

Mulatságos eset. *Ekkor — itt lessz már a' java E' kis Historiának: Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának!* (231/442).

Komendánt l. **Kommandant**

komisz mn (3)

1. Nagyon silány. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra, Legjobbat vehet a' legpénze-sebb; Komisz lessz, ha tsak rézzel fizetgetel* (206/19). **2.** Fűlsértő. *Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (194/14, 58/14).

komlós mn (1)

Komlóval kevert. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni* (169/22).

kommandáns fn (4)

Parancsnok. *És Ha a' Commendáns nem tesszőnn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele* (238/31).

Commendánsa (239/35), *Commendánsának* (239/136), *Commendánsnál* (239/166).

kommandánsné fn (1)

Parancsnoknő. *Akkor meg tsókolván szép Commendánsnémat, Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat* (238/77).

Kommandant (ném) (1)

Parancsnok. *Azonnal Koriska ezek' Komendántja, A' Gavallérokat olly mérgesen bántja* (330/1319).

kommandó fn (1)

Parancsnokság. *A' Sereg' derekát ez a' nép-ség tette: Kommandóba őket Adelgunda vette* (330/1174).

kommenció fn (1)

Szegődmény, évi járandóság. *Itt Comentzióba adnak egy kúp nádat, Melynél szipákálhadd vén tajték pipádat* (233/67).

komód fn (1)

Asztal magasságú, végig fiókos szekrény. *Az oldal-szobában egy Commódhoz ére* (330/846).

kommódabbul hsz

Kényelmesebben, komótosabban. *Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet enni és inni* (314/50).

komoly mn

1. Komoly személyre jellemző. *Melly édes érzés játszik az ő komoj Ortzáikon* (418/37). **2.** Elismerésre méltó. *Most már ~ virtusodra Bólts fázással ügvelünk* (392/23). **3.** Töprengő. *Kivált most a' midőn az alkalmatosság Int, hogy vesztég légyen a' ~ okosság* (457/14). **4.** Kellemes. *Mondd meg nékem ~ fuvalat! látád é Azt a' Volga' síkját melly volt az Árpádé?* (313/35) ~ (439/69), *Komoj* (382/14).

komondor fn

Nagy testű, lompos fehér szőrű magyar pásztorkutya. *Barlangjában, mellyet kondor Bajbontsokból öklözött, Ül a' ketskés, a' ~ 'S a' virágszálak között* (397a/651). *Komondornak* (239/176).

komor mn/fn

I. mn 1. Túlságosan komoly, mogorva (személy). *Azt is hányod a' szememre, Hogy most bús, komor vagyok* (271/10). *Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Ánglusoddal* (128/24). **2.** Sötét, barátságtalan, zordon (hely, dolog). *Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik* (85/23). *Úgy az ő szépségei, Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (137/15). *Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszíta a' ~ halál kebelébe!* (77/18). **3.** Nehéz, sötét, szomorú (időszak, állapot). *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvényülés ~ estvéjébe* (213/80). *Igyunk barátim! A' ~ Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/1). *Késs mély borzasztó éjj ~ óráiddal* (4/31, 200/31). **4.** Felhős, borús (idő). *Mint a' ~ télnek tüskés csipke bokra, Melly rozsát ajánl a' tavaszi napokra* (341/7). *Lottsos pottsos minden napja Komor a' Böjtmás' hónapja* (389/5). **5.** Lesújtó, lebecsülő (kritika). *Maradgyon hát ama Tudós ~ Kritikájával, A' ki Miltont ólsárollyá ezzel a' hibájá-*

val (216/113). **6.** Tekintélyt parancsoló. *A' ~ bika' nyomában Sok szép fejér tehének A' Major' bokros lápjában Kedvekre ögyelgenek* (397a/153).

~ (30/12, 43/9, 67/19, 77/6, 138/3, 139/19, 162/119, 184/3, 191/50, 218/3, 225/39, 239/5, 330/741, 2033, 423/3, 453/137, 162, 460/48), *Komor* (81/6, 101/2, 197/23, 52, 330/791, 363/3), ~ann (162/3); ~abb (222/4); *Legkomorabb* (389/73).

II. fn 1. Túlságosan komoly, mogorva személy. *Adja Isten, így szól, többször is, mászszor is Hogy így megvidúljon köztünk a' ~ is* (330/356). **2.** Sötét, zordon dolog. *Milton-is mikor a' Komort 's Rettentőt ki-izzadgya 's az elmét rémittő képek' Tengerét meg-haladgya* (216/49).

komorítván Ik: el~.**komorság** fn

1. Zordság, sivárság. *Szörnyű Környék! Mellynek rettent ~a, Talám ez a' halál' 's a' holtak országa?* (306/45). **2.** Szomorúság. *A bánatnak ~i Elméinkből fussanak, Az örömek vígassági Szívünkben maradjanak* (460/181). ~a (239/83).

kompania fn

Társaság. *'S hogy a szörnyű veszteséget De Rozó észre vette, Haza futa szállására, Rá bízván d'O Májorjára Az egész compániát* (114/748). *Mindenemmel felhagyok, Én, ki másszor a' lánykákat, És egész Ikat, Kedveltetni jól tudám* (271/14). *kompania* (26/11), *Compania* (326/66), *Compániát* (330/826), *Compániának* (317/197), *Kompániába* (330/1129), *Compániába'* (330/637), *Compániára* (336/22), *Ival* (318/95).

kompliment fn

Bók, meghajlás. *Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta ~en* (206/4). *Nagy Complimentet vágának Az Istenek, 's fel mászának Az Ég kéménnye mellé* (114/627). *Compliment* (357/62), *Complimentem* (307/44), *Complimentünk'* (308/66), *Komplimentet*

(139/81, 340/20), *Complimentet* (330/ 760), ~tel (309/18).

konc fn (1)

Száz ív. *A' Palota ajtajába Kített Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak* (92/21).

koncert fn (8)

1. Hangverseny. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek megolvadtak* (330/1862). 2. *⟨Madarak⟩* hosszan hallatják hangjukat. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő contzertje seregél* (72/6). *A' Madarak kontzertjei tisztelnek már, Sok fatetön éneklő Fülemüle rád vár* (172/5).

Concertek (4/16, 200/16), *Concerti* (89/23), *kontzertet* (400/59), *Concertekkel* (415/7).

Ö: öröm~.

koncerteske fn (1)

Hangverseny. *Rózsában megszállnak a' kis Istenek, És mennybéli Concertetskét zengenek* (424/56).

koncerti mn (1)

Koncerti hangzás: madarak éneke. 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81).

koncol i (1)

Megkárosít. *Némellykor kik titkonn a' Hazát kontzozják Haza Árulásal a' hívet vádozzák* (80/11).

koncolni in (1)

Karddal feldarabolva megölni. *Öszve tsapja vértől párádzó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/4).

koncoltatás Ik: fel~.

kondás fn (1)

Disznópásztor. *A' nevét maga kezivel Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is* (114/790).

kondér fn (1)

Nagyméretű üst. *Ő szerze halált ... a' Lapi-thákat ~ral fenyítő Hylaeusnak* (413a/ 1011).

kondi fn (1)

Udvarlás. *Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával,*

'S Bűvös bájos Kondijával Annyi Probákat teve (317/20).

kondor mn (2)

1. Göndör hajú. *Ti barna ~ Ifjak! ... Óh, jó időbe jöttök!* (373/200) 2. Kunkorodva nőtt *Barlangjában, mellyet ~ Bajbontsokból öklözött, Űl a' ketskés* (397a/649).

konduktor fn (2)

Villámhárító. *Ez az a' conductor a' mellyre menyköve Mindég haszontalan ropogással löve* (55/25).

~ (191/25).

kondul i (1)

Tompa hangot ad. *Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől; És e' miatt kondulának Podvás öblei belől* (397a/831).

konfiskáció fn (1)

Elkobzás. *Ő oka számtalan Confiscationnak* (330/2004).

kong i (3)

1. *⟨Helyiség⟩* teljesen üres. *Kongott már a Szála: nem tudták odaki, Hogy a' szép Nimfákat mi a' kő hordta-ki?* (330/1089) 2. *A koponyája ~: teljesen tudatlan. Meg állj, szép ostoba, 's festett fejű számár Kiben tsak egy szóra ~ a' kaponya már* (254/18, 61/18).

kongat i (3)

1. *Úgy húzzák, hogy az kongó hangot ad. Kongatják a' Harangot! Űzik már a' Farsangot!* (133/6) 2. *Úgy összeütöget tárgyakat, hogy azok kongó hangot adnak. Az ujj bornak örül, de ótól kurjongat Mert markában teli kulatsokat ~* (87/36).

~ (317/117).

kongatni in (1)

Ütni, hogy kongó hangot adjon. *Hát eggyyszer a' Trombitákat El kezdik harsogtatni, A' dobokat és Flótákat Nagy lármával ~* (114/633).

kongó mn (1)

Üres. *Ez odvas makkfának ~ oldalában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában* (454/ 295).

konkokció fn (1)

Lakoma. *Mikor már keresztet tettek sok kan-*

tsóra Műhejébe mentek ők konkoltióra (26/6).

konkoly fn (1)

Mérgek gyomnövény. *Elfűlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapuk, mérgek ~ok, és vadzabok felnövik* (413a/172).

konkredál i (1)

Rábíz. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/348).

Konstantinápoly fn (4)

Helynév. *⟨A mai Isztambul.⟩ A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partjait tsapdossa Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly fala alatt Constantzinápolynak* (25/4).

Konstántzinápoly (190/cím), *Constantzinápoly* (25/cím), *Konstántzinápolynak* 190/4).

konstantinápolyi mn (1)

Konstantinápolyban levő. *Eteléről, vagy ... Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, a' Konstántzinápolyi Udvarnak Etelénél vólt követje* (267*/13/9).

konstitúció fn (1)

Alkotmány. *Nem tudván úszni valóba, Ő a' Constitutioba Nem tsuda ha el merült* (114/446).

kontó fn (2)

Számla. *Ki tették hát szegény Júnót A' Papok Contójára, Jupitert, Neptunt és Plútót Juttatván Thronusára* (92/65).

Contónak (330/2003).

kontra fn (1)

Kontraskriba. *⟨A kollégiumi diákellenőr nevének rövidített változata.⟩ És ha igazságot mutatnak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok* (233/12).

kontradikál i (1)

Ellentmond. *'S Az Öreg sanctiójának Egybe nyaka szakadott, Mert hárman contradicáltak* (92/26).

kontrahál i (1)

Összevon. *Fel fegyverkezik fejenként Az egész militzia, Contrahálja seregenként Magát az Armádia* (114/352).

kontraskriba (lat) (1)

Kollégiumi diákellenőr. *Mikor a' Seniort és a*

Contrascribát Tiszteljük, edgyütt jár a vivát és bibát! (233/21)

kontraskribaság fn (1)

Kollégiumi diákellenőrzési megbízatás. *Így az unokádnak alkalmatosságot Adtál, hogy érhesen Contrascribaságot* (233/44).

kontraszt fn (1)

Ellentét. *Akkor, hogy az ellenkező contrast édes érzése Légyen a' bádgyadt elmének százszoros fizetése* (216/27).

kontratánc fn (1)

A francianégyeshez hasonlító tánc. *Opor kilentz ánglus Kontratántot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/531).

kontyú Ő: elő~.

konvent fn (5)

A francia forradalom törvényhozó testülete. *Azért a' Convent szavára Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/522).

Convent (114/495), *Conventet* (114/388), *Conventbe* (114/412, 437).

konty fn (2)

1. *Kontyhoz illik: nőknek való. Csak a ~hoz illik az olly Salve s Ávé, Melynek a jutalma Rosolis és Kávé* (233/5). **2.** *Konty alá tölt: nő alkoholt fogyaszt. Maradhat a' meg forrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' ~ alá tölt sok száz Basszar is* (219/36).

kontyú Ő: elő~.

konyha fn (3)

A házban az a helyiség, amelyben főzni szoktak. *Állt a' patália kinnt is a' ~ban* (330/1732).

~ba (330/689), *~ra* (330/1659).

konyul Ik: le~.

konyult Ik: le~.

konyulva Ik: meg~.

kopács fn (2)

Csákány. *Kopátsnak Hívják a' Tiszamenti Magyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót* (439*/219/1).

kopáttsal (439/69).

kopácsolni in (1)

Kalapáccsal v. más eszközzel kopogni. *Ko-*

pátsnak Hívják a' Tiszamenti Magyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót. ... Innen: Kopátsolni (439*/219/3).

kopár mn/fn (4)

I. mn Növényzet nélküli <hely>. *Én addig e' ~ kövön Panaszlok, jajgatok* (441/5). ~ (413a/992).

II. fn Kopár föld, talaj. *Ki az, ki kertté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag ~t* (418/10).

~t (341/44), ~okat (379/108).

kopároz i (1)

Keresgél, szedeget. *Hátha még ez a' vár, mellyen andalgok most, ... Vagy nagy birodalom' fényétől sűgározt, Vagy benne két három medvefi ~?* (313/48)

kopasz mn/fn (2)

I. mn Lombját hullajtott <fa>. *De mi búg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek ~ reves odván Semmi madár meg nem száll?* (397a/823)

II. fn Bimbózó virág. *Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó, idvez légy! Még nincs rózsá; 's te a' ~nak Mégis csókolására mégy?* (426/3)

kopaszít Ik: meg~.

kopaszt Ik: meg~.

Kopátsi fn (3)

Családnév. *A' vén ~ esküszik, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül* (356/17).

~ (356/cím, 19).

kópia fn (1)

Másolat. *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2038).

kopik Ik: el~.

kopja fn (4)

1. Lándzsaszerű szűrő fegyver. *Ki nem marad onnan a' kard a' ~val, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával* (454/403). **2.** Karó. *Az ültetett tsemetének tövét jól meg hordatni Gyakran szükség lesz új földdel, ... A' Szőlőbe hajkorászni a' küszködő ökröket, Meg kell szerezni számára hántott rúdból ~kat* (413a/900).

~kat (413a/999), ~król (454/422).

koplal i (3)

1. Elégtelenül táplálkozik. *Megvások javamtól, éheznek, ~ok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok* (268/85). **2.** Vmi miatt, nem eszik. *Itt a' Bőjt! ~jatok!* (133/23, 27)

kopó¹ fn (2)

Vadászkutya. *Az udvari ~k 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685).

~kkal (16/20).

kopó² Ik: el~.

kopog i (6)

1. Vmi tompa hangot ad. *Kopognak a' zörgő doboknak feneki* (267/50). **2.** <Kemény tárgy> vmihez ütődve tompa hangot ad. *Kopog a' jég eső, tördel mindeneket, Agyon veri a' szép virágos fűveket* (86/27).

~ (400/85), *Kopog* (198/27, 459/3), ~tak (413a/1101).

kopogó mn (1)

Kopogó parlag: fagyos föld. *'S a' vasra ütött legények fejeket feltartották A ~ parlag között* (413a/882).

kopogva in (1)

Tompa hangokat okozva. *Annyi jég ugrál ~ akkor a' ház tetőre* (413a/453).

koporsó fn (18)

1. Holttest eltemetésére való láda. *Hogy szemeid elől kedves hites párod A' setét ~ tömlőzébe zárod* (212/82). **2.** Halál. *Világi élet ... Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltső, és a' ~ ennek a' két Mé-tája* (162/68). **3.** Gyomor. *Ti Vadak! Mindennek aki koholója Valék: légyetek most testem ~ja* (77/200).

~ (201/87, 209/38), *Koporsó* (454/766, 455/4), ~k (204/39), ~ja (209/64), ~mnak (454/845), ~ba (210/96, 215/66), *Koporsóba* (330/628), ~n (453/64), ~ra (77/290, 225/139), ~dhoz (454/985), ~jához (96/10).

Ö: gyász~, vers~.

koporsós mn (1)

Koporsós szózat: halált jelző hang. *Bár a' száraz hurut ~ szózatja, A' küszöbön álló halált nem ugatja, ... Ne ketsegetsd magad'*

még is hogy a' sírnak Lakosai közzé még sokára írnak (217/39).

kopószar fn (1)

Kutyaszar. *Kérdi nyájas mosolygással (:Mellyre ég 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzukorrá leve véle:)* (114/576).

kopott in (2)

⟨Olyan tárgy⟩ amelyen az idő foga meglát-szik. *Te beszélld el, Klio! Hogy' raktak a' ~ Kömaradványokból egy ditső Oszlopot?* (237/21)

~ (330*/205/3).

Ö: el~, ütött~.

koppan i (1)

Koppan a szeme: nem kap vmiből. *Bor is vót, de abba a' mi szemünk ~t* (340/14).

Koppóházy fn (1)

Családnév. ~ *feddi, hogy az gorombaság, Holott még mulatni akar a' Társaság* (330/ 697).

kopván fn (1)

Csiszolódva. *Tündököllyön szántó vasom ~ a' barázdától* (413a/54).

Ik: el~.

kor fn (20)

1. A történelem vmely időszaka. *És te ditső Sziget! ki Tézár' ~ában Olyan esméretlen voltál még Romában* (337/255). **2.** Életkor. *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki ~ból* (2/10). *Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbít fiatal ~odban* (445/16). **3.** Tárgy, anyag meglétének és állapotának bizonyos időszaka. *Még must ~ába is a' bor víggá téssen* (199/69). **4.** Idő. *Lesz még az a' Kor, melybe' felettem is, Egy hív Magyarnak lantja zokogni fog* (395/41). *Siess késő Század, jövel óh boldog Kor!* (190/105)

Kor (392/29, 432/25), ~a (403/25), ~ba (215/37), ~ába (210/41, 413a/542, 876, 905), ~ában (388/3), ~otokban (432/107), ~okban (77/61), ~án (395/10), ~ra (249/69, 310/69).

Ö: arany~, élet~, ember~, férfi~, gyermek~, ifjú~, minden~, öreg~, vén~.

Korabinszky fn (1)

Családnév. (< János Mátyás (1740–1811).) *Az odavaló víg társaságokról láss egy tréfás*

megjegyzést ~ *Lexicon von Ungarn, Art [iculus]: Nagy Bajom* (330*/137/10).

koramizál i (1)

Tanúként aláír vmit. *Komám Uram subscribállya Kegvelmeden már a' sor, Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor* (92/ 136).

korán¹ fn (1)

Az iszlám vallás szent könyve. *Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmánból* (337/235).

korán² hsz (4)

A szokásos időpontnál előbb. *Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen ~* (298/12).

~ (299/24), *Korán* (360/3, 395/10).

korára Ö: ak~.

korba Ö: ak~.

korbács fn (5)

1. Szíjból font rövid, vastag ostor. *Itt a' korbáts, verj görbe nyakokra* (348/18). **2.** Korbácsütés. *Kezdi az isteni Büntető korbátsot hátaconn érzeni* (337/114).

korbáts (348/12), *korbátsát* (348/19), *korbátsá* (337/336).

korbácsol i (1)

Elítél, megró. *A' romlott szív titkos bűnét palástolja, 'S [az] apró enyelgést, tréfát korbácsolja* (382/16).

korcs mn (4)

Elfajzott, elsatnyult ⟨személy, csoport⟩. *Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre?* (267/149) *korts* (267/157), *kortsnak* (268/98), *kortsá* (330/1988).

korcsma fn (4)

Kisebb, egyszerűbb italkimérés. *Eggy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek kortsmába* (161/25).

kortsma' (317/174), *kortsmára* (317/193), *kortsomához* (317/127).

korcsolya fn (1)

Cipő talpára erősített sporteszköz, amellyel a jégen siklanak. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja*

(330/244).

Ö: bor~.**korcsosodó mn**

(1)

Fokozatosan korcsa váló. *Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. Eml. Eleink, kik a' Nemzeti dolgokat kortsosodó unokáiknál jobban kedvelték* (330*/156/3).

kordon fn

(1)

Öregységek sora. *Mindenütt a' Tó part megett Vonjunk ~t ellenek* (114/465).

korhely mn

(1)

Mulatozó, léha. *Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnásokat* (92/263).

korhelyleves fn

(1)

Savanyúkáposztából főzött leves kolbásszal. *Meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/64).

korhol i

(2)

Érint, horzsol. *Most a' hajót olyan magosra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' hóldat ~ják* (202/20).

korhojják (56/20).

kori Ö: ak~, keresztelõ~.

Korinthosz fn

(1)

Helynév. (Város Görögországban). *Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptora légyen Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna* (12/22).

korinthoszi mn

(1)

Korinthoszban készült. *Nem vágnak a' tzipra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szőtt ruhákra 's Corinthusi rezekekre* (413a/1019).

korintiszlő fn

(1)

Mazsola. *Mint egy megértt boróka, Melly tiszta hóra hullott; Mint a' delin fejező Rózsába bútt bogárka: Mint a' Korinti-szlő A' czúkoros kalácson ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/5).

Koriska fn

(1)

Személynév. *Azonnal ~ ezek' Komendántja, A' Gavallérokat olly mérgesen bántja* (330/1319).

korlát fn

(1)

Területet elhatároló, lezáró kerítésszerű építmény. *Az erdők tilalmas Korlát közt állanak,*

Hogy benne az Urak Vadai lakjanak (200/71).

kormány fn

(8)

1. Az a szerkezet, amellyel a jármű menetirányát szabályozzák. *Mivel hajójának a' hit volt kórmánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem bántja* (211/55). 2. Az államhatalom központi végrehajtó szerve. *Most már a' szentté lett régi hagyományok' Partja mellől bellyebb visznek a' ~ok* (454/528). 3. Irányítás. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' rettentő Dáma-ármádának, Mellynek fő kórmányát Dorottya tartotta* (330/1191). *Kórmányt* (68/20), *kórmányt* (70/10, 74/12), *kórmányán* (443/70), *~ra* (195/35).

kormányoz i

(2)

1. (Országot) igazgat. *'S helyekbe Ferentzet 's Tréziát fog tenni, Kik népét törvénnyel 's hittel ~zák* (259/281). 2. Lavíroz, ügyeskedve halad. *Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá ~ott* (366/2).

kormos mn

(1)

Feketés színű. *Túlhan a' ~ Mefitis Gőzi büzi fojtja meg* (317/125).

kóró fn

(4)

Száraz, kemény növényi szár. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd száradt ~it meg unván útállod* (2/4). *~* (330/525, 388/13), *Kóród* (233/70).

Ö: bogács~, katán~.

korona fn

(30)

1. Királyi hatalmat jelképező fejdísz. *Míg a' szent István' ~ja Apostoli fön lesz* (259/638). 2. Uralkodói hatalom. *Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fe-dező szent ~jok alá* (259/456). 3. Koszorú, növényi részekből font füzér. *És anyai Mir-tusból füz homlokodra ~t* (413a/34). 4. Vminek a csúcspontja, fénypontja. *Ím, kegyelmes Grófné! szemben Lehetünk ismét Veled, Veled, a' ki a' Szépnemben A' ~t viseled* (307/72). 5. Vminek a kiteljesedése. *Már temjén-nel tiszteli őt virtusa 's hazája, Fején lebeg a' ditsőség' örök ~ja* (299/128). 6. (Az elismerés, megtiszteltetés jelképe.) *E' ~t, melylyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el* (68/23). 7. Vkinek a társa.

Tudom, hív szívedre keserves bút vona Hogy fejedből oda az ékes Korona, Hogy szemeid elől kedves hites párod A' setét koporsó tömlőtzebe zárod (212/80). **8.** Az agancs ágainak csoportja. *A' könnyű szarvasok' nyája Özvenyargal minden közt, Villog ágbog ~ja A' zörgő zöld bokrok közt* (397a/667). **9.** A fa gallyainak, lombjainak összessége. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrísfá 's Herkules árnyékos Koronája* (413a/591). **10.** A növény előbukkanása. *A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld ~t tol a' fején* (379/14). **11.** Krétai ~: Ariadne, a krétai Minos Pasiphae leánya, aki a rege szerint égi csillagképpé lett. *'S a' Crétai ~nak tüzes fénnyel el tűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába* (413a/ 233). **12.** Pénznem. *Az árra egy lántzotskának tsak 15 kr.* (330*/165/3).

~ (397a/233, 400/25), ~ja (306/208, 337/310), *Koronája'* (397a/1152), ~t (114/49, 258/59, 259/465, 413a/311), *Koronát* (248/46, 259/435, 413/38), ~ját (259/258, 337/161), ~dnak (259/227), *Koronánknak* (313/147), ~jánn (190/45), ~ra (78/34).

Ö: arany~, ezüst~, mirtusz~, virág~.

koronás mn (1)

Koronáson: királyként. *Tsüggedhetetlen György! Ótzeán' félelme, ... Te ki ~on űződ a' tirannust* (337/249).

koronátlan mn (1)

Koszorútlan, dísztelen. *Tsak bajnoki sírkő volt roskadt teteje, 'S egy Vitéz' testének ~ feje* (337/350).

koronáz Ik: fel~.

koronázott in (1)

Koronázott fővel: koronával a fején. *Látom amott, látom, ~ fővel az Ország' Fényes Rendei közt a' kellő Trézia mint áll* (258/13).

koronáztatván Ik: meg~.

koronáztván in (2)

Dicsőséggel ~: elismeréssel, megbecsüléssel. *És mikor sírjára mutatnak, Örömmel könnyeit hullatnak, Koronáztván ditsőséggel* (255/24, 451/24).

korpa fn (1)

Gabona héjából őrléskor keletkező mellék-

termék. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós ~t áztatni* (169/22).

Korpád fn (3)

Helynév. *Hogy mikor én is vén fővel ~ra el dötögök* (310/59).

~ (310/42), ~ról (310/40).

korpavár fn (1)

Kobakja ~: ostoba ember. *Hellyén van még az én eszem; Ollytól nem is tanúlok, Kinek kobakja ~, 'S a' tzinke is tart tőle már* (316/23).

korrespondencia fn (1)

Levelezés. *Így tett barátoddá, Édes Hazám-fia! Eggy néma, de legjobb Correspondentia* (235/8).

korrigáció fn (1)

Javítás. *Már kétszer elnéztem ugyan ezidén Nagy-Bajomban, Hogy tettek Corrigátiót a' Kalendariumban* (314/44).

korrigálni in (1)

Javítani. *Ki mérészli meg sérteni most királyi tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott korrigálni engemet?* (314/30)

korty fn (4)

1. Italból az a mennyiség, amennyit egyszerre le lehet nyelni. *Azóltá, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/88). **2.** Kortyok: iszogatás. *De a víg ~ok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ízt érzett rajta a szám* (228/5). **3.** Vizes ~: vízital. *Ha a' ti munkátok hogy vizes ~ helyett Szöllő lév ébreszti az elbúsult fejet!* (413/11)

Kortyaival (219/52).

kortyantás fn (1)

Borivás. *Falataimat elegyes bor hajtással Kettőztetem oh! Jere velem az Öreget ~sal Kérni bús echo oh!* (224/3)

kórus fn (1)

Énekkar, együtt éneklők csoportja. *Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak mannájában* (454/972).

kos fn (1)

A juh himje. *Hogy öltözzön maskarába: Kos legyen é, vagy bivaly?* (231/154)

Kós fn**(1)**

Családnév. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt Nánási Sára, vele ~ Mária* (217/118).

kosár fn**(4)**

1. Vesszőből, gyékényből font szállítóeszköz. *Amott fut az ól' mentében Egy kis fürge dolgos Lyán', Tarka ~ a' kezében* (397a/ 323). 2. *Kosarat ad: a)* kikosaraz, házassági ajánlatot elutasít. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös pártában sültének: Ezek a' Bolondok' házában éljenek!* (330/1540) *b)* vki kérését visszautasítja. *Nem ad kéresemre tán üres kosarat* (330/ 838). ~ról (397a/329).

Ö: kaka~.

kosáradás fn**(1)**

Visszautasítás. *Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívatás, Bádgyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszkodás* (170/33).

kóstol i**(14)**

1. (Ételt, italt) ízlel. *Kóstoltam kelletlen, Hát fojtós, ízetlen Mint a' zöld vatzkor leve* (135/16). *Eggybe jó Pap lesz, hegyi bort ha ~ Minden Apostol!* (120/3) 2. Tapasztalatot szerez vmiről. *A ki szereti a' virtust Poëstist gyakorollya Kötik annak a' szép mirtust A Halált nem kóstollya* (13/28). ~nak (210/27), ~t (231/89), fog kóstolni (238*/143/7); *Kóstollya* (216/30), ~játok (454/218), ~ám (109/4), *Kóstoltam* (135/7), ~ta (13/30). — ~na (330/788, 428/163, 454/272).

Ik: meg~.

kóstolhat i**(1)**

Érezhessen. *Hogy gyümölsöt szakaszthasson 'S Édes érzést kóstolhasson E szőrös baratzk magból* (92/314).

Ik: meg~.

kóstoltat i**(1)**

Ízleltet. *Hát az édes méznek élesztő harmattya Alatt a szerelem mérgét kóstoltattya* (77/4).

kostök fn**(1)**

Kos herezacskójából készített dohányzacskó. *E' számra egyikhez a' ~öt tsapja; A' másikat pedig futtába megkapja* (330/1707).

koszlobár mn/fn**(3)**

I. mn Hitvány, rossz. *Se ~ bitskával Ne mesd el* (413a/838). *És lehánnya a' meg tarólt szöllőről Saturnus görbe késével a' ~ vesszőket* (413a/954).

II. fn Hitvány, semmirevaló ember. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, gézengúz, Koszlobár* (330/ 1132).

koszorú fn**(22)**

1. Karika alakban vázra kötött virágok füzére a gyász, megemlékezés jeléül. *Rakjátok óh Poéták, Koszorútok Hafiznak Sírjára* (373/138). 2. Fejdíszül használt, főleg elismerésképpen adott leginkább virágból font füzér. *Most is Belgrád alatt új ~t fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35). *A' ki haza készül vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék tövisből ~* (266/20, 336/36). *Itt lesznek fejemen sásból font ~k* (219/70). 3. Virágok egybefogott csomója. *Tsupán hasznos tífiráságot Szeret a' földmivelő, Vagy egy ~ virágot Ollykor, ha jó kedve jó* (397a/375). ~ (280/21), *Koszorú* (128/33), ~m (213/110), ~ja (259*/205/4), ~t (42/8, 78/31, 219/67, 231/224, 251/20, 337/420, 368a/50, 403/34), *Koszorút* (188/115), ~kat (241/6), ~ját (450/34), ~val (42/6).

Ö: agg~, babér~, gyöngy~, jácint~, laurus~, pálma~, szűz~.

koszorús mn**(7)**

1. Koszorúval díszített. *Jer! imé Nimfái már a víg Dunának Elődbe ~ fővel indulának* (203/32, 81/32). 2. Költői verseny győztesének jelzője az ókorban. *Itt az Ovid Horatius A Koszorús Virgilius* (13/34). 3. Koszorúson: körbe. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít ~on Nyárfa. és bokorliget* (397a/1011). ~ (216/11, 418/4, 432/85).

koszorúz i**(1)**

Körülvesz. *Tsipkebokrok, és kökények Koszorúzzák partjait* (397a/132).

koszorúzott in**(1)**

Koszorúval díszített. *És a' sarlót Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Mig Céresnek tserfaággal ~ homlokkal Tárituppos tántzot nem jár, 's nem innepel dalokkal*

(413a/356).

Ik: meg~.

koszorúzza in

(1) Díszítve. *Kik rózsákkal ~ Kiválasztott pompában, Énekeltek a' Szépnekemnek Oltáránál sorjában* (307/57).

Ik: körül~.

koszorúzán in

(1) Díszítve. *Én magam homlokomat Olaj ággal ~, viszem ajándékomat* (413a/1122).

kotló fn

(1) Tojásait költő tyúk. *No de szegény öreg tán olyanról szólla, A' ki mint a' ~, le se szállna rólla* (239/100).

kotlós mn

(3) 1. Kicsinyeit vezető, óvó <tyúk>. *Édes ~ anynyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára* (330/1459). 2. Ványadt, elcsenevészsedett. *Még fehér mellyed sem olly betses portéka; Mert tsak eggy ~ szív' pompásabb hajléka* (254/26). ~ (61/26).

kótog i

(2) Dobog. *Óh hogy' ~ a' kebeled, Mellyben szívetem viseled!* (433/9) ~ott (392/22).

kotrott in

(1) Kavargó. *'S a' kászolódo alszélto a' szöllök nem tarthatnak, A' táto felszélto ~ záportól sem ijednek* (413a/874).

kottáz Ik: le~.

Kotzebue fn

(1) Családnév. <August ~, német költő (1761–1819)>. *A' Kétségbe esés — Írta ~* (453/cím).

kotyfitty mn

(2) I. mn Haszontalan, kótyomfitty. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szereitek mint ott sok kotyfity stutzerrel* (197/96).

II. fn Haszontalan, bolondos személy. *Ha kell, kedvem szerént eszem, Kottyfittyre nem szorúlok* (316/20).

kotyogás fn

(2) 1. <Kotlóstyúk> rövid, szagatott hívogató hangja. *Édes kotlós anynyok' egy ~ára Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára* (330/1459). 2. <Edényben> lötyögő folyadék hang-

ja. *Édes a' te danolásod danolásod* [csikóbőrös kulacs], *Jértze-forma ~od: Kittykottyod innepi ének Bús Szívemnek, szegénykének* (433/22).

kótyogós mn

(3) 1. Lötyögő hangot adó. *Múza! 's Múzáknak szerelme Kótyogós Butellia! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal* (317/23). 2. Bolondos, megzavart. *Vétzy épen akkor ére A' nagy zűr zavar' helyére Kótyogós vitézivel* (317/161). ~ (330/636).

kotyogva in

(1) Fecsegeve, locsogva. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes ~ szólong* (185/145).

kótyomfitty mn/fn

(2) I. mn Rossz. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe* (326/27).

II. fn Haszontalan személy. *De megtaníjuk ma ezt a' Kótyonfittyet. Meg! És minden Leány fülébe pesel ma* (330/1134).

kotty Ö: kitty~.

kottyant i

(1) Mond. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét ~ a Tüdőnek és májnak* (218/9).

kova fn

(4) Ütésre szikrát adó kemény kvarc. *'S az elrejtett tűz szikráit ütné ki a' ~kból* (413a/ 152). *De már el is kopván a' puskám ~ja, Végre tsőtörtököt adott a' szerszáma* (239/ 219). ~ját (114/845), ~jára (239/204).

Kovácsi fn/mn

(4) I. fn Helynév. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi?* (119/1)

Kovátsi (119/6), *Kovátsitól* (326/16).

II. mn Kovácsi felé vezető. *A' ~ út* (119/cím).

kóválygás fn

(1) Céltalanul bolyongó repkedés. *A' Megborzadt Berkek retentő Zúgása, A' Madarak' szerteszélyvel Kóválygása, ... Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/14).

kóválygó mn

(1) Céltalanul bolyongó. *Ímé ~ szárnyával Hírtelelen felröppene* (397a/827).

kóvályog i

(4)

1. Lebegve kering, kavarog. *Nisus a' híg le-
vegőbe ~ nagy magossan* (413a/410). 2. *Kó-
vályog a feje:* gondolatai egymást kergetik.
*Tsupán Dorottyanak kóválygott a' feje, Kit
megvesztegetett az Éris' mételtye* (330/899).
kovájog (59/28, 195/22).

kováász fn

(2)

Kenyérsütéshez használt kelesztő anyag. *Mi-
kor ~t Teszek mindig itt légyen* (169/19).
~t (169/97).

kozák fn

(1)

Kozáktánc. *Jártak Galoppátát, Straszburgert,
Hanákat, Valtzerest, ... Kozákat* (330/ 552).

kozáktánc fn

(2)

Kozákok által kialakított tánc. *Öltözik magá-
ra sokféle maskarát, Ugrós kozák tántzra bil-
legtetí farát* (197/32).
kozák tántzra (85/32).

Kozma fn

(3)

Családnév. *Kozma Mihály, míg élt, Budai ro-
zsolisos Görög volt* (330*/195/6).
~ (330/1785, 330*/195/6).

kő fn

(49)

1. Kemény, törhető, nem nyújtható, nem ég-
hető ásványi anyag. *Oh van é még egy erémi
szállás, Régi barlang, szent fedél, ... Hol tsak
egy ~ lenne párna* (304/47). 2. *Sírkő. De na-
gyobb kinomra Ennyi sok jajomra Ah sem ő,
Sem e ~ Nem felel vissza* (299/51). *De nevem
ne messék ~be a' síromra* (330/1570). 3. *Ra-
kás kövekbe omlik:* romhalmazzá válik. *A Vá-
rosok rakás kövekbe omlanak* (195/11). 4. *Mi
a kő: kicsoda, micsoda? Kongott már a Szá-
la: nem tudták odaki, Hogy a' szép Nimfákat
mi a' kő hordta ki?* (330/1090) 5. *Néma ~:
rideg személy. Mégis eggy jó nézést tőle nem
nyerhettem, Eltűnt 's én eggy néma ~nek re-
ménykedtem* (196/80).

~ (143/32, 428/109, 435/47, 454/657), *kövek*
(170/23, 327/26,), *kövek'* (237/114), *Kövek*
(176/13), *köve* (237/36), *kövei* (77/97), *Kőt*
(306/120), *követ* (237/88, 413a/890, 893), *kö-
vét* (237/27, 267/70), *köveket* (237/96, 107,
397a/538, 413a/123, 478), *köveit* (259/154),
~nek (317/194, 380/78), *Kőnek* (176/66), *kö-
veknek* (420/7), *~be* (304/53), *kövekbe*

(59/11), *~ben* (435/53), *kövekből* (237/84,
306/187), *kövön* (237/117, 441/5), *kövén*
(373/20), *kövekre* (305/67), *kövére* (288/78),
köveire (225/24), *~ről* (397a/620), *Kőről*
(305/67), *kövektől* (158/19), *~vé*
(418*/176/2), *kövekkel* (266/35, 413a/73).

Ö: *drága~, érc~, fej~, határ~, kén~, malom~,
menn~, por~, sír~, szirt~, termés~.*

kőbástya fn

(2)

Védelem. *Meg ne rettenj tőle; ő aszszony 's
szerentse. Ellene a' virtus fog lenni kő bástya*
(191/23).

kő bástya (55/23).

köd fn

(34)

1. A föld felszíne fölött parányi vízcseppek-
ből keletkező, a páránál sűrűbb képződmény.
*Oszolj szélllyel, kis selyem ~, tisztulj fel, Ne
fogd el Napomat, kis Fellegetske!* (137/21) 2.
A levegőben lebegő füstnek látást akadályozó
tömege. *A' füstből eredett éjjelt hozó ~nek
Közepénn egy mással izzadva küszködnek*
(70/7). 3. Bizonytalan állapot, helyzet; bi-
zonytalanság. *A' többi mind homálly, mind ~,
mind setéség, Mellybe félelem van el rejtve,
és kétség* (222/15). *Itt éles az elme, ott ~be
tébolyog* (313/56). 4. *Vmi ~ száll:* elmúlik.
*Már nekem a' szép Nappal Setét Éjféléllé váltlt,
Mert ama kedves Nappal Minden fény Ködbe
száltlt* (145/16). 5. *Ködbe borult/dült:* elmúlt,
megkopott. *'S ~be borúltlt fényjét Dátzia visz-
sza-nyeré* (259/458). *Vitéz Abáknak Léthe'
~ébe dültlt Királyi házát fényre hozod megint*
(445/61).

~ (216/7, 231/180, 397a/39), *~ök* (137/12,
163/2, 405/22, 413a/408, 454/854), *Kődje*
(397a/932), *~öt* (302/9, 413a/746), *~nek* (67/
11, 460/10), *~be* (338/33), *Ködbe* (428/90),
~ébe (43/24, 192/32), *Ködjébe* (431/41), *köd-
ben* (237/76), *~ében* (425/19), *~ből* (188/ 43),
Ködből (137/18), *~ökből* (397a/689), *Köde-
ből* (222/2), *~del* (162/91, 213/2, 413a/ 846).

Ö: *gyász~.*

ködburok fn

(2)

Szellemi tisztánlátást zavaró közeg. *Ha éle-
tem gond bú borítja És rá vastag ködburkot
szótt* (462/2).

ködburkot (377/44).

ködkárpit fn (1)
Ködfüggöny. *Egy homályos felhő, mely a' mélységről jött, Körülötte sűrű ~ot szövött* (237/50).

ködlepte fn (1)
Köddel borított. *Sírhalmok, óh köd-lepte kertek!* (424/1)

kőfal fn (9)
1. Kőből rakott fal. *Tehát a' már árva párok a' ~nak Gyenge hasadásán egy rést tapasztalnak* (77/73). 2. Várfal. *El veszett e' szép virágért Pergamumnak kő fala* (317/39). 3. Erő, biztonság. *A virtus leg bátorosabb kő fal* (44/cím). 4. Vminek a határa. *Az idő 's az örök létel határába Vont ~akonn tul lép vakmerő lába* (453/102). ~ad (373/126), ~a (259/627), ~ait (306/78, 337/217), ~lal (413a/1095).

kőhalom fn (2)
Egymásra hullott kövek halmaza. *Kőhalom már, a' mit rakott Szemíramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus, Píramis* (237/37–8).

kőhög i (2)
1. Mond. *'S Krisztina napján köszöntést ~ök és dőhögök* (310/60). 2. Vmiből ~: vmiből idéz, olvas. *Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Elég volt a' sok Ördögnek, Kik belőletek ~nek* (133/20).

kőhögve in (1)
Kőhögéssel kísérve. *Ki 's bé horpadt farát ~ földözze* (239/116).

kőkeménységű mn (1)
Nagyon kemény. *'S a' kő keménységű Somfa veresellik Szilvával* (413a/559).

kökény fn (1)
Tövises cserje. *Tsipkebokrok, és ~ek Koszorúzzák partjait?* (397a/131)

kökényfa fn (1)
Szilvafával rokon cserje. *Melleyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/450).

kökényszem fn (1)
Sötétké szem. *Nem látod é? Nem é? Miként zibongnak Az Ámorok, miként rajmódra dongnak Kökény szemed körül?* (320/9)

kökényszemű mn (1)
Sötétké szemű. *Sírási barna Hölgyek, Kö-*

kény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe (373/2).

kökörcsin fn (1)
Szőrös-molyhos vadon tenyésző növény; itt: női nemiszerv. *Szűz rántzait hideg könnyekkel áztatja, 'S asszú kökörcsinnyét ekképpen siratja* (330/752).

köl Ik: felkel.

kölcsön fn/mn/hsz (5)
I. fn Viszonzás. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest jég volt; 'S bár mely heven szorongattam, Szíves költsönt nem kaphattam* (309/28).

II. mn Kölcsönös, közös. *Ott nőtt költsön Reményünk: Ott lankadt gyenge kényünk* (158/37). *Az Urak, A' Dámák a' költsön vig-ságban Képzették magokat boldogabb világban* (330/885).

III. hsz 1. Visszaadás feltételével. *Oh méznél édesbb ajjakok, Minő nektárt csorgattatok Rózsaszín kelyhetekből! Melly mézes tsókók valának, Mellyeket költsön szopának Hév ajjakim ezekből!* (134/131) 2. Kölcsönösen. *Az-olta hány szíves beszédek valának, Mellyek szánkból költsön szívünkből folyának!* (235/26)

kölcsönad i (1)
Egy időre odaad. *Bé fogta szemeit, mellyek a' gyümölcstön Bámúlván, éltünket adták érte költsön* (213/42).

kölcsönadni in (1)
Viszonozni. *A' Legátusnak poharába töltsön, A' ki jó kedvet akar adni költsön* (120/2).

kölcsönadogat i (1)
(Hírt) továbbít. *Fel repül, hogy véle minden részt bé töltsön, 'S A' népek egymásnak adogassák költsön* (193/36).

kölcsönérzés fn (1)
Kölcsönös érzés. *Hol szerelmes fájdalomnak Költsön érzési felől ... Vallást téznek szájonkon* (397a/722).

kölcsönesik i (1)
Kellemesen hat. *Költsön esik emelése, Gondollya, szép terhének, Melly édes elő érzés e' Gyüladozó szívének!* (231/247)

- kölcsonfény** fn (1)
Kölcsonfényért nem fordul: nem kér kölcsonfényt. *Sem bátyára a' tiszta hóld kölcsonfényért nem fordul* (413a/403).
- kölcsonhűség** fn (1)
Kölcsonös hűség. Tán ez nap a' szeretettel Kölcson hűségre kelünk (331/46).
- kölcsonös** mn (7)
 1. Vmennyi félre egyformán jellemző. *A' kölcsonös hajlandóság' Hord a' menny' tornáztain* (368a/135). 2. Közös, határos. *Az élet' és pokol' kölcsonös szélében, ... A' rabság 's a' kinok már lelkeig hatnak* (454/438). *kölcsonös* (170/31, 238/49), *Kölcsonös* (295/23, 385/8), *Kölcsonös* (249/68).
- kölcsonöz** i (2)
 1. Kölcsonad. *Hű Galambom! Kölcsonözzünk Szíveket Szíveinkre úgy kötözzünk Lépeket* (285/50). 2. Ad, nyújt. *Hol a' tzobol-prémű Pétervár ragyogva Kölcsonözi tőled téli napfényedet* (337/177).
- kölcsonözött** in (1)
Kölcsovett. A' hajnal is midőn ettől kölcsonözött Színnel ékeskedő köntösbe öltözött (64/19).
- kölcsonsegedelem** fn (1)
Együttműködés. Tarts velek és kölcson segedelmet nékik ajánljál. Mindjárt megszűnnek lenni isatába veled (315/15).
- kölcsonvesz** i (1)
Átvesz. Sőt kívánhatják ezt tőlem mind a két hitvesetek, Kik erántam a' jó szívet kölcsonvették tőletek (342/18).
- köldök** fn (3)
Az ember hasa közepén a köldökszínor kiindulási helye. Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, fodorháján (169/92). ~ (169/71), ~ére (114/697).
- köles** fn (1)
Apró szemtermesű takarmány- és gabonanövény. Tavasszal jön a' ~ is és a' bab is munkába (413a/227).
- költ**¹ i (1)
(Pénzt) kiad vmire. M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlts? Tsak haszontalanra 's rosszra soha se költs (202/126).
- költ**² i (1)
(Verset) ír, alkot. Most is a' derogál dagajos szívének Hogy rolla a Musák verseket költének (58/20).
- költ**³ l. kelt
- költe** fn (1)
Kelte, égitest feljött. Nem is hijába vigyáztunk a Csillagok hunytára Költére, 's az Esztendő négy egyenlő szakaszára (413a/267).
- költemény** fn (2)
Verses irodalmi mű. Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak elmés ~it hinti a himzett Égre (111/78). *költemény* (330*/202/11).
- költeményes** mn (1)
Költeményes gondolat: költői fantázia alkotása. Ez a' Rózsaluhas, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem ~ gondolat, hanem természet után van festve (432*/204/6).
- költő** fn (2)
Költői műveket író művész. Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szőtt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' piperéje (188/5). *Költő* (330/1555).
- költőész** fn (1)
Költői fantázia. Hazugság, így szólnak, e bánat érzése Csak egy Poetai költő ész képzése (453/188).
- költőlicencia** fn (1)
Költői szabadság. Hát még Apollónak nevez engem Apolló fia? Úgy van, de tán tsak tropus ez és költő licentia (342/2).
- költött** mn (2)
 1. Megírt. *Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/570). 2. Kitalált, elképzelt. *Költött dolog, álom kis gyönyörűséged Gyáva az értelmed, csalárd bőltses-séged* (453/83).
- költözik** i (12)
 1. Máshová megy lakni. *E' kis Szigetbe költözött A' Világ mind az Őt Résszel* (244/11). 2. Megy vhoval. *A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/282). 3. (Csillag) feljön, megjelenik. *Sok tsillagok sora az égre költözött* (3/10). 4. *Vmi ~ vmibe/vkibe/ vhoval: hangulat, érzélem,*

lélek uralkodóvá válik vhol. *Igen! E' magyar szók olvasása között Ősetek' nagy lelke belétek költözött* (267/226). *Ez az a' szent Követ az Ég 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' öléből költözött* (225/66). **5.** *Sírba, egekbe, más világra ~: meghal. Egy nagy Bóls már szinte a' sírba költözött* (454/580). *E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/107). *Más világra szebben senki sem költözött* (454/684). *költözött* (447/106), *költözött* (134/106, 267/132, 278/3).

Ik: által~, be~, bele~, el~, ki~, le~.

költöző Ik: ki~.

költöztvén in (1)

Vándorolva. *A' Lélek ... Egy állatból másba sokáig ~, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát* (454/470).

költség fn (7)

1. *Vmire fordított összeg, kiadás. Igaz: de ezekért mennyi esztelenek Egymásnak költséget 's lármát szereztenek?* (197/72) **2.** *Költőpénz. Ki pusztítottak engemet Már minden költségemből, 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/605). **3.** *Vkinek a ~én, ~ével: vkinek a pénzéből. Lett rakása e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn* (378/4). *Mert felépült e szent egyház, e hív pár ~ével* (404/7).

Költség (133/63), *költséget* (126/18), *költséggel* (413a/587).

költséges mn (1)

Sok költséggel járó. *Vesd hozzá még oly sok jeles Városoknak számát is, És az ilyen Városokra tett költséges munkát is* (413a/679).

kőmaradvány fn (1)

Bontott kő. *Te beszélld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy dicső Oszlopot?* (237/22)

kőmell fn (1)

Kemény szív. *Még sinsz azért csak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószín, de kő mélyében* (185/53).

köntös fn (7)

1. *Felsőruha. Kiki elővette legzifrább ~ét, Hogy fitogtathassa magát, pénzét, Ősét* (330/67). **2.** *Zöld köntösét öltözi: kizöldül. E pásitot melly zöld ~ét öltözi Egy fojó víz nyá-*

jas habjával öntözi (72/7). **3.** *Vmi vmilyen köntösbe öltözik: vmilyen formában jelenik meg. A' hajnal is midőn ettől költsönözött Színnel ékeskedő ~be öltözött Illyen ruhájában fel tettik az égen* (64/20).

~ét (330/1258), *~inek* (432/44), *Köntöseikből* (330/77), *~re* (124/4).

könny ~ könnyv ~ könnyű fn (75)

1. *A könnymirigy átlátszó sós nedve. Csendes Este! ... Könny helyett szememre hints-le Tiszta harmatot* (374/15). **2.** *Könnyecsepp. Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék 'S kisírtt szép szemeken a' könny tseperegjék* (337/244). *A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/110). *A' hol a' Nedves szemekről A' bus könyvek le hulnak* (297/54).

Könny (244/45,), *könnyek* (257/137, 258/41, 42, 259/449, 453/194, 198), *Könnyek* (258/39), *könnyek'* (259/489, 428/3), *könnyem'* (436/23), *Könnyem* (175/14, 412/14), *könnye* (259/448, 443/227), *Könnye* (145/23), *könnyeim* (374/18, 443/154), *Könyveim* (162/18, 301/23), *könyveid* (212/99), *könnyei* (400/32), *könnyet* (185/125, 202/136, 454/219), *Könnyet* (453/216), *könnyűt* (212/107), *könnyeket* (193/26, 259/139), *könyveket* (213/1, 214/57, 79, 278/5), *könnyemet* (305/82, 428/154), *könnyedet* (428/40), *könnyvedet* (222/65), *könnyét* (306/114, 443/115), *könnyeimet* (162/94), *könnyeit* (77/259, 202/88, 255/23, 259/224, 451/23), *Könnyeit* (397a/518), *könyveit* (259/144, 454/443), *Könnyemnek* (302/35), *könyveknek* (210/3), *könnyekbe* (114/198), *Könnyemben* (428/97), *könnyekre* (237/128), *könnyvtől* (116/2), *könnyekké* (457/10), *könnyel* (41/15, 112/17), *könyvel* (429/17), *könnyekkel* (162/13, 87, 188/69, 225/142, 237/90, 125, 306/123, 330/751, 413a/486, 453/161), *Könnyekkel* (220/50), *könyvével* (3/11), *könnyivel* (432/42).

Ö: éh~, gyöngy~, hála~, öröm~.

könnyár fn (1)

Szemet elborító, sűrű könny. *A' Hold búsúlt, hogy könny-árral Látja ázni szemedet* (428/23).

könnycsepp fn (7)

A könny egy cseppje. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki?* (216/95) *könnytseppek* (258/20), *Könnytseppek* (238/52), *Könnytseppek* (298/3), *könnytseppeket* (259/509), *könnytseppekbe* (257/28), *könny-tseppé* (130/28).

könnyebbít i (3)

Könnyít, segít. *Szánjátok, Egek! nyavalyámat, Könnyebbítsétek igámat, Enyhítsetek állapotomban* (412/22, 175/26). *Könnyebbítiti* (216/108).

könnyebbítő in (1)

Könnyítő, együttérző. *Midőnn a' szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk, hogy talál könnyait könnyebbítő barátira* (216/110).

könnyebbülvén in (1)

Bánattól ~: bánata enyhülvén. Felkél, 's könnyebbülvén szíve' bánatjától, Örömmel indul meg Czindery' sírjától (306/171).

könnyecske fn (1)

Kis könnycsepp. *Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/3)

könnyen hsz (23)

1. Megerőltetés nélkül. *Ki vállán az Eget ~ forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatta* (94/1). 2. Ellenállás nélkül. *Vérhabbal tsináljuk szigetté földünket, Még sem hagyjuk ~ édes mindenünket* (267/142). *À la Titus nyírt frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér ~ alája* (231/342). 3. Gyorsan, hamar. *Vitéz ellenségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is mindég bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek* (114/122). [Az Álom] *A kire szunnyasztó mákját bőven ejti Fáradtsága terhét az ~ felejtí* (8/14). 4. *Nem ~: ritkán. A' szerentsét 's virtust egy helylen mulatni Illy szép egyezéssel nem ~ láthatni* (78/2). 5. *Könnyen öltözve: könnyű, vékony ruhában. A' leg szebb stikkolt ruhába Könnyen öltözve láttzott* (231/112).

~ (10/8, 237/78, 238/114, 267*/19/7, 317/137, 330/224, 1986, 413a/366, 747, 753, 452/63), *Könnyen* (185/121, 122, 413a/577), *Könnyenn* (185/104); *könnyebben* (219/62).

könnyes mn (4)

Könnytől nedves. *Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok* (388/23). *Jer, 's könyves szemedbe a' keserűségek Lássanak, nem lévén tseppjeinek végek* (212/3). *könnyes* (431/17), *könyves* (210/113).

könnyez ~ könyvez i (8)

1. *Könnyeket hullat, sír. Hagyd itt, Hívem! ezt a' várost, bár nehezen, Bár szeret is szegény Lillád, 's könnyez ezen* (423/42). *De te sírsz Chrêmesem, és te is Plátom könyvezel?* (454/715) 2. *Nedvet ereszt. Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek* (239/111). 3. *Megsirat, szán vmit. Sőt talám sympathiából Könyezte is sorsomat* (428/78). *Könnyez* (184/42), *könnyezett* (306/122), *Könnyezett* (428/144). — *Könnyezzen* (219/17).

Ik: *le~.*

könnyezetlen Ik: *meg~.*

könnyező mn (2)

Könnybe lábadt. *Vallja meg ~ szemekkel, Rebegő nyelvvel, nyíltt kezekkel Hogy Ő szép, és én szeretem* (431/43). ~ (158/44).

könnyezve in (1)

Könnyes szemmel. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könnyezve a' tömlőt hadnagya* (454/694).

könnyforrás fn (1)

Hulló könny. *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez hasonló köny források nőnek* (71/14).

könnyhullás fn (1)

Sírás. *Thisbének pedig hogy könny hullása szűne Véres patyolattya bús szemébe tűne* (77/275).

könnyhullatás fn (9)

1. *Sírás. Halál! ... Miért okoz olly sok ~t e' szó* (213/4). *Be estek szemei a' ~ba* (213/29). 2. *Könny. De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba* (162/107). *Mondjátok meg, hogy ti reátok tsorgának Könny hullatásai sok édes Anyának!* (210/24) ~ (162/29), ~om (391/31), ~ai (446/24), *könyv hullatásai* (210/28), ~sal (299/44).

könnyít i

(2)

1. Megkönnyebbít. *De abba méltó tégedet betsülni Minden szagos székek felett, Hogy a' Trónuson sokszor terhes ülni, Te még könnyítessz a' helyett* (377/36). 2. Elviselhetőbbé tesz. *Szép Szabadság ... Te ~ed terheinket Ha bu rája szíveinket Bisztattz minket* (31/5).

könnyű mn

(29)

1. Nem nehéz, könnyen felemelhető. *Illyenkor lehet tsipkéből kötni ~ Kaskákat* (413a/274). *Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék repkednek* (413a/374). 2. Laza, könnyen megmunkálható (talaj). *Mellyik nehéz vagy ~ föld, a' terhe megmutatja* (413a/786). 3. Vékony (testrészt). *Karja ~, csókja édes — Ah ne higgy! Bizony megejt* (449/17). 4. Könnyen szerzett *A jó szívű földnek ~ természetből élődnek* (413a/1015). 5. Erőfeszítés nélkül megoldható (feladat). *A' Napba lévő jelekből ~ mindezt megtudni* (413a/466). *Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így nevelni számát szoknyás Verbungjának* (330/1011). *Mellyre mások ~ választ feleltenek* (62/3). 6. Vidám, gondoktól mentes (lelkialapot, hangulat). *Virtusát érzette, önn betsét esmérte, Elméje ~ volt, a' másét dítserte* (454/802). 7. Könnyen elviselhető. *Hogy ~ tereh az, melyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). 8. Könnyedén mozgó. *A' ~ szarvasok' nyája Özvenyargal minden közt* (397a/665). 9. Könnyű patak: kevés vízű patak. *'S a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' ~ patak* (327/48). 10. Könnyű nép/sereg: kisebb méretű fegyverekkel felszerelt alakulat. *A' szárnyi ~ nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson* (330/1199). *De a' ~ sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlök az utat elzárta* (330/1291). ~ (129/50, 330/1271, 397a/499, 413/51, 413a/47, 91, 1004, 452/53), *Koenivnek* (330*/882); *könnyebb* (201/55, 330/1175, 337/231, 454/613), *Könnyebb* (210/9, 10).

könnyzápor fn

(1)

Sűrűn hulló könnyek. *Ősz ül setét ortzámba', és Sok búja' fellegével Özönnyi ~ral* (182/11).

könnyököl i

(3)

1. Zefír vki oldalára ~: oldalánál gyegéden áramlik. *Egyik kies mellye alá rejtözik, Másik márvány oldalára ~* (139/88). 2. (Nap) bújik (a felhő mögé). *A' mosdott nap egy fél felhőre ~, A' meg szűrt áerben vidámon tündököl* (198/31, 86/31).

Ik: le~, ki~.

könnyörgés fn

(7)

1. Esdeklés, rimánkodás. *'S ekkép szegény Petsenyésit, Meg vetvén sok ~it, Belé fojtá a tóba* (114/782). 2. Könnyörgve elmondott szöveg. *Előtte ~t tészek, 's térdre esek, Le festem kinomat sápadtan, 's mint fél holt* (196/76, 380/74).

~ (389/58), ~' (454/173), ~em (196/44, 380/42).

könnyörög i

(9)

1. Rimánkodva, alázatosan kér. *Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sírva ~tünk?* (337/28). 2. Vkinek ~: kérve kéri, kérleli. *Itten meg áll, és én könnyörögök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly fülét bé zárja* (176/66). 3. Imádkozik, fohászkodik. *Ujonnán a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám, De elébb könnyörögöm ám A' Tenger mélyységének Mind egyik Istenének* (177/36).

~ (111/34), *könnyörögök* (278/31), *Könnyörögök* (196/43, 380/41), *könnyörögünk* (231/434). — ~jél (209/37).

könnyörögve in

(1)

Vmit rimánkodva kérni. *Ím karotok közzé most ~ jövök. Most mikor a' rablók kirohantak trónusom ellen* (259/436).

könnyörül i

(6)

1. Könnyörül vkin: megbocsát, elengedi büntetését. *Isten! ki könnyörülsz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen* (222/75). 2. Könnyörül vkin: részvétből, szánalomból segítséget nyújt, vmilyen szolgálatot tesz vkinek. *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, Ha rajta egy másik nyomorúlt könnyörül* (202/130).

könnyörül (214/90). — *könnyörült volna* (330/774). — ~jön (198/16), *könnyörüllyön* (86/16).

könyörülés fn

(1)

Megbocsátás. *Meg mondom, hogy tüzem szemeit vádozza, Hogy a' ~t a' természet szolja* (157/14).

könyörülő mn/fn

(2)

I. mn Megbocsátó. *'S halld meg könyörülő szívvel A' hűség mint búslakodik* (431/11).

II. fn Jótevő, segítő ember. *Melly akkor származik, mikor edgy könyörültöt látunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk-is jó barátunk* (216/103).

könyörülvén in

(2)

Könyörülvén vkin: segítve. *'S Könyörülvén hozzá esdeklő táborán Szentebb lessz az illet ígérő Alkorán* (190/35, 25/13).

könyű(cske) l. könny(ecske)**könyv fn**

(47)

1. Egybekötött, fedéllel ellátott írásmű. *Van nállam egy igen régi Könyv, mely Történetivel Tele van Földi és Égi Titkos Szerelmeivel* (231/24). *Muzsika, himvarrás, ~ek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása* (330/179). **2.** Nyilvántartásra, hivatalos bejegyzésre való kötet. *Mind ezeknek nevek hát lajistromképpen Fel vagnak ama' nagy ~be írva szépen* (330/392). **3.** Naptár. *Hát Astro-nomusnak azért tett a' Király engemet? Hogy holmi okos emberek fel se vegyék Könyvemet* (314/22). **4.** Irodalmi műnek nagyobb egysége. *Második ~. Estvélig* (330/ 458). *A' Georgiconnak 2^{dik} Könyve* (413a/ 524).

~ (330/cím, 882, 1476). *Könyv* (330/1283, 1586), *~ek* (233/56), *~ek'* (454/369), *~em'* (330/23), *Könyvim* (171/15), *~e* (126/12), *Könyve* (413/cím, 413a/1104), *~et* (111/86, 306/165, 330/376, 1280, 1286, 418/41, 454/517), *Könyvet* (330/446), *~eket* (111/91, 330/139), *~emet* (197/86), *Könyvemet* (376/2), *~ét* (306/142), *Könyvét* (306/141), *~nek* (330*/137/5), *Könyvnek* (413a/1104), *Könyvedbe* (222/77), *~ébe* (454/982), *~ben* (330/cím), *Könyvben* (330/381, 330*/177/7), *~ében* (442*/221/2) *Könyvében* (418*/175/1), *~ből* (330*/199/11), *~höz* (133/18, 22), *~éhez* (454/520), *~eikkel* (330*/173/6), *K.[önyvet]* (330*/197/9).

Ik: jegyző~.

könyvez(ve) l. könnyez(ve)**könyvhullatás l. könnyhullatás****könyvszag fn**

(1)

Régi könyvre jellemző szag. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag* (228/3).

könyvtár fn

(2)

1. Nagyobb mennyiségű könyvnek rendezett gyűjteménye. *Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchényi Ferentz Ó Excell. Által fundáltatott Nemzeti Könyvtárra* (418*/176/6). **2.** Ki-nyomtatott könyvtári katalógus. *A' N. Mélt. Gróf Széchényi Ferentz Ó Exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára, mely hozzám Kültsar Úr által érkezett* (439/cím).

köp Ik: meg~.**köpenyeg fn**

(2)

Vastag, hosszú köpeny. *A' Garabontzás Deák ... rongyos köpenyegjében kéreget* (330*/154/3).

~et (330*/205/3).

köpni Ik: be~.**köpű fn**

(3)

Méhkas. *Egykor, hogy a' ~ből Mézet lopinta Amor, Megcsipte ötet egy Méh* (370/1).

~ (313/109), ~kből (397a/992).

köpvén in

(1)

Szájából nyálat kivetve. *Nagyot ~ így szölla rá Királyi méltósággal* (114/65).

körbefog i

(1)

Körülvesz. *De már akkor körbe fogta a' Lyány-tsoport* (330/1277).

körbegyül i

(1)

Gyülekezik vmi körül. *A' gyapjas nyáj is fáz-tában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' ol-talmában Egy hársvölgyön körbe gyül* (397a/1092).

körbevesz i

(1)

Körülvesz. *Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam, Mikor kotsisunkat négyen körbe vették* (330/1697).

kőrisfa fn

(1)

Szürke, sima, fénytelen törzsű fa. *Plántáról nevelkedik a kemény mogoró fája, A' nagy Kőrisfa 's Herkules árnyékos Koronája* (413a/591).

kőriskaró fn

(1)

Kőrifából készített karó. *Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat, Sima gyéként, kőris karót* (413a/901).

körmöc fn

(1)

Körmöcbányán vert magyar aranypénz *Huszas, Márjással, petákkal Körmözt, Császár, Szúferint* (317/226).

körmöci mn

(1)

Körmöcből származó. *Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig, melly meg nem keverve Merőn tsak körmözi aranyból volt verve* (306/206).

körmönfont mn

(3)

Kitűnő, pompás. *Hány száz válogatott, körmön fontt, természetes ifjak Vagynak az országban* (258/96). *Ti Fijaim! ti, ti körmön fontt termetek, Minthogy még erőben vagytok, ám menjetek* (267/211). *körmönn font* (413a/690).

körmöshal fn

(1)

Körmös hal: béka. *Meg látta ezt egy körmös hal Így szóllítá meg* (114/35).

környék fn

(30)

1. Vmely helység körül, közelében levő terület. *Szedd fel a' Szuákem' és Kótzim' -én, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókat* (337/238). 2. Vmely terület, tájék, vidék. *Szörnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Írtódzással megy* (128/17). ~ (306/47, 397a/940, 413a/708), *Környék* (128/21, 176/1, 306/45, 65, 424/17, 21), ~e (177/47, 290/10), *Környéke* (413a/517), ~i (255/29, 306/295, 413a/754, 447/36, 451/29), ~et (126/33, 413a/1107), ~nek (72/1), ~eken (330*/173/1), ~én (266/42, 330*/171/2, 330*/200/5), *Környékén* (413a/219, 432/48), ~re (237/58), *Környékről* (290/17).

környékez i

(1)

Kerülget. *Kívnnván bár, környékezték, Tsak ujjaik közül nézték, Mint Leánykáink szokták* (92/320).

környülállás fn

(1)

Hely. *Mindjárt az Ország Nagyjait, A' had környül állásait El hagyván, más gond főzte* (114/306).

környüle l. körüle**környülvész l. körülvesz****köröm fn**

(8)

1. Karom. *Csak fogok és körmök van az állatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak* (453/111). 2. Pata. *Zördül a' tábori dobszó, És sok ezer paripák' körmére dübögnek az erdők* (258/10). 3. *Vki/vmi körme közt van: hatalmában van. Meddig lesz körmöd közt a' Mindenhatóság* (190/44). *És a' ki a' Virtus' pusztáján bújdoklik, Sír, szenved, 's a' bűnnek körme közt fűldoklik?* (454/122) *körmében* (416/3), *körmére* (114/29), ~mel (327/12), *Körmeivel* (77/172).

körömhegy fn

(2)

Fenekig <kiürít vmit>. *És ha az elsőtől még kedved nem dúzzad, A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad* (199/102). *köröm hegyig* (26/12).

Körös Ö: Sebes~.

Körös Ö: Nagy~.

körös-körül hsz

(4)

1. Minden irányban, mindenütt. *Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős körös-körül* (330/1602). 2. *Körös-körül nézvé:* alaposan szemügyre véve. *Dorottya ... köröskörül nézvé az Amazon hadat, Győzött már előre! nyúzta is a' vadat* (330/1057). *Körös-körül* (170/57), *körös körül* (69/3).

körtvély

(6)

Körte, a körtefa termése. *A sárgálló almák 's a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/11, 87/11). ~ (239/111, 413a/611), ~t (199/39, 389/20).

körtvélyfa fn

(1)

Körtefa, igen sok fajtában termesztett gyümölcsfa. *Elváltozik a' Körtvélyfa, 's kínál ott almákkal* (413a/558).

körtvélyvirág fn

(1)

A körtefa virága. *Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán ~ Fejérlik* (413a/596).

körül hsz/nu

(46)

I. hsz Minden oldalról, körben. *Mellyben minden táblát a' kertésznek keze Zöld bársony hantokkal körül meg prémeze* (72/22). *Minden árnyék tartó fákat körül te megágazol*

(413a/175).

körül (231/108, 330/369, 341/26).

II. nu 1. Vkinek, vminek minden v. több oldalán (mintegy kört alkotva). *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül* (397a/974). *Itt van a' vig szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknek vig tábora örül* (87/23, 199/43). **2.** Vminek a táján, környékén. *Rettenetes had-özön, dörög és villámlik az Iszter' Partja körül* (258/71). *Énekel a' vékonyan síró fészkek körül* (83/26). **3.** Vkinek a környezetében, vkivel, vmivel kapcsolatban. *Te most is az asszony körül piperézel?* (268/47) — *Néha még többet tesz a' nyomorult körül, Ha rajta egy másik nyomorult könyörül* (202/129). **4.** *Elméink ~: eszünkben. Tisztább 's igazán-díbb képetskék valának, A' mellyek elméink körül zsi bongának* (452/14).

körül (63/20, 110/2, 136/6, 162/1, 185/43, 44, 193/25, 201/39, 60, 216/74, 225/45, 250/7, 259/355, 299/107, 313*/99/4, 320/9, 326/17, 330*/144/2, 330*/171/3, 330*/183/ 3, 337/138, 377/30, 395/13, 397a/120, 1090, 413a/384, 1087, 1119, 432/9, 438/34, 453/90, 454/59, 618).

Ö: e~.

körüle ~ környüle hsz (5)

Körülötte. Úgy leng két-felőlről haja, melly fekete, Úgy fénylik körülé rózsás tekintete (330/194). *Környülem csak öröm lebeg* (403/70). *Így múlik életünk el, Melly most ragyog körülünk* (43/6).

körüle (111/46, 239/29).

körülbarázdolva in (1)

Barázdával körülvéve. És a' Mezők körül vagynak barázdolva (200/70).

körül-belől hsz (2)

Kívül-belül. Ímé frigyvet bontanak Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik (413/518).

körülbelől (397a/770).

körülfog i (1)

(Szivárvány) átível. Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget (397a/1126).

körülhatároz i (1)

Meghatároz. Ezt egy sűrű Lauruserdő árnyékozza, Melly az Ég' Haragját körülhatározza (143/36).

körülhelyezett i (1)

Körben elhelyezett. A' természet szoros helyre szerkesztette, Bájoló mináit körül helyezettette (239/12).

körüljár i (1)

Körbejár. Hol az ártatlanság vidám képe örül Kedves gyönyörűség tántzolván jár körül (1/6).

körülkereng i (1)

Körbejár. Fizignát a' Trombitára Sergét körül kerengi (114/533).

körülkerít i (1)

Ellát. Kerítsd körül őket minden javaiddal, Hordozd kézen fogva több Prófétáiddal (225/97).

körülkerítő in (1)

Körbevevő. Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek (267*/14/5).

körülkerítettik i (1)

Körbevétetik. Két felől a' postaházak építettek, Kerek folyosóval körül kerítették (239/46).

körülkerítve in (1)

Körülvéve. Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős körös-körül (330/1601).

körülkoszorúzza in (1)

Körbevéve. E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúzza Tintukkal bodrozott Főkötő volt húzva (330/1227).

körülnéz i (1)

Szemügyre vesz. Azomba teremtetézte A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágánásokat (92/262).

körülölelve in (1)

Körülvéve. Felettek a' tetőn áll Egy kláris-oldalú kút Gyengén körül ölelve Rózsákkal 's értt eperrel (371/19).

körülötte ~ körülte hsz (29)

A szóbanforgó személy v. tárgy körül. A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte (330/1506). *A' szomszéd fák, mellyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte* (214/11). *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül Még a'*

mélly bánat is én körültem örül (7/4). Gyakorta a' habok tapsolnak Játékokon, 'S körül-tők a' pintyek danolnak A' bokrokon (294/21).

körülötte (6/17, 397a/347), Körülötte (237/50, 413a/399), körülte (162/29, 185/29, 219/56, 373/76, 379/11, 397a/812, 449/12, 452/45), Körülte (83/27, 239/4), körülte (257/57, 298/15, 330/1254), körültem (200/37, 245/2, 322/28), Körültem (397a/20), Körültem (428/19), körülünk (454/814), Körültük (397a/483), Körülttök (330/166).

Ö: ökörülöttök, ökörülte.

körülövedez i (1)

Körülvesz. Az ég allyát piros bársonnyal prémezi, 'S aranyos tsipkével körül övedezi (89/8).

körülrak i (1)

Körben elhelyez vmit. Rakja körül övét apró mordályokkal, 'S löjje az Ifjakkak szíveit azokkal (330/1959).

körülsáncol i (1)

Sánccal körülvesz. A' határon Táborokat Körül sántolták mélyen (114/540).

körülsétálgatván in (1)

Körbejárva. Mosojgó Grátia sétálgatván körül E deli vitézek seregének örül (71/11).

körülsemlél i (1)

Szemügyre vesz. Gondosan körülsemléli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszemetskéli Az asszú ágszálakat (397a/837).

körültekint i (1)

Alaposan megnéz vmit. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti (216/37).

körülvesz ~ környülvész i (3)

1. Közrefog. Így jár az a szegény bagolyfi is éppen, ... Mihelyt a' madarak látják körülveszik (330/1263). 2. <Dolog> körülhatárol. Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vézsi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása, Környül vézsi a' két Medvét (:vagy a' Göntzöl szekerét:) (413a/255-6).

körülvétetvén in (1)

Körülállva. Egy fényes felhőben leszáll a'

Magyar Rendek közzé, ~a' Vitézek' Karjától (259*/191/cím).

körülvett in (1)

Övezett, körülhatárolt. Hátul a' zöld térmézökkal Tókat, berkes völgyeket, A' dagályos hegytetőkkel Körülvett vidékeket (397a/384).

kösöntyű fn (2)

1. Nemesfémből készült női ékszer. Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék, Tiszteledném ~kel (415/4). 2. Női mell. Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője, Gondolván, mint rángatódzik Elöl szép ~je (169/68).

kőszál fn (17)

1. Egyenesen, meredeken felnyúló szikla. Azonnal hatyúi szárnyamat felvésem, Pindus' ~ait véle megtetézem (267/244). Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózák Karpatus' erdős Kőszálai ... Hogy nints Hatalmasabb vitéz a' Magyarnál! (267/248) 2. Tengerben levő, zátonyt alkotó szikla. Te a' ki hajódat az omló habok között Meg tartád, bár sokszor ~ba ütközött (68/22).

~ (253/22, 428/64), ~ak (306/31), Kőszálak (349/3), kő szált (214/113), ~akat (255/2, 451/2), ~nak (72/13, 219/83), ~ba (74/10), ~on (237/103), kő szálakon (83/33), ~ain (267/76), ~ára (400/100).

kőszálnyi mn (3)

Meredek kősziklához hasonló méretű. Az emberek hadd tennének Kőszálnyi bálványokat (397a/536).

kő szálnyi (25/17, 190/37).

Kőszári fn (1)

Családnév. Eztet Vétzy elragadta A' kevély ~tól (317/9).

kőszikla fn (19)

Kopár, magasra nyúló szikladarab. E' ~k alá jer, öblösök ezek, Pihend ki magadat! (143/21)

kő szikla (1/23), kő szikla' (454/38), ~k (211/7), ~k' (306/27, 397a/1121), ~ja (102/5, 111/4, 261/5), ~t (337/53), ~kat (358/3, 413a/921), ~knak (397a/705), Kősziklába (317/173), kő sziklájába (111/32), Kősziklábann (244/4), ~kon (397a/803), ~ra (397a/687), ~kra (413a/680).

kösziklás mn

(1) Kopár, magas sziklával tarkított (terület). *Mint mikor a' Tátra' ~ bértzéről Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről* (267/73).

kösziklaszív fn

(1) Kemény, érzéketlen szív. *Ha köszikla szíved életemet nem szánja* (77/198).

köszirt fn

(6) Egyenesen felnyúló szikla, köszál. *Darabos helyen ragadgya 's borzasztva ott hordozza, Hol a' kevély köszirt fejét a' felhőkig tornyozza* (216/22).

Köszirt (244/10), *kő szirtott* (9/3), *Köszirtnek* (306/96), *kő szirtokon* (413/1081), *köszírtől* (216/31).

köszív fn

(3) 1. Mások ügye iránt érzéketlen szív. *Köszív volt abb' a' férjfibá', Ki béhozta a' módiba* (309/65). 2. Rideg, szívtelen ember. *Kő szív volna, melly egy Özvegyet ne szánna* (222/62). ~e (349/28).

köszívű mn

(1) Rideg, szívtelen. *Az Úrnak sokkal kedvesebb, A'ki ~, 's kényesebb* (309/34).

köszön i

(15) 1. *Vkinek ~ vmit*: háláját fejezi ki vmiért. *Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm! ~öm* (357/85–6). *Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájatok erántam mutatott* (217/137). 2. *Kancsót ~ vkire*: a kancsót felemelve üdvözlí. *Úgy kap fel a' Dáma is Ha kantsót ~ rám* (154/42). 3. *Vkire ~ egy pint bort*: borivással emlékezik rá. *Útas ~j rám egy pint bort: Itt látsz nyúgodni egy Jám-bort* (433/77).

~nek (326/61); ~öm (328/21), *Köszönöm* (443/202, 454/639, 874, 983), ~i (210/70), *Köszönjük* (442/1, 454/987). — ~jem (439/23).

Ik: meg~.

köszönés fn

(1) Köszönést intéz vkinek: köszönetet mond neki. *Ne nékem intézd a' ~t, Magyar!* (439/29)

köszönet fn

(1) Vmilyen formában kifejezett hála. *Már akár-*

mi ~it szívem' viselő számnak Tsak mondjad meg az egyenes szívű Horváth Ádámnak (111/109).

köszönhet i

(5) 1. *Vkinek ~ vmit*: háláját fejezheti ki vmiért. *Sándorffym ül ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek még?* (455/52) 2. *Vkinek tulajdoníthat vmit*. *De ha meg gondolom ama' sok Bajokat Néktek ~em egyedül azokat* (245/8).

~ed (209/68), ~i (211/24), ~itek (337/414).

Ik: meg~.

köszönni in

(2) Megköszönni, hálát kifejezni vmiért. *És óh Hafíz! tenéked Ím e' dicső Leányok Jöttek ~ dal[li]od'* (373/171).

Köszönni (188/108).

köszönt i

(10) Vkit üdvözlő, vkinek köszön. *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/38). *Kelj fel! 's Ázsiai Múzsáddal ~sed, Elibe háláló indulatid öntséd* (203/19, 81/19). ~ (250/4); ~i (164/5), *Köszönti* (222/63), ~ik (124/8), *Köszöntötte* (96/6). — *Köszönténélek* (397a/394). — ~sem (289/27).

Ik: be~, fel~, meg~.

köszönteni ~ köszöntni in

(3) 1. Vkit üdvözlő. *Jer, Kazincym, jer, öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni Tégedet* (161/2). 2. Vmely alkalomból jókívánságot kifejezni. *De most már jó volna azt is említeni, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni* (266/32). *köszönteni* (308/54).

köszöntés fn

(6) 1. Üdvözlés. *Az élő nyelven tett ~* (188/96). 2. Felköszöntés. *Most hát tisztelettel nézván a' kacsóba, A' ~t ekképp fűzzük egy Csomóba* (233/24). ~t (310/60), ~edre (249/52), ~ére (432*/206/1), ~sel (326/62).

köszönthet i

(1) Üdvözölhet. *A' Nap bánta, hogy sугárral Nem ~ tégedet* (428/22).

Ik: meg~.

köszöntő in/fn

(6)

I. in 1. Ünnepélyes alkalommal mondott szerencsét kívánó <vers>. *A' sok eszem iszom között nem is jutott eszembe Hogy egy két rozsdás ~ vers van itt a Zsebembe* (310/4).

II. fn 1. Üdvözlés. *El megy a' víg hajnalt ~ patsirta, Mellynek ~jét a' Teremtő írta* (66/10). 2. Ünnepélyes alkalommal mondott szerencsét kívánó vers. *Köszöntő* (289/cím). *Egy csókkal Száz ~ fel nem ér* (289/32). ~ (227/6).

Ö: reggel~.

köszöntvén in

(3)

Üdvözölve. *Köszöntvén tudnillik a' meg öszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5).

~ (330/287), *Köszöntvén* (413a/1067).

köszönnén in

(1)

Köszönnén vminek: üdvözölve vmit. *Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszt le 's Köszönnén hangozann a' szép fénynek* (83/25).

köszörül i

(3)

1. Élesít. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül?* (69/4) 2. Hegyesre csiszol. *Ki mérget mézel, ki bilintset rak, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/8).

köszörül (337/137).

köszörülni in

(1)

Hegyesre csiszolni. *Nyilat köszörülni láttok a' fáklyánál* (330/1952).

köszörült in

(1)

Élesített. *A' puskák 's köszörült kardok nem villognak* (54/4).

köszörülvén in

(1)

Buzdítva. *Nem hagyta a' henyeségtől el lanyhulni Népeit Búval, gonddal köszörülvén a' Halandók szíveit* (413a/140).

köt i

(17)

1. Hurokkal v. csomóval vmihez erősít vmit. *Minden legény kardot ~ött 's lóra ült már* (268/46). *Élek már! már több írt ne is kössetek rám: Mindjárt felöltözöm* (330/1587). 2. Vmi ~ vmit: díszíti. *Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkentt Fejemet, Mellynek színe*

nem szomorú, 'S mülattya a' szebb Nemet (128/34). 3. Egynemű dolgot összekötve kialakít. *Ha az ~ött nekik borostyán ágokat Emez ősz fejekről le-tépte azokat* (78/7). 4. <Kapcsolatot, kölcsönös viszonyt> létrehoz. *Hajdan Europa ~ött szövetséget* (337/221). *Zefir ... Violákról violákra Osztod te, csélcsep, csókodat? Be boldog vagy, hogy egy virágra nem kötöd indulatodat!* (426/28) 5. *Belém ~:* kikezd velem. *De a' Miniszternék meg utánnam jöttek, A' bémenetelért meg belém ~öttek* (239/212).

~nek (239/170), ~e (379/66); ~öm (217/103), *Köti* (231/241), *Kötik* (13/27), ~élek (365/1), ~öttem (213/110). — *Köss* (267/13), *kössetek* (428/174); *Kösd* (268/10).

Ik: be~, fel~, le~, meg~, össze~.

kötél fn

(14)

1. Szálak összesodrásával kötözéshez készült, vastag eszköz. *Romlik a sok ~ a' hajó repedez* (10/21). 2. Várségi v. érzelmi kapcsolat; kötelék. *Vagy szeressen az én kincsem, Vagy oldd el szoros bilincsem; Ah ne törjön, ne gyötörjön, Oh Ámor, az illy ~* (460/135). *Óh ha addig tartanának A' barátság' Angyalának Rózsákból fontt kötelet, Míg a' sir bé nem nyél minket* (454/913). 3. A törvény kötele: a törvény szabályai. *'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/146). 4. A szerelem bíbor kötele: boldog kapcsolat. *Bóldog Pár! Melly ülvénn a' szerelem' kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn* (174/17). 5. <A rabság szimbólumaként.> *Mit ér minden ha köteled Békós lábodon viseled* (31/17). ~ (56/23, 202/23, 460/71), *kötelek* (184/33, 423/33), *kötele* (454/901), *kötelet* (337/335), ~t (460/66).

Ö: virág~.

kötélék fn

(1)

Kötődés, kapcsolat. *Sorsom szemedbenn áll nékem Hajadbann van ~em* (460/96).

kötelesség fn

(5)

1. Jogi alapon megszabott köteles teendő. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Famíliáknál is, A' kiknél melly igaz hű egyenességgel Bánt volt a' vállára tett ~gel* (217/66). 2. Vminek er-

kölcsi szükségessége; kötelezettség. *Telly bé, kettős szent ~ Az orvos és Barát eránt!* (455/55)

~ed' (443/197), ~im (342/16), ~ünket (233/2).

kötelez i (2)

Elkötelezi, leköti magát vmi mellett. *Eggy helyhez nem ~em Én gyönyörködésemet; 'S így magam le nem vetkezem Szabados tetszésemet* (205/41).

~em (16/41).

kötelező mn (1)

Kötelező írás: kötelezvény. *Innét lefelé a' Tanátházba mentünk, A' hol ~ írást petsételtünk* (239/146).

kötelezvé in (1)

Kötelezvé in magam: ígéretet téve. *Én így ~ magam, hogy rontója Nem leszek* (239/147).

kötés fn (14)

1. A megkötéshez használt anyag. *Ha meg kötöztök is, selyem Kötéseket 's virágszál* (104/12). 2. Tárgynak az a része, ahol az alkatrészek össze vannak illesztve. *Tsikorog a' kötél, az árbotzfa törik 's Kötésit a' dühös habok öszve törik* (202/24, 56/24). 3. Csokor. *Légyen szeme' példázatja Ez a' ~ Nefelejts* (436/22). 4. Szerződés, megállapodás. *A' durvaság ellen közös ~t fonjunk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139). 5. Felbonthatatlan szerelmi kapcsolat. *Ki olly ~selis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni* (176/53). 6. Félszegség, gátlás. *Az Álom ... Apolgtató karral ~ink fel oldja, El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja* (201/17, 14/17).

~t (418/26), ~teket (127/5, 421/5), ~eit (231/420), *Kötéseit* (428/180), ~sel (63/3).

Ö: béke~, rózsá~, vitéz~.

köthet i (3)

1. (Lovat) befog. *De honnan köthessek egy derest rudjára?* (452/56) 2. Magához ~i: ragaszkodhat hozzá. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' negédes Észt magához ~i* (163/44). 3. Barátságot ~ vkivel: baráti viszonyt hoz létre vele. *Barátságot Fel-ségével De miként ~ek én* (114/92).

Ik: meg~.

köthetni Ik: meg~.

kötni in (3)

1. Vmihez erősíteni. *Mikor kell a' Szöllőt ~ karójához* (413/3). 2. Vmit létrehozni. *Illyenkor lehet tsipkéből ~ könnyű Kaskákat* (413a/274).

~ (413a/273).

Ik: egybe~, ki~.

kötő Ik: elő~, fő~.

kötött in (4)

Létrehozott. *Nem mozdúl semmije tsak a' bokrétája Mellynek kótsagtolból ~ szála között az arany boglárba a' fény meg ütközött* (256/23, 82/25).

~ (111/65, 259*/205/4).

Ik: be~, fel~, le~.

kötöz i (8)

1. Vhova helyez, odaerősít. *Durva homlokára Laurus koszorúkat ~ött* (216/80). 2. Szálas anyagból kötéssel kialakít vmit. (Itt: kiérdemel.) *És a' melly koszorút akkor ott ~ött Azt meg újjította a' Törökök között* (78/31). 3. Teremt. *Azért fellengős palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíbort, 's tafotát Az öt világ ~ött* (205/32, 16/32).

~ött (415/54), ~nek (439/56), ~ém (432/102). — ~zünk (285/52).

Ö: le~, meg~, össze~, rá~.

kötözget i (2)

(Sebet) kötéssel ellát. *És midőn az eggyik kezéd meg sebhete, A' másik sebünkre írat ~e* (214/104).

~i (216/105).

kötözni in (1)

(Sebet) kötéssel ellátni. *Vigasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes sebeit ~ is kezdték* (330/1514).

kötözött in (1)

Kiérdemelt. *Gondold meg tsak mi vagy még Te ama Laurust ~ Nagy Poéták, a nagy Horváth nagy barátai között* (111/49).

kötözve in (1)

Vhova erősítve. *Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' ~ Lantolván ekkor nem hallott éneket* (306/12).

köttet i (1)
(Kévt) kötéssel kialakított. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' töredék árpa kévét ~te?* (413a/325)

Ik: meg~.

köttetik i (2)
1. Együvé köttetnek: együtt lesznek. *De ismét azok a' tartós szeretetnek Lántzával minde-nütt edgyüvé köttetnek* (77/254). 2. <Béke> létrejön. *Itt bomlik fel a frigy, és béke ~* (239/55).

köttetvén Ő: hátra~.

kötvé in (1)
Összeállítva. *Tarka pillangó szárnyakból Volt ~ bokrétájok* (114/370).

Ik: be~, le~, meg~.

kötvén in (1)
Helyezve. *Kötvén homlokára szagos olaj ágot Bé Fedi szárnyával az egész Országot* (54/9).

kővágás fn (1)
Kőbányászás. *Ha az igaz lelkű jó Polixenes-nek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit dítserni* (12/6).

kővár fn (1)
Kőből épített vár. *A' Kővár' gyomra szétt-düllyed, A' rabló zúg, hereg, süllyed; Én úszok, az ég segéll* (443/229).

kővecs fn (1)
Kavics, víztől simára csiszolt kis kődarab. *Amott, hol a' nyájas patak Követtsin jádsza-doz, Laurám a' zöld fűzfák alatt A' völgyste szunnyadoz* (441/2).

kővecses mn (1)
Kavicsos. *Hol sok homályos helyeken s kövecses tekervényen Kell utazni* (111/81).

kőveder fn (1)
Kőből kifaragott vödör. *'S egy ~ állott ott az oszlop mellett* (306/112).

kővér mn (39)
1. Izomzatára lerakódott zsírszövetből vastag. *Mert lám a' Papnakis ~ a tinója* (201/ 64). *Már most a' parton hevervén El nyúlt ~ hasával* (114/731). 2. Nagy zsírtartalmú, zsíros. *Észre veszi hogy eggy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' ~ sajtot rágitskálja belől*

(141/4). 3. Tápláló <nedvesség>. *Azokat fel szívják a' fünek gyökerei, Mellyből az a' ~ nedvességet nyeri* (201/63). 4. Dúsan növe, szépen fejlett <növény>. *Így a' mott a' ~ vetést nem fojtják el a' gyomok* (413a/81). *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkál a' ~ rétekenn* (60/8). *Óh gyenge fűvetskék, 's ~ Virágszálak Mellyek ... illy nagyra nőttetek* (176/14). 5. Jól termő <talaj>. *Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' ~ földeket az Ekével* (413a/76). 6. Jól fejlett <gyümölcs>. *El terültek fájok alatt a' berkenyék A ~ noszpolyák a' borzas gesztenyék* (87/14, 199/14). 7. Vastag <kéreg>. *[A tűz] a' ~ kéreg alatt magát előbb elrejt* (413a/841). 8. Nagyon biztató <reménység>. *Ez okból egy ~ reménység táplálhat Hogy még napod fenyves Delére találhat* (81/23, 203/23). 9. Kövér cseppel hull: nagy cseppekben; bőven. *Az egek harmatja ~ tseppel hulljon* (209/109). 10. Kövéren: mélyen. *És ha már az ~en Mérted ki a' barázdákat* (413a/805). ~ (201/61, 204/29, 215/148, 217/29, 259/602, 330/1041, 413/2, 17, 413a/15, 79, 348, 608, 615, 661, 710, 725, 782, 784, 943, 1085, 454/619), *Kövére* (413a/975), ~ek (130/31, 446/27).

kővérít i (1)
<Föld> termőképességét javítja. *El-aszott mezejét zsíros ganéjjal ~tse* (413a/93).

kővériteni in (1)
<Föld> termőképességét javítani. *Nem is sajnálták a' Hemus térjét az ég' Isteni és Emathiat vérünkkel kétzer ~* (413a/499).

kővérség fn (1)
<A földnek> kövér volta. *Vagy azért hogy titkos erőt nyer a' föld, ~et* (413a/99).

köves mn (4)
1. Köves bérc/porond: kavicsos terület. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' ~ bértzekre* (413a/634). *A' hol sívó agyag vagyon 's a' ~ porondokat Tövisbokrok borítják el* (413a/705). 2. Köves szikla: szikladarab. *Né-melleyeket ~ sziklájából raka Bölts Uliassze-sének a' sovány Ithaka* (237/99). 2. *Az érdem ~ bérceére fellép: magatartásával elismerést vív ki magának. Tsak alig virágzott ifjúsággal*

képe, Már az Érdem' ~ bértzére fellépe (188/10).

Ö: kén~, menny~.

követ¹ i (24)

1. Vkit ~: vki, vmi után megy, következik. 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal ~ték Ő Felségét úsztában (231/303). Az első Társaság mihelytt elvégzette, A' rendet a' többi új házasság ~te (330/502). 2. Vkit vhova ~: vki után megy vmi távolabbi helyre. Siromba tsak te fogsz alá ~ni, A' Nemtudás' kietlenén vezetni (305/77). 3. Vmi ~ vkit: vmely jelenség feltűnik ott, ahol vki tartózkodik. Szerentse többnyire a' kurvát ~i Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti (78/17). 4. <Vmely elvet> cselekvésében v. életében állandóan alkalmaz. Ímé tanátsot ád, mellyet kövessetek, Hogy a' partira ti is békével érjete (211/79). Életét 's dolgait a' szerént ~te, A' mint az állati ösztön ingerlette (454/539). 5. Vmi ~ vmit: vmi közvetlenül vmely esemény v. idő után következik. A' langszárnyú mendörgések Követik szózatidat (397a/886). Balgatag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet únalom ~ és fáradtság? (197/42). 6. Megkövet vkit. Azt mondják, — de arról aláson ~em — Nem voltam ott, reá meg nem esküdhetem (330/1735). 7. <Hangszeren> kísér. Sok más nemzetek is ~ik tziaterával Apollót (42/3). fog ~ni (337/150); ~ed (443/170), ~i (204/23, 217/23, 330/982, 397a/176, 288), Követi (85/39, 197/39), ~ték (330/537). — kövesd (126/55, 413a/353), kövesse (119/6), kövesük (259/565).

Ik: el~, meg~.

követ² fn (9)

1. Vmely állam diplomáciai képviselője egy másik államban. Az Európai ~ek indulnak, Arktósz' ditsősségén tsudálva bámúlnak (330/109). 2. A rendi Magyarországon az országgyűlés alsó táblájának tagja. Megbízta esmérte Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet (445/50). 3. Akit megbízással, üzenettel küldenek vhova. Ezt mint ellenség ~ét El küldték Királyához, Hogy tudósítsa Nemzetét (114/406). 4. Vminek közeledtét jelző dolog, jelenség; előjel. Hamar-

Követje a' Tavasznak, Himes Pillangó, idvez légy! (426/1)

Követ (225/65), ~je (267*/13/9), Követit (445/48), ~nek (306/285), Követének (445*/232/4).

Ö: lány~.

követés fn (2)

Követésre vesz vmit: követendő példának tekint. Az illy munkát ~re vegyétek (258/68).

~ére (330*/177/3).

Ö: meg~.

következendő mn (1)

Alább közvetlenül olvasható. A' Vitéz Magyarok a' ~ Tsatadal' zengése alatt a' házból kivont karddal 's fegyverzőrgetéssel kimennek (259*/203/3).

következés fn (1)

Következmény. Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész ... a' romlásnak és rothadásnak ~e (330*/200/21).

következhető mn (1)

Esetleg megvalósulható. Sok ~ veszélyek el múlnak (213/70).

következik i (3)

1. Időben vmi után jön. Esős nap ~ Mert a' Notus a' Tengerről közelget (413a/447). 2. Vmi következményeként keletkezik. Azomba melly szörnyű károm követeke: ... egy szél pénzem' el rablotta (189/27). követeke (6/25).

Ik: el~.

követni in (3)

1. Vki után menni. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy ~ Debretzenből kén-telen Csokonay (161/10). 2. Utánozni. Kerített szürke Hesperis Gőzölgő Fejeket: Én nem óhajtom egyszer is Követni ezeket (128/32). ~ (26/33).

követő mn/fn (4)

I. mn Vmi után időben következő. Most az ezt ~ jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe (210/75).

II. fn 1. Vminek a híve. Hanem ő, a' millyen kegyes jóltévője Annak, ki a' virtus igaz ~je (193/38). Semmi! Külömben is én magam' a'

Madám Tétishez örökös ~ül adám (219/90).
2. Vminek használója. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjed határok. ... Amaz ~jit hamar át vezeti, Ezt el hagyja, amazt tsak távól nézeti* (126/ 25).
~ket (454/806).

követőlevél fn (1)

Megkövető, bocsánatkérő levél. *Ha e' kívánságát a' Szála felhagyja, 'S követő-levelét nekem ki nem adja, 'S a' Mátrikulával ezt a' gaz Spitzbubot: Ellenségnek tartsa az Asszonyi Klubot* (330/1150).

követrang fn (1)

Követi megbízatás. *Dorottya kiválaszt egyet nagy felhanggal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1076).

követség fn (2)

1. Küldöttség. *Rebeka 's az egész ~ megjelent* (330/1096). **2.** Megbízatás. *De hogy ~em hosszason ne essék: Ide-jöttöm' okát meghallgatni tessék* (330/1137).

követségcsoport fn (1)

Küldöttség, a küldöttek összessége. *'S mihegyest az egész követség-tsoporttal Rebeka visszatért a' kerek réporttal: Seregét Dorottya mindjárt özszeszedte* (330/1161).

követvén in (3)

Pédának tekintve. *Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tüzét ~ árva Hazánk iránt Pompás ajándékkal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/58).
Követvén (92/15, 188/11).

kövez Ő: menny~.

köz mn/fn (19)

I. mn 1. Általános, egyetemes. *Én a' ~ Igazság' törvényjét megosztom, 'S egyiket is e' nagy szívőtől meg nem fosztom* (268/117). *Úsz körülte könny-hullatás sós tengere, 's reája Lebeg a' ~ bánatoknak sűrű Atmosphaerája* (162/30). *Az asszonyi Nemnek e' ~ ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'?* (212/31). **2.** Átlagos, közönséges (személy). *Egy ember, egy Nem~ lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni* (454/371). **3.** Sok személyre jellemző; sok személlyel közös. *Ah, ha ebben a' ~ örömben Melly már elter-*

jedt szerteszétt Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkissebb nesztét! (379/33) — *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkulás, Hogy ő vele is ~ a' végső el-múlás* (127/32).

~ (209/38, 259/364, 664, 268*/24/1, 330/936, 987, 988, 397/31, 400/53, 421/32, 454/823, 903).

II. fn Köztulajdon. *Mind ~re ment a' kereset, 's a' szabadon maradott Föld maga is, bár nem kérték, mindent önként megadott* (413a/143).

Ö: *Hegy~, Mura~, szirt~.*

közbe hsz/nu (7)

I. hsz Közben, vmivel egyidőben; azalatt. *Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra bolyong az ég' üregében* (454/479).

közbe (330/1000).

II. nu Közben, a hozzátartozó névszóval kifejezett cselekvéssel egyidőben. *'S hogy a' nyögés ~ Klóris Szép nevét jajgatta* (142/23).
~ (27/6, 248/34, 413a/778, 955).

Ö: *azonközbe.*

közbecs fn (1)

Általános megbecsülés. *Tőled van, ha mi van, közbetsem* (328/24).

közbul hsz (1)

Középen. *Közbul állott a' leányfő, jobbról a' lőfő[,] balról pedig a' kutyafő* (330*/165/9).

közé nu/hsz (32)

I. nu 1. A megnevezett két dolog által határolt helyre, területre. *És ha tőled futni akarok, Kezemet Kezed közzé fonva tartóztatasz engemet* (143/40). *A' Gyönyörűségnek, melly a' Virtust veszti, Bádgyasztó karjai ~ nem eresztii* (188/18). **2.** A szóbanforgó több tárgy által határolt helyre, területre. *És töltsetek Hafíznak Sírjára is belőle A' tarka rózsza közzé* (373/36). **3.** A jelzett személyek csoportjába. *Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel* (114/682). **4.** Két időpont, időszak közötti időre. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63). **5.** Vmely helyzetbe. *A' nagyravágóyt kérkedő hiszemmel A' láрма közzé kergeted* (305/36). *Mert már imé a' trombita' 's dobszóra A' tűz 's halál közzé*

megyünk (268/161).

~ (219/76, 238*/14), közzé (25/18, 59/24, 67/32, 190/38, 195/26, 204/44, 211/44, 215/62, 152, 217/44, 259/141p, 436, 297/28, 330/238, 373/113, 397a/562, 453/239, 454/874).

II. hsz Közéje. *A' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ropog, közzé zendülnek az erdei kürtök* (400/78).

közegészség fn

(1)

A jelenlevők egészsége. *Parantsol Carnevál, töltsenek borokat, 'S a' köz egészségért igyák meg azokat* (330/348).

közéje hsz

(6)

A szóbanforgó személyek közé. *Azért jövök közétek Tehát, szelíd halandók!* (185/32) — *Üstökbe vész a' két öreg: Közéjek ugra Amor* (106/10).

közétek (259/151, 330/408), *~k* (290/27), *Közéjek* (372/10).

L. még **közétekbe!**

közel hsz/fn

(27)

I. hsz 1. Kis távolságban. *Közel, ~ van, óh nemes Magyarság, Ez a' veszély, ez a' tsapás hazádhoz* (259/66). *E szép kies kerthez ~ egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes víz* (1/19). *Akárhová fogsz menni Mindég ~ látsz lenni* (158/14). **2.** Közel levő helyre. *Közel egy terepély fejr szederifának Sűrű árnyékába mind ketten futnának* (77/ 131). *Menj ~ebb akkor hozzá s add meg a tiszteletet* (111/59). **3.** Időben nem messze. *Szüntelen ~ van a' halál* (2/cím). *Most pediglen legközelebb, kinek üres klázlija, Tölts meg* (326/65).

~ (15/cím, 212/102, 238/33, 245/20, 287/49, 313/123, 405/10, 432*/204/4), *Közel* (77/59, 212/143, 349/20); *~ebb* (197/21), *~ébb* (45/5, 85/21, 231/188, 237/95, 397a/914).

II. fn Közel levő hely. *Hevül a' Neméa' sárga oroslányja, Mert sugárit a' nap rá ~ról hányja* (198/4, 86/4).

közelebből hsz

(1)

Pontosabban. *De legközelebből mint vélekednének Gyermekük felől ama' vitéz vének* (267/159).

közelget i

(2)

Közeleg, közeledik. *Esős nap következik Mert a' Notus a' Tengerről* ~ (413a/448).

~tek (9/9).

közelgetés Ik: el~.

közelgető mn

(1)

Közeledő. *Mi hát az oka, hogy sok ember éltebe Közelgető végét nem veszi eszébe* (209/14).

közelít i

(3)

Közeledik. *Ki vagy Te, ki hósín leplekbe Felem mosolyogva ~sz* (455/34).

~ünk (313/40), *~ék* (306/108).

közelíthet i

(1)

Közeledhet. *Óh boldogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája!* (ha ugyan ~nek teremtések hozzája) (162/48).

közelítvén in

(1)

Közeledve. *Közelítvén hozzá le eresztett hajjal Sirattya kedvesét kettőztetett jajjal* (77/257).

közeljárta fn

(1)

Közeledése. *A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: ... Fortélyokról 's alattomos hadak' ~ról* (413a/469).

közellenség fn

(1)

Közös ellenség. *Hajdan Europa kötött szövetséget, Űldöztvén tégedet mint köz-ellenséget* (337/222).

közember fn

(2)

Átlagember. *Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/79).

köz emberekből (114/753).

közép fn

(31)

1. Vminek a közepe. *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint dagasztom* (169/15). **2.** Vki nek a közepén: emberekkel körülvéve. *Az újságra bámult Pest, Buda, 's a' bátor Vitézek' közepén áll egy pompás Sátor* (400/88). **3.** Középpont, vminek a legfontosabb pontja. *De a' kétes fegyverek közt Márs tébolyog ~ben* (413a/817). **4.** Folyamat, esemény kezdetétől és végétől kb. egyenlő távolságra eső időszak. *Azomba Amor is a'*

hartz' közepében Ákhillesként nyargal hadisze-
szekerében (330/1407). *Hány ezret a' vidám
öröm közepébe! Taszíta a' komor halál kebe-
lébe!* (77/17)

~ (330*/197/3), *közepébe* (29/20, 169/107),
közepében (1/17, 53/7, 59/27, 195/21, 217/
33, 337/207, 341/23), *közepébenn* (204/33,
397a/1005, 454/38), *közepéből* (330/2059),
közepén (330/546, 330*/137/8, 375/22, 454/
415), *Közepén* (239/49, 241/14, 253/16, 258/
88, 267/53, 306/37), *Közepénn* (70/8), *köze-
pére* (413a/1120).

Ö: *dél~, haj~, tél~, tó~.*

középállat fn (1)

Átmeneti lény (szélvészről). *Óh te közép ~! ...
Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájuk Ter-
jeszd ki óltalmad szárnyait reájuk* (453/ 21).

középen hsz (1)

Vminek a közepén. *'S ~ állván, temérdek ár-
nyékát el tejeszti [a fa]* (413a/833).

közepette hsz/nu (3)

I. hsz Benne, közte. *Az alacsony világ meg
nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék ~*
(299/118).

II. nu A szóban forgó cselekvés, folyamat
idején. *A' tiszta nyájasság hol örül Jobban,
mint a' Parnasszus körül, Hol az ártatlan
múlatságnak Közepette a' búk nem rágnak?*
(110/4)

Közepette (299/71).

középidéjű mn (1)

Középkorú. *Közép idejű ő, de a' virgontz
termet És friss elme benne vígasságra termett*
(330/123).

középpont fn (2)

Területnek az a része, amely közepén van.
Maga a' Felleg-vár közép pontra épült
(239/57).

Közép pontba (313/75).

középrend fn (1)

Társadalmi középréteg. *Méltóságok, neme-
sek, közép és alsóbb renden lévők* (454a*/
256/5).

középsereg fn (1)

Középen elhelyezkedő csapatrész. *A' leg-
szebb szárny' vesztét a' Baldakinjából Meg-*

*látja, 's a' közép sereg' derekáról Négy erős
tsoportot kiküld sietséggel* (330/1314).

középső mn (2)

Középen levő. Ezek *'s a' ~ között más kettőt
az Istenek A' nyomorúlt halandóknak javára
szerzettenek* (413a/246).

~ (330*/197/4).

középszerű mn (1)

Átlagos, közepes. *Hazám' Lantosi közt ~ va-
gyok* (454/1000).

közétekbe hsz (1)

Közétek. *Őtet ~ ő azért botsátja, Hogy légyen
a' Magyar nemzetnek barátja* (259/ 261).

közfal fn (1)

Két szomszédos helyiséget elválasztó fal. *Kö-
zel szállások, mert kettőjük házának Egy köz-
falával el rekesztve valának* (77/60).

közfény fn (2)

Nyilvánosság, napvilág. *Minden írásimat,
mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem
miatt köz fényt nem láthattak, ... Bízom az ér-
demes késő Maradékra* (245/54).
~re (439/38).

közfényű mn (1)

A közösség javára világító. *Sok szegény Le-
génynek megsökken szándéka. 'S köz fényű
gyertyáját elrejtí a' véka* (245/44).

közfika fn (1)

Gyalogos közkatona. *Fő Kapitányságot adna
a' Taktika, Tudom, bár ha még most lennék is
köz Fika* (238/116).

közhasznú mn (1)

Közösség hasznát szolgáló. *Hullasson felettek
öröm könyv záporát Áldván a' köz hasznú
Hazafiak porát* (126/76).

közhely fn (2)

Nyilvános hely. *Most veszek már Maskarát!
Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-
ortzát kell vennem* (133/49).

~ről (133/5).

közhiba fn (1)

Általános emberi hiba. *Én is ember vagyok:
és embertársamnak Közhibáját miért szé-
gyenljem magamnak?* (454/356)

közi Ö: *hegy~.*

közgazság fn (3)

Általános igazság. *Te Vallás' védője! Te a' ki tiszteled A' köz igazságot', kezét fogunk veled (337/276).*
köz *Igazság'* (268/117), köz-igazságot (337/279).

közjó fn (8)

A közösség érdeke, java, jóléte. *Egy nemes tör'sökház' méltó sarjzatja, Kinek a' ~ért élt és halt az Attya (454/784). Mennyire szíveden Fekszik Hazádnak közjava? (445/54) ~ (258/107), köz-jó' (341/54), köz jó (114/320, köz jót (341/52), ~ért (337/136), Közjóért (386/8).*

közkéz fn (1)

Közkéze kel: (irodalmi mű) ismertté válik, széles körben olvassák. *Úgy is már egyéb tárgyú vers, melly az üres elméket Múlathatná, ~t 's bétölt minden környéket (413a/1107).*

közlött in (1)

Tett, végrehajtott. *Az ő esztendeik fénylő virtusokért, 'S a' Magyar nemzettel ~ jóságokért A' Tréziáénál még többek lennének, És a' Józsefénél jobban fénylenének (259/274).*

köznem fn (1)

Középszint. *Dítséretébe azoknak A' beléd szállt virtusoknak Nem fogok belé talám: Felette van a' köz-nemnek. 'S az én tsekély énekemnek, A' mint én tapasztalám (308/28).*

köznép fn (3)

A mindennapi, nem kiemelkedő emberek. *Nádorfejevárának nevezhették. Ebből osztán a' később időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája Nádorfejeváráát (267*/19/8).*
köz nép (114/346), köz nép' (330*/139/4).

köznyugodalom fn (1)

Az általános békés élet. *El is vész alatta a' jaj a' siralom, Trónuson fog ülni a' köz nyugalom (259/256).*

köznyomorúság fn (1)

Mindenkit érintő vész (földindulás). *Leg alább az ilyen köz nyomorúságbann Ti légyetek segéd egygy káros Országban (195/53).*

közöl i (10)

1. Tudtára ad vkinek vmit. *Titkot közlök veled; szíved legyen helyén (330/919).* 2. (Könyvet) kiad. *Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embereknek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében, mellyet ... Tudós tetvére ... fog a' tanult világgal ma holnap közleni (442*/221/5).* 3. Adományoz. *En ugyan azt nem gondolnám, hogy velek az Istenek Elmét és a' fátumoknál nagyobb észt közlöttenek (413a/421).*
közlöm (401/26, 433/25), közli (330*/202/5), Közli (397a/1026), ~jük (330/979), közlé (5/1, 330/972), közlötte (454/87).

közöltető in (1)

Ösztökélő. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit izgatod, Óh a' néma halakkal is Hattyú hangzatokat kedvre ~! (328/20)*

közönség fn (5)

Az emberek összessége, közösség, társadalom. *Boldog ország az, hol ... Semmi mester-ség nem enyészik ottan, Gazdag a' kalmár, 's az egész ~ (287/30).*
~' (268*/22/7), Közönség' (454/980), ~et (268*/22/3), Közönségnek (268*/22/5).

közönséges mn (10)

1. Szokásos, mindennapi. *Az elmúlt Gyászos esztendő sok ezer magános És ~ bajokat hozott rám (287/7).* 2. Mindenre érvényes; általános. *Midőn kevély lelke Frantzia-orzágnak Közönséges hadat izent a' világnak (337/30).* 3. Nem különleges, nem kitűnő, nem kiváló. *Hogy ha pedig velek ez a' ~ Vitéz szembe szállni megy, nem elégséges (215/41).*

~ (330*/173/10, 337/46, 405/1, 454a*/256/22), ~en (330*/171/3), ~enn (442*/222/2); ~ebb (330*/173/9).

közös mn (4)

1. Több személlyel v. dologgal ugyanazon viszonyban levő. *'S úgy nézven e' földet mint azonegy tanyát, És a' természetet mint egy ~ anyát (313/14).* 2. Egy egész közösséget érintő. *A' durvaság ellen ~ kötést fonjunk*

(313/139).
~ (454/161), Közös (395/26).

közösülvén in

(1)

Egyesülve. Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll víg mátkája ölébe És nagy teste közösülvén ennek nagy testével Minden termést és magzatot táplál friss erejével (413a/866).

között ~ közt nu

(313)

1. A jelzett személyek, dolgok által határolt helyen. Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek (225/88). Életünk belé költözött, 's Ölelő karjai között E' Világnak meghalánk! (134/107) 2. A jelzett személyek, dolgok csoportjában, tömegében. 'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dámázók között 's a' kártvázók között (197/76). Óh ha egy szép Nimfa úsz e' habok között (176/8). A' rezzent gyikotska a' gaz között tserég (196/ 17). 3. Vmely állapot közben. Gyászba borúlt szülék! minket ez az éjjel Örömrünk közt láta illy szörnyű veszéllyel (77/288). Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos fegyverek tsattogási között El halgattak vala, szállani kezdjenek (54/22). 4. Hol az egyik, hol a másik állapotban. Remény 's kétség között epesztem Édes kínok közt magamat (430/1). Én pedig még elhagyatva élek Ennyi zaj, jaj, baj között (304/42). 5. Vmely folyamat közben. Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar (259/496). Ezen szók között oldozza Leg alsóbb kötéseit (231/ 419). Csókjaink közt egybe fojjunk, Ujj szerelmünkről danoljunk Verseket (183/26). 6. Vmik, vmik viszony(lat)ában. Ez az a' szent Követ az Ég 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' öléből költözött (225/65). 'S ha igaz, Hogy ember's majom közt nexus van (254/46). 7. Vminek a birtokában. Több vágy szabadonn pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni közt (31/25). 8. Vmi ujjai közt van: függ tőle. A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyon (193/2). 9. Vmi körme közt: vmi hatalmában. Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság! Meddig lesz körmöd közt a' Mindenhatóság (190/44).

közötte ~ közte hsz

(55)

1. A jelzett személyek, dolgok között. Már a' szél szagúld előtte, A' fák' levelin morog, Fut a' vetésen, 's közötte Örvény módra kavarog (397a/1059). Alig vártuk el, 's örvendünk Már most, hogy köztünk ragyogsz (307/ 114). Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltő-kints régi betsületek (259/93). Köztök vagytok é én a választottaknak Kik a' Mennyben az Ur tornáztiba laknak? (453/ 73) 2. A szóban forgó személyek, tárgyak együtteséből kiemelve; közülük. Ki köztetek reája Fog engemet vezetni: ... Nyerjen magának egy pár Hév tsókot ajjakimról (185/66). A' férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nekem egy sajátom? (330/782) 3. Két esemény közti időben. Közte e' temjézésnek, 's E' mennyei ihletésnek Kezeim' fel emelém (134/85, 447/85). 4. Köztünk: részünkről. Tsak egy Földrengésből köztünk ennyi a kár (195/52). közötte (237/105.), közte (306/111), Közte (56/11, 202/11, 267/52), köztte (173/21, 241/14), közöttünk (63/18, 199/95, 228/9, 373/140), köztünk (42/7, 9, 218/16), Köztünk (114/484), köztünk (330/356, 361, 342/27), közöttetek (185/95, 186, 259/158), Köztöttek (251/18), köztetek (149/22, 185/40, 195/ 45, 217/139, 259/547, 268/109, 330/2033), köztetek (330/1938), köztök (42/5, 56/21, 72/15, 202/21), köztök (330/254, 339, 474, 482, 991, 1774, 2026), Köztök (134/7, 162/33, 238/2, 259/324), Köztök (447/7).

központ fn

(1)

Középpont. 'S így lebegvén az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig (454/318).

közpróba fn

(1)

Közös feladat. Mindent, a' kit velünk a' köz-ügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít (330/983).

közreadni in

(1)

(Irodalmi alkotást) kiadni, megjelentetni. És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját? (452/27)

- közrevesz** i (1) Szállást akarna adni (185/51). Mindenik közülök hadi lángot lehel (267/93). közülök (228/18), közülök (228/22), köz-
 körülvesz. Tüstint közre vészi őket A' bor és züllök (56/62).
 pálinka szesz (317/162).
- község** fn (2) közveszély fn (1)
 Nép, közönség. Florentina; Tündér Ilona. — A társadalmat, az embereket fenyegető ve-
 Ezek a' régi öregeknek 's a' mai ~nek esmé- szély. Ah nem felségesebb vér pezseg ő ben-
 retes Rományjaik, vagy Istóriáik (330*/ ne, Mintsem egy köz veszélyt szívére ne venne
 164/2). (267/120).
- ~nél (330*/154/6).
- közszeretet** fn (1) **kr. l. korona**
 Vki iránt széles körben megnyilvánuló szere-
 tet. Hol a' köz-szeretet és a' tsendes Béke' (4)
 Szállásává leve e' Helynek környéke (290/9). **kráfli** fn
 Fánk, vagy hájjal készített hajtogatott leveles
 tészta. Néhány Kráfli álla tányérján előtte
 (330/713).
- közt** **Ö:** szem~.
- közügy** fn (1) **Kráflit** (330/725), **Kráflinak** (330/721),
 A közösségre vonatkozó általános érdekű **Kráflivá** (330/718).
- ügy. Ha egyszer Rebeka 's Mártha meg nem
 veti Zászlónkat, a' többi önként is követi, ...
 a' kit velünk a' ~ egyesít (330/983).
- közül** nu (43) **krajcár** fn (2)
 1. A jelzett személyek, dolgok közötti hely-
 ről. Im karjaid közül setét sirba esem (212/ Nagyon kevés, jelentéktelen pénz. Négy Kraj-
 78). Óh Ti hannak rijjadó leánya! Szállj ki t-
 szent hegyed közül (304/2, 435/2). 2. Több tár- zárért még meg is holt, Ha kellett, a' Kirá-
 személy, tárgy, dolog alkotta csoportból. Én lyért (92/94).
 csak téged vlasztanálak A' föld' minden szépe krajtzárt (114/480).
- közül (379/120). Lanthoz fogsz; 's a' Nap ki-
 bukkan A' tömött felhők közül (397a/570). 3. Helynév. Nézd, nézd, Neved' roppant betük-
 Több személy, tárgy, dolog együtteséből ki- ke-
 emelve. Hogy már a' kettő közül nem hall- kel Vágja be a' ~ oldalába (439/72).
- hatd egyiket (237/56). Gavallérok minden **krapula** fn (2)
 Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől 1. Részegséget követő fejfájás. 'S úgy vidít
 tsudát érdemelnek (256/1). 4. Vmilyen álla- meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk
 potból ki. No! Ki értünk már valahára A' Vá- krápulába virradtától fogva? (197/60) 2. Ve-
 ros unalmi közül (130/2). re-
 ~ (330*/200/28, 403/cím), közül (92/310, ressapula hazája: a vörös bort tartalmazó
 312, 321, 141/cím, 142/cím, 185/59, 202/115, kancsó vagy gyomor. Te Ferentznek karafi-
 377/26, 379/cím, 381/cím, 397a/78, 1138, nája, Te Veress crapula hazája Ugass vissza
 407/cím, 418/97), Közül (137/16), közül reája (224/6).
- (217/107), közül (73/1, 77/127, 114/971, **Kray** fn (3)
 210/44, 222/79, 259/221, 259*/205/2, 306/ Családnév. Most, most, Múzsám! ... Egy nagy
 267, 330/873, 330*/199/3, 373/134, 413a/ 535, magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró ~t
 882, 454/93, 107, 455/46), Közül (169/ 71). (337/379).
 ~' (337/400), ~nak (337/421).
- közüle** hsz (5) **kréne** (gör) (1)
 A személyraggal megjelölt v. az előzmé- Hideg ásványvíz. De a' mellynek erejétől jö-
 nyekből ismert személyek, tárgyak közül. vendöket csak a' mond, Ki már a' pintze ~ből
 Még sinsz azért csak egy is Közületek, ki néki jól ivott, vagy félbolond (342/10).
- kréta** fn (2)
 Finom szemcséjű mészkö. Kivált szükség nagy hengerrel a' szérút meg lapítani Sárját
 meg gyúrni 's ragados ~val keményíteni

(413a/191).

~ (413a/744).

Kréta fn (3)

Helynév. *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült ~ban titkos mesterségen* (237/70).

~ (231/274), ~ba (114/225).

krétai mn (1)

Crétai korona: égi csillagkép. Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már megszűnik 'S 'a Crétai koronának tüzes fénnyé eltűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/233).

Kreuzertheater (ném) (1)

Krajcáros komédiának nevezett nyári deszkaszínház Pesten (1794–1804). *A' legutálatosabb úgy nevez[t] Kreutzertheaternél mi közönségesebb fészke és menedékhelye a' közönséges bűnőknek* (330*/173/9).

Krímea fn (1)

Helynév (Krim félsziget). *A' Bessarábiában, ~ban és Új Serviában lakó régiebb és újabb Magyarok* (313*/102/5).

Kriminal l. Kuttz Kriminal

kripta fn (1)

Sírbolt. *'S a' ~knak fagyos szelétől Borsóznak minden tagjaim* (455/11).

kristály fn (4)

1. Nem ásványi eredetű anyagok szimmetrikus lapokkal határolt jellemző alakja. *Bár itt azt a' czúkort öntitek ~ba Melly keserves ízt hágy a' Népbe 's Királyba* (457/7). **2.** Tiszta, átlátszó. *Setétül a' setét gohér a' vesszőkön, Barna színt vér vissza a' többi szőlőkön; A' mellyeknek által világló ~ja A' nézőt már édes nektárral kínálja* (199/7, 87/7).

~ (379/3).

kristálycsepp fn (2)

Tiszta vízcsepp. *A haragos egek ismét ki derülnek. A' mosdott nap ... Szépen villogtatja a' szagos rétekben, Apró képetskéjít a' kristály tseppekben* (198/34, 86/34).

kristályfolyamat fn (1)

Tisztavízű folyó. *Tsörögve kerengő kristály ~ok, Mellyek a' leg-higabb égből fakadtatok?* (219/81)

kristályhab fn (1)

Tiszta vízhullám. *Belé szeretvén a' rózsza magába Nézte díszét a' rétnél Eggy sebes patak-nak kristály habjába* (147/3).

kristályhömpölygés fn (1)

Tiszta vízű hömpölygés. *Óh friss Patak a' melly ~ hömpölygéssel Virágos partod között folyasz édes tsörgéssel* (176/5).

kristályszín mn (2)

Kristálytiszt. *Ligetes berekké válik a' rengeteg, Vér helyett folydogál ~ tsergeteg* (306/70).
kristáj szín (12/34).

kristályvíz fn (1)

Tiszta, üdítő forrásvíz. *Minden nap terített asztallal vár rátok, Igaz szomjatokkat Kristály vízzel óltja* (454/201).

kristélyoz i (1)

Beöntést ad. *A' mint telik tőle, önnön ~za, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/115).

Krisztina fn (8)

Női név. *Éllyek én is, hogy másszor is tisztelhessem ~t!* (310/77)
~ (310/23, 37, 37, 49, 60, 78), ~t (310/34).

Krisztus fn (3)

Jézus. *Ő hát nyereségről így ment nyereségre, Míg nem a' ~hoz fel jutott az Égre* (222/58).
Kristus' (225/50), ~ba (222/56).

kritika fn (1)

Bírálat. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont ólsárollyá ezzel a' hibájával* (216/113).

kritikus mn (2)

1. Bíráló hajlamú. *Így gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak* (216/ 123). **2.** Problémákkal terhes, válságos. *Musák! most olly helyen elmélkedem, 'a' melly A' Világ' abroszán legcriticusabb helyi* (313/72).

krónika fn (2)

Az eseményeket időrendben rögzítő történelmi mű. *Hallatlan Történetekbe 'S borzasztóba kezdek most; ... Illy' gonoszság eggy sum-*

mában Nintsen semmi Krónikában (257/31).
Kronikája (192/57).

Kronprinz (ném) (2)

Korona herceg, trónörökös. *A' Rendekek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprinz felett A' Mennyei Diétán* (92/6).
Kron printz (114/319).

Kröte fn (3)

Személynév. (A szó jelentése: varangyos béka.) ~ *szomorú halála Döbretét orron üte* (114/665).
~ (114/662), *Krötebe* (114/660).

krőzusi mn (1)

Búsás, nagyon sok. (Krőzus kisázsiai uralkodó nevéből.) *Mert a' Crézusi kints a' fősvény szentsége Ha pénzt kérnek tölle mindjárt van mentsége* (5/7).

krumpli fn (1)

Burgonya. *Tudom hogy lábra kap a' Dáma-világban, Jobban, mint a' Krumpli már Magyarországon* (330/1978).

kuccant i (1)

Kuncog, nevet. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot, Ujjal mutogatván nagyokat kuttzantott* (330/486).

kuccantás fn (1)

Kuncogás. *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/77).

kucik l. **kocik**

kuckó fn (2)

A kemence és a fal közötti hely. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe* (233/74).
kutzkóban (433/48).

kucorodik Ik: rá~.

kucorog i (2)

1. Szűk helyen él. *Maga e' kunyhóban éhez-vén kutzorog* (189/9). 2. Rózsa zöld boríték alatt ~: bimbóban van. *A nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/10).

kucsma fn (2)

Prémből készült, karimátlan fejfedő. *Szellős vólna nagyon az ing 's a' paputs ma, Bezzeg*

betsbe is van a' bunda 's a' kutsma (197/12, 85/12).

kudarc fn (6)

1. Vmely terv, szándék megghiúsulása; sikertelenség. *Az ütközetről kudartzal Vissza soha nem tértem* (114/112). 2. *Kudarcra kerül: elfelejtődik. Új Magyarok lettünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ma kudartzra került* (356/12).
kudartz (330/670), *Kudartz* (267/66), *kudartzot* (330/1428, 1503).

kuferces mn (2)

Különféle figurákkal tarkított, gyors, csárdás jellegű (tánc). *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/13).
Kufertzes (330*/156/7).

kugli fn (1)

Teke(játék). *De hidd el Barátom! sokann bésuhannak, Még bosszúságomra ~val játszanak* (239/244).

kukac fn (1)

Gilisza. *Úgy van! tsak állatok! sőt még a' barmoknál 'S a' porba fél napig mászó kukat-zoknál Még annyival ezek szerentséllenebbek* (454/182).

kukkan i (1)

Moccan. *A' szélvész egyet sem* ~ (397a/571).

kukríkul i (1)

Kukorékol, (kakas) harsány hangon szól. *Kukríkul a' tsirke is! Enni kell a' bőjtbe' is!* (133/36)

kukta fn (1)

Főzni tanuló fiatal férfi, fiú. *Mihellytt a' konyhába a' fejét bedugta, Főbe verte egy-mást fazékkal a' ~* (330/690).

kukucsál Ik: le~.

kulacs fn (9)

Bőrrel bevont, szűk nyakú, italtartó és ivóedény. *Kulats az óldalán tokaival teli* (66/20). *Szerelemdal a' tsikóbőrös Kulatshoz* (433/cím).
kulats (85/34, 197/34), *kulatsokat* (87/36, 433/52), *Kulatsokat* (219/58), *kulattsá* (433/53), *Kulattsával* (433/80).

kulacsocska fn (1)

Vkinek a kedves kulacsa. *Drága Kintsem,*

Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! (433/2)

kulcs fn (6)

1. Egy terület biztonsága szempontjából fontos város. *Szerentsétlen Belgrád! ... Te vóltál, és te vagy kultsa Országunknak* (79/ 9). 2. *Vminek ~át bírja:* vmi a hatalmában van. *Sze-lim! ... Te ki kultsát bírod a' szent Városok-nak* (337/211). *Tsupánn tsak ő akarja A' szívnek is tulajdon Kultsát bírni* (185/ 168). *kultsa* (267*/19/4), *kultsát* (238/82, 443/50).

Kulcsár fn (3)

Családnév. *A' N. Mélt Gróf Szécsényi Ferentz Ő exc. ja' Nemzeti Könyvtárjára, melly hoz-zám Kultsár Úr által érkezett* (439/cím). ~ (439*/219/5), *Kultsárom* (439/25).

kulcsolódik i (2)

(Kéz) átfogó mozdulattal kapcsolódik vmire. *Itt jajgat, 's fejére kütsolódik keze* (189/28, 6/26).

kulcsolt in (2)

1. *Kulcsolt kézzel:* imára összefont ujjakkal. *Jajgat az elhervadt Hív, Kütsolt kézzel en-gem hív* (443/96). 2. *Vmire ~ karjaival:* vmit kézzel átfogva. *Itt szalad egy özvegy apró ár-váival, Jajgatván fejére kütsolt karjaival* (337/60).

kulcsos Ö: arany~.

kulimász fn (1)

Ragadós maszat. *Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/16).

kultúra fn (1)

Az emberiség által létrehozott anyagi és szel-lemi értékek összessége. *Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a boldog Culturával ditsekedő Nemzetek* (111/64).

kun mn/fn (6)

I. mn 1. A magyarságba beolvadt török nép-hez tartozó. *Tudom, hogyha a' Kún Banya meglát, tehenet fejet, 'S a' Garbontzás Deák-nak önként fog adni tejet* (358/23). 2. E népre jellemző. *Mert ki e' kis tartományba Keresz-tül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/80).

II. fn A magyarságba beolvadt török nép. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott*

Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Hal-moz sok száz asztagot (357/47).

Kún (237/105, 106, 358/21).

Kund fn (1)

Személynév. <Kond, a magyarok hét vezéré-nek egyike.> *Kiknek nyeregből szabta ki rend-jeket Az üstökös ~, a' bajuszos Gyula* (418/62).

Kunság fn (1)

Helynév. <A magyarságba beolvadt kunok ál-tal lakott terület.> *Elég, hogy kik az Országba Tiszta szívet kérdenek, Tsak Kardszagra a' Kúnságba Varró Úrhoz jöjjenek* (357/75).

kunsági mn (3)

1. Kunságban élő. *Nohát betsületre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg* (358/45). 2. Kunságban készített. *És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot* (114/104). *Kúnsági* (358/16).

kunyhó fn (7)

1. Nádból készült ideiglenes emberi hajlék. *Ropog a' pásztornak ~ja' fedele, Kavarog a' vetés, a' víz habbal tele* (330/521). 2. Szegé-nyes kis ház. *Itt edgyütt hever a' lator' palo-tája, A' jámbor ~ja és akasztófája* (454/ 170). ~ba (189/9, 209/50), ~jába (453/191), ~ból (454/775), ~jától (202/143).

kúp fn (1)

Egy kúpba rakott mennyiség. *Itt comentióba adnak egy ~ nádat* (233/67).

kupa fn (2)

Nagyobb ivóedény. *Im butykossal és ~val Omlik a' bor-fergeteg* (317/155). ~kat (317/236).

Kupa fn (2)

Személynév. ~' *Hertzeg nagy és nevezetes Fejedelem volt a' Somogyságon, Szent István Király' idejében* (337/354). ~ (330/352).

kupak mn (1)

Tökfejű. *Prüszkölt a' sok ~ Isten, 'S Rá vert a' füleivel* (92/127).

kupec fn (1)

Főleg ló adásvételével fogalkozó kereskedő. *Ez a' név [áldomás] még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott* (267*/ 13/5).

kupressz ~ kupresszus fn (3)

Ciprusfa. *Csak Kupressz' árnyékát láthatja A' hóldnak fényinél* (424/13). *A' Kupresszus halotti és halálos fa vólt a' Rómaiaknál* (267*/14/2). *Kupressz'* (424/13).

kupresszusos mn (1)

Olyan ⟨hely⟩, ahol ciprusfa van. *Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresszusos partokba Hol rémlet ül 's jéghallgatás* (455/19).

kurafi fn (1)

Szoknyavadász. *Tsak kurafijoknak szoktak ők duggatni* (330/1663).

kurátor fn (1)

Gondnok. *Mélt. Vajai Vay Jósef Úr ... a Ns. Sárospataki Ref. Kollégiumnak Fő Kurátora* (368*/31/3).

kurázi ~ kurázs fn (4)

Bátorság, merészség. *Szikráznak a' tüizek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1234). *Kurázs* (114/829), *kurázsit* (330/1724), *kurázsokat* (238/102).

kurázsís mn (1)

Bátor. *'S egy ~ Ifjú szinte már értek ment* (330/1095).

kurjant i (3)

1. Teli torokból kiált. *Nagyot ~: Jubilate! Bóriből majd ki szalad* (114/189). 2. Jókedvében hangosan kiált. *Az áldomás közbe nagyot ~ottak* (248/34). 3. ⟨Holló⟩ hangosan károg. *Más felől rekedtt torokkal a' hollók a' berekbe Négyet ötöt ~anak* (413a/415).

kurjantás Ő: öröm~.

kurjongat i (5)

Jókedvében egymás után többször kurjant. *Tántzos szobájába víg muzsikát penget, Kurjongat, 's a' búnak jó 'tszakát izenget* (197/36, 85/36). *~* (87/35), *~nak* (199/55, 413a/934).

kurkász i (1)

Keresgél. *Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szerte-szét* (313/110).

kurta mn (15)

1. ⟨Térben⟩ rövid. *Kántusra hitvesed jön ~ gubába* (233/76). 2. ⟨Időben⟩ rövid. *Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen ~ Fársággal ereszt el* (330/1800). *Mit tenne e' ~ kis gyönyörűséged, Midőn a' halál is candidált mát téged?* (330/813) 3. Szükszavú megnyilatkozás. *Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy ~ komplementen* (206/4). 4. Csekély mértékű ⟨képesség⟩. *Kurta ez, óh Jantsim, 's ~ eszedhe' való* (356/4). 5. ⟨Mű⟩ terjedelmében rövid. *Mellyre én illy ~ verset tenni fogok* (306/309). 6. Nem nagy, nem jelentős. *Énnem egy kisdéd 's ~ szerentse elég* (39/8). *~* (12/11, 330/1941, 354/18, 413a/731, 445/23), *~k* (176/74), *Kurtára* (330/416).

kurtizán fn (3)

Udvaronc. *Ámbátor a' fejem Toalett vólna is, Curtisán melyemből Coquet nyelv szólna is ... Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a' tsatában* (330/1418). *Curtizan, Courtisan, udvari ember, hízelkedő* (330*/183/2).

kuruc fn (1)

Harcias személy. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1964).

kuruttyolni in (1)

Brekegni. *Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezde ~* (114/440).

kuruttyoló mn (1)

Brekegő. *Truppbá áll az egész sereg Zöld és veres ruhába, A' Nemzeti nóta pereg Kuruttyoló szájába* (114/528).

kurva fn (3)

1. Kéjné, prostituált. *Szerentse többnyire a' ~t követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/17). 2. ⟨Becsmérlően⟩ *Didergett a' ~, majd hogy meg nem fagyott* (330/1694). *~tól* (330/1675).

kurvanyja msz (7)

⟨Szitkozódás:⟩ *Igyatok! Kurvannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket rágnak* (248/53–4). *Vén ugyan, vén a' kurvannya: De van ezüstje arannya, A melybe ha markolhatnék, Hozzá jobb kedvet mutatnék*

(339/9).

Kurvannya (316/35), *kurvanyátok* (92/274), *Kurvannyok* (248/2), *kurvannyába* (330/1130).

kushad i (2)

1. Meghúzódik. *Rendes is volt látni, miként sok vén dada Többektől kiválva a' széken ~a* (330/484). 2. Gyáván hallgat, lapul. *Míg perelt a' három Gyerek, A' Vén isten Presbyterek A Táblánál ~tak* (92/84).

Ik: le~.

kúszhat i (1)

⟨Növény⟩ indáival, kacsáival vmire kapaszkodhat. *És a' Szilfák ága hegyén a' lugasra kúszhasson* (413a/903).

Kuszkó fn (1)

Helynév. ⟨Cusco: város Peruban, az egykori inka birodalom fővárosa.⟩ *Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' ~' szenthelyének Minden béavattjai* (390/27).

kút fn (7)

1. Víz felszínre hozatalára való mélyebb gödör a tartozékokkal együtt. *Az Úr a' ~ba ug-rana* (309/128). 2. Gödör. *Ásással a' kemény földbe egy ~at jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad* (413a/761). 3. Az élet ~ja: női nemiszerv. *Maga a' Felleg-vár közép pontra épült, Azért mulatozni a' ki belé készült, Hol alól, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkóstolhatja ezt az élet ~ját* (239/60). ~ (371/18), ~ak (413a/492), ~jok (450/46), ~ba (309/129).

kutat i (1)

⟨Méh⟩ keresgél. *'S a' tseresznyének ~ják Is-mét a' virágjokat* (397a/447).

kutatni in (1)

Keresni. *Tudom én, hol kell ~ A' kenyért a' fiókba* (114/98).

kútfő fn (7)

1. Az a hely, ahonnan vmely forrás ered. *Vagy ledűlvén a' ~khöz Apró violát szedtek* (397a/109). 2. Ér, csermely. *Ám ditsőség nélkül fogom kedvelni a' réteket, A' folyókat 's a' völgyek közt letsörgő kútfejeket* (413a/1041). 3. Isten, aki mindent teremtett.

De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes sár ennyi áldást nyere, Örvendhetsz é egykor (454/99).

kútfeje (454/569), *Kútfején* (304/11, 435/11), ~re (142/6).

Ö: Kadar~.

kuttog i (1)

Lapul. *Az eszem iszom közt nem is jut eszem-be, Hogy egy két rosdás vers ~ a''sebembe* (266/4).

Kuttz Kriminal (ném) (1)

⟨Tréfás szitkozódás.⟩ ~! ezenn nagyon felborzadék (239/239).

kutya fn (10)

1. Eb, háziállat. *Meg sok ezer ~ van, ki az áldott Hóldat ugatja* (315/5). 2. ⟨Sakkfigura.⟩ Ló, huszár. *A' községnél a' neve ~: nem jobb és tsinosabb volna é Lovas vagy Huszár* (330*/154/6).

Kutya (330*/192/2), *Kutyáik* (330*/188/14), *Kutyát* (454/408), ~dat (61/36, 254/32), ~k-nak (60/26), ~ba (433/63), ~ban (454/478).

Kutya fn (2)

Csillagkép. ⟨Canis maior és minor.⟩ *Midőn a' Bika esztendőit nyit aranyos szarvával 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával* (413a/229). ~ja (413a/895).

Kutyácska fn (2)

Csillagkép, ⟨Canikula.⟩ *Az égető Kutyátska A' zöld mezőt aszalta* (107/1, 352/1).

kutyafi fn (1)

Kan kutya. *Mi hármóniátlan lárma jön fülembe, Mintha nyóltz ~ zúgna egy verembe'* (330/210).

kutyafő fn (1)

Kutyafej. *Horatius [emliti] a' Diva triformist: mert három fejjel festették; közből állott a' leányfő, jobbról a' lófő[,] balról pedig a' ~* (330*/165/10).

kutyaszív fn (1)

A kutya szíve. *Légy te bolond mint ők, vagy bírjál olly kutya szívvvel, Mindjárt társparolát fognak örökre veled* (315/9).

kuvasz fn

(2)

Nagy, fehér, lógó fülű magyar házörző v. pástorkutya. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irigy ~ csahol* (316/6).
~t (397a/316).

kuvik l. csúvik**kükörce fn**

(1)

Kökörcesin. *Tulipántok és ~ök, 'S Játzintusok borúlnak Királyi számolyára* (373/78).

küld i

(23)

1. Felszólít vkit, hogy menjen vhova, ill. vmit csinálni. *Megbízta esmértt Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/50). **2.** Intézkedik, hogy vki vhova menjen. *Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban* (330/1140). *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérjéhez Hogy külgve a' szeleket Kik tengert zavarják* (32/25). **3.** Vki, vmi által vitet. *Rhédey küldi ezt* (452/67). **4.** Távolabbi helyre irányít, juttat. *Elefánt Tetemet pedig ~ mi hozzánk India* (413a/66).

~ (215/39), *küld* (238/32, 308/36, 405/36), *küldenek* (413a/67), *Külde* (135/15), *küldének* (114/357, 417), ~ött (167/17), ~öttek (267*/12/4), *küldötenek* (330/1105), *fog küldeni* (259/294). — ~jön (114/293, 336/ 62), *Küldjete* (431/37); *Küldjéte* (221/11), *küldjéte* (221/10).

Ik: el~, ki~, le~, meg~.

küldeni in

(1)

Felszólítani vkit, hogy menjen vhova. *De az ígért estve ohajtott órája Kedvek ellen Phébus küldeni sajnállya* (77/138).

küldet i

(2)

Megbíz vkit, hogy vigyen vmit vhova. *Ezt általam Vénus te néked ~i* (266/47). *Küldessék* (41/9).

külföldi mn/fn

(7)

I. mn Külföldön élő, onnan származó, oda való. *A' módi 's külföldi legbetsesebb* (206/20). *Egy külföldi tarka ánginba öltözött Frantzia Pázsí volt itt a' többek között* (330/1715).
~ (267*/13/8), *Külföldi* (306/280), *külföldi* (368*/24/28), *külföldi* (330/585).

II. fn Külföldi személy. *Az ilyen Tántzról tették a'Külföldiek is azt a' sok jeles megjegyzést* (330*/156/9).

küllő fn

(1)

A kerékagyat a talppal összekötő rudak egyike. *Ezekből faragnak ~t 's horpadt hajó feneket* (413a/997).

küllődik i

(1)

Dulakodik. *Óh millyen nagy boldogságba töltik áldott élteket A' Szántóvetők, ... Kik ámbár a' vizálgodó fegyverrel nem küllődnek, A jó szívű földnek könnyű termésiből élnek* (413a/1014).

küllőz Ik: meg~.

külön hsz/mn

(3)

I. hsz **1.** Részben. *Jer, Szépem! Mutasd meg azt kevély Nemednek Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek* (421/10). **2.** Azonfelül. *N. Mélt Gr. Szécsényi Ferentz Ó Exc-ja egy Presentben is 100 Rf. A Grófné Ó Exc-ja egy Ódámért ~ 50 Rf. ... adtak* (330*/188/4).

II. mn Nem közös. *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik. Külön szobátskába elől strázsáltatik* (239/36).

Ö: külön~.

különb mn

(10)

1. Vmely szempontból másnál kiválóbb <személy>. *Hát én külömb ember lések úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál* (248/37). **2.** Más hasonlónál jobb, értékesebb <dolog>. *Tsak hogy külömb meszse terjedő szaga* (413a/653). **3.** Vmitől különböző, eltérő, más. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetz ~ formába* (413a/ 1003).

külömb (267*/17/3, 316/17, 330/245, 291, 413a/703), *Külömb* (413a/390), *külömbb* (330/1236).

Ö: különb~.

különben hsz

(25)

1. Ellenkező esetben. *A[z] ut onak mondja, anak teszi az ot Ezt is foga között szűrve kell ki tenni Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (58/14). *'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen. Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ember*

volt örökké (190/81). **2.** Más szempontból nézve. *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak A' kik engem ~is főhazugnak tartanak?* (314/26) **3.** Egyébként. *'S Mint-hogy különben is Barát, Öltözzön kámzsás Maskarát, Pusztúlyon az Alföldre* (92/250).

~ (169/59), ~n (238*/143/7), *Különben* (92/137, 204/49, 326/49), *külömben* (199/100, 219/89, 330/149, 434), *Külömben* (12/35, 124/13, 194/14, 245/19, 267*/14/8, 279/5, 330/125, 413a/733, 454/501), *külömbenn* (80/6, 162/14) *Külömbenn* (28/21).

Ö: más~.

különbféle mn (1)

Különböző, más-más. *Mindjárt külömbféle játékokhoz fognak* (330/619).

különb-különb mn (1)

Jobbnál jobb. *Külömb külömb termést nevel, ád hasznos gerendákat* (413a/994).

különböz i (4)

A többiektől eltér. *Tőlünk oh Magyarok! nemetek tsak ezekbe ~: Hogy ti fejérbbe színt, mink feketébbet adunk* (356/13).

külömbözöl (337/180), *külömböznek* (413a/672), *külömbözött* (12/29).

Ik: meg~.

különböző mn (1)

Egymástól eltérő. *Maga a' Hold külömböző napokkal töltözködik Mely jó vagy rossz a' munkára* (413a/282).

Ik: meg~.

különböztet i (1)

Megkülönböztet. *Úgy is az Asszonyszemé-lyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamely kellemetes Bizarria; melly a' Poétákat férjfitársaiktól külömbözteti* (368*/24/18).

különböztetés Ik: meg~.

különböztetni Ik: meg~.

különbség fn (5)

1. Az a tulajdonság, amely két v. több dolgot egymástól megkülönböztet. *Ez tehát az a' nagy különbség' határa Mely az állatoktól téged külön zára* **2.** Az egyik fél javára, a másik hátrányára történő megkülönböztetés. *Magokban zúgolódtak, mivel szégyenlették,*

Hogy köztök e' tsúfos különbséget tettek (330/482). *Erköltsi jó 's rossz közt különbséget nem tett; Mindent tsak magáért 's magából teremtet* (454/537).

különbség' (453/87), ~et (259/300), *különbségekről* (330*/200/13).

külön-külön hsz (1)

Egyenként. *Külön-külön minden Vezért és Hadnagyot Sekentgetvén, nekik mindent jól meghagyott* (330/1219).

különös mn (5)

1. A rendestől eltérő, furcsa. *Melly ~ látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homályában?* (258/1) **2.** Különleges. *De midőn azokat ~ gálával Látták vala lenni szeriöz minával, Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni* (330/1101).

~ (213/60, 368*/24/18, 454/532).

különösen hsz (5)

Főként. *Assemblé, átallyában gyűlés, gyűlekezet; ~, mulató társaság a' nagy városokban 's udvarokban* (330*/141/1).

~ (330*/183/1, 330*/185/1, 442*/222/1), *különösen* (330*/149/8).

különöző mn (1)

Elkülönülő, sajátosságos. *Bolond, ~ Fantaszt a' neve Vad gyűlölségeknek ki tárgyává leve* (453/169).

különszakaszt i (1)

Elszakít, elválaszt. *Ő értte megvetem mind azt, A' mi tőle külön szakaszt* (423/40).

különszedvén in (1)

Szétszedve. *Úgy van! mert tsak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részetskére talál, A' mellyeket külön szedvén vas ujjával, Eggyesíti önnön elementumával* (454/75).

különválaszt i (1)

Elválaszt. *Már hát külön választ a' végzés bennünket* (63/1).

különválík i (1)

Elválík. *Külön válunk tehát egymástól egészen, De lelkiünk tovább is eggyás körül léssen* (63/19).

különzár i (1)

Elválaszt, megkülönböztet. *Ez tehát az a'*

nagy külömbség' határa Mely az állatoktól téged külön zára (453/88).

külportéka fn (1)

Külföldi, idegen dolog. *De ez helyen kevés Magyar fit találunk, Mert még a' félénkség kül-portéka, nálunk* (267/72).

külső mn/fn (14)

I. mn 1. Kívül v. kijjebb levő. *Szomjan eggy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére* (114/31). **2.** Külföldi, idegen. *Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról, Ki többre ment vélünk egy rajta szavával, Mint más ~ vezér minden taktikával* (267/188). *Külömben is Bétsben, 's más ~ Országban Eleget forgoló-dott ő a' Nagy-Világban* (330/125). **3.** Külső országi: külföldi. *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' ~ országi Akadémiákról mint meghívott Professor lejött)* (220/cím). **4.** Külső fülek: illetéktelenek. *De a' mit a' ~ füleknek Nem lehet most nekem elötrombitálni Szent Titok!* (330/1072) ~ (238/74, 269/1, 330/103, 593), *külső* (162/2), *Külső* (330/560).

II. fn 1. Külső forma, megjelenés. *Úgy igyekeztem, hogy belsője ~je méltó legyen a' Gráziákhoz, méltó a' Kisasszonyhoz* (368*/24/33). **2.** Felszín. *Nem közönséges szokásból, melly tsak ~n tartódzik, ... Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/1). *Külsőm* (368*/24/35).

külsőképpen hsz (1)

Kivételesen. *Nints hát időre kiszabva, nints az én tiszteletem, Tsak hogy ~ azt is most jobb móddal tehetem* (405/8).

kürt fn (7)

1. Billentyűzet nélküli fúvóhangszer. *Kétfelől a' ~ök, trombiták harsognak* (306/130). **2.** Jeladásra használt trombita. *Merj mégis! Vedd fel hadi kürtödet!* (253/28) ~ök (400/78), ~je (418/11), ~jét (253/23, 400/91), ~jére (248/36).

Ö: hadi~.

kürtöl i (3)

1. Kürttel hangot, jelt ad. *Az Angyalok újra hármat ~ének, 'S minden kürtölésre ekképp' éneklének* (306/133). **2.** Hirdet. *Ne szóljlatok meg érte Magyarjaim! kikérem, Ha én is a'*

tsatákat, ... És a' Királyok' estét Nem ~öm Homérrel (369/6). ~tenek (306/166).

kürtölés fn (1)

Kürtszó. *Az Angyalok újra hármat kürtölésnek, 'S minden ~re ekképp' éneklének* (306/134).

küszködés fn (2)

1. Versengés. *Bachust hívja, kitseppentvén a' bort az ő számára És a' marhák őrzőinek teltl függeszt a' Szil fára, A' mellyet sebes nyilakkal versent arányozzanak Vagy mezítele izmokkal ~hez fogjanak* (413a/1091). **2.** Szenvedés. *Óh mennyit vívok kínommal! Küszködésim melly nagyok!* (443/18)

küszködik i (13)

1. Bajlódik, kinlódik. *Bömböl a' föld belől 's ~ magával* (195/15, 59/15). **2.** Erőfeszítést tesz, vívódik. *Tapasztalná mint forr vérem, 'S mint ~ a' Szemérem* (309/8). **3.** Harcol. *Retentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' viadalra kiszálltt hadi népek* (258/5). ~ (413a/1126), *Küszködik* (136/12, 306/105, 380/3), *küszködöm* (169/55), *küszködnek* (70/8), *Küszködnek* (267/80), *Küszködtek* (330/680). — *kűzködnéc* (330/1476).

küszködni in (1)

Harcolni. *Tartson hív szerelmet, Leányom! Erántad, Hogy ötet pálmákért ~ nem bántad* (268/122).

küszködő mn (3)

1. Nehéz munkát végző. *A' Szöllőbe hajkórászni a' ~ ökröket* (413a/899). **2.** Vmit legyőzni akaró. *A' búkkal ~* (101/cím). **3.** Harcoló. *'S még messziről reá löve A' ~ békákra* (114/895).

küszködvén in (2)

Küzdve. *De ditső Atyáink bajnoki lélekkel Küszködvén a' rájok tódult veszélyekkel, Megtartották nekünk tulajdon vérekkal Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/110). ~ (10/18).

küszöb fn (7)

1. Az ajtókeret alsó része. *A' kik ezen helynek*

nagy mérszelve tapodják Szent ~ét! (348/18). **2.** Kezdet. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász ~éig vont* (416/24). **3.** *Küszöbön álló:* hamarosan bekövetkező. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' ~önn álló Halált nem ugatja* (204/40). **4.** *Köszönti Péter és Pál ~jeit:* köszönti Rómát, ahol a hagyomány szerint Péter és Pál apostol vértanúságot szenvedett. *A' Szarándok ... Azután meg mászván az Alpes bérteit, Köszöntötte Péter és Pál ~jeit* (96/6). *~it* (445/16), *~önn* (217/40), *~ére* (239/242).

küzdik i (1)

Szívósan viaskodik. *Látom lábod alatt a' letiportt halált — Ni, mint ~ az Éj' rettenetes fija!* (338/22)

kvártély fn (4)

1. Katonaság ideiglenes szállása. *Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan a' kertek' allyáig* (429/13). **2.** Lakás. *A' feltámadási Insurrekcióval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/64). *quártélyod* (266/42), *Quartélyjáig* (112/13).